Digitized by Google

9
2-D
25

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
9
1 G
29

9-2.D.25.

Digitized by Google

C. CORNELII TACITI QVÆ EXTANT

ANNALIVM, ab exceſſu Auguſti, Libri XVI.
HISTORIARVM, ab exceſſu Neronis, Libri V.
DE MORIBVS Germanorum, Liber I.
DE VITA Iulij Agricolæ, Liber I.
DIALOGVS, de cauſſis corruptæ eloquentiæ, ambigui ſcriptoris.

Gnomologia, & diſtinctis Breuiariis aucta.

Subiecti ſunt item variarum Lectionum, & Rerum locupletiſſimi Indices.

LVGDVNI,

Sumpt. PETRI RIGAVD, in vico Mercatorio ſub ſigno Fortunæ.

M. DC. XIII.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA
Digitized by Google

BIBLIOTECA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

C. CORNELII TACITA VITA, honores & ſcripta.

C. CORNELIVS *Tacitus, cui vulgò P. prænomen faciunt, non illa patricia Cornelia gente, ſed alia minùs illuſtratus eſt, extremis, vt opinio mea fert, Tit. Claudij Imp temporibus Pater auúſque honores geſſerint, & ad temp. acceſſerint, néene, vt re vetuſtâ & incertâ nihil adfirmem: propius à vero abeſt, ipſum primum ius imaginis & honores in familiam non nimis illuſtrem intuliſſe. Initium dignitatis illi ſub Veſpaſiano fuit, à quo, Plinio auctore, procurator datus Galliæ Belgicæ, rationes Principis adminiſtrauit, quæ dignitas equeſtri ordini diu peculiaris fuit. Reuerſus, à Tito, vt opinor, Quæſturam accepit: certè dignitatem ſuam quam Veſpaſianus inchoauerat, auctam & adiutam eſſe à Tito, ipſe in Hiſtoriis profitetur: nec aliud ſuſpicari eſt, quàm Quæſturam, aut ſi fortè Ædilitatem, quia Prætura* XIIII. *demum conſulatu Domitiani auctus eſt. In quo erroris manifeſtus eſt eruditus vir, qui Domitiano* XI. *& Verginio Ru-*

so:II. COSS. *Prefectorem Tacitum constituit. Nam Tacitus quidem ipse in Annali* XI. *disertè ait se* XII. *disertè ait se* XV.*virum S.F. ac tum pratorem ludis sæcularibus Domitiani cum cura adfuisse. Atqui ludos sæculares à Domitiano editos* A.V.C. DCCC.XLI.*id est quinquēnio ipso posterius quàm Vertranio placuit, ex monumentis antiquis liquida veritatis est. Exstant nummi non pauci cum his notis;* IMP. CÆS. FLAV. DOMITIANVS. AVG.GERM. PONT.MAX.TR.POTEST.VIII. COS. XIIII. LVD. SÆC. FEC: *Ad consulatum deinde satis longo interuallo imperante Nerua peruenit* A.V.C.D.CCCL. *suffectus in locum demortui T.Verginij Rufi, illius qui delatum à Germanicis legionibus imperium constanter spreuerat: quem & defunctum pro rostris Tacitus laudauit. Exsulasse eum sub Domitiano quidam tradiderunt, magis tamen vt opinor, pro more vulgi, qui magnis viris insignes casus adfingere amat, quàm quòd eius rei certus auctor sit. Ego legendo non aliud comperio, quàm abfuisse eum aliquot annis ab vrbe, idq; eo ipso tempore quo Iulius Agricola socer eius mortem obierit* COSS. *Pompeio Collega, & Cor. Prisco, non tam exsilij necessitate, vt arbitror, quàm tadio temporum & cupidine otij. Nam quod iidem, vt omni ex parte tam anxia diligentia constet, decennium in exsilio egisse scribunt, ac demum exorato Domitiano restitutum, Latinè vt loquar, ingenis fabula est, ne credo eos homines cùm hoc*

scriberent,

ſcriberent, indormiiſſe bello Troiano, & illinc decennia ſua ſumpſiſſe. Conſtat enim apud vigilantes, & ſobrios, Domitianū à ludis ſuis ſæcularibus, quibus certè Tacitus Prætor Romæ adfuit, VII. duntaxat annos vixiſſe, octauo, conſpiratione ſuorum occiſum. Hæc ferè in rep. in priuata eius vita iſta ſunt. Vxorem duxit A. V. C. DCCC.XXX. Veſpaſiano IIX. & C. Iulio Agricola COSS. Agricolæ filiam: idq; illi ad extremam ætatem concors & tranquillum matrimonium fuit. Liberos haud dubiè reliquit, & ex iis, niſi coniectura fallor, longo interuallo nepotem M. Claudium Tacitum qui poſteà Imperator appellatus eſt (ſic enim eum Imperatorem nummi appellant, non vt vulgus, P. Annium Tacitum) qui, vt Fl. Vopiſcus refert, parentem ſuum appellare hunc Tacitum ſolet. Hiſtoriæ ſcribendæ ſenex demum vacauit, cùm reliquum ætatis in foro & cauſſis orandis egiſſet. Ex Plinij epiſtolis & Tacitum in principibus oratoribus fuiſſe, & orationes aliquot edidiſſe intelligimus. Æquales habuit, Fabium Quinctilianum, vtrumquè Plinium, Iulium Florum, Secundum, Maternum, M. Aprum, Eprium Marcellum, Vipſanium Meſſallam. Scripſit primùm omnium, Hiſtoriarum libros ab exceſſu Neronis ad imperium Neruæ. Deinde Annales ab Auguſti exceſſu ad finem Neronis. Nominantur & eius Facetiarum libri à Fulgentio, cum hoc fragmento, Cæſi itaque morum eclogio in filiis relicto.

Digitized by Google

Mortis eius tempus non exprimo: natalem tamen annum propemodum inuêni. Odoratus sum ex Plinij Nepotis epistolâ, quæ libro VII. *Nam ait disertè propemodum ætate æqualem se Tacito. At Plinius incendio Vesuuini montis, quo auunculus periit, agebat, vt ipse ait, duodeuicesimum annum. Natus ergo Plinius (nam incendium illud secundo anno Titi) non dubiè* A.V.C. DCCCXVI. *Memmio Regulo & Verginio Rufo* COSS. *At Tacitus paulò maior natu, quod eâdem illâ epistolâ testatum reliquit Plinius. Ergo natus extremo imperio Claudij, vel potius, initio Neronis: vixeritque, opinor, vel ad imperium Hadriani. Historiam quidem exorsus est scribere post mortem Neruæ. clarum, quoniam principio* I. *Histor. vocat Diuum Neruam, qui honos non habetur nisi principi mortuo.*

VETE

Digitized by Google

VETERVM SCRIPTORVM DE TACITO testimonia, vel eiusdem fragmenta.

Plin. lib. VII. *Nat. hist. cap.* XVI.

Ipsi non pridem vidimus eadem omnia in filio Cor. Taciti equitis R. Galliæ Belgicæ rationes procurantis.

Plinius nepos lib. II. *Epist.* I.

Laudatus est Verginius à Consule Cornelio Tacito. Nam hic felicitati eius supremus cumulus accessit, laudator eloquentissimus.

Eodem libro, Epist. XI.

Respondit Cornelius Tacitus eloquentissimè, & quod eximium orationi eius inest, σεμνῶς.

Libro IIII. *Epist.* XV.

Idem Cornelium Tacitum, scis quem virum, arcta familiaritate complexus est.

Lib. VI. *Epist.* XVI.

Petis auunculi mei exitum tibi scribam, quo veriùs tradere posteris possis. Gratias ago: nam video morti eius, si celebretur à te, immortalem gloriam esse propositam.

Lib. VII. *ad Tacitum.*

Erit rarum & insigne duos homines ætate propemodum æquales, nonnullius in litteris nominis, alterum alterius studia fouisse. Equidem adolescentulus, cum iam tua fama gloriáque floreret, te sequi, tibi longo, sed proximus, interuallo, & esse & haberi concupiscebam.

Libro IX.

Nec ipse tibi plaudis, & ego nihil magis ex fide, quam de te scribo. Posteris an aliqua cura, nescio: nos certè meremur, vt sit aliqua, non dico ingenio (id enim superbum) sed studio, sed labore, & reuerentiâ posterûm.

Orosius de Domit. loquens.

Nam quanta fuerint Diurpanei Dacorum regis cum Fusco duce prælia, quantæque Rom. clades, longo contextu euoluerem, nisi Corn. Tacitus qui hanc historiam diligentissimè contexuit: de reticendo interfectorum numero, & Sallustium Crispum, & alios auctores quamplurimos, sanxisse, & seipsum idem potissimùm elegisse dixisset.

Idem.

" Deinde vt verbis Corn. Taciti vtar, Sene
" Augusto Ianus patefactus dum apud extre-
" mos terrarum terminos nouæ gentes sæpè
" ex vsu & aliquando cum damno quæruntur,

vsque

vsque ad Vespasiani durauit imperium.

Flauius Vopiscus in Proæ o.

Et mihi quidem id animi fuit, non vt Sallustios, Liuios, Tacitos, Trogos, atque omnes disertissimos imitarer viros, sed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, &c.

Idem in Tacito.

Corn. Tacitum scriptorem historiæ Augustæ, quòd parentem suum eundem diceret, in omnibus bibliothecis collocari iussit.

Sidonius Epist. lib. 4 v. ad Polemium.

Caius Tacitus è maioribus vuus, tuis Vlpianorum temporum consularis, sub verbis cuiusdam Germanici ducis in historia sua rettulit, &c.

Idem in Panegyrico ad Anthemium.

Qua Crispus breuitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, quo flumine Quinctilianus,
Qua pompa Tacitus, nunquam sine laude loquendus.

Idem in Epigram.

Et te qui breuitate Crispe polles,
Et qui pro ingenio fluente nulli
Corneli Taciti es tacendus ori.

Illa Quinctiliani lib. X. fortaſſe ad Tacitum referuntur.*

Supereſt adhuc & exornat ætatis ſuæ gloriam vir ſæculorum memoriâ dignus, qui olim nominabitur, nunc intelligitur. Habet amatores, nec immeritò, vt libertas, quamquam circumciſis quæ dixiſſet, ei nocuerit, ſed elatum abundè ſpiritum, & audaces ſententias deprehendas etiam in iis quæ manent.

* *Ambigo ideò, quia hæc viuo Domitiano Fabius ſcripſiſſe videtur. Atqui noſter tunc, vt opinor, nil vulgauerat.*

GNO

GNOMOLOGIA,

EX

C. CORNELII TACITI

OPERIBVS QVÆ EXstant collecta, & Alphabeti ordine digesta.

Numerus pagellam indicat.

Aduersitas.

MAIORE animo aduersa tolerátur quàm relinquuntur. 639

Adulatio.

Vetus id in republica malum. 85

Pessimum veri affectus venenum adulatio & blanditiæ. 549

Adulatores.

Pessimum inimicorum genus, laudantes. 898

Ærarium.

Si ambitione ærarium exhauserimus, per scelera supplendum erit. 88

Ambitio.

Superbiunt homines etiam annua designati o

gnati o

gnatione, quid si honorem per quinquinnium agitent? 86

Vetus ac iampridem insita mortalibus potentiæ cupido, cum imperij magnitudine adoleuit erupítque. Nam rebus modicis æqualitas facilè habebatur: sed vbi subacto orbe, & æmulis vrbibus regibúsve excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebémque certamina exorsêre. Modò turbulenti tribuni, modò consules præualidi, & in vrbe ac foro tentamenta ciuilium bellorum. Mox è plebe infima, C. Marius, & nobilium seuissimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem vertêrũt. Post quæ Gn. Pompeius occultior non melior. Et numquam postea nisi de principatu quæsitum. Non discessêre armis in Pharsalia ac Philippis ciuium legiones, nedum Othonia ac Vitellij exercitus sponte posituri bellum fuerint. Eadem illos Deûm ira, eadem hominum rabies, eædem scelerum causæ in discordiam egêre. 633

Libertas & speciosa nomina prætexuntur, nec quisquam alienum seruitium & dominationem sibi concupiuit, vt non eadem ista vocabula vsurparet. 805

Ambitiosus.

Brunsidium artibus honestis copiosum,

&, si

&, si rectum iter pergeret, ad clarissima quæque iterum festinatio exstimulabant; dum æquales, dum superiores, postremò suasmet ipse spes anteire parat, quod multos etiam bonos pessumdedit, qui pretiis quæ tarda cum securitate, præmatura, vel cum exitio properant. 166

Amici.

Non hoc præcipuum amicorum munus est, prosequi defunctum ignauo quæstio: sed quæ voluerit meminisse, quæ mandauerit exequi. 112

Amici.

Nullum maius boni imperij instrumentum, quàm boni amici. 749

Amicitia.

Redintegrata amicitia nouis quoque beneficiis locum aperit. 376

Anima.

Non cum corpore exstinguuntur magnæ animæ. 908

Animus.

Vigor animi ingentibus negotiis par. 141

Animus humanus.

Sunt molles in calamitate mortalium animi. 225

Animi bona.

Fides, libertas, amicitia præcipua humani animi bona. 549

Aulici.

Libentius cum fortuna Principis, quàm cum Principe loquuntur. Nam suadere principi

principi quod oporteat, multi laboris: assentio erga principem quemcumque, sine affectu peragitur.

Aulicorum miseria.

Crispus, *Tiberij tempore*, præcipuus cui secreta Imperatorum innicerentur, & interficiendi posthumi Agrippæ conscius, ætate prouecta, speciem magis in amicitia principis, quàm vim tenuit, idque & Mæcenati acciderat, fato potentiæ rarò sempiternæ, an satias capit aut illos cùm omnia tribuerunt; aut hos, cùm iam nihil reliquum est quod cupiant? 145

Barbari.

Barbaris quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus, rebus commotus potior habetur. 44

Bella.

Multa bella impetu valida, per tædia & moras euanuerunt. 629

Quod singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignauia principū factum est. 633

Iniquissima hæc bellorum conditio est, prospera omnes sibi vindicant, aduersa vni imputantur. 892

Prælium atque arma, quæ fortibus honesta, eadē etiā ignauis tutissima sunt. 894

Bella ciuilia.

Initia bellorum ciuilium fortunæ permittenda, victoria consiliis & ratione perficitur.

ficitur.

In turbas & diſcordias peſſimo cuique plurima vis: pax & quies bonis artibus indigent. 745

Bellum.

Vna in armis ſalus; ſed ea conſilia temperanda. 52

Miſera pax vel bello bene mutatur. 152

Calamitas.

Sunt molles in calamitate mortalium animi. 225

Cauſa rerum.

Sæpe honeſtas rerum cauſas, ni iudicium adhibeas, pernicioſi exitus conſequuntur. 597

Concordia.

Arduum eſt eôdem loci potentiam & concordiam eſſe. 178

Commune periculum concordia depulſandum. 893

Conſilia.

Scelera impetu, bona conſilia mora valeſcunt. 561

Omnes qui magnarum rerũ conſilia ſuſcipiunt, æſtimare debent, an quod inchoatur Reipub. vtile, ipſis glorioſum, aut prõptum effectu, aut certè non arduum ſit. Simul ipſe qui ſuadet, conſiderandus eſt, adiiciat ne cõſilio periculum ſuum: etſi fortuna cœptis affuerit, cui ſummum decus acquiratur. 657

Conſilium.

Nullus contationi locus eſt in eo conſilio quod nõ poteſt laudari niſi peractũ. 565

Cunctatio.

Cunctatio.

Non opus contatione, vbi perniciosior est quies quàm temeritas. 554

Cupido.

Cupido & odium multos exercitus in discordiam egêre. 597

Delatores.

Genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem numquam satis coërcitum. 198

Delictum.

Culpa quàm pœna tempore prior, emendari quàm peccare posterius est. 453

Plura sæpe peccentur dum demeremur, quàm ad eum offendimus. ibidem.

Desidia.

Inuisa primò desidia, postremò amatur. 873

Diuitiæ.

Neque in familia & argento, quæque ad vsum parantur nimium aliquid est aut modicum, nisi ex fortuna possidentis. 84

Ad requiem animi aut salubritatem corporum parandæ. ibidem.

Delinimenta curarum & periculorum. ibidem.

Aurum & opes præcipuę bellorum causæ. 806

Dominatio.

Primæ dominandi spes in arduo; vbi quis ingressus est; adsunt studia & ministri. 181

Dominationis vis.

Apud quos ius imperij valet, inania transmit-

transmittunt. 459

Dux belli.

Diuisa sunt inter exercitũ ducésque munia: militibus cupîdo pugnandi conuenit: duces prouidendo, consultando, contatione sæpius quàm temeritate prosunt. 692

Exempla.

Diutius durãt exempla quàm mores. 778

Exemplum.

Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos vtilitate publica rependitur. 424

Exercitus.

Fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus. 598

Experientia.

Multa experiendo fiunt, quæ segnibus ardua videntur. 501

Fama.

Non minus periculum ex magna fama, quàm ex mala. 875

Famæ boni sæpe indulgent. 878

Haud semper errat fama, aliquando & eligit. ibid.

Felicitas.

Difficilius est temperare fœlicitati, qua te non putes diu vsurum. 639

Fortes.

Etiam fortes viri subitis terrentur. 501

Fortes & strenui etiam contra fortunam spe insistunt. 639

Dij fortioribus adsunt. 757

Mortis eius tempus non exprimo: natalem tamen annum propemodum inuêni. Odoratus ſum ex Plinij. Nepotis epiſtolâ, quæ libro VII. *Nam ait disertè propemodum ætate æqualem ſe Tacito. At Plinius incendio Veſuuini montis, quo auunculus periit, agebat, vt ipſe ait, duodeuiceſimum annum. Natus ergo Plinius (nam incendium illud ſecundo anno Titi) non dubiè* A.V.C. DCCCXVI. *Memmio Regulo & Verginio Rufo* COSS. *At Tacitus paulò maior natu, quod eâdem illâ epiſtolâ teſtatum reliquit Plinius. Ergo natus extremo imperio Claudij, vel potius, initio Neronis: vixeritque, opinor, vel ad imperium Hadriani. Hiſtoriam quidem exorſus eſt ſcribere poſt mortem Neruæ. clarum, quoniam principio* I. *Hiſtor. vocat Diuum Neruam, qui honos non habetur niſi principi mortuo.*

VETE

VETERVM SCRIPTORVM DE TACITO teſtimonia, vel eiuſdem fragmenta.

Plin.lib. VII. *Nat.hiſt.cap.* XVI.

Ipſi non pridem vidimus eadem omnia in filio Cor. Taciti equitis R. Galliæ Belgicæ rationes procurantis.

Plinius nepos lib. II. *Epiſt.* I.

Laudatus eſt Verginius à Conſule Cornelio Tacito. Nam hic felicitati eius ſupremus cumulus acceſſit, laudator eloquentiſſimus.

Eodem libro, Epiſt. XI.

Reſpondit Cornelius Tacitus eloquentiſſimè, & quod eximium orationi eius ineſt, σεμνῶς.

Libro IIII. *Epiſt.* XV.

Idem Cornelium Tacitum, ſcis quem virum, arcta familiaritate complexus eſt.

Lib. VI. *Epiſt.* XVI.

Petis auunculi mei exitum tibi ſcribam, quo veriùs tradere poſteris poſſis. Gratias ago: nam video morti eius, ſi celebretur à te, immortalem gloriam eſſe propoſitam.

Lib. VII. *ad Tacitum.*

Erit rarum & insigne duos homines ætate propemodum æquales, nonnullius in litteris nominis, alterum alterius studia fouisse. Equidem adolescentulus, cum iam tua fama gloriáque floreret, te sequi, tibi longo, sed proximus, interuallo, & esse & haberi concupiscebam.

Libro IX.

Nec ipse tibi plaudis, & ego nihil magis ex fide, quam de te scribo. Posteris an aliqua cura, nescio: nos certè meremur, vt sit aliqua, non dico ingenio (id enim superbum) sed studio, sed labore, & reuerentiâ posterûm.

Orosius de Domit. loquens.

Nam quanta fuerint Diurpanei Dacorum regis cum Fusco duce prælia, quantæque Rom. clades, longo contextu euoluerem, nisi Corn. Tacitus qui hanc historiam diligentissimè contexuit: de reticendo interfectorum numero, & Sallustium Crispum, & alios auctores quamplurimos sanxisse, & seipsum idem potissimùm elegisse dixisset.

Idem.

» Deinde vt verbis Corn. Taciti vtar, Sene
» Augusto Ianus patefactus dum apud extre-
» mos terrarum terminos nouæ gentes sæpè
» ex vsu & aliquando cum damno quæruntur,

vique

vsque ad Vespasiani durauit imperium.

Flauius Vopiscus in Probo.

Et mihi quidem id animi fuit, non vt Sallustios, Liuios, Tacitos, Trogos, atque omnes disertissimos imitarer viros, sed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, &c.

Idem in Tacito.

Corn. Tacitum scriptorem historiæ Augustæ, quòd parentem suum eundem diceret, in omnibus bibliothecis collocari iussit.

Sidonius Epist. lib. 1 v. ad Polemium.

Caius Tacitus è maioribus vnus, tuis Vlpianorum temporum consularis, sub verbis cuiusdam Germanici ducis in historia sua rettulit, &c.

Idem in Panegyrico ad Anthemium.

Qua Crispus breuitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, quo flumine Quinctilianus,
Qua pompa Tacitus, nunquam sine laude loquendus.

Idem in Epigram.

Et te qui breuitate Crispe polles,
Et qui pro ingenio fluente nulli
Corneli Taciti es tacendus ori.

¶ 5

Illa Quinctiliani lib. X. fortaſſe ad Tacitum referuntur.*

Supereſt adhuc & exornat ætatis ſuæ gloriam vir ſæculorum memoriâ dignus, qui olim nominabitur, nunc intelligitur. Habet amatores, nec immeritò, vt libertas, quamquam circumciſis quæ dixiſſet, ei nocuerit, ſed elatum abundè ſpiritum, & audaces ſententias deprehendas etiam in iis quæ manent.

* *Ambigo ideò, quia hac viuo Domitiano Fabius ſcripſiſſe videtur. Atqui noſter tunc, vt opinor, nil vulgauerat.*

GNO

GNOMOLOGIA,
EX
C. CORNELII TACITI
OPERIBVS QVÆ EXſtant collecta, & Alphabeti ordine digeſta.

Numerus pagellam indicat.

Aduerſitas.

MAIORE animo aduerſa tolerātur quàm relinquuntur. 639

Adulatio.

Vetus id in republica malum. 85

Peſſimum veri affectus venenum adulatio & blanditiæ. 549

Adulatores.

Peſſimum inimicorum genus, laudantes. 898

Ærarium.

Si ambitione ærarium exhauſerimus, per ſcelera ſupplendum erit. 88

Ambitio.

Superbiunt homines etiam annua deſignati o

gnatione, quid si honorem per quinquinnium agitent? 86

Vetus ac iampridem insita mortalibus potentiæ cupido, cum imperij magnitudine adoleuit erupítque. Nam rebus modicis æqualitas facilè habebatur: sed vbi subacto orbe, & æmulis vrbibus regibúsve excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebémque certamina exorsêre. Modò turbulenti tribuni, modò consules præualidi, & in vrbe ac foro tentamenta ciuilium bellorum. Mox è plebe infima, C. Marius, & nobilium seuissimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem vertêrũt. Post quæ Gn. Pompeius occultior non melior. Et numquam postea nisi de principatu quæsitum. Non discessêre armis in Pharsalia ac Philippis ciuium legiones, nedum Othonia ac Vitellij exercitus sponte posituri bellum fuerint. Eadem illos Deûm ira, eadem hominum rabies, eædem scelerum causæ in discordiam egêre. 633

Libertas & speciosa nomina prætexuntur, nec quisquam alienum seruitium & dominationem sibi concupiuit, vt non easdem ista vocabula vsurparet. 805

Ambitiosus.

Brundisium artibus honestis copiosum,

&, si rectum iter pergeret, ad clarissima quæque iturum festinatio exstimulabant; dum æquales, dum superiores, postremò suasmet ipse spes anteire parat, quod multos etiam bonos pessumdedit, qui pretiis quæ tarda cum securitate, præmatura, vel cum exitio properant. 166

Amici.

Non hoc præcipuum amicorum munus est, prosequi defunctum ignauo quæstio: sed quæ voluerit meminisse, quæ mandauerit exequi. 112

Amici.

Nullum maius boni imperij instrumentum, quàm boni amici. 749

Amicitia.

Redintegrata amicitia nouis quoque beneficiis locum aperit. 376

Anima.

Non cum corpore exstinguuntur magnæ animæ. 908

Animus.

Vigor animi ingentibus negotiis par. 142

Animus humanus.

Sunt molles in calamitate mortalium animi. 225

Animi bona.

Fides, libertas, amicitia præcipua humani animi bona. 549

Aulici.

Libentius cum fortuna Principis, quàm cum Principe loquuntur. Nam suadere principi

principi quod oporteat, multi laboris: assentio erga principem quemcumque, sine affectu peragitur.

Aulicorum miseriæ.

Crispus, *Tiberij tempore*, præcipuus cui secreta Imperatorum inniterentur, & interficiendi posthumi Agrippæ conscius, ætate prouecta, speciem magis in amicitia principis, quàm vim tenuit, idque & Mæcenati acciderat, fato potentiæ raro sempiternæ, an satias capit aut illos cùm omnia tribuerunt; aut hos, cùm iam nihil reliquum est quod cupiant? 145

Barbari.

Barbaris quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus, rebus commotus potior habetur. 44

Bella.

Multa bella impetu valida, per tædia & moras euanuerunt. 629

Quod singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignauia principũ factum est. 633

Iniquissima hæc bellorum conditio est, prospera omnes sibi vindicant, aduersa vni imputantur. 892

Prælium atque arma, quæ fortibus honesta, eadẽ etiã ignauis tutissima sunt. 894

Bella ciuilia.

Initia bellorum ciuilium fortunæ permittenda, victoria consiliis & ratione perficitur.

ficitur.

In turbas & discordias pessimo cuique plurima vis: pax & quies bonis artibus indigent. 745

Bellum.

Vna in armis salus, sed ea consilia temperanda. 52

Misera pax vel bello bene mutatur. 152

Calamitas.

Sunt molles in calamitate mortalium animi. 225

Causæ rerum.

Sæpe honestas rerum causas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. 597

Concordia.

Arduum est eôdem loci potentiam & concordiam esse. 178

Commune periculum côncordia depulsandum. 893

Consilia.

Scelera impetu, bona consilia mora valescunt. 561

Omnes qui magnarum rerũ consilia suscipiunt, æstimare debent, an quod inchoatur Reipub. vtile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, aut certè non arduum sit. Simul ipse qui suadet, considerandus est, adiiciat ne cõsilio periculum suum: etsi fortuna cœptis affuerit, cui summum decus acquiratur. 657

Consilium.

Nullus contationi locus est in eo consilio quod nõ potest laudari nisi peractũ. 565

Cunctatio.

Cunctatio.

Non opus contatione, vbi perniciosior est quies quàm temeritas. 554

Cupido.

Cupido & odium multos exercitus in discordiam egêre. 597

Delatores.

Genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem numquam satis coërcitum. 198

Delictum.

Culpa quàm pœna tempore prior, emendari quàm peccare posterius est. 453

Plura sæpe peccentur dum demeremur, quàm ad eum offendimus. ibidem.

Desidia.

Inuisa primò desidia, postremò amatur. 873

Diuitiæ.

Neque in familia & argento, quæque ad vsum parantur nimium aliquid est aut modicum, nisi ex fortuna possidentis. 84

Ad requiem animi aut salubritatem corporum parandæ. ibidem.

Delinimenta curarum & periculorum. ibidem.

Aurum & opes præcipuæ bellorum causæ. 806

Dominatio.

Primæ dominandi spes in arduo; vbi quis ingressus est; adsunt studia & ministri. 181

Dominationis vis.

Apud quos ius imperij valet, inania transmit-

tranſmittunt. *Dux belli.* 459

Diuiſa ſunt inter exercitū ducéſque munia : militibus cupîdo pugnandi conuenit: duces prouidendo, conſultando, contatione ſæpius quàm temeritate proſunt. 692

Exempla.

Diutius durāt exempla quàm mores. 778

Exemplum.

Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra ſingulos vtilitate publica rependitur. 424

Exercitus.

Fortiſſimus in ipſo diſcrimine exercitus eſt, qui ante diſcrimen quietiſſimus. 598

Experientia.

Multa experiendo fiunt, quæ ſegnibus ardua videntur. *Fama.* 501

Non minus periculum ex magna fama, quàm ex mala. 875

Famæ boni ſæpe indulgent. 878

Haud ſemper errat fama, aliquando & eligit. *Felicitas.* ibid.

Difficilius eſt temperare fœlicitati, qua te non putes diu vſurum. 639

Fortes.

Etiam fortes viri ſubitis terrentur. 501

Fortes & ſtrenui etiam contra fortunam ſpe inſiſtunt. 639

Dij fortioribus adſunt. 757

Fortes.

Quomodo lucem noctémque omnibus hominibus, ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. 796. *Fortuna.*

Instabilis est fortuna, summáque etiam miscet. *Grati* 781

Tarda sunt quæ in commune expostulantur: priuatam gratiam statim mereare, statim accipias.

Historia varia, præsertim Romana consideratio. 1039

Nemo Annales nostros cum Scriptura eorum contenderit, qui veteres populi Romani res composuêre. Ingentia illi bella, expugnationes vrbium, fusos captósque reges: aut, si quando ad interna præuerterent, discordias consulum aduersus tribunos, agrarias frumentariásque leges, plebis & optimatium certamina, libero egressu memorabant. Nobis in arto & inglorius labor. Immota quippe aut modicè lacessita pax, mœstæ vrbis res, princeps proferendi imperij incuriosus erat. Non tamen sine vsu fuerit introspicere illa primo aspectu leuia, ex quîs magnarum sæpè rerum motus oriuntur. Nam cunctas nationes & vrbes populus, aut primores, aut singuli regunt, delecta ex his & constituta Republ. forma laudari facilius quàm euenire; vel si euenit

hauc

haut diuturna eſſe poteſt. Igitur vt olim plebe valida, vel cum patres pollerent, noſcenda vulgi natura, ex quibus modis temperanter haberetur, ſenatúſque & optimatium ingenia, qui maximè perdidicerant, callidi temporum & ſapientes credebantur: ſic conuerſo ſtatu, neque alia rerum facies quàm ſi vnus imperitet, hæc conquiri tradíque in rem fuerit, quia pauci prudentia, honeſta ab deterioribus, vtilia ab noxiis diſcernunt: plures, aliorum euentis docentur, cæterùm vt profutura, ita minimum oblectationis adferũt, nam ſitus gentium, varietates præliorum, clari ducum exitus, retinent ac redintegrant legentium animum: nos ſæua iuſſa, continuas accuſationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & eaſdem exitu cauſas coniungimus, obuia rerum ſimilitudine & ſatietate. Tum quòd antiquis ſcriptoribus rarus obtrectator, neque refert cuiuſdam Punicas Romanáſve acies lætius extuleris: at multorum qui Tiberio regente pœnam vel infamiam ſubiêre, poſteri manent, vtque familiæ ipſæ iam extinctæ ſint, reperies qui ob ſimilitudinem morum aliena malefacta ſibi obiectari putent etiam gloria ac virtus infenſos habet, vt animus ex propinquo diuerſa arguens.

non virorum animis, sed mulierculaturm adrepit. 155

Indecora.

Intuta, quæ indecora. 562

Infamia.

Infamiæ magnitudo apud prodigos nouissima voluptas est. 298

Innocentes.

Plerumque innocentes recenti inuidiæ impares. 114

Inuidia.

Insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere, modúmque fortunæ à nullis magis exigere, quàm quos in æquo viderunt. 620

Leges.

Si velis quod nondum vetitum est, timeas ne vetère. 158

A legibus delicta puniuntur.

Ideò leges in facta constituuntur, quia futura in incerto sunt. ibid.

Non vtendum imperio, vbi legibus agi potest. ibid.

Liberi principum.

Non legiones, non classes, perinde sunt firma imperij fundamenta, quàm numerus liberorum. 785

Liberalitas.

Simplicitas & liberalitas, ni adsit modus, in exitium vertuntur.

Liber

Libertas.

Quàm decora victoribus ſibertas, eo intolerantior ſeruitus iterum victis. 152

Libertas natura, etiam mutis animalibus data. 757

Etiam fera animalia, ſi clauſa teneas, virtutis obliuiſcuntur. 796

Luxus coërcendus.

Non ignoro in conuiuiis & circulis incuſari iſta, & modum poſci: ſed ſi quis legem ſanciat, pœnáſque indicat, iidem illi (nempe garruli & luxu diffluentes homines) ciuitatem verti, ſplendiſſimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt. Atqui ne corporis quidem morbos veteres & diu auctos, niſi per dura & aſpera coërceas: corruptus ſimul & corruptor, æger & flagrans animus, haut leuioribus remediis reſtinguendus eſt quàm libidinibus ardeſcit.

Mali.

Hoc euenit inter malos, vt ſimiles ſint. 675

Malorum ingenium.

Peſſimus quiſque, diffidentia præſentium mutationem pauens, aduerſus publicum odium priuatam gratiam præparat: vnde nulla innocentiæ cura, ſed vitæ impunitatis. 589

Maritus.

Viri in eo culpa est, si fœmina modum excedat. 146

Mediocritas.

Agricola retinuit, quod est difficillimum ex sapientia modum. 875

Metus.

Metus exercitam quoque eloquentiam debilitat. 167

Milites.

Non per seditionem & turbas desiderij militum ad Cæsarem ferenda sunt. 19

Fluxa per discordias militum fides, & periculum ex singulis. 657

Facilius vniuersi impelluntur, quàm singuli vitantur. ibid.

Tam nescire quædam milites, quàm scire oportet. Ita se ducum authoritas, sic rigor disciplinæ habet, vt multa per centuriones tribunósque tantùm iuberi expediat. Si, vbi subeantur, quærere singulis liceat, pereunte obsequio etiam imperium intercidit. 597

Parendo potiùs quàm imperia ducum sciscitando res militares continentur. 598

Militia.

Militia res grauis & infructuosa denis in diem assibus anima & corpus æstimatur: hinc sæuitiæ centurionum, & vacationes munerum redimuntur: at hercule verbera & vulnera dura hyems exercitæ æstates, bellum atrox, aut sterilis pax. 18

Ministri

Ministri principum.

Grauiorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspiciuntur. 436

Modestia.

Modestiæ fama neque summis mortaliũ spernenda est, & à diis æstimatur. 44 F

Mores.

Sorte & vrna mores nõ discernũtur. 749

Diutiùs durant exempla quã mores. 778

Mors.

Mors omnibus ex natura æqualis obliuione apud posteros, vel gloria distinguitũr. Ac si nocentem innocentémque idem exitus manet, acrioris viri est meritò perire. 554

Honesta mors turpi vita potior. 897

Mulieres.

Non imbecillis tantùm & impar laboribus sexus, sed (si licentia adsit) sæuus, ambitiosus, potestatis auidus. 145

Odium.

Cupido & odium multos exercitus in discordiam egere. 597

Proprium humani generis est, odisse quem læseris, 899

Oratores.

Veteres oratores famam in posteros præmia eloquentiæ cogitarunt pulcherrima: alioquin & bonarum artium principes sordidis ministeriis fœdantur, nec fides integra manet, vbi magnitudo quæstuum

ſpectatur: quod ſi in nullius mercedem negotia tueantur pauciora ſunt: nunc inimicitiæ, accuſationes, odia & iniuriæ fouentur, vt quomodo vis morborum pretia medentibus, ſic fori tabes pecuniam aduocatis ferat. 282. 283

Pax.

Miſera pax vel bello bene mutatur. 152

In turbas & diſcordias peſſimo cuique plurima vis: pax & quies bonis artibus indigent. 745

Nemo adeò in arma promptus, vt non idẽ pretium quietis quàm periculi malit. 807

Parentum amor erga liberos.

Non periude à parentibus liberi, quàm ab impudica adulteri mutantur. 365

Pecunia.

Immenſa pecunia inter ciuiles diſcordias ferro valido. 629

Pericula.

Imminentium periculorum remedium, ipſa pericula. 297

Populus.

Eſt populus nouarum cupiens pauidúſque. 471

Municipale vulgus pronum ad ſuſpiciones. 620

Poſteritas.

Suum, cuique decus poſteritas rependit. 200

Potentia.

Arduum eſt, eodem loci potentiam & concor

concordiam esse. 178

Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quàm fama potentiæ non sua vi nixæ. 363

Nunquam satis potentia, vbi nimia est. 670

Princeps.

Non ædilis, aut prætoris, aut consulis partes sustineo: maius aliquid & excelsius à principe postulatur: & cùm rectè factorum sibi quisque gratiam trahant, vnius inuidia ab omnibus peccatur. 157

Non potest sua scientia cuncta amplecti, neque expedire, vt ambitione aliena trahatur. 168

Pleraque, in summa fortuna auspiciis & consiliis, quàm telis & manibus geruntur. 354

Optimus est post malum principem dies primus. 778

Principes.

Principes quidem sunt instar deorum. 148

Ceteris mortalibus in eo stant consilia, quid sibi conducere putent: Principum diuersa sors, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. 204

Prodigia.

Prodigia imminentium malorum nuntia. 471

Prodito

guuntur, sic ingenia studiáque oppresseris facilius quàm reuocaueris. 873

Subditorum officium.

Principibus summum rerum iudicium dij dedere, subditis obsequij gloria relicta est. 246

Abditos principis sensus, & si quod occultius parat, exquirere inlicitum, & anceps: nec ideo adsequare. ibid.

Quomodo sterilitatē aut nimios imbres & cetera naturæ mala: ita luxum vel auaritiam dominantium tolerare. 805

Timidi.

Timidi & ignaui ad deliberationem formidine properant. 639

Timor.

Satis clarus est apud timentem quisquis timetur. 658

Tributa.

Neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, siue tributis haberi queunt. 805

Tyranni.

Non frustra præstantissimus sapientiæ firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus & ictus: quando, vt corpora verberibus, ita sæuitia, libidine, malis consultis, animus dilaceretur. 243

Vanitas humana.

Mihi quantò plura recentium seu veterum reuoluo, tantò magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obuersantur. 135

Vicissitudo rerum.

Quæ nunc vetustissima creduntur noua fuere. Inueterascet; sæculum nostrum, & quod hodie exemplis tuemur inter exempla erit.

Vigilantia.

Industria ac vigilantia haud minus noxiæ, quàm largitio & luxus, quoties parando regno finguntur. 177

Vltio.

Tantò procliuius est iniuriæ, quàm beneficiorum vicem exsoluere: quia gratia oneri, vltio in quæstu habetur. 746

Viri magni.

Sciant quibus moris est illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos viros esse: obsequiúmque ac modestiam: si industria ac vigor adsint, eò laudis excedere, quò plerique per abrupta, sed id nullum rei post vsum, ambitiosa morte inclaruerũt.

Virtus.

Virtus proprium hominis bonum. 757

Virtutes.

Quædam virtutes odio sunt, seueritas obsti-

obstinata, inuictus aduersus gratiã animus.

453 *Vitia.*

Vitia erunt, donec homines: sed neque hæc continua, & meliorum interuentu pensantur. 805 *Vsura.*

Sanè vetus vrbi fœnebre malum, & seditionum discordiarúmque creberrima caussa, eóque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primò duodecim tabulis sancitum, ne quis vinciario fœnore amplius exerceret, cùm antea ex libidine locupletum agitaretur. Dein rogatione tribunica ad semuncias redacta: postremò vetita versura, multísque plebiscitis obuium itum fraudibus, quæ toties repressæ, miras per artes rursum oriebantur. 251

Vxor.

Reuertentibus post laborem, quod honestius quàm vxorum leuamentum. 146

Ob vnius aut alterius imbecillum animum, malè eripiuntur maritis consortia rerum secundarum aduersarúmque: simul sexus natura inualidis deseritur, suo luxui & cupidinibus alienis exponitur. Vix præsenti custodia manent inlæsa coniugia: quid fiet si per plures annos in modum dissidij oblitererentur? 149

In bona vxore tantò maior laus, quantò in mala plus culpæ est. 876

C. COR

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI *Annalium Liber primus.*

BREVIARIVM LIBRI.

1. Romani Imperij facies, paulò ante Augusti excessum. Huius obitus, Liuiæ artes, & aduentus Tiberij.

2. Initia noui Principis sanguine Postumi Agrippæ consecrata. Senatores ad seruitutem parati, versipelli Tyberio adulantur.

3. Augusti testamentum, funus, elogium, tumulus, apotheosis.

4. Tiberij hypocrisis in iracundiam & sermones ambiguos erumpit. Senatus mens impura. Comitiorum ratio. Augustales ludi.

5. Blæsus seditionem in Pannonia motam variis modis pacare studet, filio ad Tiberium amandato.

6. Seditionis flammas acrius ardentes

capacem, ſed aſpernãtem: Gallum Aſinum, auidum & minorem: L. Arruntium, non indignum, & ſi caſus daretur, auſurum. De prioribus conſentitur, pro Arruntio quidam C. Piſonem tradidère: omnéſque præter Lepidum, variis mox criminibus ſtruente Tiberio circumuẽti ſunt. Etiam Q. Haterius & Mamercus Scaurus, ſuſpicacem animum perſtrinxère. Haterius cùm dixiſſet, Quouſque patieris, Cæſar, non adeſſe caput Reip? ,, *Scaurus quia dixerat, ſpem eſſe eo non irritas fore Senatus preces, quòd relationi conſulum iure Tribuniciæ poteſtatis non interceſſiſſet. In Haterium ſtatim inuectus eſt, Scaurum, cui implacabilius iraſcebatur, ſilentio tramiſit, feſſúſque clamore omnium, expoſtulatione ſingulorum, flexit paulatim, non vt fateretur ſuſcipi à ſe imperium, ſed vt negare & rogari deſineret Conſtat. Haterium, cùm deprècandi cauſsâ palatium introiſſet, ambulantíſque Tiberij genua aduolueretur, prôpè à militibus interfectum, quia Tiberius caſu, an manibus eius impeditus prociderat, neque tamen periculo talis viri mitigatus, donec Haterim Auguſtam oraret, eiúſque accuratiſſimis precibus protegeretur. Multa patrum & in Auguſtam ădulatio, alij parẽtem, alij matrem patriæ appellandã, plerique vt nomini Cæſaris adſcriberetur, Iuliæ filius, cenſebant, ille moderandos fœminarum honores dictitans, eadémque ſe temperantia vſurum in his quæ ſibi tribuerentur: cæterùm*

anxius

anxius inuidiâ, & muliebre fastigium in diminutionem sui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni passus est: arámque odoptionis, & alia huiuscemodi probibuit. At Germanico Cæsari proconsulare imperium petiuit, missique legati qui deferrent, simul mœstitiam eius ob excessum Augusti solarentur. quo minus idem pro Druso postularetur, eâ caussâ, quòd dignatus consul Drusus, præsénsque erat. Candidatos præturæ duodecim nominauit, numerum ab Augusto traditum: & hortante senatu vt augeret, iureiurando obstrinxit, se non excessurum. Tum primùm è campo comitia ad patres translata sunt. nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio Principis, quædam tamen studiis tribuum fiebant, neque populus ademptum ius questus est, nisi inani rumore: & senatus legionibus ac precibus sordidis exsolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures quàm quatuor candidatos commendaret, sine repulsâ & ambitu designandos. Inter quæ Tribuni plebeij petiuere, vt proprio sumptu ederent ludos, qui de nomine Augusti fastis additi Augustales vocarentur, sed decreta pecunia ex ærario, vtque per Circum triumphali veste vterentur. curru vehi haud permissum. mox celebratio annua ad Prætorem translata, cui inter ciues & peregrinos iurisdictio euenisset.

5. *Hic rerum vrbanarum status erat, cùm Pannonicas legiones seditio incessit: nouis nouis*

caussis,

cauſſis, niſi quòd mutatus princeps licentiam turbarum, & ex ciuili bello ſpem præmiorum oſtendebat. Caſtris æſtiuis tres ſimul legiones habebantur, præſidente Iunio Blæſo: qui fine Auguſti, & initiis Tiberij auditis, ob iuſtitium aut gaudium intermiſerat ſolita munia. Eo principio laſciuire miles, diſcordare, peſſimi cuiuſque ſermonibus præbere aures, denique luxum & otium cupere, diſciplinam & laborem aſpernari. Erat in caſtris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax linguâ, & miſcere cœtus hiſtrionali ſtudio doctus. Is imperitos animos, & quanam poſt Auguſtum militiæ conditio ambigentes, impellere paulatim nocturnis colloquiis aut flexo in veſperam die, & delapſis melioribus, deterrimum quemque congregare. Poſtremo promptis iam & aliis ſeditionis miniſtris, velut concionabundus interrogabat. Cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis in modum ſeruorum obedirent? quando auſuros expoſcere remedia, niſi nouum & nutantem adhuc principē precibus, vel armis adirent? ſatis per tot annos ignauiâ peccatum, quòd tricena aut quadragena ſtipendia ſenes, & plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerent? ne demiſſis quidem finem eſſe militiæ, ſed apud vexillum retentos, alio vocabulo, eoſdem labores perferre, ac ſi quis tot caſus vitâ ſuperauerit, trahi adhuc diuerſas in terras, vbi per no-

men agrorum, uligines paludum, vel inculta montium accipiant. Enimuerò militiam ipsam grauem, infructuosam: denis in diem assibus animam & corpus æstimari. hinc vestem, arma, tentoria, hinc sæuitiam centurionum & vacationes munerum redimi: at hercle verbera, & vulnera, duram hiemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem, sempiterna: nec aliud leuamentum, quàm si certis sub legibus militia iniretur, vt singulos denarios mererent, sextusdecimus stipendij annus finem afferret, ne vltrà sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris præmium pecunia solueretur. An prætorias cohortes, quæ binos denarios * acciperent, quæ post sexdecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? Non obtrectari à se vrbanas excubias: sibi tamen apud horridas gentes è contuberniis hostem aspici. Adstrepebat vulgus diuersis incitamentis, hi verberum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina & nudum corpus exprobrantes. Postremò eò furoris venère, vt tres legiones miscere in vnam agitauerint. depulsi æmulatione, quia suæ quisque legioni eum honorem quærebant, aliò vertunt, atque vnà tres aquilas & signa cohortium locant: simul congerunt cespites, exstruunt tribunal, quò magis conspicua sedes foret. Properantibus Blæsus aduenit, increpabátque ac retinebat singulos, clamitans, Meâ potiùs cæde imbuite manus. leuiore

flagitio

ſlagitio legatum interficietis, quàm ab imperatore deſciſcitis. aut incolumis fidem legionum retinebo, aut iugulatus pœnitentiam adcelerabo. Aggerebatur nihilominus ceſpes, iamque pectori vſque adcreuerat, cùm tandem peruicaciâ victi incœptum omisêre. Blæſus multâ dicendi arte, Non per ſeditionem & turbas deſideria militum ad Cæſarem ferenda, ait. neque veteres ab imperatoribus priſcis, neque ipſos à Diuo Auguſto tam noua petiuiſſe, & parum in tempore, incipientes principis curas onerari. Si tamen tenderent in pace tentare, quæ ne ciuilium quidem bellorum victores expoſtulauerint: cur contra morem obſequij, contra fas diſciplinæ, vim meditentur? decernerent legatos, ſéque coram mandata darent. Adclamauere, vt filius Blæſi tribunus legatione ea fungeretur, peterétque militibus miſſionem ab ſexdecim annis, cætera mandaturos, vbi prima proueniſſent.

6. Profecto iuuene, modicum otium: ſed ſuperbire miles, quòd filius legati orator publicæ cauſſæ, ſatis oſtenderet, neceſſitate expreſſa, quæ per modeſtiam non obtinuiſſent. Intereà manipuli ante cœptam ſeditionem Nauportum miſſi, ob itinera & pontes, & alios vſus, poſtquam turbatum in caſtris accepere, vexilla conuellunt: direptiſque proximis vicis, ipsóque Nauporto quòd municipij inſtar erat, retinentis centuriones in riſu & contumeliis, poſtremò verberi-

bus insectātur: præcipuâ in Aufidienum Rufum præfectum castrorum irâ. quem direptum vehiculo, sarcinis grauant, agûntque primo in agmine, per ludibriũ rogitantes, an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret? Quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox castris præfectus, antiquam durámque militiam reuocabat, vetus operis ac laboris, & eò immitior quia tolerauerat. Horũ aduentu redintegratur seditio, & vagi circuniecta populabantur. Blæsus paucos maximè præda onustos, ad terrorẽ cæterorum, adfici verberibus, claudi carcere iubet, nam etiam tum legato à cẽturionibus, & optimo quoque manipulariũ parebatur. Illi obniti trahentibus, prensare circunstantiũ genua, ciere modò nomina singulorũ, modò centuriã quisque cuius manipularis erat, cohortem, legionẽ, easdẽ omnibus imminere clamitates: simul probra in Legatum cumulant, cælum ac deos obtestantur. nihil reliqui faciunt, quò minus inuidiã, misericordiã, metum, & iras permouerent. Adcurritur ab vniuersis, & carcere effracto, soluunt vincula: desertoré sque ad rerũ capitalium damnatos, sibi iam miscent. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces. & Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæsi adleuatus circumstantium humeris, apud turbatos, & quid pararet intentos. Vos quidem, inquid, his innocentibus & miserrimis lucem & spiritum reddidistis, sed quis fratri meo vitam, quis fratrem*

mihi

mihi reddit? quem miſſum ad vos à Germanico „
exercitu de cōmunibus commodis, nocte proximâ „
iugulauit per gladiatores ſuos, quos in exitiū mi- „
litum habet atque armat? Reſponde Blaſe, vbi ca- „
dauer abieceris? ne hoſtes quidem ſepulturā in- „
uident. cùm oſculis, cùm lacrymis dolorem meum „
impleuero, me quoque trucidari iube. dum inter- „
fectos nullū ob ſcelus, ſed quia vtilitati legionum „
conſulebamus, ij ſepeliant. Incendebat hæc fle- „*
tu, & pectus atque os manibus verberans: mox disiectis quorū per humeros ſuſtinebatur, præceps & ſingulorū pedibus aduolutus, tantum conſternationis inuidiæq́; conciuit, vt pars militū, gladiatores qui è ſeruitio Blaſi erant, pars ceteram eiuſdem familiam vincirent, alij ad quærendum corpus effunderentur. ac ni properè neque corpus vllum reperiri, & ſeruos adhibitis cruciatibus abnuere cædem, neque illi fuiſſe vnquam fratrem pernotuiſſet, haud multū ab exitio Legati aberāt. Tribunos tamē, ac præfectū caſtrorum extruſere, ſarcinæ fugientiū direptæ. & Centurio Lucillius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum, Cedo alteram, indiderant: quia fractâ vite in tergo militis, alteram clarâ voce, ac rurſus aliam poſcebat ceteros latebræ texêre, vno retento Clemente Iulio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus, ob promptum ingenium. Quin ipſæ inter ſe legiones Octaua & Quintadecima ferrum parabant: dum centurionem, cognomento

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

Sirpicum, illa morti deposcit. Quintadecumani tuentur: ni miles Nonanus preces, & aduersum aspernantis, minas interiecisset.

7. Hæc audita, quanquam abstrusum, & tristissima quæque maximè occultantem Tiberium perpulere, vt Drusum filiũ cum primoribus ciuitatis, duabusq́; prætoriis cohortibus mitteret, nullis satis certis mandatis, ex re consulturum, & cohortes delecto milite supra solitum firmata. additur magna pars prætoriani equitis, & robora Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant: simul prætorij præfectus Ælius Seianus, collega Straboni patri suo datus, magnâ apud Tiberium auctoritate, rector iuueni & ceteris periculorum præmiorúmque ostentator. Druso propinquanti, quasi per officium obuiæ fuere legiones: non lętæ, vt adsolet, neque insignibus fulgentes, sed inluuie deformi, & vultu, quãquam mœstitiam imitarentur, contumaciæ propiores. Postquam vallum introiit: portas stationibus firmant, globos armatorum certis castrorũ locis opperiri iubent, ceteri tribunal ingenti agmine circumueniunt. Stabat Drusus silentium manu poscens. illi quoties oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis strepere, rursum viso Cæsare, trepidare. Murmur incertum, atrox clamor, & repentè quies. diuersis animorum motibus, pauebant, terrebántque. Tandem interrupto tumultu literas patris recitat. in quîs perscriptum erat, præcipuam

ipsi

ipſe fortiſſimarum legionum curam, quibuſcum
plurima bella tolerauiſſet. vbi primùm à luctu
requieſſet animus, acturum apud patres de poſtu-
latis eorum. miſiſſe interim filium, vt ſine con-
tatione concederet quæ ſtatim tribui poſſent: ce-
tera Senatui ſeruanda, quem neque gratiæ, neque
ſeueritatis expertem haberi par eſſet. Reſponſum
eſt à concione, mandata Clementi Centurioni
quæ * præferret. Is orditur de miſſione à ſexde-
cim annis: de præmiis finitæ militiæ: vt denarius
diurnum ſtipendium foret: ne veterani ſub ve-
xillo haberentur. Ad ea Druſus cùm arbitrium
ſenatus & patris obtenderet, clamore turbatur.
Cur veniſſet, neque augendis militum ſtipendiis »
neq; adleuandis laboribus, denique nulla benefa »
ciendi licentia? at hercule verbera, & necem cun- »
ctis permitti. Tiberiũ olim nomine Auguſti deſi- »
deria legionũ fruſtrari ſolitũ: eaſdē artes Druſum »
retuliſſe: nunquámne ad ſe niſi filios familiarum »
venturos? nouũ id planè, quod imperator ſola mi- »
litis cõmoda ad ſenatũ reiiciat. eundem ergo ſe- »
natũ conſulendũ, quoties ſupplicia aut prælia in- »
dicantur. an præmia ſub dominis, pœnas ſine ar- »
bitro eſſe? Poſtremò deſerũt tribunal, vt quis præ-
torianorũ militũ, amicorúmve Cæſaris occurreret,
manus intentãtes, cauſſam diſcordiæ, & initium
armorũ maximè infenſi Cn. Lentulo, quòd is ante
alios ætate, & gloria belli, firmare Druſum crede-
batur, & illa militiæ flagitia primus aſpernari.

Nec multo pòst digredientẽ cum Cæsare ac prouisu periculi hiberna castra repetentem, circumsistunt, rogitantes, quò pergeret? ad imperatorem, an ad patres? vt illic quoque commodis legionum aduersaretur? simul ingruunt, saxa iaciunt. iámque lapidis ictu cruentus, & exitij certus adcursu multitudinis, quæ cum Druso aduenerat, protectus est. Noctem minacem, & in scelus erupturam fors leniuit. nam Luna claro repẽte cælo visa languescere. Id miles rationis ignarus omen præsentium accepit, ac suis laboribus defectionem sideris adsimilans, prosperéque cessura quæ pergerent, si fulgor & claritudo deæ redderetur. Igitur æris sono, tubarum cornuúmque cõcentu strepere: prout splẽdidior, obscuriórve, lætari, aut mœrere, & postquam ortæ nubes offecere visui, creditúmque conditam tenebris: vt sunt mobiles ad superstitionem perculsæ semel mentes: sibi æternũ laborem portendi, sua facinora auersari deos lamentantur. Vtendum inclinatione eâ Cæsar, & quæ casus obtulerat in sapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria iubet. Accitur centurio Clemens, & si qui alij bonis artibus grati in vulgus. in vigiliis, stationibus, custodiis portarum se inserunt, spem offerunt, metum intendunt. "Quousque filiũ imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennióne & Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius & Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique pro

Nero

Neronibus & Druſis, imperium populi Romani ,,
capeſſent? quin potius vt nouiſſimi in culpam, ita ,,
primi ad pœnitentiam ſumus? Tarda ſunt quæ in ,,
commune expoſtulantur: priuatam gratiam ſta- ,,
tim mereare, ſtatim recipias. Commotis per hæc ,,
mentibus, & inter ſe ſuſpectis, tironem à veterano, legionem à legione diſſociãt. Tum redire paulatim amor obſequij: omittunt portas, ſigna vnũ in locum principio ſeditionis congregata, ſuas in ſedes referunt. Druſus orto die, & vocatâ concione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenita, incuſat priora, probat præſentia, negat ſe terrore & minis vinci: flexos ad modeſtiam ſi videat, ſi ſupplices audiat, ſcripturum patri, vt placatus legionũ preces exciperet. Orantibus rurſum idem Blæſus & L. Apronius eques Romanus è cohorte Druſi, Iuſtúſque Catonius primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. Certatum inde ſententiis, cùm alij opperiendos legatos, atque interim comitate permulcendum militem cenſerent, alij fortioribus remediis agendum, nihil in vulgo modicum terrere, ni paueant: vbi pertimuerint, impunè contemni. dum ſuperſtitio vrgeat, adiiciendos ex duce metus, ſublatis ſeditionis auctoribus. Promptum ad aſperiora ingenium Druſo erat. vocatos Vibulenum & Percennium interfici iubet. Tradunt plerique intra tabernaculũ ducis obrutos, alij corpora extra vallum abiecta oſtentui. Tum vt quiſque præcipuus turbator conquiſiti: &

pars extra castra palantes à centurionibus: aut prætoriarum cohortiũ militibus cæsi: quosdam ipsi manipuli documentum fidei tradidere. Auxerat militum curas præmatura hiems, imbribus continuis, adeóque sæuis, vt non egredi tentoria, congregari inter se, vix tutari signa possent, quæ turbine atque vnda rapiabantur: durabat & formido cælestis iræ, nec frustra aduersus impios hebescere sidera, ruere tempestates: non aliud malorum leuamentum, quam si linquerent castra infausta temerataq;, & soluti piaculo suis quisque hibernis redderentur. primum octaua, dein quintadecima legio rediêre. Nonanus opperiendas Tiberij epistolas clamitauerat: mox desolatus aliorũ discessione, imminẽtem necessitatem sponte præuenit, & Drusus non expectato legatorum regressu, quia præsentia satis consederant, in vrbem rediit.

8. *Iisdem fermè diebus, iisdẽ caussis Germanicæ legiones turbatæ, quanto plures, tanto violentius: & magna spè fore: vt Germanicus Cæsar imperium alterius pati nequiret, daretq; se legionibus, vi sua cuncta tracturis. Duo apud ripam Rheni exercitus erant, cui nomen superiori, sub C. Silio legato, inferiorem A. Cæcina curabat. Regimen summæ rei penes Germanicũ, agendo Galliarum censui tum intentum. Sed quibus Silius moderabatur, mente ambiguâ fortunã seditionis alienæ speculabantur: inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto ab vna à vicesimanis*

quinta

quintaniſque initio, & tractis primâ quoque, ac viceſima legionibus: nam iiſdē æſtiuis in finibus Vbiorum habebātur, per otium, aut leuia munia. Igitur audito fine Auguſti, vernacula multitudo, nuper acto in vrbe delectu, laſciuia ſueta, laborum intolerans, implere ceterorū rudes animos. Veniſſe tempus, quo veterani maturā miſſionem, iuuenes largiora ſtipendia, cuncti modum miſeriarum expoſcerent, ſæuitiamq́; centurionum vlciſcerentur. Non vnus hæc, vt Pannonicus inter legiones, Percennius, nec apud trepidas militum aures alios validiores exercitus reſpicientium, ſed multa ſeditionis ora voceſq́; ſua in manu ſitam rem Romanam, ſuis victoriis augeri Rempub. in ſuum cognomentum adſciſci imperaturos. Nec Legatus obuiam ibat: quippe plurium vecordia conſtantiam exemerat, repentè lymphati diſtrictis gladiis, in centuriones inuadunt: ea vetuſtiſſima militaribus odiis materies, & ſæuiendi principiū: proſtratos verberibus multant, ſexageni ſingulos, vt numerum centurionū adæquarent. Tum conuulſos laniatóſque, & partim exanimos, ante vallum, aut in amnem Rhenum proiiciunt, Septimius cum perfugiſſet ad tribunal, pedibúſque Cæcinæ aduolueretur, eò vſque flagitatus eſt, donec ad exitium dederetur. Caſſius Chærea, mox cæde C. Cæſaris memoriam apud poſteros adeptus, tum adoleſcens & animi ferox, inter obſtantes & armatos ferro viam patefecit. Non tribunus

vltrà,

ultrà, non castrorum præfectus ius obtinuit, vigilias, stationes, & si qua alia præsens vsus indixerat, ipsi partiebantur. Id militares animos altius coniectantibus præcipuum indicium magni atque implacabilis motus, quòd neque disiecti, vel paucorum instinctu: sed pariter ardescerent, pariter silerent: tanta æqualitate & constantia, vt regi crederes. Interea Germanico per Gallias, vt diximus, census accipienti, excessisse Augustũ adfertur. Neptem eius Agrippinam in matrimonio, pluresque ex eâ liberos habebat. Ipse Druso fratre Tiberij genitus, Augustæ nepos: sed anxius, occultis in se patrui auiæq; odiis, quorum caussæ acriores, quia iniqua. quippe Drusi magna apud populum Rom. memoria, credebatúrque si rerum potitus foret, libertatem redditurus: vnde in Germanicum fauor, & spes eadem. Nam iuueni ciuile ingenium, mira comitas, & diuersa à Tiberij sermone, vultu, adrogãtibus & obscuris. Accedebant muliebres offensiones, nouercalibus Liuiæ in Agrippinam stimulis: atque ipsa Agrippina paulo cõmotior, nisi quòd castitate, & mariti amore, quamuis indomitum animũ in bonum vertebat. Sed Germanicus quantò summæ spei propior, tantò impensius pro Tiberio niti. Sequanos proximos, & Belgarum ciuitates in verba eius adigit. Dehinc audito legionum tumultu, raptim profectus, obuias extra castra habuit, deiectis in terrã oculis velut pœnitentiâ. Postquam vallũ iniit, dissoni questus

audiri

audiri cœpere: & quidam prehenſa manu eius, per ſpeciem oſculandi inſeruerunt digitos, vt vacua dentibus ora contingeret: alij curuata ſenio membra oſtendebant. Adſiſtentem concionem, quia permixta videbatur, diſcedere in manipulos iubet: ſic melius audituros reſponſum: vexilla præferri, vt id ſaltem diſcerneret cohortes: tardè obtemperauere. Tunc à veneratione Auguſti orſus, flexit ad victorias triumphosq́; Tiberij, præcipuis laudibus celebrans, quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima feciſſet. Italiæ inde conſenſum, Galliarum fidem extollit, nil vſquam turbidum aut diſcors. Silentio hæc, vel murmure modico audita ſunt, vt ſeditionem attigit, vbi modeſtia militaris? vbi veteris diſciplinæ decus? quónam tribunos? quò centuriones exegiſſent? rogitans: nudant vniuerſi corpora, cicatrices ex vulneribus, verberum notas exprobrant: mox indiſcretis vocibus, pretia vacationum, anguſtias ſtipendij, duritiam operum, ac propriis nominibus incurſant, vallum, foſſas: pabuli, materiæ, lignorum adgeſtus, etſi quæ alia ex neceſſitate, aut aduerſus otium caſtrorum quæruntur. Atrociſſimus veteranorũ clamor oriebatur, qui tricena aut ſupra ſtipendia numerãtes, mederetur feſſis, neu mortem in iiſdem laboribus, ſed finem tam exercitæ militiæ: neque inopem requiem, orabant. fuére etiam qui legatam à diuo Auguſto pecuniã repoſcerẽt, fauſtis in Germanicũ ominibus, & , ſi vellet imperiũ prõptos oſtẽtauere.

Tum

Tum verò quasi scelere contaminaretur praeceps tribunali desiluit. opposuerũt abeunti arma minitantes, ni regrederetur. At ille moriturum potius quã fidẽ exueret clamitãs, ferrũ à latere diripuit, elatumq; deferebat in pectus, ni proximi prehensam dextrã vi attinuissent. extrema & cõglobata inter se pars cõcionis, ac vix credibile dictu, quidã singuli propius incedentes, feriret hortabatur: & miles, nomine Calusidius, strictum obtulit gladiũ, addito, Acutiorem esse. Saeuum id malique moris etiam furentibus visum: ac spatium fuit, quo Caesar ab amicis in tabernaculum raperetur.

9. Consultatum ibi de remedio: etenim nunciabatur parari legatos, qui superiorẽ exercitũ ad caussam eandẽ traherẽt, destinatũ excidio Vbiorũ oppidum: imbutasq; pradâ manus, in direptionem Galliarũ erupturas. Augebat metũ gnarus Romanae seditionis, &, si omitteretur ripa, inuasurus hostis: at si auxilia & socij aduersum abscedẽtis legiones armarentur, ciuile bellũ suscipi, periculosa seueritas, flagitiosa largitio, seu nihil militi, seu omnia concederentur, in ancipiti Republ. Igitur volutatis inter se rationibus, placitum, vt epistolae nomine principis scriberentur, missionem dari vicena stipendia meritis, exauctorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis, legata quae petiuerant, exolui duplicarique. Sensit miles in tempus cõficta statimque flagitauit, missio per tribunos maturatur, largitio differebatur, in hiberna vsquam non

abſcedere quintani, vna & viceſimani, donec iiſdē in æſtiuis cōtracta ex viatico amicorū ipſiúſq; Cæſaris pecunia perſolueretur. I. ac XX. legiones Cæcina legatus ciui atē Vbiorum reduxit, turpi agmine, cum fiſci de imperatore rapti inter ſigna interq; aquilas veherentur. Germanicus ſuperiorem ad exercitū profectus, II. & XIII. & XVI. legiones nihil cunctatus ſacramēto adigit. Quartadecumani paulū dubitauerant. pecunia & miſſio & ſi non flagitantibus oblata eſt. At in Chaucis cœptauere ſeditionē præſidiū agitantes vexillarij diſcordium legionū; & præſenti duorū militum ſupplicio paulum repreſſi ſunt. Iuſſerat id Mennius præfectus, bono magis exēplo; quā conceſſo iure: deinde intumeſcente motu profugus repertúſq; poſtquā inuitæ latebræ, præſidiū ab audaciâ mutuatur: Non præfectū ab iis ſed Germanicū ducem, ſed Tiberium Imp. violari. ſimul exterritis qui obſtiterāt, raptū vexillum ad ripam vertit, & ſi quis agmine deceſſiſſet, pro deſertore fore, clamitās reduxit in hiberna turbidos, & nil auſos. Interea legati ab ſenatu egreſſi, iam apud aram Vbiorū Germanicū adeunt. Duæ ibi legiones I. atque XX. veteraniq; nuper miſſi ſub vexillo hiemabāt. Pauidos & cōſcientia vecordes intrat metus, veniſſe patrū iuſſu qui irrita facerent, quæ per ſeditionē expreſſerāt: vtque mos vulgo, quamuis falſis reum ſubdere, Munat. Plancū conſulatu functū, principē legationis auctorem SC. incuſant: & nocte concubiā vexillum in domo Germanici ſitum flagitare

*occipiunt: concurſuq; ad ianuam facto, moliuntur fores: extractum cubili Cæſarē, tradere vexillum intento mortis metu ſubigunt. mox vagi per vias, obuios habuere legatos, audita conſternatione ad Germanicum tendentes, ingerunt contumelias, cædem parant: Planco maximè, quem dignitas fugâ impediuerat, neque aliud periclitanti ſubſidium, quàm caſtra primæ legionis. illic ſigna & aquilā amplexus, religione ſeſe tutabatur: ac ni aquilifer Calpurnius vim extremā arcuiſſet, rarum etiam inter hoſtes, legatus populi Romani, Romanis in caſtris, ſanguine ſuo altaria deûm commaculauiſſet. Luce demum, poſtquā dux, & miles, & facta neſcebantur, ingreſſus caſtra Germanicus, perduci ad ſe Plancum imperat, recipitque in tribunal. Tum fatalem increpans rabiem, neque militum, ſed deûm ira reſurgere, cur venerint legati aperit: ius legationis, atque ipſius Planci grauem & immeritum caſum, ſimul quantum dedecoris adierit legio, facundè miſeratur. attonitáque magis quàm quietâ cōcione, legatos præſidio auxiliarium equitum dimittit. Eo in * metu arguère Germanicum omnes, quòd non ad ſuperiorem exercitum pergeret, vbi obſequia, & contra rebelles auxilium. Satis ſupérque miſſione & pecuniâ, & mollibus conſultis peccatum: vel ſi vilis ipſi ſalus, cur filium paruulum, cur grauidam coniugem inter furentes, & omnis humani iuris violatores haberet? illos ſaltem auo, & Reip. redderet.*

redderet. Diu cunctatus,* aſpernãte vxore, cùm ſe diuo Auguſto ortam, neque degenerem ad pericula teſtaretur, poſtremò vterum eius, & communem filium multo cum fletu complexus, vt abiret perpulit. Incedebat muliebre & miſerabile agmen, profuga ducis vxor paruulum ſinu filium gerens, lamentantes circum amicorum coniuges, quæ ſimul trahebantur: nec minus triſtes * quæ manebant. Non florentis Cæſariis, neque ſuis in caſtris, ſed velut in vrbe victa facies gemitúſque ac planctus etiam militum aures oráque aduertere. Progrediuntur contuberniis, quis ille flebilis ſonus? quod tam triſte? fœminas illuſtres, non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriæ vxoris, aut comitatus ſoliti, pergere ad Treueros, & externæ fidei. Pudor inde & miſeratio, & patris Agrippæ, Auguſti aui memoria, ſocer Druſus: ipſa inſigni fecunditate, præclara pudicitia. iam infans in caſtris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam appellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi ſtudia eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil æquè flexit, quàm inuidia in Treueros. orant, obſiſtunt, rediret, maneret: pars Agrippinæ occurſantes, plurimi ad Germanicum regreſſi, isq; vt erat recens dolore & ira, apud circunfuſos ita cœpit. Non mihi vxor, aut filius, patre & Rep. cariores ſunt: ſed illum quidã ſua maieſtas, imperium Romanum cæteri exercitus de-

" *ſendent. coniugem, & liberos meos, quos pro glo-*
" *ria veſtra libens ad exitium offerrē, nunc procul à*
" *furentibus ſummoueo: vt quidquid iſtuc ſceleris*
" *imminet, meo tantum ſanguine pietur: néve occi-*
" *ſus Auguſti pronepos, interfecta Tiberij nurus,*
" *nocētiores vos faciat. quid enim per hos dies inau-*
" *ſum, intemeratúmve vobis? Quod nomē huic cœ-*
" *tui dabo? militéſne appellem? qui filium impera-*
" *toris veſtri, vallo & armis circumſediſtis. An ci-*
" *ues? quibus tam proiecta ſenatus auctoritas. ho-*
" *ſtium quoq; ius, & ſacra legationis, & fas gen-*
" *tium rupiſtis. Diuus Iulius ſeditionem exercitus*
" *verbo vno compeſcuit, Quirites vocādo qui ſacra-*
" *mentum eius detrectabant. Diuus Auguſtus vul-*
" *tu & aſpectu Actiacas legiones exterruit. nos*
" *vt nondum eoſdem, ita ex illis ortos, ſi Hiſpania*
" *Syriave miles aſpernaretur, tamen mirum & in-*
" *dignum erat: primáne, & viceſima legiones, illa*
" *ſignis à Tiberio acceptis, tu tot prœliorum ſocia,*
" *tot præmiis aucta, egregiam duci veſtro gra-*
" *tiam refertis? hunc ego nuntium patri, læta omnia*
" *aliis è prouinciis audienti, feram? ipſius tirones,*
" *ipſius veteranos, non miſſione, non pecunia ſatia-*
" *tos? hic tantùm interfici centuriones, eiici tribu-*
" *nos, includi legatos? infecta ſanguine caſtra, flu-*
" *mina? méque precariam animam inter infenſos*
" *trahere? Cur enim primo concionis die, ferrū illud*
" *quod pectori meo infigere parabam, detraxiſtis?*
" *O improuidi amici! melius & amantius ille, qui*

gladium

gladium offerebat. cecidiſſem certè nondum tot ,,
flagitiorum exercitui meo conſcius. legiſſetis du- ,,
cem,qui meam quidem mortem impunitam ſine- ,,
ret, Vari tamen & trium legionum vlciſceretur. ,,
Neque enim dij ſinant, vt Belgarum,quanquam ,,
offerentium, decus iſtud & claritudo ſit, ſubue- ,,
niſſe Romano nomini, compreſſiſſe Germaniæ po- ,,
pulos. Tua diue Auguſte cælo recepta mens, tua ,,
pater Druſe imago,tui memoria,iiſdem iſtis cum ,,
militibus,quos iam pudor & gloria intrat,eluant ,,
hanc maculam, iraſq́; ciuiles in exitium hoſtibus ,,
vertant.Vos quoque quorum alia nunc ora, alia ,,
pectora contueor, ſi legatos ſenatui, obſequium ,,
imperatori, ſi mihi coniugem ac filium redditis, ,,
diſcedite à contactu ac diuidite turbidos. id ſta- ,,
bile ad pœnitentiam,id fidei vinculum erit. Sup- ,,
plices ad hæc, & vera exprobrari fatentes, orabant, puniret noxios, ignoſceret lapſis, & duceret in hoſtem: reuocaretur coniunx, rediret legionum alumnus, néve obſes Gallis traderetur. Reditum Agrippinæ excuſauit ob imminentem partum,& hiemem. venturũ filium. cætera ipſi exequerentur. Diſcurrunt mutati, & ſeditioſiſſimum quemque vinctos trahũt ad legatũ legionis primæ, C. Cetronium: qui iudicium & pœnas de ſingulis in hunc modum exercuit. Stabant pro concione legiones, diſtrictis gladiis. reus in ſuggeſtu per tribunum oſtendebatur. ſi nocentem adclamauerant, præceps datus trucidabatur. & gaudebat cædibus miles,

tanquam ſemet abſolueret. nec Cæſar arcebat, quando nullo ipſius iuſſu, penes eoſdem ſæuitia facti & inuidia erat. ſecuti exemplum veterani, haut multò pòſt in Rætiam mittuntur, ſpecie defendendæ prouinciæ ob imminentis Sueuos: cæterùm vt auellerentur caſtris, trucibus adhuc non minus aſperitate remedij, quàm ſceleris memoria. Centurionatum inde * legit, citatus ab imperatore, nomen, ordinem, patriam, numerum ſtipendiorum, quæ ſtrenuè in præliis feciſſet, & cui erant donaria militaria, edebat. ſi tribuni, ſi legio, induſtriam innocentiamq́; adprobauerant, retinebat ordines: vbi auaritiam, aut crudelitatem conſenſu obiectauiſſent, ſoluebatur militia. Sic compoſitis præſentibus, haut minor moles ſupererat, ob ferociam quintæ, & vndeuiceſimæ legionum, ſexageſimum apud lapidem, (loco Vetera nomen eſt) hibernantiũ. nam primi ſeditionem cœptauerant, atrociſſimum quodque facinus horum manibus patratum. nec pœna commilitonum exterriti. nec pœnitentia conuerſi, iras retinebant. Igitur Cæſar arma, claſſem, ſocios demittere Rheno, parat: ſi imperium detrectetur, bello certaturus. At Romæ nondum cognito, qui fuiſſet exitus in Illyrico, & legionum Germanicarum motu audito, trepida ciuitas incuſare Tiberium, quòd dum patres, & plebem, inualida & inermia, cunctatione ficta ludificetur, diſſideat interim miles. neque duorum adoleſcentium nondum adulta auctori-

tate

ꝛate comprimi queat. ire ipſum, & opponere maieſtatem imperatoriã debuiſſe. ceſſuris, vbi principem longa experientia, eundemq; ſeueritatis & munificentiæ ſummum vidiſſent. An Auguſtum feſſa ætate, toties in Germanias commeare potuiſſe, Tebirium vigentem annis ſedere in ſenatu verba patrum cauillantem ſatis proſpectum vrbanæ ſeruituti: militaribus animis adhibenda fomenta, vt ferre pacem velint.* Immotus aduerſus eos ſermones, fixúmque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque ſe rẽmque publicam in caſum dare. Multa quippe & diuerſa angebant: validior per Germaniam exercitus, propior apud Pannoniam: ille Galliarum opibus ſubnixus, hic Italiæ imminens. quos igitur anteferret? ac ne poſtpoſiti contumelia incenderentur? At per filios pariter adiri, maieſtate ſalua, cui maior è longinquo reuerentia ſimul adoleſcentibus excuſatũ, quædam ad patrem reiicere: reſiſtentiſq; Germanico, aut Druſo, poſſe à ſe mitigari vel infringi: quod aliud ſubſidium ſi imperatorem ſpreuiſſent. Cæterùm vt iam iámque iturus legit comites, conquiſiuit impedimenta, adornauit naues. mox hiemem, aut negotia variè cauſſatus, primò prudentes, dein vulgum, diutiſſimè prouincias fefellit. At Germanicus quanquam contracto exercitu, & paratâ in defectores vltione, dandum adhuc ſpatium ratus, ſi recenti exemplo ſibi ipſi conſulerent, præmittit litteras ad Cæcinam, venire ſe va-

lida manu, ac ni ſupplicium in malos præſumant, vſurum promiſcuâ cæde. Eas Cæcina aquiliferis ſigniferiſque, & quod maximè caſtrorum ſincerũ erat, occultè recitat: vtq; cunctos infamiæ ſeipſos morti eximant, hortatur. nam in pace cauſſas & merita ſpectari, vbi bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxtà cadere. Illi, tentatis quos idoneos rebantur, poſtquam maiorem legionum partem in officio vident, de ſententia legati, ſtatuunt tempus, quo fœdiſſimum quemque & ſeditioni promptum ferro inuadant. Tunc ſigno inter ſe dato, irrumpunt contubernia, trucidant ignaros: nullo, niſi conſciis, noſcente quod cædis initium, quis finis. Diuerſa omnium, quæ vnquam accidêre, ciuilium armorum facies. non prælio, non aduerſis è caſtris, ſed iiſdem è cubilibus, quos ſimul veſcentis dies, ſimul quietos nox habuerat, diſcedunt in partes, ingerunt tela. clamor, vulnera, ſanguis palàm: cauſſa in occulto. cætera fors regit: & quidam bonorum cæſi. poſtquam, intellecto in quos ſæuiretur, peſſimi quoque arma rapuerant. neque legatus, aut tribunus moderator adfuit: permiſſa vulgo licentia atque vltio & ſatietas.

10. *Mox ingreſſus caſtra Germanicus, non medicinam illud plurimis cum lacrymis, ſed cladem appellans, cremari corpora iubet. Truces etiam tum animos cupido inuolat eundi in hoſtem, piaculum furoris. nec aliter poſſe placari commilitonum manes, quàm ſi pectoribus impiis honeſta vulnera acce*

ra acce

*ra accepiſſent. Sequitur ardorem militum Cæſar, iunctóque ponte tramittit duodecim millia è legionibus ſex, & viginti ſocias cohortes, octo equitum alas, quarum ea ſeditione intemerata modeſtia fuit. Læti neque procul Germani agitabant, dum iuſtitio ob amiſſum Auguſtum, pòſt diſcordiis attinemur. At Romanus agmine properò ſiluam Cæſiam limitémq; à Tiberio cœptum * ſcādit. caſtra in limite locat, frontem ac tergum vallo, latera, cōcædibus * munitur. Inde ſaltus obſcuros permeat, conſultátque ex duobus itineribus, breue & ſolitum ſequatur: an impeditius & intentatum, eoq; hoſtibus incautum. Dilecta longiore via, cætera accelerantur: etenim attulerant exploratores feſtam eam Germanis noctem, ac ſolennibus epulis ludicram. Cæcina cum expeditis cohortibus præire, & obſtantia ſyluarum amoliri iubetur: legiones modico interuallo ſequuntur. Iuuit nox ſideribus inluſtris, ventúmque ad vicos Marſorum, & circumdata ſtationes: ſtratis etiam tum per cubilia, propterq; menſas, nullo metu, non antepoſitis vigiliis: adeò cuncta incuria diſiecta erant, neque belli timor: ac ne pax quidem niſi languida, & ſoluta inter temulentos. Cæſar auidas legiones, quo latior populatio foret, quatuor in cuneos diſpertit. quinquaginta millium ſpatium, ferro flammiſque peruaſtat. non ſexus, non ætas, miſerationem attulit. profana ſimul & ſacra, & celeberrimum illis gentibus templum,*

quod Tanfanæ vocabant, solo æquantur. sine vulnere milites, qui semisomnos, inermos, aut palantis ceciderant. Exciuit ea cædes Bructeros, Tubantes, Vsipetes: saltusq; per quos exercitui regressus, insedêre. quod gnarũ duci: incessitq; itineri & prælio. pars equitum, & auxiliariæ cohortes ducebant: mox prima legio, & mediis impedimentis, sinistrum latus * vna & vicesima, dextrum quintani clausêre. vicesima legio terga firmauit, pòst cæteri sociorum. Sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur, immoti, dein latera, & frõtem modicè adsultantes. tota vi nouissimos incurrere. turbabanturque densis Germanorum cateruis leues cohortes, cùm Cæsar aduectus ad vicesimanos voce magna, hoc illud tempus obliterandæ seditionis clamitabat, pergerent properarent, culpam in decus vertere. Exarsere animis, vnóque impetu perruptum hostem, redigunt in aperta, cæduntq;: simul primi agminis copiæ euasere siluas, castráque communiuere. Quietum inde iter. fidénsque recentibus, ac priorum oblitus miles, in hibernis locatur. Nunciata ea, Tiberium lætitia curáque adfecere. gaudebat oppressam seditionem: sed quòd largiendis pecuniis, & missione festinata fauorem militum quæsiuisset, bellica quoque Germanici gloria angebatur. Rettulit tamen ad senatum de rebus gestis, multáque de virtute eius memorauit: magis in speciem verbis adornata, quàm vt penitus sentire crederetur. Paucioribus

Dru

Druſum, & finem Illyrici motus laudauit, ſed intentior, & fida oratione. cunctáque quæ Germanicus indulſerat, ſeruauit, etiam apud Pannonicos exercitus. Eodem anno, Iulia, ſupremum diem obiit, ob impudicitiam à patre Auguſto Pandatoria inſula; mox oppido Rheginorum, qui Siculum fretum accolunt, clauſa. Fuerat in matrimonio Tiberij, florentibus Caio & Lucio Cæſaribus, ſpreuerátque vt imparem: nec alia tam intima Tiberio cauſſa, cur Rhodum abſcederet. imperium adeptus, extorre, infamem, & poſt interfectum Poſtumum Agrippam, omnis ſpei egenam, inopia ac tabe longa peremit, obſcuram fere necem longinquitate exſilij ratus. Par cauſſa ſæuitiæ in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, ſolers ingenio, & prauè facundus, eandē Iuliam in matrimonio M. Agrippæ temerauerat. nec is libidini finis, traditam Tiberio, peruicax adulter contumacia & odiis in maritum accendebat. litteraq́ꝫ quas Iulia patri Auguſto cum inſectatione Tiberij ſcripſit, à Graccho compoſitæ credebantur. Igitur amotus Cercinam, Africi maris inſulam, quatuordecim annis exſilium tolerauit. Tunc milites ad cædem miſſi, inuenêre in prominenti litoris nihil lætum opperientem: quorum aduentu breue tempus petiuit, vt ſuprema mandata vxori Alliariæ per litteras daret: ceruicemq́ꝫ percuſſoribus obtulit. conſtantia mortis, haut indignus Sempronio nomine, vita degenerauerat.

*quidam non Roma eos milites, ſed ab L. Aſprenate proconſule Africæ miſſos tradidère, auctore Tiberio, qui famam cædis poſſe in Aſprenatem verti, fruſtrà ſperauerat. Idem annus nouas cærimonias accepit, addito ſodalium auguſtalium ſacerdotio, vt quondam T. Tatius retinendis Sabinorum ſacris, ſodales Titios inſtituerat. Sorte ducti è primoribus ciuitatis vnus & viginti. Tiberius, Druſúſque, & Claudius, & Germanicus adiiciuntur. Ludos Auguſtales tunc primùm * cœpta turbauit diſcordia, ex certamine hiſtrionum. Indulſerat ei ludicro Auguſtus, dum Mæcenati obtemperat effuſo in amorem Bàthylli, neque ipſe abhorrèbat talibus ſtudiis, & ciuile rebatur miſceri voluptatibus vulgi, alia Tiberio morum via, ſed populum per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere.*

11. Druſo Cæſare, C. Norbano COSS. decernitur Germanico triumphus manente bello: quod quanquam in æſtatem ſumma ope parabat, initio veris & repētino in Chattos excurſu, præcepit: nam ſpes inceſſerat diſſidere hoſtē in Arminium ac Segeſtem, inſignem vtrumque perfidia in nos, aut fide. Arminius, turbator Germaniæ: Segiſtes, parari rebellionem ſæpè aliàs, & ſupremo conuiuio, poſt quod in arma itum, aperuit: ſuaſitq́; Varo, vt ſe, & Arminium, & cæteros proceres vinciret: nihil auſuram plebem principibus amotis, atque ipſi tempus fore quo crimina, & innoxios

diſcer

diſcerneret, ſed Varus fato, & vi Arminij cecidit. Segeſtes quamquam conſenſu gentis in bellum tractus, diſcors manebat, auctis priuatim odiis, quòd Arminius filiam eius alij pactam rapuerat: gener inuiſus, inimici ſoceri, quæque apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud infenſos erant. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliarium millia, & tumultuarias cateruas Germanorum cis Rhenum colentium Cæcinæ tradit: totidem legiones, duplicem ſociorum numerum ipſe ducit: poſitóque caſtello ſuper veſtigia paterni præſidij in monte Tauno, expeditum exercitum in Chattos rapit, L. Apronio ad munitiones viarum, & fluminum relicto. nam, rarum illi cælo, ſiccitate, & amnibus modicis inoffenſum iter properauerat: imbréſque & fluminum auctus regredienti metuebantur, ſed Chattis adeò improuiſus aduénit, vt quod imbecillum ætate ac ſexu, ſtatim captum, aut trucidatum ſit: iuuentus flumen Adranam nando tramiſerat, Romanóſque pontum cœptantis arcebant: dein tormentis ſagittiſque pulſi, tentatis fruſtra conditionibus pacis, cùm quidam ad Germanicum perfugiſſent, reliqui omiſſis pagis viciſque in ſiluas diſperguntur. Cæſar incenſo Mattio (id genti caput) aperta populatus, vertit ad Rhenum: non auſo hoſte terga abeuntium laceſſere, quòd illi moris, quoties aſtu magis, quàm per formidinem ceſſit. Fuerat animus Cheruſcis

iuuare

iuuare Chattos, ſed exterruit Cæcina huc illuc ferens arma. & Marſos congredi auſos, proſpero prœlio cohibuit. Neque multò pòſt legati à Segeſte venerunt, auxilium orantes aduerſus vim popularium, à quîs circumſidebatur; validiore apud eos Arminio, quãdo bellum ſuadebat. Nam barbaris, quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus, rebus commotis potior habetur. Addiderat Segeſtes legatis filium, nomine Segimundum, ſed iuuenis conſcientiâ cunctabatur. quippe anno quo Germaniæ deſciuere, ſacerdos apud Aram Vbiorum creatus ruperat vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in ſpem clementiæ Romanæ, pertulit patris mandata, benignéque exceptus, cum præſidio Gallicam in ripam miſſus eſt. Germanico pretium fuit, conuertere agmen: pugnatúmque in obſidentîs, & ereptus Segeſtes magnâ cum propinquorum & clientium manu. Inerant fœminæ nobiles, inter quas vxor Arminij, eadémque filia. Segeſtis, mariti magis quàm parentis animo, neque victa in lacrymas, neque voce ſupplex, compreſſis intra ſinum manibus grauidum vterum intuens. Ferebantur & ſpolia Varianæ cladis, plerîſque eorum qui tum in deditionem veniebant prædæ data. Simul Segeſtes ipſe ingens viſu, & memoriâ bonæ ſocietatis impauidus. verba eius in hunc modũ fuêre. Non hic mihi primus erga populum Rom. fidei & conſtantiæ dies, ex quo à diuo Auguſto ciuitate*

tate donatus ſum, amicos inimicóſque ex veſtris vtilitatibus dilegi: neque odio patriæ (quippe proditores, etiam iis quos anteponunt, inuiſi ſunt) verùm quia Romanis Germaniſque idem conducere: & pacem, quàm bellum probabam, ergo raptorem filiæ meæ, violatorem fœderis veſtri Arminium, apud Varum, qui tum exercitui præſidebat, reum feci, dilatus ſegnitiâ ducis, quia parum præſidij in legibus erat, vt me & Arminium, & conſcios vinciret, flagitaui. teſtis illa nox, mihi vtinam potius nouiſſima! quæ ſecuta ſunt defleri magis, quàm defendi poſſunt. cæterùm & inieci catenas Arminio, & à factione eius iniectas perpeſſus ſum. Atque vbi primùm tui copia, vetera nouis, & quieta turbidis ante habeo, neque ob præmium, ſed vt me perfidiâ exſoluam: ſimul genti Germanorum idoneus conciliator ſi pœnitentiam quàm perniciem maluerit. Pro iuuentâ & errore filij veniam precor, filiam neceſſitate huc adductam, fateor: tuum erit conſultare, vtrum præualeat, quòd ex Arminio concepit, an quòd ex me genita eſt. Cæſar, clementi reſponſo, liberis propinquíſque eius incolumitatem, ipſi ſedem * vetere in prouinciâ pollicetur. Exercitum reduxit, noménque Imperatoris auctore Tiberio accepit. Arminij vxor, virilis ſexus ſtirpem edidit: educatus Rauennæ puer, quo mox ludibrio conflictatus ſit, in tempore memorabo. Fama dediti benignéque excepti

Segeſtis

iuuare Chattos, sed exterruit Cæcina huc illuc ferens arma. & Marsos congredi ausos, prospero prælio cohibuit. Neque multò pòst legati à Segeste venerunt, auxilium orantes aduersus vim popularium, à quîs circumsidebatur; validiore apud "eos Arminio, quãdo bellum suadebat. Nam bar-"baris, quanto quis audacia promptus, tanto ma-"gis fidus, rebus commotis potior habetur. Addiderat Segestes legatis filium, nomine Segimundum, sed iuuenis conscientiâ contabatur. quippe anno quo Germaniæ desciuere, sacerdos apud Arcam Vbiorum creatus ruperat vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in spem clementiæ Romanæ, pertulit patris mandata, benignéque exceptus, cum præsidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit, conuertere agmen: pugnatúmque in obsidentîs, & ereptus Segestes magnâ cum propinquorum & clientium manu. Inerant fœminæ nobiles, inter quas vxor Arminij, eadémque filia. Segestis, mariti magis quàm parentis animo, neque victa in lacrymas, neque voce supplex, compressis intra sinum manibus grauidum vterum intuens. Ferebantur & spolia Varianæ cladis, plerisque eorum qui tum in deditionem veniebant prædæ data. Simul Segestes ipse ingens visu, & memoriâ bonæ societatis impauidus. verba eius in hunc modũ fuêre. "Non hic mihi primus erga populum Rom. fidei "& constantiæ dies, ex quo à diuo Augusto ciui-*

tate

*tate donatus ſum, amicos inimicóſque ex veſtris vtilitatibus dilegi: neque odio patriæ (quippe proditores, etiam iis quos anteponunt, inuiſi ſunt) verùm quia Romanis Germaniſque idem conducere: & pacem, quàm bellum probabam, ergo raptorem filiæ meæ, violatorem fœderis veſtri Arminium, apud Varum, qui tum exercitui præſidebat, reum feci, dilatus ſegnitiâ ducis, quia parum præſidij in legibus erat, vt me & Arminium, & conſcios vinciret, flagitaui. teſtis illa nox, mihi vtinam potius nouiſſima! quæ ſecuta ſunt defleri magis, quàm defendi poſſunt. ceterùm & inieci catenas Arminio, & à factione eius iniectas perpeſſus ſum. Atque vbi primùm tui copia, vetera nouis, & quieta turbidis ante habeo, neque ob præmium, ſed vt me perfidiâ exſoluam: ſimul genti Germanorum idoneus conciliator ſi pœnitentiam quàm perniciem maluerit. Pro iuuentâ & errore filij veniam precor, filiam neceſſitate huc adductam, fateor: tuum erit conſultare, vtrum præualeat, quòd ex Arminio concepit, an quòd ex me genita eſt. Cæſar, clementi reſponſo, liberis propinquiſque eius incolumitatem, ipſi ſedem * vetere in prouinciâ pollicetur. Exercitum reduxit, nomenque Imperatoris auctore Tiberio accepit. Arminij uxor, virilis ſexus ſtirpem edidit: educatus Rauennæ puer, quo mox ludibrio conflictatus ſit, in tempore memorabo. Fama dediti benignéque excepti*

Segeſtis

Segestis vulgata, vt quibusque bellum inuitis aut cupientibus erat, spe vel dolore accipitur.

12. *Arminium, super insitam violentiam, rapta vxor, subiectus seruitio vxoris vterus, vecordem agebant: volitabátque per Cheruscos, arma in Cæsarem poscens. Neque probris temperabat, Egregium patrem, magnum imperatorem, fortem exercitum, quorum tot manus vnam muliercul am aduexerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuisse. Non enim se proditione, neque aduersus fœminas grauidas, sed palàm aduersus armatos bellum tractare, cerni adhuc Germanorum in locis signa Romana, quæ diis patriis suspenderit. coleret Segestes victam ripam, redderet filio sacerdotium: hominem Germanus nunquam satis * excusaturum, quod inter Albim & Rhenum virgas, & secures, & togam viderint, aliis gentibus, ignorantiâ imperij Romani, inexperta esse supplicia, nescia tributa: quæ quando exuerint, irritúsque discesserit ille inter numina dicatus Augustus, ille delectus Tiberius, ne imperium adolescentulum, ne seditiosum exercitum pauescerent. Si patriam, parentes, antiqua mallent, quàm dominos, & colonias nouas, Arminium potiùs gloriæ ac libertatis, quàm Segestem flagitiosæ seruitutis ducem sequerētur. Conciti per hæc, non modò Cherusci, sed contermina gentes: tractúsque in partis Inguiomerus Arminij patruus, veteri apud Romanos auctoritate,*

ctoritate, vnde maior Cæſari metus: & ne bellum mole vnâ ingrueret, Cæcinam cum quadraginta cohortibus Romanis, diſtrahendo hoſti. per Bructeros ad flumen Amiſiam mittit. Equitem Pedo præfectus, finibus Friſiorum ducit. ipſe impoſitas nauibus quatuor legiones per lacus vexit: ſimúlque pedes, eques, claſſis, apud prædictum amnem conuenêre: Chauci cùm auxilia pollicerentur, in commilitium adſciti ſunt, Bructeros ſua vrenteis, expedita cum manu L. Stertinius, miſſu Germanici fudit, intérque cædem & prædam, reperit vndeuiceſimæ legionis aquilam, cum Varo amiſſam. Ductum inde agmen ad vltimos Bructerorum: quantúmque Amiſiam & Lupiam amnes iter, vaſtatum: haud procul Teutoburgienſi ſaltu, in quo reliquiæ Vari legionúmque inſepultæ dicebantur. Igitur cupido Cæſarem inuadit ſoluendi ſuprema militibus, ducique permoto ad miſerationem omni qui aderat exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob caſus bellorum & ſortem hominum, præmiſſo Cæcinâ, vt occulta ſaltuum ſcrutaretur, pontéſque & aggeres humido paludum & fallacibus campis imponeret, incedunt mœſtos locos, viſúque ac memoriâ deformes. Prima Vari caſtra, lato ambitu, & dimenſis principiis, trium legionum manus oſtentabant: dein ſemiruto vallo, humili foſſâ, acciſæ iam reliquiæ conſediſſe intelligebantur.

Medio

*Medio campi albentia ossa, vt fugerant, vt restiterant. disiecta vel aggerata. adiacebant fragmina telorum, equorúmque artus, simul truncis arborum antefixa ora, lucis propinquis barbaræ aræ, apud quas tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactauerant, & cladis eius superstites pugnam aut vincula elapsi, referebant, hic cecidisse legatos, illic raptas aquilas, primum vbi vulnus Varo adactum, vbi infelici dextrâ, & suo ictu mortem inuenerit: quo tribunali concionatus Arminius: quot patibula captiuis, quæ scrobes: vtque signis & aquilis per superbiam inluserit. Igitur Romanus qui aderat exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscescēte, alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnes vt coniunctos, vt consanguineos, auctâ in hostem irâ, mœsti simul & infensi condebant. Primum extruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos, & præsentibus doloris socius. Quod Tiberio haud probatum, sed cuncta Germanici in deterius trahenti, siue exercitum imagine cæsorum insepultorúmque, tardatum ad prœlia, & formidolosiorem hostium credebat. neque imperatorem auguratu & vetustissimis cærimoniis præditum, attrectare feralia debuisse. Sed Germanicus cedentem in auia Arminium secutus, vbi primùm copia fuit, * inuehi equites, campúmque quem hostis insederat, eripi iubet. Arminius colligi*

ligi ſuos, & propinquare ſiluis monitos, vertit repentè: mox ſignum prorumpendi dedit iis, quos per ſaltus occupauerat. Tunc nouâ acie turbatus eques, miſſæq; ſubſidiariæ cohortes, & fugientium agmine impulſæ, auxerant conſternationem: trudebantúrque in paludem gnaram vincentibus, iniquam neſciis, ni Cæſar productas legiones inſtruxiſſet, inde hoſtibus terror, fiducia militi: & manibus æquis abſceſſum. Mox reducto ad Amiſiam exercitu, legiones claſſe vt aduexerat, reportat. Pars equitum, littore Oceani, petere Rhenum iuſſa. Cæcina qui ſuum militem ducebat, monitus, quamquam notis itineribus regrederetur, Pontes longos quàm maturrimè ſuperare. Anguſtus is trames, vaſtas inter paludes, & quõdam à L. Domitio aggeratus, cætera limoſa, tenacia graui cœno, aut riuis incerta erant, circum ſiluæ paulatim adcliues, quas tum Arminus impleuit, compendiis viarum, & citò agmine, onuſtum ſarcinis armíſque militem cùm anteueniſſet. Cæcinæ dubitanti quonam modo ruptos vetuſtate pontes reponeret, ſimúlque propulſaret hoſtem, caſtrametari in loco placuit, vt opus, & alij prœlium inciperent. Barbari perfringere ſtationes, ſéque inferre munitoribus niſi, laceſſunt, circumgrediuntur, occurſant. miſcetur operantium bellantiúmque clamor, & cuncta pariter Romanis aduerſa. locus vligine profundâ, idem ad gradum inſtabilis, procedenti

bus lubricus, corpora grauia loricis, neque librare pila inter undas poterant: Contrà Cheruscis sueta apud paludes prœlia, procera membra, hastæ ingentes ad vulnera facienda, quamuis procul. Nox demùm inclinantes tum legiones aduersæ pugnæ exemit. Germani ob prospera indefessi, ne tum quidem sumptâ quiete, quantum aquarum circumsurgentibus iugis oritur, vertère in subiecta, mersáque humo, & obruto quod effectum operis, duplicatus militi labor.

13. *Quadragesimum id stipendium Cæcina parendi, aut imperitandi habebat: secundarum ambiguarúmque rerum sciens, eóque interritus. Igitur futura voluens, non aliud repperit, quàm vt hostem siluis coërceret, donec saucij, quantúmque grauioris agminis anteirent. nam medio montium & paludum, porrigebatur planities, quæ tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextro lateri, * vna & vicesima in læuum, primani ducendum ad agmen, vicesimanus aduersum secuturos. Nox per diuersa inquies, cùm barbari festis epulis, læto cantu, aut truci sonore subiecta vallium ac resultantis saltus complerent, apud Romanos inualidi ignes, interruptæ voces, atque ipsi passim adiacerent vallo, oberrarent tentoriis, insomnes magis quàm peruigiles, ducémque terruit dira quies: nam Quinctilium Varum sanguine oblitum, & paludibus euersum, cernere & audire visus est, velut*

lut vocantem, non tamen obſecutus, & manum intendentis reppuliſſe. Cœpta luce, miſſæ in latera legiones, metu, an contumacia, locum deſeruere: capto * *propè campo, humentia ultrà. Neque tamen Arminius, quamquam libero incurſu, ſtatim prorupit: ſed ut hæſere cœno foſſiſque impedimenta, turbati circum milites, incertus ſignorum ordo, utque tali in tempore ſibi quiſque properus, & lenta adverſum imperia aures, irrumpere Germanos iubet, clamitans, En Varus,* „ *& eodem iterum fato victæ legiones. Simul hæc:* „ *& cum delectis ſcindit agmen, equiſque maximè vulnera ingerit. illi ſanguine ſuo, & lubrico paludum lapſantes, excuſſis rectoribus diſiicere obuios, proterere iacentes. plurimus circa aquilas labor, quæ neque adverſùm ferri ingruentia tela, neque figi limoſa humo poterant. Cæcina dum ſuſtentat aciem, ſuffoſſo equo delapſus circumueniebatur, ni prima legio ſeſe oppoſuiſſet. Iuuit hoſtium auiditas, omiſſa cæde, prædam ſectantium: eniſæque legiones, veſperaſcente die, in aperta & ſolida: neque is miſeriarum finis. ſtruendum vallum, petendus agger, amiſſa magna ex parte, per quæ egeritur humus, aut exciditur ceſpes. non tentoria manipulis, non fomenta ſauciis, infectos cœno aut cruore cibos diuidentes, funeſtas tenebras, & tot hominum millibus unum iam reliquum diem lamentabantur. Fortè equus abruptus vinculis*

vagus, & clamore territus, quosdam occurrentium obturbauit: tanta inde consternatio, irrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas, quarum Decumana maximè petebatur, aduersa hosti, & fugientibus tutior. Cæcina, comperto vanam esse formidinem, cùm tamen neque auctoritate, neque precibus, ne manu quidem obsistere, aut retinere militem quiret, proiectus in limine portæ, miseratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clausit viam, simul tribuni & centuriones falsum pauorem docuerunt. Tunc contractos in principia, iussósque dicta cum silentio accipere, temporis ac necessitatis monet. Vnã in armis salutem, sed ea consilio temperanda: manendúmque intra vallum, donec expugnandi hostes spe, propiùs succederent: mox vndique erumpendum. Illa eruptione ad Rhenum perueniri, quòd si fugerent, pluris siluas, profundas magis paludes, sæuitiam hostium superesse at victoribus decus, gloriam, quæ domi cara, quæ in castris honesta memorat. reticuit de aduersis. Equos dehinc orsus à * suo legatorum tribunorúmq;, nulla ambitione fortissimo cuique bellatori tradit, vt hi, mox pedes in hostem inuaderent. Haut minus inquies Germanus, spe, cupidine, & diuersis ducum sententiis agebat. Arminio, sinerent egredi, egressósque rursum per humida & impedita circumuenirent, suadente: atrociora Inguiomero, & læta

lata barbaris, vt vallum armis ambirent, promptam expugnationem, plures captiuos, incorruptam prædam fore. Igitur ortâ die, proruunt foſſas, iniiciũt crates, ſumma valli pranſant. raro ſuper milite, & quaſi ob metum defixo. Poſtquàm hæſere munimentis, datur cohortibus ſignum cornuáque ac tubæ concinuere. exin clamore & impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrãtes, non hic ſiluas, nec paludes, ſed æquis locis æquos deos. Hoſti facile excidium: & paucos & ſemiermos cogitanti, ſonus tubarum, fulgor armorum quantò inopina, tanto maiora offunduntur. cadebántque vt rebus ſecundis auidi, ita aduerſis incauti. Arminius integer, Inguiomerus poſt graue vulnus, pugnam deſeruere, vulgus trucidatum eſt, donec ira & dies permanſit. Nocte demum reuerſæ legiones, quamuis plus vulnerum, eadem ciborum egeſtas fatigaret, vim, ſanitatem, copias cuncta in victoriâ habuere. Peruaſerat interim circumuenti exercitus fama, & infeſto Germanorum agmine Gallias peti: ac ni Agrippina impoſitum Rheno pontem ſolui prohibuiſſet, erant qui id flagitium formidine auderent. ſed fœmina ingens animi, munia ducis per eos dies induit, militibúſque vt quis inops, aut ſaucius, veſtem & fomenta dilargita eſt. Tradit C. Plinius Germanicorum bellorum ſcriptor, ſtetiſſe apud principium pontis laudes & grates reuerſis legionibus habẽtem. Id Tiberij animum altius penetra-

„ uit : non enim ſimplices eas curas : nec aduerſus
„ externos militem quæri: nihil relictum imperato-
„ ribus, vbi femina manipulos interuiſat, ſigna
„ adeat, largitionem tentet, tanquam parum ambi-
„ tioſè filium ducis gregali habitu circumferat, Cæ-
„ ſarémque Caligulam appellari velit. Potiorem
„ iam apud exercitus Agripinam, quàm legatos,
„ quàm duces: compreſſam à muliere ſeditionem,
„ cui nomen principis obſiſtere non quiuerit. Accendebat hæc, onerabátque Seianus, peritiâ morum Tiberij, odia in longum iaciens, quæ reconderet, auctáque promeret. At Germanicus legionum, quas nauibus vexerat, ſecundam & quartamdecimam itinere terreſtri P. Vitellio ducendas tradit, quo leuior claſſis vadoſo mari innaret, vel reciproco ſideret. Vitellius primum iter ſiccâ humo, aut modicè adlabente æſtu, quietum habuit. Mox impulſu Aquilonis, ſimul ſidere æquinoctij, quò maximè tumeſcit Oceanus, rapi agique agmen. & opplebantur terræ: eadem freto, litori, campis facies: neque diſcerni poterant incerta ab ſolidis, breuia à profundis: ſternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus: iumenta, ſarcinæ, corpora exanima, interfluunt, occurſant: permiſcentur inter ſe manipuli, modò pectore, modò ore tenus exſtantes, aliquando ſubtracto ſolo disiecti aut obruti: non vox, & mutui hortatus iuuabant, aduerſante vndâ: nihil ſtrenuus ab ignauo, ſapiens ab imprudenti, conſilia à caſu differre: cuncta pari

violen

violentiâ inuoluebantur. Tandem Vitellius in editiora eniſus, eôdem agmen ſubduxit: pernoctauere ſine vtenſilibus, ſine igni, magna pars nudo aut mulcato corpore, haut minus miſerabiles, quàm quos hoſtis circumſidet. Quippe illis etiam honeſtæ mortis vſus: his in gloriam exitiū: lux reddidit terram, penetratúmque ad amnem Viſurgim, quò Cæſar claſſe contenderat: impoſitæ deinde legione, vagante famâ ſubmerſas: nec fides ſalutis, antequam Cæſarem exercitúmque reducem videre. Iam Stertinius ad accipiendum in deditionem Segimerum fratrem Segeſtis præmiſſus, ipſum & filium eius in ciuitatem Vbiorum perduxerat: data vtrique venia, facilè Segimero, cunctantius filio: quia Quinctilij Vari corpus inluciſſe dicebatur. Ceterùm ad ſupplenda exercitus damna certauere Galliæ, Hiſpaniæ, Italia: quod cuique promptum, arma, equos, aurum offerentes: quorum laudato ſtudio Germanicus, armis modò & equis ad bellum ſumptis, propriâ pecuniâ militem iuuit: vtque cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire ſaucios, facta ſingulorum extollere, vulnera intuens, alium ſpe, alium gloriâ, cunctos alloquio & curâ, ſibique & prælio firmabat. Decreta eo anno triumphalia inſignia A. Cæcinæ, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanico geſtas.

14. *Nomen patris patriæ Tiberius à populo ſæpius ingeſtum, repudiauit: neque in acta ſua*

iurari, quamquam cenſente ſenatu, permiſit: cuncta mortalium incerta, quantoq; plus adeptus foret, tanto ſe magis in lubrico dictans, nō tamen ideo faciebat fidem ciuilis animi. Nam legem maieſtatis reduxerat, cui nomen apud veteres idem, ſed alia in iudicium veniebant, ſi quis proditione exercitum, aut plebem ſeditionibus, denique malè geſta Repu. maieſtatem populi Romani minuiſſet: facta arguebantur, dicta impunè erāt. Primus Auguſtus cognitionē de famoſis libellis, ſpecie legis eius tractauit, commotus Caſſij Seueri libidine, qua viros fœmináſque inluſtres procacibus ſcriptis diffamauerat. Mox Tiberius, conſultante Pompeio Macro prætore, an iudicia maieſtatis redderentur, exercendas leges eſſe reſpondit. Hunc quoque aſperauere carmina, incertis auctoribus vulgata in ſæuitiam ſuperbiámque eius, & diſcordem cum matre animum. Haut pigebit referre, in Falanio & Rubrio, modicis equitibus Romanis, prætentata crimina: vt quibus initiis, quanta Tiberij arte, grauiſſimum exitium irrepſerit, dein repreſſum ſit, poſtremò arſerit, cunctáque corripuerit, noſcatur. Falanio obiiciebat accuſator, quòd inter cultores Auguſti, qui per omnes domos in modum collegiorū habebantur, Caſſium quendam corpore infamem adſciuiſſet, quódque venditis herbis, ſtatuā Auguſti ſimul mancipaſſet. Rubrio crimini dabatur, violatū periurio nomen Auguſti. Quæ vbi Tiberio notuere, ſcripſit

conſu

conſulibus. Non ideo decretum patri ſuo cœlum, vt in perniciem ciuium is honor verteretur. Caſſium hiſtrionem ſolitum inter alios eiuſdem artis intereſſe ludis, quos mater ſua in memoriam Auguſti ſacraſſet. Nec contra religiones fieri, quòd effigies eius, vt alia numinum ſimulacra, venditionibus hortorum & domuum accedant. Iuſiurandum perinde æſtimandum, quàm ſi Iouem feſelliſſet: deorum iniurias diis curæ. Nec multo poſt Granium Marcellum prætorem Bithyniæ, Quæſtor ipſius Cæpio Criſpinus maieſtatis poſtulauit, ſubſcribente Romano Hiſpone, qui formã vitæ iniit, quam poſtea celebrem miſeriæ temporum, & audacia hominum fecerunt, nam egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis ſæuitiæ principis adrepit, mox clariſſimo cuique periculum faceſſit, potentiam apud vnum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplũ, quod ſecuti ex pauperibus diuites, ex cõtemptis metuendi, perniciem aliis ac poſtremum ſibi inuenere. Sed Marcellum inſimulabat, ſiniſtros de Tiberio ſermones habuiſſe: ineuitabile crimen, cùm ex moribus principis fœdiſſima quæque diligeret accuſator, obiectarétque reo: nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hiſpo, ſtatuam Marcelli altius quàm Cæſarũ ſitam: & alia in ſtatua, amputato capite Auguſti, effigiem Tiberij inditam: ad quod exarſit adeò, vt rupta taciturnitate proclamaret, ſe quoque in ea cauſa laturum ſentẽtiam palàm & iuratum,

quò ceteris eadem necessitas fieret. Manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. Igitur
„ Cn. Piso: Quo inquit, loco censebis Cæsar? si pri-
„ mus, habeo, quod sequar: si post omnes, vereor
„ ne imprudens dissentiam. Permotus his, quantóque incautius efferbuerat, pœnitentiâ patiens, tulit absolui reum criminibus maiestatis. De pecuniis repetundis, ad reciperatores itum est. Nec patrum cognitionibus satiatus, iudiciis adsidebat in cornu tribunalis, ne prætorem curuli depelleret, multáque eo coram aduersus ambitum & potentium preces constituta: sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur. Inter quæ Pius Aurelius senator, questus mole publicæ viæ, ductúque aquarum, labefactas ædes suas, auxilium patrum inuocabat, resistentibus ærarij prætoribus, subuenit Cæsar, pretiúmque ædium Aurelio tribuit, erogandæ per honesta pecuniæ cupiens, quam virtutem diu retinuit, cùm ceteras exueret. Propertio Celeri prætorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies sestertium largitus est, satis comperto paternas ei angustias esse. Tentantis eadem alios, probare caussam senatui iussit: cupidine seueritatis, in his etiam quæ rite faceret, acerbus, vnde ceteri silentium & paupertatem confessioni & beneficio præposuere. Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis, plana vrbis stagnauerat: relabentem secuta est ædificiorum, & hominum strages. Igitur censuit Asinius

Gallus,

*Gallus, vt libri Sybillini adirentur: renuit Tiberius, perinde diuina humanáque obtegens: ſed remedium coërcendi fluminis Ateio Capitoni, & L. Arruntio mandatum. Achaiam ac Macedoniam onera deprecantis leuari in præſens proconſulari imperio, tradique Cæſari placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris, ac ſuo nomine obtulerat, Druſus præſedit, quamquam vili ſanguine nimis gaudens: quod * in vulgus formidoloſum, & pater arguiſſe dicebatur, cur abſtinuerit ſpectaculo ipſe, variè trahebant: alij tædio cœtus, quidam triſtitiâ ingenij, & metu comparationis, quia Auguſtus comiter interfuiſſet. Non crediderim ad oſtentandam ſæuitiam, mouendáſque populi offenſiones, conceſſam filio materiem: quamquam id quoque dictum eſt. Theatri licentia proximo priore anno cœpta, grauiùs tum erupit, occiſis non modò è plebe, ſed militibus & centurione, vulnerato tribuno prætoriæ cohortis, dum probra in magiſtratus & diſſenſionem vulgi prohibent. Actum de ea ſeditione apud patres, dicebantúrque ſententiæ, vt prætoribus ius virgarum in hiſtriones eſſet: interceſſit Haterius Agrippa tribunus plebei, increpitúſque eſt Aſinij Galli oratione, ſilente Tiberio, qui ea ſimulacra libertatis ſenatui præbebat. Valuit tamen interceſſio, quia diuus Auguſtus immunes verberum hi-*

ſtriones

ſtriones quondam reſponderat, neque fas Tiberio infringere dicta eius. De modo lucaris & aduerſus laſciuiam fautorum, multa decernuntur: ex quîs maximò inſignia: Ne domos Pantomimorum ſenator introiret: ne egredientis in publicùm equites Romani cingerent: aut alibi quàm in theatro ſpectarentur. Et ſpectantium immodeſtiam exſilio multandi poteſtas prætoribus fieret. Templum vt in colonia Tarraconenſi ſtrueretur Auguſto, petentibus Hiſpanis permiſſum: datúmque in omnes prouincias exemplum. Centeſimam rerum venalium poſt bella ciuilia inſtitutam, deprecante populo, edixit Tiberius, militare ærarium eo ſubſidio niti, ſimul imparem onerari Remp. niſi viceſimo militiæ anno veterani dimitterentur: ita proximæ ſeditionis malè conſulta, quibus ſexdecim ſtipendiorum finem expreſſerant, abolita in poſterum. Actum deinde in ſenatu ab Arruntio & Ateio an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos augeſcit. Auditaq; municipiorum & coloniarum legationes, orantibus Florentinis, ne Clanis ſolito alueo demotus in amnem transferretur, idque ipſis perniciem adferret. Congruentia his interamnates diſſeruere, peſſum ituros fœcundiſſimos Italiæ campos, ſi amnis Nar (id enim parabatur) in riuos diductus, ſuperſtagnauiſſet. Nec Reatini ſilebant, Velinum lacum, quà in Narem effunditur, obſtrui recuſantes: quippe in adiacentia erupturum

pturum

pturum: optimè rebus mortalium consuluisse naturam, quæ sua ora fluminibus, suos cursus vtque originem ita fines dederit, spectandas etiam religiones sociorum, qui sacra, & lucos, & arás patriis amnibus dicauerint: quin ipsum Tiberim nolle prorsus accolis fluuiis orbatum, minore gloria fluere. Seu preces coloniarum, seu difficultas operum, siue superstitio, valuit, vt in sententiam Pisonis concederetur, qui nil mutandum censuerat. Prorogatur Poppæo Sabino prouincia Mœsia additis Achaiâ & Macedoniâ. Id quoque morum Tiberij fuit, continuare imperia, ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exercitibus, aut iurisdictionibus habere. Caussæ variæ traduntur: alij tædio nouæ curæ, semel placita pro æternis seruauisse: quidam inuidia, ne plures fruerentur: sunt qui existiment, vt callidum eius ingenium, ita anxium iudicium, neque enim eminentis virtutes sectabatur, & rursum vitia oderat: ex optimis, periculum sibi, à pessimis, dedecus publicum metuebat. Quâ hæsitatione postremò eò prouectus est, vt mandauerit quibusdam prouincias, quos egredi vrbe non erat passurus. De comitiis consularibus, quæ tum primùm illo principe, ac deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim: adeò diuersa, non modò apud auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur. Modò subtractis candidatorum nominibus, originem cuiusque & vitam & stipendia descripsit, vt qui forent intelligerentur:

ſtriones quondam reſponderat, neque fas Tiberio infringere dicta eius. De modo lucaris & aduerſus laſciuiam fautorum, multa decernuntur: ex quîs maximè inſignia: Ne domos Pantomimorum ſenator introiret: ne egredientis in publicum equites Romani cingerent: aut alibi quàm in theatro ſpectarentur. Et ſpectantium immodeſtiam exſilio multandi poteſtas prætoribus fieret. Templum vt in colonia Tarraconenſi strueretur Auguſto, petentibus Hiſpanis permiſſum: datúmque in omnes prouincias exemplum. Centeſimam rerum venalium poſt bella ciuilia inſtitutam, deprecante populo, edixit Tiberius, militare ærarium eo ſubſidio niti, ſimul imparem onerari Remp. niſi viceſimo militiæ anno veterani dimitterentur: ita proxima ſeditionis malè conſulta, quibus ſexdecim ſtipendiorum finem expreſſerant, abolita in poſterum. Actum deinde in ſenatu ab Arruntio & Ateio an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos augeſcit. Auditæq; municipiorum & coloniarum legationes, orantibus Florentinis, ne Clanis ſolito alueo demotus in amnem transferretur, idque ipſis perniciem adferret. Congruentia his interamnates diſſeruere, peſſum ituros fœcundiſſimos Italiæ campos, ſi amnis Nar (id enim parabatur) in riuos diductus, ſuperſtagnauiſſet. Nec Reatini ſilebant, Velinum lacum, quâ in Narem effunditur, obſtrui recuſantes: quippe in adiacentia erupturum

pturum: optimè rebus mortalium conſuluiſſe naturam, quæ ſua ora fluminibus, ſuos curſus vtque originem ita fines dederit, ſpectandas etiam religiones ſociorum, qui ſacra, & lucos, & aras patriis amnibus dicauerint: quin ipſum Tiberim nolle prorſus accolis fluuiis orbatum, minore gloria fluere.Seu preces coloniarum, ſeu difficultas operum, ſiue ſuperſtitio,valuit, vt in ſententiam Piſonis concederetur, qui nil mutandum cenſuerat. Prorogatur Poppæo Sabino prouincia Mœſia additis Achaiâ & Macedoniâ. Id quoque morum Tiberij fuit,continuare imperia,ac pleroſque ad finem vitæ in iiſdem exercitibus, aut iuriſdictionibus habere.Cauſſæ variæ traduntur:alij tædio nouæ curæ, ſemel placita pro æternis ſeruauiſſe:quidam inuidia,ne plures fruerentur: ſunt qui exiſtiment, vt callidum eius ingenium, ita anxium iudicium, neque enim eminentis virtutes ſectabatur, & rurſum vitia oderat: ex optimis, periculum ſibi, à peſſimis, dedecus publicum metuebat. Quâ hæſitatione poſtremò eò prouectus eſt, vt mandauerit quibuſdam prouincias, quos egredi vrbe non erat paſſurus. De comitiis conſularibus, quæ tum primùm illo principe, ac deinceps fuere,vix quidquam firmare auſim:adeò diuerſa, non modò apud auctores, ſed in ipſius orationibus reperiuntur. Modò ſubtractis candidatorum nominibus, originem cuiuſque & vitam & ſtipendia deſcripſit, vt qui forent intelligere-

tur:

tur: aliquando, eâ quoque ſignificatione ſubtractâ, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, ſuam ad id curam pollicitus eſt. Plerumque, eos tantùm apud ſe profeſſos diſſeruit, quorum nomina conſulibus edidiſſet: poſſe & alios profiteri, ſi gratiæ, aut meritis confiderent, ſpecioſa verbis, re inania, aut ſubdola: quantóque maiore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infenſius ſeruitium.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Annalium Liber ſecundus.

BREVIARIVM LIBRI.

1. Artabanus Vononem Parthum ſolio & ſolo eiicit. Vononem Armeni accipiunt regem ad paucos dies, Germanicus hoc prætextu reuocatus alia conſilia ſub pectore verſat.

2. Germaniæ varios populos, Chattos, Angriuarios, Cheruſcos, & Arminium cladibus atterit, vnde illi ingens

ingens gloria.

3. Naufragium in mari, tot partas à Germanico victorias obscurat.

4 Libo Drusus, Tiberium hostem expertus, sic exutus sibi ipsi manus infert.

5 Malarum professores artium Italia pulsi. In luxum publicum leues censuræ, & aduersæ quorundam Senatorum disceptationes. Tiberij hypocrisis, & malignitas in Hortalium.

6. Clementis, Agrippæ serui tragædia mira luculēter descripta. Germanici de Germanis debellatis triūphus Cappadociæ regis Archelai, indignè à Romanis habiti excessus, & regnum in prouinciam redactum.

7. Callida in Germanicum, Orienti præfectum, consilia. Germanorum discordia Romanis otium facit. Arminij de Maroboduo rege reportata victoria. Grauissimo terræ motu Asia concutitur.

8. Tiberij in Asiaticos animus varius. Vatilia maiestatis postulatur. De prætoris substitutione iurgium. Tacfarinas & Mazippa in Africa tumultuantes, à Furio Camillo proconsule oppressi.

9 Gesta & iter Germanici in Oriente Pisonis & Plaucinæ in eum mala mens. Zeno Armonis rex datur: prætores Cappadociæ & Comagenæ : Colloquium Germanici & Pisonis in rixas & inimicitias erumpit Aegypti lustratio.

10. Drusi aduersus Germanos stratagema. Maroboduus regno pulsus, Rauennæ agit, & Catualdam æmulum mox eodem turbine euersum videt. Rhecusporis Thracum regis, & Vononis Parthi luctuosæ tragœdiæ.

11. Germanicus Aegypto reuersus aperta odia cum L. Pisone exercet, paulò post violen

violento morbo extinguitur. Eiusdē elogium. Agrippinæ luctus. Pisonis & Plaucinæ pessimum ingenium.

12 Pisonis in Sentiū Syriæ præsidem vanus belli apparatus. Germanico Roma lugens multos honores decernit. Fœminarum luxus grauibus decretis coërcetur. Sacra externa pulsa. Vestalis capta. Arminius in Germania dolo interemptus.

Hæc gesta annis IV.

COSS.

T. Statilio Sisenna Tauro, & L. Scribonio Libone.

C. Cæcilio Rufo, & L. Pomponio Flacco.

Tiberio Cæsare Augusto III. *& Germanico Cæsare* II.

M. Iunio Silano, & C. Norbano Flacco.

I. AN. V. C. DCCLXIX.

SISENNA *Statilio Tauro, L. Libone* COSS. *mota Orientis regna, prouinciæq́ Romanæ initio apud Parthos orto, qui petitum Româ, acceptúmque Regem, quamuis gentis Arsacidarum, vt externum aspernabantur. Is fuit Vonones, obses Augusto datus à Phrahate. Nam Phrahates quamquam depulisset exercitus, ducésque Romanos, cuncta venerantium officia ad Augustum verterat: partémque prolis, firmandæ amicitiæ miserat, haut perinde nostri metu, quàm*

quàm fidei popularium diffiſus. Poſt finem Phrahatis & ſequentium regum, ob internas cædes, venêre in vrbem legati à primoribus Parthis, qui Vononem vetuſtiſſimum liberorum eius accirent. Magnificũ id ſibi credidit Cæſar, auxitq; opibus. Et accipere barbari lætantes, vt fermè ad noua imperia. Mox ſubit pudor, degenerauiſſe Parthos, petitum alio ex orbe regem hoſtium artibus infectum, iã inter prouincias Romanas ſolium Arſacidarum haberi, dariq́;. Vbi illam gloriam trucidantium Craſſum exturbantium Antonium: ſi mancipiũ Cæſaris, tot per annos ſeruitutẽ perpeſſum, Parthis imperitet? Accendebat dedignantes & ipſe, diuerſus à maiorum inſtitutis, raro venatu, ſegni equorum cura, quoties per vrbes incederet lecticæ geſtamine, faſtúſque erga patrias epulas. irridebantur & Græci comites, ac viliſſima vtenſilium annulo clauſa, ſed prompti aditus, obuia comitas, ignotæ Parthis virtutes, noua vitia: & quia ipſorũ maioribus aliena, perinde odiũ prauis & honeſtis. Igitur Artabanus Arſacidarum è ſanguine, apud Dahas adultus excitur: primoq́; congreſſu fuſus, reparat vires, regnoq́; potitur. Victo Vononi perfugium Armenia fuit, vacua tunc, interq́; Parthorum & Romanas opes infida, ob ſcelus Antonij qui Artauaſdem regem Armeniorum ſpecie amicitiæ inlectum, dein catenis oneratum, poſtremò interfecerat. Eius filius Artuxias, memoria patris nobis infenſus, Arſacidarum vi ſeq;

*regnumq; tutatus est. occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus à Cæsare Armeniis Tigranes, deductúsque in regnum à Tiberio Nerone. Nec Trigrani diuturnum imperium fuit, neq; liberis eius, quãquam sociatis more externo in matrimonium regnúmque. Dein iussu Augusti impositus Artauasdes, & non sine clade nostra deiectus. Tum C. Cæsar componendæ Armeniæ deligitur. Is Ariobarzanem origine Medum, ob insignem corporis formam, & præclarum animum, volentibus Armeniis præfecit. Ariobarzane morte fortuitâ absumpto, stirpem eius haut tolerauere: tentatoq; fœminæ imperio, cui nomen Erato, eáque breui pulsa, incerti solutique, & magis sine domino, quàm in libertate, profugum Vononem in regnum accipiunt. Sed vbi minitari Artabanus, & parum subsidij in Armeniis, vel si nostra vi defenderetur, bellum aduersus Parthos sumendum erat: rector Syriæ Creticus Silanus excitum custodia circumdat, manente luxu & regio nomine, quod ludibrium vt effugere agitauerit Vonones, in loco reddemus. Cæterùm Tiberio haut ingratum accidit, turbari res Orientis, vt ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret, nouísque prouinciis impositum, dolo simul & casibus obiectaret. At ille quanto acriora in eum studia militum, & auersa patrui voluntas, celerandæ victoriæ * intentior, tractare præliorum vias, & quæ sibi tertium iam annum belligeranti sana vel*

ua vel prospera euenissent. fundi Germanos acie, & iustis locis: iuuari siluis, paludibus, breui æstate, & præmatura hyeme: suum militem, haud perinde vulneribus, quàm spatiis itinerum, damno armorum adfici: fessas Gallias ministrandis equis: longum impedimentorum agmen, opportunum ad insidias, defensantibus iniquum. At si mare intretur, promptam ipsis possessionem, & hostibus ignotam: simul bellum maturius incipi, legionésque & commeatus pariter vehi: integrum equitem, equósque, per ora & alueos fluminum media in Germania fore. Igitur huc intendit, missis ad census Galliarum, P. Vitellio & * Scantio Silius, & Anteius, & Cæcina fabricandæ classi præponuntur. Mille naues sufficere visæ, properataq; aliæ breues, angusta puppi proráque, & lato vtero, quo facilius fluctus tolerarent: quædam, planæ carinis, vt sine noxa siderent: plures appositis vtrinque gubernaculis, conuerso vt repente remigio, * huc vel illuc adpellerent: multæ pontibus stratæ, super quas tormenta veherentur, simul aptæ ferendis equis, aut cómeatui, velis habiles, citæ remis, augebantur alacritate militum in speciem ac terroré. Insula Batauorum in quam cóuenirent prædicta, ob faciles adpulsus, accipiendísque copiis, & transmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus vno alueo continuus, aut modicas insulas circumueniens, apud principiũ agri Bataui, velut in duos amnes

diuiditur, seruátque nomen & violentiam cursus, quà Germaniam prauehitur, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior & placidior adfluens, verso cognomento Vahalem accola dicunt: mox id quoque vocabulum mutat Mosa flumine, eiúsque immenso ore eundem in Oceanum effunditur.

2. *Sed Cæsar, dum adiguntur naues, Silium legatum cum expedita manu irruptionẽ in Chattos facere iubet. ipse, audito castellum Lupia flumini adpositum obsideri, sex legiones eò duxit. neque Silio ob subitos imbres aliud actum, quàm ut modicam prædam, & Arpi principis Chattorum coniugem, filiámque raperet. Neque Cæsarĩ copiã pugnæ obsessores fecere ad famam aduentus eius dilapsi. tumulum tamen nuper Varianis legionibus structum, & veterem aram Druso sitam disiecerant. Restituit aram, honoriq; patris princeps ipse cum legionibus decucurrit. Tumulum iterare haut visum, & cuncta inter castellum, Alisonem, ac Rhenum nouis limitibus aggeribusq; permunita. Iamq; classis aduenerat, cum præmisso commeatu, & distributis in legiones ac socios nauibus, fossam, cui Drusiana nomen, ingressus, precatusq; Drusum patrem, vt se eodem ausum, libens placatúsque exemplo ac memoria consiliorum atque operum iuuaret: lacus inde & Oceanum vsque ad Amisiam flumen secũda nauigatione peruehitur, classis Amisia relicta, læ-*

ua

no amne erratúmque in eo, quòd non ſubuexit. tranſpoſuit militem dextras in terras iturum, ita plures dies efficiendis põtibus abſumpti. Et equites quidem ac legiones prima æſtuaria, nondum adcreſcente vnda, intrepidi tranſière: poſtremum auxiliorum agmen, Batauique in parte ea, dum inſultant aquis, artemq́ue nandi oſtentant, turbati, & quidam hauſti ſunt. Metanti caſtra Cæſari Angriuariorum defectio à tergo nuntiatur. Miſſus illicò Stertinius cũ equite & armatura leui igne & cædibus perfidiam vltus eſt. flumen Viſurgis Romanos Cheruſcosq́ue interfluebat. eius in ripa cũ cæteris primoribus Arminius adſtitit. quæſitoq́ue an Cæſar veniſſet, poſtquam adeſſe reſponſum eſt, vt liceret cum fratre conloqui orauit. Erat is in exercitu cognomento Flauius, inſignis fide, & amiſſo per vulnus oculo paucis antè annis, duce Tiberio. tum permiſſum: progreſſúſque ſalutatur ab Arminio. qui amotis ſtipatoribus, vt ſagittarij noſtra pro ripa diſpoſiti abſcederent, poſtulat, & poſtquam digreſſi, vnde ea deformitas oris interrogat fratrem. illo locum, & prœlium referente, quodnam præmium recepiſſet exquirit. Flauius aucta ſtipendia, torquem, & coronam, aliáque militaria dona memorat, inridente Arminio vilia ſeruitij pretia. Exin diuerſi ordiuntur: hic magnitudinem Romanam, opes Cæſaris, & victis graues pœnas, in deditionem venienti paratam clementiam: neque coniugem &

filium eius hostiliter haberi. Ille fas patriæ, libertatem auitam, penetrales Germaniæ deos, matrem precum sociam: ne propinquorum & adfinium, denique gentis suæ desertor & proditor, quàm imperator esse mallet. Paulatim inde ad iurgia prolapsi, quo minus pugnam consererent, ne flumine quidem interiecto cohibebantur: ni Stertinius adcurrens, plenum iræ, armaq; & equum poscentem Flauium attinuisset. cernebatur contra minabundus Arminius, prœliúmque denuntians. nam pleraque Latino sermone interiaciebat, vt qui Romanis in castris ductor populariũ meruisset. Postero die, Germanorum acies trans Visurgim stetit. Cæsar, nisi pontibus præsidiisq; impositis, dare in discrimen legiones haut imperatorium ratus, equitẽ vado tramittit. præfuere Stertinius, & è numero primipilarium Æmilius, distantibus locis inuecti, vt hostem diducerent. quà celerrimus amnis, Carioualda dux Batauorum erupit. eum Cherusci fugam simulantes, in planitiem saltibus circumiectam traxere: dein coorti, & vndique effusi trudunt aduersos, instant cedentibus, collectósque in orbem, pars congressi, quidam eminus proturbant. Carioualda, diu sustentata hostium sæuitia, hortatus suos vt ingruentes cateruas globo frangerent: atque ipse in densissimos inrumpens, congestis telis & suffosso equo labitur. ac multi nobilium circà cæteros vi sua, aut equites cum Stertinio Æmilióque subuenientes, periculo

culo

culo exemère. Cæsar trāsgressus Visurgim, indicio perfugæ cognoscit, delectum ab Arminio locum pugnæ, conuenisse & alias nationes in siluam Herculi sacram, ausurósque nocturnam castrorum oppugnationem. habita indici fides, & cernebantur ignes, suggreßique propius speculatores audiri fremitum equorum, immensiq; & inconditi agminis murmur attulere. Igitur propinquos summa rei discrimine, explorandos militum animos ratus, quónam id modo incorruptum foret, secum agitabat. Tribunos & centuriones læta sæpius, quàm comperta nuntiare: libertorum seruilia ingenia: amicis inesse laudationem: si concio vocetur, illic quoque, quæ pauci incipiant, reliquos adstrepere penitus noscendas mentes, cùm secreti & incustoditi, inter militares cibos spem aut metum proferrent. Nocte cœpta, egressus augurali, per occulta & vigilibus ignara, comite vno, contectus humeros ferina pelle, adit castrorum vias, adsistit tabernaculis, fruiturque fama sui: cùm hic nobilitatem ducis, decorem alius, plurimis patientiam, comitatem, per seria per iocos eundem animum laudibus ferrent: reddendamq; gratiam in acie faterentur: simul perfidos & ruptores pacis, vltioni & gloriæ mactandos, Inter quæ vnus hostium Latinæ linguæ sciens, acto ad vallū equo, voce magna, coniuges, & agros, & stipēdij in dies, donec bellaretur, sestertios centenos, si quis transfugisset, Arminij nomine pollicetur. Incendit ea

contumelia legionum iras, veniret dies, daretur pugna: sumpturum militem Germanorum agros, tracturum coniuges: accipere omen, & matrimonia ac pecunias hostium prædæ destinare. Tertia fermè vigilia adsultatum est castris, sine coniectu teli: postquam crebras pro munimentis cohortes, & nihil remissum sensere. Nox eadem lætam Germanico quietem tulit, viditque se operatum, & sanguine sacro respersa prætexta, pulchriorē aliam manibus auiæ Augustæ accepisse. Auctus omine, addicentibus auspiciis, vocat concionem, & quæ sapientia præuisa aptáque im-
» *minenti pugnæ disserit. Non campos modo militi*
» *Romano ad prœliū bonos, sed si ratio adsit, siluas*
» *& saltus. nec enim immensa barbarorum scuta,*
» *enormes hastas inter truncos arborum, & enata*
» *humo virgulta, perinde haberi quàm pila, &*
» *gladios, & hærentia corpori tegmina. densarent*
» *ictus, ora mucronibus quærerent: non loricam*
» *Germano, non galeam: ne scuta quidem ferro,*
» *neruóve firmata, sed viminum textus, vel tenues*
» *& fucatas colore tabulas. primā vtcunque aciem*
» *hastatam: cæteris, præusta aut breuia tela.*
» *iam corpus vt visu toruum, & ad breuem im-*
» *petum validum: sic nulla vulnerum patientia.*
» *sine pudore flagitij, sine cura ducum, abire, fuge-*
» *re: pauidos aduersis: inter secunda, non diuini non*
» *humani iuris memores. Si tædio viarū ac maris,*
» *finem cupiant hac acie parari. propiorem iam*

Albim,

Albim, quàm Rhenum: neque bellum vltrà, modò se patris, patruique vestigia prementem, iisdem in terris victorem sisterent. Orationem ducis secutus militum ardor: signúmque pugnæ datum: Nec Arminius, aut cæteri Germanorum proceres omittebant suos quisque testari: Hos esse Romanos Variani exercitus fugacissimos, qui ne bellum tolerarent, seditionem induerint: quorum pars onusta vulneribus tergum, pars fluctibus & procellis fractos artus, infensis rursum hostibus, aduersis * diis obiiciant, nulla boni spe. classem quippe & auia Oceani quæsita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret: sed vbi miscuerint manus inane victis ventorum remorúmve subsidium. meminissent modò auaritiæ, crudelitatis superbiæ: * an aliud sibi reliquum quàm tenere libertatem, aut mori ante seruitium? Sic accensos & prælium poscentes in campum, cui Idistauiso nomen, deducunt. is medius inter Visurgim & colles, vt ripæ fluminis cedunt, aut prominentia montium resistunt, inæqualiter sinuatur. ponè tergum insurgebat silua, editis in altum ramis, & pura humo inter arborum truncos. campum & prima siluarum, barbara acies tenuit: soli Cherusci iuga insedere, vt prœliantibus Romanis desuper incurrerent. Noster exercitus sic incessit. Auxiliares Galli, Germanique in fronte, post quos pedites sagittarii: dein quatuor legiones, & cum dua-

*bus prætoriis cohortibus, ac dilecto equite Cæsar: exin totidem aliæ legiones, & leuis armatura cum equite sagittario, cæteraq́; sociorum cohortes. Intentus paratúsque miles, vt ordo agminis, in aciem * adstitere. Visis Cheruscorum cateruis, quæ per ferociam proruperant: validissimos equitum incurrere latus: Stertinium cum cæteris turmis circumgredi, tergáque inuadere iubet, ipse in tempore adfuturus. Interea pulcherrimum augurium, octo aquilæ petere siluas, & intrare visæ, Imperatorem aduertére. exclamat, Irent, sequerentur Romanas aues, propria legionum numina. simul pedestris acies infertur, & præmissus eques, postremos ac latera impulit. mirúmque dictu, duo hostium agmina diuersa fuga, qui siluam tenuerant in aperta, qui campis adstiterant, in siluam ruebant. Medij inter hos Cherusci, collibus detrudebantur: inter quos insignis Arminius manu, voce, vulnere, sustentabat pugnam. Incuberátque sagittariis, illa rupturus, ni Rætorum Vindelicorúmque & Gallicæ cohortes signa obiecissent. nisu tamen corporis, & impetu equi peruasit, oblitus faciem suo cruore ne nosceretur. quidam agnitum à Caucis inter auxilia Romana agentibus, emissumq́; tradiderunt. Virtus seu fraus eadem, Inguiomero effugium dedit, cæteri passim trucidati, & plerosque tranare Visurgim conantes, iniecta tela aut vis fluminis postremò moles ruentium, & incidentes ripæ*

ope-

operuere. quidam turpi fugâ in summa arborum nisi, ramisque se occultantes, admotis sagittariis per ludibrium, figebantur: alios prorutæ arbores adflixêre. Magna ea victoria, neque cruenta nobis fuit. Quintâ ab horâ diei ad noctem cæsi hostes, decem milia passuum cadaueribus atque armis oppleuere: repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos, vt non dubio euentu, portauerant. Miles in loco prœlij, Tiberium imperatorem salutauit, struxitque aggerem & in modum tropæorum arma, subscriptis victarum gentium nominibus, imposuit. Haut perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quàm ea species dolore & irâ adfecit, qui modò abire sedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt: plebes, primores, iuuentus, senes, agmen Romanum repentè incursant, turbant, postremò deligunt locum, flumine & siluis clausum, artâ intus planitie, & humidâ: siluas quoque profunda palus ambibat, nisi quòd latus vnum Angriuarij lato aggere extulerant, quo à Cheruscis dirimerentur: hic pedes adstitit, equitem propinquis lucis texêre, vt ingressis siluam legionibus à tergo foret. Nihil ex iis Cæsari incognitum: consilia, locos, prompta, occulta nouerat, astúsque hostium in perniciem ipsis vertebat. Seio Tuberoni legato tradit equitem, campúmque: peditum aciem ita instruxit, vt pars æquo in siluam aditu incederet, pars obiectum aggerem

enitere

eniteretur. quod arduum, sibi: cætera legatis permisit. quibus plana euenerant, facilè inrupere: quis impugnandus agger, ut si murum succederent, grauibus supernè ictibus conflictabantur. Sensit dux imparem comminus pugnam, remotisque paulum legionibus, funditores libratoresque excutere tela, & proturbare hostem iubet. missæ è tormentis hastæ, quantóque conspicui magis propugnatores, tantò pluribus vulneribus deiecti. Primus Cæsar cum prætoriis cohortibus, capto vallo, dedit impetum in siluas. conlato illic gradu certatum. Hostem à tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant. utrisque necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoriâ. Nec minor Germanis animus, sed genere pugnæ & armorum superabantur: cùm ingens multitudo, artis locis, prælongas hastas non protenderet, non colligeret, neque adsultibus & velocitate corporum uteretur, coacta stabile ad prœlium: contrà miles, cui scutum pectori adpressum, & insidens capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora foderet, viámque strage hostium aperiret. imprompto iam Arminio, ob continua pericula, siue illum recens acceptum vulnus tardauerat. Quin & Inguiomerum tota volitantem acie, fortuna magis quàm virtus deserebat. & Germanicus quò magis adgnosceretur, detraxerat tegmen capiti, orabátque insisterent cædibus, nil opus captiuis, solam internecionem gentis finem bello fore

fore. Iámque sero diei subducit ex acie legionem faciendis castris, cætera ad noctem cruore hostium satiata sunt. equites ambiguè certauêre. Laudatis pro concione victoribus Cæsar, congeriem armorum struxit, superbo cum titulo, DEBELLATIS INTER RHENVM, ALBIMQVE NATIONIBVS EXERCITVM TIBERII CÆSARIS, EA MONIMENTA MATRI ET IOVI ET AVGVSTO SACRAVISSE. *de se nihil addidit, metu inuidiæ, an ratus conscientiam fati satis esse. Mox bellum in Angriuarios Stertinio mandat, ni deditionem properauissent. atque illi supplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepêre.*

3. *Sed æstate iam adultâ, legionum aliæ itinere terrestri in hibernacula remissæ, plures Cæsar classi impositas per flumen Amisiam Oceano inuexit. Ac primò placidum æquor mille nauium remis strepere, aut velis impelli: mox atro nubium globo effusa grando: simul variis vndique procellis, incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire: milésque pauidus, & casuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempestiuè iuuat, officia prudentium corrumpebat. Omne dehinc cælum, & mare omne in austrum cessit, qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenso nubium tractu validus, & rigore vicini septentrionis horridior, rapuit*

disiecit

disiectique naues in aperta Oceani, aut insulas saxis abruptas, vel per occulta vada infestas, quibus paulum ægráque vitatis postquàm mutabat æstus, eodem quo ventus ferebat; non adhærere anchoris, non exhaurire inrumpentis undas poterant. equi, iumenta, sarcinæ, etiam arma præcipitantur, quò leuarentur aluei nantes per latera, & fluctu superurgente. Quanto violentior cætero mari Oceanus, & truculentiâ cæli præstat Germania, tantùm illa clades nouitate, & magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus, aut ita vasto & profundo, vt credatur nouissimum ac sine terris mare, pars nauium haustæ sunt, plures apud insulas longius sitas eiectæ: miléſque nullo illic hominum cultu, fame absumtus, nisi quos corpora equorum eodem* enisa tolerauerant. sola Germanici triremis Chaucorum terram adpulit, quem per omnes illos dies noctésque apud scopulos & prominentis oras, cùm se tanti exitij reum clamitaret, vix cohibuere amici, quo minus eodem mari oppeteret. Tandem relabante æstu, & secundante vento, claudæ naues, raro remigio, aut intentis vestibus, & quædam à validioribus tractæ, reuertère, quas raptim refectas misit, vt scrutarentur insulas. Collecti eâ curâ plerique multos Angriuarij nuper in fidem accepti, redemptos ab interioribus reddidere. quidam in Britanniam rapti, & remissi à regulis. Vt quis ex longinquo reuenerat,*

*reuenerat, miracula narrabant, vim turbinum, & inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum & beluarum formas: visa, siue ex metu credita. Sed fama classis amissæ, vt Germanos ad spem belli, ita Cæsarem ad coërcendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Chattos imperat: ipse maioribus copiis Marsos irrumpit: quorum dux Malouendus nuper in deditionem acceptus, propinquo loco defossam Varianæ legionis aquilam modico præsidio seruari indicat. Missa extemplò manus, quæ hostem à fronte eliceret, alij qui terga circum gressi recluderent humum, & vtrisque adfuit fortuna. Eò promptior Cæsar pergit introrsus, populatur, exscindit non ausum congredi hostem: aut sicubi restiterat, statim pulsum, nec vnquam magis, vt ex captiuis cognitum est, pauentem. Quippe inuictos & nullis casibus superabiles Romanos prædicabant, qui perditâ classe, amissis armis, post constrata equorum virorúmq; corporibus littora, eâdem virtute, pari ferociâ, & veluti aucti numero inrupissent. Reductus inde in * hyberna miles, lætus animi, quòd aduersa maris, expeditione prosperâ pensauisset, addidit munificentiam Cæsar, quantū quis damni professus erat exsoluendo. Nec dubium habebatur, labare hostes, petendæq; pacis consilia sumere, & si proxima æstas adiiceretur, posse bellū patrari: sed crebris epistolis Tiberius monebat,*

rediret

" rediret ad decretum triumphum, satis iam euen-
" tuum, satis casuum: prospera illi & magna prœ-
" lia: eorum quoque meminisset, quæ venti & flu-
" ctus, nullâ ducis culpâ, grauia tamen & sæua
" damna intulissent, se nouies à diuo Augusto in
" Germaniam missum, plura consilio quàm vi per-
" fecisse, sic Sugambros in deditionem acceptos,
" sic Suenos, regémque Maroboduum pace obstri-
" ctum. posse & Cheruscos, cæterásque rebellium
" gentes, quando Romanæ vltioni consultum est,
" internis discordiis relinqui. Precante Germani-
co annum efficiendis cœptis, acriùs modestiam
eius adgreditur, alterum consulatum offerendo,
cuius munia præsens obiret, simul adnectebat, si
foret adhuc bellandum, relinqueret materiem
Drusi fratris gloriæ, qui nullo tum alio hoste,
non nisi apud Germanias adsequi nomen impe-
ratorium, & * reportare laureum posset. Haud
cunctatus est vltrà Germanicus, quamquam fin-
gi ea, séque per inuidiam parto iam decori ab-
strahi intelligeret.

4. Sub idem tempus, è familiâ Scriboniorum Libo Drusus defertur moliri res nouas. Eius negotij initium, ordinem, finem curatiùs disseram, quia tum primùm reperta sunt, quæ per tot annos Remp. exedêre. Firmius Catus Senator, ex intimâ Libonis amicitiâ, iuuenem improuidum & facilem inanibus, ad Chaldæorum promissa, Magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit:

impulit: dum proauum Pompeium, amitam Scriboniam, quæ quondam Augusti coniunx fuerat, consobrinos Cæsares, plenam imaginibus domum ostentat: hortatúrque ad luxum & æs alienum, socius libidinum & necessitatum, quò pluribus indiciis inligaret. Vt satis testium, & qui serui eadem noscerent, reperit: aditum ad principem postulat, demonstrato crimine & reo per Flaccum Vescularium equitem Romanum, cui propior cũ Tiberio vsus erat. Cæsar indicium haud aspernatus, congressus abnuit, posse enim eodem Flacco internuntio, sermones commeare: atque interim Libonem ornat præturâ, conuictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeò iram condiderat) cunctáque eius dicta factáque cùm prohibere posset, scire malebat: donec Iunius quidam tentatus vt infernas vmbras carminibus eliceret, aut Fulcinium Trionem indicium detulit. Celebre inter accusatores Trionis ingenium erat, auidúmque famæ malæ. Statim corripit reum, adit consules, senatus cognitionem poscit: & vocantur patres, addito, consultandum super re magnâ & atroci. Libo interim veste mutatâ cum primoribus fœminis, circumire domus, orare adfines, vocem aduersùm pericula poscere: abnuentibus cunctis, cùm diuersa prætenderent, eâdem formidine: die senatus metu & ægritudine fessus siue vt tradidere quidam, simulato morbo, lecticâ delatus ad fores cu-

ria, inuisúsque fratri, & manus ac supplices voces ad Tiberium tendens, immoto eius vultu excipitur. mox libellos & auctores recitat Cæsar, ita moderans, ne lenire, néve asperare crimina videretur. Accesserant præter Trionem & Catum accusatores, Fonteius Agrippa, & C. Liuius, certabántque cui ius perorandi in reum daretur. donec Liuius, quia nec ipsi inter se concederent, & Libo sine patrono introisset, singulatim se crimina obiecturum professus, protulit libellos vecordes adeò, vt consultauerit Libo, an habiturus foret opes, quis viam Apiam Brundusium vsque pecuniâ operiret. inerant & alia huiuscemodi, stolida, vana si mollius acciperes, miseranda. Vni tamen libello, manu Libonis, nominibus Cæsarem aut senatorum, additas atroces vel occultas notas, accusator arguebat. Negante reo, agnoscentes seruos per tormenta interrogari placuit. Et quia vetere senatus consulto, quæstio in caput domini prohibebatur, callidus & noui iuris repertor Tiberius, mancipari singulos actori publico iubet:(scilicet, vt in Libonem ex seruis, saluo senatusconsulto quæreretur.) Ob quæ posterum diem reus petiuit. domúmque digressus, extremas preces P. Quirino propinquo suo ad principẽ mandauit. responsum est, vt senatum rogaret. cingebatur interim milite domus, strepebántque etiam in vestibulo, vt audiri, vt aspici possent: cùm Libo, ipsis, quas in nouissimam voluptatem adhibuerat,

buerat,

*buerat, epulis excruciatus, vocare percussorem, prehensare seruorum dextras, inserere gladium. atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, euertentibus adpositum mensâ lumen, feralibus iam sibi tenebris duos ictus in viscera direxit. Ad gemitum conlabentis, accurrere liberti, & cæde visâ miles abstitit. Accusatio tamen apud patres adseueratione eâdem peracta, iurauitque Tiberius petiturũ se vitam, quamuis nocenti, nisi voluntariam mortem properauisset. Bona inter accusatores diuiduntur: & pretura extra ordinem data, his qui senatorij ordinis erant. Tunc Cotta Messalinus, ne imago Libonis exequias posterorum comitaretur, censuit: Cn. Lentulus, ne quis Scribonius cognomentum Drusi adsumeret, supplicationum dies. Pomponij Flacci sententiâ constituenti, vt dona Ioui, Marti, Concordia, vtq; Iduum Septembrium dies quo se Libo interfecerat, dies festus haberetur, L. P. & Gallus * Asinius, & Papius Mutilus, & L. Apronius decreuêre: quorum auctoritates, adulationésque retuli, vt sciretur, vetus id in Repub. malum.*

5. Facta & de Mathematicis Magísque Italia pellendis senatusconsulta: quorum è numero, L. Pituanius saxo deiectus est. In P. Martium consules extra portam Exquilinã, cùm Classicam canere iussissent, more prisco aduertêre. Proximo senatus die, multa in luxum ciuitatis dicta à Q. Haterio consulari, Octauio Frontone pretura-

*functo: decretúmque ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent, ne vestis serica viros fœdaret. Excessit Fronto, ac postulauit modum argento, supellectili, familiæ. Erat quippè adhuc frequens senatoribus, si quid è Rep. crederent, loco sententiæ promere. Contrà Gallus Asinius disseruit, Auctu imperij adoleuisse etiam priuatas opes, idque non nouum, sed è vetustissimis moribus, aliam apud Fabricios, aliam apud Scipiones pecuniam, & cuncta ad Remp. referri quà tenui, angustas ciuium domos: postquam eò magnificentiæ venerit, gliscere singulos. neque in familiâ & argento, quæq; ad vsum parentur, nimium aliquid aut modicum, nisi ex fortuna possidentis distinctos senatus & equitum census: non quia diuersi naturâ, sed vt locis, ordinibus, dignationibus antistent, * alijsque quod ad requiē animi aut salubritatem corporum parentur, nisi fortè clarissimo cuique plures curas, maiora pericula subeunda: delinimentis curarum & periculorum carendúm esse. Facilem adsensum Gallo, sub nominibus honestis, confessio vitiorum & similitudo audientium dedit. Adiecerat & Tiberius, non id tempus censuræ: ne si quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem. Inter quæ L. Piso ambitum fori, corrupta iudicia, sæuitiā oratorum accusationes minitantium increpans, abire se, & cedere vrbe, victurū in aliquo abdito & longinquo rure testabatur, simul curiam relinquebat.*

Commotus

Commotus est Tiberius, & quamquam mitibus verbis Pisonem permulsisset, propinquos quoque eius impulit, vt abeuntem auctoritate vel precibus tenerent. Haut minus liberi doloris documentum idem Piso mox dedit, vocata in ius Vrgulaniâ, quam supra leges amicitia Augustæ extulerat: nec aut Vrgulania obtemperauit, in domum Cæsaris spreto Pisone vecta: aut ille abstitit, quamquam Augusta se violari & imminui quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri ciuile ratus, vt se iturum ad prætoris tribunal, adfuturũ Vrgulaniæ diceret, processit palatio, procul sequi iussis militibus, spectabatur, occursante populo, compositus ore, & sermonibus variis tempus atque iter ducens, donec propinquis Pisonem frustra coërcentibus, deferri Augusta pecuniam quæ petebatur iuberet. Isque finis rei, ex quâ neque Piso inglorius, & Cæsar, maiore famâ fuit. Ceterùm Vrgulaniæ potentia adeò nimia ciuitati erat, vt testis in caussâ quadam quæ apud senatum tractabatur, venire dedignaretur: missus est prætor, qui domi interrogaret: cùm virgines Vestales in foro & iudicio audiri, quoties testimonium dicerent, vetus mos fuerit. Res eo anno prolatas haut referrem, ni pretium foret, Gn. Pisonis & Asinij Galli super eo negotio diuersas sententias noscere. Piso, quamquam abfuturum se dixerat Cæsar ob id magis agendum censebat, vt absente principe senatus & equites possent sua munia sustine-

re decorum Reipub. fore. Gallus quia speciem liber-
tatis Piso præceperat, nihil satis inlustre, aut ex
dignitate populi Roman. nisi coràm & sub oculis
Cæsaris: eóque conuentum Italiæ & adfluentis
prouincias, præsentiæ eius seruanda dicebat. Au-
diente hæc Tiberio ac silente, magnis vtrimque cõ-
tentionibus acta: sed res dilata. Et certamen Gal-
lo aduersus Cæsarem exortum est. Nam censuit
in quinquennium magistratuum comitia haben-
da, vtq; legionum legati, qui ante præturam eâ
militiâ fungebantur, iam tum prætores destina-
rentur: princeps duodecim candidatos, in annos
quinos nominaret. Haut dubium erat, eam sen-
tentiam altiùs penetrare, & arcana imperij ten-
tari. Tiberius tamẽ quasi *augeretur potestas eius
» disseruit. Graue moderationi suæ tot eligere, tot
» differre. Vix per singulos annos offensiones vitari,
» quamuis repulsam propinqua spes soletur, quan-
» tum odij fore ab his qui vltra quinquenniũ proii-
» ciantur, vnde prospici posse quæ cuique tam longo
» temporis spatio mens, domus, fortuna, superbire
» homines etiam annuâ designatione: quid si hono-
» rem per quinquenniũ agitent? quintuplicari pror-
» sus magistratus, subuerti leges, quæ sua spatia
» exercendæ candidatorum industriæ, quærendisq;
» aut potiundis honoribus statuerint. Fauorabili in
speciem oratione vim imperij tenuit, censúsque
quorundam senatorum iuuit. quò magis mirum
fuit, quòd preces M. Hortali, nobilis iuuenis, in

pauper

paupertate manifestâ, superbiùs accepisset. Nepos erat oratoris Hortensij inlectus à diuo Augusto liberalitate decies sestertium ducere vxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia extingueretur. Igitur quatuor filiis ante limen curiæ adstantibus, loco sententiæ, quũ in palatio senatus haberetur, modò Hortensij inter oratores sitã imaginem, modò Augusti intuens, ad hunc modũ cœpit. Patres conscripti, hos quorũ numerũ & pueritiã videtis, non sponte sustuli, sed quia princeps monebat: simul maiores mei meruerant, vt posteros haberent: nam ego, qui non pecuniã, non studia populi, neque eloquentiã gentile domus nostræ bonum varietate temporũ accipere vel parare potuissem, satis habebam, si tenues res meæ nec mihi pudori, nec cuiquã oneri forent: iussus ab imperatore, vxorem duxi. En stirps & progenies tot consulum, tot dictatorũ, nec ad inuidiã ista: sed conciliandæ misericordiæ refero: adsequentur florente te Cæsar quos dederis honores. interim Q. Hortensij pronepotes, diui Augusti alumnos, ab inopia defende. Inclinatio senatus incitamentum Tiberio fuit, quò prõpius auersaretur, his fermè verbis vsus. Si quantũ pauperũ est venire huc, & liberis suis petere pecunias cœperint: singuli nunquã exatiabuntur, Respu. deficiet: nec sanè ideo à maioribus concessum est egredi aliquãdo relationẽ, & quod in cõmune conducat loco sentẽtiæ proferre, vt priuata negotia, res familiares nostras hic augeam⁹:

cum inuidiâ senatus & principum, siue indulserint largitionem, siue abnuerint, non enim preces sunt istuc, sed efflagitatio intempestiua quidem & improuisa: cùm aliis de rebus conuenerint patres, consurgere, & numero atque ætate liberûm suorum, vrgere modestiam senatus,* eandem vim in me transmittere, ac velut, perfringere ærarium: quod si ambitione exhauserimus, per scelera supplendum erit. dedit tibi Hortale diuus Augustus pecuniam, sed non compellatus, nec ea lege vt semper daretur. languescet alioqui industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus, aut spes: & securi omnes aliena subsidia exspectabunt, sibi ignaui, nobis graues. Hæc atque talia, quamquam cum adsensu audita ab his, quibus omnia principum honesta atque inhonesta laudare mos est, plures per silentium aut occultum murmur excepere. sensitque Tiberius, & cum paulum reticuisset, Hortalo se respondisse ait, cæterùm si patribus videretur, daturus liberis eius ducena sestertia singulis qui sexus virilis essent, egere alij grates: siluit Hortalus, pauore, an auitæ nobilitatis etiam inter angustias fortunæ retinens, neque miseratus est posthac Tiberius, quamuis domus Hortensij pudendam ad inopiam dilaberetur.

6. Eodem anno, mancipij vnius audacia, ni maturè subuentum foret, discordiis armisque ciuilibus Remp. perculisset. Postumi Agrippæ seruus, nomine Clemens comperto fine Augusti, pergere

in insulam Planasiam, & fraude aut vi, raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos, non seruili animo concepit. Ausa eius impediuit tarditas onerariæ nauis: atque interim patrata cæde, ad maiora & magis præcipitia conuersus, furatur cineres, vectúsque * Cosam Ethruriæ promontorium, *ignotis locis sese abdit, donec crinem barbámque promitteret: nam ætate & forma haut dissimili in dominum erat: tum per idoneos, & secreti eius socios, crebescit viuere Agrippam: occultis primum sermonibus, vt vetita solent, mox vago rumore apud imperitissimi cuiusque promptas aures, aut rursum apud turbidos, eóque, noua cupientes: atque ipse adire municipia obscuro die, neque propalàm aspici, neque diutiùs iisdem locis, sed quia veritas visu & mora, falsa festinatione & incertis valescunt, relinquebat famã, au præueniebat.* Vulgabatur *interim per* Italiam: *seruatum munere* Deûm *Agrippam, credebatur Romæ: iámque* Hostiam *inuectum multitudo ingens, iam in vrbe clandestini cœtus celebrabant, cùm Tiberium anceps cura distrahere, vine militum seruum suum coërceret, an inanem credulitatem tempore ipso vanescere sineret. modò nihil spernendum, modò non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus reputabat. Postremò dat negotium* Sallustio Crispo. *ille è clientibus duos (quidam milites fuisse tradunt) dilegit, atque hortatur, simulata conscientia adeant, offerant*

pecuniam, fidem, atque pericula polliceantur. Exsequuntur vt iussum erat. dein speculati noctem in custodiam, accepta idonea manu, vinctũ clauso ore in palatium traxere: percontanti Tiberio, „ Quomodo Agrippa factus esset? respondisse fertur, „ Quomodo tu Cæsar. Vt ederet socios, subigi non potuit. Nec Tiberius pœnam eius palàm ausus, in secreta palatij parte interfici iussit, corpusq; clàm auferri, & quamquam multi è domo principis, equitesq; ac senatores, sustentasse opibus, iuuisse consiliis dicerentur, haut quæsitum. Fine anni arcus propter ædem Saturni ob recepta signa cum Varo amissa, ductu Germanici, auspiciis Tiberij, & ædes Fortis fortunæ Tiberium iuxta in hortis, quos Cæsar dictator populo Rom. legauerat: sacrarium genti Iuliæ, effigiésque diuo Augusto apud Bouillas, dicantur C. Cœlio, L. Pomponio COSS. *Germanicus Cæsar* A. D. VII. *Kalendas Iunias triumphauit de Cheruscis Chattísque & Angriuariis, quæque aliæ nationes vsque ad Albim colunt: vecta spolia, captiui, simulacra montium, fluminum, prœliorum: bellúmque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur: augebat intuentium visus eximia ipsius species, currusq; quinq; liberis onustus: sed suberat, occulta formido reputantibus, haut prosperũ in Druso patre eius fauore vulgi, auunculũ eiusdem Marcellum flagrantibus plebis studiis intra iuuentam ereptum, breues & infaustos populi Romani amores.*

res. Cæterùm Tiberius, nomine Germanici, trecenos plebi sestertios viritim dedit, séque collegã cõsulatui eius destinauit: nec ideo sinceræ caritatis fidé adsecutus. amoliri iuuene specie honoris statuit, struxitq́; caussas, aut fortè oblatas arripuit. Rex Archelaus quinquagesimũ annũ Cappadociâ potiebatur: inuisus Tiberio, quòd eum Rhodi agentem, nullo officio coluisset: nec id Archelaus per superbiã omiserat, sed ab intimis Augusti monitus: quia florente C. Cæsare, missoq́; ad res Oriẽtis, intuta Tiberij amicitia credebatur. Vt versa Cæsarum sobole, imperium adeptus est, elicit Archelaum matris literis, quæ non dissimulatis filij offensionibus clementiam offerebat, si ad precandũ veniret: ille ignarus doli, vel si intelligere crederetur vim metuens, in vrbem properat: exceptúsque immiti à principe, & mox accusatus in senatu, non ob crimina quæ fingebantur, sed angere, simul fessus senio, & quia regibus æquas nedum infima insolita sunt, finẽ vitæ sponte an fato impleuit. Regnum in prouinciam redactũ est, fructibusq́; eius leuari posse centesimæ vectigal professus Cæsar, ducentesimam in posterum statuit.

7. Per idem tempus Antiocho Comagenorum, Philopatore Ciliciũ regibus defunctis, turbabantur nationes, plerisque Romanum, aliis regium imperium cupientibus, & prouinciæ Syria atque Iudæa, fessæ oneribus, diminutionẽ tributi orabant. Igitur hæc, & de Armenia quæ suprà memoraui,

apud

*apud patres disseruit, nec posse motum * Orientem nisi Germanici sapientia componi. Nam suã ætatem vergere, Drusi nondum satis adoleuisse. Tunc decreto patrum, permissæ Germanico prouinciæ quæ mari diuiduntur, maiusq; imperium quoquò adisset, quàm his qui sorte aut missu principis obtinerent. Sed Tiberius demouerat Syria Creticum Silanum, per adfinitatem connexum Germanico: quia Silani filia Neroni vetustissimo liberorum eius pacta erat, præfeceratq; Cn. Pisonem ingenio violentum, & obsequij ignarum, insita ferocia à patre Pisone, qui ciuili bello resurgentes in Africa partes acerrimo ministerio aduersus Cæsarem iuuit. mox Brutum & Cassium secutus, concesso reditu, petitione honorum abstinuit, donec vltrò ambiretur delatum ab Augusto consulatum accipere, sed præter paternos spiritus, vxoris quoque Plaucinæ nobilitate & opibus accendebatur. vix Tiberio concedere, liberos eius vt multum infra despectare: nec dubium habebat, se dilectum, qui Syriæ imponeretur, ad spes Germanici coërcendas: credidere quidam data & à Tiberio occulta mãdata, & Plaucinam haut dubiè Augusta monuit, muliebri æmulatione Agrippinam insectandi, diuisa namque & discors aula erat, tacitis in Drusum, aut Germanicum studiis. Tiberius, vt propriũ & sui sanguinis Drusum fouebat: Germanico, alienatio patrui, amorẽ apud cæteros auxerat, & quia claritudine*

materni

materni generis anteibat, auum M. Antonium, auunculum Augustum ferens. Contrà Druso proauus eques Rom. Pomponius Atticus, dedecere Claudiorum imagines videbatur: & coniunx Germanici Agrippina, fecunditate ac fama Liuiam vxorem Drusi præcellebat, sed fratres egregiè concordes, & proximiorũ certaminibus inconcussi. Nec multo post Drusus in Illyricum missus est, vt suesceret militiæ, studiaq; exercitus pararet: simul iuuenem vrbano luxu lasciuientem melius in castris haberi Tiberius séque tutiorem rebatur, vtroque filio legiones obtinente. Sed Sueui prætendebantur, auxilium aduersus Cheruscos orantes: nam discessu Romanorũ, ac vacui externo metu, gentis adsuetudine, & tum æmulatione gloriæ, arma in se verterant vis nationũ, virtus ducum in æquo: sed Maroboduum regis nomen inuisum apud populares: Arminium pro libertate bellãtem fauor habebat. Igitur non modò Cherusci sociiq; eorum, vetus Arminii miles, sum psere bellum: sed è regno etiam Marobodui Sueuæ gentes, Sennones ac Longobardi, defecere ad eum: quibus additis præpollebat, ni Inguiomerus cum manu clientum ad Maroboduum perfugisset: non aliam ob caussam, quàm quia fratris filio iuueni, patruus senex parêre dedignabatur. Diriguntur acies pari vtrimque spe, nec vt olim apud Germanos vagis incursibus, aut disiectas per cateruas: quippe longa aduersus nos militia, insueuerãt sequi signa, subsidiis

siliis firmari, dicta imperatorũ accipere. At tunc Arminius equo conlustrans cuncta, vt quosque aduectus erat, Recuperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc & tela Romanis derepta, in manibus multorum ostentabat. Contrà fugacem Maroboduum appellans, præliorum expertem. Hercynæ latebris defensum, ac mox per dona & legationes petiuisse fœdus. proditorem patriæ, satellitem Cæsaris, haud minus infensis animis exturbandum quàm Varum Quinctiliũ interfecerint, meminissent modo tot præliorũ, quorum euentu ad postremum eiectis Romanis satis probatum, penes vtros summa belli fuerit. Neque Maroboduus iactantia sui, aut probris in hostem abstinebat: sed Inguiomerũ tenens, illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consilii gesta, quæ prosperè ceciderint, testabatur, vecordem Arminium, & rerum nescium, alienam gloriam in se trahere: quonam tres vacuas legiones & ducem fraudis ignarum perfidia deceperit: magna cum clade Germaniæ, & ignominia sua, cùm coniunx, cùm filius eius seruitium adhuc tolerent. At se duodecim legionibus petitum duce Tiberio, illibatam Germanorum gloriam seruauisse. mox conditionibus æquis discessum: neque pœnitere quòd ipsorum in manu sit, integrum aduersus Romanos bellum, an pacem incruentam malint. His vocibus instinctos exercitus, propriæ quoque caussæ stimulabant. cùm à Cheruscis Longobar-

gobar

gobardisq; pro antiquo decore, aut recenti libertate: & contrà augendæ dominationi certaretur. Non alias maiore mole concursum, neque ambiguo magis euentu, fusi: vtrimque dextris cornibus. Sperabatúrque rursum pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset. Id signum perculsi fuit. & * transfugiis paulatim nudatus, in Marcomannos concessit, misitq; legatos ad Tiberium oraturos auxilia. Responsum est, non iure eum aduersus Cheruscos arma Romana inuocare, qui pugnantis in eundem hostem Romanos nulla ope iuuisset. Missus tamen Drusus, vt retulimus, pacis firmator. Eodem anno duodecim celebres Asiæ vrbes conlapsæ, nocturno motu terræ. quò improuisior grauiórque pestis fuit. Neque solitum in tali casu effugium subueniebat in aperta prorumpendi, quia diductis terris hauriebantur. Sedisse immensos montes, visa in arduo quæ plana fuerint, effulsisse inter ruinam ignes memorant.

8. Asperrima in Sardianos lues, plurimum in eosdē misericordiæ traxit: nam centies sestertiūm pollicitus Cæsar: & quantū ærario, aut fisco pendebant, in quinquenniū remisit. Magnetes à Sipylo, proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Ægeatas, Apollonienses, quíque Mosceni aut Macedones Hyrcani vocantur, & Hierocæsaream, Myrinam, Cymen, Tmolum, leuari idem in tempus tributis, mittique ex

senatu

*senatu placuit. qui præsentia spectaret, refoueretque dilectus est M. * Aleius è prætoriis, ne consulari obtinente Asiam Æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur. Magnificam in publicum largitionem auxit Cæsar haut minus grata liberalitate, quòd bona Æmiliæ Musæ locupletis intestatæ petita in fiscum, Æmilio Lepido cuius è domo videbatur: & Patulei diuitis equitis Romani hæreditatem (quamquàm ipse heres in parte legeretur) tradidit M. Seruilio, quem prioribus neque suspectis tabulis scriptum compererat: nobilitatem vtriusque pecunia iuuandam præfatus. Neque hæreditatem cuiusquam adiit, nisi cùm amicitia meruisset. Ignotos & aliũ infensos, eóque principem nuncupantes, procul arcebat. Cæterùm vt honestam innocentium paupertatem leuauit: ita prodigos & ob flagitia egentes Vidil item Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam, Q. Vitellium mouit senatu, aut sponte cedere passus est. Iisdẽ temporibus Deûm ædes vetustate aut igni abolitas, cœptásque ab Augusto, dedicauit. Libero Liberæq; & Cereri, iuxta Circum maximũ, * quam A. Postumius dictator vouerat: eodémque in loco ædem Floræ, ab Lucio & Marco Publiciis ædilibus constitutam: & Iano templum, quod apud forum olitorium C. Duillius struxerat, qui primus rem Romanam prosperè mari gessit, triumphúmque naualem de Pœnis meruit. Spei ædes à*

Germanico

Germanico ſacratur: hanc Atilius vouerat eodem bello. Adoleſcebat interea lex maieſtatis. Et Apuleiam Variliam ſororis Auguſtini neptem, quia probroſis ſermonibus diuum Auguſtum ac Tiberium, & matrem eius inluſiſſet, Cæſariq; connexa, adulterio teneretur, maieſtatis delator arceſſebat. De adulterio ſatis caueri lege Iulia viſum. Maieſtatis crimē diſtingui Cæſar poſtulauit: damnariq; ſi qua de Auguſto irreligiosè dixiſſet. In ſe iacta nolle ad cognitionem vocari. Interrogatus à conſule quid de his cenſeret, quæ de matre eius iocata ſecus argueretur, reticuit: dein proximo ſenatus die, illius quoque nomine orauit, ne cui verbe in eam quoquo modo habita crimini forent, liberauitq; Apuleiam lege maieſtatis, adulterij grauiorem pœnam deprecatus, vt exemplo maiorem propinquis ſuis vltra ducenteſimum lapidem remoueretur, ſuaſit. Adultero Manlio Italia atque Africa interdictum eſt. De prætore in locum Viſpanij Galli, quem mors abſtulerat, ſubrogando certamen inceſſit: Germanicus atque Druſus (nam etiam tum Romæ erant) Haterium Agrippam propinquum Germanici fouebant: contrà plerique nitebantur, vt numerus liberorum in canditatis præpolleret, quod lex iubebat: lætabatur Tiberius, cùm inter filios eius & leges ſenatus diſceptaret, victa eſt ſine dubio lex: ſed neque ſtatim, & paucis ſuffragiis, quo modo, etiam cùm valerent, leges vincebantur.

Eodem anno cœptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate. is natione Numida, in castris Romanis auxiliaris stipendia meritus, mox desertor, vagos primùm, & latrociniis suetos ad prædam & raptus congregare: dein more militiæ per vexilla, & turmas componere: postremò non inconditæ turbæ, sed Musalanorum dux haberi: valida ea gens, & solitudinibus Africæ propinqua, nullo etiam tum vrbium cultu, cepit arma, Mauròsque accolas in bellum traxit, dux & his Mazippa, diuisúsq; exercitus, vt Tacfarinas lectos viros, & Romanum in modum armatos castris attineret, disciplina & imperiis suesceret. Mazippa leui cum copia, incendia & cædes, & terrorem circumferret. compulerantq; Cinithios, haut spernendam nationem, in eandem, cùm Furius Camillus proconsul Africæ, legionem & quod sub signis sociorum, in vnum conductos ad hostem duxit. modicam manum, multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares, sed nihil æquè cauebatur, quàm ne bellum metu eluderent, spe victoriæ inducti sunt, vt vincerentur. Igitur legio medio, leues cohortes duæq; alæ in cornibus locantur. nec Tacfarinas pugnam detrectauit. fusi Numidæ, multosq; post annos Furio nomini partum decus militiæ. Nam post illum reciperatorem vrbis, filiúmque eius Camillum, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atque hic, quem memorauimus, bellorum expers habeba

bebatur. eò pronior Tiberius res gestas apud Senatum celebrauit: & decreuere patres triũphalia insignia, q Camillo ob molestiam vitæ impune fuit.

A. V. C. DCCLXXI.

9. Sequens annus Tiberium tertio, Germanicum iterùm consules habuit. sed eum honorem Germanicus iniit apud vrbem Achaiæ Nicopolim, quò venerat per Illyricam oram viso fratre Druso in Dalmatia agente. Hadriatici ac mox Ionij maris aduersam nauigationem perpessus. Igitur paucos dies insumpsit reficiendæ classi, simul sinus Actiaca victoria inclitos, & sacratas ab Augusto manubias, castráque Antonij cum recordatione maiorum suorum adiit. Namque ei, vt memeraui, auunculus Augustus, auus Antonius erant, magnáque illic magno tristium lætorumq;. Hinc ventum Athenas, fœderique sociæ & vetustæ vrbis datum, vt vno lictore vteretur. Excepere Græci quæsitissimis honoribus, vetera suorum facta dictáque præferentes, quò plus dignationis adulatio haberet, Petita inde Eubœa, tramisit Lesbum, vbi Agrippina nouissimo partu Iuliam edidit, tam extrema Asiæ, Perinthumq; ac Byzantium Thracias vrbes, mox Propontidis angustias, & os Ponticũ intrat, cupidine veteres locos, & fama celebratos noscendi, paritérque prouincias internis certaminibus, aut magistratuum iniuriis fessas refouebat atque illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem,

varietate fortunæ & nostri origine veneranda, obuij aquilones depulere, igitur aliaq́ quæ ibi relegit Asiã, appellitq́ Colophona, vt Clarij Apollinis oraculo vteretur. Nõ fœmina illic, vt apud Delphos, sed certis è familiis & fermè Mileto accitus sacerdos, numerũ modò consultantium & nomina audit: tum in specum degressus, hausta fontis arcani aqua, ignarus plerumq́ literarum & carminum, edit responsa, versibus compositis super rebus quas quis mente concepit, & ferebatur, Germanico per ambages, vt mos oraculis, maturum exitiũ cecinisse. At Cn. Piso, quò properantiùs destinata inciperet, ciuitatem Atheniensiũ turbido incessu exterritam oratione sæua increpat: obliquè Germanicum perstringens, quòd contra decus Romani nominis non Athenienses tot cladibus exstinctos, sed colluuiem illam nationum comitate nimia coluisset: hos enim esse Mithridatis aduersus Syllam, Antonij aduersus diuum Augustum socios. etiam vetera obiectabat, quæ in Macedones improsperè, violenter in suos fecissent, offensus vrbi propria quoque ira, quia Theophilum quendam Areo iudicio falsi damnatum, precibus suis non concederent. Exin nauigatione celeri per Cycladas, & compendia maris, adsequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium quibus insectationibus petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat, vt cùm orta tẽpestas raperet in abrupta, possetq́ interitus inimici ad casum

sum referri, miserit triremes quarum subsidio discrimini eximeretur. Neque tamē mitigatus Piso, & vix diei moram perpessus, linquit Germanicum, praeuenitq́; & postquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium iuuando, cùm veteres centuriones, seueros tribunos demoueret, locáque eorum clientibus suis, vel deterrimo cuique attribueret, desidiam in castris, licētiam in vrbibus, vagum ac lasciuientem per agros militem sineret, eò vsque corruptionis prouectus est, vt sermone vulgi, parens legionum haberetur. Nec Plancina se intra decora fœminæ tenebat, sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse: in Agrippinam, in Germanicum contumelias iacere: quibusdam etiam bonorum militum ad mala obsequia promptis, quòd haut inuito imperatore ea fieri occultus rumor incedebat. Nota hæc Germanico, sed praeuerti ad Armenios instantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus, non modò ingeniis, sed situ terrarum, quo nostris prouinciis latè pratenta, penitus ad Medos porrigitur, maximisq́; imperiis interiecti, & sæpius discordes sunt, aduersus Romanos odio, & in Parthum inuidia. Regem illa tempestate non habebant amoto Vonone, sed fauor nationis inclinabat in Zenonem Polemonis regis Pontici filium, quòd is prima ab infantia instituta & cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, proceres

*plebémque iuxta deuinxerat. Igitur Germanicus in vrbe Artaxata, adprobantibus nobilibus, circumfusa multitudine insigne regium capiti eius imposuit cæteri venerantes regem, Artaxiam consalutauere: quod illi vocabulum indiderant, ex nomine vrbis at Cappadoces in formam prouinciæ redacti, Q. Veranium legatum accepere. & quædam ex regiis tributis deminuta, quò mitius Romanum imperium speraretur. Comagenis Q. Seruæus præponitur, tum primùm ad ius prætoris translatis. Cunctáque socialia prosperè composita, non ideò lætum Germanicum habebant, ob superbiam Pisonis, qui iussus partem legionum ipse, aut per filium in Armeniam ducere, vtrinque neglexerat. Cyrri demum apud hiberna decumæ legionis conuenere, firmato vultu Piso aduersus metum, Germanicus ne minari crederetur. & erat, vt retuli, clementior, sed amici accendendis offensionibus callidi, intendere vera, adgerere falsa, ipsúmque & Plancinam, & filios variis modis criminari. Postremò paucis familiarium adhibitis sermo cœptus à Cæsare, qualem ira & dissimulatio gignit. Responsum à Pisone precibus contumacibus, discesserántque * apertis odiis, póstque rarus in tribunali Cæsaris Piso: & si quando adsideret, atrox, ac dissentire manifestus, vox quoque eius audita est in conuiuio, cùm apud Regem Nabatæorum coronæ aureæ magno pondere Cæsari & Agrippinæ leues*

na leues Pisoni & cæteris offerrentur: principis Romani, non Parthi regis filio eas epulas dari. abiecitq́ simul coronam, & multa in luxum addidit, quæ Germanico, quamquam acerba, tolerabantur tamen. Inter quæ ab rege Parthorum Artabano legati venere, miserat amicitiam ac fœdus memoraturos, & cupere renouari dextras, daturumq́ honori Germanici, vt ripam Euphratis accederet: petere interim ne Vonones in Syria haberetur, neu proceres gentium propinquis nũtiis ad discordias traheret. Ad ea Germanicus, de societate Romanorum, Parthorúmque magnificè: de aduentu regis & cultu sui, cum decore ac modestia respondit. Vonones Pompeiopolim Ciliciæ maritimam vrbem amotus est. datum id non modo precibus Artabani, sed contumeliæ Pisonis, cui gratissimus erat ob plurima officia & dona, quibus Plancinam deuinxerat. M. Silano, L. Norbano COSS.

A. V. C. DCCLXXII.

Germanicus Ægyptum proficiscitur, cognoscendæ antiquitatis, sed cura prouinciæ prætendebatur, leuauitque apertis horreis pretia frugum: multáque in vulgus grata vsurpauit, sine milite incedere, pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu, P. Scipionis æmulatione, quem eadem factitauisse apud Siciliam, quamuis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tiberius cultu, habitúque eius lenibus verbis perstricto, acerrimè

*increpuit, quòd contra instituta Augusti, non sponte principis, Alexandriam introisset. nam Augustus, inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus aut equitibus Romanis illustribus, sepoſuit Ægyptum: ne fame vrgeret Italiam, quisquis eam prouinciam, claustráque terræ ac maris, quamuis leui præsidio aduersum ingentes exercitus insedisset. Sed Germanicus, nondum comperto profectionem eam incusari, Nilo subuehebatur, orsus oppido à Canopo. Condidere id Spartani, ob sepultum illic rectorem nauis Canopum: qua tempestate Menelaus Græciam repetens, diuersum ad mare terrámque Libyam * delatus, inde Proximum amnis os dicatum Herculi: quem indigenæ ortum apud se & antiquissimum perhibent, eósque qui postea pari virtute fuerint, in cognomentum eius adscitos. Mox visit veterum Thebarum magna vestigia: & manebant structis molibus litteræ Ægyptiæ, priorem opulentiam complexæ: iussúsque è senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari, referebat habitasse quondam septingenta milia ætate militari: atque eo cum exercitu regem Rhamsen Libya, Æthiopia, Medisq; & Persis, & Bactriano, ac Scythia potitum, quasq; terras Suri Armeniique & contigui Cappadoces colũt, inde Bithynum, hinc Lycium ad mare imperio tenuisse. legebantur & indicta gentibus tributa, pondus argenti & auri, numerus armorum*

equo

equorumq́, & dona templis ebur, atque odores, quasq́ copias frumenti & omnium vtensilium quæque natio penderet, haut minus magnifica, quàm nunc vi Parthorum, aut potentia Romana iubentur. Cæterùm Germanicus aliis quoque miraculis intendit animum, quorum præcipua fuere Memnonis saxea effigies, vbi radiis solis icta est vocalem sonum reddens: disiectasq́ inter & vix peruias arenas, instar montium eductæ Pyramides, certamine & opibus regum: lacúsque effossa humo, superfluentis Nili receptacula: atque alibi angustiæ, & profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. Ex in ventum Elephantinen ac Syenen, claustra olim Romani imperij, quod nunc rubrum ad mare patescit.

10. *Dum ea æstas Germanico plures per prouincias transigitur, haut leue decus Drusus quæsiuit inliciens Germanos ad discordias, vtq́ fracto iam Maroboduo vsq́ in exitium insisteretur. Erat inter Gotones nobilis iuuenis nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, & tunc dubiis rebus eius, vltionē ausus. Is valida manu fines Marcomannorū ingreditur, corruptisq́ primoribus ad societatē, inrūpit regiam, castellumq́ iuxtà situm. veteres illic Sueuorū prædæ, & nostris è prouinciis lixæ, ac negotiatores repertis, quos ius commercij, dein cupido augendi pecuniā, postremùm obliuio patriæ. suis quemque ab sedibus hostilē in agrum transtulit. Maroboduo vndiq́ deserto, non aliud*

subsidium quàm misericordia Cæsaris fuit. transgressus Danubium, quà Noricã prouinciam præfluit, scripsit Tiberio, nõ vt profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ, nã multis nationibus clarissimum quondam regem ad se vocantibus, Romanam amicitiã prætulisse responsum à Cæsare, tutam ei honoratamq; sedem in Italia fore, si maneret: sin rebus suis aliud conduceret, abiturum fide qua venisset. cæterùm apud senatum disseruit, non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum, aut Antiochum, populo Romano perinde metuendos fuisse. Exstat oratio qua magnitudinem viri, violentiam subiectarum ei gentium, & quàm propinquus Italiæ hostis suaq; in destruendo eo consilia extulit. Et Marcboduus quidem Rauennæ habitus, si quando insolescerent Sueui, quasi rediturus in regnum ostentabatur. sed non excessit Italia per duodeuiginti annos: consenuitq; multũ imminuta claritate, ob nimiam viuendi cupidinem. Idem Catualdæ casus, neque aliud perfugium: pulsus haut multo pòst Hermundurorum opibus, & Vibilio duce: receptúsque, forum Iulium Narbonensis Galliæ coloniam mittitur. Barbari vtrumque comitati, ne quietas prouincias immixti turbarent, Danubium vltrà inter flumina Marum & Cusum locantur, dato rege Vannio gentis Quadorum. Simul nuntiato regem Artaxiam Armeniis à Germanico datum, decreuere patres, vt Germanicus atque Dru

Drusus ouantes vrbem introirent. structi & arcus circum latera templi Martis Vltoris, cum effigie Cæsarum: latiore Tiberio, quia pacem sapientia firmauerat, quàm si bellum per acies confecisset. Igitur Rhescuporim quoque Thraciæ regem astu adgrediutur. omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat: quo defuncto, Augustus partem Thracum Rhescuporidi fratri eius, partem filio Cotyi permisit. In ea diuisione arua, & vrbes, & vicina Græcis, Cotyi: quod incultum, ferox, adnexum hostibus Rhescuporidi cessit. ipsorúmque regum ingenia, ille mite, & amœnum, huic atrox, auidum & societatis impatiens erat, & primò subdola concordia egere mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Cotyi data, & resistenti vim facere, cuntanter sub Augusto, quem auctorem vtriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat, enimuerò audita mutatione principis, immittere latronum globos, exscindere castella, causas bello. Nihil æquè Tiberium anxium habebat, quàm ne composita turbarentur, diligit centurionem qui nunciaret regibus, ne armis disceptarent, statímque à Cotye dimissa sunt, quæ parauerat, auxilia. Rescuporis ficta modestia postulat, eundem in locum coiretur, posse de controuersiis colloquio transigi. Nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus: cùm alter facilitate, alter fraude cuncta inter se concederent, acciperéntque. Rhescuporis sancien

sanciendo, vt dictabat, fœderi, conuiuium adiicit, tractúque in multam noctem lætitia, per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn, & postquam dolum intellexerat, sacra regni, eiusdem familiæ deos, & hospitalis mensas obtestantem, catenis onerat. Traciáque omni potitus, scripsit ad Tiberium, structas sibi insidias, preuentum insidiatorem, simul bellum aduersus Bastarnas, Schytásque prætendens, nouis peditum & equitum copiis sese firmabat. Molliter rescriptum, si fraus abesset, posse eum innocentiæ fidere: cæterùm neque se, neque senatum, nisi cognita caussa, ius & iniuriam discreturos: proinde tradito Cotye veniret, transferrétque inuidiam criminis. Et litteras Latinius Pandus proprætor Mœsiæ, cum militibus quîs Cotys traderetur in Thraciam misit. Rhescuporis inter metum & iram cunctatus, maluit patrati, quàm incœpti facinoris reus esse: occidi Cotyn iubet, mortémque sponte sumptam ementitur. Nec tamen Cæsar placitas semel artes mutauit, sed defuncto Pando, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, Pomponium Flaccum veterem stipendiis, & arta cum rege amicitia, eóque accommodatiorem ad fallendum, ob id maximè Mœsiæ præfecit: Flaccus in Thraciam transgressus, per ingentia promissa, quamuis ambiguum & scelera sua reputantem perpulit, vt præsidia Romana intraret. circundata hinc regi specie honoris valida manus: tribunique & centuriones:

monendo,

monendo, suadendo, & quanto longiùs abscedebat apertiore custodia, postremò gnarum necessitatis in vrbem traxere. Accusatus in senatu ab vxore Cotyis dãnatur, vt procul regno teneretur. Thracia in Rhœmetalcen filium, quem paternis consiliis aduersatum constabat, inque liberos Cotyis diuiditur, iisque nondum adultis Trebellienus Rufus prætura functus datur, qui regnum interim tractaret, exemplo: quo maiores M. Lepidum Ptolemæi liberis tutorem, in Ægyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam deuectus, atque illic fugam tentans, an ficto crimine, interficitur. Per idem tempus Vonones, quem amotũ in Ciliciam memoraui, corruptis custodibus effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochósque & consanguineum sibi regem Scytharum conatus est, specie venandi, omissis maritimis locis, auia saltuum petiit, mox pernicitate equi ad amnem Pyramũ contendit, cuius pontes accolæ ruperant audita regis fuga, neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis, à Vibio Frontone præfecto equitũ vincitur, mox Remmius Euocatus priori custodiæ regis adpositus, quasi per iram gladio eum transigit. vnde maior fides, conscientia sceleris & metu indicij mortem Voneni inlatam.

II. *At Germanicus Ægypto remeans, cuncta quæ apud legiones aut vrbes iusserat, abolita vel in contrarium versa cognoscit. hinc graues in Pisonem contumeliæ, nec minus acerba quæ ab*

illo

illo in Cæsarem tentabantur. * *Dein Piso abire Suria statuit, mox aduersa Germanici valetudine detentus, vbi recreatum accepit, votáque pro incolumitate soluebātur, admotas hostias sacrificalem apparatum, festam Antiochiensium plebem, per lictores proturbat. Tum Seleuciam digreditur, opperiens ægritudinem quæ rursum Germanico acciderat, sæuam vim morbi augebat persuasio veneni à Pisone accepti: & reperiebantur solo ac parietibus eruta humanorum corporum reliquiæ, carmina, & deuotiones, & nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semiusti cineres, ac tabe obliti, aliáque malefica quis creditur animas numinibus infernis sacrari, simul missi à Pisone incusabantur, vt valetudinis aduersa rimantes. Et Germanico haut minus ira, quam per metum accepta: si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret: quid deinde miserrimæ coniugi, quid infantibus liberis euenturum? lenta videri veneficia: festinare & vrgere vt prouinciam, vt legiones solus habeat: sed non vsque eò defectum Germanicum, neque præmia cædis apud interfectorem mansura. componit epistolas, quis amicitiam ei renunciabat. Addunt plerique iussum prouincia decedere, nec Piso moratus vltrà, naues soluit, moderabaturq́ue cursui, quò propiùs regrederetur, si mors Germanici Suriam aperuisset. Cæsar paulisper ad spem erectus, dein fesso corpore, vbi finis aderat,*

aderat; adsistentes amicos in hunc modum alloquitur. Si fato cócederem, iustus mihi dolor etiam aduersus deos esset, quòd me parentibus, liberis, patriæ, intra iuuentam præmaturo exitu raperent. nunc scelere Pisonis & Plancinæ interceptus, vltimas preces pectoribus vestris relinquo, referatis patri ac fratri quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumuentus miserrimam vitam pessima morte finierim. Si quos spes mea, si quos propinquus sanguis, etiam quos inuidia erga viuentem mouebat, inlacrymabunt, quondam florentem, & tot bellorum superstitem, muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus querendi apud senatum, inuocandi leges. Non hoc præcipuum amicorũ munus est, prosequi defunctum ignauo questu: sed quæ voluerit meminisse, quæ mandauerit exequi: flebunt Germanicum etiam ignoti, vindicabitis vos, si me potius quam fortunam meam fouebatis. Ostendite populo Romano diui Augusti neptem, eandemq́ cõiugem meam: numerare sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit fingentibúsque scelesta mandata, aut non credent homines, aut non ignoscent. Iurauere amici, dextram morientis contingentes, spiritum ante quàm vltionem amissuros. Tum ad vxorem versus, per memoriam sui, per communes liberos orauit, exueret ferociam, sæuienti fortunæ submitteret animum, neu regressa in vrbem æmulatione potentiæ, validiores imitaret.

Hæc

Hæc palam, & alia secretò, per quæ ostendere credebatur metum ex Tiberio. Neque multò pòst exstinguitur, ingenti luctu prouinciæ & circumiacentium populorum. Indoluere exteræ nationes regésque, tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes: visúque & auditu iuxtà venerabilis, cùm magnitudinē & grauitatem summæ fortunæ retineret, inuidiam & adrogantiam effugerat. Funus sine imaginibus & pompa, per laudes, & memoriā virtutum eius celebre fuit. Et erant qui formam, ætatem, genus mortis, ob propinquitatē etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fatis adæquarent. Nam vtrumque corpore decore, genere insigni, haut multum triginta annos egressum, suorum insidiis externas inter gentes occidisse, sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, vno matrimonio, certis liberis egisset: neq; minus prœliatorem, etiam si temeritas abfuerit, præpeditúsque sit perculsas tot victoriis Germanias seruitio premere, quòd si solus arbiter rerum, si iure & nomine regio fuisset, tanto promptius adsecuturum gloriam militiæ, quantum clementia, temperantia, cæteris bonis artibus præstitisset. Corpus antequā cremaretur, nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturæ destinabatur. Prætuleritne veneficij signa, parum constitit. Nam vt quis misericordia in Germanicum, & præsumpta suspicione, aut fauore in Pisonem pronior, diuersi interpretaban

terpretabantur. Consultatum inde inter legatos, quique alij senatorum aderant, quisnam Suriæ præficeretur, & cæteris modicè nisis, inter Vibium Marsum, & Cn. Sentium diu quæsitum. dein Marsus seniori, & acrius tendenti Sentio concessit. Isq́; infamem veneficiis ea in prouincia, & Plancinæ percaram nomine Martinam in vrbem misit. postulantibus Vitellio ac Veranio, cæterísque qui crimina & accusationem tanquã aduersus receptos iam reos instruebant. At Agrippina, quamquam defessa luctu & corpore ægro, omnium tamen quæ vltionem morarentur intolerans, ascendit classem cum cineribus Germanici, & liberis; miserantibus cunctis, quòd fœmina nobilitate princeps, pulcherrimo modò matrimonio inter venerantes gratantísque aspici solita, tunc feralis reliquias sinu ferret, incerta, vltionis, anxia sui, & infœlici fecunditate fortunæ toties obnoxia. Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur, excessisse Germanicum. Quo intemperanter accepto, cædit victimas, adit templa: neque ipse gaudium moderans, & magis insolescente Plancina, quæ luctum amissæ sororis, tum primùm læto cultu mutauit. Adfluebant centuriones, monebantq́; prompta illi legionum studia, repeteret prouinciam non iure ablatam, & vacuam. Igitur quid agendum consultanti, M. Piso filius properandum in vrbem censebat: nihil adhuc inexpiabile admissum, neque suspi-

*plebémque iuxta deuinxerat. Igitur Germanicus in vrbe Artaxata, adprobantibus nobilibus, circumfusa multitudine insigne regium capiti eius imposuit cæteri venerantes regem, Artaxiam consalutauere: quod illi vocabulum indiderant, ex nomine vrbis at Cappadoces in formam prouinciæ redacti, Q. Veranium legatum accepere. & quædam ex regiis tributis deminuta, quò mitius Romanum imperium speraretur. Comagenis Q. Seruæus præponitur, tum primùm ad ius prætoris translatis. Cunctáque socialia prosperè composita, non ideò lætum Germanicum habebant, ob superbiam Pisonis, qui iussus partem legionum ipse, aut per filium in Armeniam ducere, vtrinque neglexerat. Cyrri demum apud hiberna decumæ legionis conuenere, firmato vultu Piso aduersus metum, Germanicus ne minari crederetur. & erat, vt retuli, clementior, sed amici accendendis offensionibus callidi, intendere vera, adgerere falsa, ipsúmque & Nancinam, & filios variis modis criminari. Postremò paucis familiarium adhibitis sermo cœptus à Cæsare, qualem ira & dißimulatio gignit. Responsum à Pisone precibus contumacibus, discesserántque * apertis odiis, póstque rarus in tribunali Cæsaris Piso: & si quando adsideret, atrox, ac dissentire manifestus, vox quoque eius audita est in conuiuio, cùm apud Regem Nabateorum coronæ aureæ magno pondere Cæsari & Agrippinæ leues*

na leues Pisoni & cæteris offerrentur: principis Romani, non Parthi regis filio eas epulas dari. abiecitque simul coronam, & multa in luxum addidit, quæ Germanico, quamquam acerba, tolerabantur tamen. Inter quæ ab rege Parthorum Artabano legati venere; miserat amicitiam ac fœdus memoraturos, & cupere renouari dextras, daturumque honori Germanici, vt ripam Euphratis accederet: petere interim ne Vonones in Syria haberetur, neu proceres gentium propinquis nuntiis ad discordias traheret. Ad ea Germanicus, de societate Romanorum, Parthorúmque magnificè: de aduentu regis & cultu sui, cum decore ac modestia respondit. Vonones Pompeiopolim Ciliciæ maritimam vrbem amotus est. datum id non modo precibus Artabani, sed contumeliæ Pisonis, cui gratissimus erat ob plurima officia & dona, quibus Plancinam deuinxerat. M. Silano, L. Norbano COSS.

A. V. C. DCCLXXII.

Germanicus Ægyptum proficiscitur, cognoscendæ antiquitatis, sed cura prouinciæ prætendebatur, leuauitque apertis horreis pretia frugum: multáque in vulgus grata vsurpauit, sine milite incedere, pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu, P. Scipionis æmulatione, quem eadem factitauisse apud Siciliam, quamuis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tiberius cultu, habitúque eius lenibus verbis perstricto, acerrimè

increpuit, quòd contra instituta Augusti, non sponte principis, Alexandriam introisset. nam Augustus, inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus aut equitibus Romanis illustribus, sepesuit Ægyptum: ne fame urgeret Italiam, quisquis eam prouinciam, claustráque terræ ac maris, quamuis leui præsidio aduersum ingentes exercitus insedisset. Sed Germanicus, nondum comperto profectionem eam incusari, Nilo subuehebatur, orsus oppido à Canopo. Condidere id Spartani, ob sepultum illic rectorem nauis Canopum: qua tempestate Menelaus Græciam repetens, diuersum ad mare terrámque Libyam* delatus, inde Proximum amnis os dicatum Herculi: quem indigenæ ortum apud se & antiquissimum perhibent, eósque qui postea pari virtute fuerint, in cognomentum eius adscitos. Mox visit veterum Thebarum magna vestigia: & manebant structis molibus litteræ Ægyptiæ, priorem opulentiam complexæ: iussúsque è senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari, referebat habitasse quondam septingenta milia ætate militari: atque eo cum exercitu regem Rhamsen Libya, Æthiopia, Medisque & Persis, & Bactriano, ac Scythia potitum, quasque terras Suri Armeniique & contigui Cappadoces colũt, inde Bithynum, hinc Lycium ad mare imperio tenuisse. legebantur & indicta gentibus tributa, pondus argenti & auri, numerus armorum

equo

equorumq́, & dona templis ebur, atque odores, quasq́ copias frumenti & omnium utensilium quaeque natio penderet, haut minus magnifica, quàm nunc vi Parthorum, aut potentia Romana iubentur. Caeterùm Germanicus aliis quoque miraculis intendit animum, quorum praecipua fuere Memnonis saxea effigies, ubi radiis solis icta est vocalem sonum reddens: disiectasq́ inter & vix pervias arenas, instar montium eductae Pyramides, certamine & opibus regum: lacúsque effossa humo, superfluentis Nili receptacula: atque alibi angustiae, & profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. Ex inventum Elephantinen ac Syenen, claustra olim Romani imperij, quod nunc rubrum ad mare patescit.

10. *Dum ea aestas Germanico plures per provincias transigitur, haut leve decus Drusus quaesiuit inliciens Germanos ad discordias, utq́ fracto iam Maroboduo usq́ in exitium insisteretur. Erat inter Gotones nobilis iuvenis nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, & tunc dubiis rebus eius, ultione ausus. Is valida manu fines Marcomannorũ ingreditur, corruptisq́ primoribus ad societatẽ, inrũpit regiam, castellumq́ iuxtà situm. veteres illic Sueuorũ praeda, & nostris è provinciis lixae, ac negotiatores repertis, quos ius commercij, dein cupido augendi pecuniã postremùm oblivio patriae. suis quemque ab sedibus hostilẽ in agrum transtulit. Maroboduo undiq́ deserto, non aliud*

subsidium quàm misericordia Cæsaris fuit. transgressus Danubium, quà Noricã prouinciam præfluit, scripsit Tiberio, nõ vt profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ, nã multis nationibus clarissimum quondam regem ad se vocantibus, Romanam amicitiã prætulisse. responsum à Cæsare, tutam ei honoratamq; sedem in Italia fore, si maneret: sin rebus suis aliud conduceret, abiturum fide qua venisset. cæterùm apud senatum disseruit, non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum, aut Antiochum, populo Romano perinde metuendos fuisse. Exstat oratio qua magnitudinem viri, violentiam subiectarum ei gentium, & quàm propinquus Italiæ hostis, suaq; in destruendo eo consilia extulit. Et Maroboduus quidem Rauennæ habitus, si quando insolescerent Sueui, quasi rediturus in regnum ostentabatur. sed non excessit Italia per duodeuiginti annos: consenuitq; multũ imminuta claritate, ob nimiam viuendi cupidinem. Idem Catualdæ casus, neque aliud perfugium. pulsus haut multo post Hermundurorum opibus, & Vibilio duce: receptúsque, forum Iulium Narbonensis Galliæ coloniam mittitur. Barbari vtrumque comitati, ne quietas prouincias immixti turbarent, Danubium vltrà inter flumina Marum & Cusum locantur, dato rege Vannio gentis Quadorum. Simul nuntiato regem Artaxiam Armeniis à Germanico datum, decreuere patres, vt Germanicus atque

Dru

Drusus ouantes vrbem intreirent. structi & arcus circum latera templi Martis Vltoris, cum effigie Cæsarum: latiore Tiberio, quia pacem sapientia firmauerat, quàm si bellum per acies confecisset. Igitur Rhescuporim quoque Thraciæ regem astu adgreditur. omnē eam nationem Rhœmetalces tenuerat: quo defuncto, Augustus partem Thracum Rhescuporidi fratri eius, partem filio Cotyi permisit. In ea diuisione arua, & vrbes, & vicina Græcis, Cotyi: quod incultum, ferox, adnexum hostibus Rhescuporidi cessit. ipsorúmque regum ingenia, ille mite, & amœnum, huic atrox, auidum & societatis impatiens erat, & primò subdola concordia egere mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Cotyi data, & resistenti vim facere, cunctanter sub Augusto, quem auctorem vtriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat, enimuerò audita mutatione principis, immittere latronum globos, exscindere castella, causas bello. Nihil æquè Tiberium anxium habebat, quàm ne composita turbarentur, diligit centurionem qui nunciaret regibus, ne armis disceptarent, statímque à Cotye dimissa sunt, quæ parauerat, auxilia. Rescuporis ficta modestia postulat, eundem in locum coiretur, posse de controuersiis colloquio transigi. Nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus: cùm alter facilitate, alter fraude cuncta inter se concederent, acciperéntque. Rhescuporis sancien

sanciendo, ut dictabat, fœderi, conuiuium adiicit, tractúque in multam noctem lætitia, per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn, & postquam dolum intellexerat, sacra regni, eiusdem familiæ deos, & hospitalis mensas obtestantem, catenis onerat. Traciáque omni potitus, scripsit ad Tiberium, structas sibi insidias, prauentum insidiatorem, simul bellum aduersus Bastarnas, Schytásque praetendens, nouis peditum & equitum copiis sese firmabat. Molliter rescriptum, si fraus abesset, posse eum innocentiæ fidere: cæterùm neque se, neque senatum, nisi cognita caussa, ius & iniuriam discreturo: proinde tradito Cotye veniret, transferrétque inuidiam criminis. Et litteras Latinius Pandus proprætor Mœsiæ, cum militibus quîs Cotys traderetur in Thraciam misit. Rhescuporis inter metum & iram cunctatus, maluit patrati, quàm incœpti facinoris reus esse: occidi Cotyn iubet, mortémque sponte sumptam ementitur. Nec tamen Cæsar placitas semel artes mutauit, sed defuncto Pando, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, Pomponium Flaccum veterem stipendiis, & arta cum rege amicitia, eóque accommodatiorem ad fallendum, ob id maximè Mœsiæ præfecit: Flaccus in Thraciam transgressus, per ingentia promissa, quamuis ambiguum & scelera sua reputantem perpulit, ut præsidia Romana intraret. circumdata hinc regi specie honoris valida manus: tribunique & centuriones

monendo,

monendo, suadendo, & quanto longiùs abscedebat apertiore custodia, postremò gnarum necessitatis in vrbem traxere. Accusatus in senatu ab vxore Cotyis dãnatur, vt procul regno teneretur. Thracia in Rhœmetalcen filium, quem paternis consiliis aduersatum constabat, inque liberos Cotyis diuiditur, iisque nondum adultis Trebellienus Rufus prætura functus datur, qui regnum interim tractaret, exemplo: quo maiores M. Lepidum Ptolemæi liberis tutorem, in Ægyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam deuectus, atque illic fugam tentans, an ficto crimine, interficitur. Per idem tempus Vonones, quem amotũ in Ciliciam memoraui, corruptis custodibus effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochósque & consanguineum sibi regem Scytharum conatus est. specie venandi, omissis maritimis locis, auia saltuum petiit, mox pernicitate equi ad amnem Pyramũ contendit, cuius pontes accolæ ruperant audita regis fuga, neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis, à Vibio Frontone præfecto equitũ vincitur, mox Remmius Euocatus priori custodiæ regis adpositus, quasi per iram gladio eum transigit. vnde maior fides, conscientia sceleris & metu indicij mortem Vononi inlatam.

II. *At Germanicus Ægypto remeans, cuncta quæ apud legiones aut vrbes iusserat, abolita vel in contrarium versa cognoscit. hinc graues in Pisonem contumeliæ, nec minus acerba quæ ab*

*illo in Cæsarem tentabantur. * Dein Piso abire Suria statuit, mox aduersa Germanici valetudine detentus, vbi recreatum accepit, votáque pro incolumitate soluebãtur, admotas hostias sacrificalem apparatum, festam Antiochiensium plebem, per lictores proturbat. Tum Seleuciam digreditur, opperiens ægritudinem quæ rursum Germanico acciderat, sæuam vim morbi augebat persuasio veneni à Pisone accepti: & reperiebantur solo ac parietibus eruta humanorum corporum reliquiæ, carmina, & deuotiones, & nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semiusti cineres, ac tabe obliti, aliáque malesicia quis creditur animas numinibus infernis sacrari, simul missi à Pisone incusabantur, vt valetudinis aduersa rimantes. Et Germanico haut minus ira, quam per metum accepta: si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret: quid deinde miserrimæ coniugi, quid infantibus liberis euenturum? lenta videri veneficia: festinare & vrgere vt prouinciam, vt legiones solus habeat: sed non vsque eò defectum Germanicum, neque præmia cædis apud interfectorem mansura. componit epistolas, quis amicitiam ei renunciabat. Addunt plerique iussum prouincia decedere, nec Piso moratus vltrà, naues soluit, moderabaturq; cursui, quò propiùs regrederetur, si mos Germanici Suriam aperuisset. Cæsar paulisper ad spem erectus, dein fesso corpore, vbi finis aderat,*

aderat, adsistentes amicos in hunc modum alloquitur. Si fato cócederem, iustus mihi dolor etiam aduersus deos esset, quòd me parentibus, liberis, patria, intra iuuentam præmaturo exitu raperent. nunc scelere Pisonis & Plancinæ interceptus, vltimas preces pectoribus vestris relinquo, referatis patri ac fratri quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumuentus miserrimam vitam pessima morte finierim. Si quos spes mea, si quos propinquus sanguis, etiam quos inuidia erga viuentem mouebat, inlacrymabunt, quondam florentem, & tot bellorum superstitem, muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus querendi apud senatum, inuocandi leges. Non hoc præcipuum amicorũ munus est, prosequi defunctum ignauo questu: sed quæ voluerit meminisse, quæ mandauerit exequi: flebunt Germanicum etiam ignoti, vindicabitis vos, si me potius quam fortunam meam fouebatis. Ostendite populo Romano diui Augusti neptem, eandemq; cõiugem meam: numerare sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit fingentibúsque scelesta mandata, aut non credent homines, aut non ignoscent. Iurauere amici, dextram morientis contingentes, spiritum ante quàm vltionem amissuros. Tum ad vxorem versus, per memoriam sui, per communes liberos orauit, exueret ferociam, sæuienti fortunæ submitteret animum, neu regressa in vrbem æmulatione potentiæ, validiores imitaret.

Hæc

terpretabantur. Consultatum inde inter legatos, quique alij senatorum aderant, quisnam Suriæ præficeretur, & cæteris modicè nisis, inter Vibium Marsum, & Cn. Sentium diu quæsitum. dein Marsus seniori, & acrius tendenti Sentio concessit. Isq; infamem veneficiis ea in prouincia, & Plancinæ percaram nomine Martinam in vrbem misit. postulantibus Vitellio ac Veranio, cæterísque qui crimina & accusationem tanquā aduersus receptos iam reos instruebant. At Agrippina, quamquam defessa luctu & corpore ægro, omnium tamen quæ vltionem morarentur intolerans, ascendit classem cum cineribus Germanici, & liberis; miserantibus cunctis, quòd fœmina nobilitate princeps, pulcherrimo modò matrimonio inter venerantes gratantísque aspici solita, tunc feralis reliquias sinu ferret, incerta, vltionis, anxia sui, & infœlici fecunditate fortunæ toties obnoxia. Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur, excessisse Germanicum. Quo intemperanter accepto, cadit victimas, adit templa: neque ipse gaudium moderans, & magis insolescente Plancina, quæ luctum amissæ sororis, tum primùm læto cultu mutauit. Adfluebant centuriones, monebantq; prompta illi legionum studia, repeteret prouinciam non iure ablatam, & vacuam. Igitur quid agendum consultanti, M. Piso filius properandum in vrbem censebat: nihil adhuc inexpiabile admissum, neque suspi-

ciones, imbecillas aut inania famæ pertimescēdas. Discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam, non pœna: & ademptione prouinciæ, satisfactum inimicis. Quòd si regrederetur, obsistente Sentio, ciuile bellum incipi; nec duraturos in partibus centuriones milit ésque, apud quos recens imperatoris sui memoria, & penitus infixus in Cæsares amor praualeret. Contrà Dominius Celer ex intima eius amicitia disseruit,
" *Vtendum euentu. Pisonem, non Sentium, Suriæ*
" *præpositum. Huic fasces & ius prætoris, huic le-*
" *giones datas, si quid hostile ingruat, quem iu-*
" *stius arma oppositurum, quàm qui legati aucto-*
" *ritatem, & propria mandata acceperit? Relin-*
" *quēdum etiam rumoribus tempus, quo senescant:*
" *plerumque innocentes, recenti inuidiæ impares.*
" *At si teneat exercitum, augeat vires, multa quæ*
" *prouideri non possint, fortuito in melius casura.*
" *An festinamus cum Germanici cineribus adpel-*
" *lere, vt te inauditū & in defensū plāctus Agrip-*
" *pinæ, ac vulgus imperitū primo rumore rapiant?*
" *Est tibi Augustæ conscientia, est Cæsaris fauor,*
" *sed in occulto: & perisse Germanicum nulli ia-*
" *ctantiùs mœrent, quàm qui maximè lætantur.*

12. *Haut magna mole Piso promptus ferocibus in sententiam trahitur, missísque ad Tiberium epistolis incusat Germanicum luxus & superbiæ: séque pulsum, vt locus rebus nouis pateficret, curam exercitus, eâdem fide qua tenuerit, repeti*

repetiuisse. Simul Domitium impositum triremi vitare littorum oram: præterque insulas lato mari pergere in Suriam iubet. concurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas, traiectisque in continentem nauibus, vexillum tironum in Suriam euntium intercipit. Regulis Cilicum vt se auxiliis iuuarent scribit, haut ignauo ad ministeria belli iuuene Pisone, quamquam suscipiendū bellum abnuisset. Igitur oram Lyciæ ac Pamphyliæ prælegentes, obuiis nauibus, quæ Agrippinam vehebant, vtrimque infensi, arma primò expedire dein mutua formidine, non vltra iurgium processum est. Marsusq́; Vibius nūtiauit Pisoni, Romam ad dicendam caussam veniret. Ille eludens, respōdit, adfuturū vbi prætor qui de veneficiis quæreret, reo atque accusatoribus diem prædixisset. Interim Domitius Laodiceam urbem Suriæ adpulsus, cùm hiberna sextæ legionis peteret, quòd eam maximè nouis consiliis idoneam rebatur, à Pacuuio legato præuenitur. Id Sentius Pisoni per litteras aperit, monétque ne castra corruptoribus, ne prouinciam bello temtet. quósque Germanici memores, aut inimicis eius aduersos cognouerat, contrahit magnitudinem imperatoris identidem ingerens, & Rempublicam armis peti: ducitque validam manum, & prælio paratam. Nec Piso, quamquā cœpta secus cadebant, omisit tutissima è præsentibus. Sed castellum Ciliciæ munitum admodum, cui nomen Celenderis occupat.

Nam admixtis desertoribus, & tirone nuper in-
tercepto, suisque & Plancinæ seruitiis, auxilia
Cicilium quæ reguli miserant, in numerum le-
" gionis composuerat. Cæsarisque se legatum testa-
" batur, prouinciâ quam is dedisset arceri, non à
" legionibus (earum quippe accitu venire) sed à
" Sentio, priuatum odium falsis criminibus tegen-
" te, consisterent in acie, non pugnaturis militibus,
" vbi Pisonem ab ipsis parentem quondam appel-
" latum, si iure ageretur potiorem, si armis, non
" inualidum, vidissent. Tum pro munimẽtis castelli
manipulos explicat, colle arduo & derupto. nam
cætera mari cinguntur. Cõtrà veterani, ordinibus
ac subsidiis instructi. hinc militum, inde locorum
asperitas, sed non animus, non spes, ne tela qui-
dem nisi agrestia ad subitum vsum properata. vt
venire in manus, non vltrà dubitatum, quàm
dum Romanæ cohortes in æquum eniterentur.
Vertunt terga Cilices, séque castello claudunt.
Interim Piso classem haut procul opperientem
oppugnare frustra tentauit: regressúsque, & pro
muris modò semet adflictando, modò singulos no-
mine ciens, præmiis vocans, seditionem cœptabat:
adeoq́ commouerat, vt signifer legionis sextæ si-
gnum ad eum transtulerit. Tum Sentius occanere
cornua tubasq́, & peti aggerẽ, erigi scalas iussit,
ac prõptissimum quemq́ succedere: alios tormẽtis
hastas, saxa, & faces ingerere. Tãdem victa per-
tinacia Piso orauit, vti traditis armis maneret in
castello,

castello, dum Cæsar cui Syriam permitteret, consulitur. Non receptæ conditiones: nec aliud quam naues & tutum in vrbem iter concessum est. At Romæ postquàm Germanici valetudo percrebuit, cunctaq; vt ex longinquo aucta in deterius adferebantur: dolor, ira, & erumpebant questus. Ideò nimirum in extremas terras relegatum: ideo Pisoni permissam prouinciam: hoc egisse secretos Augustæ cum Plancina sermones: vera prorsus de Druso seniores locutos, displicere regnantibus ciuilia filiorum ingenia: neque ob aliud interceptos, quàm quia populum Romanum æquo iure complecti redditâ libertate agitauerint. Hos vulgi sermones audita mors adeò incendit, vt ante edictum magistratuum, ante senatusconsultum, sumpto iustitio desererentur fora, clauderentur domus, passim silentia & gemitus, nihil compositum in ostentationem. Et quamquam neque insignibus lugentiũ abstinerent, altius animis mœrebant. Fortè negotiatores viuente adhuc Germanico Syria egressi, lætiora de valetudine eius attulere, statim credita, statim vulgata sunt: vt quisque obuius, quamuis leuiter audita, in alios, atque illi in plures cumulata gaudio transferunt: cursant per vrbem, moliuntur templorum fores: iuuit credulitatem nox, & promptior inter tenebras adfirmatio. Nec obstitit falsis Tiberius, donec tēpore ac spatio vanescerent. Et populus quasi rursum ereptum acriùs doluit. Honores vt quis

amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti decretiq; : vt nomen eius Saliari carmine caneretur: sedes curules sacerdotum Augustalium locis, supérque eas quercea corona statuerentur: ludos Circenses eburna effigies præiret, néve quis flamen aut augur in locum Germanici, nisi gentis Iuliæ, crearetur. Arcus additi Romæ: & apud ripam Rheni, & in monte Syriæ Amano, cum inscriptione rerum gestarum, ac mortem ob Remp. obiisse: sepulchrū Antiochiæ vbi crematus. tribunal Epidaphnæ, quo in loco vitā finierat. Statuarum locorúmve in quis coleretur, haut facilè quis numerum inierit. cùm censeretur clypeus, auro & magnitudine insignis, inter auctores eloquentiæ: adseruit Tiberius, solitum paremq; ceteris dicaturum; neque enim eloquētiam fortuna discerni, & satis inlustre, si veteres inter scriptores haberetur. Equester ordo cuneum Germanici appellauit, qui Iuniorum dicebatur, instituitq; : vti turmæ Idibus Iuliis imaginem eius sequerentur: pleraque manent, quædam statim omissa sunt, aut vetustas obliterauit. Ceterùm recenti adhuc mœstitia, soror Germanici Liuia, nupta Druso, duos virilis sexus simul enixa est, quod rarū lætumq; etiam modicis penatibus, tanto gaudio Principem adfecit, vt non temperauerit, quin iactaret apud patres, nulli ante Romanorū eiusdem fastigij viro geminam stirpem editam, nam cuncta etiam fortuita ad gloriā vertebat. Sed populo tali in tempore

*pore id quoque dolorē tulit, tanquam auctus liberis Drusus, domum Germanici magis vrgeret. Eodem anno grauibus senatus decretis libido feminarum coërcita, cautumq; ne quæstum corpore faceret, cui auus, aut pater, aut maritus Eques Rom. fuisset. nam Vistilia prætoria familia genita, licentiam stupri apud ædiles vulgauerat, more inter veteres recepto, qui satis pœnarum aduersum impudicas in ipsa professione flagitij credebant * exactum & à Titidio Labeone Vistiliæ marito, cur in vxore delicti manifestæ vltionem legis omisisset; atque illo prætendente sexaginta dies ad consultandum datos, nec dum præteriisse, satis visum de Vistilia statuere, eaq; in insulam Seriphon abdita est. Actum & de sacris Ægyptiis Iudaicisq; pellendis; factumq; patrum consultum, vt quatuor milia libertini generis ea superstitione infecta quis idonea ætas, in insulam Sardiniam veherentur, coërcendis illic latrociniis; & si ob grauitatem cæli interiissent, vile damnum: ceteri cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent. Post quæ retulit Cæsar capiendam virginem in locum Occiæ, quæ septem & quinquaginta per annos summa sanctimonia Vestalibus sacris præsederat: egitq; grates Fonteio Agrippæ, & Domitio Pollioni, quòd offerendo filias, de officio in Rempubl. certarent. prælata est Pollionis filia, non ob aliud, quàm quòd mater eius in eodem coniugio manebat.*

Nam Agrippa dissidio domum imminuerat: & Cæsar quamuis posthabitam, decies sestertij dote solatus est. Sæuitiam annonæ incusante plebe, statuit frumenta pretium quod emptor penderet, binósque nummos se additurum negotiatoribus in singulos modios. Neque tamen ob ea parentis patriæ delatum & antea vocabulũ adsumsit, acerbéque increpuit eos qui diuinas occupationes, ipsúmque dominum dixerant, vnde angusta & lubrica oratio, sub principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat. Reperio apud scriptores * *seniores eorundem temporum, Adgandestrij principis* Chattorum *lectas in senatu litteras, quibus mortem Arminij promittebat, si patrandæ neci venenum mitteretur: responsumq; esse, non fraude, neque occultis, sed palàm & armatum*
92 *populum* Romanum *hostes suos vlcisci. qua glo-*
30 *ria æquabat se* Tiberius *priscis imperatoribus, qui venenum in* Pyrrhum *Regem vetuerant, prodiderántque.* Ceterum *Arminius, abscedentibus Romanis & pulso* Maroboduo, *regnum adfectãs, libertatem popularium aduersam habuit, petitúsque armis, cum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit, liberator haut dubiè Germaniæ, & qui non primordia populi* Romani, *sicut alij reges ducésque, sed florentissimum imperium lacessierit: prœliis ambiguus, bello non victus, septem & triginta annos vitæ, duodecim potentiæ expleuit: caniturq; adhuc barbaras apud*

gentes

gentes Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantùm mirantur: Romanis haut perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi.

C. CORNELII
TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI
Annalium Liber III.

BREVIARIVM LIBRI.

1. Agrippinæ cum Germanici reliquiis in Vrbem aduentus. Qua pompa elata sint, hypocrisis Tiberij, qui vulgi sermones quærulos edicto premit.

2. Drusi prudẽtia aduersus Pisonem, qui Romæ perfosso iugulo mortuus repertus est.

3. Taciti iudicium, Pisonis ad Tiberium tabellæ: filij & vxoris eiusdem conditio. Tiberij ficta clementia.

4. Africani belli redintegratio & oppressio. Lepidæ Æmiliæ crimen & condemnatio Iulij Silani item, & exilium Papiæ Popeæ legis moderatio Digressio auctoris ad legum initia, & progressus.

5. Neronis, Germanici F. honores. Volusij, & Sallustij, excessus atq;

elogia. Tiberius Româ secedit. Domitij Corbulonis, viri integerrimi, gesta quædam ad Reipub. dignitatem pertinentia.

6. Bellum in Africa tertium accenditur. Cæcina sententia, de arcendis præfectorum vxoribus à prouinciis, reiecta. Blæsus Africæ tutandæ delectus. Romani equites aliquot maiestatis damnati. P. Velleius Thraciam rebellantem sedat.

7. Seditio in Galliis ducibus flore & sacro viro, qui copiis suis cæsis, manus sibi ipsis inferunt.

8. Tiberij simulatio. Quirinij obitus publicè honestatus. C. Lutorius eques maiestatis damnatus in carcere exanimatur.

9. De luxu coërcendo consilium cœptum, & omissum. In eam rem Tiberij epistola. Mores quare postea meliores.

10. Tribunitia potestas Druso delata. Flamini Diali prouinciam sortiri prohibitum. Asylorum Græciæ lustratio & repurgatio.

11. Propter Iuliæ Augustæ morbum, senatores adulatores ipsi Tiberio exosi supplicia & ludos instituunt. Multi, varia ob scelera accusati, damnati.

12. Augustæ solus dono solenni fortunæ Antiatinæ consecrata. Ius Flaminiũ. Basilicæ Paulinæ & theatri Pompeiani instauratio. Belli Africani progressus. illustris mulieris Iuniæ excessus & luctus.

Hæc triennio gesta.

COSS.

M. Valerio & M. Aurelio.

Tiberio Imp. IV. *& Druso Nerone* II.

C. Sulpicio D. Haterio.

NIHIL

NIHIL intermissa nauigatione hiberni maris Agrippina Corcyram insulam aduehitur, littora Calabriæ contra sitam. Illic paucos dies componendo animo insumit, violenta luctu, & nescia tolerandi. Interim aduentu eius audito, intimus quisque amicorum, & plerique militares, vt quique sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis à municipiis, pars officium in principem rati, plures illos secuti, ruere ad oppidum Brundusium; quod nauiganti celerrimum fidelissimúmque adpulsu erat. Atque vbi primùm ex alto visa classis, complentur non modò portus & proxima maris, sed mœnia ac tecta quáque longissimè prospectari poterat, mœrentium turba, ac rogitantium inter se, silentióne an voce aliqua egredientem exciperent: neque satis constabat quid pro tempore foret: cùm classis paulatim successit, non alacri vt adsolet remigio, sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquam duobus cum liberis feralem vrnam tenens egressa naui, defixit oculos; idem omnium gemitus, neque discerneres, proximos, alienos, virorum, fœminarúmne planctus: nisi quòd comitatum Agrippinæ longo mœrore fessum, obuij & recentes in dolore anteibant. Miserat duas prætorias cohortes Cæsar, addito vt magistratus Calabriæ, Apulique, & Campani, suprema erga memoriam filij sui munera fungerentur.

gerentur. Igitur tribunorum, centurionumq; humeris cineres portabantur: praecedebant incompta signa, versi fasces: atque vbi colonias transgrederetur, atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, vestem, odores aliáque funerum solennia cremabant: etiam quorum diuersa oppida, tamen obuij, & victimas atque aras Diis Manibus statuentes, lacrymis & conclamationibus dolorem testabantur.

A. V. C. DCCLXXIII.

Drusus Terracinam progressus est, cum Claudio fratre liberisq; Germanici, qui in vrbe fuerant. Consules, M. Valerius, & M. Aurelius (iam enim magistratum occœperant) & senatus, ac magna pars populi viam compleuere: disiecti, & vt cuique libitum flentes: aberat quippe adulatio, gnaris omnibus laetam Tiberio Germanici mortem male dissimulari. Tiberius atque Augusta publico abstinuere, inferius maiestate sua rati si palàm lamentarentur, an ne omnium oculis vultum eorum scrutantibus, falsi intelligerentur. Matrem Antoniam non apud auctores rerũ, non diurna actorum scriptura reperio vllo insigni officio functam, cum super Agrippinam & Drusum, & Claudium, ceteri quoque consanguinei nominatim praescripti sint: seu valetudine praepediebatur, seu victus luctu animus magnitudinem mali perferre visu non tolerauit. Facilius crediderim, Tiberio, & Augusta, qui domo non excedebant,

bant, cohibitam, vt par mœror. & matris exemplo, alia quoque & patruus attineri viderentur. Dies quos reliquiæ tumulo Augusti inferebantur, modò per silentiũ vastus, modò ploratibus inquies: plena vrbis itinera, conlucentes per campum Naris faces: illic miles cum armis, sine insignibus magistratus, populus per tribus, concidisse, Remp. nihil spei reliquum clamitabant: promptius apertiusq; quam vt meminisse imperitantium crederes. Nihil tamen Tiberiũ magis penetrauit, quàm studia hominum accensa in Agrippinam, cùm decus patriæ, solum Augusti sanguinem, vnicum antiquitatis specimen appellarent, versiq; ad celũ ac deos, integram illi sobolem, ac superstitem iniquorũ precarentur. Fuere qui publici funeris pompam requirerent, compararentq; quæ in Drusum patrem Germanici honora & magnifica Augustus fecisset, ipsum quippe asperrimo hiemis Ticinum vsque progressum, neq; abscedẽtem à corpore simul vrbẽ interauisse: circũfusas lecto Claudiorum Iuliorumq; imagines, defletũ in foro, laudatum pro rostris, cuncta à maioribus reperta, aut quæ posteri inuenerint cumulata. At Germanico ne solitos quidem, & cuicumq; nobili debitos honores, contigisse, sanè corpus ob longinquitatẽ itinerum externis terris quoquo modo crematum: sed tanto plura decora mox tribui par fuisse, quanto prima fors negauisset: non fratrem nisi vnius diei viai, non patruum saltem porta tenus obuium: vbi

illa veterum instituta? propositam thoro effigiem, meditata ad memoriã virtutis carmina, & laudationes & lachrymas, vel doloris imitamenta? Gnarum id Tiberio fuit: utq; premeret vulgi sermones, monuit edicto. Multos inlustrium Romanorum ob Rempub. obiisse, neminẽ tam flagranti desiderio celebratum: idq; & sibi & cunctis egregium si modus adiiceretur, non enim eadẽ decora principibus viris, & imperatori populoq; modicis domibus aut ciuitatibus, conuenisse recenti dolore luctum, & ex mærore solatia, ad referendum iam animũ ad firmitudinem, ut quondam diuus Iulius amissa unica filia, ut diuus Augustus ereptis nepotibus, abstruserint tristitiam. Nil opus vetustioribus exemplis: quoties populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amissas nobiles familias constanter tulerit. Principes mortales, Remp. æternam esse: proin repeterẽt solennia: & quia ludorum Megalensium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent.

2. Tum exuto iustitio, reditum ad munia: & Drusus Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omniũ animis petenda è Pisone ultionis: & crebro questu, quòd vagus interim per amœna Asiæ atque Achaiæ, adroganti & subdola mora scelerum probationes subuerteret. Nam vulgatũ erat missam, ut dixi, à Cn. Sentio famosã veneficiis Martinã subita morte Brundisij extinctã, venenumq; nodo crinium eius occultatum, nec ulla in corpore signa sumpti exitij reperta. At Piso præmisso in

*vrbem filio, datisq́ mandatis, per quæ principem molliret, ad Drusum pergit, quem haut fratris interitu trucem, quàm remoto æmulo æquiorem sibi sperabat. Tiberius quo integrum iudicium ostentaret exceptum comiter iuuenem, sueta erga filios familiarium nobiles liberalitate auget. Drusus Pisoni, si vera forent quæ iacerentur, præcipuum in dolore suum locum respondit: sed malle falsa & inania, ne cuiquam mortem Germanici exitiosam esse. Hæc palàm, & vitato omni secreto: neque dubitabãtur præscripta * et à Tiberio, cũ incallidus alioqui & facilis iuuenta, senilibus tum artibus vteretur. Piso Dalmatico mari transmisso, relictisque apud Anconam nauibus, per Picenum, ac mox Flaminiã viã, adsequitur legionem quæ è Pannonia in urbem, dein præsidio Africæ ducebatur, eáque res agitata rumoribus, vt in agmine atque itinere crebrò se militibus ostentauisset. ab Narnia, vitandæ suspicionis, an quia pauidis consilia in incerto sunt, Nare ac mox Tiberi deuectus, auxit vulgi iras, quia nauem tumulo Cæsarũ adpulerat; dieq́, & ripa frequenti, magno clientium agmine ipse, fœminarũ comitatu Plancina & vultu alacres incessêre. Fuit inter irritamenta inuidiæ domus foro imminẽs, festo ornatu, cõuiuiumq́ & epulæ, & celebritate loci nihil occultum. Postera die, Fulcinius Trio Pisonẽ apud consules postulaui. contra Vitellius, ac Veranius, cæteriq́ Germanicum comitati tendebant, nul-*

las esse partes Trioni, neque se accusatores, sed rerum indices & testes, mandata Germanici perlaturos. Ille dimissa eius caussa delatione, vt priorem vitam accusaret obtinuit: petitúmque est à principe, cognitione exciperet. quod ne reus quidē abnuebat, studia populi & patrum metuens. contrà, Tiberium spernendis rumoribus validum, & conscientiæ matris innexum esse: veráque aut in deterius credita, iudice ab vno facilius discerni: odium & inuidiam apud multos valere. Haut fallebat Tiberium moles cognitionis quáque ipse fama distraheretur. Igitur paucis familiarum adhibitis, minas accusantium, & hinc preces audit, integrámque caussam ad senatum remittit. Atque interim Drusus rediens Illyrico, quamquam patres censuissent ob receptum Maroboduum, & res priore æstate gestas vt ouans iniret, prolato honore vrbem intrauit. postquam reo T. Arruntium, Fulcinium, Asinium Gallum, Æserninum, Marcellum, Sex. Pompeium patronos peteret, iisque diuersa excusantibus, M. Lepidus, & L. Piso, & Liuineius Regulus adfuere. arrectâ omni ciuitate, quanta fides amicis Germanici, quæ fiducia reo, satin, cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius, an promeret: iis haut aliàs intentior populus, plus sibi in principem occultæ vocis, aut suspicacis silentij permisit. Die senatus, Cæsar orationē habuit meditato temperamento. Patris sui legatum atque amicum Pisonem

nem fuisse, adiutorémque Germanico datum à se auctore senatu, rebus apud Orientem administrandis. illic contumacia & certaminibus asperasset iuuenem, exitúque eius lætatus esset, an scelere extinxisset, integris animis diiudicandum. Nam si legatus officij terminos, obsequium erga imperatorem exuit, eiusdémque morte, & luctu meo lætatus est: odero, seponámque à domo mea, & priuatas inimicitias non Principis vlciscar. Sin facinus in cuiuscunque mortalium nece vindicandum detegitur: vos verò & liberos Germanici, & nos parentes iustis solatiis adficite. simúlque illud reputate, turbidè & seditiosè tractauerit exercitus Piso, quæsita sint per ambitionem studia militum, armis repetita prouincia: an falsa hæc in maius vulgauerint accusatores, quorum ego nimiis studiis iure succenseo. Nam, quo pertinuit, nudare corpus & contrectandum vulgi oculis permittere, differrique etiam per externos, tanquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista & seruanda sunt? Defleo equidem filium meum semperq́; flebo: sed neq; reum prohibeo quominus cuncta proferat: quibus innocentia eius subleuari, aut si qua fuit iniquitas Germanici, coargui possit: vósque oro, ne, quia dolori meo caussa connexa est, obiecta crimina pro adprobatis accipiatis. Si quos propinquus sanguis, aut fides sua patronos dedit, quantum quisq; eloquentia & cura valet, iuuate periclitantem.

*» Ad eundem laborem, eandem constantiam accu-
» satores hortor. Id solum Germanico super leges
» præstiterimus, quòd in curia potius quam in fo-
» ro, apud senatum quàm apud iudices, de morte
» adquiritur. cætera pari modestia tractentur. ne-
» mo Drusi lacrymas, nemo mœstitiam meam sp e-
» ctet, nec si qua in nos aduersa finguntur. Ex in
biduum criminibus obiiciendis statuitur, vtq́; sex dierum spatio interiecto, reus per triduum defenderetur. Tum Fulcinius vetera & inania orditur, ambitiosè, auaréque habitam Hispaniam. quod neque conuictum noxæ reo, si recentia purgaret: neque defensum absolutioni erat, si teneretur maioribus flagitiis. Post quem Seruaus, & Veranius, & Vitellius consimili studio, sed multa eloquentia Vitellius, obiicere, odio Germanici, & rerum nouarum studio, Pisonem vulgus militum per licentiam & sociorum iniurias eò vsque corrupisse, vt parens legionum à deterrimis appellaretur: contrà, in optimum quemque maximè in comites & amicos Germanici sæuisse: postremò ipsum deuotionibus & veneno peremisse: sacra hinc & immolationes nefandas ipsius atque Plancinæ: petitam armis Remp. vtq́; reus agi posset, acie victum. Defensio in cæteris trepidauit. nam neque ambitionem militarem, neque prouinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem aduersum imperatorem infitiari poterat. solum veneni crimen visus est diluisse, quod ne acc*

ne accusatores quidem satis firmabant, in conuiuio Germanici, cùm super eum Piso discumberet, infectos manibus eius cibos arguentes. quippe absurdum videbatur, inter aliena seruitia, & tot adstantium visu, ipso Germanico coram id ausum, offerebátque familiam reus, & ministros in tormenta flagitabat. Sed iudices per diuersa implacabiles erant. Cæsar ob bellum prouinciæ inlatum: Senatui, nunquam satis credito, sine fraude Germanicum interiisse. Simul populi ante curiam voces audiebantur, non temperaturos manibus, si patrum sententias euasisset: effigiésque Pisonis traxerant in Gemonias ac diuellebant, ni iussu principis protectæ repositæq; forent. Igitur inditus lecticæ, & à tribuno prætoriæ cohortis deductus est: vario rumore, custos salutis, an mortis exactor sequeretur. Eadem Plancinæ inuidia, maior gratia: eóque ambiguum habebatur, quantum Cæsari in eam liceret. atque ipsa, donec media Pisoni spes, sociam se cuiuscunque fortunæ, & si ita ferret, comitem exitij promittebat. Vt secretis Augustæ precibus veniam obtinuit, paulatim segregari à marito, diuidere defensionem cœpit. quod reus postquam sibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis durat mentem, senatúmque rursum ingreditur: redintegrátque accusationem, infensas patrum voces, aduersa & sæua cuncta perpessus, nullo magis

exterritus est, quàm quòd Tiberium sine miseratione, sine ira, obstinatum clausúmque vidit, ne quo adfectu perrumperetur: relatus domum, tanquam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit, obsignátque, & liberto tradit. Tum solita curando corpori exsequitur. dein multam post noctem, egressa cubiculo uxore, operiri fores iussit: & cœpta luce, perfosso iugulo, iacente humi gladio, repertus est.

3. *Audire me memini ex senioribus, visum sæpius inter manus Pisonis libellũ, quem ipse non vulgauerit. sed amicos eius dictauisse, litteras Tiberij & mandata in Germanicum continere: ac destinatum promere apud patres, principémque arguere, ni elusui à Seiano per vana promissa foret. nec illum sponte exstinctum, verùm immisso percussore, quorũ neutrum adseuerauerim. neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui nostram ad iuuentam durauerunt. Cæsar flexo in mœstitiam ore, suam inuidiam tali morte quæsitam apud senatum, crebrisque interrogationibus exquiri, † qualem Piso diem supremum, noctémque exegisset * Atque filio pleraque sapienter, quadã inconsultius respondente, recitat codicillos « à Pisone in hunc fermè modum compositos. Con- « spiratione inimicorum, & inuidia falsi criminis « oppressus, quatenus veritati & innocentiæ meæ « nusquam locus est, deos immortales testor, vixis- « se me Cæsar cum fide aduersùm te, neque alia*

in ma-

in matrem tuam pietate: vósque oro liberis meis consulatis, ex quibus Cn. Piso qualicumque fortuna meæ non est adiunctus, cum omne hoc tempus in vrbe egerit. M. Piso repetere Syriam dehortatus est, atque vtinam ego potius filio iuueni, quàm ille patri seni cessisset! eò impensius precor ne meæ prauitatis pœnas innoxius luat. Per quinque & quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatis quondam diuo Augusto parenti tuo probatus, & tibi amicus, nec quidquam post hac rogaturus, salutem infelicis filij rogo. De Plancina nihil addidit. Post quæ Tiberius adolescentem crimine ciuilis belli purgauit: patris quippe iussa, nec potuisse filium detrectare: simul nobilitatem domus, etiam ipsius, quoquo modo meriti, grauem casum miseratus. Pro Plancina cum pudore & flagitio disseruit, matris preces obtendens: in quam optimi cuiusque secreti questus magis ardescebant. Id ergo fas auiæ, interfectricem nepotis adspicere, adloqui, eripere senatui? quod pro omnibus ciuibus leges obtineant, vni Germanico non contigisse. Vitellij & Veranij voce defletum Cæsarem: ab imperatore & Augusta defensam Plancinam. proinde venena, & artes tam feliciter expertas verteret in Agrippinam, in liberos eius, egregiúnque auiam ac patruum sanguine miserrimæ domus exsatiaret. Biduum super hac imagine cognitionis absumptum: vr-

*gente Tiberio libros Pisonis, matrem vti tuerentur. Et cùm accusatores ac testes certatim perorarent respondente nullo, miseratio quàm inuidia augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta consul (nam referente Cæsare, magistratus eo etiam munere fungebantur) nomen Pisonis radendum fastis censuit: partem bonorum publicandam: pars vt Cn. Pisoni filio concederetur, isq́; prænomen mutaret. M. Piso exuta dignitate, & accepto quinquagies sestertio, in decem annos * relegaretur, concessa Plancinæ incolumitate ob preces Augustæ. Multa ex ea sententia mitigata sunt à principe: ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando M. Antonij qui bellum patriæ fecisset, Iuli Antonij qui domum Augusti violasset, manerent. & M. Pisonem ignominia exemit, concessitq́; ei paterna bona, satis firmus, vt sæpe memoraui, aduersum pecuniam, & tum pudore absolutæ Plancinæ placabilior. Atque idem, cùm Valerius Messalinus signum aureum in æde Martis Vltoris, Cæcina Seuerus aram Vltioni statuendam censuissent, prohibuit: ob externas ea victorias sacrari dictitans, domestica mala tristitia operienda. Addiderat Messallinus, Tiberio, & Augustæ, & Antoniæ, & Agrippinæ, Drusoq́; ob vindictam Germanici, grates agendas, omiseràtque Claudij mentionem, & Messallinum quidem L. Asprenas senatu coràm percontatus est, an prudens præterisset? ac tùm demum*

mum nomen Claudij adscriptum est. Mihi quantò plura recentium, seu veterum reuoluo, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obseruantur, quippe fama, spe, veneratione potius omnes destinabantur imperio, quàm quem futurum principem fortuna in occulto tenebat. Paucis pòst diebus Cæsar auctor senatus fuit, Vitellio, atq; Veranio, & Seruæo sacerdotia tribuendi. Fulcinio suffragium ad honores pollicitus, monuit, ne facundiam violentia præcipitaret. Is finis fuit vlciscendæ Germanici morte, non modò apud illos homines qui tum agebant, etiam secutis temporibus vario rumore iactata. adeò maxima quæque ambigua sunt, dum alij quoque modo audita pro compertis habent: alij vera in contrarium vertunt. & gliscit vtrumque posteritate. At Drusus vrbe egressus repetendis auspiciis, mox ouans introiit, paucósque post dies Vispasiana mater eius excessit, vna omnium Agrippæ liberorum miti obitu. Nam cæteros manifestum ferro, vel creditum est, veneno aut fame extinctos.

4. Eodem anno Tacfarinas, quem priore æstate pulsum à Camillo memoraui bellum in Africa renouat, vagis primùm populationibus & ob pernicitatem multis: dein vicos exscindere, trahere graues prædas: postremò haud procul Pagyda flumine, cohortem Romanam circumsedit. Praerat castello Decrius impiger manu, exercitus militia,

& illam obsidionem flagitij ratus. Is cohortatus milites vt copiam pugnæ in aperto facerent, aciem pro castris instruit. Primoq́; impetu pulsa cohorte, promptus inter tela occursat fugientibus, increpat signiferos, quòd inconditis aut desertoribus miles Romanus terga daret. simul excepta vulnera & quamquam transfosso oculo, aduersum in hostem intendit, neque prælium omisit donec desertus suis caderet. Quæ postquam L. Apronio (nam Camillo successerat) comperta: magis dedecore suorum, quàm gloria hostis anxius raro ea tempestate, & è vetere memoria facinore, decumum quemque ignominiosæ cohortis, sorte ductos, fuste necat. Tantúmque seueritate profectum, vt vexillum veteranorū non amplius quingēti numero, easdem Tacfarinatis copias, præsidium, cui Thala nomen, adgressas fuderint. quo prælio Rufus Heluius gregarius miles seruati ciuis decus retulit, donatúsque est ab Apronio torquibus & hasta. Cæsar addidit ciuicam coronam, quòd non eam quoque Apronius iure proconsulis tribuisset, questus magis, quàm offensus. Sed Tacfarinas perculsis Numidis & obsidia aspernantibus spargit bellum, vbi instaretur, cedens, ac rursum in terga remeans. & dum ea ratio barbaro fuit, inritum fessumq́; Romanum impunè ludificabatur. Postquam deflexit ad maritimos locos: inligatus, præda statiuis castris hærebat. missúque patris Apronius Cesianus cum equite & cohortibus auxiliariis, quis velocissimos

*cissimos legionum addiderat, prosperam aduersum Numidiis pugnam facit, pelliique in deserta. At Romæ Lepida, cui super Æmiliorum decus L. Sulla ac Cn. Pompeius proaui erant, defertur simulauisse partum ex P. Quirinio diuite atque orbo. adiiciebantur adulteria, venena: quæsitúmque per Chaldæos in domum Cæsaris, defendente ream Manio Lepido fratre Quirinius post dictum repudium adhuc infensus, quamuis infami ac nocenti miserationem addiderat. Haut facilè quis dispexerit illa in cognitione mentem Principis: adeò vertit ac miscuit iræ & clementiæ signa: deprecatus primò senatum, ne maiestatis crimina tractarentur. Mox M. Seruilium è consularibus, aliósque testes inlexit ad proferenda, quæ velut reticere voluerat. * itémque seruos Lepidæ, cùm militari custodia haberentur, transtulit ad consules: neque per tormenta interrogari passus est, de his quæ ad domum suam pertinerent. Exemit etiam Drusum consulem designatum dicendæ primo loco sententiæ. quod alij ciuile rebantur, ne cæteris adsentiendi necessitas fieret. quidam ad sæuitiam trahebant, neque enim cessurum nisi damnandi officio. Lepida ludorum diebus, qui cognitionem interuenerant, theatrum cum claris fœminis ingressa, lamentatione flebili maiores suos ciens, ipsúmque Pompeium, cuius ea monimenta & adstantes imagines visebantur, tantum misericordia permo-*

las esse partes Trioni, neque se accusatores, sed rerum indices & testes, mandata Germanici perlaturos. Ille dimissa eius caussæ delatione, vt priorem vitam accusaret obtinuit: petitúmque est à principe, cognitionem exciperet. quod ne reus quidē abnuebat, studia populi & patrum metuens. contrà, Tiberium spernendis rumoribus validum, & conscientiæ matris innexum esse: veráque aut in deterius credita, iudice ab vno facilius discerni: odium & inuidiam apud multos valere. Haut fallebat Tiberium moles cognitionis quáque ipse fama distraheretur. Igitur paucis familiarum adhibitis, minas accusantium, & hinc preces audit, integrámque caussam ad senatum remittit. Atque interim Drusus rediens Illyrico, quamquam patres censuissent ob receptum Marobodnium, & res priore æstate gestas vt ouans iniret, prolato honore vrbem intrauit. postquam reo T. Arruntium, Fulcinium, Asinium Gallum, Æserninum, Marcellum, Sex. Pompeium patronos potenti, iisque diuersa excusantibus, M. Lepidus, & L. Piso, & Liuenius Regulus adfuere. arrectâ omni ciuitate, quanta fides amicis Germanici, quæ fiducia reo, satin, cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius, an promeret: iis haut aliàs intentior populus, plus sibi in principem occultæ vocis, aut suspicacis silentij permisit. Die senatus, Cæsar orationē habuit meditato temperamento. Patris sui legatum atque amicum Pisonem

nem fuisse, adiutorémque Germanico datum à se auctore senatu, rebus apud Orientem administrandis. illic contumacia & certaminibus asperasset iuuenem, exitúque eius lætatus esset, an scelere extinxisset, integris animis diiudicandum. Nam si legatus officij terminos, obsequium erga imperatorem exuit, eiusdémque morte, & luctu meo lætatus est: odero, seponámque à domo mea, & priuatas inimicitias non Principis vlciscar. Sin facinus in cuiuscunque mortalium nece vindicandum detegitur: vos verò & liberos Germanici, & nos parentes iustis solatiis adficite. simúlque illud reputate, turbidè & seditiosè tractauerit exercitus Piso, quæsita sint per ambitionem studia militum, armis repetita prouincia: an falsa hæc in maius vulgauerint accusatores, quorum ego nimiis studiis iuris succenseo. Nam, quo pertinuit, nudare corpus & contrectandum vulgi oculis permittere, differrique etiam per externos, tanquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista & seruanda sunt? Defleo equidem filium meum sempérque deflebo: sed neque reum prohibeo quominus cuncta proferat: quibus innocentia eius subleuari, aut si qua fuit iniquitas Germanici, coargui possit: vósque oro, ne, quia dolori meo caussa connexa est, obiecta crimina pro adprobatis accipiatis. Si quos propinquus sanguis, aut fides sua patronos dedit, quantum quisque eloquentia & cura valet, iuuate periclitantem.

Ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hortor. Id solum Germanico super leges præstiterimus, quòd in curia potius quam in foro, apud senatum quàm apud iudices, de morte adquiritur. cætera pari modestia tractentur. nemo Drusi lacrymas, nemo mœstitiam meam spectet, nec si qua in nos aduersa finguntur. Ex in biduum criminibus obiiciendis statuitur, vtq; sex dierum spatio interiecto, reus per triduum defenderetur. Tum Fulcinius vetera & inania orditur, ambitiosè, auaréque habitam Hispaniam. quod neque conuictum noxæ reo, si recentia purgaret: neque defensum absolutioni erat, si teneretur maioribus flagitiis. Post quem Seruæus, & Veranius, & Vitellius consimili studio, sed multa eloquentia Vitellius, obiicere, odio Germanici, & rerum nouarum studio, Pisonem vulgus militum per licentiam & sociorum iniurias eò vsque corrupisse, vt parens legionum à deterrimis appellaretur: contrà, in optimum quemque maximè in comites & amicos Germanici sæuisse: postremò ipsum deuotionibus & veneno peremisse: sacra hinc & immolationes nefandas ipsius atque Plancinæ: petitam armis Remp. vtq; reus agi posset, acie victum. Defensio in cæteris trepidauit. nam neque ambitionem militarem, neque prouinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem aduersum imperatorem infitiari poterat. solum veneni crimen visus est diluisse, quod

ne accu

ne accusatores quidem satis firmabant, in conuiuio Germanici, cùm super eum Piso discumberet, infectos manibus eius cibos arguentes. quippe absurdum videbatur, inter aliena seruitia, & tot adstantium visu, ipso Germanico coram id ausum, offerebátque familiam reus, & ministros in tormenta flagitabat. Sed iudices per diuersa implacabiles erant. Cæsar ob bellum prouinciæ inlatum: Senatui, nunquam satis credito, sine fraude Germanicum interiisse. Simul populi ante curiam voces audiebantur, non temperaturos manibus, si patrum sententias euasisset: effigiésque Pisonis traxerant in Gemonias ac diuellebant, ni iussu principis protectæ repositæq; forent. Igitur inditus lectica, & à tribuno prætoriæ cohortis deductus est: vario rumore, custos salutis, an mortis exactor sequeretur. Eadem Plancinæ inuidia, maior gratia: eóque ambiguum habebatur, quantum Cæsari in eam liceret. atque ipsa, donec media Pisoni spes, sociam se cuiuscunque fortunæ, & si ita ferret, comitem exitij promittebat. Vt secretis Augustæ precibus veniam obtinuit, paulatim segregari à marito, diuidere defensionem cœpit. quod reus postquam sibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis durat mentem, senatúmque rursum ingreditur: redintegrámque accusationem, infensas patrum voces, aduersa & sæua cuncta perpessus, nullo magis

exterritus est, quàm quòd Tiberium sine miseratione, sine ira, obstinatum clausúmque vidit, ne quo adfectu perrumperetur: relatus domum, tanquam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit, obsignátque, & liberto tradit. Tum solita curando corpori exsequitur. dein multam post noctem, egressa cubiculo uxore, operiri fores iussit: & cœpta luce, perfosso iugulo, iacente humi gladio, repertus est.

3. Audire me memini ex senioribus, visum sæpius inter manus Pisonis libellũ, quem ipse non vulgauerit. sed amicos eius dictauisse, literas Tiberij & mandata in Germanicum continere: ac destinatum promere apud patres, principémque arguere, ni elusus à Seiano per vana promissa foret. nec illum sponte exstinctum, verùm immisso percussore, quorũ neutrum adseuerauerim. neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui nostram ad iuuentam durauerunt. Cæsar flexo in mæstitiam ore, suam inuidiam tali morte quæsitam apud senatum, crebrisque interrogationibus exquiri, † qualem Piso diem supremum, noctémque exegisset. * Atque filio pleraque sapienter, quædã inconsultius respondente, recitat codicillos à Pisone in hunc fermè modum compositos. Conspiratione inimicorum, & inuidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati & innocentiæ meæ nusquam locus est, deos immortales testor, vixisse me Cæsar cum fide aduersum te, neque alia

in ma-

in matrem tuam pietate: vósque oro liberis meis consulatis, ex quibus Cn. Piso qualicumque fortuna mea non est adiunctus, cum omne hoc tempus in vrbe egerit. M. Piso repetere Syriam dehortatus est, atque vtinam ego potius filio iuueni, quàm ille patri seni cessisset! eò impensius precor ne meæ prauitatis pœnas innoxius luat. Per quinque & quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatus quondam diuo Augusto parenti tuo probatus, & tibi amicus, nec quidquam post hæc rogaturus, salutem infelicis filij rogo. De Plancina nihil addidit. Post quæ Tiberius adolescentem crimine ciuilis belli purgauit: patris quippe iussa, nec potuisse filium detrectare: simul nobilitatem domus, etiam ipsius, quoquo modo meriti, grauem casum miseratus. Pro Plancina cum pudore & flagitio disseruit, matris preces obtendens: in quam optimi cuiusque secreti questus magis ardescebant. Id ergo fas auiæ, interfectricem nepotis adspicere, adloqui, eripere senatui? quod pro omnibus ciuibus leges obtineant, vni Germanico non contigisse. Vitellij & Veranij voce defletum Cæsarem: ab imperatore & Augusta defensam Plancinam. proinde venena, & artes tam feliciter expertas verteret in Agrippinam, in liberos eius, egregiúmque auiam ac patruam sanguine miserrimæ domus exsatiaret. Biduum super hac imagine cognitionis absumptum: vr-

*gente Tiberio libros Pisonis, matrem vti tuerentur. Et cùm accusatores ac testes certatim perorarent respondente nullo, miseratio quàm inuidia augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta consul (nam referente Cæsare, magistratus eo etiam munere fungebantur) nomen Pisonis radendum fastis censuit: partem bonorum publicandam: pars vt Cn. Pisoni filio concederetur, isq; prænomen mutaret. M. Piso exuta dignitate, & accepto quinquagies sestertio, in decem annos * relegaretur, concessa Plancinæ incolumitate ob preces Augustæ. Multa ex ea sententia mitigata sunt à principe: ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando M. Antonij qui bellum patriæ fecisset, Iuli Antonij qui domum Augusti violasset, manerent. & M. Pisonem ignominiæ exemit, concessitq; ei paterna bona, satis firmus, vt sæpe memoraui, aduersum pecuniam, & tum pudore absolutæ Plancinæ placabilior. Atque idem, cùm Valerius Messalinus signum aureum in æde Martis Vltoris, Cæcina Seuerus aram Vltioni statuendam censuissent, prohibuit: ob externas ea victorias sacrari dictitans, domestica mala tristitia operienda. Addiderat Messallinus, Tiberio, & Augustæ, & Antoniæ, & Agrippinæ, Drusoq;, ob vindictam Germanici, grates agendas, omiseràtque Claudij mentionem, & Messallinum quidem L. Asprenas senatu coràm percontatus est, an prudens præterisset? ac tum demum*

mum nomen Claudij adscriptum est. Mihi quantò plura recentium, seu veterum reuoluo, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obseruantur, quippe fama, spe, veneratione potius omnes destinabantur imperio, quàm quem futurum principem fortuna in occulto tenebat. Paucis pòst diebus Cæsar auctor senatus fuit, Vitellio, atq; Veranio, & Seruæo sacerdotia tribuendi. Fulcinio suffragium ad honores pollicitus, monuit, ne facundiam violentia præcipitaret. Is finis fuit vlciscenda Germanici morte, non modo apud illos homines qui tum agebant, etiam secutis temporibus vario rumore iactata. adeò maxima quæque ambigua sunt, dum alij quoque modo audita pro compertu habent: alij vera in contrarium vertunt. & gliscit vtrumque posteritate. At Drusus vrbe egressus repetendis auspiciis, mox ouans introiit, paucósque post dies Vispasiana mater eius excessit, vna omnium Agrippæ liberorum miti obitu. Nam cæteros manifestum ferro, vel creditum est, veneno aut fame extinctos.

4. *Eodem anno Tacfarinas, quem priore æstate pulsum à Camillo memoraui bellum in Africa renouat, vagis primùm populationibus & ob pernicitatem multis: dein vicos exscindere, trahere graues prædas: postremò haud procul Pagyda flumine, cohortem Romanam circumsedit. Præerat castello Decrius impiger manu, exercitus militia,*

& illam obsidionem flagitij ratus. Is cohortatus milites vt copiam pugnæ in aperto facerent, aciem pro castris instruit. Primoq; impetu pulsa cohorte, promptus inter tela occursat fugientibus, increpat signiferos, quòd inconditis aut desertoribus miles Romanus terga daret. simul excepta vulnera & quamquam transfosso oculo, aduersum in hostem intendit, neque prælium omisit donec desertus suis caderet. Quæ postquam L. Apronio (nam Camillo successerat) comperta: magis dedecore suorum, quàm gloria hostis anxius raro ea tempestate, & è vetere memoria facinore, decumum quemque ignominiosæ cohortis, sorte ductos, fuste necat. Tantúmque seueritate profectum, vt vexillum veteranorũ non amplius quingẽti numero, easdem Tacfarinatis copias, præsidium, cui Thala nomen, adgressas fuderint. quo prælio Rufus Heluius gregarius miles seruati ciuis decus retulit, donatúsque est ab Apronio torquibus & hasta. Cæsar addidit ciuicam coronam, quòd non eam quoque Apronius iure proconsulis tribuisset, questus magis, quàm offensus. Sed Tacfarinas perculsis Numidis & obsidia aspernantibus spargit bellum, vbi instaretur, cedens, ac rursum in terga remeans. & dum ea ratio barbaro fuit, inritum fessumq; Romanum impunè ludificabatur. Postquam deflexit ad maritimos locos: inligatus, præda statiuis castris hærebat. missúque patris Apronius Cesianus cum equite & cohortibus auxiliariis, quis velo-

cissimos

*cissimos legionum addiderat, prosperam aduersum Numidiis pugnam facit, pellitque in deserta. At Romæ Lepida, cui super Æmiliorum decus L. Sulla ac Cn. Pompeius proaui erant, defertur simulauisse partum ex P. Quirinio diuite atque orbo. adiiciebantur adulteria, venena: quæsitúmque per Chaldeos in domum Cæsaris, defendente ream Manio Lepido fratre Quirinius post dictum repudium adhuc infensus, quamuis infami ac nocenti miserationem addiderat. Haut facilè quis dispexerit illa in cognitione mentem Principis: adeò vertit ac miscuit iræ & clementiæ signa: deprecatus primò senatum, ne maiestatis crimina tractarentur. Mox M. Seruilium è consularibus, alióśque testes inlexit ad proferenda, quæ velut reticere voluerat. * itémque seruos Lepidæ, cùm militari custodia haberentur, transtulit ad consules: neque per tormenta interrogari passus est, de his quæ ad domum suam pertinerent. Exemit etiam Drusum consulem designatum dicendæ primo loco sententiæ. quod alij ciuile rebantur, ne cæteris adsentiendi necessitas fieret. quidam ad sæuitiam trahebant, neque enim cessurum nisi damnandi officio. Lepida ludorum diebus, qui cognitionem interuenerant, theatrum cum claris fœminis ingressa, lamentatione flebili maiores suos ciens, ipsúmque Pompeium, cuius ea monimenta & adstantes imagines visebãtur, tantum misericordia permo-*

uit, ut effusi in lacrymas sæua & detestãda Quirinio clamitarent, cuius senectæ atque orbitati & obscurissimæ domui, destinata quondam uxor L. Cæsari, ac diuo Augusto nurus, dederetur. dein tormentis seruorũ patefacta sunt flagitia, itumq́; in sententiam Rubellij Blandi, à quo aqua atque igni arcebatur. Hunc Drusus adsensit: quãquam alij mitius censuissent. mox Scauro qui filiam ex ea generat, datum, ne bona publicarentur. Tum demum aperuit Tiberius, compertum sibi etiam ex P. Quirinij seruis, ueneno eum à Lepida petitum. Inlustrium domuum aduersa (etenim haut multum distanti tempore Calpurinij Pisonem, Æmilij Lepidam amiserant) solatio adfecit D. Silanus Iunia familia redditus. casum eius paucis repetam. Vt ualida diuo Augusto in Remp. fortuna: ita domi improspera fuit, ob impudicitiam filiæ ac neptis quas urbe depulit, adulterosq́; earũ morte aut fuga puniunt. nam culpã inter uiros ac fœminas uulgatam, graui nomine læsarum religionum, ac uiolatæ maiestatis appellando, clemẽtiam maiorũ suásque ipse leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, simul cætera illius ætatis memorabo, si effectis in quærendi, plures ad curas uitam produxero. D. Silanus in nepti Augusti adulter, quamquam non ultrà foret sæuitũ, quam ut amicitia Cæsaris probiberetur: exsiliũ sibi demonstrari intellixit: nec nisi Viberio imperitante deprecari Senatum ac Principem ausus est, M. Silani

fratris

fratris potentiâ, qui per insignem nobilitatem & eloquentiam praecellebat. Sed Tiberius grates agenti Silano, patribus coràm respondit, se quoque laetari quòd frater eius è peregrinatione longinquâ reuertisset. idque iure licitum, quia non senatusconsulto, non lege pulsus foret: sibi tamen aduersus eum integras parentis sui offensiones: neque reditu Silani, dissoluta quae Augustus voluisset. Fuit posthac in vrbe, neque honores adeptus est. Relatum deinde de moderanda Papiâ Poppaeâ, quam senior Augustus post Iulias rogationes incitandis caelibum poenis, & augendo aerario sanxerat nec ideo coniugio & educationes liberûm frequentabantur, praeualidâ orbitate. caeterum multitudo periclitantium gliscebat, cùm omnis domus delatorum interpretationibus subuerterentur. vtque antehac flagitiis, ita tunc legibus laboratur. Ea res admonet, vt de principiis iuris, & quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum peruentum sit, altiùs disseram. Vetustissimi mortalium, nullâ adhuc malâ libidine sine probro, scelere, eóque sine poena aut coërcitionibus agebant. neque praemiis opus erat, cùm honesta suopte ingenio peterentur; & vbi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. At postquam exui aequalitas, & pro modestiâ ac pudore, ambitio & vis incedebat; prouenêre dominationes: multósque apud populos, aeternum mansere. Quidam statim, aut

postquam

postquam regnum pertæsum, leges maluerunt. Hæ primò rudibus hominum animis simplices erant, maximéque fama celebrauit Cretensium, quas Minos: Spartanorum, quas Licurgus: ac mox Atheniensibus quæsitiores iam & plures Solon perscripsit. Nobis Romulus, vt libitũ, imperitauerat: dein Numa religionibus & diuino iure populum deuinxit; repertáque quædam à Tullo & Anco: sed præcipuus Seruius Tullius sanctor legum fuit, quis etiam reges obtemperarent. Pulso Tarquinio, aduersum patrum factiones multa populus parauit tuendæ libertatis, & firmandæ concordiæ: creatique decemuiri, & accitis quæ vsquam egregia, compositæ duodecim tabulæ, finis æqui iuris: nam secutæ leges, etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen dissensione ordinum, & adipiscẽdi inlicitos honores, aut pellendi claros viros, aliáque ob praua per vim latæ sunt. Hinc Gracchi, & Saturnini, turbatores plebis; nec minor largitor nomine senatus Drusus; corrupti spe, aut inclusi per intercessionem socij. Ac ne bello quidem Italico, mox ciuili omissum, quin multa & diuersa sciscerentur; donec L. Sulla dictator, abolitis vel conuersis prioribus cùm plura addidisset, otium ei rei haut in longum parauit, statim turbidis Lepidi rogationibus: neque multò pòst Tribunis reddita licentia, quoquò vellent populum agitandi. Iámque non modò in commune, sed in singulos homines latæ quæstiones:

nes: & corruptissima Repub. plurimæ leges. Tum Cn. Pompeius tertiùm consul, corrigẽdis moribus dilectus, & grauior remediis quàm delicta erant, suarúmque legum auctor idem ac subuersor, quæ armis tuebatur, armis amisit. Exin continua per viginti annos discordia, non mos, non ius: deterrima quæque impunè; ac multa honesta, exitio fuere. Sexto demum consulatu Cæsar Augustus potentiæ securus, quæ triumuiratu iusserat, aboleuit: deditque iura quîs pace & principe vteremur, acriora ex eo vincla, inditi custodes, & lege Papiâ Poppæâ præmiis inducti vt si à priuilegiis parentũ cessaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret, sed altius penetrabant, vrbémque & Italiam, & quod vsquam ciuium, corripuerant: multorúmque excisi status, & terror omnibus intentabatur: ni Tiberius statuendo remedio, quinque consularium, quinque è prætoriis, totidem è cætero senatu sorte duxisset, apud quos exsoluti plerique legis nexus, modicum in præsens leuamentum fuere.*

5. *Per idem tempus Neronem è liberis Germanici iam ingressum iuuentam, commendauit patribus; vtq; munere capessendi vigintiuiratus solueretur, & quinquennio maturiùs quàm per leges Quæsturam peteret, non sine irrisu audientium postulauit. prætẽdebat sibi atque fratri decreta eadem, petente Augusto, sed neque tam fuisse dubitauerim, qui eiusmodi preces occulti*

include-

inluderent, ac tamen initia fastigij Cæsaribus erant: magisque in oculis vetus mos, & priuignis cum vitrico leuior necessitudo, quàm auo aduersum nepotem. Additur pontificatus, & quo primum die forum ingressus est, congiarium plebi, admodum læta, quod Germanici stirpem iam puberem aspiciebat. Auctum dehin gaudium, nuptiis Neronis & Iuliæ Drusi filiæ. Vtque hæc secundo rumore, ita aduersis animis acceptum, quòd filio Claudij socer Seianus destinaretur. polluisse nobilitatem familiæ videbantur, suspectúmque iam nimiæ spei Seianum vltrò extulisse. Fine anni concessere vitâ insignes viri, L. Volusius, & Sallustius Crispus. Volusio vetus familia, neque tamen præturam egressa ipse consulatum intulit, censoriâ etiam potestate legendis equitum decuriis functus, opúmque quis domus illa immensum viguit, primus accumulator. Crispum equestri ortum loco, C. Salustius, rerum Romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adsciuit. atque ille, quamquam prompto ad capessendos honores aditu, Mæcenatem æmulatus, sine dignitate senatoriâ multos triumphalium consulariúmque potentiâ anteiit, diuersus à veterum instituto, per cultum & munditias; copiáque & affluentiâ, luxu propior. suberat tamen vigor animi, ingentibus negotiis par; eò acrior, quo somnum & inertiam magis ostentabat. Igitur incolumi Mæcenate

proxi

proximus, mox præcipuus cui secreta imperatorum inniterentur, & interficiendi Postumi Agrippæ conscius, ætate prouectâ speciem magis in amicitiâ principis quàm vim tenuit. idque & Mæcenati acciderat: fato potentiæ rarò sempiternæ: an satias capit, aut illos cùm omnia tribuerunt, aut hos, cùm iam nihil reliquum est quod cupiant.

A. V. C. DCCLXXIV.

Sequitur Tiberij quartus, Drusi secundus consulatus, patris atque filij collegio insignis. nam biennio antè, Germanici cum Tiberio idem honor, neque patruo lætus, neque naturâ iam connexus fuerat. Eius anni principio Tiberius, quasi firmandæ valetudini, in Campaniam concessit: longã & continuã absentiã paulatim meditans, siue vt amoto patre, Drusus munia consulatus solus impleret. Ac fortè parua res magnum ad certamẽ progressa, præbuit iuueni materiã adipiscendi fauoris. Domitius Corbulo præturâ functus de L. Sullâ nobili iuuene questus est apud senatum, quòd sibi inter spectacula gladiatorũ, loco non decessisset. pro Corbulone ætas, patrius mos, studia seniorum erant: cõtra, Mamercus Scaurus, & L. Arruntius, aliiq; Sullæ propinqui nitebantur, certabant orationibus, & memorabantur exempla maiorũ, qui iuuentutis inreuerentiã grauibus decretis notauissent. donec Drusus apta temperandis animis disseruit: & satisfactũ Corbuloni per

Mamer

Mamercum, qui patruus simul ac vitricus Sullæ, & oratorum eâ ætate uberrimus erat. Idem Corbulo plurima per Italiam itinera, fraude mancipum & incuriâ magistratuum interrupta & imperuia clamitando, exsecutionem eius negotij libens suscepit. quod haut perinde publicè vsui habitum, quàm exitiosum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus & hastâ sæuiebat.

6. *Neque multò pòst missis ad senatum litteris Tiberius, motam rursum Africam incursu Tacfarinatis docuit: iudicióque patrum diligendum proconsulem, gnarum militiæ, corpore validum, & bello suffecturum, quod initium Sext. Pompeius agitandi aduersus M. Lepidum odij nactus, vt secordem, inopem, & maioribus suis dedecorum, eóque etiam Asiæ sorte depellendum incusauit. aduerso senatu, qui Lepidum mitem magis quàm ignauum, paternas ei angustias & nobilitatem sine probro actam, honori quàm ignominiæ habendã ducebat. Igitur missus in Asiam Et de Africâ decretum vt Cæsar legeret, cui mandanda foret. Inter quæ Seuerus Cæcina censuit, ne quem magistratum, cui prouincia obuenisset, vxor comitaretur: multum antè repetitos concordem sibi coniugem, & sex partus enixam: séque quæ in publicum statueret domi seruauisse, cohibitâ intra Italiam, quamquam ipse pluris per prouincias quadraginta stipendia expleuisset.*

Haud

Haut enim frustra placitum olim, ne fœminæ in socios aut gentes externas traherentur, inesse mulierum comitatui, quæ pacem luxu, bellum formidine morerentur, & Romanum agmen ad similitudinem barbari incessus conuertant, non imbecillem tãtùm, & imparem laboribus sexum sed si licentia adsit, sæuum, ambitiosum, potestatis auidum, incedere inter milites, habere ad manum cẽturiones: præsedisse nuper fœminam exercitio cohortium, decursu legionum cogitarent ipsi, quoties repetundarum aliqui arguerentur, plura vxoribus obiectari. his statim adhærescere deterrimum quemque prouincialium: ab his negotia suscipi, transigi: duorum egressus coli, duo esse prætoria, peruicacibus magis & impotentibus mulierum iussis, quæ Oppiis quendam, aliisque legibus constricta, nunc vinclis exsolutis, domos, fora, iam & exercitus regerent. Paucorum hæc absensu audita: plures obturbabant, neque relatum de negotio, neque Cæcinam dignum tantæ rei censorem. mox Valerius Messallinus, cui parens Messalla, ineratque imago paternæ facundiæ, respondit, Multa duritiæ veterum melius & lætius mutata. neque enim, vt olim, obsideri vrbem bellis, aut prouincias hostilis esse, & pauca fœminarum necessitatibus concedi, quæ ne coniugum quidem penates, adeò socios non onerent. cætera promiscua cum marito, nec vllũ in eo pacis impedimentum bella planè accinctis obeun-

“ da: ſed reuertentibus poſt laborem, quod hone-
“ ſtius quàm vxorium leuamentum? At quaſdam
“ in ambitionem aut auaritiam prolapſas. Quia
“ ipſorum magiſtratuum, nónne pleroſque variis
“ libidinibus obnoxios, non tamen ideo neminem in
“ prouinciã mitti. corruptos ſæpe prauitatibus vxo-
“ rum maritos: num ergo omnes cælibes integros?
“ placuiſſe quondam Oppias leges ſic temporibus
“ Reip. poſtulantibus: remiſſum aliquid poſtea &
“ mitigatum, quia expediret. fruſtra noſtrã igna-
“ uiam alia ad vocabula transferri. nam viri in
“ eo culpam, ſi fœmina modum excedat. porrò ob
“ vnius aut alterius imbecillum animũ, malè eri-
“ pi maritis conſortia rerum ſecundarum aduerſa-
“ rúmque; ſimul ſexum naturã inualidum deſeri,
“ & exponi ſuo luxu, cupidinibus alienis. vix præ-
“ ſenti cuſtodiâ manere inlæſa coniugia: quid fo-
“ re, ſi per plures annos in modicum diſſidij oblitte-
“ rentur? Sic obuiam irent iis in quæ alibi pecca-
“ rentur, vt flagitiorũ vrbis meminiſſent. Addidit
pauca Druſus de matrimonio ſuo, nam princi-
pibus adeunda ſæpius longinqua imperij. Quoties
diuum Auguſtum in Occidentem atque Orien-
tem meauiſſe comite Liuiã? ſe quoque in Illyri-
cum profectum, &, ſi ita conducat, alias ad gen-
tes iturum, haut ſemper æquo animo, ſi ab vxore
cariſſima, & tot communium liberorum paren-
te diuelleretur. Sic Cæcinæ ſententia eluſa. Et
proximi ſenatus die, Tiberius per litteras caſti-
gatis

*gatis obliquè patribus, quòd cuncta curarum ad principem reiicerent * Manium Lepidum & Iunium Blaſum nominauit: ex quis proconſul Africæ legeretur. Tum audita amborum verba, intentius excuſante Lepido cùm valetudinem corporis, ætatem liberum, nubilem filiam obtenderet: intelligeretúrque etiam quod ſilebat, auunculum eſſe Seiani Blaſum, atque eò prævalidum. Reſpondit Blaſus ſpecie recuſantis, ſed neque eádem adſeueratione, & conſenſu adulantium auditus eſt. Exin promptum, quod multorum intimis queſtibus tegebatur: Incedebat enim deterrimo cuique licentia, impunè probra, & inuidiam in bonos excitandi, arreptâ imagine Cæſaris: libertique etiam ac ſerui, patrono vel domino, cùm voces, cùm manus intentarent, vltrò metuebantur. Igitur C. Ceſtius ſenator diſſeruit; Principes quidem* »
inſtar deorum eſſe: ſed neque à diis niſi iuſtas »
ſupplicum preces audiri, neque quenquam in Ca- »
pitolium, aliáve vrbis tēpla perfugere, vt eo ſub- »
ſidio ad flagitia vtatur. Abolitas leges, & fun- »
ditus verſas, vbi in foro, in limine curiæ, ab An- »
niâ Rufillâ, quã fraudis ſub iudice damnauiſſet, »
probra ſibi & minæ intendãtur, neq; ipſe audeat »
ius experiri, ob effigiem imperatoris oppoſitã. Haud »
diſſimilia alij, & quidã atrociora circunſtrepebãt: precabãturq; Druſum, daret vltionis exemplum, donec accitam conuictámque attineri publicâ cuſtodiâ iuſſit. Et Conſidius Æquus, & Cœlius

*Curſor equites Rom. quòd fictis maieſtatis crimi-
nibus Magium Cæcilianum prætorem petiuiſſent,
auctore principe, ac decreto ſenatus puniti. Vtrũ-
que in laudem Druſi trahebatur: ab eo, in vrbe
inter cœtus & ſermones hominum obuerſante,
ſecreta patris mitigari, neque luxus in iuuene
adeò diſplicebat. huc potius intenderet. diem * edi-
tionibus, noctem conuiuiis traheret, quam ſolus
& nullis voluptatibus auocatus mœſtam vigi-
lantiam, & malas curas exerceret, non enim
Tiberius, non accuſatores fatiſcebant. Et Ancha-
rius Priſcus Cæſium Cordum proconſulem Cretæ
poſtulauerat repetundis, addito maieſtatis crimi-
ne: quod tum omnium accuſationum complemen-
tum erat. Cæſar, Antiſtium Veterem è primori-
bus Macedoniæ abſolutum adulterij, increpitis
iudicibus, ad dicendam maieſtatis cauſſam re-
traxit, vt turbidum, & Rheſcuporidis conſiliis
permixtum, quà tempeſtate Cotye fratre inter-
fecto, bellum aduerſus nos voluerat. Igitur aquæ
& igni interdictum reo, adpoſitúmque vt tene-
retur inſulâ, neque Macedoniæ neque Thraciæ
opportunâ. Nam Thracia diuiſo imperio in Rhœ-
metalcem & liberos Cotyis, quîs ob infantiam
tutor erat. Trebellienus Rufus, inſolentiâ noſtrâ
diſcors agebat; neque minus Rhœmetalcem
quam Trebellienum incuſans, populariũ iniurias
inultas ſinere. Cœlaletæ, Odruſæq́;, & Aſtij, va-
lidæ nationes, arma cepere, ducibus diuerſis*

&

Digitized by Google

& paribus inter ſe per ignobilitatem: quæ cauſſa fuit, ne in bellum atrox coaleſcerent. pars turbāt præſentia, alij montem Hæmum tranſgrediuntur, vt remotos populos concirent, plurimi ac maximè compoſiti regē, vrbemq; Philippopolim à Macedone Philippo ſitam, circumſidunt. Quæ vbi cognita P. Vellæio, (is proximum exercitum præſidebat) alarios equites ac leues cohortium mittit in eos, qui prædabundi aut adſumendis auxiliis vagabantur. Ipſe robur peditum, ad exſoluendum obſidium ducit. Simúlque cuncta proſperè acta, cæſis populatoribus, & diſſentione orta apud obſidentes: regiq; opportuna eruptione, & aduentu legionis, neque aciem aut prœliū dici docuerit, in quo ſemermes ac palantes trucidati ſunt, ſine noſtro ſanguine.

7. *Eodem anno Galliarum ciuitates ob magnitudinem æris alieni rebellionem cœptauere: cuius extimulator acerrimus inter Treueros Iulius Florus, apud Æduos Iulius Sacrouir, nobilitas ambobus, & maiorum bona facta, eoq; Romana ciuitas olim data cùm id rarum, nec niſi virtuti pretium eſſet. Ij ſecretis colloquiis, ferociſſimo quoque adſumpto, aut quibus ob egeſtatem, ac metum ex flagitiis maxima peccandi neceſſitudo, componunt, Florus Belgas, Sacrouir propiores Gallos concire. Igitur per conciliabula, & cœtus ſeditioſa diſſerebant: de continuatione tributorum, grauitate fenoris, ſæuitiā ac ſuperbiā*

Digitized by Google

præſidentium, & diſcordare militem, audito Germanici exitio egregium reſumendæ libertati tempus, ſi ipſi florentes, quam inops Italia, quàm imbellis vrbana plebes; nihil validum in exercitibus, niſi quod externum, cogitarent. Haut fermè vlla ciuitas intacta ſeminibus eius motus fuit. ſed erupêre primi Andecaui ac Turonij quorum Andecauos Acilius Auiola legatus, excitâ cohorte, quæ Lugduni præſidiū agitabat, coërcuit. Turonij, legionario milite quem Viſellius Varro inferioris Germaniæ legatus miſerat, oppreſſi, eodem Auiolâ duce, & quibuſdam Galliarū primoribus: qui tulere auxilium, quò diſſimularent defectionem, magiſque in tempore efferent. Spectatus & Sacrouir intecto capite pugnam pro Romanis ciēs, oſtentandæ, vt ferebat, virtutis: ſed captiui, ne inceſſeretur telis, ad gnoſcendū ſe præbuiſſe, arguebant. Conſultus ſuper eo Tiberius, aſpernatus eſt indicium, aluitque dubitatione bellum. Interim Florus inſiſtere deſtinatis, pellicere alam equitum, quæ conſcripta Treueris, militiâ diſciplinâque noſtra habebatur, vt cæſis negotiatoribus Romanis bellum inciperet. paucique equitum corrupti, plures in officio manſere. Aliud vulgus obæratorum aut clientium arma cepit: petebántque ſaltus, quibus nomen Arduenna. cùm legiones vtroque ab exercitu, quas Viſellius & C. Silius aduerſis itineribus obiecerant, arcuerunt. præmiſſúſque cum delectâ manu Iulius Indus è

ciuitate

ciuitate eadem, diſcors Floro, & ob id nauanda opera auidior, inconditam multitudinem adhuc diſiecit. Florus incertis latebris victores fruſtratus poſtremò viſis militibus qui effugia inſederant, ſuâ manu cecidit. Iſque Treuerici tumultus finis. Apud Æduos maior moles exorta, quanto ciuitas opulentior, & comprimendi procul præſidium. Auguſtodunum caput gentis, armatis cohortibus Sacrouir occupauerat, & nobiliſſimam Galliarum ſobolem, liberalibus ſtudiis ibi operatam, vt eo pignore parentes propinquóſque eorum adiungeret. ſimul arma occultè fabricata iuuentuti diſpertit. Quadraginta millia fuêre, quinta ſui parte legionariis armis, cæteri cum venabulis & cultris, quæque alia venantibus tela ſunt, adduntur è ſeruitiis gladiaturæ deſtinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen (Crupellarios vocant) inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles, augebantur hæ copiæ, vicinarum ciuitatum vt nondum apertâ conſenſione, ita viritim promptis ſtudiis, & certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur, vtroque bellum ſibi poſcente, mox Varro inualidus ſenectâ, vigenti Silio conceſſit. Verùm Romæ non Treueros modò & Æduos, ſed quatuor & ſexaginta Galliarum ciuitates deſciuiſſe, adſumptos in ſocietatem Germanos, dubias Hiſpanias, cuncta (vt mos famæ) in maius credita. optimus quiſque

*Reip. curã merebat: multi odio præſentium, & cupidine mutationis, ſuis quoque periculis læta-
bantur: increpabantq; Tiberium, quòd in tanto rerum motu, libellis accuſatorum inſumeret ope-
ram. An Iulium Sacrouirum, maieſtatis crimi-
ne reum in ſenatu fore, extitiſſe tandem viros,
» qui cruentas epiſtolas armis cohiberent, Miſeram
» pacem vel bello bene mutari. Tanto impenſius in-
ſecuritatem cõpoſitus, neq; loco, neq; vultu muta-
to, ſed, vt ſolitum, per illos dies egit: altitudine
animi, an compererat modica eſſe, & vulgatis
leniora? Interim Silius cum legionibus duabus in-
cedens, præmiſſa auxiliari manu, vaſtat Sequa-
norum pagos qui finium extremi & Aeduis con-
termini, ſociique in armis erant. Mox Auguſto-
dunum petit propero agmine, certantibus inter
ſe ſigniferis, fremente etiam gregario milite, ne
ſuetam requiem, ne ſpatia noctium opperiretur:
viderent modò aduerſos, & aſpicerentur, id ſatis
ad victoriam. Duodecimum apud lapidem, Sa-
crouir, copiæq; potentibus locis apparuere. In fron-
te ſtatuerat ferratos, in cornibus cohortes, à tergo
ſemermos. Ipſe inter primores equo inſigni adire,
» memorare veteres Gallorum glorias, quæque Ro-
» manis aduerſa intuliſſent: quàm decôra victori-
» bus libertas: quanto intolerantior ſeruitus iterũ
» victis. Non diu hæc, nec apud lætos, etenim pro-
pinquabat legionum acies: inconditiq; ac mili-
tiæ neſcij opidani, neque oculis neque auribus ſa-*

tis

tis competebant: contrà Silius, & ſi præſumta ſpes hortandi cauſſas exemerat, clamitabat tamen; Pudendum ipſis, quòd Germaniarum victores, » aduerſum Gallos tanquam in hoſtem ducerentur, » vna nuper cohors rebellem Turonium, vna ala » Treuerum, paucæ huius ipſius exercitus turmæ » profligauere Sequanos, quanto pecuniâ dites, & » voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles Ae- » duos, euincite & fugientibus conſulite. Ingens ad » ea clamor, & circumfudit eques: frontemq; pedites inuaſere, nec cunctatum apud latera, paulum moræ attulere ferrati, reſtantibus laminis aduerſum pila & gladios, ſed miles correptis ſecuribus & dolabris, vt ſi murum perrumperet, cædere tegmina & corpora, quidam trudibus aut furcis, inertem molem proſternere, iacenteſq; nullo ad reſurgendum niſu, quaſi exanimes linquebantur. Sacrouir primò Auguſtodunum, dein metu deditionis in villam propinquam cum fidiſſimis pergit. Illic ſuâ manu, reliqui mutuis ictibus occidère, incenſa ſuper villa, omnes cremauit.

8. Tum demum Tiberius ortum patratumq; bellum ſenatui ſcripſit: neque demiſit, aut addidit vero: ſed fide ac virtute legatos, ſe conſiliis ſuperfuiſſe: ſimul cauſſas, cur non ipſe, non Druſus profecti ad id bellum forent, adiunxit: magnitudinem imperij extollens; neque decorum principibus, ſi vna alteráve ciuitas turbet, omiſſâ vrbe, vnde in omnia regimen: nunc quia non

metu ducatur, iterum vt præſentia ſpectaret, componeretque. Decreuere patres vota pro reditu eius, ſupplicationeſque, & alia decora. Solus Dolabella Cornelius dum anteire ceteros parat, abſurdam in adulationē progreſſus, cenſuit vt ouans è Campania vrbem introiret. Igitur ſecutæ Cæſaris litteræ, quibus ſe non tam vacuum gloriā prædicabat, vt poſt ferociſſimas gentes perdomitas, tot receptos in iuuenta, aut ſpretos triumphos, iam ſenior peregrinationis ſuburbanæ inane præmium peteret. Sub idem tempus vt mors Sulpicij Quirinij publicis exſequiis frequentaretur, petiuit à ſenatu. Nihil ad veterem & patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuuium, ſed impiger militia, & acribus miniſteriis conſulatum ſub diuo Auguſto, mox expugnatis per Ciliciā Homonadenſium caſtellis inſignia triumphi adeptus, datúſque rector C. Cæſari Armeniam obtinenti, Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat. quod tunc patefecit in ſenatu: laudatis in ſe officiis, & incuſato M. Lollio, quem auctorem C. Cæſari prauitatis & diſcordiarum arguebat, ſed ceteris aut læta memoria Quirinij erat, ob intenta, vt memoraui, Lepidæ pericula, ſordidámque & præpotentem ſenectam. Fine anni C. Lutorium priſcum equitē Romanum, poſt celebre carmen, quo Germanici ſuprema defleuerat, pecuniā donatū à Cæſare, corripuit delator: obiectans ægro Druſo compoſuiſſe,

quòd ſi exſtinctus foret, maiore præmio vulgare-
tur. Id C. Lutorius in domo P. Petronij, ſocru eius
Vitelliâ coràm, multiſque inluſtribus feminis, per
vaniloquentiam legerat. Vt delator exſtitit, cete-
ris ad dicendum teſtimoniũ exterritis, ſola Vitel-
lia nihil ſe audiuiſſe adſeuerauit. ſed arguenti-
bus, ad perniciem plus fidei fuit: ſententiaq; Ha-
terij Agrippæ conſulis deſignati indictũ reo vlti-
mum ſupplicium. Contrà M. Lepidus in hũc mo-
dum orſus eſt. Si P.C. vnum id ſpectamus, quàm »
nefariâ voce Lutorius Priſcus mentem ſuam & »
aures hominum polluerit: neque carcer, neque la- »
queus, ne ſeruiles quidem cruciatus in eum ſuf- »
fecerint: ſin flagitia & facinora ſine modo ſunt, »
ſuppliciis ac remediis, principis moderatio, ma- »
iorúmque & veſtra exempla temperant, & va- »
na à ſceleſtis, dicta à maleficiis differunt: eſt locus »
ſententiæ per quam neque huic delictum impunè »
ſit, & nos clementiæ ſimul ac ſeueritatis non pœ- »
niteat. Sæpe audiui principem noſtrum conque- »
rentem, ſi quis ſumptâ morte miſericordiam eius »
præueniſſet. vita Lutorij in integro * eſto, qui ne- »
que ſeruatus in periculum Reipubl. neque inter- »
fectus in exemplum ibit. ſtudia illi, vt plena ve- »
cordiæ, ita inania & fluxa ſunt: nec quid- »
quam graue ac ſerium ex eo metuas, qui ſuo- »
rum ipſe flagitiorum proditor, non virorum ani- »
mis, ſed muliercularum arrepit: cedat tamen »
vrbe & bonis amiſſis, aquâ & igni arceatur. »

Quod

» Quod perinde cenſeo, ac ſi lege maieſtatis tenere- » tur. Solus Lepido Rubellius Blandus è conſularibus adſenſit: cæteri ſententiam Agrippæ ſecuti: ductusq́ in carcerem Priſcus ac ſtatim exanimatus. Id Tiberius ſolitis ſibi ambagibus apud ſenatum incuſauit, cùm extolleret pietatem quamuis modicas principis iniurias acriter vlciſcentium, deprecaretur tam præcipitis verborũ pœnas: laudaret Lepidum nec Agrippam argueret. Igitur factum S. C. ne decreta patrum, ante diem decimum, ad ærarium deferrentur: idq́ vitæ ſpatium damnatis prorogaretur: ſed non ſenatui libertas ad pœnitendum erat, neque Tiberius interiectu temporis mitigabatur.

A. V. C. DCCLXXV.

9. C. Sulpicius, D Haterius conſules, ſequuntur, Inturbidus externis rebus annus domi ſuſpectâ ſeueritate aduerſum luxum: qui immenſum proruperat, ad cuncta quis pecunia prodigitur. Sed alia ſumptuum quamuis grauiora, diſſimulatis plerumque pretiis occultabantur: ventris & ganeæ paratus adſiduis ſermonibus vulgati, fecerant curam, ne princeps antiquæ parcimoniæ durius aduerteret. Nam incipiente C. Bibulo, ceteri quoque ædiles diſſeruerant, ſperni ſumptuariã legem, vetitáque vtenſilium pretia augeri in dies: nec mediocribus remediis reſiſti poſſe: & conſuli, patres, integrum id negotium ad principem diſtulerant. Sed Tiberius ſæpe apud ſe penſitato, an

coërceri

coërceri tam profuſæ cupidines poſſent: num coërcitio plus damni in Remp. ferret: quam indecorum adtrectare quod non obtineretur, vel retentum ignominiam & infamiam virorum inluſtrium poſceret: poſtremò literas ad ſenatum compoſuit, quarum ſententia in hunc modum fuit.

Ceteris forſitan in rebus P.C. magis expediat me coràm interrogare, & dicere quid è Republ. cenſeam: in hac relatione, ſubtrahi oculos meos melius fuit, ne denotantibus vobis ora, ac metum ſingulorum qui pudendi luxus arguerentur, ipſe etiam viderem eos, ac velut deprehenderem. quòd ſi mecum antè viri ſtrenui ædiles conſilium habuiſſent, neſcio an ſuaſurus fuerim omittere potius præualida & adulta vitia, quàm hoc adſequi, vt palam fieret quibus flagitiis impares eſſemus: ſed illi quidem officio functi ſunt, at ceteros quoq; magiſtratus ſua munia implere velim: mihi autem neque honeſtum ſilere, neque proloqui expeditum, quia non ædilis, aut prætoris, aut cõſulis partes ſuſtineo: maius aliquid & excelſus à principe poſtulatur: & cùm rectè factorum ſibi quiſque gratiam trahat, vnius inuidia ob omnibus peccatur. Quid enim primùm prohibere, & priſcum ad morem recidere adgrediar? villarum ne infinita ſpatia, familiarum numerum, & nationes? argenti & auri pondus? æris, tabularúmque miracula? promiſcuas viris & feminis veſtes? atque illa feminarum propria, quîs lapidũ cauſſa

pecunia

Pecuniæ nostræ ad externas aut hostilis gentes feruntur? Nec ignoro in conuiuiis & circulis incusari ista, & modum posci: sed si quis legẽ sanciat, pœnas indicat, iidem illi ciuitatem verti, splendidissimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt. Atqui ne corporis quidem morbos veteres, & diu auctos nisi per dura & aspera coërceas corruptus simul & corruptor, æger & flagrans animus, haut leuioribus remediis restinguendus est, quem libidinibus ardescit tot à maioribus repertæ leges, tot quas diuus Augustus tulit, illæ obliuione, hæ (quod flagitiosius est) contemptu abolitæ, securiorem luxum fecêre: nam si velis quod nondum vetitum est, timeas, ne verere: at si prohibita impunè transcenderis, neque metus vltrà, neque pudor est. Cur ergo olim parcimonia pollebat? quia sibi quisque moderabatur: quia vnius vrbis ciues eramus. ne irritamenta quidem eadem, intra Italiam dominantibus, externis victoriis aliena ciuilibus, etiam nostra consumere didicimus. Quantulum istud est, de quo ædiles admonent! Quàm si cetera respicias, in leui habendum! At Hercule nemo refert, quòd Italia externæ opis indiget, quòd vita populi Romani per incerta maris & tempestatum quotidie voluitur: ac nisi prouinciarum copia & dominis, & seruitiis, & agris subuenerint, nostra nos scilicet nemora, nostræq; villæ tuebuntur? Hanc P.C. curam sustinet princeps hæc omissa funditus Remp. trahet

het reliquis intra animum medendum eſt. nos »
pudor, pauperes, neceſſitas, diuites, ſatias in melius »
mutet. Aut ſi quis ex magiſtratibus, tantam in- »
duſtriam ac ſeueritatem pollicetur, vt ire obuiam »
queat, hunc & laudo, & exonerari laborum »
meorum partem fateor. ſin accuſare vitia volunt, »
dein cùm gloriam eius rei adepti ſunt, ſimultates »
faciunt, ac mihi relinquunt, credite P.C. me quo- »
que non eſſe offenſionum auidum. quas cùm gra- »
ues, & plerumque iniquas pro Repub. ſuſcipiam, »
inanes & irritas, neq; mihi aut vobis vſus futu- »
ras iure deprecor. Auditis Cæſaris literis, remiſſa »
Ædilibus talis cura: luxuſq; menſæ, à fine Actia-
ci belli, ad ea arma quis Ser. Galba rem R. ade-
ptus eſt per annos centum profuſis ſumptibus e-
xerciti, paulatim exoleuêre. Cauſſas eius muta-
tionis quærere libet. Dites olim familiæ nobilium,
aut claritudine inſignes, ſtudio magnificentiæ pro-
labebantur. nam etiam tum plebem, ſocios, regna
colere, & coli licitum, vt quiſque opibus, domo,
paratu ſpecioſus, per nomen & clientelas inlu-
ſtrior habebatur. poſtquam cædibus ſæuitum, &
magnitudo famæ exitio erat, ceteri ad ſapientio-
ra conuertêre, ſimul noui homines è municipiis
& coloniis, atque etiam prouinciis, in ſenatum
crebrò adſumpti, domeſticam parcimoniam intu-
lerunt, & quamquam fortunâ vel induſtriâ ple-
rique pecunioſam ad ſenectam peruenirent, man-
ſit tamen prior animus. Sed præcipuus adſtricti

moris

moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victúque. obsequium inde in principem, & æmulandi amor, validior quam pœna ex legibus & metus. nisi fortè rebus cunctis inest quidam velut orbis, vt quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur. nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque ætas multa laudis & artium imitanda posteris tulit. verùm hæc nobis in maiores certamina ex honesto maneant.*

10. *Tiberius fama moderationis parta, quòd ingruentis accusatores represserat, mittit litteras ad senatum, quis potestatem tribuniciam Druso petebat. Id summi fastigij vocabulum Augustus repperit, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliqua cætera imperia præmineret. M. deinde Agrippam socium eius potestatis, quo defuncto Tiberium Neronem delegit, ne successor in incerto foret. sic cohiberi prauas aliorum spes rebatur: simul modestiæ Neronis, & suæ magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo, Tiberius Drusum summæ rei admouet: cùm incolumi Germanico, integrum inter duos iudicium tenuisset. Sed principio literarum veneratus deos, vt consilia sua Reip. prosperarent, modica de moribus adolescentis, neque in falsum aucta, retulit:*
» *esse illi coniugem & tres liberos, eámque ætatem*
» *quâ ipse quondam à diuo Augusto ad capes-*
» *sendum hoc munus vocatus sit. Neque nunc pro-*
» *perè, sed per octo annos capto experimento, com-*

preßis ſeditionibus, compoſitis bellis, triumphalem "
& bis conſulem, noti laboris participem ſumi. "
Præceperant animis orationem patres quo quæ-
ſitior adulatio fuit. nec tamen repertum, niſi vt
effigies principum, aras deûm, templa & arcus,
aliáque ſolita cenſerent. niſi quòd M. Silanus ex
contumelia coſulatus, honorem principibus peti-
uit: dixitque pro ſententia, vt publicis priuatíſve
monimentis, ad memoriam temporum, non conſu-
lum nomina præſcriberentur, ſed eorum qui tri-
buniciam poteſtatem gererent. * *At Q. Halerius*
cùm eius diei ſenatus conſulta aureis litteris fi-
genda in curia cenſuiſſet, deridiculo fuit, ſenex
fœdiſſimæ adulationis tantùm infamia vſurus.
Inter quæ, prouincia Africa Iunio Blæſo proro-
gata, Seruius Maluginenſis flamen Dialis, vt A-
ſiam ſorte haberet poſtulauit: fruſtra vulgatũ di-
ctitans: Non licere Dialibus egredi Italia, neque "
aliud ius ſuũ, quàm Martialium, Quirinaliumq́; "
Flaminum: porrò ſi hi * *duo rexiſſent prouincias,* "
cur Dialibus id vetitum? nulla de eo populi ſcita, "
non in libris cærimoniarũ reperiri. Sæpe Pontifices "
dialia ſacra feciſſe, ſi flamen valetudine aut mu- "
nere publico impediretur. duobus & ſeptuaginta "
annis poſt Cornelij Merulæ cædem, neminẽ ſuffe- "
ctum: neque tamẽ ceſſauiſſe religiones. Quòd ſi per "
tot annos poſſit non creari, nullo ſacrorum dãno, "
quantò faciliùs abfuturũ, ad vnius anni procon- "
ſulare imperium? Priuatis olim ſimultatibus effe- "

ctum, vt à pontificibus maximis ire in prouincias prohiberentur: nunc deûm munere, summum Pontificum etiam summum hominum esse, non æmulatione, non odio, aut priuatis adfectionibus obnoxium. Aduersus quæ cùm augur Lentulus aliiq; variè dissererent, eò deorsum est, vt Pontificis Max. sententiam opperirentur. Tiberius, delata notione de iure Flaminis, decretas ob tribuniciam Drusi potestatem cærimonias temperauit: nominatim arguens insolentiam sententiæ, aureásque litteras contra patrium morem. Recitatæ & Drusi epistolæ, quanquam ad modestiam flexæ, pro superbissimis accipiuntur. Huc recidisse cuncta, vt ne iuuenis quide tanto honore accepto, adiret vrbis deos, ingrederetur senatum, auspicia saltē gentile apud solum inciperet? * Bello scilicet, aut diuerso terrarū destineri, litora & lacus Campaniæ tum maximè peragrantem. sic imbui rectorem generis humani: id primum è paternis consiliis discere sanè grauaretur aspectum ciuiū senex imperator, fessamq; ætatem, & actos labores prætenderet: Druso quod nisi ex adrogantia, impedimentum? Sed Tiberius vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis senatui præbebat, postulata prouinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. Crebescebat enim Græcas per vrbes licentia atq; impunitas asyla statuendi. Cōplebātur templa pessimis seruitiorum eodem subsidio obærati aduersum creditores, suspectique capitalium criminum

minum receptabantur. Nec vllum ſatis validum imperium erat coërcendis ſeditionibus populi, flagitia hominum vt cæremonias deûm protegentis. Igitur placitum vt mitterent ciuitates iura, atque legatos. Et quædam quòd falsò vſurpauerant ſpontè emiſere. Multæ vetuſtis ſuperſtitionibus, aut meritis in populum Romanum fidebant. Magnaq; eius diei ſpecies fuit, quo ſenatus maiorum beneficia, ſociorum pacta, regum etiam qui ante vim Romanam valuerant decreta, ipſorúmque numinum religiones introſpexit: libero, vt quondam, quid firmaret mutarétve. Primi omnium Epheſij adiêre, memorantes, non vt vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos: eſſe apud ſe Cenchrium amnem, * lucum Ortygiam, vbi Latonam partu grauidam & oleæ, quæ tum etiam maneat, adniſam, edidiſſe ea numina: deorumq; monitu ſacratum nemus. Atque ipſum illuc Apollinem, poſt interfectos Cyclopas, Iouis iram vitauiſſe. Mox Liberum patrem bello victorem, ſupplicibus Amazonum quæ aram inſederant, ignouiſſe. Auctam hinc conceſſu Herculis, cùm Lydia potiretur, cæremoniam templo: neque Perſarum ditione, diminutũ ius. Pòſt Macedonas, dein non ſeruauiſſe. Proximo Magnetes, L. Scipionis, & L. Sullæ conſtitutis nitebãtur. quorum ille Antiocho, hic Mithridate, pulſis, fide atq; virtutem Magnetum decorauere, vti Dianæ Leucophrynæ perfugium inuiolabile foret. Aphro-

diſienſes poſthac & Stratonicenſes dictatoris Cæſaris ob vetuſta in parteis merita, & recens diui Auguſti decretum attulêre laudantis, quòd Parthorũ inruptionem, nihil mutata in populum Romanum conſtantia pertuliſſent. Sed Aphrodiſienſium ciuitas, Veneris, Stratonicenſium Iouis & Triuiæ religionem tuebantur. Altius Hierocæſarienſes expoſuére, Perſicam apud ſe Dianam, delubrũ rege Cyro dicatum. & memorabantur Perperna, Iſaurici, multaq́; alia imperatorum nomina, qui non modò tẽplo, ſed duobus millibus paſſuum eandem ſanctitatem tribuerant. Exin Cyprij tribus delubris, quorum vetuſtiſſimum Paphiæ Veneri auctor Aerias, pòſt filius eius Amathus Veneri Amathuſiæ, & Ioui Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus, poſuiſſent. Audita aliarum quoque ciuitatum legationes. Quorũ copia feſſi patres, & quia ſtudiis certabatur cõſulibus permisêre, vt perſpecto iure, & ſi qua iniquitas inuolueretur, rem integram rurſum ad ſenatũ referrent. Conſules ſuper eas ciuitates quas memoraui, apud Pergamum, Æſculapij compertum aſylum retulerunt: cæteros obſcuris ob vetuſtatem initiis niti. nam Smyrnæos oraculum Apollinis, cuius imperio Stratonicidi Veneri templum dicauerint: Tenios eiuſdem carmen referre quo ſacrare Neptuni effigiem, ademq́; iuſſi ſint. propiora Sardianos, Alexandri victoris id donum, neque minus Mileſios Dario rege* niti. ſed*

cultus

cultus numinum vtriſque, Dianam aut Apollinem venerandi. Petiére & Cretenſes ſimulacre diui Auguſti. Factaq́ ſenatuſconſulta, quis multo cum honore, modus tamen præſcribebatur: iuſſiq́ ipſis in templis facere aras ſacran tam ad memoriam, neu ſpecie religionis in ambitionem delaberentur.

II. *Sub idem tempus Iuliæ Auguſtæ valetudo atrox, neceſſitudinem Principi fecit feſtinati in vrbem reditus: ſincera adhuc inter matrem filiumq́ concordia, ſiue occultis odiis. Neque enim multò ante, cùm haut procul theatro Marcelli effigiem diuo Auguſto Iulia dicaret: Tiberij nomen, ſuo poſtſcripſerat idq́ ille credebatur, vt inferius maieſtate principis, graui & diſſimulata offenſione abdidiſſe. Sed tum ſupplicia diis, ludique Magni ab ſenatu decernuntur, quos Pontifices, & augures, & quindecimuiri, ſeptemuiris ſimul & ſodalibus Auguſtalibus ederent. Cenſuerat L. Apronius, vt feciales quoque iis ludis præſiderent. Contradixit Cæſar, diſtincto ſacerdotiorum iure, & repetitis exemplis. neque enim vnquam fecialibus hoc maieſtatis fuiſſe. ideò Auguſtales adiectos, quia propriũ eius domus ſacerdotium eſſet, pro qua vota perſoluerentur. Exequi ſententias haut inſtitui niſi inſignes per honeſtum, aut notabili dedecore: quod præcipuum munus annalium reor, ne virtutes ſileantur, vtq́ prauis dictis factiſque ex poſteritate & infa-*

mia metus ſit. Cæterùm tēpora illa adeò infecta & adulatione ſordida fuére, vt non modò primores ciuitatis, quibus claritudo ſua obſequiis protegenda erat, ſed omnes conſulares, magna pars eorum qui prætura functi, multiq́; etiam pedarij ſenatores certatim exſurgerent, fœdaq́; & nimia cenſerent. Memoriæ proditur, Tiberium, quoties curia egrederetur, Græcis verbis in hunc modum eloqui ſolitum, ô HOMINES AD SERVITVTEM PARATOS! ſcilicet etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam proiectæ ſeruientium patientiæ tædebat. Paulatim dehinc, ab indecoris ad infeſta tranſgrediebātur. C. Silanum proconſulem Aſiæ, repetundarū à ſociis poſtulatum, Mamercus Scaurus è Conſularibus. Iunius Otho prætor, Brutidius Niger ædilis, ſimul corripiunt, obiectantq́; violatum Auguſti numen, ſpretam Tiberij maieſtatē. Mamercus antiqua exempla iaciens, L. Cottam à Scipione Africano: Ser. Galbā à Catone cenſorio: P. Rutilium à M. Scauro accuſatos, videlicet Scipio & Cato talia vlciſcebantur: aut ille Scaurus, quem proauū ſuum, opprobrium maiorum Mamercus, infami opera dehoneſtabat. Iunio Othoni literarium ludum exercere vetus ars fuit, mox Seiani potentia ſenator, obſcura initia impudentibus auſis * porro polluebat. Brutidium artibus honeſtis copioſum, & ſi rectum iter pergeret, ad clariſſima quæque iturum, feſtinatio exſtimulabat: dum æqualis, dein

ſupe

ſuperiores, poſtremò ſuaſmet ipſe ſpes anteire parat quod multos etiã bonos peſſum dedit, qui ſpretis quæ tarda cum ſecuritate, præmatura, vel cum exitio properant. Auxère numerum accuſatorum Gellius Publicola, & M. Paconius. *Ille quæſtor* Silani hic legatus. *Nec dubium habebatur, ſæuitia captarumq; pecuniarum teneri reum. ſed multa adgerebantur etiam inſontibus periculoſa, cùm ſuper tot ſenatores aduerſos, facundiſſimis totius Aſiæ, eóque ad accuſandum delectis reſponderet ſolus & orandi neſcius, proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat, non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu,* * *& quòd ipſe creberrimè interrogabat: neque refellere, aut eludere, dabatur. ac ſæpè etiam confitendum erat, ne fruſtra quæſiuiſſet. Seruos quoque Silani, vt tormentis* * *interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat. & ne quis neceſſariorum iuuaret periclitantem, maieſtatis crimina ſubdebantur, vinclum & neceſſitas ſilendi. Igitur petito paucorum dierum interiectu, defenſionẽ ſui deſeruit: auſis ad Cæſarem codicillis, quibus inuidiam & preces miſcuerat. Tiberius quæ in Silanum parabat, quò excuſatius ſub exemplo acciperentur, libellos diui Auguſti de Voleſo Meſſalla eiuſdem Aſiæ proconſule, factumq; in eum ſenatuſconſultum recitari iubet. Tum L. Piſonem ſententiam rogat, ille multum de clementia principis præfatus, aqua atque igni Silano interdi-*

cendum cenſuit, ipſumq; in inſulam Gyarum relegandum. Eadem cæteri, niſi quòd Cn. Lentulus ſeparanda Silani materna bona (quippe alia parente geniti) reddendáque filio dixit, adnuente Tiberio. At Cornelius Dolabella, dum adulationem longiùs ſequitur, increpitis C. Silani moribus, addidit, ne quis vita probroſus, & opertus infamia prouinciam ſortiretur: idq; princeps diiudicaret. nam à legibus delicta puniri. quantò fore mitiùs in ipſos, meliùs in ſocios, prouideri ne peccarentur? Aduerſum quæ diſſeruit Cæſar: non quidem ſibi ignara quæ de Silano vulgabantur, ſed non ex rumore ſtatuendum. multos in prouinciis contrà quàm ſpes aut metus de illis fuerit, egiſſe. excitari quoſdam ad meliora: magnitudine rerum hebeſcere alios. neque poſſe principem ſua ſcientia cuncta complecti, neque expedire, vt ambitione aliena trahatur: ideo leges in facta conſtitui quia futura in incerto ſint: ſic à maioribus inſtitutum, vt ſi antiſſent delicta pœnæ ſequerentur, ne verterent ſapienter reperta, & ſemper placita. ſatis onerũ principibus, ſatis etiam potentiæ. minutura quoties gliſcat poteſtas: nec vtendum imperio, vbi legibus agi poſſit. Quantò rarior apud Tiberium popularitas, tantò lætioribus animis accepta. Atq; ille prudens moderandi, ſi propria ira non impelleretur, addidit, inſulam Gyarum immitem & ſine cultu hominum eſſe: darent Iuniæ familiæ, & viro quondam ordinis eiuſdem.*

Cythe

Cytheram potius concederet. id ſororem quoq; Silani Torquatam, priſca ſanctimonia virginem expetere. In hanc ſententiam facta diſceſſio. Pòſt auditi Cyrenenſes: & accuſante Achario Priſco, Caſius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium equitem Romanum maieſtatis poſtulatum, quòd effigiem principis promiſcuum ad vſum argenti vertiſſet, recipi Cæſar inter reos vetuit: palam aſpernante Ateio Capitone, quaſi per libertatem. Non enim debere eripi patribus vim ſtatuendi, neque tantum maleficium impunè habendum. ſanè lentus in ſuo dolore eſſet, Reip. iniurias ne largiretur. Intellexit hæc Tiberius vt erant magis, quàm vt dicebantur: perſtititque intercedere. Capito inſignior infamia fuit: quòd humani diuinique iuris ſciens, egregium publicum, & bonas domi artes dehoneſtauiſſet.

12. Inceſſit dein religio, quonam in templo locandum foret donum, quod pro valetudine Auguſtæ equites Romani vouerãt Equeſtri Fortunæ. nã etſi delubra eius deæ multa in vrbe, nullũ tamen tali cognomento erat. repertum eſt ædem eſſe apud Antium quæ ſic nuncuparetur, cunctasq; cærimonias Italicis in oppidis, templaq;, & numinum effigies, iuris atq; imperij Romani eſſe. ita donũ apud Antiũ ſtatuitur. Et quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper reſponſum aduerſus Seruiũ Maluginenſem Flaminem Dialem, promiſit Cæſar: recitauitq; decretum pontificum.

*Quoties valetudo aduerſa Flaminem Dialem inceſſiſſet, vt Pontificis maximi arbitrio, dum ne pluſquam binoctium, abeſſet: dum ne diebus publici ſacrificij, neu ſæpius quàm bis eundem in annum. Quæ principe Auguſto conſtituta, ſatis oſtendebāt, annuam abſentiam & prouinciarum adminiſtrationem dialibus non concedi, memorabaturq́; L. Metelli Pontificis maximi exemplum qui Aulum Poſtumium Flaminem attinuiſſet. Ita ſors Aſiæ in eum, qui conſularium Maluginenſi proximus erat, conlata. Iiſdem diebus Lepidus à ſenatu petiuit, vt baſilicam Paulli, Æmiliæ monumenta, propria pecunia firmaret ornarétque, erat etiam tum in more publica munificentia nec Auguſtus * arcuerat Taurum, Philippum, Balbum, hoſtiles exuuies, aut exundantis opes ornatum ad vrbis, & poſterûm gloriam conferre: quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniæ modicus, auitum decus recoluit. At Pompeij theatrum igne fortuito hauſtum, Cæſar exſtructurum pollicitus eſt, eo quòd nemo è familia reſtaurande ſufficeret, manente tamen nomine Pompeij ſimul laudibus Seianum extulit, tamquam labore vigilantiáque eius tanta vis vnum intra damnum ſteriſſet. Et cenſuere patres effigiem Seiano, quæ apud theatrū Pompeij locaretur. neque multo pòſt Cæſar cùm Iunium Blæſum proconſulem Africæ triumphi inſignibus attolleret, dare id ſe dixit honori Seiani, cuius ille auunculus erat.*

Ac

Ac tamen res Blæſi digna decore tali fuere: nam Tacfarinas quamquam ſæpius depulſus, reparatis per intima Africæ auxiliis, huc adrogantiæ venerat, vt legatos ad Tiberium mitteret, ſedémque vltrò ſibi atque exercitui ſuo poſtularet, aut bellum inexplicabile minitaretur. Non aliàs magis ſuâ populique contumeliâ Romani indoluiſſe Cæſarem ferunt, quam quòd deſertor & prædo, hoſtium more ageret. ne Spartaco quidem, poſt tot conſularium exercituum clades inultam Italiam urenti, quamquam Sertorij atque Mithridatis ingentibus bellis labaret Reſp. datum, vt pacto in fidem acciperetur, nedum pulcherrimo populi Romani faſtigio, latro Tacfarinas, pace & conceſſione agrorum redimeretur. Dat negotium Blæſo, cæteros quidem ad ſpem proliceret arma ſine noxâ ponendi, ipſius autem ducis quoque modo potiretur. Et recepti eâ veniâ plerique. mox aduersùm artes Tacfarinatis, haut diſſimili modo belliegeratum. Nam quia ille robore exercitus impar furandi melior, pluris per globos incurſaret, eluderétque & inſidias ſimul tentaret: tres inceſſus, totidem agmina parantur. ex quis Cornelius Scipio legatus præfuit, quâ prædatio in Leptinos & ſuffugia Garamantum: alio latere, ne Cirtenſium pagi impunè traherentur, propriam manum Blæſus filius duxit. Medio, cùm delectis caſtella & munitientes idoneis locis imponens, dux ipſe, arta & inſenſa

inſenſa hoſtibus cuncta fecerat: quia quoquò inclinarent, pars aliqua militis Romani more, in latere & ſæpe à tergo erat. multíque eo modo cæſi, aut circumuenti. Tunc tripartitum exercitum plures in manus diſpergit, præponitque centuriones virtutis expertæ: nec, vt mos fuerat, actâ æſtate retrahit copias, aut in hibernaculis veteris prouinciæ componit: ſed vt in limine belli, diſpoſitis caſtellis, per expeditos & ſolitudinum gnaros, mutantem mapalia Tacfarinatem proturbat. donec fratre eius capto, regreſſus eſt, properantiùs tamen quàm ex vtilitate ſociorum, relictis per quos reſurgeret bellum. Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoque Blæſo tribuit vt Imperator à legionibus ſalutaretur: priſco erga duces honore, qui bene geſtâ Republ. gaudio & impetu victoris conclamabantur, erántque plures ſimul Imperatores, nec ſuper cæterorum æqualitatem: conceſſit quibuſdam & Auguſtus id vocabulum, ac tunc Tiberius Blæſo postremum. obière eo anno viri illuſtres, Aſinius Saloninus, M. Agrippâ & Pollione Aſinio auis, fratre Druſo inſignis, Cæſarique progener deſtinatus. Et Capito Ateius, de quo memoraui, principem in ciuitate locum ſtudiis ciuilibus adſecutus, ſed auo centurione Sullano, patre prætorio, conſulatum ei accelerauerat Auguſtus, vt Labeonem Antiſtium iiſdem artibus præcellentem dignatione eius magiſtratus anteiret.

Namque

Namque illa ætas duo pacis decora ſimul tulit, ſed Labeo incorruptâ libertate, & ob id famâ celebratior: Capitonis obſequium dominantibus magis probabatur. Illi, quòd præturam intra ſtetit, commendatio ex iniuriâ: huic, quòd conſulatum adeptus eſt, odium ex inuidiâ oriebatur. Et Iunio ſexageſimo quarto poſt Philippenſem aciem anno ſupremum diem expleuit. Catone auunculo genita, C. Caſſij vxor, M. Bruti ſoror. Teſtamentum eius multo apud vulgum rumore fuit, quia in magnis opibus, cùm fermè cunctos proceres cum honore nominauiſſet, Cæſarem omiſit. quod ciuiliter acceptum: neque prohibuit quo minus laudatione pro roſtris, cæteriſque ſollennibus funus cohoneſtaretur. Viginti clariſſimarum familiarum imagines antelatæ ſunt, Manlij, Quinctij, aliáque eiuſdem nobilitatis nomina: ſed præfulgebant Caſſius atque Brutus, eo ipſo, quòd effigies eorum non viſebantur.

Digitized by Google

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Annalium Liber IIII.

BREVIARIVM LIBRI.

1. Al. Seiani. turpiſſimi nebulonis, mores, ingenium, artes, vt Rempub. & Tiberij domum peſſundaret Militaris & ciuilis diſciplinæ conſideratio.

2. D uſum fraude Seiani extinctum Senatus luget Tiberij grauitas, & huic vulneri remedium. Nouæ Seiani artes in Germanici & Aggrippinæ filios à Tiberio Senatui commendatos.

3. Ius ciuium, ſociorum poſtulata, ciuitatum legationes, prouinciarum querelas audit & tractat Tiberius, his trionibus ex Italia pulſis. Templum eidem in Aſia ſtructum. Noua lex de Flamine Diali, eiuſque cerimoniis temperandis. Germanici filiorum interitu quæ habuerit initia. Nobilium nonnulli accuſati vel damnati.

4 Africàni belli finis, Tacfarinate cæſo, Motus ſeruilis ſemina tempeſtiuè oppreſſa.

5. Q. Vibij Sereni à filio accuſati relegatio. Illuſtres viri (inter quos

Cremutius Cordus, præclarus hiſtoricus, cuius libri conibuli) damnatur. Libertas Cyzicenis adempta. Tiberij ſimulata pietas.

6. Seiani Liuiam Druſi viduam ambientis audaciam Tiberius callidè retundit. Aduerſus ipſum Tiberium eiuſdem Seiani conſilia. Nouæ accuſationes in capita illuſtrium virorum.

7. Græci de iure templorum & aſylorũ Romæ diſceptant. Lentuli, Domitij, Antonij, exceſſus & elogia. L. Piſo, Hiſpaniæ prætor à quodam agreſte interfectus. Traces Domitij, de quibus Popp. Sabinus triumphat.

8 Romæ Cl. Pulchra adulterij accuſata & damnata. Agrippinæ maritum poſtulantis irritum votum. Ciuitatum Aſiaticarum pro templo Auguſti certamen.

9. Tiberius vrbe relicta in Cãpaniam abit, & à Seiano ex periculo grauiſſimo liberatu, nebuloni icti ſe tradit poſſidendum.

10. Neronem Germanici F. natu maiorem Seianus calumniis opprimit. Amphiteatri Fidenatum ruina, multa debilitãtur vel obruuntur hominum millia. Vrbis incendium atrox, vnde Cælij montis deuaſtatio.

11. Capreis Tiberius latet. Titij Sabini fraude turpiſſima circumuenti accuſatio & damnatio. Iulia neptis Auguſti mors.

12. Friſios tumultuantes L. Apronius infeliciter adoritur. Cn. Domitius Agrippinam, Germanici filiam, vxorem ducit.

Hæc ſexxennio ferè geſta.

COSS.

C. Aſinio, C. Antiſtio.

Cornelio

Cornelio Cetego, Viſellio Varrone.
Coſſo Lentulo, Aſinio Agrippa.
Cn. Lentulo Gætulo. C. Galuiſio.
M. Licinio Craſſo, L. Calpurnio Piſone.
Ap. Iunio Silano, P. Silio Nerua.

A. V. C. DCCLXXVI.

C. Asinio, *C. Antiſtio* Coss. *nonus Tiberio annus erat compoſita Reipub. florentis domus: (nam Germanici mortem inter proſpera ducebat) cùm repentè turbare fortuna cœpit, ſæuire ipſe, aut ſæuientibus vires præbere. Initium & cauſſa penès Ælium Seianum, cohortibus prætoris præfectum: cuius de potentiâ ſuprà memoraui. Nunc originem, mores, & quo facinore dominationem captauerit, expediam. Genitus Vulſiniis, patre Seio Strabone equite Romano, & primâ iuuentâ C. Cæſarem diui Auguſti nepotem ſectatus, non ſine rumore Apicio diuiti & prodigo ſtuprum venum dediſſe; mox Tiberium variis artibus deuinxit adeò, vt obſcurum aduerſùm alios, ſibi vni incautum intectúmque efficeret. non tam ſollertiâ, (quippe iiſdem artibus victus eſt) quàm deûm in rem Romanam; cuius pari exitio viguit, cecidítque. Corpus illi laborum tolerans, animus audax, ſui obtegens, in alios criminator, iuxtà adulatio & ſuperbia palàm*

làm cõpoſitus pudor, intus ſumma apiſcendi libido: eiúſque cauſâ, modò largitio & luxus, ſæpius induſtria ac vigilantia, haud minus noxiæ, quoties parando regno finguntur. Vim præfecturæ modicam antea intendit, diſperſas per vrbem cohortes vna in caſtra conducendo: vt ſimul imperia acciperent, numeróque & robore, & viſu inter ſe, fiducia ipſis, in cæteros metus * dederetur. Prætendebat laſciuire militem diductum: ſi quid ſubitum ingruat, maiore auxilio pariter ſubueniri, & ſeueriùs acturos, ſi vallum ſtatuatur procul vrbis inlecebris. Vt perfecta ſunt caſtra, inrepere paulatim militares animos, adeundo, appellando: ſimul centuriones ac tribunos ipſe diligere. neque ſenatorio ambitu abſtinebat, clientes ſuos honoribus aut prouinciis ornando, facili Tiberio, atque ita prono, vt ſocium laborum, non modò in ſermonibus, ſed apud patres & populum celebraret, colique per theatra & fora effigies eius, intérque principia legionum ſineret. Cæterùm plena Cæſarum domus, iuuenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant, & quia vi tot ſimul corripere intutum, dolus interualla ſcelerum poſcebat. placuit tamen occultior via, & à Druſo incipere, in quem recenti irâ ferebatur. Nam Druſus impatiens æmuli, & animo commotior, orto fortè iurgio, intenderat Seiano manus, & contra tendentis os verberauerat. Igitur cuncta tentanti, promptiſſimum vi-

sum, ad vxorem eius Liuiam cõuertere. Quæ soror Germanici, forma initio ætatis indecora, mox pulchritudine præcellebat. Hanc, vt amore incensus, adulterio pellexit, & postquam primi flagitij potitus est neque fœmina amissâ pudicitiâ alia abnuerit; ad coniugij spem, consortium regni, & necem mariti impulit. Atque illa cui auunculus Augustus, socer Tiberius, ex Druso liberi, séque ac maiores & posteros municipali adultero fœdabat, vt pro honestis & præsentibus, flagitiosa & incerta exspectaret. Sumitur in conscientiam Eudemus amicus ac medicus Liuiæ, specie artis frequens secretis, pellit domo Seianus vxorẽ Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici suspectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diuersa interdum consilia adferebat. Interim anni principio, Drusus ex Germanici liberis togam virilem sumpsit, quæq; fratri eius Neroni decreuerat senatus, repetita. addidit orationem Cæsar multa cum laude filij sui, quòd patria beneuolentia in fratris liberos foret. Nam
« Drusus (quamquam arduum sit eòdem loci po-
« tentiam & concordiam esse) æquus adolescentibus, aut certè non aduersus habebatur. Exin vetus & sæpe simulatum proficiscendi in prouincias consilium refertur. multitudinem veteranorum prætexebat imperato, & dilectibus supplendos exercitus. nam voluntarium militem deesse, ac si suppediret, non eâdem virtute ac modestia agere:

quia plerumque inopes ac vagi ſponte militium ſumant. percenſuitque curſim numerũ legionum, & quas prouincias tutarentur. Quod mihi quoque exſequendum reor, quæ tum Romana copia in armis, qui ſocij reges, quanto ſit anguſtius imperitatum. Italiã vtroque mari duæ claſſes, Miſenum apud & Rauennam, proximumq; Galliæ litus noſtratæ naues præſidebant, quas Actiacâ victoriâ captas Auguſtus in oppidũ Foroiulienſe miſerat, valido cum remige. Sed præcipuum robur Rhenum iuxta, commune in Germanos Gallóſque ſubſidium, octo legiones erant. Hiſpaniæ recens perdomitæ, tribus habebantur. Mauros Iuba rex acceperat, donum populi Romani, cætera Africæ, per duas legiones, parique numero Ægyptus, dehinc initio ab Suriâ vſque ad flumen Euphratem, quantum ingenti terrarum ſinu ambitur, quattuor legionibus coërcitum; accolis Hybero Albanóque, & aliis regibus, qui magnitudine noſtrâ protegũtur aduerſum externa imperia, & Thraciam Rhœmetalces ac liberi Cotyis: ripamq; Danubij legionum duæ in Pannonia, duæ in Mæſia attinebãt, totidem apud Dalmatiam locatis, quæ poſitu regionis à tergo illis, ac ſi repẽtinũ auxilium Italia poſceret, haud procul accirentur: quãquam inſideret vrbẽ proprius miles, tres vrbanæ, nouem prætoriæ cohortes, Etruriâ fermè Vmbriaq; dilectæ, aut vetere Latio, & coloniis antiquitus Romanis. At apud idonea prouinciarum ſocia

*triremes, alaq́; , & auxilia cohortium, neque multò ſecus in iis virium, ſed perſequi incertum * fuerit; cùm ex vſu temporis huc illuc mearent, gliſcerent numero, & aliquando minuerentur. Congruens crediderim recenſere cæteras quoque Reip. partes, quibus modis ad eam diem habitæ ſint: quãdo Tiberio mutati in deterius principatus initium ille annus attulit. Iam primùm publica negotia, & priuatorũ maxima, apud patres tractabantur. dabatúrque primoribus diſſerere: & in adulationem lapſos, cohibebat ipſe, mandabátque honores, nobilitatem maiorum, claritudinem militiæ, inluſtres domi artes ſpectando: vt ſatis conſtaret non alios potiores fuiſſe ſua conſulibus, ſua prætoribus ſpecies. Minorũ quoque magiſtratuum exercita poteſtas, legéſque, ſi maieſtatis quæſtio eximeretur bono in vſu. At frumenta, & pecuniæ vectigales, cætera publicorum fructuum, ſocietatibus equitum Romanorum agitabantur. Res ſuas Cæſar ſpectatiſſimo cuique, quibuſdam ignotis ex fama mandabat; ſemélque adſumpti tenebantur, prorſus ſine modo, cùm pleriſque iiſdem negotiis inſeneſcerent. Plebes acri quidem annona fatigabatur: ſed nulla in eo culpa ex principe, quin infœcũditati terrarum, aut aſperis maris obuiam ijt, quantum impendio, diligentiáque poterat, & ne prouinciæ nouis oneribus turbarentur, vtq́; vetera ſine auaritia aut crudelitate magiſtratuum tolerarent, prouidebat, corporum*

verbera

verbera, ademptiones bonorum aberant. Rari per Italiam Cæſaris agri, modeſta ſeruitia, intra paucos libertos domus, ac ſi quando cum priuatis diſceptaret, forum & ius, quæ cuncta non quidem comi viâ, ſed horridus ac plerumque formidatus retinebat tamen, donec morte Druſi verterentur: nam dum ſuperfuit, manſêre: quia Seianus incipiente adhuc potentia, bonis conſiliis noteſcere volebat, & vltor metuebatur, non occultus odij, & crebrò quærens incolumi filio adiutorem imperij alium vocari & quantum ſupereſſe vt collega dicatur? Primas dominandi ſpes in arduo, vbi ſis ingreſſus, adeſſe ſtudia & miniſtros exſtructa iam ſponte præfecti caſtra, datos in manum milites: cerni effigiem eius, in monumentis Cn. Pompeij: communes illi cum familia Druſorum fore nepotes, precandam poſt hæc Modeſtiam, vt contentus eſſet. Neque rarò, neque apud paucos talia iaciebat, & ſecreta quoque eius, corrupta vxore, prodebantur. Igitur Seianus maturandum ratus, diligit venenum, quo paulatim irrepente, fortuitus morbus adſimularetur. Id Druſo datum per Lygdum Spadonem, vt octo poſt annos cognitum eſt.

2. Cæterum Tiberius per omnes valetudinis eius dies, nullo metu, an vt firmitudinem animi oſtentaret, etiã defuncto necdum ſepulto, curiam ingreſſus eſt, conſuléſque ſede vulgari, per ſpeciem mæſtitiæ ſedentes, honoris locíſque admonuit, &

effuſum, in lacrymas ſenatũ, victo gemitu, ſimul "oratione continua erexit. Non quidem ſibi ignarum, poſſe argui, quòd tam recenti dolore ſubierit oculos ſenatus: vix propinquorum adloquia tolerari, vix diem adſpici à pleriſque lugentium, neque illos imbecillitatis damnandos, ſe tamen fortiora ſolatia è complexu Reip. petiuiſſe." Miſeratúſque Auguſta extremam ſenectam, rudem adhuc nepotum, & vergentem ætatem ſuam, vt Germanici liberi, vnica præſentium malorum leuamenta, inducerentur, petiuit. Egreſſi conſules, firmatos adloquio adoleſcentulos, deductoſq; ante Cæſarem ſtatuunt. Quibus adprehenſis, "Patres conſcripti: Hos, inquit, orbatos parẽte, tradidi patruo ipſorum, precatuſq; ſum, quamquam eſſet illi propria ſoboles, ne ſecus quam ſuum ſanguinem foueret ac tolleret, ſibiq; & poſteris confirmaret, erepto Druſo, preces ad vos conuerto, diiſq; & patria coram obteſtor, Auguſti pronepotes, clariſſimis maioribus genitos ſuſcipite, regite: veſtrã meamq; vicem explete. Hi vobis Nero & Druſe parentum loco: ita nati eſtis, vt bona malaq; veſtra ad Rempubl. pertineant." Magno ea fletu, & mox precationibus fauſtis audita, ac ſi modum orationi poſuiſſet, miſericordia ſui gloriaq; animos audientium impleuerat, ad vana & toties inciſa reuolutus, de reddenda Repub. vtq; conſules ſeu quis alius regimen ſuſciperent, vero quoque & honeſto fidem dempſit. Memoria Druſi eadem qua

quæ in Germanicum decernuntur, pleriſque additis vt fermè amat poſterior adulatio. Funus imaginum pompâ maximè inluſtra fuit cum origo Iuliæ gentis Æneas, omnéſque Albanorum reges, & conditor vrbis Romulus, poſt Sabina nobilitas, * Appius Clauſus, ceteraq́; Claudiorum effigies, longo ordine ſpectarentur. In tradenda morte Druſi, quæ plurimis maximéque fidis auctoribus memorata ſunt, retuli: ſed non omiſerim eorundem temporum rumorem validũ adeò, vt nondum exoleſcat: Corrupta ad ſcelus Liuia, Seianum Lygdi quoque Spadonis animum, ſtupro vinxiſſe: quòd is Lygdus ætate atque forma carus domino, intérque primores miniſtros erat, deinde inter conſcios, vbi locus beneficij, tempus compoſita ſunt, eò audacia prouectum, vt verteret, & occulto indicio Druſum veneni patrem arguens, moneret Tiberium, vitandam potionem quæ prima ei apud filium epulanti offerretur, eâ fraude tum ſenem, poſtquam conuiuium inierat, exceptum poculum Druſo tradidiſſe, atque illo ignaro & iuueniliter hauriente, auctam ſuſpicionem, tanquam metu & pudore ſibimet inrogaret mortem quam patri ſtruxerat. Hæc vulgo iactata, ſuper id quòd nullo auctore certo firmantur, promptè refutaueris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque

ſua manu & nullo ad pœnitendũ regreſſu? Quin potius miniſtrum veneni excruciaret, auctorem exquireret, inſita denique etiã in extraneos cunctatione & mora, aduerſum vnicum & nullius antè flagitij compertum vteretur. Sed quia Seianus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimiâ caritate in eum Cæſaris, & cæterorum in vtrumque odio, quamuis fabuloſa & immania credebantur: atrociore ſemper fama, erga dominantium exitus. Ordo alioqui ſceleris per Apicatam Seiani proditus, tormentis Eudemi, ac Lygdi patefactus eſt: neque quiſquam ſcriptor tam infenſus exiſtit, vt Tiberio obiectaret, cùm omnia alia conquirent, intenderéntque. Mihi tradendi arguendique rumoris cauſſa fuit, vt claro ſub exemplo falſas auditiones depellerem, peteremq́; ab iis quorum in manus cura noſtra venerit ne diuulgata atque incredibilia, auidè accepta, veris neque in miraculum corruptis ante habeant. Ceterùm laudante filium pro roſtris Tiberio, ſenatus populúſque habitum ac voces dolentum ſimulationem magis quàm libens induebat, domumq́; Germanici reuiuiſcere occulti lætabantur. Quod principium fauoris, & mater Agrippina ſpem malè tegens, perniciem adcelerauere. Nam Seianus vbi videt mortem Druſi inultam interfectoribus, ſine mœrore publico eſſe: ferox ſcelerũ, & quia prima prouenerant, volutare ſecum, quonam modo Germanici liberos peruerteret, quorum

non

non dubia ſucceſſio neque ſpargi venenum in tres poterat, egregia cuſtodũ fide, & pudicitia Agrippinæ impenetrabili. Igitur contumaciam eius inſectari, vetus Auguſtæ odium, recentem Liuiæ conſcientiam exagitare: vt ſuperbiam fœcũditate ſubnixam, popularibus ſtudiis inhiare dominationi; apud Cæſarem arguerent. Atque hæc callidis criminatoribus (inter quos dilegerat Iulium Poſtumum per adulterium Mutiliæ Priſcæ inter intimos auiæ, & conſiliis ſuis peridoneum: quia Priſca in animo Auguſtæ valida) anum ſuapte natura potentiæ anxiam, inſociabilem nurui efficiebat. Agrippinæ quoque proximi inliciebantur, prauis ſermonibus tumido ſpiritus perſtimulare.

3. At Tiberius, nihil intermiſſa rerum cura, negotia pro ſolatiis accipiens, ius ciuium, preces ſociorum tractabat. Factáque auctore eo ſenatuſconſulta, vt ciuitati Cibyraticæ apud Aſiam, Ægirenſi apud Achaiam motu terræ labefactis, ſubueniretur remiſſione tributi in triennium. Et Vibius Serenus proconſul vlterioris Hiſpaniæ de vi publica damnatus, ob atrocitatem * morum in inſulam Amorgum deportatur. Carſius Sacerdos reus tanquam frumento hoſtem Tacfarinatem iuuiſſet, abſoluitur: eiuſdémque criminis C. Cracchus. Hunc comitem exſilij admodum infantem, pater Sempronius in inſulam Cercinam tulerat. Illic adultus inter extorres & liberalium artium

neſcios, mox per Africam ac Siciliam mutando ſordidas merces ſuſtentabatur: nec tamen effugit magnæ fortunæ pericula. Ac ni Ælius Lamia & L. Apronius qui Africam obtinuerant, inſontem protexiſſent, claritudine infauſti generis, & paternis aduerſis foret abſtractus. Is quoque annus legationes Græcarum ciuitatum habuit: Samiis Iunonis, Cois Æſculapij delubro, vetuſtum aſyli ius vt firmaretur, petentibus Samij decreto Amphictyonum nitebantur, quis præcipuum fuit rerum omnium iudicium, qua tempeſtate Græci conditis per Aſiam vrbibus orâ maris potiebantur. Neque diſpar apud Coos antiquitas, & accedebat meritum ex loco. Nam ciues Romanos templo Æſculapij induxerant, cùm iuſſu regis Mithridatis apud cunctas Aſiæ inſulas & vrbes trucidarentur. Variis dehinc & ſæpius irritis prætorum queſtibus, poſtremò Cæſar de immodeſtia hiſtrionum retulit. Multa ab iis in publicum ſeditioſè, fœda per domos tentari. Oſcum quondam ludicrum leuiſſimæ apud vulgum oblectationis, eò flagitiorum, & virium veniſſe, vt auctoritate patrum coërcendum ſit. Pulſi tum hiſtriones Italiâ. Idem annus alioquoque luctu Cæſarem adficit, alterum ex geminis Druſi liberis extinguendo: neque minùs morte amici. Is fuit Lucilius Longus, omnium illi triſtium lætorúmque ſocius, vnúſque è ſenatoribus Rhodij ſeceſſus comes. Ita quamquam nouo homini, cenſorium

funus,

funus, effigiem apud forum Auguſti, publica pecunia patres decreuere: apud quos etiam tum cuncta tractabãtur: adeò vt procurator Aſiæ Lucillius Capito, *accuſante prouincia cauſſam dixerit, magna cum adſeueratione principis, non ſe ius niſi in ſeruitia & pecunias familiares dediſſe: quod ſi vim prætoris vſurpaſſet, manibusq́; militum vſus foret: ſpreta in eo mandata ſua, audirent ſocios.* Ita *reus, cognito negotio damnatur. Ob quàm vltionem, & quia priore anno in* C. *Silanum vindicatũ erat, decreuere Aſiæ vrbes templum Tiberio matriq́; eius, ac ſenatui. Et permiſſum ſtatuere.* Egitq́; Nero *grates eâ cauſſa patribus atque auo, lætas inter audientiũ adfectiones, qui, recenti memoria Germanici, illum aſpici, illũ audiri rebantur, aderantq́; iuueni modeſtia ac forma, principe viro digna, notis in eum Seiani odiis ob periculũ gratiora. Sub idem tẽpus de flamine* Diali *in locum Seruij* Maluginenſis *defuncti legẽdo, ſimul rogãda noua lege, diſſeruit* Cæſar. *Nam patricios cõfarreatis parẽtibus genitos, tres ſimul nominari, ex quîs vnus legeretur, vetuſto more: neq; adeſſe vt olim, eã copiã: omiſſa cõfarreandi adſuetudine, aut inter paucos retenta pluresq́; eius rei cauſſas adferebat: potiſſimã, penes incuriã virorũ feminarumq́;. Accedere ipſius cæremoniæ difficultates, quæ conſultò vitarentur. Et quando exiret è iure patrio qui id flaminiũ apiſceretur, quæq; in manũ flaminis cõueniret. Ita me-*

dendum

dendum ſenatus decreto, aut lege, ſicut Auguſtus quædam ex horrida illa antiquitate, ad præſentem vſum flexiſſet. Igitur tractatis religionibus, placitum, inſtituto flaminum nihil demutari. Sed lata lex, quâ flaminica Dialis ſacrorum cauſſa id poteſtate viri, cetera promiſcuo fœminarum iure ageret. & filius Maluginenſis patri ſuffectus. Vtque gliſceret dignatio ſacerdotum, atque ipſis promptior animus foret ad capeſſendas cærimonias, decretum Corneliæ virgini, quæ in locum Scantiæ capiebatur, H S. XX. & quoties Auguſta theatrum introiſſet, vt ſedes inter Veſtalium conſideret.

A. V. C. DCCLXXVII.

Cornelio Cethego, Viſellio Varrone COSS.

Pontifices eorúmque exemplo ceteri ſacerdotes, cùm pro incolumitate principis vota ſuſciperent, Neronem quoque & Druſum iiſdem diis commendauere: non tam caritate iuuenum, quàm adulatione: quæ moribus corruptis, perinde anceps ſi nulla & vbi nimia eſt. Nam Tiberius haut vnquã domui Germanici mitis, tum verò æquari adoleſcentes ſenecta ſua, impatienter indoluit: accitóſque Pontifices percontatus eſt, num id precibus Agrippinæ, aut minis tribuiſſent. Et illi quidem quamquam abnuerent, modicè perſtricti, (etenim pars magna è propinquis ipſius, aut primores ciuitatis) ceterùm in ſenatu, oratione monuit, in poſterum ne quis mobiles adoleſcentium

animos

animos præmaturis honoribus ad ſuperbiam extolleret. Inſtabat quippe Seianus, incuſabátque diductam ciuitatē, vt ciuili bello: eſſe qui ſe partium Agrippinæ vocent: ac ni reſiſtatur, fore pluris neque aliud gliſcentis diſcordiæ remedium, quàm ſi vnus alterve maximè prompti ſubuerterentur. Quâ cauſſa C. Silum & Titium Sabinum adgreditur: amicitia Germanici pernicioſa vtrique. Silio, & quòd ingentis exercitus ſeptem per annos moderator, partiſque apud Germaniã triumphalibus Sacrouiriani belli victor, quanto maiore mole procideret, plus formidinis in alios diſpergatur: credebant plerique auctam offenſionem ipſius intemperantia, immodicè iactantis, ſuum militem in obſequio durauiſſe, cùm alij ad ſeditiones prolaberentur: neque manſurum Tiberio imperium, ſi iis quoque legionibus cupido nouandi fuiſſet. Deſtrui per hæc fortunam ſuam Cæſar, imparémque tanto merito rebatur. Nam beneficia eò vſque læta ſunt, dum videntur exſolui poſſe: vbi multum anteuenêre, pro gratia odium redditur. Erat uxor Silio Soſia Galla, caritate Agrippinæ inuiſa principi. Hos corripi, dilato ad tempus Sabino, placitum: immiſſuſque Varro conſul, qui paternas inimicitias obtendens, odiis Seiani per dedecus ſuum gratificabatur. precante reo breuem moram, dum accuſator conſulatu abiret, aduerſatus eſt Cæſar: ſolitum quippe magiſtratibus, diem priuatis dicere: nec infrin-

gendum

gendum conſulis ius, cuius vigiliis niteretur, ne quod Reſp. detrimentum caperet. Proprium id Tiberio fuit, ſcelera nuper reperta priſcis verbis obtegere. Igitur multa adſeueratione; quaſi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro conſul, aut illud Reſp. eſſet, coguntur patres: ſilente reo, vel ſi defenſionem cœptaret, non occultante cuius ira premeretur. Conſcientia belli, Sacrouir diu diſſimulatus, victoria per auaritiam fœdata, & vxor Soſia arguebantur: nec dubiè repetundarum criminibus hærebant: ſed cuncta quæſtione maieſtatis exercita, & Silius imminentem damnationem voluntario fine præuertit. Sæuitum tamen in bona, non vt ſtipendiariis pecuniæ redderentur, quorum nemo repetebat: ſed liberalitas Auguſti auulſa, computatis ſingillatim quæ fiſco petebantur, ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Soſia in exſilium pellitur Aſinij Galli ſententia, qui partem bonorum publicandam: pars vt liberis relinqueretur, cenſuerat: contra * Manius Lepidus quartam accuſatoribus ſecundum neceſſitudinem legis, cetera liberis conceſſit. Hunc ego Lepidum, temporibus illis, grauem & ſapientem virum fuiſſe comperio. Nam pleraque ab ſæuis adulationibus aliorum, in melius deflexit: neque tamen temperamenti egebat: cum æquabili auctoritate & gratia apud Tiberium viguerit: vnde dubitare cogor, fato & ſorte naſcendi, vt cetera, ita principum inclinatio in hos, offenſio in

illos:

*illos: an ſit aliquid in noſtris conſiliis, liceatq; inter abruptam contumaciam, & deforme obſequiū, pergere iter ambitione ac periculis vacuum. At Meſſallinus Cotta haut minus claris maioribus, ſed animo diuerſus, cenſuit cauendum ſenatuſconſulto, vt quamquam inſontes magiſtratus, & culpa aliena neſcij prouincialibus vxorum criminibus, perinde quàm ſuis plecterētur. Actum dehinc de Calpurnio Piſone, nobili ac feroci viro. Is namque, vt rettuli, ceſſurū ſe vrbe ob factiones accuſatorū in ſenatu clamitauerat: & ſpreta potentia Auguſtæ, trahere in ius Vrgulaniā, domoq; principis excire auſus erat. Quæ in præſens Tiberius ciuiliter habuit. Sed in animo reuoluēte iras, etiā ſi impetus offenſionis languerat, memoria valebat, Piſonémq; *Granius ſecreti ſermonis incuſauit aduerſū maieſtate habiti. adiecitq; in domo eius venenū eſſe, eumq; gladio accinctum introire curiā. Quod atrocius vero tramiſſum. cæterorum quæ multa cumulabātur, receptus eſt reus, neque peractus ob mortem opportunam. Relatum & de Caſſio Seuero exule, qui ſordida originis, malefica vita, ſed orandi validus, per immodicas inimicitias, vt iudicio iurati ſenatus Cretam amoueretur, effecerat: atque illic eadem actitando, recentia veteraq; odia aduertit: boniſq; exutus, interdicto igni atq; aqua, ſaxo Seriphio conſenuit. Per idem tempus Plautius Siluanus prætor, incertis cauſſis Aproniam coniugem in præceps iecit: tractuſq; ad*

Cæſarem ab L. Apronio ſocero, turbata mente reſpondit, tanquam ipſe ſomno grauis atque eò ignarus, & vxor ſponte mortem ſumpſiſſet. Non cõſtanter Tiberius pergit in domum, viſit cubiculum: in quo reluctantis & impulſæ veſtigia cernebantur. Refert ad ſenatum, datiſq; iudicibus Vrgulania Siluani auia pugionem nepoti miſit. Quod perinde creditum quaſi principis monitu, ob amicitiam Auguſtæ cum Vrgulania. Reus fruſtra tentato ferro, venas præbuit exſoluendas. Mox Numantina prior vxor eius accuſata iniecisse carminibus & veneficiis vecordiam marito, inſons iudicatur.

4. Is demum annus populum Romanum longo aduerſum Numidam Tacfarinatem bello abſoluit. Nã priores duces * vbi impetrando triumphalium inſigni ſufficere res ſuas crediderant, hoſtem omittebant. Iámque tres laureatæ in vrbe ſtatuæ; & adhuc reptabat Africam Tacfarinas, auctas Maurorum auxiliis, qui Ptolemæo Iubæ filio iuuentâ incurioſo, liberos regios, & ſeruilia imperia bello mutauerant. Erat illi prædarum receptor ac ſocius populandi, rex Garamantum; non vt cum exercitu incederet, ſed miſſis leuibus copiis, quæ ex longinquo in maius audiebantur: ipſáque è prouincia vt quis fortunæ inops moribus turbidus, promptiùs ruebant, quia Cæſar poſt res à Blæſo geſtas, quaſi nullis iam in Africâ hoſtibus reportari Nonam legionem iuſſerat.

iuſſerat. nec proconſul eius anni P. Colabella retinere auſus erat, iuſſa principis magis quàm incerta belli metuens. Igitur Tacfarinas, diſperſo rumore, rem Romanã aliis quoque ab nationibus lacerari, eoq́ paulatim Africa decedere, ac poſſe reliquos circumueniri, ſi cuncti, quibus libertas ſeruitio potior, incubuiſſent: auget vires, poſitisq́ caſtris Thubuſcum opidum circumſidet. At Dolabella contracto quod erat militum, terrore nominis Romani, & quia Numidæ peditum aciem ferre nequeunt, primo ſui inceſſu ſoluit obſidium, locorũq́ opportuna permuniuit. ſimul principes Muſulamorum defectionem cœptantes ſecuri percuſſit. Dein quia pluribus aduerſum Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non graui nec vno incurſu conſectandum hoſtem vagum: excito cum popularibus rege Ptolemæo, quattuor agmina parat, quæ legatis ac tribunis data: & prædatorias manus, delecti Maurorum duxere. Ipſe conſultor aderat omnibus Nec multo pòſt adfertur, Numidas apud caſtellum ſemirutum, ab ipſis quondam incenſum, cui nomen Auzea, poſitis mapalibus conſediſſe: fiſos loco, quia vaſtis circùm ſaltibus claudebatur. Tum expeditæ cohortes alæq́, quam in partè ducerentur ignaræ, cito agmine rapiuntur. Simulq́ cœptus dies, & concentu tubarum, ac truci clamore aderant ſemiſomnos in barbaros: præpeditis Numidarum equis, aut diuerſos paſtus pererrantibus. Ab Romanis confertus pedes, diſ-

poſita turma, cuncta prælio prouiſa: hoſtibus contrà omnium neſciis, non arma, non ordo, non conſilium, ſed pecorûm modo, trahi, occidi, capi. Infenſus miles memoria laborum, & aduerſum eludentes optatæ toties pugnæ, ſe quiſque vltione & ſanguine explebant. Differtur per manipulos Tacfarinatem omnes notum tot præliis conſectentur: non niſi duce interfecto, requiem belli fore. At ille dilectis circùm ſtipatoribus, vinctóque iam filio, & effuſis vndique Romanis, ruendo in tela, captiuitatem haut inulta morte effugit. Iſq; finis armis impoſitus. Dolabellæ petenti abnuit triumphalia Tiberius, Seiano tribuens, ne Blæſi auunculi eius laus obſoleſceret. Sed neque Blæſus ideo inluſtrior, & huic negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, inſigneis captiuos, cædem ducis, belliq; confecti famam deportarat. Sequebantur & Garamantũ legati rarò in vrbe viſi, quos Tacfarinate cæſo, perculſa gens & culpæ neſcia, ad ſatisfaciendum populo Rom. miſerat. Cognitis dehinc Ptolemæi per id bellum ſtudiis, repetitus ex vetuſto mos, miſſuſq; è ſenatoribus qui ſcipionem eburnum, togam pictam, antiqua patrum munera daret, regemq; & ſocium atque amicum appellaret. Eadem æſtate, mota per Italiam ſeruilis belli ſemina fors oppreſſit. Auctor tumultus T. Curtiſius quondã, prætoriæ cohortis miles. primò cœtibus clãdeſtinis, apud Brundiſium, & circumiecta opida, mox poſitis

pro

propalàm libellis, ad libertatem vocabat agreſtia per longinquos ſaltus & ferocia ſeruitia: cum velut munere deûm, tres biremes adpulere ad vſus commeantium illo mari. Et erat iiſdem regionibus Curtius Lupus quæſtor, cui prouincia vetere ex more Cales euenerat. Is diſpoſita claſſiariorum copia, cœptantem tum maximè coniurationem diſiecit. Miſſuſq; à Cæſare properè Stains tribunus cum valida manu, ducem ipſum & proximos audaciæ in vrbem traxit: iam trepidam, ob multitudinem familiarum, quæ gliſcebat immenſum, minore in dies plebe ingenua.

5. Iiſdem conſulibus miſeriarum ac ſæuitiæ exemplum atrox, reus pater, accuſator filius, (nomen vtrique Q. Vibius Serenus) in ſenatum inducti ſunt. Ab exſilio retractus, illuuieq; ac ſqualore obſitus, & tum catena vinctus perorante filio. Præparatur adoleſcens multis munditiis, alacri vultu. ſtructas principi inſidias, miſſoſq; in Galliam concitores belli, index idem & teſtis dicebat: adnectebátque Cæcilium Cornutum prætorium miniſtrauiſſe pecuniam. qui tædio curarum, & quia periculum pro exitio habebatur, mortem in ſe feſtinauit. At contrà reus nihil infracto animo, obuerſus in filium, quatere vincula, vocare vltores deos, vt ſibi quidē redderent exiliū, vbi procul tali more ageret, filiū autem quandoque ſupplicia ſequerentur. Adſeuerabatq; innocentē Cornutum, & falſa exterritum. idq; facile intellectu,

si proderentur alij: non enim se eadem principis & res nouas vno socio cogitasse. Tum accusator Cn. Lentulum & Seium Tuberonem nominat: magno pudore Cæsaris, cùm primores ciuitatis, intimi ipsius amici, Lentulus senectutis extremæ, Tubero defecto corpore, tumultus hostilis, & turbandæ Reip. arcesserentur. Sed hi quidē statim exempti. In patrem ex seruis quæsitum. & quæstio aduersa accusatori fuit. qui scelere vecors simul vulgi rumore territus, robur & saxum, aut parricidarū pœnas minitantiū, cessit vrbe. ac retractus Rauenna, exsequi accusatione adigitur: non occultante Tiberio vetus odium, aduersus exsulem Serenum, nam post damnatum Libonem, missis ad Cæsarem litteris exprobrauerat, suum tantùm studium sine fructu fuisse. addideratq; quædam contumacius, quàm tutum apud aures superbas & offensioni proniores. ea Cæsar octo post annos rettulit, medium tempus variè arguens, etiam si tormenta, peruicacia seruorum, cōtra euenissent. Dictis deinde sententiis vt Serenus more maiorum puniretur, quò molliret inuidiam, intercessit. Gallus Asinius, Gyaro aut Donusa claudendum censere. id quoque aspernatus est, egenam aquæ vtramque insulam referens, dandósque vitæ vsus cui vita concederetur. ita Serenus Amorgum reportatur. Et quia Cominus sua manu ceciderat, actum de præmiis accusatorum abolendis si quis maiestatis postulatus ante perfectū iudicium se ipse vita priuauisset

uauiſſ. r. ibaturq́; in eam ſententiã, ni durius contraq́; morem ſuũ palàm pro accuſatoribus Cæſar, inritas leges, Remp. in præcipiti conqueſtus eſſet. ſubuerterent potius iura, quàm cuſtodes eorum amouerent. Sic delatores genus hominum publico ›› exitio repertum, & pœnis quidem nunquam ſatis ›› coërcitum, per præmia eliciebantur. His tam adſi ›› duis tãq́; mæſtis modica lætitia interiicitur, quòd C. Commium equitẽ Romanum probroſi in ſe carminis conuictũ, Cæſar precibus fratris qui ſenator erat, conceſſit. Quo magis mirum habebatur, gnarum meliorum, & quæ fama clementiam ſequeretur, triſtiora malle. neq́; enim ſecordia peccabat: nec occultũ eſt, quãdo ex veritate, quando adumbrata lætitia, facta imperatorũ celebrentur, quin ipſe compoſitus aliàs, & velut eluctãtium verborum, ſolutius prõptiusq́; eloquebatur, quoties ſubueniret. At P. Suilium quæſtorem quondam Germanici, cùm Italia arceretur, conuictus pecuniam ob rem iudicandam cepiſſe, amouendum in inſulam cenſuit: tanta cõtentione animi, vt & iurando obſtringeret è Rep. id eſſe. Quod aſperè acceptum ad præſens, mox in laudem vertit, regreſſo Suilio: quem vidit ſequens ætas præpotentem, venalem, & Claudij principis amicitia diu proſperũ, nunquam bene vſum. Eadem pœna in Catum Firmium ſenatorem ſtatuitur, tanquam falſis maieſtatis criminibus ſororẽ petiuiſſet. Caius, vt rettuli, Libonem inlexerat inſidiis, deinde indicio

perculerat, eius opera memor Tiberius, ſed alia prætendens, exſilium deprecatus eſt: quo minus ſenatu pelleretur, non obſtitit. Pleraq; eorum quæ rettuli, quæq; referam, parua forſitan & leuia memoratu videri non neſcius ſum, ſed nemo Annales noſtros cum ſcriptura eorum contenderit, qui veteres populi Romani res compoſuere. Ingentia illi bella expugnationes vrbium, fuſos captoſq; reges: aut, ſi quando ad interna præuerterent, diſcordias conſulum aduerſum tribunos, agrarias frumentariasq; leges, plebis & optimatium certamina, libero egreſſu memorabant. Nobis in arto, & inglorius labor. Immota quippe aut modicè laceſſita pax, mœſta vrbis res, & princeps proferendi imperij incurioſus erat. Non tamen ſine vſu fuerit, introſpicere illa primo aſpecta leuia: ex quis magnarum ſæpe rerum * monitus oriuntur. Nam cunctas nationes & vrbes populus, aut primores, aut ſinguli regunt: delecta ex his & conſtituta Reipub. forma laudari facilius, quàm euenire: vel ſi euênit, haut diuturna eſſe poteſt. Igitur vt olim plebe valida, vel cùm patres pellerent, noſcenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur, ſenatuſq; & optimatium ingenia qui maximè perdidicerant: callidi temporum & ſapientes credebantur: ſic conuerſo ſtatu, neque alia * re Rom. quam ſi vnus imperitet, hæc conquiri tradiq; in rem fuerit. quia pauci prudentia, honeſta ab deterioribus, vtilia ab no-

xiis diſcernunt: plures, aliorum euentis docentur. caterùm vt profutura: ita minimum oblectationis adferunt: nam ſitus gentium, varietates prœliorum, clari ducum exitus, retinent ac redintegrant legentium animum: nos ſæua iuſſa, continuas accuſationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & eaſdem exitu cauſſas coniugimus, obuia rerum ſimilitudine, & ſatietate. Tum quòd antiquis ſcriptoribus rarus obtrectator, neque refert cuiuſquam, Punicas Romanáſve acies lætius extuleris: at multorũ qui Tiberio regente pœnam vel infamiam ſubiere, poſteri manent, vtq; familiæ ipſa iam extincta ſint, reperies qui ob ſimilitudinem morum, aliena malefacta ſibi obiectari putent, etiam gloria ac virtus inſenſos habet, vt animus ex propinquo diuerſa arguens. Sed ad incepta redeo.

A. V. C. DCCLXXIIX.

Cornelio Coſſo, Aſinio Agrippa COSS. Cremutius Cordus poſtulatur, nouo ac tunc primùm audito crimine, quod editis annalibus, laudatoq; M. Bruto, Cn. Caſſium Romanorum vltimum dixiſſet. Accuſabant Satrius Secundus, & Pinarius Natta, Seiani clientes id perniciabile reo, & Cæſar truci vultu defenſionẽ accipiens. quam Cremutius, relinquendæ vitæ certus, in hunc modum exorſus eſt. Verba mea P.C. arguuntur: adeò factorum innocens ſum. Sed neque hæc in principem, aut principis parentem, quos lex maieſtatis

amplectitur. Brutum & Caſſiũ laudauiſſe dicor. quorũ res geſtas cùm plurimi compoſuerint, nemo ſine honore memorauit. Titus Liuius eloquentiæ ac fidei præclarus in primis, Cn. Pompeium tantis laudibus tulit, vt Pompeianũ eum Auguſtus appellaret, neq; id amicitiæ eorum offecit. Scipionem Afranium, hunc ipſum Caſſium, hunc Brutũ, nuſquam latrones & parricidas, quæ nunc vocabula imponũtur, ſæpe vt inſignis viros nominat. Aſinij Pollionis ſcripta, egregiam eorundem memoriam tradunt. Meſſalla Coruinus, imperatorem ſuum Caſſium prædicabat: & vterque opibusq; atque honoribus peruiguêre. Marci Ciceronis libro, quo Catonem cælo æquauit, quid aliud dictator Cæſar quàm reſcripta oratione, velut apud iudices reſpondit? Antonij epiſtolæ, Bruti conciones, falſa quidem in Auguſtũ probra, ſed multa cum acerbitate habent carmina Bibaculi & Catulli, referta cõtumeliis Cæſarum leguntur. ſed ipſe diuus Iulius, ipſe diuus Auguſtus & tulêre iſta, & relinquêre, haut facilè dixerim, moderatione magis an ſapientia. namque ſpreta exoleſcunt: ſi iraſcare, adgnita videntur. Non attingo Græcos, quorum non modò libertas etiã libido impunita. aut ſi quis aduertit, dictis dicta vltus eſt. Sed maximè ſolutũ, & ſine obtrectatore fuit, prodere de iis quos mors odio aut gratiæ exemiſſet. nam cum armatis Caſſio & Bruto ac Philippenſes campos obtinentibus, belli ciuilis cauſſa populũ per conciones

incen

incendo? an illi quidem septuagesimum ante an- »
nũ peremti, quo modo imaginibus suis noscũtur, »
quas nec victor quidem aboleuit, sic partem me- »
moriæ apud scriptores retinent? suum cuique decus »
posteritas rependit. nec deerunt, si damnatio in- »
gruit, qui non modò Cassij & Bruti, sed etiã mei »
meminerint. Egressus dein senatu, vitã abstinen- »
tia finiunt. libros per ædiles cremandos censuêre
patres, sed mãserunt occultati, & editi. Quo magis »
secordiam eorum irridere libet, qui præsenti po- »
tentia, credant extingui posse etiam sequentis æui »
memoriam. Nam contrà, punitis ingeniis gliscit »
auctoritas. neque aliud externi reges, aut qui ea- »
dem sæuitia vsi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis »
gloriam peperêre. Cæterùm postulandis reis, tam »
continuus annus fuit, vt feriarum Latinarũ die-
bus. Præfectum vrbis Drusum, auspicandi gratia
tribunal ingressum, adierit Calphurnius in Sex.
Marium, quod à Cæsare palàm increpitum, caus-
sa exsilij Saluiano fuit. Obiecta publicè Cyzice-
nis incuria cæremoniarum diui Augusti, additis
violentiæ criminibus aduersum ciues Romanos.
& amisêre libertatem, quam bello Mithradatis
meruerant circumsessi, nec minus sua constantia,
quàm præsidio Luculli pulso rege. At Fonteius
Capito, qui proconsul Asiam curauerat, absolui-
tur, comperto ficta in eum crimina, per Vibium
Serenum: neque tamen id Sereno noxa fuit, quem
odium publicum tutiorem faciebat. nam vt quis

districtior accusator, velut sacrosanctus erat: leues, ignobiles, pœnis adficiebantur. Per idem tempus Hispania vlterior, missis ad senatum legatis orauit, vt exemplo Asiæ delubrum Tiberio matriq; eius extrueret: qua occasione Cæsar, validus alioqui spernendis honoribus, & respondendum ratus iis quorum rumore arguebatur in ambitionem flexisse, huiuscemodi orationem cœpit. Scio P. C. constantiam meam à plerisque desideratam, quòd Asiæ ciuitatibus nuper idem istud petentibus non sim aduersatus: ergo & prioris silentij defensionem, & quid in futurum statuerim, simul aperiam. Cùm diuus Augustus sibi atque vrbis Romæ templum apud Pergamum sisti non prohibuisset, qui omnia facta dictàque eius vice legis obseruē, placitum iam exemplum promptius secutus sum, quia cultui meo veneratio senatus adiungebatur. Cæterùm vt semel recepisse veniam habuerit: ita per omnes prouincias effigie numinum sacrari, ambitiosum, superbum, & vanescet Augusti honor, si promiscuis adulationibus vulgatur. Ego me P.C. mortale esse, & hominum officia fungi, satisq; habere, si locum principem impleam, & vos testor, & meminisse posteros volo, qui satis superq; memoriæ meæ tribuerit, vt maioribus meis dignum, rerum vestrarum prouidum, constantem in periculis, offensionum pro vtilitate publica non pauidum, credant. Hæc mihi in animis vestris templa, hæ pulcherrimæ effigies,

gies, & manſuræ. Nam quæ ſaxo ſtruuntur, ſi iudicium poſterorum in odium vertit, pro ſepulchris ſpernuntur. Proinde ſocios, ciues, & deos & deas ipſas, precor, hos, vt mihi ad finem vſque vitæ, quietam & intelligentem humani diuinique iuris mentem duint; illos, vt quandocumque conceſſero, cum laude & bonis recordationibus, facta atque famam nominis mei proſequantur. Perſtititque poſthac ſecretis etiam ſermonibus aſpernari talem ſui cultũ, quod alij modeſtiam, multi quia diffideret, quidam vt degeneris animi interpretabantur. Optumos quippe mortalium, altiſſima cupere. Sic Herculem & Liberum apud Græcos, Quirinum apud nos, deûm numero additos. Melius Auguſtum, qui ſperauerit. Cætera principibus ſtatim adeſſe: vnum inſatiabiliter parandum, proſperum ſui memoriam: nam contemptu famæ, contemni virtutes.

6. At Seianus nimiâ fortunâ * vecors, & muliebri inſuper cupidine incenſus, promiſſum matrimonium flagitante Liuiâ, componit ad Cæſarem codicillos: moris quippe tum erat, quamquam præſentem, ſcripto adire, eius talis forma fuit, Beneuolentiâ patris Auguſti, & mox plurimis Tiberij iudiciis ita inſueuiſſe, vt ſpes votáque ſua non prius ad deos, quàm ad principum aures conferret. Neque fulgorem honorum vmquam peccatum excubias ac labores, vt vnum è militibus, pro incolumitate imperatoris malle.

Attamen

Attamen quod pulcherrimum, adeptum, vt coniunctione Cæſaris dignus crederetur, hinc initium ſpei. Et quoniam audiuerit Auguſtum, in conlocandâ filia nonnihil etiam de equitibus Romanis conſultauiſſe: ita, ſi maritus Liuiæ quæreretur, haberet in animo amicum, ſolâ neceſſitudinis gloriâ vſurum: non enim exuere impoſita munia: ſatis æſtimare, firmari domum aduerſum iniquas Agrippinæ offenſiones, idque liberorum cauſſa: nam ſibi multum ſuperq; vitæ fore, quòd tali cum principe expleuiſſet. Ad ea Tiberius, laudatâ pietate Seiani, ſuiſque in eum beneficiis modicè percurſis, cùm tempus tamquam ad integram conſultationem petiuiſſet, adiunxit. *Ceteris mortalibus in eo ſtare conſilia, quid ſibi conducere putent: Principum diuerſam eſſe ſortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda, ideò ſe non illuc decurrere, quod promptum reſcriptu: poſſe ipſam Liuiam ſtatuere, nubendum poſt Druſum, an in penatibus iiſdem tolerandum haberet: eſſe illi matrem & auiam, propiora conſilia ſimplicius acturum de inimicitiis primùm Agrippinæ: quas longè acrius arſuras, ſi matrimonium Liuiæ, velut in partes, domum Cæſarum diſtraxiſſet, ſic quoque erumpere æmulationem fœminarum, eáque diſcordiâ nepotes ſuos conuelli: quid ſi intendatur certamen tali coniugio? Falleris enim Seiane, ſi te manſurum in eodem ordine putas, & Liuiam quæ C. Cæſari, mox*

Druſo

Druſo nupta fuerit, eâ mente acturam vt cum equite Romano ſeneſcat. Ego vt ſinam, credis ne paſſuros, qui fratrem eius, qui patrem maioréſque noſtros, in ſummis imperiis videre? Vis tu quidem iſtum intrà locum ſiſtere, ſed illi magiſtratus & primores qui te inuito perrumpunt, omnibúſque de rebus conſulunt, exceſſiſſe iam pridem equeſtre faſtigium, longéque antiſſe patris mei amicitias non occultè ferunt, pérque inuidiam tui me quoque incuſant. At enim Auguſtus filiam ſuã equiti Romano tradere meditatus eſt. Mirum hercule, ſi cùm in omnes curas diſtraheretur, immenſumq; attolli prouideret, quẽ coniunctione tali ſuper alios extuliſſet, C. Proculeium & quoſdam in ſermonibus habuit, inſigni tranquillitate vitæ, nullis Reipub. negotiis permixtus. Sed ſi dubitatione Auguſti mouemur, quanto validius eſt quod M. Agrippæ, mox mihi conlocauit? Atque ego hæc, pro amicitiâ non occultaui. Cæterùm neque tuis, neque Liuiæ deſtinatis aduerſabor. Ipſe quid intra animum volutauerim, quibus adhuc neceſſitatibus immiſcere te mihi parem, omittam ad præſens referre, id tantum aperiam, nihil eſſe tam excelſum quod non virtutes iſtæ, tuúſque in me animus mereantur, datóque tẽpore, vel in ſenatu vel in concione non reticebo.

Rurſus Seianus, non tam de matrimonio, ſed altius metuẽs tacita ſuſpicionum: vulgi rumorem, ingruentem inuidiam deprecatur. Ac ne adſiduos

duos in domum cœtus arcendo, infringeret potentiam, aut receptando, facultatem criminantibus præberet, huc flexit, vt Tiberium ad vitam procul Româ, amœnis locis degendam impelleret. Multa quippe prouidebat; ſuâ in manu aditus, litterarúmque magnâ ex parte ſe arbitrum fore, cùm per milites commearent: mox Cæſarem vergente iam ſenectâ ſecretóque loci mollitum, munia imperij faciliùs tramiſſurum: & minui ſibi inuidiam, ademptâ ſalutantum turbâ, ſublatiſque inanibus, verâ potentiâ augere. Igitur paulatim negotia vrbis, populi adcurſus, multitudinem adfluentium increpat, extollens laudibus quietem & ſolitudinem: quis abeſſe tædia & offenſiones, ac præcipua rerum maximè agitari. Ac fortè habita per illos dies de Votieno Montano celebris ingenij viro cognitio, contantem iam Tiberium perpulit, vt vitandos crederet, patrum cœtus vocéſque, quæ plerumque vera & graues coràm ingerebantur. nam poſtulato Votieno ob contumelias in Cæſarem dictas, teſtis Æmylius è militaribus viris, dum ſtudio probandi cuncta refert, & quamquam inter obſtrepentes magnâ adſeueratione nititur, audiuit Tiberius probra, quîs per occultum lacerabatur, adeóque perculſus eſt, vt ſe vel ſtatim vel in cognitione purgaturum clamitaret: precibúſque proximorum, adulatione omnium, ægrè componeret animum. Et Votienus quidem maieſtatis pœ-

nis

nis adfectus eſt. Cæſar obiectam ſibi aduerſus reos inclementiam eo peruicacius amplexus, Aquiliam adulterij delatam, cum Vario Ligure, quamquam Lentulus Getulicus conſul deſignatus lege Iuliâ damnaſſet, exſilio puniuit: Apidiúmque Merulam, quod in Acta diui Auguſti non iurauerat, albo ſenatorio eraſit.

7. Audita dehinc Lacedamoniorum & Meſſeniorum legationes, de iure templi Dianæ * Limnetidis, quòd ſuis à maioribus ſuáque in terra dicatum, Lacedamonij firmabant annalium memoriâ, vatumq; carminibus, ſed Macedonis Philippi, cum quo bellaſſent, armis ademptum, ac pòſt C. Cæſaris & M. Antonij ſententia, redditum. Contra Meſſenij, veterem inter Herculis poſteros diuiſionem Peloponeſſi prætulere, ſuóque regi Denthaliatem agrum, in quo id delubrum ceſſiſſe: monimentáque eius rei ſculpta ſaxis, & ære priſco manere. quòd ſi vatum, * annalium atque teſtimonia vocentur; plures ſibi ac locupletiores eſſe, neque Philippum potentiâ, ſed ex vero ſtatuiſſe, idem regis Antigoni, idem imperatoris Mummij iudicium, ſic Mileſios permiſſo publicè arbitrio, poſtremò Atidium Geminum prætorem Achaiæ decreuiſſe. Ita ſecundùm Meſſenios datum. Et Segeſtani ædem Veneris, monte apud * Erycem vetuſtate delapſam, reſtaurari poſtulauere: nota memorantes de origine eius, & læta Tiberio, ſuſcepit curam libens, vt conſanguineus. Tunc tractatæ

Maſſilien

*Maſſilienſium preces, probatúmque P. Rutilij exemplum, namq́ cum legibus pulſum, ciuem ſibi Smyrnæi addiderant, quo iure Vulcatius Moſchus exſul in Maſſilienſes receptus, bona ſua Repu. eorum, vt patriæ reliquerat. Obiere eo anno viri nobiles, Cn. Lentulus, & L. Domitius. Lentulo ſuper conſulatum & triumphalia de Getulis, gloriæ fuerat bene tolerata paupertas, dein magnæ opes innocenter partæ & modeſtè habitæ. Domitium decorauit pater ciuili bello maris potens: donec Antonij partibus, mox Cæſaris miſceretur. Auus, Pharſalicâ acie, pro optimatibus ceciderat ipſe electus, cui * maior Antonia Octauiâ genita in matrimonium daretur. Poſt, exercitu flumen Albim tranſcendit, longiùs penetratâ Germaniâ, quàm quiſquã priorum, eáſque ob res inſignia triumphi adeptus eſt. Obiit & L. Antonius multa claritudine generis, ſed improſpera, nam patre eius Iulo Antonio ob adulterium Iuliæ morte punito, hunc admodum adoleſcentulum ſororis nepotem ſepoſuit Auguſtus in ciuitatem Maſſilienſem, vbi ſpecie ſtudiorum nomen exſilij tegeretur, habitus tamen ſupremis honor: oſſáque tumulo Octauiorum inlata, per decretum ſenatus. Iiſdem conſulibus facinus atrox in citeriore Hiſpania admiſſum à quodam agreſte, nationis Termeſtinæ, is prætorem prouinciæ L. Piſonem pace incurioſum ex improuiſo in itinere adortus, vno vulnere in mortem adfecit: ac*

pernicitate

pernicitate equi profugus, poſtquam ſaltuoſos locos attigerat, dimiſſo equo, per derupta & auia ſequuntes fruſtratus eſt, neque diu fefellit. nam prehenſo ductoque proximos pagos equo, cuius foret cognitum, & repertus cum tormentis edere conſcios adigeret, voce magna ſermone patrio, fruſtra ſe interrogari clamitauit, adſiſterent ſocij, aſpectarent: nullam vim tantam doloris fore, vt veritatem eliceret, idémque cùm poſterò ad quæſtionem retraheretur, eo niſu proripuit ſe cuſtodibus, ſaxóque capud adflixit, vt ſtatim exanimaretur. Sed Piſo Termeſtinorum dolo cæſus habetur: qui pecunias è publico interceptas, acriùs, quàm vt tolerarent barbari, cogebat.

A. V. C. DCCLXXIX.

Lentulo Getulico, C. Caluiſio COSS. *decreta triumphi inſignia Poppæo Sabino, contuſis Tiracum gentibus, qui montium editis, inculti, atque eo ferociùs agitabãt. Cauſſa motus, ſuper hominũ ingenium, quòd pati dilectus, & validiſſimum quemque militia noſtra dare adſpernabantur, ne regibus quidem parêre niſi ex libidine ſoliti, aut ſi mitterent auxilia ſuos doctores præficere, nec niſi aduerſum accolas belligerare. Ac tum rumori neceſſerat fore, vt diſiecti aliiſque nationibus permixti, diuerſas in terras traherentur. Sed antequam arma inciperent, miſêre legatos, amicitiam, obſequiúmque memoratos, & manſura hæc ſi nullo nouo onere tentarentur, ſin vt*

victis seruitium indiceretur, esse sibi ferrum & iuuentutem, & promptum libertati aut ad mortem animum. Simul castella rupibus indita, conlatósque illuc parentes & coniuges ostentabant, bellúmque impeditum, arduum, cruentũ, minitabantur. At Sabinus, donec exercitus in vnũ conduceret, datis mitibus responsis, dum Pomponius Labeo è Mœsiâ cum legione, rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutauerant, veniret: additâ præsenti copiâ, ad hostem pergit, compositum iam per angustias saltuum. Quidam audentius apertis in collibus visebantur, quos dux Romanus acie suggressus, haut ægrè pepulit, sanguine barbarorum modico, ob propinqua suffugia. Mox castris in loco communitis, valida manu montem occupat, angustum, & æquali dorso continuum vsque ad proximum castellum, quod magna vis armata aut incondita tuebatur, simul in ferocissimos qui aut vallum more gentis cum carminibus & tripudiis præsultabant, mittit delectos sagittariorum. Ij dum eminus grassabantur, crebra & multa vulnera fecere, propius incedentes, eruptione subitâ turbati sunt, receptique subsidio Sugambræ cohortis, quam Romanus promptum ad pericula, nec minus cantuum & armorum tumultu trucem, haut procul instruxerat. Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuisse memoraui, iisque

permissum

permissum vastare, vrere, trahere prædas, dum populatio lucem intra sisteretur, noctémque in castris tuta & vigilem capesserent, id primò seruatum: mox versi in luxum, & capti opulentiâ, omittere stationes, lasciuiâ epularum, aut somno & vino procumbere. Igitur hostes incuriâ eorum compertâ, duo agmina parant: quorum altero, populares inuaderentur; alij castra Romana adpugnarent, non spe capiendi, sed vt clamore, telis, suo quisque periculo intentus, sonorem alterius prœlij non acciperent, tenebræ insuper delecta, augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabat, facilè pelluntur. Thracum auxilia repentino concursu territa, cùm pars munitionibus adiacerent, plures contrà pabularentur, tanto infensius cæsi, quanto profugæ & proditores ferre arma ad suum patriæque seruitium incusabantur. Posterâ die Sabinus exercitum æquo loco ostendit, si barbari successu noctis alacres, prœlium auderent, & postquam castello, aut coniunctis tumulis non digrediebantur, obsidium cœpit per præsidia, quæ opportunè iam muniebat, dein fossam loricámque contexens, quatuor millia passuum ambitu amplexus est, tum paulatim, vt aquam pabulúmque eriperet, contrahere claustra, artáque circumdare, & struebatur agger, vnde saxa, hastæ, ignes propinquum iam in hostem iacerentur, sed nihil æquè quàm sitis fatigabat, cùm ingẽs multitudo

victis ſeruitium indiceretur, eſſe ſibi ferrum & iuuentutem, & promptum libertati, aut ad mortem animum. Simul caſtella rupibus indita, conlatóſque illuc parentes & coniuges oſtentabant, bellúmque impeditum, arduum, cruentũ, minitabantur. At Sabinus, donec exercitus in vnũ conduceret, datis mitibus reſponſis, dum Pomponius Labeo è Mœſiâ cum legione, rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutauerant, veniret: additâ præſenti copiâ, ad hoſtem pergit, compoſitum iam per anguſtias ſaltuum. quidam audentiùs apertis in collibus viſebantur, quos dux Romanus acie ſuggreſſus, haut ægrè pepulit, ſanguine barbarorum modico, ob propinqua ſuffugia. Mox caſtris in loco communitis, valida manu montem occupat, anguſtum, & æquali dorſo continuum vſque ad proximum caſtellum, quod magna vis armata aut incondita inebatur, ſimul in ferociſſimos qui aut vallum more gentis cum carminibus & tripudiis præſultabant, mittit delectos ſagittariorum. Ij dum eminus graſſabantur, crebra & multa vulnera fecere, propiùs incedentes, eruptione ſubitâ turbati ſunt, receptique ſubſidio Sugambræ cohortis, quam Romanus promptum ad pericula, nec minus cantuum & armorum tumultu trucem, haut procul inſtruxerat. Tranſlata dehinc caſtra hoſtem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuiſſe memoraui, iiſque

permiſſum

permiſſum vaſtare, vrere, trahere prædas, dum populatio lucem intra ſiſteretur, noctémque in caſtris tuta & vigilem capeſſerent, id primò ſeruatum: mox verſi in luxum, & capti opulentiâ, omittere ſtationes, laſciuiâ epularum, aut ſomno & vino procumbere. Igitur hoſtes incuriâ eorum compertâ, duo agmina parant: quorum altero, populares inuaderentur; alij caſtra Romana adpugnarent, non ſpe capiendi, ſed vt clamore, telis, ſuo quiſque periculo intentus, ſonorem alterius prœlij non acciperent, tenebræ inſuper delectæ, augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabant, facilè pelluntur. Thracum auxilia repentino concurſu territa, cùm pars munitionibus adiacerent, plures contrà pabularentur, tanto infenſiùs cæſi, quanto profugæ & proditores ferre arma ad ſuum patriæque ſeruitium incuſabantur. Poſterâ die Sabinus exercitum æquo loco oſtendit, ſi barbari ſucceſſu noctis alacres, prœlium auderent, & poſtquam caſtello, aut coniunctis tumulis non digrediebantur, obſidium cœpit per præſidia, quæ opportunè iam muniebat, dein foſſam loricámque contexens, quatuor millia paſſuum ambitu amplexus eſt, tum paulatim, vt aquam pabulúmque eriperet, contrahere clauſtra, artáq; circumdare, & ſtruebatur agger, vnde ſaxa haſtæ, ignes propinquum iam in hoſtem iacerentur, ſed nihil æquè quàm ſitis fatigabat, cùm ingẽs multitudo

*bellatorum, imbellium, vno reliquo fonte vterentur. Simul * equi armenta (vt nos barbaris) iuxta clausa, egestate pabuli examinari: adiacere corpora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat: pollui cuncta sanie, odore, contactu. Rebúsque turbatis, malum extremum discordia accessit: his deditionem, aliis mortem, & mutuos inter se ictus parantibus, & erant qui non inultum exitium, sed eruptionem suaderent: neque ignobiles, quamuis diuersi sententiis. Verùm è ducibus, Dinis prouectus senecta, & longo vsu vim atque clementiam Romanam edoctus, ponenda arma, vnum adflictis id remedium, differebat. Primúsque se cum coniuge & liberis victori permisit, secuti ætate aut sexu imbecilli, & quibus maior vita quàm gloriæ cupido. At iuuentus Tarsam inter & Turesim distrahebatur, vtrique destinatū cum libertate occidere, sed Tarsa properum finem, abrumpendas pariter spes ac metus clamitans, dedit exemplum, demisso in pectus ferro, nec defuere qui eodem modo oppeterent. Turesis suâ cum manu noctem opperitur, haud nescio duce nostro. Igitur firmatæ stationes densioribus globis, & ingruebat nox nimbo atrox, hostísque clamore turbido, modò per vastum silentium incertos obsessores effecerat: cùm Sabinus circumire, hortari, ne ad ambigua sonitus, aut simulationē quietis, casum insidiantibus aperirent, sed sua quisque munia seruarent immoti, telísque non in*

falsum

falſum iactu. Interea barbari catervis decurrentes, nec in vallū manualia ſaxa, praeuſtas ſudes; deciſa robora iacere: nunc virgultis, & cratibus, & corporibus exanimis, complere foſſas: quidam pontes & ſcalas ante fabrica, inferre propugnaculis, eáque prehenſare, detrahere, & adverſus reſiſtenteis cominus niti: miles contrà deturbare telis pellere vmbonibus, muralia pila, congeſtas lapidum moles prouoluere. His parta victoria ſpes & ſi cedant inſignitius flagitium: illis extrema iam ſalus, & adſiſtentes pleriſque matres & coniuges, earumq́; lamenta addunt animos: nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem opportuna: incerti ictus, vulnera improuiſa: ſuorum atque hoſtium ignoratio: & montis anfractu repercuſſa velut à tergo voces, adeò cuncta miſcuerant, vt quadam munimenta Romani quaſi perrupta amiſerint, neque tamen perſuaſere hoſtes, niſi admodum pauci, ceteros, deleto promptiſſimo quoque aut ſaucio, adpetente iam luce truſere ad ſumma caſtelli: vbi tandem coacta deditio, & proxima ſponte inimicorum recepta: reliquis, quo minus vi aut obſidio ſubigerentur, praematura montis Hæmi & ſaua hiems ſubuenit.

8. At Romæ commota principis domo, vt ſeries futuri in Agrippinam exitij inciperet, Claudia Pulchra ſobrina eius poſtulatur, accuſante Domitio Afro. Is recens praeturâ, modicus dignationis, & quoquo facinore properus clareſcere, cri-

men impudicitiæ, adulterum Furnium, veneficia in principem & deuotiones obiectabat. Agrippina ſemper atrox, tum & periculo propinquæ accenſa pergit ad Tiberium, ac forte ſacrificantem patri reperit. quo initio inuidiæ. Non eiuſdem ait mactare diuo Auguſto victimas, & poſteros eius inſectari non in effigies mutas diuinum ſpiritum transfuſum, ſed imaginem veram cæleſti ſanguine ortam, intelligere diſcrimen, ſuſcipere ſordes: fruſtra Pulchram præſcribi, cui ſola exitij cauſſa ſit, quòd Agrippinam ſtultè prorſus ad cultum delegerit, oblita Soſiæ ob eadem adflictæ. Audita hæc raram occulti pectoris vocem elicuere, correptámque Græco verſu admonuit: ideo lædi, quia non regnaret. Pulchra, & Furnius damnantur, Afer primoribus oratorum additus, diuulgato ingenio, & ſecutâ adſeueratione Cæſaris, quâ ſuo iure diſertum eum appellauit. mox capeſſendis accuſationibus, aut reos tutando, proſperiore eloquentiæ quàm morum fama fuit: niſi quòd ætas extrema multum etiã eloquentiæ dempſit, dum feſſa mente retinet ſilentij impatientiam. At Agrippina peruicax ira, & morbo corporis implicata, cum viſeret eam Cæſar, profuſis diu ac per ſilentium lacrymis, mox inuidiam & preces orditur: ſubueniret ſolitudini, daret maritum, habilem adhuc iuuentam ſibi, neque aliud probis quàm ex matrimonio ſolatium: eſſe in ciuitate, Germanici coniugem: ac liberos eius recipere dignaretur. Sed

Cæſar

Cæſar non ignarus quantum ex Repub. peteretur, ne tamen offenſionis aut metus manifeſtus foret, ſine reſponſo, quamquam inſtantem reliquit. Id ego à ſcriptoribus annalium non traditum, reperi in commentariis Agrippinæ filiæ: quæ Neronis principis mater, vitam ſuam & caſus ſuorum poſteris memorauit. Cæterum Seianus mœrentem & improuidam altius perculit, immiſſis qui per ſpeciem amicitiæ monerent: paratum ei venenum, vitandas ſoceri epulas. Atque illa ſimulationum neſcia, cùm propter diſcumberet, non vultu aut ſermone flecti, nullos attingere cibos, donec aduerteret Tiberius, fortè, an quia audiuerat? idque quo acriùs experiretur, poma vt erant adpoſita laudans, nurui ſua manu tradidit: aucta ex eo ſuſpicio Agrippinæ, & intacta ore, ſeruis tramiſit. nec tamen Tiberij vox coràm ſecuta, ſed obuerſus ad matrem, non mirum ait, ſi quid ſeuerius in eam ſtatuiſſet, à qua veneficij inſimularetur. Inde rumor, parari exitium: neque id imperatorem palàm audere, ſecretum ad perpetrandum quæri. Sed Cæſar quò famam auerteret, adeſſe frequens ſenatui, legatóſque Aſiæ ambigentes quanam in ciuitate templum ſtatueretur, pluris per dies audiuit. Vndecim vrbes certabant pari ambitione, viribus diuerſæ neque multum inter ſe diſtantia memorabant, de vetuſtate generis, ſtudio in populum Romanum, per bella Perſi & Ariſtonici, aliorúmque

regum. Verum Hypæpeni Trallianiq; Laodicenis & Magnetibus ſimul tramiſſi vt parum validi. Ne Ilienſes quidem, cum parentem vrbis Romæ Troiam referrent, niſi antiquitatis gloria, pollebant: paulum addubitatum, quòd Halicarnaſsij mille & ducentos per annos nullo motu terræ nutauiſſe ſedes ſuas, viuóque in ſaxo fundamenta templi adſeuerauerant. Pergamenos (eo ipſo nitebantur) æde Auguſto ibi ſita, ſatis adeptos creditum, Epheſij, Mileſijq;, hi Apollinis, illi Dianæ cærimonia occupauiſſe ciuitates viſi. Ita Sardianos inter, Smyrnæosq; deliberatum. Sardiani decretum Etruriæ recitauere, vt conſanguinei: nam Tyrrhenum Lydumq; Atye rege genitos, ob multitudinem diuiſiſſe gentem. Lydum patriis in terris reſediſſe, Tyrrheno datum nouas vt conderet ſedes & ducum è nominibus indita vocabula, illis per Aſiam, his in Italia: auctamq; adhuc Lydorum opulentiam, miſſis in Græciam populis, cui mox à Pelope nomen: ſimul literas imperatorum, & icta nobiſcum fœdera bello Macedonum, vbertatemq; fluminum ſuorum, tempériem cæli ac dites circum terras memorabant. At Smyrnæi repetita vetuſtate, ſeu Tantalus Ioue ortus, illos ſiue Theſeus diuina & ipſe ſtirpe, ſiue vna Amazonum condidiſſet: tranſcendere ad eam, quîs maximè, fidebant in populum Romanum officiis, miſſa nauali copia non modò externa ad bella, ſed quæ in Italia tolerabantur: ſéque primos templum vrbis

Romæ

Roma ſtatuiſſe, M. Porcio conſule, magnis quidem iam Romani populi rebus, nondum tamen ad ſummum elatis, ſtante adhuc Punica vrbe, & validis per Aſiam regibus, ſimul L. Sullam teſtem adferebant, grauiſſimo in diſcrimine exercitus ob aſperitatem hiemis, & pœnuriam veſtis, cum id Smyrnam in concionem nuntiatum foret, omnes qui aſtabant detraxiſſe corpori tegmina, noſtriſque legionibus miſiſſe. Ita rogati ſententiam patres, Smyrnæos prætulerunt. Cenſuitque Vibius Marſus, vt M. Lepido, cui ea prouincia obuenerat, ſuper numerum legeretur, qui templi curam ſuſciperet: & quia Lepidus ipſe diligi ſe per modeſtiam obnuebat, Valerius Naſo è prætoriis ſorte miſſus eſt.

9. *Inter quæ diu meditato, prolatóque ſæpius conſilio, tandem Cæſar in Campaniam ſpecie dedicandi templum apud Capuam Ioui, apud Nolam Auguſto, ſed certus procul vrbe degere. Cauſſam abſceſſus quamquam ſecutus plurimos auctorum ad Seiani artes rettuli quia tamẽ cæde eius patrata, ſex poſtea annos pari ſecreto coniunxit, plerumque permoueor, num ad ipſum referri verius ſit, ſæuitiam ac libidinem cùm factis promeret locis occultantem. Erant qui crederent, in ſenectute quoque corporis habitũ pudori fuiſſe: quippe illi prægracilis & incurua proceritas, nudus capillo vertex, vlceroſa facies, ac plerumque medicaminibus interſtincta, & Rhodi ſecreto, vi-*

tare cœtus, recondere voluptates inſuêrat. Traditur etiam matris impotentia extruſum, quam dominationis ſociam aſpernabatur, neque depellere poterat, cum dominationem ipſam donũ eius accepiſſet. Nam dubitauerat Auguſtus Germanicum ſororis nepotem, & cunctis laudatũ, rei Romanæ imponere: ſed precibus vxoris euictus, Tiberio Germanicum, ſibi Tiberium adſciuit. Idq; Auguſta exprobrabat, repoſcebat. Profectio arto comitatu fuit: vnus ſenator conſulatu functus, Cocceius Nerua, cui legum peritia, eques Romanus: præter Seianum ex inluſtribus Curtius Atticus. ceteri liberalibus ſtudiis præditi, fermè Græci, quorum ſermonibus leuaretur. Ferebant periti cæleſtium, iis motibus ſiderum exceſſiſſe Roma Tiberium, vt reditus illi negaretur, vnde exitij cauſſa multis fuit: properũ finem vitæ coniectantibus, vulgantibusq;: neque enim tam incredibilem cauſſam prouidebant, vt vndecim per annos libens patria careret. Mox patuit breue confinium artis & falſi, veráque quàm obſcurus tegerẽtur, nam in vrbem non regreſſurum, haud forte dictũ: ceterorum neſcij egere cùm propinquo rure, aut litore, & ſæpe mœnia vrbis adſidens extremam ſenectam compleuerit. Ac fortè illis diebus oblatum Cæſari anceps periculum, auxit vana rumoris: præbuitq; ipſi materiem, cur amicitiæ conſtantiæq; Seiani magis fideret. Veſcebantur in villâ cui vocabulum Speluncæ, mare Amunclanum inter

Funda

Fundanóſque montes, natiuo in ſpecu. eius os lapſis repentè ſaxis, obruit quoſdam miniſtros: hinc metus in omnes, & fuga eorum qui conuiuium celebrabant. Seianus genu, vultúque & manibus, ſuper Cæſarem ſuſpenſus, oppoſuit ſeſe incidentibus, atque habitu tali repertus eſt à militibus qui ſubſidio venerant. Maior ex eo, & quamquam exitioſa ſuaderet, vt non ſui anxius, cum fide audiebatur.

10 *Adſimilabátque iudicis partes aduerſus Germanici ſtirpem, ſubditis qui accuſatorum nomina ſuſtinerent. maximéq; inſectarentur Neronem proximum ſucceſſioni, & quamquam modeſta iuuenta, plerumque tamen quid in præſentiarum conduceret oblitum: dū à libertis & cliētibus apiſcendæ potentiæ properis exſtimulatur, vt erectum & fidentem animi oſtenderet: velle id populū Romanū: cupere exercitus, neque auſurum contra Seianum, qui nunc patientiā ſenis, & ſegnitiē iuuenis iuxta inſultet. Hæc atque talia audienti, nihil quidē prauæ cogitationis, ſed interdū voces procedebant contumaces, & incōſultæ: quas adpoſiti cuſtodes exceptas auctaſq; cum deferrent neque Neroni defendere daretur, diuerſæ inſuper ſolitudinē formæ oriebantur: nam alius occurſum eius vitare, quidā ſalutatione reddita ſtatim auerti, pleriq; inceptū ſermonē abrūpere, inſiſtentibus contrà inridentibuſq;, qui Seiano fautores aderāt. Enimuerò Tiberius toruus, aut falſum renidens vultu:*

vultu: ſeu loqueretur, ſeu taceret iuuenis, crimen ex ſilentio, ex voce, ne nox quidem ſecura, cùm vxor vigilias, ſomnos, ſuſpiria matri Liuiæ, atque illa Seiano patefaceret: qui fratrem quoque Neronis Druſum traxit in partes, ſpe obiecta principis loci, ſi priorem ætate & iam labefactum demouiſſet. Atrox Druſi ingenium, ſuper cupidinem potentiæ, & ſolita fratribus odia, accendebatur inuidia: quod mater Agrippina promptior Neroni erat: neque tamen Seianus ita Druſum fouebat, vt non in eum quoque ſemina futuri exitij meditaretur: gnarus præferocem, & inſidiis magis opportunum. Fine anni exceſſere inſignes viri, Aſinius Agrippa, claris maioribus quàm vetuſtis, vitáque non degener. Et Q. Haterius familia ſenatoria, eloquentia quoad vixit celebrata, monimenta ingenij eius haut perinde retinentur. Scilicet impetu magis, quàm cura vigebat: vtq; aliorum meditatio & labor in poſterum valeſcit, ſic Haterij canorum illud & profluens, cum ipſo ſimul exſtinctum eſt.

A. V. C. DCCXXC.

M. Licinio, L. Calpurnio COSS. ingentium bellorum cladem æquauit malum improuiſum: eius initium ſimul & finis extitit. Nam cœpto apud Fidenam amphitheatro, Atilius quidam libertini generis, quo ſpectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamēta per ſolidum ſubdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem ſuperſtruxit:

ſtruxit: vt qui non abundantia pecunia, nec municipali ambitione, ſed in ſordida mercede id negotium quaſiuiſſet. Affluxere auidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, virilis ac muliebris ſexus, omnis ætas, ob propinquitatem loci effuſus. vnde grauior peſtis fuit: conferta mole, dein conuulſa, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur: immenſamq; vim mortalium ſpectaculo intentos, aut qui circum adſtabant, in præceps trahit, atque operit. Et illi quidem quos principium ſtragis in mortem afflixerat, vt tali ſorte, cruciatum effugere. Miſerandi magis quos abrupta parte corporis, nondum vita deſeruerat: qui per diem viſu, per noctem vlulatibus & gemitu, coniuges aut liberos noſcebant. Iam cæteri fama exciti, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari: etiam quorũ diuerſa de cauſſa amici aut neceſſarij aberant, pauere tamen: neque dum comperto quos illa vis perculiſſet, latior ex incerto metus. Vt cœpere dimoueri obruta, concurſus ad exanimos, complectentium, oſculantiũ: & ſæpe certamen, ſi cõfuſior facies, & par forma aut ætas, errorem adnoſcẽtibus fecerat. Quinquaginta hominũ milia, eo caſu debilitata vel obtrita ſunt. Cautumq; in poſterũ ſenatuſcõſulto, ne quis gladiatoriũ munus ederet, cui minor quadringentorum milium res, néve amphitheatrum imponeretur, niſi ſolo firmitatis ſpectata. Atilius in exilium actus eſt. Cæterùm ſub recentem cladem patuere

tuere

tuere procerũ domus, fomenta, & medici passim præbiti: fuítque vrbs per illos dies, quãquã mœsta facie, veterũ institutis similis, qui magna post prælia saucios largitione, & cura sustentabant. Nõdũ ea clades exoleuerat, cũ ignis violentia vrbem vltra solitũ adfecit, deusto monte Cœlio, feralémque annum ferebant, & ominibus aduersis susceptum principi consilium absentiæ, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes, ni Cæsar obuiam isset, tribuendo pecunias ex modo detrimenti. Actáque et grates apud senatũ, ab inlustribus, famâque apud populũ, quia sine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam & vltrò accitos munificentia iuuerat. Adduntur sententiæ, vt mons Cœlius in posterum Augustus appellaretur: quando cunctis circumflagrantibus sola Tiberij effigies, sita in domo Iunij senatoris, inuiolata
» mansisset. Euenisse id olim Claudiæ * Quinctiæ,
» cuiusque statuam vim ignium bis elapsam, ma-
» iores apud ædem Matris deum consecrauisse sanctos
» acceptosq; numinibus Claudios: & augẽdam
» cærimoniam loco, in quo tantum in Principem
» honorem dij ostenderint. Haut fuerit absurdum tradere mõtem eum antiquitùs, Querquetulanum cognomento fuisse: quòd talis silua frequens, fecundúsque erat: mox Cœlium appellitatum à Cœle Vibenna, qui dux gentis Etrũscæ cùm auxilium * appellatus ductauisset, sedem eam acceperat à Tarquinio Prisco, seu quis alius regum dedis:
nam

nam scriptores in eo dissentiunt, cætera non ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitauisse, vnde Thuscum vicum è vocabulo aduenarum dictũ. Sed vt studia procerum & largitio principis aduersum casum solatium tulerant, ita accusatorũ maior in dies & infestior vis sine leuamento grassabatur, corripuerátque Varũ Quinctiliũ diuitem & Cæsari propinquum Domitius Afer. Claudiæ Pulchræ matris eius condẽnator nullo mirante, quòd diu egẽs, & parto nuper præmio malè vsus, plura ad flagitia accingeretur. Publium Dolabellam socium delationis extitisse, miraculo erat, quia claris maioribus, & Varo cõnexus, suã ipse nobilitatẽ, suum sanguinẽ perditũ ibat. Restitit tamen senatus, & operiendũ imperatorẽ cẽsuit: quod vnum, vrgentium malorum suffugium in tempus erat.

11. *At Cæsar delicatis per Campaniã templis, quãquã edicto monuisset, ne quis quietẽ eius inrumperet, concursúsque oppidanorũ disposito milite prohiberentur, perosus tamẽ municipia, & colonias, omniaq; in continenti sita, Capreas se in insulã abdidit, triũ miliũ freto ab extremis Surrentini promontorij disiunctã. Solitudinẽ eius placuisse maximè crediderim, quoniã importuosum circa mare, & vix modicis nauigiis pauca subsidia: neque adpulerit quisquã, nisi gnaro custode: cæli tẽperies hieme mitis, obiectu montis, quo sæua uentorũ arcentur: æstas in Fauonium obuersa, &*

aperto

aperto circum pelago per amœna, proſpectabátque pulcherrimum ſinum, antequam Veſuuius mons ardeſcens faciem loci verteret. Græcos ea tenuiſſe, Capreaſque Thelebois habitatas, fama tradit. Sed tum Tiberius duodecim villarum, & mollibus inſederat, quanto intentius olim publicas ad curas, tanto occultior in luxus, & malum otium reſolutus. Manebat quippe ſuſpicionum & credendi temeritas, quam Seianus augere etiam in vrbe ſuetus, acrius turbabat, non iam occultis aduerſum Agrippinam & Neronem inſidiis, quis additus miles, nuntios, introitus, aperta, ſecreta, velut in annales referebat, vltróque ſtruebantur, qui monerent perfugere ad Germaniæ exercitus, vel celeberrimo fori effigiem diui Auguſti amplecti, populúmque ac ſenatum auxilio vocare. Eáque ſpreta ab illis, velut pararent, obiic.ebantur.

A. V. C. DCCLXXI.

Iunio Silano & Silio Nerua COSS. fœdum anni principium inceſſit, tracto in carcerem illuſtri equite Romano Titio Sabino, ob amicitiam Germanici, neque enim omiſerat coniugem, liberóſque eius percolere, ſectator dom9, omnes in publico, poſt tot clientes vnus, eóque apud bonos laudatus, & grauis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Porcius Cato, * Petilius Rufus, M. Opſius prætura functi adgrediuntur, cupidine conſulatu, ad quem non niſi per Seianum aditus, neque

Seiani

Seiani voluntas niſi ſcelere quærebatur. Compoſitum inter ipſos, vt Latiaris, qui modico vſu Sabinum contingebat, strueret dolum, cæteri teſtes adeſſent: deinde accuſationem inciperent. Igitur Latiaris iacere fortuitos primùm ſermones, mox laudare conſtantiam, quòd non, vt cæteri, florentis domus amicus adflictam deſeruiſſet: ſimul honora de Germanico, Agrippinam miſerans, diſſerebat. Et poſtquàm Sabinus, vt ſunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrymas, iunxit queſtus, audetiùs iam onerat Seianum, ſæuitiam, ſuperbiam, ſpes eius. ne in Tiberiũ quidem conuicio abſtinet. Iiq; ſermones, tamquam vetita miſcuiſſent, ſpeciem artæ amicitiæ facere. Ac iam vltrò Sabinus quærere Latiarem, ventitare domum, dolores ſuos quaſi ad fidiſſimũ deferre. Conſultant quos memoraui quonã modo ea plurium auditu acciperentur. nam loco, in quem coibatur, ſeruanda ſolitudinis facies, & ſi ponè fores adſiſterent, metus, viſus, ſonitus, aut fortè orta ſuſpicionis erat. Tectum inter & laquearia, tres ſenatores, haut minus turpi latebra quàm deteſtanda fraude, ſe ſe abſtrudunt, foraminibus & rimis aurem admouent. Interea Latiaris repertum in publico Sabinũ, velut recens cognita narraturus, domum & in cubiculum trahit: præteritaq; & inſtantia, quorum affatim copia, ac nouos terrores cumulat. Eadem ille, & diutius, quãdo mœſta vbi ſemel prorupêre, difficiliùs reticentur. Properata

*inde accusatio, missisq; ad Cæsarem litteris, ordinem fraudis, suúmque ipsi dedecus narrauere. Non aliàs magis anxia & pauens ciuitas, * tegens aduersum proximos. congressus, colloquia, nota ignotaq; aures vitari, etiam muta atque inanima, tectum & parietes circumspectabantur. Sed Cæsar sollennia incipientis anni Kalen. Ianuarias, epistola * præfatus: vertit in Sabinum, corruptos quosdam libertorum, & petitum se arguens, vltionemq; haut obscurè poscebat. nec mora, quin decerneretur. & trahebatur damnatus, quantum obducta veste & adstrictis faucibus niti poterat, clamitans, Sic inchoari annum, has Seiano victimas cadere. quò intendisset oculos, quò verba accid erent, fuga, vastitas: deseri itinera, fora: & quidam regrediebantur, ostentabantq; se rursum, id ipsum, pauentes, quod timuissent. Quem enim diem vacuum pœna, vbi inter sacra & vota, quo tempore verbis etiam profanis abstineri mos esset, vincla & laqueus inducantur? non imprudentem Tiberium tantam inuidiam adiisse: quæsitum meditatumq;, ne quid impedire credatur, quo minus noui magistratus, quo modo delubra & altaria, sic carcerem recludunt. Secutæ insuper litteræ, grates agentis, quòd hominem infensum Reip. puniuissent. adiecto, trepidam sibi vitam, suspectas inimicorum insidias, nullo nominatim compellato. neque tamen dubitabatur in Neronem & Agrippinam intendi.*

Ni mihi

Ni mihi deſtinatum foret, ſuum quæque in annum referre, auebat animus anteire, ſtatimq́ memorare exitus, quos Latinius atque Opſius, ceterique flagitij eius repertores habuere, non modò poſtquàm C. Cæſar rerum potitus eſt, ſed incolumi Tiberio. qui ſcelerum miniſtros, vt peruerti ab aliis nolebat, ita plerumque ſatiatus, & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraues adflixit. verùm has atque alias ſontium pœnas, in tempore trademus. Tum cenſuit Aſinius Gallus, cuius liberorum Agrippina matertera erat, petendum à principe, vt metus ſuos ſenatui fateretur, amoueriq́ ſineret. Nullam æquè Tiberius, vt rebatur, ex virtutibus ſuis quam diſſimulationem diligebat. eo ægriùs accepit, recludi quæ premeret. ſed mitigauit Seianus, non Galli amore, verùm vt cunctationes principis aperirentur, gnarus lentum in meditando, vbi prorupiſſet, triſtibus dictis atrocia facta coniungere. Per idem tempus Iulia mortem obiit, quam neptem Auguſtus conuictam adulterij damnauerat, proieceratq́ in inſulam Trimerum, haut procul Apulis litoribus. illic viginti annis exilium tolerauit, Auguſtæ ope ſuſtentata: quæ florentes priuignos cùm per occultum ſubuertiſſet, miſericordiam erga adflictos palam oſtentabat.

12. *Eodem anno Friſij tranſrhenanus populus pacem exuere, noſtra magis auaritia, quàm obſequij impatientes. Tributum iis Druſus iuſ-*

ferat modicum, pro angustia rerũ: vt in vsu militares, coria boũ penderent non intenta cuiusquam cura, quæ firmitudo, quæ mẽsura, donec Olenius è primipilaribus, regẽdis Frisiis impositus, terga vrorum delegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoq; nationibus arduum, apud Germanos difficilius tolerabatur, quis ingentium belluarum feraces saltus, modica domi armenta sunt. Ac primò boues ipsos, mox agros, postremò corpora coniugum aut liberorum, seruitio tradebant. Hinc iræ & questus, & postquam non subueniebat remedium ex bello. rapti qui tributo aderant milites, & patibulo adfixi. Olenius infensos fuga præuenit, receptus castello cui nomen Flenum: & haut spernenda illic ciuium sociorumq; manus litora Oceani præsidebat. Quod vbi L. Apronio inferioris Germaniæ proprætori cognitum, vexilla legionum è superiore prouincia, peditúmque & equitum auxiliarium delectos acciuit: ac simul vtrumque exercitum Rheno deuectum, Frisiis intulit, soluta iam castelli obsidio, & ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima æstuaria aggeribus & pontibus, traducendo grauiori agmini firmat. atque interim, repertis vadis, alã Caninefatem, & quod peditum Germanorum inter nostros merebat, circumgredi terga hostium iubet. qui iam acie cõpositi pellunt turmas sociales, equitesq; legionum subsidio missos. Tum tres leues cohortes, ac rursum duæ, dein tempore interiecto, acrius eques

immissus

immiſſus ſatis validi ſi ſimul incubuiſſent per interuallum aduentantes, neque conſtantiam addiderant turbatis, & pauore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni legato quintæ legionis, quod reliquũ auxiliorum tradit, atque ille dubia ſuorũ re, in anceps tractus, miſſis nũtius vim legionum implorabat. Prorumpunt quintani ante alios, & acri pugna hoſte pulſo, recipiunt cohortis, alasq́; feſſas vulneribus. Neque dux Romanus vltum iit, aut corpora humauit: quamquam multi tribunorum præfectorumq́; & inſignes centuriones cecidiſſent. Mox compertum à tranſfugis, nongentos Romanorum apud lucum, quem Baduhennæ vocant, pugna in poſterum extracta, confectos: & aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis quondam ſtipendiarij villa poſtquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuiſſe. Clarum inde inter Germanos Friſum nomen: diſſimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret. neque ſenatus in eo cura, an imperij extrema dehoneſtarentur. Pauor internis occupauerat animos, cui remedium adulatione, quærebatur. Ita quamquam diuerſis ſuper rebus conſulerentur, aram clementiæ, aram amicitiæ, effigieſq́; circum Cæſaris ac Seiani cenſuere: crebriſque precibus efflagitabant, viſendi ſui copiam facerent. Non illi tamen in vrbem, aut propinqua vrbi digreſſi ſunt ſatis viſum, omittere inſulam, & in proximo Campaniæ adſpici, eò ve-

nire patres, eques, magna pars plebis, anxij erga Seianum, cuius durior congreſſus, atque eo per ambitum, & ſocietate conſiliorum parabatur. Satis conſtabat auctam ei adrogantiam, fœdum illud in propatulo ſeruitium ſpectanti. quippe Romæ, ſueti diſcurſus: & magnitudine vrbis, incertum, quod quiſque ad negotium pergat. Ibi campo aut litore iacentes, nullo diſcrimine noctem ac diem, iuxta gratiam aut faſtus ianitorum perpetiebantur. donec, idq; vetitum, & reuenere in vrbem trepidi, quos non ſermone, non viſu dignatus erat. quidam malè alacres, quibus infauſtæ amicitiæ grauis exitus imminebat. Cæterùm Tiberius neptem Agrippinam Germanico ortam, cùm coràm Cn. Domitio tradidiſſet, in vrbe celebrari nuptias iuſſit. In Domitio, ſuper vetuſtatem generis, propinquum Cæſaribus ſanguinem dilegerat. Nam is auiam Octauiam, & per eam Auguſtum auunculum præferebat.

C. COR

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Annalium Liber V.

BREVIARIVM LIBRI.

1. Liuiæ Auguſtæ exceſſus Seianæ potentiæ dat incrementum.

2. Tiberij ſcripto Nero & Agrippina accuſantur. Paulò poſt Seianus proditor ambitioſiſſimus interficitur cum magna amicorum turba.

Hæc omnia à Tacito diligenter perſcripta, ſuor & iniuria temporum nobis abſtulit.

3. Pſeudo Druſus apud Cycladas apparet, & P. Sabini ca[illegible] dit[illegible] capitur.

Hæc geſta annis tribus,

COSS.

C. Rubellio Gemino. C. Fuſio Gemino

M. Vinucio Quartino. C. Caſſio Longino

Tiberio Cæſare V. L. Ælio Seiano.

A. V. C. DCCXXCII.

RVBELLIO & *Fuſio* COSS. *quorum vtrique Geminus cognomentum erat, Iulia Auguſta mortem obiit, ætate extrema, nobilitatis per Claudiam familiam, & adoptione Liuiorum Iuliorumq́; clariſſima. primum ei matrimonium & liberi fuere, cum Tiberio Nerone: qui bello Peruſino profugus, pace inter Sex. Pompeium ac triumuiros pacta, in vrbem rediit. Exin Cæſar cupidine formæ aufert marito, incertum an inuitam, adeò properus, vt ne ſpatio quidem ad enitendum dato penatibus ſuis grauidam induxerit. Nullam poſthac ſubolem edidit, ſed ſanguini Auguſti per coniunctionem Agrippinæ & Germanici adnexa, communes pronepotes habuit: ſanctitate domus priſcum ad morem, comis vltrà quàm antiquis fœminis probatum, mater impotens, vxor facilis, & cum artibus mariti, ſimulatione filij bene compoſita. Funus eius modicum, teſtamentum diu irritum fuit. laudata eſt pro roſtris à C. Cæſare pronepote, qui mox rerum potitus eſt. At Tiberius quòd ſupremis in matrem officiis defuiſſet, nihil mutata amœnitate vitæ, magnitudinem negotiorum per litteras excuſauit: honoreſq́; memoriæ eius ab ſenatu largè decretos, quaſi per modeſtiam imminuit, paucis admodum receptis, & addito ne cæleſtis religio decerneretur. ſic ipſam maluiſſe.*

maluiſſe. quin & parte eiuſdem epiſtolæ increpuit amicitias muliebres, Fuſium conſulem obliquè perſtringens. is gratia Auguſtæ floruerat, aptus alliciendis fœminarum animis, dicax idem, & Tiberium acerbis facetiis irridere ſolitus, quarum apud præpotentes in longum memoria eſt.

2. *Cæterùm ex eò prærupta iam & vergens dominatio. nam incolumi Auguſta, erat adhuc perfugium quia Tiberio inueteratum erga matrem obſequium, neque Seianus audebat auctoritati parentis anteire. tunc velut frenis exſoluti proruperunt. miſſæq́ in Agrippinam ac Neronem literæ, quas pridem adlatas & cohibitas ab Auguſta credidit vulgus. haut enim multum poſt mortem eius recitatæ ſunt. verba inerant quæſita aſperitate: ſed non arma, non rerum nouarum ſtudium amores iuuenum, & impudicitiam nepoti obiectabat, in nurum ne id quidem confingere auſus, adrogantiam oris & contumacem animum incuſauit, magno ſenatus pauore ac ſilentio, donec pauci quis nulla ex honeſto ſpes, & publica mala ſingulis in occaſionem gratiæ trahuntur, vt referretur poſtulauere, promptiſſimo Cotta Meſſalino cum atroci ſententia. ſed aliis à primoribus: maximeq́ à magiſtratibus trepidabatur: quippe Tiberius etſi infensè inuectus, cætera ambigua relinquerat. Fuit in ſenatu Iunius Ruſticus, componendis patrum actis delectus à Cæſare, eóque meditationes eius introſpicere cre-*

diuinis fatali quodam motu (neq; enim ante ſpecimen conſtantiæ dederat) ſeu praua ſollertia dum imminentium oblitus incerta pauet, inſerere ſe dubitantibus, ac monere conſules ne relationem inciperent: diſſerebatq́; breuibus momentis ſumma verti poſſe, dandumq́; interſtitium pœnitentiæ ſenis. Simul populus effigies Agrippinæ ac Neronis gerens, circumſiſtit curiam, feſtisq́; in Cæſarem ominibus falſas literas, & principe inuito exitium domui eius intendi clamitat. ita nihil triſte illo die patratum. ferebantur etiam ſub nominibus conſularium fictæ in Seianum ſententiæ, exercentibus pleriſque per occultum, atque eo procacius, libidinem ingeniorum. vnde illi ira violentior, & materies criminandi ſpretum dolorem principis, ab ſenatu deſciuiſſe populum: audiri iam & legi nouas conciones, noua patrum conſulta. quid reliquum, niſi vt caperent ferrum? & quorum imagines pro vexillis ſecuti forent, duces imperatoresq́; diligerent? Igitur Cæſar repetitis aduerſum nepotem & nurum probris, increpitaq́; per edictum plebe, queſtus apud patres quod fraude vnius ſenatoris imperatoria maieſtas eluſa publicè foret, integra tamen ſibi cuncta poſtulauit. nec vltra deliberatum, quò minus non quidem extrema decernerent, id enim vetitum, ſed paratos ad vltionem vi principis impediri teſtarentur.* Quatuor & quadraginta orationes ſuper ea re habitæ, ex quis ob metum paucæ, plures adſuetudine. mihi pudorem aut Seiano inuidiam allaturum cenſui,

* * * * * verſa eſt fortuna, & ille quidem qui collegam & generum, adſciuerat, ſibi ignoſcit, cæteri quem per dedecora fouere, cùm ſcelere inſectantur. * * * * * * * * * * miſerius ſit ob amicitiam accuſari, an amicum accuſare haut diſcreuerim, * non crudelitatem, non * clementiam cuiuſquam experiar, ſed liber & mihi ipſi probatus antibo periculum, vos obteſtor, ne memoriam noſtri per mœrorem quàm læti retineatis, adiiciendo me quoque iis, qui fine egregio publica mala effugerunt. Tunc ſingulos vt cuique adſiſtere, alloqui animus erat; retinens aut dimittens partem diei abſumpſit, multóque adhuc cœtu, & cunctis intrepidum vultum eius ſpectantibus, cùm ſupereſſe tempus nouiſſimis crederent, gladio quem ſinu abdiderat incubuit. Neque Cæſar vllis criminibus aut probris defunctum inſectatus eſt, cùm in Blæſum, multa fœdáque incuſauiſſet. Relatum inde de P. Vitellio & Pomponio Secundo, illum indices arguebant, clauſtra ærarij cui præfectus erat, & militarem pecuniam rebus nouis obtuliſſe: huic à Conſidio prætura functo obiectabatur * Ælij Galli amicitia, qui punito Seiano, in hortos Pomponij quaſi fidiſſimum ad ſubſidium perfugiſſet, neque aliud periclitantibus auxilij, quàm in fratrum conſtantia fuit, qui vades extitere, mox crebris prolationibus ſpem ac metum iuxtà grauatus Vitellius, petito

per

per ſpeciem ſtudiorum ſcalpro, leuem ictum venis intulit, vitámque ægritudine animi finiuit. At Pomponius multa morum elegantia, & ingenio inluſtri, dum aduerſam fortunam æquus tolerat, Tiberio ſuperſtes fuit. Placitum poſthac vt in reliquos Seiani liberos aduerteretur, vaneſcente quamquam plebis irâ, ac pleriſque per priora ſupplicia lenitis. Igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens, puella adeò neſcia, vt crebrò interrogaret, quod ob delictum, & quò traheretur? neque facturam vltrà, & poſſe ſe puerili verbere moneri. Tradunt temporis eius auctores, quia triumuirali ſupplicio affici virginem inauditum habebatur, à carnifice laqueum iuxta compreſſam: exin oblíſis faucibus, id ætatis corpora in Gemonias abiecta.

3. Per idem tempus Aſia atque Achaia exterritæ ſunt, acri magis quàm diuturno rumore Druſum Germanici filium apud Cycladas inſulas, mox in continenti viſum, & erat iuuenis haut diſpari ætate, quibuſdam Cæſaris libertis velut agnitus, per dolúmque comitantibus: Alliciebantur ignari fama nominis, & promptis Græcorum animis ad noua & mira, quippe elapſum cuſtodia pergere ad paternos exercitus, Ægyptum aut Syriam inuaſurum fingebat ſimul, credebántque, iam iuuentutis concurſu, iam publicis ſtudiis frequentabatur, lætus præſentibus & inanium ſpe cùm auditum id Poppæo

Sabino.

Sabino. Is Macedoniæ tum intentus, Achaiam quoque curabat. Igitur quo vera seu falsa anteiret, Toronæum Thermaúmque sinum præfestinans, mox Eubœam Ægæi maris insulam & Piræeum Atticæ oræ, dein Corinthiense litus, angustiásque Isthmi euadit: marique alio Nicopolim Romanam coloniam ingressus, ibi demum cognoscit, solertius interrogato, quis nam foret: dixit se M. Silano genitum & multis sectatorum dilapsis, ascendisse nauem, tamquam Italiam peteret, scripsitque hæc Tiberio, neque nos originem finémve eius rei vltra comperimus. Exitu anni diu aucta discordia consulum erupit. Nam Trio facilis capessendis inimicitiis & foro exercitus, vt segnem Regulum ad opprimendos Seiani ministros obliquè perstrinxerat ille nisi lacesseretur modestiæ retinens, non modò retudit collegam, sed vt noxium coniurationis ad disquisitionem trahebat. Multisque patrum orantibus, ponerent odia in perniciem itura, mansere infensi ac minitantes, donec magistratu abirent.

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Annalium Liber VI.

BREVIARIVM LIBRI.

1. Arcanæ & fœdæ Tiberij in Caprearum recessu libidines. Multorum Seiani amicorum, quorum nonnulli damnantur accusationes.

2. M. Terentij equitis accusatio, egregia defensio, absolutio accusatoribus damnatis, fœminę à periculo haud immunes. Vrbi præfecti L. Pisonis obitus & elogiũ. de origione & progressu huius muneris. Consultatio & Tiberij sententia de Sibyllinis carminibus.

3. Annonæ grauitas in vrbe seditionem excitat. Germanici filiarum nuptiæ. Vsuræ repressæ. Tiberij Liberalitas, accusationes maiestatis. Seiani asseclæ omnes vno edicto iugulati.

4. C Cæsaris Caligulæ coniugium, ingenium & versipellis in auum animus. De Sergio Galba præsagium. Tiberij de Thrasillo & Mathematicis quædam. Asinij Galli mors, Drusi Item, Agrippinæ, Neruæ iure consulti, & aliquot aliorum

aliorum illuſtrium.

5. Phœnix auis in Ægypto, ſuper qua veterum narrationes. Accuſationes & mortes variæ.

6. Parthis per legatos petentibus Cæſar vnum deinde alterum regem mittit. E Vitellij Orientis præfecti ingenium Parthorum & Armeniorum prælia

7. Mutationes in Parthia. Tiberij in proceres ſæuitia. Agrippæ fœda mors. Triganes Armenus damnatur. C Galba & alij voluntario pede vita exeunt.

8 Cappadociæ motus repreſſus Parthiæ proceres Tiridate pulſo Artabanum reuocant.

9 Vrbi atrox incendium. Tiberij liberalitas Macro, impuriſſimus aulicus, prætorio præfectus. Tiberius de ſucceſſore ſollicitus morbum ſimulat.

10. Nouæ accuſationes, pręſertim in Arruntium, vita priuatum, & Papinianum, qui ſe præcipitat. Tiberij deficientis ſimulatio, & mors violẽta, eiuſdẽ elogium.

Geſta hæc annis circiter ſex.

COSS.

Cn. Domitio, M. Furio Camillo.
Ser. Sulpitio Galba, L. Cornelio Sulla.
Paullo Fabio Perſico, L. Vitellio.
C. Caſtio Gallo, M. Seruilio Rufo.
Q. Plautio, Sex Papinio.
C. Acerronio. C. Pontio.

A. V. C.

Digitized by Google

A. V. C. DCCLXXXV.

CN. DOMITIVS & Camillus Scribonianus consulatum inierant: cùm Cæsar tramisso quod Capreas & Surrentum interluit freto, Campaniam prælegebat, ambiguus an vrbem intraret: seu quia contra destinauerat, speciem venturi simulans, & sæpe in propinqua digressus, aditis iuxta Tiberim hortis, saxa rursum & solitudinem maris repetiit; pudore scelerum & libidinum: quibus adeò indomitis exarserat, vt more regio pubem ingenuam stupris pollueret, nec formam tantùm & decora corpora, sed in his modestã pueritiam, in aliis imagines maiorum, incitamentum cupidinis habebat, túncque primùm ignota antè vocabula reperta sunt, sellariorum & spintriarum, ex fœditate loci ac multiplici patientia, præpositique serui qua quærerent, pertraherent, dona in promptos, minas aduersum abnuentes, & si retinerent propinquus aut parens, vim, raptus, suáque ipsi libita velut in captos exercebant. At Romæ principio anni, quasi recens cognitis Liuiæ flagitiis, ac non pridem etiam punitis, atroces sententiæ dicebantur, in effigies quoque ac memoriam eius, & bona Seiani ablata ærario, vt in fiscum cogerentur, tum retulere Scipiones. Hæc & Silani & Cassij, iisdem fermè aut paulum immutatis verbis adseueratione cen

ne cenſebant, cùm repentè Togonius Gallus, dum ignobilitatem ſuam magnis nominibus inſerit, per deridiculum auditur. Nam principem orabat diligere ſenatores, ex quis viginti ſorte ducti, & ferro accincti, quoties curiam iniſſet, ſalutem eius defenderent. crediderat nimirum epiſtolæ, ſubſidio ſibi alterum ex conſulibus poſcentis, vt tutus à Capreis vrbem peteret. Tiberius tamen ludibria ſeriis permiſcere ſolitus, egit gratias beneuolentiæ patrum: ſed quos omitti poſſe? quos diligi? ſemper ne eoſdem? an ſubinde alios? & honoribus perfunctos, an iuuenes? priuatos an è magiſtratibus? quam deinde ſpeciem fore, ſumentium in limine curiæ gladios? neque ſibi vitam tanti, ſi armis tegenda foret. Hæc aduerſus Togonium, verbis moderans: neque vltra abolitionem ſententiæ ſuadere. At Iunium Gallionem, qui cenſuerat vt prætoriani actis ſtipendiis, ius adipiſcerentur in quatuordecim ordinibus ſedendi, violenter increpuit, velut coràm rogitans, quid illi cum militibus? quos neque dicta imperatoris, neque præmia niſi ab imperatore accipere par eſſet, reperiſſe prorſus quod diuus Auguſtus non prouiderit, an potius diſcordiam & ſeditionem à ſatellite Seiani quæſitam? qua rudes animos, nomine honoris, ad corrumpendũ militiæ morem propelleret. hoc pretiũ Gallio meditatæ adulationis tulit, ſtatim curia, deinde Italia exactus: & quia incuſabatur facilè toleraturus exſilium,

Digitized by Google

*dilecta Lesbo insula, nobili & amœna, retrahitur in vrbem, custoditúrque domibus magistratuum. Iisdem litteris Cæsar Sextiũ * Paconianum prætorium perculit, magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium secreta rimantem, delectúmque à Seiano, cuius ope dolus C. Cæsari pararetur. quod postquam patefactum, prorupere concepta * pridem odia, & summum supplicium decernebatur, ni professus indicium foret. Vt verò Latinium Latiarem ingressus est accusator: * ac reus, iuxtà inuisi, gratissimum spectaculum præbebatur. Latiaris, vt retuli, præcipuus olim circumueniendi Titij Sabini, & tunc luendæ pœnæ primus fuit. Inter quæ Haterius Agrippa consules anni prioris inuasit, cur mutua accusatione intenta, nunc silerent? metum prorsus & noxam conscientiæ pro fœdere haberi, ac non patribus reticenda quæ audiuissent. Regulus manere tēpus vltionis, seq; coràm principe executurum: Trio æmulatione inter collegas, & si qua discordes iecissent, melius obliterari, respondit. Vrgente Agrippa, Sanguineus Maximus è consularibus orauit senatum, ne curas imperatoris, conquisitis insuper acerbitatibus augerent: sufficere ipsum statuendis remediis. sic Regulo salus, & Triani dilatio exitij quæsita. Haterius inuisior fuit, quia somno aut libidinosis vigiliis marcidus, & ob segnitiã, quamuis crudelem principem non metuens, inlustribus viris perniciem inter ganeum ac stupra*

meditata-

meditabatur. Exin Cotta Meſſalinus ſæuiſſimæ
cuiuſque ſentẽtiæ auctor, eoq́ inueterata inuidia,
vbi primùm facultas data, arguitur pleraque, C.
*Cæſarẽ quaſi *incertæ virilitatis, & cùm die na-*
*tali * Auguſti inter ſacerdotes epularetur, nouen-*
dialem eam cœnã dixiſſe: querentem de potentia
M. Lepidi, ac L. Arruntij, cum quibus ob rem pe-
cuniarum diſceptabat, addidiſſe, illos quidem »
ſenatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus, ne- »
que cõtatius à primoribus ciuitatis reuincebãtur:
iiſque inſtantibus ad imperatorem prouocauit,
nec multo pòſt litteræ adferuntur, quibus in mo-
dum defenſionis, repetito inter ſe atque Cottam
amicitiæ principio, crebriſque eius officiis comme-
moratis, ne verba prauè detorta, neu conuiualium
fabularum ſimplicitas in crimen duceretur, po-
ſtulauit. Inſigne viſum eſt earum Cæſaris littera-
rum initium, nam his verbis exorſus eſt. Quid »
ſcribam vobis P. C. aut quomodo ſcribã, aut quid »
omnino non ſcribam hoc tempore, dij me deæque »
peius perdant quàm perire quotidie ſentio, ſi ſcio. »
Adeò facinora atque flagitia ſua ipſi quoque in
ſupplicium verterant. Neque fruſtrà præſtantiſſi-
mus ſapientiæ firmare ſolitus eſt, ſi recludantur »
tyrannorum mẽtes, poſſe aſpici laniatus & ictus, »
quãdo vt corpora verberibus, ita ſæuitia, libidine, »
malis cõſultis, animus dilaceraretur, quippe Tiberiũ »
non fortuna, non ſolitudines protegebant; quin
tormenta pectoris ſuaſque ipſe pœnas fateretur.

Tum facta patribus potestate, statuendi de Cæciliano senatore, qui plurima aduersum Cottam prompserat, placitum eandem pœnam inrogari, quam in Aruseium & Sanquinium accusatores L. Arruntij, quod non aliud honorificentius Cottæ euênit, qui nobilis quidem, sed egens ob luxum, per flagitia infamis, sanctissimis Arruntij artibus dignitate vltionis æquabatur. Quintus Seruæus posthac, & Minutius Thermus inducti. Seruæus prætura functus, & quondam Germanici comes. Minutius equestri loco, modestè habita Seiani amicitia, vnde illis maior miseratio: contrà Tiberius præcipuos ad scelera increpans, admonuit C. Cestium patrem dicere senatui quæ sibi scripsisset: suscepitque Cestius accusationem, quod maximè exitiabile tulere illa tempora, cum primores senatus infimas etiam delationes exercerent, alij propalàm, multi per occultum: neque discerneres alienos à coniunctis, amicos ab ignotis, quid repens, aut vetustate obscurum: perinde in foro, in conuiuio, quaq; de re locuti incusabantur, vt quis præuenire & reum destinare properat, pars ad subsidium sui, plures infecti quasi valetudine & contactu. Sed Minutius & Seruæus damnati, indicibus accessere. Tractique sunt in casum eundem Iulius Africanus è Santonis Gallica ciuitate, Seius Quadratus, originem non repperi.

2. Neque sum ignarus à plerisque scriptoribus,

bus, omissa multorum pericula & pœnas, dum copia fatiscunt, aut quæ ipsis nimia & mœsta fuerant, ne pari tædio lecturos adficeret, verentur.

Nobis pleraque digna cognitu obuenere, quamquam ab aliis incelebrata. Nam ea tempestate qua Seiani amicitiam ceteri falso exuerant, ausus est eques Romanus M. Terentius ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud senatum ordiendo. Fortunæ quidem meæ fortasse minus expediat adnoscere crimen, quàm abnuere: sed vtcumque casura est, fatebor & fuisse me Seiano amicum, & vt essem expetisse, & postquàm adeptus eram, lætatum. Videram collegam patris regendis prætoriis cohortibus, mox vrbis & militiæ munia simul obeuntem, illius propinqui & adfines honoribus augebantur: vt quisque Seiano intimus, ita ad Cæsaris amicitiam validus: contrà quibus infensus esset, metu ac sordibus conflictabantur: nec quemquam exemplo adsumo: cunctos qui nouissimi consilij expertes fuimus: meo vnius discrimine defendam. Non enim Seianum Vulsiniensem, sed Claudiæ & Iuliæ domus partem, quas adfinitate occupauerat: tuum Cæsar generum, tui consulatus socium, tua officia in Republ. capessentem colebamus. Non est nostrum æstimare, quem supra ceteros, & quibus de caussis extollas. Tibi summum rerum iudicium dij dedere; nobis obsequij gloria relicta est. Spectamus porrò quæ coram habentur: cui ex te opes, honores, quis plurima iuuandi no-

cuius potentiæ, quæ Seiano fuisse, nemo negauerit: abditos principis sensus, & si quod occultius parat, exquirere inlicitum, anceps: nec ideo adsequare. Ne P.C. ultimum Seiani diem, sed sexdecim annos cogitaueritis, etiam Satrium atque Pomponium venerabamur: libertis quoque ac ianitoribus eius notescere, pro magnifico accipiebatur. Quid ergo? indistincta hæc defensio & promiscua dabitur? imo iustis terminis diuidatur. Insidiæ in Remp. consilia cædis aduersum imperatorem, puniantur: de amicitia & officiis, idem finis & te Cæsar & nos absoluerit. Constantia orationis, & quia repertus erat qui efferret quæ omnes animo agitabant, eò usque potuere, ut accusatores eius, additis quæ ante deliquerant, exsilio aut morte multarentur. Secutæ dehinc Tiberij litteræ in Sex. Vestilium prætorium, quem Druso fratri percarum in cohortem suam transtulerat: caussa offensionis Vestilio fuit, seu composuerat quædam in C. Cæsarem ut impudicum, siue ficto habita fides: atque ob id conuictu principis prohibitus, cùm senili manu ferrum tentauisset, obligauit venas: precatusq; per codicillos, immiti rescripto venas resoluit. Aceruatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco, simul ac Sabino Caluisio, maiestatis postulantur, & * Vinicianus Pollioni patri adiiciebatur, clari genus, & quidam summis honoribus: contremuerántque patres: nam quotus quisque adfinitatis, aut

*aut amicitia tot inluſtrium virorũ, expers erat? ni Celſus vrbanæ cohortis tribunus, tum inter iudices, Appium & Calu ſium diſcrimini exemiſſet. Cæſar Pollionis, ac * Viniciani Scauriq́ cauſſam vt ipſe cum ſenatu noſceret, diſtulit, datis quibuſdã in Scaurum triſtibus notis. Ne feminæ quidẽ exſortes periculi, quia occupandæ Reipubl. argui non poterãt, ob lacrymas incuſabantur, necataq́ eſt anus Vitia Fuſij Gemini mater, quòd filij necem fleuiſſet. Hæc apud ſenatum. Nec ſecus apud principe Veſcularius Atticus, ac Iulius Marinus ad mortẽ aguntur, è vetuſtiſſimis familiarium Rhodum ſecuti, & apud Capreas indiuidui. Veſcularius inſidiarũ in Libonem internuntius: Marino participe, Seianus Curtium Atticũ oppreſſerat: quo lætius acceptum, ſua exempla in conſultores recidiſſe. Per idem tẽpus L. Piſo Pontifex, rarũ in tãta claritudine, fato obiit: nullius ſeruilis ſententiæ ſponte auctor, & quoties neceſſitas ingrueret, ſapienter moderã: patrem ei Cenſorium fuiſſe memoraui, ætas ad octogeſimum annum proceſſit: decus triũphale in Thracia meruerat ſed præcipua ex eo gloria, quòd præfectus vrbi recens, continuam poteſtatẽ, & inſolentia parendi grauiorem, mirè temperauit. Namque antea profectis domo regibus, ac mox magiſtratib⁹, ne vrbs ſine imperio foret, in tẽpus deligebatur qui ius redderet, ac ſubitis mederetur: feruntq́ ab Romulo Dentrem Romuliũ, pòſt ab Tullo Hoſtilio Numã.*

Marcium, & ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium impositos, dein consules mandabant: duratque simulacrum quoties ob ferias Latinas præficitur, qui consulare munus vsurpet. Cæterùm Augustus bellis ciuilibus Cilnium Mæcenatem equestris ordinis, cũctis apud Romam atque Italiam præposuit. Mox rerum potitus, ob magnitudinem populi, ac tarda legum auxilia, sumpsit è consularibus qui coërceret seruitia, & quod ciuium audacia turbidũ nisi vim metuat: primusq; Messala Coruinus eam potestatem, & paucos intra dies finem accepit, quasi nescius exercendi. Tum Taurus Statilius, quamquam prouecta ætate, egregiè tolerauit. Dein Piso viginti per annos pariter probatus, publico funere ex decreto senatus celebratus est. Relatũ inde ad patres à Quinctiliano tribuno plebei de libro Sibullæ, quem Caninius Gallus quindecimuir recipi inter ceteros eiusdem vatis, & ea de re senatusconsultum postulauerat: quo per discessionem facto, misit litteras Cæsar modicè tribunum increpans, ignarum antiqui moris ob iuuentam: Gallo exprobrabat quòd scientiæ cærimoniarumq; vetus, incerto auctore, ante sententiam collegij, non, vt assolet, lecto per magistros æstimatóque carmine, apud infrequentem senatum egisset. Simul commonefecit: quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum, quem intra diem ad prætorem Vrbanum deferrentur, neque habere priua-

tim liceret: quod à maioribus quoque decretum erat, post exustum sociali bello Capitolium, quæsitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam & Italicas colonias carminibus Sibullæ, vna, seu plures fuere, datóque sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere. Igitur tunc quoque notioni quindecimuirum is liber subiicitur.

3. Iisdem consulibus grauitate annonæ iuxta seditionem ventum, multáque & plures per dies, in theatro licentius efflagitata, quàm solitum aduersum imperatorem: quis commotus, incusauit magistratus patrésque, quòd non publica auctoritate populum coërcuissent: addiditq; quibus è prouinciis, & quanto maiorem quàm Augustus rei frumentariæ copiam aduectaret. Ita castigandæ plebi compositum senatusconsultum, prisca seueritate, neque * sequius consules edixere silentium ipsius non ciuile, vt crediderat, sed in superbiam accipiebatur. Fine anni Geminius, Celsus, Pompeius equites Romani cecidere coniurationis crimine. Ex quis Geminius prodigentia opum, ac mollitia vitæ amicus Seiano, nihil ad serium. Et Iulius Celsus tribunus, in vinclis laxatam catenam, & circumdatam in diuersum tendens, suam ipse ceruicem perfregit. At Rubrio Fabato, tanquam desperatis rebus Romanis, Parthorum ad misericordiam fugeret, custodes additi: sanus repertus apud fretum Siciliæ retra-

ctusque per centurionem, nulla probabiles caussas longinquæ peregrinationis adferebat. Mansit tamen incolumis, obliuione magis quàm clementia.

A. V. C. DCCLXXXVI.

Ser. Galba, L. Sulla COSS. diu quæsito quos neptibus suis maritos destinaret Cæsar, postquam instabat virginum ætas, L. Cassium, M. Vinicium legit. Vinicio opidanum genus. Callibus ortus, patre, atque auo consularibus, cetera equestri familia erat, mitis ingenii & compta facundia. Cassius plebeii Romæ generis, verum antiqui honoratique & seuera patris disciplina eductus, facilitate sæpius quàm industria commendabatur. Huic Drusillam, Vinicio Iuliam, Germanico genitas coniungit: superq; ea re senatui scripsit, leui cum honore iuuenũ. de in redditis absentiæ caussis admodum vagis, flexit ad grauiora & offensiones ob Rempub. cœptas: vtq; Macro præfectus, tribunorumq; & centurionum pauci, secum introirent quoties curiã ingrederetur, petiuit: factóque large, & sine præscriptione generis, aut numeri, senatusconsulto, ne tecta quidem vrbis, adeò publicũ consilium nunquã adiit, deuiis plerumq; itineribus* ambiens patriam & declinans. Interea magna vis accusatorum in eos irrupit, qui pecunias fœnore auctitabãt, aduersum legem dictatoris Cæsaris, qua de modo credendi, possidendique intra Italiam cauetur, omissam olim, quia

priuato

priuato vsui bonū publicū postponitur. Sanè vetus urbi fœnebre malum, & seditionum discordiarumq; creberrima caussa: eoq; cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primo duodecim tabulis sanctum, ne quis vnciario fœnore amplius exerceret, cùm antea ex libidine locupletium agitaretur, dein rogatione tribunicia, ad semuncias redacta: postremò vetita versura multisque plebis scitis obuiam itum fraudibus, quæ toties repressæ, miras per artes rursum oriebantur Sed tum Gracchus prætor, cui ea quæstio euenerat, multitudine periclitantium subactus, retulit ad senatum. trepidique patres (neque enim quisquam tali culpa vacuus) veniam à principe petiuere: & concedente, annus in posterum, sexque menses dati, quis secundum iussa legis, rationes familiares quisque componerent. hinc inopia rei nummariæ, commoto simul omnium ære alieno: & quia tot damnatis, bonisque eorum diuenditis, signatum argentum fisco vel ærario attinebatur. ad hoc senatus præscripserat, duas quisque fœnoris partes in agris per Italiam conlocaret. Sed creditores in solidum appellabant. nec decorum appellatis, minuere fidem. Ita primò concursatio, & preces, dein strepere prætoris tribunal, eaque quæ remedio quæsita venditio, & emptio, in contrarium mutari, quia feneratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant. copiam vendendi secuta vilitate, quanto

quis

quis obaeratior ægriùs distrahebant multiq; fortunis prouoluebantur. euersio rei familiaris dignitatem ac famam præceps dabat: donec tulit opem Cæsar, disposito per mensas millies sestertio, factáque mutuãdi copia sine vsuris per triennium, si debitor populo in duplum prædiis cauisset. Sic refecta fides, & paulatim priuati quoque creditores reperti: neque emptio agrorum exercita ad formam senatusconsulti, acribus, vt ferme talia, initiis, incurioso fine. Dein redeunt priores metus, postulato maiestatis Considio Proculo, qui nullo pauore diem natalem celebrans, raptus in curiam pariterque damnatus, interfectúsque: & sorori eius Sanciæ aqua atque igni interdictum, accusante Q. Pomponio. Is moribus inquies, hæc & huiuscemodi à se factitari prætendebat, vt parta apud principem gratia, periculis Pomponij Secundi fratris mederetur. Etiam in Pompeiam Macrinam exsilium statuitur: cuius maritum Argolicum, socerum Laconem è primoribus Achæorum Cæsar adflixerat. Pater quoque inlustris eques Romanus, ac frater prætorius, cùm damnatio instaret, se ipsi interfecere datum erat crimini quòd Theophanem Mitylenæum proauum eorum, Cn. Magnus inter intimos habuisset: quódque defuncto Theophani, cælestes honores Græca adulatio tribuerat. Post quos Sex. Marius Hispaniarum ditissimus defertur incestasse filiam, & saxo Tarpeio deiicitur: ac ne dubium haberetur, magnitudi-

gnitudinem pecuniæ malo vertisse, auaritiásque eius quamquam publicarentur, sibimet Tiberius seposuit: inritatusq; suppliciis, cunctos qui carcere attinebantur accusati societatis cum Seiano, necari iubet. Iacuit immensa strages, omnis sexus, omnis ætas: inlustres, ignobiles: dispersi, aut aggregati: neque propinquis, aut amicis adsistere, inlacrymare, ne visere quidem diutius dabatur, sed circumiecti custodes, & in mærorem cuiusque intenti, corpora putrefacta adsectabantur, dum in Tiberim traherentur: vbi fluitantia, aut ripis adpulsa, non cremare quisquam, non contingere, interciderat sortis humanæ cōmercium vi metus quantumque sæuitia glisceret, miseratio arcebatur.*

4. *Sub idem tempus, C. Cæsar discedenti Capreas auo comes, Claudiam M. Silani filiam coniugio accepit, immanem animum subdola modestia tegens, non damnatione matris, non exsilio fratrum rupta voce, qualem* diem Tiberius induisset, pari habitu, haut multum distantibus verbis. Vnde mox scitum Passieni oratoris dictum percrebuit. Neque meliorem vnquam seruum, neque deteriorem dominum fuisse. Non omiserim præsagium Tiberij, de Ser. Galba tum consule: quem accitum, & diuersis sermonibus pertentatum, postremò Græcis verbis in hanc sententiam adlocutus: Et tu Galba quandoque degustabis imperium, seram ac breuem potentiam signifi-*

significans, scientia Chaldæorum: artis, cuius apiscendæ, otium apud Rhodorum magistrum Trasullum, habuit, peritiam eius hoc modo expertus. Quoties super negotio consultaret, edita domus parte, ac liberti unius conscientia utebatur: is litterarũ ignarus, corpore valido, per auia ac derupta: (nam saxis domus imminet) præibat eum cuius artem experiri Tiberius statuisset: & regredientem, si vanitatis aut fraudum suspicio incesserat, in subiectum mare præcipitabat, ne index arcani existeret. Igitur Trasullus iisdem rupibus inductus, postquam percontantem commouerat, imperium ipsi, & futura solerter patefaciens, interrogatur, an suam quoque genitalem horam comperisset, quem tum annum, qualem diem haberet? Ille positus siderum, ac spatia dimensus, hærere primò, dein pauescere: & quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis & metus, postremò exclamat, ambiguum sibi ac propè ultimum discrimen instare. Tum complexus eum Tiberius, præscium periculorum, & incolumem fore gratatur, quæque dixerat oraculi vice accipiens, inter intimos amicorum tenet. Sed mihi hæc, ac talia audienti, in incerto iudicium est, fatóne res mortalium & necessitate immutabili, an forte voluantur. quippe, sapientissimos veterum, quique sectam eorum æmulantur diuersos reperies: ac multis insitam opinionem, non initia nostri, non finem, denique

homines.

homines diis cura. Ideò creberrima & tristia in bonos, læta apud deteriores esse. Contrà alij, fatum quidem congruere rebus putant, sed non è vagis stellis, verùm apud principia, & nexus naturalium caussarum, ac tamen electionem vitæ nobis relinquunt: quam vbi elegeris, certum imminentium ordinem, neque mala vel bona, quæ vulgus putet: multos qui conflictari aduersis videantur, beatos, ac plerosque, quamquam magnas per opes, miserrimos: si illi grauem fortunam constanter tollerent, hi prospera inconsultè vtantur. Cæterum plurimis mortalium non eximi, quin primo cuiusque ortu ventura destinentur: sed quædam secus quàm dicta sint cadere, fallaciis ignara dicentium: ita corrumpi fidem artis, cuius clara documenta, antiqua ætas & nostra tulerit. Quippe à filio eiusdem Trasulli, prædictum Neronis imperium in tempore memorabitur, ne nunc incepto longiùs abierim. Iisdem cõsulibus Asinij Galli mors vulgatur, quem egestate cibi peremptum haut dubium: sponte vel necessitate, incertum habebatur. Consultúsque Cæsar an sepeliri sineret, non erubuit permittere, vltróque incusare casus qui rem abstulissent antequam coram conuinceretur: scilicet medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium consulari seni, tot consularium parenti. Drusus deinde exstinguitur, cùm se miserandis alimentis,

man-

mandendo è cubili tomento, nouum ad diem detinuisset. Tradidere quidam, descriptum fuisse Macroni, si arma ab Seiano tentarentur, extractũ custodia iuuenem, (nam in palatio attinebatur) ducem populo imponere. mox quia rumor incedebat, fore vt nurui ac nepoti conciliaretur Cæsar, sæuitiam, quàm pœnitentiam maluit. Quin & inuectus in defunctum, probra corporis, exitiabilem in suos infensum Reip. animum obiecit: recitarique factorum dictorúmque eius descripta per dies iussit, quo non aliud atrocius visum adstitisse tot per annos, qui vultum gemitus, occultum etiam murmur exciperent. & potuisse auum audire: legere, in publicum promere, vix fides, nisi quòd Actij centurionis, & Didymi liberi epistolæ, seruorum nomina preferebant: vt quis egredientem cubiculo Drusum pulsauerat, exterruerat. etiam sua verba centurio sæuitia plena, tamquam egregium, vocésque deficientis adiecerat, quis primò alienationem mentis simulans, quasi per dementiam, funesta Tiberio, mox vbi exspes vitæ fuit, meditatas: compositásque diras imprecabatur: vt quemadmodum nurum, filium fratris & nepotes, domúmque omnem cædibus compleuisset, ita pœnas nomini generique maiorum, & posteris exsolueret. Obturbabant quidem patres, specie detestandi: sed penetrabat pauor, & admiratio, callidum olim & tegendis sceleribus obscurum, huc confidentia venisse, vt tanquam di-

motis

motis parietibus ostenderet nepotem sub verbere centurionis, inter seruorum ictus, extrema vitæ alimenta frustra orantem. Nondum is dolor exoleuerat, cùm de Agrippina auditum, quam interfecto Seiano spe sustentatam prouixisse reor: & postquàm nihil de sæuitia remittebatur, voluntate exstinctam, nisi si negatis alimentis, adsimulatus est finis, qui videretur sponte sumptus. Enimuerò Tiberius fœdissimis criminationibus exarsit, impudicitiam arguens & Asinium Gallum adulterum, eiusq; morte ad tædium vitæ compulsam. Sed Agrippina æqui impatiens, dominandi auida, virilibus curis, fœminarum vitia exuerat. Eodem die defunctam quo biennio ante Seianus pœnas luisset, memoriæq; id prodendum addidit Cæsar: iactauitq; quòd non laqueo strangulata, neque in Gemoniae protecta foret. Acta ob id grates, decretumq; vt quintodecimo Kal. Nouembris, vtriusque necis die, per omnis annos, donum Ioui sacraretur. Haut multo pòst Cocceius Nerua continuus principis, omnis diuini humanique iuris sciens, integro statu, corpore inlæso, moriendi consilium cœpit. Quod vt Tiberio cognitum, adsidere caussas requirere, addere preces, fateri postremò graue conscientiæ, graue famæ suæ, si proximus amicorum nullis moriendi rationibus vitam fugeret, auersatus sermonem Neruæ, abstinentiam cibi coniunxit. ferebant gnari cogitationum eius, quanto propiùs mala Reip. viseret, ira, & metu,

dum integer diu intẽtatus, honestum finẽ voluisse. Ceterùm Agrippinæ pernicies, quod vix credibile, Plancinam traxit. Nupta olim Cn. Pisoni, & palam læta morte Germanici, cùm Piso caderet, precibus Augustæ, nec minus inimicitiis Agrippinæ defensa erat, vt odium, & gratia desiere, ius valuit, petitaq; criminibus haut ignotis, sua manu, sera magis, quàm immerita supplicia persoluit. Tot luctibus funesta ciuitate, pars mœroris fuit, quòd Iulia Drusi filia, quondam Neronis vxor, denupsit in domum Rubellij Blandi, cuius auum Tiburtem equitem Romanum plerique meminerant. Extremo anni mors Ælij Lamiæ funere censorio celebrata: qui administrandæ Suriæ imagine tandem exsolutus, vrbi præfuerat, genus illi decorum, viuida senectus, & non permissa prouincia dignationem addiderat. Exin Flacco Pomponio Syriæ proprętore defuncto, recitantur Cæsaris litteræ, quis incusabat egregium quemque, & regendis exercitibus idoneum, abnuere id munus, séque ea necessitudine ad preces cogi, per quas consularium aliqui capessere prouincias adigerentur. Oblitus Arruntium ne in Hispaniam pergeret, decimum annum attineri. Obiit eodem anno & M. Lepidus, de cuius moderatione, atque sapientia in prioribus libris satis conlocaui. neque nobilitas diutius demonstranda est. quippe Æmilium genus fecundũ bonorum ciuium, & qui eadẽ familia corruptis moribus, in lustri tamẽ fortuna egere.

5. *Paullo Fabio, L. Vitellio Coss. post longum sæculorum ambitum, auis Phœnix in Ægyptum venit: præbuitque materiem doctissimis indigenarum. & Græcorum, multa super eo miraculo disserendi. de quibus congruunt, & plura ambigua, sed cognitu non absurda promere libet. Sacrum Soli id animal, & ore ac distinctu pinnarum à ceteris auibus diuersum, consentiũt qui formam eius definiere. De numero annorum varia tradũtur. maximè vulgatum quingentorum spatium. sunt qui adseuerent, mille quadringentos sexaginta vnum interiici, prioresque alites Sesostride primum, pòst Amaside dominantibus, dein Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnauit, in ciuitatem cui Heliopolis nomen, aduolauisse, multo ceterarum volucrum comitatu, nouam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obscura inter Ptolemæum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt. vnde nonnulli falsum hunc phœnicem, neque Arabum è terris credidere, nihilque vsurpauisse ex his quæ vetus memoria firmauit. confecto quippe annorum numero, vbi mors propinquet, suis in terris struere nidum, eique vim genitalem adfundere, ex qua fetum oriri, & primam adulto curam sepeliendi patris neque id temerè, sed sublato murrhæ pondere, tentatóque per longum iter, vbi par oneri, par meatui sit, subire patrium corpus, inq; solis aram per-*

ferre, atque adolere hac incerta & fabulosis aucta. Ceterum aspici aliquando in Ægypto eam volucrem, non ambigitur. At Romæ cæde continua, Pomponius Labeo, quem præfuisse Mœsiæ rettuli, per abruptas venas sanguinem effudit, æmulatáque est coniunx Paxaa. nam promptas eiusmodi mortes, metus carnificis faciebat: & quia damnati, publicatis bonis, sepultura prohibebantur: eorum qui de se statuebant, humabantur corpora, manebant testamenta, pretiũ festinandi. Sed Cæsar missis ad senatum litteris, disseruit, morẽ fuisse maioribus quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eúmque finem gratia ponere: id se repetiuisse in Labeone. atque illũ, quia malè administratæ prouinciæ, aliorúmque criminum urgebatur: culpam inuidia velauisse, frustra conterrita uxore, quam etsi nocentem, periculi tamen expertem fuisse. Mammercus dein Scaurus rursum postulatur, insignis nobilitate & orandis causis, vita probrosus. nihil hunc amicitia Seiani, sed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui easdem artes occultiùs exercebat: detuleràtque argumentũ tragœdiæ à Scauro scriptæ, additis versibus qui in Tiberium flecterentur. Verùm ab Seruilio & Cornelio accusatoribus, adulterium Liuiæ, magorũ sacra obiectabantur. Scaurus, ut dignum veteribus Æmiliis, damnationem anteit, hortante * Sextitia uxore, quæ incitamentum mortis, & particeps fuit. Ac tamen accusatores,

tores, si facultas inciderent, pœnis adficiebantur: vt Seruilius Corneliúsque perdito Scauro famosi quia pecuniam à Vario Ligure omittendæ delationis ceperant, in insulas, interdicto igni atque aqua demoti sunt, & Abudius Rufo functus ædilitate, dum Lentulo Getulico, sub quo legioni præfuerat, periculum facessit, quòd is Seiani filium generum destinasset, vltrò damnatur, atque vrbe exigitur. Getulicus ea tempestate superioris Germaniæ legiones curabat: mirúmque amorem adsecutus erat, effusæ clementiæ, modicus seueritate, & proximo quoque exercitui per L. Apronium socerum non ingratus, vnde fama constãs, ausum mittere ad Cæsarẽ litteras. Adfinitatem sibi cum Seiano haut sponte, sed consilio Tiberij cœptã: perinde se quàm Tiberium falli potuisse, neque errorem eũdem illi sine fraude, aliis exitio habendum sibi fidem integram, & si nullis insidiis peteretur, mansuram: successorem non aliter quàm indicium mortis accepturum firmarent velut fœdus, quo princeps cæterarum rerum potiretur, ipse prouinciam retineret. Hæc mira quamquam, fidem ex eo trahebant: quòd vnus omnium Seiani adfinium incolumis, multáque gratia mansit: reputante Tiberio publicum sibi odium: extremam ætatem; magísque fama quàm vi, stare res suas.

A. V. C. DCCLXXXIIX.

C. Cestio, M. Seruilio COSS. nobiles Par-

ibi in urbem venere, ignaro rege Artabano. Is metu Germanici fidus Romanus, æquabilis in suos: mox superbiam in nos, sæuitiam in populares sumpsit, fretus bellis, quæ secūdа aduersum circumiectas nationes exercuerat, & senectutem Tiberij ut inermem despiciens: auidúsque Armeniæ, cui defuncto rege Artaxia, Arsacem liberorum suorum veterrimum imposuit, addita cōtumacia & missis qui gazam à Vonone relictam in Syria Ciliciáque reposcerent, simul veteres Persarum ac Macedonum terminos, séque inuasurum, possessa Cyro, & pòst Alexandro, per vaniloquentiam ac minas iaciebat. Sed Parthis mittēdi secretos nuntios validissimus auctor fuit Sinnaces, insigni familia ac perinde opibus, & proximus huic Abdus, ademta virilitatis. Non despectum id apud barbaros, ultróque potentiam habet. Ij adscitis & aliis primoribus, quia neminem gentis Arsacidarum summæ rei imponere poterant, interfectis. ab Artabano plerisque aut nondum adultis: Phrahatem regis Phrahatis filium Roma poscebant. Nomine tantùm & auctore opus, ut sponte Cæsaris, ut genus Arsacis, ripam apud Euphratis cerneretur. Cupitum id Tiberio, ornat Phrahaten, accingitq; paternum ad fastigium: destinata retinens, consiliis & astu res externas moliri, arma procul habere. Interea cognitis insidiis, Artabanus tardari metu: modò cupidine vindictæ inardescere. Et barbaris cōtatio, seruilis: statim exsequi,

regium videtur. Valuit tamē vtilitas, vt Abdum specie amicitiæ vocatum ad epulas lenio veneno inligaret: Sinnacem dissimulatione ac donis, simul per negotia moraretur. Et Phrahates apud Syriam, dum omisso cultu Romano, cui per tot annos insueuerat, instituta Parthorum sumit, patriis moribus impar, morbo absumtus est. Sed non Tiberius omisit incepta. Tiridatē sanguinis eiusdem, æmulum Artabano, recuperandæq; Armeniæ Hiberiæ Hiberum Mithradatē diligit, conciliatque fratri Pharasmani qui gentile imperiū obtinebat. & cunctis quæ apud Orientem parabātur, L. Vitelliū præfecit. Eo de homine haud sum ignarus sinistram in vrbe famam. pleraque fœda memorari: ceterùm regendis prouinciis prisca virtute egit. Vnde regressus, & formidine C. Cæsaris, familiaritate Claudij, turpe in seruitium mutatus, exemplar apud posteros adulatorij dedecoris habetur, cesseruntq; prima postremis, & bona iuuēta senectus flagitiosa obliterauit. Atex regulis, prior Mithradates Pharasmanem perpulit, dolo & vi conatus suos iuuare: repertique corruptores, ministros Arsacis multo auro ad scelus cogunt, simul Hiberi magnis copiis Armeniam irrumpunt, & vrbem Artaxata potiuntur. Quæ postquam Artabano cognita: filium Orodem vltorem parat, dátque Parthorum copias, mittit qui auxilia mercede facerent. Contrà, Pharasmanes adiungere Albanos, accipere Sarmathas, quorum

Sceptruchi vtrimque donis acceptis, more gentico diuersa induêre. Sed Hiberi locorum potentes, Caspia via Sarmatam in Armenios raptim effundunt. At qui Parthis aduentabant, facile arcebantur, cùm alios incessus hostis clausisset, vnum reliquum, mare inter & extremos Albanorum montes, æstas impediret. quia flatibus Etesiarum implentur vada, hibernus Auster reuoluit fluctus, pulsoq; introrsus freto, breuia littorum nudantur. Interim Orodem sociorum inopem, auctus auxilio Pharasmanes vocare ad pugnam, & detrectantem incessere, adequitare castris, infensare pabula, ac sæpe, modum obsidi, stationibus cingebat. donec Parthi contumeliarum insolentes, circumsisterent regem, poscerent prælium. atque illis sola in equite vis: Pharasmanes & pedite valebat. nam Hiberi Albanique saltuosos locos incolentes, duritiæ patientiaq; magis insuevere. Feruntque se Thessalis ortos, qua tempestate Iason post auectam Medeam, genitosque ex ea liberos, inanem mox regiam Aëtæ, vacuosq; Colchos repetiuit. Multaq; de nomine eius, & oraculum Phryxi celebrant. Nec quisquam ariete sacrificauerit, credito vexisse Phryxum: siue id animal, seu nauis insigne fuit. Cæterùm directa vtrimque acie, Parthus impertum Orientis, claritudinem Arsacidarum; contraq; ignobilem Hiberum mercenario milite, disserebat. Pharasmanes integros semet à Parthico dominatu: quanto maiora peterent, plus

dede

*dedecoris victores, aut si terga darent, flagitij atque periculi laturos. simul horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina, hinc viros, inde prædam ostenderet. Enim verò apud Sarmatas non vna vox ducis. se quisque stimulant, ne pugnam per sagittas inirent: impetu & comminus præueniendum. Varia hinc bellantum species. cùm Parthus sequi vel fugere pari arte suetus, distraheret turmas, spatium ictibus quæreret: Sarmatæ omisso arcu quo breuius valent, contis gladiis ruerent, modo equestris prælij more, frontis & tergi * vices aliquando, vt conserta acies, corporibus & pulsu armorũ pellerent, pellerentur. Iamq; & Albani Hiberique prensare, detrudere, ancipitem pugnam hostibus facere. Quos super eques, & propioribus vulneribus pedites adflictabant. Inter quæ Pharasmanes Orodésque dum strenuis adsunt, aut dubitantibus subueniunt, conspicui, eóque gnari, clamore, telis, equis concurrunt. instantius Pharasmanes. nam vulnus per galeam adegit, nec iterare valuit, prælatus equo, & fortissimis satellitum protegentibus saucium. Fama tamen occisi falsò credita, exterruit Parthos, victoriámque concessere. Mox Arthabanus tota mole regni vltum * id peritia locorum, ab Hiberis melius pugnatum. nec ideò abscedebat, ni contractis legionibus Vitellius, & subdito rumore tamquam Mesopotamiam inuasurus, metum Romani belli fecisset.*

7. Tum omissa Armenia, versaq; Artabani res: inliciente Vitellio, desererent regem sæuum in pace, & aduersis præliorum exitiosum. Igitur Sinnaces, quem ante infensum memoraui, patrê Abdagesem, alióſque occultos consulit, & tunc continuis cladibus promtiores ad defectionem trahit: adfluentibus paulatim, qui metu magis quàm beneuolentia subiecti, repertis auctoribus sustulerant animum. Nec iam aliud Artabano reliquum, quàm si qui externorum, corpori custodes aderant, suis quisque sedibus extorres, quis neque boni intellectus, neque mali cura, sed mercede aluntur, ministri sceleribus: His adsumitis, in lóginqua & contermina Scythiæ fugam maturauit spe auxilij: quia Hyrcanis Carmaniſque per adfinitatem innexus erat. Atque interim posse Parthos absentium æquos, præsentibus mobiles, ad pœnitentiam mutari. At Vitellius profugo Artabano, & flexis ad nouum regem popularium animis, hortatus Tiridaten parata capessere, robur legionum sociorúmque, ripam ad Euphratis ducit. Sacrificantibus, cùm hic more Romano Suouetaurilia daret, ille equum placando amni adornasset, nuntiaue-reaccolæ Euphraten nulla imbrium vi, sponte & immensum attoli, simul albentibus spumis in modum diadematis sinuare orbes, auspicium prosperi transgressus, quidam callidiùs interpretabātur, initia conatus secunda, neque diuturna: quia eorum quæ terra cælóve portenderentur, certior fi-

dos,

des; fluminum instabilis natura, simul ostenderet omina, rapereique. Sed ponte nauibus effecto, tramissóque exercitu, primus Ornospades multis equitum millibus in castra venit: exsul quondam & Tiberio, cùm Dalmaticum bellum conficeret, haut inglorius auxiliator, eóque ciuitate Romana donatus, mox repetita amicitia regis, multo apud eum honore, præfectus campis, qui Euphrate & Tigra inclusis amnibus, circumflui Mesopotamiæ nomen acceperunt. Neque multò post, Sinnaces auget copias: & columen partium Abdageses, gazam & paratus regios adicit. Vitellius ostentasse Romana arma satis ratus, monet Tiridaten primoréſque: hunc, Phrahatis aui & altoris Cæsaris, quæ vtrobique pulchra, meminerit: illos, obsequium in regem, reuerentiam in nos, decus quisque suum & fidem retineret. Exin cum legionibus in Syriam remeauit. Quæ duabus æstatibus gesta coniunxi, quò requiesceret animus à domesticis malis. Non enim Tiberium, quamquam triennio post cædem Seiani, quæ cæteros mollire solent, tẽpus, preces, satias mitigabant, quin incerta vel abolita pro grauissimis & recentibus puniret. Eo metu Fulcinius Trio ingruentis accusatores haut perpessus, supremis tabulis multa & atrocia in Macronem ac præcipuos libertorum Cæsaris composuit: ipsi fluxam senio mentem, & continuo abscessu, velut exsilium obiectando. Quæ ab hæredibus occultata, recitari,

Tiberius

Tiberius iussit: patientiam libertatis aliena ostentans, & contemptor sua infamia, an scelerum Seiani, diu nescius, mox quoque modo dicta vulgari malebat, veritatisq; cui adulatio officit, per probra saltem, gnarus fieri. Iisdem diebus Granius Martianus senator à C. Graccho maiestatis postulatus, vim vita sua attulit. Tatiúsque Gratianus pratura functus, lege eâdem extremum ad supplicium damnatum. Nec dispares Trebellieni Rufi, & Sextij Paconiani exitus. Nam Trebellienus suâ manu cecidit; Paconianus in carcere, ob carmina illic in principem factitatâ, strangulatus est. Hac Tiberius non mari, vt olim diuisus, neque per longinquos nuntios accipiebat, sed vrbem iuxta; eodem vt die vel noctis interiectu, litteris consulum rescriberet: quasi aspiciens vndantem per domos sanguinem, aut manum carnificum. Fine anni Poppæus Sabinus concessit vitâ, modicus originis, principum amicitiâ consulatum ac triumphale decus adeptu, maximisque prouinciis per quatuor & viginti annos impositus, nullam ob eximiam artem, sed quòd par negotiis, neque supra erat.

A. V. C. DCCLXXXIX.

Q. *Plautius* * *Sex. Papinius* Coss. *sequuntur. Eo anno,* * *neque quòd L. Aruseius morte adfecti forent, adsuetudine malorum vt atrox aduertebatur, sed exterruit, quòd Vibulenus Agrippa eques Romanus, cùm perorassent accusa-*

tores, in ipsâ curiâ depromptum sinu venenum hausit: prolapsusq; ac moribundus: festinatis lictorum manibus in carcerem raptus est, faucésque iam exanimis laqueo vexata. Ne Tigranes quidem Armeniâ quondam potitus, ac tunc reus, nomine regio supplicia ciuium effugit. At C. Galba consularis, & duo Blasij voluntario exitu cecidere. Galba, tristibus Cæsaris litteris prouinciam sortiri prohibitus, Blæsis sacerdotia integrâ eorum domo destinata, conuulsâ, distulerat: tunc vt vacua contulit in alios, quod signum mortis intellexere, & exsecuti sunt. Et Æmylia Lepida, quam iuueni Druso nuptam retuli, crebris criminibus maritum insecuta, quamquam intestabilis, tamen impunita agebat, dum superfuit pater Lepidus, post à delatoribus corripitur, ob seruum adulterum, nec dubitabatur de flagitio. Ergo omissâ defensione, finem vitæ sibi posuit.

8. Per idem tempus Clitarum natio * Cappadociæ, Archelao subiecta, qui nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in iuga Tauri montis accessit: locorumq; ingenio sese contra imbelles regis copias tutabatur: donec M. Trebellius legatus à Vitellio præside Syriæ cum quattuor millibus legionariorum, & delectis auxiliis missus, duos collis, quos barbari insederant (minori Cadra, alteri Dauaro nomen est) operibus circumsedit, & erumpere ausos ferro, cæteros siti, ad deditionem coëgit. At Tiridates volentibus

lentibus Parthis Nicephorium & Anthemusiada, cæterásque vrbes, quæ Macedonibus sitæ, Græca vocabula vsurpant, Halúmque & Artemitam Partica opida recepit, certantibus gaudio, qui Artabanum Scythas inter eductum ob sæuitiam exsecrati, come Tiridatis ingenium Romanas per artes sperabant. Plurimum adulationis Seleucenses induêre, ciuitas potens, septa muris, neque in barbarum corrupta, sed conditoris Seleuci retinens. Trecenti opibus, aut sapientia delecti, vt senatus, sua populo vis, & quoties concordes agunt, spernitur Parthus: vbi dissensere, dum sibi quisque contra æmulos subsidium vocat, accitus in partem, aduersum omnes valescit. Id nuper acciderat Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo vsu: nam populi imperium, iuxta libertatem; paucorum dominatio, regiæ libidini propior est. Tum aduentantem Tiridatem extollunt, veterum regum honoribus, & quos recens ætas largius inuenit, simul probra in Artabanum fundebant, materna origine Arsaciden, cætera degenerem. Tiridates rem Seleucensem populo permittit, mox consultans quonam die solennia regni capesseret, litteras Phrahatis & Hieronis, qui validissimas præfecturas obtinebant, accipit, breuem moram precantium. Placitúmque opperiri viros præpollentis. Atque interim Ctesiphon sedes imperij petita, sed vbi diem ex die prolatabant, multis coràm & adprobranti

probrantibus. Surena patrio more Tiridatem insigni regio euinxit. Ac si statim interiora, ceterásque nationes petiuisset, oppressa contantium dubitatio, & omnes in vnum cedebant. Adsidendo castellum, in quod pecuniam & pellices Artabanus contulerat, dedit spatium exuendi pacta. Nam Phrahates & Hiero, & si qui alij dilectum capiendo diademati diem non concelebrauerant, pars metu, quidam inuidia in Abdagesin, qui tum aula, & nouo rege potiebatur, ad Artabanum vertêre. Isque in Hyrcanis repertus est, inluuie obsitus, & alimenta arcu expediens, ac primò tamquam dolus pararetur, territus, vbi data fides reddendæ dominationi venisse, alleuatur animum, & quæ repentina mutatio exquirit. Tum Hiero pueritiam Tiridatis increpat: neque penes Arsacidem imperium, sed inane nomen apud imbellem externa mollitia: vim in Abdagesis domo. Sensit vetus regnandi, falsos in amore, odia non fingere, nec vltrà moratus, quàm dum Scytharum auxilia cõciret, pergit properus, & præueniens inimicorum astus, amicorum pœnitentiam: neque exuerat pædorem, vt vulgum miseratione aduenerat, non fraus, non preces, nihil omissum, quo ambiguos inliceret, prompti firmarentur. Iámque multa manu, propinqua Seleuciæ aduentabat, cum Tiridates simul fama atque ipso Artabano perculsus, distrahi cõsiliis, iret contra, an bellum cõtatione tractaret.

Quibus

Quibus prœlium & festinati casus placebant, disiectos & longinquitate itineris fessos, ne animo quidem satis ad obsequium coaluisse disserût: proditores nuper hostésque eius, quem rursum foueant. Verùm Abdageses regrediendum in Mesopotamiam censebat, vt amne obiecto Armeniis, interim Elymaisque & cæteris à tergo excitis, aucti copiis socialibus, & quas dux Romanus misisset, fortunam tentarent. Ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagesen, & Tiridates ignarus ad pericula erat, sed fuga specie discessum, ac principio à gente Arabum facto, cæteri domos abeunt, vel in castra Artabani; donec Tiridates cum paucis in Syriam reuectus, pudore proditionis omnes exsoluit.

9. Idem annus graui igne vrbem adficit, deustâ parte Circi, quæ Auentino contigua, ipsóque Auentino, quòd damnum Cæsar ad gloriam vertit, exsolutis domuum & insularum pretiis. Millies sestertium eâ munificentiâ conlocatum: tanto acceptius in vulgum, quanto modicus priuatis ædificationibus. Ne publicè quidem nisi duo opera struxit, templum Augusto, & scenam Pompeiani theatri: eáque perfecta contemptu ambitionis, an per senectutem haut dedicauit, sed æstimando cuiusque detrimento quatuor progeneri Cæsaris, Cn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti, additúsque nominatione consulum P. Petronius.

Et-

Et pro ingenio cuiusque quæsiti decretique in principem honores. Quos omiserit reciperitve in incerto fuit, ob propinquum vitæ finem.

A. V. C. DCCXC.

Neque enim multò post supremi Tiberio consules, Cn. Acerronius, C. Pontius magistratum occepere, nimiâ iam potentiâ Macronis: qui gratiam C. Cæsaris numquam sibi neglectam, acrius in dies fouebat, impuleratque post mortem Claudiæ, quam nuptam ei retttuli, vxorem suam Enniam immittendo amore iuuenem inlicere, pactóque matrimonij vincire, nihil abnuentem dum dominationis apisceretur. Nam & si commotus ingenio, simulationum tamen falsa, in sinu aui perdidicerat. Gnarum hoc principi, eóque dubitauit de tradenda Repu. primum inter nepotes, quorum Druso genitus, sanguine & caritate propior, sed nondum pubertatem ingressus: Germanici filio robur iuuentæ, vulgi studia, eáque apud auum odij caussa. Etiam de Claudio agitanti, quòd is composita ætate bonarum artium cupiens erat, imminuta mens eius obstitit. Sin extra domum successor quæreretur, ne memoria Augusti, ne nomen Cæsarum in ludibria & contumelias verteret, metuebat, quippe illi non perinde curæ, gratia præsentium, quàm in posteros ambitio. Mox incertus animi, fesso corpore, consilium cui impar erat, fato permisit: iactis tamen vocibus, per quas intelligeretur prouidus

futurorum. Námque Macroni non abdita ambage, Occidentem ab eo deseri, Orientem spectari exprobrauit. Et C. Cæsari forte orto sermone, L. Sullam irridenti, omnia Sullæ vitia, & nullam eiusdem virtutem habiturum prædixit, simul crebris cum lacrymis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu: occides hunc tu, inquit, & te alius. Sed grauescente valetudine, nihil è libidinibus omittebat, in patientia firmitudinem simulans: solitúsque eludere medicorum artes, atque eos qui post tricesimum ætatis annum ad internoscenda corpori suo vtilia vel noxia, alieni consilij indigerent.

10. *Interim Romæ futuris etiam post Tiberium cædibus semina iaciebantur. Lælius Balbus Acutiam P. Vitellij quondam vxorem maiestatis postularet: quâ damnata, cùm præmium accusatori decerneretur, Iunius Otho tribunus plebis intercessit, vnde illis odia, mox Othoni exsilium. Dein multorum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum Satrio Secundo coniurationis index fuerat, defertur impietatis in principem, connectebantur vt conscij & adulteri eius, Cn. Domitius, Vibius Marsus, L. Arruntius, de claritudine Domitij supra memoraui. Marsus quoque vetustis honoribus, & inlustris studiis erat. Sed testium interrogationi, tormentis seruorum Macronem præsedisse, commentarij ad senatum missi ferebant: nullaque in eos imperatoris literæ, su-*

spicionem

ſpicionem dabant, inualido ac fortaſſe ignaro, ficta pleraque ob inimicitias Macronis notas in Arruntium. Igitur Domitius defenſionem meditans, Marſus tamquam inediam deſtinauiſſet, produxere vitam. Arruntius contationem & moras ſuadentibus amicis. Non eadem omnibus decora reſpondit, ſibi ſatis ætatis: neque aliud pœnitendum, quàm quòd inter ludibria & pericula anxiam ſenectam tolerauiſſet, diu Seiano, nunc Macroni, ſemper alicui potentium inuiſus, non culpa, ſed flagitiorum impatiens. Sanè paucos & ſupremos principis dies poſſe vitari, quẽmadmodum euaſurum imminentis iuuentam? An cùm Tiberius poſt tantam rerum experientiam, vi dominationis conuulſus & mutatus ſit: C. Cæſarem vix finita pueritia, ignarum omnium, aut, peſſimis innutritum, meliora capeſſiturum Macrone duce? qui vt deterior ad opprimendum Seianum delectus, plura per ſcelera Rempubl. conflictauiſſet, proſpectare iam ſe acrius ſeruitium, eóque fugere ſimul acta & inſtantia. Hæc vatis in medum dictitans, venas reſoluit. Documento ſequentia erunt, benè Arruntium morte vſum. Albucilla inrito ictu ſemet vulnerata, iuſſu ſenatus in carcerem fertur. Stuprorum eius miniſtri, Graſidius Sacerdos, prætorius vt in inſulam deportaretur, Pontius Fregellanus amitteret ordinem ſenatorium: & eadem pœna in Lelium Balbum decernun-

tur, id quidem à lætantibus, quia Balbus truci eloquentia habebatur, promptus aduersum insontes. Iisdem diebus Sex. Papinius consulari familia, repentinum & informem exitum delegit, iacto in preceps corpore; caussa ad matrem referebatur, quæ pridem repudiata, adsentationibus atque luxu perpulisset iuuenem a[illegible]ea, quorum effugium non nisi morte inueniret. Igitur accusata in senatu, quamquam genua patrū aduolueretur, luctúmque communem, & magis imbecillum tali super casu fœminarū animum, aliáque in eundem dolorem mœsta & miserādā differret, vrb[illegible] tamen in decem annos prohibitā est, donec minor filius lubricum iuuenta exiret. Iam Tiberium corpus, iam vires: nondum dissimulatio deserebat. Idem animi rigor, sermone ac vultu intentus, quæsita interdum comitate, quamuis manifestam defectionem [illegible]egebat, mutatísque sæpius locis, tandem apud promontorium Miseni consedit, vt villa, cui L. Lucullus quondam dominus, illic eum adpropinquare supremis, tali modo compertum. Erat medicus arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis solitus, consilij tamen copiam præbere. Is velut propria ad negotia digrediens, & per speciem officij manum complexus, pulsum venarum attigit: neque fefellit. Nam Tiberius incertum an offensus, tantóque magis iram premens, instaurari epulas iubet, discumbitque vltra solitum*

solitum, quasi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen labi spiritum, nec vltra biduum duraturum Macroni firmauit. Inde cuncta colloquiis inter præsentes, nunciis apud legatos & exercitus festinabantur. Decimoseptimo Kalend. Aprilis interclusa anima, creditus est mortalitatem expleuisse. Et multo gratantum concursu, ad capienda imperij primordia C. Cæsar egrediebatur: cùm repentè adfertur, redire Tiberio vocem ac visus, vocariq; qui recreandæ defectioni cibum adferrent. Pauor hinc in omnes: & ceteri passim dispergi, se quisque mœstum aut nescium fingere. Cæsar in silentium fixus, à summa spe, nouissima exspectabat. Macro intrepidus, opprimi senem iniectu multæ vestis iubet discediq; ab limine. Sic Tiberius finiuit, octauo & septuagisimo ætatis anno. Pater ei Nero, & vtrimque origo gentis Claudia, quanquam mater in Liuiam, & mox Iuliam familiam, adoptionibus transierit. Casus primâ ab infantia ancipites: nam proscriptum patrem exsul secutus, vbi domum Augusti priuignus introiit, multis æmulis conflictatus est, dum Marcellus & Agrippa, mox Caius Luciusque Cæsares, viguere. Etiam frater eius Drusus prosperior ciuium amore erat. Sed maximè in lubrico egit accepta in matrimonium Iulia, impudicitiam vxoris tolerans, aut declinans. Dein Rhodo regressus vacuos principis penates duodecim annis mox rei Romanæ arbitrium tribus

*tur, id quidem à lætantibus, quia Balbus truci eloquentia habebatur, promptus aduersum insontes. Iisdem diebus Sex. Papinius consulari familia, repentinum & informem exitum delegit, iacto in preceps corpore; caussa ad matrem referebatur, quæ pridem repudiata, adsentationibus atque luxu perpulisset iuuenem ad ea, quorum effugium nõn nisi morte inueniret. Igitur accusata in senatu, quamquam genua patrũ aduolueretur, luctúmque communem, & magis imbecillum tali super casu fœminarũ animum, aliáque in eundem dolorem mœsta & miserãda * differret, vrbe tamen in decem annos prohibitã est, donec minor filius lubricum iuuentæ exiret. Iam Tiberium corpus, iam vires: nondum dissimulatio deserebat. Idem animi rigor, sermone ac vultu intentus, quæsita interdum comitate, quamuis manifestam defectionem tegebat, mutatísque sæpius locis, tandem apud promontorium Miseni consedit, vt villa, cui L. Lucullus quondam dominus, illic eum adpropinquare supremis, tali modo compertum. Erat medicus arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis solitus, consilij tamen copiam præbere. Is velut propria ad negotia digrediens, & per speciem officij manum complexus, pulsum venarum attigit: neque fefellit. Nam Tiberius incertum an offensus, tantóque magis iram premens, instaurari epulas iubet, discumbitque vltra solitum*

solitum, quasi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen labi spiritum, nec vltra biduum duraturum Macroni firmauit. Inde cuncta colloquiis inter praesentes, nunciis apud legatos & exercitus festinabantur. Decimoseptimo Kalend. Aprilis interclusa anima, creditus est mortalitatem expleuisse. Et multo gratantum concursu, ad capienda imperij primordia C. Caesar egrediebatur: cùm repentè affertur, redire Tiberio vocem ac visus, vocarique qui recreandae defectioni cibum adferrent. Pauor hinc in omnes: & ceteri passim dispergi, se quisque moestum aut nescium fingere. Caesar in silentium fixus, à summa spe, nouissima exspectabat. Macro intrepidus, opprimi senem iniectu multae vestis iubet discedique ab limine. Sic Tiberius finiuit, octauo & septuagesimo aetatis anno. Pater ei Nero, & vtrimque origo gentis Claudia, quamquam mater in Liuiam, & mox Iuliam familiam, adoptionibus transierit. Casus prima ab infamia ancipites: nam proscriptum patrem exsul secutus, vbi domum Augusti priuignus introiit, multis aemulis conflictatus est, dum Marcellus & Agrippa, mox Caius Luciusque Caesares, viguere. Etiam frater eius Drusus prosperior ciuium amore erat. Sed maximè in lubrico egit accepta in matrimonium Iulia, impudicitiam vxoris tolerans, aut declinans. Dein Rhodo regressus vacuos principis penates duodecim annis mox rei Romanae arbitrium tribus

fermè & viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diuersa: egregium vita famáque quoad priuatus, vel in imperiis sub Augusto fuit: occultum ac subdolum fingendis virtutibus donec Germanicus ac Drusus superfuere. Idem inter bona maláque mixtus, incolumi matre: intestabilis sæuitia, sed obtectis libidinibus, dum Seianum dilexit, timuitve. Postremò in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore & metu, suo tantum ingenio vtebatur.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Annalium Liber XI.

BREVIARIVM LIBRI.

1. Messallinæ & Vitellij dolis Valerius Asiaticus interficitur.

2. Præmij modus pro patrocinio aduocatis definitus.

3. Regum intestino dissidio Parthicæ res turbatæ.

4. Ludi seculares in vrbe. Literæ tres à Claudio repertæ:ea occasione, de primis literis disſertatio.

5. Cheruscis rex nomine Italus, imponitur. Corbulo inferioris Germaniæ præfectus ipsam militemq; seuerè regit.

6. Curtii Rufi triumphus & elogiū. Quæstorum munus & numerus.

7. Proceres Galliæ ius ciuitatis plenū obtinent. Particiorum incrementū Lustrum conditur.

8. Messalina impudicissima mulierum. C. Silio palam nubit. Res ad Claudiū vrbe absentem delata.

9. In vxorem lasciuientem, Silium, & aulicos libidinum administros, vecors Claudius à libertis impulsus, animaduertit.

Hæc gesta annis ferè duobus.

COSS.

C.Valerio Asiatico, M.Valerio Messala.
A.Vitellio, L.Vipsanio.

NAM Valerius Asiaticum bis consulem, fuisse quondam adulterum eius credidit: pariterque hortis inhians, quos ille à Lucullo emptos insigni magnificentia extollebat, Suillium accusandis vtrisque immittit. Adiungitur Sosibius Britannici educator, qui per speciem beneuolentiæ moneret Claudium, auri vim atque opes principibus infensas præcipuum auctorem Asiaticum

interficiendi Cæsaris, non extimuisse concionem populi Romani, gloriamq́ facinoris vltro petere: clarum ex eo in vrbe, dedita per prouincias fama, parare iter ad Germanicos exercitus, quando genitus Viennæ, multisq́, & validis propinquitatibus subnixus, turbare gẽtiles nationes promptum haberet. At Claudius nihil vltra scrutatus, citis cum militibus tanquam opprimendo bello, Crispinum prætorij præfectum misit: à quo repertus est apud Baias, vinclisq́ inditis in vrbem raptus, neque data senatui copia, intra cubiculum auditur, Messallina coram. Et Suilius, corruptionem militum, quos pecunia & stupro in omne flagitium obstrictos arguebat, exin adulterium Poppææ, ac postremum molitiam corporis obiectare. Ad quod indicto silentio prorupit reus & Interroga, inquit, Suili, filios tuos, virum me esse fatebuntur: ingressusq́ defensionem, commoto maiorem in modum Claudio, Messallinæ quoque lacrymas exciuit; quibus abluendis cubiculo egrediens, monet Vitellium ne elabi reum sineret. Ipsa ad perniciem Poppææ festinat, subditis qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent: ideò ignaro Cæsare, vt paucos post dies epulantem apud se maritum eius Scipionem percontaretur, cur sine vxore discubuisset? atque ille functam fato responderet. Sed cõsultanti super absolutione Asiatici, flens Vitellius commemorata vetustate amicitiæ, vtque Antoniam principis matrem pariter obser

obseruassent, deinde percussis Asiatici in Rempubl. officiis recentique aduersus Britanniam militia, quaque alia conciliandæ misericordiæ videbantur: liberum ei mortis arbitrium permisit: & secuta sunt Claudij verba, in eandem clementiam. Hortantibus dehinc quibusdam inediam & lenem exitum, remittere beneficium Asiaticus ait: vsurpatis quibus insueuerat exercitationibus, lauto corpore, hilarè epulatus, cùm se honestius calliditate Tiberij, vel impetu C.Cæsaris periturum dixisset, quàm quòd fraude muliebri & impudico Vitellij ore caderet, venas exsoluit: viso tamen antè rogo, iussoq; transferri partem in aliam, ne opacitas arborum vapore ignis minueretur. Tantum illi securitatis nouissima fuit. Vocantur post hæc patres, pergitq; Suilius addere reos equites Romanos illustres, quibus Petra cognomentum. At caussa necis ex eo quòd domum suam * Mnesteris & Poppææ congressibus præbuissent. Verùm nocturnæ quietis species alteri obiecta, tanquam vidisset Claudium spicea corona euinctum, spicis retro conuersis: eáque imagine grauitatem annonæ dixisset. Quidam pampineam coronam albentibus foliis visam atque ita interpretatum tradidere, vertente autumno mortem principis ostendi. Illud haut ambigitur, qualicunque insomnio, ipsi fratrique perniciem allatam. Sestertium quindecies, & insignia præturæ Crispino decreta. Adiecit Vitellius sestertiûm decies Sosi-

bio: quòd Britannicum præceptis: Claudium consiliis iuuaret. Rogatus sententiam & Scipio: cùm idem, inquit, de admissis Poppææ sentiam quod omnes, putate me idem dicere quod omnes, eleganti temperamento inter coniugalem amorem, & senatoriam necessitatem. Continuus inde & sæuus accusandis reis Suilius, multique audaciæ eius æmuli. Nam cuncta legum & magistratuum munia in se trahens princeps, materiam prædādi patefecerat: nec quidquam publicæ mercis tam venale fuit, quam aduocatorum perfidia: adeò vt Samius insignis eques Romanus, quadringentis nummorum millibus Suilio datis, & cognita præuaricatione, ferro in domo eius incubuerit.

2\. *Igitur incipiente C. Silio consule designato, cuius de potentia & exitio in tempore memorabo, consurgunt patres, legémque Cinciam flagitant: qua cauetur antiquitus, ne quis ob caussam orandam pecuniam donúmve accipiat. Deinde obstrepentibus his quibus ea contumelia parabatur, discors Suilio Silius acriter increpuit, veterum oratorum exempla referens, qui famam in posteros, præmia eloquētiæ cogitauissent pulcherrima, alioquin & bonarum artium principem sordidis ministeriis fœdari, nec fidem integram manere, vbi magnitudo quæstuum spectetur: quòd si in nullius mercedem * negotia tueantur, pauciora fore: nūc inimicitias, accusationes, odia, & iniurias foueri,*

vt

vt quomodo vis morborum pretia medentibus, »
sic fori tabes pecuniam aduocatis ferat memi- »
nissent C. Asinij, & Messallæ ac recentiorum Ar- »
runtij, & Eserini, ad summa prouectos incorru- »
pta vita & facundia. Talia dicente consule de- »
signato, consentientibus aliis, parabatur sententiam, qua lege repetundarum tenerentur, cum Suilius, & Cossutianus, & ceteri qui non iudicium (quippe in manifestos,) sed pœnam statui videbant, circumsistunt Cæsarem, antè acta deprecantes. Et postquam annuit * agere, incipiũt.
Quem illum tanta superbia esse, vt æternitatem »
famæ spe præsumat? vsui & rebus subsidium »
præparari, nequis inopia aduocatorum potentiori- »
bus obnoxius sit, neque tamen eloquentiam gra- »
tuitò contingere: omitti curas familiares, vt quis »
se alienis negotiis intendat: multos militia, quos- »
dam exercendo agros tolerare vitam. Nihil à »
quoquã expeti nisi cuius fructus ante prouiderit. »
Facilè Asinium, & Messallam, inter Antonium, »
& Augustum bellorũ præmiis refertos, aut di- »
tium familiarũ heredes Eserninos & Arruntios, »
magnum animum induisse: prompta sibi exem- »
pla quantis mercedibus P. Clodius aut C. Curio »
concionari soliti sint: se modicos senatores, qui à »
Repub. nulla nisi pacis emolumenta peteret: * co- »
gitare plebẽ, qua toga enitesceret: sublatis studiorũ »
pretiis, etiam studia peritura, vt minus decora. »
Hæc ita aut frustra dicta princeps ratus, capien-
dis

dis pecuniæ posuit modum, vsque ad dena sestertia, quæ egressi repetundarum tenerentur.

3. *Sub idem tempus Mithradates quem imperitasse Armeniis, & ad præsentiam Cæsaris vinctum memoraui, monente Claudio in Regnum remeauit, fisus Pharasmanis opibus. Is Rex Hyberis, idemq; Mithradatis frater, nunciabat discordare Parthos: summáque imperij ambigua, minora sine cura haberi. Nam inter Gotarzis pleraque sæua (qui necem fratri Artabano, coniugique ac filio eius præparauerat, vnde metus eius in ceteros) acciuere Bardanem. Ille vt erat magnis ausis promptus, biduo tria millia stadiorum inuadit, ignarumq; & exterritum Gotarzem proturbat: neque cunctatur quin proximas præfecturas corripiat, solis Seleucensibus dominationem eius abnuentibus. In quos vt patris sui quoque defectores, ira magis quàm ex vsu præsenti accensus, implicatur obsidione vrbis validæ, & munimentis obiecti amnis muróque commeatibus firmatæ. Interim Gotarzes Daharum, Hyrcanorúmque opibus auctus, bellum renouat: coactusq; Bardanes omittere Seuleuciam, Bactrianos apud campos castra contulit. Tunc distractis Orientis viribus & quónam inclinarent incertis, casus Mithradati datus est occupandi Armeniam, vi militis Romani ad excindenda castellorum ardua, simulq; Hybero exercitu compos persultante. Nec enim restitere Armenij, fuso qui prælium ausus*

erat

*erat Demonacte præfecto. Paululum contationis attulit Rex minoris Armeniæ Cotyis, versis illuc quibusdam procerũ: deinde litteris Cæsaris coërcitus: & cuncta in Mithradatem fluxere, atrociorem quàm nouo regno conduceret. At Parthi imperatores cùm pugnam pararent fœdus repentè * iaciunt cognitis popularium insidiis quas Gotarzes fratri patefecerat. congressiq; primo contanter, deinde complexi dextras, apud altaria deûm pepigere, fraudem inimicorum vlcisci, atque ipsi inter se concedere. Potior Bardanes visus retinendo regno. At Gotarzes, ne quid æmulationis exsisteret, penitus in Hyrcaniam abiit: regressoq; Bardani * deditur Seleucia, septimo post defectionem anno: non sine dedecore Parthorum, quos vna ciuitas tamdiu eluserat. Exin validissimas præfecturas inuasit: & recuperare Armeniam, * ni Vibio Marso Syriæ legato bellum minitante cohibitus foret. Atque interim Gotarzes pœnitentiâ concessi regni, & reuocante nobilitate, cui in pace durius seruitium est, contrahit copias, & huic contra itum ad amnem Erindem: in cuius transgressu multum certato, peruicit Bardanes, prosperisq; prœliis medias nationes, subegit ad flumen Gindem, quod Dahas Ariosq; disterminat. Ibi modus rebus secũdis positus: nam Parthi quamquam victores, longinquam militiam aspernabantur. Igitur exstructis monimentis, quibus opes suas testabatur, nec cuiquam ante Arsacidarum*

cidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur: ingens gloria, atque eò ferocior, & subiectis intolerantior. Qui dolo antè composito, incautum venationique intentum interfecere, primam intra iuuentam, sed claritudine paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares, quàm metum apud hostes quæsiuisset. Nece Bardanis turbatæ Parthorum res, inter ambiguos quis in Regnum acciperetur. Multi ad Gotarzen inclinabant: quidam ad Meherdatem prolem Phrahatis obsidio nobis datum. Deinde præualuit Gotarzes, potitúsque regia, per sæuitiem ac luxum adegit Parthos mittere ad principem Romanum occultas preces, quis permitti Meherdatem patriũ ad fastigium orabant.*

4. *Iisdem consulibus ludi seculares octingẽtesimo post Romam conditam, quarto & sexagesimo quàm Augustus ediderat, spectati sunt. vtriusque principis rationes prætermitto, satis narratas libris quibus res imperatoris Domitiani composui. nam is quoq; edidit ludos sæculares. iisque intentiùs affui sacerdotio. Quindecimuirali præditus, ac tum prætor. quod non iactantia refero, sed quia collegio quindecimuirûm antiquitùs ea cura. & magistratus potissimùm exsequebantur officia cærimoniarum. Sedente Claudio Circensibus ludis, cùm pueri nobiles equis ludicrũ Troiæ inirent, interq; eos Britannicus imperatore genitus, & L. Domitius adoptione mox in*

impe

*imperium & cognomentum Neronis adſcitus: fauor plebis acrior in Domitium, loco præſagij acceptus eſt. vulgabatúrque affuiſſe infantiæ eius dracones in modum cuſtodum fabuloſa & externis miraculis aſſimulata: nam ipſe hautquaquam ſui detractor, vnam omninò anguem in cubiculo viſam narrare ſolitus eſt. Verum inclinatio populi ſupererat ex memoria Germanici, cuius illa reliqua ſuboles virilis: & matri Agrippinæ miſeratio augebatur, ob ſæuitiam Meſſallinæ. quæ ſemper infeſta, & tunc commotior, quo minus strueret crimina & accuſatores, nouo & furori proximo amore diſtinebatur: Nam in C. Silium iuuentutis Romanæ pulcherrimũ ita exarſerat, vt Iuniam Syllanã nobilem feminã, matrimonio eius exturbaret, vacuóque adultero potiretur. Neque Silius flagitij aut periculi neſcius erat: ſed certo ſi abnueret exitio & nõnulla fallẽdi ſpe, ſimul magnis præmiis, opperiri futura, & præſentibus frui pro ſolatio habebat. Illa non furtim, ſed multo comitatu ventitare domũ egreſſibus adhæreſcere, largiri opes, honores: poſtremo velut tranſlata iam fortuna, ſerui, liberti, paratus principis apud * adulterum viſebãtur. At Claudius matrimonij ſui ignarus & munia cenſoria vſurpans, theatralẽ populi laſciuiã ſeueris dictis increpuit, quòd in P. Pomponium conſularem (is carmina ſcenæ dabat) inque feminas illuſtres probra iecerat. Et lege lata, ſæuitiam creditorum coërcuit: ne in mortem pa-*

rentum

rentum pecunias filiis familiarum fenori dare nt. Pontesq; aquarum Simbruinis collibus deductos, vrbi intulit. Ac nouas litterarum formas addidit, vulgauitque comperto Graecam quoque litteraturam non simul coeptam, absolutámque. Primi per figuras animalium Aegyptij sensus mentis effingebant: & antiquissima monimenta memoriae humanae impressa saxis cernuntur: & litterarum semet inuentores perhibent. Inde Phoenicas, quia mari praepollebant, intulisse Graeciae, gloriamque adeptos, tamquam reperèrint quae acceperant. Quippe fama est Cadmum classe Phoenicum vectum, rudibus adhuc Graecorum populis artis eius auctorem fuisse. Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum, & temporibus Troianis Palamedem Argiuum memorant, sexdecim litterarum formas, mox alios, ac praecipuum Simonidem caeteras reperisse. At in Italia Etrusci ab Corinthio Damarato, Aborigenes Arcade ab Euandro didicerunt. Et formae litteris Latinis, quae veterrimis Graecorum. Sed nobis quoque paucae primùm fuere: deinde additae sunt. Quo exemplo Claudius tres litteras adiecit, quae vsui, imperitante eo, post obliteratae, aspiciuntur etiam nunc in aere publicandis plebiscitiis per fora ac templa fixo. Rettulit deinde ad senatum super collegio haruspicum, ne vetustissima Italiae disciplina per desidiam exolesceret: saepe aduersis Reipubl. temporibus accitis, quorum

rum monitu redintegratas cærimonias, & in posterum rectiùs habitas, primorésque Etruriæ sponte aut patrum Romanorũ impulsu retinuisse scientiam, & in familias propagasse: quod nũc segnius fieri, publica circa bonas artes socordia; & quia externæ superstitiones valescant. & læta quidem in præsens omnia: sed benignitati deûm gratiam referendam, ne ritus sacrorum inter ambigua culti, per prospera oblitterarentur. Factum ex eo senatusconsultum: viderent pontifices quæ retinenda firmandáque haruspicum.

*5. Eodem anno Cheruscorum gens regem Româ petiuit, amissis per interna bella nobilibus, & vno reliquo stirpis regiæ, qui apud vrbem habebatur, nomine Italus. Paternum huic genus è Flauio fratre Arminij. Mater ex * Catumero principe Cattorum erat, ipse forma decorus, & armis equisque in patrium nostrumq́; morem exercitus. Igitur Cæsar, auctum pecunia, additis stipatoribus, hortatur gentile decus magno animo capessere. Illum primum Romæ ortum, nec obsidem, sed ciuem, ire externum ad imperium. Ac primò lætus Germanis aduentus atque eò magis, quòd nullis discordiis imbutus patri in omnes studio ageret: celebrari, coli, modò comitatem & temperantiam nulli inuisam, sæpius vinolentiam ac libidines grata barbaris vsurpans. Iámque ad proximos, iam longiùs clarescere, cùm potentiam eius suspectantes qui factionibus floruerant, discedunt ad*

T.

» contermínos populos, ac testificantur. Adimi vete-
» rem Germaniæ libertatem, & Romanas opes in-
» surgere, adeò neminem iisdem in terris ortum, qui
» principis locum impleat: nisi exploratoris Flauij
» progenies supra cunctos attollatur? Frustrà Armi-
» nium præscribi: cuius si filius hostili in solo adul-
» tus, in regnum venisset, posse extimesci, infectum
» alimonia seruitio, cultu omnibus externis, at si pa-
» terna Italo mens esset, non alium infensius arma
» contra patria ac deos penates, quàm parentes
» eius exercuisse. His atque talibus, magnas copias
coëgere. Nec pauciores Italum sequebantur. Non
» enim irrupisse ad inuitos, sed accitū memorabant.
» quando nobilitate ceteros anteiret, virtutem ex-
» periren tur, an dignum se patruo Arminio, auo
» Catumero praeberet, nec patrē illi rubori esse, quod
» fidem aduersus Romanos volentibus Germanis
» sumtam, numquā omisisset: falsò libertatis voca-
» bulum obtendi ab iis, qui priuatim degeneres, in
» publicum exitiosi, nihil spei, nisi per discordias ha-
» beant. Astrepebat huic alacre vulgus, & magno
inter Barbaros prælio victor rex: dehinc secunda
fortuna ad superbiā prolapsus, pulsusque, ac rur-
sus Longobardorū opibus refectus, per leta aduer-
sa res Cheruscas afflictabat. Per idē tempus Chau-
ci nulla dissensione domi, & morte Sanquinij ala-
cres, dum Corbulo aduētat, inferiorē Germaniam
incursauere, duce Gannasco, qui natione Canine-
fas, auxiliaris & diu meritus, pòst trāsfuga, leui-
bus

bus nauigiis prædabundus, Gallorũ maximè oram vastabat, non ignarus dites & imbelles esse. At Corbulo prouinciam ingressus, magna cum cura & mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alueo Rheni, ceteras nauium, vt quæque habiles, per æstuaria & fossas adegit: lintribusq; hostium depressis & exturbato Gannasco, vbi præsentia satis composita sunt, legiones operum & laboris ignaras, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit: ne quis agmine decederet, nec pugnam nisi iussus iniret: stationes, vigiliæ, diurna nocturnaq; munia, in armis agitabãtur. Fernntq; militẽ, quia vallum non accinctus, atq; aliũ quia pugione tantum accinctus foderet, morte punitos, quæ nimia & incertum an falsò tacta, originẽ tamen è seueritate ducis traxere, intẽtumq; & magnis delictis inexorabilẽ scias, cui tantum asperitatis etiã aduersus leuia credebatur. Ceterùm is terror milites hostesq; in diuersum affecit, nos virtutem auximus: Barbari ferociã infregere. Et natio Frisiorũ post rebellionẽ clade L. Apronij ceptã infensæ, aut malè fida, datis obsidibus consedit apud agros à Corbulone descriptos. Idẽ senatũ, magistratus, leges imposuit. Ac ne iussa exuerẽt, præsidiũ immuniuit, missis qui maiores Chaucos ad deditionẽ pellicerẽt, simul Ganascũ dolo aggrederentur. Nec irrita aut degeneres insidiæ fuere aduersus trãsfugã & violatorẽ fidei. Sed cæde eius motæ Chaucorũ mẽtes, & Corbulo semina rebellionis præ-

 bebat,

bat, ut læta apud plerosque, ita apud quosdam sinistra fama. cur hostem conciret? aduersa in Rempublicam casura: sin prosperè egisset, formidolosum paci, virum insignem, & ignauo principi prægrauem. Ideò Claudius adeò nouam in Germanias vim prohibuit, vt referri præsidia cis Rhenum iuberet. Iam castra in hostili solo molienti Corbuloni, hæ litteræ redduntur. Ille re subita, quamquam multa simul offunderentur, metus ex imperatore, contemtio ex barbaris, ludibrium apud socios, nihil aliud prolocutus, quàm beatos* quondam duces Romanos, signum receptui dedit.* Ne tamen miles otium exueret, inter Mosam Rhenúmque trium & viginti millium spatio fossam produxit, qua incerta Oceani vetarentur. insignia tamen triumphi indulsit Cæsar, quamuis bellum negauisset.*

6. Nec multo pòst Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui in agro Mattiaco recluserat specus, quærendis venis argenti: vnde tenuis fructus, nec in longū fuit, at legionibus cum damno labor, effodere riuos, quæq; in aperto grauia, humum infrà moliri, quis subactus miles, & quia plures per prouincias similia tolerabantur, componit occultas litteras nomine exercituum precantium imperatorem, vt quibus permissurus esset exercitus, triumphalia antè tribueret. De origine Curtij Rufi, quem gladiatore genitum quidam prodidere, neq; falsa prompserim, & vera exsequi*

pudet

*pudet. Postquam adoleuit, * sectator quæstoris cui Africa obligerat, dum in oppido Adrumeto vacuis per medium diei porticibus secretus agitat, oblata ei species muliebris vltra modum humanum, & audita est vox: Tu es Rufe, qui in hanc prouinciā pro consule venies: tali omine in spem sublatus, digressusque in vrbem, & largitione amicorum, simul acri ingenio, quæsturam, & mox nobiles inter candidatos præturam principis suffragio assequitur: cùm hisce verbis Tiberius dedecus natalium eius velauisset, Curtius Rufus videtur mihi ex se natus. Longa post hæc senecta, & aduersus superiores tristi adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, consulare imperium, triumphi insignia, ac postremò Africam obtinuit: atq; ibi defunctus, fatale præsagium impleuit. Interea Romæ, nullis palàm neque cognitis mox caussis, Cn. Nouius insignis eques Romanus, ferro accinctus reperitur in cœtu salutantiū princ pem: nam postquam tormentis dilaniabatur, de se Nouius confessus conscios non edidit, incertum an occultans. Iisdem consulibus P. Dolabella censuit spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum, pecunia eorum, qui quæsturam adipiscerentur. Apud maiores virtutis id præmium fuerat, cunctisq; ciuium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratum: ac ne ætas quidem distinguebatur, quin prima iuuenta consulatum ac dictaturas inirent. Sed quæstores, regibus etiā tum im-*

perantibus, instituti sunt: quod lex curiata ostendit, ab L. Bruto repetita. Mansitque consulibus potestas diligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret, creatiq; primum Valerius Potus, Æmylius Mamercus, LXIII. anno post Tarquinios exactos, vt rem militarem comitarentur. Dein gliscentibus negotiis, duo additi qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus, stipendiariâ iam Italia, & accedentibus prouinciarum vectigalibus. Post lege Syllæ viginti creati supplendo senatui, cui iudicia tradiderat, & quamquã equites iudicia recuperauissent, quæstura tamen ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium gratuitè concedebatur, donec sententia Dolabellæ velut venundaretur.

A. V. C. DCCCI.

7. *A. Vitellio, L. Vipsanio consulibus, cùm de supplendo senatu agitaretur, primoré sque Galliæ quæ Comata appellatur, fœdera & ciuitatem Romanam pridem assecuti, ius adipiscenderum in vrbe honorum expeterent: multus ea super re variúsque rumor, & studiis diuersis apud principem certabatur, asseuerantium. Non adeò ægram Italiam, vt senatum suppeditare vrbi suæ nequiret: suffecisse olim indigenas consanguineis populis, nec pœnitere veteris Reip. Quin adhuc memorari exẽpla, quæ priscis moribus ad virtutem & gloriam Romana indoles prodiderit. An parũ quod Veneti, & Insubres curiam irruperint, nisi cœtus alienigena*

nigenarũ velut captiuitas inferatur? quem vltra »
honorem residuis nobilium? aut si quis pauper è »
Latio senator foret? oppleturos omnia diuites il- »
los, quorum aui proauíq; hostilium nationum du- »
ces exercitus nostros ferro viq; ceciderint, diuum »
Iulium apud Alesiam obsederint. Recentia hæc, »
quid si memoria eorum inoriretur, qui Capitolio »
*& ara Romana manibus eorundem * prostratis,* »
fruerentur sanè vocabulo ciuitatis: insignia patrũ »
decora magistratuũ, ne vulgarent. His atque tali- »
bus haut promotus princeps, etiam statim contrà »
disseruit, & vocato senatu ita exorsus est. Maio- »
res mei (quorũ antiquissimus Clausus origine Sa- »
bina, simul in ciuitatem Romanam & in fami- »
lias patriciorum ascitus est) hortãtur, vti paribus »
consiliis Remp. capessam, transferendo huc quod »
vsquam egregiũ fuerit. Neque enim ignaro Iulios »
Alba, Coruncianos Camerio, Porcios Tusculo: & »
ne vetera scrutemur, Etruri à Lucaniáque, & »
omni Italia, in senatum accitos. Postremò ipsam »
ad Alpes promotam, vt non modò singuli viri- »
tim, sed terræ gentésque in nomen nostrum coa- »
lescerent. Tunc solida domi quies, & aduersus ex- »
terna floruimus, cùm Transpadani in ciuitatem »
recepti cùm specie deductarum per orbem terræ le- »
gionum, additis prouincialiũ validissimis, fesso im- »
perio subuentũ est, num pœnitet Balbos ex Hispa-
nia, nec minus insignes viros à Gallia Narbonensi
transiuisse? Manent posteri eorum, nec amore in

*hanc patriam nobis concedunt. Quid aliud exitio Lacedæmoniis & Atheniensibus fuit: quamquam armis pollerent, nisi quòd victos pro alienigenis arcebant? At conditor noster Romulus tantum sapientia valuit, vt plerosque populos eodem die hostes, dein ciues habuerit. Aduenæ in nos regnauerunt. Libertinorum filiis magistratus mandari, non vt plerique falluntur, * recens sed priori populo factitatum est. At cum Senonibus pugnauimus, scilicet Volsci & Æqui numquam aduersam nobis aciem struxere? Capti à Gallis sumus, sed & Tuscis obsides dedimus, & Sannitium iugū subiuimus. Attamen si cuncta bella recenseas, nullum breuiore spatio quàm aduersus Gallos confectum continua inde ac fida pax. Iam moribus, artibus, affinitatibus nostris mixti, aurum & opes suas inferant potius, quam separati habeant. Omnia P. C. quæ nunc vetustissima creduntur, noua fuere, plebei magistratus post patricios, Latini post plebeios ceterarum Italium gentium post Latinos. Inueterascet hoc quoque & quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit. Orationem principis secuto patrum consulto primi Edui senatorum in vrbe ius adepti sunt, datum id fœderi antiquo, & quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano vsurpant. Iisdem diebus in numerum patriciorum asciuit Cæsar vetustissimum quemque è senatu, aut quibus clari parentes fuerant: paucis iam reliquis familiarum, quas Romulus*

*inulus maiorum, & L. Brutus minorum gentium appellauerant, exhaustis etiam quas dictator Cæsar lege Cassia, & princeps Augustus lege Senia sublegêre. Latáque hæc in R. P. munia, multo gaudio * Censoris inibantur. Famosos probris quonam modo senatu depelleret anxius, mitem & recens repertam quandam ex seueritate prisca rationem adhibuit: monendo, secum quisque de se consularet, peteretque ius * exuendi ordinis, facilem eius rei veniam, & motos senatu, & excusatos simul propositurum: vt iudicium censorum ac pudor spôte cedentium permixti, ignominiam mollirent. Ob ea Vipsanius consul rettulit, patrem senatus appellandum esse Claudium. quippe promiscuum patris patriæ cognomentum noua in Remp. merita, non vsitatis vocabulis honoranda. Sed ipse cohibuit consulem vt nimium assentantem. condiditque lustrum, quo censa sunt ciuium* LXVIIII. *centena, &* XLIIII. *millia. Isque illi inscitia erga domum suam fuit. haut multo pôst, flagitia vxoris noscere ac punire adactus, vt deinde ardesceret in nuptias incestas.*

8. *Iam Messallina facilitate adulterorū in fastidium versa, ad incognitas libidines profluebat, abrûpi dissimulationē etiam Silius, siue fatali vecordia, an imminentiū periculorū remedium ipsa pericula ratus, vrgebat. Quippe non eò ventum, vt senecta principis opperiretur, insontibus innoxia consilia, flagitiis manifestis, subsidium ab audacia*

*Narcissum postulat. Is veniam in præteritum petens, quod ei cis Vectium, cis Plautium dissimulauisset, nec nunc adulteria obiecturum ait, ne domum, seruitia, & cæteros fortunæ paratus reposceret; frueretur imò iis, & redderet vxorem, rumperetque tabulas nuptiales, an dissidium inquit, tuum nosti? nam matrimonium Silij vidit populus, & senatus & miles: ac ni properè agis, tenet vrbem maritus. Tum potissimum amicorum vocat, primùmque rei frumentariæ præfectum Turranium, post Lusium Getam prætorianis impositum, percontatur. Quibus * fatentibus, tum certatim cæteri circumstrepunt, iret in castra, firmaret prætorias cohortes, securitati antequam vindictæ consuleret. Satis constat eo pauore offusum Claudium, vt identidem interrogaret, an ipse imperij potens? an Silius priuatus esset?*

9. *At Messallina non aliàs solutior luxu, adulto autumno, simulacrum vindemiæ per domum celebrabat: vrgeri prœla, fluere lacus, & fœminæ pellibus accinctæ assultabant, vt sacrificantes vel insanientes Bacchæ. ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens, iuxtáque Silius hedera vinctus, gerere cothurnos, iacere caput, strepente circum procaci choro. Ferunt Vectium Valentem lasciuia in prealtam arborem connisum, interrogantibus quid aspiceret, respondisse, tempestatem ab Hostia atrocem, siue cœperat ea species, seu fortè lapsa vox in præsagium vertit. Non rumor-*

nior interea, sed vndique nuntij incedunt, qui gnara Claudio cuncta, & venire promptum vltioni afferrent. Igitur Messallina Lucullianos in hortos, Silius dissimulando metu, ad munia fori digreditur. Cæteris passim dilabantibus, affuere centuriones, inditáque sunt vincula, vt quis reperiebatur in publico, aut per latebras. Messallina tamen quamquam res aduersæ consilium adimerent, ire obuiam, & aspici à marito, quòd sæpe subsidium habuerat, haut segniter intendit: iusítque vt Britannicus & Octauia in complexum patris pergerent. Et Vibidiam virginum Vestalium vetustissimam orauit, Pontificis maximi aures adire, clementiam expetere. Atque interim tribus omnino comitantibus (id repentè solitudinis erat) spatium vrbis pedibus emensa, vehiculo quo purgamenta hortorum eripiuntur. Histiensem viam intrat: nulla cuiusquam misericordia, quia flagitiorum deformitas præualebat. Trepidabatur nihilominus à Cæsare, quippe Getæ prætorij præfecto haut satis fidebat, ad honesta seu praua iuxtà leui. Ergo Narcissus, assumptis quibus idem metus, non aliam spem incolumitatis Cæsaris affirmat, quàm si ius militũ vno illo die in aliquem libertorum transferret: séque offert suscepturum. Ac ne, dum in vrbem vehitur, ad pœnitentiam à L. Vitellio, P. Largo Cæcina mutaretur, in eodem gestamine sedem poscit sumitq́. Crebra post hæc fama fuit, inter diuersas

principis

„ *conterminos populos, ac testificantur. Adimi vete-*
„ *rem Germaniæ libertatem, & Romanas opes in-*
„ *surgere, adeò neminem iisdem in terris ortum, qu*
„ *principis locum impleat: nisi exploratoris Flau*
„ *progenies supra cunctos attollatur? Frustrà Armi*
„ *nium præscribi: cuius si filius hostili in solo adul*
„ *tus, in regnum venisset, posse extimesci, infectun*
„ *alimonia seruitio, cultu omnibus externis, at si pa*
„ *terna Italo mens esset, non alium infensius arm*
„ *contra patriã ac deos penates, quàm parent*
„ *eius exercuisse. His atque talibus, magnas copia*
coëgere. Nec pauciores Italum sequebantur. No
„ *enim irrupisse ad inuitos, sed accitũ memorabam*
„ *quando nobilitate ceteros anteiret; virtutem ex*
„ *perirentur, an dignum se patruo Arminio, at*
„ *Catumero præberet, nec patrē illi rubori esse, qui*
„ *fidem aduersus Romanos volentibus German*
„ *sumtam, numquã omisisset: falsò libertatis voca*
„ *bulum obtendi ab iis, qui priuatim degeneres,*
„ *publicum exitiosi, nihil spei, nisi per discordias ha*
„ *beant. Astrepebat huic alacre vulgus, & mag*
inter Barbaros prælio victor rex: dehinc secun
fortuna ad superbiã prolapsus, pulsúsque, ac ru
sus Longobardorũ opibus refectus, per læta adue
sa rẽs Cheruscas affictabat. Per idẽ tempus Cha
ci nulla dissensione domi, & morte Sanquinij al
cres, dum Corbulo aduẽtat, inferiorẽ Germania
incursauere, duce Gannasco, qui natione Canin

bus nauigiis prædabundus, Galloruͫ maximè oram vastabat, non ignarus dites & imbelles esse. At Corbulo prouinciam ingressus, magna cum cura & mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alueo Rheni, ceteras nauium, ut quæque habiles, per æstuaria & fossas adegit: lintribusq; hostium depressis & exturbato Gannasco, ubi præsentia satis composita sunt, legiones operum & laboris ignaras, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit: ne quis agmine decederet, nec pugnam nisi iussus iniret: stationes, vigiliæ, diurna nocturnaq; munia, in armis agitabãtur. Ferunt'q; militẽ, quia vallum non accinctus, atq; aliũ quia pugione tantum accinctus foderet, morte punitos, quæ nimia & incertum an falsò tacta, originẽ tamen è seueritate ducis traxere, intẽtumq; & magnis delictis inẽxorabilẽ scias, cui tantum asperitatis etiã aduersus leuia credebatur. Ceterùm is terror milites hostesq; in diuersum affecit, nos virtutem auximus: Barbari ferociã infregere. Et natio Frisiorũ post rebellionẽ clade L. Apronij ceptã infensa, aut malè fida, datis obsidibus consedit apud agros à Corbulone descriptos. Idẽ senatũ, magistratus, leges imposuit. Ac ne iussa exuerẽt, præsidiũ immuniuit, missis qui maiores Chaucos ad deditionẽ pellicerẽt, simul Ganascũ dolo aggrederentur. Nec irrita aut degeneres insidiæ fuere aduersus trãsfugã & violatorẽ fidei. Sed cæde eius mota Chaucorũ mẽtes, & Corbulo semina rebellionis præ-

bat, vt læta apud plerosque, ita apud quosdam sinistra fama. cur hostem conciret? aduersa in Rempublicam casura: cùm prosperè egisset,* formidolosum paci, virum insignem, & ignauo principi prægrauem. Ideò Claudius adeò nouam in Germanias vim prohibuit, vt referri præsidia cis Rhenum iuberet. Iam castra in hostili solo molienti Corbuloni, hæ litteræ redduntur. Ille re subita, quamquam multa simul effunderetur, metus ex imperatore, contemtio ex barbaris, ludibrium apud socios, nihil aliud prolocutus, quàm beatos * quosdam duces Romanos, signum receptui dedit. * Ne tamen miles otium exueret, inter Mosam Rhenúmque trium & viginti millium spatio fossam produxit, qua incerta Oceani vetarentur. insignia tamen triumphi indulsit Cæsar, quamuis bellum negauisset.

6. Nec multo pòst Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui in agro * Mattiaco recluserat specus, quærendis venis argenti: vnde tenuis fructus, nec in longũ fuit. at legionibus cùm damno labor, effudere riuos, quæq; in aperto grauius humum infrà moliri, quis subactus miles, & quia plures per prouincias similia tolerabantur, componit occultas litteras nomine exercituum precantium imperatorem, vt quibus permissurus esset

udet. Postquam adoleuit, * sectator quæstoris cui Africa obtigerat, dum in oppido Adrumeto vacuis per medium diei porticibus secretus agitat, oblata i species muliebris vltra modum humanum, & audita est vox: Tu es Rufe, qui in hanc prouinciā pro consule venies: tali omine in spem sublatus, digressusque in vrbem, & largitione amicorum, simul acri ingenio, quæsturam, & mox nobiles inter candidatos præturam principis suffragio assequitur: cùm hisce verbis Tiberius dedecus natalium eius velauisset, Curtius Rufus videtur mihi ex se natus. Longa post hæc senecta, & aduersus superiores tristi adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, consulare imperium, triumphi insignia, ac postremò Africam obtinuit: atq; ibi defunctus, fatale præsagium impleuit. Interea Romæ, nullis palàm neque cognitis mox caussis, Cn. Nouiùs insignis eques Romanus, ferro accinctus reperitur in cœtu salutantiū principem: nam postquam tormentis dilaniabatur, de se Nouius confessus conscios non edidit, incertum an occultans. Iisdem consulibus P. Dolabella censuit spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum, pecunia eorum, qui quæsturam adipiscerentur. Apud maiores virtutis id præmium fuerat, cunctisq; ciuium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratum: ac ne ætas quidem distingue-

perantibus, instituti sunt :quod lex curiata osten
dit, ab L. Bruto repetita. Mansitque consulib
potestas diligendi, donec eum quoque honore
populus mandaret, creatiq; primùm Valerius P
tus, Æmylius Mamercus, LXIII. *anno post Ta*
quinios exactos, vt rem militarem comitarentu
Dein gliscentibus negotiis, duo additi qui Rom
curarent. Mox duplicatus numerus, stipendiari
iam Italia, & accedentibus prouinciarum vect
galibus. Pòst lege Sylla viginti creati supplendo s
natui, cui iudicia tradiderat, & quamquā equ
tes iudicia recuperauissent, quæstura tamen ex d
gnitate candidatorum, aut facilitate tribuentiu
gratuitè concedebatur, donec sententia Dolabe
velut venundaretur.

A. V. C. DCCCI.

7. *A. Vitellio, L. Vipsanio consulibus, cùm*
supplendo senatu agitaretur, primorésque Gal
quæ Comata appellatur, fœdera & ciuitatem R
manam pridem assecuti, ius adipiscendorum
vrbe honorum expeterent: multus ea super re v
riúsque rumor, & studiis diuersis apud principe
» *certabatur, asseuerantium. Non adeò ægram It*
» *liam, vt senatum suppeditare vrbi suæ nequir*
» *suffecisse olim indigenas consanguineis populis,*
» *pœnitere veteris Reip. Quin adhuc memorari e*
» *pla, quæ priscis moribus ad virtutem & gloria*

vigenarū velut captiuitas inferatur? quem vltra honorem residuis nobilium? aut si quis pauper è Latio senator foret? oppleturos omnia diuites illos, quorum aui proauíq; hostilium nationum duces exercitus nostros ferro viq; ceciderint, diuum Iulium apud Alesiam obsederint. Recentia hæc, quid si memoria eorum inoriretur, qui Capitolio & ara Romana manibus eorundem * prostratis, fruerentur sanè vocabulo ciuitatis: insignia patrū decora magistratuū,ne vulgarent. His atque talibus haut prontotus princeps, etiam statim contrà disseruit,& vocato senatu ita exorsus est. Maiores mei(quorū antiquissimus Clausus origine Sabina, simul in ciuitatem Romanam & in familias patriciorum ascitus est) hortātur,vti paribus consiliis Remp. capessam, transferendo huc quod vsquam egregiū fuerit. Neque enim ignaro Iulios Alba,Coruncianos Camerio, Porcios Tusculo: & ne vetera scrutemur, Etruri à Lucaniaque, & omni Italia, in senatum accitos. Postremò ipsam ad Alpes promotam, vt non modò singuli viritim, sed terræ gentésque in nomen nostrum coalescerent. Tunc solida domi quies,& aduersus externa floruimus, cùm Transpadani in ciuitatem recepti cùm specie deductarum per orbem terræ legionum,additis prouincialiū validissimis,fesso im-

» *hanc patriam nobis concedunt. Quid aliud exiti*
» *Lacedæmoniis & Atheniensibus fuit: quamquan*
» *armis pollerent, nisi quòd victos pro alienigeni*
» *arcebant? At conditor noster Romulus tantum*
» *sapientia valuit, vt plerosque populos eodem di*
» *hostes, dein ciues habuerit. Aduenæ in nos regna-*
» *uerunt. Libertinorum filiis magistratus mandari,*
» *non vt pleriq; falluntur, * recens sed priori popul*
» *factitatum est. At cum Senonibus pugnauimus,*
» *scilicet Volsci & Æqui numquam aduersam no-*
» *bis aciem struxere? Capti à Gallis sumus, sed &*
» *Tuscis obsides dedimus, & Sannitium iugũ subi-*
» *uimus. Attamen si cuncta bella recenseas, nullum*
» *breuiore spatio quàm aduersus Gallos confectum*
» *continua inde ac fida pax. Iam moribus, artibus*
» *affinitatibus nostris mixti, aurum & opes suas in*
» *ferant potius, quam separati habeant. Omnia P*
» *C. quæ nunc vetustissima creduntur, noua fuere*
» *plebei magistratus post patricios, Latini post ple-*
» *beios ceterarum Italium gentium post Latinos.*
» *Inueterascet hoc quoque & quod hodie exempli*
» *tuemur, inter exempla erit. Orationem principi*
secuto patrum consulto primi Edui senatorum in
vrbe ius adepti sunt, datum id fœderi antiquo, &
quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum po-
pulo Romano vsurpant. Iisdem diebus in nume-
rum patriciorum asciuit Cæsar vetustissimum

inulus maiorum, & L. Brutus minorum gentium appellauerant, exhaustis etiam quas dictator Cæsar lege Cassia, & princeps Augustus lege Senia sublegêre. Letáque hæc in R.P. munia, multo gaudio* Censoris inibantur. Famosos probris quonam modo senatu depelleret anxius, mitem & recens repertam quandam ex seueritate prisca rationem adhibuit: monendo secum quisque de se consularet, peterétque ius* exuendi ordinis, facilem eius rei veniam, & motos senatu, & excusatos simul propositurum: vt iudicium censorum ac pudor spōte cedentium permixti, ignominiam mollirent. Ob ea Vipsanius consul rettulit, patrem senatus appellandum esse Claudium: quippe promiscuum patris patriæ cognomentum noua in Remp. merita, non vsitatis vocabulis honoranda. Sed ipse cohibuit consulem vt nimium assentantem, condidítque lustrum, quo censa sunt ciuium LXVIIII. centena, & XLIIII. millia. Isque illi inscitia erga domum suam fuit. haut multo pòst, flagitia vxoris noscere ac punire adactus, vt deinde ardesceret in nuptias incestas.

8. Iam Messallina facilitate adulteriorũ in fastidium versa, ad incognitas libidines profluebat, abrũpi dissimulationẽ etiam Silius, siue fatali vecordia, an imminentiũ periculorũ remedium ipsa pericula ratus, vrgebat. Quippe non ē...

» adesse conscios paria metuentes: se cælibem, orbun
» nuptiis, & adoptando Britannico paratum, man
» suram eandem Messallinæ potentiam, addita se
» curitate, si præuenirent Claudium, vt insidiis in
cautum, ita iræ properum. Segniter hæ voces acce
ptæ, non amore in maritum, sed ne Silius summ
adeptus sperneret adulteram, scelúsque inter anci
pitia probatū veris mox pretiis æstimaret, nome
tamen matrimonij concupiuit, ob magnitudinen
» infamiæ: cuius apud prodigos nouissima volupta
» est. Nec vltrà expectato, quàm dum sacrificij gra
tia Claudius Hostiam proficisceretur, cuncta nu
ptiarum sollennia celebrat. Haut sum ignarus fa
bulosum visum iri, tantum vllis mortalium secu
ritatis fuisse, in ciuitate omnium gnara & nihi
reticente nedum consulem designatum, cum vxor
principis, prædicta die, adhibitis qui obsignaren
velut suscipiendorum liberorum caussa, conuenis
se: atque illam audisse auspicum verba, subisse
sacrificasse apud deos, discubitum inter conuiuas
oscula, complexus, noctem denique actam licenti
coniugali. Sed nihil compositum miraculi caussa
verùm audita, scriptáque senioribus tradam
Igitur domus principis inhorruerat: maximè
que quos penes potentia, & si res verterent, for

me, iuuanta, ac propinquo consulatu: maiorem ad spem accingi, nec enim occultum, quid post tale matrimonium superesset. subibat sine dubio metus, reputãtes habere Claudiũ & vxori deuinctum, multasq; mortes iussu Messalinæ patratas. Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciã dabat, si atrocitate criminis præualuissent, posse opprimi damnatam antequam ream. Sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur, vtq; clausæ aures etiã confitenti forent. Ac primò Calistus iam mihi circa morte Cæsaris narratus, & Appianæ cædis molitor Narcissus, flagrantissimáque eo tempore gratia Pallas, agitauêre; num Messallinam secretis minis depellerent amore Silij, cuncta alia dissimulantes, deinde metu, ne ad perniciem vltrò traherentur, desistunt, Pallas per ignauiam, Calistus prioris quoq; regiæ peritus, & potentiam cautis quàm acrioribus consilijs tutius haberi, perstitit Narcissus, solum id immutans, ne quo sermone præsciã criminis & accusatoris faceret. Ipse ad occasiones intentus, longa apud Hostiam Cæsaris mora, duas pellices, quarum is corpori maximè insueuerat, largitione ac promissis, & vxore deiecta plus potentiæ ostentando, perpulit delationem subire. Exin Calpurnia (id pellici nomen) vbi datum secretum, Cæsaris genibus prouoluta nupsisse Messallinam Silio exclamat, simul Cleo-

Narcissum postulat. Is veniam in præteritum petens, quod ei cis Vectium, cis Plautium dissimulauisset, nec nunc adulteria obiecturum ait, ne domum, seruitia, & ceteros fortunæ paratus reposceret; frueretur imò iis, & redderet vxorem, rumperétque tabulas nuptiales, an dissidium inquit, tuum nosti? nam matrimonium Silij vidit populus, & senatus & miles: ac ni properè agis, tenet vrbem maritus. Tum potissimum amicorum vocat, primúmque rei frumentariæ præfectum Turranium, post Lusium Getam prætorianis impositum, percontatur. Quibus * fatentibus, tum certatim cæteri circumstrepunt, iret in castra, firmaret prætorias cohortes, securitati antequam vindictæ consuleret. Satis constat eo, pauore offusum Claudium, vt identidem interrogaret, an ipse imperij potens? an Silius priuatus esset?

9. At Messallina non aliàs solutior luxu, adulto autumno, simulacrum vindemiæ per domum celebrabat: vrgeri prela, fluere lacus, & fœminæ pellibus accinctæ assultabant, vt sacrificantes vel insanientes Bacchæ. ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens, iuxtáque Silius hedera vinctus, gerere cothurnos, iacere caput, strepente circum procaci choro. Ferunt Vectium Valentem lasciuia in præaltam arborem connisum interro-

nior interea, sed vndique nuntij incedunt, qui gnara Claudio cuncta, & venire promptum vltioni afferrent. Igitur Messallina Lucullianos in hortos, Silius dissimulando metu, ad munia fori digreditur. Ceteris passim dilabantibus, affuere centuriones, inditáque sunt vincula, vt quis reperiebatur in publico, aut per latebras. Messallina tamen quamquam res aduersa consilium adimerent, ire obuiam, & aspici à marito, quòd sæpe subsidium habuerat, haut segniter intendit: iussítque vt Britannicus & Octauia in complexum patris pergerent. Et Vibidiam virginum Vestalium vetustissimam orauit, Pontificis maximi aures adire, clementiam expetere. Atque interim tribus omnino comitantibus (id repentè solitudinis erat) spatium vrbis pedibus emensa, vehiculo quo purgamenta hortorum eripiuntur. Hostiensem viam intrat: nulla cuiusquam misericordia, quia flagitiorum deformitas praualebat. Trepidabatur nihilominus à Cæsare, quippe Getæ prætorij præfecto haut satis fidebat, ad honesta seu praua iuxtà leui. Ergo Narcissus, assumptis quibus idem metus, non aliam spem incolumitatis Cæsaris affirmat, quàm si ius militū vno illo die in aliquem libertorum transferret: séque offert susceptorum. Ac ne, dum in vrbem vehitur, ad pœnitentiam à L. Vitellio, P. Largo Cæcina mutaretur

principis voces, cùm modò incusaret flagitia vxo ris, aliquando ad memoriam coniugij, & infantium libererum reuolueretur, non aliud prolocutum Vitellium, quàm facinus, ô scelus. Instaba quidem Narcissus * aperire ambages, & veri copiã* facere sed nõ ideò peruicit, quin suspensa & quò ducerentur inclinatura responderet: exemplóque eius Largus Cæcina vteretur, & iam erat in aspectu Messallina, clamitabátque audiret Octauia & Britannici matrem: cùm obstreperet accusator, Silium & nuptias referens, simul codicillos libidinum indices tradidit, quibus visus Cæsaris auerteret. Nec multò pòst vrbem ingredienti offerebatur communes liberi, nisi Narcissus amoueri eos iussisset. ibidiam depellere nequiuit, quæ multa cum inuidia flagitaret, ne indefensa coniunx exitio deretur. Ergo auditurum principem, & fore abluendi criminis facultatem respondit. Iret interim virgo & sacra capesseret. Mirum inter hæc silentium Claudij Vitellius ignaro propior. Omnia liberto obediebant, patefieri domum adulteri, atque illuc deduci imperatorem iubet. Ac primum in vestibulo, effigiem patris Silij consulto senatus abolitam, demonstrat. Tum quidquid habitum Neronibus & Drusis, in pretium probri cessisse, incensumq; & ad minas prorumpentem, castris infert, parata concione militum; apud quos, præmonente Narcisso, pauca verba facit. nam & si iustum dolorem. pudor ...*

diebat. Cohortium clamor dehinc continuus, nomina reorũ & pœnas flagitantium: admotúsque Silius tribunali, non defensionem, non moras tentauit, precatus vt mors acceleraretur, eâdem constantia & illustres equites Romanos cupidos maturæ necis fecit Titium Proculum custodem (Silio ac) Messallinæ datum, & indicium offerentem Vectium Valentem & confessum, & Pompeium Vrbicum, ac * Saufeium Trogum ex consciis trahi ad supplicium iubet. Decrius quoque Calpurnianus vigilium præfectus, Sulpicius Rufus ludi procurator, Iuncus Virgilianus senator, eâdem pœna affecti, solus Mnester contationem attulit, dilaniata veste clamitãs aspicere verborum notas, reminiscerentur vocis, qua se obnoxiũ iussis Messallinæ dedisset. Aliis largitione aut spei magnitudine, sibi ex necessitate culpam: nec cuiquam antè per eundem fuisse, si Silius rerum potiretur. Commotum his & pronum ad misericordiam Cæsarem perpulère liberti, ne tot illustribus viris interfectis, histrioni consuleretur: sponte an coactus tam magna peccauisset, nihil referre. Ne Trauli quidem Montani equitis Romani defensio recepta est, is modesta iuuenta, sed corpore insigni accitus vltrò, noctémque intra vnã à Messallina proturbatus erat, paribus lasciuiis ad cupidinem

in illo fœdissimo cœtu passus muliebria. Interi Messallina Lucullianis in hortis prolatare vi tam, componere preces, nonnulla spe, & aliquar do ira, tanta inter extrema superbia agebat Ac ni cædem eius Narcissus properauisset, ver terat pernicies in accusatorem. Nam Claudi domum regressus, & tempestiuis epulis delin tus, vbi vino incaluisset, iri iubet nuntiarique m sera (hoc enim verbo vsum ferunt,) dicenda ad caussam postera die adesset. Quod vbi audi tum, & languescere ira, redire amor, ac si conta rentur, propinqua nox, & vxorij cubiculi mem ria timebantur, prorupit Narcissus, denuntiatq centurionibus & tribuno qui aderant, exseq cædem, ita imperatorem iubere. custos & exa ctor è libertis, Euodus datus. Isq; raptim in hor tos progressus, reperit fusam humi, assidente m tre Lepida: quæ florenti filiæ haut concors, su premis eius necessitatibus ad miserationem eu cta erat: suadebátque ne percussorem opperire tur, transisse vitam neque aliud quàm morti de cus querendum. Sed animo per libidines corru pto, nihil honestum inerat, lacrimæq; & questi irriti ducebantur. Tum impetu venientium pul sa fores, adstitit tribunus per silentium, ac libe tus increpans multis ac seruilibus probris. Tun primum fortunam suam introspexit, ferrúmqu accepit, quod frustra iugulo ac pectori per tre

corpus matri concessum. Nuntiatumque Claudio epulanti perisse Messallinam, non distincto sua an aliena manu. nec ille quæsiuit, poposcitque poculum, & solita conuiuio celebrauit. Ne secutis quidem diebus, odij, gaudij, iræ, tristitiæ, vllius denique humani affectus signa dedit; non cùm lætantes accusatores aspiceret, non cùm filios mœrentes. Iuuitque obliuionem eius senatus, censendo nomen & effigies priuatis ac publicis locis demouendas. decreta Narcisso quæstoria insignia leuissimum fastigij eius, cùm secundum Pallantem & Calistum ageret, honesta quidem, sed ex quibus deterrima orirentur, * flagitiis inultis.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI

Annalium Liber XII.

BREVIARIVM LIBRI.

1. Agrippinam fratris Germanici filiam, post Messallinæ suppli- tis pulsu, vxorem ducit.

2. Senatus decreto incestuosa illa nuptiæ

raræ & legitimæ habentur. Claudij gener L. Silanus ipso nuptiarum die mortem sibi conscicit Ab exilio Seneca reuocatur Octauia Claudij filia Neroni despõsa.

5 Meherdates à Parthis rex expetitus, cum Gotarze prælio congressus, vincitur.

4 Mithradatis, Ponti regnum tentantis, clades & captiuitas.

5. Agrippinæ artibus Lollia & Galpurnia damnata Vrbis pomœrium Claudius profert. Neronis adoptio Colonia Veiorum. Agrippinæ ambitio.

6 Cati domiti. Vannij Sueuorum regis expulsio.

7. Ostorij in Britannia res gestæ, & de Caractaco rege victoria.

8. Caractaci magnus animus à Claudio veniam sibi suisque captiuis impetrat. Ostorij ...rsio & obitus. Huic

Claudij ex Messalli... filium, Agrippinæ de... impij Aliqu... prodigi... In vrbe annonæ carit...

10. Inter Armenios Hyberos bellũ cui Pa...thi & Romani adm...centur, euentu vario.

11. Furij Scriboni...ni relegatio. Senatu...consultum Claudianu... in fœminas quæ ser... succumberent Inter I...dæos & Roman. milit... motus alites in Iuda... & alibi.

12. Claudij naum...chia in lacu fucino... ctauiæ nuptiæ. Agri...pina Stat. Taurum il...strem virum ad nece... adigit, vt hortis e...dem potiretur.

13 In prouinciis Cl...dius stabili procurat...rum auctoritatem. I...munitas Cois conce... Tributum ad Temp... Byzantiis remissum.

14 Præsagia de ...rum mutatione. Lepi... mors viol...

Gesta hac annis sex.

C o s s.

C. Pompeio. Q. Veranio.
C. Antistio. M. Suilio Rufo.
P. Cornelio Suilla. L. Saluio Othone.
D. Iunio Silano. Q. Haterio.
M. Asinio Marcello. M. Acilio Auiola.

CÆDE Messalinæ conuulsa principis domus, orto apud libertos certamine, quis deligeret uxorē Claudio cælibi vitæ intoleranti, & coniugum imperiis obnoxio. Nec minore ambitu fœminæ exarserant, suam quæque nobilitatem, formam, opes, contendere, ac digna tanto matrimonio ostentare. Sed maximè ambigebatur inter Lolliam Paulinam, M. Lollij consularis filiam, & Iuliam Agrippinam Germanico genitam, huic Pallas, illi Calistus, fautores aderant. at Ælia Petina è familia Tuberonum, Narcisso fouebatur. Ipse modò huc, modò illuc, vt quemque suadentium audierat promptus, discordantes in consilium vocat, ac promere sententiam, & adiicere rationes iubet. Narcissus vetus matrimonium, familiam ... nia ex Petina ...

quaquam nouercalibus odiis visura Britannicun & Octauiam, proxima suis pignora. Calistus im probatam longo dissidio, ac si rursus assumere tur, eo ipso superbam, longéque rectius Lollian induci, quando nullos liberos genuisset, vacuan æmulatione, & priuignis parentis loco futuram At Pallas id maximè in Agrippina laudare quod Germanici nepotem secum traheret, di gnum prorsus imperatoria fortuna, stirpem nobi lem & familiæ Claudiæ, quæ posteros coniunge ret, ne fœmina experta fœcunditatis, integra iu uenta, claritudinem Cæsarum aliam in domun ferret. Præualuere hæc adiuta Agrippina illece bris. Quæ ad eum per speciem necessitudinis cre brò ventitando pellicit patruum, vt prælata ca teris, & nondum vxori, potentia vxoria iam vte retur. Nam vbi sui matrimonij certa fuit, strue re maiora, nuptiásque Domitij, quem ex C. Æno barbo genuerat, & Octauia Cæsaris filiæ moliri quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L Silano desponderat Octauiam Cæsar iuuenémque & alia clarum, insigni triumphalium, & gla diatorij muneris magnificentia, protulerat a studia vulgi. Sed nihil arduum videbatur in ani mo principis cui non iudicium, non odium erat nisi indita & iussa. Igitur Vitellius nomine Cen soris, seruiles fallacias obtegens, ingruentiúmqu dominationum prouisor, quo gratiam Agrippi

in Silanum, cui ſanè decora & procax ſoror Iunia Caluina haut multum antè Vitellij nurus fuerat: hinc initium accuſationis, fratriſq; non inceſtum, ſed incuſtoditum amorem ad infamiã traxit: & prabebat Caſar aures, accipiendis aduerſum generũ ſuſpicionibus caritate filia promptior. At Silanus inſi liarum neſcius, ac fortè eo anno prætor repentè per edictum Vitellij ordine ſenatorio mouetur, quamquam lecto pridem ſenatu, luſtróque condito, ſimul affinitatem Claudius diremit, adactúſque Silanus eiurare magiſtrum, & reliquus præturæ dies in Eprium Marcellum collatus eſt.

A. V. C. DCCCII.

C. Pompeio, Q. Verannio COSS. pactum inter Claudium & Agrippinam matrimonium.

2. Iam fama, iam amore illicito firmabatur, nec dum celebrare ſolenni a nuptiarum audebãt, nullo exemplo deducta in domum patrui, fratris filia. Quin & inceſtum, ac ſi ſperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur. Nec antè omiſſa contatio, quam Vitellius ſuis artibus id perpetrandum ſumpſit. Percontatúſque Cæſarem, an iuſſis populi, an auctoritati ſenatus cederet? vbi ille vnum ſe ciuium * & ſenatus conſenſui imparem reſpondit, operiri intra palatium iubet: ipſe curiam ingreditur, ſummamq; Reipub.

» bem terræ capeſſat,egere a lminculu,ui domeſti
» ea cura vacuus,in commune conſulat, quod p r
» rò honeſtius cenſoriæ mentis leuamen, quam aſ
» ſumere coniugem proſperis dubiiſq́, ſociam ?c
» cogitationes intimas, cui paruos liberos tralla
» non luxui aut voluptatibus aſſuefactus, ſed q
» prima ab iuuenta legibus obtemperauiſſet. Poſt
quam hæc fauorabili oratione præmiſit, multa
patrum aſſentatio ſequebatur:caſto rurſus initi
» Quandò maritandum principem cuncti ſuad
» rent, diligi oportere fœmina nobilitate puerperii
» ſanctimonia inſignem. Nec diu inquirendũ, qu
» Agrippina claritudine generis anteiret. datum
» ea fecunditatis experimentum, & congruere a
» tes honeſtas. Id verò egregium, quòd prouiſa deu
» vidua iungeretur principi ſua tantum matrim
» nia,experto, audiuiſſe à parentibus vidiſſe ipſo
» arripi coniuges ad libita Cæſarum: procul id
» præſenti modeſtia: ſtatueretur imò documentu
» quo vxorem imperator acciperet. At enim no
» nobis in fratrum filias coniugia: ſed aliis gen
» bus ſollennia nec lege vlla prohibita. Et ſobrin
» rum diu ignorata, tempore addito percrebui
» morem accommodari prout conducat, & fore
» quoque in his quæ mox vſurpentur. Haut defu
qui certatim, ſi cunctaretur Cæſar, vi acturos,
ſtificantes, erumperent curia. Conglobatur prom
ſcua multitudo, populumq́ Romanum eadem

Digitized by Google

obuium apud forum præbet se gratantibus. Senatúmque ingressus decretum postulat, quo iustæ inter patruos fratrúmque filias nuptiæ etiam in posterum statuerentur. Neque tamen repertus est, nisi vnus talis matrimonij cupitor, * Titus Alledius Seuerus eques Romanus, quem plerique Agrippinæ gratia impulsum ferebant. Versa ex eo ciuitas, & cuncta feminæ obediebant, non per lasciuiam, vt Messallina, rebus Romanis illudenti. Adductum quasi & virile seruitium. Palàm seueritas, ac sæpius superbia: nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret: cupido auri immensa obtentum habebat, quasi subsidium regno pararetur. Die nuptiarum Silanus sibi mortem conscivit, siue eò vsque spem vitæ produxerat cum dilecto die, augendam ad inuidiam, Caluina soror eius Italia pulsa est. Addidit Claudius, sacra ex legibus Tulli regis, piaculáque apud lucum Dianæ per Pontifices danda: irridentibus cunctis, quòd pœna procurationé, quæ incesti id temporis * exquirerentur. At Agrippina ne malis tantùm facinoribus notesceret, veniam exsilij pro Annæo Seneca, simul præturam impetrat, lætum in publicum rata, ob claritudinem studiorum eius, vtque Domitij pueritia tali magistro adolesceret, & consiliis eiusdem ad spem dominationis vteretur: quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficij, & infensus Claudio dolore iniuriæ credebatur. Placitu-

dehinc non vltrà contari: sed destinatum consu-lem Memmium Pollionem ingentibus promissi inducunt, sententiam expromere, qua hortaretu Claudius despondere Octauiam Domitio, quo ætati vtriusque non absurdum, & maiora pate-facturum erat. Pollio haut disparibus verbis, a nuper Vitellius, censet despondetúrque Octauia ac secũdum priorem necessitudinem, sponsus ian & gener Domitius æquari Britannico, studii matris, arte eorum quis ob accusatam Messalli nam vltio ex filio timebatur.

3. Per idem tempus legati Parthorum ad ex petendum, vt retuli, Meherdatem missi, sena tum ingrediuntur, mandata in hunc modum in " cipiunt. Non se fœderis ignaros, nec defectione " familia Arsacidarum venire: sed filium Vanonis " nepotem Phrahatis, accersere aduersus domina " tionem Gotarzis, nobilitati plebique iuxta into " lerandam. Iam fratres iam propinquos, iam lon " giùs sitos, cædibus exhaustos, adiici coniuges gra " uidas, liberos paruos, dum secors domi, bellis in " faustus, ignauiam sæuitia tegat. Veterem sibi a " publicè cœptam nobiscum amicitiam: & subue " niendum sociis virium æmulis cedentibusq; pe " reuerentiam. Ideò regum obsides liberos dari,

no, Parthorúmque obsequiis: séque duo Augusto adæquabat, petitum ab eo regem referens, omissa Tiberij memoria, quamquam is quoque miserat. Addiditque præcepta (etenim aderat Meherdates) vt non dominationem & seruos, sed rectorem & ciues cogitaret, clementiámque ac iustitiam quanto ignara barbaris, tanto toleratiora capesseret. Hinc versus ad legatos, extollit laudibus alumnum vrbis, spectata ad id modestia: ac tamen ferenda regum ingenia, neque vsui crebras mutationes: rem Romanam huc satietate gloria prouectam, vt externis quoque gentibus quietem velit datam. Post hæc C. Cassio, qui Syriæ præerat deducere iuuenem ripam ad Euphratis iubet. Ea tempestate Cassius ceteros præminebat peritia legum: nam militares artes per otium ignotæ, industriósque ac ignauos pax in æquo tenet. Attamen quantum sine bello dabatur, reuocare priscum morem, exercere legiones, cura, prouisu, agere perinde ac si hostis ingrueret. Ita dignum maioribus suis, & familia Cassia ratus, per illas quoque gentes celebrata. Igitur excitis quorum de sententia petitus rex, positísque castris apud Zeugma, vnde maximè peruius amnis, postquam illustres Parthi, réxque Arabum * Abbarus aduenerat, monet Meherdatem, barbarorum impetus acres, cunctatione languescere, aut in perfidiam mutari. itaque vrgeret cœpta. Quod spretum fraude

iam iamq́, Bosphorum inuasurus habebatur d
fisus propriis viribus Aquila,& Cotys,quia Z
fines Soracorum Rex hostilia resumpserat, ext
nas & ipsi gratias quæsiuere, missis legatis
Eunonem qui Adorsorum genti præcellebat. N
fuit in arduo societas potentiam Romanam a
uersus rebellem Mithradatem ostentantibus. Ig
tur pepigére, equestribus præliis Eunones certa
obsidia vrbium Romani capesserent. Tum co
posito agmine incedunt. cuius frontem & terg
Adorsi, media cohortes & Bosphorani, tutaba
tur, nostris in armis. Sic pulsus hostis, ventúmq
Soza opidum Dandaricæ, quod desertum à M
thradate, ob ambiguos popularium animos ob
neri relicto ibi præsidio visum. Exin Soracos p
gunt: & transgressi amnem Pandam, circuma
niunt vrbem Vspem, editam loco, & mœnibus
fossis munitã, nisi quod mœnia non saxo, sed c
*tibus * iunctis, ac media humo aduersum irru*
pentes inualida erant: eductaq́ altius turres, f
cibus atque hastis turbabant obsessos.: ac ni pr
lium nox diremisset, cœpta patrataq́ expugna
eundem intra diem foret. Postero misere legat
veniam liberis corporibus orantes, Seruitij dec
millia offerebant: quod aspernati sunt victor

ceteris iniectus, nihil tutum ratis, cùm arma, munimenta, impediti, vel eminentes loci, amnésque & vrbes iuxtà perrumperentur. Igitur Zorsines diu pensitato Mithradatisne rebus extremis, an patrio regno consuleret: postquam praualuit gentilis vtilitas, datis obsidibus apud effigiem Cæsaris procubuit, magna gloria exercitus Romani, quem incruentũ & victorem, tridui itinere abfuisse ab amne Tanai constitit. Sed in regressu dispar fortuna fuit: quia nauiũ quasdam, quæ mari remeabant, in littora Taurorum delatas circumuenere barbari, præfecto cohortis, & plerisque * centurionum interfectis. Interea Mithradates nullo in armis subsidio, consultat cuius misericordiã experiretur. Frater Cotys proditor olim, deinde hostis metuebatur. Romanorum nemo id auctoritatis aderat, vt promissa eius magni penderentur. Ad Eunonem conuertit, proprijs odiis infensum, & recens coniuncta nobiscum amicitia, validum. Igitur cultu, vultúque quàm maximè ad præsentem fortunam comparato, regiam ingreditur, genibúsque eius prouolutus, Mithradates, inquit, „ terra marique Romanis per tot annos quæsitus, „ sponte adsum. Vtere vt voles prole magni Achemenis, „ quod mihi solum hostes non abstulerunt. „ At Eunones claritudines viri, mutatione rerum, & prece haut degenere permotus, alleuat supplicem, laudátque quòd gentem Adorsorum quòd

raræ & legitimæ habentur. Claudij gener L. Silanus ipso nuptiarum die mortem sibi consciscit Ab exilio Seneca reuocatur Octauia Claudij filia Neroni despõsa.

5 Meherdates à Parthis rex expetitus, cum Gotarze prælio congressus, vincitur.

4 Mithradatis; Ponti regnum tentantis, clades & captiuitas.

5. Agrippinæ artibus Lollia & Calpurnia damnata Vrbis pomœrium Claudius profert. Neronis adoptio Colonia Veiorum. Agrippinæ ambitio.

6 Cati domiti. Vannij Sueuorum regis expulsio.

7. Ostorij in Britannia res gestæ, & de Caractaco rege victoria.

8. Caractaci magnus animus à Claudio veniam sibi suisque captiuis impetrat. Ostorij [illegible] obitus. Huic

Claudij ex Messallin[a] filium, Agrippinæ do[lo] impij Aliquot prodigi[a] In vrbe annonæ carit[as].

10. Inter Armenios [&] Hyberos bellū cui Pa[r]thi & Romani admi[s]centur, euentu vario.

11. Furij Scriboni[a]ni relegatio. Senatu[s] consultum Claudianu[m] in fœminas quæ seru[is] succumberent Inter I[u]dæos & Roman. milit[es] motus alites in Iud[æa] & alibi.

12. Claudij naum[a]chia in lacu fucino O[c]tauiæ nuptiæ. Agri[p]pina Stat. Taurum ill[u]strem virum ad nece[m] adigit, vt hortis e[ius]dem potiretur.

13 In prouinciis Cla[u]dius stabili procurat[o]rum auctoritatem. In[]munitas Cois conces[sa] Tributum ad Temp[us] Byzantiis remissum.

14 Præsagia de r[e]rum mutatione. Lepi[da] mors violenta. Claudi[j]

Gesta hæc annis sex.

Coss.

C. Pompeio. Q. Veranio.
C. Antistio. M. Suilio Rufo.
P. Cornelio Suilla. L. Saluio Othone.
D. Iunio Silano. Q. Haterio.
M. Asinia Marcello. M. Acilio Auiola.

CÆDE Messalinæ conuulsa principis domus, orto apud libertos certamine, quis diligeret vxorē Claudio cælibi vitæ intoleranti, & coniugum imperiis obnoxio. Nec minore ambitu fœminæ exarserant, suam quæque nobilitatem, formam, opes, contendere, ac digna tanto matrimonio ostentare. Sed maximè ambigebatur inter Lolliam Paulinam, M. Lollij consularis filiam, & Iuliam Agrippinam Germanico genitam, huic Pallas, illi Calistus, fautores aderant. at Ælia Petina è familia Tuberonum, Narcisso fouebatur. Ipse modò huc, modò illuc, vt quemque suadentium audierat promptus, discordantes in consilium vocat, ac promere sententiam, & adiicere rationes iubet. Narcissus vetus matrimonium

quaquam nouercalibus odiis visura Britannicum & Octauiam, proxima suis pignora. Calistus improbatam longo dissidio, ac si rursus assumeretur, eò ipso superbiam, longéque rectiùs Lolliam induci, quando nullos liberos genuisset, vacuam æmulatione, & priuignis parentis loco futuram. At Pallas id maximè in Agrippina laudare, quod Germanici nepotem secum traheret, dignum prorsus imperatoria fortuna, stirpem nobilem & familiæ Claudiæ, quæ posteros coniungeret, ne fœmina experta fœcunditatis, integra iuuenta, claritudinem Cæsarum aliam in domum ferret. Præualuere hæc adiuta Agrippinæ illecebris. Quæ ad eum per speciem necessitudinis crebrò ventitando pellicit patruum, vt prælata cæteris, & nondum vxori, potentia vxoria iam vteretur. Nam vbi sui matrimonij certa fuit, struere maiora, nuptiásque Domitij, quem ex C. Ænobarbo genuerat, & Octauiæ Cæsaris filiæ molir. quod sine scelere perpetrari non poterat, quia I Silano desponderat Octauiam Cæsar iuuenémqu & alia clarum, insigni triumphalium, & gla diatorij muneris magnificentia, protulerat a studia vulgi. Sed nihil arduum videbatur in an mo principis cui non iudicium, non odium era nisi indita & iussa. Igitur Vitellius nomine Cen soris, seruiles fallacias obtegens, ingruentiúmq

in Silanum, cui sanè decora & procax soror Iunia Caluina haut multum antè Vitellij nurus fuerat: hinc initium accusationis, fratrisq; non incestum, sed incustoditum amorem ad infamiã traxit: & prabebat Cæsar aures, accipiendis aduersum generũ suspicionibus caritate filiæ promptior. At Silanus insidiarum nescius, ac fortè eo anno prætor repentè per edictum Vitellij ordine senatorio mouetur, quamquam lecto pridem senatu, lustróque condito, simul affinitatem Claudius diremit. adactúsque Silanus eiurare magistrum, & reliquus præturæ dies in Eprium Marcellum collatus est.

A. V. C. DCCCII.

C.Pompeio, Q.Verannio COSS. *pactum inter Claudium & Agrippinam matrimonium.*

2. *Iam fama, iam amore illicito firmabatur, nec dum celebrare solennia nuptiarum audebãt, nullo exemplo deducta in domum patrui, fratris filia. Quin & incestum, ac si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur. Nec antè omissa contatio, quam Vitellius suis artibus id perpetrandum sumpsit. Percontatúsque Cæsarem, an iussis populi, an auctoritati senatus cederet? vbi ille vnum se ciuium * & senatus consensui imparem respondit, operiri intra palatium [...] curiam ingreditur, summamq; Reipub.*

» bem terræ capeſſat, egere adminiculis, qui domeſt
» ea cura vacuus, in commune conſulat, quod p
» rò honeſtius cenſoriæ mentis leuamen, quam a
» ſumere coniugem proſperis dubiisq́; ſociam, cu
» cogitationes intimas, cui paruos liberos tradа
» non luxui aut voluptatibus aſſuefactus, ſed q
» prima ab iuuenta legibus obtemperauiſſet. Poſ
quam hæc fauorabili oratione præmiſit, multa
patrum aſſentatio ſequebatur: capto rurſus initi
» Quando maritandum principem cuncti ſuad
» rent, diligi oportere feminam nobilitate puerperi
» ſanctimonia inſignem. Nec diu inquirendũ, qu
» Agrippina claritudine generis anteiret. datum
» ea fecunditatis experimentum, & congruere a
» tes honeſtas. Id verò egregium, quòd prouiſa deũ
» vidua iungeretur principi ſua tantum matrim
» nia, experto, audiuiſſe à parentibus vidiſſe ipſ
» arripi coniuges ad libita Cæſarum: procul id
» præſenti modeſtia: ſtatueretur imò documentu
» quo vxorem imperator acciperet. At enim no
» nobis in fratrum filias coniugia: ſed aliis gen
» bus ſollennia nec lege vlla prohibita. Et ſobri
» rum diu ignorata, tempore addito percrebui
» morem accommodari prout conducat, & fore
» quoque in his quæ mox vſurpentur. Haut defu
qui certatim, ſi cunctaretur Cæſar, vi acturos
ſtificantes, erumperent curia. Conglobatur pro

obuium apud forum præbet se gratantibus. Senatúmque ingressus decretum postulat, quo iustæ inter patruos fratrúmque filias nuptiæ etiam in posterum statuerentur. Neque tamen repertus est, nisi vnus talis matrimonij cupitor, * Titus Alledius Seuerus eques Romanus, quem plerique Agrippinæ gratia impulsum ferebant. Versa ex eo ciuitas, & cuncta feminæ obediebant, non per lasciuiam, vt Messallina, rebus Romanis illudenti. Addictum quasi & virile seruitium. Palàm seueritas, ac sæpius superbia: nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret: cupido auri immensa obtentum habebat, quasi subsidium regno pararetur. Die nuptiarum Silanus sibi mortem consciuit, siue eò vsque spem vitæ produxerat cum dilecto die, augendam ad inuidiam, Caluina soror eius Italia pulsa est. Addidit Claudius, sacra ex legibus Tulli regis, piaculáque apud lucum Dianæ per Pontifices danda: irridentibus cunctis, quòd pœnæ procurationé, que incesti id temporis * exquirerentur. At Agrippina ne malis tantùm facinoribus notesceret, veniam exsilij pro Annæo Seneca, simul præturam impetrat, lætum in publicum rata, ob claritudinem studiorum eius, vtque Domitij pueritia tali magistro adolesceret, & consiliis eiusdem ad spem dominationis vteretur: quia Seneca fidus in ... memoria beneficij, & infensus

dehinc non vltrà contari: sed destinatum consu
lem Memmium Pollionem ingentibus promiss
inducunt, sententiam expromere, qua hortaretu
Claudius despondere Octauiam Domitio, quo
ætati vtriusque non absurdum, & maiora pate
facturum erat. Pollio haut disparibus verbis, a
nuper Vitellius, censet despondetúrque Octaui
ac secũdum priorem necessitudinem, sponsus ian
& gener Domitius æquari Britannico, studi
matris, arte eorum quis ob accusatam Messall
nam vltio ex filio timebatur.

3. Per idem tempus legati Parthorum ad ex
petendum, vt retuli, Maherdatem missi, sena
tum ingrediuntur, mandata in hunc modum in
cipiunt. Non se fœderis ignaros, nec defectione
familia Arsacidarum venire: sed filium Vanoni
nepotem Phrahatis, accersere aduersus domin
tionem Gotarzis, nobilitati plebique iuxta int
lerandam. Iam fratres iam propinquos, iam lon
giùs sitos, cædibus exhaustos, adiici coniuges gr
uidas, liberos paruos, dum socors domi, bellis i
faustus, ignauiam sæuitia tegat. Veterem sibi
publicè cœptam nobiscum amicitiam: & subu
niendum sociis virium æmulis cedentibusq; pe
reuerentiam. Ideò regum obsides liberos dari,
si domestici imperij tædeat, sit regressus ad pri
cipem patrésque, quorum moribus assuefactus r

*no, Parthorúmque obsequiis: séque diuo Augusto adæquabat, petitum ab eo regem referens, omissa Tiberij memoria, quamquam is quoque miserat. Addiditque præcepta (etenim aderat Meherdates) vt non dominationem & seruos, sed rectorem & ciues cogitaret, clementiámque ac iustitiam quanto ignara barbaris, tanto toleratiora capesseret. Hinc versus ad legatos, extollit laudibus alumnum vrbis, spectatæ ad id modestiæ: ac tamen ferenda regum ingenia, neque vsui crebras mutationes: rem Romanam huc satietate gloriæ prouectam, vt externis quoque gentibus quietem velit datam. Post hæc C. Cassio, qui Syriæ præerat deducere iuuenem ripam ad Euphratis iubet. Ea tempestate Cassius ceteros præminebat peritia legum: nam militares artes per otium ignotæ, industriósque ac ignauos pax in æquo tenet. Attamen quantum sine bello dabatur, reuocare priscum morem, exercere legiones, cura, prouisu, agere perinde ac si hostis ingrueret. Ita dignum maioribus suis, & familia Cassia ratus, per illas quoque gentes celebrata. Igitur excitis quorum de sententia petitus rex, positísque castris apud Zeugma, vnde maximè peruius amnis, postquam illustres Parthi réxque Arabum * Abbarus aduenerat, monet Meherdatem, barbarorum impetus acres,* [...]

tum eum in luxu ratum, multos per dies attinuit apud opidum Edessam. Et vocante Charience, promptaq; res ostentante si citi aduenissent, non cominus Mesopotamiam, sed flexu Armeniam petunt, id temporis importunam, quia hyems occipiebat. Exin niuibus & montibus fessi, postquã campis propinquabant, copiis Carrhenis adiunguntur. Transmissoq; amne Tigri permeant Adiabenos, quorum Rex Izdiates societatem Meherdatis palàm induerat in Gotarzen, per occulta & magis fida inclinabat. Sed capta in transitu vrbs Ninos vetustissima sedes Assyriæ, castellum insigne fama, quod postremo inter Darium atque Alexandrum prælio Persarum illic opes conciderant. Interea Gotarzes apud montem cui nomen Sambulos, vota dijs loci suscipiebat, præcipua religione Herculis, qui tempore stato per quietem monet sacerdotes, vt templum iuxta, equos venatui adornatos sistant equi vbi pharetras * telis omnigenis onustas accepere, per saltus vagi, nocte demum vacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt. Rursus deus quas siluas peruagauerint, nocturno visu demonstrat: reperiunturq; fusæ passim feræ. Ceterum Gotarzes nondum satis aucto exercitu, flumine Corma pro munimento vti. Et quamquam per insectationes & nuntios ad prælium vocaretur, nectere moras, locos mutare, & missis corruptoribus exuendam ad fidem hostes emercari. Ex quis Izates Adiabenus, * mox*

Abbarus

Abbarus Arabũ cũ exercitu abscedunt leuitate gentili, & quia experimẽtis cognitũ est, Barbaros male Romæ petere Reges quàm habere. At Meherdates validis auxiliis nudatus, ceterorũ proditione suspecta, quod vnum reliquũ, rem in casum dare, prælioq; experiri statuit. Nec detrectauit pugnam. Gotarzes, diminutis hostibus ferox. Concursumque magna cæde, & ambiguo euentu, donec Carrhenem profligatis obuersis, longius euectum integer à tergo globus circumueniret. Tum omni spe perdita, Meherdates promissa Parrhacis paterni clientis secutus, dolo eius vincitur traditúrque victori. Atque ille non propinquum, neque Arsacis de gente, sed alienigenam & Romanum increpans, auribus decisis viuere iubet, ostentui clementiæ suæ & in nos dehonestamento. Dein Gotarzes morbo obiit, accitúsque in regnum Vonones Medis tum præsidens. Nulla huic prospera aut aduersa quis memoraretur, breui & inglorio imperio perfunctus est, resque Parthorum in filium eius Vologesen translatæ.

4. *At Mithradates Bosphoranus amissis opibus vagus, posteaquã Didium ducem Romanum robúrque exercitus abiisse cognouerat, relictos in nouo regno Cotyn iuuenta rudé, & paucas cohortium cum Iulio Aquila equite Romano, spretis vtrisque concire nationes, illicere perfugas, postremò exercitu coacto, regem Dandaridarum exturbat, imperioq; eius potitur. Quæ vbi cognita, & iam*

iam iamq; Bosphorum inuasurus habebatur diffisus propriis viribus Aquila, & Cotys, quia Zorsines Soracorum Rex hostilia resumpserat, externas & ipsi gratias quæsiuere, missis legatis ad Eunonem qui Adorsorum genti præcellebat. Nec fuit in arduo societas potentiam Romanam aduersus rebellem Mithradatem ostentantibus. Igitur pepigére, equestribus prœliis Eunones certaret, obsidia vrbium Romani capesserent. Tum composito agmine incedunt. cuius frontem & terga, Adorsi, media cohortes & Bosphorani, tutabantur, noctris in armis. Sic pulsus hostis, ventúmque Soza opidum Dandaricæ, quod desertum à Mithradate, ob ambiguos popularium animos obtineri relicto ibi præsidio visum. Exin Soracos pergunt: & transgressi amnem Pandam, circumueniunt vrbem Vspen, editam loco, & mœnibus ac fossis munitã, nisi quòd mœnia non saxo, sed cratibus * iunctis, ac media humo aduersum irrumpentes inualida erant: eductæq; altius turres, facibus atque hastis turbabant obsessos: ac ni prœlium nox diremisset, cœpta patrataq; expugnatio eundem intra diem foret. Postero misere legatos, veniam liberis corporibus orantes, Seruitij decem millia offerebant: quod aspernati sunt victores, quia trucidare deditos sæuum, tantam multitudinem custodia cingere arduum: vt belli potius iure caderent. Datúmque militibus, qui scalis euaserant, signum cædis. Excidio Vspensium metus

ceteris

*ceteris iniectus, nihil tutum ratis, cùm arma, munimenta, impediti, vel eminentes loci, amnésque & vrbes iuxtà perrumperentur. Igitur Zorsines diu pensitato Mithradatisne rebus extremis, an patrio regno consuleret: postquam præualuit gentis vtilitas, datis obsidibus, apud effigiem Cæsaris procubuit, magna gloria exercitus Romani, quem incruentũ & victorem, tridui itinere abfuisse ab amne Tanai constitit. Sed in regressu dispar fortuna fuit: quia nauiũ quasdam, quæ mari remeabant, in littora Taurorum delatas circumuenere barbari, præfecto cohortis, & plerisque * centurionum interfectis. Interea Mithradates nullo in armis subsidio, consultat cuius misericordiã experiretur. Frater Cotys proditor olim, deinde hostis metuebatur. Romanorum nemo id auctoritatis aderat, vt promissa eius magni penderentur. Ad Eunonem conuertit, propriis odiis infensum, & recens coniuncta nobiscum amicitia, validum. Igitur cultu, vultúque quàm maxime ad præsentem fortunam comparato, regiam ingreditur, genibúsque eius prouolutus, Mithradates, inquit, terra marique Romanis per tot annos quæsitus, sponte adsum. Vtere vt voles prole magni Achemenis, quod mihi solum hostes non abstulerunt. At Eunones claritudine viri, mutatione rerum, & prece haut degenere permotus, alleuat supplicem, laudátque quòd gentem Adorsorum, quòd suam dexteram petenda venia delegerit. Simul*

legatos

legatos litterásque ad Cæsarem in hunc modum
» *mittit. Populi Romani imperatoribus magna-*
» *rúmque nationum regibus, primam ex similitu-*
» *dine fortunæ amicitiam: sibi & Claudio ex com-*
» *munione victoriæ esse. Bellorum egregios fines,*
» *quoties ignoscendo transigatur. Sic Zorsini victo*
» *nihil ereptum. Pro Mithradate quando grauius*
» *mereretur, non potentiam, neque regnum precari:*
» *sed ne triumpharetur, néve pœnas capite * ex-*
» *tenderet. Atque Claudius, quamquam nobilita-*
» *tibus externis mitis, dubitauit tamen, accipere*
captiuum pacto salutis, an repetere armis rectius
*foret. * Hinc dolor iniuriarum, & libido vinctæ*
» *adigebat. Sed differebatur contrà: Suscipi bellum*
» *auio itinere, importuoso mari: ad hoc reges fero-*
» *ces, vagos populos, solum frugum egens, tum tæ-*
» *dium ex mora, pericula ex properantia: modicam*
» *victoribus laudem, ac multum infamiæ si pelle-*
» *rentur, quin arriperet oblata & seruaret exulem:*
» *cui inopi quanto longiorem vitam, tanto plus sup-*
» *plicij fore. His permotus, scripsit Eunoni, meritum*
» *quidem nouissima exempla Mithradatem, nec si-*
» *bi vim ad exsequendum deesse: verum ita maio-*
» *ribus placitum, quanta peruicacia in hostem,*
» *tanta beneficentia aduersus supplices utendum:*
» *nam triumphos de populis regnisque integris ad-*
» *quiri. Traditus post hoc Mithradates, vectúsque*
*Romam per Iunium * Cilonem procuratorem*

Ponti,

Ponti, ferocius quam pro fortuna disseruisse apud Cæsarem ferebatur. Elatáque vox eius in vulgum hisce verbis: Non sum remissus ad te, sed reuersus: vel si non credis, dimitte & quære. Vultu quoque interrito permansit, cum rostra iuxta, custodibus circumdatus, visui populo præberetur. Consularia insignia Coloni, Aquilæ prætoria decernuntur.

5. Iisdem consulibus atrox odij Agrippina ac Lolliæ infensa, quòd secum de matrimonio principis certauisset: molitur crimina, & accusatorem, quo obiiceret Chaldæos, magos interrogatumque Apollinis Clarij simulacrum super nuptiis imperatoris. Exin Claudius inaudita rea, multa de claritudine eius apud senatum præfatus, sorore L. Volusij genitam, maiorem ei patruum Cottam Messallinum esse, * Memmio quondam Regulo nuptam, (nam de C. Cæsaris nuptiis consultò reticebat) addidit perniciosa in Rempu. consilia, & materiem sceleri detrahendam. Proin publicatis bonis, cederet Italia. Ita quinquagies sestertiûm ex opibus immensis exsuli relictum. Et Calpurnia illustris femina peruertitur, quia formam eius laudauerat princeps, nulla libidine, sed fortuito sermone: vnde vis Agrippinæ citra vltima stetit. In Lolliam mittitur tribunus, à quo ad mortem adigeretur. Damnatus & lege repetundarum Cadius Rufus, accusantibus Bithynis. Galliæ Narbonensi ob egregiam

in patres reuerentiam datum, vt senatoribus eius prouinciæ, non exquisita principis sententia, iure quo Sicilia haberetur, res suas inuisere liceret. Ituræque & Iudæi, defunctis regibus Sohemo atque Agrippa, prouinciæ Syriæ additi. Salutis augurium quinque & viginti annis omissum repeti, ac deinde continuari placitum. Et pomœrium vrbis auxit Cæsar more prisco quo iis qui protulere imperium, etiam terminos vrbis propagare datur. Nec tamen duces Romani, quamquam magnis nationibus subactis, vsurpauerant, nisi L. Sylla, & diuus Augustus. Regū in eo ambitio, vel gloria variè vulgata. Sed initium condendi, & quod pomœrium Romulus posuerit noscere haut absurdum reor. Igitur à foro boario, vbi æreum tauri simulacrū aspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi opidi cœptus, vt magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis spatiis interiecti lapides, per ima motis Palatini ad aram Consi, mox ad Curias veteres, tum ad sacellum Larium. forumq; Romanum & Capitolium non à Romulo, sed à T. Tatio additum vrbi credidere. Mox pro fortuna pomœrium auctum. Et quos tum Claudius terminos posuerit, facilè cognitu & publicis actis præscriptum.

A. V. C. DCCCIII.

C. Antistio, M. Suilio COSS. adoptio in Domitium auctoritate Pallantis festinatur, qui obstrictus Agrippinæ, vt conciliator nuptiarum, & mox

mox stupro eius illigatus, stimulabat Claudium consuleret Reip. Britannici pueritiam robore circumdaret: Sic apud diuũ Augustum, quamquam nepotibus subnixum, viguisse priuignos: à Tiberio, super propriam stirpem, Germanicum assumtum. Se quoque accingeret iuuene, partem curarum capessituro. His cunctus, biennio maiorẽ natu Domitium filio anteponit, habita apud senatum oratione in eundem, quem à liberto acceperat, modum. Adnotabant periti, nullam ante hac adoptionem inter patricios Claudios reperiri, eósque ab Atto Clauso continuos durauisse. Ceterum actæ Principi grates, exquisitiore in Domitium adulatione. Rogata q; lex, qua in familiam Claudiam & nomen Neronis transiret. Augetur & Agrippina cognomento Augustæ, quibus patratis, nemo adeò expers misericordiæ fuit, quem non Britannici fortunæ mæror afficeret, desolatus paulatim etiam seruilibus ministeriis, per intempestiua nouercæ officia, in ludibria vertebat, intelligens falsi. Neque enim segnem ei fuisse indolem ferunt: siue verum, seu periculis commodatus, retinuit famam sine experimento. Sed Agrippina, quò vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in oppidum Vbiorum, in quo genita erat, veteranos coloniámque deduci imperat: cui nomen inditum ex vocabulo ipsius. Ac fortè acciderat, vt eam gentem Rheno transgressam auus Agrippa in fidem acciperet.

6. Iisdem temporibus in superiore Germania trepidatum, aduentu Cattorũ latrocinia agitantium. Deinde L. Pomponius legatus auxiliares Vangiones ac Nemetas addito equite alario monuit, vt anteirent populatores, vel dilapsis improuisi circumfunderentur. Et secuta consilium ducis industria militum, diuisiq; in duo agmina, qui læuum iter petiuerant, recens reuersos, prædáque per luxum vsos & somno graues circumuenere. Acta lætitia, quòd quosdam è clade Variana, post quadragesimum annum, seruitio exemerant. At qui dextris & propioribus compendiis ierant, obuio hosti & aciem auso, plus cladis faciunt. Et prædà famaq; onusti, ad montem Taunum reuertuntur, vbi Pomponius cum legionibus opperiebatur, si Catti cupidine vlciscendi casum pugnæ præberent. Illi metu ne hinc Romanus, inde Cherusci, cum quîs æternùm discordant, circumgrederentur, legatos in vrbem & obsides misere, decretúsque Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ eius apud posteros, in quîs carminum gloria præcellit. Per idem tempus Vannius Sueuis à Druso Cæsare impositus, pellitur regno. primâ imperij ætate clarus acceptúsque popularibus: mox diuturnitate in superbiam mutans, & odio accolarum, simul domesticis discordiis circumuentus. Auctores fuere Iubilius Hermundurorum rex, & Vangio ac Sido sorore Vannij geniti. Nec Claudius, quamquam sæpe oratus, arma certantibus barbaris

barbaris interposuit, tutum Vannio perfugiū promittens si pelleretur. scripsitq́; P. Attilio Histro, qui Pannoniæ præsidebat, legionem, ipsaq́; è prouincia lecta auxilia pro ripa componeret, subsidio victis, & terreri aduersus victores, ne fortuna elati, nostram quoque pacem turbarent. nam vis innumera Ligij, aliaque gentes aduentabant, fama ditis regni quod Vannius XXX. per annos prædationibus & vectigalibus auxerat. Ipsi manus propria pedites, eques è Sarmatis Iazygibus erat, impar multitudini hostium: eóque castellis sese defensare, bellúmque ducere statuerat. Sed Iazyges obsidionis impatientes, & proximos per campos vagi necessitudinem pugnæ attulere, quia Ligius Hermundurúsque illic * ingruebant. Igitur digressus castellis Vannius, funditur prælio, quamquam rebus aduersis laudatus, quòd & pugnam manu capessit, & corpore aduerso vulnera excepit. Ceterùm ad classem in Danubio opperientem perfugit. Secuti mox clientes, & acceptis agris, in Pannonia locati sunt. Regnum Vangio ac Sido inter se * partiti sunt egregia aduersus nos fide: subiectis suóne an seruitij ingenio, dum adipiscerentur dominationes, multa caritate, & maiore odio postquàm adepti sunt.

7. At in Britannia P. Ostoriū proprætorem turbida res excepere, effusis in agrū sociorū hostibus, eò violentius quò nouum ducem exercitu ignoto, & cœpta hieme, iturum obuiam non rebantur.

*Ille ignarus primis euentibus metũ aut fiduciam gigni, citas cohortes rapit: & cæsis qui restiterunt, disiectos consectatus, ne rursus conglobarentur, infensáque & infida pax non duci, non militi requiẽ permitteret, detrahere arma suspectis, cinctosq; castris Antonã & Sabrinam fluuios cohibere parat. Quod primi Iceni abnuere, valida gẽs, nec præliis *concussa, quia societate nostram volentes accesserant, hisq; auctoribus circumiecta natiónes locum pugnæ dilegêre, septũ agresti aggere & aditu angusto, ne peruius equiti foret. Ea munimenta dux Romanus, quamquam sine robore legionũ sociales copias ducebat, perrumpere adgreditur, & distributis cohortibus, turmas quoque equitũ ad munia accingit. Tunc dato signo perfringunt aggerem, suisq; claustris impeditos turbant. Atque illi conscientia rebellionis & obseptis effugiis, multa & clara facinora fecêre. Qua pugna filius legati M. Ostorius seruati ciuis decus meruit. Ceterũ clade Icenorum compositi qui bellum inter & pacem dubitabant: & ductus* in Gangos exercitus. Vastati agri, prædæ passim auctæ: non ausis aciem hostibus, vel si ex occulto carpere agmen tentarent punito dolo. Iam ventum haut procul mari, quòd Hiberniam insulam aspectat: cùm orta apud Brigantes discordia retraxêre ducem, destinationis certum, ne noua moliretur, nisi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem, paucis qui arma cœptabãt interfectis, in reliquos data venia, resedêre. Silu-*

rum

rum gens, non atrocitate, non clementia mutaba-tur, quin bellum exerceret, castrisque legionum premenda foret. Id quo promtius veniret, colonia Camalodunum valida veteranorũ manu deducitur in agros captiuos, subsidium aduersus rebelles, & imbuendis sociis ad officia legum. Itum inde in Siluras, super propriam ferociam. Caractaci viribus confisos, quem multa ambigua, multa prospera extulerant, vt ceteros Britannorum imperatores præmineret. Sed astu, tum locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in Ordouicas, additisque qui pacem nostram metuebant, nouissimum casum experitur: sumto ad prælium loco, vt additus, abscessus, cũcta nobis importuna, & suis in melius essent. Tunc montibus arduis, & si qua clementer accedi poterant, in modum valli saxa præstruit: & præfluebat amnis vado incerto, cateruæque nationum pro munimentis consisterant. Adhoc gentium ductores circumire, hortari, firmare animos, minuendo metu, accendenda spe, aliisque belli incitamentis. Enimuero Caractacus huc illuc volitans, illum diem, »
illam aciem testabatur, aut recuperandæ liberta- »
tis, aut seruitutis æternæ initium fore, vocabatque »
nomina maiorum, qui dictatorem Cæsarem pepu- »
lissent: quorum virtute vacui à securibus & tri- »
butis, intemerata coniugum & liberorum corpo- »
ra retinerent. Hæc atque talia dicenti, adstrepe- »
re vulgus: gentili quisque religione obstringi, non »

telis, non vulneribus cessuros. Obstupefecit ea alacritas ducem Romanum: simul obiectus amnis, additū vallum, imminentia iuga, nihil nisi atrox & propugnatoribus frequens, terrebat. Sed miles prælium poscere, cuncta virtute expugnabilia clamitare, præfectique ac tribuni paria disserentes, ardorem exercitus incendebant. Tum Ostorius, circumspectis quæ impenetrabilia, quaque pervia, ducit infensos, amnémque haut difficulter evadit. Vbi ventum ad aggerem, dum missilibus certabatur, plus vulnerum in nos, & pleraque cedes oriebantur. Postquam facta testudine, rudes & informes saxorum compages distracta, párque cominus acies, decedere Barbari in iuga montium. Sed eò quoque irrupere ferentarius gravísque miles, illi, telis assultantes, hi conferto gradu, turbatis contrà Britannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum galearúmve tegmina: & si auxiliaribus resisterent, gladiis ac pilis legionariorum: si huc verterent, spatis & hastis auxiliarium sternebantur, clara ea victoria fuit captáque vxore & filia Caractaci, fratres quoque in deditionem accepti. Ipse (vt fermè intuta sunt adversa) cùm fidem Cartismanduæ reginæ Brigantum petiuisset, vinctus ac victoribus traditus est, nono pòst anno quàm bellum in Britannia cœptum. Vnde fama eius evecta insulas, & proximas provincias pervagata; per Italiam quoque celebrabatur: avebántque visere, quis ille, tot

per

per annos, opes nostras spreuisset.

8. Ne Romæ quidem ignobile Caractaci nomen erat. Et Cæsar dum suum decus extollit, addidit gloriam victo. Vocatus quippe vt ad insigne spectaculum populus. Stetere in armis prætoriæ cohortes, campo qui castra præiacet. Tunc incedentibus regiis clientulis phaleræ torquesque, quæque externis bellis quæsierat, tradita, mox fratres & coniunx & filia: postremò ipse ostentatus. Ceterorum preces degeneres fuere, ex metu. At non Caractacus aut vultu demisso, aut verbis misericordiam requirens, vbi tribunali astitit, in hunc modum locutus est. Si quanta nobilitas & fortuna mihi fuit, tanta rerum prosperarum moderatio fuisset, amicus potius, in hanc vrbem, quàm captus venissem: neque d dignatus esses claris maioribus ortum; pluribus gentibus imperantem fœdere pacis accipere. Præsens sors mea vt mihi informis, sic tibi magnifica est, habui equos, viros, arma, opes, quid mirum, si hæc inuitus amisi? Nam si vos omnibus imperitare vultis, sequitur vt omnes seruitutem accipiant. Si statim deditus traderer, neque mea fortuna, neque tua gloria inclaruisset: & supplicium mei obliuio sequeretur. At si incolumem seruaueris, æternum exemplar clementiæ ero. Ad ea Cæsar veniam ipsique & coniugi, & fratribus, tribuit. Atque illi vinclis exsoluti, Agrippinam quoque haud procul alio suggestu conspicuam, iisdem quibus principem

laudibus gratíbúsq; venerati sunt. Nouum sanè & moribus veterum insolitum, feminam signis Romanis præsidere. Ipsa semet parti à maioribus suis imperij sociam ferebat. Vocati posthac patres, multa & magnifica super captiuitate Caractaci disseruere. Neque minus id clarum, quàm cùm Siphacem P. Scipio, Persem L. Paullus, & si qui alij victos reges populo Ro. ostendêre. Censentur Ostorio triũphi insignia, prosperis ad id rebus eius mox ambiguis: siue quòd amoto Caractaco, quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit, siue hostes miseratione tanti regis, acriùs ad vltionem exarsere. Præfectum castrorum, & legionarias cohortes exstruendis apud Siluras præsidijs relictas, circumfundunt. Ac ni citò vicis & castellis proximis subuentum foret, copiæ tum occidione occubuissent. Præfectus tamen & octo centuriones, ac promptissimus quisque manipulus cecidere, nec multo pòst pabulantes nostros, ipsásque missas ad subsidium turmas profligāt. Tum Ostorius cohortes expeditas opposuit: nec ideo fugam sistebat, ni legiones prælium excepissent. Earum robore æquata pugna, dein nobis pro meliore fuit. Effugere hostes tenui damno, quia inclinabat dies. crebra hinc prælia, & sæpius in modum latrocinij: per saltus, per paludes, vt cuique sors, aut virtus: temerè prouisa: ob iram, ob prædam iussu, & aliquando ignaris ducibus, ac præcipua Silurum peruicacia, quos accendebat vulgata imperatoris

Ro.

Ro. vox: vt quondam Sugambri excisi, & in Gallias traiecti forent, ita Silurum nomen pœnitus exstinguendum. Igitur duas auxiliares cohortes, auaritia præfectorum incautius populantes, intercepere. Spolia que & captiuos largiendo, ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant, cùm tædio curarum fessus Ostorius, concessit vita, lætis hostibus, tamquam ducem haud spernendum: & si non prælium, at certè bellum absumsisset. At Cæsar, cognita morte legati, ne prouincia sine rectore foret, A. Didium suffecit. Is properè vectus, non tamen integratores inuênit, aduersa interim legionis pugna, cui Manlius Valens præerat, auctáque & apud hostes eius rei fama, quo venientem ducem exterrerent: atque illo augente audita, vt maior laus compositis, vel si durauissent, venia iustior tribueretur, Silures id quoque damnũ intulerant, latéque persultabant, donec accursu Didij pellerentur. Sed post captum Caractacum, præcipuus scientia rei militaris Venutius è Iugãtum ciuitate, vt supra memoraui, fidúsque diu, & Romanis armis defensus, cùm Cartismanduam reginam matrimonio teneret, mox orto dissidio, & statim bello, etiã aduersus nos hostilia induerat. Sed primò tantùm inter ipsos certabatur, callidisque Cartismandua artibus, fratre ac propinquos Vinutij intercapit. Inde accensi hostes, stimulante ignominia, ne fœminæ imperio subderentur, valida & lecta armis iuuentus regnum eius in-

uadunt, quod nobis præuiſum, & miſſa auxilio cohortes acre prælium fecère, cuius initio ambiguo, finis lætior fuit. Neque diſpari euentu pugnatum à legione, cui Caſius Naſica præerat. Nam Didius ſenectute grauis, & multa copia honorum, per miniſtros agere & arcere hoſtem ſatis habebat. Hæc quamquã à duobus Oſtorio Didioq́ue proprætoribus plures per annos geſta, coniunxi, ne diuiſa haut perinde ad memoriam ſui ualerent.

A. V. C. CCMIII.

9. Nunc ad temporum ordinem redeo. Ti. Claudio quintum, Ser. Cornelio Orſito COSS. virilis toga Neroni maturata, quo capeſſendæ Reip. habilis uideretur. Et Cæſar adulationibus ſenatus libens ceſſit, vt viceſimo ætatis anno conſulatum Nero iniret: atque interim deſignatus, proconſulare imperium extra vrbem haberet, ac Princeps iuuentutis appellaretur. Additum nomine eius donatiuum militi, congiarium plebi, & ludicro Circenſium, quod acquirendi vulgi ſtudiis edebatur, Britannicus in prætexta, Nero triumphalium veſte tranſuecti ſunt. Spectaret populus hunc decore imperatorio: illum puerili habitu, ac perinde fortunam vtriuſque præſumeret: Simúlque qui centurionum tribunorúmque ſortem Britannici miſerabantur, remoti fictis cauſſis, & alij per ſpeciem honoris, etiam libertorum, ſi quis incorrupta fide, depellitur. Tali occaſione obuij inter ſe, Nero Britannicum nomine

mine

mine, ille Domitium, ſalutauere. Quod vt di-
ſcordiæ initium, Agrippina multo queſtu, ad
maritum defert: ſperni quippe adoptionem, quæ-
que cenſuerint patres, iuſſerit populus, intra pe-
nates abrogari: ac niſi prauitas tam infenſa do-
centium arceatur, eruptura in publicam perni-
ciem. Commotus his quaſi criminibus Claudius,
optimum quemque educatorem filij exſilio ac
morte afficit: datóſque à nouerca, cuſtodiæ eius
imponit. Nondum tamen ſumma moliri Agrip-
pina audebat, ni prætoriarum cohortium curâ
exſoluerentur Luſius Geta, & Rufus Criſpinus,
quos Meſſallinæ memores & liberis eius deuin-
ctos credebat. Igitur diſtrahi cohortes ambitu
duorum, & ſi ab vno regerentur intentiorem fo-
re diſciplinam aſſeuerante vxore, transfertur re-
gimen cohortium ad Burrhum Afranium egre-
giæ militaris famæ, gnarum tamen cuius ſponte
præficeretur. Suum quoque faſtigium Agrippina
extollere altius, carpento Capitolium ingredi, qui
nos ſacerdotibus, & ſacris antiquitus conceſſus,
venerationem augebat fœminæ: quam Imperato-
re genitam, ſororem eius qui rerum potitus ſit, &
coniugem & matrem fuiſſe, vnicũ ad hunc diem
exemplum eſt. Inter quæ præcipuus propugnator
eius Vitellius, validiſſima gratia, ætate extrema
(adeò incertæ ſunt potentium res) accuſatione cor-
ripitur, deferente Iunio Lupo ſenator. Is crimina
maieſtatis, & cupidinem imperij obiectabat.

Præbuiſ-

Præbuiſsétque aures Cæſar, niſi Agrippina minis magis quàm precibus mutatus eſſet, vt accuſatori aqua atque igne interdiceret. Hactenus Vitellius voluerat. Multa eo anno prodigia euenere. Inſeſſum diris auibus Capitolium: crebris terræmotibus proruta domus: ac dum latius metuitur, trepidatione vulgi, inualidus quiſque obtritus. Frugum quoque egeſtas, & orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantùm queſtus, ſed iura reddentem Claudium circumuaſcere clamoribus turbidis, pulſumq́ in extremam fori partem vrgebant, donec militum globo infeſtos perrupit. Quindecim dierum alimenta vrbi non amplius ſuperfuiſſe conſtitit, magnâque deûm benignitate, & modeſtia hiemis rebus extremis ſubuentum. At Hercule olim ex Italia regionibus longinquas in prouincias commeatus portabant, nec nunc infecunditate laboratur, ſed Africam potius & Ægyptum exercemus, nauibúſque & caſibus vita populi Romani permiſſa eſt.

10. *Eodem anno bellum inter Armenios Hyberóſque exortum, Parthis quoque ac Romanis grauiſſimorum inter ſe motuum cauſſa fuit. Genti Parthorum Vologeſes imperitabat, materna origine ex pellice Græca, conceſſu fratrum regnum adeptus Hyberos Pharaſmanes vetuſta poſſeſſione, Armenios frater eius Mithradates obtinebat opibus noſtris. Erat Pharaſmani filius nomine Rhadamiſtus, decora proceritate, vi corporis inſignis,*

*ſignis, & patrias artes edoctus, claraq; inter accolas fama. Is modicum Hyberiæ regnum ſenecta patris detineri ferocius, crebriuſq; iactabat, quàm vt cupidinem occultaret. Igitur Pharaſmanes iuuenem potentia * promptum, & ſtudio popularium accinctum, vergentibus iam annis ſuis metuens, aliam ad ſpem trahere, & Armeniam oſtentare, pulſis Parthis datam Mithradati à ſemet memorando; ſed vim differendam, & potiorem dolum, quò incautum opprimerent. Ita Rhadamiſtus ſimulata aduerſus patrem diſcordia, tamquam nouercæ odiis impar, pergit ad patruum, multáque ab eo comitate in ſpeciem Iberûm cultus, primores Armeniorum ad res nouas illecit, ignaro & ornante inſuper Mithradate. Reconciliationis ſpecie aſſumpta, regreſſus ad patrem, quæ fraude confici potuerint prompta nuntiat, cætera armis exſequenda. Interim Pharaſmanes belli cauſſas confingit, prœlianti ſibi aduerſus regem Albanorum, & Romanos auxilio vocanti fratrem aduerſatum; eámque iniuriam excidio ipſius vltum iturum. Simul magas copias filio tradidit. Ille eruptione ſubita territum exutúmque campis Mithradatem, compulit in caſtellum Gorneas, tutum loco ac præſidio militum, quis Cælius Pollio præfectus, centurio Caſperius praerat. Nihil tam ignarum barbaris, quàm machinamenta & aſtus oppugnationum. At nobis ea pars militiæ maximè gnara eſt. Ita*

Rhadami-

Rhadamistus frustra vel cum damno tētatis munitioribus obsidium incipit. Et cùm vis negligeretur auaritiam præfecti emercatur; obtestante Casperio, ne socius rex, ne Armenia donum populi Romani, scelere & pecunia venderentur. Postremò quia multitudinem hostium Pollio, iussa patris Rhadamistus obtendebant, pactus inducias abscedit: vt nisi Pharasmanem bello absterruisset, T. Vinidium Quadratum præsidem Syriæ doceret, quo in statu Armenia forent. Digressu centurionis velut custode exsolutus præfectus, hortari Mithridatem ad sanciendum fœdus, cõiunctionem fratrum, ac priorem ætatem Pharasmanem, & cætera necessitudinum nomina referens, quòd filiam eius in matrimonio haberet, quòd ipse Rhadamisto socer esset. Non abnuere pacem Hyberos, quanquam in tempore validiores, & satis cognitam Armeniorum perfidiam, nec aliud præsidij quàm castellum * commeatu egenum, ne dubitaret armis, quàm incruentas conditiones malle. Cunctante ad ea Mithridate & suspectis præfecti consiliis, quòd pellicem regiam polluerat, inq; omnem libidinem venalis habebatur; Casperius interim ad Pharasmanem peruadit: vtq; Hyberi obsidio decedant expostulat. Ille propalàm incerta, & sæpius molliora respondens, secretis nuntiis monet Rhadamistum, oppugnationem quoquo modo accelerare. Augetur flagitij merces, & Pollio occulta corruptione impellit milites, vt

*vt pacem flagitarent ſeq́; præſidio abituros minitarentur. Qua neceſſitate, Mithradates diem locumq́; fœderi accepit, caſtelloq́; egreditur. Ac primò Rhadamiſtus in amplexus eius effuſus, ſimulare obſequium, ſocerum ac parentem appellare. Adiicit iuſiurandum, non ferro, non veneno vim allaturum: ſimul in lucum propinquum trahit, * prouiſu ſuo illic ſacrificiam imperatum dictitans, vt diis teſtibus pax firmaretur. Mos eſt regibus quoties in ſocietatem coëant, implicare dextras, pollicéſque inter ſe vincire, nodóque præſtringere. Mox vbi ſanguis in artus extremos ſe effuderit, leui ictu cruorem eliciunt, atque inuicem lambunt. Id fœdus arcanũ habetur, quaſi mutuo cruore ſacratũ. Sed tunc qui ea vincula admouebat, decidiſſe ſimulans, genua Mithradatis inuadit, ipſumq́; proſternit: ſimúlque cõcurſu plurium iniiciuntur catena, ac * cõpede, (quod dedecorum Barbaris) trahebatur. Móxque vulgus duro imperio habitum, probra ac verbera intentabat. Et erant contrà, qui tãtam fortunæ commutationem miſerarentur. Secutaq́; cum paruis liberis cõiunx, cuncta lamentatione complebat. Diuerſis & contectis vehiculis abdũtur, dum Pharaſmanis iuſſa exquirerentur. Illi cupido regni fratre & filia potior, animúſque ſceleribus paratus, viſui tamen conſuluit, ne coram interficerentur. Et Rhadamiſtus quaſi iuſiurandi memor, non ferrum, non venenum in ſororem & patruum expromit, ſed*

proiectos

*proiectis in humum, & veſte multa grauique opertos necat. Filij quoque Mithradatis, quod cædibus parentũ illacrymauerant, trucidati ſunt. At Quadratus cognoſcens proditum Mithridatem, & regnum ab interfectoribus obtineri, vocat concilium, docet acta, & an vlciſceretur conſultat. Paucis decus publicum curæ: plures tuta diſſerunt. * Omnes ſcelus externum, cum lætitia habendum. Semina etiam odiorum iacenda, vt ſæpe principes Romani eandem Armeniam ſpecie largitionis, turbãdis Barbarorum animis præbuerint. Potiretur Rhadamiſtus malè partis, dum inuiſus, infamis, quãdo id magis ex vſu, quàm ſi cum gloria * adempta forent. In hanc ſententiam itum. Ne tamen annuiſſe facinori viderentur, & diuerſa Cæſar præciperet, miſſi ad Pharaſmanem nuntij, vt abſcideret à finibus Armeniis, filiúmque abſtraheret. Erat Cappadociæ procurator Iulius Pelignus, * ignauia animi, & deridiculo corporis iuxtà deſpiciẽdus, ſed Claudio per quàm familiaris, cùm * priuatus olim conuerſatione ſcurrarum, iners otium obiectaret. Is Pelignus auxiliis prouincialium cõtractis, tamquam recuperaturus Armeniam dum ſocios magis quàm hoſtes prædatur, abſceſſu ſuorum & incurſantibus Barbaris, præſidij egens, ad Phadamiſtum venit, doniſque eius auictus, vltrò regium inſigne ſumere cohortatur: ſumentique adeſt auctor & ſatelles. Quod vbi turpi fama diuulgatum, ne*

cæteri

cæteri quoque ex Peligno cōiectarentur, Heluidius Priſcus legatus cum legione mittitur, rebus turbidis pro tempore vt cōſuleret. Igitur properè montem Taurū tranſgreſſus, moderatione plura quàm vi compoſuerat: cùm redire in Syriam iubetur, ne initium belli aduerſus Parthos exſiſteret. Nam Vologeſes caſum inuadendæ Armeniæ obueniſſe ratus, quam à maioribus ſuis profeſſam, externus rex flagitio obtineret, contrahit copias, fratrémque Tiridatem deducere in regnum parat, ne qua pars domus ſine imperio ageret. Inceſſu Parthorum, ſine acie pulſi Hyberi: urbéſque Armeniorum, Artaxata & Tigranocerta iugum accepere. Dein atrox hyems, ſeu parum prouiſi commeatus, & orta ex vtroque tabes, perpellunt Vologeſen omittere præſentia, vacuámque rurſus Armeniam Rhadamiſtus inuaſit, truculentior quàm antea, tamquam aduerſus defectores, & in tempore rebellaturos. Atque illi quāuis ſeruitio ſueti, patientiam abrumpunt, armíſque regiam circumueniunt. Nec aliud Rhadamiſto ſubſidium fuit, quàm pernicitas equorū, quis ſéque & coniugem abſtulit. Sed coniunx grauida, primam vtcumque fugam ob metum hoſtilem & mariti caritatem tolerauit. Póſt feſtinatione continua, vbi quati vterus, & viſcera vibrantur, orare vt morte honeſta contumeliis captiuitatis eximeretur. Ille primò amplecti, alleuare, adhortari, modò virtutem admirans, modò timore æger, ne quis relicta

potiretur. Postremò violentia amoris, & facinorum non rudis, distringit acinacem, vulneratámque ad ripam Araxis trahit, flumini tradit, ne corpus etiam auferretur. Ipse præceps Hyberos ad patrium regnum peruadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) placida illuuie, spirantem ac vitæ manifestam aduertere pastores & dignitate formæ haud degenerem reputantes, obligant vulnus, agrestia medicamina adhibent, cognitique nomine & casu, in vrbem Artaxata ferunt, vnde publica cura deducta ad Tiridatem, comiterque excepta, cultu regio habita est.

A. V. C. CCMV.

LI. *Fausto Sylla, Salaio Othone* COSS. *Furius Scribonianus in exsilium agitur, quasi finem principis per Chaldæos scrutaretur, aduectebatur crimini Iunia mater eius, vt casus prioris (nam relegata erat) impatiens. Pater Scriboniani Camillus arma per Dalmatiam mouerat. Idq; ad clementiam trahebat Cæsar, qui stirpem hostilem iterum conseruaret. Neque tamen exsuli longa posthac vita fuit: morte fortuita, an per venenũ extinctus esset, vt quisque credidit, vulgauere. De mathematicis Italia pellendis factum Senatusconsultum, atrox & irritum. Laudati dehinc oratione principis, qui ob angustias familiares ordine senatorio sponte cederent, motique qui remanendo impudentiam paupertati adiicerent. Inter quæ refertur ad patres de pœna fœminarum*

quæ

*quæ ſeruis cōiungerentur. Statuitúrque vt ignaro domino ad id prolapſa, in ſeruitute * conſenſiſſet, pro liberta haberetur. Pallanti, quem repertorem eius relationis ediderat Cæſar, prætoria inſignia, & centies quinquageſies ſeſtertium cenſuit cōſul deſignatus Barea Soranus: additum à Scipione Cornelio, grates publicè agendas, quòd regibus Arcadiæ ortus, veterrimam nobilitatem vſui publico poſtponeret, ſéque inter miniſtros Principis haberi ſineret. Aſſeuerauit Claudius, contentum honore Pallantem, intra priorem paupertatē ſubſiſtere. Et fixum eſt publicè Senatuſcōſultum, quo libertinus ſeſtertij termillies poſſeſſor, antiquæ parcimoniæ laudibus cumulabatur. At non frater eius cognomento Fœlix pari moderatione agebat, iam pridem Iudææ impoſitus, & cuncta malefacta ſibi impunè ratus, tanta potentia ſubnixo. Sanè præbuerant Iudæi ſpeciem motus orta ſeditione, poſtquam cognita cæde Caij haud * obtemperatum eſſet: manebat enim metus, ne quis principum eadem imperitaret. Atque interim Fœlix intempeſtiuis remedijs delicta accendebat, æmulo ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars prouinciæ habebatur: ita diuiſis, vt huic Galilæorum natio, Fœlici Samaritæ parerent, diſcordes olim & tum contemptu regentiū minus coërcitis odiis. Igitur raptare inter ſe, immittere latronum globos, componere inſidias, & aliquando prœliis congredi, ſpoliáque & prædas ad procuratores referre.*

*Hique primò lætari, mox gliſcente pernicie, cùm arma militum interieciſſent, caſi milites. Arſiſſétque bello prouincia, ni Quadratus Syriæ rector ſubueniſſet. Nec diu aduerſus Iudæos qui in necem militum proruperant, dubitatum, quin capite pœnas luerent: Cumanus & Fœlix cunctationem afferebant, quia Claudius cauſſis rebellionis auditis ius ſtatuendi etiam de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicē inter iudices oſtentauit, receptum in tribunali, quo ſtudia accuſantium deterrerentur, damnatúſque flagitiorum, quæ duo deliquerant, Cumanus, & quies prouinciæ reddita. Nec multo pòſt agreſtium Cilicum nationes, quibus Clitarum cognomentum, ſæpe & aliàs commotæ, tunc * Troſobore duce, montes aſpero caſtris cœpere. Atque inde decurſu in littora aut vrbes, vim cultoribus ac oppidanis, ac plerumque in mercatores & nauicularios audebant. Obſeſſáque ciuitas Anemurienſis, & miſſi è Syria in ſubſidium equites cum præfecto Curtio Seuero turbantur: quòd duri circum loci, peditibúſque ad pugnam idonei, equeſtre prœlium haut patiebantur. Dein rex eius oræ Antiochus, blandimentis aduerſus plebem, fraude in ducem, cùm Barbarorum copias diſſociaſſet; Troſobore paucíſque primoribus interfectis, cæteros clementia compoſuit.*

12. *Sub idem tempus, inter lacum Fucinum amnémque Lyrin perrupto monte, quo magnifices*

ficentia operis à pluribus viſeretur, lacu in ipſo nauale prœlium adornatur, vt quondam Auguſtus ſtructo cis Tiberim ſtagno: ſed leuibus nauigiis, & minore copia ediderat. Claudius triremes quadriremeſque & vndeuiginti hominum milia armauit, cincto ratibus ambitũ, ne vaga effugia forent, attamen ſpatium amplexus, ad vim remigij, & gubernantium artes, impetuſque nauium prœlio ſolitos. in ratibus prætoriarum cohortium manipuli turmæq; adſtiterant, antepoſitis propugnaculis, ex quis catapultæ balliſtæq; tenderentur. Reliqua lacus, claſſiarij tectis nauibus obtinebant. Ripas & colles, ac montium edita in modum theatri, multitudo innumera compleuit, proximis è municipiis, & alij vrbe ex ipſa. viſendi cupidine, aut officio in principem. Ipſe inſigni paludamẽto, neque procul Agrippina chlamide aurata præſedere. Pugnatum, quamquam inter ſontes, fortium virorũ animo: ac poſt multum vulnerum, occidioni exempti ſunt. Sed perfecto ſpectaculo apertum aquarum iter, & incuria operis manifeſta fuit: haud ſatis depreſſi ad lacus ima vel media. Eóque, tempore interiecto, altius effoſſi ſpecus, & contrahendæ rurſus multitudini, gladiatorum ſpectaculum editur, inditis pontibus pedeſtrem ad pugnam. Quin & conuiuium effluuio lacus appoſitum magna formidine cunctos affecit, quia vis aquarum prorumpens, proxima trahebat, conuulſis vlterioribus, haud

fragore & sonitu exterritis. Simul Agrippina trepidatione principis usa, ministrum operis Narcissum incusat, cupidinis, ac prædarum. Nec ille reticet, impotentiam muliebrem nimiásque spes eius arguens.

A. V. C. DCCCVI.

D. Iunio, Q. Haterio COSS. *sedecim annos natus Nero Octauiam, Cæsaris filiam in matrimonium accepit. Vtque studiis honestis, & eloquentiæ gloria nitesceret: caussa Iliensium suscepta, Romanum Troia demissum, & Iuliæ stirpis auctorem Æneam, aliáque haut procul fabulis vetera facunde exsecutus, impetrat vt Ilienses omni publico munere soluerentur. Eodem oratore Bononiensis Colonia igni hausta subuentum, centies sestertij largitione. Redditur Rhodiis libertas, adempta sæpe aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi seditione deliquerant. Tributúmque Apamiensibus terræmotu conuulsis, in quinquennium remissum. At Claudius sæuissima quæque promere adigebatur eiusdem Agrippinæ artibus, quæ Statilium Taurum opibus illustrem hortis eius inhians peruertit, accusante Tarquitio Prisco. Legatus is Tauri Africam imperio proconsulari regentis, postquam reuenerant, pauca repetundarum crimina, ceterum magicas superstitiones obiectabat. Nec ille diutius falsum accusatorem, indigna sorte perpessus, vim vitæ suæ attulit, ante sententiam senatus. Tarquitius tamen*

men curia exactus eſt: quòd Patres odio delatoris contra ambitum Agrippinæ peruicêre.

13. *Eodem anno ſæpius audita vox Principis, parem vim rerum habendam à procuratoribus ſuis iudicatarum, ac ſi ipſe ſtatuiſſet. Ac ne fortuitò prolapſus videretur, Senatus quoque conſulto cautū, plenius quàm antea & vberius. Nam diuus Auguſtus apud equeſtres qui Aegypto præſiderent lege agi, decretáque eorum proinde haberi iuſſerat, ac ſi magiſtratus Romani conſtituiſſent: mox alias per prouincias, & in vrbe pleraq; conceſſa ſunt, quæ olim à prætoribus neſciebātur. Claudius omne ius tradidit, de quo toties ſeditione aut armis certatū, cùm Sempronis rogationibus equeſter ordo in poſſeſſione iudiciorum locaretur, aut rurſum Seruiliæ leges ſenatui iudicia redderent. Mariúſque & Sylla olim de eo vel præcipuè bellarunt. Sed tunc ordinum diuerſa ſtudia: & qui vicerant, publicè valebant. C. Oppius & Cornelius Balbus primi Cæſaris opibus potuere conditiones pacis & arbitria belli tractare. Matios poſthac & Vedios, & cetera equitum Romanorum præualida nomina, referre nihil attinuerit: cum Claudius libertos, quos rei familiari præfecerat, ſibique & legibus adæquauerit. Rettulit dein de immunitate Cois tribuenda. Multáque ſuper antiquitate eorum memorauit: Argiuos vel* cum Latona parente, vetuſtiſſimos inſulæ cultores: mox aduentu Aeſculapij artem me-*

*dendi illatam, maximéque inter poſteros eius celebrem fuiſſe, nomina ſingulorum referens, & quibus quiſque ætatibus viguiſſent. Quin etiam dixit Xenophontem, cuius ſcientia ipſe vteretur, eadem familia ortum. Precibúſque eius dandum vt omni tributo vacui in poſterum Coi, ſacram & * tantum dei miniſtram inſulam colerent: neque dubium habetur, multa eorundem in pop. Rom. merita, ſociáſque victorias potuiſſe tradi. Sed Claudius, facilitate ſolita, quod vni conceſſerat, nullis extrinſecus adiumentis velauit. At Byzantij, data dicendi copia, cùm magnitudinem onerum apud ſenatum deprecarentur, cuncta repetiuere: orſi à fœdere quod nobiſcum icerant, qua tempeſtate bellauimus aduerſus Regem Macedonum, cui vt degeneri, Pſeudophilippi vocabulum impoſitum. Miſſas poſthac copias in Antiochum, Perſen, Ariſtonicum, & piratico bello adiutum Antonium, memorabantq́ue quæ Sylla, aut Lucullo, aut Pompeio obtuliſſent. Mox recentia in Cæſares merita, quando ea loca inſiderent, quæ tranſmeantibus terrâ marique ducibus, exercitibusq́ue, ſimul vehendo commeatu opportuna forēt. Namque artiſſimo inter Europam Aſiámque diuortio, Bizantium in extrema Europa poſuêre Græci: quibus pythium Apollinem cōſulentibus vbi conderent vrbem, redditum oraculum eſt: quærerent ſedem, cæcorū terris aduerſam. Ea ambage Chalcedonij monſtrabantur, quòd priores illuc adue-*

*cti, * parum viſa locorum vtilitate peiora legiſſent. Quippe Byzantium fertili ſolo, fecundóque mari: quia vis piſcium * erumpens ponto & obliquis ſubter vndas ſaxis exterrita, omiſſo alterius litoris flexu, hos ad portus defertur: Vnde primò quæſtuoſi & opulenti: pòſt magnitudine onerum vrgente, finem aut modum orabant, annitente principe qui Thracio Boſphorianóque bello recens feſſos iuuandó'que rettulit. Ita tributa in quinquennium remiſſa.*

A. V. C. DCCCVII.

14. *M. Aſinio, M. Acilio* COSS. *mutationem rerum in deterius portendi, cognitum eſt crebris prodigiis. Signa enim ac tenteria militum igne cæleſti arſere. Faſtigio Capitolij examen apum inſedit. Biformes hominum partus. Et ſuis fætus editus, cui accipitrum vngues erant. Numerabatur inter oſtenta, diminutus omnium magiſtratuum numerus, quæſtore, ædili, tribuno, ac prætore, & conſule, paucos intra menſes defunctis. Sed in præcipuo pauore Agrippina vocem Claudij, quam temulentus iecerat, fatale ſibi, vt coniugum flagitia ferret, dein puniret, metuens, agere & celerare ſtatuit, perdita prius Domitia leuibus & muliebribus cauſſis: quia Lepida minore Antonia genita, auunculo Auguſto, Agrippinæ ſobrina * propior, ac Cnei mariti eius ſoror, parem ſibi claritudinem credebat: nec forma, ætas, opes multum diſtabant, & vtraque impudica, infa-*

mis.* violenta, haut minus vitiis æmulabantur
quàm ſi qua ex fortuna proſpera acceperant.
Enimuerò certamen acerrimum, amita potius an
mater apud Neronem præualeret. Nam Lepida
blandimẽtis & largitionibus iuuenilem animum
deuinciebat: truci contra ac minaci Agrippina,
quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem ne-
quibat. Ceterum obiecta ſunt quòd coniugium
principis deuotionibus petiuiſſet: quódque parùm
coërcitis per Calabriam ſeruorum agminibus pa-
cem Italiæ turbaret. Ob hæc mors indicta, mul-
„ tum aduerſante Narciſſo, qui Agrippinam magis
„ magiſque ſuſpectans, prompſiſſe inter proximos
„ ferebatur, certam ſibi perniciem, ſeu Britannicus
„ rerum, ſeu Nero potiretur. Verum ita de ſe meri-
„ tum Cæſarem, vt vitam vſui eius impenderet.
„ Conuictam Meſſalinam & Silium. Pares iterum
„ accuſandi cauſſas eſſe, ſi Nero imperitaret. Bri-
„ tannico ſucceſſore, nullum principi meritum, ac
„ nouerca inſidiis domum omnem conuelli, maiore
„ flagitio, quàm ſi impudicitiam prioris coniugis re-
„ ticuiſſet: quamquam ne impudicitiam quidem
„ nunc abeſſe, Pallante adultero ne quis ambigat,
„ decus, pudorem, corpus, cuncta regno vtiliora ha-
„ bere. Hæc atque talia dictitans, amplecti Britan-
nicum, robur ætatis quàm maturrimum precari:
modò ad deos, modò ad ipſum tendere manus,
adoleſceret, patris inimicos depelleret: matris etiã
interfectores vlciſceretur. In tanta mole curarum,

Clau

Claudius valetudine aduerſa corripitur, refouendiſque viribus, mollitie cæli & ſalubritate aquarum, Sinueſſam pergit. Tum Agrippina ſceleris olim certa & oblatæ occaſionis propera, nec miniſtrorum egens, de genere veneni conſultauit, ne repentino & præcipiti facinus proderetur, ſi lentum & tabidum delegiſſet, ne admotus ſupremis Claudius, & dolo intellecto, ad amorem filij rediret. Exquiſitum aliquid placebat, quod turbaret mentem, & mortem differret. Deligitur artifex talium, vocabulo Locuſta, nuper veneficij damnata, & diu inter inſtrumenta regni habita. Eius mulieris ingenio paratum virus, cuius miniſter è ſpadonibus fuit Halotus, inferre epulas & explorare guſtu ſolitus. Adeóque cuncta mox pernotuere, vt temporum illorum ſcriptores prodiderint infuſum delectabili cibo boletorum venenum: nec vim medicaminis ſtatim intellectam, ſocordiáne Claudij, an vinolentia, ſimul ſoluta aluus ſubueniſſe videbatur. Igitur exterrita Agrippina, & quando vltima timebantur, ſpreta præſentium inuidia prouiſam iam ſibi Xenophontis medici conſcientiam adhibet. Ille tanquam niſus euomentis adiuuaret, pinnam rapido veneno illitam faucibus eius dimiſiſſe creditur: haud ignarus ſumma ſcelera incipi cum periculo, peragi cum præmio. Vocabatur interim ſenatus, votáque pro incolumitate principis conſules & ſacerdotes nuncupabant, cùm iam exanimis veſtibus &

fomentis

fomentis obtegeretur, dum res firmando Neronis imperio componuntur. Iam primùm Agrippina, velut dolore victa & ſolatia conquirens, tene amplexu Britannicum, veram paterni oris effigiem appellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque & Octauiam ſorores eius attinuit, & cunctos aditus cuſtodiis clauſerat: crebróque vulgabat, ire in melius valetudinem principis, quo miles bona in ſpe ageret, tempúſque proſperum ex monitis Chaldæorum aduentaret. Tunc medio diei, tertio ante idus Octobris foribus palatij repentè diductis, comitante Burrho, Nero egreditur ad cohortem, quæ more militiæ excubiis adeſt, vbi monente Præfecto, feſtis vocibus exceptus, inditur lecticæ. Dubitauiſſe quoſdam ferunt reſpectantes, rogitantéſque vbi Britannicus eſſet? mox nullo in diuerſum auctore, quæ offerebantur ſecuti ſunt. Illatúſque caſtris Nero, & congruentia tempori præfatus, promiſſo donatiuo, ad exemplum paternæ largitionis, Imperator conſalutatur. Sententiam militum ſecuta Patrum conſulta, nec dubitatum eſt apud prouincias. Cæleſtéſque honores Claudio decernuntur, & funeris ſollemne perinde ac diuo Auguſto celebratur: æmulante Agrippina proauiæ Liuiæ magnificentiam. Teſtamentum tamen haut recitatum, ne antepoſitus filio priuignus, iniuria & inuidia animos vulgi turbaret.

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Annalium Liber XIII.

BREVIARIVM LIBRI.

1. Iunium Silanum & Narcissum Agrippina trahit ad mortem, inuito Nerone, quem Burrhus & Seneca in officio continent Claudij pompæ funebris ridicula. Laudata Neronis initia.

2. Corbulo Armeniam bello tuetur aduersus Parthos, & prosperè agit.

3. Neronis prudentia & clementia: maximæ inter filium & matrem simultates qua de causa subortæ.

4. Veneno extinctus Britannicus festiuo funere offertur.

5. Agrippina, Neroni infensior, res nouas visa moliri, accusatur.

6. In caput matris Nero conspirans coërcetur à Burrho. Crimen Agrippina diluit, & placato filio, accusatores ad exquisita rapit supplicia.

7. Neronianæ libidines. De Libertis in seruitutem reuocandis disceptatum. Reipublicæ simulata instauratio. Primorum nonnulli oppressi.

8. Neronis amphiteatrum & edictum. In dominorum gratiā sanctio

ctio Senatus. Pōponiæ innocētia à marito nūciata. Quidam accusati & damnati, Neronis in quosdam liberalitas.

9. Parthicum bellū pro Armenia instauratum. Corbulonis in eo gerendo fortitudo & prudentia.

10. Tiridatis calliditatem Corbulo armis opprimit. Artaxata igne vastata, Nero salutatur imperator.

11. Seneca adnitente P. Suilius in vrbe dānatur. Octauij Sagittæ in Pontiam ex amoris impotentia crudelitas reprimitur.

12. Neronis & Poppææ Sabinæ famosi amores. Huius mulieris genus, mores, & artes.

13. Sullæ Massiliam ablegatio. Puteolis discordiæ. Thraseæ magnus animus. Publicanorum iniquitas tēperata Reipublicæ facies.

14. Tumultuantes Frisij coërcentur. Ansibarij oppressiō. Catti & Hermunduri ciuili bello inter se cōcurrunt, Cattis pœne ad internetionem deletis. Prodigia quædam.

Gesta hæc annis quatuor.

COSS.

Imp. Claudio Nerone, L. Antistio vetere.
Q. Volusio, P. Cornelio Scipione.
Imp. Claudio Nerone II. Calpurnio Pisone.
Imp. Claudio Nerone III. Valerio Messalla.

PRIMA *novo principatu mors Iunij Silani proconsulis Asiæ ignaro Nerone, per dolum Agrippinæ paratur: non quia ingenij violentia exitium irritauerit, segnis & dominationibus*

alijs

alii faſtiditus, adeò vt C. Cæſar pecudem auream eum appellare ſolitus ſit: verùm Agrippina fratri eius L. Silano necem molita vltorem metuebat, crebra vulgi fama, anteponendum eſſe vix dum pueritiam egreſſo Neroni, & imperium per ſcelus adepto, virum ætate compoſita, inſontem, nobilem, & quod tunc ſpectaretur, è Cæſarum poſteris quippe & Silanus D. Auguſti abnepos erat, hæc cauſſa necis: miniſtri fuere P. * Celer eques Romanus, & Ælius libertus, res familiari Principis in Aſia impoſiti. Ab iis proconſuli venenum inter epulas datũ eſt, apertiùs quàm vt fallerent. Nec minus properato Narciſſus Claudij libertus, de cuius iurgiis aduerſus Agrippinã retuli, aſpera cuſtodia, & neceſſitate extrema, ad mortem agitur; inuito principe, cuius abditis adhuc vitiis per auaritiã ad prodigentiam mirè congruebat. Ibaturq; in cædes, niſi Afranius Burrhus, & Annæus Seneca obuiã iſſent. Hi rectores imperatoriæ iuuentæ, & pari in ſocietate potentiæ concordes, diuerſa arte ex quo pollebant. Burrhus militaribus curis, & ſeueritate morum: Seneca præceptis eloquentiæ, & comitate honeſta: iuuantes inuicem, quo faciliùs lubricam principis ætatem, ſi virtutem aſpernaretur, voluptatibus cõceſſis retinerent. Certamen vtrique vnum erat contra ferociam Agrippinæ, quæ cunctis malæ dominationis cupidinibus flagrans, habebat in partibus pallantem, quo auctore Claudius nuptiis inceſtis

inceſtis & adoptione exitioſa ſemet peruerterat. Sed neq; Neroni infra ſeruos ingenium: & Pallas triſtis arrogantia modum liberti egreſſus, tædium ſui mouerat. Propalam tamen omnes in eam honores cumulabantur, ſignumq; more militiæ petenti tribuno dedit, OPIMÆ MATRIS. *Decreti & à ſenatu duo lictores, flaminiũ Claudiale, ſimul Claudio cenſorium funus, & mox conſecratio. Die funeris, laudationem eius princeps exorſus eſt. Dum antiquitatem generis, conſulatus, ac triumphos maiorum enumerabat: intentus ipſe & cæteri. Liberalium quoque artium commemoratio, & nihil regente eo Reip. triſte ab externis accidiſſe, pronis animis audita. Poſtquam ad prouidentiam ſapientiámque flexit: nemo riſui temperare. quamquam oratio à Seneca compoſita, multum cultus præferret: vt fuit illi viro ingenium amœnum, & temporis illius auribus accomodatum. Adnotabãt ſeniores, quibus otium eſt vetera & præſentia contendere, primum ex iis qui rerum potiti eſſent Neronem, aliena facundia eguiſſe. Nam dictator Cæſar ſummis oratoribus æmulus: & Auguſto prompta ac profluens, quæ deceret principem, eloquentia fuit. Tiberius, artem quoque callebat, qua verba expenderet, tum validus ſenſibus aut conſulte ambiguus. Etiam C. Cæſaris turbata mens vim dicendi non corrupit. Nec in Claudio quoties meditata diſſereret, elegantiam requireres. Nero puerilibus*

libus statim annis, viuidum animum in alia detorsit. Calare & pingere, cantus aut regimẽ equorum exercere, & aliquando carminibus pangendis, inesse sibi elementa doctrinæ ostendebat. Ceterùm peractis tristitiæ imitamentis, curiam ingressus, & de auctoritate patrum, & cõsensu militum præfatus, consilia sibi & exempla capessendi egregiè imperij memorauit: nec iuuentam armis ciuilibus, aut domesticis discordiis imbutam: nulla odia, nullas iniurias, nec cupidinem vltionis afferre. Tum formam futuri principatus præscripsit, ea maximè declinans, quorum recens flagrabat inuidia. Non enim se negotiorum omnium iudicem fore, vt clausis vnam intra domum accusatoribus & reis, paucorum potentia grassaretur. Nihil in penatibus suis venale, aut ambitioni peruium: discretam domum & Remp. Teneret antiqua munia senatus. Consulũ tribunalibus Italia & publicæ prouinciæ assisterent. Illi patrum aditum præberent, se mandatis exercitibus consulturum. Nec defuit fides. Multáque arbitrio senatus constituta sunt, Ne quis ad caussam orandã mercede aut donis emeretur: Ne designatis quidem quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset. Quod quidem aduersante Agrippina, tamquam acta Claudij subuerterentur, obtinuere patres, qui in palatium ob id vocabantur, vt astaret additis à tergo foribus velo discreta, quod visum arceret, auditus non adimeret. Quin & legatis Arme-

niorum caussam gentis apud Neronem orantibus, ascendere suggestum imperatoris, & præsidere simul parabat, nisi ceteris pauore defixis, Seneca admonuisset, venienti matri occurreret. Ita specie pietatis, obuiam itum dedecori.

2. Fine anni turbidis rumoribus prorupisse rursum Parthos, & rapi Armeniam allatum est, pulso Rhadamisto, qui sæpe regni eius potitus, dein profugus, tum quoque bellum deseruerat. Igitur in vrbe sermonum auida, quemadmodum princeps vix septemdecim annos egressus, suscipere eam molem aut propulsare posset: quod subsidium in eo qui à femina regeretur: num prælia quoque & oppugnationes vrbium, & cetera belli per magistros administrari possent, anquirebant. Contrà, alij melius euenisse dixerunt, quam si inualidus senecta & ignauia Claudius, militiæ ad labores vocaretur, seruilibus iussis obtemperaturus. Burrhum tamen & Senecam multarum rerum experientia cognitos: & imperatori quantum ad robur deesse? cùm octauodecimo ætatis anno Cn. Pompeius, nonodecimo Cæsar octauianus, ciuilia bella sustinuerint. Pleraque in summã fortunam auspiciis & consiliis, quàm telis & manibus geri. Daturum planè documentum, honestis an secus amicis vteretur, si duce amota inuidia egregium, quàm si pecuniosum & gratia subnixum per ambitum diligeret. Hæc atque talia vulgantibus, Nero & iuuentutem proximas per prouincias quæ-

sitam

*ſitam ſupplendis Orientis legionibus admouere, legionéſque ipſas propius Armeniam collocari iubet. Duóſque veteres reges Agrippinam & * Antiochum expedire copias, quis Parthorum fines vltrò intrarent, ſimul pontes per amnem Euphratem iungi. Et minorem Armeniam Ariſtobulo, regionem Sophenem Sohæmo cum inſignibus regiis mandat. Exortúſque in tempore æmulus Vologeſo, filius Vardanes. Et abſceſſere Armenia Parthi, tamquam different bellum. Sed apud ſenatum omnia in maius celebrata ſunt, ſententiis eorum, qui ſupplicationes & diebus ſupplicationum veſtem principi triumphalem, vtq; ouans vrbem iniret, effigiéſque eius pari magnitudine ac Martis Vltoris, eodem in templo cenſuere: præter ſuetam adulationem læti, quòd Domitium Corbulonem retinendæ Armeniæ præpoſuerat. Videbatúrque locus virtutibus patefactus. Copiæ Orientis ita diuiduntur, vt pars auxiliarium cum duabus legionibus apud prouinciam Syriam, & legatum eius Quadratum * Numidium remaneret, par ciuium ſociorúmque numerus Corbuloni eſſet, additis cohortibus aliſque, quæ apud Cappadociam hiemabant. Socij reges prout bello conduceret parêre iuſſi. Sed ſtudia eorũ in Corbulonẽ promtiora erãt, qui vt famæ inſeruiret, quæ in nouis cœptis validiſſima eſt, itinere properè cõfecto, apud Egas ciuitatẽ Ciliciæ obuium Quadratum habuit, illuc progreſſum, ne ſi ad accipiendas copias Syriam intrauiſſet*

Corbulo omnium ora in se verteret, corpore ingens, verbis magnificus, & super experientiam sapientiámque, etiam specie inanium validus. Ceterùm vterque Vologesem regem nuntiis monebant, pacem quam bellum mallet, datísque obsidibus, solitam prioribus reuerentiã in populum Romanum, continuaret. Et Vologeses quo bellum ex æquo modo pararet, an vt æmulationis suspectos per nomen obsidum amoueret, tradit nobilissimos ex familia Arsacidarum. Accepitque eos centurio * Hostorius ab * Vinidio missus, forte priore de caussa adire rege. Quod postquam Corbuloni cognitum est, ire præfectum cohortis Arrium Varum, & * recipere obsides iubet. Hinc ortum inter præfectum & centurionem iurgium, ne diutius externis spectaculo esset, arbitrium rei obsidibus legatísque qui eos ducebant, permissum. Atque illi ob recentem gloriam, & inclinatione quadam etiam hostium, Corbulonem prætulere. Vnde discordia inter duces, querente Vinidio prærepta quæ suis consiliis patrauisset, testante contrà Corbulone, non prius conuersum regem ad offerendos obsides quàm ipse dux bello delectus, spes eius ad metum mutaret. Nero quo componeret diuersos, sic euulgari iussit: Ob res à Quadrato & Corbulone prosperè gestas, laureum fascibus imperatoris addi. Quæ in alios consules egressa coniunxit.

3. Eodem anno Cæsar effigiem Cn. Domitio patri, consularia insignia Asconio Labeoni, quo tutore

tutore vsus erat, petiuit à senatu: sibique statuas argento vel auro solidas, aduersus offerentes prohibuit. Et quamquam censuissent patres, vt principium anni inciperet mense Decemb. quo ortus erat Nero, veterem religionem kalendarum Ianu. inchoando anno retinuit. Neque recepti sunt in reos Carinas Celer senator, seruo accusante, aut Iulius Densus eques ter, cui fauor in Britannicum crimini dabatur.

A. V. C. DCCCIIX.

*Claudio Nerone, L. Antistio COSS. cùm in acta principum iurarent magistratus, in sua acta collegam Antistium iurare prohibuit: magnis patrum laudibus, vt iuuenilis animus leuiū quoque rerum gloria sublatus, maiores continuaret. Secutáque leuitas in Plautium Lateranum, quem ob adulterium Messallinæ ordine remotum, reddidit senatui, clementiam suam obstringens crebris orationibus: quas Seneca, testificando quàm honesta præciperet, vel iactandi ingenij, voce principis vulgabat. Ceterùm infracta paulatim potentia matris, delapso Nerone in amorem libertæ, cui vocabulū Acte fuit: simul assumtis in conscientiam Othone & Claudio Senecione adolescentulis decoris, quorum Otho familia consulari, Senecio liberto Cæsaris patre genitus, ignara matre, dein frustra obnitente, penitus * irrepserant per luxum & ambigua secreta, ne * senioribus quidem principis amicis aduersantibus, muliercula nulla cu-*

iuſquã iniuria cupidines principis explente: quando vxore ab Octauia nobili quidem, & probitatis ſpectatæ fato quondam, an quia præualent illicita, abhorrebat, metuebatúrque ne in ſtupra feminarum illuſtrium prorumperet, ſi illa libidine prohiberetur. Sed Agrippina libertam æmulam, nurum ancillam, aliáque eundem in modum muliebriter fremere. Neque pœnitentiam filij aut ſocietatem opperiri: quantoq; fœdiora exprobat, acriùs accendere, donec vi amoris ſubactus, exueret obſequium in matrem, Senecaq; permitteret. Ex cuius familiaribus Annæus Serenus, ſimulatione amoris aduerſus eandem libertam primas adoleſcentis cupidines velauerat, præbuerátque nomen, vt quæ princeps furtim mulierculæ tribuebat, ille palàm largiretur. Tum Agrippina verſis artibus, per blandimenta iuuenem aggredi, ſuum potiùs cubiculum ac ſinum offerre contegendis quæ prima ætas, & ſumma fortuna expeterent. Quin & fatebatur intempeſtiuam ſeueritatem, & ſuarum opum quæ haut procul imperatoriis aberant, copias tradebat, vt nimia nuper coërcendo filio, ita rurſum intemperanter demiſſa. Quæ mutatio neque Neronem fefellit, & proximi amicorum metuebãt, orabantq; caueri inſidias mulieris ſemper atrocis, tum & falſæ. Fortè illis diebus Cæſar inſpecto ornatu, quo principum coniuges ac parentes effulſerant, deligit veſtem & gemmas, miſitq; donum matri: nulla parcimonia cùm præcipua

& cupi

& cupita aliis, prior deferret. Sed Agrippina non his inſtrui cultus ſuos, ſed ceteris arceri proclamat, & diuidere filium, quæ cuncta ex ipſa haberet. Nec defuere qui in deterius referrent. Et Nero infenſus in quibus ſuperbia muliebris innitebatur, demouet Pallantem cura rerum à Claudio impoſitus, velut arbitrum regni agebat. Ferebatúrque digrediente eo, magna proſequentium multitudine, non abſurdè dixiſſe: Ire Pallantem, vt eiuraret. Sanè pepigerat Pallas, ne cuius facti in præteritum interrogaretur, paréſque rationes cum Repub. haberet. Præceps poſt hæc Agrippina, ruere in terrorem & minas, neque principis auribus abſtinere, quo minus teſtaretur, adultum iam eſſe Britannicum veram dignámque ſtirpem ſuſcipiendo patris imperio: quod inſitus & adoptiuus, per iniurias matris exerceret. Non abnuere ſe, quin cuncta infelicis domus mala patefierent, ſuæ in primis nuptiæ, ſuum veneficium. Id ſolum diis & ſibi prouiſum, quòd viueret priuignus. Ituram cum illo in caſtra. Audiretur hinc Germanici filia, inde vilis rurſus Burrhus & exſul Seneca, trunca ſcilicet manu, & profeſſoria lingua, generis humani regimen expoſtulantes. Simul intendere manus aggerere probra: conſecratum Claudium, infernos Silanorum manes inuocare, & tot irrita facinora.

4. *Turbatus his Nero, & propinquo die, quo quartumdecimũ ætatis annum Britãnicus exple-*

bat, volutare ſecum: modò matris violentiam, modò ipſius indolem, vt quidem experimento nuper cognitam, quo tamen fauorem latè quaſiuiſſet. Feſtis Saturno diebus inter alia æqualium ludicra, regnum luſu ſortientium, euenerat ea ſors Neroni, igitur ceteris diuerſa, nec ruborem illatura, vbi Britannico iuſſit exſurgeret, progreſſuſq; in medium cantum aliquem inciperet, irriſum ex eo ſperans pueri ſobrios quoque conuictus, nedum temulentos ignorantis: ille conſtanter exorſus eſt carmen, quo euolutum eum ſede patria rebúſque ſummis ſignificabatur. Vnde orta miſeratio manifeſtior, quia diſſimulationem nox & laſciuia exemerat. Nero intellecta inuidia, odium intendit. Vrgentibúſque Agrippinæ minis, quia nullum crimen, neque iubere cædem fratrum palàm audebat, occulta molitur. Parari venenum iubet, miniſtro Pollione Iulio prætoriæ cohortis tribuno, cuius cura attinebatur damnata veneficij nomine Locuſta, multa ſcelerum fama. Nam vt proximus quiſque Britannico, neque fas, neque fidem penſi haberet, olim prouiſum erat. Primum venenum ab ipſis educatoribus accepit, tranſmiſitq; exſoluta aluo parum validum, ſiue temperamentum inerat ne ſtatim ſæuiret. Sed Nero lenti ſceleris impatiens, minitari, iubere ſupplicium veneficæ, quòd dum rumorem reſpiciunt, dum parant defenſiones, ſecuritatem morarentur. Promittentibus dein tam præcipitem necem quàm ſi ferro vrgeretur,

retur, cubiculum Cæſaris iuxta decoquitur virus, cognitis antea venenis rapidum. Mos habebatur, principum liberos cum ceteris idem ætatis nobilibus ſedétes veſci in aſpectu propinquorum, propria & parciore menſa. Illic epulante Britannico, quia cibos potúſque eius delectus ex miniſtris guſtu explorabat, ne omitteretur inſtitutum, aut vtriuſque morte proderetur ſcelus, talis dolus repertus eſt. Innoxia adhuc ad præcalida, & libata guſtu potio traditur Britannico. Dein poſtquam feruore aſpernabatur, frigida in aqua effunditur venenum, quod ita cunctos eius artus peruaſit, vt vox pariter & ſpiritus eius raperentur. Trepidatum à circumſedentibus, diffugiunt imprudentes. At quibus altior intellectus, reſiſtant defixi, & Neronem intuentes. Ille vt erat reclinis, & neſcio ſimilis, ſolitum ita, ait, per comitialem morbum, quo primùm ab infantia afflictaretur Britannicus, & redituros paulatim viſus ſenſúſque. At Agrippinæ is pauor, ea conſternatio mentis quamuis vultu premeretur, emicuit, vt perinde ignaram fuiſſe ac Octauiam ſororem Britannici conſtiterit, quippe ſibi ſupremum auxilium ereptum, & parricidij exemplum intelligebat. Octauia quoque quamuis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnis affectus abſcondere didicerat. Ita poſt breue ſilentium, repetita conuiuij lætitia. Nox eadem necem Britannici & rogum coniunxit, prouiſo antè funebri apparatu, qui modicus fuit. In campo tamē

*Martio ſepultus eſt, adeò turbidis imbribus, vt
vulgus iram deûm portendi crediderit aduerſus
facinus, cui plerique etiam hominum ignoſce-
bant, antiquas fratrum diſcordias, & inſociabile
regnum exiſtimantes. Tradunt pleriq; eorum tem-
porum ſcriptores, crebris ante exitium diebus illu-
ſiſſe pueritiæ Britannici Neronem, vt iam non præ-
matura neque ſæua mors videri queat, quamuis
inter ſacra menſæ, ne tempore quidem ad comple-
xum ſorori dato ante oculos inimici properata ſit,
in illum ſupremum Claudiorum ſanguinem, ſtu-
pro prius quàm veneno pollutum. Feſtinationem
exſequiarum edicto Cæſar defendit, id à maiori-
„ bus inſtitutum referens, ſubtrahere oculis acerba
„ funera, neque laudationibus, aut pompa detinere.
„ Ceterùm & ſibi amiſſo fratris auxilio, reliquas
„ ſpes in Rep. ſitas: & tanto magis fouendum patri-
„ bus populoq; principem, qui vnus ſupereſſet è fa-
„ milia ſummum ad faſtigium genita. Exin largi-
tione potiſſimos amicorum auxit. Nec defuerunt,
qui arguerent viros grauitatem aſſeuerantes, quòd
domos villáſque id temporis quaſi prædas diuiſiſ-
ſent. Alij neceſſitatem adhibitam credebãt à prin-
cipe, ſceleris ſibi conſcie, & veniam ſperante ſi lar-
gitionibus validiſſimum quemque obſtrinxiſſet.*

5. Verùm matris ira nulla munificentia leniri, ſed amplecti Octauiam, crebra cum amicis ſecreta habere. Super ingenitam auaritiam, vndique pecunias quaſi in ſubſidium

corriens,

currens, tribunos & centuriones comiter excipere. Nomina & virtutes nobilium, qui etiam tum ſupererant, in honore habere: quaſi quæreret ducem & partes. Cognitum id Neroni, excubiáſque militares, quæ vt coniugij imperatoris, * olim, tum & vt matri ſeruabantur, & Germanos ſuper eundem honorem cuſtodes additos digredi iubet. Ac ne cœtu ſalutantium frequentaretur, ſeparat domum, matrémque tranſfert in eam quæ Antoniæ fuerat: quoties ipſe illuc ventitare, ſeptus turba centurionum, & poſt breue oſculum digrediens. Nihil rerum mortalium, tam inſtabile ad fluxum eſt, quàm fama potentiæ, non ſua vi nixæ. Statim relictum Agrippinæ limen. Nemo ſolari, nemo adire, præter paucas fœminas amore an odio, incertũ. Ex quibus erat Iunia Silana, quam matrimonio C. Silij à Meſſallina depulſam, ſuprà retuli, inſignis genere, forma laſciuia, & Agrippinæ diu percara, mox occultis inter eas offenſionibus, quia Sextium Africanum nobilem iuuenẽ à nuptiis Silanæ deterruerat Agrippina, impudicam & vergentem annis dictitans; non vt Africanum ſibi ſeponeret, ſed ne opibus & orbitate Silanæ maritus poiretur. Illa ſpe vltionis oblata, parat accuſatores ex clientibus ſuis Iturium & Caluiſium, non vetera, & ſæpius iam audita deferens, quòd Britãnici mortem lugeret, aut Octauiæ iniurias euulgaret: ſed deſtinauiſſe eam Rubellium Plautum, per maternam

originem

originem pari ac Nero gradu à diuo Augusto, ad res nouas extollere, coniugióque eius etiam imperio Rempu. rursus inuadere, hæc Iturius & Calusius Atimeto Domitiæ Neronis amitæ liberto aperiunt. Qui latus oblatis (quippe inter Agrippinam & Domitiam infensa æmulatio exercebatur) Paridem histrionem libertum & ipsum Domitiæ impulit ire properè, criménque atrociter deferre. Prouecta nox erat, & Neroni per vinolentiam trahebatur. Cùm ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis lusus principis intendere. Sed tunc compositus ad mæstitiam, expositóq; indicij ordine, ita audientem exterret, vt non tantùm matrẽ, Plautumq; interficere, sed Burrhum etiam demouere præfectura destinaret, tamquam Agrippinæ gratia prouectum, & vicem reddentem. Fabius Rusticus auctor est, scripto esse ad Cæcinam Tuscum codicillos, mandata ei prætoriarum cohortium cura, sed ope Senecæ dignationem Burrho retentam. Plinius & Cluuius nihil dubitatum de fide præfecti referunt, sanè Fabius inclinat ad laudes Senecæ, cuius amicitia floruit. Nos consensum auctorum secuturi, quæ diuersa prodiderint, sub nominibus ipsorum trademus.

6. *Nero trepidus, & interficiendæ matris auidus, non prius differri potuit, quàm Burrhus necem eius promitteret, si facinoris coargueretur. „Sed cuicumque, nedum parenti defensionem tribuendam, nec accusatores adesse, sed vocem vnius*

ex

*ex inimica domo afferri. * reputaret tenebras, & vigilatam conuiuio noctem, omniáque temeritati & inscitiæ propiora. Sic lenito principis metu & luce orta, itur ad Agrippinam vt nosceret obiecta, dissolueretque, vel pœnas lueret.* Burrhus iis mandatis, Seneca coràm, fungebatur. *Aderant & ex libertis, arbitri sermonis. Deinde à* Burrho *postquam crimina & auctores exposuit, minaciter actum. Agrippina ferociæ memor, Non miror, inquit, Silanam numquam edito partu, matrum affectus ignotos habere. Neque enim perinde à parentibus liberi, quàm ab impudica adulteri mutãtur. Nec si Iturius & Caluisius adesis omnibus fortunis, nouissimam suscipiedæ accusationis operã anni repetendunt, ideo aut mihi infamia parricidij, aut Cæsari conscientia subeunda est, nam Domitiæ inimicitiis gratias agerem, si beneuolentia mecum in Neronem meum certaret. Nunc per concubinum Atimetum, & histrionem Paridem quasi scenæ fabulas componit.* Baiarum *suarum piscinas exsolebat, cùm meis cõsiliis adoptio, & proconsulare ius, & designatio consulatus, & cætera adipiscendo imperio præpararentur. Aut existat qui cohortes in vrbe tentatas, qui prouinciarum fidem labefactatã, denique seruos vel libertos ad scelus correptos arguat. Viuere ego* Britannico *potiente rerum poterã: at si Plautus, aut quis alius Remp. iudicaturus * obtinuerit, desunt scilicet mihi accusatores, qui non ver-*

ba im

» *ba impatientia caritatis aliquando incauta, sed*
» *ea crimina obiiciant, quibus nisi à filio mater ab-*
» *solui non possim? Commotis qui aderant, vtróque spiritus eius mitigãtibus colloquium filij exposcit. Vbi nihil pro innocentia quasi diffideret, nec beneficiis quasi exprobraret disseruit, sed vltionem in delatores & præmia amicis obtinuit. Præfectura annonæ * Senio Ruso, cura ludorum qui à Cæsare parabantur Arruntio Stellæ, Ægyptus C. Balbillo permittuntur. Syria P. Anteio destinata, & variis mox artibus elusus, ad postremum in vrbe retentus est. At Silana in exsilium acta. Caluisius quoque & Iturius relegantur. De Atimeto supplicium sumptum, validiore apud libidines principis Paride, quàm vt pœna afficeretur. Plautus ad præsens silitено transmissus est. Deferuntur dehinc consensisse Pallas, ac Burrhus, vt Cornelius Sulla claritudine generis, & affinitate Claudij, cui per nuptias Antonij, gener erat, ad imperium vocaretur. Eius accusationis auctor exstitit Pœtus quidam, exercendis apud ærarium sectionibus famosus, & tum vanitatis manifestus. Nec tam grata Palalantis innocentia, quàm grauis superbia fuit, quippe nominatis liberis quos conscios haberet, respondit, nihil vmquam se domi, nisi nutu aut manu significasse, vel si plura demonstranda essent scripto vsum, ne vocem consociaret. Burrhus quamuis reus, inter iudices sententiam dixit. Exsiliúmque accusatori irroga*

irrogatum, & tabulæ exuſtæ ſunt, quibus oblitterata ærarij monimenta retrahebat. Fine anni ſtatio cohortis aſſidêre ludis ſolita, demouetur, quo maior ſpecies libertatis eſſet, vtq́; miles theatrali licentiæ non permixtus, incorruptior ageret, & plebs daret experimentum, an amotis cuſtodibus, modeſtiam retineret. Vrbem princeps luſtrauit è reſponſo haruſpicum, quòd Iouis ac Mineruæ ædes de cælo tacta erant.

A. V. C. CCMIX.

7. *Q. Voluſio, P. Scipione* COSS. *otium foris, fœda domi laſciuia, qua Nero itinera vrbis, & lupanaria, & diuerticula, veſte ſeruili in diſſimulationem ſui compoſitus pererrabat, comitantibus qui raperent ad venditionem expoſita, & obuis vulnera inferrent aduerſus ignaros adeò, vt ipſe quoque acciperet ictus, & ore præferret. Deinde vbi Cæſarem eſſe qui graſſaretur pernotuit, augebantúrque iniuriæ aduerſus viros fœmináſque inſignes, & quidam ſimili licentia ſub nomine Neronis, multi propriis cum globis eadem exercebant, & in modum captiuitatis nox agebatur. Iulius quidam Montanus ſenatorij ordinis, ſed qui nondum honorem capeſſiſſet, congreſſus fortè per tenebras cum Principe, quia vim tẽtantem acriter repulerat, deinde agnitum orauerat, quaſi exprobraſſet mori adactus eſt. Nero autem metuentior in poſterum, milites ſibi, & pleróſque gladiatorum circumdedit, qui rixarum initia*

modica,

modica, & quasi priuata sinerent, si à læsis validiùs ageretur, arma inferebant. Ludicram quoque licentiam, & fautores histrionum velut in prœlia conuertit, impunitate & præmiis; atque ipse occultus, & plerumque coràm prospectans: donec discordi populo, & grauioris motus terrore, non aliud remedium repertum est, quàm vt histriones Italia pellerentur, milésque theatro rursum assideret. Per idem tempus actum in senatu de fraudibus liberorum, efflagitatumq; vt aduersus malè meritos, reuocandæ libertatis ius patronis daretur. Nec deerant qui censerent. Sed consules relationem incipere non ausi ignaro principe, perscripsere tamen consensum senatus. Mattila auctor constitutionis fieret, vt inter paucos & sententiæ aduersos, quibusdam coalitam libertate irreuerẽtiam eò prorupisse frementibus, vt an æquo cum patronis iure agerent, sentẽtiam eorum consultarent, an verberibus manus vltrò intenderent, impelleréntve pœnã suam dissudentes. Quid enim aliud læso patrono cõcessum, quàm vt vicesimum vltra lapidem, in oram Cãpaniæ libertum releget? Cæteras actiones promiscuas & pares esse. Tribuendum aliquod telum quod sperni nequeat. Nec graue manumissis, per idem obsequium retinendi libertatem, per quod assecuti sint. At criminum manifestos, meritò ad seruitutẽ retrahi, vt metu coërceantur, quos beneficia non mutauissent. Disserebatur contrà. Paucorum culpam ipsis*

exitio

exitioſam eſſe debere, nihil vniuerſorum iuri derogandum, quippe latè fuſum id corpus. Hinc *pleraſque tribus, decurias, miniſteria magiſtratibus & ſacerdotibus, cohortes etiam in vrbe conſcriptas, & plurimis equitum, plerisq; ſenatoribus, non aliunde originem trahi. Si ſeparentur libertini, manifeſtam fore penuriã ingenuorum, non fruſtra maiores, cùm dignitatem ordinum diuiderent, libertatem in communi poſuiſſe. Quin & manumittendi duas ſpecies inſtitutas, vt relinqueretur pœnitẽtiæ aut nouo beneficio locus. Quos vindicta patronus non liberauerit, velut vinculo ſeruitutis attineri. Diſpiceret quiſque merita, tardèque concederet, quod datum non adimeretur. Hæc ſententia valuit. Scripſitq; Cæſar ſenatui, priuatim expẽderent cauſſam libertorum, quoties à patronis arguerentur: in cõmune nihil derogent. Nec multò pòſt, ereptus amitæ libertus Paris, quaſi iure ciuili, non ſine infamia principis, cuius iuſſu perpetratum ingenuitatis iudicium erat. Manebat nihilominus quædam imago Reip. Nam inter Vibullium prætorem, & plebei tribunum Antiſtium ortum certamen, quòd immodeſtos fautores hiſtrionum & à prætore in vincula ductos, tribunos omitti iuſſiſſet, comprobauere patres, incuſata Antiſtij licentia. Simul prohibiti tribuni ius prætorum & conſulum præripere, aut vocare ex Italia cum quibus lege agi poſſet. Addit L. Piſo deſignatus cõſul, ne quid intra domum

pro potestate animaduerterent: néve multam ab iis dictam, quæstores ærarij in publicas tabulas ante quatuor menses referent: medio temporis contradicere liceret, déque eo consules statuerent. Cohibita artiùs & ædilium potestas, statutúmque quantum curules, quantum plebei pigneris caperent, vel pœnæ irrogarent. Eò Heluidius Priscus tribunus plebis aduersus Obultronium Sabinum ærarij quæstorem contentiones proprias exercuit, tamquam ius hastæ aduersus inopes inclementer * ageret. Dein princeps curam tabularum publicarum à quæstoribus ad præfectos transtulit. Variè habita, ac sæpe immutata eius rei forma. Nam Augustus permisit senatui diligere præfectos, dein ambitu suffragiorum suspectus sorte ducebantur ex numero prætorum qui præessent. Neque id diu mansit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius quæstores rursum imposuit, iisque ne metu offensionum segniùs consulerent, extra ordinem honores permisit. Sed deerat robur ætatis cum primum magistratum capessentibus. Igitur Nero * prætura perfectos, & experientia probatos dilegit. Damnatus iisdem consulibus Vipsanius Lenas, ob Sardiniam prouinciam auarè habitam. Absolutus Castius Proculus repetundarum, cedentibus accusatoribus. Clodius Quirinalis, quòd præfectus remigum qui Reuennæ haberentur, velut infimam nationum, Italiam luxuria sæuitiáque afflictauisset, veneno damnationem anteuer

anteuerit. Aminius Rebius ex primoribus peritia legum, & pecuniæ magnitudine, cruciatus ægræ senectæ misso per venas sanguine effugit haut creditus sufficere ad constantiam sumendæ mortis, ob libidines muliebriter infamis. At L. Volusius egregia fama concessit, cui tres & nonaginta anni spatium viuendi, præcipuaque opes bonis artibus, inoffensa tot imperatorum malitia fuit.

A. V. C. DCCCX.

8. *Nerone secundùm, L. Pisone consulibus, pauca memoria digna euenere, nisi cui libeat, laudandis fundamentis & trabibus, quîs molem amphiteatri apud campum Martis Cæsar exstruxerat, volumina implere: cùm ex dignitate populi Romani repertum sit, res illustres annalibus, talia diurnis vrbis actis mandare. Cæterùm coloniæ Capua atque Nuceria, additis veteranis, firmatæ sunt: plebeique congiarium quadrageni nummi viritim dati, & sestertium quadrigeties ærario illatum est ad retinendam populi fidem. Vectigal quoque quintæ & vicesimæ venalium mancipiorũ remissum, specie magis quàm vi, quia cùm venditor pendere iuberetur, in partem pretij emptoribus accrescebat. Edixit Cæsar, ne quis magistratus, aut procurator qui prouinciam obtineret, spectaculum gladiatorum, aut ferarum, aut quod aliud ludicrum ederet. Nam arte non minus tali largitione, quàm corripiendis pecuniis, subiectos affligebant, dum quæ libidine deli-*

querant, ambitu propugnant. Factum & S. consultum vltioni iuxtà & securitas, vt si quis à suis seruis interfectus esset, ij quoque qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent, inter seruos supplicia penderent. Redditur ordini Lusius Varius consularis auaritiæ criminibus olim perculsus. Et Pomponia Græcina insignis fœmina Plautio, qui ouans se de Britannis retulit, nupta, ac superstitionis externæ rea, mariti iudicio permissa. Isq; prisco instituto, propinquis coram, de capite, famáque coniugis cognouit, & insontem nuntiauit. Longa huic Pomponiæ ætas, & continua tristitia fuit. Nam post Iuliam Drusi filiam dolo Messallinæ interfectam, per quadraginta annos, non cultu nisi lugubri, non animo nisi mæsto egit. Idque illi imperitante Claudio impune, mox ad gloriam vertit. Idem annus plures reos habuit, quorum P. Celerem, accusante Asia, quia absoluere nequibat: Cæsar, traxit, senecta donec mortem obiret. Nam Celer interfecto, vt memoraui, Silano proconsule, magnitudine sceleris cætera flagitia obtegebat. Cossutianum Capitonem Cilices detulerant, maculosum fœdúmque, & idem ius audaciæ in prouincia ratum, quod in vrbe exercuerat. Sed peruicaci accusatione conflictatus, postremò defensionem omisit, ac lege repetundarum damnatus est. Pro Eprio Marcello, à quo Lycij res repetebant, eò vsque ambitus præualuit,

vt

vt quidam accuſatorum eius exſilio multarentur tamquam inſonti periculum feciſſent.

A. V. C. DCCCXI.

Nerone tertiũ conſule, ſimul iniit conſulatum Valerius Meſſalla, cuius proauũ oratorem Coruinum, diuo Auguſto abauo Neronis, collegam in eo magiſtratu fuiſſe, pauci iam ſenũ meminerant: ſed nobili familia honor auctus eſt, oblatis in ſingulos annos quingenis ſeſtertiis, quibus Meſſalla paupertatem innoxiam ſuſtentaret. Aurelio quoque Cotta & Naterio Antonino annuam pecuniam ſtatuit princeps, quamuis per luxum auitas opes diſſipaſſent.

9. *Eius anni principio, mollibus adhuc initiis prolatatum inter Parthos Romanóſque de obtinenda Armenia bellum, acriter ſumitur: quia nec Vologeſes ſinebat fratrem Tiridatem dati à ſe regni expertem eſſe, aut aliena id potentia donum habere: & Corbulo dignum magnitudine populi Romani rebatur, parta olim à Lucullo Pompeióque recipere. Ad hæc Armenij ambiguæ fide vtraque arma inuitabant: ſitu terrarum, ſimilitudine morum, Parthis propiores, connubiiſq; permixti, ac libertate ignota * illud magis ad ſeruitium inclinantes. Sed Corbuloni plus molis aduerſus ignauiam militum, quàm contra perfidiã hoſtium erat. Quippe Syria tranſmotæ legiones, pace longa ſegnes, munia Romanorum ægerrimè tolerabant. Satis conſtituit fuiſſe in eo exercitu*

querant, ambitu propugnant. Factum & S.consultum vltioni iuxtà & securitas, vt si quis à suis seruis interfectus esset, ij quoque qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent, inter seruos supplicia penderent. Redditur ordini Lusius Varius consularis auaritiæ criminibus olim perculsus. Et Pomponia Græcina insignis fœmina Plautio, qui ouans se de Britannis retulit, nupta, ac superstitionis externæ rea, mariti iudicio permissa. Isq́; prisco instituto, propinquis coram, de capite, famáque coniugis cognouit, & insontem nuntiauit. Longa huic Pomponiæ ætas, & continua tristitia fuit. Nam post Iuliam Drusi filiam dolo Messallinæ interfectam, per quadraginta annos, non cultu nisi lugubri, non animo nisi mæsto egit. Idque illi imperitante Claudio impune, mox ad gloriam vertit. Idem annus plures reos habuit, quorum P. Celerem, accusante Asia, quia absoluere nequibat: Cæsar, traxit, senecta donec mortem obiret. Nam Celer interfecto, vt memoraui. Silano proconsule, magnitudine sceleris cætera flagitia obtegebat. Cossutianum Capitonem Cilices detulerant, maculosum fœdúmque, & idem ius audaciæ in prouincia ratum, quod in vrbe exercuerat. Sed peruicaci accusatione conflictatus, postremò defensionem omisit, ac lege repetundarum damnatus est. Pro Eprio Marcello, à quo Lycij res repetebant, eò vsque ambitus præualuit,

ut

vt quidam accuſatorum eius exſilio multarentur tamquam inſonti periculum feciſſent.

A. V. C. DCCCXI.

Nerone tertiū conſule, ſimul iniit conſulatum Valerius Meſſalla, cuius proauū oratorem Coruinum, diuo Auguſto abauo Neronis, collegam in eo magiſtratu fuiſſe, pauci iam ſenū meminerant: ſed nobili familiæ honor auctus eſt, oblatis in ſingulos annos quingenis ſeſtertiis, quibus Meſſalla paupertatem innoxiam ſuſtentaret. Aurelio quoque Cotta & Naterio Antonino annuam pecuniam ſtatuit princeps, quamuis per luxum auitas opes diſſipaſſent.

9. *Eius anni principio, mollibus adhuc initiis prolatatum inter Parthos Romanóſque de obtinenda Armenia bellum, acriter ſumitur: quia nec Vologeſes ſinebat fratrem Tiridatem dati à ſe regni expertem eſſe, aut alienæ id potentiæ donum habere: & Corbulo dignum magnitudine populi Romani rebatur, parta olim à Lucullo Pompeióque recipere. Ad hæc Armenij ambigua fide vtraque arma inuitabant: ſitu terrarum, ſimilitudine morum, Parthis propiores, connubiiſq; permixti, ac libertate ignota * illud magis ad ſeruitium inclinantes. Sed Corbuloni plus molis aduerſus ignauiam militum, quàm contra perfidiā hoſtium erat. Quippe Syria tranſmotæ legiones, pace longa ſegnes, munia Romanorum ægerrimè tolerabant. Satis conſtitit fuiſſe in eo exercitu*

veteranos, qui non stationem, non vigilias iniissent: vallum fossámque quasi noua & mira viserent: sine galeis, sine loricis, nitidi & quæstuosi, militia per opida expleta. Igitur dimissis quibus senecta, aut valetudo aduersa erat, supplementum petiuit. Et habiti per Galatiam ac Cappadociam dilectus. Adiectáque ex Germania legio cum equitibus alaris, & peditatu cohortium: retentúsque omnis exercitus sub pellibus quamuis hyeme sæua adeò, vt obducta glacie, nisi effosa humus, tentoriis locum non præberet. Ambusti multorum artus vi frigoris, & quidam inter excubias exanimati sunt. Annotatúsque miles, qui fascem lignorum gestabat, ita præriguisse manus, vt oneri adhærentes, truncis brachiis deciderent. Ipse cultu leui, capite intecto, in agmine, in laboribus, frequens adesse: laudem strenuis, solatium inualidis, exemplum omnibus ostendere. Dehinc quia duritiam cæli militiæq; multi abnuebant, deserebantq; remedium seueritate quæsitum est. Nec enim, vt in aliis exercitibus, primum alterúmque delictum venia prosequebatur, sed qui signia reliquerat, statim capite pœnas luebat. Idque vsu salubre, & misericordia melius apparuit. Quippe pauciores illa castra deseruere, quã ea in quibus ignoscebatur. Interim Corbulo legionibus intra castra habitis, donec ver adolesceret, dispositisque per idoneos locos cohortibus auxiliariis ne pugnam priores adirent, prædicit. Curam

præsidio

*præſidiorum Pactio Orphito primipili honore perfuncto mandat. Is quamquam incautos Barbaros, & bene gerendæ rei caſum offerri ſcripſerat, tenere ſe munimentis, & maiores copias operiri iubetur. Sed rupto imperio poſtquam pauca à proximis caſtellis turmæ aduenerant, pugnámque imperitia poſcebant, congreſſus cum hoſte funditur. Et damno eius exterriti qui ſubſidium ferre debuerant, ſua quiſque in caſtra trepida fuga rediere. Quod grauiter Corbulo accepit. increpitúmque Pactium, & præfectos, militéſque tendere omnes extra vallum iuſſit. Inque ea contumelia detenti, nec niſi precibus vniuerſi exercitus exſoluti ſunt. At Tiridates ſuper proprias clientelas, ope Vologeſi fratris adiutus, non furtim iam, ſed palam bello infenſare Armeniam, quoſque fidos nobis rebatur depopulari, & ſi copiæ contra ducerentur, eludere, huc quoque & illuc volitans, plura fama quàm pugna * exterrere. Igitur Corbulo, quæſito diu prœlio, fruſtra habitus, & exemplo hoſtium circumferre bellum coactus, diſpartit virei, vt legati præfectique diuerſos locos pariter inuaderent. Simul Antiochum Regem monet, proximas ſibi præfecturas petere.*

*Nam Pharaſmanes interfecto filio Rhadamiſto, quaſi proditore ſui, quo fidem in nos teſtaretur, vetus aduerſus Armenios odium promptius exercebat. Tunc quoque primum illecti * Iſichi*

gens haut aliàs ſocia Romanis, quia Armeniā incurſauit. Ita conſilia Tiridati in contrarium vertebantur. Mittebátque oratos, qui ſuo, Parthorúmque nomine expoſtularent, cur datis nuper obſidibus, redintegratáque amicitia, quæ nouis quoque beneficiis locum aperiret, vetere Armeniæ poſſeſſione depelleretur? Ideo nondum ipſum Vologeſem commotum, quia cauſſa, quàm vi agere mallet. Sin perſtaretur in bello, non defore Arſacidis virtutem fortunámque, ſæpius clade Romana expertam.

10. Ad ea Corbulo, ſatis comperto, Vologeſem defectione Hyrcaniæ attineri, ſuadet Tiridati precibus Cæſarem aggredi: poſſe illi regnum ſtabile, & res incruentas contingere, ſi omiſſa ſpe longinqua & ſera, præſentem potiorémque ſequeretur. Placitum dehinc, quia commeantibus inuicem nuntiis, nihil in ſumma pacis proficiebatur, colloquio ipſorum tempus locúmque deſtinari. Mille equitum præſidium Tiridates affore ſibi dicebat: quantum Crobuloni cuiuſque generis militum aſſiſteret, non ſtatuere, dum poſitis loricis, & galeis, in faciem pacis veniretur. Cuicumque mortalium nedum veteri & prouido duci, barbaræ aſtutiæ patuiſſent. Ideò artum inde numerum finiri, & hinc maiorem afferri, vt dolus patraretur. Nam equiti ſagittarum vſu exercito, ſi detecta corpora obiicerentur: nihil profuturam multitudinem. Diſſimulato tamen * intellecta,

rectius

rectius de his quæ in publicum conſulerentur, totis exercitibus coràm diſſertaturos reſpondit. Locúmque dilegit, cuius pars altera colles irant clementer aſſurgentes, accipiendis peditum ordinibus, pars in planitiem porrigebatur, ad explicandas equitum turmas. Diéque pacto prior Corbulo ſocias cohortes, & auxilia regum pro cornibus, medio ſextam legionem conſtituit: cui accita per noctem aliis ex caſtris, tria millia tertianorum permiſcuerat, vnà cum aquila, quaſi eadem legio ſpectaretur. Tiridates vergente iam die procul aſtitit, vnde videri magis quàm audiri poſſet. Ita ſine congreſſu dux Romanus abſcedere militem ſua quemque in caſtra iubet. Rex ſiue fraudem ſuſpectans, quia plura ſimul in loca ibatur, ſiue vt commeatus noſtros Pontico mari, & Trapezunte opido aduentantes interciperet, properè diſcedit. ſed neque commeatibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur præſidiis noſtris inſeſſos: & Corbulo, ne irritum bellum traheretur; vtque Armenios ad ſua defendenda cogeret, exſcindere parat caſtella. Sibique quòd validiſſimum in ea præfectura cognomento Volandum ſumit: minora Cornelio Flacco legato, & Iſtio Capitoni caſtrorum præfecto mandat. Tum circumſpectis munimentis, & quæ expugnationi idonea, prouiſis, hortatur milites, vt hoſtem vagum, neque paci aut prœlio paratum, ſed perfidiam & ignauiam fugà confitentem, exuerent ſedibus,

gloriaq́; pariter, & prædæ conſulerent. Tum quadripartito exercitu, hos in teſtudinem conglobatos, ſubruendo vallo inducit, alios ſcalas mœnibus admouere, multos tormentis faces & haſtas incutere iubet. Libratoribus funditoribusq́; attributus locus, vnde eminus glandes torquerent: ne qua pars ſubſidium laborantibus ferret, pari vndique metu, tantus inde ardor certantis exercitus fuit, vt intra tertiam diei partem, nudati propugnatoribus muri, obices portarum ſubuerſi, capta aſcenſu munimenta, omnéſque puberes trucidati ſint, nullo milite amiſſo, paucis admodum vulneratis: & imbello vulgus ſub corona venundatum: reliqua præda victoribus ceſſit. Pari fortuna legatus, ac præfectus vſi ſunt, tribúſque vna die caſtellis expugnatis, cetera terrore, & alia ſponte incolarum, in deditionem veniebant, vnde orta fiducia caput gentis Artaxata aggrediendi. Nec tamen proximo itinere ductæ legiones, quæ ſi amnem Araxem, qui mœnia alluit, ponte tranſgrederentur, ſub ictum dabantur: procul & latioribus vadis tranſiere. At Tiridates pudore & metu, ne ſi conceſſiſſet obſidioni, nihil opis in ipſo videretur: ſi prohiberet, impeditis locis ſeque & equeſtres copias illigaret: ſtatuit poſtremò oſtendere aciem, & dato die prœlium incipere, vel ſimulatione fugæ, locum fraudi parare. Igitur repentè agmen Romanum circumfundit, non ignaro duce noſtro, qui viæ pariter & pugnæ compo-

ſuerat

fuerat exercitum. Latere dextro tertia legio, sinistro sexta incedebat, mediis decumanorum delectis: recepta inter ordines impedimenta, & tergum mille equites tuebantur. quibus iusserat, vt instantibus cominus resisterent, refugos non sequerentur. In cornibus pedes sagittarius, & cetera manus equitum ibat, productior cornu in sinistro per ima collium, vt si hostis intrauisset, fronte simul & sinu exciperetur. Assultare ex diuerso Tiridates: non vsque ad iactum teli, sed cum minitans, tum specie trepidantis, si laxare ordines & diuersos consectari posset. Vbi nihil temeritate solutum, nec amplius quàm decurio equitum audentius progressus, & sagittis confixus, ceteros ad obsequium exemplo formauerat, propinquis iam tenebris abscessit. Et Corbulo castra in loco metatus, an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret, obsidionéque circumdaret agitauit, concessisse illuc Tiridatem ratus. Dein postquam exploratores attulere longinquum regis iter, & Medi an Albani peterentur incertum, lucem opperitur: præmissáque leuis armatura, quæ muros interim ambiret, oppugnationémque eminus inciperet. Sed oppidani portis sponte patefactis, se suáque Romanis permisere: quod salutem ipsis tulit: Artaxatis ignis immissus, deletáque & solo æquata sunt: quia nec teneri sine valido præsidio, ob magnitudinem mœnium: nec id nobis virium erat, quod firmãdo præsidio,

præsidio, & capessendo bello diuideretur. Vel si integra & incustodita relinquerentur, nulla in eo vtilitas aut gloria quod capta essent. Adiicitur miraculum velut, numine oblatum. Nam cuncta extra tecta hactenus sole illustria fuere: quòd mœnibus cingebatur, ita repentè atra nube coopertum, fulguribúsque discretum est, vt quasi infensantibus deis exitio tradi crederetur. Ob hæc consalutatus imperator Nero, & senatuscõsulto supplicationes habitæ, statuæq; & arcus, & continui consulatus principi: vtque interfestos referretur dies, quo patrata victoria, quo nunciata, quo relatum de ea esset, aliáque in eandem formam decernuntur, adeò modum egressa, vt C. Cassius de ceteris honoribus assensus, si pro benignitate fortunæ diis grates agerentur, ne totum quidem annum supplicationibus sufficere disseruerit, eóq; oportere diuidi sacros & negotiosos dies, quis diuina colerentur, & humana non impedirent.

Miraculũ

II. *Variis deinde casibus iactatus, & multorum odia meritus reus, haut tamen sine inuidia Senecæ damnatur. Is fuit P. Silius, imperitante Claudio terribilis ac venalis, & mutatione temporum, non quantum inimici cuperent demissus, quiquè se nocentem videri, quàm supplicem mallet. Eius opprimendi gratia repetitum credebatur senatusconsultum, pœnáque Cinciæ legis, aduersus eos qui pretio caussas orauissent, nec Suilius questu aut exprobratione abstinebat, præter*

ter ferociam animi, extrema senecta liber, & Senecam increpans, infensum amicis Claudij, sub quo iustissimum exsilium pertulisset. Simul studiis inertibus, & iuuenum imperitiæ suetum inuidere iis qui viuidam & incorruptam eloquentiam tuendis ciuibus exercerent. Se quæstorem Germanici, illum domus eius adulterum fuisse. An grauius existimandum, sponte litigatoris præmium honestæ operæ assequi, quàm corrumpere cubicula principum feminarum. Qua sapientia, quibus Philosophorum præceptis, intra quadriennium regia amicitiæ, ter millies sestertium parauisset? Romæ testamenta & orbos, velut indagine eius capi Italiam & prouincias immenso fenore hauriri. At sibi labore quæsitam, & modicam pecuniam esse. Crimen, periculum, omnia potius toleraturum: quàm veterem ac olim partam dignationem subitæ felicitati submitteret. Nec deerant qui hæc iisdem verbis, aut versa in deterius Senecæ deferrent. Repertique accusatores, direptos socios cùm Suilius prouinciam Asiam regeret, ac publicè pecuniæ peculatum detulêre. Mox quia inquisitionem annuam impetrauerat, breuius visum, suburbana crimina incipi, quorum obuij testes erant. Ij acerbitate accusationis Q. Pomponium ad necessitatem belli ciuilis detrusum: Iuliam Drusi filiam, Sabinámque Poppæam ad mortem actas: & Valerium Asiaticum, Lusium Saturnium, Cornelium Lupum circumuentos:
iam

iam equitum Romanorum agmina damnata, omnémque Claudij sæuitiam Suilio obiectabant. Ille nihil ex his sponte susceptum, sed principi paruisse defendebat, donec eam orationem Cæsar cohibuit, compertum sibi referens ex commentariis patris sui, nullam cuiusquam accusationem ab eo coactam. Tum iussa Messallinæ prætendi & labare defensio. Cur enim neminem alium electum, qui sæuienti impudicæ vocem præberet? Puniendos rerum atrocium ministros, vbi pretia scelerum adepti, scelera ipsa aliis delegent. Igitur adempta bonorum parte (nam filio & nepti pars concedebatur, eximebantúrque etiam quæ testamenta matris, aut aui acceperant) in insulas Baleares pellitur; non in ipso discrimine, non post damnationem fractus animo. Ferebatúrque copiosa & molli vita, secretum illud tolerauisse. Filium eius Neruilinum aggressis accusatoribus per inuidiam patris, & crimina repetundarum, intercessit princeps, tanquam satis expleta vltione. Per idem tempus Octauius Sagitta plebei tribunus, Pontia mulieris nuptæ amore vecors, ingentibus donis adulterium, & mox vt omitteret maritum emercatur suum matrimonium promittens, ac nuptias eius pactus. Sed vbi mulier vacua fuit, nectere moras, aduersam patris voluntatem caussari, repertáque spe ditioris coniugij, promissa exuere. Octauius contra modò conqueri, modò minitari, famam perditam,

pecu-

*pecuniam exhaustam obtestans: denique salutem quæ sola reliqua esset, arbitrio eius permittens. Ac postquam spernabatur, noctem vnam ad solatium posci, qua delinitus, modum in posterum adhiberet. Statuitur nox. Et Pontia conscia ancilla custodiam cubiculi mandat. Ille vno cum liberto, ferrum veste occultum infert. Tum, vt assolet in amore & ira, iurgia, preces, exprobatio, satisfactio, & pars tenebrarum libidine seposita. Et questu incensus, nihil metuentem ferro transuerberat, & accurrentem ancillam vulnere absterret, cubiculóque prorumpit. Postera die manifesta cædes, haut ambiguus percussor, quippe mensitasse vnà conuicebatur. Sed libertus suum illud facinus profiteri, se patroni iniurias vltum * ipse. Commoueráique quosdam magnitudine exempli: donec ancilla ex vulnere refecta, verum aperuit: postulatusque apud consules à patre interfectæ, postquam tribunatu abierat, sententia patrum, & lege Cornelia de sicariis condemnatur.*

cædes mulieris

12. *Non minus insignis eo anno impudicitia, maiorum Reipub. malorum initium fecit. Erat in ciuitate Sabbina Poppæa, T. * Ollio patre genita sed nomẽ aui materni sumpserat, illustri memoria Poppæi Sabini consulari & triũphali decore præfulgenti. Nam Ollium honoribus nondũ functũ, amicitia Seiani peruertit. Huic mulier cũcta alia fuere, præter honestũ animum. Quippe mater eius*

ætatis

*ætatis ſuæ fœminas pulchritudine ſupergreſſa, gloriam pariter & formam dederat. Opes claritudini generis ſufficiebant. Sermo comis, nec abſurdum ingenium modeſtiam præferre, & laſciuia vti: rarus in publicum egreſſus, idq́; velatâ parte oris, ne ſatiaret aſpectum, vel quia ſic decebat. Fama nunquam pepercit, maritos & adulteros non diſtinguens: neque affectui ſuo aut alieno obnoxia: vnde vtilitas oſtenderentur, illuc libidinem transferebat. Igitur agentem eam in matrimonio Rufi Criſpini equitis Romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit iuuenta ac luxu, & quia flagrantiſſimus in amicitia Neronis habebatur. Nec mora, quin adulterio matrimonium iungeretur. Otho, ſiue amore incautus, laudare formam elegantiámque vxoris apud principem: ſiue vt accenderet, ac ſi eâdem fœmina potirentur, id quoque vinculum potentiam ei adijceret. Sæpè auditus eſt conſurgens è conuiuio Cæſaris, ſe ire ad illam, ſibi conceſſam * dictitans nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium, & gaudia fœlicium. His atque talibus irritamentis, non longa contatio interponitur. Sed accepto aditu, Poppæa primùm per blandimenta & artes valeſcere, imparem cupidini ſe, & forma Neronis captam ſimulans: mox acri iam principis amore, ad ſuperbiam vertens, ſi vltra vnam alterámque noctem attineretur, nuptam eſſe ſe dictitans, nec poſſe matrimonium amittere, deuinctam Othoni per*

genus

per genus vitæ, quod * *Nero haut æquaret. Illum animo & cultu magnificum: ibi ſe ſummâ fortunâ digna viſere. At Neronem pellice ancillâ, & aſſuetudine Actes deuinctum, nil è contubernio ſeruili, niſi abiectum & ſordidum traxiſſe. Deiicitur familiaritate ſuetâ, poſt congreſſu & comitatu Otho: & poſtremò, ne in vrbe æmulatus ageret, prouinciæ Luſitaniæ præficitur. Vbi vſque ad ciuilia arma, non ex priore infamiâ, ſed integrè ſanctéque agit, procax otij, & poteſtatis temperantior.*

13. *Hactenus Nero flagitiis & ſceleribus velamenta quæſiuit. Suſpectabat maximè Cornelium Syllam, ſecors ingenium eius in contrariũ trahens, callidumq́; & ſimulatorem interpretando. Quem metũ Graptus ex libertis Cæſaris, vſu & ſenecta à Tiberio vſque domũ principũ edoctus, tali mendacio intendit. Pons Miluius in eo tempore celebris nocturnis illecebris erat: ventitabatq́; illuc Nero, quo ſolutius vrbem extra laſciuiret. Igitur regredienti per viam Flãminiam compoſitas inſidias, fatoq́; euitatas, quoniam diuerſo itinere Salluſtianos in hortos remeauerit, auctorémque eius doli Syllam ementitur: quia fortè redeuntibus miniſtris principis, quidam per iuuenilem licentiam quæ tunc paſſim exercebatur inanem metum fecerant. Neque ſeruorum quiſquam, neque clientium Syllæ agnitus. Maximè, deſpecta & nullius auſi capax natura eius, à crimine abhorre-*

rebat: perinde tamen quasi conuicius esset, cedere patria, & Massiliensiũ mœnibus coërceri iubetur. Iisdem consulibus audita Puteolanorũ legationes, quas diuersas senatorius ordo plebsq́; ad senatum miserãt: illi vim multitudinis tot magistratuũ & primi cuiusque auaritiã increpantes. Cumq́; seditio ad saxa & minas ignium progressa necem & arma perliceret, C. Cassius adhibendo remedio dilectus, quia seueritatem eius non tolerabant, precante ipso, ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte pretoria, cuius terrore & paucorum supplicio, rediit oppidanis concordia. Non referrem vulgatissimum senatuscõsultum, quo ciuitati Syracusanorũ egredi numerum edendis gladiatoribus finitũ permittebatur, nisi Ratus Thrasea contradixisset, prebuissetq́; materiã obtrecta-
" *toribus arguẽda sentẽtia. Cur enim si Remp. egere*
" *libertate senatoria crederet, tã lenta consectaretur:*
" *quin de bello aut pace, de vectigalibus & legibus,*
" *quibusq́; aliis Romana continentur, suaderet dis-*
" *suaderétve? Licere patribus, quoties ius dicenda*
" *sententia accepissent, qua vellent expromere, rela-*
" *tionemq́; in ea postulare. An solũ emendatione di-*
" *gnum, ne Syracusis spectacula largius ederentur?*
" *Cetera per omnes imperij partes perinde egregia,*
" *quàm si non Nero sed Thrasea regimen eorũ tene-*
" *ret? Quæ si summa dissimulatione transmitteren-*
" *tur, quanto magis inanibus abstinendum? Thrasea*
cõtra, rationẽ poscentibus amicis, non præsentium

ignarum

*ignarum respondebat, eiusmodi consulta corrigere; sed patrum honori dare, vt manifestum fieret, magnarum rerum curam non dissimulaturos, qui animum etiam leuissimis aduerterent. Eodem anno crebris populi flagitationibus immodestiam publicanorum arguentis, dubitauit Nero an cuncta vectigalia omitti iuberet: idq; pulcherrimum donum generi mortalium daret. Sed impetum eius, multum priùs laudata magnitudine animi, attinuere * seniores, dissolutionem imperij docendo, si fructus quibus Resp. sustineretur deminuerentur. Quippe sublatis portoriis, sequens vt tributorum abolito expostularetur. Plerasq; vectigalium societates, à consulibus & tribunis plebis constitutas acri etiam populi Rom. cum libertate. Reliqua mox ita prouisa, vt ratio quæstuum & necessitas erogationum inter se congruerent. Temperandas planè publicanorum cupidines, ne per tot annos sine querela tolerata, nouis acerbitatibus ad inuidiam verterent. Ego edixit princeps vt leges cuiusque publici occulta ad id tempus, proscriberentur: omissas petitiones, non vltra annum resumerent. Romæ prætor per prouincias qui pro prætore aut consule essent, iura aduersus publicanos extra ordinem redderent. Militibus immunitas seruaretur, nisi in iis quæ vano exercerent. Aliáque admodum æqua: quæ breui seruata, dein frustra habita sunt: Manet tamen abolitio quadragesimæ quinquagesimæque, & quæ alia exactionibus*

illicitis nomina publicani inuenerant. Temperata apud transmarinas prouincias frumenti subuectio. Et ne censilibus negotiatorum naues ascriberentur, tributumq; pro illis penderent, constitutum. Reos ex prouincia Africa, qui proconsulare imperium illic habuerant, Sulpicium Camerinum, & Pomponium Siluanum, absoluit Cæsar, Camerinum aduersus priuatos & paucos, sæuitiæ magis quàm captarum pecuniarum crimina obiicientes: Syluanum magna vis accusatorum circumsteterat, poscebatq; tempus euocandorum testium: reus illico defendi postulabat. Valuitq; pecuniosa orbitate & senecta, quam vltra eorum vitam produxit, quorum ambitu euaserat. Quieta ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio ducum, qui prouulgatis triumphi insignibus, maius ex eo decus sperabant, si pacem continuauissent. Paullinus Pompeius, L. Vetus ea tempestate exercitui præerant. Ne tamen segnem militem attinerent, ille inchoatum ante tres & sexaginta annos à Druso aggerem coërcendo Rheno, absoluit: Vetus, Mosellam atque Ararim, facta inter vtrumq; fossa connectere parabat, vt copia per mare, dein Rhodano & Arare subuecta, per eam fossam, mox fluuio Mosella, in Rhenum, ex in Oceanum decurrerent: sublatisq; itinerum difficultatibus, nauigabilia inter se occidentis, septentrionisque litora fierent. Inuidit operi Ælius * Oracilis Belgicæ legatus, deterrendo. Veterem ne legiones aliena prouinciæ inferret,

inferret ſtudiaq́ Galliarum affectaret, formidoloſum id imperatori dictitans : quo plerumque prohiberentur conatus honeſti.

14. *Ceterùm continuo exercituum otio fama inceſſit, ereptum ius legatis ducendi in hoſtem. Eóque Friſij iuuentutem ſaltibus aut paludibus, imbellem ætatem per lacus admouêre ripæ, agróſque vacuos, & militum vſui ſepoſitos inſedere, auctore Verrito, & Malorige, qui nationem eam regebant, in qua tum Germani regnabant. Iamq́ fixerant domos, ſemina aruis intulerant, vtque patrium ſolum exercebāt, cùm* * *Didius Auitus accepta à Paullino prouincia, minitādo vim Romanam, niſi abſcederent Friſij veteres in locos, aut nouam ſedem à Cæſare impetrarent, perpulit Veritum & Malorigem preces ſuſciperet. Profectiq́ Romam, dum aliis curis intentū Neronem opperiuntur, inter ea quæ Barbaris oſtentantur, intrauere Pompeij theatrum, quò magnitudinem populi viſerēt. Illic per otium (neq́ enim ludicris ignari oblectabantur) dum conſeſſum caueæ, diſcrimina ordinum, quis eques, vbi ſenatus per cōtuntur, aduertère quoſdam cultu externo in ſedibus ſenatorum & quinā forent rogitātes, poſtquàm audiuerant, earum gentium legatis id honoris datū, quæ virtute & amicitia Romana præcellerent,* NVLLOS MORTALIVM ARMIS AVT FIDE ANTE GERMANOS ESSE, *exclamant, digrediunturq́ & inter patres conſidunt, quod comiter*

*à viſentibus exceptum, quaſi impetus antiquis, & bona æmulatio. Nero ciuitate Romana ambos donauit. Priſios decedere agris iuſſit. Atque illis aſpernantibus, auxiliaris eques repentè immiſſus, neceſſitatẽ attulit, captis cæſiſve qui peruicacius reſtiterant. Eoſdem agros Anſibarij occupauere, validior gens, non modò ſua copia, ſed adiacentiũ populorum miſeratione: quia pulſi à Chaucis & ſedis inopes, tutum exſilium orabant. Aderátque iis clarus per illas, gentes, & nobis quoque ſidus, nomine Baiocalus, vinctum ſe rebellione Cheruſca iuſſu Armenij referens, mox Tiberio & Germanico ducibus, ſtipendia meruiſſe, quinquaginta annorum obſequia. Id quoque adiungere, quod gentem ſuam ditioni noſtræ ſubiiceret. * Quo tantam partem campi iacere, in quam pecora & armenta, militum aliquando tranſmitterentur? Seruarent ſanè receptos gregibus inter hominum * famam, modò ne vaſtitaeem & ſolitudinem mallent, quàm amicos populos. Chamauorũ quondam ea arua, mox Tubantum, & poſt Vſipiorum fuiſſe. Sicut cœlũ diis, ita terras generi mortalium datas: quæq; ſint vacuæ, eas publicas eſſe. Solem deinde reſpiciens, & cætera ſidera vocans, quaſi coràm interrogabat, velléntne contueri inane ſolum? potius mare ſuperfunderent aduerſus terrarum ereptores. Et commotus his Auitus patienda meliorum imperia. Id diis quos implorarent placitum, vt arbitrium penes Romanos maneret, quid darent,*

*rent. quid alimerent, neque alios iudices, quàm ſeipſos paterentur, Hæc in publicum Aſibariis reſpondit, ipſi Boiocalo ob memoriam amicitiæ daturum agros. quod ille, vt proditionis pretium, aſpernatus addidit: Deeſſe nobis terra, in qua viuamus, * in quam orcamur, non poteſt, atque ita infenſis vtrimque animis diſceſſum. Illi Bructeros, Tencteros, vlteriores etiam nationes ſocias bello vocabant. Auitus ſcripto ad Curtilium Manciam ſuperioris exercitus legatũ, vt Rhenum tranſgreſſus arma à tergo oſtenderet: ipſe legiones in agrum Tencterũ induxit, excidium minitãs, niſi cauſſam ſuã diſſociarent. Igitur abſiſtentibus his, pari metu exterritis Bructeris, & ceteris quoque aliena pericula deſerentibus, ſola Anſibariorum gens retrò ad Vſipios & Tubantes conceſſit, quorum terris exacti, cùm Catios, dein Cheruſcos petiſſent, errore longo hoſpites, egeni, hoſtes, in alieno quod iuuentutis erat, caduntur. Imbellis ætas in prædam diuiſa eſt. Eadem æſtate inter Hermunduros, Cattóſque certatũ magno prælio, dum flumen gignendo ſale fœcundum, & conterminum, vt trahunt, ſuper libidinem cuncta armis agendi, religione inſita, eos maximè locos propinquare cælo, preceſque mortaliũ à deis nuſquam propius audiri. Inde indulgentia nominũ illo in amne, illiſque ſiluis ſalem prouenire, non vt alias apud gentes eluuie maris areſcente vnda, ſed ſuper ardentem arborũ ſtruem fuſa, contrariis inter ſe elementis, igne atque*

*Aquis * concretum. Sed bellum Hermunduris prosperum: Cattis exitio fuit, quia victores diuersam aciem Marti ac Mercurio sacrauere, quo voto equi viri, cuncta victa occidioni dantur. Et minæ quidem hostiles in ipsos vertebantur. Sed ciuitas Inhonum socia nobis malo improuiso afflicta est. Nam ignes terra editi, villas, arua, vicos, passim corripiebant, ferebanturque in ipsa condita nuper Golonia mœnia, neque extingui poterant, non si imbres caderent, non si fluuialibus aquis, aut quo alio humore niterentur: donec inopia remedij, & ira cladis, agrestes quidam eminus saxa iacère, dein residentibus flammis propius suggressi, ictu fustium, aliisque verberibus, vt feras absterrebant: postremò tegmina corpori direpta iniiciunt, quanto magis profana & vsu polluta, tanto magis oppressura ignes. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quæ super octingentos & * triginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus & arescente trunco deminutam, prodigij loco habitum est, donec in nouos fœtus reuiuisceret.*

***

C. COR

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI
Annalium Liber XIIII.

BREVIARIVM LIBRI.

1. Impius, Nero, Poppeę blanditiis dementatus Agrippinam matrem sua interficit.

2. Post tantum scelus impij illius conscientia, & apologia ad senatum ex nebulonum colluuie conflatū Exercatia turpia parricidæ.

3. Ludicrū quinquennale in vrbe institutum, varia vulgi sententia. Rubellij Plauti exauctoratio.

4. Corbulo in Armenia feliciter gerit bellum. Italia colonias accipit.

5. Romanorū in Britannia clades, quā prudens Suetonij Paulini fortitudo sarcit.

6. A quibus victoriæ Suetonij cursus interruptus. Huic vecors Turpilianus succedit. Status vrbis, cuius præfecto domi interfecto, domestici ad supplicium tracti sunt ex Cassij sententia. Galliarum census. Memmij Reguli excessus & elogium.

7. Thasea repugnante lex maiestatis reuocatur. Burrhi exitus. Seneca inuidiæ telis petitus dimissionem pe-

titus dimissionem petit nec impetrat.

8. Tigellini cruenta potentia. Plauti & Sullæ cædes, approbante Nerone, & conniuente Senatu.

9. Octauia repudiata Poppæam ducit vxorem Nero: qui vt seditionem vulgi obrueret, heronæ in Pandateriæ relegatá exitium maturat.

Gesta hæc circiter annis quatuor.

COSS.

C. Vipsanio, L. Fonteio Capitone.
Imp. Nerone IV. *COSS. Cornelio Lentulo.*
C. Cæsonio Pæto, C. Petronio Turpiliano.
P. Mario Celso, L. Asinio Gallo.

A. V. C. DCCC. XII.

CAIO *Vipsanio, Fonteio* COSS. *diu meditatum scelus non vltrà Nero distulit, vetustate imperij coalita audacia, & flagrantior in dies amore Poppææ, quæ sibi matrimonium, & dissidium Octauiæ incolumi Agrippina haut sperans, crebris criminationibus, aliquando per facetias incusare principem, & pupillum vocare, qui iussis alienis obnoxius non modò imperij, sed libertati etiam indigeret. Cur enim differri nuptias suas: formam scilicet displicere, & triumphales auos, an fœcunditatem, & verũ animum? timeri ne vxor saltem iniuria patrum, iram populi aduersus superbiam auari*

auaritiamq; matris aperiat. Quòd ſi nurũ Agrippina non niſi filio infeſtã ferre poſſet, reddatur ipſa Othonis cõiugio, iturã quoquò terrarũ, vbi audiret potius cõtumelias imperatoris, quam viſeret periculis eius immixta. Hæc atque talia lacrymis & arte adultera penetrantia, nemo prohibebat: cupientibus cunctis infringi matris potentiam, & credente nullo, vſque ad cædem eius duratura filij odia. Tradit Cluuius ardore retinendæ Agrippinã potentiæ eò vſque prouectã, vt medio diei, cùm id temporis Nero per vinum & epulas incaleſceret offerret, ſe ſæpius temulento comptam, & inceſtu paratam. Iámque laſciua oſcula, prænuntias flagitij blanditias, annotantibus proximis, Senecam contra muliebres illecebras ſubſidiũ à fœmina potiuiſſe: immiſſamq; Acten libertam, quæ ſimul ſuo periculo, & infamia Neronis anxia, deferret peruulgatũ eſſe inceſtũ gloriante matre, nec toleraturos milites profani principis imperium. Fabius Ruſticus non Agrippinæ, ſed Neroni cupitum id memorat, eiuſdemq; libertæ aſtu diſiectum. Sed quæ Cluuius eadem cæteri quoque auctores prodidere, & fama huc inclinat, ſeu conceperit animo tantum immanitatis Agrippina, ſeu credibilior noua libidinis meditatio in ea viſa eſt, quæ puellaribus annis ſtuprum cum Lepido ſpe dominationis admiſerat, pari cupidine vſque ad licita Pallantis prouoluta, & exercita ad omne flagitium patrui nuptiis. Igitur Nero, itane

ſecretos

ſecretos eius congreſſus. Abſcedentem in hortos aut Tuſculanum vel Antiatem in agrum, laudare quòd otium laceſſeret. Poſtremò vbicumque haberet, prægrauem ratus, interficere conſtituit, hactenus conſultans, veneno, an ferro, vel qua alia vi. Placuitque primò venenũ. Sed inter epulas principis ſi daretur, referri ad caſum non poterat, tali iam Britannici *exitio. Et miniſtros tẽtare arduum videbatur, mulieris vſu ſcelerum aduerſus inſidias intentæ, atque ipſa præſumendo remedia munierat corpus. Ferrum & cædes quonam modo occultaretur, nemo reperiebat, & ne quis illi tanto facinori delectus, iuſſa ſperneret, metuebat. Obtulit ingenium Anicetus libertus, claſſis apud Miſenum præfectus, & pueritiæ* Neronis *educator, ac mutuis odiis Agrippinæ inuiſus. Ergo nauem poſſe componi docet, cuius pars ipſo in mari per artem ſoluta effunderet ignaram. Nihil tam capax fortuitorum quàm mare, & ſi naufragio intercepta ſit, quem adeò iniquum, vt ſceleri aſſignet, quod venti & fluctus deliquerint? Aditurum principem defunctæ templum, & aras, & cætera oſtentandæ pietatis.* Placuit *ſollertia, tempore etiam iuta, quãdo Quinquatruum feſtos dies apud* Baias *frequentabat. Illuc matrem elicit, ferendas parentum iracundias, & placandum animum dictitans, quò rumorum reconciliationis efficeret, acciperétque Agrippinam, facili fœminarum credulitate*

ad

ad gaudia venientem. Dehinc obuius in litora (nam Antio aduentabat) excipit manu & complexu, ducitque Baulos: id villæ nomen est, quæ promontorium Misenum inter & Baianum lacum flexo mari alluitur; stabat inter alias nauis ornatior, tanquam id quoque honori matris daretur. Quippe sueuerat triremi, & classiariorum remigio vehi. At tum inuitata ad epulas erat, vt occultando facinori nox adhiberentur. Satis constitit extitisse proditorem, & Agrippinam, auditis insidiis, an crederet ambiguam, gestamine sella Baias peruectam. Ibi blandimentum subleuauit metum, comiter excepta, supérque ipsum collocata. Nam pluribus sermonibus modò familiaritate iuuenili Nero, & rursus adductus quasi seria consociaret, tracto in longum conuictu, prosequitur abeuntem artius oculis & pectori hærens, siue explenda simulatione, seu perituræ matris supremus aspectus, quamuis ferum animum retinebat. Noctem sideribus illustrem, & placido mari quietam quasi conuincendum ad scelus, dij præbuere. Nec multum erat progressa nauis duobus è numero familiarium Agrippinam comitantibus: ex quibus Crepereius Gallus haut procul gubernaculis adstabat, Aceronia super pedes cubitantis reclinis, pœnitentiam filij & recuperatam matris gratiam per gaudiũ memorabat, cùm dato signo, ruere tectum loci multo plumbo graue, pressúsque Crepereius, & statim

exani-

rebat: perinde tamen quasi conuicius esset, cedere patria, & Massiliensiũ mœnibus coërceri iubetur. Iisdem consulibus auditæ Puteolanorũ legationes, quas diuersas senatorius ordo plebsq; ad senatum miserãt: illi vim multitudinis tot magistratuũ & primi cuiusque auaritiã increpantes. Cumq; seditio ad saxa & minas ignium progressa necem & arma perliceret, C. Cassius adhibendo remedio dilectus, quia seueritatem eius non tolerabant, precante ipso, ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte prætoria, cuius terrore & paucorum supplicio, rediit oppidanis concordia. Non referrem vulgatissimum senatuscõsultum, quo ciuitati Syracusanorũ egredi numerum edendis gladiatoribus finitũ permittebatur, nisi Pætus Thrasea contradixisset, præbuissetq; materiã obtrecta-
" toribus arguẽdæ sentẽtiæ. Cur enim si Remp. egere
" libertate senatoria crederet, tã lenta consectaretur:
" quin de bello aut pace, de vectigalibus & legibus,
" quibusq; aliis Romana continentur, suaderet dis-
" suaderétve? Licere patribus, quoties ius dicendæ
" sententiæ accepissent, quæ vellent expromere, rela-
" tionemq; in ea postulare. An solũ emendatione di-
" gnum, ne Syracusis spectacula largius ederentur?
" Cetera per omnes imperij partes perinde egregia,
" quàm si non Nero sed Thrasea regimen eorũ tene-
" ret? Quæ si summa dissimulatione transmitteren-
" tur, quanto magis inanibus abstinendum? Thrasea cõtra, rationẽ poscentibus amicis, non præsentium ignarum

ignarum reſpondebat, eiuſmodi conſulta corrigere: ſed patrum honori dare, vt manifeſtum fieret, magnarum rerum curam non diſſimulaturos, qui animum etiam leuiſſimis aduerterent. Eodem anno crebris populi flagitationibus immodeſtiam publicanorum arguentis, dubitauit Nero an cuncta vectigalia omitti iuberet: idq; pulcherrimum donum generi mortalium daret. Sed impetum eius, multum priùs laudata magnitudine animi, attinuere * ſeniores, diſſolutionem imperij docendo, ſi fructus quibus Reſp. ſuſtineretur deminuerentur. Quippe ſublatis portoriis, ſequens vt tributorum abolitio expoſtularetur. Pleraſq; vectigalium ſocietates, à conſulibus & tribunis plebis conſtitutas acri etiam populi Rom. cum libertate. Reliqua mox ita prouiſa, vt ratio quæſtuum & neceſſitas erogationum inter ſe congruerent. Temperandas planè publicanorum cupidines, ne per tot annos ſine querela tolerata, nouis acerbitatibus ad inuidiam verterent. Ego edixit princeps vt leges cuiuſque publici occulta ad id tempus, proſcriberentur: omiſſas petitiones, non vltra annum reſumerent. Romæ prætor per prouincias qui pro prætore aut conſule eſſent, iura aduerſus publicanos extra ordinem redderent. Militibus immunitas ſeruaretur, niſi in iis quæ vano exercerent. Aliáque admodum æqua: quæ breui ſeruata, dein fruſtra habita ſunt: Manet tamen abolitio quadrageſimæ quinquageſimæque, & quæ alia exactionibus

*illicitis nomina publicani inuenerant. Temperata apud transmarinas prouincias frumenti subuectio. Et ne censibus negotiatorum naues ascriberentur, tributumq́ pro illis penderent, constitutum. Reos ex prouincia Africa, qui proconsulare imperium illic habuerant, Sulpicium Camerinum, & Pomponium Siluanum, absoluit Cæsar, Camerinum aduersus priuatos & paucos, sæuitiæ magis quàm captarum pecuniarum crimina obiicientes: Syluanum magna vis accusatorum circumsteterat, poscebatq́ tempus euocandorum testium: reus illico defendi postulabat. Valuitq́ pecuniosa orbitate & senecta, quam vltra eorum vitam produxit, quorum ambitu euaserat. Quietæ ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio ducum, qui prouulgatis triumphi insignibus, maius ex eo decus sperabant, si pacem continuauissent. Paullinus Pompeius, L. Vetus ea tempestate exercitui præerant. Ne tamen segnem militem attinerent, ille inchoatum ante tres & sexaginta annos à Druso aggerem coërcendo Rheno, absoluit: Vetus, Mosellam atque Ararim, facta inter vtrumq́ fossa connectere parabat, vt copiæ per mare, dein Rhodano & Arare subuectæ, per eam fossam, mox fluuio Mosella, in Rhenum, ex in Oceanum decurrerent: sublatisq́ itinerum difficultatibus, nauigabilia inter se occidentis, septentrionisque litora fierent. Inuidit operi Ælius * Oracilis Belgicæ legatus, deterrendo. Veterem ne legiones alienæ prouinciæ inferret,*

inferret ſtudiaq; Galliarum affectaret, formidoloſum id imperatori dictitans: quo plerumque prohiberentur conatus honeſti.

14. *Ceterùm continuo exercituum otio fama inceſſit, ereptum ius legatis ducendi in hoſtem. Eóque Friſij iuuentutem ſaltibus aut paludibus, imbellem ætatem per lacus admouêre ripæ, agróſque vacuos, & militum vſui ſepoſitos inſedere, auctore Verrito, & Malorige, qui nationem eam regebant, in qua tum Germani regnabant. Iamq; fecerant domos, ſemina aruis intulerant, vtque patrium ſolum exercebãt, cùm* * *Didius Auitus accepta à Paullino prouincia, minitãdo vim Romanam, niſi abſcederent Friſij veteres in locos, aut nouam ſedem à Cæſare impetrarent, perpulit Verritum & Malorigem preces ſuſciperet. Profectiq; Romam, dum aliis curis intentũ Neronem opperiuntur, inter ea quæ Barbaris oſtentantur, intrauere Pompeij theatrum, quò magnitudinem populi viſerẽt. Illic per otium (neq; enim ludicris ignari oblectabantur) dum conſeſſum caueæ, diſcrimina ordinum, quis eques, vbi ſenatus per cõtuntur, aduertêre quoſdam cultu externo in ſedibus ſenatorum & quinã forent regitãtes, poſtquàm audiuerant, earum gentium legatis id honoris datũ, quæ virtute & amicitia Romana præcellerent,* NVLLOS MORTALIVM ARMIS AVT FIDE ANTE GERMANOS ESSE, *exclamant, digrediunturq; & inter patres conſidunt, quod comiter*

*à viſentibus exceptum, quaſi impetus antiquis, & bona æmulatio. Nero ciuitate Romana ambos donauit. Friſios decedere agris iuſſit. Atque illis aſpernantibus, auxiliaris eques repentè immiſſus, neceſſitatē attulit, captis cæſiſve qui peruicacius reſtiterant. Eoſdem agros Anſibarij occupauere, validior gens, non modò ſua copia, ſed adiacentiũ populorum miſeratione: quia pulſi à Chaucis & ſedis inopes, tutum exſilium orabant. Aderátque iis clarus per illas, gentes, & nobis quoque ſidus, nomine Baiocalus, vinctum ſe rebellione Cheruſca iuſſu Armenij referens, mox Tiberio & Germanico ducibus, ſtipendia meruiſſe, quinquaginta annorum obſequia. Id quoque adiungere, quod gentem ſuam ditioni noſtra ſubiiceret. * Quo tantam partem campi iacere, in quam pecora & armenta, militum aliquando tranſmitterentur? Seruarent ſanè receptos gregibus inter hominum * famam, modò ne vaſtitatem & ſolitudinem mallent, quàm amicos populos. Chamauorũ quondam ea arua, mox Tubantum, & poſt Vſipiorum fuiſſe. Sicut cœlũ diis, ita terras generi mortalium datas: quæq; ſint vacua, eas publicas eſſe. Solem deinde reſpiciens, & cætera ſidera vocans, quaſi coràm interrogabat, velléntne contueri inane ſolum? potius mare ſuperfunderent aduerſus terrarum ereptores. Et commotus his Auitus patienda meliorum imperia. Id diis quos implorarent placitum, vt arbitrium penes Romanos maneret, quid darent,*

rent. quid adimerent, neque alios iudices, quàm ſeipſos paterentur, Hæc in publicum Anſibariis reſpondit, ipſi Boiocalo ob memoriam amicitiæ daturum agros. quod ille, vt proditionis pretium, aſpernatus addidit: Deeſſe nobis terra, in qua viuamus, * in quam oriamur, non poteſt, atque ita infenſis vtrimque animis diſceſſum. Illi Bructeros, Tencteros, vlteriores etiam nationes ſocias bello vocabant. Auitus ſcripto ad Curtilium Manciam ſuperioris exercitus legatū, vt Rhenum tranſgreſſus arma à tergo oſtenderet: ipſe legiones in agrum Tencterū induxit, excidium minitās, niſi cauſſam ſuā diſſociarent. Igitur abſiſtentibus his, pari metu exterritis Bructeris, & ceteris quoq; aliena pericula deſerentibus, ſola Anſibariorum gens retrò ad Vſipios & Tubantes conceſſit, quorum terris exacti, cùm Catos, dein Cheruſcos petiſſent, errore longo hoſpites, egeni, hoſtes, in alieno quod iuuentutis erat, caduntur. Imbellis ætas in prædam diuiſa eſt. Eadem æſtate inter Hermunduros, Cattóſque certatū magno prælio, dum flumen gignendo ſale fecundum, & conterminum, vt trahunt, ſuper libidinem cuncta armis agendi, religione inſita, eos maximè locos propinquare cælo, preceſq; mortaliū à deis nuſquam propius audiri. Inde indulgentia nominū illo in amne, illiſq; ſiluis ſalem prouenire, non vt alias apud gentes eluuie maris areſcente vnda, ſed ſuper ardentem arborū ſtruem fuſa, contrariis inter ſe elementis, igne atque

Aquis concretum. Sed bellum Hermunduris prosperum: Cattis exitio fuit, quia victores diuersam aciem Marti ac Mercurio sacrauere, quo voto equi viri, cuncta victa occidioni dantur. Et minæ quidem hostiles in ipsos vertebantur. Sed ciuitas Inhonum socia nobis malo improuiso afflicta est. Nam ignes terra editi, villas, arua, vicos, passim corripiebant, ferebanturque in ipsa condita nuper Goloniæ mœnia, neque extingui poterant, non si imbres caderent, non si fluuialibus aquis, aut quo alio humore niterentur: donec inopia remedij, & ira cladis, agrestes quidam eminus saxa iacere, dein residentibus flammis propius suggressi, ictu fustium, aliisque verberibus, vt feras absterrebant: postremò tegmina corpori direpta iniiciunt, quanto magis profana & vsu polluta, tanto magis oppressura ignes. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quæ super octingentos & * triginta ante annos Remi Romuliq; infantiam texerat, mortuis ramalibus & arescente trunco deminutam, prodigij loco habitum est, donec in nouos fœtus reuiuisceret.*

***

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Annalium Liber XIIII.

BREVIARIVM LIBRI.

1. Impius, Nero, Poppeę blanditiis dementatus Agrippinam matrem sua interficit.

2. Post tantum scelus impij illius conscientia, & apologia ad senatum ex nebulonum colluuie conflatũ. Exercatia turpia parricidæ.

3 Ludicrũ quinquennale in vrbe institutum, varia vulgi sententia. Rubellij Plauti exauctoratio.

4. Corbulo in Armenia feliciter gerit bellum. Italia colonias accipit.

5. Romanorũ in Britannia clades, quã prudens Suetonij Paulini fortitudo sarcit.

6. A quibus victoriæ Suetonij cursus interruptus. Huic vecors Turpilianus succedit. Status vrbis, cuius præfecto domi interfecto, domestici ad supplicium tracti sunt ex Cassij sententia. Galliarum census. Memmij Reguli excessus & elogium.

7. Thasea repugnante lex maiestatis reuocatur. Burrhi exitus. Seneca inuidiæ telis petitus dimissionem pe-

titus dimiſſionem petit nec impetrat.

8. Tigellini cruenta potentia. Plauti & Sullæ cædes, approbante Nerone, & conniuente Senatu.

9. Octauia repudiata Poppæam ducit vxorem Nero: qui vt ſeditionem vulgi obrueret, heronæ in Pandateriæ relegatā exitium maturat.

Geſta hæc circiter annis quatuor.

COSS.

C. Vipſanio, L. Fonteio Capitone.
Imp. Nerone IV. *COSS. Cornelio Lentulo.*
C. Caſonio Pæto, C. Petronio Turpiliano.
P. Mario Celſo, L. Aſinio Gallo.

A. V. C. DCCC. XII.

*C*AIO *Vipſanio, Fonteio* COSS. *diu meditatum ſcelus non vltrà Nero diſtulit, vetuſtate imperij coalita audacia, & flagrantior in dies amore Poppææ, quæ ſibi matrimonium, & diſſidium Octauiæ incolumi Agrippina haud ſperans, crebris criminationibus, aliquando per facetias incuſare principem, & pupillum vocare, qui iuſſis alienis obnoxius non modò imperij, ſed libertati etiam " indigeret. Cur enim differri nuptias ſuas: formam " ſcilicet diſplicere, & triumphales duos, an fecun" ditatem, & verū animum? timeri ne vxor ſaltem " iniuria patrum, iram populi aduerſus ſuperbiam*

auari

*auaritiamq́ matris aperiat. Quòd ſi nurũ Agrip- »
pina non niſi filio infeſtã ferre poſſet, reddatur ip- »
ſa Othonis cõiugio, iturã quoquò terrarũ, vbi au- »
diret potius cõtumelias imperatoris, quam viſeret »
periculis eius immixta. Hæc atque talia lacrymis »
& arte adultera penetrantia, nemo prohibebat:
cupientibus cunctis infringi matris potentiam, &
credente nullo, vſque ad cædem eius duratura filij
odia. Tradit Cluuius ardore retinendæ Agrippi-
nã potentiæ eò vſque prouectã, vt medio diei, cùm
id temporis Nero per vinum & epulas incaleſce-
ret offerret, ſe ſæpius temulento comptam, & ince-
ſtu paratam. Iámque laſciua oſcula, prænuntias
flagitij blanditias, annotantibus proximis, Sene-
cam contra muliebres illecebras ſubſidiũ à fœmi-
na petiuiſſe: immiſſamq́ Acten libertam, quæ ſi-
mul ſuo periculo, & infamia Neronis anxia,
deferret peruulgatũ eſſe inceſtũ gloriante matre,
nec toleraturos milites profani principis imperium.
Fabius Ruſticus non Agrippinæ, ſed Neroni cu-
pitum id memorat, eiuſdemq́ liberta aſtu diſie-
ctum. Sed quæ Cluuius eadem cæteri quoque au-
ctores prodidere, & fama huc inclinat, ſeu conce-
perit animo tantum immanitatis Agrippina, ſeu
credibilior noua libidinis meditatio in ea viſa
eſt, quæ puellaribus annis ſtuprum cum Lepido
ſpe dominationis admiſerat, pari cupidine vſque
ad licita Pallantis prouoluta, & exercita ad om-
ne flagitium patrui nuptiis. Igitur Nero, itaque*

ſecretos

ad gaudia venientem. Dehinc obuius in litora (nam Antio aduentabat) excipit manu & complexu, ducitque Baulos: id villæ nomen eſt, quæ promontorium Miſenum inter & Baianum latum flexo mari alluitur; ſtabat inter alias nauis ornatior, tanquam id quoque honori matris daretur. Quippe ſueuerat triremi, & claſſiariorum remigio vehi. At tum inuitata ad epulas erat, vt occultando facinori nox adhiberentur. Satis conſtitit extitiſſe proditorem, & Agrippinam, auditis inſidiis, an crederet ambiguam, geſtamine ſella Baias peruectam. Ibi blandimentum ſubleuauit metum, comiter excepta, ſupérque ipſum collocata. Nam pluribus ſermonibus modo familiaritate iuuenili Nero, & rurſus adductus quaſi ſeria conſociaret, tracto in longum conuictu, proſequitur abeuntem artius oculis & pectori hærens, ſiue explenda ſimulatione, ſeu perituræ matris ſupremus aſpectus, quamuis ferum animum retinebat. Noctem ſideribus illuſtrem, & placido mari quietam quaſi conuincendum ad ſcelus, dij præbuere. Nec multum erat progreſſa nauis duobus è numero familiarium Agrippinam comitantibus: ex quibus Crepereius Gallus haut procul gubernaculis adſtabat, Aceronia ſuper pedes cubitantis reclinis, pœnitentiam filij & recuperatam matris gratiam per gaudiũ memorabat, cùm dato ſigno, ruere tectum loci multo plumbo graue, preſſúſque Crepereius, & ſtatim exani-

obſignari iubet, vt tãtum non per ſimulationem. At Neroni nuntios patrati facinoris opperienti, affertur euaſiſſe ictu leui ſauciam, & hactenus adito diſcrimine ne auctor dubitaretur. Tũ pauore ex animis, & iam iámque affore obteſtãs vindictæ properam ſiue ſeruitia armaret, vel militem accenderet ſiue ad ſenatum & populum perſuaderet, naufragium & vulnus, & interfectos amicos obiiciendo, quod contra ſubſidium ſibi? niſi quid Burrhus & Seneca expergiſcerentur, quos ſtatim acciuerat, incertam an & antè ignaros. Igitur longum vtriuſque ſilentium, ne irriti diſſuaderent, & eò deſcenſum credebant, vt niſi præueniretur Agrippina, pereundum Neroni eſſet. Pòſt Seneca hactenus prõptior, reſpicere Burrhum, ac ſi ſcitaretur, an militi imperanda cædes eſſet? Ille prætorianos toti Cæſarũ domui obſtrictos, & memores Germanici, nihil aduerſus progeniem eius atrox auſuros reſpondit: perpetraret Anicetus promiſſa. Qui nihil contatus, poſcit ſummam ſceleris. Ad illam vocẽ Nero, illo ſibi die dari imperium, Auctoremq; tanti muneris libertũ profitetur, Iret properè, duceretq; promptiſſimos ad iuſſa. Ipſe audito veniſſe miſſu Agrippinæ nuntiũ Agerinũ ſcenã vltrò criminis parat: gladiumq; dum mãdata perfert, abiicit inter pedes eius: tum quaſi deprehenſo, vincla iniici iubet: vt exitiũ principis molitã matrẽ, & pudore deprehenſi ſceleris ſponte mortem ſumpſiſſe confingeret. Interim vulgato

Agrippi

Agrippinæ periculo, quasi casu euenisset, vt quisque acceperat, decurrere ad litus. Hi molium obiectus, hi proximas scaphas scandere. Alij quantum corpus sinebat, vadere in mare, quidam manus protendere. Questibus, votis, clamore diuersa rogantium, aut incerta respondentium, omnis ora compleri: affluere ingens multitudo cum luminibus, atque vbi incolumem esse pernotuit, vt ad gratandum sese expedire, donec aspectu armati & minitantis agminis disiecti sunt. Anicetus vllam statione circumdat, refractâque ianua, obuios seruorum arripit, donec ad fores cubiculi veniret: cui pauci adstabant, cæteris terrore irrumpentium exterritis. Cubiculo modicum lumen inerat, & ancillarum vna: magis ac magis anxia Agrippina, quòd nemo à filio, ac ne Agerinus quidem; aliam ferè litore faciem nunc, solitudinem ac repentino, strepitus, & extremi mali indicia. Abeunte dehinc ancilla, Tu quoque me deseris, prolocuta, respicit Anicetum trierarcho Herculio & Oloarito centurione classiatio comitatum. Ac si ad visendum venisset, refotam nuntiaret: sin facinus patraturus, nihil se de filio credere, non imperatum patricidium. Circũsistunt lectum percussores, & prior trierarchus fusti caput eius afflixit. Nam mortem centurioni ferrum distringenti, protendens vterum, Ventrem feri, exclamauit: multisque vulneribus confecta est. Hæc cõsensu traduntur. Aspexerit ne matrem

exani

exanimẽ Nero, & formã corporis eius laudauerit, ſunt qui tradiderint, ſunt qui abnuant. Cremata eſt nocte eadẽ, conuiuiali lecto, & exſequiis vilibus. Neque dum Nero rerum potiebatur congeſta aut clauſa humo, mox domeſticorum cura, leuem tumulum accepit, viam Miſeni propter, & villam Cæſaris dictatoris, qui ſubiectos ſinus editiſſima proſpectat. Accenſo rogo libertus eius, cognomẽto Mneſter, ipſe ferro ſe tranſegit: incertum caritate in patronam, an metu exitij. Hunc ſui finẽ multos ante annos crediderat Agrippina, contempſerátque. Nam conſulenti ſuper Nerone reſponderunt Chaldæi, fore vt imperaret matremq́; occideret: atque illa: Occidat, inquit, dum imperet.

2. Sed à Cæſare perfecto dentum ſcelere, magnitudo eius intellecta eſt: reliquo noctis, modò per ſilentium defixus, ſæpius pauore exſurgens, & mentis inops lucem opperiebatur, tamquam exitium allaturã. Atque eum auctore Burrho, prima centurionũ tribunorumq́; adulatio ad ſpẽ firmauit, prehenſantium manu, gratantiumq́; quòd diſcrimẽ improuiſũ, & matris facinus euaſiſſet. Amici dehinc adire templa: & cœpto exemplo, proxima Campaniæ municipia victimis & legationibus lætitiam teſtari. Ipſe diuerſa ſimulatione, mæſtus, & quaſi incolumitati ſuæ infenſus, ac morti parentis illacrymans, quia tamen non vt hominum vultus, ita locorum facies mutantur, aduerſabatur maris illius & litorum grauis aſpectus, &

*erant qui crederent, ſonitum tubæ collibus circumeditis, planctuſq; tumulo matris audiri) Neapolim conceſſit, litteraſq; ad ſenatum miſit, quarum ſumma erat: Repertum eum ferro percuſſorem Agerinum, ex intimis Agrippinæ libertis, & luiſſe eam pœnam ea conſcientia, qua ſcelus parauiſſet. Adiiciebat crimina longius repetita, quòd conſortium imperij, iuraturaſq; in fœminæ verba prætorias cohortes, idémque dedecus ſenatus & populi ſperauiſſet: ac poſteaquam fruſtra * optata ſint, infenſa militibus patribúſque, & plebi, diſſuaſiſſet donatiuum & congiarium, periculáque viris illuſtribus inſtruxiſſet. Quanto ſuo labore perpatratum, ne irrumperet curiã, ne gentibus externis reſponſa daret? Temporũ quoque Claudianorum obliqua inſectatione, cuncta eius dominationis flagitia in matrem tranſtulit, publica fortuna extinctã referens. * iamque & naufragium narrabat. Quod fortuitum fuiſſe, quis adeò hebes inueniretur, vt crederet? aut à muliere naufraga miſſum cum telo, vnũ, qui cohortes, & claſſes imperatoris perfringeret? Ergo non iam Nero, cuius immanitas omnium queſtus anteibat, ſed aduerſo rumore Seneca erat, quòd oratione tali confeſſionem ſcripſiſſet. Miro tamen certamine procerũ decernuntur ſupplicationes apud omnia puluinaria, vtq; Quinquatius quibus apertæ eſſent inſidiæ, ludis annuis celebrarentur. Aureũ Mineruæ ſimulacrũ in curia, & iuxtà principis imago ſtatueretur.*

Dies.

Dies natalis Agrippinæ inter nefastos esset. Thrasea Petus silentio vel breui assensu priores adulationes transmittere solitus, * exitium senatus, ac sibi caussam periculi fecit, cæteris libertatis initiũ non præbuit. Prodigia quoque crebra & irrita intercessere. Angue enixa mulier, & alia in concubitu mariti fulmine examinata: iam sol repentè obscuratus, & tacta de cælo quatuordecim vrbis regiones, quæ adeò sine cura deûm eueniebant, vt multos post annos Nero imperium & scelera continuauerit. Cæterùm quo grauaret inuidiam matris, eaq; demota, auctã lenitatem suam testificaretur, fœminas illustres Iuniam & Calpurniam, præfectura functos Valeriũ Capitonẽ & Licinium Gabolum sedibus patriis reddidit, ab Agrippina olim pulsos. Etiã Lolliæ Paullinæ cineres reportari sepulcrumq; exstrui permisit: quódque ipse nuper relegauerat, Ituriũ & Caluisiũ pœna exoluit. Nã Silana fato functa erat, longinquo ab exsilio Tarentũ regressa, labante iam Agrippina, cuius inimicitiis cõsiderat, vel tũ mitigata. Cõtãti in opidis Cãpaniæ, quonã modo vrbem ingrederetur, an obsequium senatus, an studia plebis repeteret anxio, contrà deterrimus quisque quorũ non alia regia fœcũdior exstitit, inuisum Agrippinæ nomen, & morte eius accensum populi fauorem disserunt: Iret intrepidus, & venerationẽ sui coram experiretur. Simul progredi exposcũt, & prõpitiora quam promiserant inueniunt, obuias tribus, festo cultu,

*senatum: coniugum ac liberorum agmina per sexum & ætatem disposita: exstructos qua incederet spectaculorum gradus, quo modo triumphi visuntur. Hinc superbus ac publici seruitij victor Capitolium adiit, grates exsoluit: séque in omnes libidines effudit quas malè coërcitas qualiscumq; matris reuerentia tardauerat. Vetus illi copia erat curriculo quadrigarum insistere, nec minus fœdum: studium cithara * ludorum in modum canere, cùm cœnaret, quod regibus & antiquis ducibus factitatum memorat. Idq; vatum laudibus celebre & deorum honori datum. Enimuerò cantus Apollini sacros, talique ornatu astare, non modò Græciæ in vrbibus, sed Romana apud templa, numen præcipuum, & præsciũ. Nec iam sisti poterat, cùm Senecæ ac Burrho visum, ne vtroque peruinceret, alterum concedere. Clausúmque valle Vaticana spatium, in quo equos regeret, haut promiscuo spectaculo, mox vltrò vocari populus Romanus, laudibus extollere, vt est vulgus cupiens voluptatũ, & si eò princeps trahat lætum. Cæterùm euulgatus pudo non societatem, vt rebãtur, sed incimetum attulit. Ratusq; dedecus amoliri, si plures fœdasset, nobiliũ familiarũ posteros, egestate venales in scenã deduxit: quos fato perfunctos ne nominatim tradã, maioribus eorũ tribuendum puto. Nã & eius flagitiũ est qui pecuniã ob delicta potius dedit, quam ne delinquerent. Notos quoque equites Romanos operas arenæ promittere subegit.*

ſubegit, donis ingentibus: niſi quòd merces ab eo qui iubere poteſt, vim neceſſitatis affert. Ne tamē adhuc publico theatro dehoneſtaretur, inſtituit ludos Iuuenalium vocabulo, in quos paſſim nomina data: non nobilitas cuiquam, non ætas, aut acti honores impedimento, quo minùs Græci Latiníve histrionis artem exercerent, vſque ad geſtus modóſque haut viriles. Quin & feminæ illuſtres deformia meditari. Exſtructáque apud nemus, quod nauali ſtagno circumpoſuit Auguſtus, conuenticula & cauponæ, & poſita vino irritamenta luxus, dabanturq; ſtipes, quas boni neceſſitate, intemperantes gloria conſumerent. Inde gliſcere flagitia & infamia, nec vlla moribus corruptis olim plus libidinum circumdedit, quàm illa colluuies. Vix artibus honeſtis pudor retinetur, nedum inter certamina vitiorum, pudicitia, aut modeſtia, aut quidquam probi moris reſeruaretur. Poſtremò ipſe ſcenam inſcendit, multa cura tentans citharam & præmeditans, aſſiſtentibus facibus acceſſerat cohors militum, centuriones tribunique: & mœrens Burrhus, ac laudans. Túncque primùm conſcripti ſunt equites Romani cognomento Auguſtanorum, ætate ac robore conſpicui, & pars ingenio procaces, alij in ſpe potentiæ. Hi dies ac noctes plauſibus perſonare. Formam principis vocémque deum vocabulis appellantes, quaſi per virtutem clari honoratique agere. Ne tamen ludicra tantum imperatoris artes noteſcerent, carminum

quoque studium effectauit, contractis quibus aliqua pangendi facultas. Nec dum insignis. Ij alternatim, considere simul, & allatos vel ibidem repertos versus connectere: atque ipsius verba quoquo modo prolata supplere. quod species ipsa carminum decet anni impetu & instinctu, nec ore vno fluens. Etiam sapientiæ doctoribus tempus impartiebat post epulas: utque contraria asseuerantium discordia eruebantur: nec deerant, qui voce vultúque tristi inter oblectamenta regia spectari cuperent. Sub idem tempus, leui contentione atrox cædes orta inter colonos Nucerinos Pompeianósque, gladiatorio spectaculo, quod Liuineius Regulus quem motum senatum rettuli, edebat, quippe opidanda lascivia inuicem incessentes probra deinde saxa, postremò ferrum sumpsere, validiore Pompeianorum plebe, apud quos spectaculum edebatur. Ergo reportati sunt in vrbem multi è Nucerinis trunco per vulnera corpore, ac plerique liberorum ac parentum mortes deflebant. Cuius rei iudicium princeps senatui, senatus consulibus permisit. Et rursus re ad patres delata, prohibiti publicè in decem annos eiusmodi cum Pompeiani, collegiáque quæ contra leges instituerant, dissoluta. Liuineius & qui alij seditionem conciuerant, exsilio multati sunt. Motus senatu & Pedius Blæsus, accusantibus Cyrenensibus, paulatim ab eo thesaurum Æsculapij, delectúmque militarem pretio & ambitione corruptum.

*ruptum. Idem Cyrenenſes reum agebant Acilium Strabonem, prætoria poteſtate vſum, & miſſum diſceptatorem à Claudio agrorum, quos regis Apionis quondam * accitos & pop. Rom. cum regno relictos, proximus quiſque poſſeſſor inuaſerant, diuináque licentia, & iniuria, quaſi iure & æquo nitibantur. Igitur ab iudicatis agris, orta aduerſus iudicem inuidia: & ſenatus ignota ſibi eſſe mandata Claudij, & conſulendum principem reſpondit. Princeps probata Strabonis ſententia, ſe nihilominus ſubueniri ſociis, & vſurpata concedere ſcripſit. Sequuntur virorum illuſtrium mortes, Domitij Afri, & M. Seruilij, qui ſummis honoribus, & multa eloquentia viguerant. Ille orando cauſſas, Seruilius diu foro, mox tradendis rebus Romanis celebris, & quem elegantia vitæ clariorem effecit, vt par ingenio, ita motum diuerſus.*

A. V. C. DCCCXIII.

3\. *Nerone quartum Cornelio Coſſo* COSS. *quinquennale Ludicrum Romæ inſtitutum eſt, ad morem Græci certaminis, varia fama, vt cuncta fermè noua. Quippe erant qui Gn. quoque Pompeium incuſatum à lenioribus ferrent, quòd manſuram theatri ſedem poſuiſſet. Nam antea ſubitariis gradibus, & ſcenâ in tempus ſtructâ, ludos edi ſolitos: vel ſi vetuſtiora repetas, ſtantem populum ſpectauiſſet: ſi conſideret theatro dies cer-*

tos ignauia continuaret. Ne ſpectaculorum quidem antiquitas ſeruaretur, quoties * Prætores ederent, nulla cuiquam ciuium neceſſitate certandi. Ceterùm abolitos paulatim patrios mores, funditus euerti per accitam laſciuiam, vt quod vſquam corrumpi & corrumpere queat, in vrbe viſatur, degenerétque ſtudiis externis iuuentus, gymnaſia & otia, & turpes amores exercendo, principe & ſenatu auctoribus, qui non modò licentiam vitio permiſerint, ſed vim adhibeant. Proceres Romani ſpecie orationum & carminũ, ſcena polluantur, quid ſupereſſe, niſi vt corpora quoque nudent, & ceſtus aſſumant, eáſque pugnas pro militia & armis meditentur? An iuſtitiam augurij * & decurias equitum, egregium iudicandi munus expleturos, ſi fractos ſonos & dulcedinem vocum perire audiſſent? Noctes quoque dedecori adiectas, ne quod tempus pudori relinquatur, ſed cœtu promiſcuo quod perditiſſimus quiſque per diem concupiuerit, per tenebras audeat. Pluribus ipſa licentia placebat, ac tamen honeſta nomina prætendebant. Maiores quoque non abhorruiſſe ſpectaculorum * oblectamenta, pro fortuna quæ tum erat, eóque à Thuſcis accitos hiſtriones, à Thuriis equorum certamina, & poſſeſſâ Achaiâ Aſiáque ludos curatius editos: neque quemquam Romæ honeſto loco ortum, ad Theatrales artes degenerauiſſe, ducentis iam annis à L. Munij triumpho, qui primus id genus

ſpecta

ſpectaculi in vrbe habuerit. Sed & conſultum parcimoniæ, quòd perpetua ſedes theatro locata ſit, potius quàm immenſo ſumptu, ſingulos per annos conſurgeret ac ſtrueretur. Nec perinde magiſtratus rem familiarem exhauſturos, aut populo efflagitandi Græca certamina à magiſtratibus cauſſam fore, cùm eo ſumptu Reſpub. fungatur. Oratorum ac vatum victorias incitamentum ingeniis allaturas, nec cuiquam iudici graue, aures ſtudiis honeſtis, & voluptatibus conceſſis impartire: lætitiæ magis quàm laſciuiæ dari paucas totius quinquennij noctes, quibus, tanta luce igniũ, nihil illicitum occultari queat. Sanè nullo inſigni dehoneſtamento id ſpectaculum tranſiit. Ac ne modica quidem ſtudia plebis exarſere, quia redditi quamquam ſcenæ Pantomimi, certaminibus ſacris prohibebantur. Eloquentiæ primas nemo tulit, ſed Victorem eſſe Cæſarem pronunciatũ. Græci amictus quos per eos die, plerique inceſſerant, tum exoluerant. Inter quæ & ſydus cometes effulſit, de quo vulgi opinio eſt, tanquam mutationem regis portendat. Igitur quaſi iam depulſo Nerone, quis nam diligeretur inquirebant, & omnium ore Robellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Italia familia. Ipſe placita maiorum colebat, habitu ſeuero, caſta & ſecreta domo quantóque metu occultior, tanto plus famæ adeptus. Auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris. Nam quia diſcumbentis Ne-

ronis apud Simbruina ſtagna, cui * Sublacaum nomen eſt, icta dapes, menſáque diſiecta erat, idq́ finibus Tiburtum acciderat, vnde paterna Plauto origo. hunc illum numine deûm deſtinari credebant: fouebántque multi quibus noua & ancipitia præcolore auida & plerumque fallax ambitio eſt. Ergo permotus in Nero componit ad Plautum litteras, conſularem ſibi & turbis, ſeque praue diffamãtibus ſubtraheret: eſſe illi per Aſiam auitos agros, in quibus tuta & inturbida iuuenta fruerentur. Ita hoc cum coniuge Antiſtia & paucis familiarium conceſſit. Iidem diebus nimia luxus cupido, infamiam & periculum Neroni tulit, quia fontem aquæ Marciæ ad vrbem deductæ nando inceſſerat: videbatúrque potus ſacros & cærimoniam loci corpore * loco polluiſſe: ſecutáque anceps valetudo, iram deum affirmauit.

4. At Corbulo poſt deleta Artaxata, vtendum recenti terrore ratus, ad occupanda Tigranocertæ quibus exciſis, metum hoſtium intenderet, vel ſi peperciſſet, clementiæ famam adipiſceretur, illuc pergit non infenſo exercitu, ne ſpem veniæ auferret: neque tamen remiſſa cum gnarus facilem mutatis gentem, vt ſignem ad pericula, ita infidam ad occaſiones. Barbari pro ingenio quiſque alij preces offerre, quidam deſerere vicos: & in auia digredi, ac fuere qui ſe ſpeluncis, ac cariſſima ſecum abderent. Igitur dux Romanus

diuerſis

diuerſis artibus, miſericordia aduerſus ſupplices: celeritate aduerſus profugos, immitis iis qui latebras inſederant, ora & exitus ſpecuum ſarmentis virgultiſque completos, igni exurit. Atque illum fines ſuos prætergredientem incurſauêre Mardi, latrociniis exerciti, contráque irrumpentem montibus defenſi: quos Corbulo immiſſis Hyberis vaſtauit, hoſtilémque audaciam externo ſanguine vltus eſt. Ipſe exercitúſque, vt nullis ex prœlio damnis, ita per inopiam & labores fatiſcebant, carne pecudum propulſare famem adacti. Adhac penuria aquæ, feruida æſtas, longinqua itinera, ſola ducis patientia mitigabantur, eodem plura quàm gregario milite tolerante. Ventum dehinc in locos cultos: demeſſaque ſegetes, & ex duobus caſtellis in qua confugerat Armenij: alterum impetu captum, qui primam vim depulerant, obſidione coguntur. Vnde in regionem Taurantium tranſgreſſus, improuiſum periculum vitauit. Nam haut procul tentorio eius, non ignobilis barbarus cum telo repertus, ordinem inſidiarum ſéque auctorem & ſocios per tormēta edidit. Conuictiq; & puniti ſunt, qui ſpecie amicitiæ dolum præſtant. Nec multo pòſt legati Tigranocerta miſi, patere mœnia aſſerunt, intentos popularis adiuſſa. Simul hoſpitale donum, coronam autem tradebant. Accepitque cum honore, nec quicquam vrbi detractũ, quo promptius obſequium integri

integri retinerent. At præſidium regum, quod ferox iuuentus clauſerat, non ſine certamine expugnatum eſt: nam & prœliũ pro muris auſi erant, & pulſi intra munimenta aggeris, demum irrumpentium armis ceſſere, quæ facilius proueniebant, quia Parthi Hircano bello detinebantur. Miſerántque Hyrcani ad principem Romanum ſocietatem oratum attineri à ſe Vologeſem pro pignore amicitiæ oſtentantes, eos regredientes Corbulo, ne Euphratem tranſgreſſi hoſtium cuſtodiis circumuenirentur dato præſidio ad litora, maris rubri deduxit. Vnde vitatis Parthorum finibus patrias in ſedes remeauere. Quin & Tiridatem per Medos extrema Armeniæ intrantem, præmiſſo cum auxiliis Verulano legato, atque ipſe legionibus citis, abire procul ac ſpem belli amittere ſubegit: quóſque nobis ob regem auerſos animi cognouerat, cædibus & incendiis perpopulatus, poſſeſſinem Armeniæ vſurpabat: cùm aduenit Tigranes, à Nerone ad capeſcendum imperium dilectus; Cappadocum ex nobilitate regis Archelai nepos, ſed quòd diu obſes apud vrbem fuerat, vſque ad ſeruilem patientiam demiſſus. Nec conſenſu acceptus, durante apud quoſdam fauore Arſacidarum. At plerique ſuperbiam Parthorum peroſi, datum à Romanis regem malebant. Additum etiam præſidium, mille legionarij tres ſociorum cohortes duæq; equitum alæ: & quo facilius nouum regnum tueretur, pars Armeniæ, vt cuique

finitima

*finitima pars * Thraſcypoli que: & Ariſtobolo atque Antiocho parere iuſſæ ſunt: Corbulo in Syriam * abſceſſit, morte Vinidij legati vacuam, ac ſibi permiſſam. Eodem anno ex illuſtribus Aſiæ vrbibus, Laodicea tremore terræ prolapſa, nullo à nobis remedio, propriis opibus reualuit. At in Italia vetus oppidum Puteoli, ius Coloniæ, & cognomentum à Nerone adipiſcuntur. Veterani Tarentum & Antium adſcripti, non tamen infrequentiæ locorum ſubuenêre, dilapſis pluribus in prouincias, in quibus ſtipendia expleuerant. Neque coniugiis ſuſcipiendis, neque alendis liberis, ſueti orbas ſine poſteris domos relinquebant. Non enim, vt olim, vniuerſæ legiones deducebantur cum tribunis & centurionibus, & ſui cuiuſque ordinibus militibus, vt conſenſu & caritate Rempubl. efficerent, ignoti inter ſe, diuerſis manipulis ſine rectore, ſine affectibus mutuis, quaſi ex alio genere mortalium repentè in vnum collecti, numerus magis quàm colonia. Conuitia prætorum arbitrio ſenatus haberi ſolita, quòd acriore ambitu exarſerant, princeps compoſuit, tuis qui ſupra numerum petebant, legioni præficiendo. Auxitque patrum honorem, ſtatuendo vt qui à priuatis iudicibus ad ſenatum prouocauiſſent, eiuſdem pecuniæ periculum facerent, cuius ij qui imperatorem appellauere: nam antea vacuum id, ſolutúmque pœna fuerat. Fine anni Vibius Secundus eques Romanus, accuſantibus Mauris repetun*

repetundarum damnatur, atque Italia exigitur: ne grauiore pœna afficeretur. Vibij Crispi fauore enixu.

A. V. C. DCCCXIV.

5. *Cesonio Pato, Petronio Turpillana* COSS. *grauis clades in Britannia accepta. In qua neque Auitus legatus, vt memoraui, nisi parta retinuerat, & sucessor Verannius, modicis excursibus* * *Siluras populatus, quin vlterà bellum proferret, morte probibitus est: magna dum vixit seueritatis fama, supremis testamenti (verbis) ambitionis manifestus quippe multa in Neronem adulatione addidit, subiecturum* * *ei prouinciam fuisse, si biennio proximo vixisset. Sed tum Paullinus Suetonius obtinebat Britannos, scientia militiæ & rumore populi, qui neminem sine æmulo sinit. Corbulonis concertator: receptæque Armeniæ decus æquare domitis perduellibus cupiens. Igitur Monam insulam incolis validam, & receptaculum perfugarum aggredi parat, nauésque fabricatur plano alueo, aduersus breue littus & incertum. Sic pedites, equites vado secuti; aut altiores inter vndas, adnantes equis transmisere. Stabat pro littore diuersa acies densa armis virísque intercursantibus fœminis: in modum Furiarum, veste ferali, crinibus deiectis, faces præferebant: Druidæque circum, preces diras sublatis ad cælum manibus fundentes:*

noui

*nouitate affactus perculêre militem: vt quaſi hærentibus mẽbris immobile corpus vulneribus præberent. Dein cohortationibus ducis, & ſe ipſi ſtimulantes, ne muliebre & fanaticum agmen pauesceret. inferunt ſigna, ſternúntque obuios, & igni ſuo inuoluunt. Præſidium poſthac impoſitum: * victis, exciſiq; luci, ſæuis ſuperſtitionibus ſacri: Nam cruore captiuo adolere aras, & hominum fibris conſulere deos fas habebant. Hæc agenti Suetonio, repentina defectu prouinciæ nuntiatur.* Rex * *Icenorum Praſutagus, longa opulentia clarus, Cæſarem hæredem, duáſque filias ſcripſerat, tali obſequio ratus regnum & domum ſuam procul iniuria fore, quod contrà vertit adeò vt regnum, per centuriones, domus per ſeruos, velut capta vaſtarentur. Iam primum vxor* Boudicea *verberibus affecta, & filiæ ſtupro violatæ ſunt. Præcipui quique Icenorum, quaſi cunctam regionem numeri accepiſſent, auitis bonis exuuntur & propinqui regis inter mancipia habebantur. Qua contumelia & metu grauiorum (quando in formam prouinciæ ceſſerant) rapiunt arma, commotis ad rebellionem Trinobantibus, & qui alij nondum ſeruitio * aſſuefacti reſumere libertatem occultis coniurationibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio. Quippe in coloniam Camalodunum recens deducti pellebant domibus, exturbabant agris, captiuos, ſeruos appellando, fouentibus impoten-*

*impotentiam veteranorum militibus, ſimilitudine vitæ, & ſpe eiuſdem licentiæ. Ad hæc templum diuo Claudio conſtitutum, quaſi * arra æternæ dominationis aſpiciebatur: dilectique ſacerdotes, ſpecie religionis, omnes fortunas effundebant. Nec arduum videbatur, exſcindere coloniam nullis munimentis ſeptam: quod ducibus noſtris parum prouiſum erat, dum amœnitati prius quàm vſui conſulitur. Inter quæ nulla palàm cauſſa delapſum Camaloduni ſimulacrum victoriæ, ac retro conuerſum, quaſi cederet hoſtibus. Et fœminæ in furore turbatæ, adeſſe exitium canebant. Externóſque fremitus in curia eorum auditos, conſonuiſſe vlulatibus theatrum, viſámque ſpeciem in æſtuario, notam eſſe * ſubuerſæ coloniæ. Iam Oceanum cruento aſpectu, dilabente æſtu, humanorum corporum effigies relictas, vt Britanni ad ſpem, ita Veterani ad metũ trahebant. Sed quia procul Suetonius aberat, petiuere à Cato Deciano procuratore auxilium. Ille haut amplius quàm ducentos ſine iuſtis armis miſit: & inerat modica militum manus, tutela templi freti. Et impedientibus qui occulta rebellionis conſcij conſilia turbabant, neque foſſam aut vallum præduxerunt, neque motis ſenibus & feminis, iuuentus ſola reſtitit: quaſi media pace incauti, multitudine barbarorum circumueniuntur. Et cætera quidem impetu direpta, aut incenſa ſunt. Templum in quo ſe miles conglobauerat,*

biduo

*biduo obſeſſum, expugnatúmque & victor Britannus * Petilio Ceriali legato legionis nonæ in ſubſidium aduentanti obuius fudit legionem, & quod peditũ interfecit. Cerialis cũ equitibus euaſit in caſtra, & munimentis defenſus eſt. Qua clade & odiis prouinciæ, quam auaritia in bellũ egerat, trepidus procurator Catus in Galliam tranſiit. At Suetonius mira conſtãtia medios inter hoſtes Londinium perrexit, cognomento quidem coloniæ non inſigne, ſed copia negotiatorũ & commeatu maximè celebre, ibi ambiguus an illam ſedem bello deligeret, circumſpecta infrequentia militis, ſatiſq; magnis documẽtis temeritatem Petilij coërcitam vnius oppidi damno ſeruare vniuerſa ſtatuit. Neque fletu & lacrymis auxiliũ eius orantiũ flexus eſt; quin daret profectionis ſignum, & comitantes in partẽ agminis acciperet. Si quos imbelli ſexus, aut feſſa ætas, vel loci dulcedo attinuerat, ab hoſte oppreſſi ſunt. Eadem clades municipio Verulamio fuit, quia barbari omiſſis caſtellis præſidiiſq; militarium quod vberrimũ ſpolianti, & defendẽtibus, læti præda, & aliorum in tutum *. Ad ſeptuaginta millia ciuium & ſociorũ, iis quæ memoraui locis, occidiſſe conſtitit. Neque enim capere aut venundare, aliúdve quod belli commercium, ſed cædes, patibula, ignes, cruces, tamquã * redituris ſupplicium, ac prærepta interim vltione feſtinabant. Iam Suetonio quartadecima legio cum vexillariis viceſimariis, & è proximis auxiliares*

decem ferme milia armatorum erant: cùm omittere contationem, & congredi acie parat. diligitq; locum arctis faucibus, & à tergo silua clausum, satis cognito, nihil hostium nisi in fronte, & apertam planitiem esse sine metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus, leui circum armatura conglobatus, pro cornibus eques astitit. At Britannorum copiæ passim per cateruas & turmas exsultabant, quanta non aliàs multitudo, & animo adeò fero, vt coniuges quoque testes victoriæ secum traherent, plaustrísque imponerent, quæ super extremum ambitum campi posuerant, Boudicea curru filias præ se vehens, vt quámque nationem accesserat. Solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare testabatur, sed tunc non vt tantis maioribus ortam regnum & opes, verùm vt vnam è vulgo, libertatem amissam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam vlcisci. eò prouectas Romanorum cupidines, vt non corpora nec senectam quidem aut virginitatem impollutam relinquant. Adesse tamen deos iustæ vindictæ. cecidisse legionem, quæ prælium ausa sit: ceteros castris occultari, aut fugam circumspicere. Ne strepitum quidem & clamorem tot milium, nedum impetus & manus perlaturos. Si copias armatorum, si caussas belli secum expenderent, vincendum illa acie, vel cadendum esse. Id mulieri destinatum: viuerent & seruirent. Ne Suetonius quidem in tanto discrimine silebat, qui quam

quamquam confideret virtuti, tamen exhortationes & preces miscebat. Vt spernerent * sonoras »
Barbarorum, & inanes minas, plus illic feminarum quàm iuuentutis aspici, imbelles, inermes, »
cessuros statim, vbi ferrum virtutémque vincentium, toties fusi agnouissent. etiam in multis legionibus, paucos esse qui prælia profligarent. gloriaq; eorum accessurum, quòd modicà manu, vniuersi exercitus famam adipiscerentur. Conferti tantùm, & pilis emissis, pòst vmbonibus & gladiis stragem cædemq; continuarent, prædæ immemores, partâ victoriâ, cuncta ipsis cessura. Is ardor verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expedierat vetus miles & multa præliorum experientia, vt certus euentus Suetonius, daret pugnæ signum. Ac primùm legio gradu immota, & angustias loci pro munimento retinens, postquam propius suggressus hostis certo iactu tela exhauserat, velut * cuneis erupit. Idem auxiliarium impetus: & eques potentis hastis, perfringit quod obuium & validum erat. Ceteri terga præbuere, difficili effugio, quia circumiecta vehicula sepserant aditus. Et miles ne mulierum quidem neci imperabat, confixáque telis etiam iumenta, corporum cumulum auxerant. Clara & antiquis victoriis par ea die laus parta, quippe sunt qui paulominus quàm octoginta millia Britannorum illic cecidisse tradunt, militum quadringentis fermè interfectis, neque

multo amplius vulneratis, Boudicea vitam veneno finiuit. Et Pœnius Postumus præfectus castrorum secundæ legionis, cognitis quartadecimanorum vicesimanorumq; prosperis rebus, quia pari gloria legionem suam fraudauerat, adnueratq; contrarium militiæ iussa ducis, se ipsum gladio transegit.

6. Contractus deinde omnis exercitus, sub pellibus habitus est, ad reliqua belli perpetranda. Auxitq; copias Cæsar, missis è Germania duobus legionariorum millibus, octo auxiliariorum cohortibus, ac mille equitibus: equorum aduētu, nonanī legionario milite suppleti sunt. Cohortes alæq; nouis hibernaculis locatæ, quodque nationum ambiguum aut aduersum fuerat, igni atq; ferro, vastatur. Sed nihil æquè quàm fames affligebat serendis frugibus incurioso hoste, & omni ætate ad bellū versa, dum nostros commeatus sibi destinant, gentésque præferoces, tardiùs ad pacem inclinant: quia Iulius Classicianus successor Cato missus, & Suetonio discors, bonum publicum priuatis simultatibus impediebat, disperseratq; nouum legatum opperiendum esse, sine hostili ira & superbia victoris clementer deditis consulturum. Simul in vrbem mandabat, nullum prælio finem exspectarent nisi succederetur Suetonio cuius aduersa, prauitati ipsius, prospera, ad fortunam Reip. referrebat. Igitur ad spectandum Britanniæ statum missus est ex libertis Polycletus, magna Neronis spe, posse*

auctо

auctoritate eius, non modò inter legatum procuratoremq; concordiam gigni, sed & rebelles Barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polycletus, quo minus ingenti agmine Italiæ Galliæq; grauis, postquam Oceanum trasmiserat, militibus quoque nostris terribilis incederet. Sed hostibus irrisui fuit, apud quos flagrãte etiam tum libertate, nondum cognita libertorum potentia erat: mirabantúrque, quòd dux & exercitus tanti belli confector seruitiis obedirent. Cuncta tamen ad imperatorem in mollius relata. Detentusq; rebus gerũdis Suetonius, quòd pòst paucas naues in litore, remigiumq; in iis amiserat, tamquam durante bello tradere exercitum Petronio Turpiliano, qui iã consulatu abierat, iubetur. Is non irritato hoste, neq; lacessitus, honestũ pacis nomen segni otio imposuit. Eodem anno Romæ insignia scelera, alterũ senatoria, seruili alterum audacia, admissa sunt. Domitius Balbus erat prætorius, simul longa senecta simul orbitate & pecunia insidiis obnoxius. Eius propinquus Valerius Fabianus capessendis honoribus destinatus, subdidit testamentum, ascitis Vicio Rufino, & Terentio Lentino equitibus Romanis. Illi Antonium Primum & Asinium Marcellum sociauerant. Antonius audacia promtus, Macellus Asinio Pollione proauo clarus, neque morum spernandus habebatur, nisi quòd paupertatem præcipuũ malorum credebat. Igitur Fabianus tabulas in quos memoraui, & aliis minus

illustribus obsignat. Quod apud patres conuictum. Et Fabianus Antoniusq; cum Rufino & Terentio lege Cornelia damnātur. Marcellum memoria maiorū, & preces Cæsaris, pœna magis quàm infamia exemere. Perculit dies Pompeianum quoque Ælianum iuuenem quæstorium, tamquam flagitiorum Fabiani gnarum: eiq; Italia & Hispania in qua ortus erat, interdictū est. Pari ignominia Valerius Ponticus afficitur, quòd reos, ne apud præfectum vrbis arguerentur, ad prætorem detulisset, interim specie legum, mox præuaricando vltionē elusurus. Additur Senatusconsultum: Qui talem operam emptitasset, vendidissétve, vt perinde pœna teneretur, ac si publico iudicio calumniæ condemnatus. Haut multo pòst præfectum verbis Pedanium Secundum seruus ipsius interfecit: seu negata libertate, cui pretium pepigerat, siue amore exoleti, infensus, & dominum æmulum non tolerans. Ceterùm cùm vetere ex more familiam omnem, quæ sub eodem tecto mansitauerat, ad supplicium agi oporteret, concursu plebis, quæ tot innoxios protegebat, vsque ad seditionem ventum est: * senatúsque in ipso erant studia nimiam seueritatem aspernantium, pluribus nihil mutandum censentibus. Ex quibus C. Cassius sententiæ loco in hunc modum disseruit. Sæpenumero P. C. in hoc ordine interfui, cùm contra instituta & leges maiorum noua senatus decreta postularentur, neque sum aduersatus, non quia dubitarem super

omnibus

omnibus negotia melius atque rectus olim prouisum, & quæ conuerterentur in deterius mutari, sed ne nimio amore antiqui moris studium meum extollere viderer. Simul quidquid hoc in nobis auctoritatis est, crebris cõtradictionibus destruendum non existimarem, vt maneret integrum, si quando Respublica cõsiliis eguisset. quod hodie euenit, consulari viro domi suæ interfecto, per insidias seruiles, quas nemo prohibuit, aut prodidit, quamuis nõdum concusso Senatusconsulto quod supplicium toti familiæ minitabãtur. Decernite hercle impunitatem. At quem dignitas sua defendet, cùm præfectura vrbis nõ profuerit? Quem numerus seruorum tuebitur, cùm Pedaniũ Secundum quadringenti non protexerint? Cui familia opem feret, quæ ne in metu quidẽ pericula nostra aduertit? An, vt quidam fingere non erubescunt, iniurias suas vltus est interfector? quia de paterna pecunia transigeret, aut auitum mancipium detrahebatur? Pronuntiemus vltrò, dominum iure cæsum videri. Libet argumenta conquirere in eo, quod sapientioribus deliberatum est. Sed & si nunc primum statuendum haberemus, creditis ne seruum interficiendi domini animum sumpsisset, vt non vox minax excideret? nihil per temeritatem proloqueretur? Sanè consilium occuluit, telum inter ignaros parauit, num excubias transiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, cædem patraret, omnibus nescíis? Multa sceleris indicia præueniunt serui. Si*

» *predant. possumus singuli inter plures, tuti inter anxios: postremò si pereundum sit, non inulti inter nocentes agere. Suspecta maioribus nostris fuere ingenia seruorum, etiam cùm in agris aut domibus iisdem nascerentur, charitatémque dominorum statim acciperent. Postquam verò nationes in familiis habemus, quibus diuersi ritus, externa sacra aut nulla sunt, colluuium istam non nisi metu coërcueris. At quidam insontes peribunt. Nam & ex fuso exercitu, cùm decimus quisque fuste feritur, etiam strenui sortiuntur. Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos, vtilitate publica rependitur. Sententiæ Cassij, vt nemo vnus contraire ausus est, ita dissonæ voces respondebant, numerum, aut ætatem, aut sexum, ac plurimorũ indubiam innocentiam miserantium. Præualuit tamen pars quæ supplicium decernebat. Sed obtemperari non poterat, conglobata multitudine saxa ac faces minitãte. Tum Cæsar populum edicto increpuit: atque omne iter quo damnati ad pœnam ducebantur, militaribus præsidiis sepsit. Censuerat Cingonius Varro vt liberti quoq; qui sub eodem tecto fuissent, Italia deportarentur. Id à principe prohibitum est: ne mos antiquus, quem misericordia non minuerat, per sæuitiam incenderetur. Damnatus iisdem consulibus Tarquitius Priscus repetundarum, Bithynis interrogantibus, magno patrum gaudio, qui accusatum ab eo Statilium Taurum proconsulẽ ipsius memi-*

memi-

meminerant. Census per Gallias à Q. Volusio & Sex. Africano Trebellioq; Maximo acti sunt, æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano: Trebellium dum vterque dedignatur, supra tulere. Eo anno mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate, constantia, fama, in quantum præumbrante imperatoris fastigio datur, clarus adeò vt Nero æger valetudine, & adulantibus circum qui finem imperio adesse dicebant, si quid fato pateretur, responderit habere subsidium Rempublicam. Rogantibus dehinc in quo potissimum, addiderit, in Memmio Regulo. Vixit tamen post hæc Regulus, quiete defensus, & quia noua generis claritudine, neque inuidiosis opibus erat. Gymnasium eo anno dedicatum à Nerone, præbitúmque oleum equiti ac senatui Græca facilitate.

A. V. C. DCCCXV.

7. *P. Mario, L. Asinio consulibus, Antistius prætor quem in tribunatu plebis licẽter egisse memoraui, probrosa aduersus principem carmina factitauit: vulgauítque celebri cõuiuio, dum apud Ostorium Scapulam epulatur. Exin à Cossutiano Capitone, qui nuper senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui receperat, maiestatis delatus est. Tum primùm reuocata ea lex credebatur, quæ haut perinde exitium Antistio, quàm imperatori gloriã quæsiuit, vt cõdemnatus à senatu, intercessione tribunicia morti eximeretur. Et cũ Ostorius nihil audiuisse pro testimonio dixisset, aduersis te-*

stibus creditū. Censuitq; Iunius Marullus consul
designatus, adimendā reo præturam, necandúm-
que more maiorū. Cæteris inde assentientibus, Pæ-
» tus Thrasea multo cum honore Cæsaris, & acerri-
» mè increpito Antistio, Non quidquid nocens reus
» pati mereretur, id egregio sub principe, & nulla
» necessitate obstricto senatu, statuendum disseruit,
» carnificem & laqueum pridem abolita: & esse
» pœnas legibus constitutas, quibus sine iudicum
» sæuitia & temporum infamia, supplicia decerne-
» rentur. Quin insula publicatis bonis, quo longius
» sontem vitam traxisset, eo priuatim miserior, &
publicè clemētiæ maximum exemplum futurum.
Libertas Thraseæ * silentium aliorum rupit. Et
postquam discessionem consul promiserat, pedibus
in sententiam eius iere, paucis exemptis: in quibus
adulatione promtissimus fuit A. Vitellius, optimū
quemque iurgio lacessens, & respondenti reticens,
vt pauida ingenia solent. At consules perficere se-
natus decretum non ausi, de consensu scripsere Cæ-
sari. Ille inter pudorem & iram cunctatus, postre-
» mò rescripsit, nulla iniuria prouocatum Antistium
» grauissimas in principem contumelias dixisse, ea-
» rum vltionē à patribus postulatam. Et pro magni-
» tudine delicti primam statui par fuisse, ceterùm se
» qui seueritatem decernētium impediturus fuerit,
» moderationē non prohibere, statuerent vt vellent,
» data etiā absoluēdi licentia. His atq; talibus reci-
tatis, & offensione manifesta, non ideò aut cōsules
muta

mutauere relationē, aut Thrasea decessit sententia, caterive, quæ probauerant deserere: pars ne principem obiecisse inuidiæ viderentur, plures numero tuti, Thrasea sueta firmitudine animi, & ne gloria intercideret. Haut dispari crimine Fabricius Veiento conflictatus est, qui multa & probrosa in patres & sacerdotes composuisset, iis libris quibus nomen Codicillorum dederat. Adiiciebat Talius Geminus accusator, vēditate ab eo munera principis & adipiscendorum honorum ius, quæ caussa Neroni fuit suscipiendi iudicij. Conuictúmque Veientonem Italia depulit, & libros exuri iussit, cōquisitos lectitatosq́; donec cum periculo parabātur: mox licentia habendi, oblinionem attulit. Sed grauescentibus in dies publicis malis, subsidia minuebantur. Concessitq́; vita Burrhus, incertum valetudine an veneno. Valetudo ex eo coniectabatur, quòd in se tumescentibus paulatim faucibus & impedito meatu spiritum finiebat. Plures iussu Neronis, quasi remediū adhiberetur, illitum palatum noxio medicamine asseuerabāt: & Burrhum intellecto scelere, cum ad visendū princeps venissent, aspectū eius aduersatum, sciscitantique hactenus respondisse, Ego me bene habeo Ciuitati grāde desideriū eius māsit per memoriā virtutis, & successorū alterius segne innocētiam, alterius flagrantissima flagitia & adulteria, quippe Cæsar duos prætoris cohortibus imposuerat: Fenium Rufum ex vulgi fauore, quia rem frumentariam

sine-

sine quæstu tractabat: Sofonium Tigellinum, vete-
rem impudiciam atque infamiam in os secutus,
ac quæ illi pro cognatis moribus fuêre. Validior
Tigellinus in animo principis, ex intimis libidini-
bus assumptus. Prospera populi & militum fa-
ma Rufus, quod apud Neronem aduersum expe-
riebatur. Mors Burrhi infregit Senecæ potentiam,
quia nec bonis artibus idem virium erat, altero
velut duce amoto, & Nero ad deteriores inclina-
» bat. Hi variis criminationibus Senecam ado-
» riuntur, tamquam ingentes & priuatum mo-
» dum euectas opes adhuc augeret, quódque studia
» ciuium in se verteret, hortorũ quoque amœnitate
» & villarum magnificẽtia quasi principem super-
» grederetur. Obiiciebant etiam eloquentiæ laudem
» vni sibi asciscere, & carmina crebriùs factitare,
» postquã Neroni amor eorum venisset. Nam oble-
» ctamentis principis palàm iniquum, detractare
» vim eius equos regentis, illudere voces quoties ca-
» neret. Quem ad finem nihil in Repu. clarum fore,
» quod non ab illo reperiri credatur. Certè finitam
» Neronis pueritiam & robur iuuentæ adesse, exue-
» ret magistrũ, satis amplis doctoribus instructus,
maioribus suis. At Seneca criminantium non
ignarus, prodentibus iis quibus aliqua honesti cu-
ra, & familiaritatem eius magis aspernante
Cæsare, tẽpus sermoni orat: & accepto, ita incipit.
» Quartusdecimus annus est, Cæsar, ex quo spe, tua
» admotus sum, octauus vt imperiũ obtines. Medio
temporis

*temporis tãtũ honorũ atque opũ in me cumulasti, »
ut nihil fœlicitati meæ desit, nisi moderatio eius. »
Vtar magnis exemplis, nec meæ fortunæ, sed tuæ. »
Atauus tuus Augustus, M. Agrippæ Mitylenense »
secretũ, C. Mæcenati vrbe in ipsâ, velut peregri- »
num otium permisit: quorum alter bellorũ socius, »
alter Romæ pluribus laboribus iactatus, ampla »
quidẽ, sed pro ingentibus meritis præmia accepe- »
rant. Ego quid aliud munificentiæ adhibere potui »
quàm studia, vt si dixerim, in umbra educata? è »
quibus claritudo venit, quòd iuuẽtæ tuæ rudimẽ- »
tis affuisse videor grande huius rei pretium: at tu »
gratiam immẽsam, innumeram pecuniã dedisti, »
adeò vt plerumque intra me ipsum voluã: Egóne »
equestri & prouinciali loco ortus, proceribus ciui- »
tatis annumeror? Inter nobiles & longa decora »
præferentes, nouitas mea enituit? Vbi est animus »
ille modicis cõtentus? Tales hortos instituit & per »
hæc suburbana incedit, & tãtis agrorum spatiis, »
tam lato fœnore exuberat? Vna defensio occurrit, »
quòd muneribus tuis obniti non debui. Sed vterq; »
mensurã impleuimus, & tu quãtum princeps tri- »
buere amico posset, & ego quantũ amicus à prin- »
cipe accipere. Cæterũ inuidiã auget, quæ quidem, »
vt omnia mortalia, infra tuã magnitudinẽ iacet: »
sed mihi incũbit, mihi subueniẽdum est, quo modo »
in militiâ aut viâ fessus adminiculũ orarẽ: ita in »
hoc itinere vitæ, senex, & leuissimis quoque curis »
impar, cùm opes meas vltrà sustinere non possim, »*

præsidium,

» præsidium peto. Iube eas per procuratores tuos ad-
» ministrari, in tuã fortunã recipi. Nec me in pau-
» pertatẽ ipse detrudã, sed traditis quorum fulgore
» perstringor, quod temporis hortorũ aut villarum
» curæ seponitur, in animum reuocabo. Superest tibi
» robur, & tot per annos nixum fastigij regimẽ: pos-
» sumus seniores amici, quiete respõdere. Hos quoque
» in tuã gloriã cedet, eos ad summa vexisse, qui &
» modica tolerarent. Ad quæ Nero sic fermè respon-
» dit. Quod meditatæ orationi tuæ statim occurrã,
» id primũ tui muneris habeo, qui me non tantùm
» præuisa, sed subita expedire docuisti. * Atauus
» meus Augustus Agrippæ & Mæcenati vsurpare
» otium post labores concessit: sed in eâ ipsâ ætate,
» cuius auctoritas tueretur, quidquid illud & qua-
» lecumque tribuisset, attamen neutrum datis à se
» præmiis exuit. Bello & periculis meruerant. In his
» enim iuuenta Augusti versata est. Nec mihi tela
» & manus tuæ defuissent, in armis agẽti. Sed quod
» præsens cõditio poscebat, ratione, consilio, præceptis
» pueritiã, dein iuuentã meã fouisti. Et tua quidem
» erga me munera, dum vita suppetet, æterna erãt.
» Quæ à me habes horti, & fenus, & villæ, casibus
» obnoxia sunt: ac licet multa videãtur, plerique haut
» quaquã artibus tuis pares, plura tenuerũt. Pudet
» referre libertinos, qui ditiores spectantur. Vnde e-
» tiã rubori mihi est, quod præcipuus caritate, nondum
» omnes fortunâ antecellis. Verùm & tibi valida
» ætas, rebusque & fructui rerũ sufficiens & nos pri-
ma imperij spatia ingredimur: nisi fortè aut te

Vitello ter consuli, aut me Claudio praeponis. Sed quātum Volusio longa parcimonia quaesiuit, tantum in te mea liberalitas explere non potest. Quin si quā in parte lubricum adolescentiae nostrae declinat reuocas, inornatumq; robur subsidio impensius regis. Non tua moderatio, si reddideris pecuniā, nec quies si reliqueris principē, sed mea auaritia, meae crudelitatis metus in ore omniū versabitur. Quòd si maximè continentia tua laudetur, non tamen sapienti viro decorū fuerit, vnde amico infamiam parat, inde gloriā sibi recipere. His adiicit complexum & oscula, factus naturâ & consuetudine exercitus velare odium fallacibus blanditiis. Seneca (qui finis omnium cum dominante) grates agit: sed instituta prioris potentiae commutat, prohibet coetus salutantium: vitat comitantes: rarus per vrbem, quasi valetudine infensâ, aut sapientiae studiis domi attineretur.

8. *Perculso Senecâ, promptū fuit Rufum Feniū imminuere, Agrippinae amicitiam in eo criminantibus. Validiórque in dies Tigellinus, & malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus si principem societate scelerum obstringeret, metus eius rimatur. Compertóque Plautum & Syllam maximè timeri, Plautum in Asiam, Syllam in Galliam Narbonensem nuper amicos: nobilitatem eorum, & propinquos huic Orientis illi Germaniae exercitus commemorat. Non se, vt Burrhum, diuersas spes, sed solam incolumitatē Neronis spectare cui caueri vtcūq; ab vrbanis insidiis*

præsentia: longinquos motus quónã modo comprimi posse? Erectas Gallias ad nomen dictatoriũ, nec minus, * suspensos Asiæ populos, claritudine aui Drusi. Syllam inopẽ, vnde præcipuã audaciam: & simulatorẽ segnitiæ, dũ temeritati locũ reperiret. Plautũ magis opibus ne fingere quidẽ cupidinem otij: sed veterũ Romanorũ imitamenta præferre, assumptâ etiã Stoïcorũ arrogantiâ, sectáque, quæ turbidos, & negotiorũ appetentes faciat. Nec vltrà mora. Sylla sexto die peruectis Massiliam percussoribus, ante metũ & rumorẽ interficitur, cùm epulandi caussâ discumberet. Relatum caput eius illusit Nero tamquã præmaturâ canitie deforme. Plauto parari necem, non perinde occultum fuit, quia pluribus salus eius curabatur: & spatium itineris ac maris tempúsque interiectum mouerat famã: vulgóq; fingebant petitũ ab eo Corbulonem, tum magis exercitibus præsidentem, si clari atque insontes interficerentur, præcipuũ ad pericula: quin & Asiam fauore iuuenis arma cœpisse, nec milites ad scelus missos aut numero validos, aut animo promptos, pòstquam iussa efficere nequiuerint, ad spes nouas transisse vnà. Hæc in ore famæ credentium otio agebantur. Cæterùm libertus Plauti celeritate vẽtorum præuênit centurionem, & mandata L. Antistij soceri attulit: effugeret segnem mortem, otium suffugiũ, & magni nominis miserationem, reperturum bonos, consociaturum audaces: nullum interim subsidium aspernãdum

si sexa

si sexaginta milites(tot enim enim aduenieban) propulisset, dum refertur nũtius Neroni, dum manus alia permeat, multa secutura, quæ ad vsque bellum eualescerent: denique aut salutẽ tali consilio quæri, aut nihil grauius audenti quàm ignauo patiendum esse. Sed Plautum ea non mouêre, siue nullam opem prouidebat inermis atque exsul, seu tædio ambiguæ spei, an amore coniugis & liberorum, quibus placabiliorem fore principem rebatur, nulla sollicitudine turbatũ. Sunt qui alios à socero nuntios venisse ferant, tamquam nihil atrox immineret, doctorésque sapiẽtia Cœranum Græci, Musonium Tusci generis, constantiam opperiendæ mortis, pro incertâ & trepidâ vitâ suasisser. Repertus est certè per medium di i nudus, exercitando corpori. Talem eum centurio trucidauit, coram Pelagone Spadone, quem Nero centurioni & manipulo quasi satellitibus ministrum regium præposuerat. Caput interfecti relatum, cuius aspectu, ipsa principis verba referam: Quin, inquit, Nero deposito metu nuptias Poppææ ob eiusmodi terrores dilatas maturare parat, Octauiámque coniugem amoliri, quamuis modestè agat, & nomine patris, & studiis populi grauem? Sed ad senatũ litteras misit, de cæde Syllæ Plautique haut confessus, verùm vtriusque turbidum ingenium esse, & sibi incolumitatem Reipu. magnâ curâ haberi. Decreta eo nomine supplicationes, vtq; Sylla & Plautus senatu mouerentur,

grauioribus tamen ludibriis quàm malis.

9. Igitur accepto patrum consulto, postquam cuncta scelerum pro egregiis accipi videt, exturbat Octauiam, sterilem dictitans. Exin Poppææ coniungitur. Ea diu pellex, & adulteri Neronis, mox mariti potens, quendam ex ministris Octauiæ impulit, seruilem ei amorem obiicere. destinatúrque reus cognomēto Eucerus, natione Alexandrinus, canere tibiis doctus. Acta ob id de ancillis quæstiones, & vi tormentorum victis quibusdam, vt falsa annuerent, plures perstitere sanctitatem dominæ tueri. Ex quibus vna instanti Tigellino, castiora esse muliebria Octauiæ, respondit, quàm os eius. Mouetur tamen primo ciuilis dissidij specie: domúmque Burrhi, & prædia Plauti, infausta dona accepit. Mox Campaniam pulsa est, addita militari custodia. Inde crebri questus nec occulti per vulgum, cui minor sapientia, & ex mediocritate fortunæ, pauciora pericula sunt. His haut * quaquam Nero pœnitentia flagitij coniugem reuocauit Octauiam. Exin læti Capitolium scandunt, deósque tandem venerantur. Effigies Poppææ proruunt. Octauiæ imagines gestant humeris, spargunt floribus, foróque ac templis statuunt. Itur etiam in principis laudes, repetitum * venerantium. Iámque & palatium multitudine & clamoribus complebant, cùm emissi militum globi verberibus & intento ferro turbatos disiecere. Mutatáque quæ per seditionē verterant.

rant. Poppaea honos repositus est. Quae semper odio, tum & metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret; aut Nero inclinatione populi mutaretur, prouoluta genibus eius: Non eò loci res suas agi, ut de matrimonio certet (quamquàm id sibi vitâ potius) sed vitam ipsam in extremum adductã à clientelis & seruitiis Octauiae, quae plebis sibi nomen indiderint, ea in pace ausis quae vix bello euenirẽt. Arma illa aduersus principem sumpta, ducem tantum defuisse, qui motis rebus facilè reperiretur. Omitteret modò Campaniã & in vrbem ipsam pergeret ad cuius nutum absentis tumultus cierentur. Quod alioquin suum delictum? quam cuiusquã offensionem? An quia verã progeniem penatibus Caesarũ datura sit, malle populum Romanum tibicinis Ægyptij subolem imperatorio fastigio induci? Denique si id rebus conducat, libens quàm coactus acciret dominã, vel consuleret securitati iusta vltione. Et modicis remediis, primos motus consedisse, ac si desperẽt vxorẽ Neronis fore Octauiam, illi maritũ daturos. Varius sermo, & ad metũ atq; iram accõmodatus, terruit simul audientẽ & accendit. Sed parũ valebat suspicio in seruo, & quaestionibus ancillarũ eluserat, Ergo confessionẽ alicuius quaeri placet, cui rerũ quoque nouarũ crimen affingeretur. Et visus idoneus maternae necis patrator Anicetus, classi apud Misenũ, vt memoraui, praefect⁹, leui post admissum scelus gratiâ, dein gratiâ, dehinc grauiore odio: quia

grauioribus tamen ludibriis quàm malis.

9. Igitur accepto patrûm consulto, postquam cuncta scelerum pro egregiis accipi videt, exturbat Octauiam, sterilem dictitans. Exin Poppæa coniungitur. Ea diu pellex, & adulteri Neronis, mox mariti potens, quendam ex ministris Octauiæ impulit, seruilem ei amorem obiicere. destinatúrque reus cognomẽto Eucerus, natione Alexandrinus, canere tibiis doctus. Acta ob id de ancillis quæstiones, & vi tormentorum victis quibusdam, vt falsa annuerent, plures perstitere sanctitatem » dominæ tueri. Ex quibus vna instanti Tigellino, » castiora esse muliebria Octauiæ, respondit, quàm » os eius. Mouetur tamen primo ciuilis dissidij specie: domúmque Burrhi, & prædia Plauti, infausta dona accepit. Mox Campaniam pulsa est, addita militari custodia. Inde crebri questus nec occulti per vulgum, cui minor sapientia, & ex mediocritate fortunæ, pauciora pericula sunt. His haud * quaquam Nero pœnitentiâ flagitij coniugem reuocauit Octauiam. Exin læti Capitolium scandunt, deósque tandem venerantur. Effigies Poppææ proruunt. Octauiæ imagines gestant humeris, spargunt floribus, foróque ac templis statuunt. Itur etiam in principis laudes, repetitum * venerantium. Iámque & palatium multitudine & clamoribus complebant, cùm emissi militum globi verberibus & intento ferro turbatos disiecere. Mutatáque quæ per seditionẽ verterant.

rant. Poppaæ honos repositus est. Quæ semper odio, tum & metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret; aut Nero inclinatione populi mutaretur, prouoluta genibus eius: Non eò loci res suas agi, vt de matrimonio certet (quamquàm id sibi vitâ potius) sed vitam ipsam in extremum adductã à clientelis & seruitiis Octauiæ, quæ plebis sibi nomen indiderint, ea in pace ausis quæ vix bello euenirẽt. Arma illa aduersus principem sumpta, ducem tantum defuisse, qui motis rebus facile reperiretur. Omitteret modo Campaniã & in vrbem ipsam pergeret ad cuius nutum absentis tumultus cierentur. Quod alioquin suum delictum? quam cuiusquã offensionem? An quia verã progeniem penatibus Cæsarũ datura sit, malle populum Romanum tibicinis Ægyptij subolem imperatorio fastigio induci? Denique si id rebus conducat, libens quàm coactus acciret dominã, vel consuleret securitati iusta vltione. Et modicis remediis, primos motus consedisse, ac si desperẽt vxorẽ Neronis fore Octauiam, illi maritũ daturos. Varius sermo, & ad metũ atq; iram accõmodatus, terruit simul audientẽ & accendit. Sed parũ valebat suspicio in seruo, & quæstionibus ancillarũ eluserat. Ergo confessionẽ alicuius quæri placet, cui rerũ quoque nouarũ crimen affingeretur. Et visus idoneus maternæ necis patrator Anicetus, classi apud Misenũ, vt memoraui, præfect⁹, leui post admissum scelus gratiâ, dein gratiâ, dehinc grauiore odio: quia

grauiorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspiciuntur. Igitur accitum eum Cæsar operæ prioris admonet. Solum incolumitati principis aduersus insidiantẽ matrem subuenisse: locũ autem minoris gratiæ, instare, si coniugem infensam depelleret. Nec manu aut telo opus. Fateretur Octauiæ adulterium. Occulta quidem ad præsens, sed magna ei præmia, & secessus amœnos promittit: vel si negauisset, necem intentat. Ille insitâ vecordiâ, & facilitate priorũ flagitiorum, plura etiam quàm iussum erat, fingit, fatetúrque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat princeps. Tum in Sardiniam pellitur, vbi inops exsilium tolerauit, & fato obiit. At Nero præfectum spe sociandæ classis correptum, & incusatæ paulo antè sterilitatis oblitus, abactos partus cõscientiâ libidinum, eáque sibi comperta * edicto memorat. Insuláque Pandateriâ Octauiã claudit. Non alia exsul visentiũ oculos maiore misericordiâ affecit. Meminerant adhuc quidã Agrippinæ à Tiberio, recentior. Iuliæ memoria aduersabatur à Claudio pulsæ. Sed illis robur ætatis affuerat. Læta aliqua viderant, & præsentem sæuitiã melioris olim fortunæ recordatione leuabant. Huic * primus nuptiarum dies loco funeris fuit, deducta in domum, in quâ nihil nisi luctuorum haberet, erepto per venenum patre, & statim fratre. Tum ancilla dominâ validior. Et Poppæa non nisi in perniciem vxoris nuptæ. Postremò crimen omni exitio grauius.

Ac

Ac pulla vicesimo ætatis anno, inter centuriones & milites, præsagio malorũ iam à vitâ exemta, nondum tamen morte acquiescebat. Paucis dehinc interiectis diebus, mori iubetur: cùm iam viduam se & tantum sororem testaretur, communeque Germanici, & postremò Agrippinæ nomen cieret: quâ incolumi, infelix quidem matrimonium, sed sine exitio pertulisset. Restringitur vinculis, venæq; eius per omnes artus exsoluuntur, & quia pressus pauore sanguis tardius labebatur; præferuidi balnei vapore enecatur. Additúrque atrocior sæuitia, quòd caput amputatum latúmque in vrbem Poppæa vidit. Donec ob hæc templis decreta. Quod ad eum finem memorauimus, vt quicunque casus temporum illorum nobis vel aliis auctoribus noscent, præsumptum habeant, quoties fugas & cædes iussit princeps, toties grates deis actas, quæq; rerum secundarum olim, tum publicæ cladis insignia fuisse. Neque tamen silebimus, si quod senatusconsultum, adulatione nouum, aut patientia postremũ fuit. Eodem anno libertorum potissimo veneno interfecisse creditus est, Doriphorum quasi aduersatũ nuptiis Poppææ, Pallantem quòd immensam pecuniam longâ senectâ detineret. Romanus secretis criminationibus incusauerat Senecam vt C. Pisonis socium, sed validius à Senecâ eodem crimine perculsus est. Vnde Pisoni timor & orta insidiarum in Neronem magna moles, sed improspera.*

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI
Annalium Liber XV.

BREVIARIVM LIBRI.

1. Armeniam inuadit Parthicus Vologeses, quē præstantissimus belli dux Corbulo fortiter reprimit.

2. Neronis iussu Cesennius Pætus Armeniam ingreditur: sed temeritate rem perdit, & turpi fœdere cum hoste paciscitur, Corbulonis serum & serium auxilium.

3. Vrbis facies. De ficta adoptione querela & Thraseæ sentētia. Neronis noua proles extincta.

4. Parthorum & Armenia retinenda conatus irriti. Corbulo bellum redintegrat, & tandem Parthos ad obsequium cogit. Spectaculum ordinata.

5. Histrioniam exercet Nero, omniáque in vrbe luxu, atque inauditis libidinibus polluit.

6. Flammis deformata Roma non inscio, sed conscio Nerone qui in lugendis ruinis noua multiplicique superbia exultat Christiani falso incēdij crimine grauati petulanter exagitantur, & rapti ad crudelia supplicia Neronis alia

alla intemperies Senecæ virtutes & pericula. Clades in mari & prodigia.

7. Coniurationis in Caput Neronis caput C. Piso, cui viri illustres, vt membra adhærent. Coniuratorum consilia.

8. Detecta coniuratione illustres multi capite multantur. Pisonis animus mollis, lenta mors. Excessus egregius Plautij Laterani.

9. Senecæ Philosophi ad accusationem libera defensio. Damnatus, multa loquutus ægrè, propter senium, è vita abiit. Eiusdem vxor viuere cogitur.

10. Fenij Rufi, Subrij Flauij Asperis, Vestini, Lucanis, & aliorum supplicia.

11. Superstitum in vrbe facies & ficta religio. Coniurationis iudices præmio donati. Suspecti variis pœnis affecti. Milites largitione, amicos honoribus detinet Nero, cui Senatus applaudit.

Gesta hæc circiter annis tribus.

COSS.

C. Memmio Regulo, Verginio Rufo.
C. Lecanio Basso, M. Licinio Crasso.
P. Silio Nerua, C. Iulio Attico Vestino.

INTEREA Rex Parthorum *Vologeses, cognitis Corbulonis rebus, regémque alienigenam Tigranē Armenia impositum, simul, fratre Tiridate pulso, spretum Arsacidarum fastigium, ira*

ultum volens, magnitudine rursum Romana & continui fœderis reuerentia, diuersas ad curas trahebatur: contator ingenio, & defectione Hyrcanorum gentis valida, multisq; ex eo bellis illigatus. Atque illum ambiguum nouus insuper nuntius contumeliæ existimulat: quippe egressus Armenia Tigranes, Adiabenos conterminam nationem latius ac diutius quàm per latrocinia vastauerat. Idq; primores gentium ægrè tolerabant, eò cõtemptionis descensum, vt ne duce quidem Romano incursarentur: sed temeritate obsidis, tot per annos inter mancipia habiti. Accendebat dolorem eorũ Monobazus, quem penes Adiabenum regimen, quod præsidium, aut vnde peteret, rogitans. Iam de Armenia concessum, proxima trahi: & nisi defendant Parthi, leuius seruitium apud Romanos deditis, quàm captis esse. Tiridates quoque regni profugus, per silentium: haut modicè querendo, grauior erat. Non enim ignauia, magna imperia contineri: virũ armorumq; faciendum certamen. Id in summa fortuna æquius, quod validius. Et sua retinere, priuatæ domus: de alienis certare, regiam laudem esse. Igitur commotus his Vologeses conciliũ vocat, & proximũ sibi Tiridatem constituit, atque ita orditur. Hunc ego eodem mecũ patre genitũ, cùm mihi per ætatem summo nomine concessisset, in possessionem Armeniæ deduxi, qui tertius potentiæ gradus habetur. Nam Medos Pacorus anteceperet videbarq; contra vetera fratrũ

odia

odia & certamina, familiæ nostræ penates ritè »
cōposuisse, prohibeat Romani, & pacem ipsis nun- »
quam prosperè lacessitam nunc quoque in exitium »
suum abrumpūt. Non ibo infitias, æquitate quàm »
sanguine, caussa quàm armis retinere, parta ma- »
ioribus malueram, si contatione delinqui, virtute »
corrigam. Vestra quidem vis & gloria in integro »
est, addita modestiæ fama: quæ neque summis »
mortalium spernenda est, & à diis æstimatur. »
Simul diademate caput Tiridatis euinxit, prom-
ptam equitum manū, quæ regem ex more secta-
batur, Monesi nobili viro tradidit, adiectis Adia-
benorum auxiliis mandauitq; Tigranem Arme-
nia exturbari, dum ipse positis aduersus Hyrcanos
discordiis, vires intimas molemq; belli ciet, pro-
uinciis Romanis minitans. Quæ vbi Corbuloni
certis nuntiis audita sunt: legiones duas cum Ve-
rulano Seuero & Vectio Bolano, subsidium Tigra-
ni mittit, occulto præcepto, compositiùs cuncta,
quàm festinantiùs agerent: quippe bellum habere,
quàm gerere malebat. Scripseratq; Cæsaris, pro-
prio duce opus esse, qui Armeniam defenderet: Sy-
riā ingruente Vologese acriore in discrimine esse.
Atque interim reliquas legiones pro ripa Euphra-
tis locat: tumultuariam prouincialiū manum ar-
mat: hostiles ingressus præsidiis intercipit. Et quia
egena aquarum regio est, castella fontibus imposi-
ta: quosdam riuos coniectu arenæ abdidit. Ea dum
à Corbulone tuendæ Syriæ parantur, acto raptim,

agmine Moneses vt famam sui praeiret, non ideo nescium, aut incautum Tigranem offendit: qui occupauerat Tigranocerta, vrbem copia defensorum & magnitudine mœnium validam. Ad hæc Nicephorius amnis haut spernenda latitudine partem murorũ ambit: & ducta ingens fossa, quà fluuio diffidebatur. Inerant milites, & prouisi antè commeatus: quorum subuectu pauci auidiùs progressi, & repentinis hostibus circumuenti, ira magis quàm metu cæteros accenderant. Sed Partho ad exsequendas obsidiones nulla comminus audacia: raris sagittis, neque clausos exterret, & semet frustratur. Adiabeni cùm promouere scalas & machinamenta inciperent, facilè detrusi, mox erumpentibus nostris ceduntur. Corbulo tamen quãuis secundis rebus suis, moderandũ fortuna ratus, misit ad Vologesem, qui expostularent vim prouinciæ illatam, socium amicumq; regem cohortes Romanas circumsidere, omitteret potius obsidionẽ, aut se quoque in agro hostili castra positurum. Casperius centurio in eam legationẽ delectus, apud oppidũ Nisibin septẽ & triginta millibus passuũ à Tigranocerta distantem adit regẽ, & mandata ferociter edidit. Vologesi vetus & penitus infixum erat, arma Romana vitandi: nec præsentia prosperè fluebant, irritum obsidiũ, tutus manu & copiis Tigranes, fugati qui expugnationem sumpserant: missæ in Armeniam legiones, & aliæ pro Syria paratæ vltrò irrumpere: sibi imbecillum

cillum equitem pabuli inopiâ: nam exorta vis locustarum ambederat quidquid herbidũ aut frondosum. Igitur metu abstruso mitiora ostendens, missurũ ad imperatorem Romanum legatos super petenda Armenia & firmanda pace respondet. Monesem omittere Tigranocerta iubet, ipse retrò concedit. Hæc plures vt formidine regis, & Corbulonis minis patrata & magnifica extollebant. Alij occultè pepigisse interpretabantur, vt omisso vtrimq; bello, & abeunte Vologese, Tigranes quoq; Armeniâ abscederet. Cur enim exercitum Romanum à Tigranocertis deductum? cur deserta per otium quæ bello defenderãt? An melius hibernauisse in extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis, quàm in sede regni modò retenti? Dilata prorsus arma, vt Vologeses cum alio quàm cum Corbulone certaret: Corbulo merita tot per annos gloria, non vltra periculum faceret.

2. Nam, vt retuli, proprium ducem tuendæ Armeniæ poposcerat, & aduentare Cesennius Pætus audiebatur: iamq; aderat, copiis ita diuisis, vt quarta & duodecima legiones additæ quinta quæ recens è Mœsis excita erat, simul Pontica, & Gallatarum, Cappadocúmque auxilia Pæto obedirent: tertia & sexta & decima legiones, priórque Syriæ miles apud Corbulonem manerent, cætera ex rerum vsu sociarent, partirenturve. Sed neque Corbulo æmuli patiens, & Pætus cui satis ad gloriã erat si proximus haberetur, dispi

diſpiciebat geſta, nihil cædis aut prædæ, vſurpatas nomine tenus vrbium expugnationes dictitans. Se tributa ac leges & pro vmbrâ regis, Romanum ius victis impoſiturum. Sub idem tempus legati Vologeſis, quos ad principem miſſos memoratus, reuertêre irriti, bellúmque propalam ſumptum à Parthis, nec Pætus detrectauit, ſed duabus legionibus, quarum quartam Famiſulanus Vectonianus eo in tempore, duodecimam Calauius Sabinus regebant, Armeniam intrat, triſti omne. Nam in tranſgreſſu Euphratis, quem ponte tranſmittebat, nullam palam cauſsâ turbatus equus qui conſularia inſignia geſtabat, retro euaſit. Hoſtiáque quæ muniebantur hibernaculis aſſiſtens, ſemifacta opera fugâ perrupit, ſéque vallo extulit: & pila militum arſere magis inſigni prodigio, quia Parthus hoſtis miſſilibus telis decertat. Ceterùm Pætus ſpretis ominibus, nec dum ſatis firmatis hibernaculis, nullo rei frumentariæ prouiſu, rapit exercitum trans mõtem Taurum, reciperandis, vt ferebat, Tigranocertis, vaſtandíſque regionibus, quas Corbulo integras omiſiſſet. Et capta quædam caſtella, gloriæq; & prædæ nonnihil partum, ſi aut gloriam cum modo, aut prædam cum cura habuiſſet. Longinquis itineribus percurſando quæ obtineri nequibant, corrupto qui captus erat commeatu, & inſtante iam hyeme, reduxit exercitum: compoſuítque ad Cæſarem literas, quaſi confecto bello, verbis magnificas,

ficas, rerum vacuas. Interim Corbulo nunquam neglectam Euphratis ripam crebrioribus præsidiis insedit: & ne ponti iniiciendo impedimentum hostiles turmæ afferrent, (iam enim subiectis campis, magna specie volitabant) naues magnitudine præstantes: & connexas trabibus, ac turribus auctas, agit per amnem, catapultisque & balistis proturbat Barbaros: in quos saxa & hastæ longius permeabant, quàm vt contrario sagittarum iactu æquarentur. Dein pons continuatus, collésque aduersi per socias cohortes, pòst legionum castris occupantur tantâ celeritate & ostentatione virium, vt Parthi omisso paratu inuadendæ Syriæ, spem omnem in Armeniam verterent. Ibi Pætus imminentium nescius quintam legionem procul in Ponto habebat. Reliquas promiscuis militum commeatibus infirmauerat, donec aduentâre Vologesem magno & infenso agmine auditum. Accitur legio duodecima, & vnde famã aucti exercitus sperat, prodita infrequentia: quâ tamen retineri castra, & eludi Parthus tractu belli poterat, si Pæto aut in suis, aut in alienis consiliis constantia fuisset. Verùm vbi à viris militaribus aduersus vrgentes casus firmatus erat, rursus ne alina sententia indigens videretur, in diuersa ac deteriora transibat. Et tunc relictis hibernis, non fossam, neque vallum sibi, sed corpora & arma in hostem data clamitans, duxit legiones quasi prælio

lio certaturus. Deinde amisso centurione & paucis militibus, quos visendis hostium copiis præmiserat, trepidus remeauit. Et quia minus acriter Vologeses institerat, vanâ rursus fiduciâ, tria millia delectorum proximo Tauri iugo imposuit, quò transitum regis arcerent. Alares quoque Pannonio, robur equitatus, in parte campi locat. Coniunx ac filius castello, cui Arsamosata nomen est, abditi, datâ in præsidium cohorte, ac disperso milite, qui in unum habitus, vagum hostem promptiùs sustentauisset: ægrè compulsum ferunt, vt instantem Corbuloni fateretur. Nec à Corbulone properatum, quo gliscentibus periculis etiam subsidij laus augeretur. Expediri tamen itineri singula millia ex tribus legionibus, & alarios octingentos, parem numerum è cohortibus iussit. At Vologeses quamuis obsessa à Paeto itinera hinc peditatu, inde equite accepisset, nihil mutato consilio: sed vi ac minis alares exterruit, legionarios obtriuit, vno tantum centurione Tarquitio Crescente turrim in quâ præsidium agitabat, defendere auso: facta sæpius eruptione, & cæsis qui barbarorum propius suggrediebantur, donec ignium iactu circumueniretur, peditum si quis integer, longinqua, & auia: vulnerati, castra repetiuere virtutem regis, sæuitiam & copias gentium, cuncta metu extollentes, facili crudelitate eorum

qui

qui eadem pauebant. Ne dux quidem obnisi aduersus, verùm cuncta militia munia deseruerat; missis iterum ad Corbulonem precibus; veniret, properè, signa & aquilas, & nomen reliquum infelicis exercitus tueretur: se fidem interim donec vita suppeditet: retenturum. Ille interitus & parte copiarum apud Syriam relictâ, vt munimenta Euphrati imposita retinerentur, quà proximum & comeatibus non egenum, regionem Comagenam, exin Cappadociam, inde Armenios petiuit. Comitabantur exercitum, præter alia assueta bello, magna vis camelorum onusta frumento, vt simul hostem famémque depelleret. Primum è perculsis Pactium primipili centurionem obuium habuit, deinde plerosque militum: quos diuersa fuga caussas obedientes, redire ad signa, & clementiam Pæti experiri monebat. Se nisi victoribus immitem esse. Simul suas legiones adire hortari, priorum admonere, nouam gloriam ostendere. Non vicos aut oppida Armeniorum, sed castra Romana, duásque in iis legiones pretium labori peti. Si singulis manipularibus præcipua seruati ciuis corona imperatoriâ manu tribueretur, quod illud & quãtum decus, vbi par eorum numerus adipisceretur, qui attulissent salutem, & qui accepissent? His atque talibus in commune alacres, (& erant quos pericula fratrum, aut propinquorum propriis stimulis

lis incenderent) continuum diu noctúque iter properabant. Eóque intentius Vologeses premere obsessos, modò vallum legionum, modò castellum quo imbellis ætas defendebatur, oppugnare, propius incedens quàm mos Parthis, si eâ temeritate hostem in prælium eliceret. At illi vix contuberniis extracti, nec aliud quàm munimenta propugnabãt: pars iussu ducis, & alij propriâ ignauiâ, vt Corbulonem opperientes, ac si vis ingrueret, prouisis exemplis Claudinæ ac Numantinæ cladis. Neque eandem vim Samnitibus, Italique populo, aut Pœnis Romani imperij æmulis. Validam quoque & laudatam antiquitatem, quoties fortuna contra daret, saluti consuluisse. Quâ desperatione exercitus dux subactus, primas tamen literas ad Vologesen, non supplices, sed in modum querentis composuit, Quòd pro Armeniis semper Ro-
» *manæ ditionis, aut subiectis regi quem impera-*
» *tor dilegisset, hostilia faceret. Pacem ex æquo vti-*
» *lem. Nec præsentia tantum spectaret. Ipsum ad-*
» *uersus duas legiones, totis regni viribus adue-*
» *nisse: at Romanis orbem terrarum reliquum, quo*
» *bellum iuuarent. Ad ea Vologeses, nihil pro caus-*
» *sa, sed opperiendos sibi fratres Pacorum ac Tiridatem rescripsit. Illum locum tempúsque consilio destinatum quid de Armenia cernerent. * Adiecisse deos dignum Arsacidarum, simul & de legionibus Romanis statuerent. Missi post*

à Pæto

à Pæto nuntij, & regis colloquium petitum, qui Vasacem præfectum equitatus ire iussit. Tum Pætus, Lucullos, Pompeios, & si qui duces obtinendæ donandæue Armeniæ egerant: Vasaces imaginem retinendi donandíve penes nos, vim penes Parthos memorat. Et multum inuicem disceptato, Monobazus Adiabenus diem posterum testis iis quæ pepigissent adhibetur. Placuitque liberari obsidio legiones, & decedere omnem militem finibus Armeniorum, castelláque & commeatus Parthis tradi. Quibus perpetratis copia Vologesi fieret, mittendi ad Neronem legatos. Interim flumini Arsameti (is castra præfluebat) pontem imposuit specie sibi illud iter expedientis. Sed Parthi quasi documentum victoriæ iusserant, namque iis vsui fuit. Nostri per diuersum iere. Addidit rumor, sub iugum missas legiones, & alia ex rebus infaustis: quorum simulacrum ab Armeniis vsurpatum est. Nam & munimenta ingressi sunt, antequam agmen Romanum decederet, & circumstetere vias, captiuas olim mancipia, aut iumenta agnoscentes, abstrahentésque. Raptæ etiam vestes, retenta arma, pauido milite & concedente, ne qua prælij caussa exsisteret. Vologeses armis & corporibus cæsorum aggregatis, quò cladem nostram testaretur, visu fugientium legionum abstinuit. Fama moderationis quærebatur, postquam superbiam expleuerat. Flumen Arsametem elephanto insidens, & proximus quisque regi vi equorum

» *perrupêre, quia rumor incesserat, pontem cessurum*
» *oneri, dolo fabricantium. Sed qui ingredi ausi*
» *sunt, validum & fidum intellexêre. Ceterùm ob-*
» *sessis adeò suppeditauisse rem frumentariam con-*
» *stitit, vt horreis ignem iniicerent: contraq; prodi-*
» *derit Corbulo Parthos inopes copiarum, & pabu-*
» *lo attrito relicturos oppugnationem, neque se plus*
» *tridui itinere abfuisse. Adiecit, iureiurando Paeti*
» *cautum apud signa, adstantibus iis, quos testifi-*
» *cando rex misisset, neminem Romanum Arme-*
» *niam ingressurum, donec referantur litteræ Ne-*
» *ronis, an paci annueret. Quæ vt augendæ infamiæ*
» *composita, sic reliqua non obscuro habentur:*
*vna die quadraginta millium spatium emensum
esse Paetum, desertis passim sauciis, neque minus
deformem illam fugientium trepidationem, quàm
si terga in acie vertissent. Corbulo cum suis copiis
apud ripam Euphratis obuius, non eam speciem
insignium & armorum prætulit, vt diuersitatem
exprobraret. Mæsti manipuli, ac vicem commili-
tonum miserantes, ne lacrymis quidem tempera-
uere. Vix præ fletu vsurpata consultatio. Decesse-
rat certamen virtutis & ambitio gloriæ, felicium
hominum affectus, sola misericordia valebat, &
apud minores magis. Ducum inter se breuis ser-
mo secutus est, hæc conquerentium: *irritum la-
borem, potuisse bellum fuga Parthorum finiri. Ille
integra vtriq; cuncta respondit, conuerterent aqui-
las, & iuncti inuaderent Armeniam, abscessu Vo-*

loge

logesis infirmitatem. Non ea imperatoris habere mandata Corbulo: periculo legionum commotum, è prouincia egressum. Quando in incerto habeãtur Parthorum conatus, Syriam repetiturum. Sic quoque optimam fortunam orandam, vt pedes confectus spatiis itinerum, alacrem & facilitate camporum pręuenientem equitem assequeretur. Exin Pætus per Cappadociam hibernauit. At Vologesis ad Corbulonem missi nuntij, detraheret castella trans Euphratem, amnémque vt omnium medium faceret. Ille Armeniam quoque diuersis pręsidiis vacuam fieri expostulabat. Et postremò concessit rex. Diruptaq; quę vltrà Euphratem communierat Corbulo, & Armenij sue arbitrio relicti sunt.

*3. At Romę tropęa de Parthis, arcúsque medio Capitolini montis sistebantur: decreta ab senatu integro adhuc bello, neque tum omissa, dum aspectui consulitur, spreta conscientia. Quin & dissimulandis rerum externarum curis Nero frumentum plebis vetustate corruptum, in Tiberim iecit, quo securitatem annonę * ostentaret cuius pretio nihil additum est, quamuis ducentas fermè naues portu in ipso, violentia tempestatis, & centum alias Tiberi subuectas, fortuitus ignis absumsisset. Tris dein consulares, L. Pisone, Ducennium Geminum, Pompeium Paulinum vectigalibus publicis pręposuit, cum insectatione priorũ principum, qui grauitate sumptuum iustos reditus anteissent,*

se annum sexcenties sestertium Reipubl. largiri. Percrebuerat eâ tempestate prauissimus mos, cùm propinquis comitiis, aut sorte prouinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, præturásque & prouincias inter patres sortiti, statim omitterent manu quos adoptauerant. Qui magnâ cum inuidiâ senatum adeunt, ius naturæ laboris educandi, aduersus fraudem & artes & breuitatem adoptionis enumerant. Satis pretij esse orbis quòd multa securitate, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta prompta & obuia haberent. Sibi promissa legum diu exspectata, in ludibrium verti, quando quis sine solicitudine parens, sine luctu orbus, longa patrum vota repentè adæquaret. Factum ex eo senatusconsultum, ne simulata adoptio in vllâ parte muneris publici iuuaret, ac ne vsurpandis quidem hereditatibus prodesset. Exin Claudius Timarchus Cretensis reus agitur, ceteris criminibus, vt solent præualidi prouincialium, & opibus nimis ad iniurias minorum elati: vna vox eius vsque ad cõtumeliam senatus penetrauerat, quòd dictitasset, in suâ potestate situm, an procõsulibus qui Cretam obtinuissent grates agerentur. Quam occasionem Pætus Thrasea ad bonum publicum vertens, postquam de reo censuerat, prouinciâ Creatâ depellendum, hæc addidit: Vsu probatum est P. C. leges egregias, exempla honesta, apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia, Cinciam rogationem

candi

candidatorũ ambitus, Iulias leges: magistratuum auaritia, Calpurnia scita pepererunt. Nam culpa quàm pœna tempore prior, emendari quàm peccare posterius est. Ergo aduersus nouam prouinciarum superbiam dignum fide constantiáque Romanâ capiamus consilium, quo tutelæ sociorũ nihil derogetur, nobis opinio decedat qualis quisque habeatur alibi quàm in ciuium iudicio esse. Olim quidem non modò prætor aut consul, sed priuati etiam mittebantur, qui prouincias viserent, & quid de cuiusq; obsequio videretur referrent, trepidabantq; gentes de æstimatione singulorum. At nunc colimus externos, & adulamur, & quomodo ad nutum alicuius grates, ita promptiùs accusatio decernitur. Decernaturq;, & maneat prouincialibus potentiam suam tali modò ostentandi. Sed laus falsa & precibus expressa, perinde cohibeantur, quàm malitia, quàm crudelitas. Plura sæpe peccantur, dum demeremur, quàm dum offendimus. Quædam imo virtutes odio sunt, seueritas obstinata, inuictus aduersùm gratiam animus. Inde initia magistratuum nostrorum meliora fermè & finis inclinat, dum in modum candidatorum suffragia conquirimus. quæ si arceãtur, æqualius atque constantius prouinciæ regentur. nam vt metu repetundarum infracta auaritia est, ita vetitâ gratiarũ actione ambitio cohibebitur. Magno assensu celebrata sententia. Non tamen senatusconsultũ perfici potuit, abnuentibus consulibus*

eâ de re relatum. Max auctore principe sanxere, ne quis ad consilium sociorum referet; agendas apud senatum pro prætoribus próve consulibus grates, neu quis eâ legatione fungeretur. Iisdem consulibus gymnasium ictu fulminis conflagrauit, effigiésque in eo Neronis ad informe æs liquefacta. Et motu terræ, celebre Campaniæ oppidum Pompeij, magnâ ex parte proruit. Defunctâque Virgo Vestalis Lælia, in cuius locum Cornelias ex familia Cossorum capta est.

A. V. C. DCCCXVI.

Memmio Regulo & Verginio Rufo COSS. natam sibi ex Poppæa filiam Nero vltra mortale gaudium accepit, appellauitque Augustam, dato & Poppeæ eodem cognomento. Locus puerperio colonia Antium, vbi ipse generatus erat. Iam senatus vterum Poppææ commendauerat diis, votáque publicè susceperat. quæ multiplicata, exsolutaq; & additæ supplicationes, templumq; Fecunditati, & certamen ad exemplar * Atticæ religionis decretum. Vtq; fortunarum effigies aureæ in solio Capitolini Iouis collocarentur: ludicrum Circense, vt Iuliæ genti apud Bouillas, ita Claudiæ Domitiæq; apud Antium ederetur. quæ fluxa fuêre, quartum intra mensem defunctâ infante. Rursusq; exortæ adulationes, censentium honorem diuæ, & puluinar, ædémque & sacerdotem. Atque ipse vt lætitiæ, ita mæroris immodicus egit.

Aque

Adnotatum est, omni senatu Antium sub recentem partum effuso, Thraseam prohibitum, immoto animo prænuntiam imminentis cædis contumeliam excepisse. Secutam dehinc vocem Cæsaris ferunt, qua reconciliatum se Thraseæ apud Senecam iactauerit, ac Senecam Cæsari gratulatam. Vnde gloria egregiis viris, & pericula gliscebant.

4. *Interim veris principio, legati Parthorum mandata regis Vologesis, litterasq; in eandem formam attulere. Se priora & toties iactata super obtinenda Armenia nunc omittere, quoniam dij quamuis potentium populorum, arbitri possessionem Parthis non sine ignominia Romana tradidissent. Nuper claussum Tigranem, pòst Pætum legionesq; cùm opprimere posset, incolumes dimisisse. Satis approbatam vim, datum & lenitatis experimentum. Nec recusaturum Tiridatem accipiendo diademati in vrbem venire, nisi sacerdotij religione attineretur. Iturum ad signa & effigies principis, vbi legionibus coràm, regnum auspicaretur. Talibus Vologesis litteris, quia Pætus diuersa tamquam rebus integris scribebat, interrogatus centurio qui cum legatis aduenerat, quo in statu Armenia esset? omnes inde Romanos excessisse respondit. Tùm intellecto Barbarorum irrisu, qui peterent quod eripuerant, consuluit inter primores ciuitatis Nero, bellum anceps, an pax in hoste placeret. Nec dubitatum*

de bello. Et Corbulo tot per annos militum atque hostium gnarus, gerendæ rei præficitur, ne cuius alterius inscitiâ rursum peccaretur quia Pæti piguerat. Igitur irriti remittūtur, cum donis tamen, vnde spes fieret, non frustra eadem oraturum Tiridatem, si preces ipse attulisset. Syriaque exsecutio Cintio, copiæ militares Corbuloni permissæ, & quintadecima legio, ducente Mario Celso, è Pannoniâ adiecta est. Scribitur tetrarchis ac regibus præfectisque & procuratoribus, & qui prætorum finitimas prouincias regebant, iussis Corbulonis obsequi. in tantum fermè modum auctâ potestate, quem populus Romanus Cn. Pompeio bellum Piraticum gesturo dederat. Regressum Pætum cùm grauiora metueret, facetiis insectari satis habuit Cæsar, his fermè verbis: gnoscere se statim, ne tam promptus in pauorem longiore sollicitudine ægresceret. At Corbulo quarta & duodecima legionibus, quæ fortissimo quoque amisso, & ceteris exterritis, parum habiles prælio videbantur, in Syriam translatis, sextam inde ac tertiam legiones, integrum militem & crebris ac prosperis laboribus exercitum in Armeniam ducit. Additique legionem quintam quæ per Pontum agens expers cladis fuerat. Simul quintadecimanos recens adactos, & vexilla dilectatorum ex Illyrico & Ægypto, quódque alarum cohortiúmque, & auxilia regum in vnum cōducta apud Melitenen, qua ...ratem pa... admittere Euphratem parabat. Tum lustratum ritè

rite exercitum ad concionem vocat, orditúrque magnifica de auspiciis imperatoriis, rebúsque à se gestis, aduersam inscitiam Pæti declinans: multâ auctoritate, quæ viro militari pro facundiâ erat. Mox iter L. Lucullo quondam penetratum, apertis quæ vetustas obsepserat, pergit. Et venientes Tiridatis Vologesisque de pace legatos haud aspernatus, adiungit iis centuriones cum mandatis non
immitibus. Non enim adhuc eò ventum, vt certa- »
mine extremo opus esset. Multa Romanis secunda, »
quædam Parthis euenisse, documento aduersus su- »
perbiam: proinde & Tiridati conducere, intactum »
vastationibus regnum dono accipere, & Vologesen »
melius societate Romanâ, quàm damnis mutuis, »
genti Parthorum consulturum. Scire quantum in- »
tus discordiarum, quàmque indomitas & præfe- »
roces nationes regeret. Contrà imperatori suo im- »
motam vbique pacem, & vnum id bellum esse. Si- »
mul consilio terrorem adiicere, & Megistanas Armenios qui primi à nobis defecerant, pellit sedibus, castella eorum exscindit, plana, edita, validos, inualidósque pari metu complet. Non infensum, nedum hostili odio Corbulonis nomen etiam Barbaris habebatur, eoque consilium eius fidū credebant. Ergo Vologeses neque atrox in summam, * & quibusdam præfecturis inducias petit. Tiridates locum diémque colloquio poscit. Tempus propinquum, locus in quo nuper obsessæ cum Pæto legiones erant, cùm à Barbaris delectus esset, ob me-

moriam lætioris sibi rei, non est à Corbulone vitatus, vt dissimilitudo fortunæ gloriam augeret. Neque infamiæ Pæti augebatur: quod eo maximè patuit, quia filio eius tribuno ducere manipulos, atque operire reliquias malæ pugnæ imperauit. Die pacta Tiberius Alexander illustris eques Romanus minister bello datus, & Vinianus Annius gener Corbulonis, nondum senatoriæ ætate, sed pro legato quintæ legioni impositus, in castra Tiridatis, venêre, honori eius, ac ne metueret insidias tali pignore. Viceni de hinc equites assumpti. Et viso Corbulone, rex prior equo desiluit: nec cunctatus Corbulo. Sed pedes vterque dextras miscuere. Exin Romanus laudat iuuenem; omissis præcipitibus tuta & salutaria capessentem. Ille de nobilitate generis multum præfatus, cætera temperanter adiungit. Iturum quippe Romam, laturúmque nouum Cæsari decus, non aduersis Parthorum rebus supplicem Arsaciden. Tum placuit Tiridatem ponere apud effigiem Cæsaris insigne regium, nec nisi manu Neronis resumere, & colloquium osculo finitum. Dein paucis diebus interiectis, magnâ vtrinque specie, inde eques compositus per turmas, & insignibus patriis, hinc agmina legionum stetêre fulgentibus aquilis, signisque & simulacris deûm in modum templi. Medio tribunal sedem curulem, & sedes effigiem Neronis, sustinebat. Ad quam progressus Tiridates, cæsis ex more victimis, sublatum capite diadema imagini subiecit.

*subiecit, magnis apud cunctos animorum motibus, quos augebat insita adhuc oculis exercituum Romanorum cædes, aut obsidio. At nunc versos casus: iturum Tiridatem ostentui gentibus, quanto minùs quàm captiuum? Addidit gloriæ Corbulo comitatem, epulásque, & rogitante rege caussas, quoties nouum aliquid aduenterat: vt, initia vigiliarum per centurionem nuntiari, conuiuium buccina dimitti, & structa ante Auguralem aram subdita face accendi: cuncta in maius extollens, admiratione prisci moris effecit, * postero die spatium orauit, quo tantum itineris aditurus, fratres antè, matrémque viseret: obsidem interea filiam tradit, litterásque supplices ad Neronem. Et digressus Pacorum apud Medos, Vologesen Ecbatanis repperit, non incuriosum fratris: quippe & propriis nunciis à Corbulone petierat, ne quam imaginem seruitij Tiridates perferret, nec ferrum traderet, aut complexu prouincias obtinentium arceretur, foribúsve eorum assisteret: tantúsque Romæ, quantus consulibus, honor esset. Scilicet externæ superbiæ sueto, non erat notitia nostri: apud quos ius imperij valet, inania transmittuntur. Eodem anno Cæsar nationes Alpium maritimarum in ius Latij transtulit. Equitum Romanorum locos sedilibus plebis anteposuit, apud Circum. Námque ad eam diem indiscreti inibãt, quia lex Roscia nihil nisi de quatuordecim ordinibus*

nibus sanxit. Spectacula gladiatorum idem annus habuit pari magnificentiâ ac priora. Sed fœmina illustrium senatorúmque plures per arenam fœdati sunt.

A. V. C. DCCCXVII.

5. C. Lecanio, M. Licinio COSS. *acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiscuas scenas frequentandi. Nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Iuuenalibus ludis, quos vt parum celebres & tantæ voci angustos spernebat. Non tamen Romæ incipere ausus, Neapolim quasi Græcam vrbem dilegit. Inde initium fore, vt transgressus in Achaiam, insignésque & antiquitùs sacras coronas adeptus, maiore fama studia ciuium eliceret. Ergo contractum opidanorum vulgus, & quos è proximis coloniis & municipiis eius rei fama ciuerat, quique Cæsarem per honorem, aut varios vsus sectantur, etiam militum manipuli theatrum Neapolitanorum complent. Illic, plerique vt arbitrabantur, triste, vt ipse, prouidum potius & secundis numinibus euênit. Nam egresso qui affuerat populo, vacuum & sine vllius noxa theatrum collapsum est. Ergo per compositos cantus grates diis, atque ipsam recentis casus fortunam celebrans, petiturúsque maris Hadriæ traiectus, apud Beneuentum interim consedit: vbi gladiatorum munus à Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter fœdissima eius aulæ ostenta fuit, sutrinæ tabernæ alumnus, corpore*

detorto,

detorto, facetiis scurrilibus: primò in contumelias assumptus, deinde optimi cuiusque criminatione eò vsque valuit, vt gratiâ, pecuniâ, vi nocendi etiam malis præmineret. Eius munus frequentanti Neroni, ne inter voluptates quidem à sceleribus cessabatur. Iisdem quippe illis diebus Torquatus Silanus mori adigitur, quia super Iunia familia claritudinem diuum Augustum atauum ferebat. Iussi id accusatores obiicere, prodignum largitionibus, neque aliam spem quâm in nouis rebus esse, quin eum nobiles habere, quos ab epistolis & libellis & rationibus appellet, nomina summæ curæ & medicamenta. Tum intimus quisque libertorũ vincti abreptique. Et cùm damnatio instaret; brachiorum venas Torquatus interscidit, secutáque Neronis oratio ex more. Quamuis sontem & defensioni meritò diffisum, victurum tamen fuisse si clementiam iudicis exspectasset. Nec multo pòst omissa in præsens Achaia (caussæ in incerto fuêre) vrbem reuisit; prouincias Orientis, maximè Ægyptum, secretis imaginationibus agitans. Dein edicto testificatus non longam sui absentiam, & cuncta in Rep. exinde immota ac prospera fore, super ea profectione adiit Capitolium, illic veneraturus deos. Cùm Vestæ quoque templum inisset, repente cunctis per artus tremens seu numine exterrento, seu facinorum recordatione numquam timore vacuus: deseruit inceptum, cunctas sibi curas

» *ras amore patriæ leuiores dictitans. Vidisse ciuium*
» *mæstos vultus, audire secretas querimonias, quòd*
» *tantùm aditurus esset iter, cuius ne modicos qui-*
» *dem egressus tolerarent, sueti aduersum fortuita*
» *aspectu principis refoueri. Ergo vt in priuatis ne-*
» *cessitudinibus proxima pignora præualerent, ita*
» *populum Romanum vim plurimam habere, pa-*
rendúmque retinenti. Hæc atque talia plebi volenti fuêre, voluptatum cupidine, & quæ præcipua cura est, rei frumentariæ angustia si abesset metuenti. Senatus & primores in incerto erant, procul an coràm atrocior haberetur, dehinc, quæ natura magnis timoribus, deterius credebant quod euenerat. Ipse quò fidem acquireret, nihil vsquam perinde lætum sibi, publicis locis struere conuiuia, totáque vrbe quasi domo vti. Et celeberrimæ luxu famáque epulæ fuêre, quas Tigellino paratas, vt exemplum referam, ne sæpius eadem prodigentia narranda sit. Igitur in stagno Agrippæ fabricatus est ratem, cui superpositum conuiuium aliarum tractu moueretur. Naues auro ebore distinctæ. Remigésque exoleti, per ætates & scientiam libidinum componebantur. Volucres & feras diuersis è terris, & animalia maris Oceano ab vsque petiuerat. Crepidinibus stagni lupanaria astabant, illustribus fœminis completa. Et contrà scorta visebantur, nudis corporibus. Iam gestus motúsque obsceni, & postquam tenebræ incedebant, quantum iuxta

nume

*numeris, & circumiecta tecta, consonare cantu & luminibus clarescere. Ipse per licita atque illicita fœdatus, nihil flagitij reliquerat, quo corruptior ageret, nisi paucos post dies vni ex illo contaminatorum grege, cui nomen Pythagoræ fuit, in modum sollennium coniugiorum denupsisset. Inditum imperatori flammeum, * Visi auspices duo, & genialis torus & faces nuptiales, cuncta denique spectata, quæ etiam in fœmina nox operit.*

*6. Sequitur clades, forte, an dolo principis incertum: nam vtrumque auctores prodidere: sed omnibus quæ huic vrbi per violentiam ignium acciderunt, grauior atque atrocior. Initium in ea parte Circi ortum, quæ Palatino Cælioq; montibus contigua est. Vbi per tabernas, quibus id mercimonium inerat quo flamma alitur, simul cœptus ignis, & statim validus, ac vento citus longitudinem Circi corripuit. Neque enim domus munimentis septa, vel templa muris cuncta, aut quid aliud mora interiacebant. Impetu peruagatum incendium, plana primum, deinde in edita assurgens, rursus inferiora populando anteiit remedia velocitatem mali, & obnoxia vrbe artis itineribus, húcque & illuc flexis, atq; enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta pauentiũ fœminarũ fessa * aut rudis pueritiæ ætas, quique sibi, quiq; aliis cõsulebãt, dũ trahuntur inualidos, aut operiuntur, pars morans, pars festinans,*

cuncta

ſe annum ſexcenties ſeſtertium Reipubl. largiri. Percrebuerat eâ tempeſtate prauiſſimus mos, cùm propinquis comitiis, aut ſorte prouinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adſciſcerent filios, præturáſque & prouincias inter patres ſortiti, ſtatim omitterent manu quos adoptauerant. Qui magnâ cum inuidiâ ſenatum adeunt, ius naturæ laboris educandi, aduerſus fraudem & artes & breuitatem adoptionis enumerant. Satis pretij eſſe orbis quòd multa ſecuritate, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta prompta & obuia haberent. Sibi promiſſa legum diu exſpectata, in ludibrium verti, quando quis ſine ſolicitudine parens, ſine luctu orbus, longa patrum vota repentè adæquaret. Factum ex eo ſenatuſconſultum, ne ſimulata adoptio in vllâ parte muneris publici iuuaret, ac ne vſurpandis quidem hereditatibus prodeſſet. Exin Claudius Timarchus Cretenſis reus agitur, ceteris criminibus, vt ſolent præualidi prouincialium, & opibus nimis ad iniurias minorum elati: vna vox eius vſque ad cõtumeliam ſenatus penetrauerat, quòd dictitaſſet, in ſuâ poteſtate ſitum, an procõſulibus qui Cretam obtinuiſſent grates agerentur. Quam occaſionem Pætus Thraſea ad bonum publicum vertens, poſtquam de reo cenſuerat, prouinciâ Creatâ depellendum, hæc addidit Vſu probatum eſt P. C. leges egregias. exempla honeſta, apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia, Cinciam rogationem

candi

candidatorū ambitus, Iulias leges: magistratuum auaritia, Calpurnia scita pepererunt. Nam culpa quàm pœna tempore prior, emendari quàm peccare posterius est. Ergo aduersus nouam prouinciarum superbiam dignum fide constantiáque Romanâ capiamus consilium, quo tutelæ sociorū nihil derogetur, nobis opinio decedat qualis quisque habeatur alibi quàm in ciuium iudicio esse. Olim quidem non modò prætor aut consul, sed priuati etiam mittebantur, qui prouincias viserent, & quid de cuiusq; obsequio videretur referrent, trepidabantq; gentes de æstimatione singulorum. At nunc colimus externos, & adulamur, & quomodo ad nutum alicuius grates, ita promptiùs accusatio decernitur. Decernaturq;, & maneat prouincialibus potentiam suam tali modò ostentandi. Sed laus falsa & precibus expressa, perinde cohibeantur, quàm malitia, quàm crudelitas. Plura sæpe peccantur, dum demeremur, quàm dum offendimus. Quædam imo virtutes odio sunt, seueritas obstinata, inuictus aduersùm gratiam animus. Inde initia magistratuum nostrorum meliora fermè & finis inclinat, dum in modum candidatorum suffragia conquirimus. quæ si arceātur, æqualius atque constantius prouinciæ regentur. nam vt metu repetundarum infracta auaritia est, ita vetitâ gratiarū actione ambitio cohibebitur. Magno assensu celebrata sententia. Non tamen senatusconsultū perfici potuit, abnuentibus consulibus*

eâ de re relatum. Mox auctore principe sanxêre, ne quis ad consilium sociorum referet, agendas apud senatum pro prætoribus próve consulibus grates, neu quis eâ legatione fungeretur. Iisdem consulibus gymnasium ictu fulminis conflagrauit, effigiésque in eo Neronis ad informe æs liquefacta. Et motu terræ, celebre Campaniæ oppidum Pompeij, magnâ ex parte proruit. Defunctáque Virgo Vestalis Lælia, in cuius locum Cornelias ex familia Cossorum capta est.

A. V. C. DCCCXVI.

Memmio Regulo & Verginio Rufo COSS. natam sibi ex Poppæa filiam Nero vltra mortale gaudium accepit, appellauitque Augustam, dato & Poppeæ eodem cognomento. Locus puerperio colonia Antium, vbi ipse generatus erat. Iam senatus vterum Poppææ commendauerat diis, votáque publicè susceperat. quæ multiplicata, exsolutaq; & additæ supplicationes, templumq; Fecunditati, & certamen ad exemplar * Atticæ religionis decretum. Vtq; fortunarum effigies aureæ in solio Capitolini Iouis collocarentur: ludicrum Circense, vt Iuliæ genti apud Bouillas, ita Claudiæ Domitiæq; apud Antium ederetur. quæ fluxa fuêre, quartum intra mensem defunctâ infante. Rursusq; exortæ adulationes, censentium honorem diuæ, & puluinar, ædémque & sacerdotem. Atque ipse vt lætitiæ, ita mæroris immodicus egit.

Aque

Adnotatum est, omni senatu Antium sub recentem partum effuso, Thraseam prohibitum, immoto animo prænuntiam imminentis cædis contumeliam excepisse. Secutam dehinc vocem Cæsaris feruntur, qua reconciliatum se Thraseæ apud Senecam iactauerit, ac Senecam Cæsari gratulatum. Vnde gloria egregiis viris, & pericula gliscebant.

4. *Interim veris principio, legati Parthorum mandata regis Vologesis, litterasq; in eandem formam attulere. Se priora & toties iactata super obtinenda Armenia nunc omittere, quoniam dij quamuis potentium populorum, arbitri possessionem Parthis non sine ignominia Romana tradidissent. Nuper claussum Tigranem, pòst Pætum legionesq; cùm opprimere posset, incolumes dimisisse. Satis approbatam vim, datum & lenitatis experimentum. Nec recusaturum Tiridatem accipiendo diademati in vrbem venire, nisi sacerdotij religione attineretur. Iturum ad signa & effigies principis, vbi legionibus coràm, regnum auspicaretur. Talibus Vologesis litteris, quia Pætus diuersa tamquam rebus integris scribebat, interrogatus centurio qui cum legatis aduenerat, quo in statu Armeniæ esset? omnes inde Romanos excessisse respondit. Tum intellecto Barbarorum irrisu, qui peterent quod eripuerant, consuluit inter primores ciuitatis Nero, bellum anceps, an pax in hoste placeret. Nec dubitatum*

de bello. Et Corbulo tot per annos militum atque hostium gnarus, gerendæ rei præficitur, ne cuius alterius inscitiâ rursum peccaretur quia Pæti piguerat. Igitur irriti remittũtur, cum donis tamen, vnde spes fieret, non frustra eadem oraturum Tiridatem, si preces ipse attulisset. Syriaque exsecutio Cintio, copiæ militares Corbuloni permissæ, & quintadecima legio, ducente Mario Celso, è Pannoniâ adiecta est. Scribitur tetrarchis ac regibus præfectisque & procuratoribus, & qui prætorum finitimas prouincias regebant, iussis Corbulonis obsequi, in tantum fermè modum auctâ potestate, quem populus Romanus Cn. Pompeio bellum Piraticum gesturo dederat. Regressum Pætum cùm grauiora metueret, facetiis insectari satis habuit Cæsar, his fermè verbis: gnoscere se statim, ne tam promptus in pauorem longiore sollicitudine ægresceret. At Corbulo quarta & duodecima legionibus, quæ fortissimo quoque amisso, & ceteris exterritis, parum habiles prælio videbantur, in Syriam translatis, sextam inde ac tertiam legiones, integrum militem & crebris ac prosperis laboribus exercitum in Armeniam ducit. Addiditq; legionem quintam quæ per Pontum agens expers cladis fuerat. Simul quintadecimanos recens adactos, & vexilla delectatorum ex Illyrico & Ægypto, quódque alarum cohortiúmque, & auxilia regum in vnum cõducta apud Melitenen, quæ transmittere Euphratem parabat. Tum lustratum ritè

rite exercitum ad concionem vocat, ods tùrque magnifica de auspiciis imperatoriis, rebúsque à se gestis, aduersam inscitiam Pati declinans: multâ auctoritate, quæ viro militari pro facundiâ erat. Mox iter L. Lucullo quondam penetratum, apertis quæ vetustas obsepserat, pergit. Et venientes Tiridatis Vologesisq́ de pace legatos haud aspernatus, adiungit iis centuriones cum mandatis non immitibus. Non enim adhuc eò ventum, vt certamine extremo opus esset. Multa Romanis secunda, quædam Parthis euenisse, documento aduersus superbiam: proinde & Tiridati conducere, intactum vastationibus regnum dono accipere, & Vologesen melius societate Romanâ, quàm damnis mutuis, genti Parthorum consulturum. Scire quantum intus discordiarum, quámque indomitas & præferoces nationes regeret. Contrà imperatori suo immotam vbique pacem, & vnum id bellum esse. Simul consilio terrorem adiicere, & Megistanas Armenios qui primi à nobis defecerant, pellit sedibus, castella eorum exscindit, plana, edita, validos, inualidósque pari metu complet. Non infensum, nedum hostili odio Corbulonis nomen etiam Barbaris habebatur, eoq́ consilium eius fidũ credebant. Ergo Vologeses neque atrox in summam, * & quibusdam præfecturis inducias petit. Tiridates locum diémque colloquio poscit. Tempus propinquum, locus in quo nuper obsessæ cum Pæto legiones erant, cùm à Barbaris delectus esset, ob me-

moriam lætioris sibi rei, non est à Corbulone vitatus, vt dissimilitudo fortunæ gloriam augeret. Neque infamiâ Pæti augebatur: quod eo maximè patuit, quia filio eius tribuno ducere manipulos, atque operire reliquias malæ pugnæ imperauit. Die pacta Tiberius Alexander illustris eques Romanus minister bello datus, & Viuianus Annius gener Corbulonis, nondum senatoriâ ætate, sed pro legato quintæ legioni impositus, in castra Tiridatis, venêre, honori eius, ac ne metueret insidias tali pignore. Viceni de hinc equites assumpti. Et viso Corbulone, rex prior equo desiluit: nec cunctatus Corbulo. Sed pedes vterque dextras miscuere. Exin Romanus laudat iuuenem, omissis præcipitibus tuta & salutaria capessentem. Ille de nobilitate generis multum præfatus, cætera temperanter adiungit. Iturum quippe Romam, laturúmque nouum Cæsari decus, non aduersis Parthorum rebus supplicem Arsaciden. Tum placuit Tiridatem ponere apud effigiem Cæsaris insigne regium, nec nisi manu Neronis resumere, & colloquium osculo finitum. Dein paucis diebus interiectis, magnâ vtrinque specie, inde eques compositus per turmas, & insignibus patriis, hinc agmina legionum stetêre fulgentibus aquilis, signisque & simulacris deûm in modum templi. Medio tribunal sedem curulem, & sedes effigiem Neronis, sustinebat. Ad quam progressus Tiridates, cæsis ex more victimis, sublatum capite diadema imagini subiecit.

*subiectu, magnis apud cunctos animorum motibus, quos augebat insita adhuc oculis exercituum Romanorum cædes, aut obsidio. At nunc versos casus: iturum Tiridatem ostentui gentibus, quanto minùs quàm captiuum? Addidit gloriæ Corbulo comitatem, epulásque, & rogitante rege caussas, quoties nouum aliquid aduenterat: ut, initia vigiliarum per centurionem nuntiari, conuiuium buccina dimitti, & structa ante Auguralem aram subdita face accendi: cuncta in maius extollens, admiratione prisci moris effecit, * postero die spatium orauit, quo tantum itineris aditurus, fratres antè, matrémque viseret: obsidem interea filiam tradit, litterásque supplices ad Neronem. Et digressus Pacorum apud Medos, Vologesen Ecbatanis repperit, non incuriosum fratris: quippe & propriis nunciis à Corbulone petierat, ne quam imaginem seruitij Tiridates perferret, nec ferrum traderet, aut complexu prouincias obtinentium arceretur, foribúsve eorum asisteret: tantúsque Romæ, quantus consulibus, honor esset. Scilicet externæ superbiæ sueto, non erat notitia nostri: apud quos ius imperij valet, inania transmittuntur. Eodem anno Cæsar nationes Alpium maritimarum in ius Latij transtulit. Equitum Romanorum locos sedilibus plebis anteposuit, apud Circum. Námque ad eam diem indiscreti inibāt, quia lex Roscia nihil nisi de quatuordecim ordinibus*

nibus sanxit. Spectacula gladiatorum idem annus habuit pari magnificentiâ ac priora. Sed fœmina illustrium senatorúmque plures per arenam fœdati sunt.

A. V. C. DCCCXVII.

5. *C. Lecanio, M. Licinio* COSS. *acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiscuas scenas frequentandi. Nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Iuuenalibus ludis, quos vt parum celebres & tanta voci angustos spernebat. Non tamen Romæ incipere ausus, Neapolim quasi Græcam vrbem delegit. Inde initium fore, vt transgressus in Achaiam, insignésque & antiquitùs sacras coronas adeptus, maiore fama studia ciuium eliceret. Ergo contractum opidanorum vulgus, & quos è proximis coloniis & municipiis eius rei fama ciuerat, quique Cæsarem per honorem, aut varios vsus sectantur, etiam militum manipuli theatrum Neapolitanorum complent. Illic, plerique vt arbitrabantur, triste, vt ipse, prouidum potius & secundis numinibus euênit. Nam egresso qui affuerat populo, vacuum & sine vllius noxa theatrum collapsum est. Ergo per compositos cantus grates diis, atque ipsam recentis casus fortunam celebrans, petiturúsque maris Hadriæ traiectus, apud Beneuentum interim consedit: vbi gladiatorum munus à Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter fœdissima eius aulæ ostenta fuit, sutrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto,*

detorio, facetiis scurrilibus: primò in contumelias assumptus, deinde optimi cuiusque criminatione eò vsque valuit, vt gratiâ, pecuniâ, vi nocendi etiam malis præmineret. Eius munus frequentanti Neroni, ne inter voluptates quidem à sceleribus cessabatur. Iisdem quippe illis diebus Torquatus Silanus mori adigitur, quia super Iuniæ familiæ claritudinem diuum Augustum atauum ferebat. Iussi id accusatores obiicere, prodignum largitionibus, neque aliam spem quâm in nouis rebus esse, quin eum nobiles habere, quos ab epistolis & libellis & rationibus appellet, nomina summæ curæ & medicamenta. Tum intimus quisque libertorũ vincti abreptique. Et cùm damnatio instaret; brachiorum venas Torquatus interscidit, secutáque Neronis oratio ex more. Quamuis sontem & defensioni meritò diffisum, victurum tamen fuisse si clementiam iudicis exspectasset. Nec multo pòst omissa in præsens Achaia (caussæ in incerto fuêre) vrbem reuisit; prouincias Orientis, maximè Ægyptum, secretis imaginationibus agitans. Dein edicto testificatus non longam sui absentiam, & cuncta in Rep. exinde immota ac prospera fore, super ea profectione adiit Capitolium, illic veneraturus deos. Cùm Vestæ quoque templum inisset, repente cunctis per artus tremens seu numine exterrente, seu facinorum recordatione numquam timore vacuus: deseruit inceptum, cunctas sibi curas.

ras amore patriæ leuiores dictitans. Vidisse ciuium mæstos vultus, audire secretas querimonias, quòd tantùm aditurus esset iter, cuius ne modicos quidem egressus tolerarent, sueti aduersum fortuita aspectu principis refoueri. Ergo vt in priuatis necessitudinibus proxima pignora præualerent, ita populum Romanum vim plurimam habere, parendúmque retinenti. Hæc atque talia plebi volenti fuère, voluptatum cupidine, & quæ præcipua cura est, rei frumentariæ angustia si abesset metuenti. Senatus & primores in incerto erant, procul an coràm atrocior haberetur, dehinc, quæ natura magnis timoribus, deterius credebant quod euenerat. Ipse quò fidem acquireret, nihil vsquam perinde lætum sibi, publicis locis struere conuiuia, totáque vrbe quasi domo vti. Et celeberrimæ luxu famáque epulæ fuère, quas Tigellino paratas, vt exemplum referam, ne sæpius eadem prodigentia narranda sit. Igitur in stagno Agrippæ fabricatus est ratem, cui superpositum conuiuium aliarum tractu moueretur. Naues auro ebore distinctæ. Remigésque exoleti, per ætates & scientiam libidinum componebantur. Volucres & feras diuersis è terris, & animalia maris Oceano ab vsque petiuerat. Crepidinibus stagni lupanaria astabant, illustribus fœminis completa. Et contrà scorta visebantur, nudis corporibus. Iam gestus motúsque obsceni, & postquam tenebræ incedebant, quantum iuxta

nume

*numeris, & circumiecta tecta, consonare cantu & luminibus clarescere. Ipse per licita atque illicita fœdatus, nihil flagitij reliquerat, quo corruptior ageret, nisi paucos post dies vni ex illo contaminatorum grege, cui nomen Pythagoræ fuit, in modum sollennium coniugiorum denupsisset. Inditum imperatori flammeum, * Visi auspices duo, & genialis torus & faces nuptiales, cuncta denique spectata, quæ etiam in fœmina nox operit.*

*6. Sequitur clades, forte, an dolo principis incertum: nam vtrumque auctores prodidere: sed omnibus quæ huic vrbi per violentiam ignium acciderunt, grauior atque atrocior. Initium in ea parte Circi ortum, quæ Palatino Cælioq; mõtibus contigua est. Vbi per tabernas, quibus id mercimonium inerat quo flamma alitur, simul cœptus ignis, & statim validus, ac vento citus longitudinem Circi corripuit. Neque enim domus munimentis septa, vel templa muris cuncta, aut quid aliud mora interiacebant. Impetu peruagatum incendium, plana primum, deinde in edita assurgens, rursus inferiora populando anteiit remedia velocitatem mali, & obnoxia vrbe artis itineribus, húcque & illuc flexis, atq; enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta pauentiũ fœminarũ fessa * aut rudis pueritia ætas, quique sibi, quiq; aliis cõsulebãt, dũ trahuntur inualidos, aut operiuntur, pars morans, pars festinans,*

cuncta

vetustis cladibus assimulantem. Sexto demum die apud imas Esquilias finis incendio factus, proruptis per immensum ædificiis, vt continuæ violentiæ campus & velut vacuum cælum occurreret. Necdum posito metu redibat. Leuis rursum grassatus ignis, patulis magis vrbis locis, eoque strages hominum minor, delubra deûm, & porticus amœnitati dicatæ latius precedere. Plúsque infamiæ id incendium habuit, quia prædiis Tigellini Æmylianis proruperat. Videbatúrque Nero condendæ vrbis nouæ, & cognomento suo appellandæ gloriam quærere. Quippe in regiones quatuordecim Roma diuiditur: quarum quatuor integræ manebant, tres solo tenus deiecta: septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant, lacera & semiusta. Domuum, & insularum, & templorum, quæ amissa sunt, numerum inire haud promptum fuerit: sed vetustissimâ religione quod Seruius Tullius Lunæ, & Magna ara fanúmque quæ præsenti Herculi Arcas Euander sacrauerat, ædésque Statoris Iouis vota Romulo. Numæq; regia, & delubrum Vestæ cum penatibus populi Romani, exusta, iam opes tot victoriis quæsitæ, & Græcarum artium decora, exin monimenta ingeniorum antiqua & incorrupta, quãuis in tanta resurgentis vrbis pulchritudine, multa seniores meminerant, quæ reparari nequibant. Fuere qui annotarent, XIIII. Kal. Sextiles principium incendij huius ortum, quo & Senones

missis in eas prouincias Acrato, ac Secundo Carinate. Ille libertus cuicumque flagitio promptus: hic Græcâ doctrina ore tenus exercitus, animum bonis artibus non induerat. Ferebatur Seneca, quò inuidiam sacrilegij à semet auerteret, longinqui ruris secessum orauisse: & postquam non concedebatur, fictâ valetudine quasi æger neruis, cubiculum non egressus. Tradidere quidam, venenum ei per libertum ipsius cui nomē Cleonicus paratum, iussu Neronis: vitatúmque à Senecâ proditione liberti, seu propria formidine, dum simplici victu, & agrestibus pomis, ac, si sitis admoneret, profluente aquâ vitam tolerat. Per idem tempus gladiatores apud oppidum Præneste, tentatâ eruptione, præsidio militis, qui custos adesset, coërciti sunt: iam Spartacum & vetera mala rumoribus ferente populo, vt est nouarum rerum cupiens pauidúsque. Nec multo pòst clades rei naualis accipitur, nō bello (quippe haud aliàs tam immota pax) sed certum ad diem in Campaniam redire classem Nero iusserat, non exceptis maris casibus. Ergo gubernatores quamuis sæuiente pelago à Formiis mouere, & graui Africo, dum promontorium Miseni superare contendunt, Cumanis litoribus impacti, triremium plerasque, & minora nauigia passim amiserunt. Fine anni vulgantur prodigia imminentium malorum nuntia. Vis fulgurum non aliàs crebrior, & sidus cometes, sanguine illustri semper Neroni expiatum. Bicipites

men facilè memorauerim, quis primus auctor, cuius instinctu concitum sit, quod tam multi sumpserunt. Promptissimos Subrium Flauium tribunum prætoriæ cohortis, & Supplicium Asprum centurionem extitisse costantia exitus docuit. Et Lucenus Annæus, Plautiúsque Lateranus consul designatu, viuida odia intulere. Lucanum propriæ caussæ accendebant, quòd famam carminum eius premebat Nero, probibuerátque ostentare: * *vanus assimulatione. Lateranum consulem designatum, nulla iniuria, sed amor Reip. sociauit. Ac Flauius Sceuinus & Afranius Quinctianus, vterque senatorij ordinis, contra famam sui, principium tanti facinoris capessiuere. Nam Sceuino dissoluta luxu mens, & proinde vita somno languida. Quinctianus* * *molli corpore infamis, & à Nerone probroso carmine diffamatus, contumelias vltum ibat. Ergo dum scelera principis, & finem adesse imperij, diligendúmque qui fessis rebus succurreret inter se aut inter amicos iaciunt, aggregauere Tullium Senecionem, Ceruarium Proculum, Vulcatium Araricum, Iulium Tugurinum, Munatium Gratum, Antonium Natalem, Martium Festum equites Romanos: ex quibus Senecio è præcipuæ familiaritate Neronis speciem amicitiæ etiam tum retinens, eò pluribus periculis conflictabetur. Natalis particeps ad omne secretum Pisoni erat. Ceteris spes nouis rebus petebatur.*

*dendæ matris Neronis inter ministros non ex magnitudine sceleris prouectus, vt rebatur. Is mulieri olim cognitus, seu recens orta amicitia, dum merita erga Neronem sua & quàm in irritum cecidissent, aperit, adiicitque questus & destinationem vindictæ, si facultas oriretur, spem dedit posse impelli & plures conciliare. nec leue auxilium in classe, crebras occasiones, quia Nero multo apud Puteolos & Misenum maris vsu lætabatur. Ergo Epicharis plura, & omnia scelera principis orditur. Neque senatui, * quid manere, sed prouisum quo nam modo pœnas versæ Reipub. daret: accingeretur modo, nauaret operam, & militum acerrimos duceret in partes, ac digna pretia exspectaret. Nomina tamen coniuratorum reticuit. Vnde Proculi indicium irritum fuit, quamuis ea quæ audierat ad Neronem detulisset. Accita quippe Epicharis, & cum indice composita, nullis testibus innixū facilè confutauit. Sed ipsa in custodia retenta est, suspectāte Nerone, haud falsa esse etiam quæ vera non probabantur. Coniuratis tamen metu proditionis placitum maturare cædem apud Baias, in villa Pisonis: cuius amœnitate captus Cæsar, crebrò cōuentitabat, balneásque & epulas inibat omissis excubiis, & fortunæ suæ mole. Sed abnuit Piso, inuidiam prætendens, si sacra mensæ diique hospitales cæde qualiscumq; principis cruentarentur. Melius apud vrbem in illa inuisa & spoliis*

*ciuium exstructa domo vel in publico patraturos, quod pro Republ. suscepissent. Hæc in commune: cæterùm timore occulto, ne L. Silanus eximia nobilitate, disciplinaq́ue C. Cassij apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus, imperium inuaderet, promptè daturis operam qui à coniuratione integri essent, quique miserarentur Neronem tanquam per scelus interfectum. Plerique Vestini quoque consulis acre ingenium vitauisset Pisonem crediderunt, ne * à libertate moueretur, vel dilecto imperatore alio, sui muneris Rempubl. faceret. Etenim expers coniurationis erat, quamuis super eo crimine Nero vetus aduersus insontem odium expleuerit. Tandem statuêre Circensium ludorum die, qui Cereri celebratur, exsequi destinata: quia Cæsar rarus egressu, domo aut hortis clausus, ad ludicra Circi ventitabat: promptioresque aditus erant lætitia spectaculi. Ordinem insidiis composuerant, vt Lateranus quasi subsidium rei familiari oraret deprecabundus & genibus principis accidens, prosterneret incautum premeretque, animi validus, & corpore ingens. Tum iacentem & impeditum, tribuni & centuriones, & ceterorum vt quisque audentiæ habuisset, accurrerent, trucidarentque primas sibi partes expostulante Sceuino, qui pugionem templo Salutis in Etruria, siue, vt alij tradidere, Fortunæ Ferentano in opido detraxerat, gestabatque velut magni operis sacrum.*

Interim

Interim Piso apud ædem Cereris opperiretur, vnde eum præfectus Fenius & ceteri accitum ferrent in castra, comitate Antoniâ Claudij Cæsaris filia, ad eliciendum vulgi fauorem: quod C. Plinius memorat. Nobis quoquo modo traditum non occultare in animo fuit, quamuis absurdum videretur & inane, aut ipsi Antoniam nomen & periculum commodauisse, aut Pisonem motum amore vxoris: alij matrimonio se obstrinxisse: nisi si cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est.

8. *Sed mirum quàm inter diuersi generis, ordinis, ætatis, sexus, dites, pauperes, taciturnitate omnia cohibita sunt: donec proditio cœpit è domo Sceuini. Qui pridie insidiarum, multo sermone cum Antonio Natale, dein regressus domum, testamentum obsignauit: promptum vaginâ pugionem, de quo supra rettuli, vetustate obtusum increpans, asperari saxo, & mucrone ardescere iussit. Eámque curam liberto Milicho mandauit. Simul affluentius solito conuiuium initum. seruorum carissimi libertate, & alij pecunia donati. [Atque ipse mœstus, & magna cogitationis manifestus erat, quamuis lætitiam vagis sermonibus simularet.] Postremò vulneribus ligamenta quibus sistitur sanguis parare eundem Milichum monet: siue gnarum coniurationis, & hucusque fidũ, seu nesciũ, & tũc primùm arreptis suspicionibus, vt pleriq; tradidere, de cõsequẽtibus.*

Nam

Nam cùm secum seruilis animus præmia perfidiæ reputauit, simúlque immensa pecunia & potentia obuersabantur, cessit fas, & salus patroni, & acceptæ libertatis memoria. Etenim vxoris quoque consilium assumpserat, muliebre ac deterius: quippe vltrò metum intentabat, multósque astitisse libertos ac seruos qui eadem viderint: nihil profuturum vnius silentium: at præmia penes vnum fore, qui indicio præuenisset. Igitur cœpta luce Milichus in hortos Seruilianos pergit: & cùm foribus arceretur, magna & atrocia afferre dictitans, deductúsque ab ianitoribus ad libertum Neronis Epaphroditum mox ab eo ad Neronem, vrgens periculum, graues coniurationes, & cetera quæ audierat, coniectauerátque, docet. Telum quoque innecem eius paratum ostendit, accirique reum iussit. Is raptus, per milites, & defensionem
» *orsus. Ferrum cuius argueretur, olim religione*
» *patria cultum, & in cubiculo habitum, ac fraude*
» *liberti subreptum respondit. Tabulas testamenti*
» *sæpius à se, & in custodita dierum obseruatione,*
» *signatas. Pecunias & libertates seruis & antè*
» *dono datas, sed ideo tunc largius, quia tenui iam*
» *re familiari, & instantibus creditoribus, testa-*
» *mento diffideret. Enimverò liberales semper epu-*
» *las struxisse, & vitam amœnam, & duris iudi-*
» *cibus parum probatam. Fomenta vulneribus nul-*
» *la iussu suo, sed quia cetera palàm vana obie-*
» *cisset, adiungere crimen visum, se pariter indi-*

cem

cem & testem facere. Adiicit dictis constantiam: incusat vltrò intestabilem, & consceleratum, tanta vocis ac vultus securitate, vt labaret indicium, nisi Milichum vxor admonuisset, Antonium Natalem multa cum Sceuino, ac secretò collocutum, & esse vtrosque C. Pisonis intimos. Ergo accitus Natalis: & diuersi interrogantur, quis nam is sermo, qua de re fuisset. Tum exorta suspicio, quia non congruentia responderant. Inditaque vincula. Et tormentorum aspectum ac minas non tulere. Prior tamen Natalis totius coniurationis magis gnarus, simul arguendi peritior, de Pisone primùm fatetur. Deinde adiicit Annæum Senecam, siue internuntius inter eum Pisonémque fuit, siue vt Neronis gratiam pararet, qui infensus Senecæ, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Tum cognito Natalis indicio, Sceuinus quoque pari imbecillitate, an cuncta iam patefacta credens, nec vllum silentij emolumentum, edidit cæteros. Ex quibus Lucanus, Quinctianúsque, & Senecio diu abnuêre. Post promissa impunitate corrupti, quo tarditatem excusarent, Lucanus Atillam matrem suam, Quinctianus Glicium Gallum, Senecio Annium Pollionem amicorum præcipuos nominauere. Atque interim Nero recordatus Volusij Proculi indicio Epicharim attineri, ratusque muliebre corpus impar dolori, tormentis dilacerari iubet. At illam

non

non verbera, non ignes, non ira eò acriùs torquentium, ne à femina spernerentur, peruicere quin obiecta denegaret. Sic primus quæstionis dies contemptus. Postero cùm ad eosdem cruciatus retraheretur, gestamine sellæ (naa dissolutis membris insistere nequibat) vinculo fasciæ quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum sellæ restricto, indidit ceruicem, & corporis pondere connisa, tenuem iam spiritum expressit: clariore exemplo libertina mulier in tanta necessitate alienos ac properè ignotos protegendo, cùm ingenui & viri & equites Romani Senatorésque intacti tormentis, carissima quaque suorum pignorum proderent. Non enim omittebant Lucanus quoque & Senecio & Quinctianus passim conscios edere, magis magísque pauido Nerone, quamquam multiplicatis excubiis semet sepsisset. Quin & vrbem per manipulos occupatis mœnibus, insesso etiam mari & amne, veluti in custodiam dedit. Volitabántque per fora, per domos, rura quoque & proxima municipiorum pedites equitésque permixti Germanis, quibus fidebat princeps quasi externis. Continua hinc & iuncta agmina trahi, ac foribus hortorum adiacere. Atque vbi dicendam ad caussam introissent, lætatum erga coniuratos, si fortuitus sermo, & subiti occursus, si conuiuium, si spectaculum simul inissent pro crimine accipi: cùm super Neronis ac Tigellini sæuas percontationes,

Fenius

Fenius quoque Rufus violenter vrgeret, nondum ab indicibus nominatus, sed quò fidem inscitiæ pararet, atrox aduersus socios. Idem Subrio Flauio assistenti, annuentique an inter ipsam cognitionem distringeret gladium, cadémque patraret, retinuit, infregitque impetum iam manum ad capulum referentis. Fuere qui proditâ coniuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Sceuinus, hortarentur Pisonem pergere in castra, aut rostra ascendere, studiáque militum & populi tentare: si conatibus eius conscij aggregarentur, secuturos etiam integros: magnámque motæ rei famam, quæ plurimum in nouis consiliis valeret. Nihil aduersum hoc Neroni prouisum: etiam fortes viros subitis terreri, ne dum ille scenicus, Tigellino scilicet cum pellicibus suis comitante, arma contra cieret. Multa experiundo fieri quæ segnibus ardua videantur. Frustra silentium & fidem in tot consciorum animis & corporibus sperari. Cruciatu aut præmio cuncta peruia esse. Venturos qui ipsum quoque vincirent, postremò indignâ nece afficerent. Quanto laudabilius peritum, dum amplectitur Remp. dum auxilia libertati inuocat, dum miles potius deesset, & plebes desererent, dum ipse maioribus, dum posteris, se vita præriperetur, mortē approbaret? Immotus iis, & paululum id publico versatus, post domi secretus, animū aduersum suprema firmat, donec manus militum adueniret, quos Nero tirones aut stipen

iubetur. Is, fortè an prudens, ad eum die ex Campania remeauerat, quartúmque apud lapidem suburbano rure substiterat. Illo propinqua vespera tribunus venit, & villam globus militum sepsit. Tum ipsi cum Pompeia Paullina vxore & amicis duobus epulanti mandata imperatoris edidit. Seneca missum ad se Natalem, conquestúmque nomine Pisonis quod visendo eo prohiberetur, se ratione valetudinis & amore quietis, excusauisse respondit. Cur salutem priuati hominis incolumitati suæ anteferret, caussam non habuisse, nec sibi promptum in adulationes ingenium. Idq; nulli magis gnarum quàm Neroni, qui sæpius libertatem Senecæ, quàm seruitium expertus esset. Vbi hæc à tribuno relata sunt, Poppæa & Tigellino coràm, quod erat sæuienti principi intimum consiliorum, interrogat, an Seneca voluntariam mortem pararet? Tum tribunus nulla pauoris signa, nihil triste in verbis eius aut vultu deprehensum confirmauit. Ergo regredi, & indicere mortem iubetur. Tradit Fabius Rusticus, non eo quo venerat itinere reditum, sed flexisse ad Fenium præfectum, & expositis Cæsaris iussis, an obtemperaret interrogauisse: monitúmque ab eo, vt exsequeretur, fatali omnium ignauia. Nam Siluanus inter coniuratos erat, augebátque scelera in quorum vltionem cōsenserat. Voci tamen & aspectui pepercit. Intromisitque ad Senecam vnum ex centurionibus, qui necessitatem vltimam denũtiaret.

Ille interritus poscit testamenti tabulas: ac denegante centurione, conuersus ad amicos, quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur, quod, vnum iam tamen & pulcherrimum habebat imaginem vitæ suæ relinquere testatur. cuius si memores essent bonarum artium, famam tam constantis amicitiæ laturos. Simul lacrymas eorum, modò sermone, modò intentior in modum coërcentis, ad firmitudinem reuocat, rogitans: Vbi præcepta sapientiæ? vbi tot per annos meditata ratio aduersum imminentia? Cui enim ignaram fuisse sæuitiam Neronis? Neque aliud superesse post matrem fratremq́ interfectos, quàm vt educatoris præceptorisque necem adiiceret. Vbi hæc atque talia velut in commune disseruit, complectitur vxorem: & paululum aduersus præsentem formidinem mollitus, rogat oratq́ temperaret dolori, ne æternum susciperet, sed in contemplatione virtutem actæ, desiderium mariti solatiis honestis toleraret. Illa contrà, sibi quoque destinatam mortem adseuerat, manúmque percussoris exposcit. Tum Seneca gloriæ eius non aduersus, simul amore, ne sibi vnicè dilectam ad iniurias relinqueret: Vitæ, inquit, delinimenta monstraueram tibi, tu mortis decus mauis, non inuidebo exemplo. Sit huius tam fortis exitus constantia penes vtrosque par, claritudinis plus in tuo fine. Post quæ, eodem ictu brachia ferro exsoluunt. Seneca, quoniam senile corpus & paruo victu tenuatum, len-

ta effugia sanguini praebebat, crurum quoque & poplitum venas abrumpit. Saeuisque cruciatibus defessus, ne dolore suo animum uxoris infringeret, atque ipse visendo eius tormenta, ad impatientiam delaberetur, suadet in aliud cubiculum abscedere. Et nouissimo quoque momento suppeditante eloquentiâ, aduocatis scriptoribus, pleraque tradidit, quae in vulgus edita eius verbis, inuertere supersedeo. At Nero, nullo in Paullinam proprio odio, ac ne glisceret inuidia crudelitatis, inhiberi mortem imperat. Hortantibus militibus, serui libertique obligant brachia, premunt sanguinem incertum an ignarae. Nam vt est vulgus ad deteriora promptum, non defuere qui crederent, donec implacabilem Neronem timuerit, famam sociatae cum marito mortis petiuisse, deinde oblatâ mitiore spe, blandimentis vitae euictam, cui addidit paucos postea annos, laudabili in maritũ memoriâ, & ore ac membris in eum pallorem albentibus, vt ostentui esset, multum vitalis spiritus egestum. Seneca interim durante tractu, & lentitudine mortis, Statium Annaeum diu sibi amicitiae fide & arte medicinae probatum, orat prouisum pridem venenum, quo damnati publico Atheniensium iudicio exstinguerentur, promeret: allatúmque hausit frustrà, frigidis iam artibus & clauso corpore aduersum vim veneni. Postremò stagnum calidae aquae introiit, respergens proximos seruorum, additâ

voce, Libare se liquorem illum IOVI LIBERATORI. *Exin balneo illatus, & vapore eius exanimatus, sine vllo funere solenni crematur. Ita codicillis præscripserat, cùm etiam tum prædiues & præpotens, supremis suis consuleret. Fama fuit, Subrium Flauium cum centurionibus occulto consilio neque tamen ignorante Senecâ, destinauisse, vt post occisum ope Pisonis Neronem, Piso quoque interficeretur, tradereturq; imperium Senecæ, quasi insonti, claritudine virtutum ad summum fastigium delecto. Quin & verba Flauij vulgabantur: Non referre dedecori si citharœdus dimoueretur, & Tragœdus succederet: quia vt Nero cithara, ita Piso Tragico ornatu canebat.*

10. *Ceterùm militaris quoque conspiratio non vltrà fefellit, accensis indicibus ad prodendum Fenium Rufum, quem eundem conscium & inquisitorem non tolerabant. Ergo instanti minitantique* renitens Sceuinus, neminem ait plura scire quàm ipsum. Hortatúrque vltrò redderet vitam bono principi vicem. Nō vox aduersum ea Fenio, non silentium, sed verba sua præpediens, & pauoris manifestus, ceterísque, ac maximè Ceruario Proculo equite, ad conuincendum eum connisis, iussu imperatoris à Cassio milite, qui ob insigne corporis robur adstabat, corripitur, vincitúrque. Mox eorum indicio Subrius Flauius tribunus peruertitur, primò dissimilitudinem morum ad defen-*

defensionem trahens, neque se armatum cum inermibus effeminatis tantum facinus consociaturum. Dein postquam vrgebatur, confessionis gloriam amplexus, interrogatúsque à Nerone, quibus causis ad obliuionem sacramenti processisset: »
Oderam te, inquit, nec quisquam tibi fidelior »
militum fuit, dum amari meruisti, odisse cœpi »
postquam parricida matris & vxoris auriga, hi- »
strio & incendiarius extitisti. Ipsa retuli verba, quia non vt Senecæ, vulgata erant. Nec minus nosci decebat militaris viri* sensus & incomptos & validos. Nihil in illâ coniuratione grauius auribus Neronis accidisse constitit, qui vt faciendis sceleribus promptus, ita audiendi quæ faceret, insolens erat. Pœna Flauij Veiano Nigro tribuno mandatur. Is proximo in agro scrobem effodi iussit, quem Flauius vt humilem & angustum in-
crepans, circumstantibus militibus: Ne hoc qui- »
dem, inquit, ex disciplinâ admonitus fortiter »
protendere ceruicem: Vtinam, ait, tu tam fortiter »
ferias. Et ille multum tremens, cum vix duobus »
ictibus caput amputauisset, sæuitiam apud Neronem iactauit, sesqui plagâ interfectum à se dicendo. Proximum constantiæ exemplum Sulpicius Asper centurio præbuit, percontanti Neroni, cur in cædem suam conspirauisset? breuiter respon-
dens: Non aliter tot flagitiis eius* subueniri pos- »
se. Tum iussam pœnam subiit. Nec cæteri centuriones in perpetiendis suppliciis degenerauere. At

non Fenio Rufo par animus, sed lamentationes suas etiam in testamentum contulit. Opperiebatur Nero vt Vestinus quoq; consul in crimen traheretur, violentum & infensum ratus: sed coniurati consilia cum Vestino non miscuerant, quidam vetustis in eum simultatibus, plures quia præcipitem & insociabilem credebant. Ceterum Neronis odium aduersus Vestinum ex intima sodalitate cœperat, dum hic ignauiam principis penitus cognitam despicit, ille ferociam animi * metuit, sæpe asperis facetiis illusus; quæ vbi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt. Accesserat recens caussa, quòd Vestinus Staciliam Messallinam matrimonio sibi iunxerat, haut nescius inter adulteros eius & Cæsarem esse. Igitur non crimine, non accusatore existente, quia speciem indicij inducere nō poterat, ad vim dominationis conuersus, Gerelanum tribunum cum cohorte militum immittit: iubetq; præuenire conatus consulis, occupare velut arcem eius opprimere dilectam iuuentutem, quia Vestinus imminentes foro ædes, decoráque seruitia, & pari ætate habebat. Cuncta eo die munia cōsulis impleuerat. Conuiuium celebrat, nihil metuens, an dissimulando metus, cùm ingressi milites vocari eum à tribuno dixere. Ille nihil demoratus exsurgit. & omnia simul properantur, clauditur cubiculo, præsto est medicus, abscinduntur venæ, vigens adhuc balneo inferuntur, calidâ aquâ mersatur, nullâ editâ voce,

qui-

quâ semel miseraretur. Circumdati interim custodiâ qui simul discubuerant, nec nisi prouectâ nocte emissi sunt postquam pauorem eorum imminens exitium opperientium & imaginatus & irridens Nero, satis supplicij luisse ait pro epulis consularibus. Exin M. Annæi Lucani cædem imperat. Is profluente sanguine, vbi frigescere pedes manúsque, & paulatim ab extremis cedere spiritum, feruido adhuc & compote mentis pectore intelligit: recordatus carmen à se compositum, quo vulneratum militem per eiusmodi mortis imaginem obiisse tradiderat, versus ipsos retulit: eáque illi suprema vox fuit. Senecio posthæc & Quinctianus, & Scæuinus, non ex priore vita mollitiâ, mox reliqui coniuratorum periere, nullo facto dictóve memorando.

11. Sed compleri interim vrbs funeribus, Capitoliũ victimis, alius filio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates deis, ornare lauru domum, genua ipsius aduolui, & dexteram osculis fatigare. Atque ille gaudium id credens Antonij natalis & Ceruarij Proculi festinata indicia impunitate remuneratur: Milichus præmiis ditatus, Conseruatoris sibi nomen Græco eius rei vocabulo assumsit. Et tribunis Granius Siluanus quamuis absolutus, suâ manu cecidit: Statius Proximus veniam quam ab imperatore acceperat, vanitate exitus corrupit. Exuti dehinc tribu-

*natu Pompeius, Cornelius Martialis, Flauius Nepos, Statius Domitius: quasi principem non quidem odissent, sed tamen existimarentur. Nouio Prisco per amicitiam Senecæ, & Glitio Gallo atque Annio Pollioni infamatis magis quàm conuictis, data exsilia Priscũ Antoniã Flacilla coniunx comitata est: Gallum Egnatia Maximilla, magnis primùm & integris opibus, pòst ademptis, quæ vtraque gloriam eis auxere. Pellitur & Rufus Crispinus occasione coniurationis, sed Neroni inuisus, quòd Pompæam quodam matrimonio tenuerat, Verginium Rufum claritudo nominis expulit. Nam Verginius studia iuuenum eloquentiâ, Musonius præceptis sapientiæ fouebat. Cluuidieno Quieto Iulio Agrippæ, Blitio Catulino, Petronio Prisco, Iulio Altino, velut in agmē & numerum, Ægæi maris insulæ permittuntur. At Cadicia vxor Sceuini, & * Cæsonius Maximus Italiâ prohibentur, reos fuisse se, tantùm pœnâ experti. Atilla mater Annæi Lucani, sine absolutione in supplicio dissimulata. Quibus perpetratis Nero, & concione militum habitâ, bina nummûm millia viritim manipularibus diuisit, addiditq; sine pretio frumentum, quo antè ex modo annonæ vtebantur. Tum quasi gesta bello expositurus vocat senatum, & triumphale decus Petronio Turpiliano consulari: Cocceio Neruæ prætori designato, Tigellino præfecto prætorij tribuit, Tigellinum & Neruam ita extollens, vt super triumphales*

quo

*in foro imagines, apud palatium effigies vtrumque quoque sisteret. Dedit etiam consularia insignia Nymphidio, de quo quia nunc primum oblatus est, pauca repetam. Nam & ipse pars Romanarum cladium erit. Igitur matre libertinâ ortus, quæ corpus decorum inter seruos libertósque principum vulgauerat, ex C. Cæsare se genitum ferebat, quoniam forte quâdam habitu procerus & toruo vultu erat: siue C. Cæsar scortorum quoque cupiens, etiam matri eius illusit. Sed Nero vocato senatu, oratione inter patres habitâ, edictum apud populum & collata in libros indicia, confessionésque damnatorum adiunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerabatur tamquam viros insontes ob inuidiam aut metum exstinxisset. Ceterùm cœptam, adultámque & reuictam coniurationem neque tunc dubitauere, quibus verum noscendi cura erat; & fatentur, qui post interitum Neronis in vrbem regressi sunt. At in senatu cunctis vt cuique plurimum mœroris, in adulationem demissis, Iunium Gallionem Senecæ fratris morte pauidum, & pro suâ incolumitate supplicem increpuit * Alienus Clemens, hostem & parricidam vocans: donec consensu patrum deterritus est, ne publicis malis abuti ad occasionem priuati odij videretur, neu compositum & obliteratam mansuetudinem principis, nouam ad sæuitiam traheret. Tum decreta dona & grates deis (decernuntur) priuśque honos Soli, cui est ve-*

tus ædes apud Circum, in quo facinus parabatur, qui occultæ coniurationis, numine retexisset: utque Circensium cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur: mensisque Aprilis Neronis cognomentum acciperet: templum Saluti exstrueretur, eo loci ex quo Sceuinus ferrum promserat. Ipse eum pugionem apud Capitolium sacrauit, inscripsitque IOVI VINDICI. *In præsens aut animaduersum, post arma Iulij Vindicis ad auspicium & præsagium futuræ ultionis trahebatur. Reperio in commentariis senatus, Cerialem Anicium consulem designatum pro sententiâ dixisse, ut templum diuo Neroni quàm maturrimè publicâ pecuniâ poneretur. Quod quidem ille decernebat, tamquam mortale fastigium egresso, & venerationem hominum merito: quod ad omina olim sui exitus verteretur. Nam deûm honor principi non antè habetur, quàm agere inter homines desierit.*

***

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI

Annalium Liber XVI.

BREVIARIVM LIBRI.

1. Neroni Cesellius Bassus primùm illudit, deinde sibi manus adfert. Quinquennale certamen prorsus histrionicè Nero in vrbe agit.

2. Poppæa grauia calce Neronis percussa perit. Cassij & Silani exilium. Silani cædes.

3. L. Vetus cum socru & filia miserè perit. Neronem palpat senatus. Campania afflicta. Pestis in vrbe grassatur.

4. Legionum delectus. Clades Lugdunensis subleuata. Sosiani exulis accusatio in Anteium & Ostorium, ad mortem actos cum aliis.

5. C. Petronij, maximis honoribus functi, & Neronis amici, mirus excessus.

6. Romanorum illustrissimi Thraseas Pætus & Bareas Soranus accusantur.

7. Thraseæ scriptum ad Neronem, & ad amicos ante damnationem

nem dicta.

8. Neronis in senatū & Marcelli in Thraseam actio. Senatus pauor & Silentium. Accusatio in Soranum. piám. que eius filiā Seruiliam.

9. Serani laudatus affectus, sed irritus. His tribus mortis arbitrium cōcessū. Quam fortiter Thraseas è vita abierit.

Gesta hac anno vno C. Suetonio, & L. Pontio Telesino COSS. *Reliqua, ad Neronis interitum, temporis violentia perierunt.*

ILLVSIT *dehinc Neroni fortuna per vanitatem ipsius, ex promisso Cecellij Bassi, qui origine Pœnus, mente turbida, nocturnæ quietis imaginem ad spem haut dubiam retraxit. Vectúsque Romam, principis aditum emercatus, expromit repertum in agro suo specum altitudine immensâ, quo magna vis auri contineretur, non in formam pecuniæ, sed rudi & antiquo pondere. Lateres quippe prægraues iacere assistentibus parte alia columnis, quæ per tantum æui occulta, augendis præsentibus bonis. Ceterùm vt coniectura demonstrat, Didonem Fenissam Tyro profugam, condita Carthagine, illas opes abdidisse ne nouus populus nimia pecunia lasciuiret: aut reges Numidarum & aliâ infensi, cupidine auri ad bellum accenderentur. Igitur Nero non auctoris, non ipsius negotij fide satis*

spectata,

ſpectata, nec miſſis viſoribus per quos noſceret, an vera aſſerentur; auget vltò rumorem; mittítque qui velut partam prædam adueherent. Dantur triremes & dilectum nauigium, iuuandæ feſtinationi, nec aliud per illos dies populus credulitate prodentis diuerſa fama tulerat. Ac fortè quinquennale ludicrum ſecundo luſtro celebrabatur: oratoribúſque præcipua materia in laudem principis aſſumpta eſt. Non enim tantam ſolitas fruges, nec metallis confuſum aurum gigni, ſed noua vbertate prouenire terras, & obuias opes deferre deos, quæq́; alia ſumma facundia, nec minore adulatio ſeruilia fingebant, ſecuri de facilitate credentis. Gliſcebat interim luxuria ſpe inani, conſumebantúrque veteres opes, quaſi oblatis quas multos per annos prodigeret. Quin & inde iam largiebantur: Et diuitiarum exſpectatio, inter cauſſas paupertatis publicæ erat. Nam Baſſus effoſſo agro ſuo, latíſque circum aruis, dum hunc vel illum locum promiſſi ſpecus adſeuerat, ſequuntúrque non modò milites, ſed populus agreſtium efficiendo operi aſſumptus, tandem poſita vecordia non falſa ante ſomnia ſua, ſéque tunc primùm eluſum admirans pudorem & metum morte voluntaria effugit. Quidam vinctum ac mox dimiſſum tradidere, ademptis bonis in locum regiæ gazæ. Interea ſenatus propinquo iam luſtrali certa-

mine,

mine, vt dedecus auerteret, offert imperatori victoriam cantus, adiicit facundiæ coronam, quâ ludrica deformitas velaretur. Sed Nero nihil ambitu nec potestate senatus opus esse dictitans, séque vnum aduersus æmulos, & religione iudicum meritam laudem assecuturum, primò carmen in scena recitat: mox flagitante vulgo, vt omnia studia sua publicari (hæc enim verba dixere) ingreditur theatrum, cunctis citharæ legibus obtemperans: ne fessus resideret, ne sudorem, ea quam indutus gerebat veste detergeret: vt nulla oris, aut narium excrementa viserentur. Postremò flexus genu, & cœtum illum manu veneratus, sententias iudicum operiebatur ficto pauore. Et plebs quidem vrbis, histrionum quoque gestus iuuare solita personabat certis modis, plausúque composito. Credores lætari, ac fortasse lætabantur, per iniuriam publici flagitij. Sed qui remotis è municipiis, seuerâmque adhuc, & antiqui moris retinentes Italiam, quíque per longas prouincias lasciuiæ inexperti, officio legationum aut priuata vtilitate aduenerant, neque aspectum illum tolerare, neque labori inhonesto sufficere: cùm manibus nesciis fatiscerent, turbarent gnaros, ac sæpe à militibus verberarentur, qui per cuneos stabant, ne quod temporis momentum impari clamore, aut silentio segni

gni

gni præteriret. Constitit plerosque equitum, dum per angustias aditus & ingruentem multitudinem enituntur, obtritos, & alios dum diem noctémque sedilibus continuant, morbo exitiabili correptos: quippe grauior inerat metus, si spectaculo defuissent, multis palàm & pluribus occultis, vt nomina ac vultus, alacritatem, tristitiámque coëuntium scrutarentur. Vnde tenuioribus statim irrogata supplicia, aduersus illustres dissimulatum ad præsens, & mox redditum odium. Ferebántque Vespasianum tamquam somno conniueret, à Phœbo liberto increpitum, ægréque meliorum precibus obtectum: mox imminentem perniciem maiore fato effugisse.

2. Post finem ludicri, Poppæa mortem obiit, fortuita mariti iracundia à quo grauida, ictu calcis afflicta est. Neque enim venenum crediderim, quamuis quidam scriptores tradant, odio magis quàm ex fide. Quippe liberorum cupiens, & amori vxoris obnoxius erat. Corpus non igni abolitum, vt Romanus mos: sed regum externorum consuetudine, differtum odoribus conditur, tumulóque Iuliorum infertur. Ducta tamen publicæ exsequiæ, laudauitque ipse apud rostra formam eius, & quod diuinæ infantis parens fuisset, aliáque fortunæ munera pro virtutibus. Mortem Poppææ vt palàm tristem, ita recordantibus lætam ob impudicitiam eius sæuitiámque,

noua

noua. insuper inuidia Nero compleuit, prohibendo C. Cassium officio exsequiarum, quod primum inditium mali, neque in longum dilatum est. Sed Silanus additur, nullo crimine, nisi quòd Cassius opibus vetustis, & grauitate morum, Silanus claritudine generis, & modesta iuuenta praecellebant. Igitur missa ad senatum oratione, remouendos à Repub. vtrosque disseruit. Obiectauitque Cassio quòd inter imagines maiorum, etiam C. Cassij effigiem coluisset, ita inscriptam: DVCI PARTIVM Quippe semina belli ciuilis, & defectionem à domo Caesarum quaesitam. Ac* ne memoria tantum infensi nominis ad discordias vteretur, assumpsisse L. Silanum iuuenem genere nobilem, animo praeruptum, quem nouis rebus ostentaret. Ipsum dehinc Silanum increpuit iisdem quibus patruum eius Torquatum, tamquam disponeret iam imperij curas, praeficerétque rationibus & libellis & epistolis libertos: & inania simul falsa. Nam Silanus intentior metu, & exitio patrui ad praecauendum exterritus erat. Inducit posthac vocabulo indicum qui in Lepidam Cassij vxorem, Silani amitam, incestum cum fratris filio & diros sacrorum ritus confingerent. Trahebantur vt conscij Vulcatius Tullius, ac Marcellus Cornelius senatores, & Calpurnius Fabatus eques Romanus: qui appellato principe instantem damnationem frustrati, mox Nero-

nem circa summa scelera distinctum, quasi minores euasere. Tunc senatusconsulto, Cassio & Silano exsilia decernuntur, de Lepida Cæsar statueret. Deportatúsque in insulam Sardiniam Cassius, & * senatus ius exspectabatur. Silanus tamquam Naxum deueheretur, Hostiam amotus; pòst municipio Apuliæ, cui nomen est Barium, clauditur. Illic indignissimum casum sapienter tolerans, à centurione ad cædem misso corripitur. Suadentique venas abrumpere animum quidem morti destinatum ait, sed non permittere percussori gloriam ministerij. At centurio quamuis inermem, prævalidum tamen & iræ quàm timori propiorem cernens premi à militibus iubet. Nec omisit Silanus obniti, & intendere ictus quantum manibus nudis valebat, donec à centurione vulneribus aduersis tamquam in pugna caderet.

3. Haut minus promptè L. Vetus, socrúsque eius Sextia & Pollutia filia necem subiere: inuisi principi, tamquam viuendo exprobrarent interfectum esse Rubellium Plautum generum Lucij Veteris. Sed initium detegendæ sæuitiæ præbuit interuersis patroni rebus ad accusandum transgrediens Fortunatus libertus, ascito Claudio Demiano, quem ob flagitia vinctum à Vetere Asiæ proconsule, exsoluit Nero præmium accusationis. Quod vbi cognitum reo, seque & libertum pari sorte componi. Formianos in agros digreditur.

Illic eum milites occulta custodiâ circumdant. Aderat filia super ingruens periculum longo dolore atrox, ex quo percussores Plauti mariti sui viderat Cruentámque ceruicem eius amplexa, seruabat sanguinem, & vestes respersas, vidua amplexu luctu continuo, nec vllis alimentis, nisi quæ mortem arcerent. Cum hortante patre, Neapolim pergit. Et quia aditu Neronis prohibebatur, egressus obsidens, audiret insontem, néve consulatus sui quondam collegam dederet liberto, modò muliebri eiulatu, aliquando sexum egressa, voce infensa clamitabat, donec princeps immobilem se precibus inuidiæ iuxta ostendit. Ergo nuntiat patri adiicere spem, & vti necessitate. Simul affertur parari cognitionem senatus, & trucem sententiam. Nec defuere qui monerent magna ex parte heredem Cæsarem nuncupare, atque ita nepotibus de reliquo consulere, quod aspernatus, ne vitam proximè libertatem actam nouissimo seruitio fœdaret, largitur in seruos quantum aderat pecuniæ: & si qua asportari possent, sibi quemque deducere, tris modò lectulos ad suprema retineri iubet. Tunc eodem in cubiculo, eodem ferro abscindunt venas, properique & singulis vestibus ad verecundiam velati, balneis inferuntur, pater filiam, auia neptem, illa vtrosque intuens, & certatim precantes labenti animæ celerem exitum, vt relinquerent suos superstites & morit[...]

*morituros. Seruauitque ordinem fortuna: ac senior prius, tum cui prima ætas, exstinguuntur. Accusati post sepulturam, decretúmque, vt more maiorum punirentur. Et Nero intercessit, mortem * suo arbitrio permittens; ea cædibus peractis ludibria adiiciebantur. P. Gallus eques Romanus quòd Fenio Rufo intimus, & Veteri non alienus fuerat, aqua atque igni prohibitus est. Liberto & accusatori præmium operæ, locus in theatro inter viatores tribunicios datur. Et mensis qui Aprilem eundémque Neronem sequebatur, Maius Claudij, Iulius Germanici, vocabulis mutantur: testificante Cornelio Orfito qui id censuerat, ideo Iunium mensem trãsmissum, quia duo iam torquati ob scelera interfecti, infaustum nomen * Iunium fecissent. Tot facinoribus fœdum annum etiam dij tempestatibus & morbis insigniuere. Vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbusta, fruges passim disiecit, pertulitque violentiam ad vicina vrbi. In qua omne, mortalium genus vis pestilentiæ depopulabatur, nulla cæli intemperie quæ occurreret oculis. Sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus complebantur. Non sexus, non ætas periculo vacua. Seruitia perinde ac ingenua plebes raptim exstingui, inter coniugum & liberorum lamenta, qui dum assident, dum deflent, sæpe eodem rogo cremabantur Equitum senatorúmque interitus quamuis promiscui, minus*

flebiles erant, tamquam communi mortalitate sæuitiam principis præueniret.

4. Eodem anno dilectus per Galliam Narbonensem Africámque & Asiam habiti sunt, supplendis Illyrici legionibus, ex quibus ætate aut valetudine fessi, sacramento soluebantur. Cladem Lugdunensem quadragies sestertio solatus est princeps, vt amissa vrbi reponerent, quam pecuniam Lugdunenses antè obtulerant, turbidis casibus.

A. V. C. DCCCXIX.

C. Suetonio, L. Telesino COSS. Antistius Sosianus factitatis in Neronem carminibus probrosis, exsilio, vt dixi, multatus, postquam id honoris indicibus támque promptum ad cædes principem accepit, inquies animo, & occasionū haut segnis, Pammenem eiusdem loci exsulem, & Chaldæorum ante famosum, eoq; multorum amiciis innixū, similitudine fortunæ sibi conciliat. Ventitare ad eum nuntios & * consultationes non frustra ratus, simul annuam pecuniam à P. Anteio ministrari cognoscit. Neque nescium habebat, Anteiū caritate Agrippinæ inuisum Neroni, opésque eius præcipuas ad eliciendam cupidinem, eámque caussam multis exitio esse. Igitur interceptis Anteiȳ litteris, furatus etiam libellos quibus dies genitalis eius, & euentura, secretis Pammenis occultabantur, simul repertis quæ de ortu vitáque Ostariȳ Scapulæ composita erant, scribis ad prin

ad principem, magna se & quæ incolumitati eius conducerent allaturum, si breuem exsilij veniam impetrauisset: quippe Anteium & Ostorium imminere rebus, & sua Cæsarisque fata scrutari. Exin missæ liburnicæ, aduehiturque properè Sosianus. Ac vulgato eius iudicio, inter damnatos magis quàm inter reos Anteius Ostoriúsque habebantur: adeò vt testamentum Antei nemo obsignaret, nisi Tigellinus auctor exstitisset. Monitus prius Anteius, ne supremas tabulas moraretur. Atille hausto veneno, tarditatem eius perosus, intercisis venis, mortem approperauit Ostorius longinquis in agris apud finem Ligurium id temporis erat: eo missus centurio, qui cædem eius maturaret. Caussa festinãdi ex eo oriebatur, quòd Ostorius multa militari fama, & ciuicam coronam apud Britanniam meritus ingenti corporis robore armorúmque scientia, metum Neroni fecerat, ne inuaderet, pauidum semper, & repertã nuper coniuratione magis exterritum. Igitur centurio vbi effugia villæ clausit, iussa imperatoris Ostorio aperit. Is fortitudinem aduersum hostes sæpe spectatam in se vertit. Et quia venæ quamquam interruptæ parum sanguinis effundebant, hactenus manu serui vsus vt immotum pugionem extolleret, adpressit dextram eius, iugulóque occurrit. Etiam si bella externa, & obitas pro Repub. mortes tantâ casuum similitudine memorarem, meque ipsum satias cepisset, aliorúmque

tadium exspectarem, quamuis honestos ciuium exitus, tristes tamen & continuos aspernantium. At nunc patientia seruilis, tantúmque sanguinis domi perditum, fatigant animum & mœstitiâ restringunt. Neque aliam defensionem ab iis quibus ista noscentur exegerim, quàm ne oderint tam segniter pereuntes. Ira illa numinum in res Romanas fuit, quàm non vt cladibus exercituum, aut captiuitate vrbium, semel editâ transire licet. Detur hoc illustrium virorum posteritati, vt quomodo exsequiis à promiscuâ sepulturâ separantur, ita in traditione supremorum accipiant habeántque propriam memoriam. Paucos quippe intra dies, eodem agmine Annaeus Mella, Cerialis Anicius, Rufus Crispinus, ac C. Petronius cecidere Metella & Crispinus equites Romani, dignitate senatoriâ. Nam hic quondam præfectus prætorij, & consularibus insignibus donatus, ac nuper crimine coniurationis in Sardiniam exactus, accepto iussa mortis nuntio semet interfecit. Mella quibus Gallio & Seneca parentibus natus, petitione honorum abstinuerat, per ambitionem præposteram, vt eques Romanus consularibus potentiâ æquaretur. Simul acquirendæ pecuniæ breuius iter credebat, per procurationes ad ministrãdis principis negotiis. Idem Annaeum Lucanum genuerat, grande adiumentum claritudinis, quo interfecto, dum rem familiarem eius acriter requirit accusatorem conciuit Fabium*

Roma

Romanum, ex intimis Lucani amicis. Mixta in patrem filiúmque coniurationis scientia fingitur, assimilatis Lucani litteris, quas inspectas Nero, ferri ad eum iussit, opibus eius inhians. At Mella, quæ cùm promptissima mortis via, exsoluit venas: scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generúmque eius Cossutianum Capitonem erogabat, quo cetera manerent. Additur codicillis, tamquam de iniquitate exitij querens ita scripsisset: se quidam mori nullis supplicij caussis, Rufum autem Crispinum & Anitium Cerialem vitam frui, infenses principi, quæ composita credebantur, de Crispino quia interfectus erat: de Ceriale vt interficeretur. Neque enim multò post vim sibi attulit, minore quam ceteri miseratione: quia proditam C. Cæsari coniurationem ab eo meminerant.

5. *De C. Petronio suprà pauca repetenda sunt. Nam illi dies per somnum, nox officiis, & oblectamentis vitæ transigebatur. Vtque alios industria, ita hunc ignauia ad famam protulerat, habebatúrque non ganeo & profligator, vt plerique sua haurientium, sed erudito luxu. Ac dicta factaq; eius quanto solutiora & quandam sui negligentiam præferentia, tanto gratius in speciem simplicitatis accipiebantur. Proconsul tamen Bithiniæ, & mox consul, vigentem se ac parem negotiis ostendit: dein reuolutus ad vi-*

tia, seu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni assumtus est, elegantiæ arbiter, dum nihil amœnum & molle affluentiâ putat, nisi quod ei Petronius approbauisset. Vnde inuidia Tigellini, quasi aduersus æmulum & scientia voluptatum potiorem. Ergo crudelitatem principis, cui ceteræ libidines cedebãt, aggreditur, amicitiam Sceuini Petronio obiectans: corrupto ad indicium seruo adémtaq; defensione, & maiore parte familiæ in vincula raptâ. Forte illis diebus Campaniã petiuerat Cæsar, & Cumas vsq; progressus Petronius illic attinebatur. Nec tulit vltrà timoris aut spei moras: neque tamen præceps vitam expulit, sed incisas venas, vt libitum, obligatas aperire rursum, & alloqui amicos, non per seria, aut quibus constantiæ gloriam peteret. Audiebátque referentes, nihil de immortalitate animæ, & sapientium placitis, sed leuia carmina & faciles versus. Seruorum alios largitione, quosdam verberibus affecit. Iniit & vias, somno indulsit, vt quamquam coacta mors, fortuitæ similis esset. Ne codicillis quidem (quòd plerique pereuntium) Neronem aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus est: sed flagitia principis sub nominibus exoletorum, feminarúmque, & nouitate cuiusque stupri perscripsit, atque obsignata misit Neroni: fregitque annulum, ne mox vsui esset ad facienda pericula. Ambigenti Neroni quonam modo noctium suarum ingenia no-

scerent.

scerent: offertur Silia matrimonio senatoris haut ignota, & ipsi ad omnem libidinem adscita, ac Petronio per quàm familiaris, agitur in exsilium, tanquam non siluisset, quæ viderat pertuleratque proprio odio. At Numicium Thermum præturâ functum, Tigellini simultatibus dedit, quia libertus Thermi quædam de Tigellino criminosè detulerat, quæ cruciatibus tormentorum ipse, patronus eius nece immerita lueret.

6. Trucidatis tot insignibus viris ad postremum Nero virtutem ipsam exscindere concupiuit, interfecto Bareâ Sorano & Thrasea Pæto, olim vtrisque infensus, & accedentibus caussis in Thraseam: quòd senatu egressus est, cùm de Agrippina referretur, vt memoraui: quódque Iuuenalium ludicro parum expetibilem operam præbuerat: eaq; offensio altius penetrabat, quia idem Thrasea Patauij, vnde ortus erat, laudis Cesticis à Troiano Antenore institutis, habitu tragico cecinerat. Die quoq; quo Prætor Antistius ob probra in Neronem composita ad mortem damnabatur, mitiora censuit, obtinuitq;: & cùm Deum honores Poppææ decernuntur, sponte absens, funeri non interfuit. Quæ oblitterari non sinebat Capito Cossutianus, præter animum ad flagitia præcipitem, inimicus Thraseæ, quod auctoritate eius concidisset, iuuantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant. Quin &

» *alia obiectabat: principio anni vitare Thraseam solemne iusiurandum: nuncupationibus votorum non adesse, quamuis Quindecimuirali sacerdotio praditum: nunquam pro salute principis aut cælesti voce immolauisse: assiduum olim & indefessum, qui vulgaribus quoque patrum consulti semet fautorem aut aduersarium ostenderet, triennio non introisse curiam, nuperriméque cùm ad coërcendos Silanum & Veterem certatim concurreretur, priuatis potius clientium negotiis vacauisset: successionem iam id & partes, &, si multi idem audeant, bellum esse. Vt quondam C. Cæsarem, inquit, & M. Catonem, ita nunc te Nero, & Thraseam auida discordiarum ciuitas loquitur. Et habet sectatores vel potius satellites, qui nondum contumaciam sententiarum, sed habitum vultúmque eius sectantur, rigidi & tristes qui tibi lasciuiam exprobrent. Huic vni incolumitas tua sine arte, sine honore. Prosperas principis res spernit: etiámne luctibus & doloribus non satiatur: Eiusdem animi est, Poppæam diuam nō credere, cuius in acta diui Augusti & diui Iulij non iurare. Spernit religiones, abrogat leges. Diurna populi Romani per prouincia, per exercitus, curatius leguntur, vt noscatur qui Thrasea non fecerit, Aut transeamus ad illa instituta, si potiora sunt: aut noua cupientibus afferatur dux & auctor. Ista secta Tuberones & Fauonios veteri quoque Reipub. ingrata nomina genuit. Vt imperium*

perium euertant, libertatem praeferunt si peruerterunt, ipsam aggredientur. Frustrà Cassium amouisti si gliscere, & vigere Brutorum aemulos passurus es. Denique nihil ipse de Thraseâ scripseris, disceptatorem senatum nobis relinque. Extollit ira promptum Cossutiani animum Nero, adiicitque Marcellum Eprium acri eloquentia. At Baream Soranum iam sibi * Ostorius Sabinus eques Romanus popoſcerat reum ex proconsulatu Asiæ, in quâ offensiones principis auxit, iustitiâ atque industriâ: & quia portui Ephesiorum aperiendo curam insumpserat: vimq; ciuitatis Pergamenæ prohibentis Acratum Cæsaris libertũ statuas & picturas auehere, inultam omiserat. Sed crimini dabatur amicitia Plauti, & ambitio conciliandæ prouinciæ ad spes nouas.

7. Tempus damnationi delectum, quo Tiridates accipiendo Armeniæ regno aduentabat: vt ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur, an vt magnitudinem imperatoriam cæde insignium virorum quasi regio facinore ostentaret. Igitur omni ciuitate ad excipiendum principem spectandúmque regem effusa, Thrasea occursu prohibitus, non demisit animum: sed codicillos ad Neronem composuit: requirens obiecta, & expurgaturum asseuerans, si notitiam criminum & copiã diluendi habuisset. Eos codicillos, Nero properanter accepit, spe exterritũ Thraseam * scripsisse per quæ claritudinẽ principis extolleret,

suámque

suámque famam dehonestaret. Quod vbi non euênit, vultúmque & spiritus & libertatem insontis vltrò extimuit, vocari patres iussit. Tum Thrasea inter proximos consultauit, tentarétne defensionem, an sperneret. Diuersa consilia afferebantur. Quibus intrari curiam placebat, securos esse de constantia eius dixerunt, nihil dicturum, nisi quo gloriam augeret. Segnes & pauidos supremis suis secretum circumdare: Aspiceret populus virum morti obuium, audiret senatus voces quasi ex aliquo numine supra humanas: posse ipso miraculo etiam Neronem permoueri: sin crudelitas persisteret, distingui certè apud posteros memoriam honesti exitus ab ignauia per silentium pereuntium. Contrà qui opperiendum domi censebant, de ipso Thrasea eadem: sed ludibria & contumelias imminere: subtraheret aures conuiciis & probris. Non solùm Cossutianum aut Eprium ad scelus promptos, superasse qui forsitan manus ictúsque per immanitatem Augusti, etiam bonos metu sequi. Detraheret potius senatus, quem semper ornauisset, infamiam tanti flagitij: & relinqueret incertum, quid viso Thrasea reo decreturi patres fuerint. ut Neronem flagitiorum pudor caperet, irrita spe agitari: multóque magis timendum ne in coniugem, in familiam, in cætera pignora eius saeuiret. Proinde intemeratus, impollutus, quorum vestigiis & studiis vitam duxerit, eorum gloria peteret finem.*

Aderat

*Aderat consilio Rusticus Arulenus flagrans
iuuenis, & cupidine laudis offerebat se interces-
surum senatusconsulto. Nam plebis tribus erat.
Cohibuit spiritus eius Thrasea, ne vana & reo* »
non profutura, intercessori exitiosa inciperet. Sibi »
actam ætatem & tot per annos continuum vitæ »
ordinem, non deserendum: illi initium magi »
straturum, & integra quæ supersint. Multum »
antè secum expenderet, quòd tali tempore ca- »
pessendæ Reipubl. iter ingrederetur. Cæterùm »
*ipse an venire in senatum deceret, meditationi
suæ reliquit.*

8. *At posterâ luce duæ prætoriæ cohortes ar-
matæ, templum genitricis Veneris insedere. Adi-
tum senatus globus togatorum obsederat, non oc-
cultis gladiis: dispersisq; per fora ac basilicas cu-
nei militares: inter quorum aspectus & minas
ingressi curiam senatores. Et oratio principis per
Quæstorem eius audita est. Nemine nominatim* »
compellato patres arguebat, quòd publica munia »
desererent, eorúmque exemplo equites Rom. ad »
segnitiam verterentur. Etenim quid mirum è »
longinquis prouinciis aduniri, cùm plerique »
adepti consulatum & sacerdotia hortorum po- »
*tius amœnitati inseruirent? quod velut telum
arripuere accusatores. Et initium sciente Cossu-
tiano, maiore vi Marcellus, summam Reip. agi
clamitabat: contumacia inferiorum lenitatem* »
imperitantis deminui. Nimium ad eam diem pa- »
tres,

*tres, qui Thraseã desciscentem, qui generum eius Heluidium Priscum in iisdem furoribus, simul Paconium Agrippinum paterni in principes odij heredem, & Curtium Montanũ detestanda carmina factitante, eludere impunè sinerent. Requirere se in senatu consularem: in votis sacerdotem, in iureiurando ciuem: nisi contra instituta & cærimonias maiorum, proditorem palàm & hostem Thrasea induisset. Denique agere senatorem, & principis obtrectatores protegere solitus veniret, censeret quid corrigi aut mutari vellet: facilius perlaturos singula increpantem, quàm nunc silentium perferrent omnia damnantis. Pacem illi per orbem terræ, an victorias sine damno exercituum displicere? Ne hominem bonis publicis mæstum, & qui fora, theatra, templa pro solitudine haberet, qui minitaretur exsilium suum ambitionis prauæ compotem facerent. Non illi consulta hæc, non magistratus, aut Romanam vrbem videri. Abrumperet vitam ab ea ciuitate, cuius caritatem olim nunc & aspectum exuisset. Cùm per hæc atque talia Marcellus inueheretur toruus & minax, voce vultu, oculis ardesceret, non illa nota & * crebritate periculorum sueta iam senatus mæstitia, sed nouus & altior pauor manus & tela militum cernentibus: simul ipsius Thraseæ venerabilis species obuersatur: & erant qui Geluidium quoque miserarentur, innoxiæ affinitatis pœnas daturum. Quid*

Agrip

Agrippino obiectum, nisi tristem patris fortunam? quando & ille perinde innocens Tiberij sæuitia concidisset. Enimuerò Montanum probæ iuuentæ, neque famosi carminis, quia protulerit ingenium, extorrem agi. Atque interim Ostorius Sabinus Sorani accusator ingreditur, orditúrque de amicitiâ Rubellij Plauti, quósque proconsul Asiæ Soranus pro claritate sibi potius accommodatum, quàm ex vtilitate communi egisset, alendo seditiones ciuitatum. Vetera hæc: sed recens, discriminis patris filiam connectabat, quòd pecuniam Magis dilargita esset. Acciderat sanè pietate Seruiliæ (id etenim nomen puellæ fuit) quæ caritate erga parentem, simul imprudentiâ ætatis, non tamen aliud consultauerat, quàm de incolumitate domus, & an placabilis Nero, an cognitio senatus nihil atrox afferret. Igitur accita est in senatum, steterúntque diuersi ante tribunal consulum, grandis æuo parens, contrà filia intra vicesimum ætatis annum, nuper marito Annio Pollione in exilium pulso, viduata desolatáque, ac ne patrem quidem intuens, cuius onerasse pericula videbatur. Tum interrogante accusatore, in cultus dotales, an detractum ceruicij monile venumdedisset, quo pecuniam faciendis magicis sacris contraheret? primùm strata humi, longóque fletu & silentio, pòst, altaria & aram complexa: Nullos, inquit, impios deos, nullas deuotiones,

nec

» *nec aliud infelicibus precibus inuocauit, quàm vt*
» *hunc optimum patrem, tu Cæsar & vos patres*
» *seruaretis incolumem. Sic gemmas & vestes &*
» *dignitatis insignia dedi. quomodo si sanguinem &*
» *vitam poposcissent? Viderint isti antehac mihi*
» *ignoti quo nomine sint, quas artes exerceant,*
» *nulla mihi principis mentio nisi inter numina*
» *fuit. Nescit tamen miserrimus pater, & si cri-*
» *men est, sola deliqui.*

9. *Loquentis adhuc verba excipit Soranus, proclamátque non illam in prouinciam secū profectam, non Plauto per ætatem nosci potuisse, non criminibus mariti connexam, nimiæ tantùm pietatis ream, separarent à se quamcumque sortem subiret. Simul in amplexus occurrentis filiæ ruebat, nisi interiecti lictores vtrisque obstitissent. Mox datus testibus locus: & quantum misericordiæ sæuitia accusationis permouerat, tantum iræ P. Egnatius testis concitauit. Cliens hic Sorani, & tunc emptus ad opprimendum amicum, auctoritatem Stoicæ sectæ præferebat, habitu & ore ad exprimendam imaginem honesti exercitus, ceterùm animo perfidiosus, & subdolus, auaritiam ac libidinem occultans. Quæ postquam pecuniâ reclusa sunt, dedit exemplum præcauendi, quomodo fraudibus inuolutos, aut flagitiis commaculatos, sic specie bonarum artium falsos, & amicitiæ fallaces. Idem tamen dies & honestum exemplum tulit Cassij Asclepiodoti, qui magni-*

tudine

tudine opum præcipuus inter Bithynos, quo obſequio florentem Soranum celebrauerat, labentem non deſeruit. Exutúſque omnibus fortunis, & in exſilium actus, æquitate deûm * erga bona maláque documenta: Thraſea Soranóque & Seruiliæ datur mortis arbitrium. Heluidius & Paconius Italiâ depelluntur. Montanus patriæ conceſſus eſt, prædicto ne in Repub. haberetur. Accuſatoribus Eprio & Coſſutiano quinquagies ſeſtertiûm ſingulis, Oſtorio duodecies & quæſtoria inſignia tribuuntur. Tum ad Thraſeam in hortis agentem quæſtor conſulis miſſus, veſperaſcente iam die, illuſtrium virorum feminarúmque cœtus frequentes egerat, maximè intentus. Demetrio Cynicæ inſtitutionis doctori: cum quo, vt coniectare erat intentione vultus, & auditu, ſi qua clariùs proloquebantur, de natura animæ, & diſſociatione ſpiritus corporiſque inquirebat: donec aduenit Domitius Cæcilianus ex intimis amicis, & ei quid ſenatus cenſuiſſet, expoſuit. Igitur flentes, quiritantéſque qui aderant, faceſſere properè Thraſea, neu pericula ſua miſcere cum ſorte damnati hortatur. Arriámque tentantem mariti ſuprema, & exemplum Arriæ matris ſequi, monet retinere vitam, filiæque communi ſubſidium vnicum non adimere. Tum progreſſus in porticum, illic à quæſtore reperitur, lætitiæ proprior, quia Heluidium generum ſuum Italiâ tantum arceri cognouerat. Accepto dehinc ſena-

Kk

tusconsulto, Heluidium & Demetrium in cubiculum inducit: porrectis vtriusque brachij venis postquam cruorem effudit humum super spargens, propius vocato quæstore, Libemus, inquit, IOVI LIBERATORI. *Specta iuuenis, & omen quidem dij prohibeant, ceterùm in ea tempora natus es, quibus firmante animum expedit constantibus exemplis. Post lentitudine exitus graues cruciatus afferente, obuersis in Demetrium.*

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI

Historiarum Liber I.

BREVIARIVM LIBRI.

1. Exordium historiarũ Taciti, atque argumentum seu materies totius operis.

2. A Neronis excessu imperij Romani facies. Galbæ ingenium mores, gubernatio.

3. Variarum & præcipuarum imperij prouinciarum status.

4. Motus Germanicus &

cus & legionum defe-ctio Galbam impellunt ad Pisonis adoptionem.

5. Galba ad Pisonem oratio planè imperatoria.

6. Egregia Pisonis modestia. Publicata apud milites & Senatum adoptio. De legatis in Germaniã mittendis actum: ideo pecunia in publicum quæsita.

7. Pisonis adoptione offensus, & spe sua deiectus Otho, ad Galbæ & Pisonis cædem, imperiique vsurpationem suorum consiliis, mathematicis prædictionibus, prætorianorumque beneuolentia confirmatus, animum adiicit.

8. Laconis vecordia. Qua occasione Otho excitatus ad coniuratos pergit. Cohortem prætorianam Piso facundè alloquitur.

9 Ad conciliandos aliorum militum animos varij missi. Minæ & mala mens istorum. Vulgi incerta studia: consiliaque pugnantia aulicorum. De Othonis cæde falsus rumor. Ad militem iactabundum Galbæ Apophthegma.

10. Seditionem castrensem excitat Otho, vnde militum in vrbem impetus. Intempestiua Galbæ & Laconis consilia. Miseria plebis.

11. Cuenta Othonianorum irruptio. Galbæ & aliorum laniena. Militum furor. Roma Othoni subiecta.

12. Tristis Reipublicæ imago. Senatus Othoni nullos honores denegati: Pisonis, Viuij & Galbæ elogia.

13 Vitellius Othonis æmulus & hostis exoritur. Origo motus Germanici. Legiones Vitellius ambit, & per Valentem ad principatum rapiendum exstimulatur.

14. Motus Germanici continuatio. Palam, & impunè Germania superior à Galba deficit.

15. Legiones ac prouinciales Vitellio imperatori salutato se offerunt. Eius gesta sub his initiis.

16. Copias in Italiam, ducibus Valente & Cæcina, Vitellis ventri deditus destinat. Galliæ cæso Galba in Vitelliũ inclinant. Bataui à Valente compositi. dissidium inter Lugdunenses & Viennenses quomodo compositum.

17. Res à Cæcina aduersus Heluetios gestæ. Idem dum Vitellius prosperè in Italia agit, Alpes superat.

18. Othonis copiæ & duces Tigellini fœda & cruenta mors. Epistolæ Othonis: & Vitellij, qui à verbis ad conuicia descendunt.

19. Prouinciarum, quæ penes vtrumque recensio. Othonis in vrbe gesta.

10. Rhoxolanorũ Sarmotarum in Mœsiam irruptio, repulsio, clades Prætorianis mota seditione, senatum, vt Othoni infidum, ad cædem deposcunt.

21. Luculenta oratione tumultus ab Othone compositus, qui liberalitatem erga omnes, seueritatem in paucos temperat.

22. Vrbis status turbidus. Otho classem instruit in Vitellium, & Roma relicta eum adoriri constituit.

Paucis mensibus gesta hæc, Imp. Ser. Galba, & T. Vinio COSS.

A. V. C. DCCCXXII.

INITIVM *mihi operis Sex. Galba iterũ, T. Vinius consules erunt. Nam post conditam vrbem* DCC. *&* XX. *prioris æui annos multi auctores retulerunt:*

*tulerunt: dum res populi Rom. memorabantur pari eloquentia ac libertate. Poſtquam bellatum apud Actium, atque * omnem poteſtatem ad vnum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia ceſſere. Simul veritas pluribus modis infracta primùm inſcitia Reip. vt alienæ, mox libidine aſſentandi, aut rurſus odio aduerſus dominantes. Ita neutris cura poſteritatis, inter infenſos vel obnoxios. Sed ambitionem ſcriptoris facilè aduerſeris: obtrectatio & liuor pronis auribus accipiuntur, quippè adulationi fœdum crimen ſeruitutis: malignitati falſa ſpecies libertatis ineſt. Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio nec iniuria cogniti. Dignitatem noſtram à Veſpaſiano inchoatam, à Tito auctam, à Domitiano longius prouectam non abnuerim, ſed incorruptam fidem profeſſis, nec amore quiſquam, & ſine odio dicendus eſt. Quod ſi vita ſuppeditet, principatum diui Neruæ, & imperium Traiani, vberiorem ſecuriorémque materiam ſenectuti ſepoſui: rara temporum felicitate, vbi ſentire quæ velis, & quæ ſentias dicere licet.*

*Opus aggredior plenum variis caſibus, atrox prœliis diſcors ſeditionibus, ipſa etiam pace ſæuũ. Quatuor principes ferro interempti. Tria bella ciuilia, plura externa, ac plerumque permixta. Proſpera, in Oriente, aduerſa, in Occidente res. Turbatum Illyricum, Galliæ nutantes, perdomita Britannia & * ſtatim amiſſa: coortæ in Sar-*

*matarum ac Sueuorum gentes, nobilitatus cladibus mutuis Dacus. Mota etiam propè Parthorum arma falſi Neronis ludibrio. Iam verò Italia nouis cladibus, vel poſt longam ſæculorum ſeriem repetitis, afflicta. Hauſtæ aut obrutæ vrbes. Fœcundiſſima Campaniæ ora, & vrbs, incendiis vaſtata conſumptis antiquiſſimis delubris, ipſo Capitolio ciuium manibus incenſo, Pollutæ cerimoniæ, magna adulteria, plenum exſiliis mare, infecti cædibus ſcopuli: atrocius in vrbe ſæuitum. Nobilitas, opes omiſſi geſtique honores pro crimine, & ob vitutes, certiſſimum exitium. Nec minus præmia delatorum inuiſa quàm ſcelera: cùm alij ſacerdotia & conſulatus vt ſpolia adepti, procurationes alij & interiorem potentiam agerent, ferrent * cuncta. Odio & terrore corrupti in dominos ſerui, in patronos liberti: & quibus deerat inimicus, per amicos oppreſſi. Non tamen adeò virtutum ſterile ſæculum, vt non & bona exempla prodiderit. Comitatæ profugos liberos matres, ſecutæ maritos exſilia coniuges, propinqui audentes, conſtantes generi, contumax etiam aduerſus tormenta ſeruorum fides. Supremæ clarorum virorum neceſſitates, ipſa neceſſitas fortiter tolerata, & laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Præter multiplices rerum humanarum caſus, cælo terráque prodigia,*

gia, & fulminum monitus, & futurorum præſagia, læta, triſtia, ambigua, manifeſta. Nec enim vnquam atrocioribus populi Romani cladibus, magiſve iuſtis indiciis approbatum, eſt, non eſſe curæ deis ſecuritatem noſtram, eſſe vltionum. Ceterùm antequam deſtinata componam, repetendum videtur, qualis ſtatus vrbis, quæ mens exercituum, quis habitus prouinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid ægrum fuerit: vt non modò caſus euentúſque rerum, qui plerumque fortuiti ſunt, ſed ratio etiam cauſſæq; noſcantur.

2. Finis Neronis vt lætus primo gaudentium impetu fuerat, ita varios motus animorũ, non modò in vrbe, apud patres, apud populũ, apud vrbanum militem: ſed omnes legiones ducêſque conciuerat, euulgato imperij arcano, poſſe principem alibi quàm Romæ fieri. Sed patres læti, vſurpata ſtatim libertate, licentius vt erga principem nouum & abſentem, primores equitum proximi gaudio patrum, pars populi integra, & magnis domibus annexa, clientes libertiq; damnatorum & exſulum, in ſpem erecti. Plebs ſordida & circo ac theatris ſueta ſimul deterrimi ſeruorum, aut qui adeſis bonis, per dedecus Neronis alebantur, mœſti & rumorum auidi. Miles vrbanus languo Cæſarum ſacramento imbutus, & ad deſtituendum Neronem arte magis & impulſu, quam ſuo ingenio traductus, poſtquam neque dari donatiuum

sub nomine Galbæ promissum, neque magnis meritis ac præmiis eundem in pace qui in bello locũ, præuentámque gratiam, intelligit, apud principem à legionibus factum, pronus ad nouas res, scelere insuper Nymphidij Sabini Præfecti imperium sibi molientis agitatur. Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus. Sed quamuis capite defectionis ablato, manebat plerisq; militum conscientia, nec deerant sermones, senium atq; auaritiam Galbæ increpantium. Laudato olim & militari fama celebrata seueritas eius, angebant coaspernantes veterem disciplinam, atque ita XIIII. *annis à Nerone assuefactos, vt haut minus vitia principum amarent, quàm olim virtutes vehebantur. Accessit Galbæ vox pro Reip. honesta, ipsi anceps, legi à se militem, non emi. Nec enim ad hanc formam cetera erant. Inualidum senem T. Vinius & Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignauissimus, odio flagitiorum * oneratum contemtu inertiæ destruebant. Tardum Galbæ iter & cruentum, interfectis Cingonio Varrone consule designato, & Petronio Turpilliano consulari. Ille vt Nymphidij socius, hic vt dux Neronis, inauditi atque indefensi, tamquam innocentes perierant. Introitus in vrbem, trucidatis tot milibus inermium militum, infaustus omine, atque ipsis etiam qui occiderant, formidolosus. Inducta legione Hispana, remanente ea quam è classe Nero conscripserat, plena vrbs exercitu insolito: multi*

adhoc

*adhoc * numeri è Germania ac Britannia & Illyrico, quos idem Nero electos permiſſóſque ad clauſtra Caſpiatum, & bellum quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis cœptis reuocauerat: ingens nouis rebus materia, vt non in vnum aliquem prono fauore, ita audenti parata. Fortè congruerat vt Clodij Macri & Fonteij Capitonis cædes nuntiarentur. Macrum in Africa haut dubiè turbantem, Trebonianus Garucianus procurator, iuſſu Galbæ. Capitonem in Germania, cùm ſimilia cœptaret, Cornelius Aquinus & Fabius Valens legati legionum interfecerant, antequam iuberentur. Fuere qui crederent, Capitonem vt auaritia & libidine fœdum ac maculoſum ita cogitatione rerum nouarum abſtinuiſſet ſed à legatis bellum ſuadentibus, poſtquam impellere nequiuerint, crimen ac dolum compoſitum vltrò: & Galbam mobilitate ingenij an ne altius ſcrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobaſſe. Ceterùm vtraque cædes ſiniſtrè accepta: & * inuiſum ſemel principem, ſeu benè ſeu malè facta premunt. Iam afferebant venalia cuncta, præpotentes liberti. Seruorum manus ſubitis auida, & tamquam apud ſenem feſtinantes, eadémque noua aula mala, æquè grauia, non æquè excuſata. Ipſa ætas Galbæ, & irriſui & faſtidio erat, aſſuetis iuuenta Neronis, & imperatores fama ac decore corporis (vt eſt mos vulgi) comparantibus. Et hic*

quidem Romæ, tamquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit.

3. Et prouinciis Hiſpaniæ præerat Cluuius Rufus, vir facundus, & pacis artibus, belli inexpertus. Galliæ, ſuper memoriam Vindicis, obligatæ recenti dono Romanæ ciuitatis, & in poſterum tributi leuamento. Proximæ tamen Germanis exercitibus Galliarum ciuitates, non eodem honore habitæ, quædam etiam finibus ademptis, pari dolore commoda aliena ac ſuas iniurias metiebantur. Germanici exercitus, quod periculoſiſſimum in tantis viribus, ſoliciti & irati ſuperbia recentis victoriæ, & metu, tamquam alias partes fouiſſent. Tardè à Nerone deſciuerant: nec ſtatim pro Galba Verginius. an imperare voluiſſe dubium: delatum ei à milite imperium conueniebat. Fonteium Capitonem occiſum, etiã qui queri non poterant, tamen indignabantur. Dux deerat, abducto Verginio per ſimulationem amicitiæ: quem non remitti, atque etiam reum eſſe, tamquam ſuum crimen accipiebant. Superior Exercitus legatũ Hordeonium Flaccum ſpernebat, ſenecta ac debilitate pedum inualidum, ſine conſtantia, ſine auctoritate: ne quieto quidem militæ, regimen. adeò furentes infirmitate retinentis vltrò etiam accendebantur. Inferioris Germaniæ legiones diutius ſine conſulari fuere: donec, miſſu Galbæ, Vitellius aderat, cenſoris Vitellij ac ter conſulis filius. Id ſatis videbatur. In Britãnico exercitu nihil irarum.

Non

*Non ſanè aliæ legiones, per omnes ciuilium bellorum motus, innocentius egerunt: ſeu quia procul, & Oceano diuiſæ, ſeu crebris expeditionibus, doctæ hoſtem potius odiſſe. Quies & illirico: quamquam excitæ à Nerone legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adiſſent. Sed longis ſpatiis diſcreti exercitus, quod ſaluberrimum eſt ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec virtutibus miſcebãtur. Oriẽs adhuc immotus. Syriam & quatuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir ſecundis aduerſiſq; iuxtà famoſus. Inſignes amicitias iuuenis ambitiosè coluerat, mox attritis opibus, lubrico ſtatu, ſuſpecta etiam Claudij iracundia in ſecretum Aſiæ repoſitus, tam propè ab exule fuit, quàm poſtea à principe. Luxuria, induſtria, comitate, arrogantia, malis boniſq; artibus mixtus, nimiæ voluptates, cùm vacaret: quoties expedierat, magnæ virtutes. Palam laudantes, ſecreta malè audiebant. Sed apud ſubiectos, apud proximos, apud collegas, variis illecebris potens: & cui expeditius * fuerit tradere imperium, quàm obtinere. Bellum Iudaicum Flauius, Veſpaſianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus adminiſtrabat. Nec Veſpaſiano aduerſus Galbã votũ, aut animus. Quippe T. filium ad Venerationem cultumq; eius miſerat, vt ſuo loco memorabimus. Occulta lege fati, & oſtentis ac reſponſis deſtinatum Veſpaſiano liberiſq; eius imperium, poſt fortunã credidimus.*

Ægyptum

*Ægyptum copiaſque quibus coërcerentur, iam inde à diuo Auguſto, equites Romani obtinent loco regum. Ita viſum expedire, prouinciam aditu difficilem, annonæ fecundam, ſuperſtitione, ac laſciuia diſcordem & mobilem, inſciam legum, ignaram magiſtratuum domi retinere. Regebat tum Tiberius Alexander eiuſdem nationis. Africa ac legiones in ea, interfecto Clodio Macro, contenta qualicumque principe, poſt experimentum domini minoris. Duæ Mauritaniæ, * Rhætia, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur, vt cuique exercitui vicinæ, ita in fauorem aut odium contactu valentiorum agebantur. Inermes prouinciæ, atque ipſa in primis Italia, cuicumque ſeruitio expoſita, in pretium belli ceſſuræ erant.*

4. *Hic fuit rerum Romanarum ſtatus; cùm Serg. Galba iterum, Titus Vinius conſules, inchoauere annum ſibi vltimum, Reipu. propè ſupremum. Paucis poſt Kalen. Ian. diebus Pompeij Propinqui procuratoris, è Belgica litteræ afferuntur, ſuperioris Germaniæ legiones, rupta ſacramenti reuerentia, imperatorem alium flagitare, & ſenatui ac Pop. Pop. Rom. arbitrium eligendi permittere, quo ſeditio mollius acciperetur. Maturauit ea res conſilium Galbæ, iam pridem de adoptione ſecum & cum proximis agitantis. Non ſanè crebrior tota ciuitate ſermo per illos menſes fuerat, primùm licentia ac libidine*

*talia loquendi, dein feſſa * iam ætate Galbæ. Paucis iudicium, aut Reipu. amor multi occulta ſpe, prout quis amicus vel cliens, hunc vel illum * ambitioſis rumoribus deſtinabant. Et iam in T. Vinij odium diuerterant, qui in dies quanto potentior, * eadem inuiſior erat. Quippe hiantes in magna fortuna amicorum cupiditates, ipſa Galbæ facilitas intendebat: cùm apud infirmum & credulum minore metu, & maiore præmio peccaretur. Potentia principatus diuiſa in T. Vinium conſulem, & Cornelium Laconem prætorij præfectum. Nec minor gratia Icelo Galbæ liberto, quem annulis donatum equeſtri nomine Martianum vocitabant. Hi diſcordes, & rebus minoribus ſibi quiſque tendentes, circa conſiſilium eligendi ſucceſſoris in duas factiones ſcindebantur. Vinius pro M. Othone, Laco atque Icelus conſenſu non tam vnum aliquem fouebant, quàm alium. Neque erat Galbæ ignota Othonis ac T. Vinij amicitia, ex rumoribus nihil ſilentio tranſmittentium: quia Vinio vidua filia, cælebs Otho gener ac ſocer deſtinabantur. Credo & Reipu. curam ſubiſſe, fruſtra à Nerone tranſlata, ſi apud Othonem relinqueretur: namque Otho pueritiam incurioſè, adoleſcentiam petulanter egerat, gratus Neroni æmulatione luxus. Eóque iam Poppæam Sabinam Principale ſcortum, vt apud conſcium libidinum depoſuerat, donec * Octauiam vxorem amoliretur. Mox*

ſuſpectum

ſuſpectum in eadem Poppæa, in prouinciam Luſitaniam ſpecie legationis ſepoſuit. Otho, comiter adminiſtrata prouincia, primus in partes tranſgreſſus, nec ſegnis, & donec bellum fuit, inter præſentes ſplendiſſimus, ſpem adoptionis ſtatim conceptam, acrius in dies rapiebat: fauentibus pleriſque militum, prona in eum aulâ, Neronis vt ſimilem. Sed Galba, poſt nuntios Germanicæ ſeditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius quónam exercituum vis erumperet, ne vrbano quidem militi confiſus, quod remedium vnicum rebatur, comitia imperij tranſigit. Adhibitóque ſuper Vinium ac Laconem, Mario Celſo conſule deſignato, ac Ducenio Gemino præfecto vrbis, pauca præfatus de ſua ſenectute, Piſonem Licinianum accerſiri iubet: ſeu propria dilectione, ſiue, vt quidam tradiderunt, Lacone inſtante, cui apud Rubellium Plautum exercita cum Piſone amicitia: ſed callidè vt ignotum fouebat, & proſpera de Piſone fama conſilio eius fidem addiderat. Piſo M. Craſſo & Scribonia genitus, nobilis vtrimque, vultu habitúque moris antiqui, & æſtimatione rectâ ſeuerus, deterius interpretantibus triſtior habebatur. Ea pars morum eius, quo ſpectior ſolicitis, adoptanti placebat. Igitur Galba apprehenſa Piſonis manu, in hunc modum locutus fertur.

» 5. Si te priuatus, lege curiata apud Pontifices,
» vt moris eſt, adoptarem? & mihi egregium erat,
tunc,

tunc, Pompeij & M. Craſſi ſobolem in penates meos adſciſcere, & tibi inſigne, Sulpiciæ ac Lutatiæ decora, nobilitati tuæ adieciſſe. Nunc me deorum hominúmque conſenſu ad imperium vocatum, præclara indoles tua, & amor patriæ impulit, vt principatum, de quo maiores noſtri armis certabant bello adeptus, quieſcenti offeram, exemplo diui Auguſti, qui ſororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox, nepotes ſuos, poſtremò Tiberium Neronem priuignũ, in proximo ſibi faſtigio collocauit. Sed Auguſtus in domo ſucceſſorem quæſiuit, ego in Repu. Non quia propinquos aut ſocios belli non habeam: ſed neque ipſe imperium ambitione accepi, & iudicij mei documentum ſint, non mea tantum neceſſitudine, quas tibi poſtpoſui, ſed & tuæ. Eſt tibi frater pari nobilitate, natu maior, dignus hac fortuna, niſi tu potior eſſes. Ea ætas tua quæ cupiditates adoleſcentiæ iam effugerit: ea vita, in qua nihil præteritum excuſandum habeas. Fortunam adhuc tantum aduerſam tuliſti. Secundæ res acrioribus ſtimulis animum explorant: quia miſeriæ tolerãtur, fœlicitate corrũpimur. Fidem, libertatem, amicitiam, præcipua humani animi bona, tu quidem eadem conſtantia retinebis: ſed alij per obſequium imminuent. Irrumpet adulatio, blãditiæ peſſimum veri affectus venenum, ſua cuique, vtilitas. Etiam ego ac tu ſimpliſſimè inter nos hodie loquimur, cæteri, libentius cum fortuna noſtra, quàm nobiſcum.

Nam

Nam suadere principi quod oporteat, multi laboris: assentatio erga principem quemcumque, sine affectu peragitur. Si immensum imperij corpus stare ac librari sine rectore posset, dignus eram, à quo Resp. inciperet. Nunc eò necessitatis iampridem ventum est, vt nec mea senectus conferre plus Populo Rom. possit, quàm bonum successorem, nec tua plus iuuenta, quàm bonum principem. Sub Tiberio, & Caio, & Claudio, vnius familiæ quasi hæreditas fuimus: loco libertatis erit, quod eligi cœpimus. Et finita Iuliorum Claudiorumq; domo, optimum quemque adoptio inueniet. Nam generari & nasci à principibus, fortuitum, nec vltrà æstimatur: adoptandi iudicium integrum, & si velis eligere, consensu monstratur. Si ante oculos Nero, quē longa Cæsarum serie tumentem, non Vindex cum inermi prouia, aut ego cum vna legione, sed sua immanitas, sua luxuria ceruicibus publicis depulere. Neque erat adhuc damnati principis exemplum. Nos bello, & ab æstimantibus asciti, cum inuidia quamuis egregij erimus. Ne tamen territus fueris, si duæ legiones in hoc concussi orbis motu nondum quiescunt. Ne ipse quidem ad securas res accessi: & audita adoptione, desinam videri, senex, quod nunc mihi vnum obiicitur. Nero à pessimo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi prouidendum est, ne etiam à bonis desideretur. Monere diutius neque temporis huius est, & impletum est omne consilium, si te

bene

bene elegi. Vtiliſſimus * quidem ac breuiſſimus bonarum malarumq́; rerum dilectus, cogitare quid aut nolueris ſub alio principe, aut volueris. Neque enim hic, vt in cæteris gentibus quæ regnantur, certa dominorum domus, & cæteri ſerui: ſed imperaturus es hominibus, qui nec totam ſeruitutem pati poſſunt, nec totam libertatem. Et Galba quidem, hæc ac talia, tamquam principem faceret, cæteri, tamquam cum facto loquebantur.

§. Piſonem ferunt ſtatim intuentibus, & mox coniectis in eum omnium oculis, nullum turbati, aut exſultantis animi motum prodidiſſe. Sermo erga patre imperatorémque reuerens, de ſe moderatus, nihil in vultu habituq́; mutatum: quaſi imperare poſſet magis, quàm vellet. conſultatum inde pro roſtris, an in ſenatu, an in caſtris adoptio nuncuparetur. Iri in caſtra placuit, honorificum id militibus fore, quorum fauorem vt largitione & ambitu malè acquiri, ita per bonas artes haud ſpernendum. Circumſteterat interim palatium publica expectatio magni ſecreti impatiens, & malè coërcitam famam ſupprimentes augebant. Quartum idus Ianuarij, fœdum imbribus diem, tonitrua & fulgura & cæleſtes minæ vltrà ſolitum turbauerant. Obſeruatum id antiquitus comitiis dirimendis, non terruit Galbam quo minus in caſtra pergeret: contemptorem talium vt fortuitorum; ſeu quæ fato manet, quamuis ſignificata, non vitantur. Apud frequentem militu con-

cionem, imperatoria breuitate, adoptari à se Pisonem * more diui Augusti, & exemplo militari, quo vir virum legeret, pronuntiat: ac ne dissimulata seditio in maius crederetur, vltrò asseuerat, quartam & duodeuicesimam legiones, paucis seditionis auctoribus, non vltra verba ac voces errasse, & breui in officio fore. Nec vllum orationi aut lenocinium * additum, aut pretium. Tribuni tamen centurionésque, & proximi militum, gratabundi respondent, per cæteros mæstitia ac silentium, tãquam vsurpatam etiam in pace donatiui necessitatem, bello perdidissent. Cõstat potuisse conciliari animos quãtulacumque parci senis liberalitate. Nocuit antiquus rigor & nimia seueritas, cui iam pares non sumus. Inde apud senatum non comptior Galba, non longior quàm apud milites sermo: Pisonis comis oratio. Et patrum fauor aderat, multi voluntate effusius, qui noluerant medie, ac plurimi obuio obsequio priuatas spes agitantes, sine publica cura. Nec aliud sequenti quatriduo (quod medium inter adoptionem & cædem fuit) dictum à Pisone in publicum factúmve. Crebrioribus in dies Germanicæ defectionis nuntiis, & facili ciuitate ad accipienda credendáque omnia noua, cùm tristia sunt, censuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos, agitatum secreto, num & Piso proficisceretur * maiore prætextu: illi auctoritatẽ senatus, hic dignationem Cæsaris laturus. Placebat & Laconem prætorij

præfe-

*præfectum simul mitti. Is consilio intercessit. Legati quoque (nam senatus electionem Galbæ permiserat) fœda inconstantia nominati, excusati, substituti, ambitu remanēdi aut eundi, ut quemque metus vel spes impulerat. Proxima pecuniæ cura. Et cuncta scrutantibus iustissimum visum est, inde repeti, unde inopiæ caussa erat. Bis & vicies * millies sestertium donationibus Nero effuderat. Appellari singulos iussit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. At illis vix decumæ super portiones erant: iisdem erga aliena sumptibus, quibus sua prodegerant; cùm rapacissimo cuique ac perditissimo, non agri, aut fœnus, sed sola instrumenta vitiorum manerent. Exactioni * quinquaginta equites Romani præpositi, nouum officij genus & ambitu ac numero onerosum: vbique hasta, & sector, & inquieta vrbs auctionibus. Attamen grande gaudiū, quòd tam pauperes forent quibus donasset Nero, quàm quibus abstulisset. Exauctorati per eos dies tribuni, è prætorio Antonius Taurus, & * Antoni Naso: ex vrbanis cohortibus, Æmylius Pacensis: è vigiliis, Iulius Fronto. Nec remediū in cæteros fuit, sed metus initium: tamquam per artem & formidinem singuli pellerentur, omnibus suspectis.*

7. *Interea Othonem, cui compositis rebus nulla spes, omne in turbido consilium, multa simul extimulabant, luxuria etiam principi onerosa, inopia vix priuato toleranda, in Galbam ira, in*

Piſonem inuidia. Fingebat & metum, quo magis concupiſceret. Prægrauem ſe Neroni fuiſſe, nec Luſitaniam rurſus aut alterius exſilij honorem, exſpectandum: ſuſpectum ſemper inuiſúmque dominantibus, qui proximus deſtinaretur. Nocuiſſe id ſibi apud ſenem principem: magis nociturum apud iuuenem, ingenio trucem, & longo exſilio efferatum. Occidi Othonem poſſe, proinde agendum audendúmque dum Galbæ auctoritas fluxa. Piſonis nondum coaluiſſet. Opportunos magnis cognatibus tranſitus rerum: nec contatione opus, vbi perniciosior ſit quies, quàm temeritas. Mortem omnibus ex natura æqualem, obliuione apud poſteros, vel gloria diſtingui. Ac ſi nocentem innocentémque idem exitus maneat, acrioris viri eſſe, meritò perire. Non erat Othonis mollis & corpori ſimilis animus. Et intimi libertorum ſeruorúmque corruptius quàm in priuata domo habiti, aulam Neronis, & luxus, adulteria, matrimonia cæteráſque regnorum libidines auido talium, ſi auderet, vt ſua oſtentantes, quieſcenti, vt aliena exprobabant: vrgentibus etiam mathematicis, dum nouos motus, & clarum Othoni annum obſeruatione ſiderum affirmant genus hominum potentibus infidum, ſperantibus fallax, quod in ciuitate noſtra & vetabitur ſemper, & retinebitur. Multos ſecreta Poppæa mathematcos peſſimum principalis matrimonij inſtrumentum, habuerant: è quibus Ptolemæus

mæus

maus Othoni in Hispania comes, cùm superfuturum eum Neroni promisisset, postquam ex euentu fides, coniectura iam & rumore, senium Galbæ, & iuuentam Othonis computantium, persuaserat fore, vt imperium ascisceretur. Sed Otho tanquam peritia, & monitu fatorum prædicta accipiebat, cupidine ingenij humani libentius obscura credi. Nec deerat Ptolemæus, iam & sceleris instinctor, ad quod facillimè ab eiusmodi voto transitur. Sed sceleris cogitatio incertum an repens, studia militum iampridem spe, successionis, aut paratu facinoris affectauerat. In itinere, in agmine, in stationibus, vetustissimum quemque militum nomine vocans, ac memoria Neroniani comitatus, contubernales appellando, alios agnoscere, quosdam requirere, & pecunia aut gratia iuuare: inserendo sæpius querelas, & ambiguos de Galba sermones, quæque alia turbamenta vulgi. Labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperij, atrocius accipiebãtur: cùm Campaniæ lacus & Achaiæ vrbes classibus adire soliti, Pirenæum & Alpes, & immensa viarum spatia, ægrè subeniterentur. Flagrantibus iam militum animis, velut faces addiderat Meuius Pudens, è proximis Tigellini, is nobilissimum quemque ingenio, aut pecunia indigum, & in nouas cupiditates præcipitem alliciendo, eo paulatim progressus est, vt per speciem conuiuij quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorte excu-

bias agenti, uiritim centenos nummos diuideret: quam velut publicam largitionem, Otho, ſecretioribus apud ſingulos premiis, intendibat: adeò animoſus corruptor, vt Cocceio Proculo ſpeculatori de parte finium cum vicino ambigenti, vniuerſum vicini agrum ſua pecunia emtum dono dederit: per ſecordium præfecti, quem nota pariter & occulta fallebant. Sed tum è libertis Onomaſtum futuro ſceleri præfecit, è quo Barbium Proculum Teſſerarium ſpeculatorum, & Veturium Optionem eorundem perductos, poſtquam vario ſermone callidos, audacéſque cognouit, pretio & promiſſis onerat, data pecunia ad pertendandos plurium animos. Suſcepere duo manipulares imperium populi Rom. transferendum, & tranſtulerunt. In conſcientiam facinoris pauci aſciti, ſuſpenſos cæterorum animos, diuerſis artibus ſtimulant: primores militum, per beneficia Nymphidij vt ſuſpectos: vulgus & cæteros, ira & deſperatione dilati toties donatiui: erat quos memoria Neronis, ac deſiderium prioris licentiæ accenderent, in commune omnes metu mutandæ militiæ terrebantur. Infecit ea tabes legionum quoque & auxiliorum motas iam mentes, poſtquam vulgatum erat labare Germanici exercitus fidem.

Adeóque parata apud malos ſeditio, etiam apud integros diſſimulatio fuit, vt poſtero Iduum die, redeuntem à cœna Othonem rapturi fuerint, niſi

incerta

incertæ noctis, & tota vrbe ſparſa militum caſtra, nec facilem inter temulentos conſenſum timuiſſent: non Reipub. cura, quam fœdare principis ſui ſanguine ſobrij parabant, ſed ne per tenebras, vt quiſque Pannonici, vel Germanici exercitus militibus oblatus eſſet, ignorantibus pleriſque pro Othone deſtinaretur.

8. Multa erumpentis ſeditionis indicia per conſcios oppreſſa, quædam apud Galbæ aures præfectus Laco eluſit, ignarus militarium animorum, conſiliique quamuis egregij, quod non ipſe afferret, inimicus & aduerſus peritos peruicax. XVIII. *Kalend. Febr. ſacrificanti pro æde Apollonis Galbæ, haruſpex Vimbricius triſtia exta, & inſtantes inſidias, ac domeſticum hoſtem prædicit: audiente Othone (nam proximus adſtiterat) idq; vt lætum è contrario, & ſuis cogitationibus proſperum interpretante. Nec multo poſt libertus Onomaſtus nuntiat, exſpectari eum ab architecto & redemptoribus, quæ ſignificatio coëuntium iam militum, & paratæ coniurationis conuenerat. Otho, cauſſam digreſſus requirẽtibus, cùm emi ſibi prædia vetuſtate ſuſpecta, eóque prius exploranda finxiſſet, innixus liberto, per Tiberianam demum in Velabrum, inde ad Miliarium, aureum, ſub ædem Saturni pergit. Ibi tres & viginti ſpeculatores conſalutatum imperatorem, ac paucitate ſalutantium trepidum, & ſellæ feſtinanter impoſitũ, ſtrictis mucronibus rapiunt.*

Totidem fermè milites in itinere aggregantur, alij conſcientia, plerique miraculo: pars clamore & gladiis, pars ſilentio, animos ex euentu ſumpturi. Stationem in caſtris agebat Iulius Martialis tribunus. Is magnitudine ſubiti ſceleris, an corrupta latius caſtra, ac ſi contra tenderet, exitium metuens, præbuit pleriſque ſuſpicionem conſcientiæ. Antepoſuere ceteri quoque tribuni centurionéſque præſentia dubiis & honeſtis. Iſque habitus animorum fuit, vt peſſimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur. Ignarus interim Galba & ſacris intentus, fatigabat alieni iam imperij deos: cùm affertur rumor rapi in caſtra, incertum quem ſenatorem, mox Othonem eſſe qui raperetur. Simul ex tota vrbe vt quiſque obuius fuerat, alij formidinem augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis: Igitur conſultantibus placuit tentari animum cohortis, quæ in palatio ſtationem agebat, nec per ipſum Galbam, cuius integra auctoritas maioribus remediis ſeruabatur: Piſo pro gradibus domus vocatos, in hunc modum allocutus eſt. Sextus dies agitur, commilitones, ex quo ignarus futuri, & ſiue optandum hoc nomen ſiue timendum erat, Cæſar aſcitus ſum quo domus noſtræ aut Repub. fato: in veſtra manu poſitum eſt non quia, meo nomine, triſtiorem caſum paueam, vt qui aduerſa expertus, cum maximè ducam ne ſecunda quidem minus diſcriminis habere:

habere: patris & ſenatus & ipſius imperij vicem doleo, ſi nobis aut perire hodie neceſſe eſt, aut, quod aquè apud bonos miſerum eſt, occidere ſolatium proximi motus habebamus, incruentam vrbem & res ſine diſcordia tranſlatus. Prouiſum adoptione videbatur, vt ne poſt Galbam quidem bello locus eſſet. Nihil arrogabo mihi nobilitatis aut modeſtiæ, neque enim relatu virtutum, in comparatione Othonis, opus eſt. Vitia, quibus ſolus gloriatur, euertêre, imperium, etiam cùm amicum imperatoris ageret. Habitúne & inceſſu an illo muliebri ornatu, mereretur imperium? Falluntur: quibus luxuria ſpeciē liberalitatis imponit. Perdere iſte ſciet, donare neſciet. Supra nunc, & comeſſationes, & feminarum cœtus, voluit animo, hæc principatus præmia putari, quorum libido ac voluptas, penes ipſum ſit, rubor ac dedecus, penes omnes. Nemo enim vnquam imperium flagitio quæſitum bonis artibus exercuit. Galbam conſenſus generis humani, me Galba, conſentientibus vobis, Cæſarem dixit. Si Reſpub. & ſenatus & populus, vana nomina ſunt: veſtra, commilitones, intereſt, ne imperatorem peſſimi faciant. Legionum ſeditio aduerſum duces ſuos audita eſt aliquando: veſtra fides famáque, illæſa ad hunc diem manſitis: & Nerone quoque vos deſtituit, non vos Neronem. Minus XXX. tranſfugæ & deſertores, quos centurionem aut tribunū ſibi eligentes nemo ferret, imperium aſſignabunt?

„ Admittitis exemplum? & quieſcendo commune
„ crimen facitis? Tranſcendet hæc licentia in pro-
„ uincias & ad nos ſcelerum exitus, bellorum ad
„ vos pertinebunt. Nec eſt plus quod pro cæde prin-
„ cipis, quàm quod innocentibus datur: ſed proinde
„ à nobis donatiuum ob fidem, quàm ab aliis pro
„ facinore accipietis.

9. Dilapſis ſpeculatoribus, cetera cohors non aſpernata concionantem, vt turbidis rebus euenit, timore magis, & nonnullo adhuc conſilio, parat ſigna, quod poſtea creditum eſt, inſidiis & ſimulatione. Miſſus & Celſus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipſanij in porticu tendentes. Præceptum Amulio Sereno & Domitio Sabino primipillaribus, vt Germanicos milites è libertatis atrio accerſerent. Legioni claſſicæ diffidebat, infeſta ob cædem commilitonum, quos primo ſtatim introitu trucidauerat Galba. Pergunt etiam in caſtra prætorianorum tribuni Cerius Seuerus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus, ſi incipiens adhuc & nondum adulta ſeditio melioribus conſiliis flecteretur. Tribunorum Subrium & Cerium milites adorti minis. Longinum manibus coërcent, exarmántque: quia non ordine militiæ, ſed è Galbæ amicis, fidus principi ſuo, & deſciſcentibus ſuſpectior erat. Legio claſſica nihil cunctata prætorianis adiungitur. Illyrici exercitus electi, Celſum infeſtis pilis proturbant Germanica vexilla diu munere, inualidis adhuc corporibus,

bus, & placatis animis, quòd eos à Nerone Alexandriam præmiſſos, atque inde rurſus longa nauigatione ægros impenſiore cura Galba refouebat. Vniuerſa iam plebs palatium implebat, mixti ſeruitiis, & diſſono clamore, cædem Othonis & coniuratorum exſilium poſcentium, vt ſi in circo ac theatro ludicrum aliquod poſtularent. Neque illis iudicium aut veritas: quippe eodem die diuerſa pari certamine poſtulaturis: ſed tradito more, quemcunque principem adulandi, licentia acclamationum, & ſtudiis inanibus. Interim Galbam duæ ſententiæ diſtinebant. Titus Vinius manendum intra domum, opponenda ſeruitia, firmandos aditus non eundum ad iratos cenſebat: daret malorum pœnitentiæ, daret bonorum conſenſui ſpatium: ſcelera impetu, bona conſilia morâ valeſcere. Denique eundi vltrò, ſi ratio ſit, eandem mox facultatem: regreſſus, ſi pœniteat, in aliena poteſtate feſtinandum ceteris videbatur, antequam creſceret inualida adhuc coniuratio paucorum. Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digreſſus, ad ignaros illatus, contatione nunc & ſegnitia terentium tempus, imitari principem diſcat. Non exſpectãdum, vt compoſitis caſtris forũ inuadat: & proſpectante Galba Capitolium adeat: dum egregius imperator, cum foribus amicis ianua, ac limine tenus domũ cludit, obſidionem nimirum toleraturus. Et præclarum in ſeruis auxiliũ ſi conſenſus tantæ multitudinis,

titudinis, & quæ plurimum valet, prima indignatio langueſcat. Proinde intuta, quæ indecora: vel ſi cadere neceſſe ſit, occurrendum diſcrimini. Id Othoni inuidioſius, & ipſis honeſtum. Repugnantem huic ſententiæ Vinium, Laco minaciter inuaſit, ſtimulante Icelo, priuati odij pertinacia, in publicum exitium. Nec diutius Galba cunctatus, ſpecioſiora ſuadentibus acceſſit. Præmiſſus tamen in caſtra Piſo, vt iuuenis magno nomine, recenti fauore, & infenſus T. Vinio, ſeu quia erat, ſeu quia irati ita volebant. Et facilius de odio creditur. Vix dum egreſſo Piſone, occiſum in caſtris Othonem: vagus primùm & incertus rumor, mox vt in magnis mendaciis, interfuiſſe ſe quidam, & vidiſſe affirmabant, credula fama, inter gaudentes, & incurioſos. Multi arbitrabantur compoſitum auctúmque rumorem, mixtis iam Othonianis, qui ad euocandum Galbam, læta falſo vulgauerint. Tum verò non populus tantùm & imperita plebs in plauſus & immodica ſtudia, ſed equitum plerique ac ſenatorum poſito metu incauti, refractis palatij foribus ruere intus ac ſe Galbæ oſtentare, præreptam ſibi vltionem querentes. Ignauiſſimus quiſque, & (vt res docuit) in periculo non auſurus, nimiis verbis, lingua feroces: nemo ſcire, & omnes affirmare: donec inopia veri, & conſenſu errantium victus, ſumpto thorace Galba, irruenti turbæ, neque ætate neque corpore ſiſtens, ſella leuaretur. Obuius in

palatio

palatio Iulius Atticus ſpiculator cruentum gladium oſtentans, occiſum à ſe Othonem clamauit: »
Et Galba: Commilito, inquit: quis iuſſit? inſigni »
animo ad coërcendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, aduerſus blandientes incorruptus.

10. *Haut dubia iam in caſtris omnium mentes tantusq; ardor vt non contenti agmine & corporibus in ſuggeſtu, in quo paullo antè aurea Galbæ ſtatua fuerat, medium inter ſigna Othonem vexillis circumdarent. Nec tribunis aut centurionibus adeundi locus: gregarius miles caueri inſuper præpoſitos iubebat. Strepere cuncta clamoribus, & tumultu, & exhortatione mutua, non tanquam in populo ac plebe, variis ſegni adulatione vocibus: ſed vt quemque affluentium militum aſpexerant, prehenſare manibus, complecti armis, collocare iuxta, præire ſacramentum, modò imperatorem militibus, modò imperatori milites commendare. Nec deerat Otho protendēs manus, adorare vulgū, iacere oſcula, & omnia ſeruiliter pro dominatione. Poſtquam vniuerſa claſſiariorum legio ſacramentū eius accepit, fidens viribus, & quos adhuc ſingulos extimulauerat, accendendos in commune ratus, pro vallo caſtrorum ita cœpit. Quis ad vos proceſſerim, cōmilitones, dicere* »
*non poſſum, quia nec priuatum me * vocari ſuſti-* »
neo, princeps à vobis nominatus nec principem, »
alio imperante. Veſtrum quoque nomen in incerto »

erit,

*erit, donec dubitabitur imperatorem pop. Rom. in caſtris an hoſtem habeatis. Auditiſne, vt pœna mea, & ſupplicium veſtrum ſimul poſtulantur? adeò manifeſtum eſt, neque perire nos, neq; ſaluos eſſe niſi vna poſſe. Et cuius leuitatis eſt Galba, iam fortaſſe promiſit: vt qui nullo expoſcente, tot millia innocentiſſimorum ciuiũ trucidauerit. Horror animũ ſubit, quoties recordor feralem introitum, & hanc ſolam Galbæ victoriã, cùm in oculis vrbis decumari deditos iuberet, quos deprecantes in fidem acceperat. His auſpicis vrbem ingreſſus, quam gloriam ad principatũ attulit, niſi occiſi Obultronij * Albini, & Cornelij Marcelli in Hiſpania * Beruichilonis in Gallia, Fontei Capitonis in Germania, Clodij Macri in Africa. Cingonij in viâ, Turpiliani in vrbe, Nimphidij in caſtris? Quæ vſquam prouincia, quæ caſtris? Quæ vſquam prouincia, quæ caſtra ſunt, niſi cruenta & maculata? aut vt ipſe prædicat, emendata & correcta? Nam quæ alij ſcelerati hic remedia vocat: dum falſis nominibus ſeueritatẽ pro ſæuitia, parſimoniam pro auaritiã, ſupplicia & cõtumelias veſtras diſciplinã appellat. Septem à Neronis fine menſes ſunt, & iam plus rapuit Icelus quam quod Policleti & Vatinij, & Elij * parauerunt. Minori auaritia greſſatus eſſet T. Vinius, ſi ipſe imperaſſet: nunc & ſubiectos nos habuit tanquã ſuos, & viles vt alienos. Vna illa domus ſuffi it donatiuo quod vobis nunquam datur, & cottidie expro*

exprobatur. Ac ne qua saltem in successore Galbæ spes esset, accersit ab exilio, quem tristitia & auaritia sui simillimum iudicabat. Vidistis commilitones, notabili tempestate, etiam deos infaustam adoptionem aduersantes. Idem senatus, idem populi Rom. animus est. Vestra virtus exspectatur, apud quos omne honestis consiliis robur, & sine quibus quamuis egregia inualida sunt. Non ad bellum vos nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiscum sunt. Nec vna cohors togata defendit, nunc Galbã, sed detinet. Cùm vox aspexerit, cùm signum meum acceperit, hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputet. Nullus contationi locus est in eo consilio, quod non potest laudari nisi peractum. Apperire deinde armamentarium iussit: rapta statim arma, sine more & ordine militiæ vt prætorianus, aut legionarius insignibus suis distingueretur. Miscentur auxiliaribus, galeis scutisque. Nullo tribunorum centurionúmve adhortante, sibi quisque dux & instigator: & præcipuum pessimorum incitamentum, quod boni mœrebant. Iam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis, & vocibus in vrbem vsque resonantibus, egressum interim Galbam & foro appropinquantẽ assecutus erat iam Marius Celsus haut læta retulerat. Cùm alij in palatium redire, alij Capitoliũ petere, pleriq; rostra occupãda censerent, plures tantũ sententiis aliorũ cõtradicerent, vtq; euenit in cõciliis infelicibus, optima

videren-

viderentur quorum tempus effugerat. Agitasse Laco ignaro Galba, de occidendo T. Vinio dicitur, siue ut pœna eius animos militum mulceret, seu conscium Othonis credebat, ad postremum vel odio. Hæsitationem attulit tempus ac locus, quia initio cædis orto difficilis modus: & turbauere consilium trepidi nuntij ac proximorum diffugia, languentibus omnium studiis qui primò alacres fidem atque animum ostentauerant. Agebatur huc illuc Galba, vario turbæ fluctuantis impulsu, completis undique basilicis ac templis lugubri prospectu neque populi aut plebis ulla vox, sed attoniti vultus, & conuersæ ad omnia aures, non tumultus, non quies, quale magni metus, & magnæ iræ silentium est. Othoni tamen armari plebem nuntiabatur, Ire præcipites, & occupare pericula iubet.

XL. *Igitur milites Romani, quasi Vologesen, aut Pacorum, auito Arsacidarum solio depulsuri, ac non imperatorem suum inermem & senem trucidare pergerent: disiecta plebe, proculcato senatu, truces armis, rapidis equis forum irrumpunt. Nec illos Capitolij aspectus, & imminentium templorum religio, & priores & futuri principes terruere, quo minus facerent scelus, cuius ultor est quisquis successit. Viso comminus armatorum agmine, vexillarius comitatæ Galbam cohortis (Atilium Vergilionem fuisse tradunt) dereptam Galbæ imaginem solo afflixit.*

Eo

Eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fuga populi forum, districta aduersus dubitantes tela. Iuxta Curtium lacum, trepidatione ferentium Galba proiectus è sella, ac prouolutus est. Extremam eius vocem, vt cuique odium, aut admiratio fuit, varie prodidere. Alij suppliciter interrogasse, quid mali meruisset? paucos dies exsoluendo donatiuo deprecatum. Plures obtulisse vltro percussoribus iugulum, agerent ac ferirent, si ita è Rep. videretur: non interfuit occidentium quid diceret. De percussore non satis constat, quidam Terentium Euocatum, alij Lecanium: crebrior fama tradidit Camurium xv. legionis militem, impresso gladio, iugulum eius hausisse. Cæteri crura, brachiaq; (nam pectus tegebatur) fœdè laniauere: pleraq; vulnera, feritate & sæuitia, trunco iam corpori adiecta. Titum inde Vinium inuasere de, quo & ipso ambigitur, consumpserit ne vocem eius instans metus, an proclamauerat, non esse ab Othone mandatum vt occideretur. Quod seu finxit formidine, seu conscientia coniurationis confessus est: huc potius eius vita famaq; inclinat, vt conscius sceleris fuerit, cuius caussa erat: ante ædem diui Iulij iacuit, primo ictu in poplitem, mox ab Iulio Caro legionario milite in vtrumque latus transuerberatus. Insignem illa die virum Sempronium Densum ætas nostra vidit. Centurio is prætorij * cohortis Galbæ custodia Pisonis additus, stricto pugione occurren

*armatus, & scelus exprobans, ac modò manu, modò voce, vertendo in se percussores, quamquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in ædem Vestæ peruasit, exceptúsque misericordia publici serui, & contubernio eius abditus, non religione, nec cærimoniis, sed latebra imminens exitium differebat, cum aduenere, * iussu Othonis, nominatim in cædem ardentes, Sulpicius Florus è Britannicis cohortibus, nuper à Galba ciuitate donatus, & Statius Murcus speculator, à quibus protractus Piso, in foribus templi trucidatur. Nullam cædem Otho maiore lætitia excepisse, nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur: seu tum primùm leuata omni solicitudine mens, * vacare gaudeo cœperat, seu recordatio maiestatis in Galba, amicitiæ in T. Vinio, quamuis immitem animum imagine tristi confuderat, Pisonis, vt inimici & æmuli, cæde lætari; ius fásque credebat. Præfixa contis capita gestabantur, inter signa cohortium iuxta Aquilam legionis, certatim ostentantibus cruentas manus qui occiderant, qui interfuerant, quiue verè, quiue falsò, vt pulchrum & memorabile facinus iactabant. Plures quam CX. libellos præmia exposcentium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius postea inuenit. omnesq́ conquiri & interfici iussit, non honore Galbæ, sed tradito principibus mora, munimentum ad præsens, an posterum, vltionem. Alium crederes senatum, alium*

popu

populum. Ruere cuncti in castra; anteire proximos, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum iudicium, exosculari Othonis manum: quantóque magis falsa erant quæ fiebant, tanto plura facere. Nec aspernabatur singulos Otho auidum & minacem militum animum, voce vultuq; temperans. Marium Celsum consulem designatum & Galbæ vsque in extremas res amicum fidumq; ad supplicium expostulabant, industriæ eius innocentiæq; quasi malis artibus infensi. Cædis & prædarum initium, & optimo cuiq; perniciem quæri apparebat. Sed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum scelus, iubere iam poterat. Ita simulatione iræ, vinciri iussum, & maiores pœnas daturum affirmās, præsenti exitio subtraxit.

12. Omnia deinde arbitrio militum acta. Prætorij præfectos sibi ipsi legere: Plotium Firmum è manipularibus quondam tum vigilibus præpositum, & incolumi adhuc Galba partes Othonis secutum. Adiungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis, suspectus consilia eius fouisse, vrbi Flauium Sabinum præfecere, iudicium Neronis secuti sub quo, eādem curam obtinuerat, plerisq; Vespasianum fratrem in eo respicientibus. Flagitatū, vt vacationes præstari centurionibus solitæ remitterentur. Namq; gregarius miles vt tributum annuū pendebat. Pars manipulis, pars per cōmeatus, aut in ipsis castris vaga, dum mercedem

centurioni exſolueret, neque modum oneris quiſquam, neque genus quæſtus perſi habebat. Per latrocinia & raptus aut ſeruilibus miniſteriis, militare otium redimebant. Tum locupletiſſimus quiſque miles, labore ac ſæuitia fatigari: donec vacationem emeret. Vbi ſumptibus exhauſtus, ſecordia miſer elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro ſtrenuo, in manipulum redibat, ac rurſus alius atque alius, eadem egeſtate ac licentia corrupti, ad ſeditionem & diſcordias, & ad extremum, bella ciuilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione, centurionum animos auerteret, ex fiſco ſuo vacationes annuas exſoluturum promiſit: rem haut dubiè vtilem, & à bonis poſtea principibus, perpetuitate diſciplinæ, firmatam. Laco præfectus, tamquam in inſulam ſe poneretur, ab Euocato quem ad cædem eius. Otho præmiſerat confoſſus. In Martianum Icolum, vt in libertum, palàm animaduerſum. Exacto per ſcelera die, nouiſſimum malorum fuit lætitia. Vocat ſenatum prætor vrbanus, certant adulationibus cæteri magiſtratus. Accurrunt patres, decernitur Othoni tribunicia poteſtas, & nomen Auguſti, & omnes principum honores, annitentibus cunctis abolere conuicia ac probra, quæ promiſcuè iacta hæſiſſe animo eius nemo ſenſit. Omiſiſſet tot offenſas, an diſtuliſſet, breuitate imperij in incerto fuit. Otho, cruento adhuc foro per ſtrages iacentium, in Capitolium, atque inde in palatium vectus,

vectus, concedi corpora ſepulturæ, cremariq; permiſit. Piſonem Verania vxor ac frater Scribonianus, T. Vinium Criſpinia filia compoſuere, quæſitis redemptiſque capitibus, quæ venalia interfectores ſeruauerant. Piſo vnum & triceſimum ætatis annum explebat, fama meliore quàm fortuna. Fratres eius Magnum Claudius, Craſſum Nero interfecerat. Ipſe diu exſul, quatriduo Cæſar properata adoptione, ad hoc tantum maiori fratri prælatus eſt, vt prior occideretur. T. Vinius XLVII. *annos variis moribus egit. Pater illi è prætoria familia, maternus auus è proſcriptis. Prima militia infamis. Legatum Caluiſium Sabinum habuerat: cuius vxor, mala cupidine viſendi ſitum caſtrorum, per noctem militari habitu ingreſſa, cùm vigilias & cætera militiæ munia eadem laſciuia tentaſſet, in ipſis principiis ſtuprum auſa, & criminis huius reus T. Vinius arguebatur. Igitur iuſſu C. Cæſaris oneratus catenis, mox mutatione temporum dimiſſus, curſu honorum inoffenſo; legioni poſt præturam præpoſitus, probatúſque ſeruili deinceps probro reſperſus eſt, tamquam ſcyphum aureum in conuiuio Claudij furatus. Et Claudius poſtera die ſoli omnium Vinio fictilibus miniſtrari iuſſit. Sed Vinius, proconſulatu, Galliam Narbonenſem ſeuerè integréque rexit. Mox Galbæ amicitia in abruptum tractus audax, callidus, promptus, & prout animum intendiſſet, prauus aut induſtrius, eadem*

vi. *Teſtamentum T. Vinij magnitudine opum irritum: Piſonis ſupremam voluntatem paupertas firmauit. Galba corpus diu neglectum & licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, diſpenſator Argius, è prioribus ſeruis, humili ſepultura in priuatis eius hortis contexit. Caput per lixas calonéſque ſuffixum, laceratúmque ante Patrobij tumulum (libertus is Neronis punitus à Galba fuerat) poſtera demum die repertum, & cremato iam corpori admixtum eſt. Hunc exitum habuit Ser. Galba tribus & ſeptuaginta annis, quinque principes proſpera fortuna emenſus, & alieno imperio felicior quàm ſuo Vetus in familia nobilitas, magnæ opes, ipſi medium ingenium, magis extra vitia quàm cum virtutibus. Famæ nec incurioſus, nec venditator. Pecuniæ alienæ non appetens, ſuæ parcus, publicæ auarus. Amicorum libertorúmque, vbi in bonos incidiſſet, ſine reprehenſione patiens: ſi mali forent, vſque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium, & metus temporum obtentui, vt quod ſegnitia erat, ſapientia vocaretur. Dum vigebat ætas, militari laude apud Germanias floruit: proconſul Africam moderatè: iam ſenior, citeriorem Hiſpaniam pari iuſtitia conſtituit, maior priuato viſus cum priuatus fuit, & omnium conſenſu capax imperij niſi imperaſſet.*

13. *Trepidam vrbem, ac ſimul atrocitatem recentis ſceleris, ſimul veteres Othonis mores pa-*

*uentem, nouus inſuper de Vitellio nuntius exterruit, ante cædem Galbæ ſuppreſſus vt tantum ſuperioris Germaniæ exercitum deſciuiſſe crederetur. Tum duos omnium mortalium impudicitia, ignauia, luxuria deterrimos, velut ad perdendum imperium fataliter electos, non ſenatus modò & eques, quis aliqua pars & cura Reip. ſed vulgus quoque palàm mærere. Nec iam recentia ſæua pacis exempla, ſed repetita bellorum ciuilium memoria, captam toties ſuis * ciuibus vrbem, vaſtitatem Italiæ, direptiones prouinciarum. Pharſaliam, Philippos, & Peruſiam ac Mutinam, nota publicarum cladium nomina, loquebantur. Propè euerſum orbem, etiam cùm de principatu inter bonos certaretur, ſed manſiſſe C. Iulio, manſiſſe Cæſare Auguſto victore, imperium, manſuram fuiſſe, ſub Pompeio Brutóque, Remp. Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa ituros? Vtraſque impias preces, vtraque deteſtanda vota inter duos, quorum bello ſolum id ſcires, deteriorem fore qui viciſſet. Erant qui Veſpaſianum & arma Orientis augurarentur: &, vt potior vtroque Veſpaſianus, ita bellum aliud atque alias clades horrebant. Et ambigua de Veſpaſiano fama: ſoluſque omnium ante ſe principum, in melius mutatus eſt. Nunc initia cauſſaſq; motus Vitelliani expediam. Cæſo cum omnibus copiis Iulio vindice, ferox præda gloriáque exercitus, vt cui ſine labore ac periculo, ditiſſimi belli*

victoria euenìſſet expeditionem & aciem, præmia quàm ſtipendia malebat: diúque infructuoſam & aſperam militiam tolerauerat, ingenio loci cœlique, & ſeueritate diſciplinæ, quam in pace inexorabilem diſcordiæ ciuium reſoluunt: paratis vtrimque corruptoribus, & perfidia impunita: Viri, arma, equi, ad vſum & ad decus ſuperant. Sed ante bellum, centurias tantum ſuas turmáſque nouerant: exercitus finibus prouinciarum diſcernebantur. Tum aduerſus Vindicem contractæ legiones, ſéque & Gallias expertæ, quærere rurſus arma, nouáſque diſcordias: nec ſocios vt olim, ſed hoſtes & victos vocabant. Nec deerat pars Galliarum quæ Rhenum accolit, eaſdem partes ſecuta, ac tum acerrima inſtigatrix aduerſus Galbianos: hoc enim nomen faſtidio Vindice indiderant. Igitur Sequanis Æduiſque, ac deinde prout opulentia ciuitatibus erat, infenſi, expugnationes vrbium, populationes agrorum, raptus penatium hauſerunt animo, ſecundùm auaritiam & arrogantiam præcipua validiorum vitia, contumacia Gallorum irritati, qui remiſſam ſibi à Galba quartam tributorum partem, & publicè donatos in ignominiam exercitus iactabant. Acceſſit callidè vulgatum, temerè creditum, decumari legiones, & promtiſſimum quemque centurionum dimitti: vndique atroces nuntij, ſiniſtra ex vrbe fama, infenſa Lugdunenſis colonia, & pertinaci pro Nerone

fide;

fide, fœcunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendúmque materies in ipſis caſtris, odio, metu, & vbi vires ſuas reſpexerant, ſecuritate. Sub ipſas ſuperioris anni Kal. Decemb. Aulus Vitellius inferiorem Germaniam ingreſſus, hiberna legionum cùm cura adierat: redditi pleriſque ordines, remiſſa ignominia, alleuatæ notæ: plura ambitione, quædam iudicio: in quibus ſordem & auaritiam Fontei Capitonis, adimendis aſſignandiſve militiæ ordinibus, integrè mutauerat. Nec conſularis legati menſura, ſed in maius omnia accipiebantur. Et Vitellius apud ſeueros humilis. Ita comitatem bonitatémque fauentes vocabant, quòd ſine modo, ſine iudicio, donaret ſua, largiretur aliena. Simul, auiditate imperandi, ipſa vitia pro virtutibus interpretabantur. Multi in vtroq; exercitu ſicut modeſti quietique, ita mali & ſtrenui. Et profuſa cupidine inſigni temeritate, legati legionum, Alienus Cæcina & Fabius Valens: è quibus Valens infenſus Galbæ, tamquam detectam à ſe Verginij cunctationem, oppreſſa Capitonis conſilia ingratè tuliſſet, inſtigare Vitellium, ardorem militum oſtentans. Ipſum celebri vbique fama: nullam in Flacco Hordeonio moram, affore Britanniam, ſecutura Germanorum auxilia, malè fidas prouincias. precarium ſeni imperium, & breui tranſiturum: panderet modò ſinum, & venienti fortunæ occurreret. Meritò dubitaſſe Verginium,

» *equeſtri familia, igno patre: imparem ſi recepiſ-*
» *ſet imperium, tutum ſi recuſaſſet. Vitellio tres patris conſulatus, cenſuram, collegium Cæſaris, imponere iampridem imperatoris dignationem, & auferre priuati ſecuritatem. Quatiebatur his ſegne ingenium, vt concupiſceret magis, quàm ſperaret.*

14. *At in ſuperiore Germania, Cæcina decora iuuenta, corpore ingens, animi immodicus, cito ſermone, erecto inceſſu, ſtudia militum allexerat. Hunc iuuenem Galba quæſtorem in Bætica, impigrè in partes ſuas tranſgreſſum, legioni præpoſuit. Mox compertum publicam pecuniam auertiſſe, vt peculatorem flagitari iuſſit. Cæcina ægrè paſſus, miſcere cuncta & priuata vulnera Reip. malis operire ſtatuit. Nec deerant in exercitu ſemina diſcordiæ, quòd & bello aduerſus Vindicem vniuerſus affuerat, nec niſi occiſo Nerone tranſlatus in Galbam, atque in eo ipſo ſacramento vexillis inferioris Germaniæ præuentus erat. Et Treueri ac Lingones, quáſque alias ciuitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miſcentur. Vnde ſeditioſa colloquia, & inter paganos corruptior miles, & in Verginium fauor cuicumque aliÿ profuturus. Miſerat ciuitas Lingonum, vetere inſtituto, dona legionibus, dextras hoſpitiÿ inſigne. Legati eorum in ſqualorem mœſtitiámque compoſiti, per principia, per contubernia,*

modò

*modò ſuas iniurias, modò ciuitatum vicinarum præmia, & vbi pronis militum animis accipiebantur, ipſius exercitus pericula & contumelias conquerentes, accendebant animos. Nec procul ſeditione aberant, cùm Hordeonius Flaccus abire legatos, vtque occultior digreſſus eſſet, nocte caſtris excedere iubet. Inde atrox rumor affirmantibus pleriſque interfectos, ac ni ſibi conſulerent, fore vt acerrimi militum & præſentia conqueſti, per tenebras & inſcitiam cæterorum occiderentur. Obſtringuntur inter ſè tacito fœdere legiones. Aſciſcitur auxiliorum miles primò ſuſpectus, tamquam circundatis cohortibus aliiſque, impetus in legiones pararetur: mox eadem acrius volens, faciliore inter malos conſenſu ad bellum, quàm in pace ad concordiam. Inferioris tamen Germaniæ legiones ſolenni Kalen. Ianu. ſacramento pro Galba adactæ multa cunctatione, & raris primorum ordinum vocibus: cæteri ſilentio, proximi cuiuſque audaciam exſpectantes, * inſita mortalibus natura properè ſequi, quæ piget inchoare. Sed ipſis legionibus inerat diuerſitas animorum: primani quintanique turbidi, adeò vt quidam ſaxa in Galbæ imagines iecerint: quintadecima ac ſextadecima legione, nihil vltra fremitum & minas auſæ, initium erumpendi circumſpectabant. At in ſuperiori exercitu, quarta ac duodeuiceſima legiones iiſdem hibernis tendentes, ipſo Kalend. Ianu. die dirumpunt,*

imagines

imagines Galbæ: quarta legio promptius, duodeuiceſima contanter. Mox conſenſu. Ac ne reuerentiam, imperij exuere viderentur, in S. P. Q. R. *oblitterata iam nomina, ſacramẽta aduocabant, nullo legatorum tribunorúmve pro Galba nitente, quibuſdam vt in tumultu, notabilius turbantibus. Non tamen quiſquam in modum concionis aut ſuggeſtu locutus, neque enim erat adhuc cui imputaretur. Spectator flagitij Hordeonius Flaccus cõſularis legatus aderat, non compeſcere ruentes, non retinere dubios, nõ cohortari bonos auſus, ſed ſegnis, pauidus, & ſecordia innocens. Quattuor centuriones duodeuiceſimæ legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbæ imagines, impetu militum abrepti, vinctique. Nec cuiquam vltrà fides, aut memoria prioris ſacramenti, ſed, quod in ſeditionibus accidit, vnde plures erant, omnes fuêre.*

15. *Nocte quæ Kalend. Ianu. ſecuta eſt, coloniam Agrippinenſem Aquilifer quartæ legionis, epulanti Vitellio nuntiat, quartam & duodeuiceſimam legiones proiectis Galbæ imaginibus, in Senatus & Pop. Roman. verba iuraſſe. Id ſacramentum inane viſum occupari nutantem fortunam, & offerri principem placuit. Miſſi à Vitellio ad legiones legatóſque, qui deſciuiſſe à Galba ſuperiorem exercitum nunciarent: proinde aut bellandum aduerſus deſciſcentes, aut ſi concordia, &*

*dia, & pax placeat, faciendum imperatorem: & minore discrimine sumi: principem, quàm quæri. Proxima legionis primæ hiberna erant, & promptissimus è legatis Fabius Valens. Is die postero coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis, auxiliarúmque ingressus, Imperatorem Vitellium consalutauit. Secutæ ingenti certamine eiusdem prouinciæ legiones: & superior exercitus, speciosis senatus populique Romani nominibus relictis, III. Non. Ianu. Vitellio accessit. Scires illum priore biduo non penes Rempubl. fuisse. Ardorem exercituum Agrippinenses, Treueri, Lingones æquabant, auxilia, equos, arma, pecunias offerentes, vt quisque corpore, opibus, ingenio validus. Nec principes modò coloniarum aut castrorum, quibus præsentia ex affluenti, & parta victoria magna spes: sed manipuli quoque & gregarius miles, viatica sua, & balteos, phaleráque insignia armorum, argento decora, loco pecuniæ tradebant: instinctu, & impetu, & auaritia. Igitur laudata militum alacritate Vitellius, ministeria principatus per libertos agi solita, in equites Romanos disponit. Vacationes centurionibus ex fisco numerat. Sæuitiam militum plerósque ad pœnam exposcentium sæpius approbat, * partim simulatione vinculorum frustratur. Pompeius Propinquus procurator Belgicæ statim interfectus. Iulium Burdonem Germanicæ classis præfectum*

astu

imagines Galbæ: quarta legio promptius, duodeuiceſima cantanter. Mox conſenſu. Ac ne reuerentiam, imperij exuere viderentur, in S. P. Q. R. oblitterata iam nomina, ſacramēta aduocabant, nullo legatorum tribunorúmve pro Galba nitente, quibuſdam vt in tumultu, notabilius turbantibus. Non tamen quiſquam in modum concionis aut ſuggeſtu locutus, neque enim erat adhuc cui imputaretur. Spectator flagitij Hordeonius Flaccus cōſularis legatus aderat, non compeſcere ruentes, non retinere dubios, nō cohortari bonos auſus, ſed ſegnis, pauidus, & ſecordia innocens. Quattuor centuriones duodeuiceſimæ legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbæ imagines, impetu militum abrepti, vinctique. Nec cuiquam vltrà fides, aut memoria prioris ſacramenti, ſed, quod in ſeditionibus accidit, vnde plures erant, omnes fuêre.

15. *Nocte quæ Kalend. Ianu. ſecuta eſt, coloniam Agrippinenſem Aquilifer quartæ legionis, epulanti Vitellio nuntiat, quartam & duodeuiceſimam legiones proiectis Galbæ imaginibu[s] Senatus & Pop. Roman. verba iura[...] mentum inane viſum occup[...] nam, & offerri princi[...] lio ad legione[...] ſuperio[...] bell[...]*

dia, & pax placeat, faciendum imperatorem: & minore diſcrimine ſumi: principem, quàm quæri. Proxima legionis primæ hiberna erant, & promptiſſimus è legatis Fabius Valens. Is die poſtero coloniam Agrippinenſem cum equitibus legionis, auxiliariúmque ingreſſus, Imperatorem Vitellium conſalutauit. Secutæ ingenti certamine eiuſdem prouinciæ legiones: & ſuperior exercitus, ſpecioſis ſenatus populique Romani nominibus relictis, III. Non. Ianu. Vitellio acceſſit. Scires illum priore biduo non penes Rempubl. fuiſſe. Ardorem exercituum Agrippinenſes, Treueri, Lingones æquabant, auxilia, equos, arma, pecunias offerentes, vt quiſque corpore, opibus, ingenio validus. Nec principes modo coloniarum aut caſtrorum, quibus præſentia ex affluenti, & parta victoria magna ſpes: ſed manipuli quoque & gregarius miles, viatica ſua, & balteos, phaleráſque inſignia armorum, argento decora, loco pecuniæ tradebant: inſtinctu, & impetu, & auaritia. ... laudata militum alacritate ... principatus pe... Romanos ...

...a-
...ait. S
...ibus
...erat Fabi
...ait. Se-
...tur, palà
...erat Fabius
...eretur, palàm
...nenſes, Viennen-

centurioni exsolueret, neque modum oneris quisquam, neque genus quæstus pensi habebat. Per latrocinia & raptus aut seruilibus ministeriis, militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles, labore ac sæuitia fatigari: donec vacationem emeret. Vbi sumptibus exhaustus, secordia miser elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro strenuo, in manipulum redibat, ac rursus alius atque alius, eadem egestate ac licentia corrupti, ad seditionem & discordias, & ad extremum, bella ciuilia tuebant. Sed Otho, ne vulgi largitione, centurionum animos auerteret, ex fisco suo vacationes annuas exsoluturum promisit: rem haut dubiè vtilem, & à bonis postea principibus, perpetuitate disciplinæ, firmatam. Laco præfectus, tamquam in insulam se poneretur, ab Euocato quem ad cædem eius. Otho præmiserat confossus. In Martianum Icolum, vt in libertum, palàm animaduersum. Exacto per scelera die, nouissimum malorum fuit lætitia. Vocat senatum prætor vrbanus, certant adulationibus cæteri magistratus. Accurrunt patres, decernitur Othoni tribunicia potestas, & nomen Augusti, & omnes principum honores, annitentibus cunctis abolere conuicia ac probra, quæ promiscuè iacta hæsisse animo eius nemo sensit. Omisisset tot offensas, an distulisset, breuitate imperij in incerto fuit. Otho, cruento adhuc foro per strages iacentium, in Capitolium, atque inde in palatium

vectus,

vectus, concedi corpora ſepulturæ, cremariq; permiſit. Piſonem Verania vxor ac frater Scribonianus, T. Vinium Criſpinia filia compoſuere, quæſitis redemptiſque capitibus, quæ venalia interfectores ſeruauerant. Piſo vnum & triceſimum ætatis annum explebat, fama meliore quàm fortuna. Fratres eius Magnum Claudius, Craſſum Nero interfecerat. Ipſe diu exſul, quatriduo Cæſar properata adoptione, ad hoc tantum maiori fratri prælatus eſt, vt prior occideretur. T. Vinius XLVII. annos variis moribus egit. Pater illi è prætoria familia, maternus auus è proſcriptis. Prima militia infamis. Legatum Caluiſium Sabinum habuerat: cuius vxor, mala cupidine viſendi ſitum caſtrorum, per noctem militari habitu ingreſſa, cùm vigilias & cætera militiæ munia eadem laſciuia tentaſſet, in ipſis principiis ſtuprum auſa, & criminis huius reus T. Vinius arguebatur. Igitur iuſſu C. Cæſaris oneratus catenis, mox mutatione temporum dimiſſus, curſu honorum inoffenſo; legioni poſt præturam præpoſitus, probatúſque ſeruili deinceps probro reſp rſus eſt, tamquam ſcyphum aureum in conuiuio Claudij furatus. Et Claudius poſtera die ſoli omnium Vinio fictilibus miniſtrari iuſſit. Sed Vinius, proconſulatu, Galliam Narbonenſem ſeuerè integréque rexit. Mox Galbæ amicitia in abruptum tractus audax, callidus, promptus, & prout animum intendiſſet, prauus aut induſtrius, eadem

vi. Teſtamentum T. Vinij magnitudine opum irritum: Piſonis ſupremam voluntatem paupertas firmauit. Galbæ corpus diu neglectum & licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, diſpenſator Argius, è prioribus ſeruis, humili ſepultura in priuatis eius hortis contexit. Caput per lixas calonéſque ſuffixum, laceratúmque ante Patrobij tumulum (libertus is Neronis punitus à Galba fuerat) poſtera demum die repertum, & cremato iam corpori admixtum eſt. Hunc exitum habuit Ser. Galba tribus & ſeptuaginta annis, quinque principes proſpera fortuna emenſus, & alieno imperio felicior quàm ſuo Vetus in familia nobilitas, magnæ opes, ipſi medium ingenium, magis extra vitia quàm cum virtutibus. Famæ nec incurioſus, nec venditator. Pecuniæ alienæ non appetens, ſuæ parcus, publicæ auarus. Amicorum libertorúmque, vbi in bonos incidiſſet, ſine reprehenſione patiens: ſi mali forent, vſque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium, & metus temporum obtentui, vt quod ſegnitia erat, ſapientia vocaretur. Dum vigebat ætas, militari laude apud Germanias floruit: proconſul Africam moderatè: iam ſenior, citeriorem Hiſpaniam pari iuſtitia conſtituit, maior priuato viſus cum priuatus fuit, & omnium conſenſu capax imperij niſi imperaſſet.

13. Trepidam vrbem, ac ſimul atrocitatem recentis ſceleris, ſimul veteres Othonis mares pauentem,

*uentem, nouus inſuper de Vitellio nuntius exterruit, ante cædem Galbæ ſuppreſſus vt tantum ſuperioris Germaniæ exercitum deſciuiſſe crederetur. Tum duos omnium mortalium impudicitia, ignauia, luxuria deterrimos, velut ad perdendum imperium fataliter electos, non ſenatus modò & eques, quis aliqua pars & cura Reip. ſed vulgus quoque palàm mœrere. Nec iam recentia ſæua pacis exempla, ſed repetita bellorum ciuilium memoria, captam toties ſuis * ciuibus vrbem, vaſtitatem Italiæ, direptiones prouinciarum. Pharſaliam, Philippos, & Peruſiam ac Mutinam, nota publicarum cladium nomina, loquebantur. Propè euerſum orbem, etiam cùm de principatu inter bonos certaretur, ſed manſiſſe C. Iulio, manſiſſe Cæſare Auguſto victore, imperium, manſuram fuiſſe, ſub Pompeio Brutóque, Remp. Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa ituros? Vtraſque impias preces, vtraque deteſtanda vota inter duos, quorum bello ſolum id ſcires, deteriorem fore qui viciſſet. Erant qui Veſpaſianum & arma Orientis augurarentur: &, vt potior vtroque Veſpaſianus, ita bellum aliud atque alias clades horrebant. Et ambigua de Veſpaſiano fama: ſolúſque omnium ante ſe principum, in melius mutatus eſt. Nunc initia cauſſaſq; motus Vitelliani expediam. Cæſo cum omnibus copiis Iulio vindice, ferox præda gloriáque exercitus, vt cui ſine labore ac periculo, ditiſſimi belli*

victoria aueniſſet expeditionem & aciem, præmia quàm ſtipendia malebat: diúque infructuoſam & aſperam militiam tolerauerat, ingenio loci cælique, & ſeueritate diſciplinæ, quam in pace inexorabilem diſcordiæ ciuium reſoluunt: paratis vtrimque corruptoribus, & perfidia impunita: Viri, arma, equi, ad vſum & ad decus ſuperant. Sed ante bellum, centurias tantum ſuas turmáſque nouerant: exercitus finibus prouinciarum diſcernebantur. Tum aduerſus Vindicem contractæ legiones, ſéque & Gallias expertæ, quærere rurſus arma, nouáſque diſcordias: nec ſocios vt olim, ſed hoſtes & victos vocabant. Nec deerat pars Galliarum quæ Rhenum accolit, eaſdem partes ſecuta, ac tum acerrima inſtigatrix aduerſus Galbianos: hoc enim nomen faſtidio Vindice indiderant. Igitur Sequanis Æduiſque, ac deinde prout opulentia ciuitatibus erat, infenſi, expugnationes vrbium, populationes agrorum, raptus penatium hauſerunt animo, ſecundùm auaritiam & arrogantiam præcipua validiorum vitia, contumacia Gallorum irritati, qui remiſſam ſibi à Galba quartam tributorum partem, & publicè donatos in ignominiam exercitus iactabant. Acceſſit callidè vulgatum, temerè creditum, decumari legiones, & promtiſſimum quemque centurionum dimitti; vndique atroces nuntij, ſiniſtra ex vrbe fama, infenſa Lugdunenſis colonia, & pertinaci pro Nerone fide;

ſide, fœcunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendúmque materies in ipſis caſtris, odio, metu, & vbi vires ſuas reſpexerant, ſecuritate. Sub ipſas ſuperioris anni Kal. Decemb. Aulus Vitellius inferiorem Germaniam ingreſſus, hiberna legionum cum cura adierat: redditi pleriſque ordines, remiſſa ignominia, alleuatæ notæ: plura ambitione, quædam iudicio: in quibus ſordem & auaritiam Fontei Capitonis, adimendis aſſignandiſve militiæ ordinibus, integrè mutauerat. Nec conſularis legati menſura, ſed in maius omnia accipiebantur. Et Vitellius apud ſeueros humilis. Ita comitatem bonitatémque fauentes vocabant, quòd ſine modo, ſine iudicio, donaret ſua, largiretur aliena. Simul, auiditate imperandi, ipſa vitia pro virtutibus interpretabantur. Multi in vtroq; exercitu ſicut modeſti quietíque, ita mali & ſtrenui. Et profuſa cupidine inſigni temeritate, legati legionum, Alienus Cæcina & Fabius Valens: è quibus Valens infenſus Galbæ, tamquam detectam à ſe Verginij cunctationem, oppreſſa Capitonis conſilia ingratè tuliſſet, inſtigare Vitellium, ardorem militum oſtentans. Ipſum celebri vbique fama: nullam in Flacco Hordeonio moram, affore Britanniam, ſecutura Germanorum auxilia, malè fidas prouincias. precarium ſeni imperium, & breui tranſiturum: panderet modò ſinum, & venienti fortunæ occurreret. Meritò dubitaſſe Verginium,

» equeſtri familia, igno patre: imparem ſi recepiſ-
» ſet imperium, tutum ſi recuſaſſet. Vitellio tres patris conſulatus, cenſuram, collegium Cæſaris, imponere iampridem imperatoris dignationem, & auferre priuati ſecuritatem. Quatiebatur his ſegne ingenium, vt concupiſceret magis, quàm ſperaret.

14. At in ſuperiore Germania, Cæcina decora iuuenta, corpore ingens, animi immodicus, cito ſermone, erecto inceſſu, ſtudia militum allexerat. Hunc iuuenem Galba quæſtorem in Bætica, impigrè in partes ſuas tranſgreſſum, legioni præpoſuit. Mox compertum publicam pecuniam auertiſſe, vt peculatorem flagitari iuſſit. Cæcina ægrè paſſus, miſcere cuncta & priuata vulnera Reip. malis operire ſtatuit. Nec deerant in exercitu ſemina diſcordiæ, quòd & bello aduerſus Vindicem vniuerſus affuerat, nec niſi occiſo Nerone tranſlatus in Galbam, atque in eo ipſo ſacramento vexillis inferioris Germaniæ præuentus erat. Et Treueri ac Lingones, quáſque alias ciuitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miſcentur. Vnde ſeditioſa colloquia, & inter paganos corruptior miles, & in Verginium fauor cuicumque alij profuturus. Miſerat ciuitas Lingonum, vetere inſtituto, dona legionibus, dextras hoſpitij inſigne. Legati eorum in ſqualorem mœſtitiámque compoſiti, per principia, per contubernia,

modò

*modò ſuas iniurias, modò ciuitatum vicinarum præmia, & vbi pronis militum animis accipiebantur, ipſius exercitus pericula & contumelias conquerentes, accendebant animos. Nec procul ſeditione aberant, cùm Hordeonius Flaccus abire legatos, vtque occultior digreſſus eſſet, nocte caſtris excedere iubet. Inde atrox rumor affirmantibus pleriſque interfectos, ac ni ſibi conſulerent, fore vt acerrimi militum & præſentia conqueſti, per tenebras & inſcitiam cæterorum occiderentur. Obſtringuntur inter ſe tacito fœdere legiones. Aſciſcitur auxiliorum miles primò ſuſpectus, tamquam circundatis cohortibus aliiſque, impetus in legiones pararetur: mox eadem acrius volens, faciliore inter malos conſenſu ad bellum, quàm in pace ad concordiam. Inferioris tamen Germaniæ legiones ſolenni Kalen. Ianu. ſacramento pro Galba adactæ multa contatione, & raris primorum ordinum vocibus: cæteri ſilentio, proximi cuiuſque audaciam exſpectantes, * inſita mortalibus natura properè ſequi, quæ piget inchoare. Sed ipſis legionibus inerat diuerſitas animorum: primani quintaníque turbidi, adeò vt quidam ſaxa in Galbæ imagines iecerint: quintadecima ac ſextadecima legione, nihil vltra fremitum & minas auſæ, initium erumpendi circumſpectabant. At in ſuperiori exercitu, quarta ac duodeuiceſima legiones iiſdem hibernis tendentes, ipſo Kalend. Ianu. die dirumpunt,*

imagines

imagines Galbæ: quarta legio promptius, duodeuicesima cunctanter. Mox conſenſu. Ac ne reuerentiam, imperij exuere viderentur, in S. P. Q. R. *oblitterata iam nomina, ſacramēta aduocabant, nullo legatorum tribunorúmve pro Galba nitente, quibuſdam vt in tumultu, notabilius turbantibus. Non tamen quiſquam in modum concionis aut ſuggeſtu locutus, neque enim erat adhuc cui imputaretur. Spectator flagitij Hordeonius Flaccus cōſularis legatus aderat, non compeſcere ruentes, non retinere dubios, nō cohortari bonos auſus, ſed ſegnis, pauidus, & ſecordia innocens. Quattuor centuriones duodeuiceſimæ legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbæ imagines, impetu militum abrepti, vinctíque. Nec cuiquam vltrà fides, aut memoria prioris ſacramenti, ſed, quod in ſeditionibus accidit, vnde plures erant, omnes fuêre.*

15. *Nocte quæ Kalend. Ianu. ſecuta eſt, coloniam Agrippinenſem Aquilifer quartæ legionis, epulanti Vitellio nuntiat, quartam & duodeuiceſimam legiones proiectis Galbæ imaginibus, in Senatus & Pop. Roman. verba iuraſſe. Id ſacramentum inane viſum occupari nutantem fortunam, & offerri principem placuit. Miſſi à Vitellio ad legiones legatóſque, qui deſciuiſſe à Galba ſuperiorem exercitum nunciarent: proinde aut bellandum aduerſus deſciſcentes, aut ſi concordia, &*

dia, & pax placeat, faciendum imperatorem: & minore diſcrimine ſumi: principem, quàm quæri. Proxima legionis primæ hiberna erant, & promptiſſimus è legatis Fabius Valens. Is die poſtero coloniam Agrippinenſem cum equitibus legionis, auxiliarúmque ingreſſus, Imperatorem Vitellium conſalutauit. Secutæ ingenti certamine eiuſdem prouinciæ legiones: & ſuperior exercitus, ſpecioſis ſenatus populique Romani nominibus relictis, III. *Non. Ianu. Vitellio acceſſit. Scires illum priore biduo non penes Rempubl. fuiſſe. Ardorem exercituum Agrippinenſes, Treueri, Lingones æquabant, auxilia, equos, arma, pecunias offerentes, vt quiſque corpore, opibus, ingenio validus. Nec principes modò coloniarum aut caſtrorum, quibus præſentia ex affluenti, & parta victoria magnæ ſpes: ſed manipuli quoque & gregarius miles, viatica ſua, & balteos, phaleráſque inſignia armorum, argento decora, loco pecuniæ tradebant: inſtinctu, & impetu, & auaritia. Igitur laudata militum alacritate Vitellius, miniſteria principatus per libertos agi ſolita, in equites Romanos diſponit. Vacationes centurionibus ex fiſco numerat. Sæuitiam militum pleróſque ad pœnam expoſcentium ſæpius approbat, * partum ſimulatione vinculorum fruſtratur. Pompeius Propinquus procurator* Belgicæ *ſtatim interfectus. Iulium Burdonem Germanicæ claſſis præfectum*

aſtu

aſtu ſubtraxit. Exarſerat in eum iracūdia exercitus, tanquam crimen, ac mox inſidias, Fonteio Capitoni ſtruxiſſet, grata erat memoria Capitonis, & apud ſæuientes occidere palàm, ignoſcere non niſi fallendo licebat. Ita in cuſtodia habitus: & poſt victoriam demum, ſtratis iam militum odiis, dimiſſus eſt. Interim vt piaculum obiicitur centurio Chriſpinus, qui ſe ſanguine Capitonis cruentauerat: eóque & poſtulantibus manifeſtior, & punienti vilior fuit. Iulius deinde Ciuilis periculo exemptus præpotens inter Batauos, ne ſupplicio eius ferox gens alienaretur. Et erant in ciuitate Lingonum VIII. *Batauorum cohortes, quartædecimæ legionis auxilia, tum diſcordia temporum a legione digreſſæ: prout inclinaſſent, grande momentum, ſociæ aut aduerſæ. Nonium, Donatium Romilium, Calpurnium, centuriones, de quibus ſuprà rettulimus, occidi iuſſit, damnatos fidei crimine, grauiſſimo inter deſciſcentes. Acceſſere partibus Valerius Aſiaticus, Belgicæ prouinciæ legatus, quem mox Vitellius generum aſciuit: & Iunius Blæſus Lugdunenſis, Galliæ rector, cum Italica legione, & ala Taurina, Lugduni tendentibus. Nam in Rhæticis copiis mora, quo minus ſtatim adiungerentur. Ne in Britannia quidem dubitatum. Præerat Trebellius Maximus per auaritiam ac ſordes contemptus exercitui inuiſuſque. Accendebat odium eius Roſcius Cælius*

*legatus vicesimæ legionis olim discors, sed occasione ciuilium armorum atrocius proruperant. Trebellius seditionem & confusum ordinem disciplinæ Cælio: spoliatas & inopes legiones Cælius Trebellio obiectabat, cùm interim, fœdis legatorum certaminibus, modestia exercitus corrupta, eóque discordiæ ventum, vt auxiliarium quoque militum conuiciis * proturbatus, & aggregantibus se Cælio cohortibus aliisque, desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit, quies prouinciæ, quamquam remoto consulari, mansit. Rexere legati legionum, pares iure, Cælius audendo potentior.*

16. *Adiuncto Britannico exercitu ingens viribus opibúsque Vitellius, duos duces, duos itinera bello destinauit. Fabius Valens allicere, vel si abnuerent, vastare Gallias, & Cotianis alpibus Italiam irrumpere. Cæcina propiore transitu, Penninis iugis degredi iussus. Valenti inferioris exercitus electi cum Aquila * quintæ legionis, & cohortibus aliisque ad* XL. *millia armatorum data.* XXX. *millia Cæcina è superiore Germania ducebat, quorum robur legio vna prima & vicesima fuit, addita vtrique Germanorum auxilia, è quibus Vitellius suas quoque copias suppleuit, tota belli secuturus. Mira inter exercitium imperatorémque diuersitas. Instare miles, arma poscere, dum Galliæ trepident, dum Hispaniæ contentur, non obstare hiemem, neque ignaua pacis moras,*

*moras, inuadendam Italiam, occupandam vrbem. Nihil in discordiis ciuilibus festinatione tutius, vbi facto magis quàm consulto opus esset. Torpebat Vitellius, & fortunā Principatus inerti luxu ac prodigis epulis præsumebat, medio diei temulentus, & sagina grauis: cùm tamen ardor & vis militum vltrò ducis munia implebat, vt si adesset imperator, & strenuis vel ignauis spem metúmque adderet. Instructi *intentiq; signum profectionis exposcunt: nomine Germanici, Vitellio statim addito. Cæsarem se appellari, etiam victor prohibuit. Lætum augurium Fabio Valenti exercituique, quem in bellum cogebat, ipse profectionis die, aquila leui meatu prout agmen incederet, velut dux viæ prænolauit: longúmque per spatium, is gaudentium militum clamor, ea quies interrita alitis fuit, vt haut dubium magnæ & prosperæ rei omen acciperetur. Et Treueros quidem vt socios securi adere. Diuoduri (Mediomatricorum id opidum est) quamquam omni comitate exceptos, subitus pauor exterruit, raptis repentè armis, ad cædem innoxiæ ciuitatis, non ob prædam; aut spoliandi cupidinem, sed furore & rabie, & caussis incertis, eóque difficilioribus remediis, donec precibus ducis mitigati, ab excidio ciuitatis temperauere. Cæsa tamen ad quatuor millia hominum. Isq; terror Gallias inuasit, vt venienti mox agmini vniuersæ ciuitates, cum magistratibus & precibus,*

cibus, occurrerent, stratis per vias pueris fœminisque: quæque alia placamenta hostilis iræ, * non quidem in bello, sed pro pace tendebantur. Nuntium de cæde Galbæ & imperio Othonis, Fabius Valens in ciuitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium, aut formitudinem permotus, bellum voluebat. Gallis contatio exempta, & in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio & metus. Proxima Lingonum ciuitas erat, fida partibus, benignè excepti, modestia certauere. Sed breuis lætitia fuit, cohortium intemperie, quas à legione quartadecima, & supra memorauimus, digressas exercitui suo Fabius Valens adiunxerat. Iurgia primùm mox rixa inter Batauos & legionarios. Dum his aut illis studia militum adgregantur, propè in prælium exarsere, ni Valens animaduersione paucorum, oblitos iam Batauos imperij admonuisset. Frustra aduersus Æduos quæsita belli caussa. Iussi pecuniam atque arma deferre, gratuitos insuper commeatus præbuere, quod Ædui formidine, Lugdunenses gaudere fecere. Sed legio Italica & ala Taurina abducta, * Cohortem XVIII. Lugduni, solitis ibi hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens, legatus Italicæ legionis, quamquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit. Secretis cum criminationibus infamauerat Fabius ignarum, & quo incautior deciperetur, palàm laudatum. Veterem inter Lugdunenses, Viennen-

ſeſq; diſcordiam, proximam bellum accenderat; multa inuicem clades, crebrius infeſtiuſq; quàm vt tantum propter Neronem Galbamq; pugnaretur. Et Galbæ reditus Lugdunenſium, occaſione iræ, in fiſcum verterat. Multus contra in Viennenſes honor. Vnde æmulatio, & inuidia, & vno amne diſcretis connexum odium. Igitur Lugdunenſes extimulare ſingulos militum, & in euerſionem Viennenſium impellere, obſeſſam ab illis coloniam ſuam, adiutos Vindicis conatus, conſcriptas nuper legiones, in præſidium Galbæ referendo. Et vbi cauſſas odiorum prætēderant, magnitudinem prædæ oſtendebant. Nec iam ſecreta exhortatio, ſed publicæ preces: Irent vltores, exſcinderent ſedem Gallici belli cuncta illic externa & hoſtilia, ſe coloniam Romanam & partem exercitus, & proſperatum aduerſarumq; rerum ſocios ſi fortuna contra daret, iratis ne relinquerentur. His & pluribus in eundem modum, perpulerant, vt nec legati quidem ad duces partium reſtingui poſſe iracundiam exercitus arbitrarentur, cùm ignari diſcriminis ſui Viennenſes, velamenta & inſulas præferentes, vbi agmen inceſſerat, arma, genua, veſtigia prehenſando, flexere militum animos. Addidit Valens tricenos ſingulis militibus ſeſtertios. Tum vetuſtas dignatáſque coloniæ valuit. Et verba Fabij ſalutem incolumitatémque Viennenſium commendantis æquis auribus accepta. Publicè tamen armis mulctati, priuatis & promiſcuis

miscuis copiis iuuere militem. Sed fama constans fuit, ipsum Valentem magna pecunia emptum. Is diu sordidus, repentè diues mutationem fortunæ malè tegebat, accensis egestate longa cupidinibus immoderatus, & inopi iuuenta, senex prodigus. Lento deinde agmine, per fines Allobrogum & Vocontiorum ductus exercitus; ipsa itinerum spatia, & statiuorum mutationes vendit ante duce, fœdis pactionibus aduersus possessores agrorum, & magistratus ciuitatum, ideò minaciter, vt Luco (municipium id Vocontiorum est) faces admouerit, donec pecunia mitigaretur, quoties pecuniæ materia deesset, & stupris & adulteriis exorabatur. Sic ad Alpes peruentum.

17. *Plus prædæ ac sanguinis Cæcina hausit. Irritauerant turbidum ingenium Heluetij, Gallica gens, olim armis virisque, mox memoria nominis clara, de cæde Galbæ ignari, & Vitellij imperium obnuentes. Initium bello fuit auaritia, ac festinatio vndeuicesimæ legionis. Rapuerunt pecuniam missam in stipendium castelli, quod olim Heluetij suis militibus ac stipendiis tuebantur: ægrè id passi Heluetij; interceptis epistolis, quæ nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur; centurionem & quosdam militum in custodia retinebant. Cæcina belli auidus, proximam quamque culpam antequàm pœniteret, vltum ibat. Mota properè castra. Vastati agri. Direptus, longa pace in modum municipij*

exſtructus, locus, amœno ſalubrium aquarum vſu frequens. Miſſi ad Rhætica auxilia nuntij, vt verſos in legionem Heluetios à tergo aggrederentur. Illi ante diſcrimen feroces, in periculo pauidi, quamquam primo tumultu Claudium Seuerum ducem legerant, non arma noſcere, non ordines ſequi, non in vnum conſulere, exitioſum aduerſus veteranos prœlium, intuta obſidio, dilapſis vetuſtate mœnibus, hinc Cæcina cum valido exercitu, inde Rhætica alæ cohortéſque, & ipſorum Rhætorum iuuentus ſueta armis, & more militiæ exercita, vndique populatio & cædes. Ipſi in medio vagi adiectis armis, magna pars ſaucij aut palantes, in montem Vocetiũ perfugere. Ac ſtatim immiſſa cohorte Thracum depulſi, & conſectantibus Germanis, Rhætiſque, per ſiluas atque in ipſis latebris trucidati. Multa hominum millia cæſa, multa ſub corona venũdata. Cumq́; direptis omnibus, Auenticum gentis caput iuſto agmine peteretur, miſſi qui dederent ciuitatem, & deditio accepta in Iulium Alpinum è principibus, vt concitorem belli, Cæcina animaduertit: cæteros veniæ vel ſæuitiæ Vitellij reliquit. Haut facilè dictu eſt, legati Heluetiorum minus placabilem imperatorem, an militem inuenerint. Ciuitatis excidium poſcunt, tela ac manus in ora legatorum intentãt. Ne Vitellius quidem minis ac verbis temperabat: cùm Claudius Coſſus, vnus ex legatis, nota fœcundia, ſed dicendi artem apta

trepidatio

trepidatione occultans, atque eo validior, militis animum mitigauit: vt eſt mos vulgo, mutabilis ſubitis, & tam prono in miſericordiam, quàm immodicum ſæuitia fuerat: effuſis lacrymis, & meliora conſtantius poſtulando, impunitatem ſalutémque ciuitati impetrauere. Cæcina paucos in Heluetiis moratus dies, dum ſententiæ Vitellij certior fieret, ſimul tranſitum Alpium parans, lætum ex Italiâ nuntium accipit, alam Syllanam circa Padum agentem, ſacramento Vitellij acceſſiſſe, Proconſulem Vitellium Syllani in Africâ habuerant: mox à Nerone, vt in Ægyptum præmitterentur, exciti, & ob bellum Vindicis remorati, ac tum in Italiâ manentes, inſtinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obſtricti, robur aduentantium legionum & famam Germanici exercitûs attollebant, tranſire in partes: & vt donum aliquod nouo principi, firmiſſima Tranſpadanæ regionis municipia, Mediolanum, ac Nouariam, & Eporediam, ac Vercellas adiunxere. Id Cæcina per ipſos compertum. Et quia præſidio alæ vnius latiſſima pars Italiæ defendi nequibat, præmiſſis Gallorum, Luſitanorum. Britannorúmque cohortibus, & Germanorum vexillis, cum ala Taurini ipſe paululùm contatus, cum Rheticis iugis in Noricum flecteret, aduerſus Petronium (vrbis) procuratorem, qui conciis auxiliis, & interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu ne amitte-

*præmissas iam cohortes alásque, simul reputans plus gloriæ retenta Italia, & vbicumque certatum foret, Noricos in cetera victoriæ præmia * cessuros, Penino subsignatum militem itinere & graue legionum agmen, hibernis adhuc niuibus traduxit.*

18. *Otho interim, contra spem omnium, non delitiis, neque desidia torpescere, dilatæ voluptates, dissimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperij composita. Eóque plus formidinis afferebant: falsæ virtutes, & vitia reditura. Marium Celsum consulem designatum, per speciem vinculum, sæuitiæ militum subtractum, acciri in Capitolium iubet. Clementiæ titulus, è viro claro & partibus inuiso, petebatur. Celsus constanter seruatæ erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum vltrò imputauit. Nec Otho quasi ignosceret, sed ne hostis metum reconciliationis adhiberent, statim intra intimos amicos habuit, & mox bello inter duces dilegit. Mansitq́; Celso velut fataliter etiam pro Othone fides integra & infœlix. Læta primoribus ciuitatis, celebrata in vulgus Celsi salus, ne militibus quidem ingrata fuit, eandem virtutem admirantibus cui irascebantur. Par inde exsultatio, disparibus caussis consecuta, impetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigelinus obscuris parentibus, fœda pueritia, impudica senecta, præfecturam vigilum & prætorum, & alia præmia virtutum, quia velocius*

erat

*erat vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde auaritiam, & varia ſcelera exercuit: corrupto ad omne facinus Nerone, quædam ignaro auſus, ac poſtremò eiuſdem deſertor ac proditor. Vnde non alium pertinaciùs ad pœnam flagitauere, diuerſo affectu, quibus odium Neronis ineat, & quibus deſiderium. Apud Galbam T. Vinij potentiâ defenſus, prætexentis ſeruatam ab eo filiam, & haut dubiè ſeruauerat, non clementiâ (quippe tot interfectis) ſed effugio in futurum: quia peſſimus quiſque, diffidentia præſentium mutationem pauens, aduerſus publicum odium, priuatam gratiam * præparatum & nulla innocentiæ cura: ſed vice impunitatis. Eo infenſior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti T. Vinij inuidia concurrere è tota vrbe in palatium ac fora, & vbi plurima vulgi licentia, in circum ac theatra effuſi, ſeditioſis vocibus obſtrepere: donec Tigellinus, accepto apud Sinueſſanas aquas ſupremæ neceſſitatis nuntio, inter ſtupra concubinarum, & oſcula, & deformes moras, ſectis nouacula faucibus, infamem vitam fœdauit etiam exitu ſero & inhoneſto.*

Per idem tempus expoſtulata ad ſupplicium Galuia Criſpinilla, variis fruſtrationibus, & aduerſa diſſimulātis principis fama, periculo exempta eſt: magiſtra libidinum Neronis, tranſgreſſa in Africam ad inſtigandum in arma Claudium Macrum, famem populi Romani haut obſcurè

molita totius poſtea ciuitatis gratiam obtinuit conſulari matrimonio innixa, & apud Galbam, Othonem, Vitellium illæſa: mox potens, pecuniâ, & orbitate, quæ bonis maliſque temporibus iuxta valent. Crebræ interim, & muliebribus blandimentis infectæ, ab Othone ad Vitellium epiſtolæ, offerebant pecuniam & gratiam, & quemcunque quietis locum prodigæ vitæ legiſſet. Paria Vitellius oſtendebat, primò mollius, ſtultâ vtrimque & indecorâ ſimulatione: mox quaſi rixantes ſtupra & flagitia inuicem obiectauere: neuter falsò. Otho, reuocatis quos Galba miſerat legatis, rurſus ad vtrumque Germanicum exercitum, & ad legionem Italicum, eáſque quæ Lugduni agebant copias, ſpecie ſenatus miſit. Legati apud Vitellium remanſere, promptius quàm vt retenti viderentur. Prætoriani, quos per ſimulationem officij legatis Otho adiunxerat, remiſſi, antequam legionibus miſcerentur. Addit epiſtolas Fabius Valens, nomine Germanici exercitus, ad prætorias & vrbanas cohortes, de viribus partium magnificas, & concordiam offerentes. Increpabant vltrò, quòd tanto ante traditum Vitellio imperium ad Othonem vertiſſent. Ita promiſſis ſimul, ac minis tentabantur: vt bello impares, in pace nihil amiſſuri. Neque ideo prætorianorum fides mutata. Sed inſidiatores ab Othone in Germaniam, à Vitellio in vrbem miſſi. Vtriſque fruſtra fuit: Vitellianis impunè, per tantam hominum multitu-

dinem, mutua ignorantia fallentibus: Othoniani nouitate vultus, omnibus inuicem gnaris, prodebantur. Vitellius litteras ad Titianum fratrem Othonis composuit, exitium ipsi filióque eius minitans, ni incolumes sibi mater ac liberi seruarentur. Et stetit domus vtraque sub Othone, incertum an metu. Vitellius victor, clementiæ gloriam tulit.

19. *Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius iurasse in eum Dalmatiæ, ac Pannoniæ, & Mœsiæ legiones. Idem ex Hispania allatum: Laudatúsque per edictum Cluuius Rufus: & statim cognitum est, conuersam ad Vitellium Hispaniam. Nec Aquitania quidē quamquam à Iulio Cordo in verba Othonis obstricta, diu mansit. Nusquam fides aut amor, metu ac necessitate huc illuc mutabantur. Eadem formido prouinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos & validiores. Longinquæ prouinciæ, & quicquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant, non partium studio, sed erat grande momentum in nomine vrbis ac prætextu senatus. Et occupauerat animos prior auditus. Iudaicum exercitum Vespasianus, Syriæ legiones Mucianus sacramento Othonis adegere. Simul Ægyptus, omnésque versæ in Orientem prouinciæ, nomine eius tenebantur. Idem Africæ obsequium, initio à Carthagine orto. Neque exspectat à Vispani Aproniani*

*proconſulis auctoritate, Creſcens Neronis libertus (nam * is malis temporibus partem ſe Reipubl. fecerat) epulum plebi, ob lætitiam recentis imperij, obtulerat: & populus pleraque ſine modo feſtinauit. Carthaginem ceteræ ciuitates ſecutæ. Sic diſtractis exercitibus ac prouinciis, Vitellio quidem ad capeſſendam principatus fortunam bello opus erat. Otho, vt in multa pace, munia imperij obibat: quædam ex dignitate Reipubl. pleraque, contra decus, ex præſenti vſu properando. Conſul cum Titiano fratre in Kalend. Martias ipſe, proximos menſes Verginio deſtinat, vt aliquod exercitui Germanico delinimentum. Iungitur Verginio Poppæus Vopiſcus, prætextu veteris amicitiæ, plerique Viennenſium honori datum interpretabantur. Ceteri conſulatus ex deſtinatione Neronis, aut Galbæ, manſere. Cælio ac Flauio Sabinis, in Iulias, Ario Antonino & Mario Celſo, in Septembres: quorum honori ne Vitellius quidem victor interceſſit. Sed Otho, pontificatus auguratúſque honoratis iam ſenibus cumulum dignitatis addidit, & recens ab exſilio reuerſos nobiles adoleſcentulos, auitis ac paternis ſacerdotiis in ſolatium recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæſo, Seuino Prompiino ſenatorius locus, qui repetundarum criminibus ſub Claudio ac Nerone ceciderant. Placuit ignoſcentibus, verſo nomine, quod auaritia fuerat, videri maieſtatem: cuius tum odio, etiam bonæ leges peribant. Eâdem largitione*

*tione ciuitatum quoque ac prouinciarum animos aggreſſus, Hiſpalienſibus & Emeritenſibus familiarum adiectiones, Lingonibus vniuerſis ciuitatem Romanam, prouinciæ Bæticæ, Maurorum ciuitates dono dedit. Noua iura Cappadociæ noua Africæ, oſtentui magis quàm menſura. Inter quæ neceſſitate præſentium rerum & inſtantibus curis excuſata, ne tum quidem immemor amorum, ſtatuas Poppeæ per ſenatuſconſultum repoſuit. Creditus eſt etiam de celebranda Neronis memoriâ agitauiſſe, ſpe vulgum alliciendi. Et fuere qui imagines Neronis * reponerent: atque etiam Othoni, quibuſdam diebus populus & miles, tanquam nobilitatem ac decus aſtruerent, NERONI OTHONI acclamauit. Ipſe in ſuſpenſo tenuit, vetā li metu, vel * agnoſcēdi pudore.*

20. *Conuerſis ad ciuile bellum animis, externa ſine curâ habebantur. Eò audentius Rhoxolani, Sarmatici gens, priore hyeme cæſis duabus cohortibus, magnâ ſpe ad Mœſiam irruperant, nouem millia equitum, ex ferocia & ſucceſſu, prædæ magis quàm pugnæ intenta. Igitur vagos & incurioſos, tertia legio adiuncta auxiliis, repentè inuaſit. Apud Romanos omnia prælio apta. Sarmatæ diſperſi, aut cupidine prædæ graues onere ſarcinarum, & lubrico itinerum adempta equorum pernicitate, velut vincti cædebantur. Namque mirum dictu, vt ſit omnis Sarmatarum virtus, velut extra ipſos: nihil ad pedeſtrem*

pugnam

pugnam tam ignauum, vbi per turmas aduenere vix vlla acies obſtiterit. Sed tum humido die, & ſoluto gelu, neque conti neque gladij, quos prælongos vtraque manu regunt, vſui, lapſantibus equis, & cataphractarum pondere (id principibus nobiliſſimo cuique tegmen ferreis laminis, aut præduro corio conſertum: vt aduerſus ictus impenetrabile, ita impetu hoſtium prouolutis inhabile ad reſurgendum) ſimul altitudine, & mollitia niuis, hauriebantur. Romanus miles facili loricâ, & miſſili pilo, aut lanceis aſſultans, vbi res poſceret, leui gladio inermem Sarmatam, (neque enim defendi ſcuto mos eſt cominus) fodiebat, donec pauci, qui prælio ſuperfuerant, paludibus abderentur. Ibi ſæuitia hyemis, hic miſeria vulnerum abſumpti. Poſtquam id Romæ compertum, M. Apronius Mœſiam obtinens triumphali ſtatuâ, Fuluius Aurelius, & Iulianus Titius, ac Numiſius Lupus, legati legionum, conſularibus ornamentis donantur: læto Othone, & gloriam in ſe trahente tanquam & ipſe felix bello, & ſuis ducibus ſuiſque exercitibus Rempubl. auxiſſet. Paruo interim initio, vnde nihil timebatur, orta ſeditio, propè vrbi excidio fuit. Septimamdecimam cohortem, colonia Hoſtienſi in vrbem acciri Otho iuſſerat. Armanda eius cura, Vario Criſpino tribuno è prætorianis, data. Is quo magis vacuus, quietis caſtris, iuſſa exſequeretur, vehicula cohortis, incipiente nocte, onerari aperto armamentorio

mentorio

mentorio iubet. Tempus in ſuſpicionem, cauſſa in crimen, affectatio quietis, in tumultum eualuit. Et viſa inter tumulentos arma, cupidinem ſui mouere. Fremit miles, & tribunos centuriones proditionis arguit, tamquam familia ſenatorum da perniciem Othonis armarentur. Pars ignari & vino graues, peſſimus quiſque in occiſionem prædarum, Vulgus, vt mos eſt, cuiuſque motus noui cupidum: & obſequia meliorum nox abſtulerat. Reſiſtentem ſeditioni tribunum, & * ſeuiſſimum centurionem obtruncant, rapta arma, nudati gladij inſidentes equis, vrbem ac palatium petunt. Erat Othoni celebre conuiuium, primoribus feminis viriſque, qui trepidi, fortuitúſne militum furor, an dolus imperatoris, manere ac deprehendi, an fugere & diſpergi. periculoſius foret, modò conſtantiam ſimulare, modò formidinem detegi, ſimul Othonis vultum intueri. Vtque euenit inclinantis ad ſuſpicionem mentibus, cùm timeret Otho, timebatur. Sed haut ſecus diſcrimine ſenatus quàm ſuo territus, & præfectos prætorij ad mitigandas militum iras ſtatim miſerat, & abire properè omnes è conuiuio iuſſit. Tum verò paſſim magiſtratus proiectis inſignibus, vitata comitum & ſeruorum frequentia, ſenes fœminæque per tenebras: diuerſa vrbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, & vt cuique humillimus cliens, incertas latebras petiuere. Militum impetus ne foribus quidem palatij coërcitus

citus conuiuium irrumperent, ostendi sibi Othonem expostulantes: vulnerato Iulio Martiale tribuno, & Vitellio Saturnino præfecto legionis, dum ruentibus obsistunt. Vndique arma & minæ, modo in centuriones tribunósque, modò in senatum vniuersum: lymphatis cæco pauore animis, & quia neminem vnum destinare ira poterant, licentiam in omnes poscentibus: donec Otho, contra decus imperij Otho insistens, precibus & lachrymis ægrè cohibuit. Redierúntque in castra inuiti, neque innocentes: Posterâ die, velut capta vrbe clausæ domus, rarus per vias populus, mœsta plebs, deiecti in terram militum vultus, ac plus tristitiæ quàm pœnitentiæ. Manipulatim allocuti sunt Licinius Procellus, & Plotius Firmius, præfecti ex suo quisque ingenio, mitius aut horridius. Finis sermonis in eo, vt quina millia nummûm singulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi castra ausus. Atque illum tribuni centurionésque circumsistũt, abiectis militiæ insignibus, otium & salutem flagitantes. Sensit inuidiam miles, & compositus in obsequium, auctores seditionis ad supplicium vltrò postulabat.

21. Otho quamquam turbidis rebus, & diuersis militum animis, cùm optimus quisque remedium præsentis licentiæ posceret: vulgus & plures seditionibus & ambitioso imperio læti, per turbas & raptus facilius ad ciuile bellum impellerentur; simul reputans non posse Principatum

scelere

scelere quæsitum, subitâ modestiâ & priscâ grauitate retineri, sed discrimine vrbis & periculo senatus anxius, postremò ita disseruit. Neque vt affectus vestros in amorem mei accenderem, commilitones, neque vt animum ad virtutem cohortarer (vtraque enim egregiè supersunt:) sed veni postulaturus à vobis temperamentum vestræ fortitudinis, & erga me modum caritatis. Tumultus proximi initium, non cupidine vel odio, (quæ multos exercitus in discordiam egere) ac ne detractatione quidem aut formidine periculorum, nimia pietas vestra acrius quàm consideratius excitauit. Nam sæpe honestas rerum caussas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. Imus ad bellum, num omnes nuntios palam audiri, omnium consilia cunctis præsentibus tractari, ratio rerum, aut occasionum velocitas patitur? Tam nescire quædam milites, quàm scire oportet. Ita se ducũ auctoritas, sic rigor disciplinæ habet, vt multa per centuriones tribunósque tantum, iuberi expediat. Si vbi iubeantur, quærere singulis liceat: pereunte obsequio, etiam imperium intercidit. An & illic nocte intempestâ rapientur arma? Vnus altérve perditus ac temulentius (neque enim plures consternatione proximâ insanisse crediderim) centurionis ac tribuni sanguine manus imbuet? Imperatoris sui tentorium irrumpet? Vos quidem istuc pro

pro me, ſed in diſcurſu ac tenebris, & rerum omnium confuſione, patefieri occaſio etiam aduerſus me poteſt. Si Vitellio & ſatellibus eius eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes imprecentur? quid aliud quàm ſeditionem & diſcordiam optabunt? ne miles centurioni, ne centurio tribuno obſequatur: hinc confuſi pedites equitéſque, in exitium ruamus. Parendo potius, commilitones, quàm imperia ducum ſciſcitando res militares cõtinentur. Et fortiſſimus in ipſo diſcrimine exercitus eſt, qui ante diſcrimen quietiſſimus. vobis arma & animus ſit, mihi cõſilium & virtutis veſtræ regimẽ relinquite. Paucorum culpa fuit, duorum pœna erit. Cæteri abolete memoriam fœdiſſimæ noctis. Nec illas aduerſus ſenatum voces vllus vmquam exercitus audiat. Caput imperij, & decora omnium prouinciarum, ad pœnam vocare, non hercle illi, quos cùm maximè Vitellius in nos ſciet, Germani audeant. Vlli ne Italiæ alumni, & Romana verè iuuentus, ad ſanguinem & cædem depoſcerent ordinem, cuius ſplendore & gloriâ, ſordes & obſcuritatem Vitellianarum partium perſtringimus? Nationes aliquas occupauit Vitellius, imaginem quandam exercitus habet: Senatus nobiſcum eſt. Sic fit, vt hinc Reſpubl. inde hoſtes Republ. conſtiterint. Quid vos pulcherrimam hanc vrbem, domibus & tectis, & congeſtu lapidum, ſtare creditis? Muta iſta & inania intercidere ac reparari promiſcuè poſſunt

possunt: æternitas rerum, & pax gentium, & mea »
cum vestrâ salus, incolumitate senatus firmatur. »
Hunc auspicato à parente & conditore vrbis no- »
stræ institutum, & à regibus vsque ad principes »
continuum & immortalem, sicut à maioribus ac- »
cepimus, sic posteris tradamus. Nam vt ex vobis »
senatores, ita ex senatoribus principes nascuntur. »
Et oratio ad perstringendos mulcendósque mili-
tum animos & seueritatis modus (neque enim in
plures quàm in duos animaduerti iusserat) gratè
accepta, compositiq; ad præsens, qui coërceri non
poterant.

22. *Non tamen quies vrbi redierat, strepitus telorum, & facies belli erat: militibus, vt nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos occulto habitu, & malignâ curâ in omnes quos nobilitas aut opes, aut aliqua insignis claritudo rumoribus obiecerat. Vitellianos quoque milites venisse in vrbem ad studia partium noscenda, plerique credebant. Vnde plena omnia suspicionum, & vix secreta domûm sine formidine, sed plurimum trepidationis in publico, vt quemque nuntium famâ attulisset, animum vultumq; conuersi ne diffidere dubiis, ac parum gaudere prosperis viderentur. Coacto verò in curiam senatu, arduus rerum omnium modus; ne contumax silentium, ne suspecta libertas. Et priuato Othoni nuper, atque eadem dicenti, nota adulatio. Igitur versare sententias, & huc atque illuc torquere, hoste & parricidam*

Vitelliū vocantes. Prouidētissimus quisque, vulgaribus conuiciis quidā vera probra iacere, in clamore tamen, & vbi plurimæ voces, aut tumultu verborū sibi obstrepentes. Prodigia insuper terrebant, diuersis auctoribus vulgata. In vestibulo Capitolij omissas habenas bigæ, cui Victoria institerat, erupisse cellā Iunonis, maiorem humana speciem, statuam diui Iulij, in insula Tiberini amnis: sereno & immoto die, ab Occidente in Orientem conuersam, prolocutum in Ethruria bouem, insolitos animalium partus, & plura alia, rudibus sæculis, etiam in pace obseruata, quæ nunc tantùm in metu audiuntur. Sed præcipuus, & cum præsenti exitio, etiam futuri pauor, subita inundatione Tiberis: qui immenso auctu prorupto ponte Sublicio, ac strage obstantis molis refusus, non modò iacentia & plana vrbis loca, sed secura huiusmodi casuum impleuit. Rapti è publico plerique, plures in tabernis & cubilibus intercepti. Fames in vulgus, inopia quæstus, & penuria alimentorū, corrupta stagnantibus aquis insularū fundamenta, dein remeante flumine dilapsa. Vtque primùm vacuus à periculo animus fuit, id ipsum, quod paranti expeditionem Othoni, campus Martius & via Flaminia iter belli esset obstructū, à fortuitis vel naturalibus caussis, in prodigiū & omen imminentium cladium vertebatur. Otho, lustrata vrbe, & expensis belli consiliis quando Penina Cottiæq; alpes,

pes, & cæteri & Galliarũ aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonensem Galliam aggredi statuit, classe valida & partibus fida, quòd reliquos cæsorũ ad pontem Miluiũ, & sæuitia Galbæ in custodiam habitos, in numerũ legionis composuerat, facta & reliquis spes honoratioris in posterum militiæ. Addidit classi urbanas cohortes, & plerosq; è prætorianis, vires & robur exercitus, atq; ipsis ducibus consiliũ & custodes. Summa expeditionis Antonio Nouellio, Suedio Clementi primipilaribus, Aemylio Pacensi, cui ademptum à Galba Tribunatum reddiderat, permissa. Curam nauium Oseus libertus retinebat, ad obseruandam honestiorum fidem * inuitatus. Peditum equitúmque copiis Suetonius Paulinus, Marius Celsus. Annius Gallus, rectores destinati. Sed plurima fides Licinio Proculo prætorij præfecto. Is urbanæ militiæ impiger, bellorũ insolens auctoritatem Paullini, vigorem Celsi, maturitatẽ Galli, vt cuiq; erat, criminando, quod facillimum factu est, prauus & callidus, bonos & modestos anteibat. Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arta custodiâ, neque obscura: nullum ob crimen, sed vetusto nomine, & propinquitate Galbæ monstratus. Multos è magistratibus, magnam consularium partem. Otho, non participes aut ministros bello, sed comitum specie, secum expedire iubet. In quîs & L. Vitellium, eodem

*quo ceteros cultu, nec vt imperatoris fratrem, nec vt hostis. Igitur mota vrbis cura, nullus ordo metu aut periculo vacuus. Primores senatus ætate inualidi & longâ pace desides; segnis & oblita bellorum nobilitas ignarus militiæ eques: quanto magis occultare ac abdere pauorem nitebantur, manifestius pauidi. Nec deerant è contrario, qui ambitione stolidâ, conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos apparatus conuiuiorum, & irritamenta libidinum, vt instrumenta belli mercarentur. Sapientibus quietis & Reip. cura: leuissimus quisque, & futuri improuidus, spe vanâ tumens. Multis afflicta fides in pace, ac turbatis rebus alacres, & per incerta tutissimi. Sed vulgus & magnitudine nimiâ communium curarum expers populus, sentire paulatim belli mala conuersa in militum vsum omni pecuniâ, intentis alimentorum preciis: quæ motu Vindicis, haut perinde plebem atriuerant, securâ tuo vrbe & prouinciali bello, quod inter legiones Galliasq; velut externum fuit. Nam, ex quo diuus Augustus res Cæsarum composuit procul & in vnius solicitudinem ani decus, populus Romanus bellauerat. Sub Tiberio & Caio, tantum pacis aduersa * pertimuere, Scriboniam contra Claudium incepta simul audita & coërcita. Nero nuntiis magis & rumoribus, quam armis depulsus. Tum legiones classésque, & quod rarò aliàs, prætorianus vrbanusq; miles: in aciem deducto, Oriens Occidensq; & quidquid*

vtrim-

vtrimque virium eſt à tergo: ſub ducibus aliis ſi bellarum foret, longo bello materia. Fuere, qui proficiſcenti Othoni moras religionemq́ue nondum conditorum ancilium afferrent. Aſpernatus omnem cunctationem, vt Neroni quoque exitioſam: & Cæcina, iam alpes tranſgreſſus, extimulabat. Pridie Idus Mar. commendata patribus Rep. reliquias Neronianarum ſectionum nondum in fiſcum conuerſas, reuocatis ab exſilio conceſſit: iuſtiſſimum donum & in ſpeciem magnificum, ſed feſtinatâ exactione, vſu ſterile. Mox vocatâ concione, maieſtatem vrbis, & conſenſum populi ac ſenatus pro ſe attollens aduerſum Vitellianas partes modeſtè diſſeruit, inſcitiam potius legionum, quàm audaciam increpans, nulla Vitellij mentione ſiue ipſius ea moderatio, ſeu ſcriptor orationis ſibi metuens, contumeliis in Vitellium abſtinuit: quando, vt in conſiliis militiæ Suetonio Paullino & Mario Celſo, ita in rebus vrbanis Gallerij Trachali ingenio Othonem vti credebatur, & erãt qui genus ipſum orandi noſcerẽt, crebro fori vſu celebre, & ad implendas populi aures, latum & ſonans: clamor vocéſque vulgi, ex more adulandi, nimiæ: & falſæ, quaſi dictatorem Cæſarem, aut imperatorem Auguſtum proſequerentur, ita ſtudiis votiſq́ue certabant, nec metu aut amore, ſed ex libidine ſeruitij, vt in familiis, priuata cuique ſtimulatio, & vile iam decus publicum. Profectus Otho, quietẽ vrbis curaſq́ue imperij, Saluio Titiano fratri permiſit.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Historiarum Liber II.

BREVIARIVM LIBRI.

1. Audito Galbæ exitu Titus Vespasianus Romam missus vt imperatori gratularetur, in itinere substitit, consulta deinde de futuris Paphia Venere.

2. Pater Vespasianus bellum molitur & differt in occasionem.

3 Pseudo Neronis captiuitas & cædes. Annius Faustus eques oppressus.

4. Copia, duces Othonis: irruptio classis Othonianæ in Galliã Narbonensem.

5. Vitellij dux Valens Gallis auxilia mittit, quæ cum Othonianis infeliciter confligũt. Corsica mota, procuratoris temeritate, qui ab insulanis interficitur. Othonis milite frustra pugnante, Vitellianus exercitus in Italiam penetrat.

6. Placentiã oppugnat Cæcina, cum probro & clade repulsus.

7. Cæcina, dum Othonianis qui ad Bedriacum prosperè pugnauerant locat insidias, seipsum in periculum conicit.

8. Milites

8. Milites in Valentem Ticini seditionem excitant, qua composita Cæcinæ iunguntur.

9. De summa belli variæ apud Othonem deliberationes.

10. Vitellianorum strategema. Exercitus Othoniani confusi. Famam de studio pacis Tacitus refellit.

11. Othonianorum ducum imperitia & lapsus. Fortiter & prudēter Vitelliani se ad prælium accingunt. Falso nuntio Othoniani turbantur. In acri pugna Othoniani fugi non tamen fracti.

12. A belli consiliis auersus Otho mortem suam eligit, quam lingua facunda aperit, atroci manu exequitur.

13. In Virginium & Senatum militaris impetus. Vitellij varia receptio. Huius exercitus descriptus.

14. Vitellij animus inconstans. Ad eum Mauritaniæ deficiunt, multis cæsis. Erga Vitellium præfecti Lugdunensis liberalitas. Aduersarios suos Vitellius oppositis modis excipit.

15. In Mathematicos & alios seuera animaduersio. Dolabella calumniis pressus & oppressus. Vxoris & matris Vitellij elogia. Hispaniæ præfectus clam accusatus fidenter & coram Vitellio se purgat.

16. Qui Othoni adhæserant legionum milites in Britanniam dimittuntur: inter hos Quartadecimani, quibus adiunctæ Batauorum cohortes: vnde tumultus. Alibi aliæ legiones locatæ. Ticinensis seditio, quam noui belli fama componit. Virginius ad cædem quæsitus euadit.

17. Bataui in Germaniam redeunt. Locum felicis sibi pugnæ lustrat Vitellius, & honores pro merito cuiusque, suis diuidit.

Scribonianꝰ nebulo supplicia capitis luit mendacij.

18. Orientis status. Vespasiani cunctatio, Muciani præsertim acri oratione excitata.

19. Vaticiniis ominibus impulsus, legiones ad se pertrahit, quibus reges & prouinciæ adhærent. Belli aduersus Vitellium consilia & apparatur.

20. Mucianus rei bellicæ inuigilat. Illyriciani ad Vespasianum transeunt: alij item exercitus nouas illas partes sequuntur.

21. Ignauia Vitellij cuius miles licentia corruptus Italiam atterit, & vrbem cædibus implet. Valens & Cæcina, summæ rerum præfecti, inter se diffident.

22. Vitellianorum ingens numerus, pusillus animus, nulla disciplina. Quorundam supplicia. Prodigalitas Vitellij, aulæ corruptio, ciuium miseriæ.

23. Nuntio defectionis allato. Vitellius & prouinciarum præfecti lentè festinant. Africanus miles Vitellio, præfectus Vespasiano, placet. Cæcina corruptus & corruptor, vt & Passus corruptum exercitum educit.

Gesta hæc eodem anno quo Galba & T. Vinius interfecti sunt: consulibus tamen aliis suffectis.

*S*TRVEBAT *iam fortuna, diuersa parte terrarum, initia caussasque imperio: quod * varia sorte, latum Reip. aut atrox, ipsis principibus prosperum, aut exitio fuit. Titus Vespasianus è*

*mus è Iudeâ, incolumi adhuc Galba, missus à patre, caussam profectionis officium erga principem, & maturam petendis honoribus iuuentam ferebat. Sed vulgus fingendi auidum disperserat, accitum in adoptionem, materia sermonibus, senium & orbitas principis & intemperantia ciuitatis donec vnus eligatur, multos destinandi. Augebat famam, ipsius Titi ingenium quantecumque fortunæ capax, decor oris cum quadam maiestate, prospera Vespasiani res, præsaga responsa, & inclinatis ad credendum animis, loco omnium etiam fortuna. Vbi Corinthi, Achaiæ vrbe, certos nuntios accepit de interitu Galbæ, & aderant qui arma Vitellij belliúmque affirmarent: anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta vtrinque perlustrat. Si pergeret in vrbem, nullam officij gratiam, in alterius honorem suscepti: ac se Vitellio, siue Othoni, obsidem fore. Sin rediret offensam haud dubiam victoris sed incertâ adhuc victoriâ, & concedente in partes patre, filium excusatum. Sin Vespasianus Remp. susciperet, obliuiscendum * infensarum, de bello agitantibus. His ac talibus inter spem metúmque iactatum, spes icit. Fuere qui accensum desiderio Bernices reginæ, vertice iter crederent. Neque abhorrebat à Berenice iuuenilis animus, sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum, lætam voluptatibus adolescentiam egit, suo quàm patris imperio modestior.*

*Igitur oram Achaiæ, & Aſiæ, ac læua maris * præteruectus, Rhodum & Cyprum inſulas, inde Syriam audentioribus ſpatiis petebat. Atque illum cupido inceſſit, adeundi viſendique templum Paphiæ Veneris, inclitum per indigenas aduenáſque. Haut fuerit longum initia religionis, templi ſitum, formam deæ, neque enim alibi ſic habetur, paucis diſſerere. Conditorem templi regem Aëriam vetus memoria, quidam ipſius deæ nomen id perhibent. Fama recentior tradit, à Cinarâ ſacratum templum, deámque ipſam conceptam mari, huc pulſam. Sed ſcientiam artémque haruſpicum accitam, & Cilicem Thamayram intuliſſe. Atque ita pactum, vt familiæ vtriuſque poſteri cærimoniis præſiderent. Mox ne honore nullo regium genus peregrinam ſtirpem antecelleret, ipſâ quam intulerant ſcientiâ hoſpites ceſſere. Tantum Cinarades ſacerdos conſulitur Hoſtiæ, vt quiſque vouiſſet, mares diliguntur. Certiſſima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum, precibus & igne puro altaria adolentur, nec vllis imbribus quamquam in aperto madeſcunt. Simulacrum deæ non effigie humanâ. continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metæ modo exſurgens. Et ratio in obſcuro. Titus ſpectata opulentia doniſque regum, quæque alia lætum antiquitatibus Græcorum genus incertæ vetuſtati affingit, de nauigatione primùm conſulit. Poſtquam pandi viam, & mare proſperum*

sperum accepit, de se per ambages interrogat, cæsis compluribus hostiis. Sostratus, sacerdotis id nomen erat, vbi læta & congruentia exta, magnisque consultis annuere deam videt, pauca in præsens & solita respondens, petito secreto futura aperit. Titus aucto animo ad patrem peruectus, suspensis prouinciarum & exercituum mentibus, ingens rerum (fiducia) accessit.

2 *Profligauerat bellum Iudaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis & arduo opere ob ingenium gentis & peruicaciam superstitionis, quàm quòd satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. Tres, vt suprà memorauimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercita bello: quatuor Mutianus obtinebat in pace. Sed æmulatio & proximi exercitus gloria repulerat segnitiam. Quantúmque illis roboris discrimina & labor, tantùm his vigoris addiderat integra quies, & inexpertus belli labor, auxilia vtrique cohortium alarúmque, & classes regésque, ac nomen dispari fama celebre. Vespasianus acer militia, anteire agmen locum castris capere, noctu diúque consilio, ac si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuitos veste habitúq; vix à gregario milite discrepãs, prorsus, si auaritia abesset, antiquis ducibus par. Mucianum è contrario magnificentia & opes, & cuncta priuatum modum supergressa extollebant, aptior sermone, dispositu, prouisúque ciuilium*

ciuilium rerum peritus, egregium principatus temperamentum, ſi demptis vtriuſque vitiis, ſola virtutes miſcerentur. Cæterùm hic Syriæ, ille Iudææ præpoſitus, vicinis prouinciarum adminiſtrationibus inuidia diſcordes, exitu demum Neronis, poſitis odiis in medium conſuluere, primùm per amicos; dein præcipua concordiæ fides. Titus, praua certamina communi vtilitate aboleuerat, natura atque arte compoſitus alliciendis etiam Muciani moribus. Tribuni centurionéſque, & vulgus militum, induſtria, licentia, per virtutes, per voluptates, vt cuique ingenium, adſciſcebatur. Antequam Titus aduentaret, ſacramentum Othonis acceperat, vterque exercitus, præcipibus, vt aſſolet, nuntiis, & tarda mole ciuilis belli, quod longo concordia quietus Oriens, tunc primum parabat. Namque olim validiſſima inter ſe ciuium arma, in Italia, Galliáve viribus Occidentis cœpta. Et Pompeio, Caſſio, Bruto, *Antonio, quos omnes trans mare ſecutum eſt ciuile bellum, haut proſperi exitus fuerant auditique ſæpius in Syria Iudæáque Cæſares quàm inſpecti. Nulla ſeditio legionum, tantùm aduerſus* Parthos *minæ, vario euentu. Et proximo ciuili bello, turbatu aliis, inconcuſſa ibi pax: dein fides erga Galbam. Mox vt Othonem ac Vitellium ſceleſtis armis res Romanas raptum ire, vulgatum eſt: ne penes cæteros imperij præmia, penes ipſos tantùm ſeruitij neceſſitas eſſet,*

fremere

*fremere miles, & vires suas circumspicere. Septem legiones statim, & cum ingentibus auxiliis Syria Iudaáque: inde continua Ægytus, duaq; legiones: hinc Cappadocia Pontúsque, & quicquid castrorum Armeniis prætenditur. Asia, & cætera prouinciæ, nec virorum inopes, & pecunia opulentæ, quantum insularum mari cingitur, & parando interim bello * secundum tutúmque ipsum mare. Non fallebat duces impetus militum. Sed bellantibus aliis placuit exspectari bellum, cùm inter victores victósque numquam solida fides coalesceret. Nec referre Vitellium an Othonem superstitem fortuna faceret. Rebus secundis etiam egregios duces insolescere, discordiam his, ignauiam, luxuriem, & suismet vitiis, alterum bello, alterum victoria periturum. Igitur arma in occasionem distulere. Vespasianus Mucianúsque nuper, cæteri olim mixtis consiliis, optimus quisque amore Reipubl. Multos dulcedo prædarum stimulabat, alios ambigua domi res, Ita boni malique, caussis, studio pars, bellum omnes cupiebant.*

3. Sub idem tempus Achaia atque Asia falsò exterrito, velut Nero aduentaret: vario super exitu eius rumore, eóque pluribus viuere eum fingentibus, credentibúsque. Cæterorum casus conatúsque in contextu operis dicemus Tuno seruus è Ponto, siue vt alij tradidere, libertinus ex Italia, cithara & cantus peritus (vnde illi super similitudinem

*tudinem oris propior ad fallendum fides) adiunctis deserioribus, quos inopia vagos ingentibus promissis corrup erat, mare ingreditur ac vi tempestatum * Cythnum insulam detrusus, & militum quosdam ex Oriente commantium adsciuit, & abnuentes interfici iussit, & spoliatis negotiatoribus mancipiorum valentissimum quemque armauit. Centurionémque Sisennam dextras, concordia insigna, Syriaci exercitus nomine ad pratorianos ferentem, variis artibus aggressus est, donec Sisanna clam relicta insula, trepidus & vim metuens aufugeret, inde latè terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerum nouarum cupidine & odio prasentium. Gliscentem in dies famam fors discussit. Galatiam ac Pamphyliam prouincias, Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat. Data è classe Misenensi dua trirenes ad prosequendum, cum quibus Scithinum insulam tenuit. Nec defuére qui triarchos nomine Neronis acciren. Is in mastitiam compositus, & fidem suorum quondam militum inuocans, vt eum in Syria, aut Ægypto sisterent, orabat. Trierarchi nutantes, seu dolo, alloquendos sibi milites, & paratis omnium animis reuersuros firmauerunt. Sed asprenati cuncta ex fide nuntiata, cuius cohortatione expugnata nauis, & interfectus quisquis ille erat. Corpus insigne oculis comáque & toruitate vultus, in Asiam, atque inde Romam peruectum*

ctum est. In ciuitate discordi, & ob crebras principum mutationes inter libertatem ac licentiam incerta, parua quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus pecunia, potentia, ingenio inter claros magis quàm inter bonos, Annium Faustum equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitauerat, ad cognitionem senatus vocabat. Nam recens Galbæ principatu censuerant patres, vt accusatorum caussæ noscerentur. Id senatusconsultum variè iactatum, & prout potens vel inops reus inciderat, infirmum aut validum retinebatur adhuc. Terrore & propria vi Crispus incubuerat delatorem fratris sui peruertere: traxerátque magnam senatus partem, vt indefensum & inauditum dedi ad exitium postularet. Contrà apud alios nil æquè reo proderat quàm nimia potentia accusatoris: dari tempus, edi crimina quamuis inuisum ac nocentem, more tamen audiendum censebant. Et valuere primò, dilatáque in paucos dies cognitio, mox damnatus est Faustus, nequaquam eo assensu ciuitatis, quem pessimis moribus meruerat, quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum præmio exercuisse meminerant. Nec pœna criminis, sed vltor displicebat.

4. *Læta Othoni principia belli, motis ad imperium eius è Dalmatia Pannoniáque exercitibus. Fuére quatuor legiones, è quibus bina millia præmissa. Ipsæ modicis interuallis sequeban*

*quebantur: ſeptima à Galba conſcripta: veterana, vndecima ac tertiadecima, & præcipui fama Quartadecumani, rebellione Britanniæ compreſſa. Addiderat gloriam Nero, eligendo vt potiſſimos. Vnde longa illis erga Neronem fides, & erecta in Othonem ſtudia. Sed quo plus virium ac roboris, è fiducia tarditas inerat, agmen legionum, alæ cohortéſque præueniebant. Ex ipſa vrbe haut ſpernanda manus, quinque prætoriæ cohortes, & equitum vexilla cum legione prima, ac deforme inſuper auxilium, duo millia gladiatorum, ſed per ciuilia arma etiam ſeueris ducibus vſurpatum. His copiis rector additus Annius Gallus, cum Veſtricio Spurinna ad occupandas Padi ripas præmiſſus: quoniam prima conſiliorum fruſtra ceciderant, tranſgreſſo iam alpes Cæcina, quem ſiſti * inter Gallias poſſe ſperauerat. Ipſum Othonem comitabantur ſpeculatorum lecta corpora, cum ceteris prætoriis cohortibus, veterani è prætorio, claſſicorum ingens numerus. Nec illi ſegne aut corruptum luxu iter, ſed lorica ferrea vſus, & ante ſigna pedeſter, horridus, incomptus, famæq; diſſimilis. Blandiebatur cœptis fortuna, poſſeſſa per mare & naues maiore Italiæ parte, penitus vſque ad initium maritimarum alpium, quibus tentandis, aggrediendaque prouinciæ Narbonenſi, Suedium Clementem, Antonium Nouellum Æmylium Pacenſem duces dederat. Sed Pacenſis per licentiam*

tiam militum victus; Antonio Nouello nulla auctoritas; Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, vt aduersus modestiam disciplinæ corruptus, ita prœliorum auidus. Non Italia adiri, nec lōca, sedésque patriæ videbantur: tamquam externa littora, & vrbes hostium, vrere, vastare, rapere: eo atrocius, quod nihil vsquam prouisum aduersum metus, pleni agri, apertæ domus, occursantes domini iuxta coniuges & liberos, securitate pacis, & belli malo circumueniebantur. Maritimas tum alpes tenebat procurato Marius Maturus. Is concita gente, (nec deest iuuentus) arcere prouinciæ finibus Othonianos intendit. Sed primo impetu cæsi disiectique montani, vt quibus temerè collectis, non castra non ducem noscitantibus, neque in victoria decus esset, neque in fuga flagitium. Irritatus eo prœlio Othonis miles, vertit iras in municipium Albium Intemelium, quippe in acie nihil prædæ, inopes agrestes, & vilia arma: nec capi poterant, pernix genus, & gnari locorum, sed calamitatibus insontium expletum auaritia. Auxit inuidiam præclaro exemplo fœmina Ligus, quæ filio abdito, cùm simul pecuniam occultari milites credidissent, eóque per cruciatus interrogarent vbi filium occuleret, vterum ostendens, latêre respondit. Nec illis deinde tortoribus, aut monte, constantiam vocis egregiæ mutauit.

6. *Imminere prouinciæ Narbonensi in verba*

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI *Historiarum Liber II.*

BREVIARIVM LIBRI.

1. Audito Galbæ exitu Titus Vespasianus Romam missus vt imperatori gratularetur, in itinere substitit, consulta deinde de futuris Paphia Venere.

2. Pater Vespasianus bellum molitur & differt in occasionem.

3 Pseudo Neronis captiuitas & cædes. Annius Faustus eques oppressus.

4. Copia, duces Othonis: irruptio classis Othonianæ in Galliã Narbonensem.

5. Vitellij dux Valens Gallis auxilia mittit, quæ cum Othonianis infeliciter confligũt. Corsica mota, procuratoris temeritate, qui ab insulanis interficitur. Othonis milite frustra pugnante, Vitellianus exercitus in Italiam penetrat.

6. Placentiã oppugnat Cæcina, cum probro & clade repulsus.

7 Cæcina, dum Othonianis qui ad Bedriacum prosperè pugnauerant locat insidias, seipsum in periculum conijcit.

8. Milites

8. Milites in Valentem Ticini seditionem excitant, qua composita Cæcinæ iunguntur.

9. De summa belli variæ apud Othonem deliberationes.

10. Vitellianorum strategema. Exercitus Othoniani confusi. Famam de studio pacis Tacitus refellit.

11. Othonianorum ducum imperitia & lapsus. Fortiter & prudẽter Vitelliani se ad prælium accingunt. Falso nuntio Othoniani turbantur. In acri pugna Othoniani fugi non tamen fracti.

12. A belli consiliis auersus Otho mortem suam eligit, quam lingua facunda aperit, atroci manu exequitur.

13. In Virginium & Senatum militaris impetus. Vitellij varia receptio. Huius exercitus descriptus.

14. Vitellij animus inconstans. Ad eum Mauritaniæ deficiunt, multis cæsis. Erga Vitellium præfecti Lugdunensis liberalitas. Aduersarios suos Vitellius oppositis modis excipit.

15. In Mathematicos & alios seuera animaduersio. Dolabella calumniis pressus & oppressus. Vxoris & matris Vitellij elogia. Hispaniæ præfectus clam accusatus fidenter & coram Vitellio se purgat.

16. Qui Othoni adhæserant legionum milites in Britanniam dimittuntur: inter hos Quartadecimani, quibus adiunctæ Batauorum cohortes: vnde tumultus. Alibi aliæ legiones locatæ. Ticinensis seditio, quam noui belli fama componit. Virginius ad cædem quæsitus euadit.

17. Bataui in Germaniam redeunt. Locum felicis sibi pugnæ lustrat Vitellius, & honores pro merito cuiusque, suis diuidit.

Scribonian⁹ nebulo supplicia capitis luit mendacij.

18. Orientis status. Vespasiani cunctatio, Muciani præsertim acri oratione excitata.

19. Vaticiniis ominibus impulsus, legiones ad se pertrahit, quibus reges & prouinciæ adhærent. Belli aduersus Vitellium consilia & apparatur.

20. Mucianus rei bellicæ inuigilat. Illyriciani ad Vespasianum transeunt: alij item exercitus nouas illas partes sequuntur.

21. Ignauia Vitellij cuius miles licentia corruptus Italiam atterit, & vrbem cædibus implet. Valens & Cæcina, summæ rerum præfecti, inter se diffident.

22. Vitellianorum ingens numerus, pusillus animus, nulla disciplina. Quorundam supplicia. Prodigalitas Vitellij, aulæ corruptio, ciuium miseriæ.

23. Nuntio defectionis allato. Vitellius & prouinciarum præfecti lentè festinant. Africanus miles Vitellio, præfectus Vespasiano, placet. Cæcina corruptus & corruptor, vt & Passus corruptum exercitum educit.

Gesta hæc eodem anno quo Galba & T. Vinius interfecti sunt: consulibus tamen aliis suffectis.

S*TRVEBAT iam fortuna, diuersa parte terrarum, initia caussasq; imperio: quod * varia sorte, latum Reip. aut atrox, ipsis principibus prosperum, aut exitio fuit. Titus Vespasianus è*

mus è Iudeâ, incolumi adhuc Galba, missus à patre. caussam profectionis officium erga principem, & maturam petendis honoribus iuuentam ferebat. Sed vulgus fingendi auidum disperserat, accitum in adoptionem, materia sermonibus, senium & orbitas principis & intemperantia ciuitatis donec vnus eligatur, multos destinandi. Augebat famam, ipsius Titi ingenium quantecumque fortunæ capax, decor oris cum quadam maiestate, prospera Vespasiani res, præsaga responsa, & inclinatis ad credendum animis, loco omnium etiam fortuna. Vbi Corinthi, Achaiæ vrbe, certos nuntios accepit de interitu Galbæ, & aderant qui arma Vitellij bellúmque affirmarent: anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta vtrinque perlustrat. Si pergeret in vrbem, nullam officij gratiam, in alterius honorem suscepti: ac se Vitellio, siue Othoni, obsidem fore. Sin rediret offensam haut dubiam victoris sed incertâ adhuc victoriâ, & concedente in partes patre, filium excusatum. Sin Vespasianus Remp. susciperet, obliuiscendum * infensarum, de bello agitantibus. His ac talibus inter spem metúmque iactatum, spes icit. Fuere qui accensum desiderio Bernices reginæ, vertice iter crederent. Neque abhorrebat à Berenice iuuenilis animus, sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum, lætam voluptatibus adolescentiam egit, suo quàm patris imperio modestior.

Oo 5

*Igitur oram Achaiæ, & Aſiæ, ac læua maris * præuectus, Rhodum & Cyprum inſulas, inde Syriam audentioribus ſpatiis petebat. Atque illum cupido inceſſit, adeundi viſendique templum Paphiæ Veneris, inclitum per indigenas aduenáſque. Haut fuerit longum initia religionis, templi ſitum, formam deæ, neque enim alibi ſic habetur, paucis diſſerere. Conditorem templi regem Aëriam vetus memoria, quidam ipſius deæ nomen id perhibent. Fama recentior tradit, à Cinarâ ſacratum templum, deámque ipſam conceptam mari, huc pulſam. Sed ſcientiam artémque haruſpicum accitam, & Cilicem Thamayram intuliſſe. Atque ita pactum, vt familiæ vtriuſque poſteri cærimoniis præſiderent. Mox ne honore nullo regium genus peregrinam ſtirpem antecelleret, ipſâ quam intulerant ſcientiâ hoſpites ceſſere. Tantum Cinarades ſacerdos conſulitur. Hoſtiæ, vt quiſque vouiſſet, mares deliguntur. Certiſſima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum, precibus & igne puro altaria adolentur, nec vllis imbribus quamquam in aperto madeſcunt. Simulacrum deæ non effigie humanâ. continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metæ modo exſurgens. Et ratio in obſcuro. Titus ſpectata opulentia doniſque regum, quæque alia lætum antiquitatibus Græcorum genus incertæ vetuſtati affingit, de nauigatione primum conſuluit. Poſtquam pandi viam, & mare proſperum*

sperum accepit, de se per ambages interrogat, cæsis compluribus hostiis. Sostratus, sacerdotis id nomen erat, vbi læta & congruentia exta, magnisque consultis annuere deam videt, pauca in præsens & solita respondens, petito secreto futura aperit. Titus aucto animo ad patrem peruectus, suspensis prouinciarum & exercituum mentibus, ingens rerum (fiducia) accessit.

2 *Profligauerat bellum Iudaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis & arduo opere ob ingenium gentis & peruicaciam superstitionis, quàm quòd satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. Tres, vt suprà memorauimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercita bello: quatuor Mutianus obtinebat in pace. Sed æmulatio & proximi exercitus gloria repulerat segnitiam. Quantúmque illis roboris discrimina & labor, tantùm his vigoris addiderat integra quies, & inexpertus belli labor, auxilia vtrique cohortium alarúmque, & classes regésque, ac nomen dispari fama celebre. Vespasianus acer militiæ, anteire agmen locum castris capere, noctu diúque consilio, ac si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuitos veste habituq; vix à gregario milite discrepãs, prorsus, si auaritia abesset, antiquis ducibus par. Mucianum è contrario magnificentia & opes, & cuncta priuatum modum supergressa extollebant, aptior sermone, dispositu, prouisúque ciuilium*

ciuilium rerum peritus, egregium principatus temperamentum, ſi demptis vtriuſque vitiis, ſolæ virtutes miſcerentur. Cæterùm hic Syriæ, ille Iudææ præpoſitus, vicinis prouinciarum adminiſtrationibus inuidia diſcordes, exitu demum Neronis, poſitis odiis in medium conſuluere, primùm per amicos; dein præcipua concordiæ fides. Titus, praua certamina communi vtilitate aboliuerat, natura atque arte compoſitus alliciendis etiam Muciani moribus. Tribuni centurionéſque, & vulgus militum, induſtria, licentia, per virtutes, per voluptates, vt cuique ingenium, adſciſcebatur. Antequam Titus aduentaret, ſacramentum Othonis acceperat, vterque exercitus, præcipibus, vt aſſolet, nuntiis, & tarda mole ciuilis belli, quod longo concordia quietus Oriens, tunc primum parabat. Namque olim validiſſima inter ſe ciuium arma, in Italia, Galliáve viribus Occidentis cœpta. Et Pompeio, Caſſio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare ſecutum eſt ciuile bellum, haut proſperi exitus fuerant. Auditique ſæpius in Syria Iudæáque Cæſares quàm inſpecti. Nulla ſeditio legionum, tantùm aduerſus Parthos minæ, vario euentu. Et proximo ciuili bello, turbatu aliis, inconcuſſa ibi pax: dein fides erga Galbam. Mox vt Othonem ac Vitellium ſceleſtis armis res Romanas raptum ire, vulgatum eſt: ne penes cæteros imperij præmia, penes ipſos tantùm ſeruitij neceſſitas eſſet, fremere

*fremere miles, & vires suas circumspicere. Septem legiones statim, & cum ingentibus auxiliis Syria Iudaáque: inde continua Ægytus, duæq; legiones: hinc Cappadocia Pompiúsque, & quicquid castrorum Armeniis prætenditur. Asia, & cætera prouinciæ, nec virorum inopes, & pecunia opulentæ, quantum insularum mari cingitur, & parando interim bello * secundum tutúmque ipsum mare. Non fallebat duces impetus militum. Sed bellantibus aliis placuit exspectari bellum, cùm inter victores victósque numquam solida fides coalesceret. Nec referre Vitellium an Othonem superstitem fortuna faceret. Rebus secundis etiam egregios duces insolescere, discordiam his, ignauiam, luxuriem, & suismet vitiis, alterum bello, alterum victoria periturum. Igitur arma in occasionem distulere. Vespasianus Mucianúsque nuper, cæteri olim mixtis consiliis, optimus quisque amore Reipubl. Multos dulcedo prædarum stimulabat, alios ambigua domi res, Ita boni malique, caussis, studio pars, bellum omnes cupiebant.*

3. *Sub idem tempus Achaia atque Asia falsò exterrito, velut Nero aduentaret: vario super exitu eius rumore, eóque pluribus viuere eum fingentibus, credentibúsque. Cæterorum casus conatúsque in contextu operis dicemus Tuno seruus è Ponto, siue vt alij tradidere, libertinus ex Italia, cithara & cantus peritus (vnde illi super similitudinem*

tudinem oris propior ad fallendum fides) adiunctis desertoribus, quos inopia vagos ingentibus promissis corruperat, mare ingreditur ac vi tempestatum * *Cythnum insulam detrusus, & militum quosdam ex Oriente commantium adsciuit, & abnuentes interfici iussit, & spoliatis negotiatoribus mancipiorum valentissimum quemque armauit. Centurionémque Sisennam dextras, concordiæ insigna, Syriaci exercitus nomine ad prætorianos ferentem, variis artibus aggressus est, donec Sisenna clam relicta insula, trepidus & vim metuens aufugeret, inde latè terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerum nouarum cupidine & odio præsentium. Gliscentem in dies famam fors discussit. Galatiam ac Pamphyliam prouincias, Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat. Datæ è classe Misenensi duæ trirenes ad prosequendum, cum quibus Scithinum insulam tenuit. Nec defuére qui triarchos nomine Neronis accirent. Is in mœstitiam compositus, & fidem suorum quondam militum inuocans, vt eum in Syria, aut Ægypto sisterent, orabat. Trierarchi nutantes, seu dolo, alloquendos sibi milites, & paratis omnium animis reuersuros firmauerunt. Sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata, cuius cohortatione expugnata nauis, & interfectus quisquis ille erat. Corpus insigne oculis comáque & toruitate vultus, in Asiam, atque inde Romam peruectum*

ctum est. In ciuitate discordi, & ob crebras principum mutationes inter libertatem ac licentiam incerta, parua quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus pecunia, potentia, ingenio inter claros magis quàm inter bonos, Annium Faustum equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitauerat, ad cognitionem senatus vocabat. Nam recens Galbæ principatu censuerant patres, vt accusatorum caussæ noscerentur. Id senatusconsultum variè iactatum, & prout potens vel inops reus inciderat, infirmum aut validum retinebatur adhuc. Terrore & propria vi Crispus incubuerat delatorem fratris sui peruertere: traxerátque magnam senatus partem, vt indefensum & inauditum dedi ad exitium postularet. Contrà apud alios nil æquè reo proderat quàm nimia potentia accusatoris: dari tempus, ei crimina quamuis inuisum ac nocentem, more tamen audiendum censebant. Et valuere primò, dilatáque in paucos dies cognitio, mox damnatus est Faustus, nequaquam eo assensu ciuitatis, quem pessimis moribus meruerat, quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum præmio exercuisse meminerant. Nec pœna criminis, sed vltor displicebat.

4. Læta Othoni principia belli, motis ad imperium eius è Dalmatia Pannoniáque exercitibus. Fuére quatuor legiones, è quibus bina millia præmissa. Ipsæ modicis interuallis sequeban

tiam militum victus; Antonio Nouello nulla auctoritas; Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, vt aduersus modestiam disciplinæ corruptus, ita prœliorum auidus. Non Italia adiri, nec loca, sedésque patriæ videbantur: tamquam externa littora, & vrbes hostium, vrere, vastare, rapere: eo atrocius, quod nihil vsquam prouisum aduersum metus. pleni agri, apertæ domus, occursantes domini iuxta coniuges & liberos, securitate pacis, & belli malo circumueniebantur. Maritimas tum alpes tenebat procurato Marius Maturus. Is concita gente, (nec deest iuuentus) arcere prouinciæ finibus Othonianos intendit. Sed primo impetu cæsi disiectique montani, vt quibus temere collectis, non castra non ducem noscitantibus, neque in victoria decus esset, neque in fuga flagitium. Irritatus eo prœlio Othonis miles, vertit iras in municipium Albium Intemelium, quippe in acie nihil prædæ, inopes agrestes, & vilia arma: nec capi poterant, pernix genus, & gnari locorum, sed calamitatibus insontium expletum auaritia. Auxit inuidiam præclaro exemplo fœmina Ligus, quæ filio abdito, cùm simul pecuniam occultari milites credidissent, eóque per cruciatus interrogarent vbi filium occuleret, vterum ostendens, latêre respondit. Nec vllis deinde tortoribus, aut monte, constantiam vocis egregiæ mutauit.

6. *Imminere prouinciæ Narbonensi in verba*

Vitellij ad acta: classem Othonis, Fabio Valenti trepidi nuntij attulere. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum cohortes, quatuor equitum turmas, vniuersam Treuerorum alam, cum Iulio Classico præfecto misit, è quibus pars in colonia Foroiuliensi retenta, ne omnibus copiis in terrestre iter versis, vacuo mari classis acceleraret. Duodecim equitum turmæ, & lecti è cohortibus, aduersus hostem iere: quibus adiuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium & quingenti Pannonij nondum sub signis. Nec mora prœlio, sed acie ita instructa, vt pars classicorum mixtis paganis in colles mari propinquos exsurgeret, quantum inter colles ac litus, æqui loci prætorianus miles expleret, in ipso mari, vt annexa classis & pugna parata, conuersa, & minaci fronte prætenderetur. Vitelliani quibus minor peditum vis, in equite robur, Alpino, proximis iugis, cohortes densis ordinibus post equitem locant. Treuerorum turmæ obtulere se hosti incautè, cùm exciperet contrà veteranus miles, simul à latere saxis vrgeret apta ad iaciendum paganorum manus, qui sparsi inter milites, strenui ignauique in victoria idem audebant. Additus perculsis terror, inuecta in terga pugnantium classe. Ita vndique clausi, deletæque omnes copiæ forent, ni victorem exercitum attenuisset obscurum noctis, obtentui fugientibus. Nec Vitelliani, quamquam victi, quieuere: ac-

cit a-

citis auxiliis, securum hostem, ac successu rerum secordius agentem inuadunt: cæsi vigiles, perrupta castra, trepidatum apud naues, donec sidente paulatim metu, occupato iuxtà colle defensi, mox irrupere. Atrox ibi cædes, & Tungrarum cohortium præfecti, sustentata diu acie, telis obruuntur. Ne Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum improuidè secutos, conuersi equites circumuenerunt. Ac velut pactis induciis, ne hinc classis, inde equites subitam formidinem inferrent. Vitelliani retro Antipolim Narbonensis Galliæ municipium, Othoniani in Albingaunum interioris Liguriæ reuertère. Corsicam ac Sardiniam, cæteràsque proximi maris insulas, fama victricis classis in partibus Othonis tenuit. Sed Corsicam propè afflixit Decimi Pacarij procuratoris temeritas, tanta mole belli nihil in summa profutura, ipsi exitiosa. Namque Othonis odio iuuare Vitellium Corsorum viribus statuit, inani auxilio etiam si prouenisset. Vocatis principibus insulæ, consilium aperit. Et contradicere ausos Claudium Phirricum trierarchum liburnicarum ibi nauium, Quinctium Certũ equitum Romanum interfici iubet, quorum morte exterriti qui aderant, simul ignara & alieni metus socia imperatorũ turba, in verba Vitelij iurauere. Sed vbi dilectum agere Pacarius, & incondito homines fatigare militiæ munerib⁹ occepit, laborem insolitum perosi, infirmitatem suam reputabant.

*Insulam esse quam incolerent, & longè Germaniam viresque legionum: direptos vastatósque classe, etiam quos cohortes aleq; protegerent. Et auersi repentè animi, nec tamen aperta vis aptum tempus insidiis legere. Digressis qui Pacarium frequentabant, nudus & auxilij inops, balneis interficitur. Trucidati & comites. Capita, vt hostium, ipsi interfectores ad Othonem tulere. Neque eos aut Otho præmio affecit, aut puniuit Vitellius, in multa colluuie rerum maioribus flagitiis permixtos. Aperuerat iam Italiam, bellúmque transmiserat, vt suprà memorauimus, ala Syllana, nullo apud quemquam Othonis fauere, nec quia Vitellium mallent, sed longa pax ad omne seruitium fregerat, faciles occupantibus, & melioribus incuriosos. Florentissimum Italiæ latus, quantum inter Padum Alpésque camporum & vrbium, armis Vitellij (namque & præmissa à Cæcina cohortes aduenerant) tenebatur. Capta Pãnoniorũ cohors apud Cremonam. Intercepti centum equites, ac mille classici inter Placentiam Ticinúmque: quo successu Vitellianus miles, non iam flumine aut ripis arcebatur. Irritabat quin etiam Batauos transrenanósque Padus ipse: quem contra Placentiam transgressi, * raptis quibusdam exploratoribus, ita cæteros terruere, vt adesse omnem Cæcinæ exercitum trepidi ac falsi nuntiarent. Certum erat Spurinnæ (is enim Placentiam obtinebat) necdum venisse,*

Cæcinam,

*Cæcinam, & si propinquaret, coërcere intra munimenta militem, nec tris prætorias cohortes, & mille vexillarios cum paucis equitibus, veterano exercitui obiicere. Sed indomitus miles, & belli ignarus, correptis signis vexillisque ruere, & retinenti duci tela intentare, spretis centurionibus tribunisque, prouidentiã ducis laudantibus * qui pro Othone, & accitum Cæcinam clamitabant. Fit temeritatis alienæ comes Spurinna, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret. Postquam in conspectu Padus, & nox appetebat vallari castra placuit. Is labor vrbano militi insolitus contudit animos. Tum vetustissimus quisque castigare credulitatem suam, metum ac discrimen ostendere, si cum exercitu Cæcina, patentibus campis, tam paucas cohortes circumfudisset. Iámque totis castris modesti sermones, & inserentibus se centurionibus tribunisque, laudare prouidentiam ducis: quòd coloniam virium & opum validam, robur ac sedem bello legisset. Ipse postremo Spurinna non tam culpam exprobrans, quàm ratione ostendens, relictis exploratoribus, ceteros Placentiam reduxit, minus turbidos, & imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctæ turres, prouisa paratáque non arma modò, sed obsequium & parendi amor, quod solùm illis partibus defuit, cùm virtutis haud pœniteret.*

6. *At Cæcina, velut relicta post alpes sæuitia ac licentia, modesto agmine per Italiam incessit. Ornatum ipsius, municipia & coloniæ in superbiam trahebant: quòd versicolore sagulo, bracchas tegmen barbarum indutus, rogatos alloqueretur. Vxorem quoque eius Saloninam, quamquam in nullius iniuriam, insigni equo ostróque veheretur, tamquam læsi grauabantur.* Insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere, modúmque fortunæ à nullis magis exigere, quàm quos in æquo videre. Cæcina Padum transgressus, tentata Othonianorum fide per colloquium & promissa, iisdem petitus, postquam pax & concordia speciosis & irritis nominibus iactata sunt, consilia curásque in oppugnationem Placentiæ magno terrore vertit, gnarus, vt initia belli prouenissent, famam in cetera fore. Sed primus dies, impetu magis quàm veterani exercitus artibus, transactus. Aperti incautique muros subiere, cibo vinóque prægraues. In eo certamine, pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros, conflagrauit: siue ab oppugnatoribus incensum, dum faces & glandes ac missilem ignem in obsessos iaculantur, siue ab obsessis, dum regerunt. Municipale vulgus pronum ad suspiciones, fraude illata ignis alimento credidit, à quibusdam vicinis coloniis, inuidia æmulatione, quòd nulla in Italia moles*

tam

*tam capax foret: quocunque casu * acciderat, dum atrociora metuebantur, in leui habitum: reddita securitate, tamquam nihil grauius pati potuissent, mœrebant. Ceterùm, multo suorum cruore, pulsus Cæcina. Et mox parandis operibus assumpta Vitelliani pluteos cratésque & vineas suffodiendis muris, protegèndisque oppugnatoribus. Othoniani sudes & immensas lapidum ac plumbi, ærisque moles, perfringendis operibus, obruendisque hostibus expediunt. Vtrimque pudor, vtrimque gloria, & diuersæ exhortationes, hinc legionum & Germanici exercitus robur, inde vrbanæ militiæ, & prætoriarum cohortium decus attollentium. Illi vt segnem ac desidem, & circo ac theatris corruptum militem, hi, peregrinum & externum increpabant, simul Othonem ac Vitellium, celebrantes culpantésque vberioribus inter se probris, quàm laudibus stimulabantur. Vix dum orto die, plena propugnatoribus mœnia, fulgentes armis virisque campi, densum legionum agmen, sparsa auxiliorum manus, altiora murorum sagittis aut saxis incessere, neglecta aut æuo fluxu cominus aggredi. Ingerunt desuper Othoniani pila, librato magis & certo ictu, aduersus temerè subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci, & more patrio, nudis corporibus, super humeros scuta patientium. Legionarius pluteis & cratibus*

tectus subruit muros, instruit aggerem, molitur portas. Contra prætoriani dispositos ad ipsum molares ingenti pondere ac fragore, prouoluunt, pars subeuntium obruti: pars confixi, & exsangues aut laceri, cùm augeret stragem trepidatio, eóque acrius è mœnibus vulnerarentur, rediere, infracta partium famâ. Et Cæcina, famâ & pudore cœptæ temerè oppugnationis, ne irrisus ac vanus iisdem castris assideret, traiecto rursus Pado, Cremoniam petere intendit. Tradidere se obeunti Turullius Cerialis, cum pluribus classitis, & Iulius Briganticus, cum paucis equitum: hic præfectus alæ, in Batauis genitus, ille primipilaris, & Cæcinæ haut alienus, quòd ordines in Germania duxerat. Spurinna, comperto itinere hostium, defensum Placentiam, quæque acta, & quid Cæcina pararet, Annium Gallum per litteras docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiæ ducebat, diffisus paucitati cohortium, ne longius obsidium, & vim Germanici exercitus, parùm tolerarent.

7\. *Vbi pulsum Cæcinam pergere Cremoniam accepit, ægrè coërcitam legionem, & pugnandi ardore vsque ad seditionem progressam, Bodriaci sistit. Inter Veronam Cremoniámque situs est vicus, duabus iam Romanis cladibus notus, infaustúsque. Iisdem diebus, à Martio Macro, haut procul Cremona, prosperè pugnatum. Namque promptus animi Martius, transuectos nauibus*

gladia-

gladiatores in aduersam Padi ripam, repentè effudit, turbata ibi Vitellianorum auxilia, & ceteris Cremonam fugientibus, cæsi qui restiterant. Sed repressus vincentium impetus, ne nouis præsidiis firmati hostes, fortunam prælij mutarent. Suspectum id Othonianis fuit, omnia, quæcunque facta, prauè æstimantibus. Certatim, vt quisque animo ignauus, procax ore. Annium Gallum, & Suetonium Paulinum, & Marium Celsum (nam eos Otho quoque præfecerat) variis criminibus incesserant. Acerrima seditionum ac discordiæ incitamenta interfectores Galbæ, scelere & metu vecordes, miscere cuncta, modo palàm turbidi vocibus, modò occultis ad Othonem litteris, qui humillimo cuique credulus, bonos metuens, trepidabat, rebus prosperis incertus, & inter aduersa melior. Igitur Titianum fratrem accitum, bello præposuit. Interea Paullini & Celsi ductu, res egregia gesta. Angebant Cæcinam, ne quidquam omnia cœpta, & senescens exercitus sui fama: pulsus Placentiâ, cæsis nuper auxiliis, etiam per concursum exploratorum, crebra magis quàm digna memoratu prælia, inferior: propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, reciperare gloriam, auidius quàm consultius, properabat. Ad duodecimam à Cremona, locus Castorum vocatur, ferocissimos auxiliarium imminentibus viæ lucis occultos imponit. Equite procedere longius iussi, & irritato prælio sponte re-

fugi, festinationem sequentium elicere, donec insidiæ coorirentur. Proditum id Othonianis ducibus, & curam peditum Paullinus, equitum Celsus, sumpsere. Tertiæ decimæ legionis vexillum, quatuor auxiliorum cohortes, & quingenti equites in sinistro locantur. Aggerem viæ tres prætoriæ cohortes, artis ordinibus obtinuere. Dextra fronte prima legio incessit, cum duabus vexillariis cohortibus, & quingentis equitibus. Super hos è prætorio auxiliisq; mille equites, cumulus prosperis, aut subsidium laborantibus, ducebantur. Antequam miscerentur acies, terga vertentibus Vitellianis, Celsus doli prudes, repressit suos. Vitelliani temerè exsurgentes, cedente sensim Celso, longius secuti, vltrò in insidias præcipitantur: nam à lateribus cohortes legionis, aduersa fronte, & subito discursu terga cinxerant equites: Signum pugnæ non statim à Suetonio Paullino pediti datum. Contator natura, & cui cauta potius consilia cum ratione, quàm prospera ex casu placerent, compleri fossas, aperiri campum, pandi aciem iubebat, satis citò incipi victoriam ratus vbi prouisum foret ne vincerentur. Ea contatione spatium Vitellianis datum, in vineas nexu traducum, impeditas, refugiendi. Et modica silua adhærebat, vnde rursus ausi, promptissimos prætorianorum equitum interfecere. vulneratur rex Epiphanes, impigrè pro Othone pugnam cient. Tum Othonianus pedes erupit pro-

trita

trita hostium acie, versi in fugam etiam qui subueniebant. Nam Cæcina non simul cohortes, sed singulas acciuerat: quæ res in prælio trepidationem auxit, cùm dispersos, nec vsquam validos pauor fugientium abriperet. Orta & in castris seditio, quòd non vniuersi ducerentur. Vinctus præfectus castrorum Iulius Cratus, tamquam fratri apud Othonem militanti proditionem ageret: cùm fratrem eius Iulium Frontonam tribunum, Othoniani sub eodem crimine vinxissent. Ceterùm ea vbique formido fuit, apud fugientes, occursantes, in acie, pro vallo, vt deleri cum vniuerso exercitu Cæcinam potuisse, ni Suetonius Paullinus receptui cecinisset, vtrisque in partibus percrebuerit. Timuisse se Paullinus ferebat, tantum insuper laboris atque itineris, ne Vitellianus miles recens è castris fessos aggrederetur, perculsis nullum retro subsidium foret: apud paucos ea ducis ratio probata: in vulgus aduerso rumore fuit.

8. Haut perinde damnum Vitellianos in metum compulit, quàm ad modestiam composuit: nec solùm apud Cæcinam, qui culpam in militem conferebat, seditioni magis quàm prælio paratum, sed Fabij quoq; Valentis copiæ (iam enim Ticinum venerat) posito hostium contemtu, & recuperãdi decoris cupidine, reuerentius & æqualius duci parebant. Grauis alioquin seditio exarserat, quam altiori initio (neque enim rerum à

Cæcinâ

Cæcinâ gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batauorum, quas bello Neronis à quartadecima legione digressas, cùm Britanniam peterent, audito Vitellij motu in ciuitate Lingonum Fabio Valenti adiunctas retulimus, superbè agebant, vt cuiusque legionis tentoria accessissent, coërcitos à se quartadecimanos, ablatam Neroni Italiam, atque omnem belli fortunam in ipsorum manu sitam iactantes. Contumeliosum id militibus acerbum duci, corrupta Iurgiis aut rixis disciplina. Ad postremum Valens è petulantia, etiam perfidiam suspectabat. Igitur nuntio allato, pulsam Treuerorum alam Tungrósque à classe Othonis, & Narbonensem Galliam circumiri, simul cura socios tuendi, & militari astu, cohortes turbidas, ac si vna forent, præualidas, dispergendi, partem Batauorum ire in subsidium iubet. Quod vbi auditum, vulgatúmque, mœrere socij, fremere legiones, orbari se fortissimorum virorum auxilio, veteres illos & tot bellorum victores, postquam in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci: si prouincia, vrbe & salute imperij potior sit, omnes illuc sequerentur: sin victoria sanitas sustentaculum, columen in Italia auerteretur, non abrumpendos, vt corpori, validissimos artus. Hæc ferociter iactando postquam, immissis lictoribus, Valens coërcere seditionem cœptabat, ipsum inuadunt, saxa iaciunt, fugientem sequuntur. Spolia Galliarum, & Viennensium

nensium aurum, & pretia laborũ suorum occultare clamitãtes, direptis sarcinis, tabernacula ducis, ipsamq; humum pilis & lanceis rimabantur: nam Valens, seruili veste apud decurionum equitum tegebatur. Tum Alpheus Varus præfectus castrorum, deflagrante paulatim seditione, addit consiliũ, vetitis obire: vigilia centurionibus: omisso tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circumspectare inter se attoniti: & ad ipsum quod nemo regeret pauentes, silentio, patientia, postremo precibus ac lacrymis veniam quærebant. Vt verò deformis & flens, & præter spem incolumis Valens processit, gaudium, miseratio, fauor: versi in lætitiam (vt est vulgus vtroque immodicum) laudantes gratantésque, circumdatum aquilis signisq; in tribunal ferũt. Ille, vtili moderatione, non supplicium cuiusquam poposcit, ac ne dissimulans suspectior foret, paucos incusauit: gnarus ciuilibus bellicis plus militibus quàm ducibus, licere. Munientibus castra apud Ticinum, de aduersa Cæcinæ pugna illatum, & prope renouata seditio, tanquam fraude & cunctationibus Valentis prælio defuissent. Nolle requiem, non exspectare ducem, anteire signa, vrgere signiferos: rapido agmine Cæcinæ iunguntur. Improspera Valentis fama apud exercitum Cæcinæ erat: expositos se tanto pauciores integris hostium viribus querebantur, simul in suam excusationem, & aduentantium robur per adulationem

tionem

tionem attollentes, ne victi & ignaui despectarentur. Et quamquã plus virium, prope duplicatus legionum auxiliorúmque numerus erat. Valenti, studia tamen militum in Cæcinam inclinabant, super benignitatem animi qua promtior habebantur, etiam vigore ætatis, proceritate corporis, & quodam inani fauore. Hinc æmulatio ducibus. Cæcina, vt fœdum & maculosum: ille, vt vanum ac tumidum, irridebant. Sed condito odio, eandem vtilitatem fauore, crebris epistolis, sine respectu veniæ, probra Othonis obiectantes: cùm duces partium Othonis, quamuis vberrima conuiciorum in Vitellium materia, abstinerent. Seuè ante vtriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam, meruere minus Vitellij ignauæ voluptates, quàm Othonis flagrantissimæ libidines timebantur. Addiderat huic terrorem atque odium cædes Galbæ: contra, illi initium belli nemo imputabat. Vitellius, ventre & gula sibi ipse hostis: Otho; luxu, sæuitiam, audacia; Reip. exitiosior ducebatur.

9. *Coniunctis Cæcinæ ac Valentis copiis, nulla vltrà penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho consultauit, trahi bellum, an fortunam experiri placeret. Tum Suetonius Paullinus, dignum fama sua ratus, qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere, festinationem hostibus,*
10 *morum ipsis vtilem disseruit. Exercitum Vitellij vniuer-*

vniuersum aduenisse: nec multum virium à tergo, quoniam Galliæ tumeant, & deserere Rheni ripam, irrupturis tam infestis nationibus, non conducat. Britannicum militem hoste & mari distineri: Hispanias armis non ita redundare: prouinciam Narbonensem, incursu classis, & aduerso prælio contremuisse: classem alpibus, & nullo maris subsidio, Transpadanam Italiam, atque ipso transitu exercitus vastatam: non frumentum vsquam exercitui, nec exercitum sine copiis retineri posse. Iam Germanos, quod genus militum apud hostes atrocissimum sit, tracto in æstatem bello, fluxis corporibus, mutationem soli cælique haut toleraturos. Multa bella impetu valida, per tædia & moras euanuisse. Contrà, ipsis omnia opulenta, & fida: Pannoniam, Mœsiam, Dalmatiam, Orientem cum integris exercitibus: Italiam, & caput rerum vrbem, senatúmque & populum, numquam obscura nomina, etsi aliquando obumbrentur: publicas priuatásque opes, & immensam pecuniam, inter ciuiles discordias ferro validiorem: corpora militum aut Italiæ sueta, aut æstibus. Obiacere flumẽ Padum, tutas viris murisq́; vrbes, è quibus nullâ hosti cessuram: Placentiæ defensione exploratum: proinde duceret bellum. Paucis diebus quartamdecimam legionẽ, magna ipsam fama, cum Mœsiacis copiis affore. Tum rursus deliberaturum, & si prælium placuisset, auctis viribus certaturos.

Accede

Accedebat sentētiæ Paullini Marius Celsus. Idem placere Annio Gallo, paucos ante dies lapsus equi afflicto, missi qui consilium eius sciscitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertandum. Frater eius Titianus, & præfectus prætorij Proculus, imperitiâ properantes, fortunam & deos & numen Othonis adesse consiliis, affore conatibus testabantur, neu quis obuiam ire sententiæ auderet, in adulationem consenserant. Postquam pugnari placitum, interesse pugnæ imperatorem, an seponi melius foret, dubitauere. Paulino & Celso iam non aduersantibus, ne Principem obiectare periculis viderentur, iidem illi deterioris consilij auctores perpulere, ut Brixellum concederet, ac dubiis prœliorum exemptus, summæ rerum & imperij se ipsum reseruaret. Is primus dies Othonianas partes afflixit. Namque & cum ipso prætoriarum cohortium, & speculatorum, equitúmque, valida manus decessit, & remanentium fractus animus: quando suspecti duces, & Otho, cui vni apud militem fides, dum & ipse non nisi militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat.

10. *Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris vt in ciuili bello transfugiis, & exploratores cura diuersa sciscitandi, sua non occultabant. Quieti intentique Cæcina ac Valens, quando hostis imprudentia rueret, quod loco sapientiæ est, alienam stultitiam opperiebantur, incohato ponte*

transitum

transitum Padi simulantes, aduersus oppositam gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles segne otium tereret, naues pari inter se spatio, validis vtrinque trabibus connexa, aduersum in flumen dirigebantur, iactis insuper anchoris, quæ firmitatem pontis continerent. Sed anchorarum funes non extenti fluitabant, vt augescente flumine inoffensus ordo nauium attolleretur. Claudebat pontem imposita turris, & in extremam nauem educta: vnde tormentis ac machinis hostes propulsarentur. Othoniani in ripâ turrim struxerãt, saxáque & faces iaculabantur. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores nauibus molientes, Germani nando prælabebantur. Ac fortè plures transgressos, completis liburnicis, per promptissimos gladiatorum Macer aggreditur. Sed neque ea constantia gladiatoribus ad prœlia quæ militibus, nec perinde nutantes è nauibus, quàm stabili gradu è ripa, vulnera dirigebant. Et cùm variis trepidantium inclinationibus, immixti remiges propugnatorésque turbarentur, desilire in vada vltrò Germani, retentare puppes, scandere foros, aut cominus mergere, quæ cuncta in oculis vtriusque exercitus, quanto lætiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani caussam auctorémque cladis detestabantur. Et prælium quidem, abruptis quæ superfuerant nauibus, fugâ diremptum: Macer ad exitium poscebatur. Iámque vulneratum eminus lancea, strictis gladiis inuaserant, cùm in-

tercurſu tribunorum, centurionúmque protegitur. Nec multò poſt, Veſtricius Spurinna, iuſſu Othonis, relicto Placentiæ modico præſidio, cum cohortibus ſubuenit. Dein Flauium Sabinum conſulem deſignatum Otho rectorem copiis miſit, quibus Macer præfuerat, læto milite ad mutationem ducum, & ducibus ob crebras ſeditiones, tam infeſtam militiam aſpernantibus. Inuenio apud quoſdam auctores, pauore belli, ſeu faſtidio vtriuſque principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies famâ noſcebantur, dubitaſſe exercitus, num poſito certamine, vel ipſi in medium conſultarent, vel ſenatui permitterent legere imperatorẽ. Atque eò duces Othonianos ſpatium ac moras ſuaſiſſe, præcipuè Paullinum: quod vetuſtiſſimus conſularium, & militiâ clarus, gloriam noménque Britannicis expeditionibus meruiſſet. Ego vt conceſſerim apud paucos tacito voto, quietem pro diſcordia, bonum & innocentem principem pro peſſimis ac flagitioſiſſimis expetitum: ita neque Paullinum qua prudentiâ fuit, ſperaſſe, corruptiſſimo ſæculo, tantam vulgi moderationẽ reor, vt qui pacem belli amore turbauerant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus linguis moribúſque diſſonos, in hunc conſenſum potuiſſe coaleſcere: aut legatos ac duces, magnâ ex parte luxus, egeſtatis, ſcelerum ſibi conſcios, niſi pollutum obſtrictúmque meritis ſuis principem paſſuros. Vetus ac iam pridem inſita mortalibus potentiæ cupido, cum im-

per

porij magnitudine adoleuit, erupitque. Nam rebus modicis, æqualitas facilè habebatur, ſed vbi ſubacto orbe, & æmulis vrbibus, regibúſve excisis, ſecuras opes concupiſcere vacuum fuit, prima inter patres plebémque certamina exarſere. Modò turbulenti tribuni, modò conſules prædualidi, & in vrbe ac foro tentamenta ciuilium bellorum. Mox è plebe infirmâ, C. Marius, & nobilium ſæuiſſimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterent. Poſt quos Gn. Pompeius occultior, non melior. Et nunquam poſtea, niſi de principatu quæſitum. Non diſceſſere ab armis in Pharſaliâ ac Philippis ciuium legiones, nedum Othonis ac Vitellij exercitus ſponte poſituri bellum fuerint. Eadem illos deûm ira, eadem hominum rabies, eadem ſcelerum cauſſa in diſcordiam egere. Quòd ſingulis velut ictibus tranſacta ſunt bella, ignauiâ principum factum eſt. Sed me veterum nouorúmque morum reputatio longius tulit. Nunc ad rerum ordinem venio.

II. *Profecto Brixellum Othone, honor imperij penes Titianum fratrē, vis ac poteſtas penes Proculum præfectum. Celſus & Paullinus, cùm prudentia eorum nemo vteretur, inani nomine ducū, alienæ culpæ prætendebantur. Tribuni centurioneſq; ambigui, quod ſpretis melioribus, deterrimi valebant. Miles alacer, qui tamen iuſſa ducum*

interpretari quàm exſequi mallet. Promoueri ad quartum à Bedriaco caſtra placuit, adeò imperitè, vt quamquam verno tempore anni, & tot circum amnibus, penuria aquæ fatigarentur. Ibi de prœlio dubitatum, Othone per litteras flagitante, vt maturarent: militibus, vt imperator pugnæ adeſſet poſcentibus: plerique copias trans Padum agentes acciri poſtulabant. Nec perinde diiudicari poteſt, quid optimum factu fuerit, quàm peſſimum fuiſſe quod factum eſt. Non vt ad pugnã, ſed ad bellandum profecti, Confluentes Padi & Adduæ fluminum XVI. inde militum ſpatio diſtantes petebant. Celſo & Paullino abnuentibus, militem itinere feſſum, ſarcinis grauem, obiicere hoſti, non admiſſuro quo minus expeditus & vix quatuor milia paſſuum progreſſus, aut incompoſitos in agmine, aut diſperſos, & vallum molientes aggrederetur. Titianus & Proculus, vbi conſiliis vincerentur, ad ius imperij tranſibant. Aderat ſanè citus equo Numida, cum atrocibus mandatis, quibus Otho, increpita ducum ſegnitia, rem in diſcrimen mitti iubebat: æger mora, & ſpei impatiens. Eodem die, ad Cæcinam operiri pontis intentum, duo prætoriarum cohortium tribuni, colloquium eius poſtulantes, venerunt. Audire conditiones, ac reddere parabat, cùm præcipites exploratores adeſſe hoſtem nuntiauere. Interruptus tribunorum ſermo, eóque incertum fuit, inſidias, ac proditionem vel aliquod honeſtum conſi-

lium.

lium cœptauerint. Cæcina dimissis tribunis, reuectus in castra, datum iussu Fabij Valentis pugnæ signum, & militem in armis inuenit. Dum legiones de ordine agminis sortiuntur, equites prorupere, & mirum dictu, à paucioribus Othonianis, quo minus in vallum impingerentur, Italicæ legionis virtute territi sunt, ea strictis mucronibus, redire pulsos, & pugnam resumere coëgit. Disposita Vitellianarum legionum acies, sine trepidatione, & enim (quamquam vicino hoste) aspectus armorum densis arbustis prohibebatur: apud Othonianos pauidi duces, miles ducibus infensus, mixta vehicula & lixæ, & præruptis vtrimque fossis, via quieto quoque agmini angusta. Circumsistere alij signa sua, quærere alij: incertus vndique clamor, accurrentium, vocantium: & vt cuique audacia vel formido, in primam postremámve aciem prorumpebant, vel reuehebantur. Attonitas subitò terrore mentes, falsum gaudium in languorem vertit, repertis qui descisse à Vitellio exercitum ementirentur. Is rumor ab exploratoribus Vitellij dispersus, an ipsa Othonis parte, seu dolo, seu forte surrexerit, parum compertum. Omisso pugnæ ardore, Othoniani vltrò salutauere: & hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris quæ caussa salutandi, metum proditionis fecere. Tum incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore & numero præstantior. Othoniani quamquam di-

sperfi, pauciores, fessi, prælium tamen acriter sumpsere. Atque per locos arboribus ac vineis impeditos, non vna pugna facies, cominus, eminúsque, cateruis & cuneis, concurrebant: in aggere viæ, collato gradu, corporibus & vmbonibus niti, omisso pilorum iactu, gladiis & securibus galeas loricásque perrumpere noscentes inter se, ceteris conspicui, in euentum totius belli certabant. Fortè inter Padum, viámque, patenti campo, duæ legiones congressæ sunt: pro Vitellio Vnaetuicesima, cui cognomen Rapaci, vetere gloriâ insignis, è parte Othonis. Prima Adiutrix, non antè in aciem deducta, sed ferox, & noui decoris auida. Primani, stratis Vnaetuicesimanorum principiis, aquilam abstulere, quo dolore accensa legio, & impulit rursus Primanos, interfecto Orphidio Benigno legato, & plurima signa vexilláque ex hostibus rapuit. A parte aliâ, propulsa Quintanorum impetu tertiadecima legio: circumuenti plurium accursu quartadecimani. Et ducibus Othonis iam pridem profugis, Cæcina ac Valens subsidiis suos firmabant. Accessit recens auxilium Varus Alphenus cum Batauis, fusa gladiatorum manu, quam nauibus transuectam, opposita cohortes in ipso flumine trucidauerant, ita victores latus hostium inuecti. Et media acie perrupta, fugêre passim Othoniani Bedriacum petentes. Immensum id spatium, obstructa strage corporum via,

quo

quo plus cædis fuit, neque enim ciuilibus prœliis, capti in prædam vertuntur. Suetonius Paullinus, & Licinius Proculus diuersis itineribus, castra vitauere. Vedium Aquilam tertiadecimæ legionis legatum, ira militum inconsultus pauor obtulit. Multo adhuc die vallum ingressus, clamore seditiosorum & fugacium circumstrepitur. Non probris, non manibus abstinent, desertorem proditorémque increpant, nullo proprio crimine eius, sed, more vulgi, suum quisque flagitium aliis obiectantes. Titianum & Celsum nox iuuit dispositis iam excubiis, compressisque militibus, quos Annius Gallus precibus, consilio, & auctoritate flexerat, ne super cladem aduersæ pugnæ, suismet ipsi cædibus sæuirent, siue finis bello venisset, seu resumere arma mallent, vnicum victis in consensu leuamentum. Cæteris fractus animus. Prætorianus miles, non virtute se, sed proditione victum fremebat. Nec Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite, rapta legionis aquila. Superesse cum ipso Othone militum quod trans Padum fuerit: venire Mœsicas legiones: magnam exercitus partẽ Bedriaci remansisse; hos certè nondum victos, & si ita ferret, honestius in acie perituros. His cogitationibus truces aut pauidi, extrema desperatione ad iram sæpius, quàm in formidinem stimulabantur. At Vitellianus exercitus, ad quintum à Bedriaco lapidem consedit, non ausis ducibus,

eodem die oppugnationem castrorum. Simul voluntaria deditio sperabatur. Sed expeditis & tantum ad prœlium egressis, munimentum fuére arma & victoria. Postera die, haut ambigua Othoniani exercitus voluntate, & qui ferociores fuerant ad pœnitentiam inclinantibus, missa legatione, apud duces Vitellianos dubitatum, quo minus pacem concederent. Legati paulisper retenti, ea res hæsitationem attulit, ignaris adhuc an impetrassent. Mox remissa legatione patuit vallum. Tum victi victoré[s]que in lacrymas effusi, sortem ciuilium armorum misera lætitia detestantes. Iisdem tentoriis, alij fratrum, alij propinquorum vulnera fouebant. Spes & præmia in ambiguo: certa, funera & luctus. Nec quisquã adeò mali expers, vt non aliquam mortem mæreret. Requisitum Orphidij legati corpus, honore solito crematur. Paucos necessarij ipsorum sepeliuere. Ceterum vulgus super humum relictum.

12. Opperiebatur Otho nuntium pugnæ, nequaquam trepidus, & consilij certus. Mæsta primum fama, dein profugi è prœlio perditas res patefaciunt. Non exspectauit militum ardor vocem imperatoris, bonum habere animum iubebant, superesse adhuc nouas vires, & ipsos extrema passuros, ausuró[s]que, neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam, furore quodam & instinctu flagrabant qui procul astiterat,

tendere

*tendere manus, & proximi prehensare genua, promptissimo Plotio Firmo. Is prætorij præfectus, identidem orabat, ne fidissimum exercitum, ne optimè meritos milites desereret: maiore animo tolerari aduersa quàm reliqui fortes & strenuos, etiam contra fortunam, insistere spei, timidos & ignauos ad deliberationem formidine properare. Quas inter voces vt flexerat vultum, aut indurauerat Otho, clamor & gemitus. Nec prætoriani tantum, proprius Othonis miles, sed præmissi Mœsia, eandem obstinationem aduentantis exercitus, legiones Aquileiam ingressas, nuntiabant, vt nemo dubitet potuisse renouari bellum atrox, lugubre, incertum victis & victoribus. Ipse * versus à consiliis belli. Hunc, inquit, animum, hanc virtutem vestram vltrà periculis obiicere, nimis grande vitæ meæ pretium puto. Quanto plus spei ostenditis, si viuere placeret, pulchrior mors erit. Experti inuicem sumus, ego ac fortuna, ne tempus computaueritis, difficilius est temperare felicitati, qua te non putes diu vsurum. Ciuile bellum à Vitellio cœpit, & vt de principatu certaremus armis, initium illic fuit, ne plusquam semel certemus, penes me exemplum erit. Hinc Othonem posteritas æstimet. Fruetur Vitellius fratre, coniuge, liberis: mihi non vltione, neque solatiis opus est. Alij diutius imperium tenuerunt, nemo tam fortiter reliquerit. An ego tantum Romanæ pubis, tot egregios exercitus, sterni rursus & Reip.*

& Reip. eripi patiar? Erat hic mecũ animus, tamquam perituri pro me fueritis, Sed este superstites, nec diu moremur, ego incolumitatem vestram, vos constantiam meam. Plura de extremis loqui, pars ignauiæ est, præcipuum destinationis meæ documentum habere, quòd de nemine queror. Nam incusare deos vel homines, eius est, qui viuere velit. Talia locutus, vt cuique ætas aut dignitas, comiter appellatos, irent properè, neu remorando iram victori asperarent, iuuenes auctoritate, senes precibus monebat: placidus ore, intrepidus verbis, intempestiuas suorum lacrymas coërcens. Dari naues ac vehicula abeuntibus iubet, libellos epistolásque, studio erga se, aut, Vitellium contumeliis, insignes abolet. Pecunias distribuit parcè, nec vt periturus. Mox Saluium * Coccetanum fratris filium, primâ iuuentâ trepidum, & mœrentem, vltrò solatus est, laudandi pietatem eius, castigando formidinem. An Vitellium tam immitis animi fore, vt pro incolumi tota domo, ne hanc quidem sibi gratiam redderet? Mœreri se festinato exitu clementiam victoris. Non enim vltima desperatione, sed poscente prœlium exercitu remisisse Reipub. nouissimum casum. Satis sibi nominis, satis posteris suis nobilitatis quæsitum, post Iulios, Claudios, Seruios, se primum in familiam nouam imperium intulisse, proinde erecto animo capesseret vitam, neu patruum sibi Othonem fuisse, aut obliuisce

*obliuisceretur vmquam, aut nimium meminisset. Post quæ, dimotis omnibus, paulum requieuit; atque illum iam supremas curas * agentem repens tumultus auertit, nuntiata consternatione ac licentia ac militum, namque abeuntibus exitium minitabantur, atrocissima in Verginium vi, quem clausa domo obsidebant, increpitis seditionis auctoribus regressus, vacauit abeuntium alloquiis, donec omnes inuiolati digrederentur. * Vesperante die, sitim haustu gelidæ aquæ sedauit. Tum allatis * pugionibus, cùm vtrumque tentasset, alterum capiti subdit. Et explorato, iam profectos amicos, noctem quietam, vtque affirmatur, non insomnem egit. Luce prima in ferrum pectore incubuit. Ad gemitum morientis, ingressi liberti, seruique, & Plotius Firmus prætorij præfectus, vnum vulnus inuenere. Funus maturatum, ambitiosis id precibus petiuerat, ne amputaretur caput, ludibrio futurum. Tulere corpus prætoriæ cohortes, cum laudibus & lacrymis, vulnus manúsque eius exosculantes. Quidam militum, iuxta rogum interfecere se, non noxa neque ob motum, sed æmulatione decoris, & caritate principis. Ac postea, promiscuè Bedriaci, Placentiæ, aliis in castris, celebratum id genus mortis. Othoni sepulchrum exstructum est, modicum, & mansurum. Hunc vitæ finem habuit septimo & tricesimo ætatis anno. Origo illi è municipio Ferentino. Pater consularis*

auus

Accedebat sentētia Paullini Marius Celsus. Idem placere Annio Gallo, paucos ante dies lapsus equi afflicto, missi qui consilium eius sciscitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertandum. Frater eius Titianus, & præfectus prætorij Proculus, imperitiâ properantes, fortunam & deos & numen Othonis adesse consiliis, affore conatibus testabantur, neu quis obuiam ire sententiæ auderet, in adulationem consenserant. Postquam pugnari placitum, interesse pugnæ imperatorem, an seponi melius foret, dubitauere. Paulino & Celso iam non aduersantibus, ne Principem obiectare periculis viderentur, iidem illi deterioris consilij auctores perpulere, vt Brixellum concederet, ac dubiis prœliorum exemptus, summæ rerum & imperij se ipsum reseruaret. Is primus dies Othonianas partes afflixit. Namque & cum ipso prætoriarum cohortium, & speculatorum, equitúmque, valida manus decessit, & remanentium fractus animus: quando suspecti duces, & Otho, cui vni apud militem fides, dum & ipse non nisi militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat.

10. *Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris vt in ciuili bello transfugiis, & exploratores cura diuersa sciscitandi, sua non occultabant. Quieti intentique Cæcina ac Valens, quando hostis imprudentia rueret, quod loco sapientiæ est, alienam stultitiam opperiebantur, incohato ponte transitum*

transitum Padi simulantes, aduersus oppositam gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles segne otium tereret, naues pari inter se spatio, validis vtrinque trabibus connexæ, aduersum in flumen dirigebantur, iactis insuper anchoris, quæ firmitatem pontis continerent. Sed anchorarum funes non extenti fluitabant, vt augescente flumine inoffensus ordo nauium attolleretur. Claudebat pontem imposita turris, & in extremam nauem educta: vnde tormentis ac machinis hostes propulsarentur. Othoniani in ripâ turrim struxerãt, saxáque & faces iaculabantur. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores nauibus molientes, Germani nando prælabebantur. Ac fortè plures transgressos, completis liburnicis, per promptissimos gladiatorum Macer aggreditur. Sed neque ea constantia gladiatoribus ad prœlia quæ militibus, nec perinde nutantes è nauibus, quàm stabili gradu è ripa, vulnera dirigebant. Et cùm variis trepidantium inclinationibus, immixti remiges propugnatoresque turbarentur, desilire in vada vltrò Germani, retentare puppes, scandere foros, aut cominus mergere, quæ cuncta in oculis vtriusque exercitus, quanto lætiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani caussam auctorémque cladis detestabantur. Et prælium quidem, abruptis quæ superfuerant nauibus, fugâ diremptum: Macer ad exitium poscebatur. Iámque vulneratum eminus lancea, strictis gladiis inuaserant, cùm in-

tercursu tribunorum centurionúmque protegitur. Nec multò pòst, Vestricius Spurinna, iussu Othonis, relicto Placentiæ modico præsidio, cum cohortibus subuenit. Dein Flauium Sabinum consulem designatum Otho rectorem copiis misit, quibus Macer præfuerat, læto milite ad mutationem ducum, & ducibus ob crebras seditiones, tam infestam militiam aspernantibus. Inuenio apud quosdam auctores, pauore belli, seu fastidio vtriusque principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies famâ noscebantur, dubitasse exercitus, num posito certamine, vel ipsi in medium consultarent, vel senatui permitterent legere imperatorē. Atque eò duces Othonianos spatium ac moras suasisse, præcipuè Paullinum: quod vetustissimus consularium, & militiâ clarus, gloriam noménque Bri-
» *tannicis expeditionibus meruisset. Ego vt conces-*
» *serim apud paucos tacito voto, quietem pro discor-*
» *dia, bonum & innocentem principem pro pessimis*
» *ac flagitiosissimis expetitum: ita neque Paullinum*
» *qua prudentiâ fuit, sperasse, corruptissimo sæculo,*
» *tantam vulgi moderationē reor, vt qui pacem belli*
» *amore turbauerant, bellum pacis caritate depone-*
» *rent: neque aut exercitus linguis moribúsque dis-*
» *sonos, in hunc consensum potuisse coalescere: aut le-*
» *gatos ac duces, magnâ ex parte luxus, egestatis,*
» *scelerum sibi conscios, nisi pollutum obstrictúmque*
» *meritis suis principem passuros. Vetus ac iam pri-*
» *dem insita mortalibus potentiæ cupido, cum im-*

porij magnitudine adoleuit, erupitque. Nam rebus modicis, aequalitas facilè habebatur, sed vbi subacto orbe, & aemulis vrbibus, regibúsve excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebémque certamina exarsere. Modò turbulenti tribuni, modò consules praeualidi, & in vrbe ac foro tentamenta ciuilium bellorum. Mox è plebe infimâ, C. Marius, & nobilium saeuissimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterent. Post quos Gn. Pompeius occultior, non melior. Et nunquam postea, nisi de principatu quaesitum. Non discessere ab armis in Pharsaliâ ac Philippis ciuium legiones, nedum Othonis ac Vitelly exercitus sponte posituri bellum fuerint. Eadem illos deûm ira, eadem hominum rabies, eadem scelerum caussa in discordiam egere. Quòd singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignauiâ principum factum est. Sed me veterum nouorúmque morum reputatio longius tulit. Nunc ad rerum ordinem venio.

II. *Profecto Brixellum Othone, honor imperij penes Titianum fratrē, vis ac potestas penes Proculum praefectum. Celsus & Paullinus, cùm prudentia eorum nemo vteretur, inani nomine ducū, aliena culpa praetendebantur. Tribuni centurionesq́ue ambigui, quod spretis melioribus, deterrimi valebant. Miles alacer, qui tamen iussa ducum*

interpretari quàm exsequi mallet. Promoueri ad quartum à Bedriaco castra placuit, adeò imperitè, vt quamquam verno tempore anni, & tot circum amnibus, penuria aquæ fatigarentur. Ibi de prœlio dubitatum, Othone per litteras flagitante, vt maturarent: militibus, vt imperator pugnæ adesset poscentibus: plerique copias trans Padum agentes acciri postulabant. Nec perinde diiudicari potest, quid optimum factu fuerit, quàm pessimum fuisse quod factum est. Non vt ad pugnā, sed ad bellandum profecti, Confluentes Padi & Adduæ fluminum XVI. inde militum spatio distantes petebant. Celso & Paullino abnuentibus, militem itinere fessum, sarcinis grauem, obiicere hosti, non admissuro quo minus expeditus & vix quatuor milia passuum progressus, aut incompositos in agmine, aut dispersos, & vallum molientes aggrederetur. Titianus & Proculus, vbi consiliis vincerentur, ad ius imperij transibant. Aderat sanè citus equo Numida, cum atrocibus mandatis, quibus Otho, increpita ducum segnitia, rem in discrimen mitti iubebat: æger mora, & spei impatiens. Eodem die, ad Cæcinam operiri pontis intentum, duo prætoriarum cohortium tribuni, colloquium eius postulantes, venerunt. Audire conditiones, ac reddere parabat, cùm præcipites exploratores adesse hostem nuntiauere. Interruptus tribunorum sermo, eóque incertum fuit, insidias, ac proditionem vel aliquod honestum consilium.

lium cœptauerint. Cæcina dimissis tribunis, reuectus in castra, datum iussu Fabij Valentis pugnæ signum, & militem in armis inuenit. Dum legiones de ordine agminis sortiuntur, equites prorupere, & mirum dictu, à paucioribus Othonianis, quo minus in vallum impingerentur, Italicæ legionis virtute territi sunt, ea strictis mucronibus, redire pulsos, & pugnam resumere coëgit. Disposita Vitellianarum legionum acies, sine trepidatione, & enim (quamquam vicino hoste) aspectus armorum densis arbustis prohibebatur: apud Othonianos pauidi duces, miles ducibus infensus, mixta vehicula & lixæ, & præruptis vtrimque fossis, via quieto quoque agmini angusta. Circumsistere alij signa sua, quærere alij: incertus vndique clamor, accurrentium, vocantium: & vt cuique audacia vel formido, in primam postremámve aciem prorumpebant, vel reuehebantur. Attonitas subitò terrore mentes, falsum gaudium in languorem vertit, repertis qui desciuisse à Vitellio exercitum ementirentur. Is rumor ab exploratoribus Vitellij dispersus, an ipsa Othonis parte, seu dolo, seu forte surrexerit, parum compertum. Omisso pugnæ ardore, Othoniani vltrò salutauere: & hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris quæ caussa salutandi, metum proditionis fecere. Tum incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore & numero præstantior. Othoniani quamquam di-

sperſi, pauciores, fiſſi, prælium tamen acriter ſumpſere. Atque per locos arboribus ac vineis impeditos, non vna pugnæ facies, cominus, eminúſque, cateruis & cuneis, concurrebant: in aggere viæ, collato gradu, corporibus & vmbonibus niti, omiſſo priorum iactu, gladiis & ſecuribus galeas loricáſque perrumpere noſcentes inter ſe, cæteris conſpicui, in euentum totius belli certabant. Forte inter Padum, viámque, patenti campo, duæ legiones congreſſæ ſunt: pro Vitellio Vnaetuiſima, cui cognomen Rapaci, vetere gloriâ inſignis, è parte Othonis. Prima Adiutrix, non antè in aciem deducta, ſed ferox, & noui decoris auida. Primani, ſtratis Vnaetuiceſimanorum principiis, aquilam abſtulere, quo dolore accenſa legio, & impulit rurſus Primanos, interfecto Orphidio Benigno legato, & plurima ſigna vexilláque ex hoſtibus rapuit. A parte aliâ, propulſa. Quintanorum impetu tertia decima legio: circumuenti plurium accurſu quartadecimani. Et ducibus Othonis iam pridem profugis, Cæcina ac Valens ſubſidiis ſuos firmabant. Acceſſit recens auxilium Varus Alphenus cum Batauis, fuſa gladiatorum manu, quam nauibus tranſuectam, oppoſitæ cohortes in ipſo flumine trucidauerant, ita victores latus hoſtium inuecti. Et media acie perrupta, fugêre paſſim Othoniani Bedriacum petentes. Immenſum id ſpatium, obſtructæ ſtrage corporum viæ,

quo

quo plus cædis fuit, neque enim ciuilibus prælìis, capti in prædam vertuntur. Suetonius Paullinus, & Licinius Proculus diuersis itineribus, castra vitauere. Vedium Aquilam tertiadecimæ legionis legatum, ira militum inconsultus pauor obtulit. Multo adhuc die vallum ingressus, clamore seditiosorum & fugacium circumstrepitur. Non probris, non manibus abstinent, desertorem proditorémque increpant, nullo proprio crimine eius, sed, more vulgi, suum quisque flagitium aliis obiectantes. Titianum & Celsum nox iuuit dispositis iam excubiis, compreßisque militibus, quos Annius Gallus precibus, consilio, & auctoritate flexerat, ne super cladem aduersæ pugnæ, suismet ipsi cædibus sæuirent, siue finis bello venisset, seu resumere arma mallent, vnicum victis in consensu leuamentum. Cæteris fractus animus. Prætorianus miles, non virtute se, sed proditione victum fremebat. Nec Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite, rapta legionis aquila. Superesse cum ipso Othone militum quod trans Padum fuerit: venire Mœsicas legiones: magnam exercitus partẽ Bedriaci remansisse, hos certè nondum victos, & si ita ferret, honestius in acie perituros. His cogitationibus truces aut pauidi, extrema desperatione ad iram sæpius, quàm in formidinem stimulabantur. At Vitellianus exercitus, ad quintum à Bedriaco lapidem consedit, non ausis ducibus,

eodem die oppugnationem castrorum. Simul voluntaria deditio sperabatur. Sed expeditis & tantum ad prœlium egressis, munimentum fuere arma & victoria. Postera die, haut ambigua Othoniani exercitus voluntate, & qui ferociores fuerant ad pœnitentiam inclinantibus, missa legatione, apud duces Vitellianos dubitatum, quo minus pacem concederent. Legati paulisper retenti, ea res hæsitationem attulit, ignaris adhuc an impetrassent. Mox remissa legatione patuit vallum. Tum victi victoréSque in lacrymas effusi, sortem ciuilium armorum misera lætitia detestantes. Iisdem tentoriis, alij fratrum, alij propinquorum vulnera fouebant. Spes & præmia in ambiguo: certa, funera & luctus. Nec quisquam adeò mali expers, vt non aliquam mortem mœreret. Requisitum Orphidij legati corpus, honore solito crematur. Paucos necessarij ipsorum sepeliuere. Ceterum vulgus super humum relictum.

12. *Opperiebatur Otho nuntium pugnæ, nequaquam trepidus, & consilij certus. Mæsta primum fama, dein profugi è prœlio perditas res patefaciunt. Non exspectauit militum ardor vocem imperatoris, bonum habere animum iubebant, superesse adhuc nouas vires, & ipsos extrema passuros, ausuróSque, neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam, furore quodam & instinctu flagrabant qui procul astiterat,*

tendere

*tendere manus, & proximi prehensare genua, promptissimo Plotio Firmo. Is pratorij prafectus, identidem orabat, ne fidissimum exercitum, ne optimè meritos milites desereret: maiore animo tolerari aduersa quàm relinqui fortes & strenuos, etiam contra fortunam, insistere spei, timidos & ignauos ad deliberationem formidine properare. Quas inter voces vt flexerat vultum, aut indurauerat Otho, clamor & gemitus. Nec pratoriani tantum, proprius Othonis miles, sed pramissi Mœsia, eandem obstinationem aduentantis exercitus, legiones Aquileiam ingressas, nuntiabant, vt nemo dubitet potuisse renouari bellum atrox, lugubre, incertum victis, & victoribus. Ipse * versus à consiliis belli, Hunc, inquit, animum, hanc virtutem vestram vltrà periculis obiicere, nimis grande vita mea pretium puto. Quanto plus spei ostenditis, si viuere placeret, pulchrior mors erit. Experti inuicem sumus, ego ac fortuna, ne tempus computaueritis, difficilius est temperare felicitati, qua te non putes diu vsurum. Ciuile bellum à Vitellio cœpit, & vt de principatu certaremus armis, initium illic fuit, ne plusquam semel certemus, penes me exemplum erit. Hinc Othonem posteritas æstimet. Fruetur Vitellius fratre, coniuge, liberis, mihi non vltione, neque solatiis opus est. Alij diutius imperium tenuerunt, nemo tam fortiter reliquerit. An ego tantum Romana pubis, tot egregios exercitus, sterni rursus & Reip.*

*obliuisceretur vmquam, aut nimium meminisset. Post quæ, dimotis omnibus, paulum requieuit; atque illum iam supremas curas * agentem repens tumultus auertit, nuntiata consternatione ac licentia ac militum, namque abeuntibus exitium minitabantur, atrocissima in Verginium vi, quem clausâ domo obsidebant, increpitis seditionis auctoribus regressus, vacauit abeuntium alloquiis, donec omnes inuiolati digrederentur. * Vesperante die, sitim haustu gelidæ aquæ sedauit. Tum allatis * pugionibus, cùm vtrumque tentasset, alterum capiti subdit. Et explorato, iam profectos amicos, noctem quietam, vtque affirmatur, non insomnem egit. Luce prima in ferrum pectore incubuit. Ad gemitum morientis, ingressi liberti, seruique, & Plotius Firmus prætorij præfectus, vnum vulnus inuenere. Funus maturatum, ambitiosis id precibus petierat, ne amputaretur caput, ludibrio futurum. Tulere corpus prætoriæ cohortes, cum laudibus & lacrymis, vulnus manúsque eius exosculantes. Quidam militum, iuxta rogum interfecere se, non noxa neque ob metum, sed æmulatione decoris, & caritate principis. Ac postea, promiscuè Bedriaci, Placentiæ, aliis in castris, celebratum id genus mortis. Othoni sepulchrum exstructum est, modicum, & mansurum. Hunc vitæ finem habuit septimo & tricesimo ætatis anno. Origo illi è municipio Ferentino. Pater consularis*

auus

*anus pretorius, maternum genus impar, nec tamen indecorum, pueritia ac iuuenta, qualem monstrauimus, duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantundem apud posteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Vt conquirere fabulosa, & fictis oblectare legentium animos, procul grauitate cœpti operis crediderim: ita vulgatis traditísque demere fidem, non ausim. Die quo Bedriaci certabatur auem inusitata specie, apud Regium Lepidum celebri * loco consedisse, incolæ memorant, nec deinde cœtu hominum, aut circumuolitantium alitum, territam pulsámve, donec Otho se ipse interficeret: tum ablatam ex oculis: & tempora reputantibus, initium finémque miraculi, cum Othonis exitu competisse.*

13. *In funere eius, nouata luctu ac dolore militum seditio, nec erat, qui coërceret. Ad verginium versi, modo vt reciperet imperium, nunc vt legatione apud Cæciniam ac Valentem fungeretur, minitantes orabant. Verginius per auersam domus portam furtim digressus, irrumpentes frustratus est. Earum, quæ Brixelli egerant, cohortium, preces, Rubrius Gallus tulit. Et venia statim impetrata, concedentibus ad victorem, per Flauium Sabinum, iis copiis quibus præfuerat. Posito vbique bello, magna pars senatus extremum discrimen adiit, profecta cum Othone ab vrbe, dein Mutinæ relicta illuc de*

aduerso

aduerso prœlio allatum. Sed milites vt falsum rumorem aspernantes, quòd infensum Othoni senatum arbitrabantur, custodire sermones, vultum habitúmque trahere in deterius, conuiciis postremo ac probriis caussam & initium cœdis quærebant, cum alius insuper metus senatoribus instaret, ne præualidis iam Vitellij partibus, contanter excepisse victoriam crederentur. Ità trepidi & vtrimque anxij coëunt, nemo priuatim expedito consilio: inter multos, societate culpæ tutior. Onerabat pauentium curas ordo Mutinensis, arma & pecuniam offerendo, appellabátque Patres Conscriptos, intempestiuo honore. Notabile iurgium inde fuit, quo Licinius Cæcina Marcellum Eprium, vt ambigua disserentem, inuasit. Nec cæteri sententias aperiebant. Sed inuisum memoria delationem, expositúmque ad inuidiam Marcelli nomen, irritauerat Cæcinam vt nouus adhuc, & in senatum nuper adscitus, magnis inimicitiis claresceret. Moderatione meliorum dirempti. Et rediere omnes Bononiam, rursus consiliaturi. Simul, medio temporis, plures nuntij sperabantur Bononiæ, diuisis per itinera qui recentissimum quemque percontarentur, interrogatus Othonis libertus caussam digressus, habere se suprema eius mandata respondit. Ipsum viuentem quidem relictum, sed sola posteritatis cura, & abruptis vitæ blandimentis. Hinc admiratio, & plura interrogandi pudor.

Atque

Atque omnium animi in Vitellium inclinauere. Intererat ut consiliis frater eius L. Vitellius, séque iam adulantibus offerebat, cùm repentè Cenus libertus Neronis, atroci mendacio vniuersos perculit, affirmans superuentu XIIII. legionis, iunctis à Brixello viribus, cæsos victores, versam partium fortunam. Caussa fugendi fuit, vt diplomata Othonis quæ negligebantur, lætiore nuntio reualescerent. Et Cenus quidem rapidus in vrbem vectus, paucos post dies, iussu Vitellij pœnas luit. Senatorum periculum auctum, credentibus Othonianis, militibus vera esse quæ afferebantur. Intendebat formidinem, quòd publici consilij facie discessum. Mutina, desertaq; partes forent. Nec vltrà in commune congressi, sibi quisque consuluere: donec missa à Fabio Valente epistola, demerent metum. Et mors Othonis, quò laudabilior, eò velocius audita. At Romæ nihil trepidationis: Cereales ludi ex more spectabantur, vt cessisse vita Othonem, & à Flauio Sabino præfecto vrbis, quod erat in vrbe militum sacramenta Vitellij adactum, certi auctores in theatrum attulerunt, Vitellio plausere: populus, cum laura ac floribus, Galbæ imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis, iuxta lacum Curtij, quem locum Galba moriens sanguine infecerat. In senatu, cuncta longis aliorum principatibus composita,

posita, statim decernuntur. Addita erga Germanicos exercitus laudes, gratésque, & missa legatio, quæ gaudio fungeretur. Recitata Fabij Valentis epistola ad consules scripta, haut immoderata. Gratior Cæcinæ modestia fuit, quòd non scripsisset. Cæterùm Italia grauius atque atrocius, quàm bello afflictabatur. Dispersi per municipia & colonias Vitelliani, spoliare, rapere, vi & stupris polluere, in omne fas nefásque auidi, aut venales, non sacro, non profano abstinebant. Et fuêre qui inimicos suos specie militum interficerent. Ipsique milites regionum gnari, refertos agros, dites dominos, in prædam, aut si repugnatum foret, ad excidium destinebant: obnoxiis ducibus, & prohibere non ausis. Minus auaritiæ in Cæcina, plus ambitionis: Valens, ob lucra & quæstus infamis, eóque aliena etiam culpa dissimulatur. Iam pridem attritis Italiæ rebus, tantum peditum equitúmque vis, damnáque, & iniuriæ, ægrè tolerabatur.

14. Interim Vitellius victoriæ suæ nescius, vt ad integrum bellum, reliquas Germanici exercitus vires trahebat. Pauci veterum militum in hibernis relicti, festinatis per Gallias dilectibus, vt remanentium legionum nomina supplerentur. Cura belli Hordeonio Flacco permissa. Ipse è Britannico dilecto octo millia sibi adiunxit. Et paucorum dierum iter progressus, prosperas apud

Bedria

Bedriacum res, ac morte Othonis cōcidisse bellum accepit. Vocata concione, virtutem militum laudibus cumulat. Postulante exercitu, vt libertum suum Asiaticum equestri dignitate donaret, inhonestam adulationem compescuit. Dein, mobilitate ingenij, quod palàm abnuerat, inter secreta conuiuij largitur: honorauitque Asiaticum anulis, fœdum mācipium, & malis artibus ambitiosum. Iisdem diebus, accessisse partibus vtramque Mauretaniam, interfecto procuratore Albino, nuntij venere. Luceius Albinus, à Nerone Mauretaniæ Cæsariensi præpositus, addita per Galbam Tingitanæ prouinciæ administratione, haut spernendis viribus agebat. XVIII. cohortes quinque alæ, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia & raptus apta bello manus. cæsa Galba, in Othonem pronus, nec Africa contentus, Hispaniæ angusto freto diremptæ imminebat. Inde Cluuio Rufo metus, & decimam legionem propinquare littori, vt trāsmissurus iussit. Præmissi centuriones, qui Maurorum animos Vitello conciliarent. Neque arduum fuit, magna per prouincias Germanici exercitus fama. Spargebatur insuper, spreto procuratoris vocabulo, Albinum insigne regis, & Iubæ nomen vsurpare. Ita mutatis animis, Asinius Pollio alæ præfectus è fidissimis Albino, & Festus ac Scipio cohortium præfecti opprimuntur. Ipse Albinus, dum è Tingitana prouincia Cæsariensem Mauretaniam

petit,

petit, appulsus littori, trucidatur. Vxor eius, cùm se percussoribus obtulisset, simul interfecta est: nihil eorum quæ fierent Vitellio anquirente. Breui auditu, quamuis magna transibat, impar curis grauioribus, exercitum itinere terrestri pergere iubet. Ipse Arare flumine deuehitur, nullo principali paratu, sed vetere egestate conspicuus: donec Iunius Blæsus, Lugdunensis Galliæ rector, genere illustri, largus animo, & par opibus circumdaret principi ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamuis odium Vitellius humilibus blanditiis velaret. Præsto fuêre Lugduni, Victricium victarúmque partium duces. Valentem & Cæcinam pro concione laudatos, curuli suæ circumposuit. Mox vniuersum exercitum occurrere infanti filio iubet. Perlatum, & paludamento opertum, sinu retinens, Germanicum appellauit, cinxitque cunctis fortunæ Principalis insignibus. Nimius honos inter secunda, rebus aduersis, in solatium cessit. Tum interfecti centuriones promptissimi Othonianorum: vnde præcipua in Vitellium alienatio, per Illyricos exercitus. Simul cæteræ legiones contactu, & aduersus Germanicos milites inuidia, bellum meditabantur. Suetonium Paullinum, ac Licinium Proculum, tristi mora squalidos tenuit: donec auditi, necessariis magis defensionibus, quàm honestis vterentur. Proditionem vltrò imputabant: spatiū longi ante prœlium itineris, fatigationem

Othonianorum, permixtum vehiculis agmen, ac pleraque fortuita, fraudi suæ assignantes. Et Vitellius credidit de perfidia, & fidem absoluit. Saluius Titianus, Othonis frater, nullum discrimen adiit, pietate & ignauia excusatus. Mario Celso consulatus seruatur. Sed creditum fama, obiectúmque mox in senatu Cæcilio Simplici; quòd eum honorem pecunia mercari, nec sine exitio Celsi voluisset. Restitit Vitellius, deditque postea consulatum Simplici, innoxium & inemptum. Thracalum aduersus criminantes, Galeria vxor Vitellij protexit. Inter magnorum virorum discrimina (pudendum dictu) Maricus quidam è plebe Boiorum, inserere sese fortunæ, & prouocare arma Romana, simulatione numinum ausus est. Iámque assertor Galliarum, & deus (nomen id sibi indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Æduorum pagos trahebat: cùm grauissima ciuitas, electa iuuentute, adiectis à Vitellio cohortibus fanaticam multitudinem disiecit. Captus in eo prælio Maricus, ac mox feris obiectus, quia non laniabatur, stolidum vulgus inuiolabilem credebat, donec spectante Vitellio interfectus est. Nec vltrà in defectores, aut bona cuiusquam, sæuitum.

15. *Rata fuére eorum, qui acie Othoniana ceciderant, testamenta, aut lex intestatis. Prorsus si luxuriam temperaret, auaritiam non timeres: Epularum fœda & inexplebilis libido.*

Ex

Ex vrbe atque Italia, irritamenta gulæ gestabantur, strepentibus ab vtroque mari itineribus, exhausti conuiuiorum apparatibus principes ciuitatum, vastabantur ipsæ ciuitates, degenerabat à labore ac virtute miles, assuetudine voluptatum, & contemptu ducis. Præmisit in vrbem edictum, quo vocabulum Augusti differret, Cæsaris non reciperet, cùm de potestate nihil detraheret. Pulsi Italia mathematici. Cautum seuerè, ne equites Rom. ludo & arena pollucrentur. Priores id principes, pecunia, & sæpius vi, perpulerant. Ac pleraque municipia, & coloniæ, æmulabantur corruptissimum quemque adolescentium, pretio illicere. Sed Vitellius, aduentu fratris, & irrepentibus dominationis magistris, superbior & atrocior, occidi Dolabellam iussit, quem in coloniã Aquinatem sepositum ab Othone rettulimus. Dolabella, audita morte Othonis, vrbem introierat. Id ei Plautius Varus, prætura functus, ex intimis Dolabellæ amicis, apud Flauium Sabinum præfectum vrbis obiecit, tamquam rupta custodia, ducem se victis partibus ostentasset. Addidit tentatam cohortem, quæ Hostiæ ageret, nec vllis tantorum criminum probationibus, in pœnitentiam versus, seram veniam post scelus quærebat. Cunctantem super tanta re Flauium Sabinum, Triaria L. Vitellij vxor, vltra fœminam ferox, terruit è periculo Principis famam clementiæ affectare. Sabinus suopte*

ingenio mitis, vbi formido incessisset, facilis mutatu, & in alieno discrimine sibi pauens, ne alleuasse videretur, impulit ruentem. Igitur Vitellius, metu & odio, quòd Petroniam vxorem eius: mox Dolabella in matrimonium accepisse, vocatum per epistolas, vitata Flaminia via celebritate, diuertere Interamnam, atque ibi interfici iussit. Longum interfectori visum; in itinere ac taberna, proiectum humi iugulauit: magna cum inuidia noui principatus, cuius hoc primum specimen noscebatur. Et Triaria licentiam, modestum è proximo exemplum onerabat, Galeria imperatoris vxor, non minax tristibus: & pari probitate, mater Vitelliorum Sextilia, antiqui moris. Dixisse quin etiam, ad primas filij sui epistolas, ferebatur, non Germanicum à se, sed Vitellium genitum. Nec vllis postea fortunæ illecebris, aut ambitu ciuitatis in gaudium euicta, domus suæ tantùm aduersa sensit. Digressum à Lugduno Vitellium, M. Cluuius Rufus assequitur, omissa Hispania: lætitiam & gratulationem vultu ferens, animo anxius, & petitum se criminationibus gnarus. Hilarius Cæsaris libertus detulerat, tamquam audito Vitellij & Othonis principatu, propriam ipse potentiam, & possessionem Hispaniarum tentasset: eóque diplomatibus nullum principem præscripsisset. Interpretabatur quædam ex orationibus eius, contumeliosa in Vitellium, & pro se ipso popularia. Auctoritas Cluuij

præualuit,

præualuit, vt puniri vltrò libertum suum Vitellius iuberet. Cliuius comitatu principis adiectus, non adempta Hispania, quã rexit absens, exemplo L. Arruntij, quem Tiberius Cæsar ob metum, Vitellius Cliuium nulla formidine retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos. Profugerat Britannia, ob iracundiam militum. Missus est in locum eius, Vectius Bolanus.

• 16. *E præsentibus, angebat Vitellium victarum legionum haut quaquam fractus animus. Sparsæ per Italiam, & victoribus permixtæ, hostilia loquebantur: præcipua quartadecimanorum ferocia, qui se victos abnuebant, quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantùm pulsis, vires legionis non affuisse. Remitti eos in Britanniam, vnde à Nerone exciti erant, placuit, atque interim Batauorum cohortes vnà tendere, ob veterem aduersus quartadecimanos discordiam. Nec diu in tantis armatorum odiis, quies fuit. Augustæ Taurinorum, dum opificem quendam Batauus vt fraudatorem insectatur, legionarius vt hospitem tuetur, sui cuique commilitones aggregati, à conuiciis ad cædem transiere, & prælium atrox arsisset, ni duæ prætoriæ cohortes, caussam quartadecimanorum secutæ, his fiduciam, & metum Batauis fecissent, quos Vitellius agmini suo iungi, vt fidos, legionem, Graiis alpibus traductam, eo flexu itineris ire iubet, quo Viennam vitarent. Namque & Viennenses timebantur. Nocte qua*

*proficiſcebatur legio, relictis paſſim ignibus, pars Taurinæ coloniæ ambuſta: quòd damnum vt pleraque belli mala, maioribus aliarum vrbium cladibus obliteratũ. Quartadecimani poſtquam alpibus digreſſi ſunt, ſeditioſiſſimus quiſque ſignâ Viennam ferebant: conſenſu meliorum compreſſi: & legio in Britanniam tranſuecta. Proximus Vitellio è prætoriis cohortibus metus erat. Separati primum, deinde addito honeſtæ miſſionis lenimento, arma ad tribunos ſuos ferebant: donec motum à Veſpaſiano bellum crebreſceret. Tum, reſumpta militia, robur Flauianarum partium fuere. Prima claſſicorum legio, in Hiſpaniam miſſa, vt pace & otio miteſceret. Vndecima ac ſeptima, ſuis hibernis redditæ. Tertiadecimani, ſtruere amphitheatra iuſſit. Nam Cæcina Cremonæ, Valens Bononiæ, ſpectaculum gladiatorum edere parabant: nunquam ita ad curas intento Vitellio, vt voluptates obliuiſceretur. Et quidem partes modeſtè diſtraxerat, niſi numerus cæſorum inuidiam bello auxiſſet. * Apud victores orta ſeditio ludicro initio, Diſcubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati tribunique, ex moribus imperatorum ſeueritatem æmulantur, vel tempeſtiuis conuiuiis gaudent: perinde miles intentus, aut licentior. Apud Vitellium omnia indiſpoſita, temulenta, peruigiliis ac Bacchanalibus, quàm diſciplina & caſtris propriora. Igitur duobus militibus legio*

nis

nis quintæ, altero è Gallis auxiliaribus, per lasciuiam & certamen luctandi accensis, postquam legionarius prociderat, insultante Gallo, & iis qui ad spectandum conuenerant in studia diductis, erupere legionarij in perniciem auxiliorum, ac duæ cohortes interfectæ. Remedium tumultus fuit, alius tumultus. Populus procul, & arma aspiciebantur. Conclamatum repente XIIII. legionem verso itinere, ad prælium venire: sed erant agminis coactores. Agniti, dempsere solicitudinem. Interim Verginij seruus forte obuius, vt percursor Vitellij insimulatur, & ruebat ad conuiuium miles, mortem Verginij exposcens. Ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes suspiciones pauidus, de innocentia eius dubitauit: ægre tamen cohibiti, qui exitium viri consularis, & quondam ducis sui flagitabant. Nec quemquam sæpius, quam Verginium, omnis seditio infestauit. Manebat admiratio viri, & fama: sed oderant, vt fastiditi. Postero die, Vitellius, senatus legatione quam ibi opperiri iusserat, audita, transgressus castra, vltrò pietatem militum collaudauit: frementibus auxiliis, tantum impunitatis atque arrogantiæ legionariis accessisse.

17. Cohortes Batauorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissæ, principium interno simul externóque bello parantibus fatis. Reddita ciuitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, & prima statim defectione, inter

inania belli assumptus. Ceterùm, vt largitionibus affecta tamen imperij opes sufficerent, amputari legionum auxiliorúmque numeros iubet, vetitis supplementis. Et promiscuæ missiones offerebantur. Exitiale id Reipub. ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculáque ac labor crebriùs redibant: & vires luxu corrumpebantur contra veterem disciplinam, & instituta maiorum, apud quos virtute quàm pecunia res Romana melius stetit. Inde Vitellius Cremonam flexit, & spectato munere Cæcinæ, insistere Bedriacensibus campis ac vestigia recentis victoriæ lustrare oculis, concupiuit. Fœdum atque atrox spectaculum, intra XL. pugnæ diem lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorúmque formæ, infecta tabo humus, protritis arboribus atque frugibus, dira vastitas: nec minus inhumana pars viæ quàm Cremonenses lauro rosísq; constrauerant, exstructis altaribus, cæsísq; victimis, regium in morem: quæ læta in præsens, mox perniciem ipsis fecere. Aderant Valens & Cæcina, monstrabántque pugnæ locos hinc erupisse legionum agmen, hinc equites coortos: inde circumfusas auxiliorum manus. Iam tribuni præfectique, sua quisque facta extollentes, falsa, vera, aut maiora vero miscebant. Vulgus quoque militum clamore & gaudio, deflectere via, spatia certaminum recognoscere, aggerem armorum, strues corporum intueri, mirarique. Et erant quos varia

*sors rerum, lacrymæq́; & misericordia subiret. At non Vitellius flexit oculos, nec tot millia insepultorum ciuium exhorruit. Lætus vltrò, & tam propinquæ sortis ignarus, instaurabat sacrum diis loci. Exin Bononiæ à Fabio Valente gladiatorum spectaculum editur, aduecto ex vrbe cultu. Quantóque magis propinquabat, tanto corruptius iter, immixtis histrionibus, & spadonum gregibus, & cetero Neronianæ aulæ ingenio. Namque & Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, sectari cantantem solitus, non necessitate. qua honestissimus quisque, sed luxu, & saginæ mancipatus emptúsque. Vt Valenti & Cæcinæ vacuos honoris menses aperiret, coartati aliorum consulatus, dissimulatus * Marcĳ Macri tamquam Othonianarum partium ducis: & Valerium Marinum, destinatum à Galba consulem, distulit, nulla offensa, sed mitem, & iniuriam segniter laturum. Pedanius Costa omittitur, ingratus principi, vt aduersus Neronem ausus, & Verginĳ exstimulator. Sed alias protulit caussas, actáque insuper Vitellio gratiæ, consuetudine seruitĳ. Non vltra paucos dies, quamquam acribus initiis cœptum, mendacium valuit. Exstiterat quidam, Scribonianum se Camerinum ferens, Neronianorum temporum metu in Histria occultatum, quòd illic clientelæ & agri veterum Crassorum, ac nominis fauor manebat. Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulæ assumpto,*

vulgus credulum, & quidam militu errore veri, seu turbarũ studio, certatim aggregabantur: cùm pertractus ad Vitellium, interrogatusq́; quis nam mortaliũ esset, postquã nulla dictis fides, & à domino noscebatur, conditione fugitiuus, nomine Geta, sumptum de eo suppliciũ in seruilem modũ.

18. *Vix credibile memoratu est, quantum superbiæ secordiaq; Vitellio adoleuerit, postquam speculatores Syriæ Iudaáque, adactum in verba eius Orientem nuntiauere. Nam & si vagis adhuc & incertis auctoribus, erat tamen in ore famaq; Vespasianus, ac plerumque ad nomen eius Vitellius excitabatur. Tum ipse exercitusque, vt nullo æmulo, sæuitia, libidine, raptu, in externos mores proruperant. At Vespasianus bellum armaque, procul vel iuxta sitas vires, circumspectabat. Miles ipsi adeò paratus, vt praeuntem sacramentum & fausta Vitelliano omnia precantem, per silentium audierint. Muciani animus, nec Vespasiano alienus, & in Titum pronior, prefectus Aegypti Alexander, consilia sociauerat. Tertiam legionem, quòd è Syria in Mœsiam transisset, suam numerabat: cetere Illyrici legiones, secuturæ sperabantur. Namq; omnes exercitus flammauerat arrogantia venientium à Vitellio militum, quòd truces corpore, horridi sermone, ceteros vt impares irridebant. Sed inerat à mole, belli plerumq; contatio, & Vespasianus modò in spem erectus, aliquando aduersa reputabat.*

Quis

Quis ille dies foret, quo LX. *ætatis annos & duos filios iuuenes bello permitteret? Esse priuatis cogitationibus + progressum: & prout velint, plus minúsue sumi ex fortuna. Imperium cupientibus, nihil medium inter summa aut præcipitia. Versabatur ante oculos Germanici exercitus robur, notum viro militari: Suas legiones, ciuili bello inexpertas: Vitellij, victrices, & apud victos, plus querimoniarum, quàm virium. Fluxam per discordias militum fidem, & periculum ex singulis. Quid enim profuturas cohortes alásque, si vnus alterque præsenti facinore, paratum ex diuerso præmium petat? Sic Scribonianum sub Claudio interfectum, sic percussorem eius Volaginium è gregario ad summa militiæ prouectum. Facilius vniuersos impelli, quàm singulos vitari. His pauoribus nutantem, & alij legati amicique firmabant, & Mucianus post multos secretósque sermones, iam & coràm ita locutus: Omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent, an quod inchoatur, Reipub. vtile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, aut certè non arduum sit. Simul ipse qui suadet considerãdus est, adiiciat ne consilio periculum suum: & si fortuna cœptis affuerit, cui summũ decus acquiratur. Ego te Vespasiane ad imperiũ voco, tam salutare Reip. quàm tibi magnificũ. Iuxta deos, in tuâ manu positũ est. Nec speciem adulantis expaueris, à contumeliâ quàm à laude propius fuerit: post Vitelliũ eligi.*

eligi. Non aduersus diui Augusti acerrimam mentem, nec aduersus cautissimam Tiberij senectutem, nec contra Cai quidem, aut Claudij, vel Neronis fundatam longo imperio domum exsurgimus, cessisti etiam Galbæ imaginibus. Torpore vltrà, & polluendam perdendáque Rempubl. relinquere, sopor & ignauia videretur etiam si tibi, quàm inhonesta, tam tuta seruitus esset. Abiit iam & transuectum est tempus, quo posses videri concupisse. Confugiendum est ad imperium. An excidit trucidatus Corbulo? splendidior origine quàm nos sumus, fateor: sed & Nero, nobilitate natalium, Vitellium anteibat. Satis clarus est apud timentem, quisquis timetur. Et posse ab exercitu principem fieri, sibi ipse Vitellius documento est, nullis stipendiis, nullâ militari fama, Galbæ odio prouectus. Ne Othonem quidem ducis arte, aut exercitus vi, sed propera ipsius desperatione victum, iam desiderabilem & magnum principem fecit. Cùm interim spargit legiones, exarmat cohortes noua quotidie bello semina ministrat: si quid ardoris ac ferociæ miles habuit, popinis, & comessationibus, & principis imitatione, deteritur. Tibi è Iudæâ & Syriâ & Ægypto nouem legiones integræ, nulla acie exhaustæ, non discordia corruptæ, sed firmatus vsu miles, & belli domitor externi. Classium, alarum, cohortium robora, & fidissimi reges, & tua ante omnes experientia. Nobis nihil vltrà arrogabo quàm

ne post

ne post Valentem ac Cacinam numeremur. Ne tamen Mucianum socium spreueris, quia æmulis non experiris: me Vitellio antepono, te mihi. Tuæ domui triumphale nomen, duo iuuenes, capax iam imperij alter, & primis militiæ annis apud Germanicos quoque exercitus clarus. Absurdum fuerit, non cedere imperio ei, cuius filium adoptaturus essem, si ipse imperarem. Cæterùm inter nos non idem prosperarum aduersarumque rerum ordo erit. Nam si vincimus, honorem quem dederis habebo: discrimen, ac periculum, ex æquo partiemur: imò vt melius est tu hos exercitus rege, mihi bellum, & præliorum incerta trade. Acriore hodie disciplina, victi quàm victores agunt: hos ira, odium, vltionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per fastidium, & contumacium hebescunt. Aperiet & recludet contecta victricium partium & tumescentia vulnera, bellum ipsum. Nec mihi maior in tuâ vigilantiâ, parsimoniâ, sapientia, fiducia est quam in Vitellij torpore, inscitiâ, sententiâ. Sed & meliorem in bello caussam, quàm in pace habemus. Nam qui deliberant, desciuerunt.

19. *Post Muciani orationem ceteri audentiùs circumsistere, hortari, responsa vatum, & siderum motus referre. Nec erat intactus tali superstitione, vt qui mox rerum dominus, Seleucum quendam mathematicum, rectorem & præscium palã habuerit. Recursabant animo vetera omina.*

Cupressus

*Cupressus arbor in agris eius, conspicuâ altitudine, repentè prociderat, ac postera die, eodem vestigio resurgens, procera & * latior virebat: grande id, prosperúmque, consensu haruspicum, & summa claritudo iuueni admodum Vespasiano promissa. Sed primò triumphalia, & consulatus, & Iudaicæ victoriæ decus, impleße fidem ominis videbantur. Vt hæc adeptus est, portendi sibi imperium credebat. Est Iudæam inter Syriámque Carmelus, ita vocant montem, deúmque, nec simulacrum deo, aut templum, (sic tradidere maiores *) ara tantùm & reuerentia. Illic sacrificanti Vespasiano, cùm spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos, inspectis identidem extis: Quidquid est, inquit, Vespasiane quod paras,*
» *seu domum exstruere, seu prolatare agros, siue*
» *ampliare seruitia, datur tibi magna sedes, in-*
» *gentes, termini multum hominum. Has ambages & statim exceperat fama, & tunc aperiebat: nec quidquam magis in ore vulgi: crebriores apud ipsum sermones, quantum sperantibus plura dicuntur. Haut dubia destinatione discessere, Mucianus Antiochiam, Vespasianus Cæsaream. Illa Syriæ, hæc Iudææ caput est. Initium ferendi ad Vespasianum imperij Alexandriæ cœptum, festinante Tiberio Alexandro, qui Kalend. Iul. sacramento eius legiones adegit. Isque primus principatus dies in posterum celebratus, quamuis Iudaicus exercitus * v. nonas Iul. apud ipsum iurasset,*

*rasset, eo ardore, vt ne Titus quidem filius expectaretur, Syria remeans, & consiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius, cuncta impetu militum acta, non parata * cognitione, non coniunctis legionibus, dum quaeritur tempus locúsque, quódque in re tali difficillimum est, prima vox, dum animo spes, timor ratio, casus obuersantur. Egressum cubiculo Vespasianum, pauci milites solito assistunt ordine, vt legatum salutaturi: Imperatorem salutauerunt. Tum caeteri accurrere, Caesarem, & Augustum, & omnia principatus vocabula cumulare. Mens à metu ad fortunam transierat. In ipso nihil tumidum, arrogans, aut in rebus nouis nouum fuit. Vt primum tantae multitudinis offusam oculis caliginem disiecit militariter locutus, laeta omnia, & affluentia excepit. Iam id ipsum operiens Mucianus, alacrem militem in verba Vespasiani adegit. Tum Antiochensium theatrum ingressus, vbi illis consultare mos est, concurrentes, & in adulationem effusos alloquitur: satis decorus etiam Graecâ facundiâ, omniúmque quae diceret atque ageret, arte quondam ostentator. Nihil aequè prouinciam exercitúmque accendit, quàm quod asseuerabat Mucianus, statuisse Vitellium, vt Germanicas legiones in Syriam, ad militiam opulentam quietámque transferret. Contrà, Syriacis legionibus Germanica hiberna, caelo laboribus dura mutarentur. Quippe & prouinciales, sueto militum contubernio*

nio gaudebant, plerique necessitudinibus & propinquitatibus mixti: & militibus, vetustate stipendiorum, nota & familiaria castra, in modum penatium diligebantur. Ante idus Iul. Syria omnis in eodem sacramento fuit. Accessere cum regno Sohemus haut spernendis viribus, Antiochus vetustis opibus ingens, & inseruientium regum ditissimus. Mox, per occultos suorum nuntios, excitus ab vrbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri nauigatione properauerat. Nec minore animo, regina Berenice partes iuuabat, florens ætate formáque, & seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata. Quidquid prouinciarum alluitur mari, Asiâ, atque Achaia tenus, quantúmque introrsus Pontum & Armenios patescit, iurauere. Sed inermes legati regebant, nondum additis Cappadociæ legionibus. Consilium de summa rerum, Beryti habitum. Illuc Mutianus, cum legatis tribunisque, & splendidissimo quoque centurionum ad militum, venit. Et è Iudaico exercitu, lecta decora. Tantum simul peditum equitúmque & æmulantium inter se regum paratus, speciem fortunæ principalis effecerant. Prima belli cura, agere dilectus, reuocare veteranos, destinantur validæ ciuitates, exercendis armorum officinis, apud Antiochenses, aurum argentúmque signatur, eáque cuncta per idoneos ministros, suis quaque locis festinabantur. Ipse Vespasianus, adire, hortari bonos laude,

segnes

ſegnes exemplo, incitare ſæpius quàm coërcere, vitia magis amicorum, quàm virtutes diſſimulans. Multos, præfecturis & procurationibus; pleroſque ſenatorij ordinis honore percoluit, egregios viros, & mox ſumma adeptos, quibuſdam, fortuna pro virtutibus fuit. Donatiua militi, neque Mucianus primâ concione, niſi modicè oſtenderat: ne Veſpaſianus quidem, plus ciuili bello obtulit, quàm alij in pace, egregiè firmus aduerſus militarem largitionem, eoq; exercitu meliore. Miſſi ad Parthum Armeniúmque legati: prouiſúmque ne verſis ad ciuile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum inſtare Iudææ, Veſpaſianum obtinere clauſtra Ægypti placuit. Sufficere videbantur aduerſus Vitellium, pars copiarum, & dux Mucianus, & Veſpaſiani nomen, ac nihil arduum fatis. Ad omnes exercitus legatóſque ſcripta epiſtolæ, præceptúmque vt prætorianos Vitellio infenſos, reciperandæ militiæ præmio inuitarent.

20. Mucianus cum expeditâ manu, ſocium magis imperij quàm miniſtram agens, non lento itinere, ne cuntari videretur, neque tamen properans, gliſcere famam ipſo ſpatio ſinebat: ignarus modicas vires ſibi, & maiora credi de abſentibus. Sed legio ſexta, & tredecim vexillariorum millia, ingenti agmine ſequebantur. Claſſem è Ponto, Byzantium adigi iuſſerat: ambiguus conſilij, num omiſſâ Mœſiâ, Dyrrachium pedite atque equite petere: ſimul longis nauibus verſum in

Italiam mare clauderet, tuta pone tergũ Achaiâ Asiáque, quas inermes exponi Vitellio, ni præsidiis firmarentur: atque ipsum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiæ protegere, si simul Brundisium Tarentúmque, & Lucaniæ Calabriæq; litora, infestis classibus peterentur. Igitur nauium, militum, armorum paratu strepere prouinciæ. Sed nihil æquè fatigabat, quam pecuniarum conquisitio: eos esse belli ciuilis neruos dictitans Mucianus, non ius, aut verum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectabat, passim delationes & locupletissimus quisque in prædam correpti quæ grauia atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam in pace mansere, ipso Vespasiano, inter initia imperij, ad obtinendas iniquitates haut perinde obstinato; donec indulgentia fortunæ, & prauis magistris, didicit, ausúsque est. Propriis quoque opibus Mucianus bellum iuuit, largitus priuatim, quod auidius de Rep. sumeret. Cæteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti, rarissimus quisque eandem in reciperando licentiam habuerunt. Accelerata interim Vespasiani cœpta, Illyrici exercitus studio in partes. Tertia legio exemplum cæteris Mœsiæ legionibus præbuit. Octaua erat ac septima Claudiana, imbuta fauore Othonis, quamuis prælio non interfuissent; Aquileiã iam progressæ, proturbatis qui de Othone nuntiabant, laceratisq; vexillis nomen Vitellij præferentibus, raptâ postremò pecuniâ, & inter*

& inter se diuisa, hostilior egerant. Vnde metus, & ex metu consilium, posse imputari Vespasiano, quæ apud Vitellium excusanda erant. Ita tres Mœsicæ legiones per epistolas alliciebant. Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant. In eo* motu Aponius Saturninus Mœsiæ rector, pessimum facinus audet, misso centurione ad interficiendum Tertium Iulianum, septimæ legionis legatũ, ob simultates, quibus caussam partium prætendebat. Iulianus, comperto discrimine, & gnaris locorum adscitis, per auia Mœsiæ vltra montem Hemum profugit, nec deinde ciuili bello interfuit, per varias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens, & ex nuntiis cunctabundus, aut properans. At in Pannonia XIII. legio ac VII. Galbiana, dolorem irámque Bedriacensis pugnæ retinentes, haut cunctanter Vespasiano accessere, vi præcipua Primi Antonij. Is legibus nocens, & tempore Neronis falsi damnatus, inter alia belli mala, senatorium ordinem reciperauerat, præpositus à Galba septimæ legioni, scriptitasse Othoni credebatur, ducem se partibus offerens, à quo neglectus, in nullo Othoniani belli vsu fuit, labantibus Vitellij rebus Vespasianum secutus grande momentum addidit, strenuus manus, sermone promptus serendæ in alios inuidiæ artifex, discordiis & seditionibus potens, raptor, largitor, pace pessimus, bello

*non spernendus. Iuncti inde Mœsici ac Pannonici exercitus, Dalmaticum militem traxere, quamquam consularibus legatis nihil turbantibus. Titus Flauianus Pannoniam, Pompeius * Syluanus Dalmatiam tenebant, diuites senes. Sed procurator aderat Cornelius Fuscus, vigens ætate, claris natalibus, prima iuuenta, quietis cupidine, senatorium ordinem exuerat, idem pro Galba dux coloniæ suæ, eâque operâ procurationem adeptus, susceptis Vespasiani partibus, acerrimam bello facem prætulit, non tam præmiis periculorum, quàm ipsis periculis lætus, pro certis, & olim partis, noua, ambigua, ancipitia malebat. Igitur mouere & quatere quidquid vsquam ægrum foret, aggreditur. Scripta in Britanniam ad quartadecimanos, in Hispaniam ad primanos epistola: quòd vtraque legio pro Othone aduersa Vitellio fuerat. Sparguntur per Gallias literæ, momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palàm desciscentibus: cæteris fortunam secuturis.*

21. *Dum hæc per prouincias, à Vespasiano ducibusque partium geruntur, Vitellius contemptior in dies segniorque, ad omnis municipiorum, villarúmque amœnitates resistens, graui vrbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorum sequebantur, licentiâ corrupta. Calonum numerus amplior, procacissimis etiam inter seruos lixarum ingeniis,*

niis, tot legatorum amicorúmque comitatus inhabilis ad parendum, etiam si summa modestia regeretur. Onerabant multitudinem, obuij ex vrbe senatores equitésque: quidam metu, multi per adulationem, ceteri ac paulatim omnes, ne aliis proficiscentibus, ipsi remanerent. Aggregabantur è plebe, flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurra, histriones, auriga quibus ille amicitiarum dehonestamentis mirè gaudebat. Nec coloniæ modò aut municipia, congestu copiarum, sed ipsi cultores, aruáque maturis iam frugibus, vt hostile solum vastabantur. Multa & atroces inter se militum cædes, post seditionem Ticini cœptam, manente legionum auxiliorúmque discordia, vbi aduersus paganos certandum foret, consensu. Sed plurima strages, ad septimum ab vrbe lapidem. Singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, vt gladiatoriam saginam diuidebat. Et effusa plebs, totis se castris miscuerat. Incuriosos milites, vernaculâ vrbanitate quidam spoliauere, abscissis furtim balteis, an accincti forent rogitantes. Non tulit ludibrium insolens contumeliæ animus. Inermem populum gladiis inuasere. Casus inter alios pater militis, cùm filium comitaretur, deinde agnitus, & vulgatâ cæde, temperatum ab innoxiis. In vrbe tamen trepidatum, præcurrentibus passim militibus. Forum maximè petebant, cupidine visendi locum in quo Galba iacuisset. Nec minus sæuum spectaculum erant ipsi, ter-

gis ferarum, & ingentibus telis horrentes, cùm turbam populi per inſcitiam parum vitarent, aut vbi lubrico viæ vel occurſu alicuius procidiſſent, ad iurgium, mox ad manus & ferrum tranſirent. Quin & tribuni, præfectique, cum terrore & armatorum cateruis volitabant. Ipſe Vitellius, à ponte Miluio, inſigni equo paludatus accinctúſque ſedatum & populum ante ſe agens, quominus vt captam vrbem ingrederetur, amicorum conſilio deterritus, ſumpta prætexta & compoſito, agmine inceſſit. Quattuor legionum aquilæ per frontem, totidémque circa è legionibus aliis vexilla, mox XII. *alarum ſigna, & poſt peditum, eques: dein quattuor &* XXX. *cohortes, vt nomina gentium, aut ſpecies armorum forent diſcretæ. Ante aquilam præfecti caſtrorum tribuníque & primi centurionum, candida veſte: cæteri, iuxta ſuam quiſque centuriam, armis donísque fulgentes. Et militum phaleræ, torquéſque ſplendebant decora facies, & non Vitellio principe dignus exercitus. Sic Capitolium ingreſſus, atque ibi matrem complexus, Auguſtæ nomine honorauit. Poſtera die, tamquam apud alterius ciuitatis ſenatum populúmque, magnificam orationem de ſemetipſo prompſit, induſtriam temperantiámque ſuam laudibus attollens, conſciis flagitiorum ipſis qui aderant, omnique Italia per quam ſomno & luxu pudendus inceſſerat Vulgus tamen, vacuum curis, & ſine falſi verique*

diſcri

discrimine solitas adulationes edoctum, clamore & vocibus adstrepebat: abnuentiq; nomen Augusti, expressere vt assumeret, tam frustrà quàm recusauerat. Apud ciuitatem cuncta interpretantem, funesti ominis loco acceptum est, quod maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de cærimoniis publicis XV. kal. Aug. edixisset antiquitùs infausto die Cremerensi Aliensiq; cladibus, adeò omnis humani diuiniq; iuris expers, pari libertorum amicorúmque socordia, velut inter temulentos agebat. Sed comitia consulum cum candidatis ciuiliter celebrans, omnem infimæ plebis rumorem, in theatro vt spectator, in circo vt fautor affectauit, quæ grata sane & popularia, si à virtutibus proficiscerentur, memoria vitæ prioris, indecora & vilia accipiebantur. Ventitabat in senatum, etiam cùm paruis de rebus patres consulerentur. Ac fortè Priscus Heluidius, prætor designatus, contra studium eius censuerat. Commotus primò Vitellius, non tamen vltrà quàm Tribunos plebis auxilium spretæ potestatis aduocauit. Mox mitigantibus amicis, qui altiorem iracundiam eius verebantur, nihil noui accidisse respondit, quòd duo senatores in Rep. dissentirent: solitum se etiam Thraseæ contradicere. Irrisere pleriq; impudentiam æmulationis, aliis id ipsum placebat, quod non ex præpotētibus, sed Thraseam ad exemplar veræ gloriæ legisset. Præposuerat prætorianis P. Sabinum, ac * præfectura vrbis Iulium Priscum

dum centurionum Priscus, Valentis: Sabinus, Cæcinæ gratia pollebant. Inter discordes, Vitellio nihil auctoritatis, munia imperij Cæcina ac Valens obibant, olim anxij odiis, quæ bello & castris male dissimulata, prauitas amicorum, & fæcunda gignendis inimicitiis ciuitas auxerat, dum ambitu, comitatu, & immensis salutantium agminibus contendunt, comparentúrque, variis in hunc aut illum Vitellij inclinationibus. Nec vnquam satis fida potentia, vbi nimia est. Simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestiuis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantq́; Nec eo segnius inuaserant domos, hortos, opésque imperij: cùm flebilis & egens nobilium turba, quos ipsos liberósque patriæ Galba reddiderat, nulla principis misericordia iuuarentur. Gratum primoribus ciuitatis, etiam plebs approbauit, quòd reuersis ab exsilio iura libertorum concessisset: quanquam id omnino seruilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos aut ambitiosos sinus. Et quidam in domum Cæsaris transgressi, atque ipsis dominis potentiores.

22. *Sed miles, plenis castris, & redundante multitudine, in porticibus aut delubris, & vrbe tota vagus, non principia noscere non seruare vigilias, neq; labore firmari: per illecebras vrbis, & inhonesta dictu, corporis otio, animum libidinibus imminuebat. Postremò ne salutis quidem cura, infamibus Vaticani locis magna pars tetendit: vnde*

crebra

crebræ in vulgus mortes. Et adiacentia Tiberi Germanorum Gallorúmque obnoxia morbis corpora, fluminis auiditas, & æstus impatientia labefecit. Insuper confusus, prauitate vel ambitu, ordo militiæ. Sedecim prætoriæ, quatuor vrbanæ cohortes scribebantur, quis singula millia inessent. Plus in eo dilectu Valens audebat, tamquam ipsum Cæcinam periculo exemisset, sanè aduentu eius partes conualuerant, & sinistrum lenti itineris rumorem prospero prælio verterat: omnísque inferioris Germaniæ miles valentem assectabatur, vnde primum creditur Cæcinæ fides fluitasse. Ceterùm non ita ducibus indulsit Vitellius, vt non plus militi liceret. Sibi quisque militiam sumpsere, quamuis indignus, si ita maluerat, vrbanæ militiæ adscribebatur: rursus bonis remanere inter legionarios aut alares volentibus, permissum, nec deerant qui vellent fessi morbis, & intemperiem cœli incusantes. Robora tamen legionibus aliisq; subtracta, conuulsum castrorum decus, XX. millibus è toto exercitu permixtis magis quàm electis. Concionante Vitellio, postulantur ad supplicium Asiaticus; & Flauius, & Rufinus duces Galliarum, quòd pro Vindice bellassent. Nec coërcebat eiusmodi voces Vitellius, super insitã animo ignauiã, conscius sibi instare donatiuũ & deesse pecuniam, omnia alia militi largiebatur. Liberti principum, conferre pro numero mancipiorũ, vt tributum iussi. Ipse sola perdendi cura, stabula aurigis

*exstruere. Circum, gladiatorum ferarúmque spectaculis opplere: tamquam in summa abundantia, pecunia illudere. Quin & natalem Vitellij diem, Cæcina & valens, editis tota vrbe. vicatim gladiatoribus, celebrauere: ingenti paratu, & ante illum diem insolito. Lætum fœdissimo cuique, apud bonos inuidiæ fuit, quòd exstructis in campo Martio aris, inferias Neroni fecisset. Cæsa publicè victima cremataq; faces, Augustales subdidere: quod sacerdotium, vt Romulus Tatio regi, ita Cæsar Tiberius Iuliæ genti sacrauit. Nondum quartus à victoria mensis, & libertus Vitellij Asiaticus, Polycletos Patrobios, & vetera odiorum nomina æquabat. Nemo in illa aula, probitate aut industria certauit: vnum ad potentiam iter, prodigis epulis, & sumptu * saginaque satiare inexplebiles Vitellij libidines. Ipse abundè ratus, si præsentibus frueretur, nec in longius consultans, nouies millies sestertium paucissimis mensibus interuertisse creditur. Magna & misera ciuitas, eodem anno Othonem Vitelliúmque passa, inter Vinios, Fabios Icelos Asiaticos, varia & pudenda sorte agebat, donec successere Mucianus & Marcellus, & magis alij homines, quàm alij mores.*

23. Prima Vitellio tertiæ legionis defectio nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino epistolis, antequam is quoque Vespasiani partibus aggregaretur. Sed neque Aponius cuncta, vt trepidans re subita,

subita, perscripserat, & amici adulantes, mollibus interpretabantur. Vnius legionis eam seditionem: cæteris exercitibus constare fidem. In hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, prætorianos nuper exauctoratos insectatus, à quibus falsos rumores dispergi, nec vllum ciuilis belli metum asseuerabat, suppresso Vespasiani nomine & vagis per vrbem militibus, qui sermones populi coërcerent. Id præcipuum alimentum famæ erat. Auxilia tamen è Germania Britanniáque & Hispaniis exciuit: segniter, & necessitatem dissimulans. Perinde legati prouinciæq; contabantur. Hordeonius Flaccus, suspectis iam Batauis, anxius proprio bello, Vectius Bolanus, numquam satis quieta Britannia, & vterque ambigui neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi consulari. Trium legionum legati, pares iure, & prosperis Vitellij rebus, certaturi ad obsequium, aduersam eius fortunam, ex æquo detractabant. In Africa legio cohortésque delectæ à Clodio Macro, mox à Galba dimissæ, rursus iussu Vitellij militiã cœpere simul cætera iuuẽtus dabat impigrè nomina, quippe integrum illic ac fauorabilem proconsulatum Vitellius, famosum inuisumq; Vespasianus egerat: perinde socij de imperio vtriusque coniectabãt, sed experimentum contrà fuit. Ac primò Valegius Fastus legatus, studia prouincialiũ cum fide iuuit mox nutabat, palàm epistolis edictisque Vitelliũ, occultis nuntiis

*Vespasianum fouens, & hæc illáve defensurus, prout inualuissent. Deprehensi cum litteris edictisque Vespasiani, per Rhætiam & Gallias militum & centurionum quidam, ad Vitellium missi necantur, plures fefellere, fide amicorum, aut suomet astu occultati. Ita Vitellij paratus noscebantur. Vespasiani consiliorum pleraque ignota, primùm vecordia Vitellij: deinde Pannonicæ alpes præsidiis insessæ, nuntios retinebant. Mare quoque * Etesiij flabant Aquilones horum flatu in orientem nauigantibus secundum: inde aduersum erat. Tandem irruptione hostium, atrocibus vndique nuntiis exterritus, Cæcinam & Valentem expediri ad bellum iubet. Præmissus Cæcina, Valentem è graui corporis morbo tum primùm assurgentem, infirmitas tardabat. Longè alia proficiscentis ex vrbe Germanici exercitus species. Non vigor corporibus, non ardor animis, lentum & rarum agmen, & fluxa arma, segnes equi impatiens solis, pulueris, tempestatum: quantúmque habes ad sustinendum laborem miles, tãto ad discordias promptior. Accedebat huc Cæcinæ ambitio vetus, torpor recens, nimia fortunæ indulgentia soluti in luxum: seu perfidiam meditanti, infringere exercitus virtutẽ, inter artes erat. Credidere plerique Flauij Sabini consiliis concussam Cæcinæ mentem, ministro sermonum Rubrio Gallo rata apud Vespasianum fore pacta transitionis simul odiorum inuidiaq; erga Fabium Valentem admoneba*

monebatur, vt impar ad Vitellium, gratiam virésque apud nouum principem pararet. Cæcina, complexu Vitellij multo cum honore digressus, partem equitum ad occupādam Cremonam præmisit. Mox Vexillarij quartadecimæ, & sextadecimæ legionum, dein quinta, & * duodeuicesima secutæ: postremo agmine vnaetuicesima Rapax, & prima Italica incessère, cum vexillariis trium Britannicarum legionum, & electu auxiliis. Profecto Cæcina, scripsit Fabius Valens exercitui, quem ipse ductauerat, vt in itinere opperiretur: sic sibi cum Cæcina conuenisse, qui præsens, eóque validior, immutatum id consilium finxit, vt ingruenti bello, tota mole occurreretur. Ita accelerare legiones Cremonam, pars Hostilium petere iussa. Ipse Rauennam deuertit, prætextu classem alloquendi. Mox Patauij secretum componendæ proditionis quæsitum, namque Lucilius Bassus post præfecturam alæ, Rauennati simul ac Misenensi classibus à Vitellio præpositus, quòd non statim præfecturam prætorij adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosa perfidia vlciscebatur. Nec sciri potest, traxerit ne Cæcinam, an quòd (euenit inter malos, vt & similes sint) eadē illos prauitas impulerit. Scriptores tēporum, qui potiente rerum Flauia domo, monumenta huiusce belli composuerunt, curam pacis & amorem Reip. corruptus in adulationem caussas tradidère. Nobis, super insitam leuitatem, & prodito

Galba

Galbæ mox vilem fidem, æmulatione inuidiáque, ne ab aliis apud Vitellium anteirentur, peruertisse ipsum Vitellium videntur. Cæcina legiones assecutus, centurionum militúmque animos obstinatos, pro Vitellio, variis artibus subruebat. Basso eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem classe, ob memoriam recentis pro Othone militiæ.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Historiarum Liber III.

BREVIARIVM LIBRI.

1. Copiarum Vespasiani in Italiam aduentus, Antonio Primo duce & instinctore.

2. Velitationes exercituum, & ad Vespasianum auxilia.

3. Seditionem in Vespasiani castris iteratam Antonius summæ rerum præfectus componit. Classis Rauennatensis ad Vespasianum defectio. Cæcina proditorium animum aperiens à militibus in vincula coniicitur.

4. Antonij Primi pugna fœlix ad Bedriacũ. Id milites Cremonam, ducibus reluctantibus, cogitantes, retinet.

5. Cremo

5 Cremonam conueniunt Vitelliani omnes, atque nocturnum prælium committunt: sed fortitudine atque prudẽtia Antonij Primi repelluntur. Eo prælio Patrem filius interficit.

6. Oppugnata & tandem expugnata castra ad Cremonem magna in eis strages, paulò pòst in ipsa vrbe.

7. Stertens sæuus Vitellius, P. Sabinum vinciri, Iunium Blæsum necari iubet.

8 Valens contra Antonium veniens, audita Cremoniana Clade, cum paucis aufugit, & in mari opprimitur. Britannia, Germania, Dacia, turbatæ. Seruile, bellum in Ponto, auctoris interitus, extinguitur. Alexandriam venit Vespasianus.

9. Ambitiosæ artes & expeditio Bellica Antonij Primi, à quo Vespasianus alienatur. Inde graues inter Antonium & Mucianum simultantes.

10. Vitellij secordia. Centurionis insigne factum. Apennino occupato Vitellinus consilij expers Romam redit. Misenicæ classis, Iuliani & gladiatorum (in quos it Vitellij frater) ad Vespasianum defectio, Vitellio tribus Romanæ dant nomina.

11. Multi Italorum accedũt ad Vespasianum, cuius milites Apennino superato, victoriam paci præferentes, & pugnæ auidis ab Antonio mitigantur. Vitellianorum multorum defectio Valentis cædes & elogium Cohortium Vitellianarum deditio.

12. Antonius & Varus pacis conditiones Vitellio proponunt. Ciuitatis primores Sabinum vrbi præfectum incitant ad arma, pacisque consilia cum Vitellij proximis dirimunt, Matris Vitellij excessus. Ipse principatu abitur, & concione habita abiectè se gerens, tamen in sede restituitur.

13. Sabi

13 Sabinus, cui cura Reipublicæ commissa, Capitolium occupat, vbi à Germanici militibus, stertente Vitellio, obsidetur & acriter oppugnatur.

14. Capipolij expugnatio & incendium. Super eo querelæ, quis condiderit, auxerit, reparauerit. Vitellij dubius torpor: Cruentus Sabini excitus, & elogium.

15 Gesta quædam è Vitellij fratre extra vrbem Saturnalia agitans. Vespasiani exercitus, moram trahit, deinde ad vrbem properãs clade afficitur, fusis, & fugatis equitibus.

16. Vitellio plebs fauor, de pace legatio repudiata. Vespasiani copiæ vi Romam ingressæ, omnia libidine & cæde pollunt: Vitellius à latebris raptus, post vacaria probra ad necem ductus, vulneribus repetitis occumbit.

Hæc gesta sunt vno eodémque anno.

MELIORE fato fidéque Flauianarum partium duces consilia belli tractabant. Petonionem in hiberna Tertiadecimæ legionis conuenerant, illic agitauere placerétne obstrui Pannoniaalpes, donec à tergo vires vniuersa consurgerent, an ire cominus, & certare pro Italia constantius foret. Quibus operiri auxilia, & trahe bellum videbatur, Germanicarum legionum vim famámque extollebant, & aduenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: Ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum,

gionum, & quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum. Sed insessis interim alpibus venturum cum copiis Orientis Mucianum. Superesse Vespasiano mare, classes, studia prouinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret. Ita salubri mora, nouas vires affore, & præsentibus nihil periturum. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) festinationem ipsis vtilem, Vitellio exitiosam, disseruit, plus secordia, quàm fiduciæ, accessisse victoribus. Neque enim in procinctu & castris habitos: per omnia Italiæ municipia desides, tantum hospitibus metuendos: quanto ferociùs antè se egerint, tanto cupidiùs insolitas voluptates hausisse. Circo quoque, ac theatris, & amœnitate vrbis emollitos, aut valetudinibus fessos. Sed addito spatio, rediturum & his robur meditatione belli. Nec procul Germaniam, vnde vires, Brittanniam freto dirimi, iuxtà Gallias, Hispaniásque, vtrimque viros, equos, tributa, ipsámque Italiam & opes vrbis. Ac si inferre arma vltrò velint, duas classes, vacuúmque Illyricum mare. Quin tum claustra montium profutura? quid tractum in æstatem aliam bellum? vnde interim pecuniam, & commeatus? Quin potius eo ipso vterentur, quòd Pannonicæ legiones deceptæ magis, quàm victæ, resurgere in vltionem properent: Mœsici exercitus, integras vires attulerint. Si numerus militum potius, quàm legionum putetur:

Te

plus hinc roboris, nihil libidinum, & profuisse disciplinæ ipsum pudorem. Equites verò, ne tum quidem victos, sed, quamquam rebus aduersis, disiectam Vitellij aciem. Duæ tunc Pannonicæ ac Mœsicæ alæ perrupere hostem. Nunc XVI. *alarum coniuncta signa, pulsu sonitúque, & nube ipsâ operiente ac superfundente oblitos præliorum equites, equósque. Nisi quis retinet, idem suasor auctórque consilij ero. Vos, quibus fortuna in integro est: legiones continete, mihi expeditæ cohortes sufficient. Iam, reserata militia, impulsas Vitellij res audietis: iuuabit sequi, & vestigiis vincentis insistere.* Hæc atque talia, flagrans oculis, truci voce, quo latius audiretur, (etenim se centuriones & quidam militum consilio miscuerant) ita effudit, vt cautos quoque ac prouidos permouerat: vulgus, & ceteri, vnum virum ducémque spreta aliorum segnitia, laudibus ferrent. Hanc sui famam ea statim concione commouerat qua recitatis Vespasiani epistolis, non, vt plerique, incerta disseruit, huic illuc tracturus interpretationem, prout conduxisset. Apertè descendisse in caussam videbantur: eóque gratior militibus erat, culpæ vel gloriæ socius. Proxima Cornelij Fusci procuratoris auctoritas. Is quoque inclementer in Vitellium inuehi solitus, nihil spei sibi inter aduersa reliquerat. Titus Ampius Flauianus, natura ac senecta contator, suspiciones militum irritabat, tamquam affinitatis cum

Vitellio

Vitellio meminisset. Idémque, quod cœptante legionum motu profugus, dein sponte remeauerat, perfidiæ locum quæsisse credebatur. Nam Flauianum, omissa Pannonia ingressum Italiam, & discrimini exemptum, rerum nouarum cupido legati nomen resumere, & misceri ciuilibus armis impulerat, suadente Cornelio Fusco, non quia industria Flauiani egebat, sed vt consulare nomen surgentibus tum maximè partibus, honesta specie prætenderetur.

2. *Cæterùm, vt transmitteret in Italiam impunè, & eo vsui foret, scriptum Aponio, vt vnà cùm Mœsico exercitu celeraret. At ne inermes prouinciæ barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazygum in commilitium adsciti plebem quoque & vim equitum qua sola valent, offerebat, remissum id munus ne inter discordias, externa molirentur, ad maiorem ex diuerso mercede ius fasque exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus reges Sueuorum, quibus vetus obsequium erga Rom. & gens fidei commissæ patientior, opposita in latus auxilia infesta Rœtia, cui Portius Septimius procurator erat incorrupta erga Vitellium fidei. Igitur Sextius Fœlix cum ala Tauriana & VIII. cohortibus ac Noricorum iuuentute ad occupandam ripam Æni fluminis quod Ratos Noricósque interfluit missus, nec illis aut his prœlium tentantibus fortuna partium alibi transacta. Anto-*

nio vexillarios è cohortibus, & partem equitum rapienti comes fuit Arrius Varus, strenuus bello, quam gloriam & dux Corbulo & prospera in Armenia res addiderant. Idem secretis apud Neronem sermonibus ferebatur Corbulonis virtutes criminatus. Vnde infami gratia primumpilum adepto, læta ad præsens malè parta, mox in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus occupantes Aquileia proxima quaque & Opitergij & Attini lætis animis accipiuntur. Relictum Altini præsidium aduersus classem Rauennatem, nondum defectione eius audita. Inde Patanium & Aleste partibus adiunxere. Illic cognitum treis Vitellianas cohortes, & alam cui Scriboniana nomen ad forum Alieni ponte iuncto concedisse. Placuit occasio inuadendi incuriosos, nam id quoque nuntiabatur. Luce prima inermes plerósque oppressere. Prædictum vt paucis interfectis cæteros pauore ad mutandum fidem cogerent. Et fuère qui se statim dederent plures abrupto ponte instanti hosti viam abstulerunt, vulgata victoria post principia belli secundùm Flauianos, duæ legiones, septima Galbiana, tertiadecima Gemina, cum Vedio Aquila legato Patauium alacres veniunt. Ibi pauci dies ad requiem sumpti, & Minutius Iustus præf. castrorũ leg. VII. quia audacius quàm ciuili bello imperitabat, subtractus militum iræ ad Vespasianum missus est. Desiderata diu res interpretatione

tione

tione gloria in maius accipitur, postquam Galba imagines discordia temporum subuersas in omnibus municipiis recoli iussit Antonius, decorum pro caussa ratus, si placere Galba principatum partes presumerent. Quasitum inde qua sedes belle l.geretur. Verona potior visa patentibus circum campis ad pugnam equestrem qua praualebat: simul coloniam copiis validam auferre Vitellio in rem famámque videbatur. Possessa ipso transitu Vicentia: quod per se parum (etenim modica municipio vires) magni momenti locum obtinuit, reputantibus illic Cacinam genitum & patriam hostium duci ereptam. In Veronensibus pretium fuit: exemplo opibúsque partes iuuere. Et interseptus exercitus per Rhatiam Iuliásque Alpes, ac ne peruium illa Germanicis exercitibus foret, obsepserat, Qua ignara Vespasiano, aut vetita, quippe Aquileia sisti bellum exspectariq́; Mucianum iubebat. Adiiciebâtque imperio consilium, quando Ægyptus, claustra annona, vectigalia opulentissimarum prouinciarum obtinerentur, posse Vitellij exercitum egestate stipendij frumentique ad deditionem subigi. Eadem Mucianus crebris epistolis monebat, incruentam & sine luctu victoriam & alia huiuscemodi pratexendo, sed gloria auidus atque omni bello decus sibi retinens. Ceterùm ex distantibus terrarum spaciis consilia post res afferebantur. Igitur repentino incursu Antonius stationes hostiũ irrupit, tentatisq́; leui

prelio cominus, ex æquo disceſſum. Mox Cæcina inter hoſtiliam vicum Veronenſium & paludes Tartari fluminis caſtra permuniit, tutus loco cùm tergo flumine, latera obiectu paludis tegeremur. Quò ſi affuiſſet fides, aut opprimi vniuerſis Vitellianorum viribus duæ legiones nondum coniuncto Moëſico exercitu potuère, aut retracta deſerta Italia turpem fugam conſciuiſſent. Sed Cæcina per varias moras prima hoſtibus vendidit tempora bellici dum quos armis pellere promptum erat epiſtolis increpat, donec per nuntios pacta perfidia firmaret. Interim Antonius Saturninus cum legione VII. *Claudiana aduenit. Legioni tribunus Vipſanius Meſſala præerat, claris maioribus, egregius ipſe, & qui ad id bellum ſolus artes bonas attuliſſet, hac ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe adeóque tres legiones erant) miſit epiſtolas Cæcina, temeritatem victa arma tractãtium incuſans. Simul virtus Germanici exercitus laudibus attollebatur. Vitellij modica & vulgari mentione, nulla in Veſpaſianum contumelia. Nihil prorſus quod aut corrumperet hoſtem, aut terreret. Flauiarum partium duces, omiſſa prioris fortunæ defenſione, pro Veſpaſiano magnificè pro cauſſa fidenter, de exitu ſecuri in Vitellium vt inimici. Facta Tribunis & Centurionibus retinendi quæ Vitellius indulſiſſet, ſpes: atque ipſum Cæcinam non obſcurè ad tranſitionem hortabantur.*

3. Recitata

3. *Recitata pro concione epiſtola addidere fiduciam, quòd ſubmiſſe Cæcina velut offendere Veſpaſianum timens ipſorum duces contemptim, tamquam inſultantes Vitellio ſcripſiſſent. Aduentu deinde duarum legionum, è quibus tertiam Dillius Aponianus, octauam Numiſius Lupus ducebant, oſtentare vires, & militari vallo Veronam circundare placuit. Fortè Galbianæ legioni, in aduerſa fronte valli opus ceſſerat, & viſi procul ſociorum equites, vanam formidinem vt hoſtes fecere. Rapiuntur arma, & vt proditionis auctorem: * ita militum in T. Ampium Flauianum incubit, nullo criminis argumento. Sed iam pridem inuiſus, turbine quondam ad exitium poſcebatur: propinquum Vitellij, proditorem Othonis interceptorem donationi clamitabant. Nec defenſioni locus, quamquam ſupplices manus tenderet: humi plerumque ſtratus, lacera veſte, pectus atque ora ſingultu quatiens. Id ipſum apud infenſes incitamentum erat, tamquam nimius pauor conſcientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponius, cum loqui cœptaret: fremitu & clamore cetero aſpernantur, vni Antonio apertæ militum aures. Nam & facundia aderat mulcendique vulgum artes & auctoritas. Vbi crudeſcere ſeditio, & à conuiciis & probris, ad tela & manus tranſibant, iniici catenas Flauiano iubet. Senſit ludibrium miles diſiectique qui tribunal tuebantur, extrema vis pa-*

Tt 4

uidebatur. Oppoſuit ſeſe Antonius [illegible] ferro, aut militum [illegible] ſuis manibus [illegible] re-[illegible] quoties [illegible], & aliquem militum * ducem inſignem aſpiciens, ad [illegible] nomine ciet. Nec minus ius ad ſigna & numina deûm, hoſtium potius exercitui illum furorem, illam diſcordiam inmitterent, orabat, donec faſtidiret ſeditio & extrema iam die, ſua quiſque in tentoria dilaberetur. Profectus eadem nocte Flauianus, obuiis Veſpaſiani literis, diſcrimini exemptus eſt. Legiones uelut tabe infectæ, Aponium Saturninum Moeſici exercitus legatum, eo atrocius aggrediuntur, quod non, ut prius, labore & opere feſſi, ſed medio diei exarſerant, uulgatis epiſtolis, quas Saturninus ad Vitellium ſcripſiſſe credebatur, ut olim uirtutis modeſtiæq́ue, tunc procacitatis & petulantiæ certamen erat, ne minus uiolenter Aponium, quam Flauianum ad ſupplicium depoſcerent. Quippe * Moeſicæ, adiutam a ſe Pannonicorum ultionem, referentes, & Pannonici: uelut abſoluerentur aliorum ſeditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus deuertebatur Saturninus, pergunt. Nec tam Primus Aponianus, & Meſſalla (quamquam omni modo niſi) eripuere Saturninum, quam obſcuritas latebrarum, quibus occulebatur, uacantium forte balnearum fornacibus abditus. Mox, omiſſis lictoribus, Patauium conceſſit. Digreſſu conſularium, uni Antonio uis ac

poteſtas

potestas in vtrumque exercitum fuit, cedentibus collegis, & obuersis militum studiis. Nec deerant qui crederent, vtramque seditionem fraude Antonij cœptam, vt solus bello frueretur. Ne in Vitellij quidem partibus quietæ mentes, exitiosiore discordia, non suspicionibus vulgi, sed perfidia ducum turbabantur. Lucilius Bassus, classis Rauennatis præfectus, ambiguos militum animos, quod magna pars Dalmatæ Pannonijque erãt, quæ prouinciæ Vespasiano tenebantur, partibus eius aggregauerat. Nox proditioni electa, vt ceteris ignaris, soli in principia defectores coirent. Bassus, pudore seu metu quis nam exitus foret, intra domum opperiebatur. Trierarchi, magno tumultu, Vitelli imagines inuadunt, & paucis resistentium obtruncatis, ceterum vulgus rerum nouarum studio, in Vespasianum inclinabat. Tum progressus Lucilius auctorem se palam præbet: classis Cornelium Fuscum præfectum sibi destinat, qui properè accurrit. Bassus honorata custodia liburnicis nauibus Hadriam preuectus, à præfecto alæ Mennio Rufino, præsidium illic agitante, vincitur. Sed exsoluta statim vincula, interuentu Hormi Cæsaris liberti: is quoque inter duces habebatur. At Cæcina, defectione classis vulgata, primores centurionum, & paucos militum, ceteris per militiæ munera dispersi, secreta castrorum affectans, in principia vocat. Ibi Vespasiani virtutem, viresque pariũ extollit: trans-

13 Sabinus, cui cura Reipublicæ commissa, Capitolium occupat, vbi à Germanici militibus, stertente Vitellio, obsidetur & acriter oppugnatur.

14 Capipolij expugnatio & incendium. Super eo querelæ, quis condiderit, auxerit, reparauerit. Vitellij dubius torpor: Cruentus Sabini excitus, & elogium.

15 Gesta quædam è Vitellij fsatre extra vrbem Saturnalia agitans. Vespasiani exercitus, moram trahit, deinde ad vrbem properãs clade afficitur, fusis, & fugatis equitibus.

16 Vitellio plebs fauor, de pace legatio repudiata. Vespasiani copiæ vi Romam ingressæ, omnia libidine & cæde pollunt: Vitellius à latebris raptus, post vacaria probra ad necem ductus, vulneribus repetitis occumbit.

Hæc gesta sunt vno eodémque anno.

MELIORE *fato fidéque Flauianarum partium duces consilia belli tractabant. Petonionem in hiberna Tertiadecimæ legionis conuenerant, illic agitauere placerétne obstrui Pannoniæ alpes, donec à tergo vires vniuersæ consurgerent, an ire cominus, & certare pro Italia constantius foret. Quibus opperiri auxilia, & trahe bellum videbatur, Germanicarum legionum vim famámque extollebant, & aduenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: Ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum,*

gionum, & quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum. Sed insessis interim alpibus venturum cum copiis Orientis Mucianum. Superesse Vespasiano mare, classes, studia prouinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret. Ita salubri mora, nouas vires affore, & præsentibus nihil periturum. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) festinationem ipsis vtilem, Vitellio exitiosam, disseruit, plus secordiæ, quàm fiduciæ, accessisse victoribus. Neque enim in procinctu & castris habitos: per omnia Italiæ municipia desides, tantum hospitibus metuendos: quanto ferociùs antè se egerint, tanto cupidiùs insolitas voluptates hausisse. Circo quoque, ac theatris, & amœnitate vrbis emollitos, aut valetudinibus fessos. Sed addito spatio, rediturum & his robur meditatione belli. Nec procul Germaniam, vnde vires, Britanniam freto dirimi, iuxtà Gallias, Hispaniásque, vtrimque viros, equos, tributa, ipsámque Italiam & opes vrbis. Ac si inferre arma vltrò velint, duas classes, vacuúmque Illyricum mare. Quin tum claustra montium profutura? quid tractum in æstatem aliam bellum? vnde interim pecuniam, & commeatus? Quin potius eo ipso vterentur, quòd Pannonicæ legiones deceptæ magis, quàm victæ, resurgere in vltionem properent: Mœsici exercitus, integras vires attulerint. Si numerus militum potius, quàm legionum putetur:

" *plus hinc roboris, nihil libidinum, & profuisse*
" *disciplinæ ipsum pudorem. Equites verò, ne tum*
" *quidem victos, sed, quamquam rebus aduersis,*
" *disiectam Vitellij aciem. Duæ tunc Pannonicæ*
" *ac Mœsicæ alæ perrupere hostem. Nunc* XVI.
" *alarum coniuncta signa, pulsu sonitúque, & nu-*
" *be ipsâ operiente ac superfundente oblitos prælio-*
" *rum equites, equósque. Nisi quis retinet, idem*
" *suasor auctórque consilij ero. Vos, quibus fortu-*
" *na in integro est: legiones continete, mihi expe-*
" *ditæ cohortes sufficient. Iam, reserata militia, im-*
" *pulsas Vitellij res audietis: iuuabit sequi, & ve-*
" *stigiis vincentis insistere. Hæc atque talia, fla-*
grans oculis, truci voce, quo latius audiretur, (etenim se centuriones & quidam militum consilio miscuerant) ita effudit, vt cautos quoque ac prouidos permoueret: vulgus, & cæteri, vnum virum ducémque spreta aliorum segnitia, laudibus ferrent. Hanc sui famam ea statim concione commouerat qua recitatis Vespasiani epistolis, non, vt plerique, incerta disseruit, huic illuc tracturus interpretationem, prout conduxisset. Apertè descendisse in caussam videbantur; eóque gratior militibus erat, culpæ vel gloriæ socius. Proxima Cornelij Fusci procuratoris auctoritas. Is quoque inclementer in Vitellium inuehi solitus, nihil spei sibi inter aduersa reliquerat. Titus Ampius Flauianus, natura ac senecta cuntator, suspiciones militum irritabat, tamquam affinitatis cum

Vitellio

Vitellio meminisset. Idémque, quod cœptante legionum motu profugus, dein sponte remeauerat, perfidiæ locum quæsisse credebatur. Nam Flauianum, omissa Pannonia ingressum Italiam, & discrimini exemptum, rerum nouarum cupido legati nomen resumere, & misceri ciuilibus armis impulerat, suadente Cornelio Fusco, non quia industria Flauiani egebat, sed vt consulare nomen surgentibus tum maximè partibus, honesta specie prætenderetur.

2. *Caterùm, vt transmitteret in Italiam impunè, & eo vsui foret, scriptum Aponio, vt vnà cùm Mœsico exercitu celeraret. Ac ne inermes prouinciæ barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazygum in commilitium adsciti plebem quoque & vim equitum qua sola valent, offerebat, remissum id munus ne inter discordias, externa molirentur, ad maiorem ex diuerso mercede ius fasque exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus reges Sueuorum, quibus vetus obsequium erga Rom. & gens fidei commissæ patientior, opposit a in latus auxilia infesta Rætia, cui Portius Septimius procurator erat incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextius Fœlix cùm ala Tauriana & VIII. cohortibus ac Noricorum iuuentute ad occupandam ripam Æni fluminis quod Ratos Noricósque interfluit missus, nec illis aut his prœlium tentantibus fortuna partium alibi transacta. Anto-*

nio vexillarios è cohortibus, & partem equitum rapienti comes fuit Arrius Varus, strenuus bello, quam gloriam & dux Corbulo & prospera in Armenia res addiderant. Idem secretis apud Neronem sermonibus ferebatur Corbulonis virtutes criminatus. Vnde infami gratia primumpilum adepto, læta ad præsens malè parta, mox in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus occupantes Aquileia proxima quæque & Opitergij & Attini lætis animis accipiuntur. Relictum Altini præsidium aduersus classem Rauennatem, nondum defectione eius audita. Inde Patanium & Alestie partibus adiunxere. Illic cognitum treis Vitellianas cohortes, & alam cui Scriboniana nomen ad forum Alieni ponte iuncto concedisse. Placuit occasio inuadendi incuriosos, non id quoque nuntiabatur. Luce prima inermes pleró sque oppressere. Prædictum vt paucis interfectis cæteros pauore ad mutandum fidem cogerent. Et fuère qui se statim dederent plures abrupto ponte instanti hosti viam abstulerunt, vulgata victoria post principia belli secundùm Flauianos, duæ legiones, septima Galbiana, tertiadecima Gemina, cum Vedio Aquila legato Patauium alacres veniunt. Ibi pauci dies ad requiem sumpti, & Minutius Iustus præf. castrorũ leg. VII. quia audacius quàm ciuili bello imperitabat, subtractus militum ira ad Vespasianum missus est. Desiderata diu res interpreta-

tione

tione gloria in maius accipitur, postquam Galba imagines discordia temporum subuersas in omnibus municipiis recoli iussit Antonius, decorum pro caussa ratus, si placere Galbæ principatum partes præsumerent. Quæsitum inde quæ sedes bello legeretur. Verona potior visa patentibus circum campis ad pugnam equestrem qua praualebat: simul coloniam copiis validam auferre Vitellio in rem famámque videbatur. Possessa ipso transitu Vicentia: quod per se parum (etenim modicæ municipio vires) magni momenti locum obtinuit, reputantibus illic Cæcinam genitum & patriam hostium duci ereptam. In Veronensibus pretium fuit: exemplo opibúsque partes iuuere. Et interiectus exercitus per Rhætiam Iuliásque Alpes, ac ne peruium illa Germanicis exercitibus foret, obsepserat. Quæ ignara Vespasiano, aut vetita, quippe Aquileiæ sisti bellum exspectariq; Mucianum iubebat. Adiiciebâtque imperio consilium, quando Ægyptus, claustra annonæ, vectigalia opulentissimarum prouinciarum obtinerentur, posse Vitellij exercitum egestate stipendij frumentique ad deditionem subigi. Eadem Mucianus crebris epistolis monebat, incruentam & sine luctu victoriam & alia huiuscemodi prætexendo, sed gloriæ auidus atque omni bello decus sibi retinens. Ceterùm ex distantibus terrarum spaciis consilia post res afferebantur. Igitur repentino incursu Antonius stationes hostiũ irrupit, tentatisq; leui

prælio cominus, ex æquo diſceſſum. Mox Cæcina inter hoſtiliam vicum Veronenſium & paludes Tartari fluminis caſtra permunijt, tutus loco cùm terga flumine, latera obiectu paludis tegeremur. Quò ſi affuiſſet fides, aut opprimi vniuerſis Vitellianorum viribus duæ legiones nondum coniuncto Moëſico exercitu potuère, aut retracta deſerta Italia turpem fugam conſciuiſſent. Sed Cæcina per varias moras prima hoſtibus vendidit tempora bellici dum quos armis pellere promptum erat epiſtolis increpat, donec per nuntios pacta perfidia firmaret. Interim Antonius Saturninus cum legione VII. *Claudiana aduenit. Legioni tribunus Vipſanius Meſſala præerat, claris maioribus, egregius ipſe, & qui ad id bellum ſolus artes bonas attuliſſet, hæc ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe adeóque tres legiones erant) miſit epiſtolas Cæcina, temeritatem victa arma tractãtium incuſans. Simul virtus Germanici exercitus laudibus attollebatur. Vitellij modica & vulgari mentione, nulla in Veſpaſianum contumelia. Nihil prorſus quod aut corrumperet hoſtem, aut terreret. Flauiarum partium duces, omiſſa prioris fortunæ defenſione, pro Veſpaſiano magnificè pro cauſſa fidenter, de exitu ſecuri in Vitellium vt inimici. Facta Tribunis & Centurionibus retinendi quæ Vitellius indulſiſſet, ſpes: atque ipſum Cæcinam non obſcurè ad tranſitionem hortabantur.*

3. Recitatæ

3. *Recitata pro concione epistola addidere fiduciam, quòd submisse Cæcina velut offendere Vespasianum timens ipsorum duces contemptim, tamquam insultantes Vitellio scripsissent. Aduentu deinde duarum legionum, è quibus tertiam Dillius Aponianus, octauam Numisius Lupus ducebant, ostentare vires, & militari vallo Veronam circundare placuit.* Fortè *Galbianæ legioni, in aduersa fronte valli opus cesserat, & visi procul sociorum equites, vanam formidinem vt hostes fecere.* Rapiuntur *arma, & vt proditionis auctorem:* * *ita militum in T. Ampium Flauianum incubit, nullo criminis argumento. Sed iam pridem inuisus, turbine quondam ad exitium poscebatur: propinquum Vitellij, proditorem Othonis interceptorem donationi clamitabant. Nec defensioni locus, quamquam supplices manus tenderet: humi plerumque stratus, lacera veste, pectus atque ora singultu quatiens. Id ipsum apud infensos incitamentum erat, tamquam nimius pauor conscientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponius, cum loqui cœptaret: fremitu & clamore ceterô aspernantur, vni Antonio apera militum aures. Nam & facundia aderat mulcendique vulgum artes & auctoritas. Vbi crudescere seditio, & à conuiciis & probris, ad tela & manus transibant, iniici catenas Flauiano iubet. Sensit ludibrium miles disiectique qui tribunal tuebantur, extrema vis pa-*

Tt 4

rabatur. Oppoſuit ſinum Antonius ſtricto ferro, aut militum ſe manibus, aut ſuis moriturum obteſtans: vt quemque notum, & aliquo militari * decore inſignem aſpexerat, ad ferendam opem nomine ciens. Mox conuerſus ad ſigna & bellorum deos, hoſtium potius exercitibus illum furorem, illam diſcordiam iniicerent, orabat, donec fatiſceret ſeditio, & extremo iam die, ſua quiſque in tentoria dilaberetur. Profectus eadem nocte Flauianus, obuiis Veſpaſiani litteris, diſcrimini exemptus eſt. Legiones, veluti tabe infectæ, Aponium Saturninum Mœſici exercitus legatum, eo atrocius aggrediuntur, quod non, vt prius, labore & opere feſſæ, ſed medio diei exarſerant, vulgatis epiſtolis, quas Saturninus ad Vitellium ſcripſiſſe credebatur, vt olim virtutis modeſtiæq́ue, tunc procacitatis & petulantiæ certamen erat, ne minus violenter Aponium, quam Flauianum, ad ſupplicium depoſcerent. Quippe * Mœſici, adiutam à ſe Pannoniorum vltionem, referentes, & Pannonici: velut abſoluerentur aliorum ſeditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus diuertebatur Saturninus, pergunt. Nec tam primus Aponianus, & Meſſalla (quamquam omni modo niſi) eripuere Saturninum, quàm obſcuritas latebrarum, quibus occulebatur, vacantium fortè balnearum fornacibus abditus. Mox, omiſſis lictoribus, Patauium conceſſit. Digreſſu conſularium, vni Antonio vis ac

poteſtas

potestas in vtrumque exercitum fuit, cedentibus collegis, & obuersis militum studiis. Nec deerant qui crederent, vtramque seditionem fraude Antonij cœptam, vt solus bello frueretur. Ne in Vitellij quidem partibus quietæ mentes, exitiosiore discordia, non suspicionibus vulgi, sed perfidia ducum turbabantur. Lucilius Bassus, classis Rauennatis præfectus, ambiguos militum animos, quod magna pars Dalmatæ Pannonijq; erãt, quæ prouinciis Vespasiano tenebantur, partibus eius aggregauerat. Nox proditioni electa, vt ceteris ignaris, soli in principia defectores coirent. Bassus, pudore seu metu quis nam exitus foret, intra domum opperiebatur. Trierarchi, magno tumultu, Vitelli imagines inuadunt, & paucis resistentium obtruncatis, ceterum vulgus rerum nouarum studio, in Vespasianum inclinabat. Tum progressus Lucilius auctorem se palam præbet: classis Cornelium Fuscum præfectum sibi destinat, qui properè accurrit. Bassus honorata custodia liburnicis nauibus Hadriam preuectus, à præfecto alæ Mennio Rufino, præsidium illic agitante, vincitur. Sed exsoluta statim vincula, interuentu Hormi Cæsaris liberti: is quoque inter duces habebatur. At Cæcina, defectione classis vulgata, primores centurionum, & paucos militum, ceteris per militiæ munera dispersi, secreta castrorum affectans, in principia vocat. Ibi Vespasiani virtutem, viresque partiũ extollit: trans-

*fugiſſe claſſem arcem commeatuum; aduerſus Gallias Hiſpaniáſque nihil in vrbe fidum, atque omnia de Vitellio in deterius. Mox, incipientibus qui conſcij aderant, cæteros re noua attonitos, in verba Veſpaſiani adigit. Simul Vitellij imagines direptæ, & miſſi qui Antonio nuntiarent. Sed vbi totis caſtris in fama proditio, recurrens in principia miles, præſcriptum Veſpaſiani nomen, proiectas Vitellij effigies aſpexit: vaſtum primò ſilentium, mox cuncta ſimul erumpunt. Huc cecidiſſe Germanici exercitus gloriam, vt ſine prælio, ſine vulnere, vinctas manus, & capta traderent arma? Quas enim ex diuerſo legiones? Nempe victas: & abeſſe vnicum Othoniani exercitus robur, primanos, quartadecimanóſque, quos tamen iiſdem campis illis fuderint ſtrauerintque, vt tot armatorum millia velut grex venalium exſuli Antonio donum darentur. Octo nimirum legiones vnius claſſis acceſſionem fore. Id Baſſo, id Cæcinæ viſum, poſtquam domos, hortos, opes, principi abſtulerint, * etiam milites auferre, licet integros incruentóſque, Flauianis quoque partibus viles: quid dicturos repoſcentibus aut proſpera, aut aduerſa? Hæc ſinguli, hæc vniuerſi, vt quemque dolor impulerat, vociferantes, initio à quinta legione orto, repoſitis Vitellij imaginibus, vincla Cæcinæ iniiciunt. Fabium Fabulum, quintæ legionis legatum, & Caſſium Longum præfectum caſtrorum, duces diligunt. Fortè oblatos*

trium

trium liburnicarum milites, ignaros & inſontes trucidant. Relictis caſtris, abrupto ponte, Hoſtiliam rurſus, inde Cremonam pergunt, vt legionibus primæ Italicæ & Vnietuiceſimæ Rapaci iungerentur: quas Cæcina ad obtinendam Cremonam, cum parte equitum præmiſerat.

4. *Vbi hæc comperta Antonio, diſcordes animis, diſcretos viribus hoſtium exercitus aggredi ſtatuit. antequam ducibus auctoritas, militi obſequium, & iunctis legionibus fiducia rediret: namque Fabium Valentem profectum ab vrbe acceleraturúmque, cognita Cæcinæ proditione, coniectabat. Et fidus Vitellio Fabius, nec militiæ ignarus. Simul ingens Germanorum vis, per Rhætiam timebatur: & Britannia, Galliáque & Hiſpania auxilia Vitellius acciuerat, immẽſam belli luem, ni Antonius ad ipſum metuens feſtinato prælio victoriam præcepiſſet. Vniuerſo cum exercitu, ſecundis à Verone caſtris Bedriacum venit. Poſtero die, legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonenſem agrum miſſæ, vt ſpecie parandarum copiarum, ciuili præda miles imbueretur. Ipſe cum quatuor millibus equitum, ad octauum à Bedriaco progreſſus, quò licentiùs popularentur. Exploratores (vt mos eſt) longiùs curabant. Quinta fermè hora diei erat, cùm citus eques, aduentare hoſtes, prægredi paucos, motum fremitúmque latè audiri, nuntiauit. Dum Antonius, quidnam agẽdum conſultat, auiditate nauandæ*

"plus hinc roboris, nihil libidinum, & profuisse
"disciplinæ ipsum pudorem. Equites verò, ne tum
"quidem victos, sed, quamquam rebus aduersis,
"disiectam Vitellij aciem. Duæ tunc Pannonicæ
"ac Mœsicæ alæ perrupere hostem. Nunc XVI
"alarum coniuncta signa, pulsu sonitúque, & nu-
"be ipsâ operiente ac superfundente oblitos prælio-
"rum equites, equósque. Nisi quis retinet, idem
"suasor auctórque consilij ero. Vos, quibus fortu-
"na in integro est: legiones continete, mihi expe-
"ditæ cohortes sufficient. Iam, reserata militia, im-
"pulsas Vitellij res audietis: iuuabit sequi, & ve-
"stigiis vincentis insistere. Hæc atque talia, fla-
grans oculis, truci voce, quo latius audiretur,
(etenim se centuriones & quidam militum consilio
miscuerant) ita effudit, vt cautos quoque ac
prouidos permoueret: vulgus, & cæteri, vnum vi-
rum ducémque spreta aliorum segnitia, laudibus
ferrent. Hanc sui famam ea statim concione com-
mouerat qua recitatis Vespasiani epistolis, non,
vt plerique, incerta disseruit, huc illuc tracturus
interpretationem, prout conduxisset. Apertè de-
scendisse in caussam videbantur: eóque gratior
militibus erat, culpæ vel gloriæ socius. Proxima
Cornelij Fusci procuratoris auctoritas. Is quoque
inclementer in Vitellium inuehi solitus, nihil spei
sibi inter aduersa reliquerat. Titus Ampius Fla-
uianus, natura ac senecta contator, suspiciones
militum irritabat, tamquam affinitatis cum
Vitellio

Vitellio meminisset. Idémque, quod cœptante legionum motu profugus, dein sponte remeauerat, perfidiæ locum quæsisse credebatur. Nam Flauianum, omissa Pannonia ingressum Italiam, & discrimini exemptum, rerum nouarum cupido legati nomen resumere, & misceri ciuilibus armis impulerat, suadente Cornelio Fusco, non quia industria Flauiani egebat, sed vt consulare nomen surgentibus tum maximè partibus, honesta specie prætenderetur.

2. Cæterùm, vt transmitteret in Italiam impunè, & eo vsui foret, scriptum Aponio, vt vnà cùm Mœsico exercitu celeraret. At ne inermes prouinciæ barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazygum in commilitium asciti plebem quoque & vim equitum qua sola valent, offerebat, remissum id munus ne inter discordias, externa molirentur, ad maiorem ex diuerso mercede ius fasque exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus reges Sueuorum, quibus vetus obsequium erga Rom. & gens fidei commissæ patientior, opposita in latus auxilia infesta Rætia, cui Portius Septimius procurator erat incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextius Fœlix cum ala Tauriana & VIII. cohortibus ac Noricorum iuuentute ad occupandam ripam Æni fluminis quod Ratos Noricósque interfluit missus, nec illis aut his prœlium tentantibus fortuna partium alibi transacta. Anto-

nio vexillarios è cohortibus, & partem equitum rapienti comes fuit Arrius Varus, strenuus bello, quam gloriam & dux Corbulo & prospera in Armenia res addiderant. Idem secretis apud Neronem sermonibus ferebatur Corbulonis virtutes criminatus. Vnde infami gratia primumpilum adepto, læta ad præsens malè parta, mox in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus occupantes Aquileia proxima quæque & Opitergij & Attini lætis animis accipiuntur. Relictum Altini præsidium aduersus classem Rauennatem, nondum defectione eius audita. Inde Patanium & Aleste partibus adiunxere. Illic cognitum treis Vitellianas cohortes, & alam cui Scriboniana nomen ad forum Alieni ponte iuncto concedisse. Placuit occasio inuadendi incuriosos, non id quoque nuntiabatur. Luce prima inermes pleròsque oppressere. Prædictum vt paucis interfectis cæteros pauore ad mutandum fidem cogerent. Et fuère qui se statim dederent plures abrupto ponte instanti hosti viam abstulerunt, vulgata victoria post principia belli secundùm Flauianos, duæ legiones, septima Galbiana, tertiadecima Gemina, cum Vedio Aquila legato Patauium alacres veniunt. Ibi pauci dies ad requiem sumpti, & Minutius Iustus præf. castrorũ leg. VII. quia audacius quàm ciuili bello imperitabat, subtractus militum iræ ad Vespasianum missus est. Desiderata diu res interpreta-

tione

tione gloriæ in maius accipitur, postquam Galbæ imagines discordia temporum subuersas in omnibus municipiis recoli iussit Antonius, decorum pro caussa ratus, si placere Galbæ principatum partes præsumerent. Quæsitum inde quæ sedes bello legeretur. Verona potior visa patentibus circum campis ad pugnam equestrem qua praualebat: simul coloniam copiis validam auferre Vitellio in rem famámque videbatur. Possessa ipso transitu Vicentia: quod per se parum (etenim modica municipio vires) magni momenti locum obtinuit, reputantibus illic Cæcinam genitum & patriam hostium duci ereptam. In Veronensibus pretium fuit: exemplo opibúsque partes iuuere. Et interseptus exercitus per Rhætiam Iuliásque Alpes, ac ne peruium illa Germanicis exercitibus foret, obsepserat. Quæ ignara Vespasiano, aut vetita, quippe Aquileiæ sisti bellum exspectariq́ Mucianum iubebat. Adiiciebâtque imperio consilium, quando Ægyptus, claustra annonæ, vectigalia opulentissimarum prouinciarum obtinerentur, posse Vitellij exercitum egestate stipendij frumentique ad deditionem subigi. Eadem Mucianus crebris epistolis monebat, incruentam & sine luctu victoriam & alia huiuscemodi prætexendo, sed gloria auidus atque omni bello decus sibi retinens. Ceterùm ex distantibus terrarum spaciis consilia post res afferebantur. Igitur repentino incursu Antonius stationes hostiũ irrupit, tentatisq́ leui

prælio cominus, ex æquo diſceſſum. Mox Cæcina inter hoſtiliam vicum Veronenſium & paludes Tartari fluminis caſtra permuniit, tutus loco cùm à tergo flumine, latera obiectu paludis tegeremur. Quò ſi affuiſſet fides, aut opprimi vniuerſis Vitellianorum viribus duæ legiones nondum coniuncto Moëſico exercitu potuêre, aut retracta deſerta Italia turpem fugam conſciuiſſent. Sed Cæcina per varias moras prima hoſtibus vendidit tempora bellici dum quos armis pellere promptum erat epiſtolis increpat, donec per nuntios pacta perfidia firmaret. Interim Antonius Saturninus cum legione VII. *Claudiana aduenit. Legioni tribunus Vipſanius Meſſala præerat, claris maioribus, egregius ipſe, & qui ad id bellum ſolus artes bonas attuliſſet, hæc ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe adeóque tres legiones erant) miſit epiſtolas Cæcina, temeritatem victa arma tractãtium incuſans. Simul virtus Germanici exercitus laudibus attollebatur. Vitellij modica & vulgari mentione, nulla in Veſpaſianum contumelia. Nihil prorſus quod aut corrumperet hoſtem, aut terreret. Flauiarum partium duces, omiſſa prioris fortunæ defenſione, pro Veſpaſiano magnificè pro cauſſa fidenter, de exitu ſecuri in Vitellium vt inimici. Facta Tribunis & Centurionibus retinendi quæ Vitellius indulſiſſet, ſpes: atque ipſum Cæcinam non obſcurè ad tranſitionem hortabantur.*

3. Recitata

3. *Recitata pro concione epiſtola addidere fiduciam, quòd ſubmiſſe Cæcina velut offendere Veſpaſianum timens ipſorum duces contemptim, tamquam inſultantes Vitellio ſcripſiſſent. Aduentu deinde duarum legionum, è quibus tertiam* Dillius *Aponianus, octauam* Numiſius Lupus *ducebant, oſtentare vires, & militari vallo Veronam circundare placuit.* Fortè *Galbianæ legioni, in aduerſa fronte valli opus ceſſerat, & viſi procul ſociorum equites, vanam formidinem vt hoſtes fecere.* Rapiuntur *arma, & vt proditionis auctorem:* * *ita militum in T. Ampium Flauianum incubit, nullo criminis argumento. Sed iam pridem inuiſus, turbine quondam ad exitium poſcebatur: propinquum Vitellij, proditorem* Othonis *interceptorem donationi clamitabant.* Nec *defenſioni locus, quamquam ſupplices manus tenderet: humi plerumque ſtratus, lacera veſte, pectus atque ora ſingultu quatiens. Id ipſum apud infenſos incitamentum erat, tamquam nimius pauor conſcientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponius, cum loqui cœptaret: fremitu & clamore cetero aſpernantur, vni Antonio apera militum aures. Nam & facundia aderat mulcendique vulgum artes & auctoritas. Vbi crudeſcere ſeditio, & à conuiciis & probris, ad tela & manus tranſibant, iniici catenas Flauiano iubet. Senſit ludibrium miles diſiectique qui tribunal tuebantur, extrema vis pa-*

*rabatur. Oppoſuit ſinum Antonius ſtricto ferro, aut militum ſe manibus, aut ſuis moriturum obteſtans: vt quemque notum, & aliquo militari * decore inſignem aſpexerat, ad ferendam opem nomine ciens. Mox conuerſus ad ſigna & bellarum deos, hoſtium potius exercitibus illum furorem, illam diſcordiam iniicerent, orabat, donec fatiſceret ſeditio, & extremo iam die, ſua quiſque in tentoria dilaberetur. Profectus eadem nocte Flauianus, obuiis Veſpaſiani litteris, diſcrimini exemptus eſt. Legiones, velut tabe infectæ, Aponium Saturninum Mœſici exercitus legatum, eo atrocius aggrediuntur, quod non, vt prius, labore & opere feſſa, ſed medio diei exarſerant, vulgatis epiſtolis, quas Saturninus ad vitellium ſcripſiſſe credebatur, vt olim virtutis modeſtiæq́; tunc procacitatis & petulantiæ certamen erat, ne minus violenter Aponium, quam Flauianum, ad ſupplicium depoſcerent. Quippe * Mœſici, adiutam à ſe Pannoniorum vltionem, referentes, & Pannonici: velut abſoluerentur aliorum ſeditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus diuertebatur Saturninus, pergunt. Nec tam primus Aponianus, & Meſſalla (quamquam omni modo niſi) eripuere Saturninum, quàm obſcuritas latebrarum, quibus occulebatur, vacantium fortè balnearum fornacibus abditus. Mox, omiſſis lictoribus, Patauium conceſſit. Digreſſu conſularium, vni Antonio vis ac*

poteſtas

poteſtas in vtrumque exercitum fuit, cedentibus collegis, & obuerſis militum ſtudiis. Nec deerant qui crederent, vtramque ſeditionem fraude Antonij cœptam, vt ſolus bello frueretur. Ne in Vitellij quidem partibus quieta mentes, exitioſiore diſcordia, non ſuſpicionibus vulgi, ſed perfidia ducum turbabantur. Lucilius Baſſus, claſſis Rauennatis præfectus, ambiguos militum animos, quod magna pars Dalmatæ Pannoniiq́; erãt, quæ prouinciis Veſpaſiano tenebantur, partibus eius aggregauerat. Nox proditioni electa, vt ceteris ignaris, ſoli in principia defectores coirent. Baſſus, pudore ſeu metu quis nam exitus foret, intra domum opperiebatur. Trierarchi, magno tumultu, Vitelli imagines inuadunt, & paucis reſiſtentium obtruncatis, ceterum vulgus rerum nouarum ſtudio, in Veſpaſianum inclinabat. Tum progreſſus Lucilius auctorem ſe palam præbet: claſſis Cornelium Fuſcum præfectum ſibi deſtinat, qui properè accurrit. Baſſus honorata cuſtodia liburnicis nauibus Hadriam preuectus, à præfecto alæ Mennio Rufino, præſidium illic agitante, vincitur. Sed exſoluta ſtatim vincula, interuentu Hormi Cæſaris liberti: is quoque inter duces habebatur. At Cæcina, defectione claſſis vulgata, primores centurionum, & paucos militum, ceteris per militiæ munera diſperſi, ſecreta caſtrorum affectans, in principia vocat. Ibi Veſpaſiani virtutem, viréſque pariũ extollit: tranſ-

*fugiſſe claſſem arcem commeatuum; aduerſas Gallias Hiſpaniáſque nihil in vrbe fidum, atque omnia de Vitellio in deterius. Mox, incipientibus qui conſcij aderant, cæteros re noua attonitos, in verba Veſpaſiani adigit. Simul Vitellij imagines direptæ, & miſſi qui Antonio nuntiarent. Sed vbi totis caſtris in fama proditio, recurrens in principia miles, præſcriptum Veſpaſiani nomen, proiectas Vitellij effigies aſpexit: vaſtum primò ſilentium, mox cuncta ſimul erumpunt. Huc cecidiſſe Germanici exercitus gloriam, vt ſine prælio, ſine vulnere, vinctas manus, & capta traderent arma? Quas enim ex diuerſo legiones? Nempe victas: & abeſſe vnicum Othoniani exercitus robur, primanos, quartadecimanóſque, quos tamen iiſdem campis illis fuderint ſtrauerintque, vt tot armatorum millia velut grex venalium exſuli Antonio donum darentur. Octo nimirum legiones vnius claſſis acceſſionem fore. Id Baſſo, id Cæcinæ viſum, poſtquam domos, hortos, opes, principi abſtulerint, * etiam milites auferre, licet integros incruentóſque, Flauianis quoque partibus viles: quid dicturos repoſcentibus aut proſpera, aut aduerſa? Hæc ſinguli, hæc vniuerſi, vt quemque dolor impulerat, vociferantes, initio à quinta legione orto, repoſitis Vitellij imaginibus, vincla Cæcinæ iniiciunt. Fabium Fabulum, quintæ legionis legatum, & Caſſium Longum præfectum caſtrorum, duces diligunt. Fortè oblatos*

trium liburnicarum milites, ignaros & inſontes trucidant. Relictis caſtris, abrupto ponte, Hoſtiliam rurſus, inde Cremonam pergunt, vt legionibus primæ Italicæ & Vnietuiceſimæ Rapaci iungerentur: quas Cæcina ad obtinendam Cremonam, cum parte equitum præmiſerat.

4. Vbi hæc comperta Antonio, diſcordes animis, diſcretos viribus hoſtium exercitus aggredi ſtatuit, antequam ducibus auctoritas, militi obſequium, & iunctis legionibus fiducia rediret: namque Fabium Valentem profectum ab vrbe acceleraturúmque, cognita Cæcinæ proditione, coniectabat. Et fidus Vitellio Fabius, nec militiæ ignarus. Simul ingens Germanorum vis, per Rhætiam timebatur: & Britannia, Galliáque & Hiſpania auxilia Vitellius acciuerat, immēſam belli luem, ni Antonius ad ipſum metuens feſtinato prælio victoriam præcepiſſet. Vniuerſo cum exercitu, ſecundis à Verone caſtris Bedriacum venit. Poſtero die, legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonenſem agrum miſſæ, vt ſpecie parandarum copiarum, ciuili præda miles imbueretur. Ipſe cum quatuor millibus equitum, ad octauum à Bedriaco progreſſus, quò licentiùs popularentur. Exploratores (vt mos eſt) longiùs curabant. Quinta fermè hora diei erat, cùm citus eques, aduentare hoſtes, prægredi paucos, motum fremitúmque latè audiri, nuntiauit. Dum Antonius, quidnam agēdum conſultat, auiditate nauandæ

nauendæ operæ Arrius Varus cum promptiſſimis equitum prorupit, impulitque Vitellianos modicas cæde: nam plurimum occurſu, verſa fortuna, & acerrimus quiſque ſequentium, fuga vltimus erat: nec ſponte Antonij properatum, & fore quæ acciderant: rebatur. Hortatus ſuos, vt magno animo capeſcerent pugnam, diductis in latera turmis, vacuum in medio reliquit iter, quo Varum equitéſque eius reciperet: iuſſa armari legiones, datum per agros inſignum, vt quâ cuique proximum, omiſſa præda, prælia occurrerent. Pauidus interim Varus turbæ ſuorum miſcetur: intulitque formidinem. Pulſi cum ſauciis integri, ſuometipſi metu, & anguſtiis viarum conflictabantur. Nullum in illa trepidatione Antonius conſtantis ducis, aut fortiſſimi militis, officium omiſit, occurſat pauentibus, retinet cedentes: vbi plurimus labor, vnde aliqua ſpes, conſilio, manu, voce inſignis hoſti, conſpicuus ſuis, eò poſtremò ardoris prouectus eſt, vt vexillarium fugientem haſta tranſuerberarit, mox raptum vexillum in hoſtem vertit: quo pudore, haud plures quàm centum equites reſtitere. Iuuit locus artiore illic via: & fracto interfluentis riui ponte, qui incerto alueo: & præcipitibus ripis, fugam impediebat. Ea neceſſitas: ſeu fortuna, lapſas iam partes reſtituit. Firmati inter ſe, denſis ordinibus, excipiunt Vitellianos temerè effuſos atque illic conſternantur. Antonius inſtare perculſis,

ſis, ſternere obuios. Simul ceteri, vt cuique ingenium, ſpoliare, capere arma, equos abripere. Exciti proſpero clamore, qui modo per agros fuga palabantur, victoriæ ſe miſcebant. Ad quartum à Cremona lapidem, fulſere legionum ſigna, Rapacis atque Italicæ, læto inter initia equitum ſuorum prælio, illuc vſque prouecta. Sed vbi fortuna contrà fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obuiam ire, vltróque aggredi hoſtem, tantum per ſpatium curſu & pugnando feſſum: fortè victi, haut perinde rebus proſperis ducem deſiderauerant, atque in aduerſis deeſſe intelligebant. Nutantem aciem, victor equitatus incurſat. Et Vipſanius Meſſalla tribunus cùm Mœſicis auxiliaribus aſſequitur, quos militiæ gloria legionariis quamquam raptim ductos, æquabat. Ita mixtus pedes equéſque rupere legiogionum agmen. Et propinqua Cremonenſium mœnia, quanto plus ſpei ac effugium, minorem ad reſiſtendum animum dadant. Nec Antonius vltrà inſtitit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps, prælij fortuna, quamuis proſpero fine equites equóſque afflictauerat. Inumbrante veſpera, uniuerſum Flauiani exercitus robur aduenit: vtque cumulos ſuper, & recentia cæde veſtigia inceſſere, quaſi debellatum foret, pergere Cremonam, & victos in deditionem accipere, aut expugnare depoſcunt. Hæc in medio, pulchra dictu. Illa ſibi quiſque.*

Poſſe

Posse coloniam Plano sitam impetu capi. Idem audacia per tenebras irrumpentibus, & maiorem rapiendi licentiam. Quòd si lucem opperiantur, iam pacem iam preces, & pro labore ac vulneribus, clementiam & gloriam inania laturos, sed opes Cremonensium, in sinu præfectorum legatorúmque fore. Expugnatæ vrbis prædam, ad militem, deditæ, ad duces pertinere. Spernuntur centuriones tribuníque, ac ne vox cuiusquam audiatur, quatiunt arma rupturi imperium ni ducantur. Tum Antonius inferens se manipulis, vbi aspectu & authoritate silentium fecerat. Non se decus neque pretium eripere tam bene meritis affirmabat: sed diuisa inter exercitum ducésque munia, militibus cupidinem pugnandi conuenire, duces prouidendo, consultandr, contatione sæpius, quàm temeritate prodesse. Vt pro virili portione, armis ac manu victoriam iuuerit, ratione & consilio, propriis ducis artibus, profuturum. Neque enim ambigua esse quæ occurrant, noctem, & ignota situm vrbis, intus hostes, & cuncta insidiis opportuna, non si pateant portæ, nisi explorato, nisi die, intrandum. An expugnationem inchoaturos, adempto omni prospectu, quis æquus locus, quanta altitudo mœnium? tormentisne, & telis, an operibus, & vineis aggredienda vrbs foret? Mox conuersus ad singulos, num secures, dolabras, & cetera expugnandis vrbibus, secum attulisset?

rogita-

rogitabat. Et cùm abnuerent, gladiis ne, inquit, & pilis, perfringere ac subruere muros, ulla manus possunt? Si aggerem struere, si pluteis cratibúsve protegi necesse fuerit, ut vulgus improuidum irriti stabimus, altitudinem turrium, & aliena munimenta mirantes? Quin potiùs mora noctis unius, aduectis tormentis machinisq́ue, vim victoriamq́ue nobiscum ferimus.

5. Simul lixas calonesq́ue cum recentissimis equitum, Bedriacum mittit, copias cateráque usui allaturos. Id verò agrè tolerãte milite, prope seditionem ventũ, cùm progressi equites sub ipsa mœnia, vagos ex Cremonensibus corripiunt, quorum indicio noscitur, sex Vitellianas legiones, omnémque exercitum, qui Hostilia egerat, eo ipso die triginta millia passuum emensum, cõperta suorum clade, in prœlium accingi, ac iam affore is terror, obstructas mentes consiliis ducis, aperuit. Sistere tertiam legionem in ipso via Postumia aggere iubet, cui iuncta à laua septima Galbiana, patenti cãpo stetit: dein septima Claudiana, agresti fossa (ita locus erat) pramunita, dextro, octaua per apertum limitem, mox tertiadecima, densis arbustis intercœpta. Hic aquilarum signorumq́ue ordo. Milites mixti per tenebras, ut fors tulerat, pratorianorũ vexillum proximum tertianis, cohortes auxiliorũ, in cornibus, latera ac terga, equite circundata. Sido atque Italicus Sueui, cum delectis popularium, primori in acie versabantur. At Vitellianus

exercitus,

*exercitus, cui acquiescere Cremonæ, & reciperatis cibo somnóque viribus, confectum algore atque inedia hostem, postea die profligare ac proruere, ratio fuit: indignus rectoris, * vacuus consilij, tertia fermè noctis hora, paratis, iámque dispositis Flauianis impingitur. Ordinem agminis disiectis per iram ac tenebras, assueuerare non ausim: quamquam alij tradiderint, quartam Macedonicam, dextro suorum cornu, quintam, & quintamdecimam, cum vexillis nonæ, secundæq; & vicesimæ,* Britannicarum *legionum, mediam aciem, sextadecimanos, dueotuicesimanósque, & primanos, læuum cornu complexe. Rapaces atque Italici, omnibus se manipulis miscuerant. Equites, auxiliáque, sibi ipsi locum legêre. Prœlium tota nocte varium, anceps, atrox, his, rursus illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem prouisu iuuabant. Eadémque vtraque acie, arma, crebris interrogationibus, notum pugnæ signum: permixta vexilla, vt quisque globus, capta ex hostibus, huc vel illuc raptabat. Vrgebatur maximè septima legio: nuper à Galba conscripta. Occisi sex primorum ordinum centuriones, abrepta quædam signa. Ipsam Aquilam, Atilius Verus primipili centurio, multa cum hostium strage, & ad extremum moriens, seruauerat. Sustinuit labentem aciem Antonius, accitis prætorianis, qui vbi excepere pugnam, pellunt hostem, dein pelluntur. Namque*

Vitelliani

*Vitelliani, tormenta in aggerem viæ contulerant, vt tela vacuo atque aperto excuterentur, diſperſa primò & arbuſtis ſine hoſtium noxa illiſa, magnitudine eximia, * quintadecimæ legionis baliſta, ingentibus ſaxis hoſtilem aciem proruebat: lateq́; cladem intuliſſet, ni duo milites præclarum facinus auſi, arreptis è ſtrage ſcutis, ignorati vincla ac libramenta tormentorum abſcidiſſent. Statim confoſſi ſunt, eoq́; intercidêre nomina, de facto haut ambigitur. Neutrò inclinauerat fortuna, donec adulta nocte, Luna ſurgens oſtenderet acies, falleretq́;. Sed Flauianis æquior à tergo, hinc maiores equorum, virorumq́; vmbræ, & falſo, vt in corpora, ictu, tela hoſtium citra cadebant. Vitelliani, aduerſo lumine collucentes, velut ex occulto iaculantibus, incauti offerebantur. Igitur Antonius, vbi noſcere ſuos, noſcique poterat, alios pudore & probris, multos laude & hortatu, omnes ſpe promiſſiſque accendens, cur * reſumpſiſſet arma Pannonicas legiones interrogabat? Illos eſſe campos, in quibus adolere labem prioris ignominiæ, vbi reciperare gloriã poſſent. Tum ad Mœſicos conuerſus, principes auctoreſq́; belli crebrat: Fruſtra minis & verbis prouocatos Vitellianos, ſi manus eorum oculóſque non tollerent. Hæc vt quoſq́; acceſſerat. Plura ad Tertianos, veterum recentiúmque admonens: vt ſub M. Antonio Partos, ſub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepuliſſent. Mox infenſus prætorianis: Vos, inquit, niſi vincitis paga*

„ *ni, quis alius imperator, quæ caſtra alia excipient?*
„ *Illic ſigna armáque veſtra ſunt, & mors victis.*
„ *Nam ignominiam conſumpſiſtis. Vndiq; clamor,*
„ *& orientem ſolem (ita in Syria mos eſt) Tertiani ſalutauere. Vagus inde, conſilio ducis, ſubditus rumor, aduenisse Mucianum, exercitus inuicem ſalutaſſe gradum inferunt, quaſi recentibus auxiliis aucti, rariore iam Vitellianorum acie, vt quos, nullo rectore, ſuus quemque impetus vel pauor contraheret, duceréve. Poſtquam pulſos ſenſit Antonius, denſo agmine obturbat, laxati ordines abrumpuntur, nec reſtitui quiuere, impedientibus vehiculis, tormentiſque. Per limitem viæ ſparguntur, conſectandi feſtinatione, victores. Eo notabilior cædes fuit, quia filius patrem interfecit. Rem nomináque, auctore Vipſanio Meſſalla, tradam. Iulius Manſuetus, ex Hiſpania, Rapaci legioni additus, impuberem filium domi liquerat. Is mox adultus, inter ſeptimos à Galba conſcriptus, oblatum fortè patrem & vulnere ſtratum, dum ſemianimem ſcrutatur, agnitus, agnoſcenſq; & exanguem amplexus, voce flebili precabatur * piatos patris manes, néve ſe vt parricidam aduerſarentur, publicum id facinus: & vnum militem quotam ciuilium armorum partem? Simul attollere corpus, aperire humum, ſupremo erga parentem officio fungi. Aduertêre proximi, deinde plures, hinc per omnem aciem miraculum, & queſtus, & ſæuiſſimi belli exſecratio.*

tio. Nec eo segniùs propinquos, affines, fratres trucidatos spoliant. Factum esse scelus loquuntur, faciúntque.

6. Vt Cremonam venere, nouum immensúmque opus occurrit. Othoniano bello, Germanicus miles mœnibus Cremonensium castra sua castris vallum circumiecerat, eáque munimenta rursus auxerat. Quorum aspectu hæsere victores, incertis ducibus quid iuberent. Incipere oppugnationem, fesso per diem noctémque exercitu, arduum, & nullo iuxtà subsidio, anceps. Sin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, & victoria ad irritum reuoluebatur. Munire castra, id quoque propinquis hostibus formidolosum, ne dispersos & opus molientes subita eruptione turbarent. Quæ super cuncta, terrebat ipsorum miles, periculi quàm moræ patientior. Quippe ingrata quæ tuta, & ex temeritate, spes, omnisque cædes, & vulnera, & sanguis, auiditate prædæ pensabãtur. Huc inclinauit Antonius, cingiq; vallũ corona iussit. Primò sagittis saxisq; eminus certabant, maiore Flauianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur. Mox vallum portásque legionibus attribuit, vt discretus labor fortes ignauósque distingueret, atque ipsa contentione decoris accenderentur. Proxima Bedriacensi via, tertiani septimanique sumpsere, dexteriora valli, octaua ac septima Claudiana, tertiadecimanos, ad Brixianam portam impetus tulit. Paulum

*inde mora, dum è proximis agris legiones, dolabras, & alij falces, ſcaláſque conuectant. Tum, elatis ſuper capita ſcutis, denſa teſtudine ſuccedunt: Romanæ vtrimque artes, pondera ſaxorum Vitelliani prouoluunt, diſiectam fluitantémque teſtudinem lanceis contiſq; ſcrutantur, donec ſoluta compage ſcutorum, exangues aut laceros proſternerent. Multa cum ſtrage inceſſerat * contatio, ni duces feſſo militi, & velut irritas exhortationes abnuenti, Cremonam monſtraſſent. Hormine id ingenium, vt Meſſala tradit, an potior auctor ſit C. Plinius, qui Antonium incuſat, haut facilè diſcreuerim: niſi quod neque Antonius, neque Hormus, à fama vitaq; ſua, quamuis peſſimè flagitio degenerauere. Non iam ſanguis, neq; vulnera morabantur, quin ſubruerent vallum, quaterentq; portas, innixi humeris, & ſuper iteratam teſtudinem ſcandentes, prehenſarent hoſtium tela brachiáque, integri cum ſauciis, * ſemineces cum exſpirantibus voluuntur, varia pereuntium forma & omni imagine mortium. Acerrimum, ſeptimæ, tertiaq; legionum, certamen. Et dux Antonius, cum delectis auxiliaribus, eôdem incubuerat. Obſtinatos inter ſe, cùm ſuſtinere Vitelliani nequirent, & ſuperiecta tela teſtudine laberentur, ipſam poſtremò baliſtam in ſubeuntes propulere: quæ vt ad præſens diſiecit obruitque quos inciderat, ita pinnas ac ſumma valli ruina ſua traxit. Simul iuncta turris, ictibus ſaxorum: ceſſit*

qua

qua ſeptimani dum nituntur cuneis, tertianus ſecuribus gladiiſque portam perfregit. Primum irrupiſſe C. Voluſium tertiæ legionis militem, inter omnes auctores conſtat. Is in vallum egreſſus, deturbatis qui reſiſterent, conſpicuus manu ac voce, capta caſtra conclamauit. Cæteri, trepidis iam Vitellianis, ſeq; è vallo præcipitantibus, perrupere, completur cæde, quantum inter caſtra muróſque vacui fuit. Ac rurſus noua laborum facies, ardua vrbis mœnia, ſaxea turris, ferrati portarum obices, vibrans tela miles, frequens obſtrictúſque Vitellianis partibus Cremonenſis populus, magna pars Italiæ ſtato in eoſdem dies mercatu congregata quod defenſoribus auxilium ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob prædam erat. Rapi ignes Antonius, inferrique amœniſſimis extra vrbem ædificiis iubet: ſi damno rerum ſuarum Cremonenſes ad mutandam fidem traherentur, propinqua muris tecta, & altitudinem mœnium egreſſa, fortiſſimo quoque militum complet. Illi tradibus, teguliſque, & facibus, propugnatores deturbant. Iam legiones in teſtudinem glomerantur, & alij tela ſaxáque incutiebant, cùm languere paulatim Vitellianorum animi, & vt quiſque ordine anteibat, cedere fortunæ: ne Cremona quoque exciſa, nulla vltrà venia, omníſque ira victoris non in vulgus inops, ſed in tribunos centurionéſque, vbi pretium cædis erat,

truncabantur. Quidam obuia aſpernati, verberibus tormentiſque dominorum, abdita ſcrutari, defoſſa eruere. Faces in manibus: quas, vbi prædam egeſſerant, in vacuas domos, & inania templa, per laſciuiam iaculabantur. Vtq; exercitu vario, linguis, moribus, cui ciues, ſocij, externi intereſſent, diuerſa cupidines, & aliud cuique fas, nec quidquam illicitum. Per quatriduum Cremona ſuffecit, cùm omnia ſacra profanáque in igne conſiderent, ſolum Mephitis templum ſtetit ante mœnia, loco, ſeu numine defenſum. Hic exitus Cremonam habuit, anno CC. LXXXVI. à primordio ſui. Condita erat Ti. Sempronio & P. Cornelio conſulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum aduerſus Gallos trans Padum agentes, & ſi qua alia vis per alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, vbere agri, annexu, connubiiſq; gentium adoleuit floruitq; bellis externis intacta ciuilibus infelix. Antonius * pudore flagitij crebreſcente inuidia, edixit, nequis Cremonenſes captiuos detineret. Irritamq; prædam militibus effecerat conſenſus Italiæ, emptionem talium mancipiorum aſpernantis. Occidi cœpere, quod vbi enotuit, à propinquis affinibúſque occultè redimebantur, mox rediit Cremonam reliquus populus, repoſita fora, templaq; magnificentia municipum: & Veſpaſianus hortabatur. Ceterùm aſſidere ſepultæ vrbis ruinis, noxia tabo humus, haut diu permiſit. Ad

tertium

tertium lapidem progreſſi, vagos pauenteſq; Vitellianos, ſua quémve apud ſigna componunt. Et victæ legiones, ne manente adhuc ciuili bello ambiguè agerent, per Illyricum diſperſæ. In Britanniam inde, & Hiſpanias, nuntios famámque, in Galliam, Iulium Calenum tribunum, in Germaniam, Alpinum Montanum præfectum cohortis, quòd hic Treuir. Calenus Æduus, vterq; Vitelliani fuerant, oſtentui miſere. Simul tranſitus alpium, præſidiis occupati: ſuſpecta Germania, tamquam in auxilium Vitellij, accingeretur.

7. At Vitellius, profecto Cæcina, cùm Fabium Valentem paucis pòſt diebus ad bellum impuliſſet, curis luxum obtendebant: non parare arma, non alloquio, exercitóq; militem firmare, non in ore vulgi agere, ſed vmbraculis hortorum abditus, vt ignaua animalia, quibus ſi cibum ſuggeras, iacent torpentq́; præterita, inſtantia, futura, pari obliuione dimiſerat. Atque illum, in nemore Aricino deſipem & marcentem, proditio Lucilij Baſſi, ac defectio claſſis Rauennatis perculit. Nec multò pòſt de Cæcina affertur mixtus gaudio dolor, & deſciuiſſe & ab exercitu vinctum, plus apud ſecordem animum lætitia, quàm cura valuit. Multa cum exſultatione in vrbem reuectus, frequenti concione, pietatem militum laudibus cumulat. P. Sabinum prætorij præfectum, ob amicitiam, Cæcinæ vinciri iubet, ſubſtituto in locum eius Alpheno Varo. Mox ſenatum, compoſita in magnificen-

Posse coloniam Plano sitam impetu capi. Idem audacia per tenebras irrumpentibus, & maiorem rapiendi licentiam. Quòd si lucem opperiantur, iam pacem iam preces, & pro labore ac vulneribus, clementiam & gloriam inania laturos, sed opes Cremonensium, in sinu præfectorum legatorúmque fore. Expugnatæ vrbis prædam, ad militem, deditæ, ad duces pertinere. Spernuntur centuriones tribunique, ac ne vox cuiusquam audiatur, quatiunt arma rupturi imperium ni ducantur. Tum Antonius inferens se manipulis, vbi aspectu & authoritate silentium fecerat. Non se decus neque pretium eripere tam bene meritis affirmabat: sed diuisa inter exercitum ducésque munia, militibus cupidinem pugnandi conuenire, duces prouidendo, consultando, cunctatione sæpius, quàm temeritate prodesse. Vt pro virili portione, armis ac manu victoriam iuuerit, ratione & consilio, propriis ducis artibus, profuturum. Neque enim ambigua esse quæ occurrant, noctem, & ignotæ situm vrbis, intus hostes, & cuncta insidiis opportuna, non si pateant portæ, nisi explorato, nisi die, intrandum. An expugnationem inchoaturos, adempto omni prospectu, quis æquus locus, quanta altitudo mœnium? tormentisne, & telis, an operibus, & vineis aggredienda vrbs foret? Mox conuersus ad singulos, num secures, dolabras, & cetera expugnandis vrbibus, secum attulissent? rogita-

rogitabat. Et cùm abnuerent, gladiis ne, inquit, » & pilis, perfringere ac subruere muros, ulla ma- » nus possunt? Si aggerem struere, si pluteis crati- » búsve protegi necesse fuerit, ut vulgus improui- » dum irriti stabimus, altitudinem turrium, & » aliena munimenta mirantes? Quin potiùs mora » noctis unius, aduectis tormentis machinisque, vim » victoriamque nobiscum ferimus.

5 Simul lixas calonésque cum recentissimis equitum, Bedriacum mittit, copias cateráque usui allaturos. Id verò ægrè tolerãte milite, prope seditionem ventũ, cùm progressi equites sub ipsa mœnia, vagos ex Cremonensibus corripiunt, quorum indicio noscitur, sex Vitellianas legiones, omnémque exercitum, qui Hostiliæ egerat, eo ipso die triginta millia passuum emensum, cõperta suorum clade, in prœlium accingi, ac iam affore is terror, obstructas mentes consiliis ducis, aperuit. Sistere tertiam legionem in ipso viæ Posthumiæ aggere iubet, cui iuncta à læuo septima Galbiana, patenti cãpo stetit: dein septima Claudiana, agresti fossa (ita locus erat) præmunita, dextro, octaua per apertum limitem, mox tertiadecima, densis arbustis intercœpta. Hic aquilarum signorumque ordo. Milites mixti per tenebras, ut fors tulerat, prætorianorũ vexillum proximum tertianis, cohortes auxiliorũ, in cornibus, latera ac terga, equite circundata. Sido atque Italicus Sueui, cum delectis popularium, primori in acie versabantur. At Vitellianus

exercitus,

*exercitus, cui acquieſcere Cremonæ, & reciperatis cibo ſomnóque viribus, confectum algore atque inedia hoſtem, poſtea die profligare ac proruere, ratio fuit: indignus rectoris, * vacuus conſilij, tertia fermè noctis hora, paratis, iámque diſpoſitis Flauianis impingitur. Ordinem agminis diſiectis per iram ac tenebras, aſſeuerare non auſim: quamquam alij tradiderint, quartam Macedonicam, dextro ſuorum cornu, quintam, & quintamdecimam, cum vexillis nonæ, ſecundæq; & viceſimæ, Britannicarum legionum, mediam aciem, ſextadecimanos, duóetuiceſimanóſque, & primanos, læuum cornu complexe. Rapaces atque Italici, omnibus ſe manipulis miſcuerant. Equites, auxiliáque, ſibi ipſi locum legêre. Prœlium tota nocte varium, anceps, atrox, his, rurſus illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem prouiſu iuuabant. Eadémque vtraque acie, arma, crebris interrogationibus, notum pugnæ ſignum: permixta vexilla, vt quiſque globus, capta ex hoſtibus, huc vel illuc raptabat. Vrgebatur maximè ſeptima legio: nuper à Galba conſcripta. Occiſi ſex primorum ordinum centuriones; abrepta quædam ſigna. Ipſam Aquilam, Atilius Verus primipili centurio, multa cum hoſtium ſtrage, & ad extremum moriens, ſeruauerat. Suſtinuit labentem aciem Antonius, accitis prætorianis, qui vbi excepere pugnam, pellunt hoſtem, dein pelluntur. Namque*

Vitelliani

Vitelliani, tormenta in aggerem viæ contulerant, vt tela vacuo atque aperto excuterentur, diſperſa primò & arbuſtis ſine hoſtium noxa illiſa, magnitudine eximia, * quintadecimæ legionis baliſta, ingentibus ſaxis hoſtilem aciem proruebat: lateq; cladem intuliſſet, ni duo milites præclarum facinus auſi, arreptis è ſtrage ſcutis, ignorati vincla ac libramenta tormentorum abſcidiſſent. Statim confoſſi ſunt, eoq; intercidère nomina, de facto haut ambigitur. Neutrò inclinauerat fortuna, donec adulta nocte, luna ſurgens oſtenderet acies, falleretq;. Sed Flauianis æquior à tergo, hinc maiores equorum, virorumq; vmbræ, & falſo, vt in corpora, ictu, tela hoſtium citra cadebant. Vitelliani, aduerſo lumine collucentes, velut ex occulto iaculantibus, incauti offerebantur. Igitur Antonius, vbi noſcere ſuos, noſcique poterat, alios pudore & probris, multos laude & hortatu, omnes ſpe promiſſiſque accendens, cur * reſumpſiſſet arma Pannonicas legiones interrogabat? Illos eſſe campos, in qui- »
bus abolere labem prioris ignominiæ, vbi recipera- »
re gloriã poſſent. Tum ad Mœſicos conuerſus, principes auctoreſq; belli ciebat: Fruſtra minis & ver- »
bis prouocatos Vitellianos, ſi manus eorum oculóſ- »
que non tollerent. Hæc vt quoſq; acceſſerat. Plura »
ad Tertianos, veterum recentiúmque admonens:
vt ſub M. Antonio Partos, ſub Corbulone Arme- »
nios, nuper Sarmatas pepuliſſent. Mox infen- »
ſus prætorianis: Vos, inquit, niſi vincitis paga »

V v

» ni, quis alius imperator, quæ castra alia excipient?
» Illic ſigna armáque veſtra ſunt, & mors victis.
» Nam ignominiam conſumpſiſtis. Vndiq; clamor,
» & orientem ſolem (ita in Syria mos eſt) Tertiani ſalutauere. Vagus inde, conſilio ducis, ſubditus rumor, aduenisſe Mucianum, exercitus inuicem ſalutaſſe gradum inferunt, quaſi recentibus auxiliis aucti, rariore iam Vitellianorum acie, vt quos, nullo rectore, ſuus quemque impetus vel pauor contraheret, duceréve. Poſtquam pulſos ſenſit Antonius, denſo agmine obturbat, laxati ordines abrumpuntur, nec reſtitui quiuere, impedientibus vehiculis, tormentiſque. Per limitem viæ ſparguntur, conſectandi feſtinatione, victores. Eo notabilior cædes fuit, quia filius patrem interfecit. Rem nomináque, auctore Vipſanio Meſſalla, tradam. Iulius Manſuetus, ex Hiſpania, Rapaci legioni additus, impuberem filium domi liquerat. Is mox adultus, inter ſeptimos à Galba conſcriptus, oblatum fortè patrem & vulnere ſtratum, dum ſemianimem ſcrutatur, agnitus, agnoſcenſq; & exanguem amplexus, voce flebili precabatur * piatos patris manes, néve ſe vt parricidam aduerſarentur, publicum id facinus: & vnum militem quotam ciuilium armorum partem? Simul attollere corpus, aperire humum, ſupremo erga parentem officio fungi. Aduertêre proximi, deinde plures, hinc per omnem aciem miraculum, & queſtus, & ſæuiſſimi belli exſecratio.

rio. Nec eo segniùs propinquos, affines, fratres trucidatos spoliant. Factum esse scelus loquuntur, faciúntque.

6. Vt Cremonam venere, nouum immensúmque opus occurrit. Othoniano bello, Germanicus miles mœnibus Cremonensium castra sua castris vallum circumiecerat, eáque munimenta rursus auxerat. Quorum aspectu hæsere victores, incertis ducibus quid iuberent. Incipere oppugnationem, fesso per diem noctémque exercitu, arduum, & nullo iuxtà subsidio, anceps. Sin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, & victoria ad irritum reuoluebatur. Munire castra, id quoque propinquis hostibus formidolosum, ne dispersos & opus molientes subita eruptione turbarent. Quæ super cuncta, terrebat ipsorum miles, periculi quàm moræ patientior. Quippe ingrata quæ tuta, & ex temeritate, spes, omnisque cædes, & vulnera, & sanguis, auiditate prædæ pensabãtur. Huc inclinauit Antonius, cingiq; vallũ corona iussit. Primò sagittis saxisq; eminus certabant, maiore Flauianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur. Mox vallum portásque legionibus attribuit, vt discretus labor fortes ignauósque distingueret, atque ipsa contentione decoris accenderentur. Proxima Bedriacensi via, tertiani septimanique sumpsere, dexteriora valli, octaua ac septima Claudiana, tertiadecimanos, ad Brixianam portam impetus tulit. Paulum

inde mora, dum è proximis agris legiones, dolabras, & alij falces, ſcaláſque conuectant. Tum, elatis ſuper capita ſcutis, denſa teſtudine ſuccedunt: Romanæ vtrimque artes, pondera ſaxorum Vitelliani prouoluunt, diſiectam fluitantémque teſtudinem lanceis contiſq; ſcrutantur, donec ſoluta compage ſcutorum, exangues aut laceros proſternerent. Multa cum ſtrage inceſſerat contatio, ni duces feſſo militi, & velut irritas exhortationes abnuenti, Cremonam monſtraſſent. Hormine id ingenium, vt Meſſala tradit, an potior auctor ſit C. Plinius, qui Antonium incuſat, haut facilè diſcreuerim: niſi quod neque Antonius, neque Hormus, à fama vitaq; ſua, quamuis peſſimè flagitio degenerauere. Non iam ſanguis, neq; vulnera morabantur, quin ſubruerent vallum, quaterentq́; portas, innixi humeris, & ſuper iteratam teſtudinem ſcandentes, prehenſarent hoſtium tela brachiáque, integri cum ſauciis,* ſemineces cum exſpirantibus voluuntur, varia pereuntium forma & omni imagine mortium. Acerrimum, ſeptimæ, tertiaq́; legionum, certamen. Et dux Antonius, cum dilectis auxiliaribus, eòdem incubuerat. Obſtinatos inter ſe, cùm ſuſtinere Vitelliani nequirent, & ſuperiecta tela teſtudine laberentur, ipſam poſtremò baliſtam in ſubeuntes propulere: quæ vt ad præſens diſiecit obruitque quos inciderat, ita pinnas ac ſumma valli ruina ſua traxit. Simul iuncta turris, ictibus ſaxorum: ceſſit*

quà

qua ſeptimani dum nituntur cuneis, tertianus ſecuribus gladiiſque portam perfregit. Primum irrupiſſe C. Voluſium tertiæ legionis militem, inter omnes auctores conſtat. Is in vallum egreſſus, deturbatis qui reſiſterent, conſpicuus manu ac voce, capta caſtra conclamauit. Cæteri, trepidis iam Vitellianis, ſeq; è vallo præcipitantibus, perrupere, completur cæde, quantum inter caſtra muróſque vacui fuit. Ac rurſus noua laborum facies, ardua vrbis mœnia, ſaxea turris, ferrati portarum obices, vibrans tela miles, frequens obſtrictúſque Vitellianis partibus Cremonenſis populus, magna pars Italiæ ſtato in eoſdem dies mercatu congregata quod defenſoribus auxilium ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob prædam erat. Rapi ignes Antonius, inferrique amœniſſimis extra vrbem ædificiis iubet: ſi damno rerum ſuarum Cremonenſes ad mutandam fidem traherentur, propinqua muris tecta, & altitudinem mœnium egreſſa, fortiſſimo quoque militum complet. Illi tradibus, teguliſque, & facibus, propugnatores deturbant. Iam legiones in teſtudinem glomerantur, & alij tela ſexáque ineutiebant, cùm languere paulatim Vitellianorum animi, & vt quiſque ordine anteibat, cedere fortunæ: ne Cremona quoque exciſa, nulla vltrà venia, omniſque ira victoris non in vulgus inops, ſed in tribunos centurionéſque, vbi pretium cædis erat,

*reuerteretur. Gregarius miles, futuri ſecors, & ignobilitate tutior, perſtabat. Vagi peruias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cùm bellum poſuiſſent. Primores caſtrorum, nomen atque imagines Vitellij amoliuntur. Catenas Cæcinæ (nam etiam tum vinctus erat) exſoluunt, orántque, vt cauſſæ ſuæ deprecator aſſiſtat. Aſpernantem tumentémque, lacrymis fatigant extremum malorum: * ac fortiſſimi viri, proditoris opem inuocantes, mox velamenta & infulas pro muris oſtentant. Cùm Antonius inhiberi tela iuſſiſſet, ſigna aquiláſque extulere. Mœſtum inermium agmen, deiectis in terram oculis, ſequebatur. Circumſtiterant victores, & primò ingerebant probra, intentabant ictus. Mox vt præberi ora contumeliis, & poſitâ ferocia cuncta victi patiebantur, ſubit recordatio, illos eſſe, qui nuper Bedriaci victoriæ temperaſſent. Sed vbi Cæcina, prætexta lictoribúſque inſignis, demota turba, conſul inceſſit: exarſere victores, ſuperbiam, ſæuitiámque (adeò inuiſa ſcelera ſunt) etiam perfidiam, obiectabant. Obſtitit Antonius, datiſque defenſoribus ad Veſpaſianum dimiſit. Plebs interim Cremonenſium inter armatos conflictabatur, nec procul cæde aberant, cùm precibus ducum mitigatus eſt miles. Et vocatos ad concionem Antonius alloquitur, magnificè victores, victos clementer, de Cremona in neutrum. Exercitus, præter inſitam prædandi cupidinem,*

vetere

vetere odio ad excidium Cremonenſium incubuit. Iuuiſſe partes Vitellianas, Othonis quoque bello, credebantur. Mox tertiadecimanos ad extruendum amphiteatrum relictos, vt ſunt procacia vrbanæ plebis ingenia, petulantibus iurgiis illuſerant. Auxit inuidiam editum illic à Cæcina gladiatorum ſpectaculum: eadem rurſus belli ſedes, & præbiti in acie Vitellianis cibis: cæſæ quædam fœminæ, ſtudio partium ad prælium progreſſæ. Tempus quoque mercatus, ditem alioquin coloniam, maiorum opum ſpecie complebat. Ceteri duces in obſcuro, Antonium fortuna famáque omnium oculis expoſuerat. Is balneas, abluendo cruori, properè petit. Excepta vox eſt, cùm teporem incuſaret, ſtatim futurum vt incaleſcerent. Vernile dictum omnem inuidiam eum vertit, tamquam ſignum incendendæ Cremonæ dediſſet, quæ iam flagrabat. Quadraginta armatorum millia irrupere, calonum, lixarúmque amplior numerus, & in libidinem ac ſæuitiam corruptior. Non dignitas, non ætas protegebat, quo minus ſtupra cædibus, cædes ſtupris miſcerentur. Grandæuos ſenes exacta ætate fœminas, viles ad prædam, in ludibrium trahebant. Vbi adulta virgo, aut qui forma conſpicuus incidiſſet, vt manibúſque rapientium diuulſus, ipſos poſtremò direptores in mutuam perniciem agebat. Dum pecuniam, vel grauia auro templorum dona, ſibi quiſque trahunt, maiore aliorum vi

truncabantur. Quidam obuia aſpernati, verberibus tormentiſque dominorum, abdita ſcrutari, defoſſa eruere. Faces in manibus: quas, vbi prædam egeſſerant, in vacuas domos, & inania templa, per laſciuiam iaculabantur. Vtq́; exercitu vario, linguis, moribus, cui ciues, ſocij, externi intereſſent, diuerſæ cupidines, & aliud cuique fas, nec quidquam illicitum. Per quatriduum Cremona ſuffecit, cùm omnia ſacra profanáque in igne conſiderent, ſolum Mephitis templum ſtetit ante mœnia, loco, ſeu numine defenſum. Hic exitus Cremonam habuit, anno CC. LXXXVI. *à primordio ſui. Condita erat Ti. Sempronio & P. Cornelio conſulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum aduerſus Gallos trans Padum agentes, & ſi qua alia vis per alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, vbere agri annexu, connubiiſq́; gentium, adoleuit floruitq́; bellis externis intacta ciuilibus infelix. Antonius* pudore flagitij crebreſcente inuidia, edixit, nequis Cremonenſes captiuos detineret. Irritamq́; prædam militibus effecerat conſenſus Italiæ, emptionem talium mancipiorum aſpernantis. Occidi cœpere, quod vbi enotuit, à propinquis affinibúſque occultè redimebantur, mox rediit Cremonam reliquus populus, repoſita fora, templáq́; magnificentia municipum: & Veſpaſianus hortabatur. Ceterùm aſſidere ſepulti vrbis ruinis, noxia tabo humus, haut diu permiſit. Ad*

tertium

tertium lapidem progreſſi, vagos pauenteſq; Vitellianos, ſua quémve apud ſigna componunt. Et victæ legiones, ne manente adhuc ciuili bello ambiguè agerent, per Illyricum diſperſæ. In Britanniam inde, & Hiſpanias, nuntios famámque, in Galliam, Iulium Calenum tribunum, in Germaniam, Alpinum Montanum præfectum cohortis, quòd hic Treuir. Calenus Æduus, vterq; Vitelliani fuerant, oſtentui miſere. Simul tranſitus alpium, præſidiis occupati: ſuſpecta Germania, tamquam in auxilium Vitellij, accingeretur.

7. At Vitellius, profecto Cæcina, cùm Fabium Valentem paucis pòſt diebus ad bellum impuliſſet, curis luxum obtendebant: non parare arma, non alloquio, exercitoq; militem firmare, non in ore vulgi agere, ſed vmbraculis hortorum abditus, vt ignaua animalia, quibus ſi cibum ſuggeras, iacent torpentq; præterita, inſtantia, futura, pari obliuione dimiſerat. Atque illum, in memore Aticino deſipem & marcentem, proditio Lucilij Baſſi, ac defectio claſſis Rauennatis perculit. Nec multo pòſt de Cæcina affertur mixtus gaudio dolor, & deſciuiſſe, & ab exercitu vinctum, plus apud ſecordem animum lætitia, quàm cura valuit. Multa cum exſultatione in vrbem reuectus, frequenti concione, pietatem militum laudibus cumulat. P. Sabinum prætorij præfectum, ob amicitiam, Cæcinæ vinciri iubet, ſubſtituto in locum eius Alpheno Varo. Mox ſenatum, compoſita in magnificen-

tiam oratione, allocutus, exquiſitis patrum adulationibus attollitur. Initium atrocis in Cæcinam ſententiæ, à L. Vitellio factum. Dein cæteri, compoſita indignatione, quòd conſul Rempublicam, dux imperatorem, tantis opibus, tot honoribus cumulatus, amicum prodidiſſet, velut pro Vitellio conquerentes, ſuum dolorem proferebant, nulla, in oratione cuiuſquam, erga Flauianos duces obtrectatio: errorem imprudentiamq́; exercituum culpantes, Veſpaſiani nomen ſuſpenſi & vitabundi circumibant. Nec defuit, qui vnum conſulatus diem (is enim in locum Cæcinæ ſupererat) magno cum irriſu accipientis, tribuentiſque, eblandiretur, Pridie kal. Nouembris, Roſſius Regulus iniit, eiurauitque. Annotabant periti, nunquam antea non abrogato magiſtratu, neque lege lata, alium ſuffectum. Nam conſul vno die & ante fuerat Caninius Rebilus, C. Cæſare dictatore, cùm belli ciuilis præmia feſtinarentur. Nota per eos dies Iunij Blæſi mors, & famoſa fuit, de qua ſic accepimus: Graui corporis morbo æger Vitellius. Seruilianis hortis, turrim vicino ſitam collucere per noctem crebris luminibus animaduertit. Sciſcitanti cauſſam, apud Cæcinam Tuſcum epulari multos, præcipuum honore Iunium Blæſum nuntiatur. Cætera in maius, de apparatu, & ſolutis in laſciuiam animis. Nec defuere, qui ipſum Tuſcum & alios, ſed criminoſius Blæſum incuſarent, quòd ægro principe lætos dies ageret.

Vbi.

Vbi aſperatū Vitellium, & poſſe Blæſum peruerti, ſatis potuit iis qui principum offenſas acriter ſpeculantur, data L. Vitellio delationis partes. Ille infenſus Blæſo, æmulatione praua, quòd eum omni dedecore maculoſum, egregia fama anteibat, cubiculum imperatoris reſerat: filium eius ſinu complexus, & genibus accidens, cauſſam confuſionis quærenti, Non ſe proprio metu, nec ſui anxium, ſed pro fratre, pro liberis fratris, preces lacrymáſque attuliſſe. Fruſtra Veſpaſianum timeri, quem tot Germanicæ legiones, tot prouinciæ virtute ac fide tantum denique terrarum ac maris immenſis ſpatiis arceat. In vrbe ac ſinu cauendum hoſtem, Iunios Antonióſque auos iactantem, qui ſe ſtirpe imperitoria, comem ac magnificum militibus oſtentat. Verſas illuc omnium mentes, dum Vitellius amicorum inimicorúmque negligens, fouet æmulum, principis labores è conuiuio proſpectantem. Reddendam pro intempeſtiua lætitia mæſtam & funebrem noctem, qua ſciat & ſentiat viuere Vitellium, & imperare, & ſi quid fato accidat, filium habere. Trepidanti inter ſcelus metúmque; ne dilata Blæſi mors maturam perniciem, palam iuſſa atrocem inuidiam ferret: placuit veneno graſſari. Addidit facinori fidem, nobili gaudio, Blæſum viſendo, quin & audita eſt ſæuiſſima Vitellij vox, qua (ipſa enim verba referam) ſe pauiſſe oculos, ſpectata inimici morte, iactauit. Blæſo ſuper-

ſuper claritatem natalium & elegantiam morum, fidei obſtinatio fuit. Integris quoque rebus, à Cæcina & primoribus partium iam Vitellium aſpernantibus, ambitus, abnuere perſeuerauit, ſanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non principatus appetens, vt parum effugeret, ne dignus crederetur.

8. Fabius interim Valens, multo ac molli concubinarum ſpadonúmque agmine, ſegnius quam ad bellum incedens, proditam à Lucilio Baſſo Rauennatem claſſem, pernicibus nunciis accepit. Et ſi cœptum iter properaſſet, nutantem Cæcinam præuenire, aut, ante diſcrimen pugnæ, aſſequi legiones potuiſſet. Nec deerant qui monerent, vt cum fidiſſimis per occultos tramites, vitata Rauenna, Hoſtiliam Cremonamve pergeret. Aliis placebat, accitis ex vrbe prætoriis cohortibus valida manu perrumpere. Ipſe, inutili cuntatione, agendi tempora conſultando conſumpſit. Mox vtrumque conſilium aſpernatus, quod inter ancipitia deterrimum eſt, dum media ſequitur, nec auſus eſt ſatis, nec prouidit. Miſſis ad Vitellium litteris, auxilium poſtulat. Venere tres cohortes, cum ala Britannica, neque ad fallendum aptus numerus, neque ad penetrandum. Sed Valens, ne in tanto diſcrimine quidem, infamia caruit, quo minus illicitas rapere voluptates, adulteriiſque ac ſtupris polluere hoſpitum domus crederetur. Aderant vis, & pecunia, &

mentis fortunæ nouiſſima libido. Aduentu demum peditum equitúmque prauitas conſilij patuit, quia nec vadere per hoſtes tam parua manu poterat, etiam ſi fidiſſima foret, nec integram fidêm attulerant. Pudor tamen, & præſentis ducis reuerentia morabatur, haut diuturna vincula apud auidos periculorum, & decoris ſecuros. Eo metu, & paucis, quos aduerſæ non mutauerant, comitantibus, cohortes Ariminum præmittit. Alam tueri terga iubet. Ipſe flexit in Vmbriam, atque inde in Etruriam: vbi cognitio pugna Cremonenſis euentu, non ignauum, & ſi prouenisset, atrox cōſilium iniit, vt arreptis nauibus, in quamcumque partem Narbonenſis prouinciæ egreſſus, * Gallias & Germaniæ gentes, nouumque bellum cieret. Digreſſo Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuſcus admoto exercitu, & miſſis per proxima littorum liburnicis, terra marique circumuenit. Occupantur plana Vmbriæ, & qua Picenus ager Hadria alluitur, omniſque Italia inter Veſpaſianum ad Vitellium, Apennius iugis diuidebatur. Fabius Valens, è ſinu Piſona, ſæuitia maris, aut aduerſante vento, Portum Herculis Monœci depellitur. haut procul inde agebat Marius Maturus, alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cuius ſacramētum, cunctiis circa hoſtilibus, non exuerat. Is Valentem comiter exceptum, ne Galliam Narbonenſem tenere ingrederetur, mo-

nendo,

nendo terruit, *ſimul cæterorum fides metu intacta. Nam circumiectas ciuitates, procurator Vallerius Paullinus, ſtrenuus militiæ, & Veſpaſiano ante fortunam amicus, in verba eius adegerat. Concitiſque omnibus, qui exauctorati à Vitellio bellum ſponte ſumebant, Foroiulienſem coloniam: caſtráque maris præſidio tuebatur: eo grauior auctor, quod Paullino patria Forum Iulij, & honos apud prætorianos, quorum quondam tribunus fuerat. Ipſique pagani, fauore municipali, & futuræ potentiæ ſpe iuuare partes annitebantur, quæ vbi paratu firma, & aucta rumore, apud varios Vitellianorum animos increbruere, Fabius Valens cum quatuor ſpeculatoribus, & tribus amicis, totidem centurionibus ad naues regreditur.* Maturo, cæteriſque remanere, & in verba Veſpaſiani adigi volentibus fuit. Cæterùm vt mare tutius Valenti, quam littora, aut vrbes, ita futuri ambiguus, & magis quid vitaret quàm cui fideret certus, aduerſa tempeſtate Stœchadas Maſſilienſium inſulas affertur. Ibi eum, miſſæ à Paullino liburnicæ, oppreſſere. Capto Valente, cuncta ad victoris opes conuerſa, initio per Hiſpaniam à prima adiutrice legione orto, quæ memoria Othonis infenſa Vitellio, decimam quoque ac ſextam traxit. Nec Galliæ cunctabantur. Et Britãniam, inclytus erga Veſpaſianum fauor, quod illic ſecũdæ legioni à Claudio præpoſitus, & bello clarus egerat, non ſine motu adiun-

*xii ceterarum, in quibus plerique centuriones ac milites à Vitellio prouecti, expertum iam principem auxilij mutabant. Ea discordia; & crebris belli ciuilis rumoribus, Britanni sustulere animos, auctore Venusio: qui super insitam ferociam, & Romani nominis odium, propriis in Carthismanduam reginam stimulis accendebatur. Carthismandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate: & auxerat * potentia, postquam capto per dolum rege Carataco, instruxisse triumphum Claudij Cæsaris videbatur. Inde opes, & rerum secundarum ludus, spreto Venusio, is fuit maritus, armigerum eius Vellocatum in matrimonium regnúmque accepit, concussa statim flagitio domus. Pro marito studia ciuitatis: pro adultero, libido reginæ, & sæuitia. Igitur Venusius, accitis auxiliis, simul ipsorum Brigantum defectione, in extremum discrimen Carthismanduam adduxit. Tum petita à Romanis præsidia, & cohortes aléque nostræ variis præliis, exemere tamen periculo reginam. Regnum Venusio, bellum nobis relictum turbata per eosdem dies Germania, & secordia ducum, & seditione legionū, Externa vi, & perfidia sociali, prope afflicta Romana res. Id bellum, cum caussis & euentibus (etenim longius prouectum est) mox memorabimus. Mota & Dacorum gens, numquam fida, tunc sine metu, abducto è Mœsia exercitu, sed prima rerum: quieti speculabantur: vbi flagrare Italiam bello, cuncta*

cta inuicem hoſtilia, accepere, expugnatis cohortium alarumque hibernis, vtraque Danubij ripâ potiebantur. Iamque caſtra legionum exſcindere parabant, ni Mucianus ſextam legionem oppoſuiſſet, Cremonenſis victoriæ gnarus, ac ne externa moles vtrimque ingrueret, ſi Dacus Germanúſque diuerſi irrupiſſent. Affuit vt ſæpe alias, fortuna populi Roman. quæ Mucianum viréſque Orientis illuc tulit: & quod Cremonæ interim tranſegimus. Fonteius Agrippa ex Aſia (proconſul eam prouinciam annuo imperio tenuerat) Mœſiæ præpoſitus eſt: additis copiis è Vitelliano exercitu, quem ſpargi per prouincias, & externo bello illigari, pars conſilij, paciſque erat. Nec cæteræ nationes ſilebant. Subita per Pontum arma, Barbarum mancipium, regiæ quondam claſſis præfectus, mouerat. Is fuit Anicetus Polemonis libertus, præpotens olim, & poſtquam regnum in formam prouinciæ verterat, mutationis impatiẽs. Igitur Vitellij nomine adſcitis gentibus, quæ Pontum accolunt, corrupto in ſpem rapinarum egeniſſimo quoque, haud temendæ manus ductor. Trapezuntem, vetuſtam admodum ciuitatem à Græcis in extremo Pontice ora conditam ſubitus irrupit. Cæſa ibi cohors, regiũ auxilium olim, mox donati ciuitate Romana, ſigna armáque in noſtrum modum, deſidiam licentiamque Græcorum retinebãt. Claſſi quoque faces intulit, vacuo mari illudens, quia lectiſſimas liburnicarum, omnémque

idemque militem Mucianus Byzãnum adegerat. Quin & barbari contemptius vagabantur, fabricatis repentè nauibus, quas cameras vocant, artis lateribus, lata aluo, sine vinculo æris aut ferri connexa, & tumido mari, prout fluctus attollitur, summa nautum tabulis augent, donec in modum tecti claudãtur. Sic inter vndas voluuntur, pari vtrumque prora, & mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiscretum & innoxium est. Aduertit ea res * Vespasianum, vt vexillarios è legionibus, ducémque Viratum Geminum, spectatæ militiæ, diligeret. Ille compositum & prædæ cupidine vagum hostem adortus, coegit in naues: affectísque raptim liburnicis, assequitur Anicetum in ostio fluminiis. Cohibi, tutum sub Sedothezorum regis auxilio, quem pecunia donisque ad societatem perpulerat. Ac primò rex, minis armísque supplicem tueri. Postquam merces proditionis, aut bellum ostendebatur, fluxa, vt est Barbaris, fide, pactus Aniceti exitium, perfugas tradidit, belloque seruili finis impositus. Lætum ea victoria Vespasianum, cũctis super vota fluentibus, Cremonensis prœlij nuntius in Ægypto assequitur. Eò properantiùs Alexandriam pergit, vt fracto Vitellij exercitu, vrbem quoque externæ opis indigam fame vrgeret. Namque & Africam eodem latere sitam, terra marique inuadere parabat, clausis annonæ subsidiis, inopiam, ac discordiam hosti facturus.

Xx

9. *Dum hæc totius orbis mutatione, fortunæ imperij tranſit: Primus Antonius nequaquam pari innocentia, poſt Cremonam agebat, ſatisfactum bello ratus, & cætera ex facili: ſeu fœlicitas, in tali ingenio, auaritiam, ſuperbiam, cæteráque occulta mala patefecit, vt captam Italiam perſultare, vt ſuis legiones colere, omnibus dictis factiſque viam ſibi an potentium ſtruere, vtq; licentia militum imbueret, interfectorum centurionum ordines, legionibus offerebat, eo ſuffragio turbidiſſimus quiſque delecti, nec miles in arbitrio ducum, ſed duces militari violentia trahebantur. quæ ſeditioſa, & corrumpendæ diſciplinæ, mox in prædam vertebat, nihil aduentante Mucianū veritus, quod exitioſius erat quàm Veſpaſianum ſpreuiſſe. Cæterùm propinqua hieme, & humentibus Pado campis, expeditum agmen incedere. Signa aquilæq; victricium legionum, milites vulneribus aut ætate graues, plerique etiam integri, Veronæ relicti, ſufficere cohortes alæq; & è legionibus lecti, profligato eam bello videbantur. Vndecima legio ſeſe adiunxerat, initio contata, ſed proſperis rebus, anxia quòd defuiſſet. Sed millia Dalmatarum, recens delectus, comitabantur. Ducebat Poppæus Siluanus conſularis, vis conſiliorum penes Annium Baſſum, legionis legatum. Is Siluanum ſecordem bello, & dies rerum verbis terrentem ſpecie obſequij regebat, ad omniáque quæ agenda forent, quieta cum indu-*

ſtria aderat. Ad has copias, è claſſicis Rauennatibus, legionariam militiam poſcentibus, optimus quiſq; adſcitus. Claſſē, Dalmatæ suppleuere. Exercitus ducéſque ad Fanum Fortunæ iter ſiſtunt; de ſumma rerum contantes, quòd motas ex vrbe prætorias cohortes audierant, & teneri præſidiis Apenninum rebantur, & ipſos in regione bello attrita, inopia & ſeditioſa militum voces terrebant, Clauarium (donatiui nomen eſt) flagitantium, nec pecuniam, aut frumentum prouiderant: & feſtinatio atque auiditas præpediebant, dum quæ accipi poterant, rapiuntur, celeberrimos auctores habeo, tantam victoribus aduerſus fas nefáſque irreuerentiam fuiſſe, vt gregarius eques, occiſum à ſe proxima acie fratrem profeſſus, præmium à ducibus petierit. Nec illis aut honorare eam cædem, ius hominum: aut vlciſci, ratio belli permittebat. Diſtulerant tãquam maiora meritum, quàm quæ ſtatim exſoluerent, nec quidquam vltrà traditur. Cæterùm & prioribus ciuiū bellis, per ſcelus inciderat. Nam prælio, quo apud Ianiculum aduersùm Cinnam pugnatum eſt, Pompeianus miles fratrem ſuum, dein cognitio facinore, ſeipſum interfecit, vt Siſenna memorat, tanto acrior apud maiores, ſicut virtutibus gloria, ita flagitiis pœnitentia fuit. Sed hæc aliáque ex veteri memoria repetita, quotiens res locúſque exempla recti, aut ſolatia mali poſcent, haut abſurdè memorabimus.

Antonio ducibúsque partium, præmitti equites, omnémque Vmbriam explorari placuit, si qua Apennini iuga clementius adirentur: acciri aquilas signáque, & quidquid Verona militum foret: Padúmque & mare, cõmeatibus compleri. Erant inter duces, qui necterent moras, quippe nimius iam Antonius, & certiora de Muciano sperabantur. Namque Mucianus tam celeri victoriæ anxius, & ni præsens vrbe potiretur, expertem se belli gloriæq; ratus, ad Primum & Varum media scriptitabat, instandum cœptis, aut rursus contandi vtilitates edisserens: atque ita compositus, vt ex euentu rerum aduersa abnueret, vel prospera agnosceret. Plotium Griphum, nuper ab Vespasiano in senatorum ordinem additum, ac legioni præpositum, cæterósque fidos, apertius monuit. Iique omnes, de festinatione. Primi ac Vari sinistre, & Muciano volenti scripsere. Quibus epistolis. Vespasiano missis, effecerat, vt non pro spe Antonij, consilia factáque eius æstimarentur. Ægrè id pati Antonius, & culpam in Mucianum conferre, cuius criminationibus coaluissent pericula sua, nec sermonibus temperabat, immodicus lingua, & obsequij insolens, litteras ad Vespasianum composuit, iactantiùs quàm ad principem, nec sine occulta in Mucianum insectatione. Se Pannonicas legiones in arma egisse, suis stimulis excitos Mœsiæ duces, sua constantia perruptas alpes, occupatam*

Italiam,

Italiam, interſepta Germanorum Rhætorúmque auxilia: quod diſcordes, diſperſáſque Vitellij legiones, equeſtri procella, mox peditum vi, per diem noctémque fudiſſet, id pulcherrimum, & ſui operis: caſum Cremonæ, bello imputandum: maiore damno, plurium vrbium excidiis, veteres ciuium diſcordias Reipublicæ ſteti ſſe, non ſe nuntiis neque epiſtolis, ſed manu & armis imperatori ſuo militare: neque officere gloriæ eorum, qui Aſiam interim compoſuerint: illis Mœſiæ pacem, ſibi ſalutem ſecuritatémque Italiæ, cordi fuiſſe, ſuis exhortationibus, Gallias Hiſpaniáſque validiſſimã terrarum partem, ad Veſpaſianum conuerſas, ſed cecidiſſe in irritum labores, ſi præmia periculorum ſoli aſſequantur, qui periculis non affuerint. Nec fefellere ea Mucianum. Inde graues ſimultates: quas Antonius ſimplicius, Mucianus callidè, eóque implicabilius nutriebat.

10. *At Vitellius, fractis apud Cremonam rebus, nuntios cladis occultans, ſtulta diſſimulatione, remedia potiùs malorum quam mala differebat. Quippe confitenti conſultantique ſupererant ſpes viréſque: cùm è contrario læta omnia fingeret, falſis ingraueſcebat. Mirum apud ipſum de bello ſilentium: prohibiti per ciuitatem ſermones, eóque plures: ac ſi liceret, vera narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgauerant. Nec duces hoſtium, augendæ famæ deerant, captos Vitellij exploratores, circumductóſque, vt robora victoris*

exercitus noſcerent, remittendo: quos omnes Vitellius ſecretò percontatus, interfici iuſſit. Notabili conſtantiâ, centurio Iulius Agreſtis, poſt multos ſermones quibus Vitellium ad virtutem fruſtra accendebat, perpulit, ad vires hoſtium ſpectandas, quæque apud Cremonam acta forent, ipſe mitteretur. Nec exploratione occulta fallere Antonium tentauit, ſed mandata imperatoris, ſuùmque animum profeſſus, vt cuncta viſeret, poſtulat. Miſſi qui locum prælij, Cremonæ veſtigia, captas legiones oſtenderent. Agreſtis ad Vitellium remeauit, abnuentique vera eſſe quæ referret, atque vltrò corruptum arguenti: »Quando quidem, inquit, »magno documento opus eſt, nec alius iam ibi aut »vitæ, aut mortis meæ vſus, dabo cui credas, atque ita digreſſus, voluntariâ morte dicta firmauit. Quidam iuſſu Vitellij interfectũ, de fide conſtantiâque eadem tradidere. Vitellius vt è ſomno excitus, Iulium Priſcum, & Alphenum Varum, cum XIIII. *prætoriis cohortibus, & omnibus equitum alis obſidere Apenninum iubet. Secuta è claſſicis legio, tot millia armatorum, lecta equis viriſque, ſi alius dux foret, inferendo quoque bello ſatis pollebãt. Ceteræ cohortes, ad tuendam vrbem L. Vitellio fratri datæ. Ipſe nihil è ſolito luxu remittens, & diffidentiâ properus, feſtinare comitia, quibus conſules in multos annos deſtinabat: fœdera ſociis, Latium externis dilargiri: his tri-*

buta

buta dimittere, alios immunitatibus iuuare, denique nulla in poſterum cura, lacerare imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat, ſtultiſſimus quiſque pecuniis mercabatur. Apud ſapientes caſſa habebantur, quæ neque dari, neque accipi, ſalua republica poterant. Tandem, flagitante exercitu, qui Meuaniam inſiderat, magno ſenatorum agmine: quorum multos ambitione, plures formidine trahebat, in caſtra venit, incertus animi, & inſidiis conſiliis obnoxius. Concionati (prodigioſum dictu) tantum fœdarum volucrum ſuperuolitauit, vt nube atra diem * obtunderent accesſit dirum omen, profugus altaribus taurus, diſiecto ſacrificij apparatu, longè nec vbi feriri hoſtias mos eſt, confeſſus. Sed præcipuum ipſe Vitellius oſtentum erat, ignarus militiæ, improuidus conſilij: quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus vrgendo trahendóve bello modus, alios rogitans, & ad omnes nuntios, vultu quoque & inceſſu trepidus, deinde temulentus. Poſtremò tædio caſtrorum, & audita defectione Miſenenſis claſſis, Romam reuertit, recentiſſimum quódque vulnus pauens, ſummi diſcriminis incurioſus. Nam tranſgredi Apenninum integro exercitus ſui robore, & feſſos hyeme atque inopia hoſtes aggredi, in aperto foret, dum diſpergit vires, acerrimum militem, & vſque in extrema ob ſenatum,

trucidandum, capiendúmque tradidit: peritiſſimis centurionum diſſentientibus, & ſi conſulerentur, vera dicturis. Arcuere eos intimi amicorum Vitellij ita formatis principis auribus, vt aſpera quæ vtilia, nec quidquam niſi iocundum & læſurum acciperet. Sed claſſem Miſenenſem (tantum ciuilibus diſcordiis etiam ſingulorum audacia valet) Claudius Fauentinus centurio, per ignominiam à Galba dimiſſus, ad defectionem traxit, fictis Veſpaſiani epiſtolis pretium proditionis oſtentans: praerat claſſi Claudius Apollinaris, neque fidei conſtans, neque ſtrenuus in perfidia: & Apinius Tiro prætura functus, ac tum fortè Minturnis agens, ducem ſe defectoribus obtulit: à quibus municipia coloniæq; impulſæ, præcipuo Puteolanorum in Veſpaſianum ſtudio, contrà Capua Vitellio fida, municipalem æmulationem bellis ciuilibus miſcebant. Vitellius Claudium Iulianum (is nuper claſſem Miſenenſem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis dilegit: data in auxilium vrbana cohors, & gladiatores, quibus Iulianus praerat. Vt collata vtrimque caſtra, haut magna contatione Iuliano in partes Veſpaſiani tranſgreſſo, Tarracinam occupauere, mœnibus ſitúque magis, quàm ipſorum ingenio tutam. Quæ vbi Vitellio cognita parte copiarum Narniæ cum præfectis prætorij relicta, L. Vitellium fratrem, cum ſex cohortibus

&

& quingentis equitibus, ingruenti per Campaniam bello oppoſuit. Ipſe æger animi, ſtudiis militum & clamoribus populi arma poſcentis refouebatur: dum vulgus ignauum, & nihil vltra verba auſurum, falſa ſpecie, exercitus & legiones appellat. Hortantibus libertis (nam amicorum eius quanto quis clarior, minus fidus) vocari tribus iubet, dantes nomina, ſacramento adigit. Superfluente multitudine, curam dilectus in conſules partitur. Seruorum numerum, & pondus argenti ſenatoribus indicit: equites Romani obtulere operam pecuniáſque etiã libertinis idem munus vltrò flagitantibus. Ea ſimulatio, officia metu profecta, verterat in fauorem. Et plerique haut perinde Vitellium, quàm caſum locúmque principatus miſerabantur: nec deerat ipſe vultu, voce, lacrymis, miſericordiam elicere, largus promiſſis, & quæ natura trepidantium eſt, immodicus. Quin & Cæſarem ſe dici voluit, aſpernatus antea, ſed tunc, ſuperſtitione nominis, & quia in metu conſilia prudentium, & vulgi rumor iuxtà audiuntur. Ceterum vt omnia inconſulti impetus cœpta, initiis valida, ſpatio langueſcunt, dilabi paulatim ſenatores, equitéſque, primò cunctanter & vbi ipſe non aderat, mox contemptim, ſine diſcrimine donec Vitellius pudore irriti conatus, quæ non dabantur omiſit.

II. Vt terrorem Italiæ poſſeſſa Meuania, ac velut renatum ex integro bellum intulerat, ita

aut dubium erga Flauianas partes ſtudium, tam pauidus Vitellij diſceſſus addidit: ereptus Samnis, Pelignúſque, & Marſi, æmulatione, quod Campania præueniſſet, vt in nouo obſequio ad cuncta belli munia acres erant. Sed fœda hyeme per tranſitum Apennini conflictatus exercitus: & vix quieto agmine niues eluctantibus, patuit quantum diſcriminis adeundum foret, ni Vitellium fortuna vertiſſet quæ Flauianis ducibus non minus ſæpe quàm ratio affuit. Obuium illic Petilium Cerialem habuere, agreſti cultu, & notitia locorum, cuſtodias Vitellij elapſum. Propinqua affinitas Ceriali cum Veſpaſiano, nec ipſe inglorius militia, eóque inter duces aſſumptus eſt. Flauio quoque Sabino, ac Domitiano patuiſſe effugium, multi tradidere. Et miſſi ab Antonio nuntij, per varias fallendi artes penetrabant, locum ac præſidium monſtrantes. Sabinus inhabilem labori & audaciæ valetudinem cauſſabatur. Domitiano aderat animus: ſed cuſtodes à Vitellio additi, quamquam ſe ſocios fugæ promitterent, tamquam inſidiantes timebantur. Atque ipſe Vitellius, reſpectu ſuarum neceſſitudinum, nihil in Domitianum atrox parabat. Duces partium, vt Carſulas venere, paucos ad requiem diem ſumunt, donec aquilæ, ſignaq; legionum aſſequerentur. Et locus ipſe caſtrorum placebat, latè proſpectans, tuto copiarum aggeſtu, florentiſſimis pone tergum municipiis. Simul colloquia cum Vitellianis

nis decem millium ſpatio diſtantibus & proditio ſperabatur. Ægrè id pati miles, & victoriã mallet quam pacem: ne ſuas quidem legiones operiebantur, vt prædæ quàm periculorum ſocias. Vocatos ad concionem Antonius docuit, eſſe adhuc Vitellio vires, ambiguas ſi deliberarent, acres ſi deſperaſſent. Initia bellorum ciuilium fortunæ permittenda, victoriam conſiliis & ratione perfici. Iam Miſenenſem claſſem & pulcherrimã Campaniæ oram deſciuiſſe, nec plus è toto terrarum orbe reliquum Vitellio, quàm quod inter Tarracinam Narniamq; iaceat. Satis gloriæ prælio Cremonenſi partum, & exitio Cremonæ, nimium inuidiæ: ne concupiſcerent Romam capere potiùs, quàm ſeruare. Maiora illis præmia, & multò maximum decus, ſi incolumitatem ſenatus populóque Rom. ſine ſanguine quæſiſſent. His & talibus mitigati animi. Nec multo poſt legiones venere. Et terrore famaq; aucti exercitus, Vitellianæ cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad tranſitionem, qui ſuas centurias turmasq; tradere donum victori, & ſibi in poſterum gratiam certabant. Per eos cognitum eſt, Interamnam proximis campis præſidio quadringentorum equitum teneri. Miſſus extemplo Varus, cum expedita manu, paucos repugnantium interfecit. plures, abiectis armis, veniam petiuere: quidam in caſtra refugi, cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiáſque hoſtium, quo amiſſi præſidij

dedecus

dedecus lenirent. Nec vlla apud Vitellianos flagitij pœna: & premiis defectorum, vera fides, ac reliquum perfidiæ certamen, crebra transfugia tribunorum centurionúmque. Nam gregarius miles induruerat pro Vitellio, donec Priſcus & Alphenus deſertis caſtris ad Vitellium regreſſi, pudore proditionis cunctos exſoluerent. Iiſdem diebus, Fabius Valens, Vrbini, in cuſtodia interficitur. Caput eius Vitellianis cohortibus oſtentatum, ne quam vltrà ſpem fouerent: nam perua-ſiſſe in Germanias Valentem, & veteres illic nouóſque exercitus cieri credebant: Viſa cæde, in deſperationem verſi, & Flauianus exercitus, immane quantum animo exitium Valentis, vt finem belli accepit. Natus erat Valens Anagniæ, equeſtri familia, procax moribus, neque abſurdus ingenio famam vrbanitatis per laſciuiam petere: ludicro * Iuuenum ſub Nerone, velut ex neceſſitate, mox ſponte mimos actitauit, ſcitè magis quàm probè. Legatus legionis, & fouit Verginium, & infamauit. Fonteium Capitonem in proditionem corruptum, ſeu quia corrumpere nequiuerat, interfecit. Galbæ proditor, Vitellio fidus, & aliorum perfidia illuſtratus. Abrupta vndique ſpes Vitellianus miles tranſiturus in partes, id quoque non ſine dedecore, ſed ſub ſignis vexilliſq; in ſubiectos Narniæ campos deſcendere. Flauianus exercitus, vt ad prælium intentus * ornatuſq;, denſis circa viam ordinibus, adſtiterat.

Accepti

Accepti in medium Vitelliani: & circundatos, Primus Antonius clementer alloquitur: pars Interamnæ ſubſiſtere iuſſi, relicta ſimul è victricibus legiones, neque quieſcentibus graues, & aduerſus contumaciam validæ.

*12. Non omiſere per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis ſalutem, & pecuniam, & ſecreta Campaniæ, offerre Vitellio, ſi poſitis armis ſéque ac liberos ſuos Veſpaſiano permiſiſſet. In eundem modum & Mucianus compoſuit epiſtolas: quibus plerumque fidere Vitellius, ac de numero ſeruorum, electione * littorum loqui. Tanta torpedo inuaſerat animum, vt ſi Principem eum fuiſſe ceteri non meminiſſent, ipſe obliuiſceretur. At primores ciuitatis, Flauium Sabinum præfectum vrbis, ſecretis ſermonibus, victoriæ famæq; partem capeſſeret: Eſſe illi proprium militem cohortium vrbanarum, nec defuturas vigilum cohortes, ſeruitia ipſorum, fortunam partium, & omnia prona victoribus, ne Antonio Varóque de gloria concederet. Paucas Vitellio cohortes, & mæſtis vndique nuntiis trepidas, populi nobilem animum: & ſi ſe ducem præbuiſſet, eaſdem illas adulationes pro Veſpaſiano fore. Ipſum Vitellium ne proſperis quidem parem, adeò ruentibus debilitatum: gratiam patrati belli penes eum, qui vrbem occupaſſet. Id Sabino cõuenire, vt imperium fratri reſeruaret: id Veſpaſiano, vt ceteri poſt Sabinum haberentur. Haut quaquam erecto animo*

eas

dedecus lenirent. Nec ulla apud Vitellianos flagitij pœna: & premiis defectorum, vera fides, ac reliquum perfidia certamen, crebra transfugia tribunorum centurionúmque. Nam gregarius mileo indurauerat pro Vitellio, donec Priſcus & Alphenus deſertis caſtris ad Vitellium regreſſi, pudore proditionis cunctos exſoluerent. Iiſdem diebus, Fabius Valens, Vrbini, in cuſtodia interficitur. Caput eius Vitellianis cohortibus oſtentatum, ne quam vltrà ſpem fouerent: nam peruaſiſſe in Germanias Valentem, & veteres illic nouóſque exercitus ciere credebant: Viſa cade, in deſperationem verſi, & Flauianus exercitus, immane quantum animo exitium Valentis, ut finem belli accepit. Natus erat Valens Anagnia, equeſtri familia, procax moribus, neque abſurdus ingenio famam vrbanitatis per laſciuiam petere: ludicro * Iuuenum ſub Nerone, velut ex neceſſitate, mox ſponte mimos actitauit, ſcitè magis quàm probè. Legatus legionis, & fouit Verginium, & infamauit. Fonteium Capitonem in proditionem corruptum, ſeu quia corrumpere nequiuerat, interfecit. Galba proditor, Vitellio fidus, & aliorum perfidia illuſtratus. Abrupta vndique ſpes Vitellianus miles tranſiturus in partes, id quoque non ſine dedecore, ſed ſub ſignis vexilliſq; in ſubiectos Narnia campos deſcendere. Flauianus exercitus, vt ad prælium intentus * ornatuſq;, denſis circa viam ordinibus, adſtiterat.

Accepti

Accepti in medium Vitelliani: & circundatos, Primus Antonius clementer alloquitur: pars Interanna ſubſiſtere iuſſi, relictæ ſimul è victricibus legiones, neque quieſcentibus graues, & aduerſus contumaciam validæ.

*12. Non omiſere per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis ſalutem, & pecuniam, & ſecreta Campaniæ, offerre Vitellio, ſi poſitis armis ſéque ac liberos ſuos Veſpaſiano permiſiſſet. In eundem modum & Mucianus compoſuit epiſtolas: quibus plerumque fidere Vitellius, ac de numero ſeruorum, electione * littorum loqui. Tanta torpedo inuaſerat animum, vt ſi Principem eum fuiſſe ceteri non meminiſſent, ipſe obliuiſceretur. At primores ciuitatis, Flauium Sabinum præfectum vrbis, ſecretis ſermonibus, victoriæ famæq; partem capeſſeret: Eſſe illi proprium militem cohortium vrbanarum, nec defuturas vigilum cohortes, ſeruitia ipſorum, fortunam partium, & omnia prona victoribus, ne Antonio Varóque de gloria concederet. Paucas Vitellio cohortes, & mæſtis vndique nuntiis trepidas, populi nobilem animum: & ſi ſe ducem præbuiſſet, eaſdem illas adulationes pro Veſpaſiano fore. Ipſum Vitellium ne proſperis quidem parem, adeò ruentibus debilitatum: gratiam patrati belli penes eum, qui vrbem occupaſſet. Id Sabino cōuenire, vt imperium fratri reſeruaret: id Veſpaſiano, vt ceteri poſt Sabinum haberentur. Haut quaquam erecto animo*

eas

eas voces accipiebat, inualidus ſenecta. Erant qui occultis ſuſpicionibus inceſſerent, tamquam inuidia & æmulatione fortunæ fratris moraretur. Namque Flauius Sabinus ætate prior, priuatis vtriuſque rebus, authoritate pecuniaq; Veſpaſianum anteibat. Et credebatur affectã eius fidem præiuuiſſe, domo agriſque pignori acceptis. Vnde, quamquam manente in ſpeciem concordiæ, offenſarum operta metuebantur. Melior interpretatio, mitem virum abhorrere à ſanguine & cædibus: eóque crebris cum Vitellio ſermonibus de pace, ponendiſque per conditionem armis agitare. Sæpe domi congreſſi: poſtremò in æde Apollinis, vt fama fuit, pepigere. Verba vocéſque duos teſtes habebant, Cluuium Rufum & Silium Italicum. Vultus procul viſentibus notabantur, Vitellij proiectus & degener. Sabinus non inſultans, & miſeranti proprior. Quòd ſi tam facilè ſuorum mentes flexiſſet Vitellius, quam ipſe ceſſerat: incruentam vrbem Veſpaſiani exercitus intraſſet. Ceterùm vt quiſque Vitellio fidus, ita pacem & conditiones abnuebant, diſcrimen ac dedecus oſtentantes, & fidem in libidine victoris.
» Nec tantam Veſpaſiano ſuperbiam: vt priuatum
» Vitellium pateretur, ne victos quidem laturos. Ita
» periculum ex miſericordia. Ipſum ſanè ſenem, &
» proſperis aduerſiſq; ſatiatum. Sed quod nomen,
» quem ſtatum filio eius Germanico fore? Nunc pe-
» cuniam, & familiam, & beatos Campaniæ ſinus

promitti:

promitti. Sed vbi imperium Veſpaſianus inuaſerit, non ipſi non amicis eius, non denique exercitibus ſecuritatem, niſi extincto æmulatu redituram. Fabium illis Valentem, captiuum & caſibus dubiis reſeruatum, prægrauem fuiſſe: nedum Primus ac Fuſcus, & ſpecimen partium Mucianus vllam in Vitellium niſi occidendi licentiam habeant. Non à Cæſare Pompeium, non ab Auguſto Antonium incolumes relictos. Niſi fortè Veſpaſianus altiores ſpiritus gerat, Vitellij cliens: cùm Vitellius collega Claudio foret. Quin vt cenſuram patris, vt tres conſulatus, vt tot egregiæ domus honores deceret deſperatione ſaltem in audaciam accingeretur, perſtare militē, ſupereſſe ſtudia populi. Denique nihil atrocius euenturum, quàm in quod ſponte ruant. moriendum victis, moriendis deditis, id ſolum referre, nouiſſimum ſpiritum per ludibrium & contumelias effundunt, an per virtutem. Surdæ ad fortia conſilia Vitellio aures. Obruebatur animus miſeratione curaq́;, ne pertinacibus armis, minùs placabilem victorem relinqueret coniugi ac liberis. Erat illi & feſſa ætate parens: quæ tamen paucis antè diebus opportuna morte excidium domus præuenit: nihil principatu filij aſſecuta, niſi luctū & bonam famam. XV. Kal. Ianua. audita defectione legionis cohortiumq́; quæ ſe Narniæ dediderant, pullo amictu palatio degreditur, mœſta circum familia. Simul ferebatur lecticula paruulus filius, velut in funebrem pompam.

pompam. Voces populi blandæ & intempeſtiuæ, miles maniti ſilentio. Nec quiſquam adeò rerum humanarum immemor, quem non commoueret illa facies, Romanum principem, & generis humani paulo antè dominum, relicta fortunæ ſuæ ſede, per populum, per vrbem, exire de imperio. Nil tale viderant, nihil audierant. Repentina vis dictatorem Cæſarem oppreſſerat, occultæ Caium inſidiæ, nox & ignotum rus, fugam Neronis abſconderant. Piſo & Galba, tamquam in acie cecidere: in ſua concione Vitellius, inter ſuos milites, proſpectantibus etiam fœminis, pauca & præſenti mæſtitiæ congruentia locutus:
" *Cadere ſe pacis & Reipu. cauſſa: retinerent tan-*
" *tùm memoriam ſui, fratrémque, & coniugem, &*
" *innoxiam liberorum ætatem miſerarentur. Simul filium protendens, modò ſingulis, modò vniuerſis commendans, poſtremò fletu præpediente, aſſiſtenti conſuli (Cæcilius Simplex erat) exſolutum à latere pugionem, velut ius necis vitæq; ciuium, reddebat. Aſpernante, conſule, reclamantibus qui in concione adſtiterant, vt in æde concordiæ poſiturus inſignia imperij, domúmque fratris petiturus, diſceſſit. Maior hic clamor obſiſtentium penatibus priuatis, in palatium vocantium, interclusum alterum iter, idque ſolum quod in ſacram viam pergeret, patebat. Tum conſilij inops, in palatium rediit. Præuenerat rumor, eiurari ab eo imperium. Scripſerátque*

Flauius

Flauius Sabinus cohortium tribunis, vt militem cohiberent.

13. *Igitur tamquam omnis Resp. in Vespasiani sinum cessisset, primores senatus, & plerique equestris ordinis, omnisq; miles vrbanus, & vigiles, domum Flauij Sabini compleuere. Illuc de studiis vulgi, & minis Germanicarum cohortium affertur. Longiùs iam progressus erat, quàm vt regredi posset: & suo quisque, metu, ne disiectos, eóque minus validos, Vitelliani consectarentur, cunctantem in arma impellebant. Sed quod in eiusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumpsere. Circa lacum Fundani, descendentibus qui Sabinum comitabantur armatis, occurrunt promptissimi Vitellianorum. Modicum ibi prælium, improuiso tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus, re trepidâ, quod tutissimum è præsentibus, arcem Capitolij insedit milite, & quibusdam senatorum equitúmque: quorum nomina tradere haut promptum est, quoniam victore Vespasiano, multi id meritum erga partes simulauere. Subierunt obsidium etiam feminæ: inter quas maximè insignis, Verulana Gracilia, neque liberos, neque propinquos, sed bellum secuta. Vitellianus miles, custodiâ secordi clausos circumdedit, eóque, concubiâ nocte, suos liberos Sabinus, & Domitianum fratris filium, in Capitolium acciuit. At Sabinus, misso per neglecta ad Flauianos duces nuntio, qui circumsideri ipsos, nisi*

ſubueniretur, artas res nunciaret: noctem adeò quietam egit, vt digredi ſine noxa potuerit. Quippe miles Vitellij aduerſus pericula ferox, laboribus & vigiliis parum intentus erat. Et hibernus imber repente fuſus, oculos aureſq; impediebant. Luce prima Sabinus, antequã inuicem hoſtilia captarent, Corneliũ Martialem è primipilaribus, ad Vitellium miſit, cum mãdatis & queſtu, quòd pacta turbarentur. Simulationem prorſus & imaginem deponendi imperij fuiſſe, ad decipiendos tot illuſtres viros. Cur enim è roſtris, fratris domum imminentem foro, & irritandis hominum oculis, quàm Auentinum & penates vxoris petiſſet. Ita priuato, & omnem principatus ſpeciem vitanti, cõueniſſe. Contra Vitellium in palatium, in ipſam imperij arcem regreſſum. Inde armatum agmen emiſſum, ſtratam innocentium cædibus celeberrimam vrbis partem, ne Capitolio quidem abſtineri. Togat * nempe ſe, & vnum è ſenatoribus, dum inter Veſpaſianum ac Vitellium præliis legionum, captiuitatibus vrbium, deditionibus cohortiũ iudicatur. Iam Hiſpaniis, Germaniiſq; & Britannia, deſciſcentibus, fratrem Veſpaſiani manſiſſe in fide, donec vltrò ad conditiones vocaretur. Pacem & concordiam victis vtilia, victoribus tantùm pulchra eſſe. Si conuentionis pœniteat, non ſe quẽ perfidia deceperit, ferro peteret, non filium Veſpaſiani vix puberem quantum occiſis vno ſene, & vno iuuene profici? Iret obuiam legionibus, de ſumma

ſum[illegible]erum illic certaret. cætera ſecundùm euentum prælij ceſſura. Trepidus ad hæc Vitellius pauca purgandi ſui cauſſa reſpondit, culpam in militem conferens, cuius nimio ardori imparem eſſe modeſtiam ſuam. Et monuit Martiale, vt per ſecretam ædium partem occultè abiret, ne à militibus internuntius inuiſæ pacis interficeretur. Ipſe neque iubendi, neque vitandi potens, non iam imperator, ſed tantùm belli cauſſa erat.

14. *Vix dum regreſſo in Capitolium Martiale, furens miles aderat, nullo duce, ſibi quiſque auctor cito agmine, forũ & imminentia foro templa prætervecti, erigunt aciem per aduerſum collem, vſq; ad primas Capitolinæ arcis fores. Erant antiquitùs porticus in latere ciuili dextra ſubeuntibus. In quarum tectum egreſſi, ſaxis teguliſq; Vitellianos deturbabant, neque illis manus niſi gladiis armata, & arceſſere tormenta, aut miſſilia tela, longum videbatur. Faces in prominentem porticum iecere, & ſequebantur ignem, ambuſtáſque Capitolij fores penetraſſent, ni Sabinus reuulſas vndique ſtatuas, decora maiorum, in ipſo aditu vice muri obieciſſet. Tum diuerſos Capitolij aditus inuadunt, iuxta lucum aſyli, & quà Tarpeia rupes centum gradibus aditur. Improuiſa vtraque vis, propior, atque acrior per aſylum ingruebat: Nec ſiſti poterant, ſcandentes per coniuncta*

ædificia: quæ vt multâ pace, in alium eucta, ſolum Capitolij æquabant. Hic ambigitur, ignem tectis oppugnatores iniecerint, an obſeſſi, quæ crebrior fama eſt, quò nitentes ac progreſſos depellerent. Inde lapſus ignis in porticus, appoſitas ædibus mox ſuſtinentes faſtigium Aquilis, vetere ligno, traxere flammam aluerúntque. Sic Capitolium, clauſis foribus, indefenſum & indireptum, conflagrauit. Id facinus poſt conditam vrbem luctuoſiſſimum fœdiſſimúmque populum Romanum accidit, nullo externo hoſte, propitiis, ſi per mores noſtros liceret, deis. Sedem Iouis optimi maximi, auſpicatò à maioribus pignus imperij conditam, quam non Porſena deditâ vrbe, neque Galli captâ, * temerare potuiſſent, furore principum excindit? Arſerat & antè Capitolium ciuili bello, ſed fraude priuatâ. Nunc palàm obſeſſum, palàm incenſum: quibus armorum cauſſis, quo tantæ cladis pretio * pro patriâ bellauimus? Vouerat Tarquinius Priſcus rex, bello Sabino: iecerátque fundamenta, ſpe magis futuræ magnitudinis, quàm quò modicæ adhuc Pop. Romanum res ſufficerent. Mox Seruius Tullius, ſociorum ſtudio; deinde Tarquinius Superbus, captâ Sueſſâ Pometiâ, hoſtium ſpoliis exſtruxere. Sed gloria operis, libertati reſeruata. Pulſis regibus, Horatius Puluillus iterum conſul dedicauit eâ magnificentiâ, quam immenſæ poſteà Pop. Ro. opes ornarent potius, quàm augerent. Iiſdem rurſus veſtigiis ſitum eſt poſtquam interiecto

CCCCXV. *annorum ſpatio L. Scipione, C. Morbano* COSS. *flagrauerat. Curam victor Sulla ſuſcepit, neque tamen dedicauit: hoc ſolum felicitati eius negatum. Lutatij Catuli nomen, inter tanta Cæſarum opera vſque ad Vitellium manſit. Ea tunc ædes cremabatur. Sed plus pauori obſeſſis, quàm obſeſſoribus intulit. Quippe Vitellianus miles, neque aſtu neque conſtantiâ, inter dubia indigebat. Ex diuerſo, trepidus miles, dux ſegnis, & veluti captus animi, non linguâ, non auribus competere: neque alienis conſiliis regi, neque ſua expedire: huc illuc clamoribus hoſtiū circumagi, quæ iuſſerat vetare, quæ vetuerat iubere. Mox quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exſequi. poſtremò abiectis armis, fugam & fallendi artes circumſpectabant, Irrumpunt Vitelliani & cuncta ſanguine, ferro, flammiſque miſcent. Pauci militarium virorum, inter quos maximè inſignes, Cornelius Martialis, Æmylius Pacenſis, Caſperius Niger, Didius Scæua, pugnam auſi obtruncantur. Flauium Sabinum inermem, neque fugam cœptantem, circumſiſtunt: & Quinctium Atticum conſulem, vmbrâ honoris & ſuamet vanitate monſtratum quòd edicta in populum pro Veſpaſiano magnifica, probroſa aduerſus Vitellium iecerat. Ceteri per varios caſus elapſi, quidam ſeruili habitu, alij fide clientium coniecti, & inter ſarcinas abditi. Fuere, qui excepto Vitellianorum ſigno, quo inter ſe noſcebantur, vltro rogitan-*

tes respondentéſve, audaciam, pro latebra haberent. Domitianus, prima irruptione apud æditum occultatus, ſollertia liberti, lineo amictu turbæ ſacricolarũ immixtus ignarúſque, apud Cornelium Primum paternum clientem, iuxta Velabrum delituit. Ac potiente rerum patre, disiecto æditui contubernio, modicum ſacellum IOVI CONSERVATORI, *arámque poſuit, caſúſque ſuos in marmore expreſſit. Mox imperium adeptus,* IOVI CVSTODI *templum ingens, ſéque in ſinu dei Sacrauit. Sabinus & Atticus onerati catenis, & ad Vitellium ducti, nequaquam infeſto ſermone vultúque excipiuntur, frementibus, qui ius cædis, & præmia nauatæ operæ, petebant. Clamore à proximis orto, ſordida pars plebis ſupplicium Sabini expoſcit, minas, adulationéſque miſcet. Stantem pro gradibus palatij Vitellium & preces parãtem, peruicere vt abſiſteret. Tum confoſſum conlaceratúmque, & abſciſſo capite truncum corpus Sabini, in Gemonias trahunt. Hic exitus viri haut ſanè ſpernendi. Quinque &* XXX. *ſtipendia in Repub. fecerat, domi militiaq́; clarus. Innocentiam iuſtitiámque eius, non argueres: ſermonis nimis erat. Id vnum ſeptem annis, quibus Mœſiam, duodecim, quibus præfecturam vrbis obtinuit, calumniatus eſt rumor, in fine vitæ, alij ſegnem, multi moderatum, & ciuium ſanguinis parcum credidere. Quod inter omnes conſtiterit, ante principatum*

Veſpa

Vespasiani, decus domus penes Sabinum erat. Cædem eius latam fuisse Muciano accepimus. Ferebant plerique etiam paci consultum dirempta æmulatione inter duos, quorum alter se fratrem imperatoris, alter consortem imperij cogitaret, sed Vitellius consulis supplicium poscenti populo restitit, placatus ac velut vicem reddens, quòd interrogantibus quis Capitolium incendisset, se reum Attirus obtulerat. Eáque confessione, siue aptum tempori mendacium fuit, inuidiam, criménque agnouisse, & à partibus Vitellij amolitus videbatur.

1 5. Iisdem diebus L. Vitellius, positis apud Feroniam castris, excidio Taracinæ imminebat: claussis illic gladiatoribus remigibúsque, qui non egredi mœnia, neque periculum in aperto audebant. Praerat, ut suprà memorauimus, Iulianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, lasciuia secordiáque gladiatorum magis quàm ducum similes. Non vigilias agere, non intuta mœnium firmare, noctu diéque fluxi, & amœna litorum personantes, in ministerium luxus dispersis militibus, de bello tantū inter conuiuia loquebātur. Paucos ante dies, discesserat Apinius Tiro: donisq; ac pecuniis acerbè per municipia conquirendis, plus inuidiæ quàm virium partibus addebat. Interim ad Vitellium seruus Verginij Capitonis perfugit, pollicitúsq; si præsidium acciperet, vacuam arcem furtim traditurum, multa nocte cohortes expedi-

tus ſummis montium iugis, ſuper caput hoſtium ſiſtit, inde miles ad cædem magis, quàm ad pugnam decurrit: ſternunt inermes, aut arma capientes, & quoſdam ſomno excitos, cùm tenebris, pauore, ſonitu tubarum, clamore hoſtili turbarentur, pauci gladiatorum reſiſtentes, neque multi cecidere. Cæteri ad naues ruebant, vbi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo diſcrimine Vitelliani trucidabant. Sex liburnicæ inter primum tumultum euaſere, in quis præfectus claſſis Apollinaris: reliquas in litore captas, aut nimio ruentium onere preſſas, mare hauſit. Iulianus ad L. Vitellium perductus, & verberibus fœdatus, in ore eius iugulatur. Fuere, qui vxorem L. Vitellij Triariam inceſſerint, tanquam gladio militari cincta, inter luctum cladéſque expugnatæ Tarracinæ, ſuperbè ſæuéque egiſſet. Ipſe lauream proſperè geſtæ rei, ad fratrem miſit: percontatus ſtatim regredi ſe, an perdomandæ Campaniæ inſiſtere iuberet. Quod ſalutare non modò partibus Veſpaſiani, ſed Reip. fuit, nam ſi recens victoriâ miles, & ſuper inſitã peruicaciam ſecundis ferox, Romam contendiſſet, haut paruâ mole certatum, nec ſine exitio vrbis foret, quippe L. Vitellio, quãuis infami, inerat induſtria: nec virtutibus, vt boni, ſed quo modo peſſimus quiſq; vitiis valebat. Dum hæc in partibus Vitellij geruntur, digreſſus Narniâ Veſpaſiani exercitus feſtos Saturni dies, Otriculi per otium agitabat. Cauſſa tam prauæ

moræ

*moræ, vt Mucianum opperirentur. Nec defuere
qui Antonium ſuſpicionibus arguerent, tamquam
dolo cunctantem, poſt ſecretas Vitellij epiſtolas, qui-
bus conſulatum & nubilem filiam, & dotales
opes, pretium proditionis offerebat: Alij, ficta hæc,
& in gratiam Muciani compoſita. Quidam, om-
nium id ducum conſilium fuiſſe, oſtentare potiùs
vrbi bellum, quàm inferre quando validiſſimæ
cohortes à Vitellio deſciuiſſent: & abſciſſis omni-
bus præſidiis, ceſſuros imperio videbatur. Sed cun-
cta feſtinatione, deinde ignauiâ Sabini corrupta:
qui ſumptis temerè armis, munitiſſimam Capito-
lij Arcem, & ne magnis quidem exercitibus ex-
pugnabilem aduerſus tris cohortes tueri nequiſ-
ſet. Haut facilè quis vni aſſignauerit culpam, quæ
omnium fuit, nam & Mucianus, ambiguis epiſto-
lis, victores morabatur, & Antonius, præpoſtero
obſequio, vel dum tegeret inuidiã, crimen meruit,
ceteriq; duces, dum peractum bellum putant, finem
eius inſigniuere. Ne Petilius quidem Cerialis, cum
mille equitibus præmiſſus, vt tranſuerſis itineri-
bus per agrum Sabinum, Salariâ viâ vrbem in-
troiret, ſatis maturauerat: donec obſeſſi Capitolij
fama cunctos ſimul exciret. Antonius per Flami-
niam ad Saxa rubra, multo iam noctis, ſerum au-
xilium venit. Illic interfectum Sabinum, conſla-
graſſe Capitolium, tremere vrbē, mæſta omnia ac-
cepit, plebem quoq; & ſeruitia pro Vitellio arma-
ri, nũtiabatur. Et Petilio Ceriali equeſtre prælium*

pompam. Voces populi blandæ & intempeſtiuæ, miles manici ſilentio. Nec quiſquam adeò rerum humanarum immemor, quem non commoueret illa facies, Romanum principem, & generis humani paulo antè dominum, relicta fortunæ ſuæ ſede, per populum, per vrbem, exire de imperio. Nil tale viderant, nihil audierant. Repentina vis dictatorem Cæſarem oppreſſerat, occultæ Caium inſidiæ, nox & ignotum rus, fugam Neronis abſconderant. Piſo & Galba, tamquam in acie cecidere: in ſua concione Vitellius, inter ſuos milites, proſpectantibus etiam fœminis, pauca & præſenti mæſtitiæ congruentia locutus: „ *Cedere ſe pacis & Reipu. cauſſa: retinerent tantùm memoriam ſui, fratrémque, & coniugem, & innoxiam liberorum ætatem miſerarentur. Simul filium protendens, modò ſingulis, modò vniuerſis commendans, poſtremò fletu præpediente, aſſiſtenti conſuli (Cæcilius Simplex erat) exſolutum à latere pugionem, velut ius necis vitæq; ciuium, reddebat. Aſpernante conſule, reclamantibus qui in concione adſtiterant, vt in æde concordiæ poſiturus inſignia imperij, domúmque fratris petiturus, diſceſſit. Maior hic clamor obſiſtentium penatibus priuatis, in palatium vocantium, interclusum alterum iter, idque ſolum quod in ſacram viam pergeret, patebat. Tum conſilij inops, in palatium rediit. Præuenerat rumor, euitari ab eo imperium. Scripſerátque*

Flauius

Flauius Sabinus cohortium tribunis, vt militem cohiberent.

13. Igitur tamquam omnis Reſp. in Veſpaſiani ſinum ceſſiſſet, primores ſenatus, & plerique equeſtris ordinis, omniſq; miles vrbanus, & vigiles, domum Flauij Sabini compleuere. Illuc de ſtudiis vulgi, & minis Germanicarum cohortium affertur. Longiùs iam progreſſus erat, quàm vt regredi poſſet: & ſuo quiſque, metu, ne diſiectos, eóque minus validos, Vitelliani conſectarentur, contantem in arma impellebant. Sed quod in eiuſmodi rebus accidit, conſilium ab omnibus datum eſt, periculum pauci ſumpſere. Circa lacum Fundani, deſcendentibus qui Sabinum comitabantur armatis, occurrunt promptiſſimi Vitellianorum. Modicum ibi prælium, improuiſo tumultu, ſed proſperum Vitellianis fuit. Sabinus, re trepidâ, quod tutiſſimum è præſentibus, arcem Capitolij inſedit milite, & quibuſdam ſenatorum equitúmque: quorum nomina tradere haut promptum eſt, quoniam victore Veſpaſiano, multi id meritum erga partes ſimulauere. Subierunt obſidium etiam feminæ: inter quas maximè inſignis, Verulana Gracilia, neque liberos, neque propinquos, ſed bellum ſecuta. Vitellianus miles, cuſtodiâ ſecordi clauſos circumdedit, eóque, concubiâ nocte, ſuos liberos Sabinus, & Domitianum fratris filium, in Capitolium acciuit. At Sabinus, miſſo per negle[illegible] *ad Flauianos duces nuntio, qui circumſideri ipſos, niſi*

ſubueniretur, artas res nuntiaret: noctem adeò quietam egit, vt digredi ſine noxa potuerit. Quippe miles Vitellij aduerſus pericula ferox, laboribus & vigiliis parum intentus erat. Et hibernus imber repente fuſus, oculos aureſq; impediebant. Luce prima Sabinus, antequã inuicem hoſtilia captarent, Corneliũ Martialem è primipilaribus, ad Vitellium miſit, cum mãdatis & queſtu, quòd pacta turbarentur. Simulationem prorſus & imaginem deponendi imperij fuiſſe, ad decipiendos tot illuſtres viros. Cur enim è roſtris, fratris domum imminentem foro, & irritandis hominum oculis, quàm Auentinum & penates vxoris petiſſet. Ita priuato, & omnem principatus ſpeciem vitanti, cõueniſſe. Contra Vitellium in palatium, in ipſam imperij arcem regreſſum. Inde armatum agmen emiſſum, ſtratam innocentium cædibus celeberrimam vrbis partem, ne Capitolio quidem abſtineri. Togat* nempe ſe & vnum è ſenatoribus, dum inter Veſpaſianum ac Vitellium præliis legionum, captiuitatibus vrbium, deditionibus cohortiũ iudicatur. Iam Hiſpanis, Germaniiſq; & Britannia, deſciſcentibus, fratrem Veſpaſiani manſiſſe in fide, donec vltrò ad conditiones vocaretur. Pacem & concordiam victis vtilia, victoribus tantùm pulchra eſſe. Si conuentionis pœniteat, non ſe quẽ perfidia deceperit, ferro peteret, non filium Veſpaſiani vix puberem. quantum occiſis vno ſene, & vno iuuene profici? Iret obuiam legionibus, de

ſumma

sum[illegible]am illic certaret. cætera secundùm euentum prælij cessura. Trepidus ad hæc Vitellus pauca purgandi sui caussa respondit, culpam in militem conferens, cuius nimio ardori imparem esse modestiam suam. Et monuit Martiale, vt per secretam ædium partem occultè abiret, ne à militibus internuntius inuisæ pacis interficeretur. Ipse neque iubendi, neque vitandi potens, non iam imperator, sed tantùm belli caussa erat.

14. *Vix dum regresso in Capitolium Martiale, furens miles aderat, nullo duce, sibi quisque auctor cito agmine, forũ & imminentia foro templa prætervecti, erigunt aciem per aduersum collem, vsq; ad primas Capitolinæ arcis fores. Erant antiquitùs porticus in latere cliuli dextra subeuntibus. In quarum tectum egressi, saxis regulísq; Vitellianos deturbabant, neque illis manus nisi gladiis armatæ, & arcessere tormenta, aut missilia tela, longum videbatur. Faces in prominentem porticum iecere, & sequebantur ignem, ambustásque Capitolij fores penetrassent, ni Sabinus reuulsas vndique statuas, decora maiorum, in ipso aditu vice muri obiecisset. Tum diuersos Capitolij aditus inuadunt, iuxta lucum asyli, & quà Tarpeia rupes centum gradibus aditur. Improuisa vtraque vis, propior, atque acrior per asylum ingruebat: Nec sisti poterant, scandentes per coniuncta*

ædificia: quæ vt multâ pace, in alium edita, ſolum Capitolij æquabant. Hic ambigitur, ignem tectis oppugnatores iniecerint, an obſeſſi, quæ crebrior fama eſt, quò nitentes ac progreſſos depellerent. Inde lapſus ignis in porticus, appoſitas ædibus mox ſuſtinentes faſtigium Aquilis, vetere ligno, traxere flammam aluerúntque. Sic Capitolium, clauſis foribus, indefenſum & indireptum, conflagrauit. Id facinus poſt conditam vrbem luctuoſiſſimum fœdiſſimúmque populum Romanum accidit, nullo externo hoſte, propitiis, ſi per mores noſtros liceret, deis. Sedem Iouis optimi maximi, auſpicatò à maioribus pignus imperij conditam, quam non Porſena deditâ vrbe, neque Galli captâ, * temerare potuiſſent, furore principum exſcindit? Arſerat & antè Capitolium ciuili bello, ſed fraude priuatâ. Nunc palàm obſeſſum, palàm incenſum: quibus armorum cauſſis, quo tanta cladis pretio * pro patriâ bellauimus? Vouerat Tarquinius Priſcus rex, bello Sabino: iecerátque fundamenta, ſpe magis futuræ magnitudinis, quàm quò modicæ adhuc Pop. Romanum res ſufficerent. Mox Seruius Tullius, ſociorum ſtudio; deinde Tarquinius Superbus, captâ Sueſſâ Pometiâ, hoſtium ſpoliis exſtruxere. Sed gloria operis, libertati reſeruata. Pulſis regibus, Horatius Puluillus iterum conſul dedicauit eâ magnificentiâ, quam immenſæ poſtea Pop. Ro. opes ornarent potius, quàm augerent. Iiſdem rurſus veſtigiis ſitum eſt poſtquam interiecto

CCCCXV.

CCCCXV. *annorum ſpatio L. Scipione, C. Morbano* COSS. *flagrauerat. Curam victor Sulla ſuſcepit, neque tamen dedicauit: hoc ſolum felicitati eius negatum. Lutatij Catuli nomen, inter tanta Cæſarum opera vſque ad Vitellium manſit. Ea tunc ædes cremabatur. Sed plus pauori obſeſſis, quàm obſeſſoribus intulit. Quippe Vitellianus miles, neque aſtu neque conſtantiâ, inter dubia indigebat. Ex diuerſo, trepidus miles, dux ſegnis, & veluti captus animi, non linguâ, non auribus competere: neque alienis conſiliis regi, neque ſua expedire: huc illuc clamoribus hoſtiū circumagi, quæ iuſſerat vetare, quæ vetuerat iubere. Mox quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exſequi. poſtremò abiectis armis, fugam & fallendi artes circumſpectabant. Irrumpunt Vitelliani & cuncta ſanguine, ferro, flammiſque miſcent. Pauci militarium virorum, inter quos maximè inſignes, Cornelius Martialis, Æmylius Pacenſis, Caſperius Niger, Didius Scæua, pugnam auſi obtruncantur. Flauium Sabinum inermem, neque fugam cœptantem, circumſiſtunt: & Quinctium Atticum conſulem, vmbrâ honoris & ſuamet vanitate monſtratum quòd edicta in populum pro Veſpaſiano magnifica, probroſa aduerſus Vitellium iecerat. Ceteri per varios caſus elapſi, quidam ſeruili habitu, alij fide clientium contecti, & inter ſarcinas abditi. Fuere, qui excepto Vitellianorum ſigno, quo inter ſe noſcebantur, vltro rogitan-*

tes reſpondentéſve, audaciam, pro latebra haberent. Domitianus, prima irruptione apud æditum occultatus, ſollertia liberti, lineo amictu turbæ ſacricolarũ immixtus ignarúſque, apud Cornelium Primum paternum clientem, iuxta Velabrum delituit. Ac potiente rerum patre, disiecto ædituí contubernio, modicum ſacellum IOVI CONSERVATORI, arámque poſuit, caſúſque ſuos in marmore expreſſit. Mox imperium adeptus, IOVI CVSTODI templum ingens, ſéque in ſinu dei Sacrauit. Sabinus & Atticus onerati catenis, & ad Vitellium ducti, nequaquam infeſto ſermone vultúque excipiuntur, frementibus, qui ius cædis, & præmia nauatæ operæ, petebant. Clamore à proximis orto, ſordida pars plebis ſupplicium Sabini expoſcit, minas, adulationéſque miſcet. Stantem pro gradibus palatij Vitellium & preces parãtem, peruicere vt abſiſteret. Tum confoſſum conlaceratúmque, & abſciſſo capite truncum corpus Sabini, in Gemonias trahunt. Hic exitus viri haut ſanè ſpernendi. Quinque & XXX. ſtipendia in Repub. fecerat, domi militiaq́; clarus. Innocentiam iuſtitiámque eius, non argueres: ſermonis nimis erat. Id vnum ſeptem annis, quibus Mœſiam, duodecim, quibus præfecturam vrbis obtinuit, calumniatus eſt rumor, in fine vitæ, alij ſegnem, multi moderatum, & ciuium ſanguinis parcum credidere. Quod inter omnes conſtiterit, ante principatum

Veſpa

Vespasiani, decus domus penes Sabinum erat. Cædem eius lætam fuisse Muciano accepimus. Ferebant plerique etiam paci consultum dirempta æmulatione inter duos, quorum alter se fratrem imperatoris, alter consortem imperij cogitaret, sed Vitellius consulis supplicium poscenti populo restitit, placatus ac velut vicem reddens, quòd interrogantibus quis Capitolium incendisset, se reum Attirus obtulerat. Eáque confessione, siue aptum tempori mendacium fuit, inuidiam, criménque agnouisse, & à partibus Vitellij amolitus videbatur.

15. Iisdem diebus L. Vitellius, positis apud Feroniam castris, excidio Taracinæ imminebat: clausis illic gladiatoribus remigibúsque, qui non egredi mœnia, neque periculum in aperto audebant. Praerat, vt suprà memorauimus, Iulianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, lasciuia secordiáque gladiatorum magis quàm ducum similes. Non vigilias agere, non intuta mœnium firmare, noctu diéque fluxi, & amœna litorum personantes, in ministerium luxus dispersis militibus, de bello tantū inter conuiuia loquebātur. Paucos ante dies, discesserat Apinius Tiro: donísq; ac pecuniis acerbè per municipia conquirendis, plus inuidiæ quàm virium partibus addebat. Interim ad Vitellium seruus Verginij Capitonis perfugit, pollicitúsq; si præsidium acciperet, vacuam arcem furtim traditurum, multa nocte cohortes expedi-

tus ſummis montium iugis, ſuper caput hoſtium ſiſtit, inde miles ad cædem magis, quàm ad pugnam decurrit: ſternunt inermes, aut arma capientes, & quoſdam ſomno excitos, cùm tenebris, pauore, ſonitu tubarum, clamore hoſtili turbarentur, pauci gladiatorum reſiſtentes, neque multi cecidere. Cæteri ad naues ruebant, vbi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo diſcrimine Vitelliani trucidabant. Sex liburnicæ inter primum tumultum euaſere, in quis præfectus claſſis Apollinaris: reliquas in litore captas, aut nimio ruentium onere preſſas, mare hauſit. Iulianus ad L. Vitellium perductus, & verberibus fœdatus, in ore eius iugulatur. Fuere; qui vxorem L. Vitellij Triariam inceſſerint, tanquam gladio militari cincta, inter luctum cladéſque expugnatæ Tarracinæ, ſuperbè ſæuéque egiſſet. Ipſe lauream proſperè geſtæ rei, ad fratrem miſit: percontatus ſtatim regredi ſe, an perdomandæ Campaniæ inſiſtere iuberet. Quod ſalutare non modò partibus Veſpaſiani, ſed Reip. fuit, nam ſi recens victariâ miles, & ſuper inſitã peruicaciam ſecundis ferox, Romam contendiſſet, haut paruâ mole certatum, nec ſine exitio vrbis foret, quippe L. Vitellio, quãuis infami, inerat induſtria: nec virtutibus, vt boni, ſed quo modo peſſimus quiſq; vitiis valebat. Dum hæc in partibus Vitellij geruntur, digreſſus Narniâ Veſpaſiani exercitus feſtos Saturni dies, Otriculi per otium agitabat. Cauſſa tam prauæ

mora

moræ vt Mucianum opperirentur. Nec defuere qui Antonium ſuſpicionibus arguerent, tamquam dolo cunctantem, poſt ſecretas Vitellij epiſtolas, quibus conſulatum & nubilem filiam, & dotales opes, pretium proditionis offerebat: Alij ficta hæc, & in gratiam Muciani compoſita. Quidam, omnium id ducum conſilium fuiſſe, oſtentare potiùs vrbi bellum, quàm inferre quando validiſſimæ cohortes à Vitellio deſciuiſſent: & abſciſſis omnibus præſidiis, ceſſuros imperio videbatur. Sed cuncta feſtinatione, deinde ignauiâ Sabini corrupta: qui ſumptis temerè armis, munitiſſimam Capitolij Arcem, & ne magnis quidem exercitibus expugnabilem aduerſus tris cohortes tueri nequiſſet. Haud facilè quis vni aſſignauerit culpam, quæ omnium fuit, nam & Mucianus, ambiguis epiſtolis, victores morabatur, & Antonius, præpoſtero obſequio, vel dum tegeret inuidiã, crimen meruit, ceteriq; duces, dum peractum bellum putant, finem eius inſigniuere. Ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus præmiſſus, vt tranſuerſis itineribus per agrum Sabinum, Salariâ viâ vrbem introiret, ſatis maturauerat: donec obſeſſi Capitolij fama cunctos ſimul exciret. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra, multo iam noctis, ſerum auxilium venit. Illic interfectum Sabinum, conflagraſſe Capitolium, tremere vrbe, mæſta omnia accepit, plebem quoq; & ſeruitia pro Vitellio armari, nũtiabatur. Et Petilio Ceriali equeſtre prælium

aduerſum fuerat: namque incautū, & tamquam ad victos ruentē, Vitelliani interiectu equiti ſedes excepere: pugnatum haut procul vrbe, inter ædificia hortoſq;, & anfractus viarum, quæ gnara Vitellianis, incomperta hoſtibus, metum fecerant, neq; omnis eques concors, adiunctis quibuſdam, qui nuper apud Narniam dediti, fortunam partium ſpeculabantur, capitur præfectus alæ. Tullius Flauianus, cæteri fœda fuga conſternantur, non vltra Fidenas, ſecutis victoribus.

16. Eo ſucceſſu ſtudia populi aucta. Vulgus vrbanū arma cepit. Paucis ſcuta militaria. plures, raptis quod cuiq; obuium telis, ſignum pugnæ expoſcunt. Agit grates Vitellius, & ad tuēdā vrbem prorumpere iubet. Mox vocato ſenatu, diliguntur legati ad exercitus, vt prætexto Reipub. concordiam pacémque ſuaderent. Varia legatorum ſors fuit. Qui Petilio Ceriali occurrerunt, extremum diſcrimen adiere, aſpernante milite conditiones pacis. Vulneratur prætor Arulenus Ruſticus: auxit inuidiam, ſuper violatum legati prætoriſque nomen, propria dignatio viri. Palantur comites, occiditur proximus lictor, dimouere turbā auſus: & ni dato à duce præſidio defenſi forent, ſacrū etiam inter exteras gentes legatorū ius, ante ipſa patria mœnia, ciuilis rabies vſque in exitium temeraſſet. Æquioribus animis accepti ſunt, qui ad Antonium venerant, non quia modeſtior miles, ſed duci plus auctoritatis. Miſcuerat ſe legatis Muſonius

nius

nius Rufus equeſtris ordinis, ſtudium philoſophiæ & placita Stoicorum æmulatus. Cœptabatque permixtus manipulis, bona pacis ac belli diſcrimina diſſerens, armatos monere. Id pleriſque ludibrio, pluribus tædio, nec deerant qui propellerent, proculcarentque, ni admonitu modeſtiſſimi cuiuſque, & aliis minitantibus, omiſiſſet intempeſtiuam ſapientiam. Obuiæ fuêre & virgines Veſtales, cum epiſtolis Vitellij ad Antoniū ſcriptis. Eximi ſupremo certamini vnum diem poſtulabant, ſi moram interiecisſent, facilius omnia conuentura. Virgines cum honore dimiſſæ. Vitellio reſcriptum, Sabini cæde, & incendio Capitolij, dirempta belli commercia. Tentauit tamen Antonius vocatas ad concionem legiones mitigare, vt caſtris iuxta pontem Miluium poſitis, poſtera die vrbem ingrederentur. Ratio cunctandi, ne aſperatus prælio miles, non populo, non ſenatui, ne templis quidem ac delubris deorum conſuleret. Sed omnem prolationem, vt inimicam victoriæ ſuſpectabant. Simul fulgentia per colles vexilla quamquam imbellis populus ſequeretur, ſpeciem hoſtilis exercitus fecerant. Tripartito agmine, pars vt aſtiterat, Flaminia via, pars iuxta ripam Tiberis inceſſit, tertiū agmen per Salariam Collinæ portæ propinquabat, plebs, inuectis equitibus fuſa. Miles Vitellianus, trinis & ipſe præſidiis occurrit. Prœlia ante vrbem multa, & varia: ſed Flauianis conſilio ducum præſtantibus, ſæpius

proſpera

*proſpera. Ij tantùm conflictati ſunt: qui in partem ſiniſtram vrbis ad Salluſtianos hortos, per anguſta & lubrica viarum flexerant. Superſtantes maceriis hortorum Vitelliani, ad ſerum vſque diei, ſaxis piliſque ſubeuntes arcebant, donec ab equitibus, qui porta Collina irruperant, circunuenirentur. Concurrêre & in campo Martio infeſtæ acies. Pro Flauianis fortuna, & parta toties victoria: Vitelliani deſperatione ſola ruebant, & quamquam pulſi, rurſus in vrbe congregabantur. Aderat pugnantibus ſpectator populus, vtq; in ludicro certamine, hos modò, rurſus illos clamore & plauſu fouebat: quoties pars altera inclinaſſet, * abditos in tabernis, aut ſi quam in domum perfugerant, erui iugulariq; poſtulantes, parte maiore prædæ potiebantur. Nam milite ad ſanguinem & cædes obuerſo ſpolia in vulgus cedebant. Sæua ac deformis vrbe tota facies. Alibi prœlia & vulnera, alibi balneæ popinæq;. Simul cruor & ſtrues corporum, iuxta ſcorta, & ſcortis ſimiles: quantū in luxurioſo otio libidinum, quidquid in acerbiſſima captiuitate ſcelerum: prorſus vt eandem ciuitatem, & furere crederes, & laſciuire. Conflixerant ante armati exercitus in vrbe, bis L. Sulla, ſemel Cinna, victoribus, nec tunc minus crudelitatis, nunc inhumana ſecuritas, & ne minimo quidē temporis, voluptates intermiſſæ, velut feſtis diebus id quoque gaudium accederet, exſultabant: nulla partium cura, malis publi*

publicis læti. Plurimum molis in oppugnatione caſtrorum fuit, quæ acerrimus quiſque vt nouiſſimam ſpem retinebant. Eò intentius victores, præcipuo veterum cohortium ſtudio, cuncta validiſſimarum vrbium excidiis reperta, ſimul admouent teſtudinem, tormenta, aggeres, facéſque: quidquid tot præliis laboris ac periculi hauſiſſent, opere illo conſummari clamitantes. Vrbem ſenatui ac pop. Rom. templa diis reddita, proprium eſſe militis decus, in caſtris illam patriam, illos penates. ni ſtatim recipiantur, noctē in armis agendam. Contrà Vitelliani, quamquam numero fatóque diſpares, inquietare victoriam, morari pacem, domos aráſque cruore fœdare, ſuprema victis ſolatia complectebantur. Multi ſemianimes, ſuper turres & propugnacula mœnium, exſpirauere. Conuulſis portis, reliquus globus obtulit ſe victoribus: & cecidere omnes cōtrariis vulneribus, verſi in hoſtem. Ea cura etiam morientibus decori exitus fuit. Vitellius capta vrbe, per aduerſam palatij patrē, Auentinum in domum vxoris ſellula defertur: vt ſi diem latebra vitauiſſet, Tarracinam ad cohortes fratrémque perfugeret. Dein mobilitate ingenij, & quæ natura pauoris eſt, cùm omnia metuenti, præſentia maximè diſplicerent, in palatium regreditur, vaſtum deſertúmque; dilapſis etiam infimis ſeruitiorum, aut occurſum eius declinātibus. Terret ſolitudo, & tacentes loci, tentat clauſa, inhorreſcit vacuis, feſſuſq; miſero errore,

& pu

& pudenda latebra ſemet occultans, ab Iulio Placido tribuno cohortis protrahitur. Vinctæ ponè tergum manus, laniata veſte, fœdum ſpectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo illacrymante, deformitas exitus miſericordiã abſtulerat. Obuius à Germanicis militibus Vitellium infeſto ictu, per iram, vel quo maturius ludibriis eximeret, an tribunum appetierit, in incerto fuit: aurem tribuni amputauit, ac ſtatim confoſſus eſt. Vitellium infeſtis mucronibus coactum, modò erigere os & offerre contumeliis, nunc cadentes ſtatuas ſuas, plerumque noſtra, & Galbæ occiſi locum contueri, poſtremò ad Gemonias, vbi corpus Flauij Sabini iacuerat, propulere. Vox vna non degeneris animi excepta, cùm tribuno inſultanti, ſe tamen imperatorem eius fuiſſe reſpondit. Ac deinde ingeſtis vulneribus, cõcidit. Et vulgus eâdem prauitate inſectabatur interfectum, qua fouerat viuentem. Pater illi L. Vitellius, ſeptimum & quinquageſimum ætatis annum explebat, conſulatum, ſacerdotia, nomen locúmque inter primores, nulla ſua induſtria, ſed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulere, qui ipſum non nouerant. Studia exercitus, rarò cuiquam bonis artibus quæſita perinde affuere, quàm huic per ignauiam. Inerat tamen ſimplicitas ac liberalitas: quæ, ni abſit modus in exitium vertuntur. Amicitias dum magnitudine munerum, non cõſtantia morum continere putat, meruit magis quàm habuit.

*buit. * Reip. haut dubiè intererat, Vitelliū vinci. Sed imputare perfidiam non poſſunt, qui Vitellium Veſpaſiano prodidere, cùm à Galba deſciuiſſent. * præcipiti in occaſum die, ob pauorem magiſtratuum ſenatorúmque, qui dilapſi ex vrbe, aut per domos clientium ſemet occultabant, vocari ſenatus non potuit. Domitianum, poſtquam nihil hoſtile metuebatur, ad duces partium progreſſum, & Cæſarem conſalutatum, miles frequens, vtq; erat in armis, in paternos penates deduxit.*

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Hiſtoriarum Liber IIII.

BREVIARIVM LIBRI.

1. Miſera Romæ conditio. L. Vitellius quamuis cohortes & ſeipſum dedit, nihilominus iugulatur. Veſpaſiano Senatus imperium firmat. Taciti de Heluidio Priſco prolixum elogium.

2. Heluidij & Eprij Marcelli diffidia, Muſonij in Celerem actio.

3. Mucianus vrbem ingreſ

ingressus Calpurnium Pisonem de medio tolli curat. Germanici belli principia, auspicio & ductu Ciuilis, quem Bataui & Caninefates sequuntur. Belli progressus, & Ciuilis artes variæ.

4. Munius Lupercus legatus, prælio victus. Batauicæ cohortes veteranæ, inuito Herennio Gallo, ad Ciuilē abeunt.

5. Castra vetera semel & iterum Ciuilis acriter, sed frustra, oppugnat.

6 In hordeonium fremunt milites Romani. Voculæ, cui Herennius accedit summa belli commissa. In fortuito certamine Germani superiores euadunt.

7. Ciuilis Vbios contundit, castra vetera denuo obsidet, & Montanum pacis. Legatum ad belli consortium trahit. Voculam deinde aggreditur, qui primùm victus, paulò pòst victoriam obtinet.

8. Ciuilis fraude & vi tentat obsessos, magno suo malo. Frumentatores Romanos postea inuadit, & Gelduba potitur. Hordeonius iterata seditione petitus & interfectus. Maguntiacum obsidione liberatum.

9. Falsus ab Africa metus. Quædam in vrbe & in Senatu gesta, iurgia, accusationes.

10. Messalam Reguli patronum Curtius Montanus coërcet. Sagitta & Sosianus in exilium acti. Manlij Senatoris hostes puniti. Anton. Flamma relegatus. Vitellianorū militum conditio.

11. L. Pisonis proconsulis in Africa cædes, vnde tumltus inter Ophenses & Leptinos à Festo compositus. Imperij Rom. Amplitudo

12. Titi ad Vespasianū pro Domitiano fratre oratio. Vrbs famis onere subleuata. Capitolij instauratio.

13. A Romanis Treueri & Lingones deficiunt. Galliæ reliquæ nutant. Ipsæ legiones cohor

cohortésque Romanæ à Gallis corruptæ defectionem meditãtur, Vocula nequicquam dehortante.

14. Voculæ interitus. Rom. militum defectio. Legiones, in castris veteribus diu obsessæ, abeuntes à Germanis iniustè cæduntur, Ciuilis sæuitia. Velledæ virginis auctoritas Romanorum castrorum euersio. Legio Nouesiana turpi & tristi agmine discedens illuditur à vulgo. Voculæ interfector interfectus.

15. Agrippinensium mira conseruatio & prudens ad Teucteros responsum. Ciuilis vincit Labeonem, Tungrorum Bethasiorum, & Neruiorum deditio. Iul. Sabinus Cęsar salutatus, Sequanos inuadit, ... sus fugit & latet. Galliarum Concilium super summa rei.

16 Roman. imperium nutat. Domitianus cum Muciano ad bellum accinctus. Galli Remis deliberant, & Rom. iugum bello præferunt. Aduentu Romani exercitus fit inclinatio rerum in Germania.

17. Petilius Cerealis Treuiros magno prælio victor facunda & sapiente oratione ad officium reducere studet.

18. Ciuilis & Classici epistolæ ad Cerialem. Varia inter duces belli consilia. Cerialis mira constantia & fortitudo Romanis victoriam acquirit. Agrippinenses auxilium petunt à Roman. & Ciuilis cohortem dolo necant. Romanorum classis f sa, Neruij Roman. socij victi.

19. Vitellij filius Muciani iussu occisus. Antonius Primus venit ad Vespasianum, & in aula, vir minimè aulicus, vilescit. Vespasiani in Ægypto res gestæ: tributa ei miracula: de oraculis & sortibus in eius gratiam.

20 Sarapis, Ægyptiorum idolum; Domitia-

tus ſummis montium iugis, ſuper caput hoſtium ſiſtit, inde miles ad cædem magis, quàm ad pugnam decurrit: ſternunt inermes, aut arma capientes, & quoſdam ſomno excitos, cùm tenebris, pauore, ſonitu tubarum, clamore hoſtili turbarentur, pauci gladiatorum reſiſtentes, neque multi cecidere. Cæteri ad naues ruebant, vbi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo diſcrimine Vitelliani trucidabant. Sex liburnicæ inter primum tumultum euaſere, in quis præfectus claſſis Apollinaris: reliquas in litore captas, aut nimio ruentium onere preſſas, mare hauſit. Iulianus ad L. Vitellium perductus, & verberibus fœdatus, in ore eius iugulatur. Fuere; qui vxorem L. Vitellij Triariam inceſſerint, tanquam gladio militari cincta, inter luctum cladéſque expugnatæ Tarracinæ, ſuperbè ſæuéque egiſſet. Ipſe lauream proſperè geſtæ rei, ad fratrem miſit: percontatus ſtatim regredi ſe, an perdomandæ Campaniæ inſiſtere iuberet. Quod ſalutare non modò partibus Veſpaſiani, ſed Reip. fuit, nam ſi recens victariâ miles, & ſuper inſitã peruicaciam ſecundis ferox, Romam contendiſſet, haut paruâ mole certatum, nec ſine exitio vrbis foret, quippe L. Vitellio, quãuis infami, inerat induſtria: nec virtutibus, vt boni, ſed quo modo peſſimus quiſq;, vitiis valebat. Dum hæc in partibus Vitellij geruntur, digreſſus Narniâ Veſpaſiani exercitus feſtos Saturni dies, Otriculi per otium agitabat. Cauſſa tam praua

mora vt Mucianum opperirentur. Nec defuere qui Antonium ſuſpicionibus arguerent, tamquam dolo cunctantem, poſt ſecretas Vitellij epiſtolas, quibus conſulatum & nubilem filiam, & dotales opes, pretium proditionis offerebat: Alij ficta hæc, & in gratiam Muciani compoſita. Quidam, omnium id ducum conſilium fuiſſe, oſtentare potiùs vrbi bellum, quàm inferre quando validiſſimæ cohortes à Vitellio deſciuiſſent: & abſciſſis omnibus præſidiis, ceſſuros imperio videbatur. Sed cuncta feſtinatione, deinde ignauiâ Sabini corrupta: qui ſumptis temerè armis, munitiſſimam Capitolij Arcem, & ne magnis quidem exercitibus expugnabilem aduerſus tris cohortes tueri nequiſſet. Haut facilè quis vni aſſignauerit culpam, quæ omnium fuit, nam & Mucianus, ambiguis epiſtolis, victores morabatur, & Antonius, præpoſtero obſequio, vel dum tegeret inuidiã, crimen meruit, ceteriq; duces, dum peractum bellum putant, finem eius inſigniuere. Ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus præmiſſus, vt tranſuerſis itineribus per agrum Sabinum, Salariâ viâ vrbem introiret, ſatis maturauerat: donec obſeſſi Capitolij fama cunctos ſimul exciret. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra, multo iam noctis, ſerum auxilium venit. Illic interfectum Sabinum, conflagraſſe Capitolium, tremere vrbē, mæſta omnia accepit, plebem quoq; & ſeruitia pro Vitellio armari, nũtiabatur. Et Petilio Ceriali equeſtre prælium

aduerſum fuerat: namque incautũ, & tamquam ad victos ruentẽ, Vitelliani interiectus equiti pedes excepere: pugnatum haut procul vrbe, inter ædificia hortoſq́;, & anfractus viarum, quæ gnara Vitellianis, incomperta hoſtibus, metum fecerant, neq; omnis eques concors, adiunctis quibuſdam, qui nuper apud Narniam dediti, fortunam partium ſpeculabantur, capitur præfectus alæ. Tullius Flauianus, cæteri fœda fuga conſternantur, non vltra Fidenas, ſecutis victoribus.

16. Eo ſucceſſu ſtudia populi aucta. Vulgus vrbanũ arma cepit. Paucis ſcuta militaria. plures, raptis quod cuiq; obuium telis, ſignum pugnæ expoſcunt. Agit grates Vitellius, & ad tuẽdã vrbem prorumpere iubet. Mox vocato ſenatu, diliguntur legati ad exercitus, vt prætexto Reipub. concordiam pacémque ſuaderent. Varia legatorum ſors fuit. Qui Petilio Ceriali occurrerunt, extremum diſcrimen adiere, aſpernante milite conditiones pacis. Vulneratur prætor Arulenus Ruſticus auxit inuidiam, ſuper violatum legati prætoriſque nomen, propria dignatio viri. Palantur comites, occiditur proximus lictor, dimouere turbã auſus: & ni dato à duce præſidio defenſi forent, ſacrũ etiam inter exteras gentes legatorũ ius, ante ipſa patriæ mœnia, ciuilis rabies vſque in exitium temeraſſet. Æquioribus animis accepti ſunt, qui ad Antonium venerant, non quia modeſtior miles, ſed duci plus auctoritatis. Miſcuerat ſe legatis Muſonius

nius Rufus equeſtris ordinis, ſtudium philoſophiæ & placita Stoicorum æmulatus. Cœptabátque permixtus manipulis, bona pacis ac belli diſcrimina diſſerens, armatos monere. Id pleriſque ludibrio, pluribus tædio, nec deerant qui propellerent, proculcaréntque, ni admonitu modeſtiſſimi cuiuſque, & aliis minitantibus, omiſiſſet intempeſtiuam ſapientiam. Obuiæ fuêre & virgines Veſtales, cum epiſtolis Vitellij ad Antoniū ſcriptis. Eximi ſupremo certamini vnum diem poſtulabant, ſi moram interieciſſent, faciliùs omnia conuentura. Virgines cum honore dimiſſæ. Vitellio reſcriptum, Sabini cæde, & incendio Capitolij, dirempta belli commercia. Tentauit tamen Antonius vocatas ad concionem legiones mitigare, vt caſtris iuxta pontem Miluium poſitis, poſtera die vrbem ingrederentur. Ratio cunctandi, ne aſperatus prælio miles, non populo, non ſenatui, ne templis quidem ac delubris deorum conſuleret. Sed omnem prolationem, vt inimicam victoriæ ſuſpectabant. Simul fulgentia per colles vexilla quamquam imbellis populus ſequeretur, ſpeciem hoſtilis exercitus fecerant. Tripartitò agmine, pars vt aſtiterat, Flaminia via, pars iuxta ripam Tiberis inceſſit, tertiū agmen per Salariam Collinæ portæ propinquabat, plebs, inuectis equitibus fuſa. Miles Vitellianus, trinis & ipſe præſidiis occurrit. Prœlia ante vrbem multa, & varia: ſed Flauianis conſilio ducum præſtantibus, ſæpius

proſpera

*proſpera. Ij tantùm conflictati ſunt: qui in partem ſiniſtram vrbis ad Salluſtianos hortos, per anguſta & lubrica viarum flexerant. Superſtantes maceriis hortorum Vitelliani, ad ſerum vſque diei, ſaxis piliſque ſubeuntes arcebant, donec ab equitibus, qui porta Collina irruperant, circumuenirentur. Concurrère & in campo Martio infeſta acies. Pro Flauianis fortuna, & parta toties victoria: Vitelliani deſperatione ſola ruebant, & quamquam pulſi, rurſus in vrbe congregabantur. Aderat pugnantibus ſpectator populus, vtq; in ludicro certamine, hos modò, rurſus illos clamore & plauſu fouebat: quoties pars altera inclinaſſet, * abditos in tabernis, aut ſi quam in domum perfugerant, erui iugulariq; poſtulantes, parte maiore prædæ potiebantur. Nam milite ad ſanguinem & cædes obuerſo ſpolia in vulgus cedebant. Sæua ac deformis vrbe tota facies. Alibi prœlia & vulnera, alibi balneæ popinæq;. Simul cruor & ſtrues corporum, iuxta ſcorta, & ſcortis ſimiles: quantũ in luxurioſo otio libidinum, quidquid in acerbiſſima captiuitate ſcelerum: prorſus vt eandem ciuitatem, & furere crederes, & laſciuire. Conflixerant ante armati exercitus in vrbe, bis L. Sulla, ſemel Cinna, victoribus, nec tunc minus crudelitatis, nunc inhumana ſecuritas, & ne minimo quidẽ temporis, voluptates intermiſſæ, velut feſtis diebus id quoque gaudium accederet, exſultabant: nulla partium cura, malis*

publi

publicis læti. Plurimum molis in oppugnatione ca-
ſtrorum fuit, quæ acerrimus quiſque vt nouiſſi-
mam ſpem retinebant. Eò intentius victores, præci-
puo veterum cohortium ſtudio, cuncta validiſſi-
marum vrbium excidiis reperta, ſimul admouent
teſtudinem, tormenta, aggeres, facéſque: quidquid
tot præliis laboris ac periculi hauſiſſent, opere illo
conſummari clamitantes. Vrbem ſenatui ac pop.
Rom. templa diis reddita, proprium eſſe militis de-
cus, in caſtris illam patriam, illos penates. ni ſta-
tim recipiantur, noctē in armis agendam. Contrà
Vitelliani, quamquam numero fatóque diſpares,
inquietare victoriam, morari pacem, domos aráſ-
que cruore fœdare, ſuprema victis ſolatia com-
plectebantur. Multi ſemianimes, ſuper turres &
propugnacula mœnium, exſpirauere. Conuulſis
portis, reliquus globus obtulit ſe victoribus: & ce-
cidere omnes cōtrariis vulneribus, verſi in hoſtem.
Ea cura etiam morientibus decori exitus fuit.
Vitellius capta vrbe, per auerſam palatij partē,
Auentinum in domum vxoris ſellula defertur: vt
ſi diem latebra vitauiſſet, Tarracinam ad cohor-
tes fratrémque perfugeret. Dein mobilitate inge-
nij, & quæ natura pauoris eſt, cùm omnia me-
tuenti, præſentia maximè diſplicerent, in pala-
tium regreditur, vaſtum deſertúmque; dilapſis
etiam infimis ſeruitiorum, aut occurſum eius de-
clinātibus. Terret ſolitudo, & tacentes loci, tentat
clauſa, inhorreſcit vacuis, feſſuſq; miſero errore,

& pu

& pudenda latebra ſemet occultans, ab Iulio Placido tribuno cohortis protrahitur. Vinctæ ponè tergum manus, laniata veſte, fœdum ſpectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo illacrymante, deformitas exitus miſericordiã abſtulerat. Obuius à Germanicis militibus Vitellium infeſto ictu, per iram, vel quo maturius ludibriis eximeret, an tribunum appetierit, in incerto fuit: aurem tribuni amputauit, ac ſtatim confoſſus eſt. Vitellium infeſtis mucronibus coactum, modò erigere os & offerre contumeliis, nunc cadentes ſtatuas ſuas, plerumque noſtra, & Galbæ occiſi locum contueri, poſtremò ad Gemonias, vbi corpus Flauij Sabini iacuerat, propulere. Vox vna non degeneris animi excepta, cùm tribuno inſultanti, ſe tamen imperatorem eius fuiſſe reſpondit. Ac deinde ingeſtis vulneribus, cõcidit. Et vulgus eâdem prauitate inſectabatur interfectum, qua fouerat viuentem. Pater illi L. Vitellius, ſeptimum & quinquageſimum ætatis annum explebat, conſulatum, ſacerdotia, nomen locúmque inter primores, nulla ſua induſtria, ſed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulere, qui ipſum non nouerant. Studia exercitus, rarò cuiquam bonis artibus quæſita perinde affuere, quàm huic per ignauiam. Inerat tamen ſimplicitas ac liberalitas: quæ, ni abſit modus in exitium vertuntur. Amicitias dum magnitudine munerum, non cõſtantia morum continere putat, meruit magis quàm habuit.

*buit. * Reip. haut dubiè intererat, Vitelliũ vinci. Sed imputare perfidiam non poſſunt, qui Vitellium Veſpaſiano prodidere, cùm à Galba deſciuiſſent. * præcipiti in occaſum die, ob pauorem magiſtratuum ſenatorúmque, qui dilapſi ex vrbe, aut per domos clientium ſemet occultabant, vocari ſenatus non potuit. Domitianum, poſtquam nihil hoſtile metuebatur, ad duces partium progreſſum, & Cæſarem conſalutatum, miles frequens, vtque erat in armis, in paternos penates deduxit.*

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Hiſtoriarum Liber IIII.

BREVIARIVM LIBRI.

1. Miſera Romæ conditio. L. Vitellius quamuis cohortes & ſeipſum dedit, nihilominus iugulatur. Veſpaſiano Senatus imperium firmat. Taciti de Heluidio Priſco prolixum elogium.

2. Heluidij & Eprij Marcelli diſſidia, Muſonij in Celerem actio.

3. Mucianus vrbem ingreſ

ingreſſus Calpurnium Piſonem de medio tolli curat. Germanici belli principia, auſpicio & ductu Ciuilis, quem Batavi & Caninefates ſequuntur. Belli progreſſus, & Ciuilis artes variæ.

4. Munius Lupercus legatus, prælio victus. Batauicæ cohortes veteranæ, inuito Herennio Gallo, ad Ciuilē abeunt.

5. Caſtra vetera ſemel & iterum Ciuilis acriter, ſed fruſtra, oppugnat.

6 In hordeonium fremunt milites Romani. Voculæ, cui Herennius accedit ſumma belli commiſſa. In fortuito certamine Germani ſuperiores euadunt.

7. Ciuilis Vbios contundit, caſtra vetera denuo obſidet, & Montanum pacis. Legatum ad belli conſortium trahit. Voculam deinde aggreditur, qui primùm victus, paulò pòſt victoriam obtinet.

8. Ciuilis fraude & vi tentat obſeſſos, magno ſuo malo. Frumentatores Romanos poſtea inuadit, & Gelduba potitur. Hordeonius iterata ſeditione petitus & interfectus. Maguntiacum obſidione liberatum.

9. Falſus ab Africa metus. Quædam in vrbe & in Senatu geſta, iurgia, accuſationes.

10. Meſſalam Reguli patronum Curtius Montanus coërcet. Sagitta & Soſianus in exilium acti. Manlij Senatoris hoſtes puniti. Anton. Flamma relegatus. Vitellianorū militum conditio.

11. L. Piſonis proconſulis in Africa cædes, vnde tumltus inter Ophenſes & Leptinos à Feſto compoſitus. Imperij Rom. Amplitudo

12. Titi ad Veſpaſianū pro Domitiano fratre oratio. Vrbs famis onere ſubleuata. Capitolij inſtauratio.

13. A Romanis Treueri & Lingones deficiunt. Galliæ reliquæ nutant. Ipſæ legiones cohor

cohortésque Romanæ à Gallis corruptæ defectionem meditātur, Vocula nequicquam dehortante.

14. Voculæ interitus. Rom. militum defectio. Legiones, in castris veteribus diu obsessæ, abeuntes à Germanis iniustè cæduntur, Ciuilis sæuitia. Velledæ virginis auctoritas Romanorum castrorum euersio. Legio Nouesiana turpi & tristi agmine discedens illuditur à vulgo. Voculæ interfector interfectus.

15. Agrippinensium mira conseruatio & prudens ad Tencteros responsum. Ciuilis vincit Labeonem. Tungrorum Bethasiorum & Neruiorum deditio. Iul. Sabinus Cęsar salutatus, Sequanos inuadit, auersus fugit & latet. Galliarum Concilium super summa rei.

16 Roman. imperium nutat. Domitianus cum Muciano ad bellum accinctus. Galli Remis deliberant, & Rom. iugum bello præferunt. Aduentu Romani exercitus fit inclinatio rerum in Germania.

17. Petilius Cerealis Treuiros magno prælio victor facunda & sapiente oratione ad officium reducere studet.

18. Ciuilis & Classici epistolæ ad Cerialem. Varia inter duces belli consilia. Cerialis mira constantia & fortitudo Romanis victoriam acquirit. Agrippinenses auxilium petunt à Roman. & Ciuilis cohortem dolo necant. Romanorum classis fusa, Neruij Roman. socij victi.

19. Vitellij filius Muciani iussu occisus. Antonius Primus venit ad Vespasianum, & in aula, vir minimè aulicus, vilescit. Vespasiani in Ægypto res gestæ: tributa ei miracula: de oraculis & sortibus in eius gratiam.

20 Sarapis, Ægyptiorum idolum; Domitia-

nus res nouas Lugduni molitur, nec exſequitur, otij & muſarum cultor ſimulatus.

Hæc geſta illo ipſo anno, cuius pars poſtrema conſules habuit Imp. Veſpaſianum II. & Titum F.

INTERFECTO *Vitellio, bellum magis deſierat, quàm pax cœperat. Armati per vrbem victores, implacabili odio, victos conſectabantur, plenæ cædibus via, cruenta fora templáque, paſſim trucidatis, vt quemque ſors obtulerat. Ac mox, augeſcente licentia, ſcrutari, ac protrahere abditos: ſi quem procerum habitu & iuuenta, proſpexerant, obtruncare nullo militum, aut populi diſcrimine quæ ſæuitia recentibus odiis, ſanguine explebatur, dein verterat in auaritiam. Nihil vſquam ſecretum aut clauſum ſinebant. Vitellianos occultari ſimulantes. Initium id perfringendarum domuum, vel ſi reſiſteretur, cauſſa cædis, nec deerat egentiſſimus quiſque ex plebe, & peſſimi ſeruitiorum prodere vltrò dites dominos, alij ab amicis monſtrabantur. Vbique lamenta, conclamationes, & * fortuna captæ vrbis, adeò vt Othoniani Vitellianique militis inuidioſa antea petulantia deſideraretur. Duces partium accendendo ciuili bello acres, temperandæ victoriæ impares. Quippe, in turbas & diſcordias*

ſcordias peſſimo cuique plurima vis, pax & quies bonis artibus indigent. Nomen ſedemq; Cæſaris, Domitianus acceperat, nõdum ad curas intentus, ſed ſtupris & adulteriis filium principis agebat. Præfectura prætorij, penes Arrium Varum. Summa potentia, in Primo Antonio; is pecuniam familiamq; è principis domo, quaſi Cremonenſem prædam rapere. Cæteri modeſtia vel ignobilitate, vt in bello obſcuri, ita præmiorum expertes. Ciuitas pauida & ſeruitio parata, occupari redeuntem Tarracina L. Vitellium cum cohortibus, exſtinguiq; reliqua belli, poſtulabat. Præmiſſi Ariciã equites, agmen legionum, intra Bouillas ſtetit. Nec contatus eſt Vitellius, ſeq; & cohortes arbitrio victoris permittere. Et miles infœlicia arma, haut minus ira, quàm metu abiecit. Longus deditorum ordo ſeptus armatis, per vrbem inceſſit. Nemo ſupplici vultu, ſed triſtes & truces, & aduerſum plauſus ac laſciuiam inſultantis vulgi immobiles, paucos erumpere auſos, circumiecti preſſere, cæteri in cuſtodiam conditi. Nihil quiſquam locutus indignum, & quãquam inter aduerſa, ſalua virtutis fama. Dein L. Vitellius interficitur, par vitiis fratris, in principatu eius vigilantior, nec perinde proſperis ſocius, quàm aduerſis abſtractus. Iiſdem diebus Lucilius Baſſus, cum expedito equite, ad componendam Campaniam mittitur: diſcordibus municipiorum animis, magis inter ſemet, quàm contumacia aduerſus Principem.

Viſo milite, quies, & minoribus colonis impunitas. Capuæ, legio tertia hiemandi cauſſa locatur: & domus illuſtres afflictæ, cùm contrà Tarracinenſes nulla ope iuuarentur. Tantò procliuius eſt iniuriæ, quàm beneficio vicem exſoluere, quia gratia oneri, vltio in quæſtu habetur. Solatio fuit ſeruus Verginij Capitonis, quem proditorem Terracinenſium diximus, patibulo affixus, in iiſdem annulis, quos acceptos à Vitellio geſtabat. At Romæ ſenatus cuncta principibus ſolita, Veſpaſiano decernit, lætus & ſpei certus. quippe, ſumpta per Gallias Hiſpaniáſque ciuilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illyrico, poſtquam Ægyptum, Iudæam, Syriámque & omnes prouincias exercitúſque luſtrauerant, velut expiato terrarum orbe, cœpiſſe finem videbantur. Addidere alacritatem Veſpaſiani litteræ, tamquam manente bello ſcriptæ, ea, prima ſpecie, forma. Cæterùm vt princeps loquebatur, ciuilia de ſe, & Reip. egregia, nec ſenatus obſequium deerat. Ipſi conſulatus cum Tito filio, prætura Domitiano & conſulare imperium decernuntur. Miſerat & Mucianus epiſtolas ad ſenatum, quæ materiam ſermonibus præbuere, ſi priuatus eſſet, cur publicè loqueretur? potuiſſe eadem, paucos poſt dies loco ſententiæ dici, ipſa quoque inſectatio in Vitellianos, ſera & ſine libertate, id verò erga Rempu. ſuperbum, erga principem contumelioſum, quòd in manu ſua fuiſſe

imperium

imperium, donatúmque Veſpaſiano iactabat. Cæterùm inuidia, in occulto, adulatio in aperto, erant. Multo cum honore verborum, Muciano triumphalia de bello ciuili data. Sed in Sarmatas expeditio fingebatur. Adduntur Primo Antonio conſularia, Cornelio Fuſco, & Arrio Varo, prætoria inſignia. Mox deos reſpexere, reſtitui placuit Capitolium. Eáque omnia Valerius Aſiaticus, conſul deſignatus, cenſuit. Ceteri vultu, manúque, pauci quibus conſpicua dignitas, aut ingenium adulatione exercitum, compoſitis orationibus aſſentiebantur. Vbi ad Heluidium Priſcum prætorem deſignatum ventum, prompſit ſententiam, vt honorificam in bonum principem. Falſa aberant, & ſtudiis ſenatus * attollebatur. Iſque præcipuus illi dies, magnæ offenſæ initium, & magnæ gloriæ fuit. Res poſcere videtur, quia iterum in mentionem incidimus viri ſæpiùs memorandi, vt vitam ſtudiáque eius, & quali fortuna ſit vſus, paucis repetam. Heluidius Priſcus, regione Italiæ ſeptima, Tarracinæ municipio, Cluuio patre, qui ordinem primipili duxiſſet, ingenium illuſtre altioribus ſtudiis iuuenis admodum dedit: non vt plerique, vt nomine magnifico ſegne otium velaret, ſed quò firmior aduerſus fortuita, Rempub. capeſſeret, doctores ſapientiæ ſecutus eſt, qui ſola bona quæ honeſta, mala tantùm quæ turpia: potentiam, nobilitatem, ceteráque extra animum, neque bonis neque malis an-

numerant. Quæſtorius adhuc, à Pæto Thraſea gener delectus, è moribus ſoceri nihil æquè ac libertatem hauſit, ciuis, ſenator, maritus, gener, amicus, cunctis vitæ officiis æquabilis, opum contemptor, recti peruicax, conſtans aduerſus metus. Erant quibus appetentior famæ videretur: quando etiam ſapientibus, cupido gloriæ, nouiſſima exuitur.

*2. Ruina ſoceri, in exſilium pulſus, vt Galba principatu rediit, Marcellum Eprium delatorem Thraſeæ accuſare aggrèditur. Ea vltio incertum maior, an iuſtior, ſenatum in ſtudia diduxerat. Nam ſi caderet Marcellus, agmen reorum ſternebatur. Primò minax certamen, & egregiis orationibus vtriuſque * teſtatum. Mox dubia voluntate Galbæ, multis ſenatorum deprecantibus, omiſit Priſcus: variis, vt ſunt hominum ingenia, ſermonibus, moderationem laudantium, aut conſtantiam requirentium. Ceterùm eo ſenatus die, quo de imperio Veſpaſiani cenſebant, placuerat mitti ad principem legatos. Hinc inter Heluidium, & Epirum, acre iurgium. Priſcus eligi nominatim à Magiſtratibus iuratis, Marcellus vrnam poſtulabat, quò conſulis deſignati ſententia fuerat. Sed Marcelli ſtudium proprius rubor excitabat, ne aliis electis poſthabitus crederetur. Paulatimque per altercationem, ad continuas & infeſtas orationes prouecti ſunt, quærente Heluidio, quid ita Marcellus iudicium*

magi

*magiſtratuum paueſcere? eſſe illi pecuniam, & eloquentiam, queis multos anteiret, ni memoria flagitiorum vrgeret. Sorte & vrnâ, mores non diſcerni: ſuffragia & æſtimationem ſenatus reperta, vt uniuſcuiuſque vitam famámque penetrarent, pertinere ad vtilitatem Reip. pertinere ad Veſpaſiani honorem, occurrere illis quos innocentiſſimos ſenatus habeat, qui honeſtis ſermonibus aures imperatoris imbuãt. Fuiſſe Veſpaſiano amicitiam cum Thraſeâ, Sorano, * Sentio quorum accuſatores etiam ſi puniri non oporteat, oſtentari non deberi, hoc ſenatus iudicio velut admoneri principem, quos probet, quos reformidet: nullum maius boni imperij inſtrumentum, quam bonos amicos. * Eſſet ſatis Marcello, quòd Neronem in exitium tot innocentium impulerit. Frueretur præmiis & impunitate, Veſpaſianum melioribus relinqueret.* Marcellus, non ſuam ſententiam impugnari, ſed conſulem deſignatum cenſuiſſe dicebat, ſecundum vetera exempla, quæ ſortè legationibus poſuiſſent, ne ambitioni aut inimicitiis locus foret. Nihil eueniſſe cur antiquitus inſtituta exoleſcerent, aut principis honor in cuiuſquam contumeliam * verteretur, ſufficere omnes obſequio id magis vitandum, ne peruicacia quorundam irritaretur animus nouo principatu ſuſpenſus, & vultus quoque ac ſermones omniũ circumſpectans. Se meminiſſe temporum, quibus natus ſit, quam ciuitatis formam patres, auiq́; inſtituerint:

ulteriora mirari, præſentia ſequi: bonos imperatores voto expetere, qualeſcunque tolerare. Non magis ſuâ oratione Thraſeam, quàm iudicio ſenatus afflictum. Sæuitiam Neronis per huiuſmodi imagines illuſiſſe: nec minùs ſibi anxiam talem amicitiam, quàm aliis exſilium. Denique conſtantia, fortitudine, Catonibus & Brutis æquaretur Heluidius: ſe vnum eſſe ex illo ſenatu, qui ſimul ſeruierit: ſuadere etiam Priſco, ne ſupra principem ſcanderet, ne Veſpaſianum ſenem triumphalem iuuenum liberorum patrem præceptis coërceret. Quo modo peſſimis imperatoribus ſine fine dominationem, ita quamuis egregiis modum libertatis placere. Hæc magnis vtrimque contentionibus iactata, diuerſis ſtudiis accipiebantur. Vicit pars quæ ſortiri legatos malebat, etiam mediis patrum annitentibus retinere morem. Et ſplendidiſſimus quiſque eodem inclinabat, metu inuidiæ ſi ipſi eligerentur. Secutum aliud certamen: Prætores ærarij (nam tum à prætoribus tractabatur ærarium) publicam paupertatem queſti, modum impenſis poſtulauerant. Eam curam conſul deſignatus, ob magnitudinem oneris & remedij difficultatem, principi reſeruabat. Heluidius, arbitrio ſenatus agendum cenſuit. Cùm perrogarent ſententias conſules, Vulcatius Tertullinus tribunus plebis interceſſit, ne quid ſuper tanta re, principe abſente ſtatueretur,

retur, cenſuerat Heluidius, vt Capitolium publicè reſtitueretur, adiuuaret Veſpaſianus. Eam ſententiam modeſtiſſimus quiſque ſilentio, deinde obliuio tranſmiſit. Fuere, qui & meminiſſent. Tum inueſtus eſt Muſonius Rufus in Publium Celerem, à quo Baream Soranum falſo teſtimonio circumuentum arguebat. Ea cognitione renouari odia accuſationum videbantur, ſed vilis & nocens reus, protegi non poterat. Quippe Sorani ſancta memoria. Celer profeſſus ſapientiam, dein teſtis in Baream, proditor corruptórque amicitiæ, cuius ſe magiſtrum ferebat. Proximus dies, cauſſæ deſtinatur. Nec tam Muſonius aut Publius, quàm Priſcus & Marcellus, ceteriq; motis ad vltionem animis, expectabantur.

3. *Tali rerum ſtatu, cùm diſcordia inter partes, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non principes in ciuitate eſſent, Mucianus vrbem ingreſſus cuncta ſimul in ſe traxit: fracta Primi Antonij Varique potentia, malè diſſimulata in eos Muciani iracundia, quamuis vultu tegeretur. Sed ciuitas rimandis offenſis ſagax, verterat ſe, tranſtulerátque. Ille vnus ambiri, coli: nec deerat ipſe, ſtipatus armatis, domos hortóſque permutans, apparatu, inceſſu, excubiis, vim Principis complecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit cædes Calpurnij Galeriani: Is fuit filius C. Piſonis, nihil auſus, ſed nomen inſigne, & decora ipſi iuuenta, rumore vulgi cele-*

*brabantur. Erántque in ciuitate adhuc turbidâ, & nouis ſermonibus læta, qui principatus inanem ei famam circumdarent. Iuſſu Mauciani, cuſtodia militari cinctus, ne in ipſa vrbe conſpectior mors foret, ad quadrageſimum ab vrbe lapidem, viâ Appiâ, fuſo per venas ſanguine, exſtinguitur Iulius Priſcus, prætoriarum ſub Vitellio cohortium præfectus, ſe ipſum interfecit, pudore magis quàm neceſſitate. Alpheus Varus, ignauiæ infamiǽq; ſuæ ſuperfuit. Aſiaticus (enim is libertus) malam potentiam ſeruili ſupplicio, expiauit. Iiſdem diebus, crebreſcentem cladis Germanicæ famam, nequaquam mœſta ciuitas excipiebat, cæſos exercitus, capta legionum * hiberna, deſciuiſſe Gallias, non vt mala loquebantur. Id bellum quibus cauſſis ortum, quanto externarum ſociarumq; gentium motu flagrauerit, altius expediam. Bataui, donec trans Rhenum agebant pars Cattorum, ſeditione domeſtica pulſi, extrema Gallicis oræ vacua cultoribus, ſimúlque inſulam inter vada ſitam occupauere, quam mare Oceanum à fronte. Rhenus amnis tergum ac latera circumluit: nec opibus Romanis, ſocietate validiorum attriti, vires tantum armáque imperio miniſtrant, diu Germanicis bellis exerciti mox aucta per Britanniam gloria, tranſmiſſis illuc cohortibus, quas vetere inſtituto, nobiliſſimi popularium regebant. Erat & domi delectus eques, præcipuo nandi ſtudio, arma equóſque retinens,*

*tinens, integris turmis, Rhenum perrumpere. Iulius Paullus, & Claudius Ciuilis, regia ſtirpe, multò ceteros anteibant. Paullum Fonteius Capito, falſo rebellionis crimine interfecit. Iniectæ Ciuili catenæ, miſſusq; ad Neronem, & à Galba abſolutus, ſub Vitellio rurſus diſcrimen adiit, flagitante ſupplicium eius exercitu. Inde cauſſæ, irarum, ſpéſque ex malis noſtris. Sed Ciuilis, vltra quam barbaris ſolitum, ingenio ſolers, & Sertorium ſe aut Hannibalem ferens, ſimili oris dehoneſtamento, ne vt hoſti obuiã iretur, ſi à populo Romano palàm deſciuiſſet Veſpaſiani amicitiam, ſtudiumq; partium prætendit: miſſis ſan ad eum primi Antonij litteris, quibus auertere accita à Vitellio auxilia, & tumultus Germanici ſpecie, retentare legiones iubebãtur. Eadem Hordeonius Flaccus præſens monuerat inclinato in Veſpaſianum animo, & Reipubl. cura, cui excidium aduentabat; ſi reintegratum bellum & tot armatorum millia Italiam irrupiſſent. Igitur Ciuilis * deſciſcendi certus, occultato interim altiore conſilio, cetera ex euentu iudicaturus, nouare res hoc modo cœpit. Iuſſu Vitellij, Batauorum iuuentus ad dilectum vocabatur, quem ſuapte natura grauẽ, onerabant miniſtri auaritia, ac luxu, ſenes aut inualidos conquirendo, quos pretio dimitterent: rurſus * impuberes, ſed forma conſpicui (& eſt pleriſq; procera pueritia) ad ſtuprũ trahebatur. Hinc inuidia, & compoſiti ſeditionis auctores, per-*

pulere

pulcre vt dilectum abnuerent. Ciuilis primores
gentis & promptiſſimos vulgi, ſpecie epularum,
ſacrum in nemus vocatos, vbi nocte ac lætitia in-
caluiſſe videt, à laude gloriáque gentis orſus, in-
iurias & raptus, & cetera ſeruitij mala enume-
» rat. Neque enim ſocietatem vt olim, ſed tam-
» quam mancipia haberi. Quando legatum, graui
» quidem comitatu, & ſuperbo cum imperio, veni-
» re? tradi ſe præfectis centurionibúſque, quos vbi
» ſpoliis & ſanguine expleuerint, mutari, exquiriq́;
» nouos ſinus, & varia prædandi vocabula. Inſtare
» dilectum, quo liberi à parentibus fratres à fra-
» tribus, velut ſupremùm diuidantur. Nunquam
» magis afflictam rem Romanam, nec aliud in hi-
» bernis quàm prædam & ſenes: attollerent tantùm
» oculos & inania legionum nomina ne paueſce-
» rent. Eſſe ſibi robur peditum equitúmque con-
» ſanguineos Germanos, Gallias idem cupientes: ne
» Romanis quidem ingratum id bellum, cuius am-
» biguam fortunam Veſpaſiano imputaturos: vi-
ctoriæ rationem non reddi. Magno cum aſſenſu
auditus barbaro ritu, & patriis exſecrationibus,
vniuerſos adigit. Miſſi ad Caninefates qui con-
ſilia ſociarent. Ea gens partem inſulæ colit, ori-
gine, lingua, virtute, par Batauis: numero ſupe-
rantur. Mox occultis nuntiis, pellexit Britanni-
ca auxilia, Batauorum cohortes, miſſas in Ger-
maniam, vt ſuprà rettulimus, ac tum Magon-
tiaci agentes, Erat in Caninefatibus ſtolida au-

dacia

*daciæ Brinio, claritate natalium insigni, pater eius multa hostilia ausus, Caianarum expeditionem ludibrium impunè spreuerat. Igitur ipso rebellis familiæ * nomine placuit, impositúsque scuto, more gentis, & sustinentium humeris vibratus, dux deligitur. Statimque accitis Frisiis (transrhenana gens est) duarum cohortium hiberna, proximo occupato Oceano, irrumpit. Nec prauiderant impetum hostium milites: nec si præuidissent satis virium ad arcendum erat. Capta igitur & direpta castra, dein vagos & pacis modo effusos lixas, negotiatoré sque Romanos, inuadunt. Simul excidiis castellorum imminebāt: quæ à præfectis cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant. Signa vexillaque, & quod militum, in superiorem insulæ partem congregantur, duce Aquilio primipilari, nomen magis exercitus, quam robur. Quippe viribus cohortium abductis, Vitellius è proximis Neruiorum Germanorúmque pagis, segnem numerū armis onerauerat. Ciuilis dolo grassandum ratus, incusauit vltrò præfectos, quòd castella deseruissent: se cum cohorte cui præerat, Caninefatem tumultum compressurum. Illi sua quisque hiberna repeterent. Subesse fraudem consilio, & dispersas cohortes facilius opprimi, nec Brinionem ducem eius belli, sed Ciuilem esse patuit, erumpentibus paulatim indiciis, quæ Germani læta bello gens, non diu occultauerant. Vbi insidiæ parum cessere, ad vim transgres*

transgressus, Caninefates, Frisios, Batauos propriis cuneis componit: directa ex diuerso acies, haut procul flumine Rheno, & obuersis in hostem nauibus, quas incensis castellis illuc appulerant: nec diu certato, Tungrorum cohors signa ad Ciuilem transtulit: perculsiq; milites improuisa proditione, à sociis hostibúsque caedebantur. Eadem etiam nauibus perfidia. Pars remigum è Batauis, tamquam imperitia, officia nautarum, propugnatorúmque impediebant: mox contrà tendere, & puppes hostili ripae abiicere: ad postremum gubernatores centurionésque, nisi eadem volentis, trucidant: donec vniuersa quatuor & viginti nauium classis, transfugeret, aut caperetur. Clara ea victoria in praesens, in posterum vsui: armáque & naues, quibus indigebant, adepti magna per Germanias Galliásque fama, libertatis auctores celebrabantur. Germaniae statim misere legatos auxilia offerentes. Galliarum societatem, Ciuilis arte donísque affectabat, captos cohortium praefectos suas in ciuitates remittendo: cohortibus abire an manere mallent data potestate: manentibus honorata militia digredientibus spolia Romanorum offerebantur. Simul, secretis sermonibus, admonebat malórum, quae tot an-

» *nis perpessi. Miseram seruitutem falsò pacem*

» *vocarent, Batauos, quamquam tributorum ex-*

» *pertes, arma contra communes dominos cepisse:*

primâ

primâ acie, fusum victúmque Romanum: quid si Galliæ iugum exuant? quantum in Italia reliquum? prouinciarum sanguine, prouincias vincine Vindicis aciem cogitarent: Batauo equite, protritos Æduos Aruernósque, fuisse inter Verginij auxilia, Belgas vereque reputantibus, Galliam suismet viribus concidisse. Nunc easdem omnium partes, addito si quid militaris disciplinæ in castris Romanorum viguerit, esse secum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones procubuerint. Seruirent Syria, Asiaque, & suetus regibus Oriens, multos adhuc in Gallia viuere, ante tributa genitos. Nuper certè, Cæso Quinctilio Varo, pulsam è Germania seruitutem. Nec Vitellium principem, sed Cæsarem Augustum bello prouocatum. Libertatem natura, etiam mutis animalibus, datam. Virtutum proprium hominis bonum: Deos fortioribus adesse. Prouide eriperent vacui occupatos, integri, fessos, dum alij Vespasianum, alij Vitellium foueant, patere locum aduersus vtrumque. Sic in Gallias Germaniásque intentus, si destinata prouenissent, validissimarum, ditissimarúmque nationum regno imminebat. At Flaccus Hordeonius, primos Ciuilis conatus, per dissimulationem aluit.

4. Vbi expugnata castra, deletas cohortes, pulsum Batauorum insula Romanũ nomen trepidi nuntij afferebant: Munium Lupercum legatũ (is duarum

duarum legionum hibernis præerat) egredi aduersus hostem iubet. Lupercus legionarios è præsentibus, Vbios è proximis, Treuerorum equites haut longè agentes, raptim transmisit: addita Batauorum ala, quæ iam pridem corrupta, fidem simulabat, vt proditis in ipsa acie Romanis, maiore pretio fugeret. Ciuilis Captarum cohortium signis circundatus, vt suo militi recens gloria ante oculos, & hostes memoria cladis terrerentur, matrem suam sororésque, simul omnium coniuges paruósque liberos, consistere à tergo iubet: hortamenta victoriæ, vel pulsis pudorem. Vt virorum cantu, feminarum vlulatu, sonuit acies, nequaquam par à legionibus, cohortibúsque redditur clamor. Nudauerat sinistrũ cornu Batauorum ala transfugiens, statímque in nos versa, sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinésque retinebãt. Vbiorum, Treuerorumq́; auxilia, fœda fuga dispersa, totis campis palãtur. Illuc incubuere Germani. Et fuit interim effugium legionibus, in castra, quibus Veterum nomen est. Præfectus alæ Batauorum, Claudius Labeo, oppidano certamine æmulus ciuilis, ne interfectus inuidiam apud populares, vel si retineretur, semina discordiæ præberet, in Frisios auehitur. Iisdem diebus Batauorum & Caninefatium cohortes, cùm iussu Vitellij in vrbem pergerent, missus à Ciuile nuntius, assequitur. Intumuere statim superbia ferociáque, & pretium itineris, donatiuum, duplex

plex ſtipendium, augeri equitum numerum, promiſſa ſanè à Vitellio, poſtulabant, non vt aſſequerentur, ſed cauſſam ſeditioni. Et Flaccus multa concedendo, nihil aliud effecerat, quàm vt acrius expoſcerent, quæ ſciebant negaturum. Spreto Flacco, inferiorem Germaniam petiuere, vt Ciuili iungerentur. Hordeonius, adhibitis tribunis centurionibúſque conſultauit, num obſequium abnuentes, vt coërceret. Mox inſita ignauia, & trepidis miniſtris, quos ambiguus auxiliorum animus, & ſubito dilectu ſuppleta legiones angebant, ſtatuit continere intra caſtra militem. Dein pœnitentia, & arguentibus ipſis qui ſuaſerant tanquam ſecuturus, ſcripſit Herennio Gallo, legionis primæ legato, qui Bonnam obtinebat, vt arceret tranſitu Batauos: ſe cum exercitu, tergis eorum hæſurum. Et opprimi poterant, ſi hinc Hordeonius, inde Gallus, motis vtrimque copiis, medios clauſiſſent. Flaccus omiſit inceptum, aliíſque litteris Gallum monuit, ne teneret abeuntes. Vnde ſuſpicio, ſponte legatorum excitari bellum: quin cuncta quæ acciderant, aut metuebantur, non inertia militis, neque hoſtium vi, ſed fraude ducum euenire. Batani, cùm caſtris Bonnenſibus propinquarent, præmiſere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponerent: Nullum ſibi bellum aduerſus Romanos, pro quibus toties bellaſſent: Longa atque irrita millia feſſis, patriæ atque otij cupidinem eſſe. Si nemo obſiſteret, innoxiam ››

iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inuenturos. Contantem legatum milites perpulerant, fortunam prælij experiretur. Tria millia legionarium, & tumultuariæ Belgarum cohortes, simul paganorum lixarúmque ignaua, sed procax ante periculum manus, omnibus portis erumpunt, vt Batauos numero impares circumfundant. Illi veteris militiæ memores, in cuneis congregantur, densi vndique & frontem tergáque ac latus tuti. Sic tenuem aciem nostrorum perfringunt. Cedentibus Belgis, pellitur legio, & vallum portásque trepidi petebant. Ibi plurimum cladis, cumulatæ corporibus fossæ: nec cæde tantùm & vulneribus, sed ruina, & suis plerique telis interiere. Victores, colonia Agripinensium vitata, nihil cetero in itinere hostile ausi, Bonnense prælium excusabant: tamquam negabatur, sibimetipsi consuluissent. Ciuilis aduentu veteranarum cohortium, iusti iam exercitus ductor, sed consilij ambiguus, & vim Romanam reputans, cunctos qui aderant, in verba Vespasiani adigit. Mittitque legatos ad duas legiones, quæ priore acie pulsæ, in Vetera castra concesserant, vt idem sacramentum acciperent. Redditur responsum, neque proditoris, neque hostium se consiliis vti. Esse sibi Vitellium principem, pro quo fidem & arma vsque ad supremum spiritum retenturos: proinde perfuga Batauus arbitrum rerum Romanarum ne ageret, sed meritas sceleris exspectaret. Quæ vbi relata Ciuili, incen

incensus ira, vniuersam Batauorum gentem in arma rapit. Iunguntur Bructeri Tencterique, *& excita nuntiis Germania, ad prædam, famámque. Aduersus has belli concurrentis minas, legionum, Mumius Lupercus, & Numisius Rufus, vallum murósque firmabant subuersa longæ pacis opera, haut procul castris in modum municipij exstructa, ne hostibus vsui forent. Sed parum prouisum, vt copiæ in castra conueherentur, rapi permisere. Ita paucis diebus per licentiam absumptæ sunt, quæ aduersus necessitates in longum suffecissent.*

5. *Ciuilis medium agmen cum robore Batauorum obtinens, (* vtrámque)* Rheni *ripam, quo truculentior visu foret, Germanorum cateruis complet, assultante per campos equite. Simul naues in aduersum amnem agebantur. Hinc veteranarum cohortium signa, inde depromtæ siluis * lucisq; ferarum imagines, vt cuique genti inire prælium mos est, iuxta belli ciuilis externique facie obstupefecerant obsessos, & spem oppugnantium augebat amplitudo valli: quod duabus legionibus situm, vix quinque millia armatorum tuebantur. Sed lixarum multitudo, turbata pace illuc congregata, & bello ministra aderat. Pars castrorum, in collem leniter assurgens, pars æquo adibatur, quippe illis hibernis, obsideri premiq; Germanias Augustus crediderat: neque vnquã id malorũ vt oppugnatum vltrò legiones nostras venirent. Inde*

non loco, neque munimentis labor additus. Vis & arma ſatis placebant. Batavi, Tranſrhenaniq́ue: quo diſcreta virtus manifeſtiùs ſpectaretur, ſibi quæque gens conſiſtunt, eminus laceſſentes. Pòſt vbi pleraq; telorum turribus pinniſq́; mœnium irrita * hærebant, & deſuper ſaxis vulnerabantur, clamore atque impetu, inuaſere vallum. Appoſitis plerique ſcalis, alij per teſtudinem ſuorum, ſcandebāt iam quidam, cùm gladiis & armorum incuſſu præcipitati, ſudibus, & pilis obruuntur, præferoces initio, & rebus ſecundis nimij. Sed * tum prædæ cupidine, aduerſa quoque tolerabant. Machinas etiam, inſolitum ſibi auſi nec vlla ipſis ſolertia, perfugæ captiuique docebant ſtruere materias in modum pontis, mox ſubiectis rotis: propellere: vt alij ſuperſtantes, tamquam ex aggere præliarentur: pars intus, occulti muros ſubruerent. Sed excuſſa baliſtis ſaxa, ſtrauere informe opus, & crates vineáſque parantibus, adacta tormentis ardentes haſtæ: vltroque ipſi oppugnatores ignibus petebantur: donec deſperata vi, verterent conſilium ad moras, haut ignari paucorum dierum ineſſe alimenta, & multum imbellis turbæ. Simul ex inopia proditio, & fluxa ſeruitiorum fides, ac fortuita belli ſperabantur.

6. Flaccus interim, cognito caſtrorum obſidio, & miſſis per Gallias qui auxilia concirent, lectos legionibus Dillio Voculæ duo & viceſimæ legionis legato tradit, vt quàm maximis per ripam itineribus,

ribus celeraret. Ipſe pauidus tortere, inuiſus militibus, neque enim ambiguè fremebant, emiſſas à Maguntiaco Batauorum cohortes, diſſimulatos Ciuilis conatus, acciri in ſocietatem Germanos, non Primi Antonij, neque Muciani ope Veſpaſianum magis adoleuiſſe, aperta odia, armáque palam depelli: fraudem & dolum, obſcura, eoq́; ineuitabilia. Ciuilem ſtare contra, ſtruere acie, Hordeonium, è cubiculo & lectulo, iubere quidquid hoſti conducat. Tot armatas fortiſſimorũ virorum manus, vnius ſenis valetudine regi. Quin potiùs interfecto traditore, fortunã virtutemq́; ſuam malo omne exſoluerent. His inter ſe vocibus inſiſtentes, flammauere inſuper allatæ à Veſpaſiano litteræ, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitauit: vinctóſque qui attulerant, ad Vitellium miſit. Sic mitigatis animis, Bonnam, hiberna primæ legionis ventum. Infenſior illic miles culpam cladis in Hordeonium vertebat: eius iuſſu directam aduerſus Batauos aciem, tamquam à Magontiaco legiones ſequerentur: eiuſdem proditione caſos, nullis ſuperuenientibus auxiliis. Ignota hæc ceteris exercitibus, neque imperatori ſuo nuntiari: cùm accurſu tot prouinciarum, exſtingui repens perfidia potuerit. Hordeonius exemplaria omnium litterarum, quibus per Gallias Britanniamq́; & Hiſpanias auxilia orabat, exercitui recitauit: inſtituitq́; peſſimum facinus, vt epiſtolæ Aquiliferis legionũ traderentur, à quis antè mili-

ti quàm ducibus * legabantur. Tum è ſeditioſis vnum vinciri iubet, magis vſurpandi iuris, quàm quia vnius culpa foret. Motúſque Bonna exercitus, in coloniam Agrippinenſem, affluentibus auxiliis Gallorum, qui primò rem Romanam enixè iuuabant. Mox valeſcentibus Germanis, pleraque
« ciuitates aduerſum nos armata, ſpe libertatis, & ſi
« exuiſſent ſeruitium, cupidine imperitandi. Gliſce-
« bat iracundia legionum, nec terrorem vnius militis vincula indiderant: quin idem ille arguebat vltrò conſcientiam ducis: tamquam nuntius inter Ciuilem Flaccumq; falſo crimine, teſtis veri opprimeretur. Conſcendit tribunal Vocula, mira conſtantia, prehenſumq; militem ac vociferãtem duci ad ſupplicium iuſſit. Et dum mali pauent, optimus quiſq; iuſſis paruere. Exin, conſenſu, ducem Voculam poſcẽtibus, Flaccus ſummã rerum ei permiſit. Sed diſcordes animos multa efferebant, inopia ſtipendij frumentiq;, & ſimul delectũ tributaq; Gallia aſpernantes: Rhenus, incognita illi cælo ſiccitate, vix nauium patiens: arcti cõmeatus: diſpoſita per omnem ripã ſtationes, quæ Germanos vado arcerent: eademq; de cauſſa minus frugũ, & plures qui conſumerent. Apud imperitos prodigij loco accipiebatur ipſa aquarũ penuria, tamquam nos amnes quoq; & vetera imperij munimẽta, deſererẽt, quod in pace, fors, ſeu natura: tunc fatum & ira dei, vocabatur. Ingreſſis Noueſiũ, * tertiadecima legio coniungitur. Additus Vocula in partem curarum,

Herennius Gallus legatus: nec auſi ad hoſtem pergere, loco, Gelduba nomen eſt, caſtra fecere. Ibi ſtruenda acie, muniendo vallandóque, & ceteris belli meditamentis militem firmabant. Vtque præda ad virtutem incenderetur, in proximos Gugernorum pagos, qui ſocietatem Ciuilis acceperant, ductus à Vocula exercitus. Pars cũ Herennio Gallo permanſit. Fortè nauem, haut procul caſtris frumento grauem, cùm per vada hæſiſſet, Germani in ſuam ripam trahebant. Non tulit Gallus, miſitq́; ſubſidio cohortem. Auctus & Germanorũ numerus, paulatimq́; aggregãtibus ſe auxiliis, acie certarum, Germani, multa cum ſtrage noſtrorum, nauem abripiũt. Victi (quod tum in morem verterat) non ſuam ignauiam, ſed perfidiam legati culpabant. Protractum è tentorio, ſciſſa veſte, verberato corpore pretio, quibus conſciis, prodidiſſet exercitum, dicere iubent. Redit in Herdeonium inuidia. Illum auctorem ſceleris, hunc miniſtrum vocant: donec exitium minitãtibus exterritus, proditionem & ipſe Hordeonio obiecit. Vinctáſque, aduentu demum Voculæ, exſoluitur. Is poſtera die, auctores ſeditionis morte affecit. Tanta illi exercitui diuerſitas inerat, licentiæ, patientiæq́;. Haut dubiè gregarius miles, Vitellio fidus: ſplendidiſſimus quiſque, in Veſpaſianum proni, inde ſcelerum ac ſuppliciorum vices, & mixtus obſequio furor: vt contineri non poſſent, qui puniri poterant.

7. At Ciuilem * immenſis actibus vniuerſa

*Germania extollebat; ſocietate nobiliſſimis obſidium firmata. Ille, vt cuique proximum, vaſtari Vbios Treueróſque, & alia manu Moſam amnem tranſire iubet, vt Menapios & Morinos & extrema Galliarum quaterent. Acta vtrobique præda. Infeſtius in Vbiis, quos genus Germanicæ originis eiurata patria, * Romanorum nomine Agrippinenſes vocarēt. Cæſæ cohortes eorum, in vico Marcoduro, incurioſius agentes, quia procul ripa aberant. Nec quieuere Vbij, quominus prædas è Germania peterent: primò impunè: dein circumuenti ſunt; per omne id bellum, meliore vſi fide quàm fortuna. Contuſis Vbiis, grauior & ſucceſſu rerum ferocior Ciuilis, obſidium legionum vrgebat: intentis cuſtodiis, ne quis occultus nuntius venientis auxilij penetraret. Machinas molemq́; operum, Batauis delegat: Transrhenanos prælium poſcentis, adſcindendum vallum ire, detruſóſque redintegrare certamen iubet: ſuperante multitudine; & facili damno: nec finem labori nox attulit. Congeſtis circum lignis accenſiſq́;, ſimul epulantes, vt quiſq; vino incaluerat, ad pugnā temeritate inani ferebantur. Quippe ipſorum tela, per tenebras vana. Romani conſpicuam Barbarorum aciem, & ſi quis audacia inſignibus effulgens, ad ictum, deſtinabant. Intellectum id Ciuili: & reſtincto igne, miſceri cuncta tenebris & armis iubet. Tum verò ſtrepitus diſſoni, caſus incerti neque feriendi neq; declinandi prouidentia. Vnde clamor acciderat,*

circum

circum agere corpora, tendere arcus, nihil prodeſſe virtus, ſors cuncta turbare, & ignauorum ſæpe talis fortiſſimi cadere. Apud Germanos, inconſulta ira: Romanus miles periculorum gnarus, ferratas rudes, grauia ſaxa, non fortè iaciebat. Vbi ſonus molientium, aut appoſitæ ſcalæ, hoſtem in manus dederant, propellere umbone, pilo ſequi, multos mœnia egreſſos, pugionibus fodere. Sic exhauſta nocte, nouam aciem dies aperuit. Eduxerant Bataui turrim, duplici tabulato, quam prætoriæ portæ (is æquiſſimus locus) propinquantem, promoti contra validi aſſeres, & incuſſæ trabes perfregere, multa ſuperſtantiũ pernicie. Pugnatumq; in perculſos ſubita & proſpera eruptione. Simul à legionariis peritia & arte præſtantibus, plura ſtruebantur. Præcipuum pauorem intulit ſuſpenſum & nutans machinamentum, quo repentè demiſſo præter ſuorum ora, ſinguli pluréſve hoſtium ſublime rapti, verſo pondere intra caſtra effundebantur. Ciuilis omiſſa oppugnandi ſpe, rurſus per otium aſſidebat, nuntiis & promiſſis fidem legionum conuellens. Hæc in Germania ante Cremonenſe prælium geſta, cuius euentum litteræ Primi Antonij docuere, addito Cæcinæ edicto. Et præfectus cohortis è victis, Alpinus Montanus, fortunam partium præſens fatebatur. Diuerſi hinc motus animorum. Auxilia è Gallia, quis nec amor, nec odium in partes, militia ſine affectu, hortantibus præfectis, ſtatim à Vitellio deſciſcunt, vetus miles

*cunctabatur. Sed adigente Hordeonio Flacco, inſtantibus tribunis, dixit ſacramentum non vultu neque animo ſatis affirmans: & cùm cetera iuriſiurandi verba conciperent, Veſpaſiani nomen hæſitantes, aut leui murmure, & plerumque ſilentio tranſmittebant. Lectæ deinde pro concione epiſtolæ Antonij ad Ciuilem, * ſuſpiciones militum irritauere: tamquam ad ſocium partium ſcriptæ, & de Germanico exercitu hoſtiliter. Mox allatis Geldubam in caſtra nuntiis, eadem dicta, factáque: & miſſus cum mandatis Montanus ad Ciuilem, vt abſiſteret bello, néve externa * arma falſis velaret. Si Veſpaſianum iuuare aggreſſus foret, ſatisfactum cœptis. Ad ea Ciuilis primò, callidè: pòſt, vbi videt Montanum præferocem ingenio, paratúmque in res nouas, orſus à queſtu periculiſque quæ per quinque & viginti annos in caſtris Romanis exhauſiſſet, Egregium, inquit,*
» *pretium laboris cœpi, nece fratris, & vincula mea,*
» *& ſæuiſſimas huius exercitus voces, quibus ad*
» *ſupplicium petitus, iure gentium pœnas repoſco.*
» *Vos autem Treueri, ceteræq́ ſeruientium animæ,*
» *quod pretium effuſi totiens ſanguinis exſpectatis,*
» *niſi ingratam militiam, immortalia tributa,*
» *virgas, ſecures, & dominorum ingenia? En ego*
» *præfectus vnius cohortis, & Caninefates Batauique, exigua Galliarum portio, vana illa caſtro-*
» *rum ſpatia excidemus, vel ſepta ferro faméque*
» *premimus, denique auſos aut libertas ſequetur,*

aut

aut victi iidem erimus. Sic accenſum, ſed melio- »
ra referre iuſſum, admittit. Ille vt irritus legationis rediit, cætera diſſimulans, quæ mox erupere. Ciuilis parte copiarū retenta, veteranas cohortes, & quod è Germanis maximè prõptum, aduerſus Voculam exercitumq́; eius mittit: Iulio Maximo, & Claudio Victore ſororis ſuæ filio, ducibus. Rapiunt in tranſitu hiberna alæ, Aſciburgij ſita, adeóque improuiſi caſtra inuolauere, vt non alloqui, non pandere aciem Vocula potuerit. Id ſolum, vt in tumultu, monuit, ſub ſignano milite media firmare, auxilia paſſim circumfuſa ſunt. eques prorupit, exceptúſque compoſitis hoſtium ordinibus, terga in ſuos vertit. Cædes inde, non prœlium. Et Neruiorum cohortes, metu ſeu perfidia, latera noſtrorum nudauere. Sic ad legiones peruentum, quæ, amiſſis ſignis, intra vallum ſternebantur, cùm repentè, nouo auxilio, fortuna pugnæ mutatur. Vaſconum lectæ à Galba cohortes, ac tum accitæ, dum caſtris propinquant, audito prœliantium clamore, intentos hoſtes à tergo inuadunt, latiorémque quàm pro numero terrorem faciunt: aliis à Noueſio, aliis è Magontiaco vniuerſas copias adueniſſe credentibus. Is error Romanis addit animos, & dū alienis viribus confidunt, ſuas recepere. Fortiſſimus quiſque, è Batauis, quãtum peditum erat, funduntur: eques euaſit, cùm ſignis captiuiſque, quos prima acie corripuerant. Cæſorum eo die, in partibus*

noſtris, maior numerus & imbellior, è Germanis, ipſa robora. Dux vterque, pari culpa meritus aduerſa, proſperis defuère. Nam Ciuilis, ſi maioribus copiis inſtruxiſſet aciem, circumiri à tam paucis cohortibus nequiſſet, caſtraq́; perrupta excidiſſet. Vocula, nec aduentum hoſtium explorauit, eóque ſimul egreſſus victuſque deinde victoria parum confiſus, tritis fruſtra diebus, caſtra in hoſtem mouit, quem ſi ſtatim impellere, curſumq́; rerum ſequi maturaſſet? ſoluere obſidium legionum eodem impetu potuiſſet.

8 *Tentauerat interim Ciuilis obſeſſorum animos, tanquam perdita apud Romanos res, & ſuis victoria proueniſſet. Circumferebantur ſigna vexilláque oſtentati etiam captiui, ex quibus vnus, egregium facinus auſus, clara voce geſta patefecit, confeſſus illic à Germanis, vnde maior indici fides. Simul vaſtatione incendiiſque flagrantium villarum, venire victorem exercium intelligebatur. In conſpectu caſtrorum conſtitui ſigna, foſsámque & vallum circumdari Vocula iubet, vt depoſitis impedimentis ſarciniſque expediti certarent. Hinc in ducem clamor pugnam poſcentium, & minari aſſueuerant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompoſiti feſſique prælium ſumpſere, nam Ciuilis aderat, non minus vitiis hoſtium, quàm virtute ſuorum fretus Varia apud Romanos fortuna, & ſeditioſiſſimus quiſque ignauius: quidam recentis*

victoria

*victoria memores, retinere locum, ferire hostem, séque & proximos hortari. Et redintegrata acie, manus ad obsessos tendere, ne tempori deessent. Illi cuncta à muris cernentes, omnibus portis prorumpunt. Ac fortè Ciuilis lapsu equi prostratus. * dedita per vtrumque exercitum fama, vulneratum aut interfectum, immane quantum suis pauoris, & hostibus alacritatis indidit. Sed Vocula, omissis fugientium tergis, vallum turrésque castrorum augebat, tamquam rursus obsidiū immineret: corrupta totiens victoria, non falsò suspectus bellum malle. Nihil aquè exercitus nostros, quàm egestas copiarum fatigabat. Impedimenta legionum cum imbelli turba Nouesium missa, vt inde terrestri itinere frumentum aduehere nt. Nam flumine hostes potiebantur. Primum agmen securum incessit, nondum satis firmo Ciuile, qui reuersus, missos Nouesium frumētatores, datásque in præsidium cohortes, velut multa pace, ingredi accepit, rarum apud signa militem, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, compositus inuadit permissis, qui pontes & viarum angusta insiderent, pugnatum longo agmine, & incerto Marte, donec prœlium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexere, manentibus vt fuerant castris, quæ relictorum illic militum præsidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in regressu discriminis addendum foret, frumentatoribus onustis paulisque. Addidit exercitui suo*

Vocula

Vocula mile dilectos, è quinta & quartadecima legionibus apud Vetera obſeſſis, indomitum militem & ducibus inferſum. Plures quàm iuſſum erat profecti, palàm in agmine fremebant, non ſe vltra famam, inſidias legatorum toleraturos. Ac qui remanſerant, deſertos ſe abducta parte legionum querebantur. Duplex hinc ſeditio, aliis reuocantibus Voculam, aliis redire in caſtra abnuentibus. Interim Ciuilis Vetera circumſedit. Vocula Geldubam, atque inde Nouеſium conceſſit. Ciuilis capit Geldubam. Mox haut procul Noueſio, equeſtri prœlio proſperè certauit. Sed miles, ſecundis aduerſiſq́ʒ, perinde in exitium ducum accendebantur. Et aduentu quintanorum quintadecimanorumq́ʒ aucta legiones donatiuum expoſcunt, comperto pecuniam à Vitellio miſſam. Nec diu contatus Hordeonius, nomine Veſpaſiani dedit. Idq́ʒ præcipuum fuit ſeditionis alimentum. Effuſi in luxum & epulas, & nocturnos cœtus, veterem in Hordeoniũ iram renouant, nec vllo legatorum, tribunorúmque obſiſtere auſo, (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum è cubili interficiunt. Eadem in Voculam parabantur, niſi ſeruili habitu, per tenebras, ignoratus, euaſiſſet. Vbi ſedato impetu, metus rediit: centuriones cum epiſtolis ad ciuitates Galliarum miſere, auxilia ac ſtipendia oraturos. Ipſi, vt eſt vulgus ſine rectore præceps, pauidus, ſecors, aduentante Ciuile, raptis temerè armis, ac ſtatim omiſſis, in fugã vertũtur.

Res

*Res aduersæ, discordiam peperere, iis qui è superiore exercitu erant, caussam suam dissociantibus. Vitellij tamen imagines, in castris, & per proximas Belgarum ciuitates, repositæ, cùm iam Vitellius corruisset. Dein mutati in pœnitentiam primani, quartanique, * duodeuicesimani, Voculam sequuntur: apud quem resumpto Vespasiani sacramento, ad liberandum Magontiaci obsidium ducebantur. Discesserant obsessores, mixtus ex Cattis, Vsipiis, Mattiacis exercitus, satietate prædæ, nec incruenti. * In via dispersos & nescios miles noster inuaserat. Quin & loricam vallúmque per fines suos Treueri struxere, magnisque inuicem cladibus cum Germanis certabant, donec egregia erga populum Romanum merita, mox rebelles fœdarent.*

A. V. C. DCCCXXIII.

9. *Interea Vespasianus iterùm, ac Titus, cõsulatium absentes inierũt, mœsta & multiplici metu suspensa ciuitate, quæ super instantia mala, falsos pauores induerat, desciuisse Africam, res nouas moliente L. Pisone. Is præerat prouinciæ, nequaquam turbidus ingenio. Sed quia naues sæuitia hiemis prohibebãtur, vulgus alimẽta in dies mercari solitũ, cui vna ex rep. annonæ cura, clausum littus, retineri cõmeatus dum timet, credebat: augentibus famam Vitellianis, qui studium partium nondum posuerant: nec victoribus quidem ingrato rumore, quorũ cupiditates externis quoque bellis*

inexplebi

inexplebiles, nulla vnquam ciuilis victoria ſatiauit, Kalend. Ianuariis, in ſenatu, quem Iulius Frontinus prætor vrbanus vocauerat, legatis, exercitibúſque, ac regibus laudes gratéſque decreta. Et Tertio Iuliano prætura, quod tranſgredientem in partes Veſpaſiani, legionem deſeruiſſet, ablata, vt in Plotium Griphum transferretur. Hormo dignitas equeſtris data. Et mox, eiurante Frontino, Cæſar Domitianus præturam cœpit. Eius nomen epiſtolis edictiſque proponebatur. Vis penes Mucianum: niſi quod pleráque Domitianus, inſtigantibus amicis, aut propria libidine, audebat. Sed præcipuus Muciano metus è Primo Antonio Varóque Ario; quos recentes, claroſque rerum fama, ac militum ſtudiis, etiam populus fouebat, quia in neminem vltra aciem ſæuierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Craſſum, egregiis maioribus, & fraterna imagine fulgentem, ad capeſſendam Rempu. hortatus: haut defutura conſciorum manu, ni Scribonianus abnuiſſet, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo metus incerta. Igitur Mucianus, quia propalàm opprimi Antonius nequebat: multis in ſenatu laudibus cumulatum, ſecretis promiſſis onerat, citeriorem Hiſpaniam oſtentans, diſceſſu Cluuij Ruſi vacuam, ſimul amicis eius, tribunatus præfecturáſque largitur. Dein, poſtquam inanem animum ſpe & cupidine impleuerat, vires abolet: dimiſſa in hiberna legione ſeptima, cuius

flagran-

flagrantiſſimus in Antonium amor. Et tertia legio, familiaris Ario Varo miles, in Syriã remiſſa. Pars exercitus in Germanias ducebatur. Sic egeſto quidquid turbidum, redit vrbi ſua forma, legéſque, & munia magiſtratuum. Quo die ſenatum ingreſſus eſt Domitianus, de abſentia patris fratriſque ac iuuenta ſua, pauca & modica diſſeruit, decorus habitu: & ignotis adhuc moribus, crebra oris confuſio pro modeſtia accipiebatur. Referente Cæſare, de reſtituendis Galbæ honoribus, cenſuit Curtius Montanus, vt Piſonis quoque memoria celebraretur. Patres vtrumque iuſſere. De Piſone irritum fuit. Tum ſorte ducti, per quos redderentur bello rapta, quique æra legum vetuſtate delapſa noſcerent, figerèntque, & qui Faſtos adulatione temporum fœdatos exonerarent, modúmque publicis impenſis facerent. Redditur Tertio Iuliano prætura, poſtquam cognitus eſt ad Veſpaſianum confugiſſe. Griphe honor manſit. Repeti in decognitionem inter Muſonium Rufum & P. Celerem placuit, damnatúſque Publius, & Sorani manibus ſatisfactum. Inſignis publica ſeueritate dies, ne priuatim quidam laude caruit. Iuſtum iudicium expleſſe Muſonius videbatur. Diuerſa fama Demetrio Cynicam ſectam profeſſo, quòd manifeſtum reum ambitioſius quam honeſtius defendiſſet. Ipſi Publico neque animus in periculis, neque oratio ſuppeditauit. Signo vltionis in accuſatores dato petiit

à Cæſare Iunius Mauricus, vt commentariorum principalium poteſtatem ſenatui faceret, per quos noſceret, quam quiſque accuſandum popoſciſſet. Conſulendum tali ſuper re principem, reſpondit. Senatus, inchoantibus primoribus, iuſiurandum concepit, quo certatim omnes magiſtratus, cæteri vt ſententiam rogabantur. Deos teſtes, aduocabant, nihil ope ſua factum, quo cuiuſquam ſalus læderetur, neque ſe præmium aut honorem ex calamitate ciuium cœpiſſe, prepidis, & verba iuriſiurandi per varias artes mutantibus, quis flagitij conſcientia inerat. Probabant religionem patres, periurium arguebant. Eáque velut cenſura, in Sariolenum Voculam, & Nonium Actianum, & Ceſtium Seuerum accerrimè incubuit, crebris apud Neronem delationibus famoſos. Sariolenum & recens crimen vrgegat, quòd apud Vitellium molitus eadem foret, nec deſtitit ſenatus manus intentare Voculæ, donec curia excederet. Ad Pactium Africanum tranſgreſſi, eum quoque proturbant: tamquam Neroni, Scribonianos fratres concordia opibúſque inſignes, ad exitium monſtrauiſſet. Africanus neque fateri audebat, neque abnuere poterat: in Vibium Criſpum, cuius interrogationibus fatigabatur, vltrò conuerſus, miſcendo quæ defendere nequibat, ſocietate culpæ inuidiam declinauit.

10. Magnam eo die pietatis eloquentiæq́; famam Vipſanius Meſſala adeptus eſt, nondum ſenatoria

natoria ætate, ausus pro fratre Aquilo Regulo deprecari. Regulum, subversa Crassorum & Orphiti domus, in summum odium extulerat. Sponte ex S.C. accusationum subiisse iuuenis admodum, nec depellendi periculi, sed in spem potentiæ videbatur. Et Sulpicia Prætextata Crassi vxor, quatuórque liberi, si cognosceret senatus, vltores aderant. Igitur Messala non caussam neque reum tueri, sed periculis fratris semet opponens, flexerat quosdam. Occurrit truci oratione Curtius Montanus, eo vsque progressus, vt post cædem Galbæ, datam interfectori Pisonis pecuniam à Regulo, appetitum morsu Pisonis caput obiectaret. Hæc certè, inquit, Nero nō coëgit: nec dignitatem, aut salutem illa sæuitia redemisti. Sanè toleremus istorum defensiones: qui perdere alios, quàm periclitari ipsi maluerunt. Te securum reliquerat exsul pater, & diuisa inter creditores bona nondum honorum capax ætas: nihil quod ex te cōcupisceret Nero, nihil quod timeret, libidine sanguinis, & hiatu præmiorum, ignotū adhuc ingeniū, & nullis defensionibus expertum, cæde nobili imbuisti, cùm ex funere reipublicæ, raptis consularibus spoliis septuagies sestertio dignatus, & sacerdotio fulgens, innoxios pueros, illustres senes, conspicuas fœminas eadem ruina prosterneres: cū segnitiā Neronis incusares, quòd per singulas domos, seq; & delatores fatigaret, posse vniuersum senatum vna voce subuerti. Retinete patres cōscripti, & reseruate hominē tam

» expediti conſilij, vt omnis ætas inſtructa ſit: & » quomodo ſenes noſtri, Marcellum, Criſpum, iuue» nes, Regulum imitentur. Inuenit etiam æmulos » infœlix nequitia, quid ſi floreat vigeatq́ꝫ? Et quem » adhuc quæſtorium offendere non audemus, præto» rium & conſularem * auſuri ſumus? An Nero» nem, extremum dominorum putatis? Idem credi» derant, qui Tiberio, qui Caio ſuperſtites fuerunt: » cum interim inteſtabilior, & ſæuior exortus eſt. » Non timemus Veſpaſianum: ea principis ætas, ea » moderatio. Sed diutius durant exempla, quàm » mores. Elanguimus P.C. nec iam ille ſenatus ſu» mus, qui occiſo Nerone, delatores & miniſtros, » more maiorum puniendos flagitabat. Optimus » eſt, poſt malum principem, dies primus. Tanto cùm aſſenſu ſenatus auditus eſt Montanus, vt ſpem caperet Heluidius, poſſe etiam Marcellum proſterni. Igitur à laude Cluuij Rufi orſus, qui perinde diues & eloquentia clarus, nulli vmquam ſub Nerone periculum faceſſiſſe, crimine ſimul exemploq́ꝫ Eprium vrgebat, ardentibus patrum animis, quo vbi ſenſit Marcellus, velut excedens curia: Imus, inquit, Priſce, & relinquimus tibi » ſenatum tuum: regna præſente Cæſare. Sequeba» tur Vibius Criſpus: ambo infenſi, vultu diuerſo. Marcellus minacibus oculis, Criſpus renidens: donec accurſu amicorum, retraherentur. Cùm gliſceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci & validi pertinacibus odiis tenderent, con-

ſumptus

*ſumptus per diſcordiam dies. Proximo ſenatu, inchoante Cæſare abolendo dolore iráque, & priorum temporum neceſſitatibus, cenſuit Mucianus prolixè pro accuſatoribus. Simul eos qui cœptam, dein omiſſam actionem repeterent, monuit ſermone molli, & tamquam rogaret. Patres cœptam libertatem, poſtquam obuiam itum, omiſere. Mucianus ne ſperni ſenatus iudicium, & cunctis ſub Nerone admiſſis, data impunitas videretur, Octauium Sagittam, & Antiſtium Soſianum ſenatorij ordinis, egreſſos exſilium, in eaſdem inſulas redegit. Octauius Pontiam Poſtumiam ſtupro cognitam, & nuptias ſuas abnuentem, impotens amoris interfecerat. Soſianus, prauitate morum multis exitioſus. Ambo graui ſenatuſconſulto damnati pulſíq; , quamuis conceſſo aliis reditu, in eadem pœna retenti ſunt. Nec ideò lenita erga Mucianum inuidia. Quippe Soſianus ac Sagitta, viles etiam ſi reuerterentur: accuſatorum ingenia, & opes, & exercita malis artibus potentia, timebantur. Reconciliauit paulisper ſtudia patrum, habita in ſenatu cognitio, ſecundùm veterem morem. Manlius * Patricius ordinis ſenatorij, pulſatum ſe in colonia Senienſi, cœtu multitudinis, & iuſſu magiſtratuum quærebatur, nec finem iniuria hic ſtetiſſe: planctum, & lamenta, & ſupremorum imaginem præſenti ſibi circumdata: cum contumeliis & probris, quæ in ſenatum vniuerſum iacerentur. Vocati qui arguebantur.*

Et cognita cauſſa, in conuictos vindicatum. Additúmque S. C. quo Senienſium plebes modeſtiæ admoneretur. Iiſdem diebus Antonius Flamma Cyrenenſibus damnatur, lege repetundarum, & exſilio ob ſæuitiam. Inter quæ, militaris ſeditio propè exarſit. Prætorianam militiam repetebant à Vitellio dimiſſi, pro Veſpaſiano congregati: & lectus in eandem ſpem è legionibus miles, promiſſa ſtipendia flagitabat. Ne Vitelliani quidem, ſine multa cæde, pelli poterant. Ingreſſus caſtra Mucianus, quò rectiùs ſtipendia ſingulorum ſpectaret, ſuis cum inſignibus armiſq; victores conſtituit, modicis inter ſe ſpatiis diſcretos. Tum Vitelliani, quos apud Bouillas in deditionem acceptos memorauimus, ceteriq; per vrbem, & vrbi vicina conquiſiti, producuntur propè intecto corpore. Eos Mucianus diduci, & Germanicum Britannicúmque militem, ac ſi qui aliorum exercituum, ſeparatim aſſiſtere iubet. Illos primus ſtatim aſpectus obſtupeſcerat, cùm ex diuerſo, velut aciem telis & armis trucem, ſemet, clauſos nudóſque & illuuie deformes, aſpicerent. Vt verò huc illuc diſtrahi cœpere, metus per omnes & præcipua Germanici militis formidò tamquam ea ſeparatione ad cædem deſtinarentur, prenſare commanipularium pectora, ceruicibus innecti, ſuprema oſcula petere, ne desererentur ſoli, neu in pari cauſſa diſparem fortunam paterentur: modò Mucianum, modò abſentem principem, poſtremùm cælum

ac deos

ac deos obtestari, donec Mucianus, cunctos eiusdem sacramenti, eiusdem imperatoris milites appellans, falso timori obuiam iret. Namque & victor exercitus, clamore, lacrymas eorum iuuabat. Isque finis illa die. Paucis post diebus, alloquentem Domitianum firmati iam excepere. Spernunt oblatos sibi agros, militiam & stipendia orant. Preces erant, sed quibus contra dici non posset: igitur in pratorium accepti. Dein quibus etas & iusta stipendia, dimissi cum honore, alij ob culpam: sed carptim, ac singuli, quo tutissimo remedio consensus multitudinis extenuatur. Ceterum verane pauperie, an uti videretur, actu in senatu, vt sexcenties sestertium à priuatis mutuum acciperetur. Prapositúsque ei cura Poppaus Siluanus, nec multo post necessitas abijt, siue omissa simulatio. Abrogati inde, legem ferente Domitiano, consulatus quos Vitellius dederat. Eunúsque censorium Flauio Sabino ductum magna documenta, instabilis fortunasúmmáque etiam miscentis.

11. Sub idem tempus, L. proconsul interficitur, ea de cade quã verissimè expediam, si pauca suprà petiero, ab initio causisque talium facinorum non absurda. Legio in Africa auxiliáque, tutandis imperij finibus, sub diuo Augusto Tiberióque principibus, Proconsuli parebant. Mox C. Casar turbidus animi, ac M. Silanum obtinẽtẽ Africam metuens, ablatam Proconsuli legionem,

miſſo in eam rem legato tradidit: æquatus inter duos beneficiorum numerus,& mixtis vtriuſque mandatis,diſcordia quæſita auctáque. Prauo certamine, legatorum ius adoleuit,diuturnitate officij, vel quia minoribus maior æmulandi cura. Proconſulum ſplendiſſimus quiſque, ſecuritati magis quàm potentiæ conſulebant. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Feſtus, ſumptuoſæ adoleſcentiæ,neque modica cupiens, ſe affinitate Vitellij anxius. Is,crebris ſermonibus,tentatione Piſonem ad res nouas, an tentanti reſtiterit,incertum, quoniam ſecreto eorum nemo affuit, & occiſo Piſone plerique ad gratiam interfectoris inclinauere. Nec ambigitur, prouinciam & militem alienato erga Veſpaſianum animo fuiſſe,& quidam è Vitellianis vrbe profugi,oſtentabant Piſoni nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipſius, & in pace ſuſpecta tutius bellum. Inter quæ Claudius Sagitta, præfectus alæ Petrinæ, proſpera nauigatione præuenit Papirium Centurionem, à Muciano miſſum: aſſeuerauitque mandata interficiendi Piſonis: centurioni data. Cecidiſſe Galerianum, conſobrinum eius generúmque. Vnam in audacia ſpem ſalutis. Sed duo itinera adeundi, ſeu mallet ſtatim arma, ſeu petita nauibus Gallia,ducem ſe Vitellianis exercitibus oſtenderet: Nihil ad ea moto Piſone, centurio à Muciano miſſus: vt portum Carthaginis attigit, magna voce, læta Piſoni

omnia,

omnia, tamquam principi continuare: obuios & ſubita rei miraculo attonitos, vt eadem adſtreperent, hortari, vulgus credulum, ruere in forum, præſentiam Piſonis expoſcere. Gaudio clamoribúſque cuncta miſcebant, indiligentia veri, & adulandi libidine. Piſo indicio Sagittæ, vel inſita modeſtia, non in publicum egreſſus eſt, neque ſe ſtudiis vulgi permiſit. Centurionémque percontatus, poſtquam quæſitum ſibi crimen cædémque competiit: animaduerti in eum iuſſit. haut perinde ſpe vitæ, quam ira in percuſſorem, quod idem interfectoribus Clodij Macri, cruentas legati ſanguine manus, ad cædem proconſulis retuliſſet. Anxio deinde edicto Carthaginenſibus increpitis, ne ſolita quidem munia vſurpabat, clauſus intra domum, ne qua motus noui cauſſa vel fortè oriretur. Sed vbi Feſto conſternatio vulgi, centurionis ſupplicium, vexáque & falſa, more famæ, in maius innotuere, equites in necem Piſonis mittit. Illi raptim vecti, obſcuro adhuc cœpta lucis, domum proconſulis irrumpunt, diſtrictis gladiis, & magna pars Piſonis ignari: quod Pœnos auxiliares Mauróſque in eam cædem diligerat, haut procul cubiculo, obuium fortè ſeruum, quis nam & vbi eſſet Piſo? interrogauere. Seruus, egregio mendacio, ſe Piſonem eſſe reſpondit, ac ſtatim obtruncatur: nec multo poſt, Piſo interficitur. Namque aderat, qui noſceret, Bebius Maſſa è procuratoribus Africæ: iam tunc optimo cuique

exitioſus, & in cauſſas malorum quæ mox tulimus, ſæpius rediturus, Feſtus Adrumeto, vbi ſpeculabundus ſubſtiterat, ad legionem tendit, præfectúmque caſtrorum Cetronium Piſanum vinciri iuſſit, proprias, ob ſimultates: ſed Piſonis ſatellitem vocabat, militéſque & centuriones quoſdam puniit, alios præmiis affecit: neutrum ex merito, ſed vt oppreſſiſſe bellum crederetur. Mox Ophenſium Leptitanorúmque diſcordias componit, quæ raptu frugum & pecorum inter agreſtes, modicis principiis, iam per arma atque acies exercebantur. Nam populus Ophenſis, multitudine inferior, Garamantas exciuerat, gentem indomitam, & inter accolas latrociniis fœcundam. Vnde arta Leptitanis res, latéque vaſtatis agris, intra mœnia trepidabant, donec interuentu cohortium alarúmque fuſi Garamantes, & recepta omnis præda, niſi quam vagi per inacceſſa mapalium vlterioribus vendiderant. At Veſpaſiano poſt Cremonenſem pugnam & proſperos vndique nuntios, cecidiſſe Vitellium multi cuiuſque ordinis pari audacia fortunáque hibernum mare aggreſſi nuntiauere. Aderant legati regis Vologeſi, quadraginta Parthorum equitum millia offerentes, magnificum lætúmque tantis ſociorum auxiliis ambiri: neque indigere. Gratia Vologeſo acta, mandatúmque vt legatos ad ſenatum mitteret, & pacem eſſe ſciret.

12. *Veſpaſianus in Italiam réſque vrbis intentus,*

tentus,

tentus, aduersam de Domitiano famam accepit: tamquam terminos ætatis, & concessa filio egrederetur. Igitur validissimam exercitus partem Tito tradit: ad reliqua Iudaici belli perpetranda. Titum, antequam digrederetur, multo apud patrem sermone orasse dicebatur, ne criminantium nuntiis temerè accenderetur: integrúmque se ac placabilem filio præstaret. Non legiones, non classes, perinde firma imperij munimenta, quàm numerum liberorum. Nam amicos tempore, fortuna, cupidinibus aliquando, aut erroribus, imminui, transferri, desinere: suum cuique sanguinem indiscretum, sed maximè principibus: quorum prosperis & alij fruantur, aduersa ad iunctissimos pertineant, ne fratribus quidem mansuram concordiam, ni pater exemplum præbuisset. Vespasianus haut æquè Domitiano mitigatus, quam Titi pietate gaudens, bono esse animo iubet, bellóque & armis Rempublicam attollere: sibi pacem domúmque curæ fore. Tum celerrimas nauium frumento onustas, sæuo adhuc mari committit. Quippè tanto discrimine vrbs nutabat, vt decem haut amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cùm à Vespasiano commeatus subuenere. Curam restituendi Capitolij in L. Vestinum confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famaq; inter proceres. Ab eo contracti haruspices, monuere, vt reliquiæ prioris delubri in paludes aueherentur, templũ iisdẽ vestigiis sisteretur, nolle deos

mutari

*mutari veterem formam. Vndecimo Kal. Iulias, serena luce, spatium omne quod templo dicabatur, euinctum vittis coronisque. Ingressi milites, quibus fausta * nomina felicibus ramis: deinde virgines Vestales, cum pueris puellisque patrimis matrimisque, aqua riuis & fontibus, amnibúsque hausta, perluere. Tum Heluidius Priscus prætor, praeunte Plauto Eliano pontifice, lustrata * boue taurísque area, & super cæspitem redditis extis, Iouem, Mineruam, præsidésque imperij, deos precatus vti cœpta prosperarent, sedésque suas pietate hominum inchoatas, diuina ope attollerent, vittas quibus ligatus lapis innexíque funes erant, contigit. Simul ceteri magistratus, & sacerdotes, & senatus, & eques, & magna pars populi, studio lætitiáque connixi, saxum ingens traxere: passimque iniecta fundamentis argenti aurique stipes, & metallorum primitiæ nullis fornacibus victa, sed vt gignuntur. Prædixere haruspices, ne temeraretur opus, saxo auróve in aliud destinato. Altitudo ædibus adiecta. Id solùm religio annuere, & prioris templi magnificentiæ defuisse creditum, quo tanta vis hominum retinenda erat.*

13. *Audita interim per Gallias Germaniásque mors Vitellij, duplicauerat bellum. Nam ciuilis omissa dissimulatione, in populum Romanum ruere: Vitellianæ legiones externum seruitium, quàm imperatorem Vespasianum malle: Galli*

Galli sustulerant amicos, eandem vbique exercituum nostrorum fortunam rati: vulgato rumore, à Sarmatis Dacîsque Mœsica ac Pannonica hiberna circumsideri, paria de Britannia fingebantur. Sed nihil æquè, quàm incendium Capitolij, ut finem imperij adesse crederent. Captam olim à Gallis vrbem: sed integra Iouis sede, mansisse imperium. Fatali nunc igne signum cælestis iræ datum, & possessionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi, superstitione vana Druidæ canebant. Incesserátque fama, primores Galliarum ab Othone aduersus Vitellium missos, antequam digrederentur: pepigisse, ne deessent libertati, si populum Romanum continua bellorum ciuilium series & interna mala fregissent. Ante Flacci Hordeonij cædem, nihil prorupit, quo coniuratio intelligeretur. Interfecto Hordeonio, commeauere nuntij inter Ciuilem Classiúmque præfectum alæ Treuerorum. Classicus nobilitate opibúsque. anteibat alios. Regium illi genus, & pace bellóque clara origo. Ipse è maioribus suis, hostis populi Rom. quam socius iactabat. Miscuere sese Iulius Tutor, & Iulius Sabinus, hic Treuir, hic Lingon, Tutor, ripæ Rheni à Vitellio præfectus: Sabinus, super insitam vanitatem, falsæ stirpis gloria incendebatur, proauiam suam diuo Iulio per Gallias bellauit, corpore atque adulterio placuisse. Hi secretis sermonibus animos ceterorum scrutari: vbi,*

quos

quos idoneos rebantur, conſcientia obſtrinxere, in colonia Agrippinenſi, in domum priuatam conueniunt, nam publicè, ciuitas talibus inceptis abhorrebat. Attamen interfuere quidam Vbiorum, Tungrorúmque. Sed plurima vis penes Treueros, ac Lingonas. Nec tulere moras conſultandi, cer-
" *tatim proclamãt, furere diſcordiis populum Rom.*
" *caſas legiones, vaſtatam Italiam, capi cum ma-*
" *xime vrbem, omnes exercitus ſuis quemque bellis*
" *diſtineri, ſi alpes præſidiis firmentur: coalita li-*
" *bertate, diſpecturas Gallias, quem virium ſuarum*
" *terminum velint.* *Hæc dicta pariter, probatáque de reliquiis Vitelliani exercitus dubitauere. Plerique interficiendos cenſebant, turbidos, infidos, ſanguine ducum pollutos. Vicit ratio parcendi: ne ſublata ſpe veniæ, pertinacia accenderentur. Alliciendos potius in ſocietatem legatis tantum legionum interfectis, ceterùm vulgus conſcientia ſcelerum, & ſpe impunitatis, facilè acceſſurum. Ea primi concilij forma: miſſíque per Gallias concitores belli. Simulatum ipſis obſequium, quo incautiorem Voculam opprimerent. Nec defuere qui Voculæ nuntiarent. Sed vires ad coërcendum deerant, infrequentibus infidiſque legionibus. Inter ambiguos milites, & occultos hoſtes, optimum è præſentibus ratus, mutua diſſimulatione, & iiſdem quibus petebatur artibus graſſari, in coloniam Agrippinenſem deſcendit. Illuc Claudius Labeo, quem captum & extra conuentum aman-*

datum

[redacted]

datum in Frisios diximus, corruptis custodibus perfugit, pollicitúsque, si præsidium daretur, iturum in Batauos, & potiorem ciuitatis partem ad societatem Romanam retracturum. Accepta peditum equitúmque modica manu, nihil apud Batauos ausus, quosdam Neruiorum Bethasiorúmque in arma traxit. Et furtim magis, quàm bello, Caninefates, Marsacósque incursabat. Vocula Gallorum fraude illectus, ad hostem contendit. Nec procul Veteribus aberat, cum Classicus ac Tutor per speciem explorandi prægressi, cum ducibus Germanorum pacta firmauere. Túmque primum discreti à legionibus, proprio vallo castra sua circumdant, obtestante Vocula: Non adeò turbatam ciuilibus armis rem Romanam, vt Treueris etiam Lingonibusque despectui sit. Superesse fidas prouincias, victores exercitus, fortunam imperij, & vltores deos. Sic olim, Sacrouirum & Æduos, nuper, Vendicem Galliásque singulis præliis concedisse. Eadem rursus numina, eadem fata, ruptores fœderum exspectarent. Melius diuo Iulio, diuoq; Augusto notos eorũ animos. Galbam, & infracta tributa, hostiles spiritus induisse. Nunc hostes, quoniam molle seruitium; cum spoliati exutique fuerint, amicos fore. Hæc ferociter locutus, postquam perstare in perfidia Classicum, Tutorémque videt, verso itinere, Nouesium cõcedit. Galli, duum millium spatio distantibus campis, consedere. Illuc

commean

commeantium centurionum militúmque emebantur animi: vt (flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa verba iurarent, pignúſque tanti ſceleris, nece aut vinculis legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam ſuadebant, audendum ratus, vocata concione, in hunc modum diſſeruit. Numquam apud vos verba feci, aut pro vobis ſolicitior, aut pro me ſecurior. Nam mihi exitium parari, libens audio, mortémque in tot malis hoſtium vt finem miſeriarum exſpecto. Veſtri me pudet miſerétque, aduerſus quos non prœlium & acies parantur, id enim fas armorum, & ius hoſtium, bellum cum populo Romano veſtris ſe manibus geſturum, Claſſicus ſperat: imperiúmque & ſacramentum Galliarum oſtentat. Adeò nos, ſi fortuna in præſens virtúſque deſeruit, etiam vetera exempla deficiunt, quoties Romanæ legiones perire præoptauerunt, ne loco pellerentur? ſocij ſæpe noſtri, exſcindi vrbes ſuas, ſéque cum coniugibus ac liberis cremari pertulerunt, neque aliud pretium exitus, quàm fides formáque. Tolerant cùm maximè inopiam obſidiúmque apud Vetera legiones, nec terrore aut promiſſis demouentur. Nobis, ſuper arma & viros, & egregia caſtrorum munimenta: frumentum & commeatus quamuis longo bello pares. Pecunia nuper etiam donatiuo ſuffecit, quòd ſiue à Veſpaſiano, ſiue à Vitellio datum interpretari maualtis, ab imperatore certè Romano

accepi

accepiſtis. Tot bellorum victores, apud Geldubam, apud Vetera fuſo toties hoſte, ſi pauetis aciem, indignum id quidem. Sed eſt vallum murique, & trahendi artes, donec è proximis prouinciis auxilia exercitúſque concurrant. Sanè ego diſpliceam. Sunt alij legati, tribuni, centurio denique, aut miles. Ne hoc prodigium toto terrarum orbe vulgetur, vobis ſatellitibus, Ciuilem & Claſſicum Italiam inuaſuros. An ſi ad mœnia vrbis Germani Galliq; duxerint, arma patria inferetis? Horret animus tanti flagitij imagine. Tutori Treuero agentur excubia? Signum belli Batauus dabit? & Germanorum cateruas ſupplebitis? quis deinde ſceleris exitus: cùm Romana legiones contrà direxerint, transfuga è transfugis, & proditores è proditoribus, inter recens & vetus ſacramentum inuiſi deis errabitis? Tu Iupiter optime maxime, quem per octingentes viginti annos, tot triumphis coluimus: Te Quirine Romana parens vrbis, precor venerórque, vt ſi vobis non fuit cordi, me duce hæc caſtra incorrupta & intemerata ſeruari, at certè pollui fœdarique à Tutore & Claſſico, ne ſinatis. Militibus Romanis, aut innocentiam detis, aut maturam, & ſine noxa pœnitentiam. Variè excepta oratio inter ſpem metúmque ac pudorem.

14. Digreſſum Voculam, & de ſupremis agitantem, liberti ſeruique prohibuêre fœdiſſimam mortem ſponte præuenire. Et Claſſicus, miſſe Æ-

milio Longino desertore primæ legionis, cædem eius maturauit. Herennium & Numisium legatos, vinciri satis visum: Dein sumtis Romani imperij insignibus, in castra venit. Nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba vltrà suppeditauere, quàm vt sacramentum recitaret. Iurauere qui aderant, pro imperio Galliarum. Interfectorem Voculæ, aliis ordinibus, ceteros, vt quisque flagitium nauauerat præmiis attollit. Diuisæ inde inter Tutorem & Classicum curæ. Tutor, valida manu circumdatos Agrippinenses, quantúmque militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit. Occisis Magontiaci tribunis, pulso castrorum præfecto, qui detractauerant. Classicus corruptissimum quemque è deditis pergere ad obsessos iubet, veniam ostentantes si præsentia sequerentur. Aliter, nihil spei. Famem, ferrúmque, & extrema passuros. Adiecere qui missi erant, exemplum suum. Obsessos hinc fides, inde egestas: inter decus ac flagitiam distrahebant. Contantibus solita insolitáque alimenta deerant, absumtis iumentis equisque, & ceteris animalibus, quæ profana fœdáque in vsum necessitas vertit. Virgulta postremò & stirpes & internatas saxis herbas vellentes miseriarum patientiáque documentum fuere: donec egregiam laudem, fine turpi macularent, missis ad Ciuilem legatis vitam orantes. Neque antè preces admissæ, quàm in verba Galliarum iurarent Tum pactus prædam castrorum

rum

rum dat custodes, qui pecuniam calones, sarcinas carent, ac qui ipsos leues abeuntes prosequerentur. At quintum ferè lapidem coorti Germani, incautum agmen aggrediuntur. Pugnacissimus quisque, in vestigio, mliti, palantes occubuere. Ceteri retrò in castra profugiunt, querente sanè Ciuile & increpante Germanos, tamquam fidem per scelus abrumperent. Simulata ea fuerint, an retinere sauientes nequiuerit, parùm affirmatur. Direptis castris, faces iniiciunt. Cunctósque qui pralio superfuerat. incendium hausit. Ciuilis barbaro voto, post cepta aduersus Romanos arma, propexum rutilatúmque crimen, patrata domum cade legionum, deposuit. Et ferebatur paruulo filio, quosdam captiuorum: sagittis iaculisque puerilibus figendos, obtulisse. Ceterùm neque se, neque quemquam Batauum, in verba Galliarum adegit, fisus Germanorum opibus, & si certandum aduersus Gallos de possessione rerum foret, inclytus fama, & potior. Mumius Lupercus legatus legionis, inter dona missus Velleda. Ea virgo nationis Bructera latè imperitabat: vetere apud Germanos more, quo plerasque sentinarum fatidicas, & augescente superstitione arbitrentur deas. Túncque Velleda auctoritas adoleuit: nam prosperas Germanis rex, & excidium legionum pradixerat. Sed Lupercus, in itinere inter-

fectis. Paucis centurionum, tribunorúmque Galliæ genus, reseruantur, pignus societatis. Cohortium alarum, legionum, hiberna, subuersa crematáque: iis tãtùm relictis, quæ Mogontiaci, ac Vindonissæ sita sunt, Legio XIII *cum auxiliis simul deditis, à Nouesio in coloniam Treuerorum transgredi iubetur, præfinita die intra quam castris excederet: Medium omne tempus, per varias curas egere, ignauissimus quisque, cæsorum apud Vetera exemplo, pauentes, melior pars, rubore & infamiæ, quale illud iter quis dux viæ, & omnia in arbitrio eorum, quos vitæ necisque dominos fecissent. Alij, nulla dedecoris cura, pecuniam aut carissima sibimet ipsi circumdare. Quidam expedire arma, telisque tamquam in aciem accingi. Hæc meditantibus, aduenit proficiscendi hora exspectatione tristior. Quippe intra vallum, deformitas haut perinde notabilis: detexit ignominiam campus, & dies. Reuulsa imperatorum imagine, * innexa signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis, silens agmen, & velut longæ exsequiæ. Dux claudius Sanctus effosso oculo, dirus ore ingenio debilior. Duplicatur flagitium, postquam desertis Bonnensibus castris, altera se legio miscuerat. Et vulgata captarum legionum fama cuncti qui paulò apte Romanorum nomen horreo tot procurrentes ex agris tectisque & vndique effusi, insolito spectaculo nimium fruebantur. Non tulit ala Picentina gaudium insultantis*

vulgi,

vulgi,ſpretiſque Sancti promiſſis,aut minis, Magontiacum abeunt, ac fortè obuio interfectore Voculæ Longino,coniectis in eum telis,initium exſoluendæ in poſterum culpæ fecere. Legiones nihil mutato itinere,ante mœnia Treuirerum conſidunt.

15. *Ciuilis & Claſſicus rebus ſecundus ſublati, an coloniam Agrippinenſem diripiendam exercitibus ſuis permitterent,dubitauere. Sæuitia* ingenij & cupidine prædæ, ad excidium ciuitatis trahebantur, obſtabat ratio belli, & nouum imperium inchoātibus vtilis clementiæ fama.Ciuilē etiam beneficij memoria flexit, quòd filium eius primo rerum motu in colonia Agrippinenſi deprehenſum,honoratè cuſtodierant. Sed Tranſrhenanis gentibus inuiſa ciuitas, opulentia auctúque Neque alium finem belli rebantur, quàm ſi promiſcua ea ſedes omnibus Germanis foret:aut disiecta, Vbios quoque diſperſiſſet. Igitur Tencteri, Rheno diſcreta gens,miſſis legatis, mandata apud Concilium Agrippinenſium edi iubent, quæ ferociſſimus è legatis,in hunc modum protulit. Rediſſe vos in corpus nomenq́; Germaniæ, communibus deis, ſed præcipuo deorum Marti grates agimus: vobiſq́; gratulamur, quod tandem liberi inter liberos eritis. Nam ad hunc diem flumina ac terras & cælum quodammodo ipſum, clauſerant Romani: vt colloquia congreſſúſque noſtros arcerent: vel, quod contumelioſius eſt viris ad arma natis, inermes ac propè nudi,ſub cuſtode & pretio coire-*

*mus. Sed vt amicitia, ſocietáſque noſtra in eternum rata ſint, poſtulamus à vobis, muros coloniæ, munimenta ſeruitij, detrahatis, etiam fera animalia, ſi clauſa teneas, virtutis obliuiſcuntur, Romanos omnes, in finibus veſtris, trucidetis, haut facilè libertas, & domini miſcentur. Bona interfectorum, in medium cedant: ne quis occulere quidquam, aut ſegregare cauſſam ſuam poſſit. Liceat nobis vobiſque vtramque ripam colere, vt olim maioribus noſtris, quomodo lucem noctémque omnibus hominibus, ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. Inſtituta cultúmque patrium reſumite, abruptis * voluptatibus, quibus Romani plus aduerſus ſubiectos quàm armis valent: ſincerus & integer, & ſeruitutis oblitus populus, aut ex æquo agetis, aut aliis imperabitis.* Agrippinenſes, ſumpto conſultandi ſpatio, quando neque ſubire conditiones metus futuri, neque palàm aſpernari conditio præſens ſinebat, in hunc modum reſpondent. *Quæ prima libertatis facultas data eſt, auidiùs quàm cautiùs ſumpſimus, vt vobis ceteriſque Germanis conſanguineis noſtris iungeremur. Muros ciuitatis, congregantibus ſe cùm maximè Romanorum exercitibus, augere nobis, quàm diruere tutius eſt. Si qui ex Italia aut prouinciis alienigenæ in finibus noſtris fuerant, eos bellum abſumpſit: vel in ſuas quiſque ſedes refugêre * deductis olim, & nobiſcum per connubium ſociatis,*

quiq;

quiq; mox prouenere, hæc patria est. Nec vos adeò iniquos existimamus, vt interfici à nobis parentes, fratres, liberos nostros velitis. Vectigal & onera commerciorum, resoluimus. Sint transitus incustoditi, sed diurni & inermes: donec noua & recentia iura, in vetustatem consuetudine vertantur. Arbitrium habebimus Ciuilem & Velledam, apud quos pacta sancientur. Sic lenitis Tencteris, legati ad Ciuilem & Velledam missi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetrauere. Sed coràm adire, alloquique Velledam negatum. Arcebantur aspectu, quò venerationis plus inesset. Ipsa edita in turre, delectus è propinquis, consulta responsáque, vt internuntius numinis, portabat. Ciuilis societate Agrippinensium auctus, proximas ciuitates affectare, aut aduersantibus bellum inferre statuit. Occupatisque Sunicis, & iuuentute eorum per cohortes compositâ, quominus vltrà pergeret, Claudius Labeo Bethasiorum, Tungrorúmque & Neruiorum tumultuariâ manu restitit, fretus loco, quia pontem Mosæ fluminis anteceperant. Pugnabatúrque in angustiis ambiguè, donec Germani tranantes, terga Labeonis inuasere. Simul Ciuilis, ausus, an ex composito, intulit se agmini Tungrorum, & clarâ voce, Non ideò, inquit, bellum sumpsimus, vt Bataui & Treueri gentib. imperent: Procul hæc à nobis arrogantia accipite: societatem, transgredior ad vos, seu me ducem, seu militem

manutis, Monebatur vulgus, condebántque gladios, cùm Campanus, ac Iuuenalis, ex primoribus Tungrorum, vniuersam ei gentem dedidere. Labeo, antequam circumueniretur, profugit. Ciuilis Bethasios quoque ac Neruies in fidem acceptos, copiis suis adiunxit: ingens rerum, perculsis ciuitatum animis, vel sponte inclinantibus. Interea Iulius Sabinus proiectis fœderis Romani monumentis, Cæsarem se salutari iubet: magnámque & inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, & conterminam ciuitatem & nobis fidam. Nec Sequani detrectauere certamen Fortuna melioribus affuit. Fusi Lingones. Sabinus festinatum temerè prælium, pari formidine deseruit. Vtque famam exitij sui faceret, villam in quam perfugerat, cremauit, illic voluntariâ morte interisse creditus. Sed quibus artibus latebrísque vitam per nouem mox annos traduxerit, simul amicorum eius constantiam, & insigne Epponinæ vxoris exemplum, suo loco reddemus. Sequanorum prosperâ acie, belli impetus stetit. Resipiscere paulatim ciuitates, fásque & fœdera respicere, principibus Remis: qui per Gallias edixere, vt missis legatis in commune consultarent, libertas an pax placeret.

16. *At Romæ cuncta in deterius audita Mucianum augebant.* nec quanquã egregij duces, iam enim Gallum Annium & Petilium Cerialem dilegerat, * summam belli parum tolerare. Nec relinquen*

[redacted]

linquenda urbs, sine rectore. Et Domitiani indomitæ libidines timebantur, suspectis, uti diximus, Primo Antonio, Varóque Ario. Varus prætorianis præpositus, vim atq; arma retinebat. Eam Mucianus pulsum loco, ne sine solatio ageret, annonæ præfecit. Utq; Domitiani animum, Varo haut alienum, deliniret, Arretinum Clementem, domui Vespasiani per affinitatem innexum, & gratissimum Domitiano, prætorianis præposuit, patrem eius sub Caio Cæsare egregiè functum eâ curâ dictitans. Lætum militibus idē nomen, atque ipsum quanquam senatorij ordinis ad utraq; munia sufficere. Assumuntur è ciuitate clarissimus quisque, & alij per ambitionem. Simul Domitianus Mucianusq; accingebantur, dispari animo ille. spe ac iuuentâ properus, hic, moras nectens, qui flagrantem retineret, ne ferociâ ætatis & prauis impulsoribus si exercitum inuasisset, paci bellóque malè consuleret. Legiones uictrices VI & XVIII. Vitellianarū una & uicesima, è recens conscriptis secunda, Penninis Cottianisq; alpibus, pars monte Graia traducūtur. XIIII. legio è Britānia, III. ac prima ex Hispaniâ accita. Igitur uenientis exercitus famâ, & suopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum ciuitates, in Remos conuenēre. Treuerorum legatio illic opperiebatur, acerrimo instinctore belli Tullio Valentino. Is meditatâ oratione, cuncta magnis imperiis obiectari solita, contumeliásque & inuidiam in pop. Romanum

effudit: turbidus miscendis seditionibus, & plerisque gratus vecordi facundiâ. At Iulius Auspex è primoribus Remorum, vim Romanam, pacisque bona dissertans, & sumi bellum etiam ab ignauis, strenuissimi cuiusque periculo geri, tamque super caput legiones: sapientissimum quemque reuerentiâ fid' ... iores periculo ac metu continuit. Et Valentinum animum laudabant, consilium Auspicis sequebantur. Constat obstetisse Treueris Lingonibúsque apud Gallias, quòd Vindicis motu cum Verginio steterant. Deterruit plerosque prouinciarum æmulatio, quod bello caput? vnde ius auspiciúmque peteretur, quàm, si cuncta prouenissent, sedem imperio legerent? Nondum victoria, iam discordia erat aliis fœdera, quibusdam opes virésque, aut vetustate originis, per iurgia iactantibus. Tædio futurorum, præsentia placuere. Scribuntur ad Treueros epistolæ, nomine Galliarum, vt abstinerent armis, impetrabili veniâ, & paratis deprecatoribus, si pœniteret. Restitit idem Valentinus, obstruxitque ciuitatis suæ aures, haut perinde instruendo bello intentus, quàm frequens concionibus. Igitur non Treueri, neque Lingones, ceteræve rebellium ciuitates, pro magnitudine suscepti discriminis agere. Ne duces quidem, in vnum consulere. Sed Ciuilis, aura Belgarum circumibat: dum Claudium Labeonem capere, aut exturbare nititur. Classicus, segne plerumque otium trahens, velut parto imperio fruebatur.

batur. Ne tutor quidem maturauit superiorem Germaniæ ripam, & ardua alpium præsidiis claudere. Atque interim vna & vicesima legio Vindonissa, Sextilius Felix cum auxiliaris cohortibus per Rhætiam irrupêre. Accessit ala Singularium, excita olim à Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. Praerat Iulius Briganticus, sorore Ciuilis genitus, vt fermè acerrima proximorum odia sunt, inuisus auunculo infensúsque. Tutor, Treuerorum copias, recenti Vangionum, Caracatium, Tribocorum lectu auctas, veterano pedite atque equite firmauit, corruptis spe, aut metu subactis legionariis, qui primò cohortem præmissam à Sextilio Felice, interficiunt, mox vbi duces exercitúsque Romani propinquabant, honesto transfugio rediere: secutis Tribocis, Vangionibúsque & Caracatibus. Tutor, Treueris comitantibus, vitato Magontiaco Bingium concessit, fidens loco, quia pontem Nauæ fluminis abruperat, sed incursu cohortium quas Sextilius ducebat, & reperto vado, proditus fusúsque. Ea clade, perculsi Treueri, & plebes omissis armis, per agros palatur, quidam principum, vt primi posuisse bellum viderentur, in ciuitates quæ societatem Romanam non exuerant, perfugerunt. Legiones à Nouesio Bonnáque in Treueros, vt suprà memorauimus, traductæ, seipsas in verba Vespasiani adigunt. Hæc Valentino absente gesta: qui vbi aduentabat, furens, cun-

etéq; rursus in turbas & exitium conuersuris, legiones in Mediomatrices, sociam ciuitatem, abscessere. Valentinus ac Tutor, in arma Treueros retrahunt: occisis Herennio aut Numisio legatis, quo minore spe veniæ cresceret vinculum sceleris.

17. Hic belli status erat, cùm Petilius Cerialis Magontiacum venit, eius aduentu, erectæ spes. Ipse pugnæ auidus, & contemnendis quàm cauendis hostibus melior, ferocia verborum militem incendebat: vbi primùm congredi licuisset, nullam prœlio moram facturus. Delectus per Galliam habitos, in ciuitates remittit, ac nuntiare iubet sufficere imperio legiones, socij ad munia pacis redirent, securi velut confecto bello, quod Romanæ manus excepissent. Auxit ea res Gallorum obsequium, nam recepta iuuentute, faciliùs tributa tolerauere, proniores ad officia quòd spernebantur. At Ciuilis & Classicus, vbi pulsum Tutorem, cæsos Treueros, cuncta hostibus prospera accepere: trepidi ac properantes, dum dispersas suorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monuere, ne summa rei periculum faceret. Eo rapidiùs Cerialis missis in Mediomatricos, qui breuiore itinere legiones in hostem verterent, contracto quod erat militum Magontiaci, quantúmque secum transuexerat, tertiis castris * Rigodulum venit, quem locum, magna Treuerorum manu, Valentinus insede-

rat,

rat, montibus aut Mosella amne septum, & addiderat fossas, obicésque saxorum. Nec deterruere ea munimenta Romanum ducem, quo minus peditem perrumpere iuberet: equitum aciem, in collem erigeret, spreto hoste, quem temerè collectum, haut ita loco iuuari, vt non plus suis in virtute foret. Paulum moræ in ascensu, dum missilia hostium præuehuntur. Vt ventum ad manus, deturbati, ruinæ modo præcipitantur. Et pars equitum, æquioribus iugis circumuecta, nobilissimos Bergarum, in queis ducem Valētinum, cœpit. Cerialis, postero die, coloniam Treuerorum ingressus est, auido milite eruendæ ciuitatis: Hanc esse Classici, hanc Tutoris patriam, horum scelere, clausas cæsásque legiones. Quid tantum Cremonam meruisset, quam è gremio Italiæ raptam, quia vnius noctis moram victoribus attulerit. Stare in consilio Germaniæ integram sedem, spoliis exercituum & ducum cædibus ouantem. Redigeret prædam in fiscum. Ipsis sufficere ignes & rebellis coloniæ ruinas quibus tot castrorum excidia pensarentur. Cerialis metu infamiæ, si licentia sæuitiáque imbuere militem crederetur, pressit iras & paruere, posito ciuili bello ad externa modestiores. Conuertit inde animos, accitarum è Mediomatricis legionum miserabilis aspectus. Stabant conscientia flagitij mœsta, fixis in terram oculos. Nulla inter coëuntes exercitus consalutatio, ne quis solantibus hortantibúsve responsa da-

bant additi per tentoria, & lucem ipsam vitantes, nec perinde periculum aut metus, quàm pudor ac dedecus obstupefecerat: attonitis etiam victoribus, qui vocem precésque adhibere non ausi, lacrymis ac silentio veniam poscebant, donec Cerialis mulceret animos, fato acta dictitans, quæ militum ducúmve discordia, vel fraude hostium euenissent. Primum illorum stipendiorum & sacramenti diem haberent: priorum facinorum neque imperatorem neq; se meminisse. Tunc recepti in eadem castra & editũ per manipulos, ne quis in certamine iurgióve seditionem aut cladem commilitoni obiectaret. Mox Treueros ac Lingonas, ad concionem vocatos, ita alloquitur. Neque
» *ego vmquam facundiam exercui, & populi Ro-*
» *mani virtutem armis affirmaui. Sed quia apud*
» *vos verba plurimùm valent, bonáque ac mala*
» *non sua natura, sed vocibus seditiosorum æsti-*
» *mantur: statui pauca disserere, quæ profligato*
» *bello, vtilius sit vobis audisse, quàm nobis dixisse.*
» *Terram vestram cæterorúmque Gallorum, ingressi*
» *sunt duces imperatoréſque Romani, nulla cupi-*
» *dine, sed maioribus vestris inuocantibus, quos di-*
» *scordia vsque ad exitium fatigabant, & acciti*
» *auxilio Germani, sociis pariter atque hostibus*
» *seruitutem imposuerant. Quot prœliis aduersus*
» *Cimbros Teutonósque, quantis exercituum no-*
» *strorum laboribus, quóve euentu Germanica bella*
» *tractauerimus, satis * clarum. Nec ideo Rhenum*
insedi

insedimus, ut Italiam tueremur: sed ne quis alius »
Artouistus, regno Galliarum poiiretur. An vos »
cariores Ciuili Batauisque & Transrhenanis gen- »
tibus creditis, quàm maioribus eorum patres aui- »
que vestri fuerunt? Eadem semper caussas Ger- »
manis trãscendendi in Gallias, libido atque aua- »
ritia, & mutãdæ sedis amor: ut relictis paludibus »
& solitudinibus suis, fœcundissimum hoc solum, »
vósque ipsos possiderent. Cæterùm libertas, & spe- »
ciosa nomina prætexũtur, nec quisquam alienum »
seruitium & dominationem sibi concupiuit, ut »
eadem ita vocabula usurparet. Regna belláque »
per Gallias semper fuêre, donec in nostrum ius »
concederetis. Nos, quamquam totiens lacessiti, iure »
victoriæ id solum vobis addidimus, quo pacem »
tueremur. Nam neque quies gentium, sine armis, »
neque arma, sine stipendiis, neque stipendia sine »
tributis haberi queũt. Cætera in cõmuni sita sunt. »
Ipsi plerumque legionibus nostris præsidetis: ipsi »
has aliásque prouincias regitis. Nihil separatum »
clausúmve. Et laudatorũ principũ usus ex æquo, »
quãuis procul agentibus: sæui proximis ingruunt, »
quomodo sterilitatem, aut nimios imbres & cæte- »
ra naturæ mala, ita luxum, vel auaritiam domi- »
nantium tolerate. Vitia erunt, donec homines: sed »
neque hæc cõtinua, & meliorũ interuẽta pensan- »
tur, nisi fortè Tutore & Classico regnãtibus, mode- »
ratius imperiũ speratis: aut minoribus quàm nũc »
tributis, parabuntur exercitus, quibus Germani »

Britan

» *Britannique arceantur. Nam pulsis (quod dij* » *prohibeant) Romanis, quid aliud quàm bella* » *omnium inter se gentium exsistent? Octingento-* » *rum annorum fortuna disciplináque, compages* » *hæc coaluit: quæ conuelli, sine exitio conuellen-* » *tium, non potest. Sed vobis maximum discrimen,* » *penes quos aurum & opes præcipuæ bellorum* » *caussa. Proinde pacem & vrbem, quam victi* » *victoré sque eodem iure obtinemus amate, colite.* » *Moneant vos vtriusque fortunæ documenta ne* » *contumaciam cum pernicie, quàm obsequium* » *cum securitate malitis. Tali oratione grauiora* *metuenteis compesuit, erexitque.*

18. *Tenebantur victore exercitu Treueri, cùm Ciuilis & Classicus misêre epistolas ad Cerialem, quarum hæc sententia fuit, Vespasianum, quamquam * nuncios occultarent, excessisse vita Vrbem atque Italiam, interno bello cõsumptam. Muciani & Domitiani. Vana & sine viribus nomina. Si Cerialis imperium Galliarum velit, ipsos finibus ciuitatum suarum contentos: si prælium mallet, ne id quidẽ abnuere. Ad ea Cerialis Ciuili & Classico nihil, eum qui attulerat ipsas epistolas, ad Domitianum misit. Hostes diuisis copiis aduenêre vndique. Plerique culpabant Cerialem passum iungi, quos discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus castra fossa valloq; circumdedit quis temerè antea intutis cõsederat. Apud Germanos, diuersis sententiis certabatur. Ciuilis*

opperien

opperiendas Transrhenanorũ gentes, quarum terror fracta Popul. Roman. vires obtererentur, Gallos quid aliud quàm prædam victoribus? & tamen quod roboris sit, Belgas, secum palàm, aut voto stare. Tutor contatione crescere rem Romanam affirmabat, coëuntibus vndiq; exercitibus, Transuectam à Britannia legionem, accitas ex Hispania aduentare ex Italia: nec subitum militem, sed veterem, expertúmque belli. Nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non iuberi, non regi, sed cuncta ex libidine agere. Pecuniámque ac dona, quîs solis corrumpantur, maiora apud Roman. & neminem adeò in arma promptum, vt non idem pretium quietis quàm periculi malit, quòd si statim congrediantur, nullas esse Ceriali, nisi ex reliquis Germanici exercitus, legiones, fœderibus Galliarum obstrictas. Idq; ipsum, quòd inconditam nuper Valentini manum cõtra spem suam fuderint, alimentum illis ducique temeritatis. Ausuros rursus, venturósque in manus, nõ imperiti adolescentuli verba & conciones, quã ferrũ & arma meditantis, sed Ciuilis & Classici: quos vbi aspexerint, rediturã in animos formidinẽ, famemque, ac totiens capitis precariã vitam, neque Treueras, aut Lingonas beneuolentia contineri: resumpturos arma, vbi metus abscesserit. Diremit consiliorum diuersitatẽ, approbata Tutoris sententia Classicus, statimque exsequuntur. Media acies Vbiis Lingonibusq; data, dextro cornu cohortes Batauorum, si-

nistre Bructeri Tencterique pars montibus, alij viam inter Mosellámque flumen, tam improuisi assiluere, vt in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in castris egerat) pugnari simul, vincique suos audierit, increpans pauorem nuntiantium, donec vniuersa clades in oculis fuit. Perrupta legionum castra, fusi equites: medius Mosellæ pons, qui vlteriora Coloniæ annectit, ab hostibus insessus. Cerialis turbidis rebus intrepidus, & fugientes manu retrahens, intecto corpore propius, inter tela, fœlici temeritate, & fortissimi cuiusque accursu, reciperatum põtem lecta manu firmauit. Mox in castra reuersus, palantes captarum apud Nouesium Bonnamq́ legionum manipulos & rarũ apud signa militum, ac propè circumuentas aquilas videt. Incensus ita, non Flaccum, inquit, non Voculam desertis. Nulla hic proditio, neque aliud excusandum habeo, quàm quòd vos Gallici fœderis oblitos (* prædixerim,) memoriam Romani sacramenti tenere credidi, Annumerabor Numisiis & Herenniis, vt omnes legati vestri, aut militum manibus, aut hostium ceciderint. Ite, nuntiate Vespasiano, vel quod propius est, Ciuili & Classico, relictũ à vobis in acie ducem. Venient legiones, quæ neque me inultum, neque vos impunitos patiantur. Vera erant, & à tribunis præfectisque eadem ingerebantur. Consistunt per cohortes, & manipulos, neque enim poterat patescere acies effuso hoste, & impedientibus

tibus tentoriis sarcinisque, cùm intra vallum pugnaretur. Tutor, & Classicus, & Ciuilis suis quisque locis pugnam ciebant: Gallos pro libertate, Batauos pro gloria, Germanos ad prædam instigantes. Et cuncta pro hostibus erant, donec legio vicesimaprima, patentiore quàm cæteræ spatio conglobata, sustinuit ruentes, mox impulit. Nec sine ope diuina, mutatis repentè animis, terga victores vertère. Ipsi territos se hortium aspectu ferebant, quæ primo impetu disiecta, summis rursus iugis congregantur, ac speciem noui auxilij fecerant. Sed obstitit vincentibus prauum inter ipsos certamen, hoste omisso, spolia consectandi. Cerialis, vt incuria propè rem afflixit, ibi constantia restituit. Secutúsque fortunam, castra hostium eodem die capit, exscinditque. Nec in longum quies militi data. Orabāt auxilium Agrippinenses; offerebántque vxorem ac sororem Ciuilis, & filiam Classici, relicta sibi pignora societatis. Atque interim dispersos in domibus Germanos trucidauerant. Vnde metus & iusta preces inuocantium, antequàm hostes reparatis viribus, ad spem, vel ad vltionem accingerentur. Namque & Ciuilis illuc intenderat, non inualidus, flagrantissima cohortium suarum integra, & è Chaucis Frisiisque composita. Tolbiaci, in finibus Agrippinensium, agebat. Sed tristis nuntius Auertit, deletam cohortem dolo Aggrinensium: qui largis epulis vinóque sopitos Germanos, clausis

foribus, igne iniecto, cremauêre, Simul Cerialis propero agmine ſubuênit. Circumſteterat Ciuilem & alius metus, ne quartadecima legio adiuncta Britannica claſſe afflictaret Batauos, quà Oceano ambiuntur. Sed legionem, terreſtri itinere, Fabius Priſcus legatus in Neruios Tungróſque duxit. Fa?? ciuitates in deditionem acceptæ. Claſſem vltrò Caninefates aggreſſi ſunt, maiórque pars nauium depreſſa, aut capta. Et Neruiorum multitudinem ſponte commotam, vt pro Romanis bellum capeſſeret, iidem Caninefates fudere, Claſſicus quoque aduerſus equites Noueſium à Ceriale præmiſſos ſecundum prœlium fecit, quæ modica, ſed crebra damna, famam victoriæ nuper partæ lacerabant.

19. *Iiſdem diebus, Mucianus Vitellij filium interfici iubet: manſuram diſcordiam obtendens, ni ſemina belli reſtinxiſſet. Neque Antonium primum adſciri inter comites à Domitiano paſſus eſt fauore militum anxius, & ſuperbia viri, æqualium quoque adeò ſuperiorum, intolerantis. Profectus ad Veſpaſianum Antonius, vt non pro ſpe ſua excipitur, ita neque aduerſo imperatoris animo. Trahebatur, in diuerſa, hinc, meritis Antonij, cuius ductu confectum haut dubiè bellum erat: inde, Muciani epiſtolis, ſimul cæteri, vt infeſtum tumidúmque inſectabantur, adiunctis prioris vitæ criminibus, neque ipſe deerat arrogantia vxore offenſas, nimius commemorãdis quæ meruiſſet.*

meruisset. Alios vt imbelles Cæcinam vt captiuũ ac dedititicium increpat. Vnde paulatim leuior viliórque haberi, manente tamen in speciem amicitiâ. Per eos menses, quibus Vespasianus Alexandriæ statos * æstiuis flatibus dies, & certa maris, opperiebatur, multa miracula euenêre, quis cælestis fauor & quædam in Vespasianum inclinatio numinum ostenderetur. Ex plebe Alexandrinâ quidam, oculorum tabe notus, genua eius aduoluitur, remedium cæcitatis exposcens gemitu, monitu Serapis dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit, precabaturq; principem, vt genas & oculorum orbes dignaretur respergere oris excremento. Alius manu æger, eodem deo auctore, vt pede ac vestigio Cæsaris calcaretur, orabat. Vespasianus primò irridere, aspernari: atque illis instantibus, modò famam vanitatis metuere, modò obsecratione ipsorum, & vocibus adulantium in spem induci: postremò æstimari à medicis iubet, an talis cæcitas ac debilitas, ope humana superabiles forent. Medici variè disserere. Huic non exesam vim luminis, & redituram si pellerentur obstantia: illi elapsos in prauum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari. Id fortasse cordi deis, & diuino ministerio principem electum, denique patrati remedij gloriam, penes Cæsarem, irriti, ludibrium penes miseros fore. Igitur Vespasianus cuncta fortunæ suæ patêre ratus, nec quidquam vltrà incredibile, læto ipse

vultu, erectâ quæ aſtabat multitudine, iuſſa exſequitur. Statim conuerſa ad vſum manus, ac cæco reluxit dies. Virumque qui interfuere nunc quoque memorant, poſtquam nullum mendacio pretium. Altior inde Veſpaſiano cupido adeundi ſacram ſedem, vt ſuper rebus imperij conſuleret. Arceri templo cunctos iubet, atque ingreſſus, intentúſque numini, reſpexit ponè tergum è primoribus Ægyptiorum nomine Baſiliden: quem procul Alexandriâ plurium dierum itinere, & ægro corpore detineri haut ignorabat. Percontatur ſacerdotes, num illo die Baſilides templum iniſſet? percontatur obuios, num in vrbe viſus ſit? denique miſſis equitibus explorat, illo temporis momẽto octoginta millibus paſſuum abfuiſſe. Tunc diuinã ſpeciem, & vim reſponſi ex nomine Baſilidis, interpretatus eſt.

20. *Origo dei non dum noſtris auctoribus celebrata: Ægyptiorum antiſtites ſic memorant. Ptolemæo regi, qui Macedonum primus Aegypti opes firmauit, cùm Alexandriæ recens conditæ mœnia, templaq; & religiones, adderet, oblatum per quietem decore eximio & maiore quàm humana ſpecie iuuenem, qui moneret, vt fidiſsimis amicorum in Pontum miſsis, effigiem ſuam acciret: lætum id regno, magnámque & inclytam ſedem fore quæ excepiſſet, ſimul viſum eundem iuuenem in cœlum igne plurimo attolli. Ptolemæus omine & miraculo excitus, ſacerdotibus Ægyptiorum,*

rum , quibus mortalia intelligere , nocturnos visus aperit. Atque illis Ponti & externorum parum gnaris. Timotheum Atheniensem è gente Eumolpidarum , quem vt antistitem cærimoniarum Eleusi exciuerat , quanam illa superstitit , quod numen interrogat. Timotheus , quæsitis qui in pontum meassent, cognoscit vrbem illic Sinopem , nec procul templum vetere inter accolas fama Iouis Ditis. Namque & muliebrem effigiem assistere , quam plerique Proserpinam vocent. Sed Ptolemæus, vt sunt ingenia regũ, pronus ad formidinem, vbi securitas rediit, voluptatum quàm religionum appetens , negligere paulatim, aliásque ad curas animum vertere : donec eadem species terribilior iam & instantior exitium ipsi regnóque denuntiaret , ni iussa patrarentur. Tum legatos & dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopensibus imperitaba) expediri iubet: præcipitque nauigaturus , vt Pythium Apollinem adeant. Illis mare secundum. Seos oraculi haut ambigua. Irent, simulacrumq́; patris sui reueherent, sororis relinquerent. Vt Sinopen venere, munera, preces, mandata regis sui Scydrothemidi allegant. Qui diuersus animi, modò numen pauescere , modo minis aduersantis populi terreri, sæpe idonis promissisque legatorum flectebatur. Atque interim triennio exacto. Ptolemæus non studium, non preces omittere. Dignitatem legatorũ, numerum nauium, auri pondus, augebat. Tum minax

facies Scydrothemidi offertur, ne destinata deo vltrà moraretur. Contantem varia pernicies, morbique & manifesta cælestium ira, grauior(que) in dies fatigabat. Aduocata concione iussa numinis suos Ptolemæi(que) visus, ingruentia mala exponit. Vulgus aduersari regem inuidere Ægypto, sibi metuere, templum(que) circumsidere. Maior hinc fama tradidit, deum ipsum appulsas litori nauis sponte conscendisse. Mirum inde dictu, tertio die tantum maris emensi, Alexandriam appelluntur. Templum pro magnitudine vrbis exstructum, loco cui nomen Rhacotis: fuerat illic sacellum, Sarapidi atque Isidi antiquitus sacratum. Hæc de origine & aduectu dei, celeberrima. Nec sum ignarus, esse quosdam qui Seleuciâ vrbe Syriæ accitũ, regnante Ptolemæo, quem tertia ætas tulit: alij auctorem eundem Ptolemæum, sedem ex quâ transierit. Memphim perhibent, inclytam olim, veteris Ægypti columen. Deum ipsum multi Æsculapium, quòd medeatur ægris corporibus: quidam, Osirim, antiquissimum illis gentibus numẽ, plerique Iouem, vt rerum omnium potentem, plurimi Ditem patrem, insignibus quæ in ipso manifesta, aut per ambages coniectãt. At Domitianus Mucianúsque, antequam alpibus propinquarent, prosperos rerum in Treueris gestarum nuntios accepere. Præcipua victoriæ fides: dux hostium Valentinus, nequaquam abiecto animo, quos spiritus gessisset, vultu ferebat. Auditus ideò tantum, vt

nosceretur

noscerettur ingeniũ eius damnatusq;: inter ipsum supplicium, exprobranti cuidam patriam eius captam. Accipere se solatium mortis respondit. Sed Mucianus quod diu occultauerat, vt recens ex-
prompsit. Quoniam benignitate deûm fracta vi- »
res hostium forent: parum decere Domitianum, »
confecto propè bello, alienæ gloriæ interuenturum. »
Si status imperij, aut salus Galliarum in discri- »
mine verteretur, debuisse Cæsarem in acie stare. »
Caninefates Batauósque minoribus ducibus de- »
legandos. Ipse Lugduni vim fortunamq; princi- »
patus è proximo ostentaret, nec paruis periculis »
immixtus, & maioribus non defuturus. »
Intelligebantur artes: sed pars obsequij in eo ne deprehenderentur. Ita Lugdunum ventum. Vnde creditur Domitianus, occultis ad Cerialem nuntiis fidem eius tentauisse, an præsenti sibi exercitum imperiúmque traditurus foret: quâ cogitatione bellum aduersus patrem cogitauerit, an opes virésque aduersus fratrem, in incerto fuit. Nam Cerialis, salubri temperamento elusit, vt vana pueriliter cupientem, Domitianus sperni à senioribus iuuentam suam cernens, modica quoque & vsurpata antea munia imperij omittebat. Simul simplicitatis ac modestiæ imagine, in altitudinem conditus studiúmque litterarum & amorem carminum simulans, quò velaret animum, & fratris æmulationi subduceretur, cuius disparem mitiorémque naturam contrà interpretabatur.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV NERONIS *Historiarum Liber V.*

BREVIARIVM LIBRI.

1. Titi in Iudæos expeditio. Ea occaſione de gentis origine, religione, moribus.

2. Iudeæ fines, ſitus, vbertas. Sacra vrbis, tépli, rerum Iudaicarum breuis tractatio.

3. Fruſtra oppugnat vrbem Titus, quia permunita. Iudæorum duces inter ſe diſcordes. Prodigia ante vrbis & gentis excidium. Obſeſſorum mira multitudo. Machinis vrbs inuaditur.

4. Cerialis Ciuilem aggreditur. Pugna tumultuaria Ciuili proſpera. Altera, ordinata, in qua Romani ſuperant.

5. In Batauiā Ciuilis ſe condit. Tutor, Claſſicus, Treuirenſis ſenatus, trans Rhenum fugiunt. Variæ Ciuilis impreſſiones bellicæ nullius momenti. Incautus & mæchus Cerialis penè intercipitur ab hoſtibus.

6. Naualis certaminis præludia. Cerialis Batauiam intrat, ad pacem inſulanos inuitans, qui inclinant. Cerialis & Ciuilis adlocutio.

Reliqua deſunt, nempe Hieroſolymorum expugnatio,

gnatio, Cæsarum triumphus, pax Batauica, Vespasiani, Titi Domitiani imperium: quæ omnia Tacitus, tum hoc libro quinto, tum sequentibus, temporum audacia obrutis, accurate descripserat.

EIUSDEM anni principio, Cæsar Titus perdomandæ Iudææ dilectus à patre, & priuatis vtriusque rebus militia clarus, maiore tum vi famáque agebat, certantibus prouinciarum & exercituum studiis, atque ipse, vt * super fortunam crederetur, decorum se promptúmque in armis ostendebat, comitate & alloquiis officia prouocans: ac plerumque in opere, in agmine, gregario mixtus, incorrupto ducis honore. Tres eum in Iudæa legiones, quinta & decima, & quintadecima, vetus Vespasiani miles excepere. Tradidit & Syria duodecimam, & adductos Alexãdria duo & vuicesimanos, tertianosq́; Comitabantur viginti sociæ cohortes, octo equitum alæ: simul Agrippa, Sohemúsque Reges, & auxilia Regis Antiochi, validáque & solito inter accolas odio infensa Iudæis Arabum manus. Multi, quos vrbe atque Italia sua quemque spes acciuerat, occupandi Principem adhuc vacuum. His cum copiis fines hostium ingressus, composito agmine, cuncta explorans, paratúsque decernere, haut procul Hierosolymis castra facit.

Sed

Sed quia famoſæ vrbis ſupremum diem tradituri ſumus, congruens videtur primordia eius aperire Iudæos, Creta inſula profugos, nouiſſima Libyæ incediſſe memorant, quâ tempeſtate Saturnus vi Iouis pulſus ceſſerit regnis. Argumentum è nomine petitur. Inclytum in Cretâ, Idam montem: accolas, Idæos, aucto in Barbarum cognomento, Iudæos vocitari (quaſi Idæos) quidam regnante Iſide, exundantem per Ægyptum multitudinem, ducibus Hieroſolymo ac Iudâ, proximas in terras exoneratam. Plerique Æthiopum prolem, quos rege Cepheo, metus atque odium mutare ſedes perpulerit. Sunt qui tradant, Aſſyrios conuenas, indignum agrorum populum, parte Ægypti potitos, ac mox proprias vrbes Hebræáſque terras, & propiora Syriæ coluiſſe. Clara alij Iudæorum initia: Solymos carminibus Homeri celebratam gentem, conditæ vrbi Hieroſolymam nomen è ſuo feciſſe. Plurimi auctores conſentiunt, ortâ per Ægyptum tabe, quæ corpora fœdaret: regem * Occhorim, adito Hammonis oraculo, remedium petentem, purgare regnum, & id genus hominum vt inuiſum deis, alias in terras auehere iuſſum. Sic conquiſitum collectúmque vulgus, poſtquam vaſtis locis relictum ſit, ceteris per lacrymas torpentibus, Moſen vnum exſulum monuiſſe, ne quam deorum hominúmve opem exſpectarent, ab vtriſque deſerti, ſed ſibimet vt duci cæleſti crederent, * primò cuius auxilio credentes,*

dentes, præsentes miserias pepulissent. Assensere, atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt. Sed nihil æquè, quàm inopia quæ fatigabat. Iámque haut procul exitio, totis campis procubuerant: cùm grex asinorum agrestium, è pastu in rupem nemore opacam concessit. Secutus Moses, coniecturâ herbidi soli, largas aquarum venas aperit. Id leuamen, & continuum sex dierum iter emensi, septimo pulsis cultoribus obtinuere terras in quibus vrbs & templum dicata sunt. Moses, quo sibi in posterum gentem firmaret, nouos ritus contrariósque ceteris mortalibus indidit. Profana illic omnia, quæ apud nos sacra. Rursum concessa apud illos, quæ nobis infesta. Effigiem animalis, quo monstrante errorem sitimque depulerant, penetrali sacrauere: cæso ariete, velut in contumeliam Hammonis. Bos quoque immolatur, quem Ægyptij Apin colunt. Sue abstinent, memoriâ cladis, quòd ipsos scabies quondam turpauerat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem, crebris adhuc ieiuniis fatentur. Et raptarum frugum argumentum, panis Iudaicus nullo fermento detinetur. Septimo die, otium placuisse ferunt, quia is finem laborum tulerit dein blandiente inertiâ, septimum quoque annum ignauiæ datum. Alij honorem cum Saturno haberi, seu principia religionis: tradentibus Idæis, quos cum Saturno pulsos, & conditores gentis accepimus: seu quòd è septem sideribus, quis mortales

mortales reguntur, altissimo orbe & præcipua potentia stella Saturni feratur: ac pleraque cælestium, vim suam & cursum septimos per numeros conficiant. Hi ritus quoquo modo inducti, antiquitate defenduntur, cetera instituta sinistra, fœda, prauitate valuere. Nam pessimus quisque, spretis religionibus patriis, tributa & stipes illuc congerebant. Vnde aucta Iudæorum res: & quia apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, sed aduersus omnes alios hostile odium. Separati epulis, discreti cubilibus, proiectissima ad libidinem gens, alienarum concubitu abstinent, inter se nihil illicitum. Circumsidere genitalia instituere, vt diuersitate noscantur. Transgressi in morem eorum, idem vsurpant, nec quidquam prius imbuuntur, quàm contemnere deos, exuere patriam parentes, liberos, fratres, vilia habere. Augendæ tamen multitudini consulitur. Nam & necare quemquam ex agnatis, nefas; animásque prælio aut suppliciis peremptorum, æternas putant. Hinc generandi amor, & moriendi contemptus. Corpora condere, quàm cremare, è more Ægyptio. Eadémque cura, & de infernis persuasio, cælestium contra. Ægyptij pleraque animalia, effigiésque compositas venerantur. Iudæi mente sola, vnúmque numen intelligunt. Profanos qui in deum imagines, mortalibus materiis, in species hominum effingant. Summum illud & æternum, neque mutabile, neque interiturum.

Igitur

Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sunt. Non regibus hæc adulatio, non Cæsaribus honor. Sed quia sacerdotes eorum tibia tympanisque concinebant, hedera vinciebantur, vitisque aurea templo reperta: Liberum patrem coli, domitorem Orientis quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis, quippe Liber festos lætósque ritus posuit: Iudæorum mos absurdus sordidúsque.

2. Terra finésque, quâ ad Orientem vergunt, Arabia terminantur: à meridie, Ægyptus obiacet: ab occasu, Phœnices & mare: Septentrionem à latere Syriæ longè prospectant. Corpora hominum salubria, & ferentia laborum, rari imbres, vber solum. (* Exuberant) fruges nostrum admorem, prætérque eas, Balsamum & Palmæ, palmetis proceritas, & decor Balsamum, modica arbor, vt quisque ramus intumuit, si vim ferri adhibeas, pauent venæ; fragmine lapidis, aut testa aperiuntur, humor in vsu medentium est. Præcipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidúmque niuibus. Idem amnem Iordanem alit, funditque. Nec Iordanes pelago accipitur. Sed vnum atque alterum lacum integer perfluit: tertio retinetur. Lacus immenso ambitu, specie maris sapore corruptior, grauitate odoris accolis pestifer, neque vento impellitur, neque pisces aut suetas aquis volucres patitur. Incerta vnde, superiecta, vt solido feruntur,

periti

periti imperitique nandi, perinde attolluntur. Certo anni, bitumen egerit: cuius legendi vsum, vt ceteras artes, experientia docuit. Ater suapte natura liquor, & sparso aceto concretas, innatat. hunc manu captum, quibus ea cura, in summa nauis trahunt. Inde nullo iuuante influit, oneratque, donec abscindas, nec abscindere are ferróve possis: fugit cruorem vestémque infectam sanguine, quo feminæ per menses exsoluuntur. Sic veteres auctores. Sed gnari locorum tradunt, vndantes bitumine moles pelli, manúque trahi ad litu: mox vbi vapore terræ, vi solis inferuerint securibus cuneisque vt trabes aut saxa discindi. aut procul inde campi, quos ferunt olim vberes, magnisque vrbibus habitatos, fulminum iactu arsisse: & manere vestigia: terrámque specie torridam, vim frugiferam perdidisset. Nam cuncta sponte edita, aut manu sata, siue herbâ tenus aut flore, seu solitam in speciem adoluere, atra & inania velut in cinerem vanescunt. Ego sicut Iudaicas quondam vrbes igne cælesti flagrasse concesserim: ita habitu lacus infici terram, corrumpi superfusum spiritum, eóque fœtus segetum & autumni putrescere reor, solo cælóque iuxtà graui. Et Belus amnis Iudaico mari illabitur: circa cuius os conlecta arena, admixto nitro, in vitrum excoquuntur: modicum id litus, sed egerentibus inexhaustum. Magna pars Iudææ vicis dispergitur, habent & oppida: Hierosolyma genti

caput.

*caput. Illic immensæ opulentiæ templum, & primis munimentis vrbs * deiugis, templum intimis clausum, ad fores, tantùm Iudæo aditus: limine, præter sacerdotes, arcebantur. Dum Assyrios penes Medósque & Persas Oriens fuit, despectissima pars seruientium, postquam Macedones præpotuere, rex Antiochus demere superstitionem, & mores Græcorum dare adnixus, quo minus teterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est. nam eâ tempestate, Arsaces desciuerat. Tum Iudæi, Macedonibus inualidis parthis nondum adultis (& Romani procul aberant) sibi ipsi reges imposuere, qui mobilitate vulgi expulsi, sumptâ per arma dominatione, fugas ciuium, vrbium euersiones, fratrum coniugum, parentum neces, aliáque solita regibus ausi, superstitionem fouebant: quia honor sacerdotij firmamentum potentiæ assumebatur. Romanorum primus Gn. Pompeius, domuit: templúmque iure victoriæ ingressus est. Inde vulgatum, * nulla intus deûm effigie vacuam sedem, & inania arcana. Muri Hierosolymorum diruti, delubrum mansit. Mox bello ciuili interno, postquam in deditionem M. Antonij prouinciæ cesserant: rex Parthorum Pacorus Iudeâ potitus, interfectúsque à P. Ventidio, & Parthi trans Euphratem redacti. Iudæos C. Sosius subegit. Regnum ab Antonio Herodi datum, victor Augustus sanxit. Post mortem Herodis, nihil exspectato Cæsare, Simon*

quidam regium nomen inuaserat. Is à Quinctilio Varo obtinente Syriam punitus, & gentem coërcitam, liberi Herodis tripartito rexere. Sub Tiberio quies, dein iussi à C. Cæsare effigiem eius in templo locare, arma potius sumpsere, quem motum Cæsaris mors diremit. Claudius defunctis regibus, aut ad modicum redactis, Iudæam prouinciam equitibus. Romanis aut libertis permisit, è quibus Antonius Felix, per omnem sæuitiam ac libidinem, ius regium seruili ingenio exercuit, Drusillâ Cleopatra & Antonij nepte in matrimonium accepta, vt eiusdem Antonij, nepte in matrimonium accepta, vt eiusdem Antonij, Felix progener, Claudius nepos esset, durauit tamen patientia Iudæis, vsque ad Gessium Florum procuratorem. Sub eo bellum ortum, & comprimere cœptantem Cestium Gallum Syriæ legatum varia prælia ac sæpius aduersa excepere. Qui vbi fato, aut tædio occidit: missu Neronis, Vespasianus fortuna famáque & egregiis ministris, intra duas æstates, cūcta camporū, omnesq́; præter Hierosolyma vrbes, victore exercitu tenebat. Proximus annus ciuili bello intentus, quantū ad Iudæos per otiū transiit.

3. Pace per Italiam parta, & externa cura rediere. Augebat iras, quòd soli Iudæi non cessissent. Simul manere apud exercitus Titum, ad omnes principatus noui euentus casúsve vtile videbatur. Igitur castris, vti diximus, ante mœnia Hierosolymorum positis, instructas legiones ostentauit. Iudæi

dæi ſub ipſos muros ſtruxere aciem, rebus ſecundis longius auſuri, & ſi pellerentur, parato perfugio. Miſſus in eos eques cum expeditis cohortibus, ambiguè certauit. Mox ceſſere hoſtes, & ſequentibus diebus crebra pro portis prælia ſerebant: donec aſſiduis damnis, intra mœnia pellerentur. Romani ad oppugnandum verſi, neque enim dignum videbatur, famem hoſtium opperiri: poſcebantq́; pericula, pars virtute, multi ferociâ, & cupidine præmiorum. Ipſi Tito Roma, & opes, voluptatéſque ante oculos, ac ni ſtatim Hieroſolyma conciderent, morari videbantur. Sed vrbem arduam ſitu, opera moléſque firmauerat, quis vel plana ſatis munirentur. Nam duos colles immenſum editos claudebant muri per artem obliqui, aut introrſus ſinuati: vt latera oppugnantium, ad ictus pateſcerent. Extrema rupis, abrupta, & turres, vbi mons iuuiſſet, in ſexaginta pedes, inter deuexa, in centenos vicenóſque attollebantur, mirâ ſpecie, ac procul intuentibus pares. Alia intus mœnia regiæ circumiecta, conſpicuóque faſtigio turris, Antonia in honorem M. Antonij ab Herode appellata. Templum in modum arcis proprij muri, labore & opere ante alios, ipſæ porticus, quis templum ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquæ, cauati ſub terra montes: & piſcinæ ciſternæq́; ſeruandis imbribus prauiderant conditores ex diuerſitate morum, crebra bella inde cuncta, quamuis aduerſus longum obſidium:

& à Pompeio expugnatis, metus atque vsus pleraque monstrauere. Atque per auaritiam Claudianorum temporum, empto iure muniendi, struxere muros in pace, tamquam ad bellum: magna colluuie, & ceterarum vrbium clade aucti. Nam pervicacissimus quisque illuc perfugerat: eóque seditiosius agebant. Tres duces, totidem exercitus. Extrema & latissima mœnium, Simon: mediam vrbem, Ioannes, quem & Bargioram vocabant: templum, Eleazarus firmauerat. Multitudine & armis Ioannes, ac Simon, Eleazarus loco pollebat. Sed prælia, dolus, incendia inter ipsos, & magna vis frumenti ambusta. Mox Ioannes missis, per speciem sacrificandi, qui Eleazarum manumque eius obtruncarent, templo potitur, ita in duas factiones ciuitas discessit, donec propinquantibus Rom. bellum externum concordiam pareret. Euenerant prodigia, quæ neque hostiis, neque votis piare fas habet gens, superstitioni obnoxia, religionibus aduersa. Visa per cælum concurrere acies, rutilantia arma, & subito nubium igne collucere templum. Expansæ repentè delubri fores, & audita maior humanâ vox. Excedere deos, simul ingens motus excedentium. Quæ pauci in metum trahebant: pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore, vt valesceret Oriens, profectique Iudæâ rerum potirentur, quæ ambages Vespasianum ac Titum prædixerant. Sed vulgus more humanæ

cupidinis

*cupidinis ſibi tantam fatorum magnitudinem interpretati, ne aduerſis quidem ad vera mutabantur. Multitudinem obſeſſorum omnis ætatis, virilis ac muliebris ſexus, * ſexcenta millia fuiſſe accepimus. Arma cunctis, qui ferre poſſent, & plures, quàm pro numero, audebant. Obſtinatio viris, fœminiſque par, ac ſi transferre ſedes cogerentur, maior vitæ metus quàm mortis. Hanc aduerſus vrbem gentémque Cæſar Titus, quando impetum & ſubita belli locus abnueret, aggeribus vineiſque certare ſtatuit. Diuiduntur legionibus munia, & quies præliorum fuit, donec cuncta expugnandis vrbibus reperta apud veteres, aut nouis ingeniis, ſtruerentur.*

5. *At Ciuilis poſt malam in Treueris pugnam, reparato per Germaniam exercitu, apud Vetera conſedit: tutus loco: & vt memoria proſperarum illic rerum, augeſcerent Barbarorum animi. Secutus eſt eodem Cerialis, duplicatis copiis, aduentu ſecundæ & XVI. & XIIII. legionum. Cohortéſque & alæ iampridem accitæ, poſt victoriam properauerant. Neuter ducum contator. Sed arcebat latitudo camporum, ſuopte ingenio humentium. Addiderat Ciuilis obliquam in Rhenum molem, cuius obiectu reuolutus amnis, adiacentibus ſuperfunderetur. Ea loci forma, incertis vades ſubdola, & nobis aduerſa, quippe miles Romanus armis grauis, & nandi pauidus, Germanos fluminibus ſuetos, leuitas armorum & proceritas corporum*

attollit. Igitur laceſſentibus Batauis, ferociſſimo cuique noſtrorum cœptum certamen: deinde orta trepidatio, cum praaltis paludibus arma equique haurirentur. Germani, notis vadis perſultabant, omiſſâ plerumque fronte, latera ac terga circumuenientes, neque vt in pedeſtri acie, cominus certabatur, ſed tamquam nauali pugnâ, vagi inter vndas, aut ſi quid ſtabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris, in mutuam perniciem implicabantur: minor tamen quam pro tumultu cædes: quia non auſi egredi paludem Germani, in caſtra rediere: Eius prælij euentus, vtrumque ducem, diuerſis animi motibus, ad maturandum ſummæ rei diſcrimen erexit. Ciuilis, inſtare fortunæ, Cerialis, abolere ignominiã. Germani, proſperis feroces, Romanos, pudor excitauerat. Nox apud Barbaros cantu aut clamore, noſtris per iram & minas acta. Poſterâ luce, Cerialis equite & auxiliariis cohortibus frontem explet, in ſecundâ acie, legiones locita: dux ſibi delectos retinuerat, ad improuiſa. Ciuilis haut porrecto agmine: ſed cuneis aſtitit. Bataui Cugernique in dextro, læua ac propiora fluminis, Tranſrhenani tenuere. Exhortatio ducum, non more concionis apud vniuerſos, ſed vt quoſque eorum aduehebantur. Cerialis veterem Rom. nominis gloriam, antiquas recentéſque victorias, vt perfidum:

ignauum

*ignauum, victum hostem, in aternum exscinderent, vltione magis, quàm pralio opus esse. Pauciores nuper cum pluribus certasse: attamen fusos Germanos, quod roboris fuerit. Superesse, qui fugam animis, qui vulnera tergo ferant. Proprios inde stimulos legionibus admouebat, domitores Britannia quartadecimanos appellans, principem Galbam, sexta legionis auctoritate factum: illa primùm acie, Secundanos noua signa, nouámque aquilam dicaturos. Hinc prauectus ad Germanicum exercitum, manus tendebat, vt suam ripam, sua castra sanguine hostium reciperarent. Alacrior omnium clamor, quis vel è longa pace pralij cupido, vel fessis bello pacis amor, pramiáque & quies in posterum sperabantur. Nec Ciuilis * silentium struxit aciem, locum pugna testem virtutis ciens: Stare Germanos Batauósque super vestigia gloria, cineres ossáque legionum calcantes, quocumque oculos Romanus intenderet, captiuitatem, cladémque & dira omnia obseruari. Ne terrerentur vario Treuerici pralij euentu: suam illic * victoriam Germanis obstitisse, dum omissis telis, prada manus impediunt, sed cuncta mox prospera, & hosti contraria euenisse. Qua prouidisse, campos madentes, & ipsis gnaros, paludes hostibus noxias: Rhenum & Germania deos in aspectu, quod numine capesserent pugnam, coniugum, parentum, patria memores: illum diem aut gloriosissimum*

inter maiores aut ignominiosum apud posteros fore. Vbi sono armorum tripudiisque (ita illis mos) approbata sunt dicta, saxis glandibúsque & cæteris missilibus prælium incipitur: neque nostro milite paludem ingrediente, & Germanis vt elicerent lacessentibus. Absumptis quæ iaciuntur, & ardescente pugna procursum ab hoste infestius, immensis corporibus, & prælongis hastis fluitantem labantémque militem eminus fodiebant: simul è mole, quam eductam in Rhenum retulimus Bructerorum cuneus transnatauit, turbata ibi res, & pellebatur sociarum cohortium acies, cùm legiones pugnam excipiunt, suppressáque hostium ferociâ prælium exæquatur. Inter quæ perfuga Baranus adiit Cerialem, terga hostium promittens si extremo paludis eques mitteretur: solidum illa, & Cugernos, quibus custodia obuenisset, parum intentos. Duæ alæ cum perfuga missæ, incauto hosti circumfunduntur, quod vbi clamore cognitum, legiones à fronte incubuere, pulsíque Germani Rhenum fuga petebant. Debellatum eo die foret, si Romana classis sequi maturasset. Ne eques quidem institit, repentè fusis imbribus, & propinqua nocte. Postera die, decima quarta legio in superiorem prouinciam Gallo Annio missa, Cerialis exercitum, decima ex Hispania legio suppleuit.

5. *Ciuili Chaucorum auxilia venere, non tamen ausus oppidum* Batauo durum armis tueri, raptis*

quæ

quæ ferri poterant, cæteris iniecto igni in insulam concessit: gnarus deesse naues efficiendo ponti, neque exercitum Roman. aliter transmissurum. quin & diruit mole à Druso Germanico factam, Rhenúmque prono alueo in Galliam ruentem disiectis quæ morabantur, effudit. Sic velut abacto amne, tenuis alueus, insulam inter, Germanósque continentium terrarum speciem fecerat. Transiere Rhenum Tutor quoque & Classicus, & centum tredecim Treuerorum senatores: in quibus fuit Alpinus Montanus, quem à Primo Antonio missum in Gallias superiùs memorauimus. Comitabatur eum frater D. Alpinus. Simul cæteri miseratione ac donis auxilia concibant, inter gentes periculorum auidas. Tantúmque belli superfuit, vt præsidia cohortium, alarum, legionum, modicis vicis quadripartita Ciuilis inuaserit. Decimam legionem, Arenaci: secundam, Batauoduri, & Grinnes Vadámque cohortiam alarúmque castra ita diuisis copiis, vt ipse & Verax sorore eius genitus, Classicúsque ac Tutor suam quisque manum traherent: nec omnia patrandi fiducia: sed multa ausis aliqua in parte fortunam affore. Simul Cerialem, neque satis cautum, & pluribus nuntiis huc illuc cursantem, posse medio intercipi. Quibus obuenerant castra decumanorum, oppugnationem legionis arduam rati, egressum militem & cædendis materiis operatum turbauere, occiso præ-

fecto caſtrorum & quinque primoribus centurionum, pauciſque militibus. Cæteri ſe munimentis defendêre. Et interim Germanorum manus, Batauoduri, irrumpere inchoatum pontem nitebantur. Ambiguum prælium nox diremit. Plus diſcriminis apud Grinnes Vadámque. Vadam Ciuilis, Grinnes Claſſicus, oppugnabant, nec ſiſti poterant, interfecto fortiſſimo quoque: in quis Briganticus præfectus alæ ceciderat, quem fidum Romanis, & Ciuili auunculo infenſum diximus. Sed vbi Cerialis cùm dilectâ equitum manu ſubuenit, verſa fortuna, præcipites Germani in amnem aguntur. Ciuilis dum fugientes retentat agnitus, petitúſque telis, relicto equo, tranſnatauit. Idem Germanis effugium. Tutorem Claſſicumq́; appulſæ lintres vexere. Ne tum quidem Romana claſſis pugnæ affuit, vt iuſſum erat. Sed obſtitit formido, & remiges per alia militiæ munia diſperſi. Sanè Cerialis parum temporis ad exſequenda imperia dabat: ſubitus conſiliis, ſed euentu clarus. Aderat fortuna, etiam vbi artes defuiſſent, hinc ipſi exercituique minor cura diſciplinæ. Et paucos poſt dies quamquam periculum captiuitatis euaſiſſet infamiam non viſenda caſtra, quæ hiematuris legionibus erigebantur, nauibus remeabat, diſiecto agmine, incurioſis vigiliis. Animaduerſum id Germanis, & inſidias compoſuere, electa nox atra nubibus, & prono amne rapti, nullo prohibente vallum ineunt.

Prima

Digitized by Google

*Prima cædes aſtu adiuta: inciſis tabernaculorum funibus, ſuiſmet * coriis coopertos trucidabant. Aliud agmen, turbare claſſem, iniicere vincula, trahere puppes. Vtq; ad fallendum ſilentio, ita cœpta cæde, & quò plus terroris adderent, cuncta clamoribus miſcebant. Romani vulneribus exciti, quærunt arma, ruunt per vias, pauci ornati militariter, plerique circum brachia torta veſte, & ſtrictis mucronibus, dux ſemiſomnis ac proprè intectus, errore hoſtium ſeruatur. Namque prætoriam nauem, vexillo inſignem, illuc ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, vt plerique credidere, ob ſtuprum Claudiæ Sacratæ, mulieris Vbiæ, vigiles flagitium ſuum ducis dedecore excuſabant, tamquam iuſſi ſilere: ne quietem eius turbarent, ita intermiſſo ſigno, & vocibus, ſe quoque in ſomnum lapſos.*

*6. Multa luce reuecti hoſtes, captiuis nauibus, prætoriam triremem, flumine Luppiá, donum Velledæ traxere. Ciuilem cupido inceſſit, naualem aciem oſtentandi. Complet quod biremium, quæque ſimplici ordine agebantur. Adiecta ingens lintrium vis, tricenis quadrageniſque armamenta liburnicis ſolita: & ſimul capta lintres, ſagulis verſicoloribus, haut indecorè: pro velis iuuabantur. Spatium velut æquoris * captum, vbi Moſa fluminis amnem*

Rhenus

Rhenus Oceano affundit. Caussa instruendæ classis, super insitam genti vanitatem, vt eo terrore commeatus Galliæ aduentantes interciperent. Cerialis miraculo magis, quàm metu, direxit classem, numero imparem, vsu remigum, gubernatorum arte, nauium magnitudine potiorem. Is flumine secundo, illi vento agebantur. Sic præuecti, tentato telorū iactu, dirimuntur. Ciuilis nihil vltrà ausus, trans Rhenum concessit. Cerialis insulam Batauorum hostiliter populatus, agros villásque Ciuilis intactos, nota arte ducum sinebat: cum interim flexu autumni, & crebris pluuialibus imbribus superfusus amnis, palustrem humilémque insulam in faciem stagni oppleuit, nec classis, aut commeatus aderant: castráque in plano sita, vi fluminis differebantur. Potuisse tunc opprimi legiones, & voluisse, Germanos, sed dolo à se flexos, imputauit Ciuilis. Neque abhorret verò, quando paucis post diebus deditio insecuta est. Nam Cerialis, per occultos nuntios, Batauis pacem, Ciuili veniam ostentans. Velledam propinquósque monebat, fortunam belli tot cladibus aduersam, opportuno erga populum Roma. merito mutare. Cæsos Treueros, receptos Vbios, ereptam Batauis patriam:
» *neque aliud Ciuilis amicitia peractum, quàm*
» *vulnere, fugas, luctus, exsulem eum & extor-*
» *rem, recipientibus oneri: & satis peccauisse, quod*
toties

toties Rhenum transcenderint, si quid vltrà moliantur, inde iniuriam & culpam, hinc vltionem & deos fore. Miscebantur minis promissa. Et concussa Transrhenanorum fide, inter Batauos *quoque sermones orti: Non prorogandam vltrà ruinam: nec posse ab vna natione totius orbis seruitium depelli, quid perfectum cæde & incendiis legionum, nisi vt plures validiorésque accirentur? Si Vespasiano bellum nauauerint, Vespasianum rerum potiri: sin populum Romanum armis prouecent, quotam partem generis humani* Batauos *esse? respicerent* Rhætos Noricósque, *& cæterorum onera sociorum: sibi non tributa, sed * virtutes & viros indici, proximum id libertati: & si dominorum electio sit, honestiùs principes* Romanorum, *quàm* Germanorum *fœminas tolerari. Hæc vulgus. Proceres, atrociore* Ciuilis *rabie semet in arma trusos: illum domesticis malis, excidium gentis opposuisse, tunc infensos* Batauis *deos, cùm obsiderentur legiones, interficerentur legati, bellum vni necessarium, ferale ipsis sumerentur. Ventum ad extrema, ni resipiscere incipiant, & noxij capitis pœna pœnitentiam fateantur. Non fefellit* Ciuilem *ea inclinatio, & præuenire statuit, super tædium malorum, etiam spe vitæ, quæ plerumque magnos animos infringit. Petito colloquio, scinditur * Nabaliæ fluminis pons. In cuius*

abruptæ

abrupta progressi duces, Ciuilis ita cœpit: Si
» *apud Vitellij legatum defenderer: neque facto*
» *mea venia, neque dictis fides debebatur. Cun-*
» *cta inter nos inimica, hostilia, ab illo cœpta, à*
» *me aucta erant. Erga Vespasianum, vetus mi-*
» *hi obseruantia: & cùm priuatus esset, amici*
» *vocabantur. Hoc Primo Antonio notum, cuius*
» *epistolis ad bellum accitus sum, ne Germani-*
» *cæ legiones & Gallica iuuentus alpes trascen-*
» *deret. Quæ Antonius absens, Flaccus præ-*
» *sens mouebat, arma in Germania moui,*
» *quæ Mucianus in Syria, Apo-*
» *nius in Mœsia, * Fabia-*
» *nus in Panno-*
» *nia.*

*

AD

AD CLARISSIMVM VIRVM.

IOANNEM SAMBVCVM PANNONIVM.

VIENNA *vestrâ, Clar. Sambuce, inuitus discessi. Tenuit me vrbs ipsa & optimi Imperatoris aula, tenuisti præcipuè te. Vrbis amœnitatem, aulæ splendorem admiratus sum, in te singularem humanitatem cùm singulari eruditione coniunctam dilexi, vel, vt magis propriè loquar, amaui. Cui amori meo testificando hos Taciti duo libros, alterum* De moribus Germanorum, *alterum* De vita Cn. Agricolæ, *& incerti scriptoris tertium* De Orationibus *sui temporis, nomini tuo inscripsi & beneuolentiæ perpetuæ* MON. LIB. MER. D. D. *Tenue munus, fateor, & quod nullam partem sit gratiæ exsoluendæ: sed in quo spero te facturum quod benigni creditores solent, vt hac quasi particula soluti debiti tantisper sustenteris, dum meliore ingenij mei prouentu sortem ipsam cum vsuris dependam. Id quod breui, si Musa adnuent, futurum confido. Vale.*

C. COR

C. CORNELII TACITI

DE SITV, MORIBVS ET POPVLIS GERMANIÆ LIBELLVS.

BREVIARIVM.

1. Germaniæ limites, fluuij nobiliores. Gentis origo, nomen vetus & recens. A quibus olim luſtrata.

2. Veterum Germanorum pura connubia, habitusque corporum. Soli natura. Incolarum opes, ſuppellex, arma equi, milites, acies, pugnandi ratio.

3. Eorundem reges, duces, ſacerdotes, exercitus, diſciplina militaris: matres, mulieres, pignora cur in caſtris appareant. Velledæ & aliarum auctoritas.

4 Dij, Mercurius, Hercules, Mars, Iſis, deorum imagines nullæ. Lucorum ac nemorum conſecratio. Aſpiciorum, ſortium atque præſagiorum equinorum obſeruatio Euentus bellici exploratio mira.

5. Conſultationes puplicæ, comitia, dierum ratio, Regum cóciones, plebis aſſenſus, accuſationes,

tiones, pœnæ ſcelerum, Principum eiectio, dignitas, pugnandi mos, comitum principis fortitudo, & amor belli in omnium animis.

6. Pacis artes, nempe inertia. Tributum quale principibus conferant, ſedes, vici, domus æſtiuæ & hibernæ, tegumentum, veſtium diſcrimen, ſeuera & pudica matrimonia, mira dos vxoris: adulterij ſuppliciũ. Totius œconomiæ obſeruatu digna ratio.

7. Hæredes, grata ſenectus, inimicitiæ, amicitiæ, conuiuia, hoſpitia, munera, victus inter hoſpites, balnea, menſæ, compotationes, ebrietatis nullum probrum, rixæ & cædes: reconciliationes, affinitates, fœdera cum externis principibus: conſultationes de bello & pace, gentis candidum pectus: potus & cibi quales.

8 Spectacula alere furioſus amor, ſerui, familiæ regimen, liberti, fenus, agrorum diuiſio, anni tempora, funera, ſepulchra, monumenta, luctus pro mortuis. Hæc de totius gentis origine ac moribus.

9. Singulorũ gentium inſtituta. Galli in Germania tranſeunt. Bojemi, ArauiſciOſi, Treueri, Neruij, Vangiones, Treboci, Nemetes, Vbij, Bataui, Catti, Mattiaci Germaniæ populi.

10 Cattorum accuratior deſcriptio & celebratio. Vſipij, Tencteri, Chamaui, Angriuarij, Dulgibini, Chaſuari, Friſij.

11. Deſcriptis Germaniæ populis Occidentalibus, Septentrionales ſequuntur, nempe Chauci, Cheruſci, Foſi, Cimbri, Cheruſcorum de Romanis cæſis trophæa.

12. Sueui deſcripti: horum crudelia ſacrificia. Longobardi, Reudigni, Auiones, Angli, Varini, Eudoſes, Suardones, Nuithones.

13. Terra dea, caſtum nemus ſacra deæ. Po-

puli ad Danubium, Hermunduri, Narisci, Marcomanni, Quadi, Boij, Marsigni, Gothini, Osi, Burij.

14 Lygiorum populi varij, Arij, Heluecones, Manimi, Elysij, Naharuali. Horum superstiones & mores. Gothones, Rugij, Lemonij, Suiones.

15. Æstiorum gens ad littus dextrum maris Suionici, in quo succinum. Sitones quibus fœmina imperat. Peucini, Venedi, Feuni, Sarmatiæ populi descripti.

GERMANIA *omnis à Gallis Rhætijsque & Pannoniis, Rheno & Danubio fluminibus, à Sarmatis Dacisque, mutuo metu aut montibus separatur. Cætera Oceanus ambit, latus sinus & insularum immensa spatia complectens, nuper cognitis quibusdam gentibus, ac regibus, quos bellum aperit. Rhenus Rhætiarum alpium inaccesso ac præcipiti vertice ortus, modico flexu in Occidentem versus, Septentrionali Oceano miscetur. Danubius molli & clementer edito montis Abnobæ iugo effusus, plures populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpat, septimum enim os paludibus hauritur. Ipsos Germanos indigenas crediderim, miniméque aliarum gentium adeuntibus & hospitiis mixtos: quia nec terra olim, sed classibus aduehebantur, qui mutare sedes quærebant: immensus vltrà, vtque sic*

*ſit dixerim, aduerſus Oceanus rariis ab orbe noſtro nauibus aditur. Quis porrò præter periculum horridi & ignoti maris, Aſia, aut Africa, aut italia relicta, Germaniam peteret? informem terris, aſperam cælo, triſtem cultu aſpectúque, niſi ſit patria ſit. Celebrant carminibus antiquis (quod vnum apud illos memoriæ & annalium genus eſt) Tuiſtonem deum terra editum & filium Manuum, originem gentis conditoréſque. Manno tris filios aſſignant, è quorum nominibus proximi Oceano Ingæuones, medij Herminones, cæteri Iſtæuones vocentur. Quidam autem licentia vetuſtatis plureis deo ortos, pluréſque gentis appellationes, Marſos, Gambrinios, Sueuos, Vandalios affirmant: eáque vera & antiqua nomina. Cæterùm Germaniæ vocabulùm recens, & numer * additum: quoniam qui primi Rhenum tranſgreſſi Gallos expulerint, nunc Tungri, nunc Germani vocati ſint, ita nationis nomen, non gentis eualuiſſe paulatim, vt omnes primùm à victore ob metum, mox à ſeipſis inuento nomine Germani vocarentur. Fuiſſe apud eos & Herbulem memorant, primùmque omnium virorum fortium. Ituri in prœlia canunt. Sunt illis hæc quoque carmina, quorum relatu quem Barditum vocant, accendunt animos, futuræq; pugnæ fortunam ipſo cantu augurantur, terrent enim, trepidántve, prout ſonuit acies. Nec tam vocis ille, quàm vir-*

tutis concentus videtur, affectatur præcipuè asperitas soni, & fractum murmur, obiectis ad os scutis, quo plenior & grauior vox repercussu intumescat. Cæterùm & Vlixem quidam opinantur longo illo & fabuloso errore in hunc Oceanum delatum, adisse Germaniæ terras, Asciburgiúmque, quod in ripa Rheni situm hodiéque incolitur, ab illo constitutum, nominatúmque, ἀσκιπύργιον. Aram quinetiam Vlixi consecratam, adiecto Laërtæ patris nomine, eodem loco olim repertam: monumentáque, & tumulos quosdam Græcis litteris inscriptos in confinio Germaniæ Rhætiæq; adhuc exstare, quæ neque confirmare argumentis, neque refellere in animo est: ex ingenio suo quisque demat, vel addat fidem.

2. *Ipse eorum opinionibus accedo, qui Germaniæ populos nullis (* aliis) aliarum nationum connubiis infectos, propriam & sinceram & tantum sui similem gentem exstitisse arbitrantur. Vnde habitus quoque corporum quamquam in tanto hominum numero, idem omnibus: truces & cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, & tantùm ad impetum valida, laboris atque operum non eadem patientia: minimèque sitim æstúmque tolerare, frigora atque inediam cælo solóve assueuerunt. Terra etsi aliquanto specie differt, in vniuersum tamen aut siluis horrida, aut palludibus fœda: humidior quà Gallias, ventosior quà*

Noricum

Noricum ac Pannoniam aspicit: satis ferax, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fœcunda, sed plerumque improcera: ne armentis quidem suus honor, aut gloria frontis, numero gaudent, eaq́; sola & gratissimæ opes sunt. Argentùm & aurum propitij an irati dij negauerint, dubito. Nec tamen affirmauerim, nullam Germaniæ venam argentum aurúmve gignere, quis enim scrutatus est? possessione & vsu haut perinde afficiuntur. Est videre apud illos argentea vasa, legatis & principibus eorum muneri data, non in alia vtilitate, quàm quæ homo finguntur: quamquam proximi ob vsum commerciorum aurum & argentum in pretio habent, formásque quasdam nostræ pecuniæ agnoscunt, atque eligunt, interiores simplicius & antiquius permutatione mercium vtuntur. Pecuniam probant veterem & diu notam, Serratos, Bigatósque. Argentum quoque magis quàm aurum sequuntur, nulla affectione animi, sed quia numerus argenteorum faciliori vsui est promiscua ac vilia mercantibus. Ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum colligitur. Rari gladiis, aut maioribus lanceis vtuntur, hastas, vel ipsorum vocabulo frameas gerunt, angusto & breui ferro, sed ita acri & ad vsum habili, vt eodem telo, prout ratio poscit, vel cominus vel eminus pugnent, & eques quidem scuto frameáque contentus est, pedites & missilia spar-

gunt pluráque ſinguli, atque in immenſum vibrant, nudi aut ſagulo leues: nulla cultus iactatio: ſcuta tantùm lectiſſimis coloribus diſtinguũt, paucis loricæ: vix vni alterive caſſis, aut galeâ. Equi non formâ, non velocitate conſpicui: ſed nec variare gyros in morem noſtrum docentur. In rectum aut vno flexu dextros agunt, ita coniuncto orbe, vt nemo poſterior ſit. In vniuerſum æſtimanti, plus penes peditem roboris: eóque mixti præliantur, apta & congruente ad equeſtrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni iuuentute delectos ante aciem locant. Definitur & numerus: centeni ex ſingulis pagis ſunt: ídque ipſum inter ſuos vocantur, & quod primò numerus fuit, iam nomen & honor eſt. Acies per cuneos componitur. Cedere loco, dummodo rurſus inſtes, conſilij quàm formidinis arbitrantur. Corpora ſuorum etiam in dubiis præliis referunt. Scutum reliquiſſe præcipuum flagitiũ, nec aut ſacris adeſſe, aut concilium inire ignominioſo fas, multiq́; ſuperſtites bellorum, infamiam laqueo finierunt.

3. *Reges ex nobilitate, duces ex virtute ſumunt. Nec regibus infinita aut libera poteſtas: & duces exemplo potius quàm imperio, ſi prompti, ſi conſpicui, ſi ante aciem agant, admiratione præſunt. Ceterùm neque verberare quidem niſi ſacerdotibus permiſſum: non quaſi in pœnam nec ducis iuſſu, ſed velut deo imperante, quem adeſſe*

bellant

*bellantibus credunt: effigiéque, & signa quædam detracta lucis in prælium ferunt. Quódque præcipuum fortitudinis incitamentum est, non casus, nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, sed familiæ & propinquitates, & in proximo pignora: vnde feminarum vlulatus audiri, vnde vagitus infantium, hi cuique sanctissimi testes, hi maximi laudatores. Ad matres, ad coniuges vulnera ferunt: nec illæ numerare, aut * exsurgere plagas pauent. Cibósque & hortamina pugnantibus gestant. Memoriæ proditur, quasdam acies inclinatas iam & labantes à feminis restitutas, constantia precum & obiectu pectorum, & monstrata cominus captiuitate, quam longè impatientiùs feminarum suarum nomine timent: adeò vt efficaciùs obligentur animi ciuitatum, quibus inter obsides puellæ quoque nobiles imperantur. Inesse quinetiam sanctum aliquid, & prouidum putant: nec aut consilia earum aspernantur, aut responsa negligunt. Vidimus sub diuo Vespasiano Velledam, diu apud plerosque numinis loco habitam. Sed & olim Auriniam, & complureis alias venerati sunt, non adulatione, nec tamquam facerent deas.*

4. *Deorum maximè Mercurium colunt, cui certis diebus, humanis quoque hostiis litare fas habent. Herculem ac Martem concessis animalibus placant: pars Sueuorum & Isidi sacrificat. Vnde caussa & origo peregrino sacro, parum*

comperi, niſi quòd ſignum ipſum in modum liburnæ figuratum, docet aduectam religionem. Ceterùm nec cohibere parietibus deos, neque in vllam humani oris ſpeciem aſſimilare, ex magnitudine cæleſtium arbitrantur: lucos ac nemora conſecrant, deorúmque nominibus appellant ſecretum illud, quod ſola reuerentia vident. Auſpicia, ſortéſque vt qui maximè obſeruant. Sortium conſuetudo ſimplex, virgam frugiferæ arbori deciſam, in ſurculos amputant, eóſque notis quibuſdam diſcretos ſuper candidam veſtem, temerè ac fortuitò ſpargunt, mox ſi publicè conſulatur, ſacerdos ciuitatis, ſin priuatim, ipſe paterfamiliæ precatus deos, cælúmque ſuſpiciens, ter ſingulos tollit, ſublatos ſecundùm impreſſam antè notam interpretatur. Si prohibuerunt, nulla de eadem re in eundem diem conſultatio. Sin permiſſum, auſpiciorum adhuc fides exigitur: & illud quidem etiam hic notum, auium voces, volatúſque interrogare. Proprium gentis, equorum quoque præſagia ac monitus experiri, publicè aluntur iiſdem nemoribus ac lucis, candidi & nullo mortali opere contacti, quos preſſos ſacro curru ſacerdos ac rex vel princeps ciuitatis comitantur, hinnitúſque ac fremitus obſeruant. Nec vlli auſpicio maior fides non ſolùm apud plebem, ſed apud proceres, apud ſacerdotes. Se enim miniſtros deorum, illos conſcios putant. Eſt & alia obſeruatio auſpiciorũ, quâ grauium bellorum euentus

explo

explorant. Eius gentis cum qua bellum eſt, captiuum quoquo modo interceptum, cum electo popularium ſuorum, patriis quemq; armis cõmittunt, victoria huius vel illius, pro praeiudicio accipitur.

*5. De minoribus rebus principes conſultant, de maioribus omnes, ita tamen, vt ea quoque quorum penes plebem arbitrium eſt, apud principes pertractentur. Coëunt, niſi quid fortuitum & ſubitum inciderit, certis diebus, cùm aut inchoatur luna, aut impletur, nam agendis rebus hoc auſpicatiſſimum initium credunt. Nec dierum numerum vt nos, ſed noctium computant. Sic conſtituunt, ſic condicunt, nox ducere diem videtur. Illud ex libertate vitium, quòd non ſimul, nec iuſſi conueniunt, ſed & alter, & tertius dies cunctatione coëuntium abſumitur. Vt turbae placuit, conſidunt armati. Silentium per ſacerdotes, quibus tum & coërcendi ius eſt, imperatur. Mox rex vel princeps, prout aetas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia eſt, audiuntur, auctoritate ſuadendi magis quàm iubendi poteſtate. Si diſplicuit ſententia, fremitu aſpernantur: ſin placuit, frameas concutiunt. Honoratiſſimum aſſenſus genus eſt, armis laudare. Licet apud concilium accuſare quoque, & diſcrimen capitis intendere. Diſtinctio pœnarum ex delicto, proditores & transfugas arboribus ſuſpendunt, ignauos, & imbelles & * corpore infames, cœno ac palude, iniecta inſuper crate, mer-*

gunt. Diuerſitas ſupplicij illuc reſpicit, tamquam ſcelera oſtendi oporteat dum puniuntur, flagitia abſcondi. Sed & leuioribus delictis pro modo pœnarum, equorum pecorúmque numero conuicti multantur, pars multæ regi vel ciuitati, pars ipſi qui vindicatur vel propinquis eius exſoluitur. Eliguntur in iiſdem conciliis & principes, qui iura per pagos vicóſque reddunt. Centeni ſinguli ex plebe comites, conſilium ſimul & auctoritas adſunt. Nihil autem, neque publicæ, neque priuatæ rei, niſi armati agunt. Sed arma ſumere non ante cuiquam moris, quam ciuitas ſuffecturum probauerit. Tum in ipſo concilio vel principum aliquis, vel pater, vel propinquus ſcuto frameáque iuuenem ornant: hæc apud illos toga, hic primus iuuentæ honos: ante hoc domus pars videntur, mox reipublicæ. Inſignis nobilitas aut magna patrum merita, principis dignationem etiam adoleſcentulis aſſignant. Cæteris robuſtioribus ac iampridem probatis aggregantur, nec rubor inter comites aſpici. Gradus quinetiam & ipſe comitatus habet, iudicio eius quem ſectantur. Magnáque & comitum æmulatio, quibus primus apud principem ſuum locus: & principum, cui plurimi & acerrimi comites. Hæc dignitas, hæ vires, magno ſemper electorum iuuenum globo circumdari, in pace decus, in bello præſidium. Nec ſolùm in ſua gente cuique, ſed apud finitimas quoque ciuitates id nomen, ea gloria eſt, ſi numero

muero

mero ac virtute comitatus emineat, expetuntur enim legationibus, & muneribus ornantur, & ipsa plerumque fama bella profligant. Cum ventum in aciem, turpe principi virtute vinci, turpe comitatui virtutem principis non adaequare. Iam verò infame in omnem vitam ac probrosum, superstitem principi suo ex acie recessisse. Illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriae eius assignare, praecipuum sacramentum est. Principes pro victoria pugnant: comites pro principe. Si civitas, in qua orti sunt, longa pace & otio torpeat, plerique nobilium adolescentium petunt ultrò eas nationes, quae tum bellum aliquod gerunt, quia & ingrata genti quies, & facilius inter ancipitia clarescunt, magnúmque comitatum non nisi vi bellóque tueantur, exigunt enim principis sui liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam victricémque frameam. Nam epulae, & quanquam incompti, largi tamen apparatus, pro stipendio cedunt. Materia munificentiae per bella, & raptus. Nec arare terram, aut exspectare annum, tam facilè persuaseris, quàm vocare hostes & vulnera mereri: pigrum quinimmo & iners videtur sudore acquirere, quod possis sanguine parare.

6. Quotiens bella non ineunt, multum venatibus, plus per otium transigunt, dediti somno, ciboque. Fortissimus quisque ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus & penatium & agrorum cura feminis senibúsque, & infirmissimo cuique

*cuique ex familia. Ipsi habent: mira diuersitate naturæ, cùm iidem homines sic ament inertiam, & oderint quietem. Mos est ciuitatibus vltrò ac viritim conferre principibus, vel armentorum vel frugum, * quod pro honore acceptum, etiam necessitatibus subuenit. Gaudent præcipuè finitimarum gentium donis, quæ non modò à singulis, sed publicè mittuntur: electi equi, magna arma, phaleræ, torquésque. Iam & pecuniam accipere docuimus. Nullas Germanorum populis vrbes habitari, satis notum est, ne pati quidem inter se iunctas sedes. Colunt discreti ac diuersi, vt fons, vt campus, vt nemus placuit. Vicos locant, non in nostrum morem, connexis & cohærentibus ædificiis: suam quisque domum spatio circumdat, siue aduersus casus ignis remedium, siue inscitia ædificandi. Ne cæmentorum quidem apud illos aut tegularum vsus. Materia ad omnia vtuntur informi, & citra speciem aut delectationem. Quædam loca diligentiùs illinunt terra, ita pura ac splendente, vt picturam ac lineamenta colorum imitetur. Solent & subterraneos specus aperire, eósque multo insuper fimo onerant, suffugium hyemi & receptaculum frugibus: quia rigorem frigorum eiusmodi locis molliunt: & si quando hostis aduenit, aperta populatur, abdita autem & defossa, aut ignorantur, aut eo ipso fallunt, quòd quærenda sunt: Tegumen omnibus sagum, fibula, aut si desit, spina consertum. Cetera in-*

tecti,

tecti, totos dies iuxta focum atque ignem agunt. Locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante, sicut Sarmatæ ac Parthi, sed stricta & singulos artus exprimente. Gerunt & ferarum peres, proximi ripæ negligenter, vlteriores exquisitiùs, vt quibus nullus per commercia cultus. Eligunt feras, & detracta velamina spargunt maculis, pellibúsque belluarum, quas exterior Oceanus, atque ignotum mare gignit. Nec alius feminis quàm viris habitus, nisi quòd feminæ sæpius lineis amictibus velantur eósque purpura variant, partémque vestitus superioris in manicas non extendunt, nuda brachia ac lacertos, sed & proxima pars pectoris patet. Quamquam seuera illic matrimonia. Nec vllam morum partem magis laudaueris, nam propè soli barbarorum singulis vxoribus contenti sunt, exceptis admodùm paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur. Dotem non vxor marito, sed vxori maritus offert. Intersunt parentes & propinqui, ac munera probant: munera non ad delicias muliebres quæsita, nec quibus noua nupta comatur, sed boues & frenatum equum, & scutum cum framea, gladióque. In hæc munera vxor accipitur, atque inuicem ipsa armorum aliquid viro affert: hoc maximum vinculum, hæc arcana sacra, hos coniugales deos arbitrantur. Ne se mulier extra virtutum cogitationes, extráque bellorum casus putet, ipsis incipientis

matri

matrimonij auſpiciis admonetur, venire ſe laborum periculorúmque ſociam, idem in pace, idem in prælio paſſuram auſurámque, hoc iuncti boues, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant: Sic viuendum, ſic pereundum: accipere ſe quæ liberis inuiolata ac digna reddat, quæ nurus accipiant, rurſusq; ad nepotes referant. Ergo ſepta pudicitia agunt, nullis ſpectaculorum illecebris, nullis conuiuiorum irritationibus corrupta. Litterarum ſecreta viri pariter ac fœminæ ignorant. Pauciſſima in tam numeroſa gente adulteria, quorum pœna præſens, & maritis permiſſa. Acciſis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vicum verbere agit, publicatæ enim pudicitiæ nulla venia, non forma, non ætate, non opibus maritum inuenerit. Nemo enim illic vitia ridet: nec corrumpere & corrumpi, ſeculum vocatur. Melius quidem adhuc eæ ciuitates, in quibus tantùm virgines nubunt, & cum ſpe votóque vxoris ſemel tranſigitur. Sic vnum accipiunt maritum, quomodo vnum corpus, vnámque vitam, ne vlla cogitatio vltrà, ne longior cupiditas, ne tamquam maritum, ſed tamquam matrimonium ament. Numerum liberorum finire, aut quemquam ex agnatis necare, flagitium habetur, plusq; ibi boni mores valent, quàm alibi bonæ leges. In omni domo nudi ac ſordidi, in hos artus in hæc corpora, quæ miramur, excreſcunt. Sua quemque mater vberibus alit,

nec

nec ancillis ac nutricibus delegantur. Dominum ac seruum nullis educationis delicijs dignoscas. Inter eadem pecora, in eadem humo degunt, donec ætas separet ingenuos, virtus agnoscat. Serà iuuenum Venus, eòque inexhausta pubertas, nec virgines festinantur, eadem iuuenta, similis proceritas, pares validiq́; miscentur, ac robora parentum liberi referunt. Sororum filiis idem apud auunculum, qui apud patrem honor. Quidam sanctiorem artioremque hunc nexum sanguinis arbitrantur, & in accipiendis obsidibus magis exigunt, tamquam ij, & animum firmiùs & domum latiùs teneant.

7. *Heredes tamen successorésque sui cuique liberi: & nullum testamentum. Si liberi non sunt, proximus gradus in possessione, fratres, patrui, auunculi. Quanto plus propinquorum, quo maior affinitum numerus, tanto gratiosior senectus, nec vlla orbitatis pretia. Suscipere tam inimicitias seu patris, seu propinqui, quàm amicitias necesse est. Nec implacabiles durant, luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recepitque satisfactionem vniuersa domus, vtiliter in publicum, quia periculosiores sunt inimicitiæ iuxta libertatem. Conuictibus & hospitiis non alia gens effusiùs indulget. Quemcunque mortalium arcere tecto, nefas habetur, pro fortuna quisque apparatis epulis excipit. Cùm defecerit, qui modò hospes fuerat, monstrator hospitij,*

*& comes, proximam domum non inuitati adeũt, nec intereſt pari humanitate accipiuntur. Notum ignotúmque, quantum ad ius hoſpitij, nemo diſcernit. Abeunti, ſi quid popoſceris, concedere moris: & poſcendi inuicem eadem facilitas. Gaudent muneribus, ſed nec data imputant, nec acceptis obligantur. Victus inter hoſpites comis. Statim è ſomno, quem plerumque in diem extrahunt, lauantur, ſæpius calida, vt apud quos plurimum hiemps occupat. Lauti, cibum capiunt, ſeparatæ ſingulis ſedes, & ſua cuique menſa. Tum ad negotia, nec minus ſæpe ad conuiuia procedunt armati. Diem noctémque continuare potando, nulli probrum. Crebræ vt inter vinolentios vixæ, rarò conuiciis, ſæpius cæde & vulneribus tranſiguntur. Sed & de reconciliandis inuicem inimicis, & iungendis affinitatibus, & adſciſcendis principibus: de pace denique ac bello plerumq; in conuiuiis conſultant, tamquam nullo magis tempore aut ad ſimplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incaleſcat: gens non aſtuta nec callida, aperit adhuc ſecreta pectoris, licentia loci. Ergò detecta & nuda omnium mens, poſtera die retractatur: & * ſalua vtriuſque temporis ratio eſt. Deliberant, dum fingere neſciunt: conſtituunt, dum errare non poſſunt. Potui humor ex hordeo aut frumento, in quandam ſimilitudinem vini corruptus. Proximi ripæ, & vinum mercantur. Cibi ſimplices, agreſtia poma, recens fera, aut*

lac con

Digitized by

lac concretum. Sine apparatu, ſine blandimentis expellunt famem, aduerſus ſitim, non eadem temperantia. Si indulſeris ebrietati, ſuggerendo quantum concupiſcunt, haut minus facilè vitiis, quàm armis vincentur.

8. Genus ſpectaculorum vnum atq; in omni cœtu idem. Nudi iuuenes, quibus id ludicrum eſt, inter gladios ſe atq; infeſtas frameas ſaltu iaciũt. Exer*citatio artem parauit, ars decorem non in quæſtio, tamen aut mercedem quamuis audacis laſciuia pretium eſt, voluptas ſpectantium. Aleam (quod mirere) ſobrij inter ſeria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate, vt cùm omnia defecerunt, extremo ac nouiſſimo iactu de libertate & de corpore contendant. Victus voluntariam ſeruitutem adit. Quamuis iunior, quamuis robuſtior, alligari ſe ac venire patitur. Ea eſt in re praua peruicacia: ipſi fidem vocant ſeruos conditionis huius per commercia tradunt, vt ſe quoque pudore victoria exſoluant. Cæteris ſeruis, non in noſtrum morem deſcriptis per familiam miniſteriis, vtuntur. Suam quiſque ſedem, ſuos penates regit. Frumenti modũ dominus, aut pecoris, aut veſtis, vt colono iniũgit: & ſeruus hactenus paret. Cætera domus officia, vxor ac liberi exſequũtur. Verberare ſeruum, ac vinculis & opere coërcere, rarum. Occidere ſolent, nõ diſciplinâ & ſeueritate, ſed impetu & ira, vt inimicum, niſi quòd impunè. Liberti non multum ſupra ſeruos ſunt, rarò aliquod momentum*

*in domo, nunquam in ciuitate, exceptis dumtaxat iis gentibus, quæ regnantur. Ibi enim & ſuper ingenuos & ſuper nobiles aſcendunt. *Apud ceteros, inpares libertini libertatis argumentum ſunt. Fenus agitare & in vſuras extendere, ignotum: ideóque magis ſeruatur, quàm ſi vetitum eſſet. Agri pro numero cultorum ab vniuerſis per vices occupantur, quos mox inter ſe ſecundum dignationem partiuntur, facilitatem partiendi, camporum ſpatia præſtant. Arua per annos mutant, & ſupereſt ager, nec enim cum vbertate & amplitudine ſoli labore contendunt, vt pomaria conſerant, & prata ſepiant, & hortos rigent, ſola terræ ſeges imperatur. Vnde annum quoque ipſum non in totidem digerunt ſpecies. Hiems & ver & æſtas intellectum ac vocabula habent: autumni perinde nomen ac bona ignorantur Funerum nulla ambitio. Id ſolum obſeruatur, vt corpora clarorum virorum certis lignis crementur, Struem rogi, nec veſtibus, nec odoribus cumulant, ſua cuiq; arma, quorundam igni & equus adiicitur. Sepulcrum ceſpes erigit. Monumentorum arduum & operoſum honorem, vt grauem defunctis aſpernantur. Lamenta ac lacrymas cito dolorem & triſtitiam tardè ponunt. Feminis lugere honeſtum eſt: viris meminiſſe. Hæc in commune, de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus.*

9. Nunc ſingularum gentium inſtituta, ritúſque quatenus differant: quæ nationes à Germa-

niâ

nia in Gallias commigrauerint, expediam. Validiores olim Gallorum res fuisse summus auctorum diuus Iulius tradit, eóque credibile est, etiam Gallos in Germaniam transgressos. Quantulum enim amnis obstabat, quo minus, vt quæq; gens eualuerat, occuparet permutaretq; sedes promiscuas adhuc, & nullâ regnorum potentia diuisas? Igitur inter Hercyniam siluam, Rhenúmque & Mœnum amnes, Heluetij, vlteriora Boij: Gallica vtraque gens, tenuere. Manet adhuc Boiemi nomen, significatq; loci veterem memoriam, quamuis mutatis cultoribus. Sed virum Arauisci in Pannoniam ab Osis Germanorum natione, an Osi ab Arauiscis in Germaniam commigrauerint, cùm eodem adhuc sermone, institutis, moribus vtantur, incertum est: quia pari olim inopiâ ac libertate, eadem vtriusque ripa bona maláque erant. Treueri & Neruij circa affectationem Germanicæ originis vltrò ambitiosi sunt, tamquam per hanc gloriam sanguinis, à similitudine & inertiâ Gallorum separentur. Ipsam Rheni ripam haut dubiè Germanorum populi colunt. Vangiones, Treboci, Nemetes. Vbij quidem, quamquam Romana colonia esse meruerint, ac libentiùs Agrippinenses conditoris sui nomine vocentur, origine non erubescunt, transgressi olim, & experimento fidei super ipsam Rheni ripam collocati, vt arcerent, non vt custodirentur. Omniũ harum gentium virtute præcipui Batauis, non multum ex ripâ, sed insulam Rheni am-

*nis colunt, Cattorum quendam populus, & ſeditione domeſtica in eas ſedes tranſgreſſus, in quibus pars Romani imperij fierent. Manet honos, & antiquæ ſocietatis inſigne: nam nec tributis * contenduntur, nec publicanus atterit, exempti oneribus & collationibus, & tantum in vſum præliorum ſepoſiti, velut tela atque arma, bellis reſeruantur. Eſt in eodem obſequio & Mattiacorum gens. Protulit enim magnitudo populi Romani vltra Rhenum, vltráque veteres terminos imperij reuerentiam. Ita ſede finibuſq; in ſua ripa, mente animóque nobiſcum agunt, cætera, ſimiles Batauis, niſi quòd ipſo adhuc terræ ſuæ ſolo, & cælo acrius animantur. Non numerauerim inter Germaniæ populos, quamquam trans Rhenum Danubiumq; conſederint, eos, qui Decumates agros exercent. Leuiſſimus quiſque Gallorum, & inopia audax, dubiæ poſſeſſionis occupauere. Mox limite * aucto promotiſq; præſidiis, ſinus imperij, & pars prouinciæ habentur.*

10. *Vltra hos Catti initium ſedis ab Hercynio ſaltu inchoant, non ita effuſis ac paluſtribus locis, vt cæteræ ciuitates, in quas Germania patefcit durant ſiquidem colles, paulatimq; rareſcunt: & Cattus ſuos ſaltus Hercynius proſequitur ſimul, atque deponit. Duriora, genti corpora, ſtricti artus, minax, vultus, & maior animi vigor. Multum (vt inter Germanos) rationis ac ſolertiæ: præponere electos, audire præpoſitos, noſſe ordines, intelli*

telli-

telligere occaſiones, differre impetus, diſponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare: quódque rariſſimum, nec niſi ratione diſciplinæ conceſſum, plus reponere in duce quàm in exercitu, omne robur in pedite, quem ſuper arma ferramentis quoque & copiis onerant. Alios ad prælium ire videas, Catto ad bellum, rari excurſus & fortuita pugna. Equeſtrium ſanè virium id proprium, citò parare victoriam, citò cedere. Velocitas iuxta formidinem, cunctatio proprior conſtantiæ eſt. Et aliis Germanorum populis vſurpatum, rara & priuata cuiuſque audientia, apud Cattos in conſenſum vertit, vt primùm adoleuerint crinem barbámque ſummittere, nec niſi hoſte cæſo exuere votiuum obligatumque virtuti, oris habitum. Super ſanguinem & ſpolia, reuelant frontem, ſéque tum demum pretia naſcendi rettuliſſe, dignóſque patria ac parentibus ferunt. Ignauis & imbellibus manet ſqualor. Fortiſſimus quiſque ferreum inſuper annulum (ignominioſum id genti) velut vinculum geſtat, donec ſe cæde hoſtis abſoluat. Plurimis Cattorum hic placet habitus. Iámque canent inſignes & hoſtibus ſimul, ſuiſq; monſtrati, omnium penes hos initia pugnarum: hæc prima ſemper acies, viſa noua. Nam ne in pace quidem vultu mitiore manſueſcunt. Nulli domus, aut ager aut aliqua cura: prout ad quemq; venêre aluntur, prodigi alieni, contemptores ſui, donec

prouitas nomina superioris sunt. Ita qui olim boni æquique Cherusci nunc inertes ac stulti vocantur. Cattis victoribus fortuna in sapientiam cessit. Tracti ruina Cheruscorum & Fosi contermina gens, aduersarum rerum ex æquo socij, cum in secundis minores fuissent. Eundem Germaniæ sinum proximi Oceano Cimbri tenent, parua nunc ciuitas, sed gloria ingens, veterisq; famæ latè vestigia manent, vtraque ripa castra ac spatia, quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manúsque gentis, & tam magni exercitus fidem. Sexcentesimum & quadragesimum annum vrbs nostra agebat, cùm primùm Cimbrorum audita sunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone COSS. *Ex quo si ad alterum imperatoris Traiani consulatum computemus, ducenti fermè & decem anni colligũtur tamdiu Germania vincitur. Medio tam longi æui spatio, multa inuicem damna. Non Samnis, non Pœni non Hispania, Galliæve; ne Parthi quidem sæpius admonuere, quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quàm cædem Crassi, amisso & ipso Pacoro, infra Ventidium deiectus Oriens obiecerit? At Germani Carbone & Cassio, & Scauro Aurelio, & Seruilio Cepione, M. quoque Manlio fusis vel captis, quinque simul consulareis exercitus Populo Romano: Varum tréśque cum eo legiones etiam Cæsari abstulerunt: nec impune C. Marius in Italia, diuus Iulius in Gallia,*

Gallia, Drusus ac Nero & Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæsaris minæ in ludibrium versæ. Inde otium, donec occasione discordiæ nostræ & Ciuilium armorum, expugnatis legionum hibernis, etiam Gallias affectauere: ac rursus pulsi inde, proximis temporibus triumphati magis quàm victi sunt.

12. *Nunc de Sueuis dicendum est, quorum non vna vt Cattorum Tencterorúmve gens: maiorem enim Germaniæ partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibúsque discreti, quamquam in commune Sueui vocentur. Insigne gentis, obliquare crinem, nodóque substringere. Sic Sueui à cæteris Germanis: sic Sueuorum ingenui à serui separantur. Sic in aliis gentibus seu cognatione aliqua Sueuorum, seu (quod sæpe accidit) imitatione, rerum & intra iuuentæ spatium: apud Sueuos vsque ad canitiem ingentem capillum retrò sequuntur, ac sæpe in ipso solo vertice religant, principes & ornatiorem habent. Ea cura formæ, sed innoxia. Neque enim vt ament amentúrve: in altitudinem quandam & terrorem adituri bella compti, vt hostium oculis, ornantur. Vetustissimos se nobilissimósq; Sueuorum Semnones memorant. Fides antiquitatis, religione firmatur. Stato tempore in siluam auguriis patrum & prisca formidine sacram, omnes eiusdem sanguinis populi legationibus coëunt, cæsóque publicè homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. Est & alia lu-*

matrimonij auſpiciis admonetur, venire ſe laborum periculorúmque ſociam, idem in pace, idem in prælio paſſuram auſurámque, hoc iuncti boues, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant. Sic viuendum, ſic pereundum: accipere ſe quæ liberis inuiolata ac digna reddat, quæ nurus accipiant, rurſumq́; ad nepotes referant. Ergo ſepta pudicitia agunt, nullis ſpectaculorum illecebris, nullis conuiuiorum irritationibus corruptæ. Litterarum ſecreta viri pariter ac feminæ ignorant. Pauciſſima in tam numeroſa gente adulteria, quorum pœna præſens, & maritis permiſſa. Acciſis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vicum verbere agit, publicatæ enim pudicitiæ nulla venia, non forma, non ætate, non opibus maritum inuenerit. Nemo enim illic vitia ridet: nec corrumpere & corrumpi, ſeculum vocatur. Melius quidem adhuc eæ ciuitates, in quibus tantùm virgines nubunt, & cum ſpe votóque vxoris ſemel tranſigitur. Sic vnum accipiunt maritum, quomodo vnum corpus, vnámque vitam, ne vlla cogitatio vltrà, ne longior cupiditas, ne tamquam maritum, ſed tamquam matrimonium ament. Numerum liberorum finire, aut quemquam ex agnatis necare, flagitium habetur, plusq́; ibi boni mores valent, quàm alibi bonæ leges. In omni domo nudi ac ſordidi, in hos artus in hæc corpora, quæ miramur, excreſcunt. Sua quemque mater vberibus alit,

nec

nec ancillis ac nutricibus delegantur. Dominum ac seruum nullis educationis delicijs dignoscas. Inter eadem pecora, in eadem humo degunt, donec ætas separet ingenuos, virtus agnoscat. Serâ iuuenum Venus, eóque inexhausta pubertas, nec virgines festinantur, eadem iuuenta, similis proceritas, pares validiq́ miscentur, ac robora parentum liberi referunt. Sororum filijs idem apud auunculum, qui apud patrem honor. Quidam sanctiorem artiorémque hunc nexum sanguinis arbitrantur, & in accipiendis obsidibus magis exigunt, tamquam ij, & animum firmiùs & domum latiùs teneant.

7. Heredes tamen successoréisque sui cuique liberi: & nullum testamentum. Si liberi non sunt, proximus gradus in possessione, fratres, patrui, auunculi. Quanto plus propinquorum, quo maior affinitum numerus, tanto gratiosior senectus, nec vlla orbitatis pretia. Suscipere tam inimicitias seu patris, seu propinqui, quàm amicitias necesse est. Nec implacabiles durant, luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recepitque satisfactionem vniuersa domus, vtiliter in publicum, quia periculosiores sunt inimicitiæ iuxta libertatem. Conuictibus & hospitiis non alia gens effusiùs indulget. Quemcunque mortalium arcere tecto, nefas habeat, pro fortuna quisque apparatis epulis excipit. Cùm defecerit, qui modò hospes fuerat, monstrator hospitij,

&

*& comes, proximam domum non inuitati adeũt, nec intereſt pari humanitate accipiuntur. Notum ignotúmque, quantum ad ius hoſpitij, nemo diſcernit. Abeunti, ſi quid popoſceris, concedere moris: & poſcendi inuicem eadem facilitas. Gaudent muneribus, ſed nec data imputant, nec acceptis obligantur. Victus inter hoſpites comis. Statim è ſomno, quem plerumque in diem extrahunt, lauantur, ſæpius calida, vt apud quos plurimum hiemps occupat. Lauti, cibum capiunt, ſeparatæ ſingulis ſedes, & ſua cuique menſa. Tum ad negotia, nec minus ſæpe ad conuiuia procedunt armati. Diem noctémque continuare potando, nulli probrum. Crebræ vt inter vinolentios vixæ, rarò conuiciis, ſæpius cæde & vulneribus tranſiguntur. Sed & de reconciliandis inuicem inimicis, & iungendis affinitatibus, & adſciſcendis principibus: de pace denique ac bello plerumq; in conuiuiis conſultant, tamquam nullo magis tempore aut ad ſimplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incaleſcat: gens non aſtuta nec callida, aperit adhuc ſecreta pectoris, licentia loci. Ergò detecta & nuda omnium mens, poſtera die retractatur: & * ſalua vtriuſque temporis ratio eſt. Deliberant, dum fingere neſciunt: conſtituunt, dum errare non poſſunt. Potui humor ex hordeo aut frumento, in quandam ſimilitudinem vini corruptus. Proximi ripæ, & vinum mercantur. Cibi ſimplices, agreſtia poma, recens fera, aut*

lac con

lac concretum. Sine apparatu, ſine blandimentis expellunt famem, aduerſus ſitim, non eadem temperantia. Si indulſeris ebrietati, ſuggerendo quantum concupiſcunt, haut minus facilè vitiis, quàm armis vincentur.

8. Genus ſpectaculorum vnum atq; in omni cœtu idem. Nudi iuuenes, quibus id ludicrum eſt, inter gladios ſe atq; infeſtas frameas ſaltu iaciũt. Exercitatio artem parauit, ars decorem non in quæſtio, tamen aut mercedem quamuis audacis laſciuia pretium eſt, voluptas ſpectantium. Aleam (quod mirere) ſobrij inter ſeria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate, vt cùm omnia defecerunt, extremo ac nouiſſimo iactu de libertate & de corpore contendant. Victus voluntariam ſeruitutem adit. Quamuis iunior, quamuis robuſtior, alligari ſe ac venire patitur. Ea eſt in re praua peruicacia: ipſi fidem vocant ſeruos conditionis huius per commercia tradunt, vt ſe quoque pudore victoria exſoluant. Cæteris ſeruis, non in noſtrum morem deſcriptis per familiam miniſteriis, vtuntur. Suam quiſque ſedem, ſuos penates regit. Frumenti modũ dominus, aut pecoris, aut veſtis, vt colono iniũgit: & ſeruus hactenus paret. Cætera domus officia, vxor ac liberi exſequũtur. Verberare ſeruum, ac vinculis & opere coërcere, rarum. Occidere ſolent, nõ diſciplinâ & ſeueritate, ſed impetu & ira, vt inimicum, niſi quòd impunè. Liberti non multum ſupra ſeruos ſunt, rarò aliquod momentum

in domo, nunquam in ciuitate, exceptis dumtaxat iis gentibus, quæ regnantur. Ibi enim & ſuper ingenuos & ſuper nobiles aſcendunt. Apud ceteros, impares libertini libertatis argumentum ſunt. Fenus agitare & in vſuras extendere, ignotum: ideóque magis ſeruatur, quàm ſi vetitum eſſet. Agri pro numero cultorum ab vniuerſis per vices occupantur, quos mox inter ſe ſecundum dignationem partiuntur, facilitatem partiendi, camporum ſpatia præſtant. Arua per annos mutant, & ſupereſt ager, nec enim cum vbertate & amplitudine ſoli labore contendunt, vt pomaria conſerant, & prata ſepiant, & hortos rigent, ſola terræ ſeges imperatur. Vnde annum quoque ipſum non in totidem digerunt ſpecies. Hiems & ver & æſtas intellectum ac vocabula habent: autumni perinde nomen ac bona ignorantur Funerum nulla ambitio. Id ſolum obſeruatur, vt corpora clarorum virorum certis lignis crementur, Struem rogi, nec veſtibus, nec odoribus cumulant, ſua cuiq; arma, quorundam igni & equus adiicitur. Sepulcrum ceſpes erigit. Monumentorum arduum & operoſum honorem, vt grauem defunctis aſpernantur. Lamenta ac lacrymas cito dolorem & triſtitiam tardè ponunt. Feminis lugere honeſtum eſt: viris meminiſſe. Hæc in commune, de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus.

9. Nunc ſingularum gentium inſtituta, ritúſque quatenus differant: quæ nationes à Germaniâ

nia in Gallias commigrauerint, expediam. Validiores olim Gallorum res fuiſſe ſummus auctorum diuus Iulius tradit, eóque credibile eſt, etiam Gallos in Germaniam transgreſſos. Quantulum enim amnis obſtabat, quo minus, vt quæq; gens eualuerat, occuparet permutaretq; ſedes promiſcuas adhuc, & nullâ regnorum potentia diuiſas? Igitur inter Hercyniam ſiluam, Rhenúmque & Mœnum amnes, Heluetij, vlteriora Boij: Gallica vtraque gens, tenuere. Manet adhuc Boiemi nomen, ſignificatq; loci veterem memoriam, quamuis mutatis cultoribus. Sed vtrum Arauiſci in Pannoniam ab Oſis Germanorum natione, an Oſi ab Arauiſcis in Germaniam commigrauerint, cùm eodem adhuc ſermone, inſtitutis, moribus vtantur, incertum eſt: quia pari olim inopiâ ac libertate, eadem vtriuſque ripæ bona maláque erant. Treueri & Neruij circa affectationem Germanicæ originis vltrò ambitioſi ſunt, tamquam per hanc gloriam ſanguinis, à ſimilitudine & inertiâ Gallorum ſeparentur. Ipſam Rheni ripam haut dubiè Germanorum populi colunt. Vangiones. Treboci, Nemetes. Vbij quidem, quamquam Romana colonia eſſe meruerint, ac libentiùs Agrippinenſes conditoris ſui nomine vocentur, origine non erubeſcunt, tranſgreſſi olim, & experimento fidei ſuper ipſam Rheni ripam collocati, vt arcerent, non vt cuſtodirentur. Omniũ harum gentium virtute præcipui Bataui, non multum ex ripâ, ſed inſulam Rheni am-

*nis colunt, Cattorum quendam populus, & ſeditione domeſtica in eas ſedes tranſgreſſus, in quibus pars Romani imperij fierent. Manet honos, & antiquæ ſocietatis inſigne: nam nec tributis * contenduntur, nec publicanus atterit, exempti oneribus & collationibus, & tantum in vſum præliorum ſepoſiti, velut tela atque arma, bellis reſeruantur. Eſt in eodem obſequio & Mattiacorum gens. Protulit enim magnitudo populi Romani vltra Rhenum, vltráque veteres terminos imperij reuerentiam. Ita ſede finibuſq; in ſua ripa, mente animóque nobiſcum agunt, cætera, ſimiles Batauis, niſi quòd ipſo adhuc terræ ſuæ ſolo, & cælo acrius animantur. Non numerauerim inter Germaniæ populos, quamquam trans Rhenum Danubiumq; conſederint, eos, qui Decumates agros exercent. Leuiſſimus quiſque Gallorum, & inopia audax, dubiæ poſſeſſionis occupauere. Mox limite * aucto promotiſq; præſidiis, ſinus imperij, & pars prouinciæ habentur.*

10. *Vltra hos Catti initium ſedis ab Hercynio ſaltu inchoant, non ita effuſis ac paluſtribus locis, vt cæteræ ciuitates, in quas Germania pateſcit: durant ſiquidem colles, paulatimq; rareſcunt: & Cattus ſuos ſaltus Hercynius proſequitur ſimul, atque deponit. Duriora, genti corpora, ſtricti artus, minax, vultus, & maior animi vigor. Multum (vt inter Germanos) rationis ac ſolertiæ: præponere electos, audire præpoſitos, noſſe ordines, intelli*

telligere occaſiones, differre impetus, diſponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare: quódque rariſſimum, nec niſi ratione diſciplinæ conceſſum, plus reponere in duce quàm in exercitu, omne robur in pedite, quem ſuper arma ferramentis quoque & copiis onerant. Alios ad prælium ire videas, Catto ad bellum, rari excurſus & fortuita pugna. Equeſtrium ſanè virium id proprium, citò parare victoriam, citò cedere. Velocitas iuxta formidinem, contatio proprior conſtantiæ eſt. Et aliis Germanorum populis vſurpatum, rara & priuata cuiuſque audientia, apud Cattos in conſenſum vertit, vt primùm adoleuerint crinem barbámque ſummittere, nec niſi hoſte cæſo exuere votiuum obligatúmque virtuti, oris habitum. Super ſanguinem & ſpolia, reuelant frontem, ſéque tum demum pretia naſcendi rettuliſſe, dignóſque patria ac parentibus ferunt. Ignauis & imbellibus manet ſqualor. Fortiſſimus quiſque ferreum inſuper annulum (ignominioſum id genti) velut vinculum geſtat, donec ſe cæde hoſtis abſoluat. Plurimis Cattorum hic placet habitus. Iámque canent inſignes & hoſtibus ſimul, ſuiſq; monſtrati, omnium penes hos initia pugnarum hæc prima ſemper acies, viſa noua. Nam ne in pace quidem vultu mitiore manſueſcunt. Nulli domus, aut ager aut aliqua cura: prout ad quemq; venêre aluntur, prodigi alieni, contemptores ſui, donec

exſanguis ſenectus tam dura virtuti impares faciat. Proximi Cattis certum iam alueo Rhenum, quique terminus eſſe ſufficiat, Vſipij ac Tencteri colunt. Tencteri ſuper ſolitum bellorũ decus, equeſtris diſciplinæ arte præcellunt. Nec maior apud Cattos peditum laus, quàm Tencteris equitum. Sic inſtituere maiores, poſteri imitantur. Hi luſus infantium, hæc iuuenum æmulatio: perſeuerant ſenes, inter familiam, & penates, & iura ſucceſſionum, equi traduntur, excipit filius, non vt cætera maximus natu, ſed prout ferox bello & melior. Iuxta Tencteros Bructeri olim occurrebant: nunc Chamauos & Angriuarios immigraſſe narratur pulſis Bructeris ac penitus excisis, vicinarum conſenſu nationum, ſeu ſuperbiæ odio, ſeu prædæ dulcedine, ſeu fauore quodam erga nos deorum, nam ne ſpectaculo quidem prælij inuidere, ſuper LX. millia non armis teliſque Romanis, ſed, quod magnificentius eſt, oblectationi oculiſque ceciderunt. Maneat quæſo, duretq́; gentibus ſi non amor noſtri, at certè odium ſui: quando vrgentibus imperij fatis nihil iam præſtare fortuna maius poteſt, quàm hoſtium diſcordiam. Angriuarios & Chamauos à tergo Dulgibuni, & Chaſuari cludunt aliaq́; gentes haut perinde memoratæ, fronte Friſij excipiunt. Maioribus minoribuſq́; Friſijs vocabulum eſt, ex modo virium, vtraque nationes vſque ad Oceanum Rheno prætexuntur, ambiúntque immenſos inſuper lacus, & Romanis claſſibus

claſſibus nauigatos. Ipſum quin etiam Oceanum illâ tentauimus, & ſupereſſe adhuc Herculis columnas fama vulgauit: ſiue adiit Hercules, ſeu quidquid vbique magnificum eſt, in claritatem eius referre conſenſimus. Nec defuit audentia Druſo Germanico, ſed obſtitit Oceanus in ſe ſimul atque in Herculem inquiri. Mox nemo tentauit: ſanctiúſque ac reuerentius viſum, de actis deorum credere, quàm ſcire.

I I. *Hactenus in Occidentē, Germaniā nouimus. In Septentrionem, ingenti flexu redit. Ac primò ſtatim Chaucorum gens, quamquam incipiat à Friſiis, ac partem litoris occupet, omnium quas expoſui gentium lateribus obtenditur, donec in Cattos vſque ſinuetur: tam immenſum terrarum ſpatium non tenent tantùm Chauci, ſed & implent: populus inter Gemanos nobiliſſimus, quique magnitudinem ſuam malit iuſtitiâ tueri, ſine cupiditate, ſine impotentiâ, quieti ſecretiq́ue, nulla prouocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur. Idque præcipuum virtutis ac virium argumentum eſt, quod vt ſuperiores agant, non per iniurias aſſequuntur. Prompta tamen omnibus arma, ac ſi res poſcat exercitus: plurimum virorum equorumq́ue: & quieſcentibus eadem fama. In latere Chaucorum, Cattorumq́ue, Cheruſci nimiam ac marcentē diu pacem illaceſſiti nutrierunt, idq́ue iocūdius, quā tutius fuit, quia inter impotētes & validos falsò quieſcas: vbi manu agitur, modeſtia ac*

prouitas nomina ſuperioris ſunt. Ita qui olim boni æquique Cheruſci, nunc inertes ac ſtulti vocantur. Cattis victoribus fortuna in ſapientiam ceſſis. Tacti mina Cheruſcorum & Foſi contermina gens, aduerſarum rerum ex æquo ſocij, cum in ſecundis minores fuiſſent. Eundem Germaniæ ſinum proximi Oceano Cimbri tenent, parua nunc ciuitas, ſed gloria ingens, veteriſq; famæ latè veſtigia manent, vtraque ripa caſtra ac ſpatia, quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manúſque gentis, & tam magni exercitus fidem. Sexcenteſimum & quadrageſimum annum vrbs noſtra agebat, cùm primùm Cimbrorum audita ſunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone COSS. *Ex quo ſi ad alterum imperatoris Traiani conſulatum computemus, ducenti fermè & decem anni colligũtur tamdiu Germania vincitur. Medio tam longi æui ſpatio, multa inuicem damna. Non Samnis, non Pœni non Hiſpania, Galliæve; ne Parthi quidem ſæpius admouere, quippe regno Arſacis acrior eſt Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quàm cædem Craſſi, amiſſo & ipſo Pacoro, infra Ventidium deiectus Oriens obiecerit? At Germani Carbone & Caſſio, & Scauro Aurelio, & Seruilio Cepione, M. quoque Manlio fuſis vel captis, quinque ſimul conſulareis exercitus Populo Romano: Varum tréſque cum eo legiones etiam Cæſari abſtulerunt: nec impune C. Marius in Italia, diuus Iulius in*

Gallia, Druſus ac Nero & Germanicus in ſuis eos ſedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæſaris minæ in ludibrium verſæ. Inde otium, donec occaſione diſcordiæ noſtræ & Ciuilium armorum, expugnatis legionum hibernis, etiam Gallias affectauere: ac rurſus pulſi inde, proximis temporibus triumphati magis quàm victi ſunt.

12. *Nunc de Sueuis dicendum eſt, quorum non vna vt Cattorum Tencterorúmve gens: maiorem enim Germaniæ partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibúſque diſcreti, quamquam in commune Sueui vocentur. Inſigne gentis, obliquare crinem, nodóque ſubſtringere. Sic Sueui à cæteris Germanis: ſic Sueuorum ingenui à ſerui ſeparantur. Sic in aliis gentibus ſeu cognatione aliqua Sueuorum, ſeu (quod ſæpe accidit) imitatione, rerum & intra iuuentæ ſpatium: apud Sueuos vſque ad canitiem ingentem capillum retrò ſequuntur, ac ſæpe in ipſo ſolo vertice religant, principes & ornatiorem habent. Ea cura formæ, ſed innoxia. Neque enim vt ament amentúrve: in altitudinem quandam & terrorem adituri bella compti, vt hoſtium oculis, ornantur. Vetuſtiſſimos ſe nobiliſſimoſq; Sueuorum Semnones memorant. Fides antiquitatis, religione firmatur. Stato tempore in ſiluam auguriis patrum & priſca formidine ſacram, omnes eiuſdem ſanguinis populi legationibus coëunt, cæſóque publicè homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. Eſt & alia lu-*

eo reuerentia. Nemo niſi vinculo legatus ingreditur, vt minor, & poteſtatem numinis præ ſe ferens. ſi fortè prolapſus eſt, attolli & inſurgere haut licitum per humum euoluuntur, eóque omnis ſuperſtitio reſpicit, tamquam inde initia gentis, ibi regnator omnium deus, cetera ſubiecta atq; parentia. Adiicit auctoritatẽ fortuna Semnonum, centum pagis habitatur: magnoq; corpore efficitur, vt ſe Sueuorũ caput credãt. Contra Lãgobardos paucitas nobilitat, quòd plurimis ac valentiſſimis nationibus cincti, non per obſequium, ſed prœliis & periclitãdo tuti ſunt. Reudigni deinde & Auiones, & Angli, & Varini, & Eudoſes, & Suardones, & Nuitbones fluminibus aut ſiluis muniuntur.

13. Nec quidquã notabile in ſingulis, niſi quòd in commune Herthum, id eſt, Terram matrem colunt, eámque interuenire rebus hominum, inuehi populis arbitrantur. Eſt in inſula Oceani caſtum nemus, dicatũ in eo vehiculum veſte contectũ, attingere vni ſacerdoti conceſſum. Is adeſſe penetrali deam intelligit, vectámque bubus feminis multa cum veneratione proſequitur. Læti tunc dies, feſta loca, quæcumque aduentu hoſpitioq; dignatur. Non bella ineunt, non arma ſumunt, clauſum omne ferrum: pax & quies tunc tantùm nota, tunc tãtum amata, donec idem ſacerdos ſatiatam conuerſatione mortalium deam templo reddat, mox vehiculum & veſtes, & ſi credere velis, numen ipſum ſecreto lacu abluitur. Serui miniſtrant,

quos

quos ſtatim idem lacus haurit. Arcanus hinc terror, ſanctáque ignorantia, quid ſit illud quod tantùm perituri vident. Et hæc quidem pars Sueuorum in ſecretiora Germaniæ porrigitur. Propior (vt quomodo paulò antè Rhenum, ſic nunc Danubium ſequar) Hermundurorum ciuitas, fida Romanis, eóque ſolis Germanorum non in ripa commercium, ſed penitus, atque in ſplendidiſſima Rhætiæ prouinciæ colonia; paſſim ſine cuſtode tranſeunt, & cùm cæteris gentibus arma modò caſtraq; noſtra oſtendamus, his domos, villáſque patefecimus, non concupiſcentibus, in Hermũduris Albis oritur flumen inclitum, & notum olim: non tantùm auditur. Iuxta Hermunduros Narici, ac deinde Marcomani & Quadi agunt. Præcipua Marcomanorum gloria viréſque, atque ipſa etiam ſedes pulſis olim Boiis virtute parta. Nec Nariſci Quadíve degenerant. Eáque Germaniæ velut frons eſt, quatenus Danubio prætexitur. Marcomanis, Quadiſve vſque ad noſtram memoriam reges mãſerunt, ex gente ipſorum, nobile Marobodui & Tudri genus: iam & externos patiuntur. Sed vis & potentia regibus, ex auctoritate Romana, raro armis noſtris ſæpius pecunia iuuantur. Nec minus valent retrò Marſigni, Gothini, Oſi, Burij: terga Marcomannorum Quadorúmque claudunt, è quibus Marſigni, & Burij ſermone cultúque Sueuos referunt. Gothinos Gallica, Oſos Pannonica lingua coarguit non eſſe Germanos

Germanos: & quòd tributa patiuntur, partem tributorum Sarmatæ, partem Quadi, vt alienigenis imponunt.

14. *Gothini, quò magis pudeat, & ferrum effodiunt, omnèſque hi populi pauca campeſtrium, cæterum ſaltus & vertices montium iugúmque inſederunt. Dirimit enim ſcinditq́; Sueuiam continuum montium iugum, vltra quod plurimæ gentes agunt, ex quibus latiſſimè patet Lygiorum nomen in plures ciuitates diffuſum. Valentiſſimas nominaſſe ſufficiet, Arios, Helueconas, Manimos, Elyſios, Naharualos. Apud Naharualos antiquæ religionis lucus oſtenditur. Præſidet ſacerdos muliebri ornatu, ſed deos interpretatione Romani Caſtorem Pollucemq́; memorant. Eius numinis nomen Alcis, nulla ſimulacra, nullum peregrinæ ſuperſtitionis veſtigium, vt fratres tamen, vt iuuenes venerantur. Cæterùm Arij ſuper vires, quibus enumeratos paulò antè populos antecedunt, truces, inſitæ feritati arte ac tempore lenocinantur, nigra ſcuta, tincta corpora, atras ad prœlia noctes legunt. ipſaque formidine atque vmbra foralis exercitus terrorem inferunt, nullo hoſtium ſuſtinente nouum ac velut infernum aſpectū. nam primi in omnibus prœliis oculi vincuntur. Trans Lygios Gothones regnantur, paulo iam addictius quàm cæteræ Germanorum gentes, nondum tame ſupra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugij, & Lemonij: omniúmque*

*que harum gentium inſigne, rotunda ſcuta, breues gladij, & erga reges obſequium. Suionum hinc ciuitates, ipſo in Oceano, præter viros armáque Claſſibus valent, forma nauium eo differt, quòd vtrimquè prora paratam ſemper appulſui frontem agit: nec velis * miniſtrant, nec remos in ordinem lateribus adiungunt. Solutum vt in quibuſdam fluminum, & mutabile vt res poſcit, hinc vel illinc remigium. Eſt apud illos & opibus honos, eóque vnus imperitat, nullis iam exceptionibus, non precario iure parendi: nec arma vt apud cæteros Germanos in promiſcuo, ſed clauſa ſub cuſtode & quidem ſeruo: quia ſubitos hoſtium incurſus prohibet Oceanus, otioſa porrò armatorum manus facilè laſciuiunt, enimverò neque nobilem, neque ingenuum, ne libertinum quidem armis præponere regia vtilitas eſt. Trans Suionas aliud mare, pigrum, ac propè immotum, quo cingi cludique terrarum orbem hinc fides: quòd extremus cadentis iam ſolis fulgor in ortus edurat, adeò clarus, vt ſidera hebetet. Sonum inſuper * ſe emergentis auri, formáſque deorum, & radios capitis aſpici perſuaſio adiicit. Illuc vſque (& fama vera) tantum natura.*

15. *Ergo iam dextro Sueuici maris littore Æſtyorum gentes alluuntur: quibus ritus habitúſque Sueuorum, lingua Britannicæ propior. Matrem deûm venerantur, inſigne ſuperſtitionis, formas Aprorum geſtant. Id pro armis * omnique*

tutela,

aſcribam dubito: quamquam Peucini, quos quidam Baſtarnas vocant, ſermone, ſede, ac domiciliis, vt Germani agunt, ſordes omnium ac torpor; procerum connubiis mixtis, nonnihil in Sarmatarum habitum fœdantur. Venedi multum ex moribus traxerunt. Nam quidquid inter Peucinos Fennóſque ſiluarum ac montium erigitur, latrocinis pererrant, hi tamen inter Germanos potiùs referuntur, quia & domos figunt, & ſcuta geſtant, & pedũ vſu ac pernicitate gaudent, quæ omnia diuerſa Sarmatis ſunt, in plauſtro equoq; viuentibus. Fennis mira feritas, fœda paupertas, non arma, non equi, non penates: victui herba, veſtitui pelles, cubile humus, ſola in ſagittis ſpes, quas inopia ferri oſſibus aſperant. Idémque venatus viro, pariter ac fœminas alit. Paſſim enim comitantur, partémque prædæ petunt. Nec aliud infantibus ferarum imbriumq; ſuffugium, quàm vt in aliquo ramorum nexu contegantur, huc redeunt iuuenes, huc ſenum receptaculum. Id beatius arbitrantur, quàm ingemere agris, illaborare domibus, ſuas alienáſque fortunas ſpe metuq; verſare. Securi aduerſus homines, ſecuri aduerſus deos, rem difficillimam aſſecuti ſunt, vt illis ne voto quidem opus ſit. Cetera iam fabuloſa: Helluſios & Oxionas ora hominum vultúſque, corpora atque artus ferarum gerere, quod ego vt incompertum, in medium relinquam.

IVLII

Suetonio Paullino absente. Britanni defectionem meditantur, & vehementi oratione alij alios accendunt.

6. Iugum excussum iterum recipiunt: deinde sub ignauis legatis res in peius ruere. Sub Ceriali & Frontino bellis fatigatur Britannia, nec tamen animum despondet. Agricolæ in eam aduentus, & de Mona insula in potestatem Romanorum redigenda consilium.

7 Fœlix consilij huius executio. Præclaræ artes Agricolæ, quibus freetus bellorum causas exscindit. Harũ artium egregia descriptio.

8. Nonas nationes debellat Agricola, sapiens custos disciplinæ castrẽsis. Res tertio quarto, quinto, expeditionum suarum anno præsertim in Hiberniæ gestæ.

9. Victoriæ de Scotiæ populis variis reportatæ. Britãni nihilominus tumultuantur. Cohortis Vsipiorũ per Germanias conscriptæ mirus casus.

10. Bellum reparat Agricola aduersus Britannos, quos Galgacus ad pugnã paratos prolixa oratione excitat.

11. Agricolæ ad exercitum alacrem acris & accurata concio.

12 Vtriusque aciei dispositio, velitationes, atrox & cruentum prœlium. Penes Romanos victoria, Britannis ad decem milia hominum cæsis, superstitibus in fugam actis.

13. A victis & victoribus res postea gestæ. Domitianus Cæsar cur fronte lætus, pectore anxius nuncium victoriæ Britanniæ audierit. Agricola, cui triumphus decretus est, quo vultu à Domitiano in vrbe sit exceptus. Quàm prudenter Agricola sibi consuluerit.

14 Domitiani & aulicorum in Agricolam mala mens: imperíque Romani labes.

15. Agricolæ excessus, non sine veneni à

Domitiani & aulicorum inuidia propinati suspicione. Mortis circumstantiæ quædam adscriptæ. Testamentum, dies natalis & emortualis, elogium eiusdem.

16. Taciti in socerum Iulium Agricolam, virum nobilissimum, pietas præclaris ad posteros documentis testata.

CLARORVM virorum facta moresque posteris tradere antiquitus vsitatum, ne nostris quidē temporibus, quamquàm incuriosa suorum, ætas omisit, quoties magna aliqua ac nobilis virtus vicit ac supergressa est, vitiū paruis magnisq; ciuitatibus commune, ignorantiam recti & inuidiam. Sed apud priores, vt agere memoratu digna, pronum magisque in aperto erat: ita celeberrimus quisque ingenio, ad prodendam virtutis memoriam sine gratia aut ambitione, bonæ tantum conscientiæ pretio ducebatur. Ac plerique suam ipsi vitam narrare, fiduciam potiùs morum, quàm arrogantiam arbitrati sunt, nec id Rutilio & Scauro citra fidem, aut obtrectationi fuit, adeò virtutes iisdem temporibus optimè æstimantur, quibus facillimè gignuntur.

*At mihi nunc narraturo vitam defuncti hominis, venia opus fuit, quam non petissem, * ni incursaturus tam sæua & infesta virtutibus tempora. Legimus cùm Aruleno Rustico Pætus Thrase, Herennio, Senecioni Priscus Heluidius, laudati essent capitale fuisse: neque in ipsos modò auctores, sed*

ſed in libros quoque eorũ ſæuitũ, delegato triumuiris miniſterio, vt monumenta clariſſimorum ingeniorum in comitio ac foro vrerentur. Scilicet illo igne vocem Po. Ro. & libertatem Senatus, & conſcientiam generis humani aboliri arbitrabantur, expulſis inſuper ſapientiæ profeſſoribus, atque omni bona arte in exſilium acta, ne quid vſquam honeſtum occurreret. Dedimus profectò grãde patientiæ documentum, & ſicut vetus ætas vidit, quid vltimum in libertate eſſet, ita nos quid in ſeruitute, adempto per inquiſitiones & loquendi audiendiq; cõmercio. Memoriã quoque ipſam cum voce perdidiſſemus, ſi tam in noſtra poteſtate eſſet obliuiſci quàm tacere. Nunc demũ redit animus, & quãquam primo ſtatim beatiſſimi ſæculi ortu Nerua Cæſar res olim diſſociabiles miſcuerit, principatũ ac libertatẽ, augeatq; cottidie facilitatem imperij Nerua Traianus, nec ſpẽ modò ac votum ſecuritas publica, ſed ipſius voti fiduciã, ac robur aſſumpſerit: naturæ, tamen, infirmitatis humanæ, tardiora ſunt remedia quàm mala, & vt corpora lentè augeſcunt, citò exſtinguuntur, ſic ingenia ſtudiáque oppreſſeris facilius, quàm reuocaueris. Subit quippe etiam inertiæ ipſius dulcedo: & inuiſa primò deſidia, poſtremò amatur. Quid ſi per quindecim annos, grãde mortalis æui ſpatiũ multi fortuitis caſibus, promptiſſimus quiſque ſæuitia principis interciderunt? Pauci, &, vt ita dixerim, non modo aliorum, ſed etiam noſtri ſuperſtites

ſumus, exemptis è media vita tot annis, quibus iuuenes ad ſenectutem, ſenes propè ad ipſos exactæ ætatis terminos per ſilentium venimus, non tamen pigebit vel incondita ac rudi voce memoriam prioris ſeruitutis, ac teſtimonium præſentium bonorum compoſuiſſe, hic interim liber honori Agricolæ ſoceri mei deſtinatus, profeſſione pietatis, aut laudatus erit, aut excuſatus.

2. *Cnæus Iulius Agricola vetere & illuſtri Foroiulenſium colonia ortus, vtrumque auum procuratorem Cæſarum habuit: quæ equeſtris nobilitas eſt. pater Iulius Gracinus ſenatorij ordinis, ſtudio eloquentiæ ſapientiæq; notus; iiſque virtutibus iram Caij Cæſaris meritus. Námque Marcum Silanum accuſare iuſſus, & quia abnuerat, interfectus eſt. Mater Iulia Procilla fuit, raræ caſtitatis, in huius ſinu indulgentiáque educatus per omnem honeſtarum artium cultum pueritiam adoleſcentiámque tranſegit. Arcebat eum ab illecebris peccantium præter ipſius bonum integrámque naturam, quòd ſtatim paruulus ſedem ac magiſtram ſtudiorum Maſſiliam habuerat, locum Græca comitate & prouinciali parſimonia mixtum, ac bene compoſitum. Memoria teneo ſolitum ipſum narrare, ſe in prima iuuenta ſtudium philoſophiæ (acrius) vltrà quàm conceſſum Roman. in ſenatori hauſiſſe, ni prudentia matris incenſum ac flagrantem animum coërcuiſſet, ſcilicet ſublime & erectum ingenium,*

pulchritudi

pulchritudinem ac ſpeciem excelſæ magnæque gloriæ vehementiùs quàm cautè appetebat: mox mitigauit ratio & ætas: retinuítque quod eſt difficillimum, ex ſapientia modum. Prima caſtrorum rudimenta in Britannia Suetonio Paullino diligenti ac moderato duci approbauit, electus, quem contubernio æſtimaret. Nec Agricola licenter more iuuenum, qui militiam in laſciuiam vertunt, neque ſegniter ad voluptates & commeatus, titulum tribunatus & inſcitiam retulit: ſed noſcere prouinciam, noſci exercitus, diſcere à peritis, ſequi optimos, nihil appetere ob iactationem, nihil ob formidinem recuſare. ſimúlque anxius & intentus agere. Non ſanè aliàs exercitatior magiſque in ambiguo Britannia fuit, trucidati veterani, incenſæ coloniæ, intercepti exercitus, tum de ſalute, mox de victoria certauere. Quæ cuncta etſi conſiliis ductúque alterius agebantur, ac ſumma rerum & reciperatæ prouinciæ gloria in ducem ceſſit: artem & vſum & ſtimulos addidere iuueni: intrauitque animum militaris gloriæ cupido, ingrata temporibus, quibus ſiniſtra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magna fama, quàm ex mala. Hinc ad capeſſendos magiſtratus in vrbem digreſſus, Domitiam Decidianam ſplendidis natalibus ortam ſibi iunxit, ídque matrimonium ad maiora nitenti, decus ac robur fuit, vixerúntque mira concordia, per mutuã caritatem, & inuicem

deinde prouinciæ Aquitaniæ præpoſuit, ſplendidæ in primis dignitatis adminiſtratione, ac ſpe conſulatus cui deſtinarat. Credunt plerique militaribus ingeniis ſubtilitatem deeſſe; quia caſtrenſis iuriſdictio ſecura & obtuſior, ac plura manu agens, calliditatem fori non exerceat. Agricola naturali prudentia, quamuis inter togatos, facilè iuſtéque agebat. Iam verò tempora curarum remiſſionúmque diuiſa, vbi conuentus ac iudicia poſcerent, grauis, intentus, ſeuerus, & ſæpius miſericors: vbi officio ſatisfactum, nulla vltrà poteſtatis perſona, triſtitiam & arrogantiam, & auaritiam exuerat: nec illi, quod eſt rariſſimum, aut facilitas auctoritatem, aut ſeueritas amorem deminuit. Integritatem atque abſtinentiã in tanto viro referre, iniuria virtutum fuerit. Ne famam quidem, cui etiam ſæpe boni indulgent, oſtentanda virtute, aut per artem quæſiuit, procul ab æmulatione aduerſus collegas, procul à contentione aduerſus procuratores, & vincere inglorium, & atteri ſordidum arbitrabatur.

4. Minus triennium in ea legatione detentus, ac ſtatim ad ſpem Conſulatus reuocatus eſt, comitante opinione Britanniam ei prouinciam dari, nullis in hoc ſuis ſermonibus, ſed quia par videbatur, haut ſemper errat fama, aliquando & eligit. Conſul egregiæ tum ſpei filiam iuueni mihi deſpondit, ac poſt conſulatum collocauit, &

ſtatim

ſtatim Britanniæ præpoſitus eſt, adiecto pontificatus ſacerdotio. Britanniæ ſitum populóſque multis ſcriptoribus memoratos, non in comparationem curæ ingeniive referam, ſed quia tum primùm perdomita eſt, itaque quæ priores nondum comperta, eloquentia percoluere, rerum fide tradentur. Britannia inſularum quas Romana notitia complectitur maxima, ſpatio ac cælo in Orientem Germaniæ, id Occidentem Hiſpaniæ obtenditur: Gallis in Meridiem etiam inſpicitur: Septentrionalia eius, nullis contrà terris, vaſto atque aperto mari pulſantur. Formam totius Britanniæ Liuius veterum, Fabius Ruſticus recentium, eloquentiſſimi auctores, oblongæ ſcutulæ vel bipenni aſſimilauere, & eſt ea facies citra Caledoniam, vnde & in vniuerſum fama eſt tranſgreſſa, ſed immenſum & enorme ſpatium procurrentium extremo iam littore terrarum, velut in cuneum tenuatur. Hanc oram nouiſſimi maris tunc primùm Romana claſſis circumuecta, inſulam eſſe Britanniam affirmauit, ac ſimul incognitas ad id tempus inſulas, quas Orcadas vocant, inuenit, domuitq́; diſpecta eſt, & Thyle, quam hactenus nix, & diems abdebat, ſed mare pigrum & graue remigantibus perhibent: ne ventis quidem proinde attolli: credo quòd rariores terræ montéſque, cauſſa ac materia tempeſtatum, & profunda moles continui maris, tardius impellitur. Naturam

Germanos: & quòd tributa patiuntur, partem tributorum Sarmatæ, partem Quadi, vt alienigenis imponunt.

14. *Gothini, quò magis pudeat, & ferrum effodiunt, omnèſque hi populi pauca campeſtrium, cæterum ſaltus & vertices montium iugúmque inſederunt. Dirimit enim ſcinditq; Sueuiam continuum montium iugum, vltra quod plurimæ gentes agunt, ex quibus latiſſimè patet Lygiorum nomen in plures ciuitates diffuſum. Valentiſſimas nominaſſe ſufficiet, Arios, Heluecon as, Manimos, Elyſios, Naharualos, Apud Naharualos antiquæ religionis lucus oſtenditur. Præſidet ſacerdos mulicbri ornatu, ſed deos interpretatione Romani Caſtorem Pollucemq; memorant. Eius numinis nomen Alcis, nulla ſimulacra, nullum peregrinæ ſuperſtitionis veſtigium, vt fratres tamen, vt iuuenes venerantur. Cæterùm Arij ſuper vires, quibus enumeratos paulò antè populos antecedunt, truces, inſitæ feritati arte ac tempore lenocinantur, nigra ſcuta, tincta corpora, atras ad prœlia noctes legunt. ipſaque formidine atque vmbra foralis exercitus terrorem inferunt, nullo hoſtium ſuſtinente nouum ac velut infernum aſpectũ. nam primi in omnibus prœliis oculi vincuntur. Trans Lygios Gothones regnantur, paulo iam addictius quàm cæteræ Germanorum gentes, nondunt tame ſupra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugij, & Lemonij: omniúmque*

*que harum gẽtium inſigne, rotunda ſcuta, breues gladij, & erga reges obſequium. Suionum hinc ciuitates, ipſo in Oceano, præter viros armáque Claſſibus valent, forma nauium eo differt, quòd vtrimque prora paratam ſemper appulſui frontem agit: nec velis * miniſtrant, nec remos in ordinem lateribus adiungunt. Solutum vt in quibuſdam fluminum, & mutabile vt res poſcit, hinc vel illinc remigium. Eſt apud illos & opibus honos, eóque vnus imperitat, nullis iam exceptionibus, non precario iure parendi: nec arma vt apud cæteros Germanos in promiſcuo, ſed clauſa ſub cuſtode & quidem ſeruo: quia ſubitos hoſtium incurſus prohibet Oceanus, otioſa porrò armatorum manus facilè laſciuiunt, enimverò neque nobilem, neque ingenuum, ne libertinum quidem armis præponere regia vtilitas eſt. Trans Suionas aliud mare, pigrum, ac propè immotum, quo cingi cludique terrarum orbem hinc fides: quòd extremus cadentis iam ſolis fulgor in ortus edurat, adeò clarus, vt ſidera hebetet. Sonum inſuper * ſe emergentis auri, formáſque deorum, & radios capitis aſpici perſuaſio adiicit. Illuc vſque (& fama vera) tantum natura.*

15. *Ergo iam dextro Sueuici maris littore Æſtyorum gentes alluuntur: quibus ritus habitúſque Sueuorum, linguæ Britannicæ propior. Matrem deûm venerantur, inſigne ſuperſtitionis, formas Aprorum geſtant. Id pro armis * omniúque*

tutela,

ascribam dubito: quamquam Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone, sede, ac domiciliis, vt Germani agunt, sordes omnium ac torpor, procerum connubiis mixtis, nonnihil in Sarmatarum habitum fœdantur. Venedi multum ex moribus traxerunt. Nam quidquid inter Peucinos Fennósque siluarum ac montium erigitur, latrocinis pererrant, hi tamen inter Germanos potiùs referuntur, quia & domos figunt, & scuta gestant, & pedũ vsu ac pernicitate gaudent, quæ omnia diuersa Sarmatis sunt, in plaustro equoq; viuentibus. Fennis mira feritas, fœda paupertas, non arma, non equi, non penates: victui herba, vestitui pelles, cubile humus, sola in sagittis spes, quas inopia ferri ossibus asperant. Idémque venatus viro, pariter ac fœminas alit. Passim enim comitantur, partémque prædæ petunt. Nec aliud infantibus ferarum imbriumq; suffugium, quàm vt in aliquo ramorum nexu contegantur, huc redeunt iuuenes, huc senum receptaculum. Id beatius arbitrantur, quàm ingemere agris, illaborare domibus, suas alienásque fortunas spe metuq; versare. Securi aduersus homines, securi aduersus deos, rem difficillimam assecuti sunt, vt illis ne voto quidem opus sit. Cetera iam fabulosa: Hellusios & Oxionas ora hominum vultúsque, corpora atque artus ferarum gerere, quod ego vt incompertum, in medium relinquam.

IVLII

IVLII AGRICOLÆ VITA,

SCRIPTORE CORNELIO TACITO.

BREVIARIVM.

1. Prisci & recentioris seculi mors in describenda vita clarorum virorum. Taciti mens in hoc libello.

2. Iulij Agricolæ stirps, parentes, pueritiæ & adolescentiæ studia: militia, vxor, quæstura, tribunatus plebis, prætura, Ædilitas sacra.

3. Matre sua interfecta, patrimonio direpto, Agricola transit ad Vespasiani partes, præest vicesimæ legioni, fit legatus prætorius, prudenter se gerit sub Ceriali. Britanniæ præfecto. Inter patricios adscitus, Aquitaniam sapientissimè regit.

4. Consul creatus filiam suam Tacito vxorem dat, Britãnicæ præponitur adiuncto põtificatus sacerdotio: Britannia descripta Orcades, Thylæ, Oceanus. Veterum Britannorum habitus, sacra, sermo, ingenium, militia, regimen, conuentus.

5. Cœli & Soli Britannici facies. Metalla & opes regionis. Britãnorum ferocia, bellis ciuilibus Romanorum fouetur. Tãdem in formam prouinciæ Britanniæ pars redacta. Romani præfecti numerãtur.

Suetonio

Suetonio Paullino absente. Britanni defectionem meditantur, & vehementi oratione alij alios accendunt.

6. Iugum excussum iterum recipiunt: deinde sub ignauis legatis res in peius ruere. Sub Ceriali & Frontino bellis fatigatur Britannia, nec tamen animum despondet. Agricolæ in eam aduentus, & de Mona insula in potestatem Romanorum redigenda consilium.

7 Fœlix consilij huius executio. Præclaræ artes Agricolæ, quibus frequens bellorum causas exscindit Harũ artium egregia descriptio.

8. Nonas nationes debellat Agricola, sapiens custos disciplinæ castrẽsis. Res tertio quarto, quinto, expeditionum suarum anno præsertim in Hiberniæ gestæ.

9. Victoriæ de Scotiæ populis variis reportatæ. Britãni nihilominuus tumultuantur. Cohortis Vsipiorũ per Germanias conscriptæ mirus casus.

10. Bellum reparat Agricola aduersus Britannos, quos Galgacus ad pugnã paratos prolixa oratione excitat.

11. Agricolæ ad exercitum alacrem acris & accurata concio.

12 Vtriusque aciei dispositio, velitationes, atrox & cruentum prœlium Penes Romanos victoria, Britannis ad decem milia hominum cæsis, superstitibus in fugam actis.

13. A victis & victoribus res postea gestæ. Domitianus Cæsar cur fronte lætus, pectore anxius nuncium victoriæ Britanniæ audierit. Agricola, cui triumphus decretus est, quo vultu à Domitiano in vrbe sit exceptus. Quàm prudenter Agricola sibi consuluerit.

14 Domitiani & aulicorum in Agricolam mala mens: imperíque Romani labes.

15. Agricolæ excessus, non sine veneni à

Domitiani & aulicorum inuidia propinati ſuſpicione. Mortis circumſtantiæ quædam adſcriptæ. Teſtamentum, dies natalis & emortualis, elogium eiuſdem.

16. Taciti in ſocerum Iulium Agricolam, virum nobiliſſimum, pietas præclaris ad poſteros documentis teſtata.

CLARORVM *virorum facta moreſque poſteris tradere antiquitus vſitatum, ne noſtris quidē temporibus, quamquàm incurioſa ſuorum, ætas omiſit, quoties magna aliqua ac nobilis virtus vicit ac ſupergreſſa eſt, vitiū paruis magnisq́; ciuitatibus commune, ignorantiam recti & inuidiam. Sed apud priores, vt agere memoratu digna, pronum magiſque in aperto erat: ita celeberrimus quiſque ingenio, ad prodendam virtutis memoriam ſine gratia aut ambitione, bona tantum conſcientiæ pretio ducebatur. Ac plerique ſuam ipſi vitam narrare, fiduciam potiùs morum, quàm arrogantiam arbitrati ſunt, nec id Rutilio & Scauro citra fidem, aut obtrectationi fuit, adeò virtutes iiſdem temporibus optimè æſtimantur, quibus facillimè gignantur.*

*At mihi nunc narraturo vitam defuncti hominis, venia opus fuit, quam non petiſſem, * ni incurſaturus tam ſæua & infeſta virtutibus tempora. Legimus cùm Aruleno Ruſtico Pætus Thraſe, Herennio, Senecioni Priſcus Heluidius, laudati eſſent capitale fuiſſe: neque in ipſos modo auctores,*

ſed.

sed in libros quoque eorũ sæuitũ, delegato triumuiris ministerio, vt monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro vrerentur. Scilicet illo igne vocem Po. Ro. & libertatem Senatus, & conscientiam generis humani aboliri arbitrabantur, expulsis insuper sapientiæ professoribus, atque omni bona arte in exsilium acta, ne quid vsquam honestum occurreret. Dedimus profectò grãde patientiæ documentum, & sicut vetus ætas vidit, quid vltimum in libertate esset, ita nos quid in seruitute, adempto per inquisitiones & loquendi audiendiq́; cõmercio. Memoriã quoque ipsam cum voce perdidissemus, si tam in nostra potestate esset obliuisci quàm tacere. Nunc demũ redit animus, & quãquam primo statim beatissimi sæculi ortu Nerua Cæsar res olim dissociabiles miscuerit, principatũ ac libertatẽ, augeatq́; cottidie facilitatem imperij Nerua Traianus, nec spẽ modò ac votum securitas publica, sed ipsius voti fiduciã, ac robur assumpserit: naturæ tamen, infirmitatis humanæ, tardiora sunt remedia quàm mala, & vt corpora lentè augescunt, citò exstinguuntur, sic ingenia studiáque oppresseris facilius, quàm renocaueris. Subit quippe etiam inertiæ ipsius dulcedo: & inuisa primò desidia, postremò amatur. Quid si per quindecim annos, grãde mortalis æui spatiũ multi fortuitis casibus, promptissimus quisque sæuitia principis interciderunt? Pauci, & , vt ita dixerim, non modo aliorum, sed etiam nostri superstites

ſumus, exemptis è media vita tot annis, quibus iuuenes ad ſenectutem, ſenes propè ad ipſos exactæ ætatis terminos per ſilentium venimus, non tamen pigebit vel incondita ac rudi voce memoriam prioris ſeruitutis, ac teſtimonium præſentium bonorum compoſuiſſe, hic interim liber honori Agricolæ ſoceri mei deſtinatus, profeſſione pietatis, aut laudatus erit, aut excuſatus.

2. *Cneus Iulius Agricola vetere & illuſtri Foroiulenſium colonia ortus, vtrumque auum procuratorem Cæſarum habuit: quæ equeſtris nobilitas eſt. pater Iulius Græcinus ſenatorij ordinis, ſtudio eloquentiæ ſapientiæq; notus, iiſque virtutibus iram Caij Cæſaris meritus. Námque Marcum Silanum accuſare iuſſus, & quia abnuerat, interfectus eſt. Mater Iulia Procilla fuit, raræ caſtitatis, in huius ſinu indulgentiáque educatus per omnem honeſtarum artium cultum pueritiam adoleſcentiámque tranſegit. Arcebat eum ab illecebris peccantium præter ipſius bonam integrámque naturam, quòd ſtatim paruulus ſedem ac magiſtram ſtudiorum Maſſiliam habuerat, locum Græca comitate & prouinciali parſimonia miſtum, ac bene compoſitum. Memoria teneo ſolitum ipſum narrare, ſe in prima iuuenta ſtudium philoſophiæ (acrius) vltrà quàm conceſſum Roman. in ſenatori hauſiſſe, ni prudentia matris incenſum ac flagrantem animum coërcuiſſet, ſcilicet ſublime & erectum ingenium, pulchritudi*

pulchritudinem ac ſpeciem excelſæ magnæque gloriæ vehementiùs quàm cautè appetebat: mox mitigauit ratio & ætas: retinuitque quod eſt difficillimum, ex ſapientia modum. Prima caſtrorum rudimenta in Britannia Suetonio Paullino diligenti ac moderato duci approbauit, electus, quem contubernio æſtimaret. Nec Agricola licenter more iuuenum, qui militiam in laſciuiam vertunt, neque ſegniter ad voluptates & commeatus, titulum tribunatus & inſcitiam rettulit: ſed noſcere prouinciam, noſci exercitus, diſcere à peritis, ſequi optimos, nihil appetere ob iactationem, nihil ob formidinem recuſare. ſimúlque anxius & intentus agere. Non ſanè aliàs exercitatior magiſque in ambiguo Britannia fuit, trucidati veterani, incenſæ coloniæ, intercepti exercitus, tum de ſalute, mox de victoria certauere. Quæ cuncta etſi conſiliis ductuque alterius agebantur, ac ſumma rerum & reciperatæ prouinciæ gloria in ducem ceſſit: artem & vſum & ſtimulos addidere iuueni: intrauitque animum militaris gloriæ cupido, ingrata temporibus, quibus ſiniſtra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magna fama, quàm ex mala. Hinc ad capeſſendos magiſtratus in vrbem digreſſus, Domitiam Decidianam ſplendidis natalibus ortam ſibi iunxit, ídque matrimonium ad maiora nitenti, decus ac robur fuit, vixerúntque mira concordia, per mutuã caritatem, & inuicem

» *ſe anteponendo, niſi quòd in bona vxore tantò*
» *maior laus, quantò in mala plus culpa eſt. Sors quæſturæ prouinciam Aſiam, proconſulem Saluium Titianum dedit: quorum neutro corruptus eſt: quamquam & prouincia diues ac parata peccantibus, & proconſul in omnem auiditatem pronus, quantalibet facilitate redempturus eſſet mutuam diſſimulationem mali. Auctus eſt ibi filia, in ſubſidium & ſolatium ſimul. Nam filium ante ſublatum, breui amiſit. Mox inter quæſturam, ac tribunatum plebis, atque etiam ipſum tribunatus annum quiete & otio tranſit, gnarus ſub Nerone temporum, quibus inertia pro ſapientia fuit. Idem præturæ tenor, & ſilentium, nec enim iuriſdictio obuenerat. Ludos, & inania honoris, modo rationis atque abundantia duxit, vti longè è luxuria, ita famæ propior. Tum electus à Galba ad dona templorum recognoſcenda, diligentiſſima conquiſitione fecit, ne cuius alterius, ſacrilegium Reſpubl. quàm Neronis ſenſiſſet.*

3. *Sequens annus graui vulnere animum domúmque eius afflixit, nam claſſis Othoniana licenter vaga dum in Templo (Liguriæ pars eſt) hoſtiliter populatur, matrem Agricolæ in prædiis ſuis interfecit: prædiáque ipſa, & magnam patrimonij partem diripuit, quæ cauſſa cædis fuerat. Igitur ad ſolennia pietatis profectus Agricola, nuntio affectati à Veſpaſiano imperij deprehenſus,*

ſus, ac ſtatim in partes tranſgreſſus eſt, initia principatus ac ſtatum vrbis Mucianus regebat, admodum iuuene Domitiano, & ex paterna fortuna tantùm licentiam vſurpante. Is miſſum ad dilectus agendos Agricolam, integréque ac ſtrenuè verſatum, viceſimæ legioni tardè ad ſacramentum tranſgreſſæ præpoſuit, vbi deceſſor ſeditioſè agere narrabatur: quippe legatis quoque conſularibus nimia ac formidoloſa erat. Nec legatus prætorius ad cohibendum potens, incertum ſuo an militum ingenio: ita ſucceſſor ſimul & vltor electus, rariſſima moderatione maluit videri inueniſſe bonos quàm feciſſe. Præerat tunc Britanniæ Vectius Bolanus, placidiùs quàm feroci prouincia dignum eſt, temperauit Agricola vim ſuam, ardorémque compeſcuit, ne increſceret, peritus obſequi, eruditúſque vtilia honeſtis miſcere. Breui deinde Britannia conſularem Petilium Cerialem accepit. Habuerunt virtutes ſpatiũ exemplorum. Sed primò Cerialis modò labores & diſcrimina, mox & gloriam communicabat: ſæpe parti exercitus in experimentum, aliquando maioribus copiis ex euentu præfecit, nec Agricola vmquam in ſuam famam geſtis exſultauit, ad auctorem & ducem, vt miniſter fortunam referebat: ita virtute in obſequendo, verecundia in prædicando, extra inuidiam, nec extra gloriam erat. Reuertentem ab legatione legionis diuus Veſpaſianus inter patricios aſciuit, ac*

deinde prouinciæ Aquitaniæ præpoſuit, ſplendidæ in primis dignitatis adminiſtratione, ac ſpe conſulatus cui deſtinarat. Credunt plerique militaribus ingeniis ſubtilitatem deeſſe; quia caſtrenſis iuriſdictio ſecura & obtuſior, ac plura manu agens, calliditatem fori non exerceat. Agricola naturali prudentia, quamuis inter togatos, facilè iuſtéque agebat. Iam verò tempora curarum remiſſionúmque diuiſa, vbi conuentus ac iudicia poſcerent, grauis, intentus, ſeuerus, & ſæpius miſericors: vbi officio ſatisfactum, nulla vltrà poteſtatis perſona, triſtitiam & arrogantiam, & auaritiam exuerat: nec illi, quod eſt rariſſimum, aut facilitas auctoritatem, aut ſeueritas amorem deminuit. Integritatem atque abſtinentiã in tanto viro referre, iniuria virtutum fuerit. Ne famam quidem, cui etiam ſæpe boni indulgent, oſtentanda virtute, aut per artem quæſiuit, procul ab æmulatione aduerſus collegas, procul à contentione aduerſus procuratores, & vincere inglorium, & atteri ſordidum arbitrabatur.

4. Minus triennium in ea legatione detentus, ac ſtatim ad ſpem Conſulatus reuocatus eſt, comitante opinione Britanniam ei prouinciam dari, nullis in hoc ſuis ſermonibus, ſed quia par videbatur, haut ſemper errat fama, aliquando & eligit. Conſul egregiæ tum ſpei filiam iuueni mihi deſpondit, ac poſt conſulatum collocauit, &

ſtatim

ſtatim Britanniæ præpoſitus eſt, adiecto pontificatus ſacerdotio. Britanniæ ſitum populóſque multis ſcriptoribus memoratos, non in comparationem curæ ingeniíve referam, ſed quia tum primùm perdomita eſt, itaque quæ priores nondum comperta, eloquentia percoluere, rerum fide tradentur. Britannia inſularum quas Romana notitia complectitur maxima, ſpatio ac cælo in Orientem Germaniæ, in Occidentem Hiſpaniæ obtenditur: Gallis in Meridiem etiam inſpicitur: Septentrionalia eius, nullis contrà terris, vaſto atque aperto mari pulſantur. Formam totius Britanniæ Liuius veterum, Fabius Ruſticus recentium, eloquentiſſimi auctores, oblongæ ſcutulæ vel bipenni aſſimilauere, & eſt ea facies citrà Caledoniam, vnde & in vniuerſum fama eſt tranſgreſſa, ſed immenſum & enorme ſpatium procurrentium extremo iam littore terrarum, velut in cuneum tenuatur. Hanc oram nouiſſimi maris tunc primùm Romana claſſis circumuecta, inſulam eſſe Britanniam affirmauit, ac ſimul incognitas ad id tempus inſulas, quas Orcadas vocant, inuenit, domuitq́; diſpecta eſt, & Thyle, quam hactenus nix, & diems abdebat, ſed mare pigrum & graue remigantibus perhibent: ne ventis quidem proinde attolli: credo quòd rariores terræ montéſque, cauſſa ac materia tempeſtatum, & profunda moles continui maris, tardius impellitur. Naturam

Oceani atque æſtus neque quærere huius operis eſt, ac multi retulere: vnum addiderim: nuſquam latius dominari mare, multum fluminum huc atque illuc ferre, nec littore tenus accreſcere, aut reſorberi, ſed influere penitus atque ambire, etiam iugis atque montibus inſeri velut in ſuo. Ceterùm Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenæ an aduecti, vt inter Barbaros parum compertum. Habitus corporum varij atque ex eo argumenta: namque rutilæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam originem aſſeuerant. Silurum colorati vultus, & torti plerumque crines, & poſitu contra Hiſpaniam Iberos veteres traieciſſe, eáſque ſedes occupaſſe fidem faciunt proximi Gallis, & ſimiles ſunt: ſeu durante originis vi, ſeu procurrentibus in diuerſa terris, poſitio cæli corporibus habitum dedit. in vniuerſum tamen æſtimanti, Gallos vicinum ſolum occupaſſe credibile eſt. Eorum ſacra deprehendas, ſuperſtitionum perſuaſione. Sermo haud multum diuerſus in depoſcendis periculis eadem audacia, & vbi aduenere, in detrectandis eadem formido. plus tamen ferociæ Britanni præferunt, vt quos nondum longa pax emolierit: nam Gallos quoque in bellis floruiſſe accepimus. mox ſegnitia cum otio intrauit. amiſſa virtute pariter ac libertate, quod Britannorum olim victis euenit: ceteri manent quales Galli fuerunt. In pedite robur, quædam nationes & curru præliantur:

honeſtior

*honestior auriga, clientes propugnant: olim regibus parebant, nunc principes factionibus & studiis trahuntur: nec aliud aduersus validissimas gentes pro nobis vtilius, quàm quod in commune non consulunt. Rarus duabus tribúsque ciuitatibus, ad propulsandum commune periculum * conuentus: ita dum singuli pugnant, vniuersi vincuntur.*

5. *Cælum crebris imbribus ac nebulis fœdum, asperitas frigorum abest. Dierum spatia vltra nostri orbis mensuram, & nox clara, & extrema Britanniæ parte breuis, vt finem atque initium lucis exiguo discrimine internoscas. Quòd si nubes non officiant, aspici per noctem Solis fulgorem nec occidere & exsurgere, sed transire affirmant: scilicet extrema & plana terrarum humili vmbrâ non erigunt tenebras, infráque cælum & sidera nox cadit. Solum præter oleam vitémque & calidioribus terris oriri sueta patiens frugum, fœcundum: tardè mitescunt, citò proueniunt: eadémque vtriusque rei caussa, multus humor terrarum, cælique. Fert Britannia aurum & argentum & alia metalla, pretium victoriæ, gignit & Oceanus margarita, sed subfusca ac liuentia. Quidã artẽ abesse legentibus arbitrantur: nam in rubro mari viua ac spirantia saxis auelli, in Britãniã prout expulsa sint colligi: ego facilius crediderim naturã margaritis deesse, quam nobis auaritiã. Ipsi Britãni delectũ, ac tributa, & iniuncta*

iniuncta imperij munera impigrè obeunt, ſi iniuria abſint: has ægrè tolerant, iam domiti vt pareant, nondum vt ſeruiant. Igitur primus omniũ Romanorum D. Iulius cum exercitu Britanniam ingreſſus, quamquam proſpera pugna terruerit incolas, ac litore potitus ſit, poteſt videri oſtendiſſe poſteris, non tradidiſſe. Mox bella ciuilia, & in rempublicam verſa principum arma, ac longa obliuio Britanniæ etiam in pace. Conſilium id D. Auguſtus vocabat, Tiberius præcipuè. Agitaſſe C. Cæſarem de intranda Britannia ſatis conſtat, ni velox ingenio, mobilis pœnitentia, & ingentes aduerſus Germaniam conatus fruſtra fuiſſent. D. Claudius auctor operis, tranſuectis legionibus auxiliiſq;, & aſſumpto in partem rerum Veſpaſiano, quod initium venturæ mox fortunæ fuit, domitæ gentes, capti reges, & monſtratus fatis Veſpaſianus. Conſularium primus Aulus Plautius præpoſitus, ac ſubinde Oſtorius Scapula, vterque bello egregius: redactáque paulatim in formam prouinciæ proxima pars Britanniæ, addita inſuper veteranorum colonia, quædam ciuitates Cogiduno regi donatæ, is ad noſtram vſque memoriam fidiſſimus manſit, vetere ac iam pridem recepta populi Romani conſuetudine, vt haberet inſtrumenta ſeruitutis & reges. Mox Didius Gallus parta à prioribus continuit, paucis admodum caſtellis in vlteriora promotis, per quæ fama aucti officij quæreretur.

Didium

*Didium Veranius excepit, iſque intra annum exſtinctus eſt. Suetonius hinc Paullinus biennio proſperas res habuit ſubactis nationibus firmatiſque præſidiis: quorum fiducia Monam inſulam vt vires rebellibus miniſtrantem aggreſſus, tergo occaſioni patefecit. Namque abſentia legati remoto metu, Britanni agitare inter ſe mala ſeruitutis, conferre iniurias, & interpretando accendere. Nihil profici patientia, niſi vt grauiora tamquam ex facili tolerantibus imperentur, ſingulos ſibi olim reges fuiſſe, nunc binos imponi: è quibus legatus in ſanguinem, procurator in bona ſæuiret, æquè diſcordiam præpoſitorum, æquè concordiam ſubiectis exitioſam * alterum manus centuriones, * alterum vim & contumelias miſcere: nihil iam cupiditati, nihil libidini exceptum, in prælio fortiorem eſſe qui ſpoliet: nunc ab ignauis plerumque & imbellibus eripi domos, abſtrahi liberos, iniungi dilectus, tamquam mori tantùm pro patria neſcientibus, quantum enim tranſiſſe militum, ſi ſeſe Britanni numerent? ſic Germanias excuſſiſſe iugum, & flumine nõ Oceano defendi: ſibi patriam, coniuges, parentes: illis auaritiam & luxuriam cauſſas belli eſſe, receſſuros vt diuus Iulius receſſiſſet, modo virtutes maiorum ſuorum æmularentur, néve prælij vnius aut alterius euentu paueſcerent, plus impetus, maiorem conſtantiam penes miſeros eſſe, iam Britannorum etiam deos miſereri, qui Romanum ducem*

ducem abſentem, qui relegatum in alia inſula exercitum detinerent: iam ipſos, quod difficillimum fuerit, deliberare, porrò in eiuſmodi conſiliis periculoſius eſſe deprehendi, quàm audere.

6. His atque talibus inuicem inſtincti, Voadica generis regij femina duce (neque enim ſexum in imperiis diſcernunt) ſumpſere vniuerſi bellum: ac ſparſos per caſtella milites conſectati, expugnatis præſidiis, ipſam coloniam inuaſere, vt ſedem ſeruitutis, nec vllum in Barbaris ſæuitiæ genus omiſit ira & victoria. Quòd niſi Paullinus, eo cognito prouinciæ motu, properè ſubueniſſet, amiſſa Britannia foret: quam vnius prælij fortuna veteri patientiæ reſtituit, tenentibus arma pleriſque, quos conſcientia defectionis, & proprius ex legato timor agitabat. Hic cùm egregius cetera, arroganter in deditos, & vt ſuæ quoque iniuriæ vltor, durius conſuleret, miſſus Petronius Turpilianus tamquam exorabilior, & delictis hoſtium nouus, eóque pœnitentiæ mitior, compoſitis prioribus nihil vltrà auſus, Trebellio Maximo prouinciam tradidit. Trebellius ſegnior & nullis caſtrorum experimentis, comitate quadam curandi prouinciam tenuit. Didicere iam Barbari quoque ignoſcere vitiis blandientibus, & interuentus ciuilium armorum præbuit iuſtam ſegnitiæ excuſationem, ſed diſcordia laboratum, cùm aſſuetus expeditionibus miles otio laſciuiret.

Trebel

Trebellius fuga ac latebris vitata exercitus ira, indecorus atque humilis, precariò mox præfuit: ac velut pacti, exercitus licentiam, dux ſalutem, hæc ſeditio ſine ſanguine ſtetit. Nec Vectius Bolanus, *manentibus adhuc ciuilibus bellis, agitauit Britanniam diſciplina eadem inertia erga hoſtes ſimilis petulantia caſtrorum: niſi quòd innocens* Bolanus, *& nullis delictis inuiſus, caritatem parauerat loco auctoritatis. Sed vbi cum cætero orbe Veſpaſianus & Britanniã reciperauit, magni duces, egregij exercitus, minuta hoſtium ſpes: & terrorem ſtatim intulit Petilius Cerialis, Brigantum ciuitatem, quæ numeroſiſſima prouinciæ totius perhibetur, aggreſſus, multa prœlia, & aliquando non incruenta: magnámque Brigantum partem aut victoria amplexus, aut bello.* Et cùm *Cerialis quidem alterius ſuc eſſoris curam famámque obruiſſet, ſuſtinuit quoque molem Iulius Frontinus, vt magnus quantum licebat, validámque & pugnacem Silurum gentem armis ſubegit, ſuper virtutem hoſtium locorum quoque difficultates eluctatus. Hunc Britanniæ ſtatum, has cellorum vices media iam æſtate tranſgreſſus Agricola inuenit, cùm & milites velut omiſſa expeditione ad ſecuritatem, & hoſtes ad occaſionem verterentur.* Ordonicum *ciuitas haut multo ante aduentum eius, alam in finibus ſuis agentem, propè vniuerſam obtriuerat, eóque initio erecta prouincia, vt quibus bellum volentibus*

tibus erat, probare exemplum, aut recentis lega animum operiri. Tum Agricola, quamquam tra ſacta æſtas, ſparſi per prouinciam numeri, pra ſumpta apud militem illius anni quies, & con traria bellũ inchoaturo, & pleriſq; cuſtodiri ſuſpe cta potius videbatur, ire obuiã diſcrimini ſtatui contractiſq; legionum vexillis & modica auxilio rum manu, quia in æquum digredi Ordouices no audebant, ipſe ante agmen, quò ceteris par animu ſimili periculo eſſet, erexit aciem, cæſáque prop vniuerſa gente, non ignarus inſtandum famæ, prout prima ceſſiſſent fore vniuerſa, Monam in ſulam, cuius poſſeſſione reuocatum Paullinum re bellione totius Britanniæ ſuprà memoraui, redi gere in poteſtatem animo intendit.

7. Sed vt in dubiis conſiliis, naues deerant ratio & conſtantia ducis traſuexit: depoſitis om nibus ſarcinis, lectiſſimos auxiliarium, quibu nota vada, & patrius nandi vſus, quo ſimul ſe que & arma & equos regũt, ita repentè immiſit vt obſtupefacti hoſtes qui claſſem, qui naues, qu mare exſpectabant, nihil arduum aut inuictun crediderint ſic ad bellum venientibus. Ita petit pace, ac dedita inſula clarus ac magnus haber Agricola: quippe cui ingredienti prouinciam quod tempus alij per oſtentationem aut officiori ambitum tranſigunt, labor & periculum placuiſ ſet, Nec Agricola proſperitate rerũ in vanitaten vſus, expeditionem aut victoriam vocabat, vi

cto

ctos continuisse ne laureatis quidem gesta prosecutus est; sed ipsa dissimulatione famæ famam auxit; æstimantibus quanta futuri spe tam magna tacuisset. Ceterùm animorum prouinciæ prudens, simúlque doctus per aliena experimenta, parum profici armis si iniuria sequerentur, caussas bellorum statuit exscindere, à se suísq; orsus, primum domum suam coërcuit, quod plerisque haut minus arduum est, quàm prouinciam regere: nihil per libertos seruósque publicæ rei: non studiis priuatis, nec commendatione aut precibus centurionum milites ascire, sed optimum quemque fidelissimum putare: omnia scire, non omnia exsequi: paruis peccatis veniam, magnis seueritatem commodere: nec pœna, semper, sed sæpius pœnitentia contemptus esse: præficere officiis & administrationibus potius non peccaturos, quàm damnare cùm peccassent. Frumenti & tributorum auctionem æqualitate numerum molire, circumcisis quæ in quæstum reperta, ipso tributo grauius tolelerabantur, namque per ludibrium assidere clausis horreis, & emere vltrò frumenta, ac vendere pretio cogebantur deuotia itinerum & longinquitas regionum indicebatur, vt ciuitates à proximis hibernis in remota & auia deferrent, donec quod omnibus in promptu erat, paucis lucrosum fieret. Hæc primo statim anno comprimendo, egregiam famam paci circumdedit, quæ vel incuria vel tolerantia priorum, haut minùs quàm bellum iti-

mebatur. Sed vbi æstas aduenit contracto exercitu, multum in agmine laudare modestiam, disiectos coërcere: loca castris ipse capere, æstuaria ac siluas ipse prætentare: & nihil interim apud hostes quietum pati, quo minus subitis excursibus popularetur, atque vbi satis terruerat, parcendo rursus * irritamenta pacis ostentare. Quibus rebus multæ ciuitates quæ in illum diem ex æquo egerant, datis obsidibus iram posuere, & præsidiis castellisque circumdatæ, tanta ratione curáque, vt nulla antè Britanniæ noua pars illacessita transierit. Sequens hiems saluberrimis consiliis absumpta: namque vt homines dispersi ac rudes, eóque bello faciles, quieti & otio per voluptates assuescerent: hortari priuatim, adiuuare publicè, vt templa, fora, domus exstruerent, laudando promptos, & castigando segnes, ita honoris æmulatio pro necessitate erat. Iam verò principum filios liberalibus artibus erudire, & ingenia Britannorum studiis Gallorum anteferre, vt qui modò linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent: inde etiam habitus nostri honori & frequens toga, paulatimque discessum ad delinimenta vitiorum, porticus, & balnea, & conuiuiorum elegantiam, idq; apud imperitos humanitas vocabatur, cùm pars seruitutis esset.

8. Tertius expeditionum annus nouas gentes aperuit, vastatis vsque ad Taum (æstuario nomen est) nationibus, qua formidine territi hostes, quamquam

quam constiĉtatū sauis tempestatibus exercitum, lacessere non ausi, ponendisq́ insuper castellis spatium fuit. Adnotabant periti, non aliū ducem opportunitates locorum sapientiùs legisse, nullum ab Agricola positum castellum aut vi h stium expugnatum, aut pactione ac fuga desertum crebra eruptiones: nam aduersus moras obsidionis, annuis copiis firmabantur: ita intrepida ibi hiems, & sibi quisque prasidio, irritis hostibus, eoq́ disperantibus, quia soliti plerumq́ damna astatis hibernis euentibus quia soliti plerumq́ damna astatis hibernis euentibus pensare, tum astate atque hieme iuxtà pellebantur. Nec Agricola vnquā per alios gesta auidus intercepit, seu centurio, seu prafectus, incorruptum facti testem habebat. Apud quosdam acerbior in cōuiciis narrabatur, vt bonis comis, ita aduersus malos iniucūdus, caterùm ex iracundia nihil super erat: secretum & silentium eius non timeres, honestius putabat offendere, quàm odisse. Quarta astas obtinēdis qua percurrerat insumpta ac si virtus exercituū & Romani nominis gloria pateretur, inuentus in ipsa Britannia terminus. Nā Glota & Bodotria diuersi maris astu per immensum reuecti, angusto terrarū spatio dirimuntur, quod tum prasidiis firmabatur, atq́ omnis propior sinus tenebatur, summotis velut in aliā insulam hostibus. Quinto expeditionū anno naue prima transgressus, ignotas ad id tempus gētes crebris simul ac prosperis praliis domuit: eámque partem

Britanniæ quæ Hiberniam aſpicit, copiis inſtruxit, in ſpem magis quàm ob formidinem, ſi quidem Hibernia medio inter Britanniam *atque Hiſpaniam ſita, & Gallico quoque mari opportuna, valentiſſimam imperij partem magnis inuicem vſibus miſcuerit. Spacium eius ſi Britanniæ comparetur anguſtius, noſtri maris inſulas ſuperat. Solum cælumq́ꝫ & ingenia cultuſq́ꝫ hominum haut multum à* Britannia *differunt: melius aditus portúſque: per commercia & negotiatores cogniti. Agricola expulſum ſeditione domeſticæ vnum ex regulis gentis exceperat, ac ſpecie amicitiæ in occaſionem retinebat. Sæpe ex eo audiui, legione vnâ & medicis auxiliis debellari obtinerique Hiberniam poſſe. Idque etiam aduerſus Britanniam profuturum, ſi Romana vbique arma, & velut è conſpectu libertas tolleretur.*

*9. Ceterùm æſtate qua ſextum offirij annum inchoabat, ampla ciuitate trans Bodotriam ſita, quia motus vniuerſarum vltrà gentium, & infeſta hoſtili exercitu itinera timebantur, portus claſſe explorauit, quæ ab Agricola primùm aſſumpta in partem virium, ſequebatur egregia ſpecie, cùm ſimul terra, ſimul mari bellum impelleretur: ac ſæpe iiſdem caſtris pedes equeſque & nauticus miles mixti copiis & lætitia, ſua quiſque facta, ſuos caſus attollerent: ac modò, ſiluarum & montium profunda, modò tempeſtatũ ac fluctuum aduerſa, hinc terra & hoſtis, hinc * auctus Oceanus,*

nus militari iactantia compararentur. Britannos *quoque, vt ex captiuis audiebatur, viſa claſſis obſtupefaciebat, tamquam aperto maris ſui ſecretò vltimum victis perfugium clauderetur. Ad manus & arma conuerſi Caledoniam incolentes populi, paratu magno, maiore fama, vti mos eſt de ignotis: * oppugnaſſe vltrò, caſtella adorti, metum vt prouocantes addiderant: regrediendumq́ citra* BODOTRIAM, *& excedendum potius, quàm pellerentur, ſpecie prudentium ignaui admonebant: cùm interim cognoſcit, hoſtes pluribus agminibus irrupturos. Ac ne ſuperante numero & peritia locorum circumirentur, diuiſo & ipſe in tres partes exercitus inceſſit. Quod vbi cognitum hoſti, mutato repentè conſilio, vniuerſi nouam legionem vt maximè inualidam, nocte aggreſſi inter ſomnum ac trepidationem caſis vigilibus irrupêre. Iamque in ipſis caſtris pugnabant, cùm Agricola iter hoſtium ab exploratoribus edoctus, & veſtigiis inſecutus velociſſimos equitum peditúmque aſſultare tergis pugnantium iubet, mox ab vniuerſis adici clamorem: & propinqua luce fulſere ſigna, ita ancipiti malo territi* Britanni: *&* Romanis *redit animus, ac ſecuri pro ſalute, de gloria certabant: vltrò quinetiam irrupêre: & fuit atrox in ipſis portarum anguſtiis prælium, donec pulſi hoſtes, vtroque exercitu certante, his vt tuliſſe opem, illis ne eguiſſet auxilio viderentur quod niſi paludes & ſiluæ fugientes texiſſent, de-*

bellatum illa victoria foret. Cuius conſtantia ac fama ferox exercitus: nihil virtuti ſuæ inuium: penetrandam Caledoniam, inueniendúmque tandem Britanniæ terminum continuo præliorum curſu fremebant: atque illi modò cauti ac ſapientes, prompti poſt euentium ac magniloqui erant iniquiſſima hæc bellorum conditio eſt: proſpera omnes ſibi vindicant, aduerſa vni imputantur. At Britanni *non virtute: ſed occaſione & arte ducis victos rati, nihil ex arrogantia remittere, quò minus iuuentutem armarent, coniuges ac liberos in loca tuta transferrent, cœtibus ac ſacrificiis conſpirationem ciuitatum ſancirent: atque ita irritatis vtrimque animis diſceſſum. Eadem æſtate cohors Vſipiorum per Germanias conſcripta, in* Britanniam *tranſmiſſa, magnum ac memorabile facinus auſa eſt. Occiſo centurione ac militibus, quis ad tradendam diſciplinam immixti manipulis exemplum & rectores habebantur, tres liburnicas adactis per vim gubernatoribus aſcendêre: & vno remigrante, ſuſpectis duobus eóque interfecti, nondum vulgato rumore vt miraculum prouehebantur, mox hac atque illac rapti, & cum pleriſque* Britannorum *ſua defenſantium prælio congreſſi, ac ſæpe victores, aliquando pulſi, eò ad extremum inopia venere, vt infirmiſſimos ſuorum, mox ſortè ductos veſcerentur: atque ita circumuecti* Britanniam*, amiſſis per inſcitiam regendi manibus,*

pro prædonibus habiti, primum à Sueuis, mox à Frisiis intercepti sunt, ac fuere quos per commercia venumdatos, & in nostram vsque ripam mutatione ementium adductos, indicium tanti casus illustrauit.

10. Initio æstatis Agricola domestico vulnere ictus, anno antè natũ filium amisit. Quem casum neque vt plerique fortium virorum ambitiosè, neque per lamenta rursus ac mœrorem muliebriter tulit, & in luctu, bellum inter remedia erat. Igitur præmissa classe quæ pluribus locis prædata, magnũ & incertum terrorem faceret, expedito exercitu, cui ex Britannis fortissimos & longa pace exploratos addiderat, ad montem Grampium peruenit quem iam hostes insederant. Nam Britanni nihil fracti pugnæ prioris euentu, & vltionem aut seruitium expectantes, tandemq́; docti commune periculum concordia propulsandum, legationibus & fœderibus omnium ciuitatum vires exciuerant. Iámque super triginta milia armatorum aspiciebantur, & adhuc affluebat omnis iuuentus quibus cruda ac viridis senectus, clari bello, ac sua quisque decora gestantes: cùm inter plures duces virtute & genere præstans, nomine Galgacus, apud contractam multitudinem prælium poscentem, in hunc modum locutus fertur. Quotiens causas belli & necessitatem nostram intueor, magnus mihi animus est, hodiernum diem, consensúmque vestrum, initium libertatis totius Britanniæ

fore. Nam & vniuersi seruitutis expertes: & nulla vltra terra, ac ne mare quidem securum, imminente nobis classe Romanâ, ita prælium atque arma, quæ fortibus honesta, eadem etiam ignauis tutissima sunt. Priores pugnæ, quibus aduersus Romanos variâ fortunâ certatum est, spem ac subsidium in nostris manibus habebant: quia nobilissimi totius Britanniæ, eóque in ipsis penetralibus siti, nec seruientium litora aspicientes, oculos quoque à contactu dominationis inuiolatos habebamus. Nos terrarum ac libertatis extremos, recessus ipse ac sinus famæ in hunc diem defendit, nunc terminus Britanniæ patet, atque omne ignotum pro magnifico est. Sed nulla iam vltrà gens, nihil nisi fluctus & saxa: & interiores Romani, quorum superbiam frustra per obsequium & modestiam effugeris: raptores orbis, postquam cuncta vastantibus defuere terræ, & mare scrutantur: si locuples hostis est, auari: si pauper, ambitiosi, quos non Oriens, non Occidens, satiauerit: soli omnium opes, atque inopiam pari affectu concupiscunt, auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium: atque vbi solitudinem faciunt, pacem appellant. Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit, hi per dilectus alibi seruituti auferuntur. Coniuges, sororésque & si hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hospitum polluuntur. Bona fortunásque, in tributum egerunt, in annonam, frumen

frumentum, corpora ipsa ac manus, siluis ac paludibus emuniendis, verbera inter ac contumelias, conterunt. Nata seruituti mancipia semel veneunt, atque vltrò à dominis aluntur: Britannia seruitutem suam cottidie emit, cottidie pascit. At sicut in familia recentissimus quisque seruorum & conseruis ludibrio est: sic in hoc orbis terrarum vetere famulatu, noui nos & viles in excidium petimur. Neque enim arua nobis, aut metalla, aut portus sunt quibus exercendi reseruentur. Virtus porrò ac ferocia subiectorum, ingrata imperantibus; & longinquitas ac secretum ipsum, quo tutius, eò suspectius. Ita sublata spe veniæ, tandem sumite animum, tam quibus salus, quàm quibus gloria carissima est. Brigantes, femina duce, exurere coloniam, expugnare castra, ac nisi felicitas in secordiam vertisset, exuere iugum potuere: nos integri & indomiti & libertatem non in præsentia laturi, primo statim congressu vnde ostendamus quos sibi Caledonia viros seposuerit. An eandem Romanis in bello virtutem, quàm in pace lasciuiam adesse creditis? nostris illi dissensionibus ac discordiis clari, vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt: quem contractum ex diuersissimis gentibus, vt secundæ res tenent, ita aduersæ dissoluent: nisi si Gallos, & Germanos, (& pudet dictu) Britannorum plerosque dominationi alienæ sanguinem commodantes, diutius tamen hostes quàm*

» *ſeruos, fide & affectu teneri putatis: metus &*
» *terror eſt? infirma vincula caritatis, quæ vbi re-*
» *moueris, qui timere deſierint, odiſſe incipient.*
» *Omnia victoriæ incitamenta pro nobis ſunt: nullæ*
» *Romanos coniuges accendunt: nulli parentes fu-*
» *gam exprobaturi ſunt: aut nulla pleriſque patria,*
» *aut alia eſt, paucos numero circum trepidos igno-*
» *rantia, cælum ipſum ac mare & ſiluas, ignota om-*
» *nia circumſpectantes, clauſos quodammodo ac*
» *vinctos * dij nobis tradiderunt. Ne terreat vanus*
» *aſpectus, & auri fulgor atque argenti, quod neque*
» *tegit, neque vulnerat. In ipſâ hoſtium acie inue-*
» *niemus noſtras manus: agnoſcent Britanni ſuam*
» *cauſſam: recordabuntur Galli priorem libertatem:*
» *deſerent illos ceteri Germani, tamquam nuper*
» *Vſibij reliquerunt. Nec quidquam vltrà formidi-*
» *nis, vacua caſtella, ſenum coloniæ, inter malè pa-*
» *rentes & iniuſtè imperantes ægra municipia &*
» *diſcordantia: hic dux, hic exercitus: ibi tributa &*
» *metalla, & cetera ſeruientium pœna: quas in*
» *æternum proferre, aut ſtatim vlciſci, in hoc cam-*
» *po eſt. Proinde ituri in aciem & maiores veſtros,*
» *& poſteros cogitate.*

II. *Excepere orationem alacres, & barbari moris cantu & fremitu clamoribúſque diſſonis. Iámque agmina, & armorum fulgores, audentiſſimi cuiuſque procurſu: ſimul inſtruebantur acies: cùm Agricola quamquã lætum & vix munitis coërcitũ militem * adhuc ratus, ita diſſeruit:*

Octauus

Octauus annus eſt, commilitones, ex quo virtute & auſpiciis imperij Roman. fide atque opera veſtra Britanniam viciſtis, tot expeditionibus, tot prœliis ſeu fortitudine aduerſus hoſtes, ſeu patientia ac labore pœnè aduerſus ipſam rerum naturam opus fuit. Neque me militum, neque vos ducis pœnituit. Ergo egreſſi, ego veterum legatorum, vos priorum exercituum terminos, finem Britanniæ non fama, nec rumore, ſed caſtris & armis tenemus. Inuenta Britannia, & ſubacta. Equidem in agmine, cùm vos paludes montéſve & flumina fatigarent, fortiſſimi cuiuſque vocem audiebam. Quando dabitur hoſtis, quando acies? Veniunt à latebris ſuis extruſi, & vota virtúſque in aperto, omniáque prona victoribus, atque eadem victis aduerſa. Nam vt ſuperaſſe tantum itinere, ſiluas euaſiſſe, tranſiſſe æſtuaria, pulchrum ac decorum in frontem, ita fugientibus periculoſiſſima, quæ hodie proſperrima ſunt. Neque enim nobis aut locorum eadem notitia, aut commeatuum eadem abundantia: ſed manus, & arma, & in his omnia. Quod ad me attinet, iam pridem mihi decretum eſt, neque exercitus neque ducis terga tuta eſſe. Proinde & honeſta mors turpi vita potior, & incolumitas ac decus, eodem loco ſita ſunt, nec inglorium fuerit, in ipſo terrarum ac naturæ fine cecidiſſe. Si nouæ gentes atque ignota acies conſtitiſſet: aliorum exercituum exemplis vos hortarer, nunc veſtra decora recen-

ſete,

ſete, veſtros oculos interrogate. Ij ſunt quos proximo anno, vnam legionem furto noctis aggreſſos, clamore debellaſtis: ij cæterorum Britannorum fugaciſſimi, ideóque tamdiu ſuperſtites. Quomodo ſiluas ſaltúſque penetrantibus, fortiſſimum quódque animal robore, pauida & inertia ipſa agminis ſono pelluntur: ſic acerrimi Britannorum iam pridem ceciderunt: reliquus eſt numerus ignauorum & metuentium, quos quòd tandem inueniſtis, non reſtiterunt, ſed deprehenſi ſunt nouiſſimi, & extremo metu corpora defixere in his veſtigiis, in quibus pulchram & ſpectabilem victoriam ederetis. Tranſigite cum expeditionibus, imponite quinquaginta annis magnum diem, approbate Reip. numquam exercitui imputari potuiſſe, aut moras belli, aut cauſſas debellandi.

12. Et alloquente adhuc Agricola militum ardor eminebat, & finem orationis ingens alacritas conſecuta eſt, ſtatimq; ad arma diſcurſum, inſtinctos ruentéſque ita diſpoſuit, vt peditum auxilia quæ octo millia erant, mediam aciem firmarent: equitum tria millia, cornibus affunderentur, legiones pro vallo ſtetêre, ingens victoriæ decus citra Romanum ſanguinem bellanti, & auxilium ſi pellerentur. Britannorum acies in ſpeciem ſimul ac terrorem editioribus locis conſtiterant: ita vt primum agmen æquo, cæteri per accliue iugum connexi velut inſurgerent: media campi coui-

narius

narius & eques ſtrepitu ac diſcurſu complebat. Tum Agricola ſuperante hoſtium multitudine, veritus, ne ſimul in frõtem, ſimul & latera ſuorum pugnaretur, diductis ordinibus, quamquam porrectior acies futura erat, & arceſſendas plerique legiones admonebant, promptior in ſpem, & firmus aduerſis, dimiſſo equo pedes ante vexilla conſtitit. Ac primo congreſſu eminus certabatur, ſimul conſtantia, ſimul arte Britanni, *ingentibus gladiis & breuibus cetris, miſſilia noſtrorum vitare, vel excutere, atque ipſi magnam vim telorum ſuperfundere: donec Agricola tres* B*atauorum cohortes ac Tungrorum duas cohortatus eſt, vt rem ad Mucrones ac manus adducerent, quod & ipſis & vetuſtate militiæ exercitatum, & hoſtibus inhabile parua ſcuta & enormes gladios gerentibus, nam* Britãnorum *gladij ſine mucrone complexum armorum, & aperto pugnam non tolerabant. Igitur vt* Batauï *miſere ictus, ferire vmbonibus, ora fœdare, & tractis qui in æquo obſtiterant, erigere in colles aciem cœpere, ceteræ cohortes æmulatione & impetu commiſtæ proximos quoſque cadere, ac plerique ſemineces aut integri feſtinatione victoriæ relinquebantur. Interim equitum turmæ fugere, couinarij peditum ſe prælio miſcuere: & quamquam recentem terrorem intulerant, denſis tamen hoſtium agminibus & inæqualibus locis hærebant: miniméque equeſtris ea pugnæ facies erat, cùm in gradu*

ſtantes ſimul equorum corporibus impellerentur, ac ſæpe vagi currus exterriti ſine rectoribus equi, vt quemq; formido tulerat, trãſuerſos, aut obuios incurſabant. Et Britanni qui adhuc pugnæ expertes ſumma collium inſederant, & paucitatem noſtrorum vacui ſpernebant, digredi paullatim & circumire terga vincentium cœperant: ni idipſum veritus Agricola quatuor equitum alas ad ſubita belli retentas, venientibus oppoſuiſſet, quantóque ferociùs accurrerant, tanto acriùs pulſos in fugam diſieciſſet. Ita conſilium Britannorum in ipſos verſum, tranſuectæq; præcepto ducis à fronte pugnantium alæ, aduerſam hoſtium aciem inuaſere. Tum verò patentibus locis grande & atrox ſpectaculum: ſequi, vulnerare, capere, atque eoſdem oblatis aliis trucidare. Iam hoſtium prout cuique ingenium erat, cateruæ armatorum paucioribus terga præſtare, quidem inermes vltrò ruere, ac ſe morti offerre. Paſſim arma & corpora, & laceri artus, & cruenta humus: & aliquando etiam victis ira virtúſque poſtquam ſiluis appropinquarunt, collecti, primos ſequentium incautos & locorum ignaros circumueniebant. Quod ni frequens vbique Agricola, calidas & expeditas cohortes indaginis modo, & ſicubi artiora erant, partem equitum dimiſſis equis, ſimul rariores ſiluas equitem perſultare iuſſiſſet, acceptum aliquod vulnus per nimiam fiduciam foret. Cæterùm vbi compoſitos firmis ordinibus

dinibus sequi rursus videre, in fugam versi, non agminibus vt prius, nec alius alium respectantes, rari, & vitabundi inuicem, longinqua atque auia petiere, finis sequendi nox & satietas fuit, cæsa hostium ad decem milia: nostrorum trecenti quadraginta cecidere, in queis Aulus Atticus præfectus cohortis, iuuenili ardore & ferocia equi hostibus illatus.

12. *Et nox quidem gaudio prædáque læta victoribus: Britanni palantes mixtóque virorum mulierúmque ploratu, trahere vulneratos, vocare integros, deserere domos, ac per iram vltrò incendere: eligere latebras, & statim relinquere: miscere inuicem consilia aliqua, dein sperare: aliquando frangi aspectu pignorum suorum, sæpius concitari, satisque constabat sæuisse quosdam in coniuges ac liberos, tamquam misererentur. Proximus dies faciem victoriæ latiùs aperuit, vastum vbique silentium, secreti colles, fumantia procul tecta, nemo exploratoribus obuius, quibus in omnem partem dimissis, vbi incerta fugæ vestigia, neque vsquam conglobari hostes compertum, & exacta iam æstate spargi bellum nequibat, in fines Horestorum exercitum deducit. Ibi acceptis obsidibus, præfecto classis circumuehi Britanniam præcepit. data ad id viros & præcesserat terror, ipse peditem atque equites lento itinere, quo nouarum gentium animi ipsa transitus mora terrerentur, in hibernis locauit.*

Et

*Et ſimul claſſis ſecunda tempeſtate ac fama Trutulenſem portum tenuit, vnde proximo latere Britanniæ lecto * omnis redierat. Hunc rerum curſum, quamquam nulla verborum iactantia, epiſtolis Agricolæ actum, vt Domitiano moris erat, fronte lætus, pectore anxius excepit. Inerat conſcientia, deriſui fuiſſe nuper falſum è Germania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus & crines in captiuorum ſpeciem formarentur: at nunc veram magnamq; victoriam, tot millibus hoſtium cæſis, ingenti fama celebrari. Id ſibi maximè formidoloſum, priuati hominis nomen ſupra principis attolli: fruſtra ſtudia fori, & Ciuilium artium decus in ſilentium acta, ſi militarem gloriam alius occuparet: & cætera vtcumque facilius diſſimulari, ducis boni Imperatoriam virtutem eſſe. Talibus curis exercitus, quódque ſæuæ cogitationis indicium erat, ſecreto ſuo ſatius optimum in præſentia ſtatuit reponere odium, donec impetus famæ & fauor exercitus langueſceret, nam etiam tum Agricola Britanniam obtinebat. Igitur triumphalia ornamenta, & illuſtris ſtatuæ honorem, & quidquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata, decerni in ſenatu iubet: addique inſuper opinionem, Syriam prouinciam Agricolæ deſtinari, vacuam tum morte Atilij Rufi cõſularis, & maioribus reſeruatam. Credidere plerique libertum ex ſecretioribus miniſteriis, miſſum ad Agricolam*

colam

colam codicillos quibus ei Syria dabatur, tulisse cum præcepto, vt si in Britannia foret, traderentur: eúmque libertum in ipso freto Oceani obuium Agricolæ, ne appellato quidem eo ad Domitianum remeasse siue verum istud, siue ex ingenio principis fictum ac compositum est. Tradiderat interim Agricola successori suo prouinciam quietam tutamq́ue. Ac ne notabilis celebritate & frequentia occurrentium introitus esset vitato amicorum officio, noctu in vrbem, noctu in palatium, ita vt præceptum erat, venit, exceptúsque breui osculo & nullo sermone, turbæ seruientium immixtus est. Cæterùm vt militare nomen graue inter otiosos, aliis virtutibus temperaret, tranquillitatem atque otium penitus auxit, cultu modicus, sermone facilis, vno aut altero amicorum comitatus: adeò vt plerique quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso aspectóque Agricola, quærerent famam, pauci interpretarentur. Crebrò per eos dies apud Domitianum absens accusatus, absens absolutus est, caussa periculi non crimen vllum, aut querela læsi cuiusquam, sed infensus virtutibus princeps, & gloria viri, ac pessimum inimicorum genus, laudantes.

14. Et ea insecuta sunt Reipublicæ tempora, quæ sileri Agricolam non sinerent: tot exercitus in Mœsia Daciáque, & Germania Pannoniáque, temeritate aut per ignauiam ducum amissi: tot militares viri cum tot cohortibus expugnati

& capti, nec iam de limite imperij & ripa, sed de hibernis legionum & possessione dubitatum. Ita cum damna damnis continuarentur, atque omnis annus funeribus & cladibus insigniretur, poscebatur ore vulgi dux Agricola: comparantibus cunctis vigorem, constantiam, & expertum bellis animum, cum inertia & formidine eorum. Quibus sermonibus satis constat Domitiani quoque aures verberatas, dum optimus quisque libertorum amore & fide pessimi malignitate & liuore pronum deterioribus principem exstimulabant. Sic Agricola simul suis virtutibus, simul vitiis aliorum, in ipsam gloriam praeceps agebatur. Aderat iam annus quo proconsulatum Asiae & Africae sortiretur, & occiso Ciuica nuper, nec Agricolae consilium deerat, nec Domitiano exemplum. Accessere quidam cogitationum principis periti, qui iturus ne esset in prouinciam, vltrò Agricolam interrogarent, ac primò occultiùs quietem & otium laudare, mox operam suam in approbanda excusatione offerre: postremò non iam obscuri, suadentes simul terrentésque, pertraxere ad Domitianum, qui paratus simulatione, in arrogantiam compositus, & audiit preces excusantis, & cùm annuisset: agi sibi gratias passus est: nec erubuit beneficij inuidia, salarium tamen proconsulari solitum offerri & quibusdam à seipso concessum, Agricola non dedit: siue offensus non petitum, siue ex conscientia, ne quod vetuerat videretur

deretur emisse. Proprium humani ingenij est, odisse quem laseris: Domitiani verò natura præceps in iram: & quò obscurior eò irreuocabilior moderatione tamen prudentiáque Agricolæ leniebatur, quia non contumacia, neque inani iactatione libertatis, famam fatúmque prouocabat. Sciant quibus moris illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos viros esse: obsequiúmque ac modestia, si industria ac vigor adsint, eò laudis excedere, quò plerique per abrupta, sed id nullum rei pòst vsum, ambitiosa morte inclaruerunt.

15. *Finis vitæ eius nobis luctuosus, amicis tristis, extraneis etiam ignotísque nō sine cura fuit. Vulgus quoque, & aliud agens populus, & ventitauere ad domum, & per fora & circulos locuti sunt: nec quisquam audita morte Agricolæ, aut lætatus est: aut statim oblitus est. Augebat miserationem constans rumor, veneno interceptum. Nobis nihil comperti affirmare ausim, ceterùm per omnem valetudinem eius, crebrius quàm ex more principatus per nuntios visentis, & libertorum primi, & medicorum intimi venere: siue cura illud, siue inquisitio erat. Supremo quidem die momenta deficientis per dispositos cursores nuntiata constabat, nullo credente sic accelerari, quæ tristis audiret. Speciem tamen doloris animo vultúque præ se tulit, securus iam odij, & qui facilius dissimularet gaudium quàm metum. Satis constabat lecto testamento Agricolæ, quo*

cohæredem optimæ vxori & piiſſimæ filiæ Domitianum ſcripſi, lætatum eum velut honore iudicióque: tam cæca & corrupta mens aſſiduis adulationibus erat, vt neſciret à bono patre, non ſcribi hæredem, niſi malum principẽ. Natus erat Agricola Caio Cæſare tertium conſcidibus Iunius: exceſſit ſexto & quinquageſimo anno decimo Kalend. Septembr. Collega Priſcóque COSS. *Quòd ſi habitum quoque eius poſteri noſcere velint, decentior quàm ſublimior fuit, nihil metus in vultu: gratia oris ſupererat, bonum virum facilè crederes, magnum libẽter. Et ipſe quidem, quamquam medio in ſpatio integræ ætatis ereptus, quantum ad gloriam longiſſimum æuum peregit. Quippe & vera bona, quæ in virtutibus ſita ſunt, impleuerat, & Conſularibus ac Triumphalibus ornamentis prædito, quid aliud adſtruere fortuna poterat? Opibus nimiis non gaudebat, ſpecioſa contigerant filia atque vxore ſuperſtitibus, poteſt videri etiam beatus incolumi dignitate, florente fama, ſaluis affinitatibus & amicitiis futura effugiſſe. Nam ſicuti durare in hac beatiſſimi ſæculi luce: ac principem Traianum videre, augurio votiſque apud noſtras aures ominabatur: ita feſtinatæ mortis grande ſolatium tulit, euaſiſſe poſtremum illud tempus, quo Domitianus non iam per interualla ac ſpiramenta temporum: ſed continuo & velut vno ictu Rempublicam exhauſit. Non vidit Agricola obſeſſam curiam, &*

clauſam

clausum armis senatum, & eadem strage tot consularium cædes, tot nobilissimarum feminarum exsilia & fugas. Vna adhuc victoria Carus Mecius censebatur, & intra Albanam villam sententia Messallini strepebat, & Massa Bebius iam tum reus erat. Mox nostra duxere Beluidium in carcerem manus, nos Maurici, Rusticique visus, nos innocenti sanguine Senecio perfudit. Nero tamen subtraxit oculos, iussitq; scelera, non spectauit: præcipua sub Domitiano miseriarum pars erat, videre & aspici: cùm suspiria nostra subscriberentur: cùm denotandis tot hominum palloribus sufficeret sæuus ille vultus & rubor à quo se contra pudorem muniebat.

16. *Tu verò felix Agricola non vitæ tantùm claritate, sed etiam opportunitate mortis: vt perhibent qui interfuerunt nouissimis sermonibus tuis, constans & libens fatum excepisti, tamquã pro virili portione innocentiam principij donares. Sed mihi filiæq;, præter acerbitatem parentis erepti, auget mœstitiam, quòd assidere valetudini, fouere deficientem, satiari vultu, complexu, non contigit, excepissem certè mandata vocésque, quas penitus animo figeremus. Noster hic dolor, nostrum vulnus: nobis tam lõga absentia conditione ante quadriennium amissus es. Omnia sine dubio, optima parentum assidente amantissima vxore, superfuere honori tuo: paucioribus tamen lacrymis compositus es, & nouissima in luce desi-*

*derauere aliquid oculi tui. Si quis piorum manibus locus, ſi, vt ſapientiſſimus placet, non cum corpore exſtinguuntur magnæ animæ, placidè quieſcas, nos domum tuam ab infirmo deſiderio, & mulieribus lamentis ad contemplationem virtutum tuarum voces, quas neque lugeri, neque plangi fas eſt: admiratione potius * temporalibus laudibus, & ſi natura ſuppeditet, * militum decoramus. Is verus honos, ea coniunctiſſimi cuiuſque pietas. Id filiæ quoque vxorique præceperim, ſic mariti memoriam venerari, vt omnia facta dictáque eius ſecum reuoluant, famámque ac figuram animi magis quàm corporis complectantur, non quia intercedendum putem imaginibus quæ marmore aut ære finguntur: ſed vt vultus hominũ, ita ſimulacra vultus imbecilla ac mortalia ſunt, forma mentis æterna, quam tenere & exprimere non per alienam materiam & artem, ſed tuis ipſe moribus poſſis. Quidquid ex Agricola amauimus, quidquid mirati ſumus, manet, manſurúmque eſt in animis hominum, in æternitate temporum, fama rerum. Nam multos veterum velut inglorios, & ignobiles obliuio obruet, Agricola, poſteritati narratus & traditus, ſuperſtes erit.*

FAB.

FAB. QVINCTILIANI

vt videtur,

DIALOGVS,

An ſui ſæculi oratores antiquis, & quare, concedant.

CORNELIO TACITO vulgo inſcriptus.

SÆPE ex me requiris, *Iuſte Fabi, cur cùm priora ſæcula tot eminentium oratorum ingeniis gloriáque effloruerint, noſtra potiſſimùm ætas deſerta, & laude orbata, vix nomen ipſum oratoris retineat: neque enim ita appellamus niſi antiquos: horum autem temporum diſerti, cauſidici, aduocati, & patroni, & quiduis potiùs quàm oratores vocantur. Cui percontationi tuæ reſpondere, & tam magnæ quæſtionis pondus excipere, vt aut de ingeniis noſtris malè exiſtimandum ſit, ſi idem aſſequi non poſſumus, aut*

de iudiciis, ſi nolumus, vix hercule auderem, ſi mea ſententia proferenda, ac non diſertiſſimorum vt noſtris temporibus hominum ſermo repetendus eſſet, quos eandem hanc quæſtionem pertractantes, iuuenis admodum audiui. Ita non ingenio, ſed memoria ac recordatione opus eſt: vt quæ à præſtantiſſimis viris & excogitata ſubtiliter, & dicta grauiter accepi, cùm ſinguli diuerſas vel eaſdem, ſed probabiles cauſſas afferrent, dum formam ſui quiſque & animi, & ingenij redderet, iiſdem nunc numeris, iiſdémque rationibus perſequar, ſeruato ordine diſputationis, neque enim defuit, qui diuerſam quoque partem ſuſciperet, ac multum vexata & irriſa vetuſtate, noſtrorum temporum eloquentiam antiquorum ingeniis anteferret. Nam poſtero die quàm accuratius. Maternus Catonem recitauerat, cum offendiſſe potentium animos diceretur, tamquam in eo tragœdia argumento ſui oblitus, tantùm Catonem cogitaſſet: eáque de re per vrbem frequens ſermo haberetur, venerunt ad eum M. Aper & Iulius Secundus, celeberrima tum ingenia fori noſtri: quos ego in iudiciis non vtroſque modò ſtudios audiebam, ſed domi quoque & in publico aſſectabat, mira ſtudiorum cupiditate, & quodam ardore iuuenili, vt fabulas quoque eorum & diſputationes, & arcana ſemota dictionis penitus exciperem, quamuis malignè plerique opinarentur, nec Secundo promptum eſſe ſermonem,

&

& Aprum ingenio potius & vi naturæ, quàm institutione & literis famam eloquentiæ consecutum. Nam & Secundo purus, & pressus, & in quantum satis erat, profluens, sermo non defuit: & Aper communi eruditione imbutus, contemnebat potius litteras quàm nesciebat, tamquam maiorem industriæ & laboris gloriam habiturus, si ingenium eius nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur. Igitur vt intrauimus cubiculum Materni: sedentem ipsum, quem pridie reiterauerat librum intra manus habentem, deprehendimus.

2. Tum Secundus: Nihilne te, inquit, Materne, fabulæ malignorum terrent, quo minus offensas Catonis tui ames? An ideo librum istum apprehendisti vt diligentius retractares, & sublatis si qua prauam interpretandi materiam dederunt, emitteres, Catonem non quidem meliorem, sed tamen securiorem? Tum ille, Leges tu quidem si volueris & agnosces quæ audisti: quòd si qua omisit Cato, sequenti tractatione Thyestes dicet. Hanc enim tragœdiam disposui iam, & intra me ipse formaui. Atque ideo mutare libri huius editionem festino, vt dimissa priore cura, nouæ cogitationi toto pectore incubam. Adeò te tragœdiæ istæ non satiant, inquit Aper, quo minùs omissis orationum & curarum studiis omne tempus modò circa Medeam, ecce nunc circa Thyestem consumas? cùm tot amicorum caussæ, tot

coloniarum & municipiorum clientelæ in forum vocent, quibus vix ſufficeres; etiam ſi non nouum tibi ipſe negotium importaſſes, Domitium, & Catonem: id eſt, noſtras quoque hiſtorias, & Romana nomina, Græcorum fabulis aggregares. Et Maternus, *Perturbarer hac tua ſeueritate, niſi frequens ac aſſidua nobis contentio iam propè in conſuetudinem vertiſſet. Nam nec tu agitare & inſequi Poëtas intermittis, & ego cui deſidiam aduocationum obiicis, cotidianum hoc patrocinium defendendæ aduerſus te poëticæ exerceo. Quo lætor magis oblatum nobis iudicem, qui me vel in futurum vetet verſus facere, vel quod iam pridem opto, ſua quoque auctoritate compellat, vt omiſſis forenſium Muſarum anguſtiis, in quibus ſatis mihi ſupérque ſudatum eſt, ſanctiorem iſtam & auguſtiorem eloquentiam colam. Ego verò, inquit* Secundus, *ante quàm me iudicem Aper recuſet, faciam quod probi & modeſti iudices ſolent, vt in his cognitionibus excuſent, in quibus manifeſtum eſt, alteram apud eos partem gratiæ praualere. Quis enim neſcit, neminem mihi coniunctiorem eſſe & vſu amicitiæ, & aſſiduitate conturbernij quàm Saleium Baſſum, cùm optimum virum tum abſolutiſſimum Poëtam? porrò ſi poëtica accuſatur, non alium video reum locupletiorem. Securus ſit, inquit* Aper, *& Seleius Baſſus, & quiſquis alius ſtudium poëticæ & carminum gloriam fouet: cùm cauſſas*

agere

agere non poſſit, & ego enim quatenus arbitrium
litis huius inueniri non patiar, * Maternum ſol-
licitè plurimum defendi, ſed & ipſum ſolum
apud eos arguam, quòd natus ad eloquentiam vi-
rilem & oratoriam, qua parare ſemul & tueri
amicitias, adſciſcere nationes, complecti prouin-
cias poſſit, amittit ſtudium, quo non aliud in ci-
uitate noſtra, vel ad vtilitatem fructuoſius, vel
ad dignitatem amplius, vel ad vrbis famam pul-
chrius, vel ad totius imperij atque omnium gen-
tium notitiam illuſtrius excogitari poteſt. Nam
ſi ad vtilitatem vitæ omnia conſilia facta noſtra
dirigenda ſunt, quid erit tutius quàm eam exer-
cere artem, qua ſemper armatus præſidium ami-
cis, opem alienis, ſalutem periclitantibus, inui-
dis verò & inimicis metum & terrorem vltrò
feras, ipſe ſecurus & velut quodam perpetua po-
tentia ac poteſtate munitus? cuius vis & vti-
litas rebus propè fluentibus, aliorum * præſi-
dium & tutela intelligitur, ſin proprium incre-
puit, non hercule lorica aut gladius in acie fir-
mius munimentum, quàm reo & periclitanti
eloquentia præſidium ſimul & telum, quo pro-
pugnare pariter & inceſſere, vel in iudicio, ſi-
ue in ſenatu, ſiue apud principem poſſis. Quid
aliud infeſtis patribus nuper Eprius Marcellus,
quàm eloquentiam ſuam oppoſuit? qui accin-
ctus & minax diſertam quidem, ſed inexerci-
tatam & eiuſmodi certaminum rudem Heluidij
ſapien

ſapientiam eluſit. Plura de vtilitate non dico cui puti minimè contradicturum Maternum meum arbitrer.

3. *Ad voluptatem oratoriæ eloquentiæ tranſeo, cuius iucunditas non vno alióve momento, ſed omnibus propè diebus & propè omnibus horis contingit. Quid enim dulcius libero & ingenuo animo, & ad voluptates honeſtas nato, quàm videre plena ſemper & frequentem domum concurſu ſplendiſſimorum hominum? idque ſcire, non pecuniæ, non orbitati, neque officij alicuius adminiſtrationi, ſed ſibiipſi dari? illos quinimo orbos & locupletes & potentes venire plerumque ad iuuenem & pauperem, vt aut ſua, aut amicorum diſcrimina commendent. Vlla ne tanta ingentium opum ac magnæ potẽtiæ voluptas, quàm ſpectare homines veteres & ſenes, & totius orbis gratia ſubnixos, in ſumma omnium rerum abundantia confitentes id quod optimum ſit ſe non habere? Iam verò qui togatorum comitatus & egreſſus! quæ in publico ſpecies! quæ in iudiciis veneratio! quod gaudium conſurgendi aſſiſtendique inter tacentes, in vnum conuerſos! coire populum, & circumfundi coràm, & accipere affectum quemcunque orator induerit! Vulgata dicentium gaudia, & imperitorum quoque oculis percenſeo: Illa ſecretiora, & tantum ipſis orantibus nota maiora ſunt. Siue accuratam, meditatámque affert orationem, eſt quoddam ſicut ipſius*

ipsius dictionis, ita gaudij pondus & constantiæ: siue nouam & recentem curam non sine aliqua trepidatione animus attulerit, ipsa solicitudo commendat euentum, & lenocinatur voluptati. Sed extemporalis audaciæ, atque ipsius temeritatis vel præcipua iucunditas est. Nam ingenio » quoque, sicut in agro, quamquam alia diu seran- » tur atque elaborentur, gratiora tamen quæ sua » sponte nascuntur. » Equidem vt de me ipso fatear, non eum diem lætiorem egi, quo mihi latus clauus oblatus est, vel quo homo nouus & in ciuitate minime fauorabili natus, quæsturam, aut tribunatum, aut præturam accepi: quàm nos mihi pro mediocritate huius quantulacunque in dicendo facultatis, aut reum prosperè defendere, aut apud centumuiros caussam aliquam feliciter orare, aut apud principem ipsos illos libertos & procuratores principum tueri & defendere datur. Tum mihi supra tribunatus & præturas & consulatus ascendere videor, tum * abire: quod si non in alio oritur, nec in codicillis datur, nec cum gratia venit: Quæ fama & laus cuiusuis artis cum oratorum gloria comparanda est, qui non illustres in vrbe solùm apud negotiosos & rebus intentos, sed etiam apud iuuenes & adolescentes, quibus morum indoles est, & bona spes sui? Quorum nomina prius parentes libertis suis ingerunt: quos sæpius vulgus imperitum & tunicatus hic

populus

*populus transeunteis nomine vocat, & digito demonstrat? Aduenæ quoque & peregrini, iam in municipiis & coloniis suis auditos, cùm primùm vrbem attigerunt, requirunt ac vultus agnoscere concupiscunt. Ausim contendere Marcellum hunc Eprium, de quo modò locutus sum, & Crispum Vibium (libentiùs enim * notis & recentibus quàm remotis & obliteratis exemplis vtor) non minus notos esse in extremis partibus terrarum, quàm Capuæ aut Vercellis, vbi nati dicuntur, nec hoc illis alterius ter millies sestertium præstat, * quamquam ad has ipsas opes possunt videri, eloquentiæ beneficio venisse.*

4. Ipsa eloquentia, cuius numen & cælestis vis multa quidem omnibus sæculis exempla edidit, ad quantam vsque fortunam homines ingenij viribus peruenerint. Sed hæc, vt suprà dixi, proxima, & quæ non auditu cognoscenda, sed oculis spectanda haberemus. Nam quo sordidius & abiectius nati sunt, quóque notabilior paupertas & angustia rerum nascentes eos circumsteterunt, eò clariora & ad demonstrandam oratoriæ eloquentiæ vtilitatem illustriora exempla sunt, quòd sine commendatione natalium, sine substantia facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemptus, per multos iam annos potentissimi sunt ciuitatis, ac donec libuit principes fori, nunc principes in Cæsaris amicitia agũt feruntque cuncta, atque ab ipso principe cum

quadam reuerentia diliguntur: Quia Vespasianus venerabilis senex & patientissimus veri bene intelligit, cæteros quidem amicos, suos niti iis quæ ab ipso acceperint, quæq; ipsi accumulare, & in alias congerere promptum est: Marcellum autem & Crispum, attulisse ad amicitiam suam, quod non à principe acceperint, nec accipi possit. Minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines, ac tituli & statuæ, quæ neque ipsa tamen negliguntur: tam hercule quàm diuitiæ & opes, quas facilius inuenies qui vituperet quàm fastidiat. His igitur & honoribus, & ornamentis, & facultatibus, refertas domos eorum videmus, qui se ab ineunte adolescentia classis forensibus & oratorio studio dederunt. Nam carmina & versus, quibus totam vitã Maternus insumere optat (inde enim omnis fluxit oratio) neque dignitatem vllam auctoribus suis conciliant, neque vtilitates alunt: voluptatem autem breuem, laudem inanem & infructuosam consequuntur. Licet hæc ipsa & quæ deinde dicturus sum, aures tuæ, ô Materne respuant, cui bono est, si apud te Agamemnon aut Iason diserte loquitur? quis ideò domum defensus, & tibi obligatus redit? Quis Saleium nostrorum egregium Poëtam, vel (si hoc honorificentius est) præclarissimum vatem deducit, aut salutat, aut prosequitur? Nempe si amicus eius, si propinquus, si denique ipse in aliquod negotium inciderit, ad hunc Secundum recurret, aut

ad

*populus tranſeunteis nomine vocat, & digito demonſtrat? Aduenæ quoque & peregrini, iam in municipiis & coloniis ſuis auditos, cùm primùm vrbem attigerunt, requirunt ac vultus agnoſcere concupiſcunt. Auſim contendere Marcellum hunc Eprium, de quo modò locutus ſum, & Criſpum Vibium (libentiùs enim * notis & recentibus quàm remotis & obliteratis exemplis vtor) non minus notos eſſe in extremis partibus terrarum, quàm Capuæ aut Vercellis, vbi nati dicuntur, nec hoc illis alterius ter millies ſeſtertium præſtat, * quamquam ad has ipſas opes poſſunt videri, eloquentiæ beneficio veniſſe.*

4. *Ipſa eloquentia, cuius numen & cæleſtis vis multa quidem omnibus ſeculis exempla edidit, ad quantam vſque fortunam homines ingenij viribus peruenerint. Sed hæc, vt ſuprà dixi, proxima, & quæ non auditu cognoſcenda, ſed oculis ſpectanda haberemus. Nam quo ſordidiùs & abiectiùs nati ſunt, quóque notabilior paupertas & anguſtia rerum naſcentes eos circumſteterunt, eò clariora & ad demonſtrandam oratoriæ eloquentiæ vtilitatem illuſtriora exempla ſunt, quòd ſine commendatione natalium, ſine ſubſtantia facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemptus, per multos iam annos potentiſſimi ſunt ciuitatis, ac donec libuit principes fori, nunc principes in Cæſaris amicitia agũt feruntque cuncta, atque ab ipſo principe cum*

quadam

quadam reuerentia diliguntur: Quia Vespasianus venerabilis senex & patientissimus veri bene intelligit, cæteros quidem amicos, suos niti iis quæ ab ipso acceperint, quæq; ipsi accumulare, & in alias congerere promptum est: Marcellum autem & Crispum, attulisse ad amicitiam suam, quod non à principe acceperint, nec accipi possit. Minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines, ac tituli & statuæ, quæ neque ipsa tamen negliguntur: tam hercule quàm diuitiæ & opes, quas facilius inuenies qui vituperet quàm fastidiat. His igitur & honoribus, & ornamentis, & facultatibus, refertas domos eorum videmus, qui se ab ineunte adolescentia classis forensibus & oratorio studio dederunt. Nam carmina & versus, quibus totam vitã Maternus insumere optat (inde enim omnis fluxit oratio) neque dignitatem ullam auctoribus suis conciliant, neque vtilitates alunt: voluptatem autem breuem, laudem inanem & infructuosam consequuntur. Licet hæc ipsa & quæ deinde dicturus sum, aures tuas, ô Materne respuant, cui bono est, si apud te Agamemnon aut Iason diserte loquitur? quis ideò domum defensus, & tibi obligatus redit? Quis Saleium nostrorum egregium Poëtam, vel (si hoc honorificentius est) præclarissimum vatem deducit, aut salutat, aut prosequitur? Nempe si amicus eius, si propinquus, si denique ipse in aliquod negotium inciderit, ad hunc Secundum recurret, aut

ad

ad te, Materne, non quia poëta es, neque vt pro eo verſus facias: hi enim Baſſo *domi naſcuntur, pulchri quidem & iucundi, quorum tamen hic exitus eſt, vt cùm toto anno, per omnes dies, magna noctium parte, vnum librum extudit & elucubrauit, rogare vltrò & ambire cogatur, vt ſint qui dignentur audire: & ne id quidem gratis: nam & domum mutuatur & auditorium exſtruit, & ſubſellia conducit, & libellos diſpergit, & vt beatiſſimus recitationem eius euentus proſequatur, omnis illa laus intra vnum aut alterum diem velut in herba vel flore percepta, ad nullam certam & ſolidam peruenit frugem: nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut manſurum in animo cuiuſquam beneficium, ſed clamorem vagum, & voces inanes: & gaudium volucre. Laudauimus nuper vt miram & eximiam Veſpaſiani liberalitatem, quòd quingenta ſeſtertia Baſſo donaſſet. Pulchrum id quidem, indulgentiam Principis ingenio mereri, quanto tamen pulchrius, ſi ita res familiaris exigat, ſe ipſum colere, ſuum genium propitiare, ſuam experiri liberalitatem? Adiice quòd poëtis, ſi modò dignum aliquid elaborare & efficere velint, relinquenda conuerſatio, amicorum, & iucunditas vrbis, deſerenda cetera officia, vtq; ipſi dicunt, in nemora & lucos, id eſt, in ſolitudinem recedendum eſt. Nec opinio quidem & fama cui ſoli ſeruiunt, & quod vnum eſſe pretium omnis ſui laboris fatentur*

tur, atque poëtas quàm oratores sequitur: quoniam mediocreis poëtas nemo nouit, bonos pauci. Quando enim rarissimarum recitationum fama in totam urbem penetrat? nedum vt per tot prouincias innotescat. Quotus quisque cùm ex Hispania vel Asia, ne quid de Gallis nostris loquamur, in vrbem venit, Saleium Bassum requirit? atque adeò si quis requirit & semel vidit: transiit & contentus est: vt si picturam aliquam vel statuam vidisset.

5. Neque hunc meum sermonem sic accipi volo, tamquam eos quibus natura sua oratorum ingenium denegauit, deterream à carminibus, si modò in hac studiorum parte oblectare otium & nomen inserere possunt famæ: ego verò omnem eloquentiam, omnésque eius partes sacras & venerabiles puto: nec solùm cothurnum vestrum, aut heroici carminis sonum, sed lyricorum quoque iucunditatem, & elegorum lascivias, & iamborum amaritudinem, epigrammatum lusus, & quamcumque aliam speciem eloquentia habebat, anteponendam ceteris aliarum artium studiis credo: sed tecum mihi Materne res est, quòd cum natura tua in ipsam arcem eloquentiæ ferat, errare mauis, & summa adeptus, in leuiorib. subsistis. Vt si in Græcia natus esses, vbi ludicras quoque arteis exercere honestum est, ac tibi Nicostrati robur ac vires dij dedissent, non paterer immanes illos ad p[...]n natos lacertos, leuitate iaculi aut iactu

diſci vaneſcere: ſic nunc te auditoris & theatris, in forum & ad cauſſas, & ad vera prælia voco, cùm præſertim ne ad id quidē cōfugere poſſis, quod pleriſque patrocinatur, tamquam minus obnoxium ſit offendere poëtarum quàm oratorum ſtudium. Efferueſcit enim vis pulchcerrimæ naturæ tuæ, nec pro amico aliquo, ſed quod periculoſius eſt, pro Catone offendis, nec excuſatur offenſa neceſſitudine officij, aut fide aduocationis, aut fortuitæ & ſubitæ dictionis impetu: meditatus videris elegiſſe perſonam notabilem, & cum auctoritate dicturam. Sentio quid reſponderi poſſit, hinc ingentis ex his aſſenſus, hinc in ipſis auditoris præcipuè laudari, & mox omnium ſermonibus ferri. Tolle igitur quietis & ſecuritatis excuſationem, cùm tibi ſumas aduerſarium ſuperiorem, nobis ſatis ſit priuatas & noſtri ſæculi controuerſias tueri, in quibus expreſſis ſi quando neceſſe ſit pro periclitante amico potentiorum aures offendere, & probata ſit fides, & libertas excuſata.

6. *Quæ cùm dixiſſet Aper acriùs, vt ſolebat, & intento ore remiſſus & ſubridens. Maternus, Paraui, inquit, me non minus diu accuſare oratores quàm Aper laudat. Fore enim arbitrabar vt à laudatione eorum degreſſus detractaret poëtas, atq; carminū ſtudium proſterneret: arte quadam mitigauit, concedendo his qui cauſſas agere non poſſent, vt verſus facerēt. Ego autem ſicut in cauſſis agendis efficere aliquid & eniti fortaſſe poſſim,*

ita

*ita recitatione tragœdiarum ingredi famam au-ſpicatus ſum, tum quidem cùm in Nerone impro-bam & ſtudiorum quoque profanantem vaticinij potentiam fregi: hodie ſi quid in nobis notitiæ ac nominis eſt, magis arbitror carminum quàm ora-tionum gloria partum, ac iam me deiungere à fo-renſi labore conſtitui, nec comitatus iſtos & egreſ-ſus aut frequentiam ſalutationum concupiſco: non magis quàm æra & imagines, quæ etiam me nolente in domum meam irriperunt. Nam ſtatum * cuiuſque ac ſecuritatem melius innocentia tueor quàm eloquentia, nec vereor, ne mihi vnquã ver-ba in ſenatu niſi pro alterius diſcrimine facienda ſint. Nemora verò, & luci, & ſecretũ ipſum quod Aper increpabat, tantam mihi afferunt volupta-tem, vt inter præcipuos carminum fructus nume-rem, quòd nec in ſtrepitu, nec ſedente ante oſtium litigatore, nec inter ſordes ac lacrymas reorum componuntur: ſed ſecedit animus in loca pura at-que innocentia, fruitúrque ſedibus ſacris. Hæc elo-quentiæ primordia, hæc penetralia: hoc primùm habita cultúque * commoda mortalibus, in illa caſta & nullis contacta vitiis pectora influxit: ſic oracula loquebantur, Nam lucroſæ huius & ſan-guinantis eloquentiæ vſus, recens, & malis mo-ribus natus, atq; vt tu dicebas Aper, in locum teli repertus. Ceterùm felix illud, & vt more noſtro lo-quor, aureũ ſæculum, & oratorũ & criminũ inops poëtis & vatibus abũdat, qui benefacta canerent,*

non qui malè admiſſa, defenderent. Nec vllis aut gloria maior, aut auguſtior honor: primùm apud deos, quorum proferre reſponſa & inter eſſe epulis ferebantur: deinde apud illos diis genitos ſacróſque reges, inter quos neminem cauſſidicorum, ſed Orphea ac Linum, ac ſi introſpicere altiùs velis, ipſum Apollinem accepimus, vel ſi hæc fabuloſa nimis & compoſita videntur, illud certè mihi concedis Aper, non minorem honorem Homero quàm Demoſtheni apud poſteros: nec anguſtioribus terminis famam Euripidis, aut Sophoclis, quàm Lyſiæ aut Hyperidis includi, plures hodie reperies qui Ciceronis gloriam, quàm Virgilij detractent. Nec vllus Aſinij aut Meſſallæ liber tam illuſtris eſt, quàm Medea Ouidij, aut Varij Thyeſtes. Ac ne fortunam quidem vatum, & illud felix contubernium, comparare timuerim cum inquieta & anxia oratorum vita, licet illos certamina & pericula ſua ad conſulatus euexerint: malo ſecurum & ſecretum VIRGILII *ſeceſſum. in quo tamen neque apud diuum Auguſtum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia Teſtes Auguſti epiſtola, teſtis ipſe populum, qui auditis in theatro verſibus Virgilij, ſurrexit vniuerſus, & forte præſentem ſpectantémque Virgilium venerattus eſt, ſic quaſi Auguſtum. Ne noſtris quidem temporibus, Secundus Pomponius Afro Domitio, vel dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ, ceſſerit. Nam Criſpus & Marcellus, ad quorum.*

rum exempla me vocas, quid habent in hac præsenti fortunæ concupiscendum? an quòd timentur? quòd cùm cottidie aliquid rogentur, hi quibus præstant indignantur? quod alligati cum adulatione, nec imperantibus unquam satis serui videntur, nec nobis satis liberi? Quæ hæc summa eorũ potentia est? tantum posse liberti solent. Me verò dulces, vt Virgilius ait, Musæ, remotum à sollicitudinibus, & curis, & necessitate cottidie aliquid contra animum faciendi, in illa sacra illósque fontes ferant: nec insanum vltrò & lubricum forum famámque pallentem trepidus experiar, non me fremitus salutantium, nec anhelans libertus excitet: nec plus habeam, quàm quod possim cui velim relinquere, quandocumque fatalis & meus dies veniet, statuárque tumulo non mæstus & atrox, sed hilaris & coronatus: & pro memoria mei, nec consulat quisquam, nec roget.

7. Vix dum finierat Maternus concitatus & velut instinctus, cùm Vipsanius Messalla cubiculum eius ingressus est, suspicatúsque ex ipsa intentione singulorum, altiorem inter eos esse sermonem: Num parum tempestiuus, inquit, interueni, secretum consilium & caussæ alicuius meditationem tractantibus? Minimè, minimè, inquit Secundus, atque adeò vellem maturius interuenisses, delectasset enim te & Apri nostri accuratissimus sermo, cùm Maternum vt omne ingenium ac

ſapientiam eluſit. Plura de vtilitate non dico cui pati minimè contradicturum Maternum meum arbitrer.

3. *Ad voluptatem oratoriæ eloquentiæ tranſeo, cuius iucunditas non vno alióve momento, ſed omnibus propè diebus & propè omnibus horis contingit. Quid enim dulcius libero & ingenuo animo, & ad voluptates honeſtas nato, quàm videre plena ſemper & frequentem domum concurſu ſplendiſſimorum hominum? idque ſcire, non pecuniæ, non orbitati, neque officij alicuius adminiſtrationi, ſed ſibiipſi dari? illos quinimo orbos & locupletes & potentes venire plerumque ad iuuenem & pauperem, vt aut ſua, aut amicorum diſcrimina commendent. Vlla ne tanta ingentium opum ac magnæ potẽtiæ voluptas, quàm ſpectare homines veteres & ſenes, & totius orbis gratia ſubnixos, in ſumma omnium rerum abundantia confitentes id quod optimum ſit ſe non habere: Iam verò qui togatorum comitatus & egreſſus! quæ in publico ſpecies! quæ in iudiciis veneratio! quod gaudium conſurgendi aſſiſtendique inter tacentes, in vnum conuerſos! coire populum, & circumfundi coràm, & accipere affectum quemcunque orator induerit! Vulgata dicentium gaudia, & imperitorum quoque oculis percenſeo: Illa ſecretiora, & tantum ipſis orantibus nota maiora ſunt. Siue accuratam, meditatámque affert orationem, eſt quoddam ſicut ipſius*

*ipsius dictionis, ita gaudij pondus & constantia: siue nouam & recentem curam non sine aliqua trepidatione animus attulerit, ipsa solicitudo commendat euentum, & lenocinatur voluptati. Sed extemporalis audacia, atque ipsius temeritatis vel pracipua iucunditas est. Nam ingenio quoque, sicut in agro, quamquam alia diu serantur atque elaborentur, gratiora tamen qua sua sponte nascuntur. Equidem vt de me ipso fatear, non eum diem latiorem egi, quo mihi latus clauus oblatus est, vel quo homo nouus & in ciuitate minime fauorabili natus, quasturam, aut tribunatum, aut praturam accepi: quàm nos mihi pro mediocritate huius quantulacunque in dicendo facultatis, aut reum prospere defendere, aut apud centumuiros caussam aliquam feliciter orare, aut apud principem ipsos illos libertos & procuratores principum tueri & defendere datur. Tum mihi supra tribunatus & praturas & consulatus ascendere videor, tum * abire: quod si non in alio oritur, nec in codicillis datur, nec cum gratia venit: Qua fama & laus cuiusuis artis cum oratorum gloria comparanda est, qui non illustres in vrbe solùm apud negotiosos & rebus intentos, sed etiam apud iuuenes & adolescentes, quibus morum indoles est, & bona spes sui? Quorum nomina prius parentes libertis suis ingerunt: quos sapius vulgus imperitum & tunicatus hic*

populus

*populus tranſeunteis nomine vocat, & digito demonſtrat? Aduenæ quoque & peregrini, iam in municipiis & coloniis ſuis auditos, cùm primùm vrbem attigerunt, requirunt ac vultus agnoſcere concupiſcunt. Auſim contendere Marcellum hunc Eprium, de quo modò locutus ſum, & Criſpum Vibium (libentiùs enim * notis & recentibus quàm remotis & oblitteratis exemplis vtor) non minus notos eſſe in extremis partibus terrarum, quàm Capuæ aut Vercellis, vbi nati dicuntur, nec hoc illis alterius ter millies ſeſtertium præſtat, * quamquam ad has ipſas opes poſſunt videri, eloquentiæ beneficio veniſſe.*

4. Ipſa eloquentia, cuius numen & cæleſtis vis multa quidem omnibus ſæculis exempla edidit, ad quantam vſque fortunam homines ingenij viribus peruenerint. Sed hæc, vt ſuprà dixi, proxima, & quæ non auditu cognoſcenda, ſed oculis ſpectanda haberemus. Nam quo ſordidius & abiectius nati ſunt, quóque notabilior paupertas & anguſtia rerum naſcentes eos circumſteterunt, eò clariora & ad demonſtrandam oratoriæ eloquentiæ vtilitatem illuſtriora exempla ſunt; quòd ſine commendatione natalium, ſine ſubſtantia facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemptus, per multos iam annos potentiſſimi ſunt ciuitatis, ac donec libuit principes fori, nunc principes in Cæſaris amicitia agũt feruntque cunctas, atque ab ipſo principe cum

quadam

quadam reuerentia diliguntur: Quia Vespasianus venerabilis senex & patientissimus veri bene intelligit, cæteros quidem amicos, suos niti iis quæ ab ipso acceperint, quæq; ipsi accumulare, & in alias congerere promptum est: Marcellum autem & Crispum, attulisse ad amicitiam suam, quod non à principe acceperint, nec accipi possit. Minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines, ac tituli & statuæ, quæ neque ipsa tamen negliguntur: tam hercule quàm diuitiæ & opes, quas facilius inuenies qui vituperet quàm fastidiat. His igitur & honoribus, & ornamentis, & facultatibus, refertas domos eorum videmus, qui se ab ineunte adolescentia classis forensibus & oratorio studio dederunt. Nam carmina & versus, quibus totam vitã Maternus insumere optat (inde enim omnis fluxit oratio) neque dignitatem vllam auctoribus suis conciliant, neque vtilitates alunt: voluptatem autem breuem, laudem inanem & infructuosam consequuntur. Licet hæc ipsa & quæ deinde dicturus sum, aures tuæ, ô Materne respuant, cui bono est, si apud te Agamemnon aut Iason diserte loquitur? quis ideò domum defensus, & tibi obligatus redit? Quis Saleium nostrorum egregium Poëtam, vel (si hoc honorificentius est) præclarissimum vatem deducit, aut salutat, aut prosequitur? Nempe si amicus eius, si propinquus, si denique ipse in aliquod negotium inciderit, ad hunc Secundum recurret, aut

ad

ad te, Materne, non quia poëta es, neque vt pro eo versus facias: hi enim Basso domi nascuntur, pulchri quidem & iucundi, quorum tamen hic exitus est, vt cùm toto anno, per omnes dies, magna noctium parte, vnum librum extudit & elucubrauit, rogare vltrò & ambire cogatur, vt sint qui dignentur audire: & ne id quidem gratis: nam & domum mutuatur & auditorium exstruit, & subsellia conducit, & libellos dispergit, & vt beatissimus recitationem eius euentus prosequatur, omnis illa laus intra vnum aut alterum diem velut in herba vel flore percepta, ad nullam certam & solidam peruenit frugem: nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut mansurum in animo cuiusquam beneficium, sed clamorem vagum, & voces inanes: & gaudium volucre, Laudauimus nuper vt miram & eximiam Vespasiani liberalitatem, quòd quingenta sestertia Basso donasset. Pulchrum id quidem, indulgentiam Principis ingenio mereri, quanto tamen pulchrius, si ita res familiaris exigat, se ipsum colere, suum genium propitiare, suam experiri liberalitatem? Adiice quòd poëtis, si modò dignum aliquid elaborare & efficere velint, relinquenda conuersatio, amicorum, & iucunditas vrbis, deserenda cetera officia, vtq; ipsi dicunt, in nemora & lucos, id est, in solitudinem recedendum est. Nec opinio quidem & fama cui soli seruiunt, & quod vnum esse pretium omnis sui laboris fatentur

tur, æquè poëtas quàm oratores sequitur: quoniam mediocreis poëtas nemo nouit, bonos pauci. Quando enim rarissimarum recitationum fama in totam urbem penetrat? nedum vt per tot prouincias innotescat. Quotus quisque cùm ex Hispania vel Asia, ne quid de Gallis nostris loquamur, in vrbem venit, Saleium Bassum requirit? atque adeò si quis requirit & semel vidit: transiit & contentus est: vt si picturam aliquam vel statuam vidisset.

5. Neque hunc meum sermonem sic accipi volo, tamquam eos quibus natura sua oratorum ingenium denegauit, deterream à carminibus, si modò in hac studiorum parte oblectare otium & nomen inserere possunt famæ: ego verò omnem eloquentiam, omnésque eius partes sacras & venerabiles puto: nec solùm cothurnum vestrum, aut heroici carminis sonum, sed lyricorum quoque iucunditatem, & elegorum lascivias, & iamborum amaritudinem, epigrammatum lusus, & quamcumque aliam speciem eloquentia habebat, anteponendam ceteris aliarum artium studiis credo: sed tecum mihi Materne res est, quòd cum natura tua in ipsam arcem eloquentiæ ferat, errare mauis, & summa adeptus, in leuiorib. subsistis. Vt si in Græcia natus esses, vbi ludicras quoque arteis exercere honestum est, ac tibi Nicostrati robur ac vires dij dedissent, non paterer immanes illos ad p[illegible] natos lacertos, leuitate iaculi aut iactu

disci vanescere: sic nunc te auditoris & theatris, in forum & ad caussas, & ad vera prælia voco, cùm præsertim ne ad id quidē cōfugere possis, quod plerisque patrocinatur, tamquam minus obnoxium sit offendere poëtarum quàm oratorum studium. Effervescit enim vis pulchcerrima naturæ tuæ, nec pro amico aliquo, sed quod periculosius ést, pro Catone offendis, nec excusatur offensa necessitudine officij, aut fide advocationis, aut fortuitæ & subitæ dictionis impetu: meditatus videris elegisse personam notabilem, & cum auctoritate dicturam. Sentio quid responderi possit, hinc ingentis ex his assensus, hinc in ipsis auditoris præcipuè laudari, & mox omnium sermonibus ferri. Tolle igitur quietis & securitatis excusationem, cùm tibi sumas adversarium superiorem, nobis satis sit privatas & nostri sæculi controversias tueri, in quibus expressis si quando necesse sit pro periclitante amico potentiorum aures offendere, & probata sit fides, & libertas excusata.

6. Quæ cùm dixisset Aper acriùs, vt solebat, & intento ore remissus & subridens. Maternus, Paravi, inquit, me non minus diu accusare oratores quàm Aper laudat. Fore enim arbitrabar vt à laudatione eorum degressus detractaret poëtas, atq; carminū studium prosterneret: arte quadam mitigavit, concedendo his qui caussas agere non possent, vt versus facerēt. Ego autem sicut in caussis agendis efficere aliquid & eniti fortasse possim,

ita

*ita recitatione tragœdiarum ingredi famam auſpicatus ſum, tum quidem cùm in Nerone improbam & ſtudiorum quoque profanantem vaticinij potentiam fregi: hodie ſi quid in nobis notitiæ ac nominis eſt, magis arbitror carminum quàm orationum gloria partum, ac iam me deiungere à forenſi labore conſtitui, nec comitatus iſtos & egreſſus aut frequentiam ſalutationum concupiſco: non magis quàm æra & imagines, quæ etiam me nolente in domum meam irriperunt. Nam ſtatum * cuiuſque ac ſecuritatem melius innocentiâ tueor quàm eloquentia, nec vereor, ne mihi vmquã verba in ſenatu niſi pro alterius diſcrimine facienda ſint. Nemora verò, & luci, & ſecretũ ipſum quod Aper increpabat, tantam mihi afferunt voluptatem, vt inter præcipuos carminum fructus numerem, quòd nec in ſtrepitu, nec ſedente ante oſtium litigatore, nec inter ſordes ac lacrymas reorum componuntur: ſed ſecedit animus in loca pura atque innocentia, fruitúrque ſedibus ſacris. Hæc eloquentiæ primordia, hæc penetralia: hoc primùm habitu cultúque * commoda mortalibus, in illa caſta & nullis contacta vitiis pectora influxit: ſic oracula loquebantur, Nam lucroſæ huius & ſanguinantis eloquentiæ vſus, recens, & malis moribus natus, atq; vt tu dicebas Aper, in locum teli repertus. Ceterùm felix illud, & vt more noſtro loquor, aureũ ſæculum, & oratorũ & criminũ inops poëtis & vatibus abũdat, qui benefacta canerent,*

non qui malè admissa, defenderent. Nec vllis aut gloria maior, aut augustior honor: primùm apud deos, quorum proferre responsa & inter esse epulis ferebantur: deinde apud illos diis genitos sacrósque reges, inter quos neminem caussidicorum, sed Orphea ac Linum, ac si introspicere altiùs velis, ipsum Apollinem accepimus, vel si hæc fabulosa nimis & composita videntur, illud certè mihi concedis Aper, non minorem honorem Homero quàm Demostheni apud posteros: nec angustioribus terminis famam Euripidis, aut Sophoclis, quàm Lysiæ aut Hyperidis includi, plures hodie reperies qui Ciceronis gloriam, quàm Virgilij detractent. Nec vllus Asinij aut Messallæ liber tam illustris est, quàm Medea Ouidij, aut Varij Thyestes. Ac ne fortunam quidem vatum, & illud felix contubernium, comparare timuerim cum inquieta & anxia oratorum vita, licet illos certamina & pericula sua ad consulatus euexerint: malo securum & secretum VIRGILII secessum, in quo tamen neque apud diuum Augustum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia Testes Augusti epistolæ, testis ipse populum, qui auditis in theatro versibus Virgilij, surrexit vniuersus, & fortè præsentem spectantémque Virgilium veneratus est, sic quasi Augustum. Ne nostris quidem temporibus, Secundus Pomponius Afro Domitio, vel dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ, cesserit. Nam Crispus & Marcellus, ad quorum.

rum exempla me vocas, quid habent in hac præsenti fortuna concupiscendum? an quòd timentur? quòd cùm cottidie aliquid rogentur, hi quibus præstant indignantur? quod alligati cum adulatione, nec imperantibus vnquam satis serui videntur, nec nobis satis liberi? Quæ hæc summa eorũ potentia est? tantum posse liberti solent. Me verò dulces, vt Virgilius ait, Musæ, remotum à sollicitudinibus, & curis, & necessitate cottidie aliquid contra animum faciendi, in illa sacra illósque fontes ferant: nec insanum vltrò & lubricum forum famámque pallentem trepidus experiar, non me fremitus salutantium, nec anhelans libertus excitet: nec plus habeam, quàm quod possim cui velim relinquere, quandocumque fatalis & meus dies veniet, statuárque tumulo non mæstus & atrox, sed hilaris & coronatus: & pro memoria mei, nec consulat quisquam, nec roget.

7. *Vix dum finierat Maternus concitatus & velut instinctus, cùm Vipsanius Messalla cubiculum eius ingressus est, suspicatúsque ex ipsa intentione singulorum, altiorem inter eos esse sermonem: Num parum tempestiuus, inquit, interueni, secretum consilium & caussæ alicuius meditationem tractantibus? Minimè, minimè, inquit Secundus, atque adeò vellem maturius interuenisses, delectasset enim te & Apri nostri accuratissimus sermo, cùm Maternum vt omne ingenium ac*

*ſtudium ſuum ad cauſſas agendas conuerteret, exhortatus eſt: & Materni pro carminibus ſuis læta, vtque poëtas defendi decebat? audentior, poëtarum quàm oratorum ſimilior oratio: Me verò, inquit, & ſermo ipſe infinita voluptate affeciſſet, atque id ipſum delectat, quòd vos viri optimi & temporum noſtrorum oratores, non forenſibus tantùm negotiis, & declamatorio ſtudio ingenia veſtra exercetis, ſed eiuſmodi etiam diſputationes adiungitis, quæ & ingenium alunt & eruditionem: & litterarum iucundiſſimum oblectamentum, cùm vobis qui illa diſputatis, afferunt, tum etiam his ad quorum aures peruenerint. Itaque hercule non minus probari, video in te Secundo, quòd Iulij Aſiatici vitam componendo, ſpem hominibus feciſti plurium eiuſmodi librorum, quàm in Apro quòd nondum à ſcholaſticis controuerſiis receſſit, & otium ſuum mauult nouorum rhetorum more, quàm veterum oratorum conſumere. Tum Aper, Non deſinis, Meſſalla, vetera tantùm & antiqua mirari, noſtrorum autem temporum ſtudia irridere atque contemnere. Nam hunc tuum ſermonem ſæpe excepi, cùm oblitus & tua & fratris tui eloquentia, neminem hoc tempore oratorem eſſe contenderes. * Antiquis eò credo audaciùs: quod maligni in is opinionem non verebaris, cùm eam gloriam quam tibi alij concedunt, ipſe tibi enegares. Neque illius, inquit, ſermonis mei pœnitentiam*

sententiam ago, neque aut Secundum, aut Maternum, aut teipsum Aper (quamquam interdum in contrarium disputes) aliter sentire credo. Ac velim impetratum ab aliquo vestrûm, vt caussas huius infinitæ differentiæ scrutetur ac reddat, quas mecum ipse plerumque conquiro: & quod quibusdam solatio est mihi auget quæstionem, quia video etiam Graiis accidisse, vt longiùs absit Æschine & Demosthene Sacerdos iste Nicetes, & si quis alius Ephesum vel Mitylenas concentus scholasticorum clamoribus quatit, quàm Afer aut Africanus, aut vos ipsi è Cicerone aut Asinio recessistis.

8. *Magnam, inquit Secundus, & dignam tractatu quæstionem mouisti: sed quis eam iustiùs explicauerit quàm tu, ad cuius summam eruditionem & præstantissimum ingenium cura quoque & meditatio accessit: Et Messala, Aperiam, inquit, cogitationes meas, si illud à vobis antè impetrauero, vt vos quoq; sermonē hunc nostrum adiuuetis. Pro duobus, inquit Maternus, promitto: nam & ego & Secundus exsequemur partes, quas intellexerimus te non tam omisisse quàm nobis reliquisse. Aprum enim solere dissentire, & tu paullo antè dixisti, & ipse satis manifestus est iamdudū in contrarium accingi, nec æquo animo perferre hanc nostram pro antiquorum laude concordiam. Non enim inquit Aper, inauditū & indefensum sæculum nostrum patiar hac vestra conspiratione*

*damnari. Sed hoc primum interrogabo quos voce-tis antiquos, quam oratorum ætatem * ſignifi-catione iſta determinetis? Ego enim cum audio an-tiquos, quoſdam veteres & olim natos intelligo, ac mihi verſantur ante oculos Vlyſſes & Neſtor, quorum ætas mille fere & CC. annis ſæculum noſtrum antecedit: vos autem Demoſthenem & Hyperidem profertis, quos ſatis conſtat Philippi Alexandri temporibus floruiſſe: ita tamen vt vtrique ſuperſtites eſſent. Ex quo apparet, non multò plures quàm CCC. annos intereſſe inter no-ſtram & Demoſthenis ætatem, quod ſpatium tem-poris, ſi ad infirmitatem corporum noſtrorum re-feras, fortaſſe longum videatur: ſi ad naturam ſæculorum & reſpectum huius immenſi æui, per-quàm breue, & in proximo eſt. Nam ſi, ſicut Ci-cero in Hortenſio ſcribit, is eſt magnus & verus annus, quo eadem poſitio cæli ſiderúmque, quæ cùm maximè eſt, rurſum exſiſtet, iſque annus horum quos vocamus annorum XII. ∞ DCCCLIV. complectitur: incipit Demoſthenes veſter quem vos veterem & antiquum fingitis, non ſolùm an-no quo nos, ſed ferè eodem menſe extitiſſe. Sed tranſeo ad Latinos oratores, in quibus non Mene-nium vt puto Agrippam, qui poteſt videri anti-quus, noſtrorũ temporum diſertis anteponere ſole-tis; ſed Ciceronem, & Cæſarem, & Cœlium, & Caluum, & Brutum, & Aſinium, & Meſſallam. Quos quidem cur antiquis temporibus potius ad-ſcribatis*

ſcribatis quam noſtris, non video: nam vt de Cicerone ipſo loquar, Hirtio nempe & Panſa conſulibus, vt Tiro libertus eius ſcripſit, VII. *Idus Decẽ. occiſus eſt, quo anno diuus Auguſtus in locum Panſæ & Hirtij ſe & Q. Pedium* COSS. *ſuffecit. ſtatue* VI. *&* L. *annos, quibus mox diuus Auguſtus Remp. rexit: adiice Tiberij tres & viginti, & propè quadriennium Cai, ac bis quaternos denos Claudij & Neronis annos, atque ipſum Galbæ & Othonis, & Vitellij vnum annum, ac ſextam iam felicis huius principatus ſtationem, qua Veſpaſianus Remp. fouet,* C. *&* XX. *anni ab interitu Ciceronis in hunc diem colliguntur, vnius hominis ætas. Nam ipſe ego in* Britãniâ *vidi ſenem, qui ſe fateretur & pugnæ interfuiſſe, quâ Cæſarem inferentem arma* Britanniæ, *arcere litoribus, & pellere aggreſſi ſunt. Ita ſi eum qui armatus* C. *Cæſari reſtitit, vel captiuitas, vel voluntas, vel fatum aliquod in vrbem pertraxiſſet, idem Cæſarem ipſum & Ciceronem audire potuit, & noſtris quoque actionibus intereſſe. Proximo quidem congiario ipſi vidiſtis pleroſque ſenes, qui ſe à diuo quoque Auguſto ſemel atque iterùm accepiſſe congiarium narrabant: ex quo colligi poteſt, & Coruinum ab illis, & Aſinium audiri potuiſſe. Nam Coruinus in mediũ vſque Auguſti principatum, Aſinius penè ad extremum durauit. Nec diuidatis ſeculum, & antiquos ac veteros vocetis oratores, quos eorundem hominum aures*

agnoſcere ac velut coniugere & copulare potuerunt.

*9. Hæc ideo prædixi, vt ſi qua ex horum oratorum famâ gloriáque laus temporibus adquiritur, eandem docerem in medio ſitam, & propiorem nobis quàm Ser. Galbæ, C. Carboni, quoſq; alios antiquos meritò vocaremus. Sunt enim horridi, & impoliti, & rudes, & informes, & quos vtinam imitatus non eſſet Caluus veſter aut Cœlius, aut ipſe Cicero! Agere enim fortius iam & audentiùs volo, ſi illud antè prædixero, mutari cum temporibus formas & genera dicendi. Sicut Catoni ſeni comparatus C. Gracchus, plenior & vberior: ſic Graccho politior & ornatior, Craſſus, ſic vtroq; diſtinctior & vrbanior & altior, Cicero: Cicerone mitior Coruinus & dulcior, & in verbis magis elaboratus. Nec quæro quis diſertiſſimus: hoc interim probaſſe contentus ſum, non eſſe vnũ eloquentiæ vultum, ſed in illis quoque quos vocatis antiquos, plures ſpecies deprehendi: nec ſtatim deterius eſſe quod diuerſum eſt: vitio autem malignitatis humanæ vetera ſemper in laude, præſentia in faſtidio eſſe. Num dubitamus inuentos, qui pro Catone Appium Cæcum magis mirarentur? Satis conſtat nec Ciceroni quidem obtrectatores defuiſſe, quibus inflatus & tumens, nec ſatis preſſus, ſupra modum exſultans & ſuperfluens, & parum * antiquus videretur. Legiſti vtique & Calui, & Bruti, ad Ciceronem miſſas epiſtolas,*

ex qui

*ex quibus facilè eſt deprehendere, Caluum quidem Ciceroni viſum exſanguem, & attritum. Brutum autem otioſum atque diſiunctum. Rurſúmque Ciceronem à Caluo quidem malè audiuiſſe, tamquam ſolutum & eneruem: à Bruto autem, vt ipſius verbis vtar, tamquam fractum atque elumbem. Si me interroges, omnes mihi videntur verum dixiſſe, ſed mox ad ſingulos veniam, nec mihi cum vniuerſis negotium eſt Nam quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis conſtituere ſolent, quem vſque ad Caſſium Seuerum faciunt, quem primum affirmant flexiſſe ab illa vetere, atque dicendi via directa: * non infirmitate ingenij, nec inſcitia litterarum tranſtuliſſe: ſe ad id dicendi genus contendo, ſed iudicio & intellectu. Vidit namque, vt paulo antè dicebam, cum conditione temporum ac diuerſitate aurium formam quoque ac ſpeciem orationis eſſe mutandum. Facilè perferebat prior iſte populus, vt imperitus & rudis, imperitiſſimarum orationum ſpatia: atque id ipſum laudi dabatur, ſi dicendo quis diem eximeret. Ita verò longa principiorum præparatio, & narrationis altè repetita ſeries, & multarum diuiſionum oſtentatio, & mille argumentorum gradus, & quidquid aliud aridiſſimis Hermagoræ & Apollodori libris præcipitur, in honore erat: & ſi quis odoratus philoſophiam, atque ex ea locum aliquem orationi*

ſuæ

ſua insereret, in cælum laudibus ferebatur. Nec mirum, erant enim hæc noua & incognita: & ipſorum quoque oratorum pauciſſimi, præcepta rhetorum aut philoſophorum placita cognouerant.

10. At hercule peruulgatis iam omnibus, cùm vix in cortina quiſquam aſſiſtat, qui elementis ſtudiorum etſi non inſtructus, at certè imbutus ſit nouis & exquiſitis eloquentiæ itineribus opus eſt, per quæ orator faſtidium aurium effugiat, vtique apud eos iudices qui vi aut poteſtate non iure & legibus cognoſcunt, & nec accipiunt tempora ſed conſtituunt, nec exſpectandum habent oratorem dum illi libeat de ipſo negotio dicere, ſed ſæpe vltrò admonent, atque aliò tranſgredientem reuocant & feſtinare ſe teſtantur. Quis nunc ferat oratorem de infirmitate valetudinis ſuæ præfantem? qualia ſunt ferè principia Coruini. Quis quinque in Verrem libros exſpectauerit? Quis de exceptione & formula perpetietur illa immenſa volumina, quæ pro M. Tullio aut A. Cæcina legimus? Præcurrit hoc tempore iudex dicentem, & niſi aut curſu argumentorum, aut colore ſententiarum, aut nitore & cultu deſcriptionum inuitatus & corruptus eſt, aduerſatur dicentem. Vulgus quoque aſſiſtentium, & affluens & vagus auditor, aſſueuit iam exigere lætitiam & pulchritudinem orationis; nec magis perfert in iudiciis triſtem & impexam antiquitatem,

quàm

quàm si quis in scena Roscij aut Turpionis Ambiuij exprimere gestus velit. Iam verò iuuenes & in ipsa studiorum incude positi, qui profectus sui caussa oratores sectantur, non solùm audire, sed etiam referre domum aliquid illustre & dignum memoria volunt. Tradúntque inuicem, ac sæpè in colonias & prouincias suas scribunt, siue in suis aliquis arguta & breui sententia effulsit, siue locus exquisito & poëtico cultu enituit. Exigitur enim iam ab oratore etiam poëticus decor, non Attij aut Pacuuij veterno inquinatus, sed ex Horatij, & Virgilij, & Lucani sacrario prolatus. Horum igitur auribus & iudiciis obtemperans nostrorum oratorum ætas, pulchrior & ornatior exstitit.

XI. Neque ideò minus efficaces sunt orationes nostræ, quia ad aures iudicantium cum voluptate perueniunt. Quid enim si infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi cæmento, & informibus tegulis extruuntur, sed marmore nitent, & auro radiantur? Equidem fatebor vobis simpliciter, me in quibusdam antiquarum vix risum, in quibusdam autē vix somnum tenere, nec vnum de populo. * Canuti aut Attide Furnio & Toranio, quique alios in eodem valetudinario hæc ossa & hanc maciem probant. Ipse mihi Caluus cùm vnum & viginti, vt puto, libros reliquerit, vix in vna aut altera oratiuncula satisfacit, nec dissentire cæteros ab hoc meo

iudicio.

*iudicio video, quotus enim quisque Calui in Asitium aut in Drusum legit? at hercule in hominum studiosorum manibus versantur accusationes, quæ in Vatinium * conscribuntur, ac præcipuè secunda ex his oratio, est enim verbis ornata, & sententiis, auribus iudicum accommodata: vt scias ipsum quoque Caluum intellexisse quid melius esset, nec voluntatem quin sublimius & cultius diceret, sed ingenium ac vires defuisse. Quid ex Cœlianis orationibus? nempe hæ placent siue in vniuersa * parte factum in quibus nitorem & altitudinem horum temporum agnoscimus. Sordes autem verborum, & hians compositio & inconditi sensus redolent antiquitatem, nec quemquam adeò antiquarium puto, vt Cœlium ex ea parte laudet, quà antiquus est. Concedamus sanè C. Cæsari, vt propter magnitudinem cogitationum & occupationes rerum, minus eloquentia effecerit, quàm diuinum eius ingenium postulabat: tam hercule quàm Brutum philosophiæ suæ relinquamus. Nam in orationibus minorem esse fama sua, etiam admiratores eius fatentur, nisi fortè quisquam aut Cæsaris pro Decio Samnite, aut Bruti pro Deiotaro Rege, cæterósque eiusdem lentitudinis ac teporis libros legit, nisi qui & carmina eorumdem miratur, fecerunt enim & carmina, & in Bibliothecas retulerunt, non melius quàm Cicero, ac felicius, quia illos fecisse pauciores sciunt. Asinius quoque,*

que,

*que, quamquam propioribus temporibus natus sit, videtur mihi inter Menenios & Appios studuisse. Pacuuium certè, & Attium, non solùm tragœdiis, sed etiam orationibus suis expressit. adeò durus & siccus est. Oratio autem, sicut corpus hominis, ea demum pulchra est, in qua non eminent venæ, nec ossa numerantur: sed temperatus ac bonus sanguis implet membra & exsurgit toris, ipsos quoque neruos robore tegit & decore commendat. Nolo Coruinum insequi, quia non per ipsum stetit quo minus lætitiam nitorémque nostrorum temporum exprimeret. viderimus * inquantum iudicio eius vis aut animi aut ingenij suffecerit.*

12. *Ad Ciceronem venio, cui eadem pugna cum æqualibus suis fuit, quæ mihi vobiscum est. Illi enim antiquos mirabantur, ipse suorum temporum eloquentiam anteponebat. nec vlla re magis eiusdem ætatis oratores præcurrit, quàm iudicio. Primus enim excoluit orationem, primus & verbis dilectum adhibuit, & compositioni artem: locósque lætiores attentauit, & quasdam sententias inuenit: vtique in his orationibus quas senior iam & iuxta finem vitæ composuit, id est, postquam magis profecerat, vsúque & experimentis didicerat, quod optimum dicendi genus est. Nam priores eius orationes, non carent vitiis antiquitatis. lentus in principiis, longus in narrationibus, otiosus circa excessus tardè*

commo

commouetur, raro incalescit: pauci sensus optim
& cum quodã lumine terminantur. Nihil excer
pere, nihil referre possis: & velut in rudi ædifi
cio, firmus sanè paries & duraturus, sed non sa
tis expolitus & splendens. Ego autem oratorem
sicut locupletem ac * lautum patrem familia
non eo tantùm in volo tecto tegi, quod imbrem a
ventum arceat, sed etiam quod visum & oculo
delectet: non ea solùm instrui suppellectile qu
necessariis vsibus sufficiat; sed sit in apparatu eius
& aurum, & gemmæ, vt sumere in manus, &
aspicere sæpius liceat: quædam verò procul ar-
ceantur, vt iam oblitterata & olentia: nullum sit
verbum velut rubigine refectum, nulli sensus tar-
da & inerti structura, in morem Annalium,
componantur: fugiat fœdam & insulsam scur-
rilitatem, variet compositionem, nec omnes clau-
sulas vno & eodem modo terminet. Nolo irri-
21. dere rotam fortunæ, & ius Verrinum, & illud
tertio quoque sensu in omnibus pro sententia po-
22 situm, esse videatur. Nam & hoc inuitus retuli,
& plura omisi, quæ tamen sola mirantur atque
exprimunt hi qui se antiquos oratores vocabant,
neminem nominabo, genus hominum signasse
contentus: sed vobis vtique versantur ante ocu-
los, qui Lucillum pro Horatio & Lucretium pro
Virgilio legunt: quibus eloquentia tui Aufidij
Bassi, aut Seruilij Noniani, ex comparatione
Sisennæ, aut Varronis sordet, qui rhetorum no-
strorum

strorum commentarios fastidiunt, oderunt, Calui mirantur: quos more prisco apud iudicem fabulantes, non auditores sequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur, adeò mœsti & inculti illam ipsam quam iactant sanitatem, infirmitate & ieiunio consequuntur. Porrò ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quæ animi anxietate contingat, parum est ægrum non esse, fortem & lætum & alacrem volo, propè abest ab infirmitate in quo sola sanitas laudatur. Vos verò disertissimi, vt potestis, vt facitis, illustrare sæculum nostrum pulcherrimo genere dicendi. Nam & te Messalla, video lætissima quæque antiquorum imitantem. Et vos, Materne ac Secunde, ita grauitati summum nitorem & cultum verborum miscetis: eo electio inuentionis, is ordo rerum, & quotiens caussa poscit, vbertas; ea quotiens permittitur, breuitas; is compositionis decor, sententiarum planitas, sic exprimitis effectus, sic libertatem temperatis: vt etiam si nostra iudicia malignitas & inuidia tardauerit, verum de vobis dicturi sint posteri nostri.

13. Quæ cùm Aper dixisset, Agnoscitis ne, inquit, Maternus, vim & ardorem Apri nostri? quo torrente, quo impetu sæculum nostrum defendit? quàm copiosè ac variè vexauit antiquos? quanto non solùm ingenio ac spiritu, sed etiam eruditione & arte, ab ipsis mutuatus est: per

*quæ mox ipsos incesserent? Tuum tamen, Messalla, promissum immutasse non debes, neque enim defensores antiquarum exigimus, nec quemquam nostrorum quamquam modò laudati sumus, his quos insectatus est Aper, comparamus, ac ne ipse quidem ita sentit, sed more veteri & * aliâs vestris philosophis sæpè celebrato, sumpsit sibi contradicendi partes. Exprime nobis non laudationem antiquorum. satis enim illos fama sua laudat, sed caussas cur in tantum ab eloquentia eorum recesserimus; cùm præsertim centum & viginti annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum collegerit. Tum, Messalla, Sequar à te præscriptam formam, Materne, neque enim diu contradicendum est Apro, qui primùm, ut opinor, nominis controuersiam mouit, tamquam parum propriè antiqui vocarentur, quos satis constat ante centum annos fuit. Mihi autem de vocabulo pugna non est, siue illos antiquos, siue maiores, siue quo alio mauult nomine appellet: dummodo in confesso sit, eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuisse. Ne illi quidem parti sermonibus eius repugno, si comminus fatetur pluros formas dicendi etiam iisdem sæculis, nedum diuersis extitisse. Sed quo modo inter Atticos oratores prima Demostheni tribuuntur, proximum autem locum Æschines & Hyperides & Lysias & Lycurgus obtinent, omnium autem consensu hæc oratorum ætas maximè*

*mè probatur: ſic apud nos Cicero quidem cæteros eorumdem temporum diſertos anteceſſit: Caluus autem & Aſinius & Cæſar & Cœlius & Brutus * ſic iure & prioribus & ſequentibus anteponuntur, nec refert quòd inter ſe ſpecie differant, cum genere cõſentiant. Ac ſtrictior Caluus, numeroſior Aſinius, ſplendidior Cæſar, amarior Cœlius, grauior Brutus, vehementior & plenior & valentior Cicero; omnes tamen eamdem ſanitatem eloquentiæ ferunt: vt ſi omnium pariter libros in manum ſumpſeris, quamuis in diuerſis ingeniis, eſſe quandam iudicij ac * voluminis ſimilitudinem & cogitationem. Nam quòd inuicem ſe obtrectauerunt, & ſuperſunt aliqua epiſtolis eorum inſerta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non oratorum vitium, ſed hominum. Nam & Caluum, & Aſinium, & ipſum Ciceronem credo ſolitos & inuidere, & liuere, & cæteris humanæ infirmitatis vitiis affici, ſolum inter hos arbitror Brutum, non malignitate nec inuidia, ſed ſimpliciter & ingenuè iudicium animi ſui detexiſſe, an inuideret Ciceroni, qui mihi videtur ne Cæſari quidem inuidiſſe? Quod ad Serg. Galbam & C. Lælium attinet, & ſi quos alios antiquorum agitare non deſtitit, non exigit defenſorem, cùm fatear quædam eloquentiæ eorum, vt naſcenti adhuc nec ſatis adultæ, defuiſſe.*

24. *Cæterùm ſi omiſſo optimo illo, & perfe-*

*ctissimo genere eloquentiæ, eligenda sit forma dicendi; malim hercule C. Gracchi impetum, aut L. Crassi maturitatem, quàm calamistros Mæcenatis, aut tinnitus Gallionis; adeò melius oratorem, vel hirta toga induere, quàm fucatis & meretriciis vestibus insignire. Neque enim oratorius iste, imo hercule ne virilis quidem cultus est, quo plerique temporum nostrorum actores ita utuntur, ut lascivia verborum & levitate sententiarum, & licentia compositionis, histrionales modos exprimant, quódque vix auditu fas esse debeat, Laudis & gloriæ & ingenij loco plerique iactant, cantari saltarique commentarios suos. Vnde oritur illa fœda & præpostera, sed tamen frequens quibusdam exclamatio, ut oratores nostri tenerè dicere, histriones disertè saltare dicantur. Equidem non negaverim Cassium Severum, quem solum Aper noster nominare ausus est, si iis comparetur qui postea fuerunt, posse oratorem vocari, quamquam in magna parte librorum suorum plus vis habeat quàm sanguinis. Primus enim contempto ordine rerum, omissa modestia, ac pudore verborum, ipsis etiam quibus utitur armis incompositus, & studio feriendi plerumque * deiectus non pugnat, sed rixatur. Ceterùm, ut dixi, sequentibus comparatus, & varietate eruditionis, & lepore urbanitatis, & ipsarum virium robore; multùm ceteros superat, quorum neminem Aper nominare,*

&

& velut in aciem educere sustinuit. Ego autem exspectabam, ut incusato Asinio, & Cœlio, & Caluo, aliud nouum agmen produceret, plurisque, vel certè totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Cæsari, singulis deinum singulos opponeremus. Nunc detractasse nominatim antiquos oratores contentus, neminem sequentium laudare ausus est, nisi in publicum & in commune, veritus credo ne multos offenderet, si paucos excerpsisset, quotus enim quisque scholasticorum non hac sua persuasione fruitur, vt se ante Ciceronem numeret, sed planè post Gabinianum? At ego non verebor nominare singulos, quo faciliùs propositis exemplis appareat quibus gradibus fracta sit & deminuta eloquentia.

15. *Appropera, inquit, Maternus, & potiùs exsolue promissum, neque enim hoc colligi desideramus, disertiores esse antiquos, quod apud me equidem in confesso est, sed caussas exquirimus, quas te solitum tractare, paulo antè, planè mitiore eloquentia & temporū nostrorum, * miratus, an æquam te Aper offenderet maiores tuos lacessendo. Non sum, inquit, offensus Aprina disputatione, nec vos offendi decebit, si quid fortè aures vestras perstringet, cùm sciatis hanc esse eiusmodi sermonum legem, iudicium animi citra damnum affectus proferre. Perge, inquit Maternus, de antiquis loquaris, vtere antiqua*

libertate, à qua vel magis degenerauimus, quam ab eloquentia. Et Messala: Non reconditas Materne caussas requiris, nec aut tibiipsi, aut huic Secundo, vel huic Apro ignotas, & iam mihi partes assignatis proferendi in medium, quæ omnes sentimus. Quis enim ignorat & eloquentiam & cæteras artes desciuisse ab alta vetera gloria, non inopia hominum sed desidia iuuentutis, & negligentia parentum, & inscientia præcipientium, & obliuione moris antiqui? quæ mala primùm in vrbe nata, mox per Italiam fusa, iam in prouincias manant: quamquam nostra nobis notiora sunt. Ego de vrbe & his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quæ natos statim excipiunt, & per singulos ætatis gradus cumulantur, si prius de seueritate ac disciplina maiorum circa educandos formandósque liberos pauca prædixero. Iamprimum suus cuique filius ex casta parente natus, non in cella empta nutricis, sed gremio ac sinu matris educabatur, cuius præcipua laus erat, tueri domum & inseruire liberis. Eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis spectatisq́ue moribus, omnis cuiuspiam familiæ soboles committeretur, coram qua neque dicere fas erat, quod turpe dictu, neque facere quod inhonestum factu videretur. Ac non studia modò curásque, sed remissiones etiam lusúsq́ue puerorum, sanctitate quadam ac verecundia temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Cæsa-

ris,

ris, sic Attiam Augusti matrem præfuisse educationibus, ac produxisse principes liberos accepimus, quòd disciplina ac seueritas eò pertinebat, vt sincera & integra & nullis prauitatibus detorta vniuscuiusque natura, toto statim pectore arriperet artes honestas: & siue ad rem militarem, siue ad iuris scientiam, siue ad eloquentia studium inclinasset, id solum ageret, id vniuersum hauriret. At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adiungitur vnus aut alter ex omnibus seruis plerumque vilissimus, nec cuiquam serio ministerio accommodatus: horum fabulis & erroribus teneri statim & rudes animi imbuuntur. Nec quisquam in tota domō pensi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat: quando etiam ipsi parentes nec probitati, neque modestiæ paruulos assuefaciunt, sed lasciuiæ & libertati per quæ paullatim impudentia irrepit, & sui alienique contemptus.

16. Iam verò propria & peculiaria huius vrbis vitia pœnè in vtero matris concipi mihi videntur, histrionalis fauor, & gladiatorū equorúmque studia, quibus occupatus & obsessus animus quantulum loci bonis artibus relinquit! quotum quemque inueneris qui domi quicquā aliud loquatur? quos alios adolescentulum sermones excipimus, si quando auditoria intrauimus? Nec

*præceptores quidem vllas crebriores cum auditoribus suis fabulas habent: colligunt enim discipulos disciplinæ, nec ingenij experimento, sed ambitione salutantium, & illecebris adulationis. Transeo prima discentium elementa, in quibus & ipsis parum elaboratur: nec in auctoribus cognoscendis, nec in euoluenda antiquitate, nec in notitiam vel rerum vel hominum, vel temporum satis opera insumitur: sed expetuntur quos Rhetoras vocant: quorum possessio quando primum in hanc vrbem introducta sit, quamque nullam apud maiores nostros auctoritatem habuit, * statim de * curiis. Referam necesse est animum ad eam disciplinam, qua vsos esse eos oratores accepimus: quorum infinitus labor & quottidiana meditatio, & in omni genere studiorum exercitationes, ipsorum etiam continentur libris. Notus est vobis vtique Ciceronis liber qui Brutus inscribitur, in cuius extrema parte, (nam prior commemorationem veterum oratorum habet,) sua initia, suos gradus, suæ eloquentiæ velut quandam educationem refert. se apud Qu. Mucium ius ciuile didicisse, apud Philonem Academicum, apud Diodorum Stoicum omnis philosophiæ partes penitus hausisse: neque his doctoribus contentum, quorum ei copia in vrbe contigerat, Achaiam quoque & Asiam peragrasse, vt omnem omnium artium varietatem complecteretur. Itaque hercule in libris Ciceronis deprehendere licet,*

non

non geometria, non musicæ, non grammaticæ, non denique vllius ingenuæ artis scientiam ei defuisse: Ille dialecticæ subtilitatem, ille moralis partis vtilitatem, ille rerum motus caussásque cognouit, ita enim est, optimi viri, ita ex multa eruditione, ex pluribus artibus, & omnium rerum scientia, exundat & exuberat illa admirabilis eloquentia, neque oratoris vis & facultas, sicut ceterarum rerum, angustis & breuibus terminis cluditur: sed is est orator, qui de omni quæstione pulchrè & ornatè & ad persuadendum aptè dicere, pro dignitate rerum, ad vtilitatem temporum, cum voluptate audientium possit.

17. *Hæc sibi illi veteres persuadebant, ad hæc efficienda intelligebant opus esse, non vt rhetorum scholis declamarent, nec vt fictis nec vllo modo ad veritatem accidentibus cõtrouersiis linguam modò & vocem exercerent, sed vt his artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honesto ac turpi, de iusto & iniusto disputatur. Hæc enim est oratori subiecta ad dicendum materia. Nam in iudiciis ferè de æquitate, in deliberationibus de honestate dicimus, ita vt plerumque hæc ipsa inuicem misceantur, de quibus copiosè, & variè, & ornatè nemo dicere potest, nisi qui cognouit naturam humanam, & vim virtutum, prauitatémque vitiorum, & intellectum eorum quæ nec in virtutibus, neque in vitiis numerantur. Ex his fontibus etiam illa*

profluunt, vt facilius iram iudicis vel instiget vel leniat, quid scit quid ira promptiùs ad miserationem impellat, quid scit quid sit misericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his artibus exercitationibúsque versatus orator, siue apud infestos, siue apud cupidos, siue apud inuidentes, siue apud tristes, siue apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum: & prout cuiusque natura postulabit, adhibebit manum & temperabit orationem, parato omni instrumento, & ad omnem vsum reposito: sunt apud quos astrictum, & collectum, & singula statim argumenta concludens dicendi genus, plus fidei meretur: apud hos dedisse operam dialecticæ proficiet. Alios fusa, & æqualis, & ex communibus ducta sensibus oratio, magis delectat: ad hos permouendos mutuabimur aliquid à Peripateticis: hi aptos & in omnem disputationem paratos iam locos dabunt: Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon iucunditatem, ne Epicuri quidem & Metrodori honestas quasdam exclamationes assumere, hisque, prout res poscit, vti alienum erit oratori, neque enim sapientem informamus, neque Stoicorum ciuitatem, sed eum qui non quasdam artes * haurire, sed omnes liberaliter debet. Ideóque & iuris ciuilis scientiam veteres oratores comprehendebant, & grammatica, musica, & geometria imbuebantur. Incidunt enim causæ plurimæ quidem ac penè omnes, quibus

bus iuris notitia desideratur: pleraque autem in quibus hæ quoque scientiæ requiruntur. Nec quisquam respondeat: sufficit vt ad tempus simplex quiddam & vniforme doceamur. Primùm enim aliter vtimur propriis, aliter commodatis: longéque interesse manifestum est, possideat quis quæ profert, an mutuetur. Deinde ipsa multarum artium scientia etiam aliud agentes nos ornat, atque vbi minimè credas, eminet & excellit. Idque non doctus modò & prudens auditor, sed etiam populus intelligit: ac statim ita laude prosequitur, vt legitimè studuisse, vt per omnes eloquentiæ numeros isse, vt denique oratorem etiam fateatur: quem non posse aliter exsistere, nec exstitisse vnquam confirmo, nisi eum qui tamquam in aciem omnibus armis instructu, sic in forum omnibus artibus armatus exierit, quod adeò negligitur ab horum temporum disertis, vt in actionibus eorum fæx quoque cottidiani sermonis, fœda ac pudenda vitia deprehendantur, vt ignorent leges, non teneant S. C. ius ciuitatis vltrò derideant, sapientiæ verò studium & præcepta prudentium penitus reformident: in paucissimos sensus & angustas sententias detrudant eloquentiam, velut expulsam regno suo, vt quæ olim omnium artium domina pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc circumcisa & amputata, sine apparatu, sine honore, pœnè dixerim

*dixerim sine ingenuitate, quasi vna ex sordissimis artificiis discatur: Ergo hanc primam & præcipuam caussam arbitror, cur tãtum ab eloquentiâ antiquorum oratorum recesserimus. Si testes desiderantur, quos potiores nominabo quàm apud Græcos Demosthenem? quem studiosissimum Platonis auditorem fuisse memoriæ proditum est. Et Cicero his vt opinor verbis, quidquid in eloquentia effecerit, id se non rhetorum, sed Academiæ spatiis consecutum. Sunt aliæ caussæ magnæ & graues, quas à vobis aperiri æquum est, quoniam quidem ego iam meum munus expleui, & quod mihi in consuetudine est, satis multos offendi: qui si fortè hoc * audierint, certum habeo dicturos, me, dum iuris & philosophiæ scientiam tamquam oratori necessariam laudo ineptiis meis plausisse.*

18. Et Maternus, Mihi quidem, inquit susceptum à te munus adeò peregisse nondum videris, vt inchoasse tantum, & velut vestigia ac lineamenta quædam ostendisse videaris. Nam quibus instrui veteres oratores soliti sint, dixisti, differentiámque nostræ desidiæ & inscientiæ aduersus acerrima & fecundissima eorum studia demonstrasti: cetera exspecto, vt quemadmodum ex te didici qui aut illi scirent, aut nos nesciamus, ita hoc quoque cognoscam: quibus exercitationibus iuuenes iam & forum ingressi confirmare & alere ingenia sua soliti sint: neque enim arte & scientiâ,

scientiâ, sed longè magis facultate eloquentiam contineri, nec tu puto abnues, & hi significare vultu videntur. Deinde cùm Aper & Secundus idem annuissent, Messalla, quasi rursus incipiens: quoniam initia & semina veteris eloquentiæ satis demonstrasse videor, docendo quibus artibus antiqui oratores institui erudirique soliti sint, persequar nunc exercitationem eorum: quamquam ipsis artibus inest exercitatio, nec quisquã percipere tot reconditas, aut tam varias res potest, nisi vt scientiæ meditatio, meditationi facultas, facultati eloquentia accedat, per quæ colligitur eandem esse rationem, & percipiendi quæ proferas, & proferendi quæ perceperis: sed si cui obscuriora hæc videntur, isque scientiam ab exercitatione separat, id certè concedet instructum & plenum his artibus animum longè paratiorem ad eas exercitationes venturum, quæ propriæ circa oratoriam videntur. Ergo apud maiores nostros iuuenis ille, qui foro & eloquentiæ parabatur, imbutus iam domesticâ disciplinâ, refertus honestis studiis, deducebatur à patre, vel à propinquis, ad eum oratorem qui principem locum in ciuitate tenebat. hunc sectari, hunc prosequi huius omnibus dictionibus interesse, siue in iudiciis, siue in concionibus assuescebat, ita, vt altercationes quoque excipere & iurgiis interesse, vtque sic dixerim, pugnare in prælio disceret: magnus ex hoc

vsus,

vsus, multum constantiæ, plurimum iudicij iuuenibus statim contingebat, in mediâ luce studentibus atque inter ipsa discrimina, vbi nemo impunè stultè aliquid, aut cõtrariè dicit, quo minùs & iudex respuat, & aduersarius exprobret, ipsi denique aduocati aspernentur. Igitur verâ statim & incorrupta eloquẽtia imbuebantur, & quamquam vnum sequerentur, tamen omnes eiusdem ætatis patronos in plurimis & caussis & iudiciis cognoscebant, habebantq; ipsius populi diuersissimarum aurium copiam ex quâ facilè deprehendebatur quid in quoque, vel probaretur vel displiceret. Ita nec præceptor deerat optimus quidem & electissimus, qui faciem eloquentiæ non imaginem præstaret: nec aduersarij & æmuli, ferro nõ rudibus dimicantes: sed auditorium semper plenum, semper nouum, ex inuidis & fauentibus, vt nec bene dicta dissimularentur. Scitis enim magnam illam & duraturam eloquentiæ famam, nõ minus in diuersis subsidiis parari, quàm suis: quin imò constantius surgere ibi, fidelius corroborari. Atque hercule sub eiusmodi præceptoribus iuuenis ille de quo loquitur oratorum discipulus, fori auditor, sectator iudiciorum, eruditus & assuefactus alienis experimẽtis, cui cotidie audienti notæ leges, non noui iudicium vultus, frequens in oculis consuetudo concionum, sæpe cognitæ populi aures, siue accusationem susceperat, siue defensionem,

sionem, solus statim & unus cuicumque caussæ. Nonodecimo ætatis anno L. Crassus C. Carbonem, uno & vicesimo Cæsar Dolabellam, altero & XX. Asinius Pollio C. Catonem, non multò ætate antecedens Gallus Vatinium, iis orationibus insecuti sunt, quas hodiéque cum admiratione legimus.

19. *At nunc adolescentuli nostri deducuntur in scenas scholasticorum, qui rhetores vocantur: quos paullo ante Ciceronis tempora exstitisse, nec placuisse maioribus nostris, ex eo manifestum est, quòd Marco Crasso & Domitio censoribus cludere, ut ait Cicero, ludum impudentiæ iussi sunt. Sed, vt dicere institueram, deducimur in scholas quibus non facilè dixerim vtrúmne locus ipse, an condiscipuli, an genus studiorum plus mali ingeniis afferant. Nam in loco nihil reuerentiæ, sed in quem nemo nisi imperitus æquè intrat. In condiscipulis nihil profectus, cùm pueri inter pueros, & adolescentuli inter adolescentulos pari securitate dicant & audiantur. Ipsæ verò exercitationes magna ex parte contrariæ. Nempe enim duo genera materiarum apud rhetores tractantur suasoriæ, & controuersiæ: ex iis suasoriæ quidem etsi tamquam planè leuiores & minus prudentiæ exigentes, pueris delegantur: controuersiæ robustioribus assignantur: quales per fidem, & quàm incredibiliter compositæ! Sequitur autem vt materiæ abhorrenti à veritate de-*

clama-

clamatio quoque adhibeatur. Sic fit vt tyrannicidarum præmia: aut vitiatarum electiones, aut pestilentiæ remedia, aut incesta matrum, aut quidquid in schola cottidie agitur, in foro vel rarò vel numquam, ingentibus verbis persequantur, cùm ad veros iudices ventum est * rem cogitare, nihil humile, nihil abiectum eloqui poterat. „ Magna eloquentia, sicut flamma materiâ „ alitur, & motibus excitatur, & vrendo clarescit. Eadem ratio in nostra quoque ciuitate antiquorum eloquentiam prouexit: Nam etsi horum quoque temporum oratores ea consecuti sunt, quæ composita & quieta & beata Repub. tribui fas erat: tamen ista perturbatione ac licentia plura sibi assequi videbantur: cùm mixtis omnibus & moderatore vno carentibus, tantum quisque orator saperet, quantum erranti populo persuaderi poterat. Hinc leges assiduæ populare nomen, hinc conciones magistratuum penè pernoctantium in rostris, hinc accusationes potentium reorum, & assignatæ etiam domibus inimicitiæ, hinc procerum factiones & assidua senatus aduersus plebem certamina, quæ singula etsi distrahebant Rempublicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam, & magnis cumulare præmiis videbantur. Quia quantò quisque plus dicendo poterat, tantò facilius honores assequebatur: tantò magis in ipsis honoribus collegas suos anteibat: tantò plus apud principes gratiæ, plus

auctori

*auctoritatis apud patres, plus notitiæ ac nominis apud plebem * parabat, hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant, hos ituri in prouincias magistratus reuerebantur, hos reuersi colebant: hos & præturæ & consulatus vocare vltrò videbantur, hinc priuati quidem sine potestate erant, cùm & populum & senatum consilio & auctoritate regerent, quinimmo sibi ipsi persuaserant, neminem sine eloquentia aut assequi posse in ciuitate, aut tueri conspicuum & eminentem locum: nec mirum, cùm etiam inuiti ad populum producerentur: cum parum esset in senatu breuiter censere, nisi * qui ingenio & eloquentia sententiam suam tueretur: cùm in aliquam inuidiam aut crimen vocati, sua voce respondendum haberent, cùm testimonia quoque in publicis, non absentes nec per tabellam dare, sed coram & præsentes dicere cogerentur. Ita ad summa eloquentiæ præmia, magna etiam necessitas accedebat, & commoda. Disertum haberi pulchrum & gloriosum, sed contrà, mutum & elinguem videri, deforme habebatur. Ergo non minus rubore quàm præmiis stimulabantur, ne clientulorum loco potiùs quàm patronorum numerarentur: ne tradita à maioribus necessitudines ad alios transirent: nec tamquam inertes & non suffecturi honoribus, aut non impetrarent, aut impetratos malè tuerentur.*

20. *Nescio an venerint in manus vestras hæc vetera, quæ & antiquorum bibliothecis adhuc manent & nunc maximè à Muciano contrahuntur: ac iam vndecim, vt opinor, & Actorum libris, & tribus Epistolarum composita, & edita sunt. Ex his intelligi potest Cn. Pompeium & Marcum Crassum, non viribus modò & armis, sed ingenio quoque & oratione valuisse, Lentulos, & Metellos, & Lucullos, & Curiones, & ceteram procerum manum, multum in his studiis operæ curæq; posuisse: nec quemquam illis temporibus magnam potentiam, sine eloquentia consecutum. His accedebat splendor rerum, & magnitudo caussarum, quæ & ipsa plurimum eloquentiæ præstant. Nam multum interest vtrúmne de furto, aut formula & interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitiorum, expilatis sociis, & ciuibus trucidatis. Quæ mala sicut non accidere melius est, isque optimus ciuitatis status habendus est, quo nihil tale patimur: ita cùm acciderent, ingentem eloquentiæ materiam subministrabant. »Crescit, enim, cum amplitudine rerum vis in»genij, nec quisquam claram & illustrem ora»tionem efficere potest, nisi qui caussam parem inuenit. Non opinor Demosthenem orationes illustrant, quas aduersus tutores suos composuit: nec Ciceronem, magnum oratorem P. Quintius defensus, aut Licinius Archias faciunt:*

ciunt: Catilina, & Milo, & Verres, & Antonius, hanc illi famam circumdederunt: non quia tanti fuit R. P. malos ferre ciues, vt vberem ad dicendum materiam oratores haberent: sed, vt subinde admoneo, quæstionis meminerimus, sciamúsque nos de ea re loqui, quæ facilius turbidis & inquietis temporibus exstitit. Quis ignorat vtilius ac melius esse frui pace, quàm bello vexari? Plures tamen bonos præliatores bella quàm pax ferunt. Similis eloquentiæ conditio. Nam quò sæpius steterit tamquam in acie, quóque plures & intulerit ictus & exceperit, quò maior aduersarius, eò acrior qui pugnas sibi asperas desumpserit, tantò altior & excelsior & illis nobilitatus criminibus, in ore hominum agit, quorum ea natura est vt secura nolint.

21. *Transeo ad formam & consuetudinem veterum iudiciorum: quæ & si nunc aptior est, ita * erit eloquentia, tantò illud forum magis exercebat, in quo nemo intra paucissimas horas perorare cogebatur, & liberæ comperendinationes erant, & modum dicendi sibi quisque sumebat; & numerus neque dierum, neque patronorum finiebatur. Primus tertio consulatu C. Pompeius astrinxit imposuitque veluti frenos eloquentiæ, ita tamen vt omnia in foro, omnia in legibus, omnia apud prætores gererentur: apud quos quanto maiora negotia*

olim exerceri solitæ sunt, quod maius argumentum est, quàm quod caussæ centumuirales quæ nunc primum obtinent locum, adeò splendore aliorum iudiciorum obruebantur, vt neque Ciceronis, neque Cæsaris, neque Bruti, neque Cœlij, neque Calui, non denique vllius magni oratoris liber apud centumuiros dictus legatur, exceptis orationibus Asinij, quæ pro heredibus Vrbiniæ inscribuntur, ab ipso tamen Pollione mediis diui Augusti temporibus habitæ, postquam longa temporum quies, & continuum populi otium, & assidua senatus tranquillitas, & maximi principis disciplina, ipsam quoque eloquentiam sicut omnia alia pacauerat. Paruum & ridiculum fortasse videtur quod dicturus sum, dicam tamen vel ideò vt rideatur. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attulisse pænulas istas, quibus astricti & velut inclusi cum iudicibus fabulamur? quantum virium detraxisse orationi auditoria & tabularia credimus, in quibus iam ferè plurimæ
» *caussæ explicantur? Nam quomodo nobiles equos*
» *cursus & spatia probant; sic est aliquis orato-*
» *rum campus, per quem nisi liberi & soluti fe-*
» *rantur, debilitatur ac frangitur eloquentia.*
Ipsam quinimmo curam & diligentem styli anxietatem contrariam experimur: quia sæpe interrogat iudex, quando incipias; & ex interrogatione eius incipiendum est, frequenter pro-
batio

bationibus & testibus silentium patronus indicit, vnus inter hæc dicenti ac alter assistit, & res velut in solitudine agitur. Oratori autem clamore plausúque opus est, & velut quodam theatro, qualia cottidie antiquis oratoribus contingebant: cùm tot pariter ac tam nobiles forum coartarent: cùm clientelæ quoque, & tribus, & municipiorum legationes, ac partes Italiæ periclitantibus assisterent: cùm in plerisque iudiciis crederet populus Roman. sua interesse quid iudicaretur. Satis constat C. Cornelium, & M. Scaurum, & T. Milonem, & L. Bestiam, & P. Vatinium, concursu totius ciuitatis & accusatos & defensos, vt frigidissimos quoque oratores, ipsa certantis populi studia, excitare & incendere potuerint. Itaque hercule eiusmodi libri exstant, vt ipsi quoque qui egerunt, non aliis magis orationibus censeantur. Iam verò conciones assiduæ, & datum ius quoque potentissimum quemque vexandi, atque ipsa inimicitiarum gloria, cùm se plurimi disertorum, ne à P. quidem Scipione, aut Sylla, aut Cn. Pompeio abstinuerint, & ad incessendos principes viros, vt est natura inuidiæ, populi quoque histrionis auribus vterentur, quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admouebant.

25. *Non de otiosa & quieta re loquimur, & quæ probitate & modestia gaudeat: sed est ma-*

gna iſta & notabilis eloquentia, alumna licentia, quam ſtulti libertatem vocabant, comes ſeditionum, effrenati populi incitamentum, ſine obſequio, ſine ſeruitute, contumax, temeraria, arrogans, quæ in bene conſtitutis ciuitatibus non oritur. Quem enim oratorem Lacedæmonium, quem Cretenſem accepimus? quarum ciuitatum ſeueriſſima diſciplina, & ſeueriſſimæ leges traduntur. Nec Macedonum quidem ac Perſarum, ac vllius gentis, quæ certo imperio contenta fuerit, eloquentiam nouimus. Rhodij quidam, Athenienſes plurimi oratores extiterunt: apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, vt ſic dixerim, omnes poterant. Noſtra quoque ciuitas donec errauit, donec ſe partibus, & diſſenſionibus, & diſcordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in ſenatu concordia, nulla in iudicijs moderatio, nulla ſuperiorum reuerentia, nullus magiſtratuum modus: tulit ſine dubio valentiorem eloquentiam, ſicuti indomitus ager habet quaſdam herbas lætiores. Sed nec tanti Reipublicæ Gracchorum eloquentia fuit, vt pateretur & leges: nec bene formam eloquentiæ Cicero tali exitu penſauit. Sic quoque quod ſupereſt antiquis oratoribus, * forum non emendare, nec vſquam ad votum compoſitæ ciuitatis argumentum eſt quidem, quòd nemo nos aduocat, niſi aut nocens aut miſer, quod municipium in ciuitatem noſtram

ſtram venit, niſi quod aut vicinus populus, aut domeſtica diſcordia agitat? quam prouinciam tuemur, niſi ſpoliatam vexatámque? Atqui melius fuiſſet non queri, quàm iudicari. Quòd ſi inueniretur aliqua ciuitas in qua nemo peccaret, ſuperuacuus eſſet inter innocentes orator, ſicut inter ſanos medicus. Quomodo, tamen, minimum vſus minimúmque profectus ars medentis habet in his gentibus, quæ firmiſſima valetudine ac ſaluberrimis corporibus vtuntur: ſic minor oratorum obſcuriórque gloria eſt inter bonos mores, & in obſequium regentes paratos. Quid enim opus eſt longis in ſenatu ſententiis, cùm optimi citò conſentiant? Quid multis apud populum concionibus, cùm de republica non imperiti & multi deliberent, ſed ſapientiſſimus & vnus? Quid voluntariis accuſationibus, cùm tam rarò & tam parcè peccetur? Quid inuidioſis & excedentibus modum defenſionibus, cùm clementia cognoſcentis obuiam periclitantibus eat? Credite optimi, & in quantum opus eſt diſertiſſimi viri, ſi aut vos prioribus ſæculis, aut iſti quos miramur, his nati eſſent, ac deus aliquis vitas veſtras, veſtra tempora repentè mutaſſet, nec vobis ſumma illa laus & gloria in eloquentia, neque modus illis & temperamentum defuiſſet. Nunc quoniam nemo eodem tempore aſſequi poteſt magnam famam & magnam quietem, bonis ſæculi ſui quiſque, circa

» *obtrectationem alterius, utatur.* *Finierat Maternus.* *Tum*, Messalla: *Erant quibus contradicerem,*
» *erant de quibus plura dici vellem, nisi iam dies esset exactus.* *Fiet, inquit*, Maternus, *posteà arbitratu tuo, & si qua tibi obscura in hoc meo sermone visa sunt, de his rursus conferemus.* *Ac simul assurgens & Aprum complexus.* *Ergo, inquit, te poëtis, Messalla, antiquariis, criminabimur.* *At ego vos rhetoribus & scholasticis, inquit.* *Cùm adrisissent, discessimus.*

FINIS.

IN

IN CORNELIVM TACITVM NOTÆ SEV VARIÆ Lectiones.

Numerus pagellam, litera l. lege, al alij vel aliter, ibid ibidem, Astericus in contextu locum lectionis significat.

ANNALIVM LIB. I.

PAg. 5. veteris populi Romani. *l.* veteris Reipub.

6. exul. *l.* exulem. *ibid.* aliud. *l.* aliquid.

7. C. Gnarum. *l.* C. Nauum.

8. Equites. *l.* Eques. *ibid.* gaudio. *l.* gaudium.

10. Permisit. *l.* Remisit.

12. Q. Atedij. *l.* qui Atedij.

18. acciperent. *l.* acceperint.

20. vetus. *l.* inuictus.

21. ij. *l.* hi.

23. ad se nisi. *l.* nisi ad se.

24. claro repente. *l.* clariore penè. *ibid.* in. *l.* ij.

26. tracturis. *l.* tracturus.

27. vna & vicesimanis. *l.* vndeuicesimanis. *ibid.* imperaturos. *l.* imperatores.

28. vel paucorum. *l.* nil paucorum.

31. vsquam. *l.* cuiusquam. *ibid.* vna & vicesimani. *l.* vndeuigesimaníque. *ibid.* etsi. *l.* quamuis.

32. metu. *l.* motu.

33. aspernante vxore. *l.* aspernantem vxorem. *ibid.* qua. *l.* qui.

32. egit. *l.* legit.

37. Immotus. *l.* Immotum.

39 Legionibus sex, & viginti. *l.* legionibus, sex, & viginti *ibid.* scaudit. *l.* scindit. *ibid.* munitur. *l.* munitus.

40. vna & vicesima. *l.* vndeuicesimani.

42. cœpta. *l.* cœptos.

45. vetere *l.* veterem.

46. excusaturum. *l.* excusaturos.

48. inuehi. *l.* euehi.

50. vna & vicesima. *l.* vndeuicesima.

51. propè. *l.* properè.

52. suo. *l.* suis.

54. ab imprudenti. *l.* à prudenti.

59. in vulgus. *l.* vulgus.

ANNA

66. intentior. *al.* interior.

67 Scantio. *l.* Cantio. *ibid.* huc vel illuc. *l.* hinc vel illinc.

73. diis. *l.* odiis. *ibid.* an aliud. *l.* aliud.

74 adstitere. *l.* adsisteret.

78. nantes *l.* manantes. *ibid.* enisa. *l.* elisa.

79. hyberna *l.* Hiona.

80 reportare. *l.* deportare.

83. scilicet, vt in Libonem, &c. *Lips. Ambigere possis* (inquit) *an non à glossemate hæc sint.*

84. aliísque quæ. *l.* talésque.

86. qui nos. *l.* singulos. *ibid.* augeretur. *al.* auretur.

88. eundem vim. *l.* eundem inuidiam.

89 Cosam *l.* Coram.

92. Orientem *l.* Oriente.

95. transfugiis. *l.* transfugis.

96. Aleius. *l.* Aletus. *ibid.* quam. *l.* quas.

100 varietate fortunæ, &c. *l.* aliáque quæ ibi varietate fortunæ & origine nostri veneranda, obuij Aquilones depulere. Igitur relegit Asiam, &c.

102 apertis. *l.* opertis.

104. delatus inde. Proximum. *l.* delatus. Inde proximum.

110. Dein Piso. *Lips. quidpiam deesse, nec*

plenam

plenam satis videri narrationem existimat.

119. exactum. *l.* exacta.

120. seniores. *l.* Senatores.

ANNALIVM LIB. III.

127. ei à. *l.* & à.

131. Sine fraude Germanicum interiisse, &c. Verba illa autem, quæ in nonnullis habentur exemplaribus, *scripsissent expostulantes: quod haut minus, Tiberius quàm Piso abnuere, quò remittenda sint, non liquet. Lips.*

132. Atque filio. *l.* Atque illo.

134. relegaretur. *l.* relegatur.

137. itemque. *l.* idemque.

141. vt si. *l.* visi.

147. Manium Lepidum. *l.* M. Lepid.

148. editionibus. *l.* ædificationibus. *ibid.* Astij. *l.* alij. *al.* Dij.

151. & nobilissimam. *l.* nobilissimam.

155. esto. *l.* est.

160. nobis in maiores. *l.* nobis maiores.

161. At Q. Haterius. *l.* Atque Haterius. *ibid.* si hi duo rexissent. *l.* se hi direxissent.

162. Bello. *l.* Bellum.

163. lucum Ortygiam. *l.* locum Ortygiam.

614. attulêre laudantis, *l.* attulêre. laudati. *ibid.* niti. *l.* vti.

166. porrò polluebat. *l.* propolluebat.

167. &

167. & quòd *l.* eò quod. *ibid.* interrogarentur. *l.* interrogentur.

170. arcuerat. *l* arguerat.

171. sua populíque contumelia Romani. *l.* sua populíque Romani contumelia.

172. Blæso postremum. Obiere. *l.* Blæso. Postremùm obiere.

ANNALIVM LIB. IIII.

177. dederetur. *l.* crederetur. *al.* cresceret.

179. coloniis. *l.* colonis.

180. fuerit. *l.* fuit.

183. Appius. *l.* Atta.

185. morum. *l.* temporum.

190. Manius Lepidus. *l.* M. Lepidus.

191. Granius. *l.* grauius.

192. vbi. *l.* sibi.

195. accusator filius, &c. *l.* accusator filius (nomen vtrique Vibius Serenus) in Senatum inducti sunt. Ab exsilio pater retractus, &c. *al.* accusator filius, nomen viri, Q. Vibius Serenus, in Senatum inducti sunt, ab exsilio, retractus, &c.

198. monitus. *al.* motus. *ibid.* re. Rom. *l.* rerum.

203. vecors. *l* secors.

207. Limnetidis. *l.* Limenetidis. *ibid.* annalium atque testimonia. *l.* annalium ad testimonia. *ibid.* Erycen. *l.* Erycum.

208. maior. *l.* minor. *ita Suetonius.*

211. equi-

212. equi. *l.* æquè.

222. appellatus. *l.* appellatum.

224. Petilius. *l.* Petitius.

226 tegens. *l.* etiam. *al.* egens. *ibid.* præfatus. *l.* precatus.

ANNALIVM LIB. V.

235. Ælij. *l.* Velij.

ANNALIVM LIB. VI.

242. Paconianum. *l.* Pagonianum. *ibid.* pridem odia. *l.* peridem odia. *ibid.* ac reus. *l.* acriùs.

243. incertæ. *l.* inceſtæ. *ibid.* Auguſti. *l.* Auguſtæ.

246. Vincianus. *l.* Vicinianus.

247. Viniciani. *l.* Viciniani.

249. ſequius. *l.* ſegnius.

250. ambiens. *l.* ambigens.

253. vi metus. *l.* vi metu.

260. Sexitia *l.* Sextia.

265 id peritia locorum. *l.* vltum iit: peritia locorum. *al.* vltum iit. peritia locorum, ab Hiberis, &c.

260. Eo anno. *Lipſ. Deſunt non dubiè propria aliquot nomina eorum qui damnati occiſique. Vertranius labentem locum immiſſa voce fulcit*, Eo anno neque quòd alij, neque quòd L. Aruſeius, &c. ſed tibicine non bono.

269. natio Cappadociæ, Archelao. *l.* natio Cappa

Cappadoci Archelao.

276. differret. *l.* diu ferret.

ANNALIVM LIB. XI.

180. omne flagitium. *l.* omni flagitio. *ibid.* indicto. *l.* victo.

282. Mnesteris. *al.* Valerij. *ibid.* vertente autumno. *l.* vergente autumno.

272. negotia tueantur. *al.* negotiantur.

283. agere incipiunt. *l.* tacens, incipiunt. *ibid.* cogitare. *al.* cogitates.

285. iaciunt. *l.* faciunt. *ali* iciunt.. *ibid.* deditur Seleucia. *al.* dedit se vrbs Seleucia.

286. parta. *l.* parata.

287. adulterum. *al.* alterum.

289. Catumero. *al.* Accumero. *l.* Acromero. *al.* Veromero.

292. Cùm prosperè egisset, formidolosum paci. *Lips. Vetus scriptura*, Improsperè egisset formidolosum pati. *Ego corruptum arbitrabar: & si video sententiam, elici posse haud ineptam. Nempe timendum Paci & Principi virum militarem, qui res turbare vellet, aut innouare studio armorum. ibid.* quosdam. *l.* quondam. *ibid.* Ne tamen. *l.* Vt tamen. *vel,* Ne tamen miles otium exerceret.

293. Sectator. *al.* Sector. *ibid.* de se Nonius confessus, conscios non edidit. *l.* De se Nonius conscios non edidit.

295. Manibus eorumdem prostratis. *l.* Nauibus

Nauibus eorumdem prostratus. *al.* *totam.* *hunc locum nonnulli, inter quos Rhenanus, ita legunt:* Quod si eorum memoria inoriretur, qui Capitolio & arâ Romanâ potiti sunt? manibus eorundem parceretur? *Lipsius autem desperatum locum esse asserit, quem Nanium augurum pastor, non restituerit sine libris Addit posteà, Mei libri,* Memoria eorum memoretur, qui Capitolio, & arâ Romanâ manibus eorundem per se satis.

296. recens. *al.* repens. (execundi.

297. Censoris. *al.* Cæsaris. *ibid.* exuendi. l.

298. Dum histrio principis cubiculum occultatur. *l.* Dum industria cubiculi principis oculit adulteros. *al.* Dum histrio cubiculo principis exsultat, verè dedecus *ibid.* exitium. *l.* excidium.

300. Fatentibus. *al.* tacentibus.

302. aperire. *al.* aperiret. *ibid.* facere. *al.* faceret.

303 Sauseium. *l.* Saufellum. *al.* Sauferium. *al.* Saufelium. *ibid.* Deerius. *l.* Decius.

305 Flagitiis. *al.* tristitiis. *Lipsius ita corruptum esse locum scribit, vt sine librorum vsu nullo modo possit restitui.*

ANNALIVM LIB. XII.

309. & Senatus consensui. *l.* & consensui.

311. T Alledius. *l.* Talledius.

313. Abbarus. *al.* Acbarus. *al.* Agbarus.

314. Ita:

314. ſtatu. *l* ſtatuto. *ibid.* telis omnigenis onuſtas. *l.* telis onuſtas. *ibid.* mox. *l.* & rex.

316. iunctis. *al.* & vimentis.

317. Centurionum. *al.* conſularium.

318. expenderet. *al.* exciperet. *ibid.* Huc. *l.* Hinc. *ibid.* Cilonem. *l.* Celonem.

319. Memnio. *l.* Mennio.

323. ingruebant. *al.* ingruerant. *ibid.* partite ſunt. *al.* partiuere.

324. concuſſa. *al.* contuſi. *ibid.* ductus in. *al.* ductus indein.

325. cateruæque nationum. *l.* cateruáque maiorum.

329. compoſitis. l. compoſiti.

333. promptum. *l.* promptæ.

335. prouiſu ſuo. l. prouiſum. *ibid.* compede. *l.* compedes.

336. adempta forent. *l.* adeptus foret. *ibid.* ignauia. *l.* ignaui. *ibid.* cum priuatus olim conuerſatione ſcurrarum. *l* cùm priuatas olim conuerſationes curaret.

339. in ſeruitute: ſi conſenſiſſet, pro liberta haberetur. *l.* in ſeruitutem ſui conſenſiſſet, & qui nati eſſent, pro libertis haberentur. *ibid.* Sanè præbuerant, &c. *reſtitutus eſt locus.*

340. Troſobore. *al.* Aroſoboro.

343. cum Latonæ parente. *l.* Ceum Latonæ parentem.

Ooo

344. tantum Dei. *l.* tanti Dei.

345. parum visa. *l* præuisa. *ibid.* Ponto. l. in Pontum. *ibid.* propior. *l.* prior.

346. violenta. *l.* vinolenta.

ANNALIVM LIB. XIII.

351. Celer. *l.* Celerius.

353. aditus. *l* auditus.

355. Antiochum. *l.* Iocchum. *ibid.* Numidium. *l.* Vinidium. *ibid* Egas. *al.* Ægeas.

357. irrepserant. *l.* irrepserat. *ibid.* senioribus. *l.* seuerioribus.

363. olim, tum & *l.* solitum &.

365. reputaret. *l.* Refutare. *ibid.* obtinuerit. *Lips. corruptum hunc locum esse autumat.*

366. Senio. *l.* Fenio.

368. Mattila auctor. *l.* Ille auctor.

369. plerasque. *l.* plerumque.

370 ageret *l.* augeret. *ibid* prætura. *l.* præfectura.

373. illud. *l.* illuc.

374 prædicit. *l.* edicit.

375 exterrere. *al.* extrahere. *ibid.* Isichi. *al.* Insuchi.

376. intellecta. *l.* intellectu.

383. isse. *l.* esse. *ibid* Ollio. *al.* Ellio.

384 Sibi concessam dictitans. *al.* siue concessam à diis iactans nobilitatem. *al.* sibi concessam diis dignam. *l.* vbi concessam dictitarent. *al.* vbi congestam delibaret.

385.

385. Nero haut æquaret. *l.* nemo adæquaret.

387. Seniores. *l.* Senatores.

388. Gracilis. *al.* Graccius.

389. Didius. *l.* Dubius.

390. Quo tantam. *l.* Quotam. *ibid.* famam. *l.* famem.

391. Deesse nobis. *l.* Deesse potest nobis.

392. Concretam. *l.* concreta. *ibid.* triginta. *l.* quadraginta.

ANNALIVM LIB. XIIII.

394. animum? timeri ne. *l.* animum timeri? ne.

402. optata sint. *l.* oblata sint. *ibid.* Iámque. *l.* Namque.

404. Ludorum. *l.* Iudicrum.

405. facibus. *l.* familiaribus.

406. contractis quibus aliqua pangendi facultas, nec dum insignis. Ij alternatim considere simul, &c. *l.* Nec dum insignis ætatis nati, considere simul, & allatos vel ibidem. *al.* contractis quibus aliqua pangendi facultas, necdum insignis erat. Ij considere simul, & natos ibidem versus coniectare, atque ipsius verba quoquo modo prolata supplere.

407. accitos. *l.* habitos. *ibid.* & quem elegantia vitæ clariorem effecit. *l* & elegantia vitæ, quariorem effecit.

408. Prætores ederent. *l.* P. R. sederet. *ibid.* & decurias. *Lipſ. hîc vitium latere dicit, cui medendo ſit impar. ibid.* oblectamenta. *l.* oblectamentis.

499. primas nemo tulit. *l.* primas partes nemo tulit.

410. Sublacæum. *l.* Sublaqueum. *ibid.* *l.* toto.

413. Thraſcypolique. *l.* Nipolique. *ibid.* abſceſſit. *l.* acceſſit.

414. Siluras. *l.* ſiluas. *ibid.* prouinciam. *l.* prouincias.

415. victis. *l.* vicis. *ibid.* Ticenorum. *l.* Icenorum.

416. arra. *ibid.* ſubuertendæ. *l.* ſubuerſſæ.

417. Petilio. *l.* Pœto. *ibid.* inſignes petebant, *l.* ſpoliant, & defendentibus intutum, &c. *Lipſ. ſequentia*, læti prȩda, & aliorum inſignes petebant, *per me, inquit, manent in modo. ibid.* reddituris. *l.* redditurі.

419. ſonoras. *l.* ſonores. *ibid.* cuneis. *al.* cuneo.

420. incurioſo hoſte, & omni. *l.* incurioſos, & omni.

422. ſenatúque in ipſo. *l.* ſenatúſque in quo.

426. ſilentium. *al.* ſeruitium.

430. Atauus. *l.* Auus.

432. suspensos. *l.* suspectos.

434. His haud quaquam Nero. *al.* His motus Nero, pœnitentia flagitij coniugem reuocauit Octauiam.

436. edicto, *l.* dicto. *ibid.* primus. *l.* primùm.

437. creditus est. *l.* creditum est.

ANNALIVM LIB. XV.

451. ostentaret. *l.* sustentaret.

453. cohibebitur. *l.* cohibetur.

458. honori. *l.* honore.

459. postero. *l.* postremo.

460. incipere ausus. *l.* incipere scenas ausus.

463. Visi. *l.* Missi. *ibid.* fessa aut rudis. *l.* fessa ætate aut rudis.

468. exitiabilis. *al.* exitialis. *ibid.* curriculo. *l.* circulo.

471. vanus. *al.* vanam. *ibid.* molli corpore. *al.* mollitie corporis.

472. super *al.* per.

473. crebrò eò ventitabat. *l.* crebrò ventitabat.

507. sensus & incomptos & validos. *al.* sensus incomptos, sed validos. *ibid.* subueniri *al.* obueniri.

508. animi. *l.* amici.

510. Cæsonius. *l.* Cesenius.

511. Alienus. *l.* Salienus.

516. ſéque vnum. *l.* ſe æquum.

518. Ac ne. *l.* Ac vt.

521. ſuo arbitrio. *l.* ſine arbitrio. *ibid.* nomen Iunium feciſſent. *l.* nomen Iunij tum feciſſent.

522. conſulationes *l.* conſolationes.

524. oderint. *l.* oderim.

529. ſcripſiſſe. *l.* ſenſiſſe.

530. quem ſemper ornauiſſent. *l.* quem perornauiſſet.

532. crebritate. *l.* celebritate.

534. honeſti exercitus. *l.* honeſti & exerciti.

HISTOR. LIB. I.

539. omnem. *al.* omnium. *ibid.* ſtatim amiſſa:coortæ. *l.* ſtatim amiſſa cohorte.

540. cuncta Odio. *l.* cuncta,odio.

542. oneratum. *l.* onerabant.

543. adhoc muneri. *l.* adhoc & innumeri. *ibid.* Trebonianus. *l.* Trebonius. *ibid.* inuiſum ſemel principem. *l.* inuiſo ſemel principe.

545. fuerit. *l.* fuerat.

546. Rhetiæ. *l.* Rhetia.

547. feſſa iam ætate. *al.* feſſa annis ætate. *ibid.* ambitioſis. *l.* ambitionis. *ibid.* eadem

inuiſior

inuisior erat. *l.* eodem actu inuisior erat. *ibid.* Octauiam vxorem amoliretur. *al.* Octauia vxor amoueretur.

551. quidem. *al.* idem.

552. more diui Augusti, & exemplo militari. *al.* exemplo diui Augusti, & more militari. *ibid.* additum. *al.* addidit. *ibid.* Piso, proficisceretur maiore prætextu. *al.* Piso, maiore prætextu.

553. millies *l.* mille *ibid.* quinquaginta. *l.* xxx. *ibid*, Anton. *al.* Aurelius.

563. vocari. *al.* vocare.

564. Albini. *l.* Sabini. *ibid.* Beruichilonis. *al.* Betui Chilonis. *al.* Vertij Chilonis. *ibid.* & Elij parauerunt. *l.* Elij & alij parauerunt.

567. Centurio is prætorij à Galba custodiæ Pisonis additus. *l.* Centurio is prætoriæ cohortis ad Galbæ custodiam à Pisone additus.

568. vacare. *l.* vagare.

573. ciuibus. *al.* exercitibus.

577. insita. *l.* insito.

578. contanter, mox consensu. Ac ne. *l.* contanter. Mox consensu, ac ne.

579. partim. *l.* pari.

581. proturbatus. *l.* proturbantibus. *ibid.* quintæ legionis. *al.* decimæquintæ legionis.

582. intentíque. *al.* interritíque.

585. non quidem in bello, &c. *Lips. hunc locum obscurum, imò corruptum, non obscurat, non emendat. ibid.* Cohortem. *l.* Cohortes.

587. cum ala Taurina. *l.* in alpe Graia.

588. cessuros. *l.* accessuros.

589. præparatū it nulla innocentiæ cura: sed vice impunitatis. *l.* præparat: vnde nulla innocentiæ cura, sed vitę impunitatis.

592. is malis. *l.* in malis.

593. Lingonibus &c. *Lips. gentem quærendam esse affirmat, nempe Lusonas. vel Illurconas, aut alios Hispaniæ populos ibid.* reponerent. *l.* proponerent. *ibid.* agnoscendi. *l.* cognoscendi.

594. Ibi sæuitia hiemis, hic. *l.* Ibi sæuitia, hic miseria.

598. inania. *l.* inanima.

601. inuitatus. *al.* imitatus.

602. aduersa pertinuere. *al.* aduersa Reipubl. pertimuere.

HISTOR. LIB. II.

606. varia sorte *l.* variè ortum.

607 infensarum. *al.* offensarum.

608. præteruectus. *al.* prouectus. *ibid.* Aetiam. *al.* Verianum.

611. secundum. *l.* seclusum. *ibid.* cùm inter victores. *l.* cùm in victores.

612. Cythmum. *l.* Scithinum.

613.

613. retinebatur adhuc. Terrore. *l.* retinebatur. Adhæc terrore.

614. inter. *al.* intra.

617. summa. *l.* summam.

618. raptis. *l.* captis.

620. Iussa. *l.* Inito.

621. acciderat. *al.* accidit.

635 vocantium. *l.* clamantium.

639 versus. *al.* auersus.

640. Cocceranum. *al.* Cocceium.

641. agentem. *al.* animo voluntate. *ibid.* Vesperante. *l.* Vesperascente. *ibid.* pugionibus, cùm. *al.* pugionibus duobus, cùm.

642. loco. *l.* luco.

644. Cenus. *al.* Comenus. *al.* Cœnus.

649. seram. *l.* secundam.

652. Et quidem partes modestè distraxerat, nisi numerus cæsorum inuidiam bello auxisset. Apud victores orta seditio, ludicro initio. Discubuerat Vitellius, &c. *l.* Et quidem partes modestè distinxerat. Apud victores orta seditio ludicro initio, nisi numerus cæsorum bello inuidiam auxisset. Discubuerat Vitellius, &c.

655. Marcij Macri. *l.* M. Macri.

657. progressum. *al.* regressum.

660. latior. *l.* lætior. *ibid.* ara tantùm & reuerentia. *l.* aram tantùm & reuerentiam. *ibid.* v. nonas Iul. *al.* v. Idus.

661. cognitione. *al.* coitione. *al.* concione.

664 proturbatis qui, &c. *Lipſ. mendoſam & mutilam totam hanc narrationem ex Suetonij Veſpaſiani, cap. 6. annotat.*

665. motu. *l.* metu.

669. Præpoſuerat prætorianis, &c. *Sic reſtituendus locus* præpoſuerat, prætorianis P. Sabinum ac præfecturæ Vrbis & Iulium Priſcum tum centurionem. *al.* Præpoſuerat prætorianis P. Sabinum, ac præfecturæ cohortis Iulium Priſcum dum centurio eſſet.

672. ſagináque. *l.* Caianæ aquæ.

674. Eteſij flabant Aquilones horum flatu. *l.* Eteſiæ flabant, horum flatu.

675. duodeuiceſima. *al.* duo & viceſima.

HISTOR. LIB. III.

686. decore. *l.* honore.

688. etiam milites auferre. *l.* etiam militibus principem auferre.

691. prælij. *l.* belli.

694. vacuus. *al.* inops.

695. quintadecimæ. *l.* quartadecimæ. *ibid.* reſumpliſſet. *l.* rari ſumpſiſſent.

696. piatos. *al.* placatos.

698. contatio. *al.* tentatio. *ibid.* ſemineces. *al.* ſemianimes.

700.

700. ac fortissimi. *al.* tot fortissimi.

701. pudore flagitij crebrescente. *al.* post rem, flagitij crebrescente

707. Gallias & Germaniæ. *al.* Gallias, & exercitus, & Germaniæ.

708 simul cæterorum. *Lipsius mutilum locum existimat. ibid.* regreditur. Maturo cæterísque remanere, &c. *l.* regreditur maturè: cæterísque.

710 illudens. *l.* eludens.

711. Vespasianum. *l.* Vespasiani animum.

714 volenti *l.* volentia.

717. obtunderent. *l.* obtenderent.

722 Iuuenum *l.* Iuuenalium. *ibid.* ornatúsque *l.* armatúsque.

723. Littorum. *l.* Lictorum.

730. temerare. *al.* tenere.

738. abditos. *al.* abditi.

741. habuit Reipub. haut dubiè. *al.* habuit, haut dubiè. *al.* habuit. Præcipitanti Reipubl. haut dubiè.

HISTOR. LIB. IIII.

744. fortuna. *al* forma.

847. attollebatur. *l.* attollebantur.

748. testatum. *al.* certatum.

749 Santio. *l.* Senecione. *ibid.* Esset satis. *l.* Esse satis.

752. capta legionum hiberna. *l.* capta legionum castra hiberna.

753. Desciscendi. *l.* dissidij. *ibid.* impuberes. *al.* impubes.

755. nomine. *al.* omine.

761. obtines vtramque Rheni. *al.* obtinens Rheni. *ibid.* iugísque. *l.* lucísque.

762. hærebant. *al.* pendebant. *ibid.* tum prædæ. *al.* tamen prædæ.

764. legebantur. *al.* legantur. *ibid.* tertiadecima. *al* xvj.

765. immensis actibus vniuersa. *l.* immensum vniuersa.

766. Romanorum. *al.* Romano.

768. suspiciones. *al.* suspectiones. *ibid.* arma. *l.* armis.

769. meliora. *al* molliora

771. dedita. *al.* di[illegible]ita. *al.* credita.

773. & duodeuicesimani. *al.* duodeuicesimani. *ibid.* nec incruenti. In via dispersos. *l.* incruentati. Ita dispersos.

778. ausuri. *l.* visuri.

779. Patricius. *al.* Patruitus.

786. nomina. *al.* omina *ibid.* boue taurísque area. *l.* suoue taurilibus area.

787. anteibat alios. *al.* ante alios.

794. innexa. *al.* in hora.

795. ingenij. *l.* ingenita.

796. voluptatibus. *al.* vectigalibus. *ibid.* dedu

deductis. *l.* eductis.

798. Nec quamqram. *l.* Nequaquam. *ibid.* summam. *al.* summa.

802. Rigodulum. *al.* Ridogulum.

804. clarum. *al.* claret.

806. nuntios. *al.* nuntij.

808. oblitos prædixerim memoriam. *al.* oblitos memoriam.

811. æstiuis flatibus. *al.* Etesiarum flatibus.

HISTOR. LIB. V.

817. priuatis. *al.* prælatis. *al.* præliatis. *ibid.* super fortunam. *l.* superior sui iam.

818. vocitari quasi Idæos quidam. *l.* vocitari quidam. *ibid.* Occhorim. *al.* Bocchorim. *ibid.* primò cuius auxilio præsentes.

821. solum. Exuberant fruges. *al.* solam fruges.

823. nulla intus Deûm effigie. *al.* nullas intus Deûm effigies.

827. sexcenta. *al.* ducenta.

829. silentem. *l.* silens. *al.* silenter, *ibid.* victoriam. *al.* materiam.

830. Batauo urum. *l.* Batauorum.

833. coriis. *al.* tentoriis. *ibid.* captum. *al.* electum.

835. virtutes. *al.* iuuentutem.

836.

836. Nabalitæ. *l.* Vahalis *ibid.* Fabianus. *l.* Flauianus.

LIB. DE MORIBVS GERMANORVM.

841. adpitum. *l.* auditum.

843. plerumque. *l.* pleraque.

845. exsurgere. *l.* exigere.

847. corpore infames. *l.* torpore infames.

854. salua. *l.* sua

857. origine non erubescunt. *l.* origine erubescunt.

858. contemnuntur. *l.* contenduntur. *al.* continentur. *ibid.* aucto. *l.* acto.

867. ministrant. *l* ministrantur. *ibid.* se emergentis. *l.* emergentis.

868. omnísque tutela. *l.* omniúmque tutela.

IVLII AGRICOLÆ VITA.

881. conuentus. *al.* consensus.

883. alterum manus. *l.* alterius manus. *ibid.* alterum vim. *l.* alterius vim.

887 esse: præficere officiis *l* esse: officiis.

888 irritamenta. *al.* inuitamenta.

890. victus. *l.* auctus.

891.

891. oppugnasse. *al.* oppugnauere.
892. ducis victos rati. *l.* ducis rati.
896. dij. *l* alij.
902. omnis. *l.* omni.

DIALOGVS DE ORATORIBVS.

912. gratiæ. *l.* gratia.

913. præsidium & tutela. *l.* præsidio & tutela.

915. tum abire: quod si non in alio oritur, &c. *al.* tum habere, quod non in albo oritur. *al.* tum habere, quod scilicet non in atrio oritur. *al.* tum supra me abire. &c.

916. notis. *l.* nouis. *ibid.* minus esse notos in extremis. *l.* minus esse in extremis. *ibid.* nec hoc illis alterius ter millies sestertium præstat, quamquam ad has ipsas opes possunt videri eloquentiæ beneficio venisse. *l.* nec hoc illis alterius ter millies, alterius bis millies H-S. præstat (quamquam ad has ipsas opes possunt videri eloquentiæ beneficio peruenisse) sed ipsa eloquentia, cuius numen, &c.

921. cuiusque. *al.* huc vsque. *ibid.* commoda. *al.* commodata.

926. significatione. *al.* signatione.

926.

920. antiquus. *al.* Atticus.
929. nec mihi. *al.* nunc mihi.
932. conſcribuntur. *al.* inſcribuntur.
933. inquantum. *l.* in quam.
934. lautum. *l.* laudatum.
936. aliâs. *l.* aliis.
938. detectus. *l.* deiectus.
944. haurire. *l.* audire.
946. audierint. *l.* audirent.

IN

FINIS.

VITTORIO EMANUELE
BIBLIOTECA IN ROMA

IN CORNELIVM TACITVM
INDEX.

A

ABBARAS Arabũ Rex, pag. 313. & seq.
Abnoba mons, 840
Acte liberta Neronis 357.385.395
Adgandestrius Chattorum princeps 120
Adiabeni 440. & seq
Adiutrix legi. 638
Adoptionis fictæ mos prauus, 452
Adrana fl. 43
Adulterij pœna apud Germanos, 852
Ædui populi 149
Ægyptus, 518.591
Ægyptia Iudaicáque superstitione infecti pelluntur Italia 119
Ælia Petina, 307
Ælius Gallus, 232
Ælius Seianus 169. eius genus, vita & mores 176. Liuiam Drusi vxorem adulterio polluit 178. venenum parat Druso 181
Æmilia Lepida 137. eius mors, 169
Ænus fl. 681
Æsculapius deus, 786
Æstyorum gentes 867
Afranius Burrhus. Vide Burrhus.
Africa 98.518.711
M. Agrippa 4.49
Agrippa Postumus falsus Clemens nomine 89. interfectus ibid.
Agrippina Germanici vxor, neptis Augusti, 33. & seq. 53. & seq. 123. 84. & seq. 213. & seq. eius mors 254

Ppp

INDEX.

Agrippina Iulia, Germanici filia, mater Neronis 230. nubit Claudio imp. 310. seq. eius lasciuia, 359. 395
Aggripinæ insidiæ parantur à filio 395. & seq. occiditur 400
Aggripina Colonia, Vbiorũ oppidum, 578. 560. 765. sic dictum ab Agrippina Iulia ibi genita 321
Aggripinenses 579. 711. 766. 781. Albani 266. 515
Albis fl. 77. 865
Albium Intemelium, 612
Abucilla, vxor Satrij Secundi, multorum amoribus famosa 275
Alexandria, 711. 786
Alienus Cæcina. Vide Cæcina
Aliso fl. 68
Allobroges, 585
Alpes Iuliæ 585
Alphenus Varus 527. 636. 703. 716. 721. 752
Alpinus Montanus 703. 767. 831
Altinum, 682
Amisia fl. 68. 77
Amphitheatrum Placentinum conflagrat. 618
Amphitheatrũ cœptum apud Fidenam, cadit, maxima flage hominum 220 & seq.
Andecaui pop. 150
Angli, 864
Angriuarij 69. 77. 860
Anicetus, Polemonis libertus 396. eius mors. 722
Annæus Lucanus occiditur, 509
Annæus Seneca 311. rector Neronis 351. accusatur 428. & seq. eius cædes. 505
Annius Bassus 712
Annius Faustus 610. damnatus, 611
Annius Gallus 598. 611. 619. & seq. 637

Annus

Annus magnus & verus, 926
Ansibarij, 391
Anteius 522 & seq.
Antiochia, 660
Antiochensium theatrum 661
Antiochus rex 662.789
Antistius Sosianus 369. 426.779
Antium colonia 454
Antona fl. 324
Antonia turris, 825
M. Antonius, 93. & seq.
Antoni. Felix. Vide Felix.
Antonius Flamma, 780
Anton. Nouellus 601
Antonius Primus 665. 679. 685. 700. 701. 714. 720. 737 & seq.
Appennius 707. 714. 717
Apicata, Seiani vxor, 178.184 &
Apinius Tiro. 718.733
Apis idolum, 819
Aponi⁹ Saturninus, Mœsię prefectus, 504.665. 672.684.685.& seq.
L. Apronius, inferioris Germaniæ propraetor, 228
Apuleia Varilia, sororis Augusti neptis 97
Aquileia, 682
Aquili⁹ primipilaris 755
Aquilius Regulus 777
Arabes Iudæis infensi, 817
Arauisci pop. 857
Araxis, 378
Archelaus Cappadociæ rex inuisus Tiberio, eiúsque mors, 91
Arduenna saltus. 150
Arenacum 831
Aricinum nemus, 703
Arij 896
Ariobazanes Medus, 66
Ariouistius rex, 805
Armenij 101.334.375. 412
Armenia 65.102.377
Armenius, Cheruscorum princeps 42.70. 93. & seq. occiditur, 120

INDEX.

Arnus fl. 60
Arpus, Chattorum princeps 68
Artius Varus 682. 690. & seq. 645.775 799
Arruntius Stella, 202
Arsaces, Armeniæ rex, 262
Arsacidarum gens 64. 65. 59
Arsameres fl. 449
Artabanus, Parthorum rex, 103. 259. 265. 266.270.171
Artauasdes Armeniorum rex 65.& seq.
Artaxata, vrbs, Armeniæ 102. 263. 337. 378. combusta, deleta & solo æquata, 379
Artaxias Artauasdis filius 66
Artaxias Zenonis Polemonis filius rex datus Armeniis à Germanico 106. defunctus 262
Asciburgium 769 842
Asini⁹ Gallus 10.14.83. 227. eius mors, 254
Asinius Pollio, 14 200
Asphaltites lacus, 821
Asyla 163
Atheuæ, 99
Ateste. 682
Auenticum Heluetiæ caput, 586
Augurius aquilarum 74
Augusta Taurinorũ 651
Augustani equites 405
Augustus Cæsar 3.& seq. eius mors 9. testamentum. ibid. funus. 10. & sequent.
Augustodunum Æduorum caput 153
Auiones pop. 865
Auitus Didius. Vide Didius.
Aulus Vitellius. Vide Vitellius
Auspicia, sortes & præsagia Germanorum. 845.846

B

Badulennæ lucus 229
Baianus lacus, 397
Balsamum 700
Bardanes rex Parthorum,

rum, eiusque mors 285
Basilides Ægyptius sacerdos 812
Bassus Lucillius. Vide Lucillius Bassus.
Bataui 69. 580. 583. 626. 651. 753. 756. 760. 767. 828. 857
Batauorũ insula, 67. 834
Batauodurum 831
Bedriacum 622. 634. 636. 693
Belgæ, 28. 149. 760
Belus amnis, 822
Berenice regina 607. 662
Bethasij 789. 797
Bibaculi carmina, 200
Bingium 801
Blæsus Iunius. Vide Iunius.
Boij 865
Boiocalus Ansibarius. 390
Bonna 759. 763. 832
Boudicea Prasutagi vxor 415. vitam veneno finit 420
Bracha tegmen barbarum 620
Brigantes Britanniæ populi 324. 885
Brinio Caninefas nobilis 755
Britanni 325. 418
Britanniæ descriptio. 879. 880
Britãnicus Claudij Cæs. & Messallinæ filius 286. 302. Britannico Domitium anteponit Claudius, 321. Britannico venenum paratur à Nerone 360. eius mors, 361. sepultura 362
Brixellum 630. 642
Bructeri 40 47. 391. 850
Burij populi 865
Burrhus Afranius rector Neronis 351. 399. eius mors 427
Byzantium 665

C

Cæcilius Simplex consul 648. 726
Cæcina Alienus 20. 37. & seq. 43. 49. 51. 67.

576. 581. 585. 603. 654. 618. 634. 635. 652. 670. 675. 683. 701
Cælius mons, 222
Cæsarea 660
Cæsia silua 39
Caledonia 802
Cales prouincia 195
Caligula Germanici filius militari vocabulo sic appellatus 33
Calistus Claudij libertus 299. 307
Calpurni⁹ Asprenas 612
Calpurnius Galerianus C. Pisonis filius 751 eius mors 752
Calpurnius Piso 71. 191. 472
Calpurnius Repentinus, centurio. 578. eius mors 580
Caluisius Sabinus legatus 571
Camalodunum colonia 415
Cameræ naues Ponticæ 711
Campania 745
Campaniæ lacus 540
Candidati præturæ duodecim 16. & seq.
Caninefates 228. 754. 758 & seq. 789. 810
Capito Fonteius. Vide Fonteius Capito
Capitolij structores 730
Capitolij cõflagratio 731
Capitolij restitutio 785
Cappadoces 102
Cappadocia 611
Capreæ insulæ 240
Capua 746
Caracates populi 801
Caractacus rex Britanniç 325. 326. 709
Carioualda, Batauorum dux 70
Carmelus mons 660
Carsulæ 720
Carthismandus, Brigantum regina, 326. 709
Caspiarum claustra 543
Caspia via 264
Cassius Chærea 27
Cassius Seuer⁹ exsul, 191
Castorum locus 623

Casto

Castum nemus 864
Catti 43. 68. 79. 322 391.773.858
Catualda nobilis iuuenis 105
Catulli carmina 200
Catumerus Chattorum princeps 289
Calenderis Ciliciæ castellum 115
Celsus Marius. Vide Marius Celsus
Cenchrius annis 299
Centuriones verberibus multãtur à militib⁹ 27
Cenus Neronis libertus 644
Cerialis Petilius. Vide Petilius Cerialis.
Cerius Seuerus tribunus 560
Cetellius Bassus Pœnus 514. eius mors 515
Cestius Gallus Syriæ legatus 824
Cestius Seuerus 776
Cethegus Labeo legatus 229
Chamaui 390.860
Charicles medicus 277
Chasuari pop. 860
Chauci 47. 290. 830. 861.
Cherusci 46. 73. 83. 260.322.862
CHRISTVS 470
Christiani ibid.
Ciceronis Carmina 933
Ciceronis libri 946
Cilices 91.116
Cilices agrestes Citę dicti 204
Cimbri, 804.862
Cingonius Varro 542
Cinithij 98
Circenses ludi 286
Ciuilis Claudius. Vide Claudius Ciuilis
Clanis flu. 60
Clarij Apollinis oraculum 100
Classicus præfectus alæ Treuirorum 616.795. 800.809.831
Clauarium donatiui nomen 7[illegible]
ClaudiaM Silani f[illegible] Cæsaris vxor, 2[illegible]

Claudia Pulchra, sobrina Agrippinæ 213
Claudi⁹ Apollinaris 718
Claudius Tiberius Cæsar 281. 299. Claudio nubit Agrippina Iulia, mortua Messallina 310
Claudij sæuitia 343
Claudius temulētus 347
Claudio venenum paratur dolo Agrippinæ, ibid. moritur, ibid. eius funus 348
Claudius Ciuilis Batauorum princeps 753. 787. 793. 828. 829. 835. 836
Claudius Cossus legatus 536
Claudius Drusus. Vide Drusus.
Claudius Fauētinus centurio 718
Claudius Iulianus ibid.
Claudius Labeo Præfectus alæ Batauorum 758. 788. 798
Claudius Sagitta, 782
Claudius Sanctus. 794
Claudius Seuerus 586
Claudi' Timarchus Cretensis, reus agitur 452
Claudius Victor 769
Clemēs Iulius cēturio 21
Clemēs Postumi Agrippæ seruus 88. & seq.
Clitarum natio 269
Clodius Macer 543
Cluuius Rufus 591. 646. 650
Cocceius Nerua 510. abstinentia moritur 255
Coctianæ alpes. 299
Codicilli Seiani 203
Codicilli Pisonis 132
Cœlaletæ pop. 148
Cœlius orator 928
Cœlianæ orationes 932
Cogidunus rex 882
Cohibus fl. 771
Coi, 186. 359
Colonia Aggripina. Vide Agrippina Colonia.
Comageni 91. 102
Comētes sidus 409
Comitia consularia. 61

Comitia

Comitia è campo transflata ad patres. 16
Comitia magistratuum habenda in quinquennium 85
Cõiuratio in Neronem 472. eiusdem coniurationis proditio è domo Sceuini 477. & seq. & coniuratorum supplicia 500. & sequent.
Consulũ discordia 233. 234
Cora Etruriæ promontorium, 89
Corbulo Domitius 143. 290. 355. 379. 411. 441. 456. 682
Corcyra insula 123
Corneli⁹ Dolabella 154. 168. eius mors 650
Cornelius Fuscus 666. 681. 707
Cornelius Laco 542. 565. eius mors 570
Corneli⁹ Martialis 729. & seq.
Cornelius Sylla 366. 385. eius mors 432
Cornelius Tacitus de suis Annalibus 198
Cornelius Tacitus sacerdos Quindecimuiralis, & prætor sub Domitiano 286
Corsica 617. & seq.
Cotta Messallinus 191. 234
Cottiæ alpes 600
Cotys rex Thracũ 107. & seq. occiditur 109
Cotys rex minoris Armeniæ 285
Cremona. 618. 654. 689. 675
Cremonæ excidium, &c. 700. & seq.
Cremutius Cordus 199. eius mors 201. eius libri, ibidem.
Crescens Neronis libertus 592
Creticus Sullanus rector Syriæ, 92. 714
Crispinus Centurio 580
Crupellarij 151
Cugerni 828. & seq.

Cincia lex 282
Curtius Montanus 775. & seqq.
Curtius Rufus 292
Curtius lacus 568.652
Cusus flu. 106
Cyclopes. 302

D

DAcorum gens 540. 708
Dahæ pop. 65
Dalmatæ 687.713
Danubius flu 710.840
Decimus Pacarius. Vide Pacarius.
Decumana porta 52
Demetrius Cynicus 536
Dianę Limenetidis templum 207
Diana Persica 301
Dicendi formæ & genera mutantur cum temporibus 928
Didius Auitus 330.389
Dillius vocula. Vide Vocula.
Dinis Thracũ dux 206
Diuodurum, Mediomatricum oppidum 582
Domitia Neronis amita 345
Domitianus, Vespasiani filius 720.732.& seq. Cæsar consalutatus à militibus 741. eius stupra, adulteria, & indomitę libidines 745. 799. præturam capit, 774. imperij munia omittit 815
Cn. Domitius 239.240
L. Domitius, Cn. Domitij Ænobarbi & Iuliæ Agrippinæ filius. 286. 308. ei despondetur Octauia Claudij filia, 312. adoptatur à Claudio, 321
Domitius Afer 213.223
Domitius Balbus 421
Domitius Celer 114
Domitius Corbulo. Vide Corbulo.
Domitius Sabinus 560
Donatius Valens 578. mors 579.580
Druidæ 414.787
Drusilla, Germanico genita

nita 250

Drusus Claudius priuignus Augusti Germanici pater 5.90.124

Drusus Germanici frater 16.59.93.126.162.177.135. Druso venenum parat Seianus 181. Drusi mors, ibid. funus 183

Drusus Germanici filius 178.188. eius mors 252

Drusus Germanici filius falsus 234

Dulgibini pop. 860

E

EDVCATIO praua 940

Edui, senatorum in vrbe ius adepti 296

Eleazarus, Iudæorum dux 826

Eloquentia vtilitas 912

Emeritenses 593

Ennia Macronis vxor 273

Ephesij 163

Epicharis 475. & seq.

eius mors. ibid.

Epiphanes rex 624

Eporedia 587

Epponina vxor Iulij Sabini 798

Eprius Marcellus, vide Marcellus Eprius.

Equestris Fortunæ ædes apud Antium 169

Erato regina Armeniorum 66

Euphrates flu. 266

Eudemus medicus Liuiæ 178.184

Eudoses pop. 864

Ezates. 314

F

FABIVS Maximus 7. eius mors ibid.

Fabius Priscus 810

Fabius Valens 544. 589. 613. 645. 652. 671. 706. capitur 708. interficitur 722. eius vita & mores ibid. & seq.

Fabrius Veiento 427

Fanum Fortunæ 726

Fasti, adulatione temporum

rum fœdati 775
Fatóne an forte voluantur res mortalium 541
Fœlix Iudææ præfectus 203.824.& ſeq.
Feminæ ob lacrymas damnatæ 244
Feminarum libido coërcita 119
Feminarum pœna quæ ſeruis cõiunguntur 201
Feminarum vitia 145
Fenni' Rufus 441.474.866
Fenni pop. 734
Filius patrem interfecit 696
Flaccus Hordeonius. 544. 378. 645. 673. 759 interficitur 772
Flamen Dialis 162
Flauianus. Vide Titus Ampius Flauianus.
Flauius Arminij frater 70.289
Flauius Sabinus Vide Sabinus
Fluuius Veſpaſianus, Vide Veſpaſianus
Fleuum caſtellum 228
Fõteius Agrippa 82.710
Fonteius Capito 201.544.575
Forum Iulij 708
Foroiulienſis colonia 616.708
Foſi pop. 862
Friſij 227.228.291.389.755.860
Fucinus lacus 340
Fuſius conſul 232
Fulcinius Trio celebris accuſator 82.127.267
Furius Camillus 98. & ſeq.
Fundani lacus 727
Funera Germanorũ 857
Furnius. 214

G

GALATIA 612
Galba 539 & ſeq. occiditur 567. eius vita, mores, &c. 572.& ſeq.
Galbiam 574
Galeria, vxor Vitellij 650
Galerius Trachalus 603
Galgacus dux 893

Gali

Galilæi 339
Galli 840. & seq.
Galli Rhenum accolentes Galbianis aduersi 574
Galli rebellionem cœptant 149
Galli in Germaniã transgressi 857
Gallia 544
Gallia comata 264
Gallia Narbonẽsis 319. 602
Galuia Crispinilla, magistra libidinum Neronis 589
Gambriuij 841
Gannascus Chaucorum dux, Caninefas natione, Germaniam inferiorem incursat, & Gallorum oram vastat 190. eius mors 191
Garamantem rex prædarum receptor 192
Garamaniæ ibid.
Gelduba, loci nomen 765
Germani milites 552. 631. 672. læti bello 755. fluminibus sueti; 827. custodes imperatoris 70. Germanorũ armatura, 72. Germanorũ patrius mos in bello 621. 522.
Germanorum obnoxia morbis corpora 671
Germaniæ situs, mores & populi 841. & seqq. vsque ad finem libelli.
Germaniæ inferioris legiones 544
Germaniæ superioris legiones 546. 576
Germaniæ turbatio 709.
Germanicus Cæsar Claudij Drusi filius 28. 37. 92. 99. moritur 112. eius funus ibid. honores illi post mortem decreti 118. & seq.
Gessius. Florus procurator Iudææ 824
Gindes flu. 285.
Glesum. 868

Gortar

Gottarzes Parthorũ rex 285. & seqq. moritur 315
Gothini pop. 866
Gothones pop. ibid.
Gracchus prætor 248
Graiæ alpes 587
Graius mons 799
Granius Marcellus 57
Grinnes 832
Gugerni 765

H

HAdria 707
Hæmus mons 149
Hammonis oraculum 818
Haruspicum collegium 288
Q. Haterius 14. eius mors 220
Haterius Agrippa 59.97 155.217
Helius Grabilis Belgicæ legatus 588
Hellusij pop. 869
Heluetij Gallica gens 585.857
Heluidius Priscus 337.247
Hercules apud Ægyptios celebris, 104
Herculis columnæ 861
Herculis oraculum 314
Herculi sacra silua 71
Hercynia silua 94.857
Herennius Gallus 759. eius mors 802
Herminones 841
Hermundurι 323.591.965
Herodes rex Iudææ 823
Hertum, id est, terram, matrem colunt Germani 864
Hiberi 825.& sep.
Hierosolyma 818.825
Hispalienses 593
Histriones 59.186
Hordeonius Flaccus. Vide Flaccus Hordeonius.
Hortalus nobilis iuuenis 86
Hostilia vicus Veronensium 706
Hyberi 337
Hyrcani 412

Icelus

I

ICelus Galbæ libertus, Martialis vocitatus 547 562
Iceni pop. 415
Idistauisus campus 73
Ignes terra editi 392
Illyricum 93.545
Ingæuones pop. 841
Inguiomerus Arminij patruus. 93
Interamna 723. & seq.
Ioannes Bargiora dux Iudæorum 826
Iordanes flu. 821
Isichi 375
Isis 818.845
Istæuones pop. 841
Italus Cheruscorum dux 289.290
Iuda Maurorum rex 179
Iulius Hermundurorum rex 322
Iudæi 539.817
Iulia Agrippina. Vide Agrippina.
Iulia Augusti Tiberij mater moritur 232.
eius ætas, genus, vita, &c. ibid.
Iulia Augusti filia 41.
eius mors, ibid.
Iulia Augusti neptis 227.
eius mors ibid.
Iulia Drusi filia 142. 255
Iuliaces 314
Iulius Agrestis 716. & seqq.
Iulius Agricola 874. & seq usque ad finem libri.
Iulius Alpinus 586.
Iulius Atticus 563
Iulius Auspex 800
Iulius Briganticus 622. 832
Iulius Burdo 593
Iulius Galenus 703
Iulius Carus 567
Iulius Celsus 247
Iulius Ciuilis 580
Iulius Classicus. Vide Classicus
Iulius Cordus 591
Iulius Florus Treuir 149
eius mors. 150

Iulius Frontinus 774. & seq.
Iulius Fronto 553.625
Iulius Gratus 625
Iulius Mansuetus à filio occisus 697
Iulius Martialis 558. 596
Iulius Maximus 769
Iulius Paulus 753
Iulius Pelignus, procurato Cappadociæ 336
Iulius Placidus 740
Iulius Postumus 185
Iulius Priscus 669.716. eius mors 752
Iulius Sabinus 787
Iulius Sacrouir Æduus 149. eius mors 153
Iulius Secundus 830
Iulius Tutor Treuir 787.792.801.831 & seq.
Iulius vindex 542.574
Iunia Silana 287.363
Iunius Blæsus legatus legionum Pannonicarum 15. & seqq proconsul Africæ 147.161
Iunius Blæsus, Lugdunensis Galliæ rector 580. 647. eius mors 705. eius genus & mores 706
Iunius Gallio 511
Iunius Mauricus 776
Iunius Rusticus 232
Iunius Silanus procōsul Asiæ 330. & seq.
Iuris & legum principia 140. & seq.
Iuuenales ludi 405.460. 722

L

Laco. Vide Cornelius Laco.
Langobardi 96. & sequ. 864
Laodicea vrbs 413
Latinius Latiaris 224
Latinius Pandus proprætor Mœsiæ 108. & seq.
Legum principia & varietates 140
Lemonij pop. 866
Lentulus Getulicus 258
Lepida mater Messallinæ 304. 338

M. Lepidus 14.190. eius mors 255
Lepcitani 784
Leucorum ciuitas 583
Libanus mons 821
Liber pater ibid.
Libo Drusus 80.81. eius mors 83
Licinius Mucianus. Vide Macianus
Licinius Proculus 569. 596.637 647
Ligures 6 6
Lingones 576.798
Linus Thebanus 288
Litterarum formæ ibid.
Liuia Augusta 5. & seq.
Liuia Drusi vxor, soror Germanici 93. 108. adultera Seiani 183. 203
Liuincius Regulus 496
Locusta venefica mulier 347. 360
Lolliā Paullina 307. 319
M. Lollius 354
Londinium 417
Lucceius Albinus 646. eius mors, ibid.
Lucilius Bassus 675. 688. 703.745
Lucillius centurio, Cedo alteram, dictus 25
Luco municipium Vocontiorum, 585
Ludi sæculares 286
Lugdunum 580
Lugdunēsis colonia 574
Lugdunēses & Viennenses discordes. 584
Luna languescens claro cælo 24
Luppia flu. 47 833
Lusitani 587
Lustrale certamen 515
Lutorius Priscus 154. eius mors 561
Lyris amnis 340
Lygdus spado 183. & seq. Lygij pop. 866

M

MAcer Martius 622. 631
Macro libertus Tiberij 267
Magi 80
Magius Cæcilianus 148
Magontiacum 773. 795
Maiestatis lex 56

Maleficiorum diuersa genera 108
Malorix Frisiorum princ. 389
Malouendus Marsorum dux 79
Mamercus Scaurus 15. 258. eius mors ibid.
Manlius Patricius 779
Manlius Valens 173
Mannus Tuistonis filius 841
Marcellus sororis Augusti filius 3. 547
Marcellus Eprius 654. 748. 778
Marcodurum vicus 766
Marcomani 105. 865
Mardi populi, 411
Margarita subfusca & liuentia gignit Oceanus 881
Marcius Boius, Deus Galliarum 648. feris obiectus, sed non laniatus. ibid. interfectus Vitellio spectante ibid.
Maius Celsus 548. 560
588 623. 634 648
Marius Maturus 615. 707
Maroboduus Marcomanorum rex 90. 105
Marsaci 189
Marsi 39 79. 841. 874
Marsigni 865
Mattianus Icelus. Vide Icelus.
Martius Macer. Vide Macer.
Marus flu. 106
Mathematici 555. 699
Mattiaci 773. 858
Mattiacus ager 292
Mattium Chattorum caput 43
Mauri 98. 645
Mauritaniæ duæ 546. 646
Mediolanum 585
Mediomatrici 936
Meherdates filius Tihrahactis 312. 314. victus ibid.
Mella eques Romanus 525
Memmius Regulus 425

Menno

Mennonis saxea effigies 105
Memphis 814
Menapij 766
Memnius Rufinus castrorum præfectus 311. 687
Mephitis templum 702
Mesopotamia 265
Messalla Valerius 10
Messallina vxor Claudij. 280. eius adulter C. Silius 287. nubit C. Silio 298. accusatur apud Claudium, 299. eius mors 305
Messallinus Cotta. Vide Cotta Messallinus.
Meurus Pudens 555
Milichus 477. 501. 509
Miluius pons 586. 737
Minutius Iustus 682
Miracula 643. 811
Misenensis classis 612. 717. 718
Mithradates Armeniæ rex 266. 316. occiditur 335
Mœsia 593
Mœsicæ legiones 630. 686
Mona insula 424. 826
Montanus Alpinus. Vide Alpinus.
Morimi 786
Mosa flu. 291. 766
Mosella flu. 388. 808
Moses 819
Mucianus 543. 629. 683. 771. 746. 757. 774. 798. 806. 841
Mummius Lupercus 757. interfectus 791
Munatius Plancus 41
Musonius Rufus 737. 751. 773
Musulami 173

N

Natalia siue Vahalis flu. 830
Naharuali 866
Nar flu.
Narbonensis prouincia 591. 619

Cincia lex 282
Curtius Montanus 775. & seqq.
Curtius Rufus 292
Curtius lacus 568.652
Cusus flu. 106
Cyclopes. 300

D

DAcorum gens 540. 708
Dahæ pop. 65
Dalmatæ 687.713
Danubius flu 710.840
Decimus Pacarius. Vide Pacarius.
Decumana porta 52
Demetrius Cynicus 536
Dianę Limenetidis templum 207
Diana Persica 301
Dicendi formæ & genera mutantur cum temporibus 928
Didius Auitus 330.389
Dillius vocula. Vide Vocula.
Dinis Thracũ dux 206
Diuodurum, Mediomatricum oppidum 582
Domitia Neronis amita 345
Domitianus, Vespasiani filius 720.732.& seq. Cæsar consalutatus à militibus 741. eius stupra, adulteria, & indomitę libidines 745. 799. præturam capit, 774. imperij munia omittit 815
Cn. Domitius 230.240
L. Domitius, Cn. Domitij Ænobarbi & Iuliæ Agrippinæ filius 286. 308. ei despondetur Octauia Claudij filia, 312. adoptatur à Claudio, 321
Domitius Afer 213.223
Domitius Balbus 421
Domitius Celer 114
Domitius Corbulo. Vide Corbulo.
Domitius Sabinus 560
Donatius Valens 578. mors 579.580
Druidæ 414.787
Drusilla Germanico genita

nita 250
Drusus Claudius priuignus Augusti Germanici pater 5.90.124
Drusus Germanici frater 16.59.93.126.162.177.135. Druso venenum parat Seianus 181. Drusi mors, ibid. funus 183
Drusus Germanici filius 178.188. eius mors 252
Drusus Germanici filius falsus 234
Dulgibini pop. 860

E

EDVCATIO praua 940
Edui, senatorum in vrbe ius adepti 296
Eleazarus, Iudæorum dux 826
Eloquentia vtilitas 912
Emeritenses 593
Ennia Macronis vxor 273
Ephesij 163
Epicharis 475 & seq.
eius mors. ibid
Epiphanes rex 624
Eporedia 587
Epponina vxor Iulij Sabini 798
Eprius Marcellus, vide Marcellus Eprius.
Equestris Fortunæ ædes apud Antium 469
Erato regina Armeniorum 66
Euphrates flu. 266
Eudemus medicus Liuiæ 178.184
Eudoses pop. 864
Ezates. 314

F

FABIVS Maximus 7. eius mors ibid.
Fabius Priscus 810
Fabius Valens 544. 589. 623. 645. 652. 671. 706. capitur 708. interficitur 722. eius vita & mores ibid. & seq.
Fabrius Veiento 427
Fanum Fortunæ 726
Fasti, adulatione temporum

rum fœdati 775
Fatóne an sorte voluantur res mortalium 541
Fœlix Iudææ præfectus 203.824.& seq.
Feminæ ob lacrymas damnatæ 244
Feminarum libido coërcita 119
Feminarum pœna quæ seruis cõiuguntur 201
Feminarum vitia 145
Fenni' Rufus 441.474.866
Fenni pop. 734
Filius patrem interfecit 696
Flaccus Hordeonius. 544.378.645.673.759 interficitur 772
Flamen Dialis 162
Flauianus. Vide Titus Ampius Flauianus.
Flauius Arminij frater 70.289
Flauius Sabinus Vide Sabinus
Fluuius Vespasianus, Vide Vespasianus
Fleuum castellum 228
Fõteius Agrippa 82.710
Fonteius Capito 201. 544.575
Forum Iulij 708
Foroiuliensis colonia 616.708
Fosi pop. 862
Frisij 227.228.291.389.755.860
Fucinus lacus 340
Fusius consul 232
Fulcinius Trio celebris accusator 82.127.267
Furius Camillus 98.& seq.
Fundani lacus 727
Funera Germanorũ 857
Furnius. 214

G

GALATIA 612
Galba 539 & seq. occiditur 567 eius vita, mores,&c.572.& seq.
Galbiam 574
Galeria, vxor Vitellij 650
Galerius Trachalus 603
Galgacus dux 893

Gali

Galilæi 339
Galli 840. & seq.
Galli Rhenum accolentes Galbianis aduersi 574
Galli rebellionem cœptant 149
Galli in Germaniā transgressi 857
Gallia 544
Gallia comata 264
Gallia Narbonēsis 319. 602
Galuia Crispinilla, magistra libidinum Neronis 589
Gambriuij 841
Gannascus Chaucorum dux, Caninefas natione, Germaniam inferiorem incursat, & Gallorum oram vastat 190. eius mors 191
Garamantem rex prædarum receptor 192
Garamaniæ ibid.
Gelduba, loci nomen 765
Germani milites 552. 631. 672. læti bello 755. fluminibus sueti; 827. custodes imperatoris 70. Germanorū armatura 72. Germanorū patrius mos in bello 621. 522. Germanorum obnoxia morbis corpora 671
Germaniæ situs, mores & populi 841. & seqq. vsque ad finem libelli.
Germaniæ inferioris legiones 544
Germaniæ superioris legiones 546. 576
Germaniæ turbatio 709
Germanicus Cęsar Claudij Drusi filius 28. 37. 92. 99. moritur 112. eius funus ibid. honores illi post mortem decreti 118. & seq.
Gessius. Florus procurator Iudææ 824
Gindes flu. 285
Glesum. 868

Gortar.

Gottarzes Parthorũ rex 285. & seqq. moritur 315
Gothini pop. 866
Gothones pop. ibid.
Gracchus prætor 248
Graiæ alpes 587
Graius mons 799
Granius Marcellus 57
Grinnes 832
Gugerni 765

H

HAdria 707
Hæmus mons 149
Hammonis oraculum 818
Haruspicum collegium 288
Q. Haterius 14. eius mors 210
Haterius Agrippa 59.97.155.217
Helius Grabilis Belgicæ legatus 588
Hellusij pop. 869
Heluetij Gallica gens 585.857
Heluidius Priscus 337.
247
Hercules apud Ægyptios celebris 104
Herculis columnæ 861
Herculis oraculum 314
Herculi sacra silua 71
Hercynia silua 94.857
Herennius Gallus 759. eius mors 802
Herminones 841
Hermundur 323.391.965
Herodes rex Iudææ 823
Herthum, id est, terram matrem colunt Germani 864
Hiberi 825.& sep.
Hierosolyma 818.825
Hispalienses 593
Histriones 59.186
Hordeonius Flaccus. Vide Flaccus Hordeonius.
Hortalus nobilis iuuenis 86
Hostilia vicus Veronensium 706
Hyberi 337
Hyrcani 412

Icelus

I

ICelus Galbæ libertus, Martialis vocitatus 547 562
Iceni pop. 415
Idistauisus campus 73
Ignes terra editi 392
Illyricum 93.545
Ingæuones pop. 841
Inguiomer' Arminij patruus. 93
Interamna 723.& seq.
Ioannes Bargiora dux Iudæorum 826
Iordanes flu. 821
Isichi 375
Isis 818.845
Istæuones pop. 841
Italus Cheruscorum dux 289.290
Iuda Maurorum rex 179
Iulius Hermundurorum rex 322
Iudæi 539.817
Iulia Agrippina. Vide Agrippina.
Iulia Augusti Tiberij mater moritur 232.
eius ætas, genus, vita, &c. ibid.
Iulia Augusti filia 41.
eius mors, ibid.
Iulia Augusti neptis 227.
euis mors ibid.
Iulia Drusi filia 142.
255
Iuliaces 314
Iulius Agrestis 716. & seqq.
Iulius Agricola 874. & seq vsque ad finem libri.
Iulius Alpinus 586
Iulius Atticus 563
Iulius Auspex 800
Iulius Briganticus 622.
832
Iulius Burdo 593
Iulius Galenus 703
Iulius Carus 567
Iulius Celsus 247
Iulius Ciuilis 580
Iulius Classicus. Vide Classicus
Iulius Cordus 591
Iulius Florus Treuir 149
eius mors. 150

Iulius

Iulius Frontinus 774. & seq.
Iulius Fronto 553. 625
Iulius Gratus 625
Iulius Mansuetus à filio occisus 697
Iulius Martialis 558. 596
Iulius Maximus 769
Iulius Paulus 753
Iulius Pelignus, procurato Cappadociæ 336
Iulius Placidus 740
Iulius Postumus 185
Iulius Priscus 669. 716. eius mors 752
Iulius Sabinus 787
Iulius Sacrouir Æduus 149. eius mors 153
Iulius Secundus 830
Iulius Tutor. Treuir 787. 791. 801. 831. & seq.
Iulius vindex 542. 574
Iunia Silana 287. 363
Iunius Blæsus legatus legionum Pannonicarum 15. & seqq. procõsul Africæ 147. 161
Iunius Blæsus, Lugdunensis Galliæ rector 580. 647. eius mors 705. eius genus & mores 706
Iunius Gallio 511
Iunius Mauricus 776
Iunius Rusticus 232
Iunius Silanus procõsul Asiæ 330. & seq.
Iuris & legum principia 140. & seq.
Iuuenales ludi 405. 460. 722

L

Laco. Vide Cornelius Laco.
Langobardi 96. & sequ. 864
Laodicea vrbs 413
Latinius Latiaris 224
Latinius Pandus propræ tor Mœsiæ 108. & seq.
Legum principia & varietates 140
Lemonij pop. 866
Lentulus Getulicus 258
Lepida mater Messallinæ. 304. 338

M. Lo

M. Lepidus 14.190. eius mors 255
Lepritani 784
Leucorum ciuitas 583
Libanus mons 821
Liber pater ibid.
Libo Drusus 80.81. eius mors 83
Licinius Mucianus. Vide Macianus
Licinius Proculus 569. 596.637 647
Ligures 6 6
Lingones 576.798
Linus Thebanus 288
Litterarum formæ ibid.
Liuia Augusta 5. & seq.
Liuia Drusi vxor, soror Germanici 93.118. adultera Seiani 183.203
Liuincius Regulus 496
Locusta venefica mulier 347.360
Lollia Paullina 307.319
M. Lollius 234
Londinium 417
Luceius Albinus 646. eius mors, ibid.
Lucilius Bassus 675.688. 703.745
Lucillius centurio, Cedo alteram, dictus 21
Luco municipium Vocontiorum, 585
Ludi sæculares 286
Lugdunum 580
Lugdunēsis colonia 574
Lugdunēses & Viennenses discordes. 584
Luna languescens claro cælo 24
Luppia flu. 47 833
Lusitani 587
Lustrale certamen 515
Lutorius Priscus 154. eius mors 561
Lyris amnis 340
Lygdus spado 183. & seq. Lygij pop. 866

M

MAcer Martius 622. 631
Macro libertus Tiberij 267
Magi 80
Magius Cæcilianus 148
Magontiacum 773.795
Maiestatis lex 56

Maleficiorum diuersa genera 108
Maloriz Frisiorum princ. 389
Malouendus Marsorum dux 79
Mamercus Scaurus 151. 258. eius mors ibid.
Manlius Patricius 779
Manlius Valens 173
Mannus Tuistonis filius 841
Marcellus sororis Augusti filius 3. 547
Marcellus Eprius 654. 748. 778
Marcodurum vicus 766
Marcomani 105. 865
Mardi populi, 411
Margarita subfusca & liuentia gignit Oceanus 881
Marcius Boius, Deus Galliarum 648. feris obiectus, sed non laniatus. ibid. interfectus Vitellio spectante ibid.
Maius Celsus 548. 560. 588. 623. 634. 648
Marius Maturus 615. 707
Maroboduus Marcomanorum rex 90. 105
Marsaci 189
Marsi 39. 79. 841. 874
Marsigni 865
Mattianus Icelus. Vide Icelus.
Martius Macer. Vide Macer.
Matus flu. 106
Mathematici 555. 699
Mattiaci 773. 858
Mattiacus ager 292
Mattium Chattorum caput 43
Mauri 98. 645
Mauritaniæ duæ 546. 646
Mediolanum 585
Mediomatrici 936
Meherdates filius Thrahactis 312, 313. victus ibid.
Mella eques Romanus 525
Memmius Regulus 425

Menno

Mennonis saxea effigies 105
Memphis 814
Menapij 766
Memnius Ruffinus castrorum præfectus 31. 687
Mephitis templum 702
Mesopotamia 265
Messalla Valerius 10
Messallina vxor Claudij 280. eius adulter C. Silius 287. nubit C. Silio 298. accusatur apud Claudium, 299. eius mors 305
Messallinus Cotta. Vide Cotta Messallinus.
Meturus Pudens 555
Milichus 477. 502. 509
Miluius pons 586. 757
Minutius Iustus 682
Miracula 643. 811
Misenensis classis 612. 717. 718
Mithradates Armeniæ rex 266. 316. occiditur 335
Mœsia 593
Mœsicæ legiones 630. 686
Mona insula 424. 826
Montanus Alpinus. Vide Alpinus.
Morini 736
Mosa flu. 292. 766
Mosella flu. 388. 808
Moses 819
Mucianus 549. 609. 683. 717. 746. 751. 774. 798. 806. 841
Mummius Lupercus 757. interfectus 795
Munatius Plancus 13
Musonius Rufus 737. 751. 775
Musulami 173

N

Natalia siue Vahalis flu. 808
Naharuali 866
Nar flu. 80
Narbonensis prouincia 591. 679

Naúiſci pop. 865
Narciſſus Claudij libertus 300. 307. ad mortem adigitur 351
Naruia 721. 734
Nauportum 19
Neapolis 460
Nemetes pop. 322
Nero filius Germanici 92. 141. 219
Nero filius Cn. Domitij Ænobarbi & Iuliæ Agrippinæ 330. Octauiam Claudij filiam in matrimonium accipit, 342. Imperator consolatur 348. lupanaria perercit, &c. 367. exturbat Octauiam, & Poppææ coniungitur 420. denubit Pythagoræ 463
Nero falſus 611. 612. interfectus ibid.
Nequijs 755. 769. 857
Nola vrbs 7. 10
Nonius Actianus 776
Nonius Actianus 776
Nonius Receptus 578, eius mors 579. 580
Norici 587. 835
Noricum 546
Nouaria 587
Nouesium 772. 789
Nuithones pop. 864
Numiſius Rufus 761. eius mors 801
Numiſius Lupus 711
Nymphidius 511
Nymphidiꝰ Sabinus oppreſſus, 542. 556
Nynos vrbs Aſſyriæ 314

O

Occia Veſtalis 119
Occhoris rex, 826
Oceanus tumeſcit maximè impulſu Aquilonis, ſimul ſidere æquinoctij 54. violentior cætero mari, 78
Octauia Claudij filia Britannici ſoror, 308. deſpondetur Domitio ibid.
Octauius Auguſti pater 11
Octauius Fronto 83

Octauius Sagitta 382
Odrusæ pop. 148
Olennius 228. & seq.
Ononiastus 557
Ophensis populus 784
Opitergium 682
Oppiæ leges 145
M. Opsius 227
Oratio Agrippinensium 796. 797
Oratio Caractaci 325
Oratio C. Cassij 422. 423
Oratio Cerialis 939. 940
Oratio Ciuilis 768. 828. 834
Oratio Claudij 295
Oratio Curtij Montani. 777
Oratio Galbæ 548. & seqq.
Oratio Galgaci 893. & seqq.
Oratio Hortali 87. & se.
Oratio Iulij Agricolæ 897
Oatio Iuliæ Agrippinæ. 365
Oratio M. Lepidi 155
Oratio Muciani 657
Oratio Neronis 430
Oratio Othonis 563. 564. 597. 636. 640
Oratio Pæti Thraseæ 452. 453
Oratio Pisonis 558. & seq.
Oratio Segestis 44
Oratio Senecę, 428. & se.
Oratio Teucterorū legati 795. 796
Oratio Tiberij 128. 129. 204. 205
Oratio Vitellij 309. 310
Oratio Vologesis 440. 441
Oratio pulchra quæ 933. 934
Orationis forma ac species mutāda cum conditione temporum ac diuersitate aurīū 928
Orator qualis esse debeat 934
Oratorum dignitas 950
Oratorum vitia 936
Orcades insulæ 879
Ordouices 325. 886
Orientis regna mora 6.2

Ornospades dux 267
Orodes filius Artabani regis 263
Orphidius Benignius interficitur 636. eius corpus crematur 638
Osi pop. 857. 865
Ostorius, proprætor Britanniæ, 324. eius mors 329
Ostorius Scapula 425. eius mors 523
Osiris 814
Otho 547. & seq. 553. & seq. imperator consalutatus 557. eius falsæ virtutes 588. luxu, sæuitia, audacia exitiosus Reipubl. 628. eius mors 641. sepulchrum ibid. eius ætas, genus, mores, &c. ibid.
Oxiones pop. 869

P

Pacarius Decimus 618. eius mors ibid.
Pacorus Rex Parthorũ 823
Pacorus, Vologesis frater 448
Pactius Africanus 776
Pactius Primipili centurio 375. 447
Padus flu. 587. 618. 629. 637
Pætus Cesennius 443. 458
Pætus Thrasea 386. 529. 748. & seq.
Pallas Claudij Libertus 299. 307. 320. 346. 351 & seq. eius mors 437
Palmæ 551
Pamphilia 612
Panda flu. 316
Pandateria insula 436
Pannonij 16. 446. 656. 680
Pannonicæ alpes 674
Pantomimi 66. 409
Paphiæ Veneris templũ 608
Papirius centurio 782. & seqq.
Papia Pappæa lex 139
Paris histrio 364. 369
Parthi 263. 265. 312. 331.

439. 455
Patauium 682
Paullinus Sueton. Vide Suetonius Paullinus.
Pecuniæ, nerui ciuilis belli 664
Pedaneus Secundus à seruo interfectus 423
Peninæ alpes 600
Petilius Cerialis 720. 735. 802. 828. 832. 833
Petronia vxor Vitellij 650
Petronius Turpilianus 421. 510. 884. eius mors 542
Petronius procurator 587
C. Petronius 524. eius vita & mores 525
Peucini 868
Pharasmanes, Hibernia Rex, Mithradatis frater 263. 375
Philippopolis 149
Phœniæ auis 265
Phrahates Rex 64
Phrahates, Phrahatis filius, 262. eius mors 263
Phryxus 262
Picenus ager 709
Pirenæum 545
Cn. Piso, Pisonis filius, Syriæ præfectus 92. 100. & seq. accusatur, Germanicum deuotionibus, & veneno peremisse 128. & seq. Pisonis mors 131. eius codicilli, 132. eius filij 134
L. Piso proconsul Africæ præfectus 773. 782. interficitur 783
L. Piso Hispaniæ citerioris pretor, eiusq; mors 208. 209
L. Piso pontifex facto obiti 248
Piso Licinian' 548. eius genus & mores ibid. adoptatur à Galba 551. trucidatur 959
Placentia 719. oppugna 331. 354. 373. 412.

tur à Calcina 620
Plancina vxor Cn. Pisonis 92. 101. 130. eius mors 255
Plautius Siluanus, 191
Plautius Ælianus Pontifex 786
Plautus Rubellius 409. 519. eius mors 434
Plinius Germanicorum bellorũ scriptor 53. 66
Plotius Firmus 696. 638. 665
Plotius Griphus 714. 774
Poëticæ laus 921. 922
Poëticus decor ab Oratore exigitur 930. 931
Pomerium vrbis auxit Claudius, 320
Pompeia Paullina Senecæ vxor, 640
Põpeius Longinus 560
Pompeius Propinquus, procurator Belgicæ 546. interfectus 579
Pompeij theatrum igne fortuito haustum 170
Pomponia Græcina 372
Põponius Flaccus 108. eius mors, 255
Pontes longi 49
Pontius Pilatus 470
Pontus 611
Poppæa Sabina scortum 383. 395. 444. coniungitur Neroni, exturbata Octauia 434. eius mors 517
Poppæus Sabinus 61. 209. eius mors, 268. eius origo & vita ibid.
Poppæus Siluanus 712. 781
Poppæus Vopiscus 592
Porcius Septimius 681
Portus Herculis Monœci 707
Prætores ærarij 750
Primus Antonius. Vide Antonius Primus.
Prasutagus Icenorũ Rex 415
Priscus Heluidius. Vide Heluidius.
Priscus Iulius. Vide Iulius.
Proculus Licinius. Vide Licinius.

Licinius.
Procuratorũ potestas 345
Prodigia 345. 402. 599. 600
Proserpina 8[illegible]
Ptolemæus Mathe. 555
Ptolemæus Rex 193. 813
Publicani 388
Publius Celer 751. 775
Puteoli vetus oppidum Italiæ, 415
Puteolani 386. 718
Pyramides 105
Pyramus flu. 109
Pythagora Nero nubit 463
Pythius Apollo 813

Q

Q Vadi 865
Quæstiones 293. 370
Querquetulanus mons 222
Quinctilius Varus 47. eius mors 223
Quinctus Atticus 731
Quinquennale ludicrum 497. 515

R

Rapax legio 636 792
Rauenna 675
Remi 800
Reudigni pop. 864
Rhacotis [illegible]4
Rhadamistus, Pharasmanis filius 334. 354. 375
Rhenus fluu. 68. [illegible]. 752
Rhescuporis Thraciæ Rex 107. 108
Rheti 580. & seq.
Rhetia 36. 546. 683
Rhetica iugo. 587
Rhodanus flu. 388
Rocemetales Thraciæ Rex 109
Rigodulum 802
Roma oppugnatur & capitur 738. 739
Romæ incendium 272
Romæ incendium sub Nerone 464
Romanus Hispo 57
Romilius Marcellus 578. occisus 580
Roscius Cælius ibid.

Rubellius Plautus. Vide Plautus.
Rufus Crispinus 194. 384 eius mors 524
Rufus Heluius 136
Rugij pop. 866
Ruminalis arbor. 392

S

SAcrinus Flauius 649. 720. eius mors 727. 728. 731
Sabinus Titius. Vide Titius Sabinus.
Sabrina flu. 324
Saleius Bassus 912
Sallustius Crispus 8. 89. eius mors 142
Salonina vxor Cæcinæ 620
Saluius Cocceianus 640
Saluius Titianus. Vide Titianus.
Samij 186
Sardinia 617
Sariolenus Vocula 776
Sarmatæ 261. 593
Sarmatæ Iazyges 323. 681
Saturnus 819
Saturni dies festi 734
Sithinum insula 612
Scriboniana ala 682
Scriboniani fratres 748
Scribonianus Camerinus falsus 655
Scribonian' Crassus 774
Scydrothenis Sinopensium Rex, 813
Seditio militaris 607. 625. 780
Sedochezorum Rex 711
Segestes 43. & seq.
Segimerus Segestis frater 55
Segimundus Segastis filius 44
Seianus. Vide Ælius Seianus.
Seleucenses. 270
Seleucia 285. & seq.
Seleucus Mathematicus 659
Semnones 863
Sempronius Densus 567
Senatorũ adulatio 166. 511
Senatu depelluntur famosi probris 297

Seneca.

Seneca. Vide Annæus Seneca.
Senia lex 304
Sentensis colonia 779
Cn. Sentius 113
Sequani 152. 798
Seruius Galba. Vide Galba.
Serapis Deus 814. & seq.
Serui Germanorũ 855. 856
Seruile bellum motum per Italiam 194
Seruilia, Seruij Sorani filia 535
Seruius Maluginensis, flamen Dialis 161
Sestius Pagonianus 240
Sextilia Vitelliorum mater 650
Sextilius Felix 681
Sex. Papinij repentinus & informis exitus 276
Sex. Vestilius 246
Sibyllæ libri 249. 469
Sido & Italicus Sueuorum reges 681
Silanus 138. 167
Silia 527
Silius legatus inferioris Germanicæ legionis 68. 150. 151. eius mors 190
Silius consul 282 adulter Messalinæ [illegible]. 299 eius mors 303
Silures 325. 880
Simõ Iudæorũ dux 826
Sinnaces [illegible]
Sinope, Ponti vrbs 947
Sisenna 612. & seq.
Sitiones pop. 868
Smyrnæi 217
Sohemus Rex 662
Sophonius Tigellinus. Vide Tigellinus.
Soranus, proconsul Asiæ 534
Sosia Galla Silij vxor 190. & seq.
Sosibius Britannici educator 279
Spectaculum gladiatorum 293
Speluca nomẽ villæ 218
Spintriæ 237
Spurinna Vestricius 614. & seqq. 622

Statius

Statius Murcus speculator 568
Stertinius 55. & seqq.
Stœchades, Massiliẽsium insulæ, 708
Sardones pop. 864
Subrius Dexter 560
Subrius Flauius 506.
eius mors 507
Succinum 869
Suedius Clemens 601. 614 & seq.
Suetonius Paullinus 601.623.637.883
Sueuia 866
Sueui 36. 93. & seqq. 540.& seqq.693.863. & seqq.
Sugambri 80.329
P.Suilius, quæstor Germanici 197. accusator sub Claudio 279. & seqq.in insulas Baleares pellitur 382
Suiones 867
Sulpicius Florus 581
Sulpicius Quirinus 554
Suouetaurilia 266
Sylla Corn. Vide Cornelius Sylla.
Syllani 587.519
Syria 92.162.608.660
Syriæ legiones 545.591 611

T

TAbularum publicarum cura 370
Tacfarinas Numida 98. 135.144.192.& seqq.
eius mors 193
Tacitus. Vide Cornelius Tacitus.
Tanaïs fluu. 317
Tarpeia rupes 729
Tarracina 721. 734
Tarracinenses 746.745
Tartarus flu. 683
Taum æstuarium 888
sub Taunus mons, 45. 322
Tauritana ala 681
Taurina colonia 652.
Taurus mons 269.444
Tencteri 391.860
M.Terentius, eques Ro. 241
Termestina natio 208
Terræ motus in Asia 95

Tertius Iulianus 659 775
Teutoburgiẽsis salt⁹ 47
Thebæ veteres 104
Thraces 209
Thrasea Pætus 386. 529 748
Tuscus vicus 223
Thyle 866
Tiberis 60. 237
Tiberius Alexãder 458. 546
Tiberius Nero priuignus Augusti, 4.& seq. 34. 54.& seqq 66.75.89. 124.& seq. 143. libellis accusatorum insumit operam, in securitatem compositus 152. in Campaniam proficiscitur, 218. abdit se in insulam Capreas, 223. eius libidines & scelera, 237. eius mors 277. eius ętas, genus, mores, &c. ibid.
Ticinum 618. 625
Tigellinus Sophonius Neronis corruptor & proditor 589. eius inhonestus exitus ibid. eius genus, vita & mores 428. 431
Tigranes Armeniæ R[illegible] 49. eius m[illegible] 269
Tigranes Cappados, Archelai regis nepos 412. 439
Tigranocerta 410. & se[illegible]
Timotheus antistes cærimoniarum 813
Tingitana p̃uincia 646
Tiridates, Vologesi frater, 263. 338. 355. 377. 440
Titianus Saluius, frater Othonis 603. 623. 637
Titius Sabinus eques Rom 189. 224. eius mors ibid.
Titius Ampius Flauianus 666. 680. 685
Titus Liuius 200
Titus Vespasianus 607. 746. 774. 785. 815
Titus Vinius 539. 547. eius cædes 567. ætas genus

genus, vita, &c. 571
Togonius Gallus 237
Tolbiacum 809
Transalpinæ gentes 787
Transpadanæ regionis municipia 587
Tranquillus 762. 766
Trapezus, ciuitas Græciæ 710
Trasullus, scientiæ Chaldæorũ magister 254
Trebellius Maximus 580. 751
Treboci pop. 857
Trebonius Garucianus 543
Treueri 149. 576. 616. 758. 765. 787. 890. 801. 857
Triaria L. Vitellij vxor 569. 834
Triboci 801
Tribunicia potestas 160
Trinobantes 415
Trio Fulcinius. Vide Fulcinius Trio.
Tubantes 40. 390
Tuisto deus 842
Tullius Flauianus 736
Tullius Valentinus 799. & seq. capitur; 803. occiditur 815
Tungri 626. 788
Turonij 150
Turullius Cerialis 622
Tutor. Vide Iulius Tutor.

V

Vacationes militares missæ 569
Vada, castrum 832
Vabalis fluu. 835
Valens. Vide Fabius Valens.
Valentinus Tullius. Vide Tullius Valentinus.
Valerius Asiaticus 279. 580. 747. eius mors 281
Valerius Festus 673. 782
Valerius Paulinus. 708
Valerius Ponticus 412
Vandalij 841
Vãgio & Sido reges Sueuorum 322. & seq.
Vangiones 322. 801. 857
Vannius, Quadorũ Rex 106
Vannius Sueuorum Rex 322

Varini pop. 864
Varius Crispinus. 594.
obtruncatur 595
Varus Alphenus. Vide Alphenus Varus
Varus Arrius. Vide Arrius Varus
Vascones 769
Vaticani infames loci 670
Vatinius 460. & seqq.
Vbij 758. 857
Vbiorum ara 31
Vbiorum ciuitas 30. 321
Vectigalia 387
Vectius Bolanus, Britanniæ præfectus 651. 671. 877
Vedius Aquila 537. 684
Velinus lacus 60
Velius Gallus 235
Velleda virgo fatidica nationis Bructera 845. & seqq.
Vellocatus Carthismanduæ adulter 709
Venedi 868
Venusius Brigãtum Rex 709. & seq.
Ventidius Cumanus Galilææ præpositus 330
Verania, Pisonis vxor 571
Vercellæ 587
Verginius 5[illegible]. [illegible] 592. 64[illegible] [illegible]
Verona 622. 681. 685
Verritus Frisiorum princeps [illegible]
Verulamium municipi 417
Verulana Gracilia, femina insignis 727
Vespasianus 545. 573. 607. 656. 746. 772. 784. 826
Vestales virgines 737. 786
Vestinus eiúsque mors 508
Vestricius Spurinna. Vide Spurinna.
Vesuuius mons 224
Vetera castra 772. 791. 895
Veterani 413
Veturius Optio 556
Vibius Crispus 776

Q. Vibius

Q. Vibius Serenus 195
Vibulen⁹ Agrippa eques Rom. venenum haurit 268. 269
Vicetia 683
[illegible] 584
[illegible] ibid.
[illegible] ex Iulius. Vide Iulius [illegible] ex.
[illegible] 801
[illegible]. Vide Titus Vinius.
Vipsanius Messalla 684. 777
Virdius Geminus dux 761
Visellius Varro inferioris Germaniæ legatus 150
Visurgis flu. 55. 69
Vitelliani motus initia & causæ, 573
A. Vitellius 544. 573. 575. 640. 703. capitur, 730. exciditur, 740
L. Vitellius, A. Vitellij pater 309. 544. 740
L. Vitellius, A. Vitellij frater, 601. 705. 715. 734. interficitur 745. eius mores ibid.
P. Vitellius 235
Vmbria 707
Vmbricius haruspex 557
Vocetius mons 586
Vocontij 585
Vocula dux 764. 788. eius mors 792
Vologeses, Parthorum Rex 332. 337. 356. 376. 459. 540. & seq. 784
Venones, Phrahatis filius, Arsacidarum Rex 109 eius mors ibid.
Votienus Mõtanus 206
Vigulania 85. 192
Vlipetes 40
Vsipij 773. 860. 892

Z

Zenobia vxor Rhadamisti 358
Zenon Polemonis regis Pontici filius 191
Zeugma oppidum. 313

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google